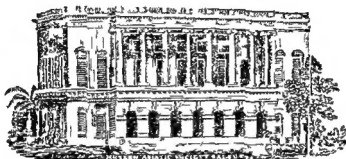

BIBLIOTHECA INDICA

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 944

उपमितिभवप्रपञ्चा कथा ।

सिद्धर्षिप्रणीता ।

एल्फिन्ग्लेनविद्यालयस्य संस्कृताध्यापकेन डाक्टर पीटर् पीटर्सनाखेन
प्रकाशिता ।

THE UPAMITIBHAVAPRAPANCHA KATHA

OF
SIDDHARSHI

EDITED BY
PETER PETERSON, M.A.
FASCICULUS I

CALCUTTA

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET

1899

PREFACE.

I.

The first notice of Siddharṣi's Upamitibhavaprapanchā Kathā was given by the late Professor Kielhorn in his Report on the Search for Sanskrit Manuscripts in the Bombay Presidency for the year 1880-81, p. 5 f. He described the Palm-leaf MS. No. 5 of the Deccan College Library, upon which the present edition is mainly based. Then the late Professor Peterson in his Third Report (1887), p. 146 ff., described another Pam-leaf MS. preserved the temple of Śāntinātha at Cambay, and in his Fourth Report (1894), p. 5, a third Palm-leaf MS. preserved in Pathan. The Jaina records with regard to Siddharṣi from the 14th Sṛṅga of Chandraprabhasūri's Prabhāvakacharita were given by the late Dr. Klatt in the Vienna Oriental Journal, vol. iv (1890), p. 64 ff., and he called attention to the tradition that Māgha was a cousin of Siddharṣi. It was with a view to test the correctness of this tradition that the present editor began to study the Upamitibhavaprapanchā Kathā from the Palm-leaf MS. of the Deccan College Library. I did not, however, find anything in the work which would settle the question; but I did find something still more important: the great literary value of the Upamitibhavaprapanchā Kathā and the fact that it is the first *allegorical* work in Indian Literature. In an academical publication (Bonn 1891, 3rd August) I made an announcement of these facts and printed the romanized text of the apologue which forms the introduction of the whole work.

After this, Peterson began to edit the *Upamitibhava-prapanchā Kathā* for the *Bibliotheca Indica*. The first fasciculus appeared in 1899, the second in 1900. While the third fasciculus was in the press, the lamented death of the accomplished scholar occurred, and the task of continuing the edition was entrusted to the present editor. But the third fasciculus had been carried through the press without my assistance, *i.e.*, I began upon the fourth fasciculus. The complete MS. written by a Pandit of Professor Peterson, was in the hands of the printer, and the proofs together with the corresponding parts of the MS. were sent to me for revision. But soon it became evident that Peterson's MS. was not quite ready for press, and that it should be thoroughly revised before the printing could be begun. I, therefore, borrowed the above-mentioned Palm-leaf MS. of the Deccan College Library, and three modern MSS. belonging to the Library of the Asiatic Society of Bengal (Nos. 2522, 2556, 2562), and corrected with their help the manuscript for the Press. And afterwards I compared the proofs once more with the Palm-leaf MS. This latter has been made the basis of my edition, and the modern MSS. have been used only to correct clerical mistakes, or to fill up occasional lacunae¹ in the Palm-leaf MS.

Professor Peterson had not given any *variae lectiones*, and so, in the middle of the text, I could not well change this method of editing the book. Accordingly I thought it sufficient to give a reliable and legible text; and this could be done by faithfully following the readings of the Palm-leaf MS. If the two Palm-leaf MSS. preserved in Cam-

¹ It may be mentioned here that on p. 461 a small passage seems to have been omitted after the words तावेनामिद्धिन्, and a longer one on p. 1033 as indicated in my text by [xxx]. As all my MSS. have this omission, it seems to have already occurred in the codex archetypus.

bay and Pathan had been accessible, a nearly perfect text might have been constructed; but even as it is now, my text¹ will be found to leave little to be desired, except perhaps in the last pages where only fragments of the Palm-leaf MS. were left to compare with Peterson's manuscript.

Since the third fascicle was printed without revision by Peterson, it has been thought necessary to re-edit it, and I thought it best to go back to the beginning of the second Prastāva, that the text of the main narrative which begins there might be uniformly edited. I am, therefore, responsible for this part of the text only; the first Prastāva is Peterson's share of the edition.

2.

Our knowledge about Siddharṣi's life is derived from two sources of very unequal value: from his own work, especially from the *Upamitibhavaprapanchā Kathā*, and from legendary tradition which is embodied in the *Prabhāvakacharita*. What Siddharṣi has told us about himself does not only relate to such particulars about his person, his teachers, his work, etc., as are usually mentioned by Jain writers in the *Praśasti* or epilogue of their books; but he also gives us an insight into his inner life, his own religious development. For in the story which forms the basis of the first chapter, he describes, under the allegory of a beggar's adventures, the gradual advance of the worldly man through conversion to the true faith towards entire renouncement of the world, in the explanation of this allegory, both in the metrical one (p. 44 ff.) and in the very lengthy prose exposition (pp. 46—146), he

¹ I can not say the same of the first Prastāva, which has been edited by Professor Peterson.

expressly states that the beggar Nispunṣyaka is no other than himself मदीयो जीवः v. 462; p. 45, l. 16, p. 53, l. 12) before his conversion to the Jaina faith (मगवद्धर्मप्राप्तेः प्राक्). Moreover he refers to 'his own experience' (स्वसंवेदनचिह्नं p. 53, l. 17, p. 80, l. 10); further he alleges that the Dharma-bodhakara of the story is the *sūri* who instructed him in religion (सूरियो मत्प्रबोधकः v. 474), viz., Haribhadra (आचार्य-हरिभद्रो धर्मबोधकरो गुहः । प्रज्ञाये भावतो हन्त स स्वाद्ये निवेदितः ॥ Prāsaṣṭi, p. 1240). And finally an entirely personal trait, the composition and publication of the Upamitibhava-prapanchā Kathā, has its equivalent in the allegorical story; for when the reformed beggar could induce no one to accept his wonderful food, he placed it in a wooden bowl and left it in the courtyard for every one to take who wished. It is, therefore, evident that the author in relating the course of reformation of the worldly man does not describe what might be as he imagined, but what he knew to have actually occurred in his own case. Of course, he takes care that his descriptions should admit of a more general application, and that the personal note should not be too prominent; still this does not diminish the interest and sympathy with which we follow step by step the incessant struggles of a deeply religious mind with his worldly interests and tendencies, till at last he entirely gets rid of them and gains the Great Victory. We scarcely exaggerate in saying that more of the inner man and the internal history of Siddharṣi is known to us than of almost all Sanskrit writers. And as we thus become convinced of his entire sincerity and earnestness, a conviction which will grow more and more upon the reader as he proceeds in the book, we will be ready to admit that Siddharṣi belongs to the first rank of moral writers in India.

We now turn to the other details of Siddharṣi's life

which we chiefly learn from his *Praśasti* at the end of the *Upamitibhavaprapanchā Kathā*. The succession of his teachers was as follows :

- (1) *Sūryāchārya* ¹ of the *Nirvṛtikula*, who flourished in *Lāṭadeśa* or *Guzerate* ;
- (2) *Dellamahattara*, an expert in astronomy and prognostics ;
- (3) *Durgasvāmin*, a rich *Brāhman*, who had become a *Jaina* monk and died in *Bhillamāla* (the modern *Bhīnmāl* in southern *Mārvād*).

Durgasvāmin was the teacher of *Siddharṣi* and is praised by him chiefly on account of his exemplary piety. Both teacher and pupil had been ordained by *Gargasvāmin*, about whom however no further details are given. But the highest praise, amounting to veneration, *Siddharṣi* accords to the *Āchārya Haribhadra*. I translate the verses of the *Praśasti* which refer to him :

“(*Haribhadra*) who always takes delight to compose religious treatises and rejoices in his mind to support the good, who by his unrivalled accomplishments produces the belief that he is a *Gaṇadhara* ” ;

“ By reflecting on this serene thinker's mind which in spite of its various aspects presents the bright clearness of the moon or of *jasmin*, men of our time consider the description of the excellences of saints to be true ”,

“ Like the dust of the feet of him is *Siddha*, who narrated the *Upamitabhavaprapanchā Kathā* which had been invented by the goddess of Speech.” Or

“ The *Āchārya Haribhadra* is the master who caused

¹ In the *Prabhāvākacharita* xiv, 85, he is called *Surāchārva*, and he is made the *guru* of *Gargara*, no mention being made of *Dellamahattara*.

my enlightenment in the Law ; it is he who according to truth has been represented as Dharmabodhakara in the first Prastāva."

" Obeisance to Haribhadra, who, by his inconceivable power, counteracted the poison of wrong thoughts and compassionately found out for my benefit the nectar of good thoughts" ;

" Who foreseeing what was to happen composed for my sake the Lalitavistara, his commentary on the Chaitya-vandana."

On reading these verses by Siddharṣi on the relation between himself and Haribhadra every unprejudiced reader, I venture to say, will arrive at the conclusion that the disciple speaks of his teacher as his actual *guru*, not his *paramparāguru* or spiritual *guru* ; and thus they were understood by the first European scholar, Professor Leumann,¹ who discussed their meaning. And this impression is further strengthened by what may be inferred from Siddharṣi's statements in the first Prastāva of the Upamiti-bhavaprapanchā Kathā. For there the Dharmabodhakara is described as advising and directing the beggar Niṣpunyaka during the whole course of his regeneration up to the time when he gave up his unwholesome food and had his alms-bowl washed, or speaking without the metaphor, when he was ordained. Now as Siddharṣi gives us to understand that Dharmabodhakara is Haribhadra, and the beggar Niṣpunyaka he himself, it follows, almost beyond doubt, that he was instructed and directed by Haribhadra himself up to the time when he became a monk and wandered about preaching the Law.

Though, therefore, on the testimony of Siddharṣi him-

¹ Journal of the German Oriental Society, vol. xxxiii, p. 318.

self, we must admit that he was a younger contemporary of Haribhadra, still the tradition of the Jainas separates these two famous writers by about four centuries. For the traditional date of Haribhadra's death is Samvat 585 and the date of the composition of the *Upamitibhavaprapañcā Kathā* given by the author himself is Samvat 962. And this tradition about the chronological relation between Haribhadra and Siddharṣi seems already to have obtained in the 13th century A.D. For the author of the *Prabhāvakacharita*, though he gives no dates for Haribhadra and Siddharṣi, apparently did not consider them to have been contemporaries, as he does not mention this fact neither in his life of Haribhadra nor in that of Siddharṣi; and besides he would not have treated the former in the 9th, and the latter in the 14th chapter of his book, but rather in consecutive chapters, if he had believed that they stood in the relation of teacher and disciple. In order to arrive at a decision on the actual value of the tradition in our case, it is incumbent on us to discuss the dates both of Siddharṣi and Haribhadra and the questions involved by them.

Siddharṣi states, at the end of the *Praśasti*, that he completed his work in the year 962 of an era not specified, *Jyēṣṭha* su. di. 5, Thursday, when the moon was in *Punarvasu*. Now if we assume the date to be a *Vikrama* date, all particulars come out right for the *Kārttikādi* Samvat year 962; the date corresponds to Thursday, the 1st May 906 A.D., on which day the moon was in *Punarvasu* from sunrise till past noon. But if we calculate the same date on the basis of the *Vira* era, the corresponding date will be 436 A.D., Thursday, the 7th May: on that day at sunrise the moon was in *Puṣya* and after two hours passed into *Āśleṣā*. Therefore, since the *Nakṣatra* comes out wrong,

the date cannot be a Vira date. Besides the corresponding Vikrama date would, on that supposition, be Samvat 492,¹ which would make Siddharṣi a predecessor of his *guru* Haribhadra who died in Samvat 585 according to tradition. The date of Siddharṣi is, therefore, beyond any reasonable doubt Samvat 962 = A.D. 906.

The traditional date² of Haribhadra's death is Samvat³ 585 (= 529 A.D.) or Vira 1055. Now this date seems inconsistent with some details in Haribhadra's works. In the *Saḍdarśanasamuchchaya* he gives a concise abstract of the Buddhist Logic of Dignāga's school. His definition of direct perception is प्रत्यक्षं कल्पनापोढमग्रान्तं which verbally agrees with that of Dharmakīrti in *Nyāyabindu*, 1. *parichchheda*. In Dignāga's definition the word अग्रान्त was wanting; it runs thus : प्रत्यक्षं कल्पनापोढं नामजात्याद्यसंयुतं (see *Nyāyavārttika*, p. 44, *Tātparyatīkā*, p. 102, and *Satis Chandra Vidyabhusana*, *History of the Mediaeval School of Indian Logic*, p. 83, note 2). The addition of the important word अग्रान्तं in Haribhadra's definition, shows that he followed Dharmakīrti, and since Dharmakīrti lived about a century

¹ Professor Peterson in Fourth Report, p. 5, proposed to take Siddharṣi's date as a Vira date, which he assumed to correspond to Samvat 502 instead of 492. This error of 100 years renders, of course, his speculations futile.

² See Peterson, 3rd Report, App. p. 284, verse 100 of *Samayasundara's* *Gāthāsūhasrī* (composed A.D. 1630). The wrong reading पश्यतीर has already been corrected by Weber, it must be पश्यतीर see Weber, *Verzeichniss der Sanskrit und Prākṛit Handschriften*, II, p. 923 (Berlin 1892). Instead of Vira 1055 the *Vichārāmṛtasamgraha* (Weber l.c.) gives 1050 as the year of Haribhadra's death; but in this place too the reading पञ्चाशता may be wrong for पञ्चपञ्चाशता. It is worthy of note that according to the last mentioned source Haribhadra has stated in the *Panchavastukavyūti*, that the pūrvā ceased to be known a thousand years after the Nirvāṇa.

after the traditional date of Haribhadra's death, this date must be wrong. Again, Haribhadra states the three *व्यस* of the *लिङ्ग* according to Buddhist Logic in verse 11.

व्यसि पक्षधर्मत्वं व्यसि विद्यमानता ।

व्यसि नास्तित्वा द्वितीरेवं त्रीणि विभाव्यताम् ॥

• This is the well-known principle of Buddhist Logic ;¹ but Haribhadra's expression पक्षधर्मत्वं deserves to be noticed ; for this logical term is absent from the old works on Logic, which express the same idea differently, and it belongs to a decidedly more modern phase of that science. Hence it would follow that Haribhadra belongs to a rather modern period. In the same direction points Haribhadra's citing the *Śivadharmottara* in *Aṣṭaka* 4, 2 ; for that work of unknown date does not seem to be a very old one, since the oldest book which quotes it is the commentary on the *Svetāśvatara Upaniṣad*, ascribed to *Śaṅkara*.² If the works of Haribhadra will be properly searched into, they will probably yield more indications of a rather late age of their author.³

The date of Haribhadra's death (*Samvat* 585 or *Vira* 1055) has as yet been found only in works not older than the 16th century. I do not think that it is an invention of late chronologists, but that it is based on facts wrongly interpreted. Professor Leumann, accepting my speculation quoted in the last note, suggested⁴ that in the date of

* ¹ See S. Ch. *Vidyabhusana*, l c., p 85, *Nyāyabindu*, 2 paricheheda.

² See Aufrecht *Catalogus Catalogorum* s.v. *Śivadharmottara*.

³ In the *Journal of the German Oriental Society*, vol. xxx, 94, I concluded that *Śīlāṅka* and Haribhadra were contemporaries and co-disciples, from the fact that the name of the teacher of either is *Jina*-*bhadra* or *Jinabhadra*. *Śīlāṅka* wrote his commentary on the *Āchārāṅga* in *Saka* 708 or 876 A.D.

⁴ *Journal of the German Oriental Society*, xxxiii, p 345 f.

Haribhadra's death as in some other dates¹ the era is wrongly stated; it should be 585 of the Gupta era which began 319 A.D. This would bring Haribhadra's death down to 904 A.D., or two years after the composition of the *Upamitibhavaprapanchā Kathā*. This may be right; but there is another way of accounting for the error in the traditional chronology, if we start from the notation in the *Vira* era (1055) and assume the error to be somehow connected with that era. My reason for this assumption is the following. *Vimalasūri* states at the end of the *Paumachariya*, that he composed that work 530 (or in another MS. 520) years after *Vira's* *Nirvāṇa*. There is no reason not to trust the author in this statement; but it is difficult to believe that the work² was written in the year 4 A.D. If I may offer an opinion, I should say that I rather believe the *Paumachariya* to belong rather to the third or fourth century A.D. At any rate we are entitled to doubt whether the date of the *Nirvāṇa* has always been reckoned in the same way as now, and if not an essentially wrong reckoning had been current in early times and was corrected afterwards.

But to return to our author, we learn from his *Prasasti*, that he published the *Upamitibhavaprapanchā Kathā* in the chief Jaina temple of the town *Bhīllamāla*, and that *Gaṇā*, a female disciple of *Durgasvāmin*, wrote the first copy, what we would call the *codex archetypus*. I say the author 'published' his work to render *gaditā*, he spoke or told it; he apparently read it aloud to the audience assembled in the Jaina temple. Therefore, in the introduction he addresses his *hearers* and asks them to lend him a willing ear. It seems to have been the habit of authors to

¹ *ibidem*, xxxvii, p. 540, note.

² My edition of this work is now in the press.

give a public reading of their work before a select audience before it was issued ; this has been expressly stated in the case of Gaṇḍavaha and Śrīkaṇṭhacharita by their authors. It is probable that Siddharṣi had intended his work for public reading as a religious entertainment ; but, of course, this practice must have ceased when the acquaintance with Sanskrit became a rare accomplishment of laymen. The share of sister Gaṇā in the publication of Siddharṣi's work seems to have consisted in this, that she prepared the first clean copy of the *Upamitibhavaprapanchā Kathā* from the slips on which the author had written the several parts of the work as he conceived them in the course of time. It is, however, just possible that he dictated the book to sister Gaṇā.

Besides the work under consideration Siddharṣi wrote a *Vivaraṇa* on the *Upadeśamālā* of Dharmadāsagaṇin. This work seems to exist in two redactions, a larger one containing many stories (see Peterson, 3rd Report, p. 172) and a smaller one, called *Laghuvṛtti*, *ib.*, p. 130. I hope that someone will undertake to edit the *Vivaraṇa* with the stories ; the age of the work and the fame of the author are good reason to rescue it from oblivion. Another work which can be assigned to Siddharṣi, is a *Vṛtti* on the *Nyāyāvatāra* by Siddhavyākhyānika ; for Siddharṣi had the *biruda* व्याख्यातृ¹ and uses the words *सत्साधुभिः कृतकृपैर्मयि शोधनीयं* at the end of the two works going by his proper name, and the similar phrase : *सत्साधवः कृतकृपा मयि शोधयन्तु* occurs at the end of the *Vṛtti* on the *Nyāyāvatāra*, as has been noticed by Dr. Klatt, *l.c.*, p. 65, note 2. But Siddharṣi, the author of a *Vṛtti* on the *Tattvārthādhigama Sūtra*, is different from our Sid-

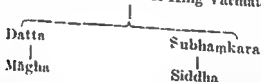
¹ See *Prabhāvakach*, xiv, 97, and Peterson, 3rd Report, p. 168, as noted in the *Jaina Granthāvalī* p. 75, note D.

dharṣi¹; and the same remark probably holds good with regard to the author of a *Vṛtti* on the *Nayachakra* and that of the *Siddha-Yogamālā*. Finally, it may be mentioned that in the *Prabhāvakacharita*, xiv, 89, Siddharṣi is said to have 'written a *Kuvalayamālā Kathā*. Several works of that name by different authors are known to be preserved in MS.; but the one by Siddharṣi, if ever it existed, is not amongst them.

This is the information about Siddharṣi which we can gather from his works. We now turn to later sources. The ancient tradition about him is embodied, as said above, in the *Prabhāvakacharita*² by Prabhāchandra, 14th śṛṅga, an English translation of which will be given at the end of this introduction. It has already been shown above that Prabhāchandra gives a wrong account of Siddharṣi's teachers (see p. 5, n. 1) and of his relation to Haribhadra; we shall see that other details he gives, deserve just as little credence.

According to the *Prabhāvakacharita* Siddharṣi was a native of Ṣrīmāla (Bhīnmāl) in Guzerate. His pedigree is given thus:

Suprabhadra (minister of King Varmalāta).

Now we know from the last verses of the *Śiśupālavyādha* that Māgha was indeed the son of Dattaka and grandson of Suprabhadra, minister of a king Varmalāta. The

¹ See *Jaina Granthāvalī*, p. 72, note C.

² Edited by Hīrānanda M. Śarmā, Bombay, Nirmaya Bāgara Press, 1929. The work was completed Samvat 1334, Chaitra su di 7, *Sukre*, *pratyahast* = Friday the 1st April, 1274 A.D.

latter was reigning in Samvat 682 = 625 A.D. as we learn from the *Vasantgaḍh* inscription.¹ It is, therefore, absolutely impossible that Māgha should have been a cousin of Siddha, since the former lived in the middle of the seventh, and the latter at the beginning of the tenth century. It is difficult to imagine what may have given rise to the wrong report related in the *Prabhāvakacharita*, unless it be the popular tradition that Māgha too was a native of Śrīmāla. Another anachronism is the statement in verse 15 that Māgha had been in his youth a friend of king Bhoja, if Bhoja of Dhārā is intended thereby, as is most likely. But this is an erroneous belief shared by many Indian authors,² that at the court of King Bhoja of Dhārā who reigned in the first half of the eleventh century, lived Kalidāsa, Māgha, Bhavabhūti, and other famous poets.

The *Prabhāvakacharita*, v. 22 ff, relates the romantic story of Siddharṣi's conversion to the Jaina faith, which agrees in all essential details³ with the story of the conversion of Śivabhūti,⁴ the founder of the Boṭika sect (the Digambaras), 609 Vīra. There can be no doubt about the entirely unhistorical character of this part of *Prabhāchandra's* record; since there is not the slightest allusion to such a course in Siddharṣi's confessions about himself in the first *Prastāva*, we have to regard it as an instance of the well-known tendency of ancient stories to be transferred to historical persons better known than those of whom they had originally been told.

¹ See Kielhorn, *Epigraphic Notes in . Nachrichten der K. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen* 1906.

² See the *Dhoyaprabandha*.

³ And in part even to the very words, as Dr. Klatt has remarked, l.c., p. 64, note 1.

⁴ Cf. *Journal of German Oriental Society*, xxxiii, p. 2, ff. This story is already found in Haribhadra's *Ava-yaka Tīkā*.

We may pass over the next part of the narrative in the Prabhāvakacharita, till we come to the account of Siddharṣi's composition of the Upamitabhavaprapanchā Kathā. This latter fact is described as having been due to the ironical remarks of Dākṣiṇyachandra, brother of Gargaṣi, on Siddharṣi's literary works, the Vṛtti on the Upadeśamālā and the story of Kuvalayamālā (v. 90—96).¹ The *sūri* Dākṣiṇyachandra is not known from other sources, and a Kuvalayamālā Kathā by Siddharṣi has not been preserved in manuscript, nor has it, as far as I know, been noticed by any other writer.

After having composed the Upamitibhavaprapanchā Kathā, Siddharṣi, according to the Prabhāvakacharita, left his *guru*, went in disguise to the Buddhists in order to study their philosophy, and in the end became a Buddhist himself. But when he visited his former *guru*, as he had promised him to do, the latter placed the Lalitavistara of Haribhadra in his hands, and by this means brought him back to the Jaina creed. Now this story cannot be accepted as historical. For the apostasy of Siddharṣi cannot have happened as alleged *after* the composition of the Upamitibhavaprapanchā Kathā, since his conversion ascribed to the influence of Haribhadra's book is mentioned in the Praśasti of that work: see the verses translated above. The part that Haribhadra played in his conversion, Siddharṣi describes भ्रष्टः in the allegory which forms the ground-work of the first Prastāva, and has been already utilized above to fix the chronological relation between Haribhadra and Siddha. Now the Dharmabodhakara of the allegory who in Siddha's case represents Haribhadra, has to combat two sorts of दुर्विकल्पs¹ or wrong ideas (see

¹ They are produced by the अनादिकुलपना, p. 83, l. 20.

p. 108). The one, called *आभिसंस्कारिक*, are the heretical opinions; the other, called *सदृज* 'inborn', are worldly thoughts and regards for worldly things. The former, i.e., the heretical opinions, may be removed at once by the influence which the very first meeting with the Good Teacher has on the person to be converted: *प्रथममुपगच्छन् सर्वकर्मप्रभावादेव कर्माणि विवर्तन्ते* (p. 108, l. 11). And in accordance with this statement that part of the neophyte's conversion which relates to his heretical opinions is rather summarily described (p. 83 f.), while it takes nearly the whole remaining part of the first *Prastāva* to relate how the *Dharmabodhakāra* succeeds only after long-continued efforts in curing his pupil of his worldly inclinations. If there had been a yagrant apostasy in *Siddharṣi's* career, he would have alluded to it in this part of his work and he would not have treated heretical opinions as a danger which is removed once for all by the first instruction in the true Law. Therefore, the account given in the *Prabhāvakacharita* about *Siddharṣi's* turning Buddhist and being re-converted by *Haribhadra* appears to be without foundation; nearly all that is narrated about him in that work, must be set down as legendary and deserving no more credence than so many lives of saints in the *Acta Sanctorum*.

3

We shall now consider the literary character of the *Upamitibhavaprapanchā Kathā* ¹

This work is the first extensive and elaborate Allegory

¹ The proper form of the title is doubtful. The first part of the compound is usually given as *Upamiti*, but in the *Prastāva*, at the end of the 2nd and 3rd *Prastāva*, and in the *Prabhāvakacharita* as *Upamita*.

I should have preferred the latter, but the title chosen by Prof. Peterson is not altogether wrong and may therefore be retained.

in Indian Literature; it precedes by nearly two centuries Kṛṣṇamiśra's famous play, the *Prabodhachandrodaya*, which has ever since been regarded as a model of allegorical composition by a host of imitators. It is a narrative consisting of a series of birth-stories, i.e., the hero of all stories is the same person in different births. This is an old device common to Buddhists and Jainas; and it had been employed with great success by Haribhadra in constructing his *Samarāichcha Kahā*. In that work the history of two persons, of whom the one of bad character had conceived a most intense hatred of, and desire of revenge towards, an essentially good person, is followed up through nine of their births in which they again happened to be brought together. The *Samarāichcha Kahā* is mentioned by Hemachandra as a model of a peculiar sort of narratives called *Sakala-Kathā*.¹ And Siddharṣi, who alludes to it, in the very beginning of his allegorical story in the second *Prastāva*,² has adopted the plan of this justly admired work in constructing his own. Not only in this regard it has been his model, but he has also imitated it in many details, e.g., descriptions and phrases, as has first been proved by Dr. Ambrogio Ballini.³

Siddharṣi proposes to explain the mundane career of the Soul (*jīva*) under the name of *Saṃsārijīva* from the lowest stage of existence up to final liberation. It is however a continuous development from lower to higher forms only until the Soul acquires merit and demerit; for then there are many ups and downs in those numberless births: human births alternate with such in heaven, or

¹ *Kāvyaṇṭāśana*, p. 340 of the *Kāvya-mālā* edition.

² p. 147, l. 3, of the present edition.

³ See *Reale Accademia dei Lincei, Rendiconti*, vol. xv, p. 71 ff. of the reprint.

hell, or as a brute animal according to the merit or demerit of Saṃsārijīva. But on the whole the higher stages are gradually reached, yet they are separated from one another by many births. Of these births only six are narrated at length, few more are sketched, and the rest is only summarily noticed. In the lives fully narrated Saṃsārijīva is described as being under the influence of the four cardinal passions: *Krodhā*, anger, in the 3rd Prastāva; of *Māna*, pride, in the 4th; of *Māyā*, deceit, in the 5th, and of *Lobha*, greed, in the 6th. And similarly he is governed by the five cardinal vices: *Himsā*, bloodthirstiness, in the 3rd; *Anṛta*, untruth, in the 4th; *Steḥa*, theft, in the 5th; *Abrahma*, unchastity, in the 6th; and *Parigraha*, desire of property, in the 7th; and in the same Prastāvas are inserted allegorical stories which illustrate the baleful influence of the five senses: *Sparsāna*, touch, in the 3rd; *Rasāna*, taste, in the 4th; *Ghrāṇa*, smell, in the 5th; *Dṛṣṭi*, sight, in the 6th; and *Śruti*, hearing, in the 7th. It deserves to be remarked that the order followed in Siddharṣi's narrative is exactly the same as that observed in the usual enumeration of the passions, vices, and senses; see for instance *Tattvārthadhigama Sūtra* viii. 10, vii. 1, ii. 20. The last two Prastāvas describe the reformation of Saṃsārijīva aided by *Sadāgama* and *Samyagdarśana*. By their influence he becomes a Jaina and in some births even a Jaina monk; he becomes united with the several virtues, till at last he reaches *Nirvṛti* or final liberation.

• From this bare outline of the plan of the *Upamiti-bhavaprapanchā Kathā* it will be seen that it is the intention of the author to illustrate the Jaina religion, not however as a dogmatist but as a moralist. This same purpose serves several moral stories and lengthy sermons by saints inserted in proper places. Everything is of course in strict

accordance with Jaina orthodoxy as might be expected from so eminent a *yati*; but he is not a narrow-minded zealot. Though he does in no way spare the heterodox systems, still he is of a truly catholic spirit, especially in an admirable passage (pp. 1220-1227 of the present edition) where he eloquently declares that all truly religious men adore the same Supreme God, seek the same Law, and strive after the same Highest Good, though they may use different words for expressing these true ideas.

As indicated by the title of the work, the *Upamiti-bhavaprapanchā Kathā* proposes to describe mundane existence in all its diversity by means of allegory (*upamā-dvārataḥ*¹). It is however not an entirely allegorical story like the *Pilgrim's Progress* which it resembles in scope and spirit; for that part of the story which relates to the actual circumstances of the persons figuring in the story, the events of their life, and similar things, is to be understood literally, i.e., in the same sense as in any other story. But everything that relates to the inner life of *Saṃsārijīva*, his passions, vices and virtues, fate and retribution, is personified. These personifications, their actions, and the relation in which they stand to each other and to *Saṃsārijīva*, form the allegorical part of the plot. Therefore one part of the persons that figure in *Siddharṣi's* narrative are real men and women, who are different in the several *Prastāvas* with the exception of *Saṃsārijīva*; the other part, the personifications, are to be understood allegorically. *Siddharṣi* distinguishes these two sets of persons, the former as the *bāhiraṅga* or 'external' companions of the hero, the latter as the *antaraṅga* or 'internal' companions of *Saṃsārijīva*. The 'internal' companions being personifications of his vices, virtues, etc., remain the same throughout the several

birth stories, and so in all of them a continual war is carried on, in which the two 'internal' parties are engaged; on the one side are the bad qualities under Rāgakesarin and Mahāmoha, on the other the good qualities under Charitradharma, and a neutral party is constituted by Karmaparināma and Kālapariṇāti. Thus the allegorical part of the narrative is the bond that holds together the various birth-stories and combines them into one whole; it is as it were the plot of the drama, an Indian Divina Commedia, in which the various births of the hero are but as many acts or scenes of the whole play: the *Samsāranāṭaka*.¹

The author takes care to tell us that he has given his work the form of an allegorical narrative in order to attract the reader and thus to prepare him to listen to wholesome instruction. For the same reason, he says, he had decided to write Sanskrit and not Prakrit. Though Prakrit is an excellent vehicle of instruction for the general reader (*bāla*) and is liked by him, still those who are proud of their learning (*durvidagdha*) despise it and value only Sanskrit; and these men also must be gained over. But Siddharṣi declares that he will write easy Sanskrit, intelligible to people in general, and will avoid long complicated sentences as well as unusual words.² This description of his own style and language is very just on the whole.³ The language is always fluent, usually copious, and often elo-

¹ This is not entirely a conceit of mine; the author also describing Karmaparināma, King Fate, makes him attend the comedy of life, the *Samsāranāṭaka*, in which the whole living world enacts the parts he gives them, p. 119 ff., cf. p. 153, l. 16, p. 153, l. 1.

² न च यममतिदुर्गमं न दारुणं च दण्डः । न चाप्रविष्टां देहेन सर्वजगद्विना ॥

॥ १ ॥

³ It may be mentioned that he rarely yields to the *सुप्रसन्नमनसा* a fault which has misled many a Jaina writer to select words for the sake of sound rather than the appropriateness of their meaning.

quent: it is never turgid and rarely obscure. Siddharṣi does not labour to win the fame of a Kavi by imitating the elaborate style of Subandhu and Bāṇa, as did the authors of the Yaśastilaka and the Tilakamañjarī; but he is always engrossed with his object, and he tells what he has to tell, plainly and with but few rethorical flourishes. Occasionally and mostly in descriptions he indulges in the poetical strain of Sanskrit writers.

As a specimen of popular Sanskrit style, as understood a thousand years ago, the Upamitibhavaprapanchā Kathā is of great interest, and it is well worth while to notice some of the linguistic and metrical peculiarities found in this work. Before I enter into these details, I may however be allowed to premise a personal remark. Some Jaina readers have taken umbrage at my philological observations concerning the language and metrics in Hemachandra's Parīṣiṣṭa-parvan and Pradyumnāchārya's Samarādityasaṃkṣepa, which I offered in the introduction to my editions of those works. They imagined that I wanted to find fault with their authors whom they almost adore, and therefore feel it their bounden duty to defend against all criticisms from outsiders.¹ A polemical bias was, of course, absolutely

¹ To what length they will go may be seen from the following instance. In the preface to my edition of the Samarāditya Saṃkṣepa by Pradyumnāchārya (p. 4) I had stated that the author was "not free from faults, even against grammar, the worst of which, a Prakriticism, *दमे*: instead of *दमि*: occurs viii. 520." Now the editors of Munibhadra-sūri's Śāntināthamahākāvya (Śrī Yaśovijaya Jaina Granthamālā, vol. xx), in the introduction to that work, p. 12 f., blame me, with great indignation, for my thoughtlessness. Indeed they succeed, to their perfect satisfaction, to manufacture the form *दमे*: from Pāṇini's rule *प्रसृज्यन्ति यान् वन्दसि* v. 3. 111), which they interpret very ingeniously for that purpose. This is, I dare say, an admirable thoughtfulness; still Sanskrit students should be cautioned not to use *दमे*: in

foreign to my thoughts. But it is considered the duty of a philologist to note such peculiarities in style, language, metrics, etc., of the work he edits, as characterize its position in the Literature to which it belongs. Now the Jainas, whose literary language had originally been Prakrit, adopted the practice of writing Sanskrit at a time when the golden age of Sanskrit Literature was over, and when it was no longer a matter of course that every author could write the pure language of the classics. They themselves seem not to have been altogether unaware of it; for is it not from a sense of their deficiency that some writers, as they assure us, submitted their works for correction to one whom they regarded as an authority in literary composition? ¹ These authors, with few exceptions, wrote the language as it was used in the current Literature of their time and their class; to blame them for not writing the classical language in all its purity would be just as meaningless as to blame Augustine for not writing Latin like Cicero.

In this respect however Siddharṣi went further than most Jaina writers, and he did so on purpose. For to him the subject matter, the moral truths he wanted to impart to his reader, were of paramount importance, and everything else, style and language, was subordinate to it. He likens his work to a wooden bowl, not to one of costlier materials, 'since it lacks high-flown words and ideas.' It is a proof of his original and independent spirit that he adapted his speech to the understanding of the general reader and employed idioms and words which no Paṇḍit would ever have used in a Sanskrit composition. I now proceed to

any examination papers, since the beauty of that form will hardly be appreciated by the dull examiners.

¹ See the examples mentioned on p. 3 of the preface to my edition of the Samarāditya Samiśepa.

give a list of the more conspicuous peculiarities of Siddharṣi's Sanskrit. It is decidedly a Prakriticism when he uses the neuter plural in referring to persons of different sexes, e.g., ततः पतितानि चत्वार्यपि भगवच्चरणयोः, p. 255, l. 18.¹ This is the regular form of expression in Jaina Māhārāṣṭrī as well as in Guzeratī and Marathī. Another Prakrit habit is the frequent use of the affix क्कार्य not only in nouns but also in participles and adjectives, e.g., घटमानक, p. 195, l. 18; p. 235, l. 8; घूर्णमानक, p. 939, l. 2; 994, l. 13; मुञ्चमानक, p. 1054, l. 7; वर्तमानक, p. 1036, l. 17; वर्धमानिका, p. 1110, l. 8; हन्तमानक, p. 1054, l. 7; कोमलिका for कोमला. Rather a grammatical license is सत्तवत् गन्धधारणः or गन्धहस्तिनी, p. 439, l. 19; p. 181, l. 18; p. 643, l. 8, for सत्तगन्धधारणवत्; and मेघवद्वीरपूरितः, p. 476, l. 19, for नीरपूरितमेघवत्; another case of वत् wrongly used occurs in v. 31, p. 14: कदम्बलेशमात्रं तु राज्यत्रस्याप्य नुयति. Siddharṣi uses a pretty large number of *apaśabdas*, i.e., such words which are used in Prakrit, but are there either Deśī words or Dhātvādeśas, and noticed as such in Hemachandra's Deśikoṣa and in his Prakrit Grammar. I here enumerate these words; the references will be given in the index of rare words at the end of the introduction. आमोढक, आराटि, उत्खोटित, कुकुट, घंघ, गोचन्द्रक, द्रमक, धवल, निमीयति and निमित्त, दोल, बोहित्य, भण्डन, मक्रोट, मङ्गल, मुत्कल, रिंङ्गोलि, रोर, रोल, लोव, विगोषित, विहर, विठपित and विठपनीय, विध्यात and विध्यापयति,² विलया, साधित. To the same category belong words which are known from the vernacular only as कलपलक कूर्च, चट्ट, चागी, कोर, संगन्ध and most probably a number of

¹ If one male and one female are referred to, the neuter dual is used. p. 893, l. 17 ff., we have 5 times एते, p. 243, l. 8, गते; but ib. l. 11 गतो.

² This word is used by many Jaina writers, but also by others, e.g., Arjunavarṇadeva on Amara, v. 77.

words of unknown origin, *e.g.*, अर्द्धवितर्दक, आलञ्जल, गुन्दलक, दण्डोलक, पादौरिक, मुक्तौली and some more words of doubtful meaning which will be found in the list below.

From the details of Siddharṣi's Sanskrit which have been given above, and which might even be multiplied if his work were subjected to a more searching scrutiny, it becomes evident that the popular Sanskrit of his time was influenced by the Prakrits and vernaculars then in use, not to such an extent, it is true, as the language of the Buddhists of the preceding age, but to a well perceptible degree. It may therefore be imagined that later writers who endeavoured to purge the language of such Prakriticisms had to work hard and still did not succeed throughout.¹

We now turn to metrics² in the *Upamitibhavaṇapraṇchā Kathā*. The work is written in prose and verse, the

¹ I add one instance to those I have given elsewhere. Hemachandra gives, in his *Prakrit Grammar*, iv. 116, उक्कट as a धावादेश for तुदति. He accordingly did not consider उक्कटति or उक्काटति as a correct Sanskrit word; still in the commentary of his *Deśi Koṣa* he uses उक्कटति as if it were correct Sanskrit.

² As my remarks on the śloka as used by Hemachandra have called forth vehement criticisms from the editors of the *Sāntinātha Charita*, it may not be out of place to enter in this subject here. The rules of the Chhandah sūtra are quite insufficient to describe the śloka of classical Mahākavis, *e.g.*, the rule in the *Śrutabodha* आदि षष्ठं गुरु त्रयं सर्वत्र सप्तु पदमं । द्विचतुः पादयाञ्च सप्तमं दीर्घमन्यथोः ॥ is on the one hand much too wide, and on the other too narrow as it excludes the मृ vipulā. Iṅala is much more accurate, still his rules would exclude the सृ-vipulā which is frequently used by classical poets, and they admit the मृ vipulā which is not used by them. The practice of the classical poets with regard to the śloka was not governed by the Chhandah sūtra, but by studying model poems, as Yāmana (l. 3. 7) says काव्यस्यावदिति च शास्त्राणि न हि । Hence the standard by which we have to judge the metrics of any particular poet, must be the metrical practice of the classical Mahākavis, Kālidāsa, Bhāṣavi, Māgha and others. The rules to be deduced from

prose portion being not quite so great than that in verses. The verses are śloka throughout with the exception of verses in different metres, some interspersed in the context and others at the end of each chapter. The nicer metrical laws of the śloka are on the whole observed by Siddharṣi. As far as I have noticed he only once uses an uncommon metre at the end of the first pāda (p. 191, l. 12 - ∪ - ∪); he twice makes the second and third syllables short (p. 537, l. 9, 672, l. 13); three times the fourth syllable in a Vipulā is short (p. 525, l. 15, p. 559, l. 13, p. 1070, l. 16); and four times he neglects the *sandhi* in cesura at the end of a pāda (p. 216, l. 19; p. 441, l. 8; p. 1063, l. 18; p. 1190, l. 22). He quite frequently (21 times) has pādas of nine syllables, most of which are not good¹ (151, 12, 173, 4,

them are the following. The first and last syllable in each pāda may be long or short. In the even pādas the 5th—7th syllables form an Amphibrachys (𑖦=∪-∪). The 2nd and 3rd syllables in all pādas may not be a pyrrhichius (∪∪), and the 3rd and 4th in the even pādas may not form an iambus (∪-). If in an uneven pāda the 5th—7th syllables form a Bacchius (𑖦=∪-—), the verse is called Pathyā, otherwise it is Vipulā. In all Vipulās the fourth syllable must be long. Classical poets use only four Vipulās; in these the 5th—7th syllables are (1) a Tribachys (𑖦=∪∪∪), or (2) a Dactylus (𑖦=—∪∪), or (3) a Molossus (𑖦=— — —) or (4) a Creticus (𑖦=—∪-). In the 2nd and 3rd Vipulās the 3rd syllable is always short, and in the 3rd Vipulā there is besides a cesura after the 5th syllable. In the two Epics the rules are nearly the same, but there are in rare cases some more Vipulās; see my remarks in Gurupūjākaumudī, p. 50. It need hardly be stated that my remarks are intended only to judge the metrics of poems as works of art, and do not apply to metrical treatises on scientific or other topics, in which as a rule the writers take all sorts of liberties with the metre. In the classical poets the rythmical instinct, if I may be allowed to use this expression, was highly developed; it grew weaker in later times, more or less so according to the natural gifts and the culture of the poets.

¹ In the epics a pāda of nine syllables regularly begins thus: ∪∪-∪-. The classics never use such pādas.

230, 19. 394, 10. 397, 15. 426, 15. 441, 6. 557, 16. 563, 6. 619, 15. 640, 15. 643, 12. 822, 17. 829, 10. 854, 17. 954, 17. 1020, 3. 1040, 21. 1136, 12. 1157, 10. 1221, 12), and four times the *pāda* has but seven syllables (548, 1. 670, 22. 887, 8. 1168, 6). Considering that the total number of ślokas is greater than ten thousands, we must admit that for a post-classical writer Siddharṣi made very good ślokas, especially as regards the rhythm.

At the end of chapters we meet with the usual variety of metres; in other places occur Drutavilambita and Totaka (Siddharṣi's favorite metres), Vaitaliya of different kinds, Sragviṇī and Dodhaka (973). There is one variety of Atiśakvarī (721, f.), the name of which I do not know. Besides these metres there are different kinds of *mātrasamakās* which seem to belong to popular poetry and are not noticed in our works on metrics (p. 491, 492, 496, 548, 591). Finally we meet in four places (p. 362, 606, 841, 871) with the metre called Daṇḍaka, not however regular stanzas of four *pādas* but only one or two *pādas* of considerable length. In two cases an artifice is employed which seems to have been known as *अन्वयाक्षरिका* or *प्रतिमाला* (Kāmasāstra, p. 37) or *शृङ्खलयमक*¹; it consists in this, that the last syllables of one word are identical with the initial syllables of the next; in prose, p. 752, in verse, p. 365 f. In the latter case the *pādas* of a verse and one verse with the next are in this way interconnected. Other artifices, viz., *प्रयोजित*, *स्वरायमक*, and *मूढचतुष्टय*, will be found on p. 878 ff. These instances prove that Siddharṣi was proficient in this branch of poetry also. He seems to have been well read in classical poetry. For incidentally he uses a line from Kālidāsa (Kum. S. II. 55), 915,

¹ S.B.P., vol. xlv, p. 329, note 1. This artifice occurs already in the *Sūtrakṛtāṅga* I. 75, and even in the *Rigveda*.

ALPHABETICAL LIST OF WORDS NOT FOUND IN OUR SANSKRIT DICTIONARIES.

[The numbers refer to the page, and line where the word occurs. The figure indicating the hundreds is only given at the first time, and is to be supplied when only two figures for the page will be found after it, *e.g.*, in 630. 11. 31, 16, the second reference stands for 631, 16.; in 404, 19. 9, 6 for 409, 6.]

अकर्णश्रुतं कृ turning a deaf ear, 97, 21.—अक्षणिक engaged, busy, 63, 2. 95, 13. 100, 10. 773, 5.—अतिमरीमूत grown very large, 968. 9.—अत्यमल 169, 7. अत्यमलीमूत 1072, 5, extravagant.—अवर्धन, n., valuable property, 851, 4. 1035, 4. 36, 21.—अपकर्ष, abs., 805, 4. अपकर्षना 11, 22. ०नं 1226, 17. अपकर्षित 58, 16. 265, 1. 473, 15. 718, 20, to disregard.—अपघर privy, 189, 3. 623, 13.—अपमार्जन, n., cure, 373, 6. ०ना 1059, 8.—अमातापुत्रीय, n., 967, 11. ०चक, n., 969, 20, general confusion.—अमुद्व like him, 334, 19. 563, 12. 1113, 22.—अम्वर a sort of heretics, 547, 22.—अर्चनिका = अर्चन 579, 5.—अर्चनिका requisites for worship, 261, 3. 62, 20.—अर्चयितव्यं ludicrous, purposeless, 630, 11. 31, 16. 988, 5. 91, 6. 1084, 15. 1130, 11. 1224, 12.—अवपन bazar, 147, 11. 69, 16. 1019, 14.—अवभासना wrong thoughts, 1198, 17. 1205, 19.—अवरक्षित to watch, 449, 9.—अवश्रुति auspicious words, 871, 2. 1099, 2.—अविशिष्यते = न विशिष्यते 1008, 15.—अवेद्यक not to be cured, 449, 18. ०इका 1191, 3.—अविधार a sort of heretics, 547, 22.—आसख, n., detention, 36, 17. 218, 7.—आखेटयन्तः to push, drive, 722, 14.—आक्रोदनीय to shut up, 1023, 21.—आचार, n., 170, 19.—आत्मकवच a kind of spell, 9०7, 13.—आप्त्य frequent in compounds प्रेमा०, खेद, संग्रामा० 1153, 4. वित्ता० 1159,

1., etc.—**आभाट**, n., income, pay, 597, 12. 99, 16.—**आभिरादिक** 994, 4. 7 and **आभिसंस्कारिक** 108, 6. 11, adj., so are called those errors which are produced by listening to heretical teaching.—**आमोटक**, m. (cf. DK. i. 62 = बूटः)—**आराधन**, n., in भावा० true expression in a picture.—**आराटि** cry, 374, 11. 528, 19. 610, 18 (DK. i. 75 = विचषिन्).—**आलजाह**, n., nonsense, trick, fraud, 39, 17. 195, 13. 769, 18. 73, 17. 841, 4. 52, 6. 85, 19. 89, 17. 991, 6.—**आश्रयतना** detraction, 1193, 14. 97, 1. 3.—**आस्फालक**, m., drummer, 151, 19.—**उक्तं** a sort of heretics, 54 7. 20.—**उच्छालयामि** to make glisten, display (jewels), 893, 19.—**उट्टुङ्ग** uneven ground, 404, 7.—**उत्कर्षित** to listen, 1178, 10.—**उत्का** desire, longing, 544, 15.—**उत्खोटित** to break, 465, 7. 890, 22 (cf. H. iv. 116 उवलुडह = हुडति).—**उत्तानित** = उत्तान 831, 14.—**उत्तालता** rashness, 656, 21. 837, 19. 1090, 17. 97, 20.—**उत्थयाणक** way upwards, 792, 12.—**उत्संस्कृत** to promote, 179, 15.—**उत्सारक** out of hearing, 179, 9. 407, 19. कर्णो० 458, 16.—**उत्सारण** in मार्गोत्सारणकाम 586, 12, desire to shorten the way.—**उदकमृत्तिक** a sort of heretics, 548, 1.—**उद्दालन** snatching away, 589, 18. 768, 13.—**उद्दालयिष्यति** 20, 2. 86, 18. 767, 1.—**उद्दालित** 516, 18 to snatch away.—**उद्यानिका** excursion, trip, 525, 8 (cf. Samarā-ditya Saṃkṣepa III, 136).—**उन्माधक** longing, 1020, 17. 59, 22. 1103, 12.—**उपार्थपुद्गलावर्त** for उपगवर्त the longest period of time, 1193, 15; see also पुद्गलपगवर्त, cf. 1088, 15. 16.—**उलूक** 547, 11; **उपल** 548, 3. **उल्क** 547, 10 different sorts of heretics.—**उल्ललन्ते** 607, 10. **मान** 722, 14. to rejoice.—**उष्ट्रिक** dun, 783, 21. 97, 16.—**एकैकशालिक** a sort of heretics, 548, 2.—**वंसालक** a musical instrument, in **वकायन्ते** 979, 7.—**कचवरा** rubbish, 62, 9. 90, 9. 1001, 19. 8, 4. 153, 2. 32, 21. 33, 19.—**कणकणकायते** to hum, 881, 13.—**कणवखक** humming, 315, 760, 11 (**भाणक** some musical instrument).—**कण्टकमर्दक** a sort of

heretics, 548, 3.—कण्टक, n., spell, 373, 7. 610, 2.—कथानिका
 story, 379, 15.—कदमर low deity, 165, 22.—कन्दच्छेद a sort of
 heretics, 547, 12.—काण्य posture of a fighter, 367, 6. 743, 21.
 —करङ्क, m., bone, 578, 8.—कलक root? 404, 9.—कलङ्कलायन्ते
 to be noisy, to hiss, 1020, 4. ०मान 50, 3.—कटकद्वयान् the
 sound produced by laughter, 556, 18.—कलमल? गर्भं 51, 4.
 154, 10.—कलपलव, m., palpitation of the heart, 421, 12. 520,
 6. 28, 18 (cf. Hindi कलमल, m., fidget, flutter).—कांकडुक?
 1101, 22.—काण्य one-eyedness, 650, 21.—कामर्दक = sort of
 heretics, 547, 13.—कार्योन्निपटिका? 650, 1.—कालनिवेदक the
 man who announces the time of the day, 460, 8.—कालमुष
 a sort of heretics, 547, 13.—किलिकिलिका screaming, 403, 5.
 ०यन्ते 967, 9.—कुतलिका belonging where to, 1124, 10.—
 कुमारनिक a sort of heretics, 547, 19.—कुर्कुट 540, 19: (DK.
 II. 37 = यत्तः)—कुलप a sort of heretics, 54 F. 15.—कुलित to fall
 off, 623, 10.—कूपकलम mast (or tholes) 871, 3.—कूचशोभा 371,
 14 (cf. Guzerati कूचो repetition of a story or incident)—
 कोलोदुत a kind of rat, 1022, 1.—वय (in चारं)? 187, 4.—तुद्रा
 a vomitive, 490, 13.—दूष, n., defect, fault, 496, 13.—
 छलछल a rattling sound, 743, 20.—छगवाद् science of
 hidden treasures, 60, 10. 865, 11. 12.—खलक bdellion? 420,
 12.—खाट्टा, m., crash, 985, 11.—खाट्टक 1096, 17.—रुमुष
 a sort of heretics, 547, 9.—खेटयक् 433, T. चेटित 404, 19. 9,
 6 to chase, to drive away.—गजपल a sort of heretics, 548,
 2.—गजमालिका = गजनिर्वाहिका 822, 18. 37, 8.—गग्गो car, 409,
 5. 6, 9. 671, 11. 869, 17.—गलिय young bullock, 116, 22.—
 गलगलित the trumpeting of an elephant, 226, 16. 586, 5.—
 गगो? 781, 6.—गलितोद a sort of heretics, 547, 10.—गुप्तानिका?
 50, 2.—गुप्तायते 1023, 2. उद्वप 1025, 3 to envelop.—गुन्दन, n.,
 turbulent scene, 595, 3. 613, 5. 7, 6. 9, 12. 37, 15. 48, 3.—
 गुपित bush, grove, 391, 4.—गुलिका sugar (?) 867, 17.—

चूकोकिलिका cricket? 1022, 5.—मेहेनर्दिन् coward, 389, 1.—
 गोचन्द्रक = square in the middle of a village, 967, 13. 9, 20
 (cf. DK. ii. 98. गोचंटो खलचूनाट इत्यन्ते).—गोदेह 547, 11. and
 गोव्रत 547, 14. two sorts of heretics.—गोधुनी = गोधूली 385, 3.—
 ग्रामपद village road, 194, 4.—घंघ = घृह 1175, 6. (DK. ii.
 105.).—घणघणराय rattling sound, 593, 21.—घर्षणघूर्णन्याप
 67, 17. 434, 7. 980, 26. 1074, 21. 1235, 13.—घसरक
 desire of, 978, 8. 81, 1. 94, 5. 1245, 19.—घारित infected
 988, 12. 992, 8.—घोषणाश्रुपत a sort of heretics, 547, 12.—
 चकार a vulgar word of abuse beginning with the letter
 च, 405, 2.—चक्रक circle, cycle, 1024, 19. 25, 9. 28, 2. 28,
 22. 92, 1. 18, 20. 30, 3.—चक्रवाल a sort of heretics, 547,
 20.—चट्ट a schoolboy, 987, 11. 88, 16. 94, 8 (cf. Hindi
 चट्टा).—चट्टे द्रमिक a sort of heretics, 547, 20.—चरट robber,
 106, 19. 659, 7. 73, 8, etc., etc.—चर्चना anointing, 1099,
 19.—चर्मखण्डिक 547, 10; and चारिक 547, 9 two sorts of
 heretics.—चारभट marauder, 915, 13.—चारौ forage, fodder,
 984, 22 (cf. Hindi चारा, Guzerati चारो fodder).—चिकिचिकायते
 to glitter, 997, 20. 1005, 15. 22.—चित्तशूका scruple, 560, 16.—
 चित्तदेव 547, 21; and चुञ्चुर् 547, 8 two sorts of heretics.—
 चुम्बिका kiss, 403, 13.—कोटित to sever, 403, 2. 767, 4.
 छोटाया 411, 21.—कोर? 990, 4 (cf. Hindi कोर, Guzerati कोरें
 children?).—डङ्ग a low tribe, 101, 20.—दोक approach, 63,
 4.—तन्त्रक governor, 425, 2.—तन्त्रपाल minister, 843, 3. ०४
 608, 2.—तलवार्गिक functionary, 16, 4. 45, 13. 63, 12. 71, 22.—
 सार, n., grass, 411, 19.—तालित bolted, 805, 12.—तपित्तियायित,
 n., sighing, 979, 10.—तिलक्रोग a disease of cattle, 906, 4.—
 तिलपीदकन्या 433, 12.—यमु a sort of heretics, 547, 20.—
 यिगयडगलित being in rut, 152, 12. 23, 20.—याट 354, 21 and
 योटन 134, 4. 145, 21. 934, 13 severing.—रतक harlequin ?
 555, 7.—दण्डोसक footpath ? 941, 13. 19. 20; wrong way ? 992,

- 3.—इदं ladder, 1032, 14.—दायदपाशिक policeman, 851, 13.—दानग्रहणिक one who extorts presents, 797, 19. 802, 6.—दार्पणिक, n.? 985, 13.—दुःखाशिका uneasiness, 457, 22.—दुर्जनचक्षुर्दोष the evil eye, 158, 19. 21. 59, 17. etc.—देशकुलिका travelling, 826, 10. 1038, 19.—दौर्लालिय knavery, 564, 8.—दृगदृगायेते to throb, to hammer, 516, 16.—द्रमक beggar, 17, 13. 18, 9, etc. (DK. v. 34. इमं चो हरिदः) —द्राट्टकार a low crash, 902, 17.—द्राट्टकृष्य with a crashing sound, 786, 5. 873, 3. 902, 17. 1053, 20. 1103, 13.—धनायति 149, 18. धितय 362, 2 to care.—धरणक, n., imprisonment, 1020, 3.—धवलत 388, 11 (cf. DK. v. 57. धवलो यो वक्तां ज्ञातावुत्तमः) —धवलसदृश palace, 40, 21.—धर्ममङ्गल, n., marriage song (= वधुसु) 198, 18.—धाव washing, 232, 8.—धूम a sort of heretics, 547, 9.—धाव्य blindness of the mind, 1181, 13.—नङ्कर anchor, 871, 17.—निकाचना ? 136, 18. 138, 16.—निमित्त = नक्ष (H. iv. 199) 281, 20. 482, 2. निमोयति pass., 601, 13.—नियुक्तक superintendent, 16, 2. 71, 10.—निर्षामक sailor, 871, 1.—निर्दुष्ट deserted by the inhabitants, 629, 19.—निर्घोटित = निराकृत 76, 22.—निर्घोल directly, 421, 3. 533, 12.—निर्घटित to dispel, remove, 274, 1109, 13.—निर्घट्टो sluice, 985, 14.—निर्घटन removing, 838, 19.—निघुटित to drop out, 763, 16.—निष्क्रीडयन्ति to personate, 555, 7.—निष्कुर weak, 474, 11 (cf. रस्कुर) —निद्रार्थान्न to ease oneself, 180, 3. 184, 17.—नैर्घन्ध्य sinlessness, 538, 6.—पद्यापत a sort of herotics, 518, 2.—पञ्चसुगन्धिक the five fragrant substances, 57, 4. 1009, 19.—पट्टवृद्धक crowned, 623, 8.—पदिका rounds of a ladder, 1032, 16. 19.—पराकरय the act of removing, 56, 10.—परिचट्टयति to fall off, 1024, 2. 33, 12.—परिचट्टन to stumble, 153, 20.—पर्याहार, m., storing of hay or grain, 359, 15.—पनायक ? 1056, 1.—पक्षि = पक्षी 356, 7.—पादौरिक, m., some high official, 500, 18.—पतयसेट 547, 13 and पञ्चपुरमिष्ट 547, 18 two sorts of heretics.—पादप्रहारिका stepping cauti-

ously, temporising, 116, 22. 656, 16. 57, 8. 798, 18. 907, 9.—पुट्टलक ? 409, 3.—पुद्गलपरावर्त 65, 22. 6, 15, 153, 14 cf. उपाधेयं—पूतकृत्य to make the sound *pūt*, 978, 5. 81, 7.—प्रचलापन्ते 798, 6. पयित 799, 6. पयितुं 786, 5 to walk in sleep (cf. *Tattvārthadhigama Sūtra viii, 8*).—प्रतिजामरक, m., an attendant, 1060, 1.—प्रतिस्खलन repressions, 1148, 2.—प्रदीपनक, n., conflagration, 404, 4. 967, 6. 19. 68, 9. 84, 12.—प्रविघाटिक he who opens, 1209, 11.—प्रविघाद्य to open, 890, 8.—फेत्कार the sound 'phet,' 769, 13. 957, 16.—वद्वेषक a sort of heretics, 547, 9.—वलागोटिकया forcibly, 54, 5.—बहुदोषल very blameable, 557, 9.—द्विदुर्गतिनी ? 890, 12.—द्विलावाव a sort of heretics, 547, 21.—दोल or दोल voice, cry, 366, 5. 67, 13. 973, 8 (from दोलुह = कथयति H. iv. 2).—दोहिया, n., ship, 868, 17. 69, 22. 73, 22. 901, 15, 17. 6, 10. 98, 10. 14, etc., (DK. vi. 96.—दोहित्यो प्रवहयं.)—भण्डन, n. = कलह 415, 15. (DK. vi. 101).—भलिष्यामि to see, to recognise, 462, 8. 720, 2.—भाणक see कणकणक—भाण्डपालयामि to keep, store, 868, 18.—भुक्ति dominion, 484, 20. भट of a vassal, 640, 14. देव of the king.—भामहर्षाणक, m. ? 868, 18.—भौत 514, 20. 17, 15. 807, 10. 8, 9.—धर्मणिका walk, excursion, 364, 14.—मक्कोट = कर्मपिपेलिका (DK. vi. 142.) 190, 1.—मंख a sort of heretics, 548, 2.—मद्रुल = चोर DK. vi. 145.—मण्डलिका (camel) herd, 868, 17.—मंसपालक reveller, 972, 16. प्रापन्ते to revel, 978, 22.—मदमुन्दर being in rut, f. ०२ 467, 2.—महेलिका woman, 642, 4.—माठरुत्र 457, 22 and मात्रादिभक्त 548, 3 two sorts of heretics.—मातृलांछित, n. ? 446, 15.—माभौदीन promise of safety, 1179, 16.—मालक, m., 163, 18. 221, 9. 411, 19, etc.—मालन, n., 749, 16. 868, 9, etc., meeting.—मुक्तोली bag; bale, 135, 15. 476, 16. 607, 13.—मुग्ध a musical instrument, in पञ्चापन्ते 979, 9.—मुक्कल = म्येर (DK. v. 148 मुक्कलो) 184, 9. 347, 13. 403, 17, etc.; ०लागुत 265, 9.

- 403, 3.—मूलजाल, n., philter, 1099, 2.—मूलशुद्धि 225, 10. 13, etc.; मूलोत्थान, n., 227, 21. information about a person, personalities.—मृगचारिन् a sort of heretics, 547, 14.—मैत्रिका = मैत्री 822, 16. 826, 8.—मैथुनचारिन् a sort of heretics, 547, 21.—मोटयन्ति 186, 7. मटित 376, 15. 769, 12. 1106, 14, to release.—यक्षतापस a sort of heretics, 547, 11.—यथासुख-
निकषा at ease, 434, 11.—याव, n., barley-field, 585, 11. 985, 16.—योगनलिका magic tube? 952, 5.—रत्नमूचि the jewel on the head of a serpent, 454, 7.—रक्षिका woollen cloth, 220, 18.—राक्षपिण्ड a sort of heretics, 547, 16.—रादा cosmetics, 545, 13. 1143, 22.—राक्षित to sound, 760, 11.—राहस्यिकग्रन्थ occult sciences, 71, 8. रिङ्गोलि = यङ्गलि: 584, 19. (of DK. vii. 7).—रीण knocked about? 958, 12.—रीणता decadence? 643, 5.—रुद्धन्ति 555, 20. 645, 21. रुद्धित 409, 13. 979, 10. to scream.—रुप, n., in हिम्ब 967, 8; वानरलीव 1021, 15. रेव 1116, 13.—रोचक assent, satisfaction, 390, 7.—रुष्कररोचिका difficult to please, 1101, 12. 4, 15. 9. 13.—रोधक, m., blockade, 1119, 9. 8.—रोर = रुह 14, 5. 15, 5, etc., 405, 21. 1019, 21; (DK. vii. 11).—रोल = ख 261, 4; (DK. vii. 15).—लक्ष्यकायते? 402, 9. लीव = बाल (DK. vii. 22) see वानर—लुपक pilferer, 915, 11. 923, 6.—लुपित to pilfer, 405, 10.—लेखकरणि = इन्द्रज 166, 3.—लेखमालिका? 924, 19.—वक्तव्यता account, report, 7, 9, 417, 10. 503, 19. 71, 3. 1127, 22.—वठर = वृद्ध 804, 11. 5, 10. 6, 8. 77, 21.—वयसिका 652, 3 (read वहनि?)—वर्मवेद्या? 1088, 16.—वष्ट wicked, lying, 349, 1. 484, 4. 99, 11. 1009, 2., etc., वक 358, 16. वता simulation, 441, 19. 1131, 15.—वाह्व a disease, 650, 21.—वानरलीव 1024, 19. वहप 1021, 15, etc., a little monkey.—वारा turn, 1160, 4.—विगान singing? 973, 8.—विगोषित 186, 22 418, II. 31, 6. 56, 9. 897, 4. व्यमान 199, 17. विगुण्यते 457, 16, to dishonour, put to shame (DK. vii. 64. विगोवो व्याकुलभावः?)—विगोषक,

m., 579, 14.—विधातुक, m., one who kills, 1041, 2.—विच्छायक, n., loss of respect, 459, 16.—विह्वर, n., accident, misfortune, 58, 8. 135, 12. 207, 21. 57, 7. 375, 14. 414, 1. 603, 18. 1057, 17. 139, 12 (cf. DK. vii. विह्वरं आभोगो रोदं वा).—विठपित 893, 1. ०पनीय 1080, 3. to gain, earn, (H. iv. 108. विठवइ = अर्जयति)—विद्युदन्त a sort of heretics, 547, 8.—विचोट 136, 7. cf. चोट.—
 विद्या embarrassed, perplexed, ०वदन 20, 19. 458, 5. 65, 8. 615, 2. 923, 7. 1101, 1. ०क 495, 22.—विद्या (prākṛit विष्का = वि + हृन् H. II. 28) to extinguish, in विद्यात 548, 17. विद्यापयन्ति 967, 20. ०यितुं 969, 13. विद्यापन 167, 9. 87, 11. 398, 4, etc.—विद्यया = धनिता 1094, 5. (DK. vii. 65).—विस्तरन्ति used in a passive sense, 415, 8.—विस्त्रोतबिक्का = प्रमाद 477, 10.—वृद्धिका gown, 220, 18.—वैभाष्य detraction, 648, 20. 1087, 20.—वैरिक्क = वैरिन् 15, 19. 220, 1. 21, 3. 408, 21. ०कायते denom. 999, 22.—वोदु ? 973, 13.—वोदु ? 979, 11.—वोदित्य 539, 12. see वोदित्य.—वणारि pus, corruption of an ulcer, 189, 10.—ग्रह्णयम 547, 15, ग्रहोररिपु 547, 19, शुचि 547, 16, sorts of heretics.—ग्रटित decayed, 783, 6.—ग्रटकन्याय 160, 7.—बूयिक vase, vessel, 243, 8. 9. 44, 7.—बुद्धमादिकया directly, 636, 14.—बेलिका knowledge, 522, 16.—बट्टिका some demon, 220, 4.—संधारमोचक a sort of heretics, 547, 17.—सकर्ण 214, 1. ०क 115, 20. 138, 7. 347, 19. 427, 20, etc., sensible, prudent.—समसगायन्तः to be noisy, 979, 7.—संधोरयति to comfort, 167, 17. ०रित 776, 2. ०रणीय 940, 6. ०रय 763, 4.—सन्निपद् 991, 3. ०क 993, 15, very ill.—समर्गल = अधिक 899, 16. 959, 11. ०तर 52, 14. 117, 22. 454, 5. 908, 1. ०लोभूत 594, 16.—समसमायित to hum, 471, 18.—समुत्तास very strong, heavy, 1158, 17.—संप्रदायित to deliver, relate, 32, 5.—संमास्य, abs., to make known, 399, 9. 461, 2 (cf. Guzerati, समसावुं).—सर्वावस्य a sort of heretics, 547, 17.—सद्युतिक 420, 18 = सकर्णक q. v.—
 सप्पुर collective, 1059, 8. ०ता 714, 19.—सायित = कयित 345, 12.

- ०सारक leading to, 1155, 20.—सितपट sail, 891, 3. 17.—
 सिद्धमातृका the alphabet, 98, 11.—सिद्धवाद a sort of heretics,
 547, 15.—सेटका—chalk, 625, 7.—स्वविरिक्ता = स्वविरा 886, 14.
 —स्थानक, n. ? 389, 15.—छापक, n. ? 612, 5.—स्वष्टान्वक a puzzle,
 879, 16.—स्फोटिका दान applause, 85, 11. 876, 7.—सरस्ति,
 gen., in a passive sense, 1185, 13.—स्वामिक = स्वामिन् 1113,
 20.—इस्तितापस a sort of heretics, 547, 20.

CONTENTS OF THE UPAMITIBHAVA PRAPANCHĀ KATHĀ.

FIRST BOOK.

Mangala, v. 1-9. The author's purpose, v. 10-24. The four kinds of stories and of hearers, v. 33-38. The *arthakathā* and *kāmakathā* censured, v. 39-44. The author proposes to write a *dharmakathā*, v. 45-60, in popular Sanskrit, v. 51-54. Plan of the work; 'external' and 'internal' story; the 'internal' subjects of the several books, v. 54-77. Allegory used in Scripture, v. 78-84, the basis of the story, v. 85-100. No *durjananindā* nor *sujanaprasaṃsā* required, v. 101-101.

THE ALLEGORICAL STORY.

In the town *Adṛṣṭamūlaparyanta* there lived a beggar called *Nishpunyaka* who scarcely got any alms and who was maltreated by all, v. 112-137. Once he was admitted into the palace of king *Suṣṭhita* by the door-keeper *Svakarmavivara*. Description of the palace and the people who lived there, v. 138-156. Reflections of the beggar when regarding that splendid place, v. 157-160. The king from the uppermost story of the palace looks kindly at him, v. 167-170; on which the head cook *Dharmabodhakara* leads the beggar to a solitary spot. The street urchins who had been at his heels, turn back, v. 171-185. The cook sends *Taddayā*, his daughter, to him with excellent food called *Mahākalyāṇaka*, v. 186-189; but *Nishpunyaka* refuses to take it, afraid that she might deprive him of his unwholesome food, v. 190-198. *Dharmab.* became aware of *Nishpunyaka*'s many diseases and resolved to cure him by the eye-salve *Vimalāloka*, the holy water *Tattvapṛtīkara*, and the food *Mahākalyāṇaka*, v. 199-213. He anointed *Nishpunyaka*'s eyes with the salve and made him drink the holy water. *Nishpunyaka* grew better and felt very happy, but he still retained a foolish liking for his unwholesome food, v. 214-230. *Dharmab.* upbraided him for his obstinacy and ordered him to give up the nasty food. But *Nishpunyaka* replied that his food would last him for ever and he would die without it; he did not know whether the new food would have the same qualities; however he would accept

it, if he might retain his own food, v. 231-244. After some more vain efforts, Dharmab. beckoned his daughter to give the food to the beggar on his own conditions, v. 245-266. Even thus it had the best effect on him, v. 270. Dharmab. described to him the kindness of the king and the healing powers of the three medicines (the eye salve, the holy water, and the food) which Taddayā would give him every day, v. 271-285. Nishpunyaka thanked him and promised to obey him in every thing, except in giving up his own food, v. 287. Dharmab. assured him that he had no such intention for the present, and he asked him to describe what he had thought and felt when conversing with him on former occasions, v. 288-293. Nishpunyaka said he had first been afraid he would be deprived of his own food, till he had tried the medicine. But his fear had so distracted him that he did not pay attention to his words. v. 294-311. Dharmab. now enlarged upon his former remarks, especially about the good qualities of the king; he said that the latter had enjoined him not to give the medicines to anybody but on whom he would look with favor, and who would be introduced in the palace by Svakarmavivara. Nishpunyaka should acknowledge the king as his lord and take the medicines which Taddayā would always administer to him, v. 312-333. He agreed to do so, but he ate little of the wholesome food and much of his own stuff. Now the former had the power to increase the quantity of the latter when both were kept together in the same bowl. The small dose of medicine Nishpunyaka took with the other food, had a wholesome effect, but it did not remove his diseases, the symptoms of which would come out every now and then, v. 334-347. Taddayā told him that his ailments were produced by his indifference towards the medicines and his predilection of the unwholesome food, and she agreed always to assist him with her advice about his diet. And when Nishpunyaka followed her advice, his health improved, but on the contrary, it grew worse, v. 348-360. Taddayā however could not always attend to Nishpunyaka, who on such occasions had to suffer for his carelessness. Therefore Dharmab. commissioned Sadbuddhi to take care of him; but he cautioned him to respect and to obey her in everything, for otherwise her presence would be of no use, but rather the reverse, v. 361-380. On her advice he ate but very little of the unwholesome food. His health improved wonderfully by this course, and at the same time his appetite for the unwholesome food vanished. Therefore he desired to give it up

altogether and told his resolve to Sadbuddhi, v. 381-395. But she admonished him well to consider the matter, for if he would relapse into his former habits, things would go worse with him than before. Nishpunyaka weighing in his mind the reasons pro and contra came to no decision. But when he had taken a large quantity of the medicine, he conceived a great dislike for the unwholesome food and made up his mind to part with it for ever, v. 396-409. He discussed his resolve with Sadbuddhi in the presence of Dharmabodhakara, and the latter at last consented to clean his alms-bowl and to refill it with the food Mahākalyāṇaka, v. 410-415. All rejoiced at this happy event and the people changed the name of Nishpunyaka into Śapunyaka, v. 416-422. He now used the three medicines regularly and exclusively, with the most satisfactory result for his health, v. 423-430. Sadbuddhi once told him that he had come into possession of the three medicines because in a former birth he had presented them to others. He therefore resolved to offer his medicines to all who might want them. But people did not apply for them, and remained indifferent even after he had it proclaimed in all streets that he would give his medicines to all. For those who were not yet provided with them, remembered what he had been shortly before this time, and despised him, v. 431-447. Now Sadbuddhi advised him to put his medicines in a wooden bowl and to leave it in the courtyard where anybody who wished might help himself from it. He did as Sadbuddhi had told him to do, and the result was no other than she had predicted, v. 448-459.

Short explanation in verses of the above allegorical story, v. 460-470.

The rest of the first Prastāva is taken up by a detailed explanation in prose of the same allegory. The following list of references is intended only for finding the prose explanation of a given passage in the allegorical story. I premise however that the number of one verse only is mentioned in connexion with that of the page in which it is explained, though on the same page more than one verse may be commented on. v. 112: p. 46. v. 121: p. 47. v. 123: p. 48. v. 124: p. 49. v. 127, p. 52. v. 129: p. 53. v. 131: p. 61. v. 133: p. 64. v. 135: p. 65. v. 137: p. 66. v. 139: p. 67. v. 145: p. 71. v. 150: p. 72. v. 151: p. 74. v. 157: 76. v. 161: p. 77. v. 166: p. 78. v. 169: p. 79. v. 172: p. 80. v. 176: p. 81. v. 184: p. 83. v. 185: p. 84. v. 188: p. 86. v. 197: p. 87. v. 200: p. 91. v. 202: p. 92. v. 210: p. 93. v.

214: p. 94. v. 218: p. 96. v. 221: p. 97. v. 224: p. 106. v. 229: p. 108. v. 231: p. 110. v. 240: p. 112. v. 245: p. 114. v. 261: p. 115. v. 288: p. 117. v. 271: p. 118. v. 291: p. 120. v. 311: p. 122. v. 336: p. 124. v. 337: p. 125. v. 347: p. 126. v. 348: p. 127. v. 359: p. 128. v. 364: p. 129. v. 388: p. 130. v. 389: p. 133. v. 407: p. 134. v. 417: p. 139. v. 428: p. 140. v. 431: p. 141. v. 448: p. 143. v. 457: p. 145.

SECOND BOOK.

(Births in lower forms of life, plants, animals).

In the town Manujagati (Human Lot) there lived a mighty and cruel king Karmaparināma (Result of Karma), with his favorite wife Kālaparināti (Effect of Time). He delighted to make his subjects perform plays constantly, in which he obliged them to take and to change their parts at his will. The Queen longed to have a son, and the King concurred in her wish. After a lucky dream she was in due time delivered of a son who was called Bhavyapurusha (The Predestined Man), and Sumati (The Wise) by his mother. This birthday was celebrated with great pomp (158).

Now a Brāhmaṇi Agrhitasamketā (Missing-the-Point) asked her friend Prajnāviśālā (Eminently Clever) how it came about that the king who was said to be impotent, and the queen who was said to be barren, should have a son. Prajnāviśālā answered that from fear of the evil eye the ministers Aviveka (Want of Discrimination) and others had set this rumour going; but the king and the queen strictly speaking are the parents of all living beings whatsoever. Her friend Sadāgama (True Religion), she said, had told her all about it. Then Agrhitasamketā told her that on her way there she had heard a man foretell the future virtues of the newborn prince. This man, as Prajnāviśālā informed her, was no other than Sadāgama. He rejoiced in the birth of Sumati, and he was sure to impart to the child his wisdom. Sadāgama was a great man whom the king feared more than anybody else. For this man used to save those who trusted in him, from the cruel caprices of the king, and lodged them in the town of Nirvṛti (Emancipation) beyond the kingdom of Karmaparināma. So the king dared not mishandle those to whom Sadāgama showed any favour at all. Agrhitasamketā, not altogether believing her friend's account of Sadāgama, went with her to see him and believed staunchly in

him and became his follower. He induced Prajnāviśālā to become Sumati's nurse. She brought the young prince to Sadāgama who had desired to become his tutor (173).

Once when Sadāgama was holding forth in the street to a crowd of listeners among whom Sumati, Prajnāviśālā, and Agrhitasamketā stood, a thief Saṃsārijīva (Worldly-Creature) was led to the place of execution. Prajnāviśālā having compassion upon this convict, induced him to take refuge with Sadāgama. Thus set free he tells the story of his life to the four persons just mentioned (175).⁴

In the town Asamvyavahāra (Unsentient World) lived two vassals of King Karmapariṇāma, Atyantābodha (Absolute Ignorance) and Tivramohodaya (Strong Delusion), who, at the behest of their lord, keep the inhabitants (the primordial plants) in cells called Nigoda in a state of torpor. It was in that town that Saṃsārijīva was living. Once when the two vassals were holding court, the woman-in-waiting Tatpariṇāti ushered in the king's messenger Tanniyoga. He was sent by a confidant of the King Lokasthiti (Stability of the World) whose office it was to fill the vacancies made by Sadāgama's removal of the king's subjects to the free town Nirvṛti; for the king was afraid that in course of time his town would be totally deserted. Tivramohodaya, in order to prove that the king's fear was groundless, showed the messenger over the town; and they saw countless buildings called Golaka (Globules); each containing innumerable cells called Nigoda; and in each of these an infinite number of living beings were kept. Those three men then deliberated how to select the needed supply for the vacant places. At last Atyantābodha proposed to submit the matter to the all-powerful Bhavitavyatā (Destiny), the wife of Saṃsārijīva. She ordained that her husband together with the required number of his kindred, accompanied by the two vassals, should go to the town Ekākṣhanivāsa (Abode of the One-organed Beings). There they all went, and Saṃsārijīva was lodged by Tivramohodaya in one of the five sections of the town. There the inhabitants, very much like those among whom he had been up to that time, had some functions of life in common; these beings were called 'plants' (184).

Now Karmapariṇāma had invented magical pills and had ordered Bhavitavyatā to give them to the creatures under her care. Such a pill, once in possession of a creature, gave him pain and pleasure and whatever was his predestined lot. Thus Bhavitavyatā had only to give a pill, and after it had been consumed, to give a new one and then

more. Then without further interference she could amuse herself by watching the curious conduct of such a creature. By thus being supplied with pills Samsārijīva passed through all forms of the vegetable world and suffered all kinds of pain for an infinite number of years. Then he was removed to the second section of the town inhabited by the Earth-bodies, and afterwards to that of the Water-bodies, of the Fire-bodies, and of the Wind-bodies. In each of these sections he stayed an endless time and assumed most different forms. At last Bhavitavyatā gave him another pill by the virtue of which he became a citizen of the town Vikalākṣhanivāsa (Abode of those Lacking Organs) governed by Unmārgopadeśa (Teacher of Bad Ways) and his wife Māyā (Illusion). In the three sections of this town creatures with two, three, or four organs of sense were settled. Here he lived a very long time under various forms such as worms, vermin, and insects, and felt their degraded lot. Then Bhavitavyatā promoted him to the life in Panchākṣhapasusamsthāna (Abode of Animals with Five Organs of Sense), also called that of the Womb-born. And he was born again and again, now as this animal, now as that. At last he became an elephant, the leader of his herd, ranging the forests. Once the wood was set on fire, and the herd of elephants was dispersed. The leader in his flight fell into an empty well and broke his legs. Suffering bodily and mental pain he at last experienced a kind of resignation which so pleased Bhavitavyatā that she led a man to him, Puṇyodaya (Reward of Virtue), who should henceforth be his invisible companion (195).

Bhavyapurusha asks Prajñāviśālā to explain to him the strange story told by Samsārijīva; and this she does (197).

THIRD BOOK.

(NANDIVARDHANA; VAISVĀNARA (WRATH) AND HIMSĀ. SPARŚANA).

After this Samsārijīva was born as the son of Padma, king of Jayasthala, and his queen Nandā. He was named Nandivardhana. Since his stay in the town Asamvyavahāra he had always been followed by inner and outer attendants. To the former belonged a brahmanical nurse Avivekītā. (Want of Discrimination) who on the same day when he was born was delivered of a boy Vaisvānara. As he grew up this boy became most extraordinarily ugly; for his

body was made up of all the human vices. Nevertheless he became the friend and confidant of Nandivardhana and exercised a malignant influence over him, much to the grief of Puṇyodaya who saw his warnings neglected. The prince became very overbearing towards his play-fellows who cringed before him when they saw his association with Vaiśvānara. But this tended to draw the two still closer together (201).

When Nandivardhana reached his eighth year, together with many sons of noblemen he was placed under a renowned teacher Buddhisaṃudra, from whom he learned all the arts and sciences in a very short time. But he continued to abuse and maltreat the other pupils, and even his teacher, so that nobody dared to withstand him. Vaiśvānara, however, was glad of this, for he had now won a complete mastery over the prince. He prepared some pills called 'cruel thoughts' and offered them to the prince saying that they would procure for him a long life; —and so they would, but in hell (204).

The king had appointed his friend Vidura to watch and to report on the conduct of the prince. Vidura had long been silent in order to spare the father; but at last he told the sad truth. The teacher corroborated this and said that Vaiśvānara was the cause of the prince's vices. The king wished to order his son to part company with his evil companion at once, but finally he was persuaded that this could not be done. On the advice of Vidura he consulted the soothsayer Jinamatījña (Professor of Jainism). This man said that if Kṣānti (Forbearance) the excellent daughter of Subhapaṇiṣṭha (Reward of Virtue), king of Chittasaundarya (Happy Mind), and queen Nishprakampatā (Equanimity), should become the wife of Nandivardhana, she would drive away the worthless Vaiśvānara. The king wished to send a messenger at once, but Jinamatījña explained that she, her parents, and the town Chittasaundarya belonged to the 'inner,' not to the 'outer' world; that no messenger could reach it; and that Karmapaṇiṣṭha, the liege-lord of Subhapaṇiṣṭha, reigned there with only Lokasthiti, Kālapaṇiṣṭhi, Svabhāva, and Bhavitavyatā as his advisers. Still there was some hope, since the good angel of the prince, his invisible companion Puṇyodaya, would counteract the bad influence of Vaiśvānara (217).

The king, however, resolved to make a last effort, and sent Vidura to the prince. This wise man endeavoured to convert Nandivardhana by telling him the following story.

(VIDURA'S STORY ABOUT SPARŚANA.)

In Kshitipratishthita reigned king Karmavilāsa (Working of Karma). By his wife Subhasundarī (Excellent Virtue) he had a son named Manishin (The Wise), and by his wife Akusālamālā (The Chain of Sin) a son called Bāla (The Fool). These two princes were once playing in the wood Svadeha (Body), when they saw a man in the act of hanging himself. Bāla cut the rope and brought him back to life. The man explained that his name was Sparśana (Touch), and that his best friend Bhavajantu (Worldling) had always loved him and had acted as he had willed until a man Sadāgama who was always reasoning with Bhavajantu had separated them. At last his former friend had driven Sparśana away and had settled in Nirvṛti. Not being able to bear this separation he had resolved to put an end to his life (221). Bāla praises Sparśana for the strength of his affection and asks him to transfer his friendship to him. Manishin, however, has his doubts about the character of their new friend, though he treats him quite politely. Sparśana is then introduced to the king and to the queens, and he is welcomed by Karmavilāsa and Akusālamālā, but Subhasundarī conceals her antipathy (225).

Sparśana was now the companion of the princes; but Manishin felt uneasy about him and asked his bodyguard Bodha (Intelligence) to gather information about him. At Bodha's command Prabhāva (Valour) made enquiries, and returning from his expedition made the following report (225).

In the town Rājasachitta (Passionate Mind), belonging to the 'inner world,' he happened to be present when king Rāgakesarin (Lion Love) while making over the government to his minister Vishayābhilāsha (Desire of Worldly Pleasure), was on the point of leading his troops to war. A friend of the minister, Vipāka (Reward), told Prabhāva the cause of this expedition. As the king desired to conquer the whole world, the minister had sent out five of his men, Sparśana and the others, to execute the king's plan. They were successful on the whole, but met with a rebuff from Saṃtosha (content) who had saved some of their victims and had placed them in safety in Nirvṛti. The king in great wrath wished to avenge his warriors at once, but in the last moment his minister made him give up this plan. So instead of going to war, the king had paid a visit to his father Mahāmoha (Great Delusion), who now being very old had placed him on the throne. Mahāmoha now decided

to make war upon Sāmtosha, and had allowed his son to accompany him. This had caused the assembling of the army, the departure of which Prabhāva had seen (233).

After being told this news by Bodha, Maṇishin ascertained from Sparsana that Sāmtosha was the servant of Sadāgama and that in this case also he had been active while his master had only given the commands. He knew now what manner of man Sparsana was, and accordingly he distrusted him (235).

Now once upon a time Sparsana told the princes that he possessed a magical art by which he could give them the enjoyment of an exquisite bliss. Bāla entreated him to produce it at once, whereupon Sparsana put himself through a course of yoga exercises, and at last invisibly to them entered their bodies. They felt all of a sudden a violent desire for things that please the sense of touch. Bāla satisfied this longing and thought that he had arrived at the highest degree of happiness. Maṇishin, however, did not allow himself to be deceived by these pleasures. When Bāla told his mother Akūśalamālā what Sparsana had done, she was delighted and promised to show him a magical art of her own. The mother of Maṇishin, however, warned her son and approved of his resolution to quit his dangerous companion when a good opportunity was offered. Maṇishin then told Bāla what he had learned about Sparsana; but Bāla would not heed his advice (241).

King Karmavilāsa had by a third wife Sāmānyarūpā (Ordinary Goodness) a son called Madhyamabuddhi (Average Mind) who had been absent for some time. On his return he was introduced by his brothers to Sparsana who succeeded by his magical art in taking possession of him as he had of Bāla. But Maṇishin told him what he knew about their new friend. Not knowing what to do Madhyamabuddhi consulted his mother who told him to temporise till the truth about Sparsana should become known. To strengthen the force of this advice she related the story of the couple (242).

(STORY OF THE COUPLE.)

A king Rju and his wife Pragunā had a son called Mugdha who had married Akutilā. Once during springtime Mugdha and his wife went into the garden to pick flowers, and they wagered who should first fill the basket. When they were busy in different parts of the garden, a pair of Vyantara-gods, Kālajna and his wife Vichakshaṇā, watched them from the air above. Kālajna at once fell in love with

Akuṭilā, and Vichakshaṇā with Mugdha. On some pretext Kārajna left his wife and joined Akuṭilā, having taken the form of her husband. He showed her his basket full of flowers and claiming the bet he led her to a bower. Meanwhile Vichakshaṇā, under the form of Akuṭilā, had deceived •Mugdha and went with him to the same place. When they met great was the astonishment of the two pairs who were exactly like each other; and Mugdha thought that by the grace of the sylvan gods he and his wife had been doubled. They told their parents this, and great rejoicings ensued throughout the town. Kārajna, however, was exceedingly vexed when he discovered that he had been deceived by his wife, and not knowing what to do he began to temporise. And Vichakshaṇā came to the same expedient. After some time a pious preacher arrived and was visited by the King, the Queen, and the two couples. His sermon had the effect that Kārajna and Vichakshaṇā repented of their inordinate passion, whereupon a swarthy woman issued from their bodies and stood at one side. The preacher explained that she was Bhogaṭṛṣṇā (Desire of Pleasure) who had caused them to engage in this sinful act; for it is she who prompts all to sin. In a future existence they would be freed from this fiend. The King and Queen, their son and daughter-in-law were also ashamed of their foolishness and took refuge in the preacher. At that moment a beautiful boy with white countenance issued from their body and then appeared a swarthy boy from whom another swarthy boy proceeded. This boy grew rapidly until the white boy struck him on the head and thus stunted his growth. The preacher told his hearers that the first swarthy boy was Ajnāna (Ignorance), the second Pāpa (Sin), and the white boy was Ārjava (Righteousness). He explained their nature and their influence. On his advice the King and the others received Dīkṣhā (257).

(END OF THE STORY OF THE COUPLE).

After hearing this story Madhyamabuddhi followed his mother's counsel and deferred his decision regarding Sparśāna.—Bāla asked his mother Kuśalamālā to show him her power in Yoga, and accordingly she entered his body. This had the effect that Bāla committed all the sins that gave delight to his senses. Not caring in the least for what people said of him, he turned a deaf ear to the warnings of Madhyamabuddhi (259).

About that time the spring was beginning and the festival of

Kāma was celebrated. Bāla entered the shrine of the god and frivolously stretched himself out upon the divine couch. While he thus made himself at home in the half-lit room, queen Madanakandalī, wife of Satrumardana, entered, and mistaking him for the god of love anointed him with sandal. At the touch of her soft hand he fell in love with Madanakandalī. Madhyamabuddhi, who had all the time been standing outside, now entered the room and found Bāla writhing on the couch in despair, and giving no answer to his reproaches. But at that moment a Vyantara-god, the guardian of that shrine, violently removed him from the holy place and spoke of his sacrilege to the angry people. He would even have killed him, if Madhyamabuddhi had not interposed and the other people had not implored him to spare once more the infatuated Bāla. Immediately after this escape Bāla's passion for the fair lady, whose name he learned from his brother, broke forth with renewed violence. In the night he went out to seek his love, but was carried off through the air by a sorcerer. Madhyamabuddhi, who had followed him at some distance, at once pursued the kidnapper. He went on for seven days in the same direction always, till at last in utter despair he resolved to put an end to his life; but just in time he was saved by a man called Nandana to whom he related his adventure. Nandana was the servant of a king Harischandra who to work a spell had had Bāla kidnapped by a Vidyādharma Ratikeli; and had used Bāla's flesh and blood in his magic rites. But as the almost lifeless Bāla had been given into his charge by the king, he had restored him to Madhyamabuddhi who fled away with Bāla as quickly as he could. Once more at home Bāla described the tortures he had been forced to suffer, and roused the pity of Madhyamabuddhi. Then Manishin joined them and told Bāla that it was his connexion with Sparśana that was the cause of all his disasters. Bāla, however, became very angry and said that all the pains he had suffered were outweighed by the exquisite delight of being touched by Madanakandalī. His brothers now understood that Bāla was past mending and resolved to leave him to his fate. Manishin told Madhyamabuddhi that everybody knew what had happened to Bāla and to him; and nearly all the citizens were glad that Bāla had been well paid for his wickedness and were sorry for Madhyamabuddhi (276).

• Sparśana and Akusalamālā now entered Bāla again by their power of Yoga and made him long for Madanakandalī. At nightfall he stole in her chamber and laid himself on

her bed. But the king came and discovered him. He ordered his servant Vibhishana to bring Bāla fettered into the court and to punish him with all sorts of tortures. So Bāla passed a most miserable night. And in the morning the people hearing his cries came into the court; but when they heard what Bāla had done, they abused him and begged the king to put him to death. Accordingly Bāla was sentenced to death. He was put on a donkey and beaten with sticks and pelted with stones by the crowd, he was led through the streets, and at dusk they arrived at the place of execution, and there he was hung. But a little later the rope gave way and he fell to the ground. Coming back to life again he managed to scramble home. For a long time he kept indoors politely treated by Madhyamabuddhi, who had however given him up as past mending (281).

Now it happened that a Jaina sage Prabodhanarati took up his abode in the park. Karmavilāsa with his wives and son, Śatrumardana with the minister Subuddhi, queen Madanakandali with her attendants, and large crowd of citizens, came to wait upon him. After Subuddhi had performed all ceremonies obligatory for a pious Jaina on such an occasion, the sage preached about Karma and Nirvāṇa, that Dharma would lead those beyond Saṃsāra who subdued their senses, that the senses alluring their victims were extremely powerful and enslaved the strongest men and the gods, and that even the sense of touch alone was able to hold the world in bonds. Now in grappling with the sense of touch, he continued, we must distinguish four kinds of men: the best, the good, the middling, and the lowest. The best become aware of the baseness of touch through the teaching of Jaina Faith, and get rid of it with the help of Content, and thus reach Liberation after having received Dīkshā. Men of this kind, however, were very rare. Manishin saw at once that all this applied to Sparsana and Bhavajantu, and he explained the meaning of it to Madhyamabuddhi. Meanwhile Bāla became aware of the presence of Madanakandali, and closely observing all her charms he concluded that she too felt favourable towards him (295). The second class of men, those called the good, come to understand the true character of touch by their intelligence; they distrust it and do not allow themselves to be ensnared by it. Their conduct, as Madhyamabuddhi perceived clearly, was that of Manishin. And again, men of the third class, the middling, cannot escape the influence of touch, but when warned by their betters, they try to

be careful. Yet they do not entirely succeed in resisting touch, but only avoid the grosser sins and scandal; they waver in their conviction until good men show them the right way. Madhyamabuddhi understood that he himself belonged to the third class. The lowest men, however, hold fast to the sense of touch and indulge in the delusive pleasures which it affords; taking no heed of wise admonitions they fall lower and lower in their sensuality. Then committing all sorts of sins they are detested by all. The greater part of men belong to this class (and that Bāla belonged to it was now evident to his brothers), hence there are few who practise the Law (300). Replying to a question of Subuddhi, the sage went on to explain that the difference between these four classes was not fixed by nature, but was brought about by certain causes. The best differed from the good only in this, that they had reached the goal, and they are only a higher form of the good. But the three remaining classes had for their father, as it were, the working of karma. And metaphorically speaking they had different mothers according to the nature of their karman, the good, Excellent Virtue; the middling, Ordinary Goodness; and the lowest, the Chain of Sin. Only the best would never fall lower in the scale, while all the rest might pass from one class to another according to the working of karma. But the good by their own efforts might rise to the rank of the best; and this effort would be successful as the result of Dīkshā; while weaker men would reach the same point after a long time and indirectly by means of the Law of Householders. Manishin who was not slow to see that all the sage had expounded applied to his own condition and to that of his brothers, was desirous of receiving Dīkshā, and so was Madhyamabuddhi, but he doubted his ability to live as a monk (303).

Meanwhile Sparśana and Akūśalamālā who had taken possession of Bāla, increased his passion for Madanakandālī to such a degree that regardless of all appearances he drew closer and closer to her. Upon this the king waxed very wroth and muttered inarticulate words which recalled Bāla to himself. With tottering steps he moved backwards and fell to the ground while Sparśana issued from his body and stood at one side. The king regained composure, for he thought the wretch beneath his indignation. Then the sage informed him that it was Sparśana and Akūśalamālā who had brought Bāla so low. When the king wondered that the wretch had dared to act in this

way in the very presence of a holy man, the sage explained that certain kinds of karma could be counteracted by benignant influences, and that other kinds of karma must work out their effect under all conditions whatsoever. Thus even Tirthakaras had been insulted by men who were acting under this kind of karma (*nirupakramakarma*); it was under the influence of this karma that Bāla had been acting.—The sage then foretold the future adventures of Bāla. He would fly and come to a pond near the village Karmapāraka in Kollāka; he would bathe there and discover among the lotus a Chāṇḍāla woman, and would violently embrace her, and that when she cried out for help her husband would come and kill him (305).

The king enquired of the sage whether Sparśana and Akusālamāla had power over himself and other people also, and when he was answered that this was so, he waxed extremely wroth and ordered his minister to forbid them to enter his kingdom again, and threatened them with corporeal punishment. But the sage explained that these two men belonged to the inner class and were beyond the reach of outer means of punishment. There was however an inner means of punishment which was used by monks; it was called *apramattatā* (Heedfulness). When questioned the sage described it at length and informed Maṇishin that this godly instrument *Apramāda* differs in name only from *Dikshā* (908). Maṇishin asked the sage to confer *Dikshā* upon him. *Madhyamabuddhi*, however, thought himself unable to bear the burden of *Dikshā*, and was contented with a solemn adoption of the *Gṛhi-dharma*. The king followed his example. In celebration of all these happy events the *abhīṣeka* of the Tirthakara's statue and other ceremonies were performed by the King and the court. Maṇishin was then led with great pomp through the town and lodged in the royal palace until the day of his *Dikshā* came round. The King himself drove Maṇishin in a splendid chariot through the rejoicing city. But all this pomp, all honours and praises lavished upon him did not in the least arouse the pride of this man whose virtues shed such a lustre round about that the King also resolved to receive *Dikshā*. And so did *Subuddhi*, *Madhyamabuddhi*, and *Madanakandali*. The king abdicated in favour of his son *Sulochana*, and was then ordained together with his relations by the *Sūri* who delivered a sermon by which many were converted to the true faith. (339).

(END OF KANAKAŚEKHARA'S ACCOUNT OF HIMSELF).

Once the king summoned them to the audience-hall where three noblemen with tears in their eyes fell at Kanakaśekhara's feet; but he bade them stand and then embraced them. They were Sumati, Varāṅga, and Kesarin, courtiers of Kanakachūḍa, and told him that his parents had been plunged in extreme grief by his sudden departure, nobody knew where. Chatura explained what had happened, and suggested that the prince was probably with his relations in Jayasthala, whereupon Durmukha had been driven from the country (353). Now just at this time Kanakachūḍa received a messenger from Nandana, king of Viśālā, who reported that Nandana had two wives Prabhāvatī and Padmāvatī, each of whom had a daughter, the one Vimalānanā, and the other Ratnavatī. The brother of Queen Prabhāvatī was Prabhākara, king of Kanakapura, who by his wife Bandhusundarī had had a son Vibhākara, and he and his sister had agreed, that they would marry the son of the one to the daughter of the other, if they should happen to have any children. Vimalānanā, though thus promised to Vibhākara, heard so much of prince Kanakaśekhara that she fell desperately in love with him. Her father thinking her life in danger sent her, notwithstanding her previous engagement, to Kuśāvarta, accompanied by Ratnavatī, who, in order not to be separated from her beloved sister, desired to be married to a friend of Kanakaśekhara. Both princesses, the messenger concluded, were at this very moment in the park outside the town. Hearing these words Kanakachūḍa had then sent the three noblemen to fetch Kanakaśekhara together with Nandivardhana that he might marry Ratnavatī (355).

The King readily gave his permission, and the princes went on their journey. Nandivardhana was accompanied by Vaiśvānara and Puṇyodaya. The 'inner' company of Nandivardhana was, by this time, increased by Himsā (Blood-thirstiness). This had come to pass in the following way.

In the town Raudrachitta (Cruel Mind) lived king Dushtābhisandhi (Evil Intention) whose wife Nishkaruṇā (Cruelty) bore him a daughter Himsā. Now Avivekitā, Vaiśvānara's mother and the wife of Mahāmoha's (Great Delusion) son Dvachagajendra (Elephant Hate), king of Tāmasachitta (Benighted Mind), had formed a great friendship with Dushtābhisandhi. Avivekitā therefore induced her son Vaiśvānara to bring Nandivardhana to Raudrachitta and to marry him to Himsā (361).

Nandivardhana soon found out that his new wife gave him extraordinary strength. For when he and Kanakaśekhara came to a hill Vishmakūṭa, they were attacked by a band of robbers called Ambarīsha; they had been nearly beaten by the robbers, when Nandivardhana killed in a single combat their leader Pravarasena. Then the robbers yielded to the victor and paid fealty to him (363). After this adventure they arrived in Kuśāvarta where Kanakaśekhara was married to Vimalānā and Nandivardhana to Ratnavatī (364).

Once upon a time both ladies were enjoying themselves in a park near by, when they were carried off by Vibhākara, who, together with his allies Samarasena, king of Kalinga, and Druma, king of Banga, had come at the head of a large army to recover his promised bride. A battle ensued in which at first the enemies got the upper hand. But Nandivardhana, strengthened by the pills of Vaiśvānara and by the look of Himśā, killed one after another Samarasena and Druma in single combat, and routed their troops. Kanakaśekhara vanquished Vibhākara, but spared his life and entered into friendship with him. Then they all returned to the town amid the applause of the citizens, most of which was given to Nandivardhana. He attributed his success to Vaiśvānara and Himśā, not knowing that it was really due to Puṇyodaya (369).

So when he drove up to the palace he caught sight of a beautiful girl who was looking down from an upper window. She was the Princess Kanakamanjarī, daughter of Kanakachūḍa by Malayamanjarī. Nandivardhana was so struck with her beauty that he could not take his looks away from her. But Tetali, the charioteer, quickly drove off, and the love-sick prince went back to his house where he passed a most miserable night (371). In the morning Tetali visited him, and though Nandivardhana tried to conceal the secret of his love, Tetali artfully drew it out and completely won his confidence (373). He then told the prince that when he had gotten up in the morning, an old courtesan Kapinjalā who was in the service of queen Malayamanjarī as old nurse of her daughter Kanakamanjarī, had come to tell him what had happened at her mistress's house. She had observed how Kanakamanjarī had become speechless and rigid with astonishment when in the procession of the victorious troops the prince had passed the palace. Another servant, Kadalikā, had told her that this change in the princess had taken place when she had looked upon Nandivardhana. In her despair Kapinjalā uttered a loud cry which brought

Malayamanjarī to the spot. Kanakamanjarī came to herself roused by the noise and bustle. She pretended to have a violent fever, which her mother and the servants tried in vain to soothe. It became evident to the mother that something other than the fever must be the cause of her daughter's strange condition, and Kapinjalā informed her of the precise nature of this cause (378). At this moment Kanakamanjarī's elder sister Manimanjarī came up to them in a transport of joy, and told them that she had just left her father and brother conversing about Nandivardhana. In order to reward him for his great merits, her father had decided to give him Kanakamanjarī as his wife, and to give herself to Silavardhana, a courtier of Nandivardhana. She was happy that by this arrangement she would never be separated from her dear sister. The latter however continued in a deplorable state, though good luck had given her all that she could desire. Her life even was in danger if she were not united with her lover as soon as possible. Therefore, Kapinjalā concluding her tale said, that she had called Tetali for advice and help (379). The latter promised to move his master to have compassion upon the unhappy girl, and advised him to wait in the meanwhile in the Ratimanmatha grove. Great was Nandivardhana's happiness at the receipt of this news, and he was still in his first rapture, when Vimala, a courtier of the king, entered and asked him in the name of his Majesty to accept Kanakamanjarī as bride. He consented with feigned indifference, and then hurried to the park where he searched a long time for Kanakamanjarī without finding her. When he was already on the point of giving up his hopes he suddenly saw his beloved. She was thinking that she had been imposed upon by her old nurse and was about to hang herself on a bough of a tree. Instantly he cut the rope and led the reluctant and trembling girl a little aside and began to pour out to her a fervid confession of his love. Tetali and Kapinjalā soon joined the happy pair and offered their congratulations. They were still conversing together when Yogandhara, the chamberlain, summoned Kanakamanjarī to her father who was very anxious about her, for he had heard of her illness and did not know where she was (384). But the separation of the lovers lasted only for a short time. And that very day the wedding was celebrated, for it was the auspicious moment which the astrologer had computed. At this time the wounds of Vibhākara were healed, and he went home, and likewise the Ambarisha robbers now under their chief Virasena (386).

Nandivardhana had by this time come completely under the influence of Vaiśvānara and Himsā, whom he regarded as his true benefactors. At their suggestion he became a passionate hunter and took a great pleasure all the time in killing all sorts of game. Kanakasekhara, however, was greatly afflicted by his friend's evil career and induced his father to warn him against his bad companions. But Kanakachūḍa's allusions to Vaiśvānara and Himsā put the prince in such a rage that he went so far as to draw his sword on him, but this time he went no further. The scene, however, brought about a complete rupture between him and his royal hosts (389).

After some time a messenger from his father's court recalled him, because Yavana, king of Banga, had invested the town Jayasthala, and nobody but he was able to repel the enemy. Without taking leave of Kanakasekhara and his father, he marched against the enemy. At first his army was routed, but he slew Yavana in single combat. Whereupon the whole hostile army submitted to him. And afterwards he was joined by his parents whose gratitude was beyond expression, and together they entered his native town amidst the joyous exultations of the citizens (392).

Nandivardhana continued to indulge his passion for hunting and frequently was absent for many days. His father learning from Vidura that he had not begun to be so passionate a hunter until after his marriage with Himsā, desired to separate him from this vicious person. But Himsā being an 'inner' companion, could not be dealt with by ordinary means. So the soothsayer Jinamatajña was consulted, who said that Himsā would be divorced from Nandivardhana when he should marry Dayā (Compassion), daughter of Chārutā (Graciousness) and Subhapaṇāma (Pure Effect), King of Chittasaundarya (Excellence of Mind). But this happy event could not be hastened by any effort of theirs, but would in due time be brought about by the will of the Lord Paramount Karma-panāma. The king therefore should not interfere and should leave his son alone (399).

After some time the king resolved to promote the prince and declare him to be Yuvarāja. When everything was ready for the ceremony a messenger, Sphutavachana, from Arimardana, king of Sārdūlapura, was presented and in the name of his master made an offer of marriage between Nandivardhana and Madanamanjūshā, daughter of Arimardana and Ratichūlā. To this the King willingly assented (400).

Now Nandivardhana asked the messenger how great the distance from that town to Sārdūlapura would be, and when Sphutavachana gave it as two hundred yojanas, the prince said it would be a gavyūti less, for he had it from an authority. But the messenger who had himself measured the distance replied that the prince must have been imposed upon. Nandivardhana thinking it the height of impudence to give him the lie before the whole court went into an uncontrollable fury. At this juncture Vaiśvānara and Himsā entered into him by magic, upon which Pūnyodaya left him for ever. He then brandished his sword and cleft the messenger with one blow. And as his father sprang up from the throne upbraiding him with his rash deed, the prince cut off his head, then he killed his mother who had run up to him to snatch the sword from him. His next victims were Śīlavardhana, Maṇimanjari, and his own wife Ratnavatī, and at last he dispatched even the lovely Kanakamanjari (401). He kept on laying about him indiscriminately till he became exhausted and was at last disarmed, bound, and thrown in prison. Escaping however in the night he laid fire to the town, and being seized by a wild fear he fled into the woods running on without stopping till at last he fell over a cliff (403). Unable to rise after this heavy fall he was picked up by a gang of Bhils and brought by force to their hamlet near Kanakapura. There he was kept by one of them till he should be in good condition to be sold. But the king sent an expedition against the robbers, and their village was laid waste. Many were made prisoners, amongst them was Nandivardhana. Thus he was brought before king Vibhākara who with some difficulty recognized his former friend, embraced him and asked him how he had been reduced to his present condition. When the king upbraided him with his criminal conduct, Nandivardhana conceived an intense hatred against him and resolved in his heart to kill him, though Vibhākara dropping the painful subject strove to put his friend in good humour. Great care was taken of him, and in the night Vibhākara took him into his own bedroom in order not to be separated from his friend. But Nandivardhana availed himself of the chance which the misplaced confidence of Vibhākara offered him, and killed him, and then fled into the woods (407). At last he came near Kuśāvarta, and was led into the presence of Kanakaśekhara and Kanakachūḍa. Being asked why he wandered about alone, he refused to answer. When Kanakaśekhara insisted, he snatched away his sword and made an attempt to

kill him. But the tutelary deity of Kanakasekhara carried Nandivardhana off through the air and dropped him in the midst of the Ambarisha robbers, his vassals. They treated him very kindly, but when they tried to make him tell his adventures, he grew wroth and killed some of them. After a struggle he was secured and bound. In the night he was brought in a car near to Sārdūlapura and left there in a park (408).

Suddenly there came a great change over the whole scenery around, everything assumed the most beautiful form, and the gods themselves embellished the place with all sorts of ornaments. For there arrived the sage Viveka at the head of his pupils to preach the Jaina law. King Arimardana together with Ratichūlā and his daughter Madanamanjūshā came and paid his compliments to the sage who commenced a sermon (411). The King then asked the sage what had become of his messenger Sphutavachana; for he had not returned and the whole town Jayasthala had been laid in ashes; there had been nobody left to tell how all this had come to pass. The sage pointing out Nandivardhana who was seen at a distance, narrated his adventures up to that time (413). Then he declared that Vaiśvānara and Himsā who made themselves visible at the side of Nandivardhana, were the real cause of all his deeds; and he explained the whole of his history, his connexion with those "inner" powers; their working and the means of escaping their influence (428). Thereupon the king having placed his son Śrīdhara on the throne received Dīkshā with a part of the people assembled about him (431).

Nandivardhana set free intended to return to Vijayapura. On his way he met with an exiled prince Dharādharma. They quarrelled and killed each other in single combat. But the hatred they had conceived for one another lasted for an enormous period of time in many births and in different forms as denizens of hell and various animals (433). At last he was born as a man in Svetapura. Being rather virtuous it was ordained that he should be reborn as a man and be joined again to Pūnyodaya (434).

FOURTH BOOK.

(RIPUDĀRAṆA, SAILARĀJA (PRIDE) and MRSHĀVĀDA, RASANĀ).

- Accordingly Samsārijīva was then born in the town Siddhārtha as son of king Naravāhana and of queen Vimalamālatī. They named him Ripudāraṇa. At the same time his

"inner" nurse Avivekitā bore to Dveshagajendra ■ son (Pride) with eight heads; he was therefore called Sāilarāja. He became the intimate friend of the prince and brought him entirely under his influence. The King pampered his son and made all men bow down to him (441). However the prince gave the whole credit for his success to Sāilarāja, who presented him with his magical heart-salve Stabdha-chitta (Proud Thoughts). When the prince rubbed this salve on his own heart, he became still more conceited and overbearing (443). Once he went into the 'inner' city Klishtamānasa (Sinful Mind), where king Dushtāśaya (Bad Intention) reigned together with his wife Jaghanyatā (Deteriority). Their son is Mrshāvāda (untrue speech). The prince made a friendship with him, and through his influence he became the most clever advocate of falsehood (446).

When Ripudāraṇa was old enough to be instructed in the sciences, his father gave him into the charge of the teacher Mahāmati. But as pupils should, he would not show his respect to the teacher by falling to his feet. Mahāmati, at the request of the King, overlooked this want of respect in the prince, hoping that he would mend his manner when he became wiser. However he became worse, and even sat on the teacher's chair in his absence, though fellow pupils blamed him for what they considered a crime and informed Mahāmati about it. The prince however flatly denied the charge and persisted in it even when afterwards he was caught trespassing by Mahāmati himself. At the request of the other pupils, the teacher forbade Ripudāraṇa to come to his lectures; and the prince then haughtily walked away (451). He pretended to have mastered the sciences, still his father desired him to stay some time longer with his teacher that he might become still better grounded in knowledge, and that he should not return home this term (452). The prince was glad to be now without restraint and asked Mrshāvāda who it was that had taught him those tricks, by which he (the prince) had got off so well and had gained complete liberty. His friend told him that he had learned these tricks from his sister Māyā (Deceit), daughter of Rāgakesarin (Lion Passion), king of Rājasa-chitta (Passionate Mind), by his wife Mūḍhatā (Foolishness). After this Ripudāraṇa led a loose life for twelve years, but people at home and abroad thought him engaged in his studies (453).

Narasundari, daughter of Narakesarin, king of Sekharapura, by his wife Vasundharā, was a most beautiful and accom-

plished girl. She had resolved to marry that man only who was her superior in learning. Her father who had accepted the wrong report of Ripudārāṇa's great learning and had thought him an eligible young man, went to king Naravāhana and explained him his projects. Thereupon Naravāhana sent for his son and for the teacher Mahāmāti. They came and were given seats in the assembly where the princess was introduced by queen Vasundharā. Now the princess proposed that Ripudārāṇa should lecture on the sciences and then she would ask him questions on some knotty points. The king consented and asked the prince to begin. But the prince had by this time forgotten the little learning he once had had, and his confusion became apparent to all. The king then learned from the teacher the real truth about his son, who, to avoid further questioning, retained his breath till he fainted. In great confusion the assembly broke up, and the king in great distress retired to his apartments. In the night Puṇyodaya though he felt himself slighted by the prince, resolved to help him once more out of his difficulty. He therefore appeared in a dream to the king and promised him to put things aright (460).

Next morning Puṇyodaya suggested to Narakesarin, that now, that the purpose of his visit to Naravāhana had become known, he could not well return so suddenly without having married his daughter to the prince. And so he easily got her consent to marry Ripudārāṇa. The wedding was held and the pair was quite happy for some time (462).

Sailārāja and Mrśhāvāda however felt jealous of Ripudārāṇa in his love for his young wife and they resolved to disunite them. Meanwhile Puṇyodaya was more weakened by the conduct of the prince, who in his pride and insolence was ridiculed and hated by all persons (463). Once his wife, in order to test his love, asked him confidentially about his sudden illness when they had first met. Prompted by Sailārāja he first told her a big lie, and then irritated by further questions drove her from his house (465). While the prince was desponding and on the point of relenting, his mother Vimalamālātī came to his bed and tried to reconcile him to Narasundarī by describing his wife's despair. But on the return of Pride he dismissed his mother with a kick of his foot (468). Vimalamālātī then persuaded Narasundarī to try if she could herself regain her husband's favour, and followed her at some distance. But all entreaties of the unhappy woman made no impression on

her husband in whom pride had the upper hand of his love (470).

Narasundarī went away in despair, and Ripudāraṇa followed her secretly in the light of the rising moon. Arrived at a deserted house, the princess imploring the gods to spare her a similar fate in a future life, prepared to hang herself. Her husband who had been on the point of rescuing her, interpreted her prayer as a censure of his conduct and therefore did not interfere. And when her mother came upon the already lifeless body of Narasundarī and put an end to her own life, her son did not move to help her and soon overcame his remorse (472). Now Kandalikā, whom Vimalamālātī had left with Narasundarī when she had gone to implore her son, wondered at her long absence and came in search of her to the same spot. Her cries brought the king and the whole town to the scene, where they found the corpses of the two women and the trembling prince trying in vain to conceal himself (473). Ripudāraṇa was then disowned by his father and he lived for some years in that town despised by all (474).

Once the king after witnessing a horse and chariot race was resting in the wood Lalita surrounded by a great crowd among which was Ripudāraṇa. There he met the sage Vichakṣhaṇa at the head of many Jaina monks. After listening to a sermon the king asked him the cause of his renunciation of the world (477).

(VICHAKSHAṆA'S TALE. RASANĀ).

In the town Bhūtala lived King Malasaṃchaya (Accumulation of Sins) and Queen Tatpakti (Their Reward). They had two sons Subhodaya (Purity) and Aśubhodaya (Impurity). The former had by his wife Nijachārutā (Own Graciousness) a son Vichakṣhaṇa (The Wise Man), a paragon of all the virtues; and the latter by his wife Svayogyatā (Fitness) had a son Jaḍa (The Stupid), who had disgraced himself by all vices. Vichakṣhaṇa married Buddhi (Wisdom), daughter of Malakṣhaya (Diminution of Sins), King of Nirmalacitta (Pure Mind), by Sundaratā (Brightness), and had by her a son named Prakarṣa (Perfection) (481).

Once Vichakṣhaṇa and Jaḍa sporting in their park Vadana-kotara (Mouth) met there a charming girl Rasanā (Tongue) with her attendant Lolātā (Greediness). When they left they were entreated by Lolātā to comfort her mistress, who from the time they had been Dvīndriyas, had been betrothed to them. Jaḍa gladly complied with her request,

but Vichakshana had misgivings and kept aloof (486). Jada fulfilled all the wishes of his wife Rasanā and eagerly listened to the advices of Lolatā. He thought himself happy though he was laughed at by all people. But Vichakshana recognizing Rasanā as his wife did nothing more than his duty towards his wife, and did not allow Lolatā to mislead him (488). Jada was praised by his parents for his devotion to Rasanā (489). But when Vichakshana took counsel about her with his parents, with his wife, and her brother Vimarśa, and with his son, he was cautioned by his father on the score of women; and his mother advised him to gather information about Rasanā (491). On Subhodaya's advice his son Vimarśa undertook this and set out on an expedition for which he was allowed one year; but Prakarsha asked leave to accompany him. Thus both travelled together (495).

(VIMARŚA'S AND PRAKARSHA'S EXPEDITION)

The whole autumn and winter they searched the 'outer' places through (496). Then turning to the 'inner' places they came to the town Rājasachitta which though empty did not seem altogether deserted. Proceeding to the palace they met there the chief Mithyābhimāna (False Opinion) and learned from him that the King Rāgakesarin, his father Mahāmoha, their ministers and chiefs, Vishayābhilāsha (Desire of the Senses), and the others had long ago left the town to make war on Saṃtosha. For Saṃtosha had contrived to bring over some persons to Nirvṛti, notwithstanding the fact that Vishayābhilāsha with five of his children Sparśana, Rasanā, and the others had conquered nearly the whole world. Vimarśa glad that he had thus learned the origin of Rasanā, asked where the king and the army were now, and was answered evasively that they had set out for Tāmasachitta (499). So they departed and came to the town Tāmasachitta. There they met Soka (Grief) with some of his servants and upon enquiry learned from him the following facts. The king of the town is Dveshagajendra, who with his father Mahāmoha and his brother Rāgakesarin is absent on an expedition against Saṃtosha. His wife Queen Avivekitā desired to go with him, but being big with child she was sent by him to the town Raudrachitta which is ruled by his vassal Dushtābhisandhi (503). Conversation between Prajnāviśālā, Agrhitasamketā, and Saṃsārijīva (504). Soka continued to relate that he had come to visit his friend Matimoha

spite of the protest of all his companions. Of course his illness grew worse and worse until he swooned and wallowed in his vomit (522). Prajñāviśālā explained this allegory at length with reference to Chittavṛtti and to the other things ascribed above (535).

(END OF THE ALLEGORY OF THE GREEDY BOY).

Vimarśa continues his description of Mahāmoha's retinue, his wife Mahāmūḍhatā (Stupidity) (536); his chief minister Mithyādarśana (Heresy), who erects the baleful Pavilion, the Dais, and the Throne (546); Mithyādarśana's wife is Kudṛśṭi (False Belief), patroness of all heretics (of whom an interesting list is given) 549. On the Throne Mahāmoha's son, Rāgakesarin as viceroy, and Mūḍhatā are seated, at his side are his friends Dṛśtirāga, Sneharāga, and Vishayarāga (Infatuation about One's Belief, about One's Affections, and about Sensual Objects) also called Atattvābhiniveśa Bhavapāta, and Abhishvanga (552). At Rāgakesarin's, left hand is seated his younger brother Dveshagajendra whose wife Avivekitā is not present for reasons given above (552). Behind him the King Makara-dhvaja (Amor) is seated on a throne surrounded by Pūrveda, Strīveda, and Śaṇḍhaveda together with his wife Rati (552). At their side are Hāsa (Mirth) and his wife Tucheḥhatā (Emptiness), Arati (Discontent), Bhaya (Fear) and his wife Hinasattvatā (Cowardice), Śoka (Grief) with his wife Bhavāsthā (Hope of Existence), and Jugupsā (Disgust) (560). In the assembly are playing, the Kaśāyas (Passions) sixteen boys; the four Anantānubandhins: the four Apratyākhyānas; the four Pratyākhyāvārakas; and the four Saṃjvalanas. Eight of them are sons of Rāgakesarin, and eight of Dveshagajendra (564). Then Vishayābhilāsha is described and his five children as mentioned above (568). At the door are seven vassals of Mahāmoha: Jñānasamvaraṇa, otherwise called Moha, Darśanāvaraṇa, Vedantiya, Āyus, Nāma, Gotra, and Antarāya with their attendants (574). The relation of genus and species (574), and the kinds of meditation and conduct by which some people escape the influence of Mahāmoha and his companions are explained (582).

Prakarśha wants to see the town Bhavachakra (Round of Rebirth); for though he and Vimarśa had accomplished their task, they need not return before half a year.

Then comes a description of Śīḍira (585)

Vimarśa explains the relation between Karma-pariṇāma and

Mahāmoha, who had taken possession of Chittavṛtti which originally belonged to Śaṃsārijīva; Karmapariṇāma is king, Mahāmoha his general (590). Description of spring. Amusements of the citizens in the parks (594). At that time King Lolāksha came with great pomp out of the town Lalitapura, and the merry-making of the people reached its height. Vimarśa relates that every year when Vasanta is sent to a place, King Mahāmohendra makes Makaradhvaja king in that place for that time. And thus it had now happened in Mānavāvāsa of Bhavachakra; Makaradhvaja was enthroned king and Mahāmoha and the rest were serving him as ministers. As he was invisible to ordinary eyes, Vimarśa rubbed Prakarsha's eyes with his magical salve Vimalāloka (Clear Sight), after which he saw everything his uncle had described (599). Vimarśa then describes the government during Makaradhvaja's rule and explains why Dveshagajendra, Soka, and the rest are not amongst those who wait upon him (601). Now Lolāksha after worshipping Chandikā instituted a drinking bout in front of the temple. Seeing his younger brother Ripukampana's wife Ratilalitā performing a dance on her husband's behest, Lolāksha fell into love with her. When all had lost their senses with liquor, Lolāksha tried to offer violence to his sister-in-law, but she fled and hid behind Chandikā's idol. Now Dveshagajendra appears and takes possession of Lolāksha who, feeling slighted by Ratilalitā, wished to kill her, but only succeeded in destroying the idol. Ratilalitā escaped and cried for help; a great slaughter ensued and Ripukampana killed Lolāksha in single combat. Vimarśa makes reflections on drunkenness (604).

After some days they see Mithyābhimāna desirous of entering the palace of Ripukampana who had succeeded his brother on the throne. At that time his second wife Matikalitā gave birth to a boy; and the king whose body had been entered by Mithyābhimāna gave order to hold a great festival. While Vimarśa explained the great power of Mithyābhimāna, Matimoha and Soka arrived (609). Suddenly dancing and singing ceased, for the new-born child fell ill and died. The Queen swooned and the King fell down dead, and the whole palace was filled with cries and lamentation (612).

Vimarśa and Prakarsha left the palace and in the evening saw in the bazar a merchant proudly gloating over the riches spread before him. He was possessed by Mithyābhimāna's friend Dhanagarva (Pride of Riches). A man, someone

of the servants of Vibhishana, King of Hemapura, accosted the merchant and asked whether he could speak privately with him. When they were alone, he showed him a most magnificent diadem. Now the merchant knew very well that it was stolen, yet he bought it, and immediately the other man fled. Soon after this the King's men came, discovered the stolen crown at the merchant's, and led him to the place of execution. Vimarśa makes remarks to Prakarsha about riches (618).

Then they saw a poor man who was buying food, clothes, wreaths, perfumes, and such things, and who afterwards dined and adorned himself. It was Ramaṇa, son of Samudradatta, who had squandered on the courtesan Kundakalikā, daughter of Madanamānjari, the great fortune he had inherited. He was on his way to her house, followed by Makaradhvaṇa and Bhaya, and was well received by her. But when these women had stripped him of all he had, they said that the prince Chanda was just then coming. Ramaṇa was surprised by Chanda, and though he cringed upon him, was so ill treated and mutilated by the angry Prince that he could scarcely creep away to die. Vimarśa's remarks on courtesans (623).

One morning Vimarśa led his nephew to mount Viveka (Discrimination) from which they could view the whole city Bhavachakra. They saw in a temple a miserable man without clothes surrounded by a throng of people. This man was the son of the rich merchant Kubera; his original name had been Dhaneśvara, but now he was nicknamed Kapotaka. He had lost all his money by gambling, and in this night he had staked his head and lost it; and the winner instantly broke his head without any mercy (626).

Vimarśa and Prakarsha then saw a man wildly riding after a jackal; he was Lalana, the late king of Lalita, who had been dethroned because he had been passionately addicted to the chase and had neglected his royal duties. In his pursuit of the jackal his horse stumbled into a hole where he miserably perished. Remarks on killing of animals and eating of flesh (659).

After this they saw some servants of the king tearing out the tongue of a man and pouring molten copper into his throat. This man, a merchant Sumukha of Chanakapura, had been called Durmukha because of his scurrilous language. Once when King Tivra was absent on a war, Durmukha saying that he would probably be defeated, persuaded the citizens to take flight and save themselves. But the King vanquished his enemies, and when on his return he found

the town deserted, and when he ascertained the cause of this disaster, he had *Durmukha* punished in the manner described. Remarks on bad language (630).

Next they saw a white man, *Harsha* (Joy), enter the house of the merchant *Vāsava*, who with his whole house was in the highest stage of happiness because of the return of the friend of his youth *Dhanadatta*. But presently a black man, *Vishāda* (Despair), approached the house and *Lambanaka*, the servant of the merchant's only son *Vardhana*, came to tell *Vāsava*, that his own son had been captured and killed by murderers. The joy of the family was suddenly changed into despair (636).

From the top of mount *Viveka* *Vimarśa* showed his nephew the four quarters of the town: *Mānavāvāsa*, *Vibudhālaya*, *Paśusaṃsthāna*, and *Pāpipanjara* (the Dwelling of Men, of Gods, of Animals, and of Sinners) (641). *Vimarśa* then pointed out seven horrid old women whom they saw before them, and named their masters, their attendants, their opponents with their attendants: *Jarā* (Old Age) (644), *Rujā* (Disease) (646), *Mṛti* (Death) (648), *Khalatā* (Wickedness) (650), *Kurūpatā* (Deformity) (651), *Daridrātā* (Poverty) (653), *Durbhagatā* (Unpopularity) (655). On the necessity of man's action though he cannot thereby change his fate (658). The inhabitants of the town *Nirvṛti* are not affected by the 'inner' foes, but those of *Bhavachakra* are affected, and besides believe these foes to be their friends (660).

Prakarsha asked permission to see the working of *Mithyādarśana* and his wife *Kudrṣṭi*, and *Vimarśa* pointed out to him six wards in *Bhavachakra*: *Naiyāyika*, *Vaiśeshika*, *Bauddha*, *Mīmāṃsaka*, and *Lokāyata*. The inhabitants of the first five towns have the same names as the wards themselves, while those of *Lokāyata* are called *Bārhasptya*. *Vimarśa* said that they are under influence of *Mithyādarśana* and *Kudrṣṭi* (661). Without counting the *Mīmāṃsakas*, five of the remaining belong to the six *Darśanas* or philosophical systems. For the *Mīmāṃsā*, as *Vimarśa* explained, was founded in recent times in order to defend the *Vedas* against the attacks of other sophists. The town *Jaina* on the peak *Apramattatva* of mount *Viveka* is commonly counted as the sixth *Darśana*. The people of this town are not so harassed by *Mithyādarśana* as those of the wards at the foot of the mountain. For though the inhabitants of all wards except of *Lokāyata* constructed roads to reach the town *Nirvṛti* which lies beyond the power of *Mithyādarśana* and of the remaining 'inner' foes, only the *Jainas* know the true road (664).

Vimarśa proceeded to give an outline of all the systems and discussed some of their doctrines (671). He then shows to his nephew the Jaina saints and King Saṃtosha who seated under the pavilion Chittasamādhāna is the actual ruler of the 'inner' town Sāttvikamānasa (675). Description of that town; happiness of those who dwell in it, and of those who climb up Mount Viveka and its peak and enter the town Jaina (680). The inhabitants of this town do not act at the command of Mahāmoha, but obey the 'inner' friends who only slightly resemble these false friends (682). Description of the Pavilion Chittasamādhāna; of the Dais Nihspṛhatā (Desirelessness); of the Throne Jīvavīrya (Energy of the Soul); meaning of these allegorical terms (684); description of King Chārītradharmā (Right Conduct); of his four faces (Dāna, Śīla, Tapas, and Suddhabhāvanā) (688); of his wife Virati, of his five companions: Sāmāyika, Chhedopasthāpana, Parihāravisuddhi; Sūkṣhmaśamparāya, and Sāra (689); his son Yatidharma surrounded by Kṣamā, Mārdava, Ārjava, Mukatā, Tapoyoga, Saṃyama, Satya, Śauca, Akimchanya, and Brahmacharya, and accompanied by his wife Sadbhāvasārātā, his second son Gṛhidharma with twelve companions; and his wife Shahdguṇaraktatā (694); the guardian (*mahattama*) of his two sons named Samyagdarsana, and his wife Sudṛṣhti; the minister (*rājyachintaka*) Sadbodha and his wife Avagati with his five companions Abhinibodha, Sadāgama, Avadhi, Manaparyāya, and Kevala (697); Saṃtosha, Chārītradharmā's *tantrapāla*, who is supposed by Mahāmoha and his other enemies to be the principal, and his wife Nishpipāsītā (700). Then they inspect the King's army (701) and live in Jainapura till the end of the rainy season (705). On their return Vimarśa reported the success of their expedition (706).

(RASANĀ'S STORY CONTINUED).

Meanwhile Jada continued to do the bidding of Rasanā, and even fed her with human flesh. But once when he tried to kidnap the son of a warrior, he was caught by the father and put to a cruel death (707). Vichakṣhaṇa intended to leave Rasanā, but by the advice of Śubhodaya he went with Vimarśa's help to Mount Viveka, and settled there with his whole family. And at the last he received Dikṣhā and became a Jainācārya. In this way, Vichakṣhaṇa concluded his tale, he had come to renounce the world (711).

(MAIN STORY CONTINUED).

The King desired to receive Dikshā and resolved to anoint Ripudāraṇa his successor (715). Vichakshaṇa said that Mr̥shāvāda and Salarāja were answerable for the Prince's bad conduct and that he would get rid of them when once he should marry Mr̥dutā and Satyatā (Mildness and Truth), daughters of Suddhābhisaṇḍhi (Good Intention), king of Subhamānasa (Pure Mind). Then Ripudāraṇa was enthroned and Naravāhana turned monk (717).

After a few years during which Ripudāraṇa incurred the hatred of all, the Chakravartin Tapana approached the town Siddhārtha. But Ripudāraṇa refused to show attentions to him and pretending to join them later sent his ministers; when they had paid homage to Tapana they sent in vain for Ripudāraṇa to come. But Tapana who had accurate information from his spies about Ripudāraṇa's conduct and character, sent the sorcerer Yogeśvara who by throwing a handful of magical dust into the face of the obstinate King reduced him to utter wretchedness. The Chakravartin's servants surrounded the naked King, danced about him, sang abusive songs, and humbled and insulted him in countless ways. In this stage he was brought before Tapana where he prostrated himself in the presence of all people. But all in vain. He was kicked to death by the servants as they danced about him (723).

In a great number of births as denizen of hell, as an animal and so forth he suffered the punishment for his misdeeds. At last in a human birth he acquired a little merit. Bhavitavyatā therefore joined him again to Puṇyodaya and sent him to be born in Vardhamānapura (725).

FIFTH BOOK.

(VĀMADEVA; MĀYĀ AND STEYA, GHRĀṆA).

By his wife Kamalasundarī Dhavala, king of Vardhamānapura, had a saintly son Vimala. In the same town lived a rich merchant Somadeva and his wife Kanakasundarī. Saṃsārījīva was born as their son and was named Vāmadeva (727). Once he met Mr̥shāvāda who told him something about their former meetings, and introduced him to his sister Māyā (Deceit), otherwise called Bahulikā, and to his brother Steya (Theft). He accepted them as his friends and by his deeds proved himself to be worthy of them (732).

As his mother was a friend of the Queen, he became a companion of Prince Vimala. Once they were enjoying themselves in the park Kṛidānanda, when they heard voices in the distance, and going nearer they discovered in a bower a couple with most auspicious signs (734). Vimala's enumeration of the good and bad signs of men and women (743). At that very moment they saw two men in the air above the bower. One of these men in the air challenged the man in the bower and soon was engaged in combat with him. The other man then came down towards the bower whereupon the lady fled and implored Vimala's protection. Her pursuer was suddenly struck motionless by a sylvan goddess, but somehow he succeeded in following his own partner after his friend had been vanquished and pursued by the partner of the lady. At last the latter returned and thanked Vimala for protecting his consort. He then gave the following account of himself (745).

North and south of Mount Vaitāḍhya are two countries of the Vidyāḍharas. The town Gaganasekhara is situated in the southern country. The King of it, Maṇiprabha, had by his wife Kanakaśikhā a son Ratnasekhara and two daughters, Ratnaśikhā and Maṇisikhā. The latter were married, the one to Meghanāda and the other to Amitaprabha. The son of the first couple was Ratnachūḍa, he who tells this story. There were two sons, Achala and Chapala of the other couple, and one daughter Chūtamanjarī. All the young people grew up together. Now Ratnasekhara's friend Chandana, the son of a Siddha, was a zealous Jaina. He told Meghanāda that his son would become a Chakravartin of the Vidyāḍharas. Therefore Ratnasekhara gave Ratnachūḍa his daughter Chūtamanjarī in marriage (746). His cousins Achala and Chapala hated him and tried to undo him. But through his spy Mukhara he was informed of their plot. Now once they procured a spell Kālī, and on their return they were overheard by Mukhara planning together so that Achala should fight Ratnachūḍa and that Chapala in the meantime should carry off Chūtamanjarī. Though Ratnachūḍa thought himself a match for his enemies, still he had nobody to whom to entrust his spouse. He therefore intended to hide himself in the park Kṛidānanda which was familiar to him. But his enemies found him out there, and then happened what has been described above. So he first thoroughly defeated Achala and then Chapala that he had nothing to apprehend from them. Returning to the spot

where he had left his wife whom he expected to find ravished or killed, he was transported with joy when he saw her alive (749).

Thanking her protector he offered him a brilliant jewel possessed of marvellous powers, which Vimāla at last accepted and allowed him to bind up in the hem of his garment without however showing any joy (751). Ratnachūḍa learned from Vāmādeva who his companion was, and also that he was the favorite of everyone, but was not yet inclined to any religious creed. Ratnachūḍa therefore resolved to show him the statue of Yūgādinātha in a temple near by. The sight of this image had such an effect upon Vimāla that he embraced the Jaina faith. He revered Ratnachūḍa as if he had been his master and teacher (758). Resolved to receive Dikshā the Prince desired first to bring about the conversion of his relations. Ratnachūḍa said that if the sage Budha should come to Vardhamānapura, he would convert Vimāla's family. He went on to tell how he had first met this holy man, and spoke of the miracles he had seen at that time (763). Then he took leave of the Prince and of his friend and promised him that he would ask Budha to visit him (734).

Vāmādeva remained unmoved by what he saw. His friend Vimāla said he had now no use for the jewel, but that he might want it in an emergency. So he thought they had better bury it somewhere. After having done so, they went home. But Vāmādeva soon returned to the spot, dug out the jewel, and hid it in another place; then he put a stone of the same size as the jewel and wrapped in the same kind of cloth in the place where the jewel had first been put, and then went back. However, during the night he became afraid that somebody might find the jewel. So in the morning he went back again to the park, but by a confusion of his thoughts he brought back the stone instead of the jewel, hid it in his clothes, and went off somewhere else. There he was met by the Prince who perceived his confusion but was put off with a lie. Then they went to the temple, and when the Prince had gone in, Vāmādeva thought that the robbery had become known, and fled. He hurried on for three days after another. Then for the first time he looked at the jewel and became aware that he had taken all this trouble for a worthless stone (767).

When Vimāla left the temple and could not catch sight of Vāmādeva, he searched for him everywhere and then des.

patched messengers in all directions. Vāmadeva was found by one of them and brought back to the Prince. He accounted for his absence by a story that a certain Vidyādhari had carried him off in the air, and that she had been attacked by another Vidyādhari and had dropped him. So he had escaped (769). When he had succeeded in deceiving the Prince, he suddenly fell ill and suffered great pain. Just then a hideous old woman appeared, a Vanadevatā, who related what Vāmadeva had really done. Henceforth he was hated and deserted by all except by the Prince who tried to improve him (770).

Once they were in a Jaina temple and the Prince was reciting a hymn to the Jina, when Ratnachūḍa appeared surrounded by Vidyādharas.—The hymn—Then Ratnachūḍa greeted Vimala and explained why he had not met him before (775). After returning home he had seen in a dream a great number of deities, *vidyās*, who declared that they wished to enter into him, so that he might become Chakravartin of the Vidyādharas. At the next morning he was anointed as their monarch. After some time he remembered the promise he had given to Vimala that he would have Budha convert the family of his friend. Then he found Budha who gave him a message for Vimala which he delivered into his ear. Thereupon they all entered the town together (778).

The parents of Vimala, seeing him wholly devoted to religion, wanted him to share in the government of the kingdom and to marry. He consented on the condition that all poor people should be brought together and feasted. The hot season having just set in, a house artificially cooled was erected, and there the poor were assembled (781). Some men entered the house, hung up a curtain, and placed a man behind it. Then they told the King that they had met a most wretched man worn with disease and walking in the burning sand of a path in the jungle, and had brought him here although against his will. When the curtain was pulled back at the order of the King, the Prince at once recognised the sage Budha. For he had completed all these preparations which Budha had advised him to perform, when the sage had told Ratnachūḍa to instruct him how to a.t. When the poor wretch was led forward into the middle of the hall, he fell to the ground and seemed to drowse. Some people pitied him, some laughed at his deformities. All of a sudden his eyes shone with the fire of wrath and with a thundering voice he upbraided the scoffers charging them with all the maladies

to the house of Līlāvati, sister of the Queen, who in order to kill the son of her rival had secured a strong poison and left it at the door of her house. Manda came up, and when he smelt at it, fell down dead. On seeing this result of Manda's foolish act Budha decided to become a Jaina monk (845).

(End of Budha's account of himself.)

King Dhavala, together with Vimala and with many others, resolved to receive Dīkshā, and after having placed Kamala on the throne he became a monk (847).

Vāmadeva, however, who had all the while been present, was not awakened. Still under the influence of Bahulikā he thought the sage a wizard, and fearing lest Vimala might induce him to receive Dīkshā, fled. Vimala seeking him in vain, asked Budha about him, and learned from the sage that his friend at some future time would rid himself of Bahulikā and of Steya, the causes of all his misfortunes, when he should marry Rjūtā (Uprightness) and Achoratā (Honesty), daughters of Suddhatā (Purity) and of Pāpabhīrutā (Avoidance of Sin) (850).

Vāmadeva went to Kānchanapura and succeeded in gaining the love of a childless merchant named Sarala, who introduced him to his wife Bandhumati, and then adopted him as his son. Once Sarala was called to the house of his friend Bandhula. Vāmadeva profiting by his absence went in the night to the shop, opened it, dug out the hidden treasure, and buried it in another place. But the watchmen saw what he had done. Towards the end of the night Vāmadeva raised an alarm which brought Sarala and many other people to the spot, and he explained to them that he had gone early to the shop and had found it opened and the treasure stolen. The watchmen did not say what he had seen, but continued closely to observe his doings. In the evening they seized him when he was about to carry off the treasure. He was brought before the king, Ripu-sūdāna, and was condemned to death, but at the petition of Sarala he was pardoned. The King, however, kept him in the palace. At another time a clever thief committed a great robbery in the palace, and Vāmadeva, though not guilty, was thought to have done it. He, therefore, was hanged by the order of the King.

After his death he was reborn many times as a denizen of hell and as an animal, all the while suffering great pains (854).

Reflections on his fate by Prajñāviśālā and by Bhavyapurusha

(857). Finally Bhavitavyatā sent him to be reborn in Ānandapura. End (858).

SIXTH BOOK.

(DHANAŚEKHARA, SĀGARA (COVETOUSNESS) AND MAITHUNA, DRŚHṬĪ).

In Ānandapura lived King Kesarin and his wife Jayasundarī. The friend of the King was the merchant Hariśekhara whose wife Bandhumatī gave birth to a son Dhanaśekhara, in whom the soul of Vāmadeva was reborn. The 'inner' companions of Dhanaśekhara born at the same time were Puṇyodaya and Sāgara (860). The latter instilled into him a violent desire for riches. Consequently he felt a desire to trade in foreign countries. With the consent of his father he set out on his journey without a Rupee in his pocket (861). Arriving at the sea-town Jayapura he saw in the park a Kimsuka tree the branch of which sprouted forth a fresh shoot. This he knew to be a sign that a treasure was hidden beneath. And in fact after digging down he found a vessel containing thousand Dināras (866).

In Jayapura he won the friendship of a rich merchant Bakula who gave him his daughter Kamalint in marriage. He would not however accept his father-in-law's money, but began to do business with his own capital. By fair or foul means he succeeded at last in winning a krore (869). Yet his thirst for lucre increased. So he got some ships ready and sailed for Ratnadvīpa. He remained after the other merchants returned, and did business there (872).

Once an old woman Vasumatī, came to Dhanaśekhara and told him the following story: King Kesarin of Ānandapura had two wives Jayasundarī and Kamalasundarī; but fearing that the sons who were born to him might usurp his throne, he had them all killed. Therefore, the Queen Kamalasundarī fled with Vasumatī, her nurse, and gave birth to a son in the wood, but she died herself in childbed. The baby and the nurse were found by the leader of a caravan, Dharana, and were brought by him to Ratnadvīpa. There Kamalasundarī's brother Nilakantha was king; he named his nephew Hari, and brought him up in his house. Then Vasumatī concluded her tale. She said she had learned that Dhanaśekhara was a countryman of Hari's. So she asked him to visit the Prince (874). She

and pangs which they had falsely attributed to him (767). The King threw himself at the feet of the ascetic and begged him to forgive those who had ignorantly offended. Then rising and looking up, he beheld before him no deformed invalid, but a man of amazing beauty seated on a golden lotus (788). The sage explained in a long sermon the purport of his transformation and the allegorical meaning of his invectives (804). He tells the following allegory.

In the town Bhava was a temple of Śiva called Svarūpa. Its guardian priest Sārāguru did not care for his family, but made friends with rascals and thieves; he therefore was called Vāṭharaguru. His bad friends got him entirely into their power, imprisoned his family, and made him dance before them. Now there were four quarters of the town called respectively Atijaghanya, Jaghanya, Utkṛṣṭa, and Utkṛṣṭatara (Very Bad, Bad, Good, and Very Good); here they told him to collect alms, and equipped him with four different alms-bowls in keeping with the character of those four quarters. Vāṭhara got nothing in the first and was very badly treated by the people; he fared little better in the second; he got some food in the third; the alms were good and plentiful, and the treatment he experienced respectful in the fourth. Nevertheless he felt quite happy all this time (808). Budha explained that Vāṭhara is like the worldly man, who ignores the essentially good quality of his soul, and goes in quest of pleasures (813). Again he tells how Vāṭhara was saved in that one of the Māheśvaras enlightened him on the nature of his false friends, and gave him a weapon to drive them away. Explanation of this part of the allegory and exhortation to him hearers to receive Dīkṣhā (817).

In reply to the King's question Budha related how he had come to renounce the world (818).

(BUDHA'S ACCOUNT OF HIMSELF). (GHRĀṆA.)

He is the son of Subhāvīpāka (Result of Virtue), King of Dharātala, by his wife Nijasādhutā (Inborn Goodness). The friend of his youth was Manda (Slow), son of his uncle Asubhāvīpāka by his wife Paripatī. He (Budha) had married Dhishanā (Understanding), daughter of King Subhābhiprāya (Good Intention), and had begot by her a son called Vichāra (Reflection). Once he and Manda were enjoying themselves on mount Lalātapatṭa (Forehead) and came to the double cave Nāsikā (Nose). A girl came out of the cave who declared that she had been their friend ever since they had been born among the Trikaraṇas. She

was Bhujangatā (Dissipation), the servant of their friend Ghrāṇa (Sense of Smell), and they always dwelt in the cave Nāsikā. Budha felt aversion towards her, but Manda is quite charmed by Bhujangatā. She easily persuaded Manda to please Ghrāṇa by always supplying him with pleasant odors and such things, etc. But Budha did not allow himself to be captivated by Ghrāṇa and by Bhujangatā (825).

Vichāra who returned from a journey related to his parents that in the town Bhavachakra he had met a lady Mārgānusāritā (Following the Right Road) who, as she said, was an intimate friend of his mother and who had been sent by his parents to see the world when he himself was born. She showed him the town Bhavachakra. In it they saw a town Sāttvikamānasa round mount Viveka, on the peak Apramattatva of which was situated the town Jaina (829). Here they saw a man surrounded and severely beaten by others. This was Saṁyama, son of Yatidharma and grandson of Chāritradharma; his enemies were Mahāmoha with his allies. They all had attacked him in battle, had defeated, and had led him away captive (830). Ascending to the top of Mount Viveka, Mārgānusāritā showed him King Chāritradharma in the midst of his vassals, who in great excitement desired immediately to fight their enemies who had captured Saṁyama. But the King with his Premier Saṁyagdarsana and his minister Sadbodha considered this proposal. While the Premier was for immediate war, the minister advised them to wait. Now the success of either party depended on the favour of Saṁsārijīva, the owner of the battlefield (viz. Chittavṛtti); he still thought that Mahāmoha and the others were his friends and did not know Chāritradharma and his party even by name. But there was a chance that Karmaparināma might at some time or other make Chāritradharma known to him (839). Satya was sent as a messenger to the enemy with an offer of peace, on condition that they should acknowledge Saṁsārijīva as their lord. But the envoy was scornfully dismissed. Both armies met in battle and Chāritradharma was vanquished and took refuge in his castle (842). Mārgānusāritā said that the enmity between both parties had originated because Saṁtoṣha, *lantrapāla* of Charitradharma, had overcome Rāgakesarin's five ministers, the Senses. After seeing all these sights Vichāra said he had enough and returned home (843).

Budha hearing this account of Ghrāṇa, one of the Senses, resolved to leave him. About this same time Manda went

introduced him to the Prince, and he took a fancy to Dhanaśekhara and made him his companion (875).

Once in spring the Prince was amusing himself with his companions in a park when an old nun came up, gave him the portrait of a beautiful girl, and went away directly. The extraordinary beauty of the girl moved the Prince's love, but he tried in vain to conceal it (878). Meanwhile the Prince solved the *Prāśnottaras*, *Spashtāndhakas*, and *Gūḍhachaturthas*¹ cited by his companions Padmaśekhara Vilāsa, Manmatha, Dhanaśekhara, and Kapota (880). But the Prince seeing a pair of doves was reminded of the girl in the picture and felt the pangs of passion. Pretending that he had a headache he dismissed all his companions except Dhanaśekhara. Afterwards the companions joined him again and by joking succeeded in making him laugh. Then Padmaśekhara advised him to find out the old nun, for she would be able to cure his 'illness.' The Prince sent Dhanaśekhara in search of her (886).

On his way to the town he met her, heard that her name was Bandhulā, and learned from her the following story: Sīkharinī, wife of King Nilakantha, had been alarmed by her daughter Mayūramanjari's changed appearance, and had enquired of Bandhulā the cause of this change. Bandhulā who was a fortuneteller found out by means of what seems to be the *Keralatantra*, that the Princess was in love with Prince Hari, and that in a short time she would be united with him. It was easy for the Queen to believe what she said; for she knew that her daughter had seen the Prince that morning without being seen by him. Therefore Bandhulā was ordered to take the portrait to the Prince. And she succeeded in making the Prince fall in love as already told. So now the king sent her to bring back the Prince with her (889). As a credential she gave the Prince this time a diptych painted by Mayūramanjari; on the one side of it there was a Vidyādhara couple, and beside it, a goose in distress, with appropriate verses written underneath. The Prince went to the palace; the wedding took place, and he soon became extremely popular as the presumptive heir to the throne. For the king had no other children (892). Dhanaśekhara did not value the friendship which the Prince felt for him; for this friendship prevented him from making money. Still he grew immensely rich (894).

¹ Similar puzzles are found in the beginning of the eighth book of the *Samarāñchita-Kaṇā* by Haribhadra.

About this time Yauvana (Youth) and Maithuna (Sexual Intercourse), two attendants of Kālaparinati, became the 'inner' friends of Dhanaśekhara. He let them live in two of his 'inner' palaces, Yauvana in Gātra (Body) and Maithuna in Svānta (Mind). Giving indulgence to Maithuna he came in conflict with Sāgara. But that he might *not offend either, he consorted with such women only as asked no pay for love.* Yet even by this procedure he became involved in no end of troubles with the relations of these women. Still he was extremely glad to have Maithuna and Sāgara for his friends (897).

Nīlakantha jealous of Hari's popularity resolved to kill him. But the minister Subuddhi by the messenger Damanaka warned the Prince and bade him leave the country. Hari begged that Dhanaśekhara might accompany him. Two ships were secretly stocked with stores, one laden with the treasure of the Prince, the other with the goods which his friend had gained in trade. One evening both ships weighed anchor; but the whole royal company, the Prince, his wife, with her old nurse, and Dhanaśekhara sailed in one of the boats (901). Dhanaśekhara to make himself master of the treasure and of the wife of Hari threw him overboard. But the God of the Ocean incensed at this crime suddenly appeared and rescued Hari. He reviled Dhanaśekhara and sank him in the ocean, even though the Prince had implored the god to spare his friend (904).

Hari reached Ānandapura and was acknowledged as son and successor of King Kesarīn. Dhanaśekhara had not been drowned, but drifted by the currents of the ocean to the shore. He wandered about and tried in all kind of ways to make money. But since *Punyodaya had left him, his luck had gone.* And though he committed all kinds of crimes to get money, he could scarcely earn enough to live. His lewdness did not abate, but he could not satiate himself (908).

Hari once met the sage Uttama in the park and desired to learn why Dhanaśekhara was treacherous. When he was told that Sāgara and Maithuna had made him act thus, he asked, how his friend could free himself from his evil companions. This, he was told, would happen when, with consent of Karmaparināma, Dhanaśekhara should be married to Brahmarati (Chastity) and Mukatā (Contentedness), daughters of Sadāsaya (Good Intention), King of Subhachitta (Pure Thought) by his wife Varenvātā (Goodness) (912).

The sage then reported a conversation between Siddhānta and

Aprabuddha, in which the first explained that the cause of pleasure and pain lies in the 'inner' kingdom. Its king is Samsārijīva; Chāritradharma is the *pratināyaka*, Samyagdarśana the *mahattama*, Sadbodha the *mantrin*, Yatidharma and Grhīdharmā the Princes, Santosha the *tantrapāla*, Subhāśaya and others the great warriors; and there are such towns as Sāttvikachitta, Jainapura, Vimalamānasa, Subhrachitta, etc. But the land (Chittavṛtti) swarms with robbers, thieves, highwaymen, and such like rabble: Sins, Passions, and so forth. All there acknowledge, as their chiefs, the two brothers Karmapariṇāma and Mahāmoha, and they dwell in the various villages Rājasachitta, Tāmasachitta, Raudrachitta, etc. The actual leader, however is Mahāmoha; for Karmapariṇāma amuses himself in Manujagati by watching the play Samsāra, and occasionally he even goes over to the opposite party. But Mahāmoha always contends against this party and tries to get Samsārijīva into his power. When he succeeds, Samsārijīva feels pain; but when the latter conquers him with the forces of his own kingdom, he feels pleasure. Accordingly Samsārijīva's pleasure and pain depend upon the good or bad government of his kingdom (918). But to give the matter in detail it must be remarked that every year (each human life) Karmapariṇāma appoints one of his sons king of the kingdom. Though there have been and will be an infinite number of kings, still there are on the whole six types only of these kings, called Nīkṣhṭa (the Lowest), Adhama (Low), Vimadhyama (Indifferent), Madhyama (Middle), Uttama (High), and Varishtha (Excellent). Aprabuddha sent his messenger Vitarka to explore and to report on these six kinds of governments (919). Detailed description of the rule and fate of Nīkṣhṭa (920); of Adhama who is enslaved by the sorceress *Dṛshṭi*, and who desires nothing but riches and pleasures (931); of Vimadhyama who favours the party of Mahāmoha, but does not entirely ignore that of Chāritradharma (934); of Madhyama who thinks highly of religion, and who favours the party of Chāritradharma (936); of Uttama who is told by Siddhānta that he should enter his kingdom by living as a Jaina monk. Siddhānta tells him how he should find his way to the town Nirvṛti. First he would come to the lake Adhyavasāya (Resolution) from which rises the river Dhāraṇā. Following it he would enter the footpath Dharmadhyāna, and thus would reach the high-road Sabija-yoga; then he must take another footpath Sukladhyāna which would lead him to the highroad

Nirbija-yoga. At last he must follow the road Saileśi, and grasping the magical stick Samatā, he will find the way to Nirvṛti. Uttama did as he was told, overcame his enemies, strengthened his friends, and arrived safely in Nirvṛti (945). Description of the rule of Varishtha, a typical Tīrthakara (950). Reflections of Aprabuddha. Conclusion of the sage Uttama's speech. He declares himself a 'king' of the fifth type (954).

King Hari, who was a 'king' of the third type and wanted to become one of the fifth, received Dikshā with Mayūra-manjarī after having placed Prince Sārdūla on the throne (956).

Meanwhile Dhanasekhara deluded by Sāgara and Maithuna was wandering about and came to a wood. There he perceived a shoot descending from a Bilva-tree. Knowing that there must be a hidden treasure below it, he dug up the ground; but when he got at the vessel filled with precious stones, a Vetāla suddenly appeared and devoured him. After many births, as denizen of hell, as an animal, and in many other forms, he was sent by Bhavitavyatā to be reborn in the town Sāhlāda (958).

SEVENTH BOOK.

(GHANAVĀHANA, PARIGRAHA AND SADĀGAMA,
ŚRUTI; SOME MORE BIRTHS).

In the town Sāhlāda king Jimūta begat a son by his wife Līlā. The astrologer Siddhārtha cast the horoscope for him (excursus on astrology) (964). The boy is named Ghanavāhana. On the day of his birth, a son was born to the king's younger brother Nirada and his wife Padmā, and he was called Akalanka. The two princes grew up together and were bound to each other by a friendship. Akalanka was very virtuous and became well versed in Jaina Lore (965).

Once when amusing themselves in the park Budhanandana and praying at noon in a Jaina temple they met a number of monks. Akalanka desired to know how it had come to pass that they renounced the world (967).

The first monk related that he was a native of Lokodara (Belly of the World = Samsāra). Once at night the village was set on fire and a great confusion followed. A sorcerer drew a magic circle round himself and bade the people to enter it in order to escape the fire. A few obeyed him and were saved. The rest would not heed him, but tried to extin-

guish the fire by heaping straw and wood upon it; or by pouring oil in it. He (the monk) had joined those within the magical circle and had thus become a monk (968). Akalanka explains at length the meaning of this allegory (972).

The second monk said that he had been long in a tavern where revelry was constantly going on. He describes the thirteen kinds of people present there (from the *Asaṃvyavahārikas* down to the *Brāhmaṇas*). The *Brāhmaṇas* tried to make him one of their own class, but for long time he would not listen to them. At last he sobered down and became a *Brāhmaṇa*. He hoped by his *pravrajyā* to get rid of some lingering effects of his long intoxication (978). Akalanka expounds at length this allegory (984).

The third monk declared that the Persian wheel called *Bhava* (i.e. *Samsāra*) had been the cause of his renunciation, and described in detail the wheel and the people working at it (987).

The fourth monk lived together with some novices in a convent. The inhabitants directed by five overseers gave them food enough, but it infected them with all kinds of disease. Finally, he had, however been cured by a great physician and by his advice had turned monk (989). Akalanka interprets this allegory (995).

The fifth monk had been converted by the following story told to him by his guru. Four young merchants of *Vasantapura*, named *Chāru* (Wise), *Yogya* (Apt), *Hitajna* (Docile), and *Mūḍha* (Foolish), sailed for *Ratnadvīpa*. *Chāru* gave all his attention to the gaining of precious things with which he loaded his boat. *Yogya* did not refrain from looking at the fine scenery, hence he got fewer jewels and these of smaller value. *Hitajna*, not an expert in jewels and given to loitering about, got together a lot of rather worthless stones. *Mūḍha* entirely neglected his business and lost all his time in sight-seeing. When the time came to sail home, *Chāru* visited his friends; he easily persuaded *Yogya* to give up sight-seeing and to attend exclusively to business. He taught *Hitajna* the marks of good jewels and persuaded him to collect them. But *Mūḍha* would not listen to his advice and preferred to stay on in the charming island. Therefore, *Chāru* and his two friends sailed away and returned to their own country with their treasures. *Mūḍha*, reduced to poverty and misery by his idleness, was at last banished by the king and thrown into the ocean (1003). Akalanka explained that *Vasantapura* represents the *Asaṃvyavahārika* beings; *Ratnadvīpa* the state of man; the jewels

right doctrines; the voyage home final liberation and so on (1004). He continued to prove that all details of the above allegory are appropriate and apply to the truth which he wished to illustrate (1008).

The sixth monk related that in the town Samsrti he was shown by a sage a bazar full of shops and of people selling and buying goods. But all these people appeared miserable to him as soon as the sage had anointed his eyes with a magical salve. He was then shown a Śiva temple, called Maṭha and inhabited by happy men. And by taking *pravrajyā* he became one of them (1021). Up to that time he had lived in a room (Apavaraka) called Kāya (Body); in it was a small cabinet (Garbhagṛha) Kārmanasārīra (Subtile Body consisting of Karma), which contained a very lively little monkey (vānaralīva) called Chitta (Mind). All this he had to take with him when he went forth (on his *pravrajyā*). He was ordered to take great care of this monkey and not let it climb the five poisonous trees called Vishaya (Sensual Objects) which stand in front of the five windows of the room. And he was told to drive the monkey away from the windows with the stick Apramāda (Heedfulness) that he might grow clean; and with the same stick he should drive hostile animals away from the monkey. By keeping a strict watch on the monkey he would succeed in entering the Temple Śivālaya (= Nirvṛti). So he complied with these orders (1031). In the cabinet mentioned above there were the six Leśyās, women of various colours from deepest black to purest white, who feed the monkey and bring him up. Three of them are bad, and three are good. They have constructed a ladder Paripāma, each having made numberless rounds, Vyavasāyasthāna, in it of the same colour as herself. When the monkey is on the lower part of the ladder, he is apt to get on the poisonous trees; therefore, he should be driven up to the upper part, and there he would receive the same colour as the rounds up which he is climbing, and there he would meet quite a number of other monkeys better than himself. But the monkey would not climb to the top of the ladder; so the man must climb the rest of the rounds without the monkey for his guide.—From the top of the ladder he would have to jump across the empty space in order to get into the temple. This was the instruction which the sage had given him (1036).

While Akalanka was commending perfect indifference of the mind towards worldly affairs, the power of Karman over Ghanavāhana became less.—Samsārijīva reminds Agṛhita-

sanketā of Vichāra's expedition related in the last book. When Vichāra returned, Chāritradharma's army was vanquished and invested by their enemies. Now while the above conversation between the two princes took place, a change occurred in the condition of the beleaguered army, and Śadbodha advised Chāritradharma to send Śadāgama to Ghanavāhana. It was not yet time for Samyagdarśana to go. So Śadāgama went alone; when he arrived, Jnānasamvaraṇa retreated still more (1042).

Akalanka proceeded to pay reverence to the sage Kovida, and by him Ghanavāhana was brought in connexion with Śadāgama. Still Ghanavāhana followed his friend's advice to humour him, and not from earnest conviction. At last Akalanka received Dikshā and went somewhere else (1043). Now the party of Mahāmoha heard of Jnānasamvaraṇa's defeat and was greatly excited. The king accompanied by Parigraha (Property), friend of Sāgara, went to Ghanavāhana, who received them as friends (1045). About that time the old king Jimūta died and Ghanavāhana succeeded him on the throne. For a while he could not make up his mind whether to follow the counsel of Śadāgama or of Mahāmoha and Parigraha. At last, he put his trust in the latter. When things were in this condition, Akalanka, arrived together with Kovida, and induced the latter to introduce Śadāgama to his nephew. Kovida related the following story (1048).

STORY OF ŚRUTI.

In Kshamātala king Svamalanichaya and his wife Tadanubhūti had two sons, Kovida (Wise) and Bālīśa (Fool). In previous births the former had been, and he was still, a friend of Śadāgama; but Bālīśa did not like him. The two brothers were married to Śruti (Hearing). Now they owned a hill called Mūrdhan (Head) on either side of which was a room called Śravaṇa (Ear), in which Śruti took up her abode. By Sanga's (Attachment) advice Bālīśa satisfied all her desires, and lodged Sanga in his heart (1051). Kovida learned from Śadāgama that Śruti was really the daughter of the robber Rāgakeśarin; but that by fraud it had been announced that she was daughter of king Karmapariṇāma; that she was not to be trusted and that her servant Sanga should be avoided altogether (1052).

Once in a cave of Mount Tungaśikhara a singing-match between a pair of Vidyādharas and a pair of Kinnaras was taking

place, when Kovida and Bālīśa came near the mouth of the cave. Bālīśa attracted by the sound of divine music crept up nearer the cave, but when a stone slipped from under his feet, he fell. Hearing the noise the gods came forth from the cave and finding that Bālīśa had been listening, put him to death. Kovida, however, had gone off when he first heard the sounds of music. Thus by following the advice of Sadāgama he had been saved. The sage concluded that Kovida was he whose adventure he had been relating, and added the advice that all should obey Sadāgama (1054). Under the exhortation of Akalanka Ghanavāhana reformed, but when Akalanka went away he became as bad as ever before (1056).

(MAIN STORY, CONTINUED).

After some time Ghanavāhana's wife Madanasundari died; so he could not help yielding to Soka (Grief) one of Mahāmoha's men. Akalanka then came again to assist his friend and at last succeeded in separating him from Soka. But Sāgara seeing his friend Parigraha in danger of being deserted, came to his help together with Bahulikā and Kṛpaṇatā (Stinginess). They prevailed over Ghanavāhana, who after having spent much money in almsgiving by the advice of Akalanka repented of his liberality, and on some pretext or other, made Akalanka go away (1061). Now Ghanavāhana's conduct grew worse than ever, and Akalanka hearing of it wished to come and save him. But his guru would not permit him to go, since his friend was not to be rescued by any one now. Later Ghanavāhana would be separated from his bad friends by marrying Vidyā (Wisdom) and Nirhatā (Indifference), daughters of Chāritradharma. This marriage could take place only with Karmapariṇāma's permission (1065).

Ghanavāhana was now wholly at the mercy of his 'inner' foes who grew thicker around him and put him into a sorry plight. At last he grew so incontinent that he seized every girl he liked, and put her into his seraglio. His ministers and subjects could stand his misrule no longer; so they placed his younger brother Niradavāhana on the throne, and sent him to prison. There he suffered privation, contempt, and many pains. In impotent rage and cruel thoughts of revenge he died at last to be reborn many times as a denizen of hell, and in various forms of animals (1074).

In the course of time he was born in Sāketa as Amṛtodara, son

of the merchant Nanda and his wife Ghanasundarā. By hearing a sermon of the sage Sudarśana he became converted to the Jaina creed. Then he was born as a Bhāvana god, and then again as a man Chandha. In this birth he became a monk. Then he was born as a Vyantara god, and then again as a man, and so on, an infinite number of times, now obeying Sadāgama and now slighting him (1077). When he was united with Sadāgama for the last time, the following incidents happened. On the request of Sadbodha Chāritradharma despatched Samyagdarśana to Samsārijīva. But Sadbodha would not allow Samyagdarśana to take Vidyā with him; for Samsārijīva did not yet deserve to marry her (1079). Samsārijīva was born at that time in the town Janamandira as Virochana, son of Ānanda and Nandini. On hearing the sermon of the sage Dharmaghosha, Samyagdarśana joined Virochana and henceforth he became a true believer; but the more subtle truths were still hidden from him (1082). He was reborn as a god, then as a man, and so on an infinite number of times, sometimes he was joined to Sadāgama and Samyagdarśana and then he was happy, sometimes he ignored them and then he was miserable (1088). Prajñāviśālā's reflections on the nature of Mahāmoha and Parigraha.—Some more births of Samsārijīva as man and god.—End. (1092).

EIGHTH BOOK.

(GUṆADHĀRAṆA, SAMYAGDARŚANA, VIDYĀ, ETC., SIMHA, ANUSUNDARA, CONCLUSION).

Samsārijīva was reborn as Guṇadhāraṇa, son of King Madhuvāraṇa and his wife Sumālinī, in the town Saprāmōda. He grew up with Kulandhara, son of King Viśālāksha (1095). Once while the two princes were strolling in the neighbouring wood Āhlādamandira, they met a beautiful woman walking with another. The former showed very plainly by her looks the impression Guṇadhāraṇa had made upon her, and the Prince, for his part, instantly fell in love with her. He returned home, however, with his companion. And in the night the girl appeared to him as a vision in a dream. Next morning he went with his friend to the same wood hoping to see her again. Instead, another woman with the attendant whom they had seen on the day before, came towards them and told the following story (1070).

On Mount Vaitādhya in the town Gandhasamrddha reigned

Kanakodara, Chakravartin of the Vidyādhara. She, the narrator, was his wife Kāmalatā. For a long time they had had no children. At last she gave birth to a girl who was called Madanamanjari. The princess grew up with Lavalikā, daughter of the warrior Narasena and of Vallarikā. Though she was disinclined to marry, her father instituted a Svayamvara. She would not listen to her mother while she was pointing out the suitors who had assembled, but to the dismay of her parents, returned to her apartments. Lavalikā promised to find out what could be done (1101). The suitors went away in great wrath. The next night the King saw in a dream two men and two women, who said that they had found out Madanamanjari's future husband, and that in order to make the match possible, they had rendered the other suitors hateful to her. The king was greatly consoled by this news (1103). Madanamanjari told Lavalikā that she would like to travel and search for a husband herself. With the permission of her parents she and Lavalikā went on such an expedition. But after some time Lavalikā came back alone and told the King and the Queen of the meeting of Madanamanjari with the two princes in the wood Āhlādamandira. Lavalikā had left her there and had come quickly back to bring them word. The King said he was afraid that the discontented Vidyādhara meant to begin hostilities against him. He had therefore sent his spy Chatula to watch them. But he would get together some presents and join his daughter in the wood. The Queen, however, accompanied by her servant Dhavalikā, started at once under the guidance of Lavalikā. They met Madanamanjari in deep despair on the spot where Lavalikā had left her. Lavalikā then flew up into the air to look for the King and caught sight of the two princes as they sat under a mango-tree. When the Queen heard this, she went with Lavalikā and her daughter to that spot and met the princes as told above (1108). While the lovers were gazing at each other in a transport of joy, Kanakodara arrived with a train of Vimānas full of precious things and approved of his daughter's choice of a bridegroom. At that moment Chatula arrived and whispered a few words into the royal ear, and instantly the King gave his daughter to Guṇadhāraṇa and made over to him the treasures he had brought with him (1111). Meanwhile the army of the hostile Vidyādhara appeared in the air and Kanakodara's followers made ready to meet them. Both parties however were suddenly struck motionless, all

except Guṇadhāraṇa and his bride. As soon as the enemies began to admire the well-matched pair, they regained the power of motion, made obeisance to him, and declared themselves his servants. Then both parties of Vidyādhara's fraternized, and when the Prince's father came upon the scene, they all acknowledged Guṇadhāraṇa as their lord. The whole assembly then went back to the town amid great rejoicings of the citizens. Guṇadhāraṇa and his bride happily united slept the first night in their own house (1115). On the following morning Kulandhara told Guṇadhāraṇa that in a dream he had seen three men and two women; they had averred that they had caused Guṇadhāraṇa's former and present happiness. The latter had heard of Kanakodara's dream related above and had wondered why his father-in-law had dreamed of four, while his friend had dreamed of five divine persons as regulating all his affairs, and he was anxious to know what kind of beings they were (1118).

Once diverting himself together with his wife and his friend in Āhlādamandira he met the sage Kanda. While listening to his sermon, Sadāgama and Samyagdarśana joined him as 'inner' friends, and were also received as such by his wife and by his companion. Now the 'inner' foes encamped in Chittavṛtti retreated, and Chāritradharma consulting with Sadbodha sent his son Gṛhidharma with his wife Sadguṇaraktatā to Guṇadhāraṇa. For the time had not yet come to marry him to Vidyā. Thus the Prince with his wife and his friend became devout laymen. Kanda who had instructed them in their duties told him that his guru Nirmala, who had become a Kevalin, would solve his doubts about those dreams (1123).

On Madhudhāraṇa's decease Guṇadhāraṇa succeeded to the throne and became a very successful ruler. Now once Nirmala together with Kanda and other monks took up his abode in Āhlādamandira. He was respectfully saluted by Guṇadhāraṇa who by listening to his sermon became inclined to *pratyajyā* (1127). Urged by Kanda Nirmala proceeded to dispel the King's doubts about his dreams. Recounting to him all his adventures since he had been an *Asāṃvyavahārika*, he said that those four persons who had appeared to Kanakodara were Karmapariṇāma, Kāla-pariṇati, Svabhāva, and Bhavitavyatā. But as a matter of fact it had been Puṇyodaya who had given all good things to Guṇadhāraṇa. Therefore Karmapariṇāma insisted that Puṇyodaya should be known as the fifth of those who were regulating Guṇadhāraṇa's affairs. And

it had been he who had appeared as the fifth in Kulandhara's dream. Nirmala continued to explain at great length the present situation of the 'inner' kingdom, and the power of Puṇyodaya and Pāpodaya. Besides this there were two other causes of his prosperity: his own fitness and the Omniscient One in Nirvṛti. The latter however does not himself distribute pleasure and pain; but pleasure and pain accrue to those who observe or neglect his commands. Puṇyodaya and the rest distribute their gifts through other causes which work directly; they act together by mutual consent. It is they who have caused the small degree of happiness which he is now enjoying. Full happiness he would experience when he should receive Dīkṣā and be married to ten excellent ladies (1140). The sage went on to explain, that Subharpināma in the town Chittasaundarya has two wives: Nishprakampatā and Chārutā, whose daughters are Kṣhānti (Forbearance) and Dayā (Compassion). King Subhābhisandhi of Subhramānasa has likewise two wives, Varatā and Varyatā, whose daughters are Mrdūtā (Meekness) and Satyatā (Truthfulness). King Suddhābhisandhi of Viśadamānasa has two wives, Suddhatā and Pāpabhīrutā, whose daughters are Ṛjutā (Uprightness) and Achoratā (Honesty). King Sadāsaya of Subhrachitta has one wife, Vareṇyatā, who has two daughters Brahmaṛati (Chastity) and Muktatā (Release); another mindborn daughter of the same King is Vidyā. And Chāritradharma begat with Viratī a daughter Nirhatā (Desirelessness). The ten princesses just mentioned will be married, he said, to Guṇadhārāṇa by Karmaparināma; he must however practise certain virtues in order to win their favour. The wedding will take place six months hence by the action of Sadbodha. After having received this instruction Guṇadhārāṇa returned to the town (1145).

Once of a night when he was practising the bhāvanā's, Sadbodha became visible to him. Near him stood Vidyā whom the Prince took to wife. In the morning Nirmala told Guṇadhārāṇa that Karmaparināma had sent Sadbodha to him in order to marry him to Vidyā. He then related what had happened in the assembly of his 'inner' foes, and told how they had been vanquished by the other party which was now favoured by Karmaparināma. But he warned Guṇadhārāṇa not to be elated by the victory, for his foes were waiting for an opportunity to renew their attack (1151).

When Nirmala had left, Sadbodha led Guṇadhārāṇa into

Chittavṛtti and introduced him to two men, called Dharmasamādhi and Suklasamādhi, and showed him three ladies, called Pitaleśyā, Padmaleśyā, and Sukla-leśyā, whom he should serve with all due attention. Occupied thus he passed five months until the preparations for his marriage with the nine ladies (for he had already married Vidyā) were commenced and the whole party of his 'inner' friends assembled (1152).

At the same time his 'inner' foes were put to great stress, and were at a loss what to do. On the advice of Bhavitayatā they lay concealed and waited for an opportunity. Meanwhile they employed their magical powers and succeeded in shaking Guṇadhārana's firmness of purpose. But Śadbodha again fortified him and showed him the whole army of his 'inner' friends, who acknowledged him as their lord. Thereupon the foes fled in disorder and did not halt until at a great distance, still hoping there for a lucky chance. Then Guṇadhārana's wedding with Kṣhānti and the other ladies was duly celebrated. And afterwards he married a great number of Śubhapaṇāma's daughters, experiencing thus at last that complete bliss of which Nirmala had spoken on a former occasion (1157).

When Nirmala arrived in the town, Guṇadhārana received Dikṣhā together with Madanamanjarī, Kulandhara, and many noblemen, after he had first placed his son Janatārāṇa on the throne. He led the life of an ascetic, and after his death he was born as a Graiveyaka-god and then as a man, and so five times alternatively as a god and as a man (1160).

(SINHA; MITHYĀDARŚANA AND JNĀNĀVARAṆA).

Then he was born in Dhātakimaṇḍala as the son of Mahāgiri and Bhadrā and was called Simha. As a young man he turned monk and acquired the knowledge of the whole Sacred Scriptures including the complete set of the Pūrvas. He acquired great fame for his learning and was admired and praised by all. This roused Bhavitavyatā's jealousy. She gave notice to Mahāmoha's party. They assembled and arranged their plan of proceeding (1163). Simha was so elated by the respect paid him by all, that Śailārāja again took possession of him. In his train came Mithyādarśana (Wrong Belief) and Jnānasamvarāṇa (Obscuration of Knowledge). Soon the river Pramattatā began to flow again, and gradually the whole party of his 'inner' foes was installed in Chittavṛtti. Thus Simha became a

great sinner (1167). After his death he had to submit to a great number of rebirths in the various stages of life, from the lowest to the highest (1170).

(ANUSUNDARA. CONCLUSION).

Samsārijīva now relates his last birth. In the town Kshemapura of Sukachchhavijaya reigned King Yugandhara. His wife gave birth to a boy who was named Anusundara. After the decease of his parents he was recognized as a Chakravartin and acknowledged by all the kings of Sukachchhavijaya as their supreme lord (1172). Once he went on a tour of inspection to Sankhapura and entered with a select retinue the park Chittarama (where Samsārijīva is now relating the story of his life).—Here the story is interrupted in order to give information of other persons who played a part in the previous narrative.—After his death the monk Kanda was born as Mahābhadrā, daughter of Bhīmaratha, King of Haripura in Sukachchhavijaya, by his wife Subhadrā. Mahābhadrā's elder brother Samantabhadra received Dīkshā and was in course of time made Sūri by his guru. Mahābhadrā was married to Divākara, King of Gandhapura, and receiving Dīkshā after her husband's death she became an abbess (*pravartini*). Once she came to Ratnapura. There reigns King Magadhasena, whose wife is Sumangalā. Her daughter Sulalitā had been in a former birth Madanamamjarī, and now as before she had an aversion for all men. Hearing Mahābhadrā's religious exhortations, she became so attached to her that she desired never to leave her company. This her father allowed her on condition that she should not become a nun without the permission of her parents. Though she was zealous, she learned little and comprehended less. Once Mahābhadrā went to Sankhapura and lodged with the merchant Nanda. The King of that town, Śrīgarbha, was Anusundara's maternal uncle and he had married Kamalini, the maternal aunt of Mahābhadrā. They had long been without children, but at last a boy was born to them under auspicious signs and he received the name Paundarika. When he was three months old, Samantabhadra, now a Keralin came to Sankhapura and took up his abode in the park Chittarama. Mahābhadrā went to see him, and while talking about Paundarika, Samantabhadra foretold that he would receive Dīkshā and become very learned in sacred lore. A few days later Sulalitā also went to the park and heard Samantabhadra praise

Chittavṛtti and introduced him to two men, called Dharmasamādhī and Suklasamādhī, and showed him three ladies, called Pītaśyā, Padmaśyā, and Suklaśyā, whom he should serve with all due attention. Occupied thus he passed five months until the preparations for his marriage with the nine ladies (for he had already married Vidyā) were commenced and the whole party of his 'inner' friends assembled (1152).

At the same time his 'inner' foes were put to great stress, and were at a loss what to do. On the advice of Bhavīyātā they lay concealed and waited for an opportunity. Meanwhile they employed their magical powers and succeeded in shaking Guṇadhāra's firmness of purpose. But Śadbodha again fortified him and showed him the whole army of his 'inner' friends, who acknowledged him as their lord. Thereupon the foes fled in disorder and did not halt until at a great distance, still hoping there for a lucky chance. Then Guṇadhāra's wedding with Kṣhānti and the other ladies was duly celebrated. And afterwards he married a great number of Subhapaṇīā's daughters, experiencing thus at last that complete bliss of which Nirmala had spoken on a former occasion (1157).

When Nirmala arrived in the town, Guṇadhāra received Dīkṣhā together with Madanamanjarī, Kulandhara, and many noblemen, after he had first placed his son Janatāra on the throne. He led the life of an ascetic, and after his death he was born as a Graiveyaka-god and then as a man, and so five times alternatively as a god and as a man (1160).

(Sīmha; Mithyādarśana and Jñānāvaraṇa).

Then he was born in Dhātakīmaṇḍala as the son of Mahāgiri and Bhadrā and was called Sīmha. As a young man he turned monk and acquired the knowledge of the whole Sacred Scriptures including the complete set of the Pūrvas. He acquired great fame for his learning and was admired and praised by all. This roused Bhavīyātā's jealousy. She gave notice to Mahāmoha's party. They assembled and arranged their plan of proceeding (1163). Sīmha was so elated by the respect paid him by all, that Śailarāja again took possession of him. In his train came Mithyādarśana (Wrong Belief) and Jñānasamvaraṇa (Obscuration of Knowledge). Soon the river Pramattatā began to flow again, and gradually the whole party of his 'inner' foes was installed in Chittavṛtti. Thus Sīmha became a

great sinner (1167). After his death he had to submit to a great number of rebirths in the various stages of life, from the lowest to the highest (1170).

(ANUSUNDARA. CONCLUSION).

Saṃsārijīva now relates his last birth. In the town Kshemapura of Sukachchhavijaya reigned King Yugandhara. His wife gave birth to a boy who was named Anusundara. After the decease of his parents he was recognized as a Chakravartin and acknowledged by all the kings of Sukachchhavijaya as their supreme lord (1172). Once he went on a tour of inspection to Sankhapura and entered with a select retinue the park Chittarama (where Saṃsārijīva is now relating the story of his life).—Here the story is interrupted in order to give information of other persons who played a part in the previous narrative.—After his death the monk Kanda was born as Mahābhadrā, daughter of Bhīmaratha, King of Haripura in Sukachchhavijaya, by his wife Subhadrā. Mahābhadrā's elder brother Samantabhadra received Dīkshā and was in course of time made Sūri by his gurus. Mahābhadrā was married to Divākara, King of Gandhapura, and receiving Dīkshā after her husband's death she became an abbess (*pravartini*). Once she came to Ratnapura. There reigns King Magadhasena, whose wife is Sumangalā. Her daughter Sulalitā had been in a former birth Madanamanjarī, and now as before she had an aversion for all men. Hearing Mahābhadrā's religious exhortations, she became so attached to her that she desired never to leave her company. This her father allowed her on condition that she should not become a nun without the permission of her parents. Though she was zealous, she learned little and comprehended less. Once Mahābhadrā went to Sankhapura and lodged with the merchant Nanda. The King of that town, Śrīgarbha, was Anusundara's maternal uncle and he had married Kamalini, the maternal aunt of Mahābhadrā. They had long been without children, but at last a boy was born to them under auspicious signs and he received the name Paundarika. When he was three months old, Samantabhadra, now a Kevalin came to Sankhapura and took up his abode in the park Chittarama. Mahābhadrā went to see him, and while talking about Paundarika, Samantabhadra foretold that he would receive Dīkshā and become very learned in sacred lore. A few days later Sulalitā also went to the park and heard Samantabhadra praise

the good parts of *Paundarika*; for, he said, since his parents *Kālapariṇāma* and *Kalaparināti* are propitious to him, he must needs possess good qualities. *Sulalitā* wondering over what the sage had said, was told by *Mahābhadrā*, that *Samantabhadra* was the omniscient *Sadāgama*, and was introduced by her to him. After a month's stay, *Samantabhadra* went elsewhere, ordering *Mahābhadrā* to watch over *Paundarika* (1177). When the latter had grown up, he was introduced by *Mahābhadrā* to *Samantabhadra* and became his disciple (1178).

Once while *Samantabhadra* was holding forth to *Mahābhadrā*, *Sulalitā*, *Paundarika* and a crowd of listeners, the noise of *Anusundara*'s approaching army was heard. When asked what this might be, the sage explained: 'We are here in the bazaar *Mahāvideha* belonging to the town *Manujagati*; yonder thief is *Saṃsārijīva*. He has been brought by *Duṣṭāśaya* and other watchmen before King *Karmapariṇāma*. And the King has ordered him to be executed. He is now being led to the place of execution. This is the reason for this tumult.' *Sulalitā* was surprised that the sage called all the familiar places by strange names and that *Mahābhadrā*, when she applied to her, addressed her as *Agṛhītasamketā* and not as *Sulalitā*. So she stood silently musing. *Mahābhadrā*, however, understood the meaning of the sage's words, and the sage's intention. At his bidding she approached the thief and invited him to take refuge with the sage. On his doing so, the watchmen stood back.

Saṃsārijīva explained to *Agṛhītasamketā* (otherwise called *Sulalitā*) that he was really the Emperor *Anusundara*, but had assumed the shape of a thief in order that *Sumati* (otherwise called *Paundarika*) might feel confidence in the words of *Sadāgama* (otherwise *Samantabhadra*). Then he went on to explain his 'inner theft' (1180).

Ever since his birth as *Anusundara* his 'inner' foes had exerted themselves to ensnare him and had succeeded only too well. He committed all kind of sins. Therefore when at the height of power he was making his tour through the empire, he was already doomed to hell. But meeting *Mahābhadrā* on her way to *Samantabhadra*, he took a sudden liking for her. And she at the same time remembered all her former existences, and exhorted him to listen to the teachings of *Sadāgama* (1185).

Anusundara whose 'inner' friends now got the better of their enemies, became possessed of *Avadhi* (knowledge), and he also remembered his former existences. In the assumed

shape of a thief he described these existences to Agrhita-samketā (1187). He explained to Paundarikā (Sumati) the present situation in Chittavṛtti: the defeat of the foes and the triumph of Chāritradharma (1188).

Anusundara reassuming his natural form, told his ministers his intention to receive Dīkshā, and proclaimed his son Purandara his successor. At that moment King Śrī-garbha arrived with his female relations (1189). Anusundara reminds Sulalitā of the principal events of his life which he had told her in order to awaken her. This however had the effect of making Paundarikā remember his own former existences as Kulandharā, etc., and made him resolve to receive Dīkshā. His parents also expressed their intention to take the vows. Sulalitā now was greatly afflicted that she alone did not feel moved to the same noble decision; Anusundara explained to her why she was so backward. For in her former birth as Madanamanjari she had taken the vows, but had been rather lukewarm in the practice of religious duties. He admonished her to take refuge with Sadāgama. Upon this she threw herself at the feet of Samantabhadra, and at the same moment she remembered her former births and at last became awakened to the truth. However she declared that she had promised her parents not to take the vows without their permission. Scarcely had she said this when King Magadhasena and Queen Sumangalā arrived and consented not only to her entering the order but declared that they themselves would do likewise. Magadhasena gave his kingdom to Purandara, and then all were ordained by the Sūri (1201).

After all had gone home, Anusundara entered upon a meditation; and becoming stainless he ascended to the highest heaven Sarvārthasiddhi as a Maharddhi-god.

Sulalitā grieved at the death of her spiritual guide, and when Samantabhadra consoled her he predicted that Anusundara at the end of his term of life in Sarvārthasiddhi would be born in Ayodhyā of Pushkarārdha as Amṛtasāra, son of the Gāndhāra King. After entering the order and leading a life of austerities he would at last reach final beatitude (1203). Then he explained to Paundarikā what would occur in Chittavṛtti, when Amṛtasāra should have entered the order, how the party of Chāritradharma would triumph; and how Mahāmoha and his party would be utterly routed; and how Bhavitavyatā would at last be severed from the husband she had annoyed and tormented during an enormous number of existences (1206).

Sulalitā then entered upon a course of austerities in order to annihilate her Karma (1207).

Paundarika learning from the sage that meditation is an essential part of religion, related at some length what heterodox teachers had asserted with regard to this point; they agreed as to the paramount importance of meditation, but differed about the object which one should meditate upon (1211). To clear up this point the sage related the following allegory.

In our town there lived an excellent physician with a perfect knowledge of his art. His habit was faithfully to expound his Samhitā to his pupils. Now there were some bad men who seizing upon ends of sentences here and there from his lectures, proceeded to fabricate Samhitās of their own; to set up as physicians; and to cure the sick with or without success according to the greater or less agreement of their Samhitās with the true doctrine. But the true physician cured all diseases, and likewise did those who after his death kept up his shop. The true physician is the Paramēśvara, the quacks are the heterodox teachers. All systems of salvation have evolved from Jainism. Theory of meditation (1220).

Though the different sects may call him by different names, there is but One Supreme God; and though its terms may be differently expressed in different religions, there is but one true Dharma; the same holds good with regard to the highest good (1227).

Thus instructed by Samantabhadra Paundarika acquired the whole sacred Lore, and after the sage's decease he succeeded to his post. After a long and successful career as a religious teacher he appointed Dhaneśvara his successor and exhorted his disciples to acknowledge him and to follow him as their spiritual guide. He went up to the top of a mountain and there he entered Nirvāṇa (1232).

Mahābhadrā and Sulalitā also reached Moksha; their relations entered heaven; all who had listened to Anasundara's narration advanced in their religious career.

Now these persons are but types of all who enter upon the road to the highest goal. And the author hopes that his readers will likewise imitate the holy persons he has described. With an earnest exhortation the author concludes his work (1234).

INDEX OF PROPER NAMES, ALLEGORICAL PERSONS, ETC.

The figures refer to the numbers of the pages (in parenthesis) of the Contents.

Akalanka, 43.
 Akimcanya, 31.
 Akutīlā, 9.
 Akūśalamālā, 8.
 Agṛhitasamketā, 4ff.
 Āchala hūda, 33.
 Achoratā, 38, 51.
 Ajnāna, 10.
 Atattvābhiniśeṣa, 27.
 Atijaghanya, 36.
 Atyantābodha, 5.
 Adṛṣṭamūlaparyanta, 1.
 Adharma, 42.
 Adhyavasāya, 42.
 Anantānubandhin, 27.
 Anādi, 26.
 Anusundara, 53.
 Antarāya, 27.
 Apratyākhyāna, 27.
 Aprabuddha, 42.
 Apramattatā, 14.
 Apramattatva (peak), 30, 37.
 Apramāda, 14, 45.
 Abhinibodha, 31.
 Abhiśhvanga, 27.
 Amitaprabha, 33.
 Amṛtasāra, 55.
 Amṛtodara, 47.
 Ambarīsha, 17.
 Ayodhyā, 55.
 Arā'i, 27.
 Arimardana, 19.
 Avagati, 31.
 Avadhī, 31.
 Avidyā, 26.
 Aviveka, 4.
 Avivekitā, 0, 16, 22.
 Aśubhavipāka, 36.
 Aśubhodaya, 24.
 Asaṃvyavahāra, 5.
 Ānanda, 48.
 Ānandapura, 39.
 Āyus, 27.
 Ārjava, 10, 31.
 •Āhlādamandira, 48.
 Utkṛṣṭa, 36.
 Utkṛṣṭatara, 36.

Uttama, 41, 42.
 Unmārgopadeśa, 6.
 Rju, 9.
 Rjutā, 38, 51.
 Ekākṣhanivāsa, 5.
 Kadalikā, 17.
 Kanakachūda, 15, 17.
 Kenakapura, 16, 20.
 Kenakamanjarī, 17.
 Kanakaśikhā, 33.
 Kanakaśekhara, 15.
 Kanakaśunderī, 32.
 Kanakodara, 49.
 Kanda, 50.
 Kandalikā, 24.
 Kapñjalā, 17.
 Kapota, 40.
 Kapotaka, 29.
 Kamala, 38.
 Kamalasundarī, 32; 39.
 Kamalinī, 39; 53.
 Karmaparināma, 4, 25.
 Karmapāraka, 14.
 Karmavilāsa, 8.
 Kalinga, 17.
 Kaśhāya, 27.
 Kāñchanapura, 38.
 Kāmalatā, 49.
 Kāya, 45.
 Kārmanasārira, 45.
 Kālajña, 9.
 Kālaparinatī, 4ff.
 Kālī, 33.
 Kudṛṣṭi, 27.
 Kundakalikā, 29.
 Kubera, 29.
 Kurūpatā, 30.
 Kulandhara, 48.
 Kuśāvarta, 15.
 Kṛpanatā, 37.
 Keralatantra, 40.
 Kovala, 31.
 Kṛṣṇa, 15;—39.
 Kollāka, 14.
 Kovida, 46.
 Kṛdānanda, 33.
 Kluṣṭamānasa, 22.
 Kṣhamā, 31.

Kahamātala, 46.
 Kshānti, 7, 51.
 Kshemapura, 53.
 Kehitipratishthita, 8.
 Khalatā, 30.
 Gaganaśekhara, 33.
 Gandhapura, 53.
 Gandhasamrddha, 48.
 Gātra, 41.
 Gāndhāra, 55.
 Guṇadhārana, 48.
 Gṛhīdhārma, 31, 42.
 Gotra, 27.
 Golaka, 5.
 Ghanavāhana, 43.
 Ghanasundara, 48.
 Ghrāṇa, 37.
 Chaṇakapura, 29.
 Chapā, 29.
 Chapdikā, 28.
 Chatura, 15.
 Chatula, 49.
 Chandana, 33.
 Chandha, 48.
 Chapala, 33.
 Chāritradharma, 31, 37ff.
 Chāru, 44.
 Chārutā, 19, 51.
 Chitta, 45.
 Chittavikāśapa, 26.
 Chittavṛtti, 26ff.
 Chittasamādhāna, 31.
 Chittasaundarya, 7, 19, 51.
 Chūtamanjari, 33.
 Chhedopasthāpana, 31.
 Jaghanya, 36.
 Jaghanyatā, 22.
 Jada, 24.
 Janatārana, 52.
 Janamandira, 48.
 Jayapura, 39.
 Jayasundari, 39.
 Jayasthala, 6.
 Jarā, 30.
 Jinamatājna, 7, 19.
 Jīmūta, 43.
 Jīvavīrya, 31.
 Jugupsā, 27.
 Jaina (pura), 30, 37, 42.
 Jñānasamvarana, 46, 52.
 Jñānāvarana (= Moha), 27.
 Tattvapṛitīkara, 1.
 Tatpakti, 24.
 Tatparināti, 5.
 Tadanubhūti, 46.
 Taddayā, 1.
 Tanniyoga, 5.
 Tapana, 32.

Tāmasachitta, 16, 25, 42.
 Tivra, 29.
 Tivramahodaya, 5.
 Tungaśikhara, 46.
 Tuchchhatā, 27.
 Tṛāṇā, 26.
 Tetali, 17.
 Trikarana, 36.
 Damanaka, 41.
 Dayā, 19, 51.
 Daridratā, 30.
 Darśanāvarana, 27.
 Divākara, 53.
 Durbhagatā, 30.
 Durmukha, 15, 29.
 Dushtābhisandhi, 16, 25.
 Dushṭāśaya, 22, 54.
 Drashti, 42.
 Dṛṣṭirāga, 27.
 Druma, 17.
 Dveshagajendra, 16, 22, 25.
 Dhanagarva, 28.
 Dhanadatta, 30.
 Dhanaśekhara, 39.
 Dhaneśvara, 29;—56.
 Dhayana, 39.
 Dharātala, 36.
 Dharādharma, 21.
 Dharmaghosha, 48.
 Dharmadhyāna, 42.
 Dharmabodhakara, 1.
 Dharmasamādhī, 52.
 Dhavala, 16, —32.
 Dhavalikā, 49.
 Dhātakimāṇḍala, 52.
 Dhārāṇā, 42.
 Dhushaṇā, 36.
 Nanda, 48, 53.
 Nandana, 11;—16.
 Nandā, 8;—16.
 Nandini, 48.
 Nandivardhana, 6ff.
 Narakeśarin, 22.
 Naravāhana, 21.
 Narasundari, 22.
 Narasena, 49.
 Nāma, 27.
 Nāukā, 36.
 Nihapṛhatā, 31.
 Nīkṛṣṭa, 42.
 Nigoda, 6.
 Nijachārutā, 24.
 Nijasādhutā, 36.
 Nirihatā, 47, 51.
 Nirbijayoga, 43.
 Nirmala, 50.
 Nirmalachitta, 24.
 Nirvṛti, 4ff.

Nishkaruṇā, 16.
 Nishpipāsītā, 31.
 Nishpunyaka, 1.
 Nishprakampatā, 7, 51.
 Nirāda, 43.
 Nirādavāhana, 47.
 Nilakantha, 39.
 Naiyāyika, 30.
 Panchākshapaśusasamsthāna, 6.
 Padma, 6.
 Padmaleśyā, 52.
 Padmeśekhara, 40.
 Padmā, 43.
 Padmāvatī, 16.
 Parigraha, 46.
 Pariṇati, 36.
 Pariṇāma, 45.
 Parihāraviśuddhi, 31.
 Paśusasamsthāna, 30.
 Pāpa, 10.
 Pāpabhirutā, 38, 51.
 Pāpipanjara, 30.
 Pāpodaya, 51.
 Pītaśyā, 52.
 Pūṇveda, 27.
 Pūṇyodaya, 6.
 Purandara, 55.
 Puṣkarārdha, 55.
 Paundarika, 53.
 Prakarsha, 24.
 Praguṇā, 9.
 Prajñāviśālā, 4ff.
 Pratyākhyānavāraka, 27.
 Prabodhanarati, 12.
 Prabhākara, 16.
 Prabhāva, 8.
 Prabhāvatī, 16.
 Pramattatā, 26.
 Pravarasena, 17.
 Bakula, 39.
 Bandhumatī, 38;—39.
 Bandhula, 38.
 Bandhulā, 40.
 Bahulikā, 22, 47.
 Bārhaspatya, 30.
 Bāla, 8.
 Bālīśa, 46.
 Buddhi, 24.
 Buddhisamudra, 67.
 Budha, 34.
 Bodha, 8.
 Bauddha, 30.
 Brahmacharya, 31.
 Brahmarati, 41, 51.
 Bhanga, 17.
 Bhadrā, 52.
 Bandhusundarī, 16.
 Bhaya, 27.

Bhava, 44.
 Bhavachakra, 27, 37.
 Bhavajantu, 8.
 Bhavapāta, 27.
 Bhavāsthā, 27.
 Bhavitavyatā, 5ff.
 Bhavyapurusha, 4.
 Bhimaratha, 53.
 Bhujangatā, 37.
 Bhuvanodara, 26.
 Bhūtala, 24.
 Bhogatrahnā, 10.
 Bhauta, 26.
 Makaradhvaja, 27.
 Magadhasena, 53.
 Matha, 45.
 Maṇiprabha, 33.
 Maṇimanjarī, 18.
 Maṇīśikhā, 33.
 Matikalitā, 28.
 Matimoha, 25.
 Madaśakandali, 11.
 Madanamanjarī, 2;—49 53.
 Madanamanjūshā, 19.
 Madanasundarī, 47.
 Madhuvāraṇa, 48.
 Madhyama, 42.
 Madhyamabuddhi, 9.
 Manahparyaya, 31.
 Manishin, 8.
 Manujagati, 4, 42, 51.
 Manda, 36.
 Manmatha, 40.
 Mayūramanjarī, 40.
 Malakshaya, 24.
 Malayamanjarī, 17.
 Malasamchaya, 24.
 Mahākalyāṇaka, 1.
 Mahāgiri, 52.
 Mahābbhadra, 53.
 Mahāmati, 22.
 Mahāmūdhātā, 27.
 Mahāmoha, 8, 16, 25ff.
 Mahāmohendra, 28.
 Mānavāvāsa, 28, 30.
 Māyā, 6, 22, 32.
 Mārgānusāritā, 37.
 Mārdava, 31.
 Māheśvara, 36.
 Mithyādarśana, 27, 52.
 Mithyābhimāna, 25, 28.
 Mīmāṃsaka, 30.
 Muktatā, 31, 41, 55.
 Mukhara, 33.
 Mugdha, 9.
 Mūdhā, 44.
 Mūdhātā, 22, 27.
 Mūrdhan, 46.

Mṛti, 30.
 Mṛdūtā, 32, 51.
 Mṛshāvāda, 22, 32.
 Meghanāda, 33.
 Maithuna, 41.
 Moha, 27.
 Yetidharma, 31, 37, 42.
 Yavana, 19.
 Yugandhara, 53.
 Yugādinātha, 34.
 Yogandhara, 18.
 Yogeśvara, 32.
 Yogya, 44.
 Yauvana, 41.
 Ratikelā, 11.
 Ratichūlā, 19.
 Ratumanmatha, 18.
 Ratilalitā, 28.
 Ratnachūḍa, 33.
 Ratnadvīpa, 39, 44.
 Ratnapura, 53.
 Ratnavatī, 16.
 Ratnaśikhā, 33.
 Ratnaśekhara, 33.
 Rāgakesarin, 8, 22, 25.
 Rājasaṁhita, 8, 22, 25, 42.
 Rīpūkampaṇa, 28.
 Ripudāraja, 21ff.
 Ripusōdana, 38.
 Rujā, 30.
 Raudrachitta, 16, 25, 42.
 Lambanaka, 30.
 Lalana, 29.
 Laiṣṭapaṭṭa, 36.
 Lalita, 24, 29.
 Lalitapura, 29.
 Lavakū, 49.
 Līlāvatī, 38.
 Leśyā, 45.
 Lokasthiti, 3.
 Lokāyata, 30.
 Lokodara, 43.
 Lolatā, 21.
 Lolāksa, 28.
 Vethara (guru), 36.
 Vedenahotara, 24.
 Varatā, 51.
 Varāṅga, 16.
 Varichha, 42.
 Varenyatā, 41, 51.
 Vardhana, 30.
 Vardhamānapura, 32.
 Varyatā, 51.
 Vallarikā, 49.
 Vāsanta, 23.
 Vasantapura, 44.
 Vasundharā, 22.
 Vasumatī, 39.

Vāmadeva, 32.
 Vāsava, 30.
 Vikalākṣhanivāsa, 6.
 Vichakhaṇā, 9, 24.
 Vichāra, 36, 46.
 Vijayapura, 21.
 Vitarka, 42.
 Vidura, 7.
 Vidyā, 47, 51.
 Viparyāsa, 26.
 Vipāka, 8.
 Vibudhālaya, 30.
 Vibhāskara, 16.
 Vibhīṣhaṇa, 12:—29.
 Vinadhyama, 42.
 Vimarśa, 25.
 Vimala, 14, 32.
 Vimalamānasa, 42.
 Vimalamālātī, 21.
 Vimalānana, 16.
 Vimalāloka, 1, 28.
 Viratī, 31, 51.
 Virochana, 48.
 Vilāsa, 40.
 Viveka, 21, 29.
 Viśada-nānasa, 51.
 Viśālā, 16.
 Viśāṣkha, 49.
 Vishamakūta, 17.
 Vishaya, 45.
 Vishavarāja, 27.
 Vishayābhilāsha, 8, 25.
 Vishāda, 30.
 Virasena, 18.
 Vedantiya, 27.
 Vellahala, 26.
 Vaitēdhya, 33, 48.
 Vaidānara, 6ff.
 Vaidosika, 30.
 Vyavasthāyathāna, 45.
 Sankhapura, 53.
 Satrumardana, 11.
 Sāntidiva, 29.
 Sārdūlapura, 19.
 Śikharinī, 49.
 Śilavardhana, 18.
 Śivālaya, 45.
 Śukla śhyāna, 42.
 Śuklateśyā, 52.
 Śuklasamādhi, 52.
 Śuddhatā, 38, 51.
 Śuddhābhisaṁdhi, 32, 51.
 Śūbharamānasa, 32.
 Śubhapaṇḍita, 7, 19, 51.

- Subhāvīpāka, 36.
 Subhasundarī, 8.
 Subhābhīprāya, 36.
 Subhābhīsandha, 51.
 Subhāsaya, 42.
 Subhodaya, 24.
 Subhrachitta, 41, 51.
 Subhramānasa, 51.
 Śekharāpura, 22.
 Śailarāja, 22, 52.
 Śaileśī, 43.
 Śoka, 26, 47.
 Śaucha, 31.
 Śravaṇa, 46.
 Śrīgarbha, 53.
 Śrīdhara, 21.
 Śruti, 46.
 Śvetapura, 21.
 Shadguṇaraktatā, 31.
 Shandhaveda, 27.
 Samyama, 31.
 Samsārijīva, 5.
 Samśrēṣṭī, 45.
 Samsthiti, 26.
 Sanga, 46.
 Samjvalana, 27.
 Satya, 31, 37.
 Satyatā, 32, 51.
 Sadāgama, 4, 8, 9, 31, 46.
 Sadāsaya, 41, 51.
 Sadāsīva, 26.
 Sadgunaraktatā, 50.
 Sadbuddhi, 2.
 Sadbodha, 31, 37, 48.
 Sadbhāvasāratā, 31.
 Samtoṣa, 8, 25, 31.
 Sapunyaka, 3.
 Napramoda, 48.
 Sabījavoga, 42.
 Sāmantabhadra, 53.
 Samatā, 43.
 Samayajña, 26.
 Samarasena, 17.
 Samudradatta, 29.
 Saṅgyagdarśana, 31, 37, 49.
 Sārāla, 38.
 Sāketa, 47.
 Sāgara, 39, 46.
 Sāttvikachitta, 42.
 Sāttvikamānasa, 31, 37.
 Sāmānyarūpā, 9.
 Sāmāyika, 31.
 Sāra, 31.
 Sārāguru, 36.
 Sāhlāda, 43.
 Simha, 52.
 Siddhānta, 41, 42.
 Siddhārtha, 43.
 Sukachchhaviyaya, 53.
 Sudarśana, 48.
 Sudrēṣṭī, 41.
 Sundaratā, 24.
 Subuddhi, 12;—41.
 Subhadrā, 53.
 Sumati, 4, 16.
 Sumangalā, 53.
 Sumāhīni, 48.
 Sumukha, 29.
 Sulalitā, 53.
 Sulochana, 14.
 Susthita, 1.
 Sūkshmasamparāya, 31.
 Somadeva, 32.
 Stabdhachutta, 22.
 Steya, 32.
 Strīveda, 27.
 Sneharāga, 27.
 Sparśana, 8.
 Sphuṭavachana, 19.
 Svakarmavivara, 1.
 Svadeha, 8.
 Svabhāva, 7.
 Svamalanichaya, 46.
 Svayogyatā, 24.
 Svarūpa, 36.
 Svānta, 41.
 Hari, 39.
 Haripura, 53.
 Harīśokhara, 39.
 Harīschandra, 11.
 Harsha, 30.
 Hāsa, 27.
 Hrasā, 16.
 Hitajña, 44.
 Hīnasattvatā, 27.
 Hīmapura, 29.

APPENDIX.

*Translation of the Siddharshisūriprabandha (Chandraprabhasūri's
Prabhāvākacharita 14th Sṛga).*

1. May Siddharshi, the abode of wisdom,¹ control, and contemplation, give you prosperity; he whose works have now become the literary wealth of the Jainas on earth.

2. May protect us the mature words of Siddharshi, by meditating² on which the germs of primeval ignorance are destroyed.

3. One of whose ancestors was the powerful Suprabha, and one of whose relations was Māgha, the King of poets, gifted with the pleasing wealth of the ready-witted.³

4. I shall now narrate his life which causes the dull-witted (or ocean) to tremble, pleases the host of kings (or the mountains), and banishes all stains

5. There is the country of Gurjara, the abode of unfading prosperity, where the ravages of old age become visible only in dress, and which other well prepared princes find it difficult to conquer.

6. There is the town Śrīmāla, as it were the head of Earth crowned by the vases on the top of the temples;

7. There the palaces are adorned with pinnacles, and the main streets contain crowds of must elephants;

8. There the Jaina temples exhale fresh smoke of frankincense, and the great Rshis, free from worldly attachment, do not visit their relations⁴

9. There reigned a king, Varmalāta by name, who with the crowd of his elephants and horses⁵ had put to flight the host of his enemies, and who was able to cut his foes to the quick.

10. His minister was Suprabhadeva, a friend of the world, the seal-bearer of all transactions, who sealed up the mouth of the wicked

11. Observing the methods of whose policy the teacher

¹ Read *dhī*

² Read *upāster*.

³ Read *pratibhūratām*

⁴ Separate in the first line *naṣam dhūpagamam*, and in the second *na bandhūpagamam*

⁵ Read *atvya*

of the gods and Uśanas¹ remained in heaven in order to practise austerities.

12. He had two sons able to bear all burdens like unto his own shoulders; the first was Datta of famous conduct, and the second Subhankara.

13. Giving his wealth to his followers and meditating on thoughts of the good Law,² Datta did not engage in misdeeds, resembling Indra by his prosperity.

14. From him Sri did never depart, being retained,³ as one born in the water, by the net-work of the innumerable standards streaming on the top of his palace.

15. His son was Māgha, an early friend of King Bhoja, a king of the clever, the vehicle of Brāhmī (Sarasvatī), the sandalwood of virtue.

16. Who is for ever glorified by his poem Śiśupālavadha, which to men in the present age of the world has become the most excellent treasure of Sarasvatī.

17. Who will not praise and extol Māgha of deep thoughts whose poem like Gangā by the spray of her waves takes off the chillness of the mind?

18. Now the Sheth Subhankara was the benefactor of everyone soever; even Indra was filled with joy at his extraordinary liberality praised everywhere.

19. His spouse was Lakshmi, as Lakshmi that of Vishṇu; her virtues rendered credible the records of those world-famed wives Sitā, etc.

20. Their son, a chaplet from Paradise, who like another Kalpadruma gave to the poor whatever they desired, acquired thereby great fame under the name of Siddha.

21. Having been married by his father to Dhanyā, a girl of a suitable family, he enjoyed sensual pleasures like a Dogundaka god.

22. In course of time he became inclined to gambling and averse to married life; for even the learned cannot overcome Karma.

23. His father and mother, his teacher, his loving relations and friends tried to keep him off from that vice, but he would not abstain from it; for passions are difficult to subdue.

24. This became a public scandal; while he was day and night under the influence of rogues who mind only such things, he abandoned the conduct of the good.

¹ Read *śānasaṃ yasya.

² Read perhaps. Dattas chitta.

³ Read sthiti.

⁴ Read apara.

25. On that vice he fixed his mind resembling a Yogin : for he bore thirst and hunger, heat and cold, and pondered [on the chances of luck]; but he was frightened by the words of the good.

26 He used to return home after midnight, respectable for none but his wife who waited for him every night.

27, 28. Once her mother-in-law shedding tears, and with faltering voice, spoke words harsh on account of their relationship to the young wife, the strength of whose body had departed by sitting up in the night, and whose constitution was impaired by domestic work :

29. Who dares to wrong you while I am (with you) ! Hence it is evident that some preoccupation makes you remiss in domestic duties.

30, 31. If your father-in-law, who has so much business to do, returns from the royal palace and finds nothing ready for the reception of the king,¹ etc., he will scold me. Therefore tell me the truth in order that I may at once remedy your distress.

32. First (Dhanyā) said it was nothing; but when her mother-in-law insisted, she replied : your son comes home after midnight; what could I do ?

33. On hearing this her mother-in-law said : Why did you not tell me this before ? I shall bring my son back to reason by kind or severe words.²

34. Now go to bed, dear child ! I shall sit up, to be sure, and shall mind everything; you need not feel unhappy.

35. The young woman agreed, and during the night the old one stood behind the door never winking, in the last watch of the night her son arrived.

36. No sooner did he call in a loud voice to open the door, but his mother sharply asked who it was that came so late in the night.

37. When he said, it was Siddha, she answered in feigned anger : I do not know this Siddha who loiters about to no purpose.

38. When Siddha asked where he should go, his mother, in order to make him come earlier next time, answered in a still harsher tone :—

39. Go there where you find an open door at this time of the night ! Are doors kept open the whole night ?

40. Siddha replied : 'All right !' and went away. He

¹ *Detūcasarūdāu asajjate.*

² Perhaps *karkasūpriyāṇi* 'unkind and harsh.'

found the doors open at an upāsraya of the monks and went in there.

41. He saw in the hall, the doors of which always stand open,¹ monks engaged in various duties, a sight for men of merit only.

42, 43. There he saw the excellent monks; some who during the twilight² announced their undertakings before the sleepless master; some engaged in study, some practising different postures as the *utkalikāsana*, *godolikāsana*, and *vīrāsana*.

44. And he thought: these men resembling gods are well bathed and cooled in the ambrosial fountain of forbearance, they are afraid of worldly desire and long for liberation.

45. But men like myself are slaves of passion, they do not love even their gurus, swart their hopes, and lead a life the very reverse of theirs.

46. Fie on this my life which brings me dishonour in this world, and an evil existence in the next; therefore it was a blessed moment when I set my eyes on these men.

47. My mother, through being angry with me, has really benefited me in being the cause of my meeting these men; even heated milk allays bile.

48, 49. In such thoughts he stood before them and saluted them; the Jaina master gave him the benediction of Dharmalābha, and asked him who he was. He answered plainly: I am the reckless Siddha, son of Subhāṃkara, whom the mother drove away on account of my gambling.

50. 'Go to a house where the doors are open at this time of the night,' this was the lesson she gave me, and thus I came to this open door.

51. Henceforth the feet of your worship shall be my refuge: who that has found a boat, will not desire to cross the ocean?

52. The master employed his *śruta*-knowledge, and rejoiced in his heart at Siddha's fitness, when he perceived that he would become a promoter of faith (*prabhūvaka*). He then said:—

53. Nobody may stay with us, without assuming our cloth, which those find it difficult to wear who, like yourself, stroll about at pleasure.

54. Keep the awful vow of chastity, so difficult for weak men; collect food after the fashion of pigeons, what is called *samudāna*.

¹ *Itatī drūra*.

² The time intermediate between two days, *śarattīya* in Prakrit, compar. Uttarādhyayana xxvi, 20.

55. Frightful is the plucking out of the hair, which causes pains in the whole body; and restraint is like a ball of sand (sure to fall asunder) and very unsavoury.

56. You must bear with all sorts of speeches from low people, and with men that are a nuisance to the town; it is as if you had to chew iron grains with your teeth.

57. You must observe dreadful fasting, of two or three, and more days, and you should not, at the end of fasting, feel a liking for the good food or a disliking for the bad one, which may be given you as alms.

58, 59. Hearing these comments Siddha replied: Men who like myself are slaves of passion will get their ears, lips, noses, their arms and feet cut off; suffering from hunger they will live by begging or stealing; having no place to sleep in they are despised even by their own people.

60. Master, is restraint, which is esteemed highly by all, more difficult to bear than this wretched condition of mine? Therefore put your hand on my head!

61. "We do not take what is not given us; therefore remain here one day till we have informed the family of your father."

62. Siddha assenting and remaining there, the Sūri greatly rejoiced at having secured an obedient pupil.

63. Now in the morning Sheth Subhāṅkara called on his son, and was alarmed that he got no answer, and more so when he observed his wife holding down her head.

64. He asked her why Siddha had not come home last night. Bent with compunction she replied, that on being reproached for his gambling her son had gone away.

65. The Sheth thought: women are rather simple minded; a man addicted to vice should not be given hot words,¹ but should gently be corrected.

66. With feigned indifference he said: My dear, you have done the right thing; what could I say about it? We merchants do not understand these things.

67. He left the house and was greatly agitated. He searched all over the town. Lo! the father's infatuation about his son!

68. Then (finding) in the hall of the ascetics his son, who, bathed in the waves of the peace of mind, presented² quite a new aspect, he spoke thus —

69. My son, when I see you now in company of the men

¹ Read *yogyo*.

² Read *gato for tato*.

of peace, I am sprinkled as it were with nectar, O son, even without dwelling in paradise! ¹

70. 'The evil demon of gamblers, of reprobates who abandon the conduct of the virtuous, had become ascendent like unto Ketu, making my heart ache.'

71. Come, my son: your mother is anxiously waiting for you; she is somewhat afflicted by my words, and distressed on account of your running away.

72. He replied: Father, do no more mention my returning home, for my heart is bent on (worshipping) the foot-lotus of my Master!

73. Possessing the Dikshā of the Jainas I shall step on such ways only as require no redress; therefore do not trouble yourself!

74. My mother said: Go to a house with an open door! Her word had this meaning, that I should live with the men of peace.

75. If I do this as long as I live, my good breeding will not be impaired; my father, reflect well on this in your mind!

76. Then the Sheth spoke in agitation: Have you considered this matter? Who will put to use my immense riches distinguished by trade marks?

77. Amuse yourself as you like, spend as much as you desire; as long as you do not abandon good conduct, the good will praise you.

78. Your mother has but one son, and your wife has no children; they had none to rely on but you; for in this regard you cannot place much value on such an old man as myself.

79. When his father had thus spoken, Siddha whose peace of mind was firmly established, replied: Enough of tempting words, my ear is no ear for them.

80. My mind is now firmly fixed as in Brahma; therefore throw yourself down at the feet of my master and ask him to confer Dikshā on your son!

81. As Siddha importuned him very much, Subhampkara complied, and the Master gave him Pravrajyā.....²

82-85. After some days when austerities lasting a month had been performed, on an auspicious day when the five great vows are imposed, the good master told him the Digbandha, containing the spiritual descent ³ from the beginning.

¹ Read *suta*—*sachyeya* and *sthitik*.

² The words left untranslated are *punya svarodaye* which I fail to understand. Perhaps *tearodaye* merit quickly getting the upper hand. Or *punya-tearodaye*.

³ *gachchhāsamantam*

Listen, my son ! there was once the illustrious lord Vajra. His pupil Vajrasena had four disciples : Nāgendra, Nirvṛti, Chandra, and the famous Vidyādhara. In the line of Nirvṛti there was Surāchārya, a store-house of wisdom ; and his disciple am I, Gargarshi, your *guru* through Dīkṣhā.

86. You must strenuously practise, without remission, the eighteen thousand Śīlāṅgas - for thereby you will be rewarded with spiritual nobility.

87. Assenting to this Siddha did severe penance and became a reader of the existing Siddhāntas.

88. He composed the Bālāvabodhini, a commentary on the Upadeśamālā, with concentrated mind, resembling the omniscient one in the fullness of his eloquence.

89. Now there was a brother of his master, named Dākṣiṇyachandra ; for his sake he composed the story of Kuvalayamālā¹, full of erotic sentiment.

90. This man ridiculed the book composed by Siddha and said. Is a new work produced by copying literally the traditional ideas ?²

91. The Śāstra Samarādityacharita is praised on earth ; for people bathed with the waves of its *rasa* forget hunger and thirst.

92. (You say) : " My story also contains, in some degree, new matter³ and excellence of *rasa*." But your book is like one of a copyist, which makes up the the required number of copies.

93. Now Siddha the poet said : You do not cause heavy distress to my mind ; for such would be the poetry in works of the ancient only.

94. How can I, a man of sluggish intellect, compete with the old Sūri in the poetry of Samarāditya, just as if a fire-fly would rival with the sun ?

95, 96. Though in his mind he was thus frightened by him, the clever man composed the delightful deeply allegorical narrative, called Upamitabhavaprapanchā, in eight Prastāvas ; it is easily understood at the same time that it is told, and it causes the learned to nod their heads complacently.

97. Ever since he wrote this book⁴ full of quietism, which is fit to be explained, the community gave him the title Vyākhyāṭṛ.

¹ This work does not seem to have been preserved. A large work of the same title by Pradyotanasūri has come down to us.

² The expression is rather obscure *likhitāḥ*—*tadavasthūgamā-śharatāḥ*.

³ read *arth spats*.

⁴ read *grantham*.

98. He showed his work to that scoffer, who said : I told you to embody in your work such poetry (as that of Haribhadra¹ for your own benefit.

99. Now Siddha thought, through want of knowledge evinced in my book regarding certain particulars, I am reproved with ignorance, therefore of course I must study still more.

100. I have read all philosophical books, our own as well as those of our opponents, but epistemological works of the Baudhdhas are not found out of their own country.

101. With very polite words he bade farewell to his master, being anxious to go to the border countries.

102. Having consulted divination in accordance with scripture, the master¹ full of affection uttered this excellent idea.

103. Not to be satisfied with one's learning is very well ; but my son, I tell you one thing : there is this reality in the system of the Nihilists,² that it destroys the intellect.

104. The understanding may occasionally be led astray by their fallacies, and he who takes an interest in their doctrines, may turn away from his own creed.

105. You will certainly lose the merit you have acquired ; I know that by divination ; therefore do not exert yourself in this matter.

106, 107. But if you will not forego your desire to depart, let me persuade you to meet me once again. Deliver me your broom, the badge of our vows. After these words he remained silent, greatly³ afflicted in his mind.

108. Siddha stopped both his ears and exclaimed : May there be no sin, may the evil be averted ! what man could be so ungrateful ?

109. Who would gladly exchange⁴ for heretical phrases empty-like smoke, that (creed) which has opened my mental eyes ?

110. Master, how could your grace pronounce those parting words to me : what gentleman would desert the feet of his own master ?

111. Even if my mind should ever be clouded as if it were disordered by the poisonous Dhattūra, I certainly shall obey the command of my master.

112. After these words he made his obeisance, and went in disguise to Mahābodha, the town of the Buddhists, with name, as he had desired.

¹ read *nāthak*

² read *satcam atra nasatrātman*

³ read *guru*

⁴ *ryūmayet-rinimayet*

113. Great was their astonishment when this man of keen intellect mastered without any difficulty their Śāstras, which baffle even the learned.

114. Their stratagem to secure him was very subtle, for who would remain indifferent when he finds a jewel which shines ¹ in the dark.

115. With many words of this sort, which raised his conceit and ambition, they took him in : as fishermen will catch fishes that are greedy.

116. His judgment was gradually distracted so much, that he took their Dīkshā, quite forgetful of the Jain religion.

117, 118. Once when the Buddhists were promoting him to the post of a teacher, he said : " Well, I must certainly visit my former teacher only once again, because I have made him such a promise. What man that is true to his word, would forget his promise ? Therefore give me leave to go there ! "

119. Thinking that it does honour even to a Buddhist to keep one's word, they dismissed him, and he went to his guru.

120. When he had come to the Upāśraya and saw the master on his throne, he said, " It does not become you to be placed so high. " ² And then he became silent.

121. Gargasvāmin reflected : This (remark of his) harbours an ill omen ; for certainly the words of a Jaina will not turn out wrong.

122. By the sinister effect of my planets it came about that such a good disciple and great scholar should be deceived by heretical doctrines.

123. Therefore I shall by some stratagem bring him back to reason, and if I succeed therein, this happy event will have been brought about by our good fortune. No need of many words !

124. After these reflections the master rose from his chair, made him sit on it, and placed in his hands the *Laṭṭavistara*, the commentary on the *Chaityavandana Sūtra*.

125. He said " Go over this book till I come back after having performed my devotion in the temple " ³ With these words he went outside.

126. When the high-minded Siddha was reading that book, he reflected " How bad an action have I inconsiderately engaged in "

¹ read *abhiśat* to

² read *śrībhagavān* = a title of the guru

³ read *gaya* for *gaya*

127. Is there anybody besides myself so rash, that he would part with the jewel (of true religion) for the vile glass of the words of infidels that cheat one of one's true interest?

128. A great¹ benefactor is the illustrious Haribhadra, for he has composed this book for my benefit.

129.² The Āchārya Haribhadra is the master who caused my enlightenment in the Dharma; it is he who is ideally represented in the first Prastāva.

130. Who knowing what was to happen in the future, composed for my sake the Lalitavistara, the commentary on the Chaityavandana

131. Obeisance to Haribhadrāsūri of inconceivable powers, who counteracting the poison of bad thoughts, in his compassion found out for my benefit the nectar of good thoughts.

132. What will my master do with me who am but a semblance of a disciple? Knowing by divination what was to happen, he became my benefactor under the pretence of inviting me.

133. I shall now never cease to purify the crown of my head with the dust of his feet. I shall confess him my sins, for he is just such a master (as I require).

134. By dint of yonder book my wrong belief in the doctrines of Tathāgata has vanished, just as the mistaking of *kodrava* for *madana*³ ceases on cutting it with a knife.

135. While he was in such thoughts, the master turned in and rejoiced to see him with his eyes fixed on the book.

136. When Siddha heard the announcement of his entrance, he rose with polite haste and rubbed his head on the feet of the master.

137. He said. Master, what occasioned your mistake concerning me? Will such base people like myself erect chaityas in the time to come?

138. Bad pupils like loose teeth are lost and nasty, they are a hindrance to enjoyment, and are hateful on account of the keen pain (occasioned by) their shaking, which throws a blame on their appearance.⁴

¹ read *mahopālūrī*

² The next three verses have been taken over from the Praśasti of the Upamita bh. pr. Kathā (p 1210). but here the original order of verses 130 and 131 is inverted.

³ *Kodrava* is also called *mālanāgrāśa*, it seems to resemble some plant called *madana*.

⁴ The intended quibble is hidden in a rather dark expression. I read *unmīlā*—

139. Under the pretext of meeting you, but really for the sake of my enlightenment, I have been summoned by you; O master! for this reason you have placed Haribhadra's work in my hands.

140. My wrong belief in false doctrines having vanished, I humbly ask my master to lay his hand on the back of his unworthy disciple.

141. I am guilty of a great sin by want of respect for the gods, the master, etc., therefore impose on me a penance which will prevent punishment in future births; have pity on me!

142. Then his master, an abode of compassion and protection, with tears of joy rushing from his eyes and moistening his upper garment, spoke thus.

143. My son, do not grieve! who will not be led astray¹ by men, who, resembling drunkards, are besides themselves with pride for having mastered sophistical reasoning.

144. I do not think you impaired,² because you have not forgotten my words; what man maddened with pride would remember what he had learned before, except yourself?

145. To put on their dress may have been necessary to win their confidence; I do not believe that in all this you are guilty of too great an error of the mind.

146. Is there in the whole Gachchha a disciple like yourself, whose understanding penetrates the difficult points of science, which have been expounded by famous teachers? My apprehensions have been unfounded.

147. Cheering him up by these words, the master imposed a penance on him, and then installed him on his chair.

* 148. Then free from all attachment he left the high ground of cities, and resorted to the woods for such austerities as had been practised by holy men of old.

149, 150. Sometimes he was standing in Kāyotsarga posture resolved to endure all calamities, sometimes he carried out without twinkling a particular religious exercise, sometimes he broke fast on miserable food and thus warded off sin, sometimes he destroyed his karma by penance continued for a month and longer.

151. Observing this sort of conduct which is difficult to practise, this wise man at last put an end to his life by starvation and ascended to heaven.

152. Now Siddha, the Vyākhyātr, won renown for his

¹ read *ranīcānyate*.

² read *dhūrcītam* for *dhūrtītam*?

universal knowledge, and vanquished the adherents of heretical systems who fancied themselves learned.

153. Shedding light like the sun on the whole Jaina system, he realized in a high degree the happiness of happiness¹ by his glorious deeds.

154. He promoted the faith² by innumerable pilgrimages and other pious acts, and possessed the greatest command of the language.

155. He was the crowning ornament of the pure house of the illustrious Suprabhaddeva, and by his inborn intellect he was a mine of criticism on the king of poets, the illustrious Māgha.³ Reflecting on his life, abandon for the sake of your welfare in both worlds the connexion with evil thoughts, which may affect you through the preponderating influence of Kali.⁴

¹ Or perhaps: 'he caused the happiness of the nirvṛtikula.'

² read *prabhūvanām kūrayan*; i.e. he became a *prabhūvaka*.

³ Dr. Klatt's MS. reads *sahajāḥ*...: 'he was a relation of Māgha, etc., but *sahaja* usually denotes a brother only.

⁴ read *Kali*—

CORRIGENDA.

(2ND—8TH PRASTĀVA).

	अशुद्ध			शुद्ध
156, 11	विषादाद्यं	विषादाद्यं
161, 4	शृणुतः	शृणुत
162, 5	द्वितीयं	द्वितीयं
162, 5	मरारजेन	महाराजेन
178, 17	स भव्य०	समव्य०
174, 7	घूर्ण०	घूर्ण०
174, 10	कातरया	कातरतया
176, 18	त्यन्ताद्यो०	त्यन्ताद्यो०
198, 10	पुत्र	पुत्रो
204, 14	मिहितं	भिहितं
206, 18	संप्राप्तः	संप्राप्तः
240, 21	भस्मन्याद्या०	भस्मन्याद्या०
850, 5	मन ।	मनः
" 21	तात्ते	dele.
862, 19	घोषैठमू०	घोषैठ ०
" 2	अयमस्याः ।	। अयमस्याः
866, 18	तातेनया०	तातेनाया०
867, 22	पूर्णाङ्ग	पूर्णाङ्ग
375, 8	अलम०	अलमा०
" "	देवेरं	देवे
" 22	स सम्प्रमं	सम्प्रमं
379, 6	देयो०	देयो०
888, 19	महन्	महन्
• 387, 16	भयर्	भयर्
891, 19	इयं	इयं

	अशुद्ध		शुद्ध
403, 12	ककाट०	कपाट०
407, 7	वेद्या -	वेद्यानर -
408, 20	अत्रान्ते	अत्रान्तरे
409, 11	तत्समाध्या०	तत्समध्या०
410, 5	०करासु०	०करासु॥
410, 21	divide भवनिर्नाश	...	पूतपापाः
411, 16	प्राप्तवन्तः	प्राप्तवन्तः
418, 21	०वज्रनानि	०वज्रनानि
421, 15	जन्तुनां	जन्तूनां
445, 15	यत्किंकिंचि०	यत्किंचि०
447, 15	०पातेन	०पातेन
448, 1	खेद०	खेद०
449, 7	स्वकर्म -	स्वकर्मा -
486, 4	ललिता	लालिता
496, 21	गुवरः	गुरवः
499, 21	०प्रकर्षा	०प्रकर्षा
504, 8	प्रियसखि	प्रियसखि
516, 22	कर्तृमा०	कर्तृमा०
519, 5	लोद्या०	लोद्या०
" 20	विन्यस्त	विन्यस्ते
529, 2	०कोष्ट०	कोष्ट०
531, 18	कृतो०	कृतो०
538, 20	०पापघ्नं०	०पापघ्नं०
542, 4	०कर्णयं	०कर्णय
544, 22	०लोकाध्या०	०लोकाध्या०
552, 14	सा विवे०	साविवे०
" 14	होमि०	०होमि०
564, 2	पुरे	पुरो
567, 14	दृष्टा०	दृष्टा०

	अमरं				अमरं
579, 15	वध०	वध०
584, 16	शिखरे	शिखरे
590, 4	वाचो पुक्ति०	वाचोपुक्ति०
597, 12	भाद्यं	०भाट्यं
601, 11	विधीयते	विधीयते
628, 14	साम्य०	साम्य०
686, 22	यथाहु०	यथावहु०
650, 20	०कुण्ड०	०कुण्ड०
654, 10	बलोदुरा	बलोदुरा
701, 15	साहस्यम्	साहस्यम्
718, 15	पापाण०	पापाण०
714, 11	भावगतं	भावगतं
720, 12	कृतावष्टम्भ०	कृतावष्टम्भः
„ 13	पुस्तः	पुस्तः
726, 8	जाति०	जाति०
782, 10	निमले	निमले
788, 7	सम्प०	सम्प०
788, 7	०लात्तिवि०	०लात्ति वि०
„ 12	सुखिनो	सुखितो
748, 7	विमलास्तव०	विमलस्तव०
767, 6	प्रलपितुं अष्टोऽष्टं	प्रलपितुं । अष्टोऽष्टं
791, 16	०मानसा	०मानसाः
841, 22	शेषता०	शेषता०
864, 22	रात्रिं दिवं	रात्रिं दिवं
951, 5	सिद्धान्तन	सिद्धान्तन
992, 15	„
997, 9	चारोराजत्रे०	चारो राजत्रि०
1002, 3	०देकमु०	०देकं मु०
1005, 12	विज्ञातं	विज्ञातं

1036, 6	यच्चैदं	यच्चैदं
1047, 7	ढोक०	ढोक०
„ 16	सुधा०	सुधा०
1075, 2	किंचित्ते	किं चित्ते
1094, 9	पञ्चा०	पञ्च०
1102, 10	दृष्याः	दृष्याः
1127, 8	०द्येदानीं	०द्येदानीं
„ 18	न	ते
1141, 10	मानसीविद्या	मानसी विद्या
1142, 7	मेत्री	मेत्री
1166, 10	०द्यत्तया	०द्यत्तया
1224, 10	०निष्कम्प०	०निष्कम्प०
1289, 8	निर्वृत्ति०	निर्वृत्ति०

ADDENDUM.

Dr. N. Mironow, in an article on Siddharshi in "Bulletin de l'Académie Imperiale des Sciences de St.-Petersburg, 1911," adduces the following two Slokas from a Śrīchandra Kevalī-charitra :

वस्त्रङ्केषु (५२८) मिते वर्गे श्रीसिद्धिर्चिदं सद्यत ।

प्राक्त प्राकृतचरित्रादि चरित्रं संस्कृतं व्यधात् ॥

तस्माद्वानार्थसंदोहाद्गुह्यं तेयं कथाय च ।

नूनाधिकान्यथायुक्तीर्मिथ्यादुष्कृतमस्तु मे ॥

This date must be referred to the Gupta-era as Dr. Mironow goes on to show in his paper. For on that supposition it will be equivalent to A.D. 917, or Samvat 974, thus agreeing well with the date of the composition of the Upamitabh. pr. Kathā, viz. 962, if we interpret the latter as a Vikrama date.

उपमितिभवप्रपञ्चा कथा ।

सिद्धिर्पिप्रणीता ।

नमो निर्गागिताग्रेषमहामोहहिमार्त्तये ।
लोकालोकामलालोकभास्वते परमात्मने ॥१॥
नमो विशुद्धधर्माय स्वरूपपरिपूर्यते ।
नमो विकारविस्तारगोचरातीत भूयते ॥२॥
नमो भुवनसंतापिरागकेसरिदारिणे ।
प्रथमामृतद्विपाय नाभेयाय महात्मने ॥३॥
नमो द्वेषगोत्रारिबुधनिर्भेदकारिणे ।
अजितादिजिनस्तोमविंहाय विमलात्मने ॥४॥
नमो दलितदोषाय मिथ्यादर्शनसूदिने ।
मकरध्वजनागाय वीराय विगतद्विषे ॥५॥

अथवा ॥

अन्तरङ्गं महासैन्यं समस्तजनतापकम् ।
दलितं लौलया येन केनचित्तं नमाम्यहम् ॥६॥
• समस्तवस्तुविस्तारविचारापारगोचरम् ।
वधो जैनेश्वरं वन्दे सूदिताखिलकल्मषम् ॥७॥

मुखेन्दोरंशुभिर्व्याप्तं या विभर्त्ति विकस्वरम् ।

करे पद्मचिन्त्येन धात्रा तां नौमि देवताम् ॥८॥

परोपदेशप्रवणो मादृशोऽपि प्रजायते ।

यत्प्रभावाच्चमस्तेभ्यः सद्गुरुभ्यो विशेषतः ॥९॥

इत्थं हतनमस्कारः शान्तविघ्नविनायकः ।

विवचितार्थप्रस्तावं रचयिष्ये निराकुलः ॥१०॥

इहातिदुर्लभं प्राप्य मानुष्यं भव्यजन्तुना ।

ततः कुलादिसामघौमासाद्य शुभकर्मणा ॥११॥

हेयं हानोचितं सर्वं कर्त्तव्यं करणोचितम् ।

ज्ञाद्यं ज्ञाघोचितं वक्षु ओतव्यं अवणोचितम् ॥१२॥

यत् किञ्चिच्चिन्तमालिन्धकारणं मोक्षवारणम् ।

मनोवाक्कायकर्मैव हेयं तत्संहितैषिणा ॥१३॥

हारनौहारगोचौरकुन्देन्दुविशदं मनः ।

कृतं यत् कुरुते कर्म कर्त्तव्यं तन्मनोषिणा ॥१४॥

ज्ञाघनौथः पुनर्नित्यं विशुद्धेनान्तरात्मना ।

चिन्तोक्तमायस्तद्धर्मा ये च तत्र व्यवस्थिताः ॥१५॥

ओतव्यं भावतः सारं श्रद्धासंशुद्धबुद्धिना ।

निःशेषदोषमोषाय वचः सर्वज्ञभाषितम् ॥१६॥

तद्वचं प्रसृतं तावत्तदेव जगते हितम् ।

ओतव्यमिति संचिन्त्य वचः सर्वज्ञभाषितम् ॥१७॥

ततस्तदनुसारेण महामोहादिहृदनी ।

निर्दिष्टभवविघ्नारा कथेयमभिधास्यते ॥१८॥

तथाहि ॥

पञ्चाश्रवमहादोषा द्वयीकाणां च यश्चकम् ।
महामोहयुतानां च कषायाणां चतुष्टयम् ॥१८॥
मिथ्यात्वरगदेषादिरूपं यच्चान्तरं वचम् ।
तद्दोषावेदकं सर्वं वचः सर्वज्ञभाषितम् ॥१९॥

तथा ॥

ज्ञानदर्शनचारित्र्यसंतोषप्रशमात्मकम् ।
तपःसंयमसत्यादिभटकोटिषमाकुलम् ॥२०॥
यच्चान्तरं वचं तस्य गुणसंभारगौरवम् ।
वर्णयत्येव जैनेन्द्रं वचनं हि पदे पदे ॥२१॥

तथा ॥

एकेन्द्रियादिभेदेन दुःखरूपमनन्तकम् ।
भवप्रपञ्चं जैनेन्द्रं वचनं कथयत्यलम् ॥२२॥
अतस्तां भित्तिमाश्रित्य मादृशेनापि जल्पितम् ।
वाक्यं जैनेन्द्रशिद्धान्तनियन्द इति भाष्यताम् ॥२३॥

इह च ॥

अर्थं कामं च धर्मं च तथा संकीर्णरूपताम् ।
आश्रित्य वर्त्तते लोके कथा तावच्चतुर्विधा ॥२४॥
शामादिधातुवादादिदृष्ट्यादिप्रतिपादिका ।
अर्थोपादानपरमा कथार्थस्य प्रकीर्तिता ॥२५॥
सा क्षिप्रचित्तहेतुत्वात्पापसंबन्धकारिका ।
तेन दुर्गतिवर्त्तन्याः प्रापणे प्रवणा मता ॥२६॥

कामोपादानगर्भायां वयोदाचिष्टसूचिका ।
 अनुरागेक्षिताद्युत्था कथा कामस्य वर्णिता ॥२८॥
 सा मलौमसकामेषु रागोत्कर्षविधायिका ।
 विपर्यासकरौ तेन हेतुभूतैव दुर्गतेः ॥२९॥
 दयादानवसाद्येषु धर्माङ्गेषु प्रतिष्ठिता ।
 धर्मापादेयतागर्भां बुधैर्धर्मकथोच्यते ॥३०॥
 सा शुद्धचित्तहेतुत्वात्पुण्यकर्मविभिर्जरे ।
 विधत्ते तेन विज्ञेया कारणं नाकमोचयोः ॥३१॥
 चिवर्गसाधनोपायप्रतिपादनतत्परा ।
 धानेकरससारार्थां सा संकीर्णकथोच्यते ॥३२॥
 चित्राभिप्रायहेतुत्वाद्नेकफलदायिका ।
 विदग्धताविधाने च सा हेतुरिव वर्त्तते ॥३३॥
 श्रोतारोऽपि चतुर्भेदास्तासां सन्तीह मानवाः ।
 तेषां संक्षेपतो वक्ष्ये लक्षणं तच्चिबोधत ॥३४॥
 मायाशोकभयक्रोधलोभमोहमदाश्रिताः ।
 ये वाञ्छन्ति कथामार्थौ तामसास्ते नराधमाः ॥३५॥
 ये रागयस्तमनसो विवेकविकला नराः ।
 कथामिच्छन्ति कामस्य राजसास्ते विमध्यमाः ॥३६॥
 मोक्षकांचैकतानेन चेतसामिलषन्ति ये ।
 शुद्धां धर्मकथामेव सात्विकास्ते नरोत्तमाः ॥३७॥
 ये लोकद्वयसापेक्षाः किञ्चित्स्त्वयुता नराः ।
 कथामिच्छन्ति संकीर्णां ज्ञेयान्ते वरमध्यमाः ॥३८॥

तत्रैवं स्थिते ॥

रजस्तमोनुगाः सत्त्वाः स्वयमेवार्थकामयोः ।

रज्यन्ते धर्मशास्त्रारमवधूय निवारकम् ॥३८॥

रागद्वेषमहाभोहरूपं तेषां शिखिचयम् ।

अर्थकामकयासर्पिराङ्गत्या वर्द्धते परम् ॥४०॥

कैकायितं मयूराणां यद्योत्कण्ठकवर्द्धनम् ।

पापेषु वर्द्धितोत्साहा कया कामार्थयोस्तथा ॥४१॥

कया कामार्थयोस्तस्मात् कुर्वीत कदाचन ।

कः चते चारनिचेपं विदधीत विचक्षणः ॥४२॥

परोपकारशीलेन कर्त्तव्यं तन्मनीषिणा ।

हितं समस्तजन्तुभ्यो येनेह स्यादमुच्यते ॥४३॥

तेन यद्यपि लोकानामिष्टा कामार्थयोः कथा ।

तथापि विदुषा त्याज्या येन पर्यन्तदारुणा ॥४४॥

तदेतदवगम्य ॥

इहामुच्यते जन्तूनां सर्वेषाममृतोपमाम् ।

शुद्धां धर्मकथां धन्याः कुवन्ति हितकाम्यया ॥४५॥

अलेपकारणीं मत्वा संकीर्णमपि सत्कथाम् ।

मार्गावतारकारित्वात् केचिदिच्छन्ति स्वरयः ॥४६॥

किञ्चात्र यो यथा जन्तुः प्रसूयते बोधभाजनम् ।

कर्त्तुं तथैव तद्बोध्ये विधेयो हितकारिभिः ॥४७॥

नचादौ मुग्धबुद्धीनां धर्मो मनसि भासते ।

कामार्थकथनात्तेन तेषामाचिष्यते मनः ॥४८॥

आचिन्नासो ततः शक्या धर्मं याचयितुं नराः ।

विचेपदारतस्तेन संकीर्णं सत्कथोच्यते ॥४८॥

तस्मादेषा कथा शुद्धधर्मस्यैव विधास्यते ।

भञ्जन्ती तद्गुणापेक्षां क्वचित्संकीर्णरूपताम् ॥५०॥

अन्यच्च ॥

संस्कृता प्राकृता चेति भाषे प्राधान्यमर्हतः ।

तथापि संस्कृता तावदुर्विदग्धवदि स्थिता ॥५१॥

वाङ्मनामपि बहुधकारिणी कर्णपेशला ।

तथापि प्राकृता भाषा न तेषामपि भासते ॥५२॥

उपाये सति कर्त्तव्यं सर्वेषां चित्तरञ्जनम् ।

अतस्तदनुरोधेन संस्कृतेयं करिष्यते ॥५३॥

न चेयमतिगूढायां न दीर्घैर्वाक्यदण्डकैः ।

न चाप्रसिद्धपर्यायैस्तेन सर्वजनोचिता ॥५४॥

कथाशरीरमेतस्या नामैव प्रतिपादितम् ।

भवप्रपञ्चो व्याजेन यतोऽस्यामुपमीयते ॥५५॥

यतोऽनुभूयमानोऽपि परोच इव लक्ष्यते ।

अयं संसारविस्तारस्ततो व्याख्यानमहर्ति ॥५६॥

अथवा ॥

भ्रान्तिव्यामोहनाशाय सतिबीजप्रबोधनम् ।

कथार्थसंग्रहं कृत्वा शरीरमिदमुच्यते ॥५७॥

दिविधेयं कथा तावदन्तरङ्गा तथेतरा ।

शरीरमन्तरङ्गायास्तवेदमभिधीयते ॥५८॥

प्रस्तावास्तावदष्टाच विधास्यन्ते परिष्कृताः ।

प्रत्येकं तेषु वक्तव्यो योऽर्थस्तं मे निबोधत ॥ ५८ ॥

प्रस्तावे प्रथमे तावन्निबद्धा येन हेतुना ।

इयं कथा मयेदृशा स हेतुः प्रतिपाद्यते ॥ ६० ॥

द्वितीये भव्यपुरुषो मानुष्यं प्राप्य सुन्दरम् ।

यथात्महितनिश्चासुः समासाद्य सदागमम् ॥ ६१ ॥

तदन्तिकस्थः संसारिजीवस्य चरितं यथा ।

श्रुत्वागृहीतसंकेताभ्याजात्तेनैव सूचितम् ॥ ६२ ॥

तिर्थग्वक्तव्यतावद्धं सार्द्धं प्रज्ञाविशालया ।

विचारयति निःश्रेयं तदिदं प्रतिपाद्यते ॥ ६३ ॥

कुलकम् ॥

तथा तृतीयप्रस्तावे हिंसाक्रोधवशानुगः ।

स्पर्शनेन्द्रियमूढस्य यथा दुःखैर्विबाधितः ॥ ६४ ॥

संसारिजीवः संसारे भ्रष्टो मानुष्यजन्मतः ।

इदं संसारिजीवस्य सुखेनैव निवेद्यते ॥ ६५ ॥

पुष्पम् ॥

पुनश्चतुर्थप्रस्तावे माननिष्ठानृतेषु भोः ।

रक्तः संसारिजीवोऽसौ यथा दुःखैः प्रपीडितः ॥ ६६ ॥

भृशयानन्तसंसारमपारं दुःखपूरितः ।

यथा भ्रान्त इदं सर्वं सविशेषं निगद्यते ॥ ६७ ॥

पुष्पम् ॥

प्रस्तावे पञ्चमे त्वच विपाकः स्तेयमाययोः ।

उक्तः संसारिजीवेन तथा प्राणैन्द्रियस्य च ॥६८॥

तथाच षष्ठप्रस्तावे लोभमैशुनचक्षुषाम् ।

विपाको वर्ण्यते तेन योऽनुभूतः पुरात्मना ॥६९॥

द्युगम् ॥

प्रस्तावे सप्तमे सर्वं महामोहविजृम्भितम् ।

परिग्रहस्य ओषेण सहितस्यैव वर्णितम् ॥७०॥

किंतु ॥

तृतीयात्सप्तमं यावद्वच प्रस्तावपञ्चके ।

तस्य संसारिजीवस्य यदुत्तान्तकदम्बकम् ॥७१॥

तत्किञ्चित्तस्य संपन्नं किञ्चिदन्यैर्निवेदितम् ।

तथापि तत्प्रतीतत्वात्सर्वं तस्येति वर्णितम् ॥७२॥

द्युगम् ॥

अष्टमे मौलितं सर्वं प्रस्तावे पूर्वसूचितम् ।

तेन संसारिजीवेन विहितं चात्मने हितम् ॥७३॥

तस्य संसारिजीवस्य दृष्टं भवविरञ्चनम् ।

आकर्ष्य भव्यपुरुषः प्रबुद्ध इति कथ्यते ॥७४॥

तथा संसारिजीवेन भूयो भूयः प्रचोदिता ।

बुद्धागृहीतसंकेता लक्ष्णेणातिनिवेद्यते ॥७५॥

आसाद्य निर्मलाचार्यं केवलाशोकभास्करम् ।

समस्तोऽथात्मदृत्तान्तः षष्ठः श्रियोऽवधारितः ॥७६॥

तथा सदागमादुच्चैर्भूयो भूयः स्थिरीकृतः ।

संजातावधिना तेन ततोऽयं प्रतिपादितः ॥७७॥

अन्यच्च ॥

इहान्तरङ्गलोकानां ज्ञानं जन्तो गमागमम् ।

विवाहो बन्धुतेत्यादि सर्वलोकस्थितिः कृता ॥७८॥

सा च दुष्टा न विज्ञेया यतोऽपेक्ष्य गुणान्तरम् ।

उपमाद्वारतः सर्वा बोधार्थं सा निवेदिता ॥७९॥

यतः ॥

प्रत्यक्षानुभवात्सिद्धं युक्तितो यच्च दुष्यति ।

सत्कल्पितोयमानं तत्सिद्धान्तेऽप्युपलभ्यते ॥८०॥

तथाहि यथावश्यकं ॥

साक्षेपं सुदृग्ग्रेसस्य पुष्कलावर्नकस्य च ।

स्यद्धां सर्पास्य कोपाद्या नागदन्तकयागके ॥८१॥

तथा ॥

पिण्डैवणायां मत्स्येन कथितं निजचेष्टितम् ।

उत्तराध्ययनेष्वेवं संदिष्टं शुष्कपत्रकैः ॥८२॥

अतस्तदनुसारेण सर्वं यदभिधास्यते ।

अत्रापि युक्तियुक्तं तद्विज्ञेयमुपमा यतः ॥८३॥

तदेतदन्तराङ्गायाः शरीरं प्रतिपादितम् ।

महिरङ्गकयायाम् शरीरमिदमुच्यते ॥८४॥

• पूर्वविदेहे मन्मेरोः सुकच्छविजयप्रभुः ।

चेमपुर्यां समुद्रतथक्रवर्त्यनुसुन्दरः ॥८५॥

स च स्नायुष्कपर्यन्ते निजदेशदिदृचया ।
 विनिर्गतो विलासेन प्राप्तः शंखपुरेऽन्यदा ॥८६॥
 तत्र चित्तरणोद्याने मनोनन्दननामके ।
 जैने समन्तभद्राख्याः सूरयो भवने स्थिताः ॥८७॥
 अभूच्च तत्समीपस्था महाभद्रा प्रवर्त्तिनी ।
 तथा सुललिता नाम राजपुत्री समुग्धिका ॥८८॥
 तथान्यः पौण्डरीकाख्यः समीपे राजदारकः ।
 आसीत्समन्तभद्राणां तदा संसृज्य पुष्कला ॥८९॥

ततश्च ॥

कृतभूरिमहापापं दृष्ट्वा तं चक्रवर्त्तिनम् ।
 ज्ञानास्त्रोकेन ते धीराः सूरयः प्राञ्जरीदृशम् ॥९०॥
 यस्य कोलाहलो लोके श्रूयते नीयतेऽधुना ।
 संसारिजीवनामायं तस्करो बध्यधामनि ॥९१॥
 एतत्सूरेर्वचः श्रुत्वा महाभद्रा व्यचिन्तयत् ।
 कश्चिन्नरकगम्येष जीवो योऽवर्णिं सूरिभिः ॥९२॥
 ततः सा कण्ठोपेता तत्समीपमुपागता ।
 तद्दर्शनाच्च संज्ञातं ज्ञानं तस्य स्वगोचरम् ॥९३॥
 ततो विज्ञाय वृत्तान्तं तस्कराकारधारकः ।
 भूत्वा वैक्रियलब्ध्यामौ तथा सार्द्धं समागतः ॥९४॥
 ततः सा राजपुत्री तं यप्रच्छ विहितादरम् ।
 अग्रेष्वौयंवृत्तान्तं सोऽप्युक्तमेव सूरिणा ॥९५॥

भवप्रपञ्चमात्मीयं तस्या बोधविधित्वया ।

उपमाद्वारतः प्राह तीव्रं संवेगकारणम् ॥८६॥

श्रुत्वा च तं प्रबुद्धोऽसौ लघुकर्मतया स्वयम् ।

पौण्डरीकः क्षणादेव प्रसंगश्रवणादपि ॥८७॥

सा पुनः कथितेऽप्युच्चैः प्राचीनमलदोषतः ।

श्रवणमाणा तेनैव भूयो भूयः प्रचोदिता ॥८८॥

अथ हृच्छ्रेण साध्येवं प्रबुद्धा विहितं ततः ।

सर्वैरेवात्मनः पथं गतानि च शिवास्तथम् ॥८९॥

कथाशरीरमेतच्च धारणीयं स्वमानसे ।

प्रस्तावे चाष्टमे सर्वमिदं व्यक्तीभविव्यति ॥९०॥

एवं स्थिते ॥

यतः सर्वज्ञसिद्धान्तवचनामृतसागरात् ।

निथन्दविन्दुभ्रतेयमाकृष्टा परमार्थतः ॥९१॥

ततो दुर्जनवर्गाऽस्याः श्रवणं नाप्नुमर्हति ।

कालकूटविषं नैव युज्यतेऽमृतविन्दुना ॥९२॥

अतो दुर्जनवर्गस्य नेह दोषविचारणम् ।

क्रियते पापकारिण्या पापानां कथयाप्यलम् ॥९३॥

स्ततोऽपि दुर्जनः काव्ये दोषमेव प्रकाशयेत् ।

निन्दितस्तु विशेषेण युक्तातोऽस्यावधीरणा ॥९४॥

अथवा ॥

• निन्दायामात्मदौर्जन्यं स्तुवेऽप्यनृतभाषणम् ।

भवेदुर्जनवर्गस्य ततो युक्तापकर्षणा ॥९५॥

ततोऽस्यालघुकर्माणः चीरनीरधिसंनिभाः ।

गम्भीरहृदया भव्याः सज्जनाः अवणोषिताः ॥६॥

तेषामपि न कर्त्तव्या निन्दा नापि प्रशंसनम् ।

मौनमेव परं श्रेयस्तत्त्वेदं हन्त कारणम् ॥७॥

तन्निन्दाया महापापमनन्तगुणशालिनाम् ।

स्तवोऽपि दुष्करस्तेषां मादृशैर्जडबुद्धिभिः ॥८॥

किञ्च ॥

अस्तुता अपि ते काव्ये पश्यन्ति गुणमञ्जसा ।

दोषामाच्छादयन्त्येवं प्रकृतिः सा महात्मनाम् ॥९॥

अतस्तेषां स्तवेनालं केवलं ते महाधियः ।

अभ्यर्थनीयाः अवणे तेनेदमभिधीयते ॥१०॥

भो भव्याः सुमनीभूय कर्णे दत्वा निबोधत ।

यूयं मदनुरोधेन वक्ष्यमाणं मया क्षणम् ॥११॥

अनन्तजनसंपूर्णमस्ति लोके सनातनम् ।

अदृष्टमूलपर्यन्तं नाम किञ्चित्सहापुरम् ॥१२॥

तच्च कौटुम्भम् ॥

अभ्रीक्षुङ्गमनोहारिसौधपट्टतिसंकुलम् ।

असत्समूलपर्यन्तं हृदमार्गविराजितम् ॥१३॥

अपारैर्भूरिविस्तारेर्नानापणैः प्रपूरितम् ।

पद्यानां मूलाभृताभिराकीर्णै रवकोटिभिः ॥१४॥

विचित्रविचित्रव्यासेर्भाजिते देवमन्दिरे ।

आधिपत्यालहृदयेर्नियसीकृतस्तोचनैः ॥१५॥

श्रीतोष्णदंशमशकक्षुत्पिपासाद्युपद्रवैः ।

बाध्यमानो महाघोरनारकोपनवेदनः ॥२७॥

रूपासदं सतां दृष्टो हास्यस्थानं समानिनाम् ।

बालानां क्रीडनावसो दृष्टान्तः पापकर्मणाम् ॥२८॥

अन्येऽपि बहवः सन्ति रोरस्तत्र महापुरे ।

केवलं तादृशः प्रायो नास्ति निर्भाग्यशेखरः ॥२९॥

तस्य तस्य गृहे लक्ष्ये भिचामित्यादि चिन्तयन् ।

ध्यानमापूरयन् रौद्रं विकल्पाश्रुलमानसः ॥३०॥

स किञ्चिन्नैव लभते केवलं परिताप्यति ।

कदम्बलेशमात्रं तु राज्यवत्प्राप्य तुष्यति ॥३१॥

अवज्ञया जनैर्दत्तं भुञ्जानस्तत्कदम्बकम् ।

शक्नादपि विभेद्युच्चैरयमेतद्यहीयति ॥३२॥

दृष्टिस्तेनापि नेवास्य बुभुक्षा वर्द्धते परम् ।

जीर्यन्तपौडयत्येनं हत्वा वातविसूचिकाम् ॥३३॥

अन्यच्च सर्वरोगाणां निदानं तदुदाहृतम् ।

तदेव पूर्वरोगाणामभिवृद्धिकरं परम् ॥३४॥

स च तन्मन्यते चारु वराकोनान्यदीक्षते ।

सुखादुभोजनास्त्रादो न स्वप्नेऽप्यस्य गोचरः ॥३५॥

सद्यावक्ष्ये गेहेषु नानाकारासु वीधिषु ।

यद्गृहस्थापुरं तेन भ्रान्तमयान्तपेतसा ॥३६॥

एवं पर्यटतस्तस्य महापापहतात्मनः ।

न शायते कियान् काको दुःखयस्तस्य संघितः ॥३७॥

अथ तत्र पुरे राजा सुस्थितो नाम विभ्रुतः ।
 समस्तसत्त्वसंघस्य स्वभावादतिवत्सलः ॥ १८ ॥
 अटायमानोऽसौ रक्डः संप्राप्तस्तस्य मन्दिरम् ।
 स्वकर्मविवरो नाम तत्रास्ते द्वारपालकः ॥ १९ ॥
 स द्वारपालस्तं रोरं दृष्ट्वातिकरुणास्पदम् ।
 प्रावेशयत् क्षपालुत्वादपूर्वं रान्यमन्दिरम् ॥ ४० ॥

तच्च कौटुम्बम् ॥

रत्नराशिप्रभाज्वालेस्तमोवाधाविवर्जितम् ।
 रत्नानूपुराद्युत्थभूषणारावसुन्दरम् ॥ ४१ ॥
 देवपद्मांशुकोशोचलोत्तमौक्तिकमालिकम् ।
 ताम्बूललासिताशेषलोकवक्रमनोहरम् ॥ ४२ ॥
 विचित्रभक्तिविन्यासैर्गन्धोद्गुरसुवर्णकैः ।
 आकीर्णं प्राङ्गणं मान्यैः कक्षाशिक्षुलगीतिभिः ॥ ४३ ॥
 विलेपनविमर्देन कर्दमोक्ततभूमिकम् ।
 प्रहृष्टसम्पदोद्दवादितामन्दमर्दलम् ॥ ४४ ॥
 अन्तर्ज्वलन्महातेजःप्रलयोभूतशुभिः ।
 यद्भिःप्रशान्तव्यापारै राजवृन्दैरधिष्ठितम् ॥ ४५ ॥
 माघात्भूतजगद्येष्टैः प्रज्ञावज्ञातवेरिकैः ।
 समस्तगीतिगायत्र्यैर्मन्त्रिभिः परिपूरितम् ॥ ४६ ॥
 पुरः परेतमन्तारं येऽभिशील्य रणाश्रये ।
 न पुष्पिणि महायोधाप्तेरप्यंशेनिषेवितम् ॥ ४७ ॥

कोटीकोटीः पुराणां ये पालयन्ति निराकुलाः ।

यामकरानसंख्यांश्च व्याप्तं तादृग्नियुक्तैः ॥४८॥

येऽत्यन्तवत्सला भर्तुर्गाढं विक्रमशालिनः ।

आकीर्णं तादृगैरन्तः स्फुरिभिल्लवर्गिकैः ॥४९॥

प्रमत्तप्रमदालोकनिवारणपरायणैः ।

निवृत्तविषयासंगे राजते ह्यविराजनैः ॥५०॥

अनेकभटसंघातैराकीर्णं तत्समन्ततः ।

लसद्विलासिनोऽसौर्णैर्निर्जितामरधामकम् ॥५१॥

कलकण्ठैः प्रद्योगज्ञैर्गायद्भिर्गायनैः परैः ।

वीणावेणुरवोन्मिश्रैः शोभानन्दविधायकम् ॥५२॥

विचित्रचित्रविन्यासैश्चित्ताक्षेपविधायिभिः ।

सद्रूपैरतिसौन्दर्यासिखलीकृतलोचनम् ॥५३॥

चन्दनागरुक्पूरभृगनाभिपुरःसरैः ।

अतिगन्धोद्गुरैर्द्रव्यैर्घ्राणमोदककारणम् ॥५४॥

कोमलांशुकद्वन्द्यादिललनालोकयोगतः ।

स्पर्शप्रमुदिताग्नेपतद्योग्यजनवृन्दकम् ॥५५॥

मनःप्रीतिसमुत्पादकारणै रसनोत्सवैः ।

स्वास्तीभृताखिलप्राणिमंघानं भोजनैः परैः ॥५६॥

समस्तेन्द्रियनिर्वाणकारणं वीक्ष्य तत्त्वतः ।

स रक्कदयिन्त्यत्येवं किमेतदिति विस्मितः ॥५७॥

शोभादत्वाच्च जानाति विशेषं तस्य तत्त्वतः ।

तथापि हृदयाकूते स्फुरितं लब्धचेतसः ॥५८॥

यदिदं दृश्यते राजभवनं सततोत्सवम् ।

दारपाक्षप्रसादेन न मया दृष्टपूर्वकम् ॥५८॥

अथ हि बह्विधः पूर्वमस्य दारि परिभ्रमम् ।

दारपालैर्महापापैः प्राप्तः प्राप्तो निराकृतः ॥५९॥

सद्यं निप्युष्यकोऽस्मीति येनेदं देवदुर्लभम् ।

न द्रष्टुं प्राग् न सोपायो दर्शनार्थं मया कृतः ॥६०॥

कदाचिच्चैव मे पूर्वं मोक्षोपहतचेतसः ।

जिज्ञासामाचमय्यासीत् कौटुम्भं राजमन्दिरम् ॥६१॥

निर्भाग्यस्यापि कृपया चित्ताद्धादविधायकम् ।

अयं मे परमो बन्धुर्येनेदं दर्शितं मम ॥६२॥

एते धन्यतमा लोकाः सर्वदन्दविवर्जिताः ।

प्रदृष्टचित्ता भोदन्ते सततं येऽत्र मन्दिरे ॥६३॥

पावस्य चिन्तयत्येवं द्रुमको लभ्यतेतनः ।

तावद्यत्तत्र संयत्तं तदिदानीं निबोधत ॥६४॥

प्रासादशिखरे रम्ये सप्तमे भूमिकातले ।

तत्रास्ते लीलायासीनः स राजा परमेश्वरः ॥६५॥

अधस्तादूर्जितं तत्सर्वं मानाव्यापारमञ्जसा ।

मगरं सततानन्दं समन्तादवलोकयन् ॥६६॥

न किञ्चिन्नगरे तत्र महिष्य खलु वर्तते ।

वस्तु यत्र भवेद्दृष्टेर्गोचरस्तस्य पश्यतः ॥६७॥

अतः प्रविष्टं तं रोरं गाढवीभत्सदर्शनम् ।

महारोगभराकान्तं शिष्टानां कष्टाण्यदम् ॥६८॥

कारुण्यादिव राजेन्द्रः स महात्मा मलेक्षणः ।
 खट्वष्टिष्टिपातेन पूतपापमिवाकरोत् ॥३०॥
 धर्मबोधकरो नाम महानर्षनियुक्तकः ।
 स राजदृष्टिं तां तच्च पतन्तीं निरवर्णयत् ॥३१॥
 अथासौ चिन्तयत्येव तदा साकूतमानसः ।
 किमेतदद्भुतं नाम चांग्रतं दृश्यते मया ॥३२॥
 यस्य दृष्टिं विमेषेण ददाति परमेश्वरः ।
 त्वर्णं त्रिभुवनस्यापि स राजा जायते नरः ॥३३॥
 अयं तु द्रुमको दीनो रोगप्लव्णरौरकः ।
 अलक्ष्मीभाजनं मूढो जगदुद्वेगकारणम् ॥३४॥
 आलोच्यमानोऽपि कथं पौर्वापर्येण युज्यते ।
 तदस्योपरि पातोऽयं स दृष्टेः पारमेश्वरः ॥३५॥
 ॐ ज्ञातमेव एवाच हेतुरस्य निरीक्षणे ।
 स्वकर्मविदरेणाच यस्यादिष प्रवेशितः ॥३६॥
 स्वकर्मविवरस्यायं नापरीक्षितकारकः ।
 तेनायं राजराजेन सम्यग्दृष्ट्या विलोकितः ॥३७॥
 अन्यच्च पक्षपातोऽत्र भवने यस्य जायते ।
 परमेश्वरपादार्तां स प्रियत्वं प्रपद्यते ॥३८॥
 अयं च नेचरोगेण नितरां परिपीडितः ।
 एतद्दिदुषयात्यर्थमुन्निषत्येव शोचने ॥३९॥
 दर्शनादस्य सहसा गाढबीभत्सदर्शनम् ।
 प्रमोदाद्दग्मं मन्ये सभते दर्शनीयताम् ॥४०॥

रोमाञ्चयति चाङ्गानि धूलौधूसरितान्ययम् ।
 ततोऽसुरागो जातोऽस्य भवने तेन वीक्ष्यते ॥८१॥
 तदयं द्रमकाकारं बिम्बाणोऽप्यधुना स्फुटम् ।
 राजावलोकनादेव वस्तुत्वं प्रतिपश्यते ॥८२॥
 इत्याकलय्य तस्यासौ करुणाप्रवणोऽभवत् ।
 सत्यं तच्छ्रूयते लोके यथा राजा तथा प्रजाः ॥८३॥
 अथाद्रवशान्तूर्णं तस्य मूलमुपागमत् ।
 एषोहि दीयते तुभ्यमित्येवं तमवोचत् ॥८४॥
 कर्धर्नार्थमायाताः पद्माक्षगाः सुदारुणाः ।
 दुर्दान्तजिम्भा ये तस्य दुष्टा तं ते पलायिताः ॥८५॥
 भिषाचरोचिते देशे स तं नीत्वा प्रयत्नतः ।
 धर्मबोधकरस्तस्यै दानाय जनमादिशत् ॥८६॥
 अथास्ति तद्व्या नाम दुहिता तस्य सुन्दरा ।
 सा तद्वचनमाकर्ण्य संभ्रमेण समुत्थिता ॥८७॥
 समस्तगदनिर्णात्रि वर्षेभ्यःपुष्टिवर्द्धनम् ।
 सुगन्धि सुरघं क्षिग्धं देवैरप्यतिदुर्लभम् ॥८८॥
 महाकल्याणकं नाम परमान्नं मनोहरम् ।
 सा तदादाय वेगेन तत्समीपमुपागता ॥८९॥
 इतश्च नीयमानोऽसौ द्रमकः पर्यचिन्तयत् ।
 तुच्छाभिप्रायव्रतः शंकयाकुक्षमानसः ॥९०॥
 यदयं मां समाह्वय पुरुषो नयति स्वयम् ।
 भिचार्यं किल नैवेतत् सुन्दरं मम भाषते ॥९१॥

भिलायाः पूरितप्रायमिदं हि घटकर्परम् ।
 तदेव विजने नीत्वा नूनमुदात्तयिष्यति ॥८९॥
 तत् किं नश्यामि सहसा भक्षयाम्युपविश्य वा ।
 न कार्यं भिषयेत्युक्त्वा यदा गच्छामि सत्वरम् ॥९०॥
 इत्यनेकविकल्पैश्च भयं तस्य विवर्द्धते ।
 तदग्रास्त्रैव जानीते काहं यातः क च स्थितः ॥९१॥
 गाढमूर्च्छाभिभूतत्वात्संरक्षणनिमित्तकम् ।
 रौद्रध्यानं समापूर्य मीलिते तेन लोचने ॥९२॥
 समस्तैन्द्रियवृत्तीनां व्यापारोपरतेः क्षणात् ।
 भासौ चेतयते किञ्चित् काष्ठवन्नष्टचेतनः ॥९३॥
 गृहाणेति च जल्पन्ती भूयोभूयः समाकुलाम् ।
 ततोऽसौ द्रमकोऽपुण्यो न जानात्येव कन्यकाम् ॥९४॥
 सर्वरोगकरं तुच्छं कदम्बं न भविष्यति ।
 इति ध्यानेन नष्टात्मा तां सुधां नावबुध्यते ॥९५॥
 प्रत्यक्षं तमयंभाष्यं वृत्तान्तं वीक्ष्य विस्मितः ।
 स तदा चिन्तयत्येवं महानसनियुक्तकः ॥९६॥
 किमेव द्रमकयारु दीपमानमपि स्फुटम् ।
 परमाश्रं न गृह्णाति ददात्यपि च शोत्तरम् ॥९७॥
 विद्राणवदनोऽत्यन्तं निमीलितविलोचनः ।
 इतश्चर्वस्तवग्नोहात् संजातः काष्ठकीलवत् ॥९८॥
 तदयं गोपितो मन्ये परमाश्रस्य पापभाक् ।
 यदा नास्य वराकस्य दोषोऽयमुपपद्यते ॥९९॥

अथ हि रोगजालेन बहिरन्तस्य वेष्टितः ।
 वेदनाविह्वलो मन्ये न हि जानाति किञ्चन ॥१॥
 अन्यथा कथमेतत्स्यात् कदम्बलवलम्बटः ।
 अमृतास्वादमयेष न गृहीयात्सचेतनः ॥४॥
 तदयं निर्गदो हन्त केनोपायेन जायते ।
 आ ज्ञातं विद्यते चारु मम तद् भेषजचयम् ॥५॥
 यत्तावदिमल्लालोकं नाम मे परमाञ्जनम् ।
 समस्तनेत्ररोगाणां तदपाकरणचमम् ॥६॥
 सूक्ष्मव्यवहितातीतभाविभावविलोकने ।
 परमं कारणं मन्ये प्रयुक्तं तद्विधानतः ॥७॥
 तत्त्वप्रीतिकरं नाम यच्च तीर्थोदकं परम् ।
 विद्यते मम तत्सर्वरोगतानवकारणम् ॥८॥
 विशेषात्पुनरुन्मादसूदनं तदुदाद्यतम् ।
 दृढं च पटुदृष्टिने कारणं वर्णितं बुधैः ॥९॥
 महाकल्याणकं नाम यच्चैतदुपढौकितम् ।
 परमाञ्जमिदं ध्वगदनिर्मुल्लनचमम् ॥१०॥
 प्रयुज्यमानं विधिना वर्णं पुष्टिं धृतिं वलम् ।
 मनःप्रसादमौर्जित्यं वयःस्तम्भं शरीर्यताम् ॥११॥
 तथाजरामरत्नं च कुर्यादेतच्च संग्रहः ।
 नातः परतरं मन्ये लोकेऽपि परमौषधम् ॥१२॥
 तदेनममुना सम्यक् क्रयेणापि तपस्विनम् ।
 आधिभ्यो मोक्षयामीति चित्ते तेनावधारितम् ॥१३॥

ततः शशाकामादाय विन्यस्याये-तदञ्जनम् । .
 तस्य धूनयतो ग्रीवामञ्जिते तेन लोचने ॥१४॥
 प्रह्लादकलाञ्छीतत्वादचिन्त्यगुणयोगतः ।
 तदनन्तरमेवास्य चेतना पुनरागता ॥१५॥
 क्षणादुन्मीलितं चक्षुर्विनष्टा इव तद्गदाः ।
 ममागाह्यादितश्चित्ते किमेतदिति मन्यते ॥१६॥
 तथापि च तदाकृतं भिचारचणसचणम् ।
 पूर्वाविधवशाच्चैव सम्यगस्य निवर्त्तते ॥१७॥
 विजयं वर्त्तते इन्त ज्ञास्थत्येनां व्यचिन्तयत् ।
 नष्टुकामो दिगन्तेषु दृष्टिं धत्ते पुनः पुनः ॥१८॥
 अथाञ्जनवशाद्गृह्णा पुरः संजातचेतनम् ।
 तं रोरं मधुरैवांकौर्धर्मयोधकरोऽग्नवीत् ॥१९॥
 पिबेदमुदकं भद्र तापोपशमकारणम् ।
 येन ते क्षण्यता सम्यक् शरीरस्थोपजायते ॥२०॥
 स तु शंकाकुलाकृतः किमनेन भविष्यति ।
 न ज्ञान इति मूढात्मा नोदकं पातुमिच्छति ॥२१॥
 क्षपापरीतचित्तेन हितत्वात्तदनिच्छतः ।
 वक्षादिवृत्त्य वदमं मल्लिषं तस्य गालितम् ॥२२॥
 तच्छीतममृतास्त्रादं चित्ताह्लादकरं परम् ।
 गीरमोरितधंतापं पीत्वा क्षण्य इवाभवत् ॥२३॥
 नष्टप्रायमहोन्मादो जातान्यगदतामवः ।
 अथादिगतदाहान्तिंक्षतोऽप्यौ समपद्यत ॥२४॥

सुप्रसन्नेन्द्रियधामः स्वस्थैनेवान्तरात्मना ।
 सोऽचिन्तयदिदं चित्ते किञ्चिद्विभक्तचेतनः ॥२५॥
 महामोहहतेनाहो नरोऽयमतिवत्सलः ।
 मया महात्मा पापेन वञ्चकत्वेन कल्पितः ॥२६॥
 ममाञ्जनप्रयोगेण विहितापदुद्दृष्टिता ।
 अनेन तोयपानेन जनिता स्वस्थता परा ॥२७॥
 तस्मान्महोपकारीति किमस्योपकृतं मया ।
 महानुभावतां मुक्त्वा नान्यदस्य प्रवर्त्तकम् ॥२८॥
 एवं चिन्तयतोऽप्यस्य मूर्च्छां तत्र कदम्बके ।
 गाढं भावितचित्तत्वात् कथञ्चिन्नवर्त्तते ॥२९॥
 अथ तद्भोजने दृष्टिं पातयन्तं मुहुर्मुहुः ।
 विदित्वा तदभिप्रायमितरस्तमभाषत ॥३०॥
 अरे द्रमक दुर्बुद्धे किमिदं नावबुध्यसे ।
 ददेया कन्दका तुभ्यं परमाद्यं प्रयच्छति ॥३१॥
 भवन्ति रीराः प्रायेण बहवोऽन्येऽपि पापिनः ।
 तत्समो नास्ति निर्भाग्यो मथैतत्परिनिश्चितम् ॥३२॥
 घस्त्वं कदम्बकान्पन्थात्सुधाकारमिदं मया ।
 दाप्यमानं न गृह्णासि परमाश्रमनाकुलः ॥३३॥
 अन्येऽस्मात्सन्नो बाह्याः सत्त्वास्तिष्ठन्ति दुःखिताः ।
 तेषु नैवादरोऽस्माकं न ते राज्ञावलोकिताः ॥३४॥
 यतस्त्वं भवनं दृष्ट्वा मनागाल्हादितो हृदि ।
 तवोपरि नरेन्द्रस्य दयातोऽस्तीति गम्यते ॥३५॥

प्रिये प्रियं सदा कुर्युः स्वामिनः सेवका इति ।
 यो न्यायस्तद्विधानार्थं वयं त्वयि दयालवः ॥२६॥
 अमूढलक्ष्यो राजायं नापात्रे कुरुते मतिम् ।
 अवष्टम्भः किलास्त्राकं स त्वया वितथीकृतः ॥२७॥
 इदं हि मधुरास्वादं सर्वव्याधिनिवर्हणम् ।
 नादत्ते त्वं कथं तुच्छे कदम्बे बद्धमानसः ॥२८॥
 अतस्त्यजेदं दुर्बुद्धे गृह्णाणेदं विग्रेषतः ।
 यत्प्रभावादिमे पश्य मोदन्ते सद्गजन्तवः ॥२९॥
 ततः संजातविद्यासस्तथाविर्भूतनिर्णयः ।
 तत्प्रागवचनाद्दीनस्तं प्रतीदमवोचत ॥३०॥
 यदेतद्गदितं नाथैस्तत्सत्यं मम भासते ।
 किं तु विज्ञापयाम्येकं वचनं तन्नियोधत ॥३१॥
 यदिदं भोजनं नाथ वर्त्तते कर्परोदरे ।
 प्राणेभ्योऽपि विग्रेषेण स्वभावादतिवल्लभम् ॥३२॥
 उपार्जितं च क्लेशेन काले निर्वाहकं तथा ।
 इदं तु तावकं नाहं जानामि मम कौटुम्भम् ॥३३॥
 तदिदं नैव मोक्षयं मया स्वामिन् कथंचन ।
 यदि देयं महानेन दापयस्व स्वभोजनम् ॥३४॥
 इतरन्तु तदाकर्ण्य मनसा पर्यचिन्तयत् ।
 पश्यताचिन्त्यसामर्थ्यं महामोहविजृम्भितम् ॥३५॥
 यदयं द्रुमको मोक्षात्सर्वव्याधिकरे रतः ।
 अग्निम् कदम्बके भैतत्तृणाय मम मन्यते ॥३६॥

तथापि किञ्चिद्भूयोऽपि शिष्यामि तपस्विनम् ।
 यदि मोहो विलीयेत स्यादस्मै हितमुत्तमम् ॥४७॥
 इत्याकलय्य तेनोक्तं भद्र किं नावगच्छसि ।
 एतस्मिन्नित्तकाः सर्वे रोगास्तव शरीरके ॥४८॥
 एतद्भिन्नचित्तं सर्वैः सर्वदोषप्रकोपनम् ।
 जायते नितरां तेन त्यक्तव्यं शूद्रबुद्धिभिः ॥४९॥
 तथापि भासते भद्र विपर्ययादिदं यदि ।
 यदि स्यादं पुनर्वैत्ति मामकाक्षस्य तत्त्वतः ॥५०॥
 ततस्त्वं वार्यमाणोऽपि त्यजस्येवेदमात्मना ।
 को नामाहृतमास्याद्य विषमापातुमिच्छति ॥५१॥
 अन्यश्चाज्ञमसामर्थ्यं माहात्म्यं सलिलस्य च ।
 किं न द्रष्टुं लया येन मदचो नातुतिष्ठसि ॥५२॥
 यद्योक्तमर्जितं क्लेशादिदं मुञ्चामि नो ततः ।
 तथापि श्रूयतां सौम्य मोहं हिला लयाधुना ॥५३॥
 येनैवोपार्जितं क्लेशात् क्लेशरूपं च वर्त्तते ।
 क्लेशस्य च पुनर्हृत्येनैवेदं विमुच्यते ॥५४॥
 यद्योक्तं न त्यजामीदं काले निर्वाहकं यतः ।
 तथाप्याकर्ण्यतां तावत्त्यक्त्वा तच्च विपर्ययम् ॥५५॥
 अनन्तदुःखसंतानहेतुर्निर्वाहि यद्यपि ।
 एतद्धि किं त्वया स्थेयं दुःखरास्तेन सर्वदा ॥५६॥
 इदं ॥ तावकं नाहं जानामि मम कौटुशम् ।
 यदुक्तं तच्च विश्रब्धो वक्ष्यमाणं मया शृणु ॥५७॥

क्षेत्रं विना सदाकालं प्रयच्छामि यथेच्छया ।
 परमाश्रमिदं तुभ्यं गृहाण त्वमनाकुलः ॥५८॥
 समूलकायं कश्चिन् सर्वव्याधीनिदं हि ते ।
 तुष्टिं पुष्टिं बलं वर्णं वीर्यादीन् वर्द्धयत्यपि ॥५९॥
 किं वानेनाश्रयो भूत्वा सततानन्दपूरितः ।
 यथायमाक्षो राजेन्द्रः स्थास्यत्येतदस्मात्तथा ॥६०॥
 ततो सुश्रावहं भद्रं त्यजेदं रोगकारणम् ।
 गृहाणेदं महानन्दकारणं परमौषधम् ॥६१॥
 स प्राह त्यक्तमाचेऽस्मिन् श्रियेऽहं स्नेहविभ्रमात् ।
 भट्टारक ततो देहि सत्यस्मिन्ने स्वभेषजम् ॥६२॥
 ततो विज्ञाय निर्वन्धमितरः पर्यकल्पयत् ।
 नैवास्त्रिगिष्णोपायो विद्यते ऽन्योऽधुना स्फुटम् ॥६३॥
 ततोऽपि विद्यमानेऽपि दीयतामिदमौषधम् ।
 पश्चाद्विज्ञातसङ्गावः स्वयमेव विहास्यति ॥६४॥
 इत्याकलय्य तेनोक्तो गृह्णातां भद्रं सांप्रतम् ।
 परमाश्रमिदं सद्यो गृहीत्वा शोषयुज्यताम् ॥६५॥
 एवं भवतु तेनोक्ते संज्ञिता तेन तद्दया ।
 दत्तं तथा गृहीत्वा तत्तेन तच्चैव भक्षितम् ॥६६॥
 ततस्तदुपयोगेन बुभुक्षा शान्तिमागता ।
 गृष्टा हव गदमाता येऽस्य सर्वाङ्गमंभवाः ॥६७॥
 पाशावन्नमंषाद्या या च मा मलिलोद्भवा ।
 सुग्रासिका क्षणात्तस्य मानन्तगुणतां गता ॥६८॥

अथ प्रादुर्भवद्भक्तिर्नष्टाशंकः प्रमोदितः ।

स तं प्रत्याह नान्योऽस्ति नाथो मे भवतो विना ॥६८॥

यतोऽनुपपत्तैरेव भवद्भिर्भाग्यवर्जितः ।

अहं सर्वाधमोऽप्येवमेतावदनुकंपितः ॥७०॥

इतरः प्राह यद्येवमुपविश्य क्षणं त्वया ।

श्रूयतां यदहं वच्मि श्रुत्वा तच्च समाचर ॥७१॥

अथोपविष्टे विश्रब्धं तस्मिन्स प्राह चारुभिः ।

मनः प्रह्लादयस्तस्य वचोभिर्द्वितकाम्यया ॥७२॥

यदभ्यधायि भवता नाथोऽन्यो नास्ति मेऽधुना ।

तन्न वाच्यं यतः स्वामी तव वर्ध्या नृपोत्तमः ॥७३॥

अयं हि भगवान्नाथो भुवनेऽपि चराचरे ।

विशेषतः पुनर्येऽव भवने सन्ति जन्तवः ॥७४॥

येऽस्य किंकरतां यान्ति नराः कल्याणभागिनः ।

तेषामप्येन कालेन भुवनं किंकरायते ॥७५॥

येऽत्यन्तपापिनः सत्त्वा येनैव सुखभाजनम् ।

ते वराका नरेन्द्रस्य नामाप्यस्य न जानते ॥७६॥

ये भाविभद्रा दृग्गन्ते सद्नेऽस्य महात्मनः ।

तेषां स्वकर्मविवरो ददात्यत्र प्रवेशकम् ॥७७॥

वस्तुतः प्रतिपद्यन्ते तेऽसुं नाख्यत्र संशयः ।

विशेषाज्जानते मुग्धाः पद्यान्ते कथितं मया ॥७८॥

तदेष नापस्ते भद्र जात एव नरेश्वरः ।

यतः प्रभृति पक्ष्येऽस्मिन् प्रविष्टस्त्वं सुपुण्यतः ॥७९॥

केवलं तु विशेषेण मदचक्षुः प्रपद्यताम् ।
 यावज्जीवमयं नाथो भवता शुद्धचेतसा ॥८०॥
 विशेषतः पुनर्येऽस्य गुणास्तानवभोक्ष्यसे ।
 यथा यथा गदा देहे चाख्यन्ति तव तानवम् ॥८१॥
 अयं च तानवोपायोऽभीष्टां नाशे च कारणम् ।
 भेषजचित्तयस्यास्य परिभोगः क्षणे क्षणे ॥८२॥
 तत्सौम्य स्वीयतामत्र भवने मुक्तसंशयम् ।
 त्वया चयमिदं युत्वा भुञ्जानेन प्रतिलक्षणम् ॥८३॥
 ततस्त्वं दक्षिणाशेषरोगं प्रातो नरेश्वरम् ।
 विशेषतः समाराध्य भवितासि नृपोत्तमः ॥८४॥
 इयं च तद्दया तुभ्यं दास्यत्येतद्दिने दिने ।
 किमत्र बह्वनोक्तेन भोक्तव्यं भेषजचयम् ॥८५॥
 ततः प्राङ्मादितः स्नाने वचनैस्तस्य कोमलैः ।
 स्नाकृतमुररौकृत्य स एवं द्रुमकोऽब्रवीत् ॥८६॥
 इदं नाद्यापि शक्नोमि पापस्यक्तुं कदम्बकम् ।
 अन्यत्तु यन्मया किञ्चित् कर्त्तव्यं तत्समादिश ॥८७॥
 तच्छ्रुत्वा स्फुरितं चित्ते धार्मबोधकरे तदा ।
 भुञ्छेदं चयमित्युक्तः किमेवं वत भाषते ॥८८॥
 आ ज्ञातमेव तुच्छत्वादेवं चिन्तयते यदि ।
 भोजनत्याजनार्थो मे सर्वोऽयं विस्तरो गिराम् ॥८९॥
 क्रिएषिन्नो जगत्सर्वं मन्यते दुष्टमानसम् ।
 शुद्धाभिमंथयः सर्वे शुद्धचित्तं विजानते ॥९०॥

ततो विहस्य तेनोक्तं भाभैषीर्भद्र किंचन ।
 नाधुना त्याजयामीदमन्नमेधि निराकुलः ॥८१॥
 अहमत्याजयं पूर्वं तवेव हितकाम्यया ।
 यदि नो रोचते तुभ्यं तुष्णींभावोऽच मे मतः ॥८२॥
 यच्चैतदुपदिष्टं ते प्राक्कर्त्तव्यतया मया ।
 तदच भवता किंचित् किं सम्यगवधारितम् ॥८३॥
 सोऽप्रवीक्षेव तन्नाथ किंचित्संलक्षितं मया ।
 केवलं पेशलाक्षापैक्षावकैर्मोदितो हृदि ॥८४॥
 अज्ञातपरमार्थापि सतां नूनं सरस्वती ।
 चेतोऽतिसुन्दरत्वेन ग्रीणथत्येव देहिनाम् ॥८५॥
 अन्यत्र चेतसो न्यासे नयने तव संमुखे ।
 विशत्येकेन कर्णेन वचो यातीतरेण मे ॥८६॥
 पञ्चाच मनसो नाथ वैधुर्यं मम कारणम् ।
 तत्संग्रहं भयापायात् कथयामि निराकुलः ॥८७॥
 यदा ह्याकारितः पूर्वं भवद्भिः कटुणापरैः ।
 अहमन्नप्रदानार्थं तदा मे हृदि वर्त्तते ॥८८॥
 स्नात्येष क्वचिन्नीत्वा मामकं भोजनं नरः ।
 तदाकूतवशाद्वाढं ध्यात्वा चेतनतां गतः ॥८९॥
 यदा प्रबोधितः पश्चादङ्घनेन सुवत्सलैः ।
 भवद्भिश्चिन्तितं तूष्णं नश्यामीति तदा मया ॥९०॥
 यदा तु तोयपानेन ग्रीतीकृत्य वपुर्मम ।
 हतं संभाषणं नाथैस्तदा विश्रम्भमागतः ॥९१॥

चिन्तितं च मया योऽयं ममैवमुपकारकः ।
 स महाभूतिसंपन्नः कथं स्यादन्नहारकः ॥२॥
 विमुञ्चेदं गृहाणेदं यदा नाथैः प्रजल्पितम् ।
 तदा किं करवाणीति चित्तेनाकुलतां गतः ॥३॥
 नैष तावत्स्वयं ज्ञाति त्याजयत्येव केवलम् ।
 त्यक्तुं नैतच्च शक्नोमि किं वदामि तदुत्तरम् ॥४॥
 सत्यस्मिन् देहि मे भोज्यमित्युक्ते दापितं त्वया ।
 तदास्वादात्पुनर्ज्ञातं ममाद्यमतिवत्सलः ॥५॥
 तत् किमस्य वचः कुर्वन् सुस्वामीदं स्वभोजनम् ।
 मरिये न तु मुक्तेऽस्मिन् मूर्च्छयाकुलचेतनः ॥६॥
 अयं वक्ति हि तस्मै शक्नोऽस्यस्य न मोक्षने ।
 अहो व्यसनमापन्नं ममेदमतिदुस्तरम् ॥७॥
 एवमाकुलचित्तस्य यन्नाथैर्वज्रभाषितम् ।
 तस्मै भूतघटस्येव लुठित्वा पार्श्वतो गतम् ॥८॥
 नाधुना त्याजयामीति भवद्भिर्ज्ञातमानशेः ।
 इदानीं पुनरादिष्टे मनाग् ज्ञातो निराकुलः ॥९॥
 तद् ब्रूत संप्रतं नाथाः कर्त्तव्यं पापकर्मणा ।
 यन्मयेदृशचित्तेन येनाहमवधारये ॥१०॥
 तदाकर्ण्य दयावशेन यदुक्तं प्राक् समामतः ।
 सविस्तरतरं तस्मै तत्पुनः प्रतिपादितम् ॥११॥
 ततोऽध्वनजलाश्रानां नरेन्द्रस्य विग्रेवतः ।
 प्रायोऽज्ञातगुणं ज्ञात्वा तं प्रतीदमभाषत ॥१२॥

अहं तात नरेन्द्रेण प्रागादिष्टो यथा त्वया ।
 योग्येभ्य एव दातव्यं मदीयं भेषजचयम् ॥१३॥
 अयोग्यदत्तं नैवेतदुपकारं प्रकल्पयेत् ।
 प्रत्युतानर्थमन्तानं विदधाति विशेषतः ॥१४॥
 मया पृष्टं तदा नाथ कथं ज्ञास्यामि तानहम् ।
 ततः प्रत्युक्तवान् राजा तेषामाख्यामि क्षुचणम् ॥१५॥
 ये तावदस्य नाद्यापि रोगिणो योग्यतां गताः ।
 स्वकर्मविवरस्तेषां न गृहेऽत्र प्रवेशकः ॥१६॥
 सोऽप्यादिष्टो मया पूर्वं ये योग्या भेषजचये ।
 प्रवेशनीयास्ते नान्ये भवनेऽत्र त्वया नराः ॥१७॥
 प्रविष्टा अपि ते दृष्ट्वा मोदन्ते नैव मदगृहम् ।
 तेषां न मामिका दृष्टिर्विशेषेण निरीक्षिका ॥१८॥
 ते ह्यन्यद्वारपालेन स्युः कथंचित्प्रवेगिताः ।
 त्वयापि लिङ्गतो ज्ञात्वा वर्जनीयाः प्रयत्नतः ॥१९॥
 ये मन्मन्दिर्मालीक्य जायन्ते दृष्टचेतनाः ।
 रोगिणो भाविभद्रत्वाच्चिरीच्छेदं विशेषतः ॥२०॥
 स्वकर्मविवरानीता ये मया च विलोकिताः ।
 ते ज्ञेयान्त्रितयस्यास्य पात्रभूतास्तथा नराः ॥२१॥
 तेषां तु निकषस्थानमिदमेवौपधचयम् ।
 प्रयुज्यमानं स्वगुणैः संगृहेतरकारकम् ॥२२॥
 येभ्योऽदो रोचते चित्ते प्रयुक्तं गुणकारकम् ।
 अक्रेगतो विशेषेण ते सुसाध्याः प्रकीर्तिताः ॥२३॥

ये नादितः प्रपद्यन्ते बलाद्येषां विगाल्यते ।
 कालचेपेण ते ज्ञेयाः हृच्छ्रमाध्यास्त्रयानुगाः ॥२४॥
 येभ्यो न रोचतेऽन्यथं न क्रामति नियोजितम् ।
 द्देष्टारो दायकेऽप्यस्य ते त्वसाध्या नराधमाः ॥२५॥
 तदेतद्वाजराजेन मम यत्संप्रदायितम् ।
 तेन ते हृच्छ्रमाध्यत्वं लक्षणेन विभाव्यते ॥२६॥
 अन्यच्च ये प्रपद्यन्ते भवतोऽमुं मरेश्वरम् ।
 यावज्जीवं विशेषेण नायं निःशंकमानसाः ॥२७॥
 अचिन्त्यवीर्यसंपूर्णा निःशेषगदवर्हिणी ।
 तेषामेव गुणं धत्ते मदीया भेषजक्रिया ॥२८॥
 अतस्त्वं प्रतिपद्यस्व नाथत्वेन नृपोत्तमम् ।
 भावधारं महात्मानो भक्तिपाद्या यतः स्मृताः ॥२९॥
 अनन्तास्मात् रोगार्ता भक्तितोऽमुं नृपोत्तमम् ।
 प्रपद्य स्वाभिभावेन दृष्टा जाताः कृतक्रियाः ॥३०॥
 यलिनस्तावका रोगा अपथ्ये लम्पटं मनः ।
 महायत्नं विना नात्र लचते गदमंचयः ॥३१॥
 तदस्य प्रयतो भूत्वा दृत्वा स्वं निश्चलं मनः ।
 स्थिता निराकुलोऽप्येव वितते राजमन्दिरे ॥३२॥
 आदाय कन्यकाहस्ताग्रयुञ्जानः क्षणे क्षणे ।
 भेषजचयमेतत्तं कुरुष्वारोग्यमात्मनः ॥३३॥
 ततस्तपेति भावेन गृहीतं तेन तदक्षः ।
 तेनापि तद्वया तस्य विहिता परिचारिका ॥३४॥

ततः क्लृप्तदेशेन भिक्षापात्रमनारतम् ।
तदेव पालयन् कालं कियन्तमपि स स्थितः ॥२५॥
ददाति तदद्या तस्मै चित्तं तदहर्निशम् ।
कदम्बे भूर्ध्वितस्यास्य केवलं तत्र नादरः ॥२६॥
प्रायेण वज्रं भुङ्क्तेऽसौ तन्मोहेन कुभोजनम् ।
यत्पुनस्तु दद्यादन्नं तद्मज्जत्युपदर्शिताम् ॥२७॥
अञ्जनं च तथा प्राक्तो निधत्ते नेत्रयोः कश्चित् ।
तच्च तीर्थोदकं पातुं तदचस्तः प्रवर्तते ॥२८॥
महाकल्याणकं दत्तं संभ्रमेण त्वया वज्र ।
भुक्त्वाद्यं हेलया श्रेयं कर्परे निदधाति सः ॥२९॥
तस्मान्निधगुणान्नश्च तस्यान्नं संप्रवर्द्धते ।
अदतोऽहर्निशं तस्माच्चिष्टां नैव प्रपद्यते ॥३०॥
ततो गाढतरं तुष्टो दृष्टिं दृष्ट्वा स्वभोजने ।
नचासौ तदिजानीते यन्माहात्म्येन वर्द्धते ॥३१॥
केवलं तत्र गृह्णात्मा चित्तये शिथिलादरः ।
जानन्नपि न जानाति कालं नयति मोहितः ॥३२॥
अहर्निशमप्यं तदुञ्जानः कुचिमानतः ।
चित्तयेऽनादरास्तादौ न रोगोष्केदभाजनम् ॥३३॥
तावन्मात्रेण भुक्तेन किन्तु तस्य गुणो महान् ।
स्ततस्त्येन ते रोगा आनीता तेन व्याप्यताम् ॥३४॥
तथाप्यात्मज्ञताभावादुत्पणत्वादप्यतः ।
कचिदिकारमात्मीयं दर्शयन्ति शरीरके ॥३५॥

कचिच्छूलं कचिद्दाहः कचिन्मूर्च्छा कचिज्ज्वरः ।
 कचिच्छर्दिः कचिज्जाड्यं कचिद्दृष्टपार्श्ववेदना ॥ ४६ ॥
 कचिदुन्मादसन्तापः पथ्ये कचिदरोचकः ।
 ते रोगैर्विक्रियापन्नैः शरीरस्य प्रजायते ॥ ४७ ॥
 कदाचित्तद्वया दृष्ट्वा तं विकारैरुपहतम् ।
 आक्रन्दन्तं कृपोपेता संचिन्त्येत्यमभाषत ॥ ४८ ॥
 कथितं तात तातेन यदस्त्रं तव वल्लभम् ।
 एतन्निमित्तकाः सर्वे रोगास्तवशरीरके ॥ ४९ ॥
 तथापि दृष्टवृत्तान्ता भाभृदाकुलता तव ।
 तद्गच्छन्तं दृष्ट्वापि भवन्तं नैव वारये ॥ ५० ॥
 परमस्वास्थ्यहेतौ ते त्रैयिष्यं भेषजयये ।
 एतत्तु रोचते तुभ्यं सर्वसन्तापकारणम् ॥ ५१ ॥
 अधुना क्रन्दतो नास्ति हेतुः स्वास्थ्यस्य कारकः ।
 अपथ्येत्यर्थं सक्रानां न लगत्येव भेषजम् ॥ ५२ ॥
 अपवादो ममाप्यत्र यतस्ते परिचारिका ।
 प्रत्यहं न च शक्नोमि कर्तुं स्वास्थ्यं तवाधुना ॥ ५३ ॥
 इतरः प्राह यद्येवं वारणीयस्त्वयामुतः ।
 अभिलाषातिरेकेण न त्यक्तुं स्वयमुत्सहे ॥ ५४ ॥
 कदाचित्तत्प्रभावेन श्लोकश्लोकं विमुञ्चतः ।
 सर्वत्यागेऽपि शक्तिर्मे कदम्बस्य भविष्यति ॥ ५५ ॥
 माधु माधूदितं भद्र युक्तमेतद्गवादृशम् ।
 इत्युक्त्वाधिकमग्रन्तं मा कदम्बं न्यवारयत् ॥ ५६ ॥

ततस्तत्परिहारेण रोगा यान्त्यस्य तानवम् ।

न जायतेऽधिका पीडा लगत्यङ्गे च भेषजम् ॥५०॥

केवलं सा यदाभ्यर्त्ते तदा पथ्येन तिष्ठति ।

अपथ्यमल्पमग्राति जायते तेन चाप्यता ॥५१॥

यदा तु सा विदूरस्था साम्यव्यात्तत्कदन्नकम् ।

भूरि निर्भेषजं सोऽस्ति तेनाजीर्णेन पीद्यते ॥५२॥

इतश्च तद्व्या तेन धर्मबोधकरेण सा ।

प्राप्तेवाग्नेयलोकस्य पालकत्वे नियोजिता ॥५३॥

सानन्तमत्त्वसङ्घातव्यापारकरणोद्यता ।

तन्मूले कषिदेवास्ते अग्रेपकासं समुत्कलः ॥५४॥

अपथ्यमव्ययमसक्तः स केनचिद्वारितः ।

विकारैर्बाध्यते भूयस्ते दरास्ते च भेषकाः ॥५५॥

कदाचित्पौडितो वृष्टो धर्मबोधकरेण सः ।

सोऽवादीत् किमिदं भद्रं स चाग्नेयं न्यवेदयत् ॥५६॥

इयं हि तद्व्या नित्यं न मत्पार्श्वेऽवतिष्ठते ।

तद्वैकल्याच्च मे रागाः प्रभवन्ति विशेषतः ॥५७॥

तस्मात्प्रायास्तथा यूयं कुर्वध्वं यद्विमुक्तमम् ।

यथा पीडा न मे देहे स्वप्नान्तेऽप्युपजायते ॥५८॥

स प्राह तस्य ते पीडा जायतेऽपथ्यसेवनात् ।

इयं तु तद्व्या व्यथा कर्मान्तरनियोगतः ॥५९॥

या वारणं विधत्ते ते सदैवापथ्यमग्नतः ।

यदि स्यान्तादृशी काचित् क्रियते परिचारिका ॥६०॥

केवलं त्वमनात्मजः पथ्यसेवापराङ्मुखः ।
 कदन्नभक्षणोद्युक्तस्तस्य किं करवाणि ते ॥६८॥
 इतरस्त्वाह मामैवं नाथावदत सांप्रतम् ।
 नैवाहं युष्मदादेशं लङ्घयामि कथञ्चन ॥६९॥
 तदाकर्ण्य मनाग् ध्यात्वा लणमात्रमवोचत ।
 धर्मबोधकरस्तस्मै हितायोद्यतमानसः ॥७०॥
 अस्ति मे वचनायत्ता सद्वुद्धिर्नाम दारिका ।
 तां ते करोमि निर्य्याणां विशेषपरिचारिकाम् ॥७१॥
 सा हि संनिहिता नित्यं पथ्यापथ्यविवेचिका ।
 तुभ्यमेव मया दत्ता माकार्षींश्चित्तवैक्लवम् ॥७२॥
 केवलं सा विशेषज्ञा वैपरीत्यविधायिनाम् ।
 अनादरवतां पुंसां नोपकाराय वर्त्तते ॥७३॥
 यदि तेऽस्ति सुखाकाङ्क्षा दुःखेभ्यो यदि ते भयम् ।
 ततः सा वक्ति यत्किञ्चित् कर्तुं युष्मां तदेव ते ॥७४॥
 एष एव ममादेशो यत्तदादेशवर्त्तनम् ।
 तस्यै न रोचते यस्तु नैव मद्यं स रोचते ॥७५॥
 अनेकाद्युक्त्यापि तद्व्या क्वचिदेत्य ते ।
 प्रतिजागरणं भद्रं करिष्यत्यन्तरान्तरा ॥७६॥
 केवलं परमार्थस्यै कथ्यते हितकाम्यया ।
 मद्बुद्धौ सततं यत्नः कर्त्तव्यः सुखमिच्छता ॥७७॥
 ये भूढाः भयगाराद्य मप्रसादां न कुर्वन्ते ।
 एतां तेषां न राजेन्द्रो नाहं नान्यः प्रसीदति ॥७८॥

अप्रसादहता नित्यं जायन्ते दुःखभाजनम् ।
 ते यतोऽन्यो न लोकेऽपि हेतुरस्ति सुखप्रदः ॥७८॥
 स्वाधीना वर्तन्ते यस्माद्दूरस्था मदिधादयः ।
 तवेयं सुखहेतुत्वे तस्मादाराद्भुमर्हसि ॥८०॥
 एवं भवतु तेनोक्ते कृता सा परिचारिका ।
 ततः प्रभृति निश्चिन्तो धर्मबोधकरोऽभवत् ॥८१॥
 यावदास्ते दिनान्येषा कतिचित्तस्य पार्श्वगा ।
 तावद्यत्तच्च संपन्नं तदिदानीं निबोधत ॥८२॥
 अतिलौक्येन यः पूर्वं खादन्नपि न हृष्यति ।
 कदर्शं भूरि नैवास्ति तस्य चिन्तापि तद्गता ॥८३॥
 पूर्वाभ्यासात् कश्चिद्भुङ्क्ते केवलं दृष्टिकारणम् ।
 जायते न च तत्सुखाख्यं विहन्याद् गृह्यभावतः ॥८४॥
 योऽकार्षीदुपरोधेन महता भेषजचयम् ।
 खयं तस्य पलात्तस्मिन् अभिलाषोऽगिवर्द्धते ॥८५॥
 अहिते गृह्यभावेन हिते चाभिनिवेशतः ।
 यत्तदा तस्य संपन्नं तच्चैतदभिधीयते ॥८६॥
 बाधन्ते नैव ते रोगाः शरीरं जाततानवाः ।
 यापि पौडा भवेत् कापि सापि शौघं निवर्तते ॥८७॥
 विज्ञातय सुखाखादो नष्टा वीभत्सरूपता ।
 गाढं च वर्तते तोषः स्वप्नत्वात्तस्य चेतसि ॥८८॥
 अन्यदात्यन्तदृष्टेन मनसा रहसि स्थितः ।
 सद्मुद्या मार्द्वमेवं स जन्यति सा निराकुलः ॥८९॥

भद्रे किमिदमाश्चर्यं शरीरं मम वर्तते ।
 एतद्दुःखाकरं पूर्वं यत्सुखाकरतां गतम् ॥८०॥
 सा प्राह जातमेतत्ते सम्यक्पथ्यनिषेवणात् ।
 समस्तदोषमूलेऽस्मिन्नहिते लौल्यवर्जनात् ॥८१॥
 मत्सांनिध्याच्च ते भद्र भुञ्जानस्य कदम्बकम् ।
 प्रागभ्यासवशाच्चित्ते लज्जात्यर्थं प्रजायते ॥८२॥
 लज्जया तस्य सम्भोगोऽकार्यरूपः प्रकाशते ।
 ततश्च गृह्ययोगेन कामचारो निवर्तते ॥८३॥
 ततस्तद्भुक्तमप्यङ्गे नात्यर्थं रोगवर्द्धनम् ।
 तेनैषा ह्लादसंवेद्या जाता तव सुखासिका ॥८४॥
 इतरस्त्वाह यद्येवं सर्वथापि त्यजाम्यहम् ।
 अदः कदम्बं मे येन जायते सुखमुत्तमम् ॥८५॥
 सा स्नाह युज्यते किन्तु सम्यगालोच्य संत्यज ।
 माभूत्ते स्नेहदोषेण प्रागिवाकुलता पुनः ॥८६॥
 यदि त्यक्ते पुनस्तेऽत्र स्नेहावन्भोऽनुवर्तते ।
 ततोऽत्यागो वरः कस्मात् स्नेहोऽस्मिन्नोगवर्धकः ॥८७॥
 अन्त्याप्यमग्नतोऽप्येतद्भेदजत्रयसेवनात् ।
 सांप्रतं याप्यता तेऽस्ति सापि चात्यन्तदुर्लभा ॥८८॥
 सर्वत्यागं पुनः कृत्वा यत्प्राप्तदभिलाषुकः ।
 याप्यतामपि नाप्नोति स महामोहदोषतः ॥८९॥
 तदेतत्सम्यगालोच्य यदि चेतसि भासते ।
 ततोऽस्य सर्वथा त्यागो युज्यते कर्तुमुत्तमैः ॥९००॥

सद्बुद्धेस्तद्वचः श्रुत्वा ममाग्नं दोलायितं मनः ।
 तस्य किं करवाणीति नास्ति सम्यग् विनिश्चयः ॥१॥
 अन्यदा परिभुव्योच्चैर्महाकल्याणकं वड्ड ।
 तत् कदम्बं ततस्तेन प्राशितं खीलया किल ॥२॥
 ततः सदनद्वपत्वात् सद्बुद्धेः सन्निधानतः ।
 ततश्च तैर्गुणैश्चित्ते तदानीं प्रतिभासते ॥३॥
 अहो कुपितमत्यर्थं लज्जनीयं मलाविलम् ।
 बीभत्सं विरसं निम्बं सर्वदोषौघभाजनम् ॥४॥
 इदं मे भोजनं मोक्षस्तथापि न निवर्तते ।
 नैतत्प्रागादृते मन्ये निर्व्ययं सुखमाप्स्यते ॥५॥
 त्यक्तेऽपि पूर्वलौख्येन कदाचिन्मे स्मृतिर्भवेत् ।
 सद्बुद्ध्या सापि दुःखौघकारिणीति निवेदितम् ॥६॥
 अत्यक्ते दुःखजलधौ सर्वदा स्त्रेयमश्नुया ।
 तद्वच किं करोमीति पापोऽहं सत्त्ववर्जितः ॥७॥

अथवा ॥

किमेतैः क्रियते मोहादालज्जालविचिन्तनेः ।
 मुञ्चामि सर्वथापीदं यद्भावं तद्भविष्यति ॥८॥
 यदा किमत्र यद्भावं न भवत्येव मे स्मृतिः ।
 को नाम राज्यमासाद्य क्षत्रेच्छण्डालरूपताम् ॥९॥
 एवं निश्चिन्ना तेनोक्ता सद्बुद्धिः चालयस्व मे ।
 भद्रे भाजनमेतत्त्वं हित्वा सर्वकदम्बकम् ॥१०॥

तयोक्तं पृच्छतां तावद्धर्मबोधकरस्त्वया ।

कालेन विक्रियां याति सम्यगालोच्य यत् कृतम् ॥११॥

ततः सदैव सद्बुद्ध्या धर्मबोधकरान्तिके ॥

गत्वा सर्वोऽपि वृत्तान्तस्तेन तस्मै निवेदितः ॥१२॥

साधु साधु कृतं भद्र धर्मबोधकरोऽब्रवीत् ।

केवलं निश्चयः कार्यो येन नो यासि ह्यस्यताम् ॥१३॥

सोऽवादीत् किमिदं नाथो भूयो भूयो विकथ्यते ।

एष मे निश्चयस्तस्मिन्नमनोऽपि प्रवर्त्तते ॥१४॥

ततोऽग्रेषजनैः सार्द्धं पर्यालोच्य विचक्षणः ।

अत्याजयत्स तत्पात्रं सज्जलैः पर्यगोधयत् ॥१५॥

महाकल्याणकस्योच्चैस्तत्पुनः पर्यपूरयत् ।

प्रमोदातिग्रयान्तत्र दिने वृद्धिमकारयत् ॥१६॥

धर्मबोधकरोऽष्टद्वया प्रमदोद्भुरा ।

सद्बुद्धिर्वर्द्धितानन्दा मुदितं राजमन्दिरम् ॥१७॥

प्रवृत्तश्च जने वादो योऽयं राज्ञावलोकितः ।

धर्मबोधकरस्येष्टद्वयापरिपालितः ॥१८॥

सद्बुद्ध्याधिष्ठितो नित्यमपथ्यत्यागकारकः ।

भेषजत्रयसेवित्वाद्रोगोघैर्भुक्तकल्पकः ॥१९॥

स नो निष्पुण्यकः किन्तु महात्मैष सपुण्यकः ।

ततस्तदेव संजातं नामास्येति सपुण्यकः ॥२०॥

क्षुतः पुण्यविहीनानां सामर्थ्यो भवतीदृशी ।

जन्मदारिद्र्यभाग् नेव चक्रवर्त्तितभाजनम् ॥२१॥

सद्बुद्धिस्तद्व्यायोगात्तिष्ठते राजमन्दिरे ।
 ततः प्रभृति यत्तस्य संपन्नं तन्निबोधत ॥२२॥
 अपय्याभावतो नास्ति पीडा देहे परिस्फुटा ।
 क्वचित्सूक्ष्मात्पकाला च यदि स्थात्पूर्वदोषजा ॥२३॥
 ततः स्वयं गताकाङ्क्षे लोकव्यापारशून्यधीः ।
 विधत्ते विमलालोकं नेत्रयोरञ्जनं सदा ॥२४॥
 तत्त्वप्रीतिकरं तोयं पिबत्यश्रान्तमानसः ।
 महाकल्याणकं भुङ्क्ते तत्सदञ्जमनारतम् ॥२५॥
 ततो बलं धृतिः स्वास्थ्यं कान्तिरोजः प्रसन्नता ।
 बुद्धिपाटवमहाणां वर्द्धते ऽस्य प्रतिक्षणम् ॥२६॥
 नाद्यापि सम्यगारोग्यं बद्धत्वाद्भोगवन्ततेः ।
 जायते केवलं देहे विशेषो दृश्यते महान् ॥२७॥
 यः प्रेतभूतः प्रागासीद्गाढं बीभत्सदर्शनः ।
 स तावदेव संपन्नो मानुषाकारधारकः ॥२८॥
 ये रौरभावे भावाः प्रागभ्यस्तास्ते न सन्ततम् ।
 तुच्छता क्लृप्ता लौख्यं शोकमोदभ्रमादयः ॥२९॥
 चयोपभोगात्ते सर्वे नष्टप्रायतथा तदा ।
 न बाधका भनाग् जातास्तेनासौ स्कीतमानसः ॥३०॥
 अन्यदात्यन्तदृष्टात्मा सद्बुद्धिं परिपृच्छति ।
 भद्रे त्वयिदं क्वयं मयैतत् केन कर्मणा ॥३१॥
 तयोक्तं तात लभ्यन्ते सर्वेऽर्था दत्तपूर्वकाः ।
 इति वृत्ताजने तेन दत्तमेतत् कश्चित्पथा ॥३२॥

ततः सस्मिन्तयत्येवं वितीर्णं यदि लभ्यते ।
 इदं सकलकल्याणकारणं भेषजचयम् ॥३३॥
 इदानीं चारुपात्रेभ्यः प्रयच्छामि विशेषतः ।
 पुनर्जन्मान्तरे येन संपद्येतेदमचयम् ॥३४॥
 तस्य चायमवष्टम्भो राजराजावलोकितः ।
 धर्मबोधकरस्त्रेष्टस्तद्दयापरिपूजितः ॥३५॥
 स्नायितः सर्वलोकेन सद्बुद्धेर्गाढवल्लभः ।
 अहं सपुण्यकस्तेन लोके वर्त्ते किञ्चित्तमः ॥३६॥

ततश्च ।

यदि मां कश्चिदागत्य प्रार्थयिष्यति मानवः ।
 तद्वास्यामीति मन्त्रानो दिक्षुरप्येष तिष्ठति ॥३७॥
 अत्यन्तं निर्गुणोऽप्यत्र महद्भिः क्षतगौरवः ।
 नूनं संजायते गर्वी यथायं द्रुमकाधमः ॥३८॥
 तत्र ये मन्दिरे लोकास्ते सर्वे चयभोजनाः ।
 तद्वक्त्रादेव निखिन्ताः संजाताः परमेश्वराः ॥३९॥
 प्रविष्टमात्रा विद्यन्ते तादृशा येऽपि निःस्वकाः ।
 तेऽन्येभ्य एव तद् भूरि लभन्ते भेषजचयम् ॥४०॥
 ततो न कश्चित्तन्मूले तदर्थमुपतिष्ठते ।
 स दिक्षु निक्षिपंश्चक्षुर्याचमानं प्रतीचते ॥४१॥
 स्त्रिणापि कालं भूयांसमलम्बप्रार्थकस्ततः ।
 सद्बुद्धिं पुनरप्येष तदर्थं परिपृच्छति ॥४२॥
 सा प्राह भद्र निर्गत्य घोषणापूर्वकं तथा ।

दौयतां यदि गृहीयुः केचित्स्यादतिसुन्दरम् ॥४१॥

ततोऽसौ घोषयत्युच्चैर्मदीयं भेषजचयम् ।

लोका गृहीत गृहीत गृहे तस्मिन्निटाश्वते ॥४२॥

ततः पूर्वतस्तस्माद्गृहीयुरतितुष्काः ।

ये तत्र तद्विधाः केचिदन्येषां तु इति स्थितम् ॥४५॥

अथो प्राग् दृष्टदारिद्र्यो रोरोऽयं मत्ततां गतः ।

राजवर्णवशेनास्मान् याचयत्यात्मभेषजम् ॥४६॥

ततः केचिद्वसन्त्युच्चैः केचिदुत्प्रासयन्ति तम् ।

अन्ये पराङ्मुखीभूय तिष्ठन्ति विगतादराः ॥४७॥

अथ तं तादृशं वीक्ष्य दानोत्साहविबाधकम् ।

जगत्यापारमागत्य सद्वुद्धेः कथयत्यसौ ॥४८॥

गृह्णन्ति द्रमका भद्रे ॥ गृह्णन्ति महाजनाः ।

ममेच्छा यदि सर्वेषामेतेषामुपयुज्यते ॥४९॥

पर्यालोचे दृढं पटवी वर्त्मणे विमलेषणे ।

तदत्र हेतुर्विद्येत याचणेऽस्य महात्मनाम् ॥५०॥

तदाकर्ण्य महाकार्यं नियुक्ताहमनेन भोः ।

चिन्तयन्ती महाध्यानं प्रविष्टा सा विचक्षणा ॥५१॥

अथ निश्चित्य गर्भार्थं कार्यस्येत्यममाधत ।

एक एवात्र हेतुः स्याद् याचणे सर्वकथयः ॥५२॥

राजाजिरे विधायेद् . काष्ठपात्रां जनाकुले ।

वस्तुचयं . विशालायां तिष्ठ विश्रम्भमानसः ॥५३॥

स्वयमेव गृहीयन्ति शून्यं दृष्ट्वा तदर्पिनः ।

स्मरन्तो रोरभावं हि त्वत्कारात्ते न गृह्यते ॥५४॥

आदद्यात् कश्चिदेकोऽपि यदि तत्सगुणो नरः ।

तेन स्यात्तारितो मन्ये घत एतदुदाहृतम् ॥५५॥

✓ किञ्चिज्ज्ञानमयं पात्रं किञ्चित्पात्रं तपोमयम् ।

आगमिष्यति तत्पात्रं यत्पात्रं तारयिष्यति ॥५६॥

ततोऽसौ वर्द्धितानन्दस्तस्या वचनकौशलैः ।

विधत्ते तत्तथैवेति तच्चेदमभिधीयते ॥५७॥

प्रयुक्तं तादृशेनापि ये ग्रहीष्यन्ति मानवाः ।

ते भविष्यन्ति नीरोगा यत्रयं तत्र कारणम् ॥५८॥

अन्यच्च ।

धावदर्थं निस्पृष्टत्वाद् ग्रहणे तदसुगृहात् ।

अतुकम्पापरस्तत्र सर्वस्वत्तातुमर्हति ॥५९॥

एष तावत्समासेन दृष्टान्तः प्रतिपादितः ।

अधुनोपमयं यूयं कथ्यमानं निबोधत ॥६०॥

अदृष्टमूलपर्यन्तं यदत्र कथितं पुरम् ।

सोऽयं संसारविस्तारोऽदृष्टपारः प्रतीयताम् ॥६१॥

महामोहहतोऽनन्तदुःखाग्रातो विपुश्चक्रः ।

पूर्वं मदीयजीवोऽयं स रोर इति गृह्यताम् ॥६२॥

भिन्नाधारतया ख्यातं यत्तस्य घटकपर्परम् ।

तदायुर्गुणदोषाणामाश्रयस्तदिवर्त्तते ॥६३॥

डिम्भाः कुतीर्थका याद्या वेदनाक्लिष्टचित्तता ।

रोगा रागादयो ज्ञेया अजीर्णं कर्मसञ्चयः ॥६४॥

- भोगाः पुत्रकलत्राद्या यच्च संसारकारणम् ।
तज्जीवगृह्णितुत्वात् कदन्नमभिधीयते ॥६५॥
यस्यासौ सुस्थितो नाम महाराजः प्रकाशितः ।
जानीत परमात्मानं सर्वज्ञं तं जिनेश्वरम् ॥६६॥
यच्च तज्जनितानन्दं गदितं राजमन्दिरम् ।
अनन्तभूतिसंपन्नं तज्ज्ञेयं जिनशासनम् ॥६७॥
स्वकर्मविवरो नाम यः प्रोक्तो द्वारपालकः ।
आत्मीयकर्मविच्छेदो यथायोऽधाबुदाक्षतः ॥६८॥
ये चान्ये सूचितास्तत्र द्वारपालप्रवेशकाः ।
ते मोहाज्ञानलोभाद्या विज्ञेयास्तत्त्वचिन्तकैः ॥६९॥
आचार्यास्तत्र राजान उपाध्यायाः सुमन्त्रिणः ।
गीतार्यहृषभा योद्धा गणचिन्तानियुक्तकाः ॥७०॥
सामान्यभिक्षवः सर्वे विज्ञेया मूलवर्गिकाः ।
आर्यास्तु तत्र सद्गच्छे प्रशान्ताः स्त्रविरा जनाः ॥७१॥
भट्टौघाः आद्वसद्गतास्तद्रक्षाबद्धमानसाः ।
ज्ञेया विलासनीसत्वा भक्तास्तत्प्रमदागणाः ॥७२॥
शब्दादिविषयानन्दवर्णनं पुनरत्र यत् ।
तदेवमर्थं सद्गर्माज्जायन्ते तेऽपि सुन्दराः ॥७३॥
धर्मबोधकरो ज्ञेयः सूरिर्यो मत्प्रबोधकः ।
तद्द्या तस्य या जाता ममोपरि महालपा ॥७४॥
ज्ञानमञ्जनमुद्दिष्टं सम्यक्त्वं जलमुच्यते ।
चारित्र्यमत्र विज्ञेयं परमाच्च मनोपिभिः ॥७५॥

सद्बुद्धिः शोभना बुद्धिः सन्मार्गं या प्रवर्त्तिका ।

काष्ठपात्री त्रयाकारा वक्ष्यमाणा कथोच्यते ॥ ७६ ॥

एषा समासतस्तावत् कृता सामान्ययोजना ।

विशेषयोजनायत्नं गद्येनोदाहरिष्यते ॥ ४७७ ॥

तथेह तावत्तत्त्वविदुषामेष मार्गो यदुत तेषां कल्याणाभिनिवे-
शितया निष्प्रयोजनो विकल्पो न चेतसि विवर्त्तते । अथ कदाचिद-
भावितावस्थायां विवर्त्तते तथापि ते न निर्णिमित्तं भाषन्ते । अथ
कदाचिदतत्त्वज्ञजनान्तर्गततया भाषेरन् तथापि न निर्हेतुकं चेष्टन्ते
यदि पुनस्ते निष्कारणं चेष्टेरन् ततोऽतत्त्वज्ञजनसार्थादविशिष्टतया
तत्त्वविद्वत्ता विशीर्येत तस्मात्तत्त्ववेदिष्व्वात्मनोन्तर्भावमभिप्लवता सक-
लकालं सर्वेषु स्वविकल्पजस्थाचरणानां सार्थकत्वं यद्वतः परिचिन्त-
नीयम् । तद्देदिनां च पुरतः कीर्त्तनीयम् ते हि निरर्थकेष्वप्यात्म-
विकल्पजस्थपापारेषु सार्थकत्वबुद्धिं कुर्वन्तमनुकम्पया वारयेयुरिति ।
अतो मयापि स्वप्रवृत्तेः सार्थकत्वावेदयते मासुपमितिभवप्रपञ्चा-
भिधानां कथामारम्भुकामेन कथानकं दृष्टान्तद्वारेण निवेदितं तदेत-
द्यद्यवधारितं भो भव्यास्ततो मदनुरोधेन विहाय विचेयान्तरमस्य
दार्ष्टान्तिकमर्थमाकर्णयत । तच्च यत्तावद्दृष्टमूलपर्यन्तं नाम नगर-
मनेकजनाकुलं सदास्थायुकमाख्यातं सोऽयमनादिनिधनोऽविच्छिन्न-
रूपोऽनन्तजन्तुप्रातपूरितः संसारो द्रष्टव्यः ।

तथाहि ।

युज्यतेऽस्य नगरस्य नगरता कल्पयितुं यतोऽच धवलगृहा-
यन्ते देवलोकादिस्थानानि । दृष्टमार्गायन्ते परापरजन्मपद्धतयः ।

विविधपुण्यायन्ते नानाकारसुखदुःखानि । तदन्तरूपमूल्यायन्ते वज्र-
विधपुण्यापुण्यानि । विचित्रचित्रोज्ज्वलदेवकुलायन्ते सुगतकण-
भवाक्षपादकपिलादिप्रणैतकुमतानि । यौर्वापर्यपर्यालोचनविकल-
सुगधजनचित्ताक्षेपकारितया सहर्षप्रबलकलकलोपेतदुर्दान्तपालक-
क्षापायन्ते । क्रोधादयः कषायाः सकलविवेकिमहालोकचिन्तोद्देग-
हेतुतया तुङ्गप्राकारायन्ते । महामोहलंघ्यतया वेष्टकतया च महा-
परिखायते रागद्वेषात्मिका तृष्णा । विषयजलदुष्पूरतयाऽतिग-
भीरतया च विस्तीर्णमहासरायन्ते शब्दादयो विषयाः । प्रबल-
जलकलोलाकुलतया विपर्यस्तजन्मकुनाधारतया च गम्भीरान्ध-
कूपायन्ते प्रियविप्रयोगानिष्टसंयोगस्त्रजनमरणधनहरणादयो भा-
वाः । नासहेतुतया अदृष्टमूलतया च विशाखारामकाननायन्ते
जन्तुदेहाः । क्षीकमनस्सरीकनिलयनकारणतया स्वकर्मविविध-
विटपितुसुमफलभरपूरिततया चेति ।

यस्तु तत्र जगरे निप्युण्णको नाम द्रमकः कथितः सोऽत्र
संसारजगरे सर्वज्ञशासनप्राप्तेः पूर्वं पुच्छरहिततया यथार्थाभिधानो
मदीयजीवो द्रष्टव्यः । यथासौ द्रमको महोदरः तथायमपि जीवो
विषयकदग्धनदुष्पूरत्वान्महोदरः । यथाऽसौ द्रमकः प्रलीनबन्धुवर्ग-
स्तथायमपि जीवोऽनादौ भवभ्रमणे केवलो जायते केवलो म्रियते
केवलस्य स्वकर्मपरिणतिद्वौकितं सुखदुःखमनुभवति । इत्यतो नास्य
परमार्थतः कश्चिद्वन्धुरस्ति । यथाऽसौ रोरु दुष्टबुद्धिस्तथायमपि
जीवोऽतिविपर्यस्तो यतोऽनन्तदुःखहेतुन् विषयानासाद्य परितुष्यति
परमार्थशून्यं कषायान् गन्धुनिव सेवते । परमार्थतोऽन्धत्वमपि

नगरेऽपरापरजन्मलक्षणेषु उच्चावचेषु गेहेषु विषयकदम्नाशापाश-
वश्रीकृतोऽनारतं भ्रमतीति । यत्पुनस्तस्य भिन्नाधारं घटस्वर्पर-
माख्यातं तदस्य जीवद्रमकस्यायुष्कं विज्ञेयं यतस्तदेव तदुपभोग्यस्य
विषयकदम्नादेस्वारिचमहाकल्याणकादेस्वाश्रयो वर्तते । यतश्च तदेव
गृहीत्वा भूयोभूयोऽस्मिन् संसारनगरेऽयं जीवः पर्यटतीति ।
ये तु तस्य द्रमकस्य दुर्दान्तडिम्बसंघाता यष्टिमुष्टिमहासोऽ-
प्रहारैः क्षणे क्षणे ताडयन्तः शरीरं जर्जरयन्तीति निदर्शितास्तेऽस्य
जीवस्य कुविकल्पास्तत्संपादकाः कुतर्कग्रन्थास्तत्प्रणेतारो वा कुतूहिकी-
विज्ञेयाः । ते हि यदा यदाऽस्य जीवं वराकं पश्यन्ति तदा तदा
कुहेतुशतमुद्गरघातपातैरस्य तत्त्वाभिमुखरूपं शरीरं जर्जरयन्ति ।
ततश्च तैर्जर्जरितशरीरोऽयं जीवो न जानीते कार्याकार्यविचारं न
लक्षयति भक्ष्याभक्ष्यविशेषं न कलत्रयति पेयापेयस्वरूपं नावबुध्यते
हेयोपादेयविभागं नावगच्छति स्वपरयोर्गुणदोषनिमित्तमिति
ततोऽसौ कुतर्कग्रान्तचित्तस्थितयति नास्ति परस्वोको न विद्यते
कुशलाकुशलकर्मणां फलं न संभवति खल्वयमात्मा नोपपद्यते सर्वज्ञः
न घटते तदुपदिष्टो मोक्षमार्ग इति । ततोऽसावतत्त्वाभिनिविष्ट-
चित्तो दिनस्ति प्राणिनो भाषतेऽलौकमादत्ते परधनं रमते
मैथुने परदारेषु वा गृह्णाति परिग्रहं न करोति चेच्छापरिमाणं
भक्षयति मांसमास्वादयति मद्यं न गृह्णाति सदुपदेशं प्रकाशयति
कुमार्गं निन्दति वन्दनीयान् वन्दत्यवन्दनीयान् गच्छति स्वपरयो-
र्गुणदोषनिमित्तमिति वदति परावर्णवादमाचरति समस्तपातका-
नीति । ततो नष्टाति निविडं भूरिकर्मजातं पतत्येष जीवो

नरकेषु । तत्र च पतितः पच्यते कुम्भीपाकेन विपाद्यते क्रकचपाटनेन
 आरोह्यते वज्रकण्टकाकुलासु ग्रीष्मलीषु पाच्यते सन्दंशकैर्मुखं
 विष्टृत्य कलकलायमानं तप्तं त्रपु भक्ष्यते निजमांसानि भुज्यतेऽत्य-
 न्तमन्तप्रभ्राष्ट्रेषु तार्यते पूथवसारुधिरक्लेदमूत्रान्नकलुषां वैतरणीं
 क्षिद्यतेऽसिपध्वनेषु स्वपापभरप्रैरितैः परमाधार्मिकसुरैरिति ।

तथा समस्तपुद्गलराशिभक्षणाऽपि नोपशान्तिमुमुक्षा । निः-
 शेषजलधिपानेऽपि नापगच्छति तर्षः । अभिभूयते शीतवेदनया
 कदर्थ्यते तापातिरेकेण तथोदीरयन्ति च तदन्यनारका नाना-
 काराणि दुःखानि । ततश्चायं जीवो गाढतापानुगतो हा मातर्हा
 नाथास्त्रायध्वं चायध्वमिति विह्वलमाकोग्रति न चास्य तत्र गात्र-
 चायकः कश्चिद्विद्यते ।

कथञ्चिदुत्तीर्णोऽपि नरकादिवाध्यते तिर्यचु वर्त्तमानः । कथं
 वाध्यते भारं कुञ्चते लकुटादिभिः क्षिद्यन्तेऽस्य कर्णपुच्छादयः
 खाद्यते कृमिजालैः सद्गते बुभुक्षां म्रियते पिपासया तुद्यते नाना-
 कारयातनाभिरिति ।

ततः कथञ्चिदवाप्तमनुस्यभावोऽप्येष जीवः पीड्यत एव दुःखैः ।
 कथं तदुच्यते । क्लेशयन्त्रेण रोगघाताः जर्जरयन्ति जराविकाराः
 दोदूयन्ते दुर्जनाः विह्वलयन्तीष्टवियोगाः परिदेवन्यनिष्टसंप्रयोगाः
 विषंस्तुल्यन्ति धनहरणानि आकुलयन्ति खजनमरणानि विह्वल-
 यन्ति नानाध्यसनानीति ।

तथा । कथञ्चिद्विषविविधजन्माप्येष जीवो यस्यत एव नाना-
 वेदनाभिः । तथा हि । आज्ञाप्यते विवशः शक्रादिभिः खिद्यते

परोत्कर्षदर्शनेन जीर्यते प्राग्भवकृतप्रमादस्मरणेन दन्दद्वयेऽस्वाधी-
नामरसुन्दरीप्रार्थनेन शल्यते तन्निदानचिन्तनेन निन्द्यते मच्चर्द्धिक-
देवदन्देन विलपन्त्यात्मनश्चवनदर्शनेन आकन्दति गाढप्राप्तासन्न-
मृत्युः पतति समस्ताशुचिनिदाने गर्भकलमल इति ।

एवं स्थिते । यद्रमकं वर्णयताऽभ्यधाधि यदुत सर्वाङ्गीणमहा-
घाततापानुगतचेतनः हा मातस्त्रायतामित्यं दैन्यविक्रोगविकृतव
इति । तदस्यापि जीवस्य तुल्यमेव द्रष्टव्यम् । तस्मादस्याः सर्वस्या
महानर्थपरम्परायाश्चात्मगताः कुविकल्पास्तत्सम्पादकाः कुदर्शन-
पन्थास्तत्प्रणेतारश्च कुतूथिकाः कारणमिति । यत्तून्मादादयस्तस्य
द्रमकस्य रोगा निर्दिष्टास्तस्य जीवस्य महामोहादयो विज्ञेयाः ।
तत्र मोहो मिथ्यात्वं तदुन्माद इव वर्तते समस्ताकार्यप्रवृत्तिहेतु-
तया प्वर इव रोगः सर्वाङ्गीणमहातापनिमित्ततया शूलमिव
द्वेषो गाढहृदयवेदनाकारणतया पामेव कामसूत्रविषयाभिलाष-
कण्डूकारितया गलत्कुष्ठमिव भयशोकारतिसम्पाद्यं दैन्यम् ।
जनजुगुप्साचेतुतया चित्तोदेगविधायितया च नेत्ररोग इवाज्ञानं
विवेकदृष्टिविघातनिमित्ततया जलोदरमिव प्रमादः सदत्तुष्टानो-
त्साहघातकतयेति । ततश्चायं जीवो मिथ्यात्वादिभिरेतैर्भावरोगै-
र्विह्वलीकृतो न किञ्चित्चेतयते । ततश्च यदेतत् साम्प्रतमेव न
जानीते भक्ष्याभक्ष्यमित्याद्यनध्यवसायरूपं महातमः प्रतिपादितम् ।
ये च नास्ति परलोक इत्यादयो विपर्यासविकल्पाः प्रतिपादिता-
स्तोऽस्य दयस्याप्युत्पत्तौ बाध्याः कुतर्कयन्यादयः सहकारिकारण-
भावेनोत्पादकाः । एते तु रागद्वेषमोहादय आन्तरा उपादान-

कारणभावेन जनकास्तस्मात्पूर्वोक्ता सर्वानर्थपरम्परा परमार्थतो
गाढतरमेतच्चन्यापि विज्ञेया । किञ्च कुशास्त्रसंस्कारादयः कादा-
चित्का एते तु रागादयस्तदुत्पादने सकलकालभाविनः । अन्यच्च ।
सुदर्शनश्रवणादयो भवन्तोऽपि भवेयुर्वानर्थपरंपराकारणं न वेति
व्यभिचारिणः । एते तु रागादयो भवन्तोऽवगम्यतया महानर्थगर्तृपातं
कुर्वन्त्येव नास्त्यच व्यभिचारो यतस्तैरभिभूतोऽयं जीवः प्रविशति
महातमोऽज्ञानरूपं विधत्ते नामाविधविपर्यासविकल्पान् अनुतिष्ठति
कदस्तुष्टागगतानि सञ्चिनोति गुरुतरकर्मभारं ततस्तत्परिणत्या
क्वचिज्जायते सुरेषु क्वचिदुत्पद्यते भानुषेपु क्वचिदासादयति पशु-
भावं क्वचित्पतति महानरकेषु । ततश्च । तदेव प्राक्प्रतिपादित-
स्वरूपं महादुःखसन्तानमभवतमरघट्टघटीयन्त्रन्यायेनानन्तशोऽनुभ-
वद्वारेण परावर्त्तयतीति । एवञ्च स्थिते यत्तद्भ्रमकवर्णने प्रत्यपादि
यदुत शीतोष्णदंशमशकक्षुत्पिपासाद्युपद्रवैर्वाध्यमानो महाघोरन-
रकोपमवेदन् इति । तदच जीवरोरे समर्गस्ततरं मन्तव्यमिति ।
अत एव च यदुक्तं यदुतासौ द्रमकः ।

कृपास्यदं सतां दृष्टो हास्यस्थानं स मानिनाम् ।

बालानां क्रीडनावसो दृष्टान्तः पापकर्मणाम् ॥

तदत्रापि जीवे सकलं योजनीयम् । तथाहि । सततमसात-
संनिपातघस्तोऽयं जीवो दृश्यमानोऽत्यन्तधातुमीभूतप्रशममधुखरसानां
भगवतां सत्साधूनां भवत्येव कृपास्थानं क्लिश्यमानेषु सकलकालं
करुणाभावनाभावितचित्तत्वात्तेषां तथा मानिनामिव वीररसवशेन
तपस्वरणकरणोद्यतमतीनां शरागसंयतानां भवत्येवायं जीवो हास्य-

स्थानं धर्माख्यपुरुषार्थसाधनविकलस्य कीदृशी खल्वस्य पुरुषतेति
तेषामनादरदृष्टेः । तथा ।

वालानां मिथ्यात्वाध्यातचेतसां तथाविधलोकानां कथञ्चिद्वा-
प्रविषयसुखलवानां भवत्येवायं पापिष्ठजीवः क्रीडनावामो दृश्यन्ते
हि धनगर्वोद्गुरचिन्तैस्तथाविधकर्मकरादयो नामाप्रकारं विउभ्य-
मानाः । तथा पापकर्मणां फलप्ररूपणावसरे भवत्येवं विधो जीवो
दृष्टान्तः । तथा हि । भगवन्तः पापकार्माणि दर्शयन्तो भयजनन्तौ
संवेगजननार्थमीदृशजीवानेव दृष्टान्तयन्तीति । यत्पुनरवाचि यदुत ।

अन्येऽपि बहवः सन्ति रोरस्ताव महापुरे ।

केवलं तादृशः प्रायो नास्ति निर्भाग्यग्रेखरः ॥

तदेतदात्मीयजीवस्यात्यन्ताविपरीतचारितामसुभवताभिहितं म-
या । योऽयं मदीयजीवोऽधरितजात्यन्धभावोऽस्य महामोहोऽप-
हसितनरकतापोऽस्य रागः । उपमागोचरातीतोऽस्य परेषु द्वेषः ।
अपहमितवैश्वानरोऽस्य क्रोधो लघूकृतमहाग्रेसराजोऽस्य मामो
विनिर्जितभुजगवनितागतिरस्य माया दर्शितस्त्रयधूरमणसागर-
लघुभावोऽस्य लोभः स्त्रप्रपिपासाकारमस्य विषयसाम्पत्यं भगव-
त्सुर्मप्राप्तेः प्राणामीरस्त्रसंवेदनसिद्धमेतत् । अहमेवं तर्कयामि नैव-
मुष्णदोषताप्रायोऽन्यजीवानां यथा चैतत्सोपपत्तिकं भवति तयो-
त्तरच प्रतियोधावसरे विस्तरेणाभिधास्यामः ।

यत्तूक्तं यथाऽसौ रोरस्तावदृष्टमूलपर्यन्ते मगरे प्रतिभवनं भिषा-
मटश्वेवं चिन्तयति । यदुत चमुकस्य देवदत्तस्य बन्धुमित्रस्य जिन-
दत्तस्य च गृहेऽहं खिग्धा गृष्टी बह्वी, सुसंस्कृता भिषां सस्ये ताद्याहं

त्वर्णमादाय यथान्ये द्रमका न पश्यन्ति तथैकान्ते यास्यामि । तत्र
 कियतीमपि भोक्ष्ये श्रेयामन्यदिनार्थं स्थापयिष्यामि । ते तु
 द्रमकाः कदाचित्कुतश्चिन्निमित्तानां लब्धलाभं ज्ञास्यन्ति ततश्चा-
 गत्य याचमाना मामुपद्रवयिष्यन्ति । ततश्च श्रियमाणेनापि मया
 न दातव्या सा तेभ्यः । ततस्ते बलामोटिकया यक्षीयन्ति । ततोऽहं
 तैः सह धोदुं प्रारभ्ये । ततस्ते मां यष्टिमुष्टिकोद्गादिभिस्ताडयि-
 ष्यन्ति । ततोऽहं महासुद्धरमादाय तानेकैकं चूर्णयिष्यामि न
 द्यान्ति दृष्टास्ते मया पापा इत्येवमलौकविकल्पजालमालाकुलीकृत-
 मानसः केवलं प्रतिक्षणं रौद्रध्यानमापूरयिष्यति न पुनरसौ वराकः
 प्रतिगृहमटाव्यमानोऽपि किञ्चिद्भोजनजातमाषादयति । प्रत्युत
 हृदयखेदमात्मनोऽनन्तगुणं विधत्ते । अथ कथञ्चिद्देववशात्कदम्बलेश-
 माचमाप्नोति तदा महाराज्याभिषेकमिवासाद्य हर्षातिरेकाज्जगद-
 प्यात्मनोऽधस्तान्मन्यते । तदेतत्सर्वमत्राऽपि जीवे योजनीयम् । तत्रास्य
 संसारेऽहर्निशं पर्यटतो य एते शब्दादथो विषया यच्चैतद्वन्धुवर्ग-
 धनकनकादिकं यच्चान्यदपि क्रीडाविकथादिकं संसारकारणं तद्वृ-
 द्धिहेतुतथा रागादिभावरोगकारणत्वात् कर्मसञ्चयरूपमहाजीर्ण-
 निमित्तत्वाच्च कदम्बं विज्ञेयं ततश्चायमपि महामोहयत्नो जीव-
 श्रितयति । यदुत परिणेत्याम्यहमनल्पयोषितः तास्य रूपेण
 पराजेयन्ति त्रिभुवनं सौभाग्येनाभिमुखयिष्यन्ति मकरध्वजं
 विलासैः चोभयिष्यन्ति मुनिहृदयानि कक्षाभिरुपहसिष्यन्ति
 वृद्धस्यतिं विज्ञानेन रञ्जयिष्यन्ति अतिदुर्विदग्धजनचित्तानीति ।
 तासां चाहं भविष्यामि सुतरां हृदयवल्लभः न सञ्चिष्यन्ते ताः पर-

पुरुषगन्धमपि न लब्धयिष्यन्ति मम कदाचिदाज्ञां करिष्यन्ति मे
 सततं चित्तानन्दातिरेकं प्रसादयिष्यन्ति मां दर्शितकचिमकोपवि-
 कारं विधास्यन्ति कामोत्कोचकरणवद्भूति चाटुग्रतानि प्रकटयिष्य-
 न्तींगिताकारैर्मे हृदयसङ्गावं हरिष्यन्ति नानाविकारविष्वोक्तैर्मे-
 मानसं हनिष्यन्ति मामनवरतं ताः परस्परैर्यथा साभिस्त्रायं कटा-
 क्षविशेषैरिति । तथा भविष्यति मे विनीतो दक्षः शुचिः सुवेष्टो-
 ऽवसरश्चो हृदयग्राही मय्यभुरक्तः समस्तोपचारकुशलः गौर्धोदार्थ-
 सम्पन्नः सकलकलाकौशल्योपेतः प्रतिपत्तिनिपुणोऽपहसितशक्रपरि-
 करः परिकर इति । तथा । भविष्यन्ति मे निजयशःशुभ्र-
 सुधाधयलतया स्खचित्तसन्निभा अत्युच्चतया च हिमगिरिसङ्काशा
 विचित्रचित्रोज्ज्वला वितानमालोपशोभिताः शास्त्रभञ्जिकाद्यनेक-
 नयनानन्दकारिरूपरचनाकक्षिता वङ्गविधयाला विशाला नाना-
 प्रकारप्रकोष्ठविन्यासा अतिविस्तीर्णानेकाकारस्थानमण्डपपरिकरिताः
 समन्तान्महाप्राकारपरिचिता अपहसितविबुधाधिपावासाः सप्तभूमि-
 कादयो भूयानिः प्रामादाः । तथा करिष्यन्ति मे भवने सततं प्रकाशं
 मरकतेन्द्रनीलमहानौलककैतनपद्मरागवज्रवेदूर्यैन्दुकान्तसूयंकान्तसू-
 डामणिपुष्परागादिरत्नरागयः । तथा विराजिष्यन्ते मम मन्दिरे
 समन्तात्पीतोद्योतमादर्शयन्तो हाटककूटाः । तथा भविष्यन्ति मम
 सद्गनेऽनन्ततया हरिणधान्यकुण्यादिकमनाम्यास्थानम् । तथा नन्द-
 यिष्यन्ति मे हृदयं मुकुटाङ्गदकुण्डलप्राप्तत्वादयो भूयणविशेषाः ।
 तथा जनयिष्यन्ति मे चित्तरतिं चीनांशुकपर्वांशुकदेवांशुक-
 प्रभृतयो वस्त्रविस्ताराः । तथा वर्द्धयिष्यन्ति मे मानमानन्दं मणि-

कनकविचित्रभक्तिमण्डितराजतक्रीडापर्वतककलितानि दीर्घिका-
 गुञ्जाश्लिकायन्त्रवापिकाद्यनेकविधजलाश्रयमनोहराणि वकुलपु-
 श्पागनागाशोकचम्पकप्रभृतिविविधविटपिजातिविस्ताराणि पञ्चवर्ण-
 गन्धवन्धुरकुसुमभरानम्रशाखापर्यन्तानि कुमुदकोकनदादिजलरुह-
 चारुणि भ्रमद्भृङ्गसङ्कारसारतारोपगौतानि प्रासादसमीपवर्तीनि
 स्त्रीलोपवनानि प्रमोदयिष्यन्ति मां निर्जितदिनकरचन्दनसौन्दर्या
 रथसङ्घाताः । हर्षयिष्यन्ति मामपहस्तिसुराधिपहस्तिमाहात्म्यानां
 वरकरिणां कोटयः । तोषयिष्यन्ति मामधरितविवुधपतिहरिरया
 हयकोटिकोटयः । समुल्लासयिष्यन्ति मे मनसि प्रमदातिरेकं
 पुरतो धावन्तोऽनुरक्ता अपरपराकरणपटवः परस्परमविभिन्न-
 चेतसो न चान्यन्तसंहतासङ्घातीताः पदातिसङ्घाताः । रञ्जयिष्यन्ति
 मे प्रतिदिनं प्रणतिलालसानि राजसृन्दानि किरौटमणिमरीचि-
 जासैखरणारविन्दम् । भविष्याम्यहं भूरिभूमिमण्डलाधिपतिः ।
 तन्त्रयिष्यन्ति मे समस्तकार्याणि प्रज्ञावज्ज्ञातसुरमन्त्रिणोऽमात्य-
 महत्तमाः । तदिदं सुसंस्कृतभिषास्त्राभेच्छातुल्यं विज्ञेयम् । पुनश्च
 चिन्तयति । ततोऽहमतिसमृद्धतया निश्चिन्ततया च परिपूर्णसम-
 सामग्रीकः करिष्यामि विधिना कुटीप्रावेशिकं रसायनं ततस्तदुप-
 योगात् संपत्स्यते मे वल्लीपलितखालित्यव्यङ्गादिविकलं जरामरण-
 विकाररहितं देवकुमाराधिकतरद्युतिवितानं निःशेषविषयोपभोग-
 भाजनं महाप्राणं शरीरम् । तदिदं लब्धमिच्छैकान्तगमनमनोरथ-
 समभवगन्तव्यम् । भूयश्च मन्यते । ततोऽहमतिप्रमुदितचेता गभीर-
 रतिसागरावगाढस्तेन लक्षणाकलापेन सार्द्धं ललमानः खल्वेवं करिष्ये ।

यदुत कचिदनवरतप्रवृत्तमदनरसपरवशोऽनारतसुरतविनोदेन
 स्पर्शनेन्द्रियं प्रीणयिष्ये । कचिद्रसनेन्द्रियोत्सवदारेण स्वस्वीकृता-
 शेषहृषीकवर्गान्मनोहरसानाखादयिष्ये । कचिदतिसुरभिकर्पूरानु-
 विद्धमलयजकम्पौरजकुरङ्गमदादिविस्तेपनदारेण च पञ्चसुगन्धिक-
 तांवृक्षास्त्रादनय्याजेन चाहं प्राणेन्द्रियं तर्पयिष्ये । कचिदनारत-
 ताडितमरुजध्वनिसनायममरसुन्दरीविभ्रमलक्ष्मणालोकसम्पादितम-
 नेकाकारकरणाङ्गहारमनोहरं प्रेक्षणकमौलमाण्यचुरिन्द्रियानन्दं
 विधास्ये । कचित्कलकण्ठतमयोगविशारदजनप्रयुक्तं वेणुवौणाम्बुदङ्ग-
 काकलीगीतादिस्त्रममाकर्णयन् श्रोत्रेन्द्रियमाह्लादयिष्ये । कचि-
 त्पुनरखिलकलाकलापकौशलोपेतैः समानवयोभिः समर्पितवृद्ध-
 सर्वस्वैः शौचीदार्यवीर्यैरपहसितमकरध्वजशौन्दर्यैर्मित्रवर्गैः साङ्गै-
 रानाविधक्रीडाविस्तारै रममाणः समयेन्द्रिययाममाह्लादातिरेक-
 मास्कन्दयिष्यामीति । तदिदमेकान्तेभिश्चाभक्षणाकांक्षासदृशमव-
 सेधम् । चिन्तयति च ततो मामेवं निरतिशयसुखानुभवदारेण
 तिष्ठतो भूयांसं कालं समुत्पत्स्यन्ते सुरकुमाराकारधारकाणि
 रिपुसुन्दरीवृद्धदाहदायकानि च समाह्लादितसमस्तवन्धुवर्ग-
 प्रणयिजननानाप्रकृतौनि मत्प्रतिबिम्बकसंकाशानि सुतप्तानि ।
 ततोऽहं सम्पूर्णश्रेयमनोरथविस्तारः प्रत्यक्षमितप्रत्यूहममूषोऽनन्तकालं
 यथेष्टेष्टया विहरिष्यामि । सोऽयं भूरिदिनायं स्थापन-
 मनोरथ इव वर्तते । यत्पुनराशोषयति ।

यदुत । अथ कदाचित्तं तथाभूतं मामकौनं संपत्प्रकपं श्रेय-
 नृपतयः श्रोयन्ति । ततस्तो मत्सुराभातचेतसः सर्वेऽपि संभूय मदि-

पयेषूपश्रवं विधास्यन्ति । ततोऽहं तेषामुपरि चतुरङ्गसेनया विचेपेण
 यास्यामि ततस्ते स्त्रवलावलेपवग्नेन मया सह सङ्गमं करिष्यन्ति ।
 ततो भविष्यति प्रभूतकाशिको महारणविमर्दः । ततस्ते परस्परं
 संहततया भूरिसाधनतया च मनाग् मामाक्रमिष्यन्ति ततोऽह-
 मभिषर्द्धितक्रोधबन्धतया प्रादुर्भूतप्रवसरणोत्साहस्तानेकैकं सबलं
 चूर्णयिष्ये । नास्ति समस्तानामपि पातालेऽपि प्रविष्टानां मया
 बद्धानां मोक्ष इति । तदिदं रोररणाकाण्डविद्वरश्मानमवमोह-
 यम् । भूयश्च भावयति । ततोऽहमवजितसमस्तपृथिवीभाविराज-
 वृन्दत्वाकृत्ये चक्रवर्तिरान्यमहाभिषेकम् । ततो नास्ति वस्तु तत्त्रि-
 भुवने यन्मे न सम्पत्स्यत इति । एवमेव जीवो राजपुत्राद्यवस्थायां
 वर्त्तमानो बद्धशो निष्प्रयोजनविकल्पपरम्परयात्मानमाकुलयति ।

ततश्च । रौद्रध्यानमापूरयति ततो बध्नाति निविडं कर्म ततः
 पतति महानरकेषु न चेह तथापि खिद्यमानोऽपि पूर्वापार्जित-
 पुण्यविक्रतः स्वहृदयतापं विमुच्यपरं कञ्चनार्यमासादयति । तद-
 नेनैतल्लक्षणीयं यदा खल्वेव जीवो नरपतिसुताद्यवस्थायामतिवि-
 ग्रासचित्ततया क्लृप्तापकर्णिततुच्छवस्तुगोचरमनोरथो दृढदर्शप्रार्थक-
 तथा स्वबुध्यैव महाभिप्रायस्तदापि विदितप्रशमामृतास्वादनमुख-
 रसानां विज्ञातविषयविपाकदारुणभावानां भिद्विबधूसखन्धबद्धाद्य-
 वसायानां भगवतां सत्साधूनां चुद्रद्रमकप्रायः प्रतिभासते
 किम्पुनः शेषास्त्रवस्थास्त्रिति ।

तथा हि । द्विजातिवणिजकाभीरान्यजादिभावेषु वर्त्तमानोऽ-
 जीवोऽदृष्टतत्त्वमार्गो वराकस्तुष्टाभिप्रायतया क्वचिद्विज्ञानमपि

चुद्रयामाणां स्नाभं चक्रवर्त्तित्वं मन्यते । क्वचित्चेवखण्डमात्रप्रभुत्व-
 मपि महामण्डलिकत्वमाकलयति । क्वचिज्जारकुलटामप्यमरसुन्दरीं
 कल्पयति । क्वचिद्देशविरूपमप्यात्मानं मकरध्वजं चिन्तयति ।
 क्वचिन्मातङ्गपाटकाकारमप्यात्मपरिजनं शक्रपरिवारमिव पश्यति ।
 क्वचिद्भविष्य चित्रचतुराणां सहस्राणां शतानां विंशतीनां रूप-
 काणामपि स्नाभं कोटीश्वरत्वमवगच्छति । क्वचित्पञ्चपाणामपि
 धान्यद्रोणानामुत्पत्तिं धनदविभवतुल्यां लक्षयति । क्वचित्सकुटुम्ब-
 भरणमपि महारान्यमवबुध्यते । क्वचिदुप्यूरोदरदरीपूर्णमपि महो-
 त्सवाकारं जानीते । क्वचिद्भिचावाग्निमपि जीवितावाग्निं निश्चि-
 नोति । क्वचिदन्यं शब्दादिविषयोपभोगनिरतमुदीक्ष्य राजा-
 दिकं शक्रोऽयं देवोऽयं यन्त्रोऽयं पुण्यभागयं महात्मायं पुरुषो
 यदि ममाप्येवं सम्पद्यन्ते विषयास्ततोऽहमप्येवं विज्ञप्तमामीति चिन्त-
 यन्परिताम्यति । तथाविधाकृतविडम्बितस्य तदर्थं करोति भूभुजां
 मेधां पर्युपास्ते तान् सर्वदा दर्शयति विनयं वदत्यशुक्लं शोका-
 क्रान्तोऽपि हसति तेषु हसत्यु सञ्जातजातस्त्रपुत्रहर्षप्रकर्षोऽपि
 रोदिति तेषु रुदत्यु निजशत्रून्पि स्तौति तदभिमतान् स्त्रपरम-
 सुषदोऽपि मिन्दति तद्विषो धावति पुरतो रात्रिदिवं मर्हयति
 खिन्नदेहोऽपि तत्तरणान् चाप्यत्यग्नौचिस्त्रानानि विधत्ते तद्वच-
 नात्सर्वजघन्यकर्माणि प्रविशति छतान्तवदनकुक्षर इव रणमुखे सम-
 र्पयति करवालादिघातानामात्मघटयं म्रियते धनकामोऽपूर्ण-
 काम एव वराकः । तथा प्रारभते हृषीं खिद्यते सर्वमहोरात्रं
 वाहयति हृषं अनुभवत्यटव्यां पशुभावं विमर्हयति नानाप्रकाराग्

प्राणिनः परितप्यते दृष्टभावेन बाध्यते बीजनाशेन तथा विधत्ते
वाणिज्यं भाषतेऽस्त्रीकं मुष्णाति विग्रहमुग्धलोकान् याति देश-
न्तरेषु सहेतुः शीतवेदनां धमते तापघन्तापं तितितते वुभुक्षां
न गणयति पिपासांमनुभवति चासायासादौनि दुःखगतानि
प्रविशति महारौद्रसमुद्रे प्रलीयते चानपाचभङ्गेन भवति भक्ष्यं
जलचराणां तथा भ्रमति गिरिकन्दरोदरेषु आस्कन्दत्यसुरविव-
राणि निभालयति रसकूपिकाः भक्ष्यते तदा रचराचसैः तथा-
ऽवलम्बते महासाहसं याति रात्रौ अशानेषु वहति मृतकलेवराणि
विक्रीणाति महामांसं साधयति विकलवेतासं निपात्यते तेन
क्षुपितेन । तथाऽभ्यस्यति खन्यवादं निरीक्ष्यते निधानलक्षणानि
तुष्यति तद्दर्शनेन ददाति रात्रौ तद्गृहणार्थं भूतवस्तिं दूयते
तद्भारभृतभाजनवीचणेन । तथानुशीलयति धातुवादं समुपवरति
नरेन्द्रदृष्टं गृह्णाति तदुपदेशं मौल्ययति मूलजालानि समाहरति
धातुमृत्निकाः समुपढौकयति पारदं क्षिप्यते तस्य जारण-
चारणमारणकरणेन धमते राचिन्दिवं पूत्करोति प्रतिक्षणं
क्षयति पीतश्वेतक्रिययोर्लेशसिद्धौ खादत्यहर्निशमाशामोदकान्
व्ययीकरोति तदर्थं शेषमपि धनसत्वं मार्द्यते दुःसाधितकर्मवि-
भ्रमेण । तथा विषयोपभोगसम्यक्तये धनार्थमेव चायं जीवः कुरुते
चौर्यं रमते द्यूतमाराधयति यच्चिणीं परिजपति मन्त्रान् गणयति
ज्योतिषीं प्रयुक्ते निमित्तं आवर्जयति लोकद्वयं अभ्यस्यति
सकलं कलाकलापं किं बद्धं तच्चास्ति यच्च करोति तच्च विद्यते यच्च
वदति तच्च सम्भवति यच्च चिन्तयति न च तथाप्ययमनवरतमित्येतच्च

तदर्थं बंभ्रम्यमाणः प्राग्विहितपुण्यशून्यः समभिलषितार्थस्य तिल-
तुषचिभागमात्रमपि प्राप्नोति केवलं स्वचित्तमन्तापमार्तरौद्र्याने
गुरुतरकर्षभारं तद्वारेण दुर्गतिं चात्मनोऽभिवर्द्धयतीति । यदि पुनः
कथञ्चित्पूर्वविहितपुण्यलवः स्यात् ततोऽयं जीवस्तदुदयेन धनसहस्रा-
दिकं वा अभिमतभार्यां वा स्वग्ररीरसन्दर्भं वा विनीतपरिजनं वा
धान्यसञ्चयं वा कतिचिद्द्यामप्रभुलं वा रात्र्यादिकं वा प्राप्नुयादपि ।
ततश्च । यथाऽसौ द्रमकः कदम्बलेग्रमात्रलाभातुष्टयायमपि जीवो
माद्यति हृदये मदमन्त्रिपातयन्तुहृदयस्य नाकर्णयति विज्ञापनानि
न पश्यति शेषलोकं न नामयति यीवां न भाषते प्रगुणवचनैः
अकाण्ड एव निमीलयति चक्षुषौ अपमानयति गुरुसंहतिमपि
अतोऽयमेवंविधतुच्छाभिप्रायहतस्वरूपो जीवो ज्ञानादिरत्नभरप-
रिपूर्णतया परमेश्वराणां भगवतां सुनिपुङ्गवानां सुद्रुद्रमकेभ्योप्यध-
मतमः कथं न प्रतिभाषते । यदा पशुभावे नरकेषु वा वर्ततेऽयं
जीवस्तदा विशेषतो द्रमकोपमामतिलंघयति यतो विवेकधनानां
महर्षीणां य एते किल शक्रादयो देवा महर्षयो महाद्युतयो
निरुपचरितश्रद्धादिविषयोपभोगभाजनं द्राघोयःस्थितिकास्तेऽपि
यदि सम्यक्दृग्गनरत्नविकलाः स्युस्तदा महादारिद्र्यभराकान्तमूर्त्तयो
विद्युक्ताविलम्बितचटुलजीविताश्च प्रतिभामन्ते किं पुनः श्रेयाः
संसारोदरविवरवर्त्तिनो जन्तव इति । यथा चामौ द्रमकोऽवज्ञया
जनैर्दत्तं तत्कदम्बं भुञ्जानः शक्रादपि शङ्कते यदुतायं समैतदुदा-
सयिष्यति । तथायमपि जीवो महामोहोपहतमद्रविणकलचादिकं
कथञ्चित्तावता स्तेगजालेनोपार्जितं यदानुभवति तदा विभेति

तत्स्करेभ्यः चस्यति नरपतिभ्यः कम्पते भयेन दायादेभ्यः उद्विजते
याचकेभ्यः किं वञ्चनात्र जल्पितेनात्यन्तनिःस्पृहमुनिपुङ्गवेभ्योऽपि
शङ्कते । यदुतैते महता वचनरचनाटोपेन मां प्रतार्य नूनमेतद्य-
हीतुमिच्छन्ति तथाविधगाढमूर्च्छाविषाभिभूतचित्तश्चिन्तयत्येवं हन्त
धक्ष्यते ममैतद्द्रविणजातं चिचभानुना श्रावयिष्यते वा सलिलप्रवा-
हेन हरिष्यते वा चौरादिभिः अतः सुरचितं करोमि ततोऽसहायः
शोषजनाविश्रम्भितया राचावुत्थाय खमत्यतिदूरं भूतलं निधत्ते
तत्तत्र निभृतसञ्चारः पुनः पूरयित्वा गर्भं कुरुते स्रमं भूतलं वि-
किरति तस्योपरि धूलिकचवरादिकं सम्पादयति किलालक्ष्यं स्वाकू-
तेन मा पुनर्न ज्ञास्यामि स्वदेशमिति विधत्ते विविधानि चिह्नानि
प्रयोजनान्तरेण तद्देशेन सञ्चरन्तमपरं जनं मुञ्जमुञ्जनिंभालयति
कथञ्चित्तद्देशे यान्तीं तदृष्टिं शङ्कते आ ज्ञातमेतेनातो मूर्च्छादन्द-
मानमानसो न लभते राचौ निद्रां पुनरुत्थाय तत्प्रदेशात्तदुत्थ-
नति निधत्ते च प्रदेशान्तरं निरीक्षते पुनःपुनर्दिगन्तरेषु सभयं
निक्षिपंश्चक्षुः । यदुत मां कश्चिद्द्रक्ष्यतीति व्यापारान्तरमपि स केवलं
कायेन करोति चेतसु तत्प्रतिबन्धबन्धमबद्धं ततः स्थानादन्यत्र
पदमपि न चक्षतीति । अथ कथञ्चित्तथाविधयत्नशतैरपि तेन
रक्ष्यमाणमपरो लब्धयेत् गृहीयाच्च ततोऽभावकाण्डवज्रपातनिर्द-
क्षितशरीर इव ह्येतात ह्येतातर्ह्यं भ्रातरिति विह्वलमाराध्य-
मानः सकलविवेकिलोकं करुणापरौतचित्ततां प्रापयति । अति-
मूर्च्छायाप्राप्नातचेतनो म्रियते वा । तदिदं धनलवप्रतिबद्धचेतो-
त्तीनां विस्मयितमुपदर्शितम् । तथा गृहिणीप्रतिबन्धयद्गृहीतवि-

यद्दोऽपौर्याग्रवितुद्यमानमानसः खल्वेष जीवस्तस्याः परवीक्षणरक्ष-
णाक्षणिकः सन्न निःसरति गेहात् । न खपिति रजन्यां त्यजति
मातापितरौ शिथिलयति बन्धुवर्गान् न ददाति परमसुखदोऽपि
स्रग्दहे ढौकम् । अवधीरयति धर्मकार्याणि न गणयति लोकवच-
नीयतां केवलं तस्या एव सुखमनवरतमीक्षमाणसामेव च परमा-
त्ममूर्त्तिमिव योगी निवृत्ताग्रेषव्यापारो ध्यायन्नेवाप्नोति । तस्य च
यदेव सा क्षुब्धते तत्सुन्दरं यदेव सा भाषते तदेवानन्दकारि-
यत्सा चिन्तयति तदेवेङ्गिताकारैर्विज्ञायामौ सम्पादनायाहं
मन्यते । एवञ्चाकलयति मोक्षविडम्बितेन मनसा । यदुत्थं समा-
सुरक्षा हितकारिणी न चान्येदृशी सौन्दर्योदार्यगौभाग्यादिगुण-
कलापकक्षिता जगति विद्यते । अथ कदाचित्तां मातेति भगि-
नीति देवतेत्यपि मन्यमानः परो वीक्ष्यते ततोऽमौ मोक्षान्
क्रुध्यतीव विह्वलीभवतीव मूर्च्छतीव म्रियते इव किं करोमीति न
जानीते । अथ सा विद्युज्यते म्रियते वा ततोऽभावव्याक्रन्दति
परिदेवते म्रियते वा अथ सा कथञ्चिदुःशीलतया परपुरुषचा-
रिणी स्यात् परपुरुषा वा मत्सत्तां समाक्रम्य गृहीयुः । ततोऽमौ
महामोक्षविह्वलो यावज्जीवं हृदयदाहेन जीर्यते प्राणैर्वा विद्युज्यते
दुःखामिकातिरेकेणेति । तदैवमेकेकवस्तुप्रतिपत्त्यवदुःखदयोऽयं
जीवो दुःखपरम्परामासादयति । तथापि । विपर्यस्ततया तद्रक्षण-
प्रवणमनाः सर्वथा ग्राह्यते समेदमयं हरिष्यतीति । यथा च
तस्य रोरस्य तेन कदम्बेनोदरपूरं पुरितस्यापि न दग्धिः संपद्यते ।
प्रत्युत प्रतिक्षणं सुतरां बुभुक्षाभिवर्धत इत्युक्तम् । तथाम्यापि

जीवस्थानेन धनविषयकल्लादिना कदन्नप्रायेण पूर्यमाणस्यापि नाभिलाषविच्छेदः किन्तर्हि गाढतरमभिवर्द्धते तत्तर्प्यः । तथाहि यदि कथञ्चिद्विणशतं सम्पद्यते ततः सहस्रमभिवञ्छति । अथ तदपि सञ्जायते ततो लक्षमाकाञ्चति तत्सम्पत्तावपि कोटी-मभिलषति तस्मात्ते राज्ञं प्रार्थयति । अथ राजा जायते ततश्चक्रवर्तीत्वं मृगयते तत्सम्भवेऽपि विषुधत्वमन्विच्छति । अथ देव-मप्यास्कन्देत्ततः शक्रत्वमन्वेपयते । अयेन्द्रतामपि लभते ततोऽपुनरोत्तरकल्पाधिपतित्वपिपासापर्यासितचेतसो मास्तेवास्य जीवस्य मनोरथपरिपूर्णिः । यथा हि गाढघीमे समन्ताद्भवदाहतापि तशरीरस्य पिपासाभिभूतचेतमस्य मूर्च्छया पतितस्य कस्यचित्पथिकस्य तत्रैव स्तब्धदर्शने सुबह्वन्यपि प्रवसकलोलमालाकुलानि महाजलाग्रथकदम्बकानि पीयमानान्यपि न तर्षापकर्षकं मनागपि सम्पादयन्ति । तथास्यापि जीवस्य धनविषया दीनि । तथाह्यनादौ संसारे विपरिवर्त्तमानेनानन्तशःप्राप्तपूर्वादेव भवेषु निरुपचरितग्रन्दाद्युपभोगाः आसादितान्यनन्तानर्घ्यरत्नकूटानि विलासितं खण्डितरतिविभ्रमैः सह विलासिनौसार्यैः क्रौडितं त्रिभुवनातिशायिनीभिर्नानाक्रौडाभिः । तथाप्ययं जीवो महाबुभुक्षामोदर इव शेषदिनभुक्तवृत्तान्तं न किञ्चिज्जानाति केवलं तदभिलाषेण शृष्यतीति । यत्तूक्तं यदुत तत्कदचं तेन द्रमकेन लौल्येन भुक्तं जीर्यति जीर्यमाणं पुनर्वातविषूचिकां विधाय तं रोरं पीडयतीति । तदेवं योजनीयम् । यदा रागादिपरीतचित्तोऽयं जीवो धनविषयकल्लादिकं कदम्बकस्य स्वीकरोति तदास्य कर्मसम्प-

यल्लक्षणमजीर्णं सम्पद्यते । ततश्च । यदा यदुदयदारेण जीर्यति
तदा नारकतिर्यङ्गनरामरभवश्चमणलक्षणां वातविषूचिकां विधा-
येन जीवं गितरां तत्कदर्शयति । यथा च तत्कद्वं तस्य सर्वरो-
गाणां निदानं पूर्वात्पद्मरोगाणां चाभिवृद्धिकारणमत्यर्थमभिहितं
तथेदमपि रागयस्तचित्तमानेन जीवेनोपभुज्यमानं विषयादिकं
महामोहादिलक्षणानां प्रागुपवर्णितानां समस्तारोगाणां भविष्यतां
कारणं पूर्वनिर्वर्णितानां पुनरभिवृद्धिहेतुभूतं वक्तुं । यथा च
स रोरस्तदेव कुभोजनं चारु मन्यते सुस्वादभोजनाखादं तु स्वप्ना-
नोऽपि वराको नोपलभत इत्युक्तम् । तथायमपि जीवो महा-
मोहयस्तचेतोवृत्तितया यदिदमग्रेयदोषराशिदूषितमुपवर्णितस्त्वित्या
विषयधनादिकं तदेवातिसुन्दरमात्महितश्च चेतसि कल्पयति
यापुनः पारमार्थिकं स्नाधीननिरतिग्रयानन्दमन्दोद्ददायकं महा-
कल्याणभूतमपारिचरूपं परमात्मं तदयं वराको महामोहनिद्रा-
तिरोहितसद्विवेकलोचनद्युगलो न कदाचिदासादयति । तथा हि
पद्यमनादौ भवभ्रमणे पूर्वमेव तत् कश्चिदलस्यत ततोऽग्रेयक्षेत्र-
राशिच्छेदलक्षणमोचावाग्निर्नयन्तं कालं यावत्संसारगहने पर्यटित्य-
त्ततदायमद्यापि वंभ्रमीति । ततो नामेन मदीयजीवेन मद्यरणरूपं
सद्भोजनं प्रागवाप्तमिति निश्चीयते । यत्पुनरभ्यधायि । यथा तद-
दृष्टमूलपर्यन्तं नगरगुहावशेषे गेहेषु धिक्कृतपक्षपत्नरादिषु माना-
रूपासु च रथ्यासु पर्यटतोऽगवरतमग्रान्नाचेतमाऽनेन रोरैषानन्तः
परावर्त्तितमिति । तदपि भयंभय मनागं विधेयं यतोऽनुनापि जीये-
नानादिगया काष्ठेभ्य भगवाननन्तपुद्गलपरायणः पर्यन्तं गीताः ।

यथा च तस्य भ्रमतो द्रुमकस्य तत्र नगरे न ज्ञायते कियान् कालो
 संघित इत्युक्तं तथा जीवभवभ्रमणकालकलनमपि न प्रतीतिगो-
 चरचारितामनुभवति निरादितया तत्परिच्छेदस्य कर्तुमशक्तेरिति ।
 तदेवमच संसारनगरोदरे भदीयजीवरोरोऽयं कुविकल्पकुतर्ककुतू-
 र्थिकलक्षणैर्दुर्दान्तडिम्भसंघातैस्तत्वाभिमुख्यरूपे शरीरे विपर्याससंपा-
 दनलक्षणया ताडनया प्रतिक्षणं ताडयमाने महामोहादिरागव्रातप्र-
 स्ताशरीरस्तद्वशेन नरकादियातनास्थानेषु महावेदनोदयदलितस्त्र-
 रूपोऽत एव विवेकविमलीभूतचेतसां कृपास्थानं पौर्वापर्यपर्यालोचन-
 विकलान्तःकरणतया तत्तावबोधविप्रकृतोऽत एव प्रायः सर्वजीवेभ्यो
 जघन्यतमोऽत एव धमविषयादिरूपकदम्बदुराशापाशवशीकृतः कथं-
 चित्तस्तेजसाभतुष्टोऽपि तेनाद्वयचेतास्तदुपाज्जनवर्द्धनसंरक्षणप्रतिबद्धा-
 न्तःकरणस्तद्वारेण च गृहीतनिविडगुह्यतराष्ट्रप्रकारकर्मभाररूपानि-
 ष्ठितापय्यपायेयस्तदुपभोगदारेण विवर्द्धमानरागादिरोगगणपौडित-
 स्तथापि विपर्यस्तचित्ततया तदेवानवरतं भुञ्जानोऽप्राप्तसञ्चारिचरूप-
 परमान्नास्वादोऽरघदृघटौयन्त्रन्यायेनागन्तपुद्गलपरावर्त्तनसमस्तयोनि-
 स्थानास्कन्दनदारेण पर्यटित इति । अधुना पुनरस्य यत्सम्यक्
 तदभिधीयते । इह च । चिकालविषयतयाऽस्य व्यतिकरस्य विवक्षया
 समस्तकालाभिधायिभिरपि प्रत्ययैरच सर्वत्राऽपि कथाप्रवन्धे निर्देशः
 सङ्गतो द्रष्टव्यः । यतो विवक्षया कारकवत्कालोऽपि वस्तुस्थित्यैकस्त्र-
 रूपेऽपि वस्तुनि नानारूपः प्रयुक्तो दृष्टोऽभौष्टव्यं गदविदाम् । यथा
 ' योऽयं मार्गो गन्तव्यः ' आपाटलिपुचात् तत्र कूपोऽभूद्भवच्च वभूव
 भविव्यति भवितेति वा एते सर्वेपि कालनिर्देशा एकस्मिन्नपि कूपाख्ये

वस्तुनि विवचावशेन साधवो भवन्तीत्यलमप्रस्तुतविस्तरेणेति । तत्र
योऽसौ तत्सुभावतया समस्तभूतसंघातात्यन्तवत्सलहृदयः प्रख्यात-
कीर्त्तिस्तस्मिन्नगरे सुस्थिताभिधानो महानरेन्द्रो दर्शितः स इह
परमात्मा जिनेश्वरो भगवान् सर्वज्ञो विज्ञेयः । स एव हि प्रली-
नाग्नेषक्लेशरागितयानन्तज्ञानदर्शनवीर्यतया निरुपचरितस्वाधीन-
निरतिशयानन्तानन्दघन्दोहस्वरूपतया च परमार्थेन सुस्थितो
भवितुमर्हति न श्रेया अविद्यादिक्लेशरागिवशवर्त्तिनोऽतिदुःस्थि-
तत्वात्तेषाम् । स एव च भगवान् समस्तभूतसंघातस्यापि सूक्ष्मरच-
णोपदेशदायितयाचेपमोक्षप्रापणप्रवणप्रवचनार्थप्रणेतृतया च स्वभावे-
नैवातिवत्सलहृदयः । स एव च प्रख्यातकीर्त्तिः निःशेषामरनरवि-
शरनायकैः पुरुषतत्त्वकर्तृणादिभिः । यतः स एव प्रशस्तमनोवाक्काय-
व्यापरपरायणैरनवरतमभिष्टूयते । अत एव चासावेवाविकलं महा-
राजशब्दमुदोद्बुधमर्हति । यथा च स रोरः पर्यटंस्तस्य मन्दिरदारं
कथञ्चित्प्राप्तः । तत्र च स्वकर्मविवरो नाम द्वारपालस्तिष्ठति तेन च
क्षपास्तुतया तत्र राजभवने प्रवेशित इत्युक्तम् । तदेवमिह योज-
नीयम् । तत्र यदास्य जीवस्थानादिमता यथाप्रवृत्तमंशेन करणेन
कथञ्चिद् घर्षणघूर्णनन्यायेनायुष्कवर्जितानां मन्त्रानां कर्मप्रकृतीनां
श्रितैः समस्ता अपि सागरोपमकोटीकोटयः पर्यन्तवर्त्तिनीमेकां
सागरोपमकोटीकोटिं विहाय चयमुपगता भवन्ति । तस्या अपि
कियन्मात्रं क्षीणं तदाऽयं जीवस्तस्यात्मनूपतेः सम्बन्धि यदेतदा-
चारादिदृष्टिवादपर्यन्तदादशाङ्गपरमागमरूपं तदाधारभूतचतुर्वर्ण-
श्रमणमंघ्रस्तब्धं वा मन्दिरं तस्य द्वारि प्राप्तोऽभिधीयते । तत्र च

प्रवेशनप्रवणः स्वस्थात्मीयस्य कर्मणो विवरो विच्छेदः स्वकर्मविवरः
 एव यथार्थाभिधानो द्वारपालो भवितुमर्हति । अन्येऽपि राग-
 द्वेषमोहादयस्तत्र द्वारपाला विद्यन्ते केवलं तेऽस्य जीवस्य प्रतिव-
 न्धका न पुनस्तत्र प्रवेशकाः । तथा ह्यनन्तवाराः प्राप्तः प्राप्तोऽयं
 जीवस्तैर्निराक्रियते । यद्यपि क्वचिदवसरे तत्र तेऽपि प्रवेशयन्त्येनं
 तथापि तैः प्रवेशितो न परमार्थतः प्रवेशितो भवति रागद्वेषमोहा-
 द्वाकुलितचित्ता यद्यपि यतिश्रावकादिचिह्नाः क्वचिद्भवन्ति तथापि
 ते सर्वज्ञशासनभवनाद्वचिर्भूता द्रष्टव्या इत्युक्तं भवति । ततश्चायं
 जीवस्तेन स्वकर्मविवरद्वारपालेन तावतीं भुवं प्राप्तो यन्निर्भेद-
 द्वारेण सर्वज्ञशासनमन्दिरे प्रवेशित इति युक्तमभिधीयते । यथा
 च तेन कथानकोक्तेन तद्भ्राजभवममदृष्टपूर्वमनन्तविभूतिसंपन्नं राजा-
 मात्यमहायोधनियुक्तकतलवर्गिकैरधिष्ठितं स्वविराजनसनार्थं सुभ-
 टसंघाताकौणं विश्वसद्विलासनीसार्थं निरूपचरितशब्दादिविश-
 योपभोगविमर्दसुन्दरं सततोत्सवं दृष्टं तत्तानेनापि जीवेन वज्र-
 वहुर्भेदोऽभिन्नपूर्वश्च संसारे यः क्लिष्टकर्मयन्त्रिसङ्केदद्वारेण स्वकर्म-
 विवरप्रवेशितेनेदं सर्वज्ञशासनमन्दिरं तथाभूतविशेषणमेव सकलम-
 वक्ष्यते । तथा हि । दृश्यन्तेऽत्र मौनीन्द्रे प्रवचनेऽपास्ताज्ञानतमः-
 पटलप्रसरा विविधरत्ननिकराकारधारका विश्वसदमस्तालोकप्रका-
 शितभुवनभवनोदरा ज्ञानविशेषाः । तथा विराजन्तेऽत्र भागवते
 प्रवचने सम्पादितमुनिपुङ्गवशरीरशोभनतथा मनोहरमणिरचितवि-
 भूषणविशदाकारतां दधानाः खल्वामगौपध्यादयो नानर्द्धिविशेषाः ।
 तथा कुर्वन्तिपुञ्जनहृदयाद्येपमच जिहमतेऽतिसुन्दरतया विविच-

वस्तुविस्ताराकारमङ्गविधतपोविशेषाः । तथा जनयन्ति चित्ता-
 द्वादातिरेकमत्र पारमेश्वरे मते लोकोज्ज्वलांशुकोलोचावलम्बिमौ-
 लिकावधूलरूपतामाविभाष्यो रचनासौन्दर्ययोगितयाचरणकरण-
 रूपा मुक्तोत्तरगुणाः । तथाविधेषु जैनेन्द्रदर्शने वर्त्तमानानां धन्यानां
 वक्त्रसौष्टवगन्धोत्कर्षचिन्तानन्दातिरेकमुदारतामूलसन्निभं सत्यवच-
 नम् । तथा व्याप्नुवन्ति स्वसौरभोत्कर्षेण दिक्षकवास्तमच भाग-
 वते मते मुनिमधुकरनिकरप्रमोदहेतुतया विचित्रभक्तिविन्यास-
 पथिततया मनोहारिकुसुमप्रचयाकारधारकाण्यष्टादशग्रीलाङ्गसह-
 स्राणि । तथा निर्वापयति मिथ्यात्वकषायसन्तापात्तुगतानि भव्य-
 सत्वशरीराणि गोश्रीर्षचन्दनादिविलेपनसन्दोहदेश्यतां दधानमत्र
 पारमेश्वरदर्शने सम्यग् दर्शनं यतश्चात्र सर्वज्ञोपज्ञे सञ्ज्ञानदर्शनचा-
 रित्रप्रधाने प्रवचने वर्त्तन्ते ये जीवास्तैर्महाभागधेयैः स्वर्गितो नर-
 कान्धकूपः । भग्नस्तिर्यग्गतिचारकावासः । निर्दलितानि कुमानुष-
 लदुःखानि । विमर्दिताः कुदेवत्वमानससन्तापाः । प्रलयं नीतो
 मिथ्यात्ववेतासः । मिथ्यन्दीकृता रागादिशत्रवः । जरितप्रायं कर्म
 निषयाजीर्णम् । अपकर्षिता जराविकाराः । अपहृष्टितं मृत्युभ-
 यम् । करतलवर्त्तीनि संपादितानि स्वर्गापवर्गमुखानि । अथवा-
 ऽवधीरितानि तैर्भगवन्मतक्षेत्रज्ञैर्वैः संसारिकमुखानि । गृहीतो
 हेयबुद्ध्या समस्तोऽपि भवप्रपञ्चः । कृतं मोक्षैकतानमन्तःकरणम् ।
 न च तेषां परमपदप्राप्तिं प्रति व्यभिचाराशङ्का । न क्षुपाय उपे-
 यव्यभिचारी । उपायस्याप्रतिहतशक्तिकः परमपदप्राप्तेः सञ्ज्ञानदर्श-
 नपारिचात्ताको मार्गः । स च प्राप्तोऽस्माभिरिति । सञ्ज्ञाते च

तस्मात्तेषामिति निश्चिता बुद्धिर्नास्त्यतः परं प्राप्तव्यमित्याक-
 ल्य विहितं प्रतिपूर्णमनोरथं चेतः । अत एव तेषां पारमेश्वर-
 मतवर्त्तिनां जन्तूनां नास्त्येव शोको न विद्यते दैन्यं प्रलीनमौत्सुक्यं
 व्यपगतो रतिविकारः जुगुप्सनीया जुगुप्सा असम्भवी चित्तोद्वेगः
 अतिदूरवर्त्तिनी दृष्ट्या समूलकायंकषितः सन्त्वासः किन्तुर्हि तेषां
 मनसि वर्त्तते धीरता कृतास्पदा गम्भीरता अतिप्रबलमौदार्यं निर-
 तिग्रयोऽवष्टम्भः स्वाभाविकप्रशमसुखामृतानवरतास्त्रादनजनिताश्चि-
 त्तोत्सवानां च तेषां प्रबलरागकलाविकलानामपि प्रवर्द्धते रतिप्रकर्षः
 विनिहतमदगदानामपि विवर्त्तते चेतसि ध्वंसः समवासी चन्दनकम्पा-
 नामपि न सम्भवत्यानन्दविच्छेदः । ततश्च जैनेन्द्रशासनस्थायिनो
 भयसत्त्वाः स्वाभाविकद्वेषप्रकर्षांमोदितहृदयतया गायन्ति प्रतिचरन्
 पञ्चप्रकारस्त्राध्यायकरणव्याजेन नृत्यम्याचार्यादिद्वयविधवैद्यावृत्त्या-
 मुष्ठानद्वारेण वसगन्ति जिनजन्माभिषेकमभवशरणपूजनयावादिस-
 म्पादनम्यापारपरतया उत्कृष्टसिंहनादादीनि चित्तानन्दकार्याणि
 दर्शयन्ति परमवादिनिराकरणचातुर्यमाविभाषाः । कचिदवसरे
 आनन्दमहंलमन्दोहान् वादयन्त्येव भगवतामवतरणजगदीक्षाज्ञान-
 निर्वाणलक्षणेषु पञ्चसु महाकम्पाणकालेषु । तस्मादिदं मौनीश्रं
 प्रवचनं मततानन्दं प्रलीनाशेषमन्तापं न चानेन जीयेन कचिदपीदं
 प्राप्तपूर्वं भावमारतया भवभ्रमणमद्वावादेयेदं निधीयते । भावमार-
 भेतस्मात्ते हि प्रागेव मोक्षप्राप्तिः संपद्येत तदनेन यत्तद्भ्राजभवमण
 कषणकोकृष्य मविशेषणदयमकारि । यदुतादृष्टपूर्वमगन्नाविभ्रतिघ-
 ष्यप्रमिति । तदस्यापि धर्मशास्त्रागमनमन्दिरस्य दर्शितम् । मास्मात्

भगवच्छासने सुभटसंघाताः अमणोपासकसमूहा द्रष्टव्याः । यतस्त
 एव समस्तमपौदं व्याप्नुवन्त्यतिप्रचुरतया । तथा ह्यसंख्येया विद्यन्ते
 देवेषु संख्येयाः सन्ति मनुजेषु भूरिप्रकाराः सङ्गीतास्ते तिर्य्यु
 बहवः सन्ति नरकेष्विति । न एव शौर्यैर्दार्यगाम्भीर्ययोगितया
 भगवच्छासनप्रत्यनीकानां मिथ्यात्वात्मसत्त्वरूपाणां बोधसंघाताना-
 मुच्चाटनघातुर्यं विभ्राणा निरुपचरितप्रवृत्तिनिमित्तं सुभटग्रन्दं
 स्वीकुर्वते । यतश्चेते सदा ध्यायन्ति सर्वज्ञमहाराजं समाराधयन्ति
 स्मरिराजवृन्दानि समाचरन्त्युपाध्यायामात्योपदेशं प्रवर्तन्ते गीतार्थ-
 वृषभमहायोधवचनेन सर्वधर्मकार्येषु वितरन्ति विधिना सदात्मा-
 नुग्रहधिया नियुक्तस्थानीयेभ्यः साधुवर्गोपगहनिरतेभ्यो गणचिन्त-
 केभ्यो वस्त्रपात्रभक्षपानभेषजासनसंसारकवसत्यादिकं नमस्कृवन्ति
 विशुद्धमनोवाक्कायेस्सलवर्गिककल्पमध्यदीचितादिभेदभिन्नं सकल-
 मपि सामान्यसाधुजनं वन्दन्ते भक्तिभरनिर्भरहृदयाः स्यविराजन-
 स्थानीयमायांलोकं प्रोत्साहयन्ति समस्तधर्मकार्येषु विलासिनीसार्थ-
 स्थानीयं आविकाजनमनुशीलयन्ति सकलकालं जिनजन्माभि-
 धेकनन्दीश्वरवरदीपजिनयात्रासर्वलोकपर्वस्वाचादिलक्षणानि । तत्र
 जिनशासनसदने नित्यनैमित्तिकानि । किं मुञ्जनोक्तेन । ते हि
 भावतः सर्वज्ञशासनं विमुच्य नान्यत्किञ्चित्पश्यन्ति नाकर्णयन्ति न
 जानन्ति न श्रद्दधते न रोषयन्ति नानुपालयन्ति किन्तर्हि तदेव
 सकलकल्याणकारणं मन्यन्त इति । अतोऽतिभक्तितया सर्वज्ञ-
 महाराजादीनामभिप्रेता इति ह्यत्र तस्यैव मन्दिरस्य मध्यवासिनो
 विनोतमहर्षिकमहाकुटुम्बिककन्यास्ते द्रष्टव्याः । अन्यादृशां कुतस्तत्र

भवने वास इति । तथा यदुक्तं विष्णुसहस्रनामसाधं तन्नृपति-
 गृहमिति । तदत्रापि मौनौन्दर्शने दर्शनीयं तत्रेह विष्णुसहि-
 स्नासिनीसायाः सम्यग्दर्शनधरणाणुव्रतचरणजिनसाधुभक्तिकरणपरा-
 यणतया विज्ञासवन्त्यः आदिका लोकसंघाता विज्ञेयाः । यतश्च ता
 अपि अमणोपासिकाः अमणोपासकवत् सर्वशमहाराजाधाराधन-
 प्रवणान्तःकरणाः सत्यं कुर्वन्ति सदाज्ञाभासं वासयन्ति कूटतरमा-
 त्मानं दर्शनेन धारयन्त्यणुव्रतानि गृह्णन्ति गुणव्रतानि अभ्यस्यन्ति
 शिष्टापदानि समाचरन्ति तपोविशेषान् रमन्ते स्वाध्यायकरणे
 वितरन्ति साधुवर्गाय स्वातुगृहकरमुपगृह्णन्ति इत्यन्ति गुरुपादवन्द-
 नेन तुष्यन्ति सुसाधुममस्करणेन मोदन्ते साध्वीधर्मकथासु पश्यन्ति
 सुबन्धुवर्गादधिकतरं साधर्मिकजनमुद्दिजन्ते साधर्मिकविकलदेश-
 वासेन न प्रीयन्तेऽसंविभागितभोगेन संसारसागरादुत्तीर्णप्राप्तमात्मानं
 मन्यन्ते भगवद्भक्त्येवमेवेति । तस्मात्ता अपि तस्य मौनौन्द्रप्रवचन-
 मन्दिरस्य मध्ये पूजोपकरणाकाराक्षेपामेव अमणोपासकानां प्रति-
 बद्धा मुक्ता वा निवसन्ति । याः पुनरेवंविधा न स्युस्ता यद्यपि
 कथञ्चित्तन्मध्याध्यासिनो हृद्येरन् तथापि परमार्थतत्त्वतो बहि-
 र्भूता विज्ञेयाः । भावणाक्षं ह्रीदं भागवतशासनभवनं नात्र
 बहिष्कायया प्रविष्टः परमार्थतः प्रविष्टो भवतीति विज्ञेयं तथा
 यथा तद्भाजभवनं निरुपचरितशब्दादिविषयोपभोगविमर्हसुन्दरं
 तपेदमपि विज्ञेयम् । तथा हि । सर्वेऽपि देवेन्द्रास्तावदेतन्मध-
 पातिनो वर्त्तन्ते । ये चान्येऽपि महर्द्धिकामरसंघातास्तोऽपि प्रायो
 न भगवन्मतभवनाद्विर्भूता भवितुमर्हन्ति । ततश्च । तथाविध-

विविधाधारभूतस्यास्य निरुपचरितशब्दादिविषयोपभोगविमर्शसुन्द-
रता न दुरूपपादा । तदर्पणेन चैतल्लक्षणीयं यदुत भोगास्तावत्पु-
ण्योदयेन संपद्यन्ते किन्तु तदेव पुण्यं द्विविधं पापानुबन्धि पुण्या-
नुबन्धि च । तत्र ये पुण्यानुबन्धिपुण्योदयसम्पादाः शब्दाद्युपभोगास्त
एव सुसंस्कृतमनोहरपय्याश्चवत्सुन्दरविपाकतया निरुपचरितशब्दा-
दिभोगवाच्यतां प्रतिपद्यन्ते । ते हि भुज्यमानाः स्वीततरमाश्रयं
संपादयन्ति ततश्चोदाराभिप्रायोऽसौ पुरुषो न तेषु प्रतिषन्धं
विधत्ते । ततश्चासौ तान् भुञ्जानोऽपि निरभिष्वङ्गतया प्राग्वद्-
पापपरमाणुसञ्चयं शिथिलयन्ति पुनर्याभिनवं शुभतरविपाकं
प्रागुपुण्यभारमात्मन्याधत्ते स चोदयप्राप्तो भवविरागसम्पादनद्वारेण
सुखपरम्परयोत्तरक्रमेण मोक्षकारणत्वं प्रतिपद्यत इति हेतोः
सुन्दरविपाकास्तेऽभिधीयन्ते । ये तु पापानुबन्धिपुण्योदयजनिताः
शब्दादिविषयानुभवास्ते सद्योघातिविषोपदिग्धमोदकवद्द्वारणपरि-
णामतया तत्त्वतो भोगा एव नोच्यन्ते यतस्ते महमरीषिकाजल-
कल्लोला इव तदुपभोगार्थं धावतः पुरुषस्य विफलश्रमसम्पादनेन
गाढतरं दृष्ट्यामभिवर्द्धयन्ति न तु संपद्यन्ते । कथञ्चित्सम्प्राप्ता
अपि ते भुज्यमानाः क्लिष्टमाश्रयं जनयन्ति । ततश्च । तुच्छा-
भिप्रायोऽसौ पुरुषोऽन्धोभूतबुद्धिस्तेषु नितरां प्रतिषन्धं विधत्ते ।
ततस्तान् कतिपयदिवसभाविनो भुञ्जानस्तत्सम्पादकं प्रागुपभिवर्द्धं
पुण्यलवं व्यवकलयति । पुनर्योदयगुह्यतरपापभरमात्मन्याधत्ते ।
ततश्च तेनोदयप्राप्तेनामनन्ददुःखजलचराकुलं संसारमागरमनन्तकालं
च जीवः परावर्तते । तेन ते पापानुबन्धिपुण्यसम्पादाः शब्दादयो

दास्यपरिणामा इत्यभिधीयन्ते । येषां तु संसारोदरविवरवर्तिनां
 जन्तुसंघातानामवश्यतया ये शब्दादिविषयोपभोगाः सुन्दरपरि-
 णामास्ते नियमतो भगवच्छासनमन्दिरादुक्तन्यायेन न वहिर्भूताः
 वर्तन्ते । तस्मादन्यैरपि प्रेक्षापूर्वकारिभिराचेषेण मोक्षप्रापकेष्व-
 भगवन्मन्दिरे भावतः स्थेयम् । अत्र स्थितानामनुषङ्गत एव तेऽपि
 सुन्दरतया भोगादयः संपद्यन्ते न तेषामपि सम्पादकोऽन्यो हेतुरि-
 त्युक्तं भवति । अत एव चेदं परमेश्वरदर्शनसदनमप्रतिपातिसुख-
 परम्पराकारणतया सततोत्सवमभिधीयते । तदेवं यथा 'थावद्वि-
 शेषणकलापयुक्तं च तद्राजमन्दिरं' तेन कथानकोक्तेनावलोकितं
 तथा तावद्विशेषणकलापोपेतमेवानेनापि जीवेनेदं सर्वज्ञशासन सद-
 नमवलोक्येति स्थितम् । यथा च स कथानकोक्तः सततानन्दं तद्रा-
 जभवनमुपलभ्य किमेतदिति विस्मितश्चिन्तयति न चासौ सोन्मा-
 दतया तद्विशेषगुणांस्तत्त्वतो जानातीत्युक्तम् । तथायमपि जीवः
 सर्वज्ञशासनं सञ्जातकर्मविवरः कथञ्चिदुपलभ्य किमेतदिति जिज्ञा-
 सते न चायं मिथ्यालांशैरुन्मादकस्यैरनुवर्तमानैस्तस्यामवस्थायामस्य
 जिनमतस्थेमे विशेषगुणांस्तत्त्वतो जानीते । यथा च तस्य कथा-
 नकोक्तस्य तात्पर्यवशेन लब्धचेतसः सतो हृदयाकूतैः परिस्फुरितं
 यदुत यदेतद्राजमन्दिरं सकलाय्यर्यधामास्य स्वकर्मविवरद्वारपालस्य
 प्रसादेन मयाधुना दृश्यते । लग्नं नूनमेतच्च मया कदाचित्पूर्वं दृष्टम् ।
 प्राप्तोऽहमस्य द्वारदेशे वज्रशः पूर्वं केवलं मम मन्दभाग्यतया येऽन्ये
 द्वारपालाः पापप्रहतयस्तत्राभूवंस्तौरदं प्राप्तः प्राप्तः कदर्ययित्वा नि-
 धांटित इति । तदेतत्सर्वं जीवेऽपि समानम् । तथा हि । भयस्य

प्रत्यासन्नभविष्यद्भ्रंश कथञ्चिदुपलभ्य सर्वज्ञशासनमविदिततद्गुणवि-
शेषस्यापि मार्गानुसारितया भवत्येवंविधोऽभिप्रायः । यदुतात्यद्भुत-
मिदमर्हद्दर्शनं यतोऽत्र तिष्ठन्ति ये लोकास्ते सर्वेऽपि सुद्ध इव
बान्धवा इवैकप्रयोजना इव समर्पितहृदया इवैकात्मका इव परस्परं
वर्तन्ते । तथामृतदृष्टा इव निरुद्धेगा इव निरौत्सुक्या इव सोत्साहा
इव परिपूर्णमनोरया इव समस्तजन्तुसंघातहितोद्यतचेतस्य सक-
लकालं दृश्यन्ते । तस्मात्सुन्दरमिदमद्य मया विज्ञातं न पूर्वं
विमर्शाभावात् । अन्यच्चायं जीवोऽनन्तवारागान्धिप्रदेशं यावत्प्राप्तो
न चाऽनेन तद्भेदद्वारेण कश्चिदपि सर्वज्ञशासनमवलोकितं यतो
रागद्वेषमोहादिभिः क्रूरद्वारपालकल्लैर्भूयो भूयो निरस्त इत्येता-
वतांशेनेदमुपदर्शितं न पुनस्तस्यामवस्थायाममुं विभागमद्याप्ययं जीवो
जानीते चिन्तयति वा । यथा च । तस्य कथानकोक्तस्य पर्याप्तो-
चनपरायणवृत्तेः सतः पुनरिदं परिस्फुरितं यदुत येन मया
पूर्वमिदं नयनानन्दकारि राजसदनं न दृष्टं न वास्य दर्शनार्थं
कश्चिदुपायः प्राग्विहितः सोऽहं सत्यं निप्युष्णक एव । कौदृशं
राजमन्दिरमिति जिज्ञासामाचमपि ममाऽधन्यस्य कदाचिदपि
पूर्वं नासीत् । येन चानेन महात्मना स्वकर्मविवरद्वारपालेन
क्षपापरीतचेतसा भाग्यकलाविकलस्यापि ममेदं दर्शितं सोऽयं मे
परमबन्धुभूतो वर्तते । एते च धन्यतमा जना येऽत्र राजमन्दिरे
सदा निःशेषद्वन्द्वरहिताः प्रमुदितचेतसोऽवतिष्ठन्ते तदेतदपि
समस्तमेष जीवे योजनीयम् । तथा हि । शुभम्यानविशुध्यमाना-
थवमायस्यास्यापि जीवस्य विवर्तते चेतसीदं सर्वं सर्वज्ञदर्शनगोचरं

कचिदवसरे समवसरणदर्शनेन वा जिनस्वाचविसोकनेन वा वीत-
 रागविम्बनिरीक्षणेन वा शान्ततपस्त्रिजनसाक्षात्करणेन वा सुश्राव-
 कसङ्गतेन वा तदनुष्ठानप्रतिभासेन वा द्रावितमिथ्यात्वतया मृदू-
 भूतभावस्य तथा ह्युपपद्यते । तदा तद्विचारेणास्य प्रीतिः ।
 शोचति प्रागविचारकमात्मानम् । गृह्णाति मार्गादेशकम् । बन्धु-
 बुद्ध्या षड् मन्यते सद्धर्मनिरतिचित्तांश्चान्यलोकान् सद्भावयति
 तद्विद्यता प्रपञ्चेन लघुकर्मणः सन्मार्गाभ्यर्णवर्त्तिनोऽभिन्नकर्मपन्थै-
 र्भिन्नकर्मपन्थैर्वा पुरस्कृतसम्यग्दर्शनस्य कियन्तमपि कालं भद्रकभावे
 वर्त्तमानस्यास्य जीवस्य यो ध्यतिकरो भवति स व्यावर्णितः । तद-
 नन्तरमिदानीं सकलकल्याणाद्येपकारणभूतां परमेश्वरावलोकनां
 प्राप्नुवतोऽस्य यः प्रपद्यते तत्र योऽसौ कथानकोक्तो रोरौ जन्म-
 चेतनो धावदित्यं विप्रकौणं चिन्तयति तावद् वृत्तान्तान्तरमपरं
 महाराजावलोकनक्षणमापतितम् । तथेहापि यदायं जीवः सञ्जा-
 तस्तत्कर्मलाघवतया सन्मार्गाभिमुखो भद्रकभावे वर्त्तते तदाऽस्य
 योग्यतया परमात्मावलोकनक्षणोऽयमपरो वृत्तान्तः संपत्स्यते ।
 तत्र । योऽसौ सुन्दरे प्रासादशिखरे सप्तमे भूमिकातले निविष्ट-
 मूर्तिरधस्ताद्वर्त्तमानं तददृष्टमूलपर्यन्तं नगरं समस्तं समस्तव्यापार-
 कलापोपेतं सकलकालं समन्ताच्चिरोक्ष्यमाणस्तस्मादहिरपि सर्व-
 पाप्रतिहतदर्शनशक्तिः सततानन्दो लीलयया ललमानो महानरेन्द्रो
 दर्शितः । स इह निष्कलावस्थायां वर्त्तमानः परमात्मा भगवान्
 सर्वज्ञो विज्ञेयः । स एव यतो मर्त्यलोकापेक्षया या उपर्युपरिस्था-
 यिन्यो भूमिकाकल्पाः सप्तरज्जवः तदात्मको यो लोकप्रासादस्त-

च्छिखरे वर्तते । स एव हि परमेश्वरो युगपदसुं समस्तसंसार-
विस्तारं विचिचनगरव्यापाराकारमशोकाकाशश्च तद्विभिर्भागकस्यं
केवलास्त्रोकेन करतलगतामलकन्यायेनावलोकयति । स एव चाम-
न्तवीर्यसुखपरिपूर्णतया सततानन्दो सौख्यं ललते आपरो भव-
गर्तमध्यपतितजन्तुलीलासलनस्य परमार्थतो विडम्भनारूपत्वात् ।
यथा च स कथानकोक्तस्त्रेण महाराजेन महारोगभराक्रान्ततया
गाढबीभत्सदर्शन इति कृत्वा कृपया विशेषेणावसोकित इत्युक्तम् ।
तदप्येव द्रष्टव्यम् । यदायमात्मा निजभयतादिपरिपाकवशादेता-
वतीं कोटिमध्याह्णो भवति तदास्य भवत्येव भगवदनुग्रहः न
तद्व्यतिरेकेण यतो मार्गानुसारिता संपद्यते । तदनुग्रहेणैव भवति
भावतो भगवति बद्धमानो नान्यथा । स्वकर्मचयोपग्रमादीनां श्रेय-
हेतूनामप्रधानत्वात् । ततोऽयमात्मा तस्यामवस्थायां वर्तमानो-
ऽमुमर्षमाकलय्य भगवता विशेषेणावसोकित इत्युच्यते । स एव
परमेश्वरोऽचिन्त्यशक्तियुक्ततया परमार्थकरणैकतानतया चास्य जीव-
स्य मोक्षमार्गप्रवृत्तेः परमो हेतुरित्युक्तं भवति । समस्तजगद-
नुग्रहप्रवहणं हि भावतो निष्कलमपि रूपमिति परिभावनौयं
केवलं तथापि तज्जीवभयतां कर्षकास्तत्त्वभावनियमादिकं च
सहकारिकारणकलापमवेक्ष्य जगदनुग्रहे व्याप्रियते तेन न योग-
पथेन समस्तप्राणिनां संसारोत्तार इत्यालोचनीयमेतदागमानुसारे-
णेति । तस्माद्व्यत्येव भाविकस्याप्यस्य भद्रकभावे वर्तमानस्यास्य
जीवस्य भगवदवसोकमा । यथा च तां महाराजदृष्टिं तत्र रोरे
निपतन्तीं धर्मबोधकराभिधानो महानघनियुक्तो निरोधितवानि-

त्युक्तं तथा परमेश्वरावलोकनां मज्जीवे भवतीं धर्मबोधकरणशीलो
 धर्मबोधकर इति यथार्थाभिधानो मन्मार्गोपदेशकः स्वरिः स
 निरीक्षते स्म । तथा हि । सद्भ्यानबलेन विमलीभूतात्मानः पर-
 हितैकनिरतचित्ता भगवन्तो ये योगिनः पश्यन्त्येव देशकालव्यव-
 हितानामपि जन्तूनां कृद्गत्यावस्थायामपि वर्त्तमाना दत्तोपयोगा
 भगवदवलोकनाया योग्यतां पुरोवर्त्तिनां पुनः प्राणिनां भगवदा-
 गमपरिकर्मितमतथोऽपि योग्यतां लक्षयन्ति तिष्ठन्तु विशिष्टज्ञाना
 इति । ये च मम सदुपदेशदायिनो भगवन्तः स्वरयस्ते विशिष्ट-
 ज्ञाना एव यतः कालव्यवहितैरनागतमेव तैर्ज्ञातः समस्तोऽपि
 मदीयवृत्तान्तः स्वसंवेदनसंसिद्धमेतदस्माकमिति । यत्पुनस्तेन धर्म-
 बोधकरेण साकूतमानसेन सता तदनन्तरं चिन्तितं यदुत किमेत-
 दाश्चर्यं मयाधुना दृश्यते यतोऽयं सुस्थितो महानरेन्द्रो यस्योपरि
 विशेषेण दृष्टिं पातयति स पुरुषस्त्रिभुवनस्यापि द्रागेव प्रभुः
 सञ्जायत इति सुप्रसिद्धमेतत् । अयं पुनर्योऽधुनास्य राज्ञो
 दृष्टेर्गोचरचारितामनुभवन्नुपलक्ष्यते स द्रुमको दैन्योपहतो रोग-
 यस्तदेहोऽस्तस्मैभाजनभूतो मोहोपहतात्मातिवीभसदर्शनो जग-
 दुद्वेगहेतुस्तत्कथं समस्तदोषराशेरस्य परमेश्वरदृष्टिपातेन साक्षं
 सम्यग्धः पौर्वापर्येण विचार्यमाणो न युज्यते न कदाचनापि दौर्घ-
 तरदौर्गत्यभाजिनां गेहेषु अनर्घवरदृष्टयो निपतितुमुत्सहन्ते ।
 तत्कथमेतदिति विस्मयातिरेकाकुलं चेतः । तदिदं सर्वमत्रापि
 जीवविषयं मद्गुणाचार्यचेतसि वर्त्तमानं योजनीयम् । तथा हि ।
 यदाऽयं जीवो नितरां शुकर्मतया प्रागवस्थायां समाचरति सम-

स्तपातकानि भाषते निःशेषासभ्यालौकवचनानि न मुच्यतेऽनवरतं
रौद्रधानेन स एव चाकाण्ड एव कुतश्चिन्निमित्ताच्छुभसमाचार
इव सत्यप्रियंवद इव प्रशान्तचित्त इव पुनरुच्यते तदा भवत्येव
पौर्वापर्यपर्यालोचनचतुराणां विवेकिनां मनसि वितर्का यदुत
न तावत्सुन्दरा मनोवाक्कायप्रवृत्तिः सद्गुणसाधिका भगवदनुपह-
स्यतिरेकेण कस्यचित्संपद्यते अयं चेह भव एवातिक्लिष्टमनोवाक्काय-
प्रसरोऽवधारितोऽस्माभिः । तदिदं पूर्वापरविरुद्धमिव प्रतिभासते ।
यतः कथमेवंविधपापोपहतसत्त्वे भगवदवलोकना प्रवर्तते । सा हि
प्रवर्तमाना जीवस्य मोक्षमप्यादकलेन विभुवननाथत्वमलेपेण जन-
यति । तस्मान्नात्र तस्याः सम्भवो लक्ष्यते । यतश्चास्य सुन्दरमनोवाक्का-
यप्रवृत्तिलेशो दृश्यते ततोऽन्यथानुपपत्त्या भगवदवलोकनायाः सद्भा-
वोऽपि निश्चीयते । तदिदमवलम्बं सन्देहविच्छेदकारणम् । अस्माकं
मनो दोषायते किमिदमाश्चर्यमित्याकूते । यथा ॥ तेन तात्प-
र्येण पर्यालोचयता महानसनिधुक्तेन पर्याभिहितम् । यदुत
सम्भवतोऽस्य द्रमकस्य हे कारणे महानरेन्द्रावलोकनायाम्नेन युक्ति-
युक्त एवास्म्य परमेश्वरस्य पारमेश्वरो दृष्टिपातस्तत्र । यस्मादेव
सुपरीक्षितकारिणा स्वकर्मविवरेण द्वारपालेनापि भवने प्रवेशितः
तेनोचित एवायं विशेषदृष्टेरित्येकं कारणं यथा यस्मैतद्भवनमा-
लोक्य नरस्य मनःप्रमादो जायते स महानरेन्द्रस्यात्यन्तवज्रम इति
प्रागेव विनियतमिदं मया संज्ञातस्यास्य मनःप्रमादो लक्ष्यते यतो
नेषरोगपीडाभराकान्ते अपि लोचने भवनदिदृक्षया प्रतिघण-
मयमुग्धीभयति तद्दर्शनेन वीभत्सदर्शनमणस्य वदनं सहसा प्रमाद-

त्मकोऽयं जीवः पञ्चभूतात्मको वा विज्ञानमात्रं चेदं सर्वं शून्यरूपं
 वा न विद्यते वा कर्म महेश्वरवशादिदं सर्वं नानारूपं वर्तते
 इत्यादयस्ते सर्वेऽपि भीममहाधोधदर्शनात्संग्रामशिरसि प्रत्यनीक-
 कातरनरा इव निवर्तन्ते । ततश्चायं तदा जीवो मन्यते यदेते
 महात्मानो मद्भ्यं कथयन्ति तत्सर्वमुपपद्यते मत्तोऽधिकतरं परीक्षितं
 वस्तुतत्त्वमेत एव जानन्ति । ततश्च यदुक्तं कथानकं कथयता यदुत
 कदर्थनार्थमायाताः पञ्चाक्षगाः सुदारुणाः ।

दुर्दान्तिङ्गिभा ये तस्य दृष्ट्वा तं ते पलायिता इति ॥

तदपि योजितं विज्ञेयम् । यतः कुविकल्पा एव दुर्दान्तिङ्गि-
 भास्त एव जीवं कदर्थयन्ति तन्निरुन्तिश्च सुगुरुसम्पर्केणेति तदे-
 वमपगतेषु सकलेषु कुविकल्पेषु यदायं जीवः सद्धर्मगुणानां तद-
 चमाकर्णमसृहया मनागभिमुखो भवति तदा ते परहितकरणैक-
 य्यसन्नितया सन्मार्गदेशनां कुर्वाणाः खल्वेवमाचक्षते यदुताकर्णय
 भो भद्र संसारे पर्यटतोऽस्य जीवस्य धर्म एवातिवत्सलश्चदयः पिता
 धर्म एव गाढमेहबन्धुरा जमयित्री धर्म एवाभिन्नश्चदयाभिप्रायो
 भ्राता धर्म एव सदैकक्षेहरसवशा भगिनी धर्म एव समस्तसुखखनी-
 भूतासुरक्ता गुणवती भार्या धर्म एव विद्यासंस्थानमेकरसमतुल्यं
 सकलकलाकलापकुशलं मित्रं धर्म एव सुरकुमाराकारधारकश्चि-
 त्तामन्दातिरेकहेतुस्तनयः धर्म एव शीतलशौन्दर्यगुणसम्पन्नपता-
 काकुसुमोन्नतिनिमित्तभूता दुहिता धर्म एवाऽव्यभिचारो बन्धुवर्गः
 धर्म एव विनीतः परिकरः धर्म एव नरेश्वरता धर्म एव संकवर्त्तितं
 धर्म एव विबुधभावः धर्म एवामरेश्वरता धर्म एव वज्राकारो

लावण्यापकर्णितभुवनो जरामरणविकारविकलः कायः धर्म एव
 समस्तशास्त्रार्थशुभशब्दग्रहणचतुरं श्रोत्रं धर्म एव भुवनालोकनचक्षु-
 कक्ष्याणदर्शने श्रोत्रे धर्म एव मनःप्रमोदहेतवोऽनर्थया रत्न-
 राशयः धर्म एव चित्ताह्लादविधायिनो विषघातनाद्यष्टगुणोपेताः
 कनककूटाः धर्म एव परनिराकरणद्वयं चतुरङ्गं वलं धर्म एवानन्त-
 रतिबागरावगाहगहेतुभूतानि विज्ञासद्धानानि । किं वञ्चना
 जल्पितेन धर्म एवैको निर्विघ्नानन्तसुखपरंपराकारणं नापरं कि-
 ञ्चिदपीत्येवं च कथयति मधुरभाषिणि भगवति धर्मसूरौ भग-
 वत्यस्य जीवस्य मनाग् चित्ताचेपः तदग्नेन विस्फारयतीच्छण्युगलं
 दर्शयति वदनप्रसन्नतां त्यजति विकयादौनि विचेपान्तराणि कचि-
 ह्लावितहृदयो विधत्ते सस्मितं वक्त्रकुहरं ददाति मखस्तोटिकां ततो
 भगवन्तः सूरयो मनाग् प्रविष्टरसं तमाकलय्येत्यमभिदधते । यदुत
 सौम्य स धर्मश्चतुर्विधो भवति । तद्यथा दानमयः शीलमयस्तपोमयो
 भावनामयश्चेति । अतो यदि भवतोऽस्ति सुखाकाङ्क्षा ततोऽयम-
 नुष्ठातुं चतुर्विधोऽपि युज्यते । भवता दीयतां सुपात्रेभ्यो यथाशक्त्या
 दानं क्रियतां समस्तपात्रेभ्यो वा सूक्ष्मपात्रेभ्यो वा प्राणान्तिपातादा
 नृपावादादा शौर्यकरणादा परदारगमनादा अपरिमितग्रहणादा
 रात्रिभोजनादा मद्यपानादा मांसभक्षणदा सजीवफलास्त्रादनादा
 मिषद्रोहादा सर्वङ्गनागमनादा अन्यस्त्रादाशक्त्यपरिहाराघ्नित्तिः
 तथा विधीयतां यथाशक्ति कथिन्नपोविशेषः भाव्यतामनवरतं
 शुभभावना भवता येन ते संपद्यन्ते निःसंगयमिहामुच च सकल-
 कक्ष्याणामीति । तदग्नेन यत्तदुक्तमासीत्कथामकं यथा महानमनि-

युक्तकस्तं रोरं समाह्वय भिचाचरोचिते भूभागे स्थापितवान् ।
 ततस्तद्विचादानार्थं परिजनमादिष्टवान् । तदनन्तरं तद्व्या नाम
 तद्दुहिता सा परमात्ममादायातिसुन्दरं त्वरया तद्दानार्थमुप-
 स्थितेति तत्सर्वं योजितं विज्ञेयम् । तथा हीह धर्मगुणवर्णनं जीव-
 स्थाकारणकल्पं विज्ञेयं तच्चित्ताच्चेपो भिचाचरोचितभूभागस्थापन-
 तुल्यो द्रष्टव्यः धर्मभेदवर्णनं परिजनादेशसम्मतं मन्तव्यं तस्यैव गुरोर्वा
 जीवस्थोपरि कृपा सैव तद्व्या नाम्नी दुहिता विज्ञेया । चतुर्विध-
 धर्मावुद्धानकारणं सुन्दरपरमानन्ददण्डमानं विज्ञेयं तच्च सद्गुरु-
 चार्यानुकल्पयैव जीवं प्रत्युपलौकयति नापरो हेतुरिति विज्ञे-
 यम् । यत्पुनरभिहितं यदुताकारणमनन्तरं तं तथाभूतमत्या-
 दरमालोक्य स रोरश्चिन्तयति स्म यथा मामन्यदा भिक्षां प्रार्थय-
 मानमपि लोका निराकुर्वन्ति तिरस्कारपूर्वं वा किञ्चिद्ददति ।
 अधुना पुनरेषः सुवेषो नरेन्द्राकारः पुरुषः स्वयमागत्य मामा-
 कारयति भिक्षां ते दीयत इति च मामुपप्रसीदयति तत्किमिदं
 माद्यथं ततस्तुच्छाभिप्रायवशेन पर्यालोचयतस्तस्य चेतसि परिस्फुरितं
 हन्त नैवेतसुन्दरं मम प्रतिभासते मन्मौषणार्थः खल्वेष प्रारभो
 यतो भूतप्रायमिदं भिक्षाया भाजनं मामकौनं तदेव विजने
 नीत्वा मां निश्चितमेतदुद्दालयिष्यति । एवञ्च स्थिते किं मयाधुना
 विधेयं किमित एव स्थानात् सहसा नग्नमि उतोपविश्या ताव-
 द्दृष्टव्यमिदं भाजनस्य भोजनं आहोस्त्रिच काये मम भिद्येति
 प्रतिषेधं विधाय पदमपि न धलामि किं वा वक्ष्यित्वैनं पुरुषं
 कुत्रापि अन्तरं प्रविशामि कथं कुर्वतो ममास्मान्मोक्षो भविष्यतीति

न जाने यावदेवं निष्ठितकुविकल्पमालाकुलचेताश्चिन्तयति ताव-
 तस्य प्रवर्तते प्रबलं भयं प्रसर्पति दृष्ट्वा शृण्वति हृदयं विह्वलीभ-
 वत्यन्तरात्मा स्तब्धातिरेकाभिभूतचित्तवृत्तेः संरक्षणानुबन्धि प्रादुर्भूतं
 महारौद्रध्यानं निरुद्धः करुणायामप्रसरः मीलिते विलोचने
 नष्टा चेतना न जानीते क्वाहं नीतः कुत्र वा स्थितः केवलं निखात
 काष्ठकील इवोर्द्धाकारोऽवतिष्ठते सा तु तद्वया गृह्णाणेदं भोज-
 नमिति भूयो भूयः समाकुला व्याहरति स्म । तथापि स निष्पु-
 ण्यको द्रमकः सर्वरोगकरं तुच्छं यत्तदात्मैयं कदशनं तत्संरक्षणा-
 नुबन्धेन नष्टात्मा तां कन्यकां समस्तारोगधरामृतास्त्रादपरमानन्द-
 मार्थं व्याहरन्तीं वराको नावबुध्यते तदिदं समस्तं जीवेऽपि समा-
 नमवगन्तव्यम् । तथा हि । यदाऽस्य हितचिकीर्षया भगवन्तः
 सद्गुरुवो विस्तरेण धर्मगुणानुपवर्ण्य पुनस्तत्तुर्विधधर्मानुष्ठानमुप-
 दिशन्ति तदाऽयं जीवो मित्याज्ञानमहातमःकाचपटलतिमिर-
 कामलावलेपशुभ्रविवेकलोचनयुगलदीधितिप्रमरोऽनादिभवाभ्यस्तम-
 क्षामित्यालोन्मादमन्तापविधुरितहृदयः प्रबलचारित्र्यमोहनौघरोग-
 कदम्बकविह्वलचेतनस्तत्र विषयधनकलत्रादिकया गाढमूर्द्ध्याभिभूत-
 चित्तवृत्तिः भवेवं चिन्तयति यावदहं पूर्वं धर्माधर्मविचारपर्येषणां
 नाकर्षं तावदेते श्रमणाः कचिदुपलभ्यमाना अपि न मम वात्तामपि
 पृष्ठवन्तो यद्यपि कथञ्चित् कचिदवसरे मां धर्मगोचरं किञ्चिद्
 भूयुः तथाप्यनादरेण वचनं वा दे वा इदानीं पुनर्मां धर्माधर्म-
 जिज्ञामापरमवगम्य गतोयमस्माकमादेशगोचरमिति मत्वा स्वगल-
 तानुशोपमवगणय्योच्चैर्ध्वनिना महता वचनरचनाटोपेन स्वयमपृष्ट

एवैष लोकप्रकाशः अमणो मम पुरतो धर्मगुणानुपवर्णयति
मां चाक्षिप्रचित्तमुपलभ्य दानं दापयति शीलं ग्राहयति तपसा-
रयति भावनां भावयति तदियतोऽकाण्ड एव स्फुटाटोपस्थास्य
इत्त को गर्भार्थः अज्ञातमस्ति मे सुन्दरकलचसङ्घः विद्यते
नानाकारो द्रविणनिचयः सम्भवति भूरिरूपो धान्यप्राग्भारः
समस्ति सम्पूर्णं चतुष्यदकुप्यादिकं नूनं तज्ज्ञातमेतेन तदेषोऽत्र
तात्पर्यार्थी यदुत दीक्षा ते दीयते रजस्ते पात्यते बीजदाहस्ते
क्रियते कुरु लिङ्गपूरणं विधेहि गुरुपादपूजनम् निवेदय स्वकलत्र-
स्वधनकनकादिकं समस्तसर्वस्वं गुरुपादेभ्यः । पुनस्तैरनुज्ञातमनु-
भवितेतस्त्वमेवं विदधानः पिण्डपातेन शिवीभविष्यसीत्येवं वचन-
रचनया विप्रतार्यं शैवाचार्यं इव मामेष अमणको सुमुपिषति
यदि वा भूरिफलं सुवर्णदानं महोदयं गोदानमक्षय्यं पृथिवीदानं
अतुल्यं पूर्णधर्मकरणमनन्तगुणं वेदपारमे दानं यदि पुनर्गौर्वि-
ज्ञायमाना निर्गतवत्सरवुरमुखा सचेत्ता कनकशृङ्गी रत्नमण्डिता
सौपचारा दिनेभ्यो दीयते ततश्चतुर्दधिमेखला सयामनगराकरा
मग्नैस्तकानना पृथिवी तेन दत्ता भवति सा चाक्षय्यफला संपद्यत
इत्येवं सुगन्धजनवच्चनपरैः कूटश्लोकरचितगन्धैर्मां विप्रस्तभ्य दिजा-
तिरिव नूनमेव अमणो मे द्रविणजातं जिहीर्षन्ति । अथ वा ।
कारय रमणीयतरान् विहारान् वासय तेषु बद्धश्रुतान् पूजय संघं
प्रयच्छ भिक्षुभ्यो दक्षिणां मौलय मङ्घमम्बन्धिनि कोमे स्वीयं
द्रविणजातं निक्षिप मङ्घमम्बन्धिन्येव कोष्ठागारे स्वधानममघ्यं
ममर्पय मङ्घमम्बन्धिन्यामेव संज्ञातौ स्वकीयं चतुष्यदवर्गं भव

बुद्धधर्ममङ्घरारणः एवं ते कुर्वतोऽचिराद् बुद्धपदं भविष्यतीत्येवं
वाचालविरचितमायाजालेनात्मीयशास्त्रमन्दर्भेण रक्तमिचुरिव मां
विमंवाद्य निश्चितमेव श्रमणो मदीयसर्वस्वं स्नातुमभिकाङ्क्षति ।
यद्वा । क्रियतां मङ्घमक्तं भोज्यन्तामृषयो दीयन्तां सुन्दरखाद्यानि
उपनीयन्तां सुखचेपणानि दानमेव गृहस्थस्य परमो धर्मः तत एव
संपाद्यते संसारोत्तार इत्येवं मामुपप्रक्षोभ्य स्त्रगरौरपोषणपरो
दिग्गम्बर इव मदीयधनमेव श्रमणो निवांश्चिष्यति । अन्यथा
कथमेवंविधोऽस्य मगोपरि प्रपञ्चकथनरूपोऽप्यादरः स्नातदिदमिह
तत्त्वं तावदेवैते सुन्दराः श्रमणा यावन्मोपस्तभ्यन्ते यावच्चैतेषां न
वशवर्त्तिभिर्भूयन्ते वशवर्त्तिनं पुनर्मुग्धजनं श्रद्धानुमवगम्येते माया-
विनो नाना वचनरचनया विप्रताप्यं मदीयसर्वस्वमपहरन्ति नास्त्येष
सन्देहः । ततो मयाऽधुना नेन श्रमणेन प्रारब्धेन मता किं विधेय-
मित्यास्तोचयामि । किमदत्तप्रतिवचनः समुत्पाद्य गच्छामि । उत
नास्त्येव धर्मानुष्ठानकरणे मम शक्तिरिति दीपयामि । आहोस्त्रि-
शौरहरणादिभिः प्रसीमं मे द्रव्यजातं नास्त्येषाधुना किञ्चिद्य
दीयते पात्रेभ्य इत्येवं प्रत्युत्तरयामि । उताहो न काये मे तावक-
धर्मानुष्ठानेन न पुनर्मम किञ्चिद्भवता कथनीयमित्येवमेव श्रमणं
निराकरोमि किं वा अकाण्डकथनजनितकोधसूचिकां शकुटिं जन-
यामोति । न जाने कथमेव श्रमणो महत्तनप्रपञ्चमना निरापांस्ता-
दुरध्वजमापागतम मोक्षं दास्यतीति । न पुनरमौ वराको गाढमृदा-
स्ततया मज्जेनमप्यति यदेते भगवन्माः बहुशांसायां विदितमुप-
सृष्टिनिःसारसंसारगर्भायां समुज्ज्वल्लोषाग्निरुत्पन्नाः करपा चरन्त-

विषयविषयविषयमविपाका मोक्षकाङ्क्षैकतानेन रेतसा सर्वत्र समवृत्त-
 तयाऽत्यन्तनिःस्पृहतया च सन्मार्गोपदेशदाने प्रवर्त्तमानाः सन्तो न
 देवेन्द्रद्रुमकयोर्विशेषं लक्षयन्ति न महर्द्धिविबुधनिर्द्धनपुरुषयोर्वि-
 भागं कल्पयन्ति न चक्रेश्वररोरयोरन्तरं दर्शयन्ति नोदारपरमेश्वर-
 कृपणनरयोरादरानादराभ्यां प्रवर्त्तन्ते समानमेयां चेतसि विवर्त्तते
 परमैश्वर्यं दारिद्रेण तुल्या महार्द्धरत्नराशयो जरठपाषाणनिकरेण
 सदृशा उत्तमघाटककूटा लोष्टपूगेन सदृशा हिरण्यस्तोमा धूलि-
 पुञ्जेन सन्निभो धान्यनिषयः चारराशेस्तुल्यं चतुष्यदकुप्यादिकं
 निःसारकचवरेण न विशेषो निर्जितरतिरूपाभिरपि ललितलल-
 नाभिः सह जरत्काष्ठस्तम्भानामिति । एवञ्च स्थिते । नैतेषां
 परहितकरणैकव्यसनितां विमुच्यापरसदुपदेशदाने प्रवर्त्तमानानां
 कारणमुपलभ्यते । यतः स्वार्थसम्पादनमपि परमार्थतः स्वाध्याय-
 ध्यामतपश्चरणकरणादिना दारान्तरेणैव सम्यक्षत एव । न तदर्थ-
 मथेतेषामत्र प्रवृत्तिः । दुरापास्तावकाशा स्वाभादिका श्रेयाकाङ्क्षा ।
 न चैतदेवकोऽन्ध्यान्धीकृतबुद्धिर्जानीते । ततोऽयं जीवोऽनवगतसद्गुरु-
 दाराशयोऽत्यन्ततुच्छस्वचित्तदुष्टताऽनुमानेन तच्चित्तमपि तथारूपं
 परिकलयन् महामोहवशेन तानत्रदर्शनैः शैवदिजातिभौ रक्तभिचु-
 दिगम्बरादिभिस्तुल्यान् कल्पयति । सम्भवन्ति च भिन्नकर्मप्रत्येपरि
 दर्शनमोहनीयपुञ्जवयकरणेन यथा पुनर्मिथ्यात्वपुञ्जे वर्त्ततेऽयं
 जीवस्तदैवंविधाः कुविकल्पा इति । ततश्च । तैराकुलीकृतपदयस्यास्य
 जीवस्य पुनः प्रसर्पति मिथ्यात्वविषं ततस्तदग्नौऽयं जीवः शिथिल-
 यति मौनौन्दर्शनपक्षपातं विमुञ्चति पदार्थजिज्ञासामवधीरयति

सद्गुणनिरतं जनं बद्धमन्यते निर्विचारकलोकं प्रमादयति प्राग्
 प्रवृत्तं सत्कर्तव्यलेशं परित्यजति भद्रकभावं रज्यते नितरां विषयेषु
 पश्यति तत्त्वबुद्ध्या तत्साधनं धनकनकादिकं गृह्णाति तथोपदिशन्तं
 गुरुं वञ्चकबुद्ध्या नाकर्णयति तदचनं भाषते धर्मावर्णवादान्
 उद्धृत्यति धर्मगुरूणां मर्मस्थानानि लुगति प्रतीपं कूटवादेन
 निराक्रियते पदे पदे गुरुभिः । ततश्चासौ चिन्तयति सुरक्षित-
 ग्रन्थप्रपञ्चा एते अमणा न निराकर्तुं मादृशैः पार्यन्ते ततो मामसौ-
 कविकल्पजालेन विप्रतार्य पुनः करिष्यन्त्येते मायावितयात्मभक्ष्य-
 स्थानमतो दूरत एव मयैते वर्जनौयाः स्वगृह्णाद्वारणीया दृष्टा
 अपि न सम्भाषणीया नामापि न सोढव्यमेतेषामित्येवं कदञ्चकल्प-
 धनविषयकलत्रादिके मूर्च्छितहृदयस्तत्संरक्षणप्रवणोऽयं जीवः सदुप-
 देशदायकान् महामोहवग्रगो वञ्चकत्वेन कल्पयन् रौद्रध्यानमा-
 पूरयति ततो नष्टविवेकचेतनस्यैः सद्गुणार्थैर्बुद्ध्याकारनिखातकाष्ठ-
 कौलककल्पो लक्ष्यते । अत एव च तेषां समुच्चिन्त्या दयया दीप-
 मानं तदानीं सुन्दरपरमान्नकल्पं सदनुष्ठानोपदेशं वराकोऽयं जीवो
 न जानीते न चेतःपरं विवेकिनां विस्मयकरमस्ति । यदेव जीवो
 महानरकगर्भपातहेतौ धनविषयादिके गृह्णात्मानन्तसुखमोक्षाद्येप-
 कारणं सदनुष्ठानं सद्गुरुदयोपनीतमवधीरयति । यथा च तेन
 महानसनियुक्तकेन तत्तथाभूतमसंभाव्यं व्यतिकरमवलोक्य चिन्तितं
 यदुत किं पुनरेष रोरो दीयमानमादरेणेदं परमान्नं न गृह्णाति
 नूनमयमस्य पापोपहृतात्मतया न योग्य इति । तदचापि तुल्यं
 विज्ञेयम् । तथा हि । सद्गुरूणामपि तं तथाविधं विस्तरधर्मोप-

देशनयाऽन्यथा वा विनष्टभद्रकभावं विपरीतचारिणं जीवमुपलभ्य
 भवत्येवमूतो भावो यदुत न भाजनमेषोऽकल्याणभाजनंतया भगव-
 द्भर्मस्य नोचितो कुगतिगामितया सुगतिगमनस्य न परिकर्मणीयो
 दुर्दलकल्पतया सद्भर्मचेतसां ततोऽच मोहोपहतचेतसि विफलो मे
 परिश्रम इति । यथा च पुनर्विमृशता तेन रसवतीपतिना निश्चितं
 यदुत नास्य वराकस्यायं दोषः यतो बहिरन्तस्यायं रोगजालेन
 परिवेष्टित इति कृत्वा वेदनाविज्ञप्तो न किञ्चिन्नेतयति । यदि
 पुनरेष नीरोगः स्यात् ततो योऽयं कदम्बलवलाभेनापि तुष्यति
 सोऽमृतास्त्रादमेतत्परमान्नं दयीमाणं कथञ्च गृह्णीयादिति । तदे-
 तदाचार्यस्यापि पर्यालोचयतो मनसि वर्त्तत एवेति । यदुत ।
 यदेष जीवो गृह्यति विषयादियु गच्छति कुमार्गेण नादत्ते
 दीयमाणं सदुपदेशं नैयोऽस्य वराकस्य दोषः किं तर्हि मिथ्या-
 त्वादीनां भावरोगाणां तैर्विमंशुलचेतनोऽयं न किञ्चिज्जानीते यदि
 पुनरेष तदिकलः स्यात् तत्कथमात्मनो हितं विमुच्यात्माहिते
 प्रवर्तेत । यच्च तेन महानसनियुक्तेन पर्यचिन्ति । यथा कथं पुनरेष
 रोरो नीरोगः स्यात् ततो मनसि निरूपयता तेन पुनः पर्यकस्ति ।
 अये विद्यत एवास्य रोगनिराकरणोपायः । यतोऽस्ति मम चारुभेष-
 जव्रतयं तद्यथा एकं तावदिमञ्जालोकं नाम परमाञ्जनं तदिधानेन
 प्रयुज्यमानं ममस्तनेचरोगाच्चाग्रयति सूक्ष्मव्यवहितातीतभाविभाव-
 विलोकनदत्तं चक्षुः संपादयति । तथा द्वितीयं तत्त्वप्रौक्तिकरं नाम
 सत्तार्थादकं तत्पुनर्विधिना खाद्यमानं समस्तगद्माततानत्रं विधत्ते ।
 दृष्टेयाविपरीतार्थग्रहणचतुरतां कुरुते विज्ञेयतः पुनस्तस्मादमुदल-

यति तृतीयं पुनरेतदेव कन्यकोपनीतं महाकल्याणकं नाम पर-
 मात्मसेतुपुनः सम्यङ् निषेव्यमानं निःशेषरोगगणं समूलकायं कपति ।
 तथा पुष्टिं जनयति धृतिं वर्द्धयति बलमुज्ज्वलयति वर्णमुत्कर्षयति
 मनःप्रसादं संपादयति वयस्तंभं विधत्ते सर्वीर्यतां करोति श्रीर्जित्यं
 प्रवणयति किम्बहुना अजरामरत्वमपि निःसन्देहमेतत्सन्निधापयति
 तस्मादनेनौषधक्षयेण सम्यगुपक्रम्येनं तपस्त्रिनं व्याधिभ्यो मोक्षया-
 मीति तेन मनसि सिद्धान्तः स्थापितः । तदेतत्सद्गुरुमाचार्योऽपि
 जीवगोचरं समस्तं चिन्तयत्येव । तथा हि । यदा निश्चितं तेन
 प्राक्प्रवृत्तिदर्शनेन यथा भव्योऽयं जीवः केवलं प्रबलकर्माकला-
 कुलितचेताः सन्मार्गात्परिभ्रष्टस्तदा भवति शूरोरथमभिप्रायः यथा
 कथं पुनरेपोऽस्माद्भोगस्थानीयात् कर्मजालमोक्ष्यते पर्यालोचयतश्च
 तात्पर्यपर्याकुलेन चेतसा सुदूरमपि गत्वा पुनरेतदेव ज्ञानदर्शन-
 चारित्र्यरूपचयं भेषजचयकस्य तन्मोक्षनोपायः प्रतिभासते नापरः ।
 तत्रेह ज्ञानमञ्जनं विज्ञेयं तदेव परिस्फुटदर्शितया विमलालोक-
 मुच्यते तदेव च नयनगदसन्दोहकल्पमज्ञानमुन्मूलयति तदेव च
 भूतभवद्भाविभावस्वभावाविर्भावनचतुरं जीवस्य विवेकचक्षुः संपाद-
 यति दर्शनं पुनः सत्तीर्थोदकं बोद्धव्यं तदेव जीवादिपदार्थगोचर-
 यद्ज्ञानहेतुतया तत्प्रतीतिकरमभिधीयते । यतश्च तदुदयममये
 सर्वकर्मणामन्तःभागरोपमकोटीकोटिमात्रमवतिष्ठते समुत्पन्नं पुनः
 प्रतिघणं तत्तानि तनूकुर्वते तेन समस्तगदतानवकारकं कर्मणामिह
 रोगकल्पत्वात् तदेव दृष्टिप्रत्यक्षं ज्ञानस्य यथावन्दितायं प्रदृष्टातुर्य-
 माधत्ते । तदेव च महोष्माददेग्नं मिथ्यात्वमुद्घमयतीति । चारित्र्यं

पुनरत्र परमान्नमवगन्तव्यं तस्यैव सदनुष्ठानं धर्मः सामयिकं विर-
तिरित्यादयः पर्यायाः । तदेव मोक्षलक्षणमहाकल्याणव्यवहित-
कारणतया महाकल्याणकमिति गीयते । तदेव च रागादिमहा-
व्याधिकदम्बकं समूलघातं हन्ति । तदेव च वर्णपुष्टिधृतिवलमनः-
प्रसादौर्जित्यवयवस्तंभसवीर्यतातुल्यानात्मगुणान् समस्तानाविर्भावयति ।
तथाहि । तज्जीवे वर्तमानं प्रभावो धैर्यस्य कारणमौदार्यस्याकरो
गांभीर्यस्य शरीरं प्रशमस्य खरूपं वैराग्यस्यातुल्यहेतुर्वीर्योत्कर्षस्य
आश्रयो निर्द्वन्द्वतायाः कुलमन्दिरं चित्तनिर्वाणस्य उत्पत्तिभूमिर्द-
यादिगुणरत्नानां किं शानेन यत्तदनन्तज्ञानदर्शनवीर्यानन्दपरिपूर्ण-
मक्षयमप्यायमत्याघातं धाम तदपि तत्सम्पाद्यमेवेति अतोऽजराम-
रत्वमपि तज्जनयतीत्युच्यते । तस्मादेनमनेन ज्ञानदर्शनचारित्र्यवशेण
सम्यगुपक्रम्य जीवं क्लिष्टकर्मकलाजालान्मोचयामीति सद्धर्मगुरुरपि
चित्तेऽवधारयति । ततो यथा तेन रसवतीपतिना शलाकापे
तदञ्जनं विन्यस्य तस्य द्रुमकस्य गाढमाधूनयतो यौवामञ्जिते लोचने
तदमन्तरमेव तेन प्रव्हादकतया शीततयाऽचिन्त्यगुणयोगितया
चाञ्चनस्य पुनयेतना सत्त्वा ततद्योनीलितं चतुः प्रशान्ता मनाङ्-
नेषयाधा विग्नितेन च तेन किमेतदितिचिन्तितम् । तदधैवं
योजनीयं यदाऽयं जीवः प्रथमं प्रतिपद्य भद्रकभावं रोषयित्वा
भगवच्छामनं नमस्तुत्याहंदिम्यानि पर्युपास्य साधुलोकं विधाय
धर्मपदार्थजिज्ञासां कृत्वा दानादिप्रवृत्तिमुत्पाद्य धर्मगुणामात्म-
विषयां पाचमुद्धिं पुनः क्लिष्टकर्मोदयेन विस्तरधर्मदेशनादिकं
किञ्चिन्निमित्तमासाद्य परिभ्रष्टपरिणामो भवति । ततश्च न गच्छति

चैत्यालये नालीयते साधूपाश्रये न वन्दते दृष्टमपि साधुलोकं
 नामन्त्रयति श्रावकजनं निवारयति खगृहे दानादिप्रवृत्तिं पलायते
 दूरदृष्टेभ्योऽपि धर्मगुरुभ्यः विधत्ते पृष्ठतस्तदवर्णवादादिकं ततस्तं
 तथाभूतं नष्टविवेकचेतनमवगम्य गुरवः खबुद्धिगलाकायां तत्प्रति-
 बोधोपायाञ्जनं निदधते । कथं बहिर्भूम्यादौ कथञ्चिदकाण्डदृष्टम्
 कुर्वन्ति प्रियसंभाषणं दर्शयन्ति हितबुद्धिं प्रख्यापयन्त्याञ्जसभाव-
 मुत्पादयन्त्यविप्रतारकप्रत्ययं पुरुषविशेषं तद्भावं चोपलक्ष्य वदन्ति
 च भद्रं किं नागम्यते साधूपाश्रये किञ्च विधीयते भवतात्मक्षितं
 किं विफलीक्रियते मनुष्यभवः किञ्च विज्ञायते शुभाशुभविशेषः
 किमेत्यनुभूयते पशुभावो भवता वयं हि भवत एवेदं पथ्यमिति
 भूयोभूयोऽभिदध्महे तदिदं सर्वं शलाकाञ्जनस्थापनकर्त्तुं विज्ञेयं
 सञ्ज्ञानहेतुतया कारणकार्योपचारादिति । तदेतदाकर्ण्य ततोऽमा-
 वष्टोत्तराणि विरचयन्नेवं ब्रूयात् भो भो श्रमणा गाढमच्छणिकोऽहं
 न सरति मे भगवत्समीपमागच्छतो निर्व्यापाराणां हि धर्मचिन्ता
 भवति मादृशां पुनरन्यच्चगतानां सौदति कुटुम्बादिकं न प्रवर्त्तते
 गृहेऽतिकर्त्तव्यतेति न वहति वाणिज्यं न संपद्यते राजसेवा विस्त-
 रयति कृषिकर्मादिकमिति । तदेतत्समस्तं शिरोधूननमभिधीयते ।
 ततस्तद्वचनमाकर्ण्य करुणापरीतहृदयाः सद्गुरुगुरवो यास्यन्त्येष
 वराकोऽकृतपुण्यकर्मा दुर्गतिमित्यतो नोपेक्षणीयः इत्यालोच्येत्य-
 माचक्षीरन् वत्स यद्यप्येवं तथापि मदनुरोधेन क्रियतां यदहं वच्मि ।
 तद्वचनमेकं द्रष्टव्यास्त्वयाक्षोराजमध्येऽवश्यं तयोपाश्रयमागत्य सहसा-
 धव इति । गृह्यतामभिग्रहो नान्यदहं किञ्चिदपि भवन्तं भणि-

ध्यामि । ततोऽसौ का गतिः प्रतिप्रवेशे पतित इत्यालोच्य तमभिपद्यं
 गृहीयात् । तदिदं सद्गुरुवचनप्रतिपत्तिकरणं प्राग्वज्जोचनाञ्जनपातन-
 तुल्यं बोद्धव्यं ततस्तत्प्रवृत्तिं तदुपाश्रयं गच्छतः प्रतिदिनं सुमाधु-
 संपर्केण तेषां निष्कृतिमानुष्ठानदर्शनेन निस्पृहतादिगुणानालोकयतो
 निजपापपरमाणुदलनेन च तस्य याविवेककला संपद्येत सा नष्टा
 सती चेतना पुनरागता इत्यभिधीयते । यत्तु । भूयो भूयो
 धर्मपदार्थजिज्ञासनं तत्तत्प्रवृत्तिमानीकृत्यं विज्ञेयं यस्तु प्रतिक्षणम-
 ज्ञानविक्षयः स नेत्ररोगबाधोपशमस्तुल्यो मन्तव्यः । यः पुनर्बोधसङ्गावे-
 मनाक् चित्ततोषः स विस्मयाकारोऽवगन्तव्यः । यथा च तावति-
 व्यतिकरे सम्पन्नेऽपि यत्तस्य द्रमकस्य तद्विचारक्षणक्षणमाकूतं
 बज्रकालाभ्यास्ताभिनिवेशनप्रवर्त्तमानं न निःशेषतयाद्यापि निवर्त्तते ।
 तद्वशीभूतचित्तस्य तं पुरुषं तद्वाहितया पुनः पुनः शङ्कते ततो
 मधुमभिलषति तदिहापि सम्भवतीत्यवगन्तव्यम् । तथा हि ।
 यावदेधोऽद्यापि जीवः प्रथमसंवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्याभिव्यक्तिलक्षणे-
 नाधिगमजसम्यग्दर्शनमाप्नोति तावद्भावहारतः श्रुतमात्रप्राप्तावपि
 स्वल्पविवेकतयास्याच धनविषयकलत्रादिके कदम्बकन्ते परमार्थ-
 बुद्धिर्न व्यावर्त्तते तदभिभूतचेतनस्य स्वचित्तानुमानेनातिनिःस्पृह-
 यदयानपि मुनिपुङ्गवाग्लामेते प्रत्यासन्नवर्त्तिनं किञ्चिन्मृगयिष्यन्त
 इत्येवं मुहुर्मुहुराशङ्कते ततस्तैः सह गाढपरिचयं परिजिहीर्ष्य
 तत्समीपे चिरं तिष्ठतीति । यत्पुनरभिहितं यदुत स महानम-
 नियुक्तकर्म द्रमकमञ्जनमाद्यात्येन संजातचेतनमुपलभ्याभिहितवान्
 भद्र पिबेदमुदकं येन ते स्वप्नता सम्पद्यते स तु न जानेऽनेन

पौतेन मम किं संपत्स्यत इति शङ्काकुलाकृतस्तत्समस्ततापोपगम-
कारणमपि तत्त्वप्रौतिकरं तोयं न पातुमिच्छति स्म । ततस्तेन
रूपापरीतचित्तेन वक्ष्णात्कारेणापि हितं विधेयमिति मत्वा
स्वसामर्थ्येन मुखमुद्वाप्य तस्य तत्त्वलिखितं गालितं ततस्तदास्वादन-
समनन्तरं तस्य महोन्मादो नष्ट इव श्रेयसोपगमास्तानवं गता इव
दाहान्तिरूपशान्ता चेति हत्वा स्वस्थचित्त इवाशौ विभाष्यते स्म
तदिदं जीवेऽपि समानमवगन्तव्यम् । तत्र यदा गृहीतवर्णं सुसा-
धूपाश्रयमागच्छन्तं तत्सङ्घट्टेन संपद्यद्रव्यश्रुतमात्रतया सञ्ज्ञातविवेक-
स्त्वं विगृह्यतत्त्वश्रद्धानविकलं धनविषयादिषु परमार्थदर्शिनं
तन्मूर्च्छया सुसाधूनापि तन्मार्गणतया शङ्कमानमत एव प्रयत्नधर्म-
कयाकर्षणं परिहरन्तमेनं जीवमुपलभन्ते धर्मसूरयः । तदा तेषां
दयालुतया भवेदभिसन्धिः यद्येव विगृह्यतरगुणभाजनं संपद्यते
ततस्ते क्वचित्समीपवर्तिनं तमवगम्य तस्याकर्षयतोऽन्यं जनमुद्दिश्य
सम्यग्दर्शनगुणान् वर्णयन्ति तस्य दुर्लभतां प्रख्यापयन्ति तदङ्गी-
कुर्वतां स्वर्गापवर्गादिकं फलमुपदर्शयन्ति इह लोकेऽपि परमचित्त-
निर्वाणकारणतां तस्य सूचयन्ति तदेतत्सर्वं सञ्ज्ञातचैतन्यस्योदक-
निमन्त्रणकत्वं विज्ञेयं ततोऽशौ तद्गर्भगुरुवचनं निश्रम्य दोषाय-
मानबुद्धिरेवं चिन्तयेदेव श्रमणो वक्त्रस्यात्मीयसम्यग्दर्शनस्य गुण-
जातमुपवर्णयति केवलं यदीदमहमङ्गीकरिष्ये ततो मामात्म-
वशवर्त्तिनमवबुध्य धनान्नादिकं प्रार्थयिष्यति ततः किं प्रयोजनं
ममानेनादृष्टाश्रयादृष्टत्यागलक्षणेनात्मवसनेनेति विचिन्त्याकर्षणश्रुतं
हत्वा तन्मार्गीकुर्वते तदिदमुदकनिमन्त्रितस्य तत्पानानिच्छासमान-

भवबोद्धव्यम् । ततो धर्मगुरवस्मिन्तयन्ति कः पुनर्बोधोपायोऽस्य भविष्यतीति । ततः पर्यालोचयन्तः निजहृदये विनिश्चित्यैवं विदधते । क्वचिदवसरे तं साधूपाश्रयमागामुकमवगम्य जनान्तरोद्देशेनायिमतरां प्रारम्भते मार्गदेशनां यदुत भो भो लोका विमुच्य विक्षेपान्तरमाकर्णयत यूयम् । इह चत्वारः पुरुषार्था भवन्ति तद्यथा अर्थः कामो धर्मो मोक्षयेति । तत्पार्थ एव प्रधानः पुरुषार्थ इति केचिन्नन्यन्ते । अचान्तरे स आगच्छेत्ततस्तस्याकर्णयतो वदन्ति गुरवः । तथा हि । अर्थनिचयकलितः पुरुषो लोके जराजीर्णशरीरोऽपि उन्मत्तपञ्चविंशतिकतरुणनराकारः प्रतीयते । अति-कातरहृदयोऽपि महाममरसद्वन्द्वनिर्यूढसाहसोऽतुल्यस्तपराक्रम इति गीयते । सिद्धमादृकापाठमाश्रयित्विकलबुद्धिरपि समस्तग्राह्यार्थावगाहनचतुरमतिरिति बन्दिभिः पथ्यते । कुरूपतया नितरामदर्शनीयोऽपि चाटुकरणपरायणैः सेवकनरैरवजितमकरकेतुरिति हेतुभिः स्थाप्यते । अविद्यमानप्रभावगन्धोऽपि समस्तवस्तुसाधनप्रवणप्रभावोऽयमिति सर्वत्र तद्वनलुम्बबुद्धिभिः प्रकाशयते । जघन्यघटदासिकातनयोऽपि प्रख्यातोन्नतमहावशप्रसूतोऽयमिति प्रणयिजनैः स्तूयते । आसन्नमकुलबन्धुतासम्बन्धविकलोऽपि परमबन्धुबुद्ध्याध्या-रोपणसमस्तलोकैर्गृह्यते तदिदं समस्तमर्थस्य भगवतो विलसितम् । किञ्च । समाने पुरुषत्वे समसंख्यावयवाः पुरुषा यदेते दृश्यन्ते लोके यदुत एके दायकाः अन्ये तु याचकाः तथैके नरपतयोऽन्ये पदातयः तथैके निरतिशयशब्दाद्युपभोगभाजनमन्ये तु दुष्पूरोदर-दरीपूरणकरणेऽप्यशक्ताः तथैके पोषका अन्ये पोष्या इत्यादयो

निःशेषविशेषा निजसद्भावासद्भावाभ्यामर्थनैव संपाद्यन्ते तस्मादर्थ
एव प्रधानः पुरुषार्थः ।

अत एवोच्यते ॥

अर्थाख्यः पुरुषार्थाऽयं प्रधानः प्रतिभासते ।

दृष्ट्वाऽपि लघुं लोके धिगर्थरहितं नरम् ॥

तदेतदाचार्यवदनविनिर्गतमर्थवर्णनमतुश्रुत्यां च जीवस्थितयेत्
अथे शोभनः प्रस्तावः प्रारम्भः कथयितुं ततोऽवहितः शृणुयात्
शृण्वन् बुध्येत बुध्यमानः स्वबोधसूचनार्थं यीवां चालयेत् लोचने
विस्फारयेत् वदनं विकाशयेत् चारु चारुक्रममिति शनैः शनैरभि-
दध्यात् । ततस्तैर्लिङ्गैः संजातमस्यश्रवणलुठहलमिति भगवन्तो धर्म-
गुरवस्तं लक्षयेयुः । ततः सादरतरं पुनस्तै ब्रूयुः भो भो लोकाः काम
एव प्रधानः पुरुषार्थ इत्यन्ये मन्यन्ते । तथा हि । न खलु ललितल-
लनावदनकमलमकरन्दास्त्रादनचतुरचक्षुरीकताचरणमन्तरेण पुरुषः
परमार्थतः पुरुषतां स्वीकुरुते । किं चार्थनिचयस्य कलाकौशल्यस्य
धर्माज्जनस्य जन्ममद्य काम एव वस्तुतः परमं फलम् । कामविकलैः
पुनः किमेतैः सुन्दरैरपि क्रियते । अन्यच्च । कामासेवनप्रवणचेतसां
पुरुषाणां तत्सम्पादका धनकनककलचादयो योग्यतया स्त एवो-
पतिष्ठन्ते संपाद्यन्ते भोगिनां भोगा इति गोपालनालावलादीनां
सुप्रसिद्धमिदम् ।

अपिच ॥

स्मितं न लक्ष्णे वचो न कोटिभि-

र्न कोटिलक्षैः सविलासमौचितम् ।

अवाप्यते ऽन्यैरदयोपगूढनं

न कोटिकोटयापि तदस्ति कामिनाम् ॥

अतः किञ्च पर्याप्तं तेषां तस्मात्काम एव प्रधानः पुरुषार्थः ।

अत एवाभिहितम् ॥

कामाख्यः पुरुषार्थाऽयं प्राधान्येनैव गीयते ।

नीरसं काष्ठकस्य हि धिक्कामविकसं नरम् ॥

तदेतदाकर्ण्य स जीवो हर्षप्रकर्षेण स्वहृदयादप्युत्कलितः
प्रकाशमेवं ब्रूयात् साधु साधूदितं भट्टारकैः बहोः काष्ठादथ
सुन्दरं व्याख्यानमारभ्य यथेवं दिने दिने कथयथ ततो वयमव-
शिका अपि सन्तोऽवहितचित्ततयाकर्णयाम इति । तदेतद्धर्मगुरुभिः
स्वसामर्थ्येन तस्य जीवस्य सुखमुद्घाटितमित्यवगन्तव्यम् । एवं च
वदति तस्मिन् जीवे धर्मगुरुणामिदं मनसि वर्त्तते । यदुत पश्य-
ताहो महामोहविजृम्भितं यदेते तदुपहृताः प्राणिनः प्रसङ्गकथि-
तयोरप्यर्थकामकथयो रज्यन्ते न पुनर्यत्नतोऽपि कथ्यमानायां धर्म-
कथायाम् । तथा ह्रीहास्याभिरर्थकामप्रतिषङ्गचेतसां बुद्धप्राणिना-
मभिप्रायो वर्णितः । अयं तु वराकस्तत्रैव सुन्दरताबुद्धिं विधत्ते ।
तथाप्यस्य अवणाभिमुखीकरणेन सफलोऽस्मात्परिश्रमः सर्वथा मच्चि-
न्तितप्रतिबोधोपायबीजेन सुक्तोऽङ्कुरो भविष्यत्यस्य मार्गावतार इत्येवं
स्वचेतस्वधार्य तैरभिधीयते । भद्र वयं यथावस्थितवस्तुस्वरूप-
प्रकाशनं कुर्म एव नास्तीकं जल्पितुं जानीमः । ततोऽसौ प्रत्या-
यितचित्ततया ब्रूयादेवमेतद्भगवन्नाख्यच सन्देहः गुरवोऽभिदधुः
यथेवं भद्र तत्किमवधारितं भवतार्थकामयोर्माहात्म्यं सोऽभिदधीत ।

वाढमवधारितं ततो गुरवो वदेयुः मौन्येते चत्वारः पुरुषार्थाः
 कथयितुं प्रक्रान्ताः तत्रैव दयोः स्वरूपमभिहितमधुना तृतीयस्या-
 भिधीयते तदप्येकचित्तेन भवताकर्षणीयं स वदेदेष दत्ताव-
 धानोऽस्मि कथयन्तु भगवन्तः । ततो गुरवो ब्रूयुः । भो लोका
 धर्म एव प्रधानः पुरुषार्थ इत्यन्ये मन्यन्ते । तथा हि । तुल्ये
 जीवत्वे किमित्येके पुरुषाः कुलक्रमागतद्रविषोपचितेषु गुहतर-
 चित्तानन्दसन्दर्भधामसु निःशेषजगदभ्यर्हितेषु कुलेषूपजायन्ते
 किमिति चान्ये पुरुषा एव धनगन्धसम्बन्धविकलेषु समस्तदुःख-
 भरभाजनेषु सर्वजननिन्दनीयेषु कुलेषूपपद्यन्ते । तथा किमित्येक-
 जननीजमकतया सहोदरयोर्धर्मलयाश्च दयोः पुरुषयोरेष विगेषो
 दृश्यते यदुतैकस्तयोर्मध्ये रूपेण मौनकेतनायते प्रशान्ततया मुनि-
 जनायते बुद्धिविभवेनाभयकुमारायते गंभीरतया क्षीरनीरेश्वरायते
 स्थिरतया सुनेरुशिखरायते शौर्चेण धनञ्जयायते धनेन धनदायते
 दानेन कर्णायते नीरोगतया वज्रशरीरायते प्रसुदितचित्ततया
 महर्द्धिविवुधायते । ततश्चैवं निःशेषगुणकलाकलापकलितोऽसौ
 सकलजननयनमनोनन्दनो भवति । द्वितीयः पुनर्वीभत्सदशर्गतया
 भुवनमुद्वेजयति दुष्टचेष्टतया मातापितरावपि सन्तापयति मूर्ख-
 श्रेष्ठरतया पृथ्वीं विजयते तुच्छतयार्कशास्त्रलीढलमतिशेते वपलतया
 वानरलीलां विडम्बयति कातरतया मूषककदम्बकमधरयति निर्द्वन्द्व-
 तया रोरकारमाविभर्त्ति कृपणतया ढक्कातीयानतिलहयति
 महारोगभराक्रान्ततया विह्वलं क्रन्दमानो जगतोऽप्यात्मनि कारुण्य-
 मुत्पादयति दैन्योद्देगशोकाद्युपहतचित्ततया घोरमहानरकाकारं

सन्तापं स्वीकुरुते ततश्चैनं समस्तदोषभाजनतया स्तोकैः पापिष्ठो-
ऽदृष्टोऽयमिति निन्दते ।

अन्यच्च ॥

द्वयोः पुरुषयोरनुपहतसत्त्वबुद्धिपौरुषपरक्रमयोर्निःशेषविशेष-
स्तुल्यकक्षयोरर्थोपार्जनार्थं प्रवर्त्तमानयोः किमित्येको यद्यदारभते
कचिं पाशुपात्रं वाणिज्यं राजोपसेवामन्यद्वा तदर्थं कर्म तत्तत्स-
फलतामुपगच्छति । इतरस्य पुनस्तदेव कर्म न केवलं विफलं संपद्यते
किन्तुर्हि पूर्वपुरुषोपार्जितमपि धनस्रवं वैपरीत्यापत्या प्रत्युत
निःशेषयति । अन्यच्चेदमपि चिन्तनीयं यदुत द्वयोरेव पुरुषयो-
र्निरूपचरिताः पञ्चप्रकाराः शब्दादिविषयाः कचिदुपनमन्ते तच्च
तयोरेकः प्रबलशक्तिः प्रवर्द्धमानप्रीतिस्तानमवरतमनुभवति । द्विती-
यस्य पुनरकाण्ड एव किमिति कार्पण्यरोगादिकं कारणमुत्पद्यते येन
वाञ्छन्नपि तानेव भोक्तुं न शक्नोतीति । न ह्येवंविधानां विशेषाणां
जीवेषु जायमानानां परिदृष्टं किञ्चित्कारणमुपसृज्यते न चाकारणं
किञ्चिद्भवितुमर्हति यदि पुनरकारणा एवंविधा विशेषा भवेयुः
ततः सर्वदा भवेयुः यथाकाशं न वा कदाचिद्भवेद्युर्थथाशगविषा-
णादयो यतश्चेते कचिद्भवन्ति कचिन्न भवन्ति तस्मान्नेते निष्कारणा
इति गम्यते । अत्रान्तरे गृहीतार्थः स जीवो ब्रूयात् भगवन् किं
पुनरेतेषामुत्पादकं कारणं ततो धर्मगुरवो वदेयुः भद्राकर्णय
समस्तानामपि जीवगतानां सुन्दरविशेषाणां धर्म एवान्तरङ्गं कारणं
भवति । स एव हि भगवानेनं जीवं सुकुलेषूत्पादयति निःशेष-
गुणमन्दिरतां नयति समस्तानुष्ठानान्यस्य सफलयति उपनतभोगा-

ननवरतं भोजयति अन्यांश्च समस्तशुभविशेषान् संपादयति तथा सर्वेषामपि जीवगतानामशोभनविशेषाणामधर्म एवान्तरङ्गं कारणं स एव हि दुरन्तोऽमुं जीवं दुष्कूलेषूत्पादयति निःशेषदोषनिवासतां प्रापयति सर्वव्यवसायानस्य विफल्यति उपनतभोगोपभोगविघ्नभूतं शक्तिवैकल्यं जनयति अपरांश्चामनोज्ञाननन्तान् विशेषानस्य जीवस्याधत्ते तस्माद्यद्वलेनैताः समस्तसम्पदः स एव धर्मः प्रधानः पुरुषार्थः अर्थकामौ हि वाञ्छतामपि पुरुषाणां न धर्मव्यतिरेकेण संपद्येते धर्मवतां पुनरतर्कितौ स्वत एवोपनमेते । अतोऽर्थकामार्थिभिः पुरुषैः परमार्थतो धर्म एवोपादातुं युक्तस्मात्स एव प्रधान इति यद्यप्यनन्तज्ञानदर्शनवीर्यानिन्दात्मकजीवस्वरूपावस्थानसूचण-यतुर्योऽपि मोक्षरूपः पुरुषार्थः निःशेषक्लेशराशिविच्छेदरूपतया स्वाभाविकस्वाधीनानन्दात्मकतया च प्रधान एव तथापि तस्य धर्मकार्यत्वात् तत्प्राधान्यवर्णनेनापि परमार्थभूतः सत्सम्पादको धर्म एव प्रधानः पुरुषार्थ इति दर्शितं भवति । तथा चाभ्यधायि भगवता धनदो धनार्थिनां धर्मः कामार्थिनां सर्वकामदो धर्म एवापवर्गस्य परम्पर्येण साधक इति । नातः प्रधानतरं किञ्चिदस्तीत्युच्यते ।

धर्माख्यः पुरुषार्थोऽयं प्रधान इति गम्यते ।

पापयस्तं पशोस्तुल्यं धिग् धर्मरहितं नरम् ॥

तदिदमाकर्ण्य स जीवोऽभिदधीत भगवच्चैतौ तावदर्थकामौ साक्षादुपलभ्येते योऽयं पुनर्भगवद्भिर्धर्मो वर्णितः स नास्माभिः कचिद्दृष्टः । ततो निदर्शयतामस्य यत्स्वरूपमिति । ततो धर्मस्वरि-राचक्षीत । भद्र मोक्षान्धाः खल्वेनं न पश्यन्ति विवेकिनां पुनः

प्रत्यक्ष एव धर्मः । तथा हि । सामान्येन तावद्धर्मस्य धीष्टेव
 रूपाणि द्रष्टव्यानि भवन्ति । तद्यथा । कारणं स्वभावः कार्यं च ।
 तच्च सदनुष्ठानं धर्मस्य कारणं तद् दृश्यत एव । स्वभावः पुनर्द्वि-
 विधः साश्रवोऽनाश्रवश्च । तच्च साश्रवो जीवे शुभपरमाणूपचयरूपः ।
 अनाश्रवस्तु पूर्वोपचितकर्मपरमाणुविलयमात्रलक्षणः । स एष द्विविधो-
 ऽपि धर्मस्वभावो योगिभिर्दृश्यते अस्मादृगैरप्यनुमानेन दृश्यत एव ।
 कार्यं पुनर्धर्मस्य यावन्तो जीवगताः सुन्दरविशेषास्तेऽपि प्रति-
 प्राणिप्रसिद्धतया परिस्फुटतरं दृश्यन्त एव । तदिदं कारणस्वभाव-
 कार्यरूपचयं पश्यता धर्मस्य किं न दृष्टं भवता येनोच्यते न दृष्टो
 मया धर्म इति । यस्मादेतदेव तृतीयं धर्मध्वनिनाभिधीयते
 केवलमेव विशेषो यदुक्तः, सदनुष्ठानं कारणे कार्योपचाराद्धर्म
 इत्युच्यते । यथा तन्मुलान् वर्षति पर्जन्य इति । स्वभावस्तु यः
 साश्रवो निगदितः स पुण्यानुबन्धिपुण्यरूपो विज्ञेयः । यः पुनर-
 नाश्रवः स निर्जरात्मको मन्तव्यः । स एष द्विविधोऽपि स्वभावो
 निरुपचरितः साक्षाद्धर्म एवाभिधीयते ।

यत्त्वन्जीववर्त्तिनः समस्ता अपि सुन्दरविशेषास्ते कार्ये कार-
 णोपचाराद्धर्मग्रन्थेन गीयन्ते यथा ममेदं शरीरं पुराणं कर्मति ।
 ततः पुनरेव जीवो ब्रूयात् भगवन्नच चये कतमत्पुनः पुरुषेणोपा-
 देयं भवति । ततो धर्मगुरुरभिधीत । भद्र सदनुष्ठानमेव तस्यै-
 वेतरदयसम्पादकत्वात् । स ब्रूयात् । किं पुनस्तत्सदनुष्ठानम् । ततः
 सद्धर्मस्वरयोऽभिधीरन् । सौम्य साधुधर्मो गृह्णधर्मश्च । तस्य
 पुनर्द्विविधस्यापि मूलं सम्यग्दर्शनम् । ततोऽयं जीवो वदेत् ।

भगवन्नुपदिष्टमासीदेतत्सम्यग्दर्शनं प्राग्वधता किन्तु तदा मया
 नावधारितं तदधुना कथयत किमस्य स्वरूपमिति । ततः सङ्क्षेपेण
 प्रथमावस्थोचितमस्य पुरतो धर्मगुरवः सम्यग्दर्शनस्वरूपं वर्णयेयुः ।
 यथा भद्र यो रागद्वेषमोहादिरहितोऽनन्तज्ञानदर्शनवीर्यानन्दा-
 त्मकः समस्तजगदनुपपद्यप्रवणः सकलनिष्कलरूपः परमात्मा स एव
 परमार्थतो देव इति बुद्ध्या तस्योपरियद्भक्तिकरणं तथा तेनैव
 भाषिता ये जीवा जीवपुण्यपापाश्रवसंवरनिर्जरा बन्धमोहाद्या
 नवपदार्थास्तो अविद्यया एवेति या प्रतिपत्तिस्तथा तदुपदिष्टे ज्ञान-
 दर्शनधारिचात्मके मोक्षमार्गे ये प्रवर्तन्ते साधवस्त एव गुरवो
 वन्दनीया इति या बुद्धिस्तत्सम्यग्दर्शनं तत्पुनर्जीवे वर्त्तमानं प्रथम-
 संवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिष्ठामिव्यक्तिसचणैर्बन्धलिङ्गैर्लक्ष्यते तथा तद-
 ङ्गीकृत्य जीवेन सत्त्वगुणाधिकक्रियमाना विनयेन मैत्रीप्रमोदका-
 रणमाध्यस्थानि समाचरणीयानि भवन्ति तथा स्थिरता भगवदा-
 यतनसेवा आगमकुशलताः भक्तिः पुष्पचनप्रभावना इत्येते पञ्चभावाः
 सम्यग्दर्शनं दूषयन्ति । तथा ग्रहाकाङ्क्षविचिकित्सापरपापण्ड-
 प्रशंसासंस्तवश्चैते तु तदेवं दूषयन्ति तदेष सकलकल्लोषावहो
 दर्शनमोक्षनीयकर्मचयोपशमादिनाविर्भूतः स्वल्पात्मपरिणाम एव
 विशुद्धसम्यग्दर्शनमभिधीयते । एवञ्च कथयता भगवता धर्मसूरिणा
 सम्यक्प्रत्यायितमानसस्तदनुभावादेव विलीनकृतिष्टकर्ममलः सोऽयं
 जीवः सम्यग्दर्शनं प्रतिपद्येत । ततश्चैतत्तत्तौर्थादिकमिव तत्त्वप्रतीति-
 करं धर्मगुरुभिर्बलाद्वाहितमित्यवश्यं यतश्च तत्प्रमृति तत्प्रतिपत्तौ
 मिथ्यात्वं यदुदीर्णमासीत् तत्त्ववीणं यत्पुनरनुदीर्णं तदुपशान्तावस्थां

गतं केवलं तदपि प्रदेशानुभवेनानुभूयते तदेव चात्र महोक्ताद-
 स्तस्मात् नष्टप्रायो नैकान्ते नाद्यापि नष्ट इति बोद्धव्यं यतश्च
 सम्यग्दर्शनज्ञाते समस्तान्यपि शेषकर्माणि तनुतां गच्छन्ति तान्येव
 च गदभूतानि । अतोऽयं जीवस्तत्प्राप्तौ संजातान्यगदतानव इत्यु-
 च्यते । यतश्चराचरजन्तुसंघातदुःखदाहदक्षमत्वादत्यन्तश्रीतः सम्यग्-
 दर्शनपरिणामोऽयमतस्तत्सम्पत्तावयं जीवो विगतदाहान्तिः स्वस्व-
 मानसो लक्षत इति । यथा च तेन रोरेण स्वस्वीभूतचेतसा
 चिन्तितं यदुतायं पुरुषो ममात्यन्तवत्सलो महानुभावस्तथापि
 मया मोहोपहतेन पूर्ववच्चकोऽयं हरिष्यत्यनेन प्रपञ्चेन मामकं
 भोजनमिति कल्पितस्ततो धिङ्मां दुष्टचिन्तकम् । तथा हि ।
 यद्ययं हितोद्यतमतिर्न स्यात् ततः किमित्यञ्जनप्रयोगेण मम पदु-
 दृष्टितां विहितवान् किमिति वा तोयपानेन स्वस्वतां संपादितवान्
 न चायं मत्तः कयच्चिदुपकारमपेक्षते किं तर्हि महानुभावतैवैकाग्र्य
 प्रवर्त्तिकेत्युक्तं तदेतज्जीवोऽपि संजातसम्यग्दर्शनः सन्नाचार्यगोचरं
 चिन्तयत्येव । तथा हि । यथावस्थितार्थदर्शितया तदायं जीवो
 विमुञ्चति रौद्रतां रहयति मदान्धतां परित्यजति कौटिल्यातिरेकं
 विजहाति गाढलोभिष्टतां शिथिलयति रागप्रकर्षं न विधत्ते द्वेषो-
 त्कर्षः अपचिपति महामोहदोषम् । ततोऽस्य जीवस्य प्रसीदति मानसं
 विमलौभवत्यन्तरात्मा विवर्द्धते मतिपाटवं निवर्त्तते धनकनकक-
 ल्लादिभ्यः परमार्थबुद्धिः संजायते जीवादितत्त्वेष्वभिनिवेशः तनूभ-
 वन्ति निःशेषदोषाः ततोऽयं जीवो विज्ञानीते परगुणविशेषं लक्षयति
 स्वकीयदोषजातमनुसरति प्राचीनामात्मावस्थामवबुध्यते तत्काल-

भाविनं गुरुविहितप्रथमवगच्छति तन्माहात्म्यजनितामात्मयोग्यतां
ततो यो जीवो मादृशः प्रागत्यन्तर्हितपरिणमतया धर्मगुवादि-
विषयेऽप्यनेककुविकल्पकरणपरोऽभूत् स तदा स्वभावविवेकश्चिन्तयति
यदुताहो मे पापिष्ठता अहो मे महामोहान्धता अहो मे निर्भा-
ग्यता अहो मे कार्पण्यातिरेकः अहो ममाविचारकत्वं येन मया-
त्यन्ततुच्छधनलवादिप्रतिबद्धान्तःकरणेन सता य एते भगवन्तः
सर्वदा परहितकरणनिरतमतयो निर्दोषसन्तोषपोषितवपुषो मोक्ष-
सुखलक्षणानि धनधनार्जनप्रवणान्तःकरणास्तुपमुष्टिनिःसारसंसार-
विस्तारदर्शिनः स्वशरीरपञ्चरेऽपि ममत्वबुद्धिरहिता मदौघधर्म-
गुरुप्रभृतयः साधवः किं ते हरिष्यन्ति ममानेन धर्मकथादिप्रपञ्चेन
शठतया मां विप्रतार्यं नूनमेते धनकनकादिकमिति प्राग्नेकशः
परिकल्पिताः । ततो धिङ् मामधमाधमदुष्टविकल्पकमिति । यदि
क्षेते भगवन्तो मां प्रति परमोपकारकरणपरायणा न सुस्ततः
किमिति सुगतिनगरगमनसम्बन्धबन्धुरमव्यभिचारिणं मार्गमादेश-
यन्तः सम्यग्ज्ञानदानव्याजेन महानरकवर्त्तनीप्रवृत्तचेतोवृत्तिं मां
निवारयन्ति सः किमिति वा विपर्यासपर्यासितचेतसो मे सम्यग्-
दर्शनसत्त्वादनद्वारेण निजग्रेमुख्या निःशेषदोषमोघविशेषं विशेषतो
विदधति सः । न चैते निस्पृहतातिशयेन समलोष्टहाटकाः पर-
हिताचरणव्यसनितया प्रवर्त्तमानाः कदाचिदुपकारार्थकाशात् कश्चि-
त्प्रत्युपकारमपेक्षन्ते । न चैतेषां परमोपकारकारिणां भगवतां
मादृगैः स्वजीवितव्ययेनापि प्रत्युपकारः कर्तुं पार्यते आस्तां धन-
धानादिनेति । तावदेव जीवस्तदा संजातसम्यग्भावः पूर्वविहित-

स्वकीयदुस्वरितानुसरणेन पश्चात्तापमनुभवति सन्मार्गदायिनां च
 गुरुणामुपरि विपरीतशङ्कां विरहयति तदानेनैतदुक्तं भवति ।
 द्वये, खल्वमी कुविकल्पाः प्राणिनो भवन्ति । तद्यैके कुप्रास्त्रश्रवण-
 वासनाजनिताः । यदुताण्डमसुद्धृतमेतत्त्रिभुवनं ब्रह्मादिष्टतं प्रकृति-
 विकारात्मकं क्षणविनश्यत् विज्ञानमात्रं शून्यरूपं वा इत्यादयस्ते
 ह्याभिषंस्कारिका इत्युच्यन्ते । तथान्ये सुखमभिलषन्तो दुःखं
 द्विषन्तो द्रविणादिषु परमार्थबुद्ध्यवसायिनोऽत एव तत्संरक्षणप्रवण-
 चेतसोऽदृष्टतत्त्वमार्गस्यास्य जीवस्य प्रवर्तन्ते यैरेष जीवोऽशङ्कनीयानि
 शङ्कते अचिन्तनीयानि चिन्तयति अभाषितव्यानि भाषते अना-
 चरणीयानि समाचरति । ते तु कुविकल्पाः सहजा इत्यभिधीयन्ते
 तत्राभिषंस्कारिकाः प्रथमसुगुरुसंपर्कप्रभावादेव कदाचिन्निवर्त्त-
 रक्षेते पुनः सहजा यावदेव जीवो मिथ्यात्वोपश्रुतबुद्धिस्तावन्न
 कथञ्चिन्निवर्तन्ते । यदि परमधिगमजसम्यग्दर्शनमेव प्रादुर्भूतमेता-
 न्निवर्त्तयतीति । यत्पुनरभिहितं यदुत तस्य द्रमकस्य तस्मिन्मज्जन-
 मल्लिलदायके पुरुषे सञ्जातविश्रंभस्यापि महोपकारितां चिन्तयत-
 स्तथापि तत्रात्मौघे कदम्बके चात्यन्तमूर्खां सा गाढं भावितत्वात्
 कथञ्चिन्निवर्तत इति । तदेतज्जीवेऽपि योजनीयम् । तथाहि ।
 यद्यपि त्रयोपश्रमगतं ज्ञानावरणं दर्शनमोहनीयं च समुत्पन्नं
 सम्यग्ज्ञानं सम्यग्दर्शनं च । अतएव निवृत्ता भवप्रपञ्चगोचरा
 तत्त्वबुद्धिः संजातो जीवादितत्त्वाभिनिवेशः गृहीताः परमोपकार-
 कारितया सम्यग्ज्ञानदर्शनदायिनो भगवन्तः सद्गुरुगुरवः । तथा-
 यस्य जीवस्य यावत्ते समुदीर्णं कषायदादशकं यावच्च प्रबलमद्यापि

नो कषायनवकं तावदनादिभवाभ्यासवासनापाटवपरायत्ततया
 प्रवर्त्तमानामेतेषु धनविषयकलचादिषु कदन्नकल्पेषु मूर्च्छामेष जीवो
 न निवारयितुं पारयति यतोऽस्य जीवस्य कुशास्त्रश्रवणसंस्कारजा
 महाण्डसमुद्भूतं त्रिभुवनमेतदित्यादयो मोहवितर्काः प्रवर्त्तन्ते । ये
 च सहजा अपि धनादिषु परमार्थदर्शितया तत्संरक्षणगोचरा
 अग्रङ्कनौघेष्वपि गुर्वादिषु गङ्गाकारिणो मिथ्यादर्शनोदयप्रभवाः
 कदभिप्रायाः प्रादुर्भवन्ति ते मदमरीचिकावक्त्रचुम्बिन इव जल-
 कल्लोलमालाप्रतिभासिनो मिथ्याज्ञानविशेषाः । तत्प्रत्ययनौकार्थोप-
 स्थापकेन प्रमाणान्तरेण बाध्यमानाः सम्यग्दर्शनोत्पत्तिकाले निव-
 र्त्तन्ते । यः पुनरेव धनविषयादिषु मूर्च्छांलक्षणे मोहः सोऽपूर्वरूपो
 यतोऽयं दिङ्मोह इव तत्त्वधियापि सार्द्धमव्याहत एवास्ते । अनेन
 हि मोहितोऽयं जीवो जानन्नपि सकलं कुशाग्रलक्षणजललवतरलं न
 जानीते । पश्यन्नपि धनहरणस्त्रजनमरणादिकं न पश्यतीव । पटु-
 प्रज्ञोऽपि जडबुद्धिरिव चेष्टते । समस्तशास्त्रार्थविशारदोऽपि महा-
 मूर्खचूडामणिरिव वर्त्तते । ततश्चास्य जीवस्य प्रतिभाति मुक्तल-
 चारिता रोचते तस्मै यथेष्टचेष्टा विभेत्ययं व्रतनियमनियन्त्रणायाः
 किम्वञ्जनोक्तेन न शक्नोत्ययं जीवस्तदा काकमांसभक्षणदपि निवृत्तिं
 विधातुमिति । एवं च स्थिते यत्तदुक्तं यदुत रोरं मूर्च्छातिरेकेण
 पुनः पुनः स्वभोजनभाजने दृष्टिं पातयन्तमुपलभ्य स धर्मबोधकरा-
 भिधानो रक्षवतीपतिस्तस्याभिप्रायमवगम्य मनाक् सपरुषमित्य-
 मभिहितवान् अरे द्रुमक दुर्बुद्धे केयं भवतो विपरीतचारिता
 किमितीदं परमाद्यं कन्यकया प्रयत्नेनापि दीयमानं त्वं नावबुध्यसे

भवन्त्यन्येऽपि पापिनो रोराः केवलं भवता सदृशोऽन्यो निर्भाग्यो नास्तीति मे वितर्कः । यस्त्वमत्र तुच्छे कदम्बके प्रतिबद्धचित्तः सन्नमृतास्त्रादमेतन्मया दाण्यमानमपि परमाश्रं न गृह्णाति । अन्यच्च । यतस्त्वमत्र भवने प्रविष्टस्तथेदं दृष्ट्वा मनागाल्हादितः पर-
 मेश्वरेण चावलोकितः तेन कारणेन भवन्तं प्रत्यादरोऽस्माकं ये पुनरस्मात्सद्गुणो बहिर्वर्त्तन्ते जन्तवो ये चेदं विलोक्यमानं मोदन्ते ये च राजराजेन न निरौचितास्तेषां वयं न वार्तामपि पृच्छामो वयं हि सेवकधर्ममनुवर्त्तमानाय एव कश्चिन्महानृपतेर्वल्लभस्तथैव वालभ्यमाचरामः । अयं चास्माकमवष्टंभोऽभूत्किस्मामूढलक्ष्योऽयं राजा न कदाचनापात्रे मतिं कुरुते थावता सोऽप्यस्मदवष्टंभोऽधुना भवता विपरीतचारिणा वितथ इव सम्पादितः । तदिदमवगम्य त्यजेदं वैपरीत्यं हित्वेदं कदम्बं गृह्णाणेदं परमाश्रं यन्महात्म्येनैते पश्य सर्वेऽत्र सद्गुणि वर्त्तमाना जन्तवोऽभूतस्तथा इव मोदन्त इति एतदपि समस्तमत्र जीवव्यतिकरे सुगुरुराचरत्येव । तथाहि । यदायं जन्तुराविर्भूतज्ञानदर्शनोऽपि कर्मपरतन्त्रतया न श्लोकमात्र-
 मपि विरतिं प्रतिपद्यते तदामुं तथाभूतं विषयेषु गाढं मूर्च्छित-
 चित्ततयाभिरममाणमुपलभ्य सद्गुर्मगुरुणा भवत्येवंविधोऽभिषन्धिः । यदुत केयमस्यात्मवैरिता किमित्ययं रत्नदीपप्राप्तनिर्भाग्यपुरुष इवानिर्घेयरत्नराशिषदृशानि अतनियमाचरणान्यवधीर्य जरत्काच-
 शकलकल्पेषु विषयेषु प्रतिबन्धं विधत्ते । ततस्ते गुरवः प्रादुर्भूत-
 प्रणयकोपा इव तं प्रमादपरं जीवमित्यमाचचते । अथि ज्ञान-
 दर्शनविदूषक केयं भवतोऽनात्मज्ञता किमिति प्रतिक्षणमस्माना-

ऽयमनेकसत्त्वेषु सुनिश्चितोऽप्यस्माभिरुपायो विपरीतमाचरता यन्मि-
 चारितो वर्तते । ततो भो दुर्मते मैवं विधेहि कुरुष्वाधुनापि
 यदहं वच्मि परित्यजेदं दौःशौख्यं विहाय दुर्गतिपुरीवर्तनीकल्पा-
 मविरतिमुररीकुरु निर्द्वन्द्वानन्दसन्दोहदायिकां सर्वज्ञोपज्ञां ज्ञान-
 दर्शनयोः फलभृतां विरतिमितरथा परमार्थतो ज्ञानदर्शने अपि
 निष्फले संपत्त्येते । इयं हि भागवती गृहीता सम्यक्पाल्यमाना
 सकलकल्याणपरम्परां संपादयति । यदि वा तिष्ठन्तु तावत् पार-
 लौकिककल्याणानि किं न पश्यति भवानिदानीमेवैते भगवदुक्त-
 विरतिरतर्पिताः सुसाधवो यदनन्तामृतरसद्वप्ता इव स्वस्थाः सदा
 मानसेनावेदयितारो विययाभिसाधजनितानां कामविकलतथौत्सु-
 क्यप्रियविरहवेदनानामभिश्रातारो शोभमूलानां निष्कषायतया
 धनार्जनरक्षणशत्रुदुःखानां वन्दनीयास्त्रिभुवनस्य संसारसागरा-
 दुत्तीर्णमेवात्मानं मन्यमानाः सदा मोदन्ते । तदेवं भूतगुणेष्वं
 विरतिः किमात्मवैरितया नादीयते भवतेति । तदेतद्भूर्मगुरु-
 वचनमाकर्ण्य यथासौ द्रुमकस्तास्त्रिभूषे संजाताविद्यासोऽपि
 तथाविर्भूतनिर्णयोऽपि यथात्यन्तहितकारो ममायं पुरुष इति ।
 तथापि तस्य कदम्बस्य त्याजनवचनेन विह्वलीभूतो दैन्यमा-
 स्तभ्येत्यमभिहितवान् । यदुत यदेतद्भद्रदितं नाथैस्तत्समस्तमवितथं
 प्रतिभाति मे चेतसि । केवलमेकं वचनं विज्ञापयामि तदाकर्ण-
 यत यूयं यदेतस्मां भोजनं त्याजयन्ति भवन्तस्तत्राप्येभ्योऽप्यभीष्टतमं
 नाहमेतदिरहे क्षणमपि जीवामि महता च क्लेशेन मयेदमुपा-
 र्जितं किं च कालान्तरेऽपि निर्वाहकं ममैतद्भवदीयस्य पुनर्भोजनस्य

न जानेऽहं स्वरूपं किं चानेन भूमैकदिनभाविनेति । तत्किमत्र
वज्रना जल्पितेन एष मे निश्चयो नैवेदं भोजनं मोक्षक्यं यदि
विद्यमानेऽयस्मिन्नात्मीयं भवद्भिर्भोजनं दातुं युक्तं ततो दीयतामित-
रथा विनेव तेन सरिष्यतीति । तथायमपि जीवः कर्मपरतन्त्रतया-
विद्यमानचरणपरिणामसमुद्भूतगुरुणामगतः समस्तमपीदृशं जल्पत्येव
अस्येव तदास्य गुरुषु विश्रम्भः सञ्जातो ज्ञानदर्शनलाभेन संप्रत्ययः ।
तथापि न निवर्तते धनादिभ्यो गाढमूर्च्छां धर्मगुरुवक्षारिचं
प्राप्यन्तस्तत्प्रागं कारयन्ति । ततोऽस्य जीवस्य संजायते दैन्यं ततोऽयं
मूढो सत्यमेतत्सर्वं यदाज्ञापयन्ति भगवन्तः । किन्तु श्रूयतां भवद्भि-
रेका मदीया विज्ञप्तिका गृह्येऽयमात्मा मदीयो गाढं धनविषया-
दिषु न शक्यते तेभ्यः कयश्चिन्निवर्त्तयितुं श्रियेऽहं त्यागे नूनमे-
तेषाम् । महता च क्लेगेन मयेते समुपार्जितास्तत्कथमहमेतानकाण्ड
एव मुञ्चामि । किं च । मादृशाः प्रमादिनो न शुभाभिरुपदिष्टाया
विरतेः स्वरूपमवबुध्यन्ते । किन्तर्हि मादृशामिदमेव कालान्तरेऽपि
धनविषयादिकं चित्ताभिरतिकारणं शुभ्रदीर्घं पुनरनुष्ठानं राधा-
वेधकल्पं किं तेन मादृशां भगवतामप्यस्यन एवायं निर्वन्धः ।
तथाहि ।

महतापि प्रयत्नेन तन्त्रे शिष्टेऽपि पण्डितेः ।

प्रकृतिं यान्ति भूतानि प्रयामन्तेषु निष्कलः ॥ १५

अथैवमपि म्रियते भगवतामायहः ततो दीयतामेतेषु धन-
विषयादिषु विद्यमानेषु यदि दैयमात्मीयं चारित्र्यमितरथा पयांनं
ममानेनेति । ततश्चैवं वदति सत्यम्निन् जीवे यथा तेन रभवती-

पतिना तं द्रुमकं परमाक्षयहणपराङ्मुखमवलोक्य चिन्तितं यदुत
 पश्यताहो मोहसामर्थ्यं यदेष रोरः सर्वव्याधिकरेऽत्र कदम्बके सक्त-
 बुद्धिर्मात्मकं परमाक्षयमवधौरयति निश्चितं च प्रागेव मया यथा
 नास्य वराकस्यायं दोषः किं तर्हि चित्तवैधुर्यकारिणां रोगाणाम् ।
 अतः पुनरेनं शिष्यामि विशेषेण वराकं यद्ययं प्रत्यागतचित्तः
 परमाक्षयमिदं गृह्णीयात् ततोऽस्य महातुपकारः संपद्येतेति । तथा
 सङ्कर्मगुरवोऽपि चिन्तयन्ति यदुतापूर्वरूपोऽयमस्य जीवस्याहो
 महामोहः यदायमनन्तदुःखहेतौ रागादिभावरोगवृद्धिकरेऽस्मि-
 न्विषयधनादिके विनिविष्टबुद्धिर्जानन्नपि भगवद्वचनमजानान इव
 अद्विधानोऽपि जीवादितत्त्वमयद्विधान इव न मयोपदिश्यमानां
 निःशेषक्लेशविच्छेदकारिकां विरतिमुररीकुरुते । यदि वा नास्यायं
 तपस्विनो दोषः किन्तर्हि कर्मणामिति । तान्येवैनं जीवं विमं-
 स्युस्तयन्ति । अतो नास्माभिरेतत्प्रतिबोधनप्रवृत्तैरस्याविधेयतामुप-
 लभ्य निर्वेदः कार्यः ।

तथाहि ।

अनेकशः कृता कुर्याद्देशना जीवयोग्यताम् ।

यथा स्वस्थानमाधत्ते शिलायामपि गृह्णतः ॥१॥

यः संसारगतं जन्तुं बोधयेज्जिनदेशिते ।

धर्मे हितकरस्तस्मात्प्रान्यो जगति विद्यते ॥२॥

विरतिः परमो धर्मः सा चेन्नक्तोऽस्य जायते ।

ततः प्रयत्नसाफल्यं किं न सत्यं मया भवेत् ॥३॥

अन्वयः ।

महान्तमर्थमाश्रित्य यो विधत्ते परिश्रमम् ।

तत्सिद्धौ तस्य तोषः स्यादसिद्धौ वीरर्चेष्टितम् ॥४॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पुनः प्रत्याय्य पेणसैः ।

वचनैर्बोधयाम्येनं गुरुश्चित्तेऽवधारयेत् ॥५॥

ततो यथा तेन सूपकारेण तस्मै भिक्षाचराय निवेदताः
पुनर्विशेषतः कदम्बदोषा उपपादिता तस्य युक्तितस्यान्यरूपता
दूषितं कालान्तरे तदभिप्रेतं तस्य निर्वाहकत्वं प्रशंसितमात्मीयं
परमाश्रं प्रकटितं तस्य सर्वदा दानं समुत्पादितो महाप्रभावाञ्जन-
सलिलदायकत्वनिर्दग्नेनात्मविश्रंभातिरेको ऽभिहितस्यासौ द्रमकः
किं वञ्जनानेन मुचेदं स्वभोजनं गृह्णाणेदममृतकल्पं मदौयमन्न-
मिति । तथा सङ्गमसूरयोऽपि सर्वं कुर्वन्ति ।
तथाहि ।

तेऽपि जीवाय निवेदयन्ति धनविषयकल्लादे रागादिहेतुतां
दौषयन्ति कर्ममञ्चयकारणतां प्रकाशयन्ति दुरन्तानन्तमंसार-
निमित्ततां वदन्ति च यथा भद्रं यत एव क्लेशेनापार्यन्ते खल्वेते
धनविषयादयः क्लेशेन चानुभूयन्ते पुनर्यागामिनः क्लेशस्य कारण-
भावं भजन्ते । अत एवेते परित्यागमर्हन्ति । अन्यथा । भद्रं
नवाप्येते मोहविषयांमितचेतसि सुन्दरबुद्धिं जनयन्ति यदि पुनस्त्वं
चारित्र्यसमास्त्रादयसि ततोऽस्माभिरनुक्त एव नैतेभ्यो मनागपि
स्पृहसे को हि मकर्षकोऽमृतं विहाय विषमभिलषति यत्पुनरस्मा-
दौयोपदेशमंपादय्य चारित्र्यपरिणामस्य कादाचित्कत्वेनानिर्वाहकत्वं
धनविषयकल्लादेस्तु प्रकृतिभावगमनेन मदा भावितया च निर्वाह-

कत्वं मन्यसे तदपि मा मंस्याः यतो धनादयोऽपि धर्मरहितानां
 न सकलकालभाविनो भवन्ति भवन्तोऽपि न प्रेक्षापूर्वकारिणा
 निर्वाहकतयाङ्गीकर्तव्या न हि समस्तरोगप्रकोपनहेतुरपथ्यान्नं
 सकलकालभावुकमपि निर्वाहकमित्युच्यते सर्वानर्थमार्थप्रवर्तकाश्चेते
 धनादयः तस्माच्चेतेषु सुन्दरा निर्वाहकत्वबुद्धिः न चेयं प्रकृति-
 जीवस्य यतोऽनन्तज्ञानदर्शनवौर्यान्न्दरूपोऽयं जीवः । अयं तु धन-
 विषयादिषु प्रतिबन्धोऽस्य जीवस्य कर्ममलजनिता विभ्रम इति
 तत्त्ववेदिनो मन्यन्ते । अत एव चारिचपरिणामोऽपि तावत्कादा-
 चित्को यावज्जीववौर्यं मोक्षसति तदुल्लासे पुनः स एव निर्वाहको
 भवितुमर्हतीत्यतो विदुषा तत्रैव यत्रो विधेयः । तद्वलेनैव महा-
 पुण्या अपहस्यन्ति परीषदोपसर्गान् अवधीरयन्ति धनादिकं
 निर्दल्यन्ति रागादिगणं उन्मूलयन्ति कर्मजासं तरन्ति संसारसागरं
 तिष्ठन्ति सततानन्देऽनन्तकालं शिवधात्रीति । किं च । मत्संपादि-
 तेन ज्ञानेन किं न जनितस्त्वज्ञानतमोविलयः किं वा दर्शनेन
 नापाप्तो विपर्यासवेताप्तो येन मदचनेऽप्यविश्रम्भबुद्धिरिव विकल्पं
 कुरुषे तस्माद्भद्रं विमुच्येदं भववर्द्धनं धनादिकमङ्गीकुरु मम दय-
 योपनौतमेतच्चारिचं येन संपद्यते ते निःशेषक्षेत्राग्निविच्छेदः
 प्राप्नोषि च शाश्वतं स्थानमिति । ततो यथा महाप्रयत्नेनापि
 ब्रुवाणे तस्मिन् रसवतीपतावितरेणाभिहितं यदुत न मयेदं
 स्वभोजनं मोक्षक्यं यद्यच सत्येव दीयते ततो दीयतामात्मभोजन-
 मिति । तथायमपि जीवः बहुर्मगुरुभिरेवं भूयो भूयोऽभिधीय-
 मानोऽपि गलिरिव बलीवर्दः पादप्रसारिकामवलस्येत्यमाचक्षीत ।

भगवन्नाहं धनविषयादिकं कथञ्चन मोक्षं पारयामि यद्यत्र विद्य-
मानेऽपि भवति किञ्चिच्चारित्रं तन्मे दीयतामिति । ततो यथा
विज्ञाय तस्य रोरस्यायहविशेषं च सूरिस्थितयति स्म नास्तेदानी-
मन्यः शिष्योपायोऽस्ति ततोऽस्मिन् सत्येव दीयतां पयाञ्ज्ञात-
मदीयाक्षगुणः स्वयमेवैतत्कदम्बमेव विहास्यति । एवं च विचिन्त्य
दापितं तत्तेन भुक्तमितरेण तदुपयोगेन ग्रान्ता बुभुक्षा तनूभूता
रोगाः प्रवर्द्धितमञ्जनसलिलजनितादधिकतरं सुखं जातो मनः-
प्रसादः प्रादुर्भूता तदायुगे तत्र पुरुषे भक्तिः अभिहितस्यासौ तेन
यथा भवानेव मे नाथो येनाहं भाग्यविकसोऽप्येवमनुकम्पित
इति । तथा धर्मगुरवोऽप्येवं बद्धापहलेनामुञ्चति धनविषयादि-
कमत्र जीवे परिकल्पयन्ति न शक्यते तावदयमिदानीं सर्वविरतिं
पादयितुं तदेवं स्थिते देशविरतिस्तावदस्मै दीयतां तत्पाप्मनेनोप-
लब्धगुणविशेषः स्वयमेव सर्वसङ्गपरित्यागं करिष्यतीत्याकलय्य तथैव
कुर्वन्ति तदनेनैतदुक्तं भवति ।

अथमत्र क्रमः प्ररूप्य प्रथमं प्रयत्नतः सर्वविरतिं ततः सर्वथा
तत्करणपराङ्मुखमुपलभ्य जीवं देशविरतिः प्ररूपणीया देया
वा प्रथमं पुनर्देशविरतिप्ररूपणे क्रियमाणे तस्यामेव प्रतिबन्धं
विदध्यादयं जीवः साधोय सुश्रमप्राणातिपातादावनुमतिः स्यादिति
ततस्तस्या देशविरतेः पाप्मनं परमाधलेग्रभवणतुल्यं विज्ञेयं तदुप-
योगेनैवास्य जीवस्य प्रशाम्यति मनाग् विषयाकाङ्क्षासल्लसणा
बुभुक्षा तनूभवन्ति रागादयो भावरोगाः प्रवर्द्धन्ते ज्ञानदर्शन-
संपादितात् समर्गलतरं स्वाभाविकस्वास्थ्यरूपं प्रशममुखं मंजायते

सद्भावनाया मनःप्रसादः प्रादुर्भवति तदायकेषु गुरुषु परमोप-
कारिणो ममैत इति भावयतो भक्तिः अभिधत्ते च तानेष
जीवस्तदानीम् । यदुत यूयमेव मे नाथा यैरहमेवं दुर्दारकल्प-
तया गाढसकर्मण्योऽपि स्वसामर्थ्येन कर्मण्यतां प्राप्य गुणभाजनतां
नीत इति ।

ततस्तदनन्तरं यथा तेन सूदेन तं वनौपकमुपवेश्य मधुरवचनै-
स्तस्य मनःप्रल्हादयता वर्णिता महाराजगुणा दर्शितश्चात्मनोऽपि
तद्भृत्यभावः याहितः सोऽपि विशेषतस्तदनुचरत्वं समुत्पादितं तस्य
महानृपतेरेव विशेषगुणेषु कुतूहलं कथितस्तत्परिज्ञानहेतुर्ब्याधि-
तनुभावः प्रकाशितं तस्यापि कारणं भेषजचयं समादिष्टः प्रतिक्षणं
तस्य परिभोगः दीपितं तत्परिभोगबलेन महानरेन्द्राराधनं प्रति-
पादितं महानरेन्द्राराधकानां तत्समानमेव महाराज्यमिति ।
तथा धर्मगुरवोऽपि ज्ञानदर्शनसंपन्नं प्रतिपन्नदेशविरतिमयेन जीव-
मुपलभ्य विशिष्टतरस्यैर्यसम्पादनार्थं समस्तमेतदाचरन्त्येव ।

तथाहि । ते तं प्रत्येवं ब्रूयुः यथा भद्रं यदुक्तं भवता यदुत यूयमेव
मे नाथा इति युक्तमेतद्गवाद्गुणं किन्तु साधारणं नैवं वक्तव्यं यतो
भवतोऽस्माकं च परमात्मा सर्वज्ञ एव भगवान् परमो नाथः स एव
हि चराचरस्यास्य विभुवनस्य पालकतया नाथो भवितुमर्हति
विशेषतः पुनर्यं तत्प्रणीतेऽप्यज्ञानदर्शनचारित्र्यप्रधाने दर्शने वर्तन्ते
जन्तवस्तेषामसौ नाथः । अस्यैव किङ्करभावं प्रतिपद्य महात्मानः
केवलराज्यामादनेन भुवनमप्यात्मकिङ्करं कुर्वन्ति । ये पुनः पापिष्ठाः
प्राणिनस्तेऽस्य भगवतो नामापि न जानते । भाविभद्रा एव मत्ताः

स्वकर्मविवरेणास्य दर्शनमासादयन्ति । यतश्च त्वमेतावतीं कोटि-
मध्याच्छब्दोऽतस्त्वया प्रतिपन्न एव भावतो भगवान् । केवलं तार-
तम्यभेदेन सङ्ख्यातीतानि तस्य प्रतिपत्तिस्थानानि तेन विशेषप्रति-
पत्तिनिमित्तमेवोऽस्माकं यत्र यतः सामान्येन जानतेऽप्येनं भगवन्तं
जन्तवः । सुगुरुसम्प्रदायमन्तरेण न विशेषतो जानते तदेवं ते
गुरुवस्तस्य जीवस्य पुरतो भगवद्गुणान् वर्णयन्ति तथात्मानमपि
तत्किङ्करं दर्शयन्ति तं च जीवं विशेषतो भगवन्तं नाथतया
प्राहयन्ति भगवद्विशेषगुणेषु तस्य कौतुकमुत्पादयन्ति तज्ज्ञानो-
पायभूतं रागादिभवरोगतानवं कथयन्ति तस्यापि कारणं ज्ञान-
दर्शनचारिचरूपचयं दौषयन्ति तस्य च प्रतिक्षणमासेवनमुपदिशन्ति
तदासेवनेन भगवदाराधनं निवेदयन्ति भगवदाराधनेन परमपद-
प्राप्तिं महाराज्यावाप्तिकल्पां प्रतिपादयन्ति । एवमपि कथयति
हितकारिणि गृहीतगुणस्त्रिरताविधायिनि भगवति धर्मसूरी
यथाऽसौ वनीपकः सूपकारवचनमवगम्यात्मीयाकृतवशेनेत्यमभिहि-
तवान् । यथा नायाः किम्यङ्गनोक्तेन ॥ शक्रोम्यहं कथञ्चनेदं कदम्बं
मोक्षुमिति । तथायमपि जीवचारिचमोहनीयेन कर्मणा विह्वली
भूतमुद्धिरेवं चिन्तेयत् । श्रये यदेवं महता प्रयत्नेन पुनः पुनरेते
भगवन्तो मम धर्मदेशनां कुर्वन्ति तन्नूनं मां धनविषयकलचादि-
कमेतदेते त्याजयन्ति न चाहं त्यक्तुं शक्नोमि तत्कथयाम्येषां सद्भावं
येन निष्कारणं भूयो भूयो भगवन्तःस्वगन्तान्मुग्रोपमेते विदधते
ततस्तथैव न जीवः स्नाभिप्रायं गुरुभ्यः कथयेदिति । ततो यथा
तेन रमवतोपतिना चिन्तितं न मयायं पद्मभोजनत्यागं कारितः

किन्तुर्हीदं भेषजत्रयमासेवस्वेत्युक्तस्तत्किमेवमेष भाषते । अये
स्वाभिप्रायविष्टाम्बितोऽयं जानीते मदीयान्नत्याजननिमित्तमेतत्
समस्तं वागाडम्बरमिति । ततो विद्वस्य तेनोक्तं भद्र निराकुलो भव
नाधुना भवन्तं किञ्चित्प्राजयामि तवैव पथ्यमेतत्प्राजनमिति कृत्वा
वयं ब्रूमो यदि पुनर्भवते रोचते ततोऽचार्थं अतः प्रभृति
दृष्णीमाश्रित्यामहे यत्पुनरेतदनन्तरमेव तव पुरतोऽस्माभिर्महा-
राजगुणवर्णनादिकं विहितं कर्त्तव्यतया च तव किञ्चित्समादिष्टं
तत्त्वया किं किञ्चिद्वधारितं वा न वेति । तथा धर्मगुरवोऽपि
सर्वमिदं चिन्तयन्ति वदन्ति च तच्च स्पष्टतरमिति स्वबुद्धेयं योजनीयं
ततो यथाऽसौ वनीपकोऽवादीत् यथा नाथ न मया किञ्चिदत्र
भवत्कथितमुपलक्षितं तथापि तावकैः कोमलास्त्रापैरुत्ससितो मनाग्
मनसि प्रमोदः निषेदितश्च तेन वनीपकेन नाधुना किञ्चित्प्राजया-
मीदं भवन्तं भोजनमिति सूदवचनश्रवणाश्रयभयाकूतेन सता स्वचे-
तसो वैधुर्यकारणभूतस्तस्य सूदस्य समक्षमादितः प्रभृति समस्तो-
ऽप्यात्मवृत्तान्तः अभिहितस्यासौ सूपकारो यदुतैवं स्थिते यन्मया
विधेयं तदाज्ञापयन्तु नाथा येनाधुनावधारयामीति । तथाचापि
विदिततश्चित्ता यदा धर्मगुरवो वदन्ति । यदुत न वयं भवन्तम-
श्रुतुन्तं सर्वमङ्गत्यागं कारयामः केवलं यदिदं भवतः स्मिरीकरणार्थं
मनेकगो भगवद्गुणवर्णनादिकं वयं कुर्मः । यच्च सम्यग्दर्शनज्ञाना-
देवचारिचाणामङ्गीकृतानामेव भवता मातव्यमनुपालनादिकमुपदि-
शामः । तदत्र भवान् किञ्चिद्वधारयति वा न वेति । तदा वदत्येवं
जीवो भगवद्वाहं सम्यक्किञ्चिद्वधारयामि । तथापि यौग्राकीण-

पेशलवचनैर्मोदितचित्तो यदा यदा कथयन्ति भगवन्तस्तदा तदा
 शून्यहृदयोऽपि विस्फारितेक्षणः किल बुद्ध्यामान इवेत्याकर्णयंस्तिष्ठामि
 कुतः पुनर्मादृशां विशिष्टतन्त्राभिनिवेशो यतोऽहं मंहतापि
 प्रयत्नेन तत्त्वमार्गं व्याचचाणेषु भगवत्सु सुप्त इव मत्त इवोन्मत्त
 इव मन्मूर्च्छमज इव शोकापन्न इव मूर्च्छित इव सर्वथा शून्यहृदयो न
 किञ्चिन्न चयामि : यच्च मे चेतसो वैसंस्तुत्यकारणं तदाकर्णयन्तु
 भगवन्तः । ततः संजातपक्षात्तापोऽयं जीवो गुरुममर्चं गर्हते
 खदुश्चरितानि जुगुप्सते खदुष्टभाषितानि प्रकटयति पूर्वकालं-
 भाविनः समस्तानपि कुविकल्पान् निवेदयत्यादितः प्रभृति निःश्रे-
 यमात्मवृत्तान्तमिति । वदति च जानाम्यहं भगवन्तो मम हितकर-
 णक्षालसाः भक्तो वङ्गो निन्दन्ति विषयादिकं वर्णयन्ति मङ्गत्यागं
 प्रशंसन्ति तच्चस्थानां प्रशामसुखातिरेकं आघन्ते तत्कार्यभूतं परमपदं
 तथापि कर्मपरतन्त्रतयाहं भवितवङ्गमाहिपदधिवृत्ताकमंघात इव
 निद्रां पीतामन्तपूततीव्रविष इव विव्वलतां धनविषयादिष्वना-
 दिभवाभ्यामवशेन भवन्तीं मूर्च्छां न कथस्तिस्त्रिवारयितुं पारयामि ।
 तथा च विव्वल्लीभूतचेतसो मे भगवतां मन्मन्थिनी धर्मदेगना
 महानिद्रावृद्धहृदयस्येव पुरुषस्य प्रतिबोधकनरोच्चारितां शब्दपरं-
 परां ममाकर्णयतोऽपि गाढसुदेगकारिणीव प्रतिभामते । अथ च ।
 तस्या माधुर्यं गाम्भीर्यमुदारतां परिणामसुन्दरतां च पर्यालोचयतः
 पुनरन्तरान्तरा चित्ताह्लादोऽपि संपद्यते । एतदपि पृथोक्तं यद्
 भगवद्भिरभ्यधायि यदुत नाशङ्कवन्तं भवन्त वयं मङ्गत्यागं कारयाम
 रति । ततो मया नष्टमयत्रेधुर्येण भगवतां पुरतः कथयितुं

शक्तिमितरथा यदा यदा भगवन्तो देशनायां प्रवर्तन्ते स तदा
तदा मम चेतसि विकल्पः प्रादुरभूत् । अये स्वयं निस्पृहास्तावदेते
केवलं मां धनविषयादिकं त्याजयन्ति न चाहं हातुं शक्नोमि
तदेव व्यर्थकः प्रयासोऽमीषामित्येवं चिन्तयन्नपि भयातिरेकात्
स्वाकूतमपि प्रकटयितुं पारितवानिति । तदेवं स्थिते यन्मया
विधेयमेवंविधशक्तिमा तत्र भगवन्तः प्रमाणमिति । ततो यथासौ
पौरोगवस्तस्यै वनौपकाय पुनः प्रपञ्चतो निवेद्य प्राचीनमशेष-
मर्थं ततः स्वकीयभेषजचयस्य योग्यायोग्यविभागं पूर्वं महा-
नरेन्द्रसंप्रदायितमाचचचे । तं चोवाच यथा भद्र हृद्गुणध्वस्त्वमतो
महायज्ञमन्तरेण न रोगोपग्रमस्ते दृश्यते तस्माच्चैव राजमन्दिरे
प्रयतो भूत्वा ध्यायन्ननवरतमेनं समस्तगदोद्दहनचमवीर्यातिशयं
महाराजेन्द्रं भेषजचयोपभोगं चाहर्निशं कुर्वाणस्तिष्ठ । इयं च
तद्व्या तव परिचारिका ततः प्रतिपन्नं समस्तं तेन स्थितः कियन्त-
मपि कालं विधायैकदेशे तद्विद्याभाजनमनारतं तदेव पास्यस्यति
तदिदमचेवं योजनीयम् । यदायं जीवः प्रागुक्तन्यायेन निवेद्य
स्वाभिप्रायं गृह्यः पुनरुपदेशं याचते तदा ते तदमुकमप्या
पूर्वाक्तं पुनरपि समस्तं प्रतिपाद्य पश्चात्तस्य व्युत्पादनार्थं धेनायं
कालान्तरेणापि न व्यभिचरतीति धर्मसामय्याः सुदुर्लभतां दर्श-
यन्तो रागादीनां च भावरोगाणामतिप्रवृत्ततां ख्यापयन्तः स्वा-
तन्त्र्यपरिजिहीर्षया चात्मनः सांजसमित्यमाचचते यथा भद्र
यादृशी मामपी भवतः संपन्ना नाधन्यानामीदृशी कथञ्चन संपद्यते
न हि वयमपाचे प्रयासं कुर्मां यतो भागवतीयमाशा योग्येभ्य एव

जीवेभ्यो ज्ञानदर्शनचारिचाणि देयानि नायोग्येभ्यः अयोग्यदत्तानि हि तानि न स्वार्थसंसाधकानि संजायन्ते प्रत्युत वैपरीत्यापत्त्यनर्थ-
सन्ततिं वर्द्धयन्ति ।

तथा शोकम् ।

धर्मानुष्ठानवैतथ्यात्प्रत्यपायो महान् भवेत् ।

रौद्रदुःखौघजनको दुःप्रयुक्तादिवौषधात् ॥ १ ॥

ज्ञातं चास्माभिर्भगवदादिष्टं सुगुरुपारम्पर्यात् जातं भगवत्प्रसादा-
देव तदुचितानुचितानां जीवानां लक्षणं एतान्येव हि ज्ञानदर्शन-
चारिचाणि भगवता तेषां जीवानां सहस्ररूपरिच्छेदकारकाणि
प्रतिपादितानि तत्र येषामाद्यावस्थायामपि कथ्यमानानि तानि
प्रीतिं जनयन्ति तत्सेविनश्चान्ये प्रतिभासन्ते ये च सुखेनैव तानि
प्रतिपद्यन्ते येषां सेव्यमानानि च द्रागेव विशेषं दर्शयन्ति ते
सद्युक्कर्माणः प्रत्यासन्नमोक्षाः सुदारुवद्रूपनिर्माणस्य तेषां योग्यास्तया
भावरोगोच्छेदं प्रति सुसाध्यास्ते विज्ञेयाः । येषां पुनराद्यावसरे
प्रतिपद्यमानानि तानि न प्रतिभान्ति तदनुष्ठानपराधशान्दान्यान्
येऽवधीरयन्ति सहस्रविहितमहाप्रयत्नेन च ये प्रतिबुध्यन्ते । तथा
सेव्यमानानि तानि येषां कालक्षेपेण विशेषं दर्शयन्ति पुनः
पुनरतिचारकानिश्चयेन ते गुरुकर्माणो व्यवहितमोक्षा मध्यम-
दारुवद्रूपनिर्माणस्य सहस्रपरिश्रौलनया ते योग्यतां प्रतिपद्यन्ते ।
तथा भावरोगोपशमं प्रति ते हृच्छसाध्या मन्तव्याः । येभ्यः पुनरे-
तानि निवेद्यमानानि न कथञ्चन रोचन्ते प्रयत्नशतैरपि संपाद्य-
मानानि तेषु न क्रमन्ते तदुपदेष्टारमपि प्रत्युत ये द्विपन्ति ते

महापापा अभव्या अत एवैकान्तेन तेषामयोग्याः । तथा भाव
 व्याधिनिवर्हणं प्रत्यसाध्यास्तेऽवगन्तव्या इति । तदिदं सौम्य यद्
 भगवत्पादप्रसादेनास्माभिर्लक्षणेनमवधारितमनेन लक्षणेन यथा त्वमा-
 त्मस्वरूपं कथयसि यथा च वयं भवत्स्वरूपं लक्षयामः तथा त्वं
 परिशीलनागम्यः, हृच्छ्रसाध्ये वर्त्तसे एवं च स्थिते न भवतो
 महाप्रयत्नव्यतिरेकेण रागादिरोगोपशममुपलभामहे तस्माद्वत्स
 यद्यद्यापि न भवतः सर्वसङ्गत्यागशक्तिर्विद्यते ततोऽत्र वितते
 भागवते प्रवचने कृत्वा भावतोऽविचलमवस्थानं विद्यायाशेषकाङ्क्षा-
 विश्लेषान् भगवन्तमेवास्मिन्वैरीर्यातिशयपरिपूर्णतया निःशेषदोष-
 श्लेषणसङ्क्षिप्तमनवरतं चेतसि गाढभक्त्या व्यवस्थापयन् देशविरत
 एवावतिष्ठस्व केवलमनवरतमेतदेव ज्ञानदर्शनचारिचरूपचयमुत्त-
 रोत्तरक्रमेण विशिष्टं विशिष्टतरं विशिष्टतमं भवता यत्नेनासेवनी-
 यमेवमाचरतस्तेन भविष्यति रागादिरोगोपशमो नान्यथेति । या
 चेयमौदृग्यौ षडुपदेशदाने प्रवर्त्तमानानां भगवतां सद्धर्मगुह्यणमस्य
 जीवस्योपरि, दया सैवाश्रय परमार्थतः परिपालनचमा परि-
 चारिका विज्ञेया । ततोऽयं जीवः प्रतिपद्यते तदानीं तद्गुरुवचनं
 करोति यावज्जीवं मयैतदेवं कर्त्तव्यमिति निश्चयं तिष्ठति, देश-
 विरतः कियन्तमपि कालमत्र भगवन्मतमन्दिरे पालयति धन-
 विषयकुटुम्बाद्याधारभूतं भिक्षापात्रकस्य जीवितयं तस्मिन्नावसरे ।
 एवं च तिष्ठतस्तस्य यो वृत्तान्तः सोऽधुना प्रतिपाद्यते । तत्र यदुक्तम् ।
 यदुत सा तदद्या ददाति तस्मै तच्चित्तयमहर्निशं केवलं तत्र कदच्चे
 मूर्च्छितस्य वनोपकस्य न तस्मिन्नादर इति । तदिद्यापि तुल्यमेवा-

वसेयम् । तथा हि । गुरोः सम्बन्धिनी दया सम्पादयत्येवास्य जीवस्थानारतं विशेषतो ज्ञानादीनि । तथापि कर्मपरतन्त्रतया धनादिषु मूर्च्छितचित्तोऽयं न तानि सम्यग् बज्ज मन्यते ।

अन्यच्च ।

यथासौ कथानकोक्तो मोहवशेन तत् कुभोजनं भूरि भुङ्क्ते तद्व्यादत्तं पुनः परमात्रमुपदर्शकत्वं कल्पयति । तथायमपि जीवो महामोहाभातमानसो धनोपार्जनविषयोपभोगादिषु गाढमाद्रौयते गुरुदययोपनीतं तु व्रतनियमादिकमनादरेणान्तरान्तरा सेवते वा न वा । यथासौ तद्व्योपरोधेन तदञ्जनं क्वचिदेव नेत्रयोर्निधत्ते तथायमपि जीवः सद्गुरुभिरनुकम्पया प्रेर्यमाणोऽपि यदि परं तदनुरोधेनैव प्रवर्त्तते तथा ज्ञानमभ्यस्यति तदपि क्वचिदेव न सर्वदा यथा चासौ तत्तीर्थोदकं पातुं तद्वचनेनैव प्रवर्त्तते तथायमपि जीवः प्रमादपरायणतयातुकम्पापरगुरुचोदनयैव सम्यग्दर्शनमुत्तरोत्तरविशेषैरुद्दीपयति ॥ खोत्साहेनेति । यन्तु विशेषेण पुनरभिहितं यथा स वनोपकः संभ्रमेण तद्वयथा भूरि वित्तीयं तत्परमात्रं स्तोत्रं भुक्त्वा श्रेयमनादरेण स्वभाजने विधत्ते तत्सास्त्रिधेन तत्कदम्ब-मभिवर्द्धते ततस्तद्भवयतोऽपि दिवानिशं न निष्ठां याति ततोऽसौ तुष्यति न च जानीते कस्येदं माहात्म्यं केवलं तत्र गृह्णात्मा भेषजत्रयस्य परिभोगं शिथिलयन् कालं नयति । तथा द्वापथ्य-भोजिनस्तस्य ते रोगा नोच्छिद्यन्ते केवलं यदन्तरान्तरा तद्व्योप-रोधेन तत्परमात्रादिकमसौ मनाग् प्राशयति तावन्मात्रेण ते रोगा याप्यावस्थां गतास्तिष्ठन्ति यदा पुनरनात्मज्ञतया मृगत-र-

मप्यं सेवते तदा ते रोगाः कचिदात्मीयं विकारं दर्शयन्तः
शूलदाहमूर्च्छारोचकादीनि जनयन्ति ततस्त्रैरसौ बाध्यत इति ।
तदत्रापि जीवे समानमवबोद्धव्यम् ।

तथा हि । यथा कचिद्वसरे चातुर्मासकादौ दयापरीतचित्ता
शरवोऽस्य जीवस्य पुरतो विप्रिष्टतरविरतिपाहणार्थमणुव्रतविधिं
विस्फारयन्ति तदाप्ययं जीवः प्रबलचारिचावरणतया मन्दवीर्या-
स्त्रासस्त्रीप्रसवेगेन कानिचिदेव व्रतानि गृह्णाति तदिदं बहोर्दत्तस्य
सोकभक्षणमभिधीयते । कानिचित्पुनर्व्रतानि दयापरीतगुरुपरोधेन
ममसोऽनभिप्रेतान्यप्यङ्गीकरोति सोऽयं शेषस्य भोजने निक्षेपो
द्रष्टव्यः । तच्च व्रताङ्गीकरणं मन्दसंवेगेनापि क्रियमाणमनुषङ्गत एव
विषयधनादीन्यत्र भवे भवान्तरे वाभिवर्द्धयति तदिदं परमाश्र-
मविधानेनेतरस्याभिवर्द्धनमभिहितम् । ते च तत्प्रभावसंपन्ना
विषयादयो दृढकारणतया नवरतं भुञ्जानस्याप्यस्य जीवस्य न निष्ठां
प्रतिपद्यन्ते । ततोऽयं जीवः सुरनरभयेषु वर्त्तमानस्तां तथाभूता-
मात्मविभूतिमुपलभ्य हर्षमुदहति । न चायं वराको लक्षयति
यथेते धनविषयादयो धर्ममाहात्म्येन ममोपनमन्ते तत्किमत्र हर्षेण
स एव भगवान् धर्मः कर्तुं युक्त इति ततोऽयमलक्षितसद्भाव-
क्षेपु विषयादिषु प्रतिबद्धचित्तो ज्ञानदर्शनदेशचारिचाणि श्रियि-
क्षयति । केवलं ज्ञानमप्यजानान इव मोहदोषेण निरर्थकं फाल-
मतिवाहयति । एवं चास्य वर्त्तमानस्य द्रविणादिषु प्रतिबद्धमान-
सस्य धर्मातुष्ठाने मन्दादरस्य भ्रूयसापि कालेन रागादयो भाव-
रोगा मेव संक्षिपन्ते किं तावतापि सदनुष्ठानेन गुरुपरोधतो

मन्दमवेगतयापि विधीयमानेनैतावान् गुणः संपद्यते । यदुत ते भावरोगा यावतां नीयन्त इति । य - - - रयं जीवोऽनात्मज्ञ-
तया गाढतरं विषयधनादिषु गृह्णिं विधत्ते ततश्चादत्ते भूरिपरि-
ग्रहं समारभते महाजालकल्पं वाणिज्यं समाचरति कृष्यादिकं
विधापयति तथाविधानन्यांश्च सदारंभान् तदा ते रागादयो
भावरोगाः प्रसक्तसहकारिकारणकक्षापभासाद्य नानाकारान् विका-
रान् दर्शयन्त्येव नानादरविहितमनुष्ठानमात्रं तत्र चाणम् । तत-
श्चायं जीवः क्वचित्पीड्यते अकाण्डशूलकल्पया धनव्ययचिन्तया
क्वचिद्वन्द्यते परेषां दाहेन क्वचिन्मुमुर्षुरिव मूर्च्छामनुभवति सर्वस्व-
हरणेन क्वचिद्वाध्यते कामज्वरसन्तापेन क्वचिच्छार्दिमिव कार्थते
बलादुत्तमर्णैर्गृहीतधननिर्यातनां क्वचिज्जाद्यमिव संपद्यते जामतो-
ऽप्यस्यैवंविधा प्रवृत्तिरिति प्रवादेन लोकमध्ये मूर्खत्वं क्वचित्ताम्यति
क्षत्पार्श्ववेदनातुल्यया दृष्टविद्योगानिष्टसम्प्रयोगादिपीडया क्वचित्प्रभ-
वति प्रमत्तस्य पुनरपि मिथ्यालोन्मादसन्तापः क्वचिद्भवति सदनु-
ष्ठानलक्षणे पथ्ये गृह्यतरमरोचकः तदेवमेवंविधैर्विकारैस्तावतीं
कोटिमध्याह्णोऽपि खल्वेव जीवोऽपथ्यसेवनासक्तो बाध्यत इति ।
ततस्तदनन्तरं यदवाचि यदुत स वनीपकस्तथा विकारैरुपहतो
दृष्टस्तद्वयथा ततोऽपथ्यभोजितामधिल्लत्योपलब्धस्तथा तेनोक्तं नाह-
मभिलाषातिरेकेण स्वयमेतत्परिहर्तुमुत्सहे ततोऽमुतोऽपथ्यसेवना-
दारणीयोऽहं भवत्या प्रतिपन्नं तथा ततस्तदचनकरणेन जातस्तस्य
मनाग् विग्रेषः केवलं सा यदाऽभ्यर्णं तदैवाधौ तदपथ्यं परिहरति
नान्यदा सा चानेकसत्त्वप्रतिजागरणाकुलेति न सर्वदा तत्सन्निधौ

भवति । ततोऽसौ सुत्कलोऽपथ्यमासेवमानः पुनरपि विकारैः
 पीड्यत एव । तदेतदप्यत्र जीवव्यतिकरे सदृशं वर्त्तते केवलं गुरोरां
 जीवस्योपरि दया सैव प्राधान्यात्पार्थक्येन कर्त्रे विवक्षिता ।
 ततश्चायं परमार्थस्ते गुरवो दद्यापरीतचित्ताः प्रमादिनमेनं जीव-
 सुपल्लभ्यानेकपीडापर्याकुलतया क्रन्दन्तमेवमुपल्लभन्ते यथा भोः
 कथितमेवेदं प्रागेव भवतो न दुर्लभाः खलु विषयासक्तचित्तैर्मनः-
 सन्तापाः । न दूरवर्त्तिन्यो धनार्जनरक्षणप्रवणानां नाना व्यापदः ।
 तथापि भवतस्तत्रैव गाढतरं प्रतिबन्धः । यत्पुनरेतदशेषक्लेशराशि-
 महाऽजीर्णविरेककारितया परमस्वास्थ्यकारणं ज्ञानदर्शनचारित्र्यं
 तदनादरेणावलोकयसि त्वं तदत्र किं कुर्मो वयं यदि किञ्चिद्
 ब्रूमस्ततो भवानाकुलौभवति ततो दृष्टवृत्तान्ता वयं भवन्तमनेकोप-
 द्रवैरुपद्रूयमानं पश्यन्तोऽपि दृष्णीमास्मेह न पुनराकुलताभया-
 द्भवन्तममार्गं प्रस्थितमपि वारयामः । आदरवतामेव पुंसां विद्वद्-
 कर्माणि परिहरतां ज्ञानदर्शनदेशचारिचाण्यनुतिष्ठतां तानि
 विकारनिवारणायान् नानादरवताम् । यदा चास्माकं पश्यतामपि
 त्वं रागादिरोगैरभिभूयसे तदा भवद्गुरव इति ह्रत्वा वयमप्यु-
 पालंभभाजनं श्लोके भविष्याम इति । सोऽयं तद्दयाविहितस्तदु-
 पालंभ इत्युच्यते । ततोऽयं जीवो गुह्यनभिदधीत भगवन्ननादि-
 भवाभ्यस्ततया मां मोहयन्ति मे दृष्णालौक्यादयो भावाः ततस्त-
 दशमोऽहं न सदारंभपरिग्रहं जानन्नपि तद्दोषविपाकं मोक्षं
 शक्नोमि । ततो भगवद्विनाहमुपेक्षणीयो निवारणीयो यन्नतो-
 ऽमप्रवृत्तिं कुर्वाणः कदाचिद्भवन्नाद्याव्येनैव मे लोकलोकां

दोषविरतिं कुर्वतः परिणतिविशेषेण सर्वदोषत्यागेऽपि शक्तिः
संपत्स्यत इति । ततः प्रतिपद्यन्ते तद्वचनं गुरवः । चोदयन्ति प्रमा-
द्यन्तं कचिदवसरे संपद्यते प्राक् प्रवृत्तिपीडोपशमः तद्वचनकरणेन
प्रवर्द्धन्ते ज्ञानादयो गुणास्तत्प्रसादेन सोऽयं तद्व्यावचनकरणेन
ममागारोग्यक्षत्तणः संजातो विशेष इत्युच्यते । केवलमयं जीवो
विशिष्टपरिज्ञानविकलतया यदैव ते चोदयन्ति तदैव स्नाहितमनु-
चेष्टते तच्चोदनाभावे पुनः शिथिलयति सत्कर्तव्यं प्रवर्तते निर्भरं
भूयो सदारंभपरिग्रहकरणे । ततश्चोक्षयन्ति रागादयो जनयन्ति
मनःशरीरविविधबाधाः । ततस्तदवस्थैव विह्वलतेति तेषां तु भगवता
गुरुणाम् । यथायं प्रसूतजीवः सच्चोदनादानद्वारेण परिपाल्यस्तथा
बहवोऽन्येऽपि तथाविधा विद्यन्ते । ततश्च समस्तानुग्रहप्रवणास्ते
कदाचिदेव विवक्षितजीवचोदनामाचरन्ति शेषकालं तु मुक्ततया
स्नाहितमनुतिष्ठन्तमेतं न कश्चिद्वारयति । ततश्चायमनन्तरोक्तोऽनर्थः
संपद्यत इति । सोऽयं तद्व्यावधानविरहादपथ्यसेवनेन पुनः
रोगविकाराविर्भाव इत्यभिधीयते । ततो यथा पुनस्तेन द्रमकेण
तस्मै सूदाय स्नानान्तं निवेद्येदमभिहितं यदुत नायास्तथा यतर्धं
यथा न मे स्नानान्तेऽपि पीडा जायते ततस्तेनोक्तम् । इयं तद्व्या-
व्ययतया न सम्यक् तवापथ्यनिवारणं विधत्ते ततः करोम्येनां
निर्ययां तव परिचारिकां केवलं तद्वचनकारिणा भवता भायं
ततः प्रतिपन्नं तत्तेन दत्ता तस्मै निःसाधारणा सद्बुद्धिर्नामपरि-
चारिका सूदेन । ततस्तद्गुणेन निवृत्तं तस्यापथ्यस्नायव्यं ततस्तनू-
भूता रोगा निवृत्तप्रायास्तद्विकाराः संपन्ना मनाग् शरीरे

सुखामिका वर्द्धितश्चानन्द इति तथैष व्यतिकरो जीवेऽपि
समानो वर्त्तते ।

तथा हि ।

यथा धावन्नन्धो भित्तिस्तम्भादौ स्तम्भास्फोटो वेदनाविक्लषस्ता-
मास्फोटवेदनां परस्मै कथयति । तथायमपि जीवो यदा गुरु-
निवारिताचरणेन दृष्टापायत्वात् संजातप्रत्ययो भवति तदा तानेक-
प्रकारानपायान् गुरुभ्यो निवेदयति । यदुत भगवन्नहं यदा युष्म-
न्निवारणया न गृह्णामि स्तेनाहृतं न करोमि विरुद्धराजातिक्रमं
नाचरामि वेश्यादिगमनं नानुतिष्ठामि तथाविधमन्यदपि धर्मलोक-
विरुद्धं न रज्यामि महारंभपरिग्रहयोः तदा मां लोकः साधुतया
गृह्णाति मयि विश्रंभं विधत्ते स्थाघां चाचरति तथा न जानामि
शरीरायासजनितं दुःखं संपद्यते हृदयस्त्रास्थं धर्मस्यैवं तिष्ठतां
सुगतिप्रापको भवतीति भावनया भवति चित्तानन्द इति । यदा
तु युष्मन्निवारणा न भवति भवन्ती वा तामनपेक्ष्य नियन्त्रतया न
जानन्ति मां गुरव इत्यभिप्रायेण धनमूर्खनया गृह्णामि स्तेनाहृता-
दिकं विषयलौल्येन गच्छामि वेश्यादिकं समाचरामि तादृशमन्य-
दपि भगवन्निवारितं तदा लोकादस्थाघां राजकुलात्सर्वस्वहरणं
शरीरखेदं मनस्तापमपरांश्च समस्ताननर्थानिह लोक एव प्राप्नोमि ।
पापंच दुर्गतिगर्तपातहेतुरेवं वर्त्तमानानां भवतीति चिन्तया दन्द-
क्षमानहृदयः क्षणमपि सुखं न लभेऽहमिति । तस्माद्यायास्तया
कुरुष्वं यूयं यथाहमनवरतं युष्मद्वचनाचरणमग्राहेन सततमेतस्मा-
दनपंग्ररजाद्याद्रचितो भवामीति । ततस्तदाकर्णं गुरवो ब्रूयुः भद्र

यदेतत्परप्रत्ययेनाकार्यवर्जनं कादाचित्कमेतत् केवलं तथापि क्रिय-
माणस्य तस्येतरस्य च दृष्ट एव भवता विज्ञेयः । वयं चानेकमत्वो-
पकारकरणव्याया न सदा सन्निहिता भवन्तं वारयितुं पारयामः ।
एवं च स्थिते न यावद्भवतः स्वकीया सदुद्धिः संपन्ना तावदेया-
स्मान्निवारिताचरणनिबन्धनानर्थपरम्परा भवन्ती न विनिवर्तन्ते
सदुद्धिरेव हि परप्रत्ययमनपेक्ष्य स्वप्रत्ययेनैव जीवमकार्यान्निवार-
यति । ततो मुच्यते जन्येभ्य इति । ततोऽयं जीवो ब्रूयात् । नाथाः
सापि भवत्प्रसादादेव यदि परं मम संपत्स्यते नान्यथा । ततो
गुरवोऽभिदध्युः भद्रं दौयते सदुद्धिः वचनायत्ता हि सा मादृशां
वर्तते केवलं दौयमानापि सा पुण्यभाजामेव जन्तूनां सम्यक् परिण-
मति नेतरेषां यतः पुण्यभाज एव तस्यामादरवन्तो जायन्ते नापरे
तदभावभाविनो हि देहिनां सर्वेऽनर्थाः तदायत्तान्येव सकल-
कल्याणानि तस्यामेव च ये महात्मानो यतन्ते । त एव भगवन्तं
सर्वज्ञमाराधयन्ति नेतरे तत्संपादनार्थः कस्मैव मादृशां वचन-
प्रपञ्चः । सदुद्धिविक्रान्तां हि पुरुषाणां व्यवहारतः संज्ञातान्यपि
ज्ञानादीनि नामंज्ञातेभ्यो विगिन्यन्ते स्वकार्याकरणात् । किंवञ्जनो-
क्तेन सदुद्धिविक्रतः पुरुषो न पशूनतिगते तस्माद्यदि तेऽस्ति
सुखाकाङ्क्षा दुःखेभ्यो वा यदि विभेषि ततोऽप्यामग्राभिर्दौय-
मानायां सदुद्धौ यत्रो विधेयः । तस्यां हि यत्रवता समाराधितं
वचनं यज्जगतो भुवनभक्तां परितोषिता वयमङ्गीकृतं लोकोत्तरयानं
परित्यक्ता लोकसंज्ञा समासेविता धर्मचारिता समुत्तारितो भवो-
दधिराग्रा भवतेति । ततो भगवतां षट्संशुद्धामेवंविधवचोऽस्त-

प्रवाहप्रह्लादितद्दयोऽयं जीवस्तद्वचनं तथेति प्रतिपद्यते । ततस्ते तस्मै
 दद्युरपदेशं यदुत शौम्येदमेवात्र परमगुह्यं सम्यगवधारणीयं भवता
 यदुत यावदेव जीवो विपर्यासवशेन दुःखात्मकेषु धनविषयादिषु
 सुखाधारोपं विधत्ते सुखात्मकेषु वैराग्यतपःसंयमादिषु दुःखाधारोपं
 कुरुते तावदेवाह दुःखसम्बन्धः । यदा पुनरनेन विदितं भवति विषयेषु
 प्रवृत्तिर्दुःखं धनाद्याकाङ्क्षानिवृत्तिः सुखं तदायमग्रेष्वेष्टाविच्छेदेन
 निराकुलतया स्वाभाविकसुखाविर्भावात् सततानन्दो भवति ।

अन्यच्च । भवतोऽयं परमार्थः कथ्यते यथा यथायं पुरुषो निःस्पृही
 भवति तथा तथास्य पाचतया सकलाः संपदः संपद्यन्ते । यथा यथा
 संपदभिलाषी भवति तथा तथा तदयोग्यतामिव निश्चित्य तास्ततो
 गाढतरं दूरीभवन्ति । तदिदं निश्चित्य भवता सर्वत्र सांसारिक-
 पदार्थसार्थं नास्या विधेया । ततस्ते स्वप्नदृशायामपि पौडागन्धोऽपि
 मनःशरीरयोर्नैव संपश्यत इति । ततोऽयं जीवस्तमुपदेशममृत-
 मिव गृह्णीयात् । ततस्ते धर्मगुरुवः संपन्ना सद्बुद्धिरस्येति कृत्वा
 नेदानौघोऽन्यथा भविष्यतीति तं प्रति निश्चिन्ता भवेयुरिति ।
 ततः प्रादुर्भूतसद्बुद्धिरयं जीवो यद्यपि श्रावकावस्थायां वर्तमानः
 कुरुते विषयोपभोगमादत्ते धनादिकं तथापि यस्तत्राभिव्यङ्गो-
 ऽदृष्टिकारणभूतः स न भवति ततो ज्ञानदर्शनदेशचारित्र्येषु प्रति-
 बद्धान्तःकरणस्य तस्य ते द्रविणभोगादयो यावन्त एव संपद्यन्ते
 तावन्त एव सन्तोषमुत्पादयन्ति । ततोऽयं सद्बुद्धिप्रभावादेव तदानीं
 यथा ज्ञानादिषु यतते न तथा धनादिषु ततोऽपूर्वां न वर्द्धन्ते
 रागादयः तनूप्रभवन्ति प्राचीनाः । तथा पूर्वोपचितकर्मपरिणतिवशेन

यद्यपि क्वचिदवसरे काचिच्छरीरमनसोर्वाधा संपद्यते तथापि सा निरनुबन्धतया न चिरमवतिष्ठते ततो जानीते तदायं जीवः सन्तोषासन्तोषयोर्गुणदोषविशेषं संजायते चोत्तरगुणास्कन्दनेन चित्त-प्रमोद इति ।

ततो यथा तेन वनौपकेन तथा सद्गुह्या परिचारिकाया सह पर्यालोचितं भद्रे किञ्चिन्मिन्नः खल्वेष मम देहचेतसोः प्रमोदः । तथा च कदम्बलौख्यवर्जनं भेषजप्रयासेवनं च तस्य कारणमाख्यातं तत्र धुक्तियोपन्यस्ता तदिहापि समानमेव ।

तथा हि । सद्गुह्यैव सह पर्यालोचयन्नेष जीवो लक्षयति । यदुत यदेतत्स्वाभाविकं देहमनोनिवृत्तिरूपं सुखमाविर्भूतं ममान्न निवन्धनं विषयादिष्वभिष्वङ्गत्यागो ज्ञानाद्याचरणं च । तथा हि । प्रागभ्यासवशेन विषयादिषु प्रवर्त्तमानोऽप्येष जीवः सद्गुह्यिकलितः सन्नेवं भावयति न युक्तमौदृशं विधातुं मादृशां ततो गृह्णिविकल-तया निवर्त्तते चेतसोऽनुबन्धः ततः संपद्यते प्रथमसुखाधिकेत्ययमत्र युक्तेरुपन्यासो विज्ञेय इति । ततो यदुपलब्धसुखरसेन तेन रीरेण तस्याः परिचारिकायाः पुरतोऽभिहितं यदुत भद्रे सर्वथाधुना सुधामौदं कदम्बं येनात्यन्तिकमेतत्सुखं मे संपद्यत इति । तयोक्तं चार्विदं केवलं सम्यगालोच्य मुच्यतां भवता यतस्तेऽत्यन्तवपममेतद् ततो यदि मुक्तेऽपि तवात्र स्वेहयन्तोऽनुवर्त्तते तदरतरमस्या त्याग एव यतस्तौमसौम्यविकलतया मुञ्चामस्यापीदं भेषजप्रया-सेवनगुणेनाधुना याप्यता ते विद्यते सापि चात्यन्तदुर्गन्धं यदि पुनरस्य सर्वत्यागं विधाय त्वमेतद्गोचरं स्मरणमपि करिष्यसि ततो

रोगा भूयोऽपि कोपं यास्यन्ति तद्वचनमाकर्ण्य तस्य दोषाधिता बुद्धिः किं करवाणीति न संजातो मनसि निश्चय इति तदिदमत्रापि जीवे तुल्यं वर्त्तते ।

यथा हि । यदायं सांसारिकार्येषु चित्तानुबन्धवोटनेन ज्ञानाद्याचरणे दृढमनुश्रुततया गृहस्थावस्थायामपि वर्त्तमानो विज्ञात-संतोषसुखस्वरूपो भवति तदास्याविच्छिन्नप्रशमसुखवाञ्छया प्रादुर्भवत्येव सर्वमङ्गत्यागबुद्धिः पर्यालोचयति चात्मौयमद्बुद्ध्या साङ्गं यदुत किमहमस्य विधाने समारोहं न वेति । ततः सद्बुद्धिप्रसादादेवेदमेव लक्ष्यत्येव यथानादिभवाभ्यासवशेन स्वरसप्रवृत्तिरेष जीवो विषयादिषु ततो यदि निःशेषदोषनिवृत्तिलक्षणां भागवतीमपि दीक्षामुररीकृत्य पुनरयं तामनादिरूढकर्मजनितां प्रकृतिमनुवर्त्तमानो विषयादिस्पृहयात्मात्मानं विडम्बयिष्यति । ततोऽस्यादित एव तदनङ्गीकरणं श्रेयस्करं यतस्त्रीवाभिष्वङ्गरहितो विषयादिषु वर्त्तमानो गृहस्थोऽपि द्रव्यस्त्वं ज्ञानाद्याचरणप्रधानं कुर्वाणः कर्माजीर्णजरणेन रागादिभावरोगतनुतामधिकृत्य याप्यतां लभते न चेयमप्यनादौ भवभ्रमणे कश्चिद्वाप्तपूर्वानेन जीवेनातोऽत्यन्तदुर्लभेयं यदि तु प्रव्रज्यां प्रतिपद्य पुनर्विषयाद्यभिलाषं विधत्ते ततः प्रतिज्ञाताकरणेन दृष्टतरचित्तसंयोगप्राप्तेर्गुह्यतररागाद्युद्रेकेण तामपि याप्यतां न लभते ततो यावदेवं निरूपयत्ययं जीवः तावदस्य चारित्र्यमोहनौयकर्मांशैरनुवर्त्तमानैर्विधुरिता सती पूर्वं प्रवृत्तापि सर्वमङ्गत्यागबुद्धिः पुनर्दोषायते ततः संपद्यते वीर्यहानिः ततोऽवलम्बते खल्वयमेवंविधानि कदास्तम्भनानि । यदुत मौदति

तावद्धुना ममेदं कुटुम्बकं मन्मुखनिरीक्षकं चेदं न वर्त्तते मदिरहे ।
 अतः कथमकाण्ड एव मुञ्चामि यदि वाद्यप्यसंजातबलोऽयं तनयः
 अपरिणितेयं दुहिता प्रोषितमर्द्धकेयं भगिनौ मृतपतिका वा अतः
 पालनीया ममेयं तथा नाद्यापि गृहधूर्धरणक्षमोऽयं भ्राता जरा-
 जर्जरितशरीराविमौ मातापितरौ स्नेहकातरौ च गर्भवतीयं भार्या
 दृढमत्तुरक्तहृदया च न जीवति मदिरहिता । अतः कथमेवं
 विषमं परित्यजामि यदि वा विद्यते मे भूरिधननिषयः सन्ति
 बहवोऽधमर्णाः । अस्ति च सुपरीक्षितभक्तिर्भूयान् परिकरो बन्धु-
 वर्गश्च तदयं पोष्यो मे वर्त्तते तस्मादुद्गाह्यद्रविणं श्लोकेभ्यः कृत्वा
 बन्धुपरिकराधौनं विधाय धर्मद्वारेण धनविनियोगमनुज्ञातः स्वर-
 भसेन सर्वैर्मातापिचादिभिर्विहिताग्नेयगृहस्यकृत्य एव दीक्षामङ्गी-
 करिष्ये किमनेनाकाण्डविड्वरेणेति ।

अन्यच्च । यद्विदं प्रव्रजनं नाम साक्षाद्वाङ्मयां तरणमेतत् स्वयंभू-
 रमणश्च वर्त्तते प्रतिस्रोतोगमनमेतद्भङ्गायाः चर्वणमेतदयोयवानां
 भक्षणमेतदयोगोल्लसानां भरणमेतत्सूक्ष्मपवनेन कम्बलमुत्कोच्याः
 भेदनमेतत् शिरसा सुरगिरेः मानग्रहणमेतत्कुशाघेण गौरनिधेः
 नयनमेतदविन्दुपातं धावता चोजनशतं तैलापूर्णपाश्या ताडनमेतत्
 मय्यापमथभ्रमणशीलाष्टकविवरगामिना शिलीमुषेन वामलो-
 चने पुष्पिकायाः भ्रमणमेतदनपेक्षितपादपातं निशातकरवाल-
 धारायामिति यतोऽथ परिसोढव्याः परिषदाः निराकर्त्तव्या
 दिव्याद्युपमर्गाः विधातव्या समस्तपापयोगनिवृत्तिः वोढव्यो याव-
 त्कथं सुरगिरिगुरुः शीमभारो वर्त्तयितव्यः सकलकालं माधुक्यां

वर्त्तनयात्मा निष्टप्रत्यो विहृतपोभिर्देहः स्वात्मीभावमानित्यः
 संयमः समुन्मूलयितव्या रागादयो निरोद्धव्यो हार्दतमप्रमरः । किं-
 ऊना । निहन्तव्योऽप्रमत्तचित्तेर्मोहमहावेतास इति मृदुशयनाहार-
 लासितपासितं च मामकं शरीरं तथापरिकर्मितमद्यापि चित्तं
 तस्यैतावतः प्रायेण महाभारस्योदहने सामर्थ्यम् ।

अथ वैतदप्यस्ति न यावत्सकलद्वन्द्विच्छेददारेण भागवती
 दीक्षाभ्युपगता न तावत्सम्पूर्णं प्रश्नसुखमशेषकेशवित्रोटलक्षणो वा
 मोक्षोऽवाप्यत इति । न जानीमः किं कुर्महे ततोऽयमेव जीवो
 ऽनवाप्तकर्त्तव्यनिर्णयः सन्देहदोलाखण्डदयः कियन्तमपि कालं
 चिन्तयन्नेवावतिष्ठते ।

ततो यदुक्तं यदुतान्यदा तेन वनीपकेन महाकल्याणकापूर्णा-
 दरेण तत्कदम्बं लीलया कथञ्चित्प्राप्तं ततस्तृप्त्यन्तरकालं भुक्त-
 त्वाप्तस्य यथावस्थितैरेव गुणैः कुथितत्वविरसलनिन्द्यत्वादिभिश्चेतसि
 प्रतिभातं ततः संजातोऽस्य तस्योपरि व्यलीकौभावः ततस्त्यक्त्यमे-
 वेदं मयेति सिद्धान्तौक्यं स्वमनसा तत्त्यागार्थमादिष्टा सद्बुद्धिः ।
 तथाभिहितं धर्मबोधकरेण सार्द्धं पर्यालोच्य सुच्यतामेतदिति ।
 ततस्तदन्तिके गत्वा निवेदितः स्वाभिप्रायो वनीपकेन तेनापि
 निकाशनापूर्वं त्याजितोऽसौ तत्कदम्बं चालितं विमलग्लैस्तद्भाजनं
 पूरितं परमात्मेन विहितस्तद्दिने महोत्सवः जातं जनप्रवादवशेन
 तस्य वनीपकस्याभिधानं सपुण्यक इति । तदिदं वृत्तान्तान्तरमस्यापि
 जीवस्य दोलायमानबुद्धेस्तथा बृहस्यावस्थायां वर्त्तमानस्य कृषि-
 त्संभवतौत्यवगन्तव्यम् ।

तथा हि । यदायं जीवो विदितप्रश्नमसुखास्वादो भवति भव-
प्रपञ्चादिरक्तचित्तस्तथापि केनचिदालम्बनेन गृहमधिवसति तदा
करोत्येव विशिष्टतरं तपोनियमाभ्यासं च एष परमात्राभ्यवहारो-
ऽभिधीयते । यत्तु तस्यामवस्थायामनादरेणार्थोपार्जनं कामासेवमं
वा तल्लीलया कदश्नप्राश्नमिति विज्ञेयम् ।

ततो यदा भार्या वा व्यलीकमाचरेत् पुत्रो वा दुर्विनीततां
क्षुर्यात् दुहिता वा विनयमनिलंघयेत् भगिनी वा विपरीतचारि-
तामनुचेष्टेत भ्राता वा धर्मद्वारेण धनव्ययं विधीयमानं न वृज्ज
मन्यते जननीजनकौ वा गृहकर्त्तव्येषु शिथिलोऽयमिति जनसमस-
माक्रोशेतां वन्धुवर्गो वा व्यभिचारं भजेत परिकरो वाक्षां प्रति-
भूलयेत् खदेहो वातिलासितपालितोऽपि खलजनवद्भोगादिकं
विकारमादर्शयेत् धननिचयो वा अकाण्ड एव विद्युक्ताविलसित
मनुविदध्यात् तदास्य जीवस्य परमात्रद्वयस्यैव लभोजनमेव समस्तो-
ऽपि संसारविस्तरः सुतरां यथावस्थितस्वरूपेण मनसि प्रतिभासयेत् ।
ततस्तदायं विविक्तेन चेतसा प्रादुर्भूतसंवेगस्तुष्टैवं भावयेत् । श्रये
यदर्पमहं विज्ञातपरमार्थोऽपि स्वकार्यमवधीर्य सदनमधिवसामि
तदास्य स्वजनधनादेरेवंविधः परिणामः तथापि ममापथांलोचित-
कारिणो नास्योपरिस्नेहमोहः प्रवर्त्तमानो निवर्त्तते । गूढमविद्या-
विलम्बितमेवेदं यदीदृशेऽप्यत्र चेतसः प्रतिबन्धः तत्किमर्थमनर्थ-
व्यामूढहृदयः खल्वहमात्मानं वक्ष्यामि । तस्मान्मुञ्चामीदं सकलं
जन्माप्तकस्य कोशिकाकारकौटस्थेवात्मवन्धनमाचफलं बहिरन्तरङ्ग-
सङ्गकदम्बकं यद्यपि यदा यदा पथांलोच्यते तदा तदा विषय-

खेहकलाकुलितचेतसि दुष्करोऽस्य त्यागः प्रतिभासते । तथापि
 त्यक्त्यमेवेदं मया पश्चाद्यद्वाव्यं तद्भविव्यति । अथवा किमत्र यद्वाव्यं
 न भविव्यत्येव मे किञ्चित्परित्यक्तेऽस्मिन्नसुन्दरं किन्तर्हि निरुप-
 मश्चित्तप्रमोद एव संजनियते । ततो यावदेष जीवोऽत्र परिग्रहकर्म
 गज इव निमग्नोऽवसीदति तावदेवास्यायमतिदुस्वयः प्रतिभासते
 यदा पुनरयमेतस्मात्त्रिगतो भवति तदायं जीवः सति विवेके नास्य
 धनविषयादेः संमुखमपि निरीक्षते को हि नाम सकर्णको लोके
 महाराज्याभिषेकमासाद्य पुनश्चाण्डालभावमात्मनोऽभिलषेत् । तदेव-
 मेष जीवस्त्यक्त्यमेवेदं मया नास्ति त्यजतः कश्चिदपाय इति स्थित-
 पक्षं करोति । ततश्च पुनः सद्बुद्ध्या पर्यालोचयन्नेवं निश्चितुते ।
 यदुत प्रष्टव्या मयाच प्रयोजने सद्भूमगुरवः । ततो गत्वा तत्समीपे
 तेभ्यः सविमयं स्थाकूतं निवेदयति ततस्ते तमुपहृदयन्ति साधु भद्र
 सुन्दरस्तेऽथवसायः केवलं महापुरुषबुधोऽयं मार्गः चासहेतुः कातर-
 गराणां ततोऽत्र प्रवर्त्तितुकामेन भवता गाढमवलम्बनीयं धैर्यं न
 खलु विशिष्टचित्तावष्टंभविकलाः पुर्मासोऽस्य पर्यन्तगामिनः संपद्यन्ते
 सेधं निकाशना विज्ञेया ततोऽयं जीवस्तद्गुरुवचनं तथेति भावतः
 प्रतिपद्यते । ततो गुरवः सम्यक् परीक्ष्य सन्निहितगीतार्थैश्च सार्द्धं
 पर्यालोच्य योग्यतामेनं प्रव्राजयेयुरिति । ततश्च समस्तसङ्गत्याग-
 कारणं कदम्बत्याजनतुल्यं वर्त्तते । आजन्मालोचनादापनपुरस्सरं प्राप-
 यित्तेन तज्जीवितव्यस्य विशोधनं विमलजलैर्भाजनचालनकल्पं विज्ञे-
 यम् । चारिचारोपणं तु तस्यैव परमात्रपूरणसद्गुणमवगन्तव्यमिति ।
 भवति च सद्गुरुपदेशप्रसादादेवास्य जीवस्य दीक्षाग्रहणकाले भव्यप्र-

मोदहेतुश्चैत्यसंधादिपूजाप्रधानोऽन्येषामपि सन्मार्गप्रवृत्तिकारणभूतो
महानुक्तव इति । तथा संजायते गुरुणामपि समुत्तारितोऽस्माभि-
रयं संसारकान्तारादिति भावनया चित्तपरितोषः । ततः प्रवर्द्धते
तेषामस्योपरि गुरुतरा दया तत्प्रसादादेवास्य जीवस्य विमलतरी-
भवति सद्बुद्धिः ततस्तद्बुद्धिप्रसदनुष्ठानविलोकनेन लोकतो वर्णवादो-
त्पत्तिः संपद्यते प्रवचनोद्भासना । ततश्चेद तेन समानं विज्ञेयं
यदवाप्ति कथामके । यदुत ।

धर्मबोधकरो हृष्टस्तद्व्यापमदोद्धुरा ।

सद्बुद्धिर्वर्द्धितानन्दा सुदितं राजमन्दिरम् ॥

ततोऽङ्गीकृतमन्दराकारविरतिमहाभारमेन जीवं तदा स्थापनो
भक्तिभरनिर्भरतया रोमाञ्चाक्षितवपुषो भव्यलोकाः । यदुत धन्यः
कृतार्थोऽयं सुलब्धमस्य महात्मनो जन्म यस्यास्य सत्प्रवृत्तिदर्शनेन
निश्चीयते संजाता भगवदालोकना संपन्नः सद्गुणसूरिपादप्रसादः
तत एवाविर्भूता सुन्दरबुद्धिः ततः कृतोऽनेन वधिरन्तरङ्गसङ्गत्यागः
स्त्रीकृतं ज्ञानादिष्वर्थं निर्दलितप्राया रागादयः महापुण्यवतानेष
थतिकरः संभवति । ततोऽयं जीवः समुत्थक इति जनेस्तदा सधुक्ति-
कमभिधीयत इति । ततस्तदमन्तरं यदुक्तं यथा तस्य वनौषकस्या-
प्यथाभावेनास्ति परिखुटा देहे रोगपीडा यदि स्थात्यूर्वदोषजा
क्वचिदवसरे सापि सूक्ष्मा भवति तथा झटिति निवर्त्तते तच्च
चारुभेषजपयमनवरतमासेवते ततस्तस्य धृतिबलादीनि वर्द्धन्ते
केवलं वज्रलाद्रोगसन्ततेर्नाद्यापि नीरोगो भवति विग्रेयस्तु महान्
संपन्नः ।

तथा हि ।

यः प्रेतभूतः प्रागाभीक्षाढं बीभत्सदर्शनः ।

न तावदेष संपन्नो मानुषाकारधारकः ॥

तदचापि जीवे तुल्यं वर्तते । तथा हि । भावधारं परि-
मुक्तगृहादिद्वन्द्वस्यास्य कारणाभावाच्च भवत्येवाभिव्यक्ता काचि-
द्रागादिबाधा । अथ कथंचित् प्रागुपचितकर्मोदयवशेन संजायते
तथापि सा सूक्ष्मैव भवति न चिरकालमवतिष्ठते । ततोऽयं लोक-
व्यापारादिनिरपेक्षोऽनवरतं वाचनाप्रच्छन्नापरावर्त्तनानुपेक्षाधर्मक-
थालक्षणपञ्चप्रकारस्त्राध्यायविधानदारेण ज्ञानमभिवर्द्धयति प्रव-
चनोच्चतिकरशास्त्राभ्यासादिना सम्यग्दर्शनं स्थिरतां लभयति विमृ-
ष्टतरतपोनियमाद्यनुशीलनया चारिचमपि सात्त्विकभावं नयति
तदिदं भावतो भेषजचयसेवनमभिधीयते । ततस्तत्परिणत्या प्रादु-
र्भवन्त्येवास्तु धीष्टतिस्रुतिवलाधानादयो गुणविशेषाः केवलमनेक-
भवोपात्तकर्मप्रचयप्रभवा भूत्यांसः खलु रागादयो भावरोगाः ।
ततो नायमद्यापि नीरोगः संपद्यते किं तु रोगता न च विशेषो
बृहत्तमः संजातः । तथा हि । योऽयं जीवो गाढमनार्थकार्याच-
रणरतिः स्वसंवेदनेन प्रागनुभूतः सोऽधुना धर्माचरणेन प्रीतिमनु-
भवन्ननुभूयत इति । ततो यथा भेषजचयोपभोगमाहात्येनैव रोर-
कालाभ्यस्ततुच्छताक्लीबतालौल्यशोकमोहधमादीन् भावान् विरह्य
स वनौपको मनागुदारचित्तः संपन्न इत्युक्तं तथायमपि जीवो ज्ञाना-
द्यभ्यासप्रभावेनैवानादिकालपरिचितानपि तुच्छतादिभावानवधीर्य-
किञ्चिन्नाचं स्वीतमानस इव संजात इत्युक्तमिति लक्ष्यते । यत्पुन-

रभिहितं यदुत तेन वनौपकेन सा.सद्बुद्धिः पृष्ठा हृष्टेन यथा भद्रे
 केन कर्मणा मयैतद्भेषजत्रयमवाप्तं तयोक्तं स्वयं दत्तमेवाव लोके
 लभ्यते तदेतज्जन्मान्तरे कचिदुत्तपूर्वं त्वयेति । ततस्तेन चिन्तितं यदि
 दत्तं लभ्यते ततः पुनरपि महता यत्नेन सत्पात्रेभ्यः प्रयच्छामि
 येनेदं सकलकल्याणहेतुभूतं जन्मान्तरेऽपि ममाख्यं संपद्यत इति ।
 तदिदमत्रापि जीवे समानं वर्त्तते । तथा हि । ज्ञानदर्शनचारित्र्या-
 चरणजनितं प्रशमानन्दं वेदयमानोऽयं जीवः सद्बुद्धिप्रसादादेवे-
 दमाकलयति । यदुत यदिदं ज्ञानादित्रयमग्रेषकल्याणपरम्परा-
 संपादकमतिदुर्लभमपि मया कथंचिदवाप्तं नेदं प्राचीनाशुभा-
 चरणव्यतिरेकेण घटते तदस्यानुगुणं विहितं मया प्रागपि किंचि-
 दवदातं कर्म येनेदमासादितमिति ततश्चेयमाविर्भवत्यस्य चिन्ता ।
 यदुत. कथं पुनरेतत्सकलकाष्ठमविच्छेदेन मया लप्यते ततोऽय-
 सेतद्दानमेवास्य लाभकारणं निश्चिनुते ततोऽवधारयत्येवं प्रयच्छा-
 मीदमधुना यथाशक्ति सत्पात्रेभ्यो येन संपद्यते मे समीहित-
 सिद्धिरिति । यथा चासौ द्रमकस्तथा चिन्तयन्नपि महाराजाद्य-
 भिमतोऽहमित्यवलेपेनेदं मन्यते । यदुत यदि मां कश्चिदागत्य
 प्रार्थयिष्यति ततोऽहं दास्यामि नेतरथेत्यभिप्रायेण च दितुरपि
 धाचकं प्रतीचभाणश्चिरकालमवतिष्ठते सा तत्र च मन्दिरे ये
 लोकास्तेषां तद्भेषजत्रयं चारुतरमस्येव । येऽपि तत्र तत्कालप्रविष्ट-
 तथा तेन विकलास्त एव तद्भूरि लभन्ते । ततोऽसौ वनौपको
 दिग्गो निभालयन्नास्ते न कश्चित्त्विष्टवया तत्समीपमुपतिष्ठत
 इति । तथायमपि जीवश्चिन्तयति । यदुत विद्यते मे भगवदव-

लोकना वज्रमतोऽहं धर्मसूरिपादानां नूनमनवरतमनुवर्त्तते ममो-
 परि सदनुग्रहप्रवणा तद्व्या समुन्मीलिता मे मनसि लेशतः
 सदबुद्धिः स्थाधितोऽहं समस्तलोकैस्तद्वारेण ततः सपुण्यतया किल
 लोकोत्तमो वर्त्तेऽहमिति । अतो मिथ्याभिमानं वितनुते भवति
 चात्यन्तनिर्गुणस्यापि अन्तोर्महद्भिः छतगौरवस्य चेतसि गर्वाति-
 रेकोऽव चेदमेवोदाहरणम् । अन्यथा कथमयं जीवः समस्त-
 जघन्यतामात्मनो विस्तृत्येत्यं प्रगल्भते ततोऽयं भावयति यदि मां
 विनयपुरस्सरं कश्चिदर्थितया ज्ञानादिस्वरूपं प्रश्नयिष्यति ततोऽहं
 तत्तस्मै प्रतिपादयिष्यामि नापरया । ततस्तादृशाकूतविडम्बितोऽयं
 भूयांसमपि काष्ठमवतिष्ठमानोऽव भौनीन्द्रप्रवचनेन कथंचित्ताथा-
 विधं प्रयच्छकमासादयति यतोऽव भावतो वर्त्तन्ते ये जीवास्ते स्वतः
 एव ज्ञानदर्शनचारित्र्ययं सुन्दरतरमाविश्वते नैवंविधसम्बन्धिन-
 मुपदेशमुपेक्षन्ते यद्यद्यधुनैव क्षब्धकर्मविवराः सन्मार्गाभिमुखचित्त-
 वृत्तयोऽद्यापि विशिष्टज्ञानादिरहिता विद्यन्तेऽव केचिज्जीवास्तेऽप्य-
 मुथ प्रसूतजीवस्य ससुखमपि निरीक्षन्ते यतोऽव भगवन्मते विद्यन्ते
 भूरितमा महामतयः सहोधादिविधानपटवोऽन्य एव महात्मानो
 येभ्यस्ते प्राणिनस्तज्ज्ञानदर्शनचारित्र्यमपरिक्लेशेन यथेच्छया प्राप्नु-
 वन्ति ततोऽयं जीवोऽनासादिततदर्थी व्यर्थकमात्मगुणोत्सेकमनु-
 वर्त्तमानश्चिरमथासीत् न कथञ्चन स्वार्थं पुण्णीयादिति । ततस्त-
 दनन्तरं यथा तेन सपुण्यकेन सा सदबुद्धिस्तद्दानोपायं परिदृष्टा
 तया चोक्तं भद्रं निर्गत्य घोषणापूर्वकं भवता दीयतामिति । ततो-
 ऽधौ तत्र राजकुले घोषयन्नुच्चैःशब्देन । यदुत मदीयं भेषजवयं भो

लोका स्नात स्नातेत्येवं पर्यटितः । ततस्तस्मात्पूकुर्वतः केचित्तथा-
विधास्तुच्छप्रकृतयो गृहीतवन्तोऽन्येषां पुनर्महतां सहास्यप्रायः प्रति-
भासते स्म । हीलितस्थानेकाकारं ततो निवेदितस्तेन सद्बुद्धे-
र्दृष्टान्तः तथाभिहितं भद्रं भवतो रोरभावं स्मरन्तः खल्वेते लोका
भद्रमनादरेणावलोकयन्ति तेन न गृह्णन्ति भवता दीधमानं ततो
यदि भद्रस्य समस्तजनघाहणाभिलाषः ततोऽयं तदुपायो मामेक
स्येतसि परिस्फुरति । यदुत निधायेदं भेषजत्रयं विशाखायां
काष्ठपात्र्यां ततस्तां महाराजसदनाजिरे यच्च प्रदेशे समस्तजनाः
पश्यन्ति तस्मिन् विमुच्य ततो विश्रम्भमानसोऽवतिष्ठन् का ते
चिन्ता यतोऽज्ञातस्त्वामिभावाः साधारणमेतदिति बुद्ध्या तथाकृतं
सर्वेऽपि गृहीयन्ति किं वा तेन यद्येकोऽपि सङ्गुणः पुरुषस्तदाद-
द्यात् ततो भविय्यति ते मनोरथपूर्तिरिति । ततस्तथैव कृतं समस्तं
तत्तेनेति तथायमपि जीवोऽनासादितज्ञानादिनिचेपपाचः सद्बुद्धि-
पर्यालोचादेवेदं जानीते । यदुत न भौनमालम्बमानैः परेषां
ज्ञानाद्याधामं विधातुं पार्यते न ॥ ज्ञानादिसंपादनं विहायान्यः
परमार्थतः परोपकारः संभवति । अवाप्तसन्मार्गेण च पुरुषेण
जन्मान्तरेऽपि तस्या विच्छेदनमभिलषता परोपकारकरणपरेण
भवितव्यं तस्यैव पुरुषशृणोत्कर्षाविर्भावकत्वात् । यतः परोपकारः
सम्यक् क्रियमाणो धीरतामभिवर्द्धयति दीनतामपकर्षति उदार-
चित्तां विधत्ते आत्मभरितां मोचयति चेतोविमल्यं वितनुते
प्रभुत्वमाविर्भावयति ततोऽसौ प्रादुर्भूतवीर्योऽस्त्रासः प्रणष्टरजोमोहः
परोपकारकरणपरः पुरुषो जन्मान्तरेऽप्युत्तरोत्तरक्रमेण चारुतरं

सन्मार्गविशेषमासादयति न पुनस्ततः प्रतिपततीति तदिदमवेत्य-
 स्वयमुपेत्यापि ज्ञानादिस्वरूपप्रकाशने यथाशक्ति प्रवर्त्तितव्यं न
 पराभ्यर्थनमपेक्षणीयमिति ततोऽयं जीवोऽव भगवन्मते वर्त्तमानो
 देशकालाद्यपेक्षयापरापरस्थानेषु परिभ्रमन् महता प्रपञ्चेन कुसते
 भवेभ्यो ज्ञानदर्शनचारिचरूपमार्गप्रतिपादनं सेयं घोषणा विज्ञेया ।
 ततस्तथा कथयतोऽस्मात् प्रस्तुतजीवाद्ये मन्दतरमतयस्ते तदुप-
 दिष्टानि ज्ञानादीनि कदाचिद् गृह्णीयुः ये पुनर्महामतयस्तेषा-
 मेष दोषपुञ्जतां प्राक्तनीनामस्थानुस्मरतां हास्यप्रायः प्रतिभासते
 हीनोचितश्च तेषामयं जीवः । यत्तु न हीनयन्ति स तेषामेव
 गुणो न पुनरस्येति । ततोऽयं चिन्तयति कथं पुनरयं ज्ञानाद्युप-
 देशः सर्वानुपाहको भविष्यतीति । ततः सद्बुद्धिबलादेवेदं लक्ष-
 यति । यदुत न साक्षान्मया दूयमानोऽयममीषां समस्तलोकाना-
 मुपादेयतां प्रतिपद्यते । तस्मादेवं करिष्ये । यदुत यान्येतानि
 ज्ञानदर्शनचारिचाणि भगवन्मतसारभूतानि प्रतिपाद्यानि वर्त्तन्ते
 तान्येकस्यां ग्रन्थपद्धतौ श्रेयश्रद्धेयानुष्ठेयार्थविरेचने विषयविषयि-
 णोरभेदोपचारदारेण व्यवस्थाप्य ततस्तां ग्रन्थपद्धतिमत्र मौनौन्द्रे
 प्रवचने भव्यजनसमचं मुत्कलां मुञ्चामि ततस्तस्यां वर्त्तमानानि
 तानि समस्तजनादेयानि भविष्यन्ति ।

किं च ।

यद्येकस्यापि जन्तोस्तानि भावतः परिणमेयुः ततस्तत्कर्तुर्मे किं
 न पर्याप्तमिति । तदिदमवधार्यानेन जीवेनेयमुपमितिभवप्रपञ्चा-
 नाम कथा यथार्थाभिधाना प्रकृष्टश्रद्धार्यविकल्पातया सुवर्णपात्रादि-

यवच्छेदेन काष्ठपाषीस्थानीयाभिहितज्ञानदर्शनचारित्र्यभेषजचया-
 'त्तयैव विधास्यते । तच्चैवं स्थिते भो भव्याः श्रूयतां भवद्भिरियमभ्य-
 र्थना । यथा तेनापि रोरौ तथा प्रयुक्तं तद्भेषजत्रयमुपादाय ये
 रोगिणः सम्यगुपभुञ्जते ते नीरोगतामास्कन्दन्ति युज्यते च तत्तेषां
 ग्रहीतुं तस्य ग्रहणे रोरौपकारसंपत्तेः । तथा मादृशापि भगवद्व-
 ल्लोकमयावाप्तसद्गुरुपादप्रसादेन तदनुभावाविर्भूतसद्बुद्धितया यदस्यां
 कथायां विरचयिष्यते ज्ञानादिचयं तस्मास्यन्ति ये जीवास्तेषां
 तद्वागादिभावरोगनिवर्हणं संपत्स्यत एव न खलु वक्तुर्गुणदोषाद्युपेक्ष्य-
 वाच्याः पदार्थाः स्वार्यसाधने प्रवर्तन्ते । तथा हि । यद्यपि स्वयं
 बुभुक्षाक्षामः पुरुषः स्वामिसंबन्धिनमाहारविशेषं तदादेशेनैव तदु-
 चितपरिजनाय प्रकटयन् भोजनायोत्सङ्गे कलयति तथाप्यसावा-
 हारविशेषस्तं परिजनं तर्पयत्येव न वक्तृदोषेण स्वरूपं विरहयति
 तथेहापि योजनीयम् । तथा हि । स्वयं ज्ञानाद्यपरिपूर्णनापि
 मया भगवदागमानुसारेण निवेदितानि ज्ञानादीनि ये भक्ष्यमत्वा
 ग्रहीष्यन्ति तेषां रागादिवुभुक्षोपशमेन स्वास्थ्यं करिष्यन्त्येव स्वरूपं
 हि तत्तेषामिति ।

किं च ।

यद्यपि भगवत्सिद्धान्तमध्यमध्यासीनमेकैकं पदमाकर्ण्यमाणं भा-
 वतः सकलं रागादिरोगजालं समुन्मूलयितुं पटिष्ठमेव स्वाधीनं च
 तदाकर्णनं भवतां तथा यद्यपि चिरन्तनमहापुरुषोपनिबद्धकथा-
 प्रबन्धश्रवणेनापि मद्भावनया क्रियमाणेन रागादिचोटनं सुन्दरतरं
 संभवत्येव तथाप्यमुनोपायेन संसारसागरं तरितुकामे मयि परम-

करुणैकरसाः सन्तः प्रसृतकथाप्रबन्धमपि सर्वेऽपि भवन्तः श्रोतुमर्ह-
न्तीति । तदेवमेतत्कथानकं प्रायः प्रतिपदमुपनीतं यत्पुनरन्तरान्तरा
किञ्चिन्नोपनीतं तस्याप्यनेनैवानुसारेण खबुद्धौवोपनयः कार्यः । भव-
त्येव गृहीतमङ्केतानामुपमानदर्शनादुपमेयप्रतीतिरत एवेदं कथा-
नकमादावस्यैवार्थस्य दर्शनार्थमुपन्यसां यतोऽस्यां कथायां न भविष्यति
प्रायेण निरूपनयः पदोपन्यासस्ततोऽप्यग्नितानां सुखेनैव तदव-
गतिर्भविष्यतीत्यलमतिविस्तरेणेति ।

इह हि जीवमपेक्ष्य मया निजं

यदिदमुक्तमदः सकले जने ।

ल्लगति संभवमाचतया त्वहो

गदितमात्मनि चारु विशार्यताम् ॥

निन्दात्मनः प्रवचने परमः प्रभावो

रागादिदोषगणदौष्टमनिष्टता च ।

प्राक्कर्मणामतिबहुञ्च भवप्रपञ्चः

प्रख्यापितं सकलमेतदिहाद्यपीठे ॥

संसारेऽप्यमिरादिके विचरता जीवेन दुःखाकरे

जैनेन्द्रं मतमाद्य दुर्लभतरं ज्ञानादिरत्नचयम् ।

ल्लभ्ये तच्च विवेकिनादरवता भाष्यं सदा वर्द्धते

तस्यैवाद्य कथानकेन भवतामित्येतदावेदितम् ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां पीठबन्धो

नाम प्रथमः प्रस्तावः समाप्तः ।

अथ द्वितीयः प्रस्तावः ।

अस्योह लोके सुमेरुरिवाकाशप्रतिष्ठा नीरनिधिरिव महा-
 सत्वसेविता कल्याणपरम्परेव मनोरथपूरणी जिनप्रणीतप्रपञ्चेव
 सत्पुरुषप्रमोदहेतुः समरादित्यकयेवानेकदृत्तान्ता निर्जितचिभुवनेव
 लब्धधाघा सुसाधुक्रियेवापुष्पैरतिदुर्लभा मनुजगतिर्नाम नगरौ ।
 सा च कौटुम्भी । उत्पत्तिभूमिर्धर्मस्य मन्दिरमर्षस्य प्रभवः कामस्य
 कारणं मोक्षस्य स्थानं महोत्सवानामिति । यस्यामुत्तुङ्गानि विशा-
 लानि विचित्रकनकरत्नभक्तिचित्राणि अतिमनोहारितया परम-
 देवाध्यासितानि मेरुरूपाणि देवकुलानि । यस्यां चानेकाहुतवस्तु
 स्थानभूतत्वेनापहसितामरनिवासाः चित्तिप्रतिष्ठिताश्चनेकपुरकलिता
 भरतादिवर्परूपाः पाटकाः अत्युच्चतया कुक्षग्रैश्चाकाराः पाटक-
 परिच्छेपाः । यस्याश्च मध्यभागवर्ती दीर्घतराकारो विजयरूपावपन-
 पंक्तिभिर्विराजितो महापुरुषकदम्बकमकुलः शुभाशुभमूल्यानुरूप-
 पण्यलाभहेतुर्महाविदेहरूपो विपणिमार्गः । यस्याश्च निरुद्धादित्य-
 चन्द्रादिगतिप्रसरतयातीतः परचक्रलङ्घनांथा मानुषोत्तरपर्वताकारः
 प्राकारः । तस्मात्परतो यस्यां विस्तीर्णगम्भीरा समुद्ररूपा परिखा ।
 यस्यां च सदा विबुधाध्यासितानि भद्रशालवनादिरूपाणि नाना-
 काननानि । यस्यां च वज्रविधजन्तुसङ्घातजलपूर्वादिन्यो महा-
 नदीरूपा महारथाः । यस्यां च समस्तरथावताराधारभूतो लवण-
 कालोदसमुद्ररूपौ द्वावेव महाराजमार्गौ । यस्यां च महाराज-
 मार्गप्रविभक्तानि जम्बूद्वीपधातकीपण्डपुष्करवरद्वीपार्धरूपाणि वसन्ति

चीण्येव पाटकमण्डलानि । यस्यां च लोकसुखहेतवः समुचित-
स्थानस्यायिनः कल्पद्रुमरूपा भूयांसः स्थानान्तरायनृपतय इति ।

अपि च ।

तस्याः कः कोटिजिह्वोऽपि गुणसम्भारगौरवम् ।

शक्नो वर्णयितुं लोके नगर्याः किमु मादृशः ॥

यस्यां तीर्थरुततो ऽनन्ताश्चक्रिकेशवसीरिणः ।

संजाताः संजनिष्यन्ते जायन्तेऽद्यापि केचन ॥

या चेह सर्वशास्त्रेषु लोके लोकोत्तरेऽपि च ।

अनन्तगुणसंपूर्णा दुर्लभत्वेन गीयते ॥

उच्चावचेषु स्थानेषु हिण्डिता आन्तजन्तवः ।

प्राप्ताः खेदविनोदेन लभन्ते यत्र निर्दृतिम् ॥

विनीताः शुचयो दद्या यस्यां धन्यतमा नराः ।

॥ धर्ममपहायान्यन्नूनं चेतसि कुर्वते ॥

यस्यां नार्यः सदानार्यकार्यवर्जनतत्पराः ।

पुण्यभाजः सदा धर्मे जैनेन्द्रं पर्युपासते ॥

किं वाच वङ्गनोक्तेन वस्तु नास्ति जगद्भये ।

तस्यां निवसतां सम्यक् पुंसां धनोपपद्यते ॥

सा हि रत्नाकरैः पूर्णा सा विद्याभूमिरुत्तमा ।

सा मनोनयनानन्दा सा दुःखौघविनाशिका ॥

सा खिलार्थभूयिष्ठा सा विशेषसमन्विता ।

सा मुनीन्द्रसमाकीर्णा सा सुश्रावकभूयिता ॥

सा जिनेन्द्राभिषेकादितोषिता खिलभव्यका ।

सापवर्गाय भव्यानां सा संभाराय पापिनाम् ॥
 जीवोऽजीवस्तथा पुष्टं पापाद्याः सन्ति नेति वा ।
 अयं विचारः प्रायेण तस्यामेव विशेषतः ॥
 यस्तस्यामपि संप्राप्तो नगर्यां पुरुषाधमः ।
 न पुन्यते गुणैर्लोकैः सोऽधन्य इति गण्यते ॥
 तां विमुच्य न लोकेऽपि स्थानमस्तीह मानवाः ।
 संपूर्णं यत्र जायेत पुरुषार्थचतुष्टयम् ॥१२॥

तर्था च मनुजगतौ नगर्यामनुसबलपराक्रमः स्ववीर्याक्रान्त-
 भुवनचयः शक्रादिभिरप्रतिहतशक्तिप्रसरः कर्मपरिणामो नाम
 महामरेन्द्रः ।

यो नीतिशास्त्रमुल्लंघ्य प्रतापैकरसः सदा ।
 दणतुष्टं जगत्सर्वे विलोकयति हेतुया ॥
 निर्दयो निरनुक्रोशः सर्वादव्यासु देहिनाम् ।
 स चण्डशासनो दण्डं पातयत्यनपेक्षया ॥
 स च केलिप्रियो दुष्टो लोभादिभटवेष्टितः ।
 नाटकेषु परां काष्ठां प्राप्तोऽत्यन्तविचक्षणः ॥
 नास्ति मही जगत्वन्यो ममेति मदविक्कलः ।
 स राजोपद्रवं कुर्वन् धनायति कस्यचित् ॥
 ततो हास्यपरो लोकान् नानाकारैर्विडम्बनेः ।
 सर्वान्विडम्बयन्नुच्चैर्नाटयत्यात्मनोऽपतः ॥
 तेऽपि लोका महान्तोऽपि प्रतापमसहिष्णवः ।
 तस्य यद्यदसौ वक्ति तत्तत्सर्वे प्रकुर्वते ॥

ततश्च ।

कांश्चिन्नारकरूपेण क्रोशतो वेदनातुरान् ।
 नर्तयत्यात्मनः प्रीतिं मन्यमानो मुहुर्मुहुः ॥
 यथा यथा महादुःखैर्विक्रान्तानुदीचते ।
 तथा तथा मनसुचैरुल्लसत्येष तोषतः ॥
 कांश्चिद्वर्षोद्भूतो भूत्वा स इत्थं यत भाषते ।
 भयविक्रलचित्तत्वादाज्जानिर्देशकारकान् ॥
 अरे रे तिर्यगाकारं गृहीत्वा रङ्गभूमिषु ।
 कुरुध्वं नाटकं त्वर्णं मम चित्तप्रमोदकम् ॥

ततश्च ।

काकरासभमाज्जरमूषकाकारधारकाः ।
 सिंहचित्रकगार्दूलमृगवेपविडम्बकाः ॥
 गजोद्वाजबलीवर्दकपोतग्रेनरूपिणः ।
 यूकापिपीलिकाकीटमत्कुणाकारधारिणः ॥
 अनन्तरूपास्तिर्यक्षो भूत्वा तच्चित्तमोदनम् ।
 ते नाटकं महाहास्यकारणं नाटयन्ति वै ॥
 लुब्धवामनमूकान्धदृष्ट्वाधिर्यसंगतैः ।
 तथान्यन्मानुषैः पात्रैर्नाटकं नाटयत्यसौ ॥
 ईर्ष्याभोकभयद्वेषैर्देवदेयविडम्बकैः ।
 विहितं नाटकं दृष्ट्वा स तुष्टो बत जायते ॥
 तथा यथेष्टेष्टोऽसौ पुनस्तानेव सुन्दरैः ।
 आकारैर्योजयत्युत्तैर्लोकान्नाटककाम्यया ॥

विडम्ब्यमानास्ते तेन प्राणिनः प्रभविष्णुना ।
 वातारमात्मनः कंचिन्न खमन्ते कदाचन ॥
 स हि विज्ञापनातीतः स्वतन्त्रो यच्चिकीर्षति ।
 तत्करोत्येव केनापि न निषिद्धो निवर्तते ॥

ततश्च ।

क्वचिदिष्टवियोगार्तं क्वचित्सङ्गमसुन्दरम् ।
 क्वचिद्भोगभराकाम्तं क्वचिद्दारिद्र्यदूषितम् ॥
 क्वचिदापङ्गतानेकसत्त्वसङ्घातदारुणम् ।
 क्वचित्सम्यक्प्रसुद्धतमहानन्दमनोहरम् ॥
 विसंध्यं कुलमर्यादां प्रधानकुलपुष्पकैः ।
 अनर्थकार्यकारिणात् क्वचिद्भिर्गतविस्मयम् ॥
 क्वचिदतुरक्तभर्तारं सुसद्भिः कुलटागणैः ।
 नीचगामिभिरास्वयं दधानं सुकुलोद्गतैः ॥
 क्वचित् कृतचमत्कारं नृत्यद्विर्हास्यहेतुभिः ।
 स्वागमोत्तीर्णकर्तव्यासक्तपाषण्डमण्डलैः ॥
 तदेवंविधवृत्तान्तप्रतिबद्धमनाकुलम् ।
 संसारमाटकं चित्रं नाटयत्येष लीलया ॥
 रागद्वेषाभिधानौ द्वौ मुरजौ तत्र नाटके ।
 दुष्टाभिसन्धिनामा तु तथोरासकालको मतः ॥
 मानक्रोधादिनामानो गायनाः कलकण्ठकाः ।
 महामोहाभिधानस्तु सूत्रधारप्रवर्तकः ॥
 भोगाभिलाषसंज्ञोऽत्र नान्दीमङ्गलपाठकः ।

अनेकविश्वोक्तकरः कामनामा विदूषकः ॥
 कृष्णादिलेश्यानामानो वर्णकाः पाचमण्डनाः ।
 योनिः प्रविश्यात्पात्राणां नेपथ्यं व्यवधायकम् ॥
 भयादिसंज्ञा विज्ञेयाः कंशिकास्तत्र नाटके ।
 लोकाकाशोदरा नाम विशाला रङ्गभूमिका ॥
 पुद्गलस्कन्धनामानः शेषोपस्करसञ्चयाः ।
 इत्थं समयसामयौयुक्ते नाटकपेटके ॥
 नानापात्रपरावृत्त्या सर्वलोकविडम्बनाम् ।
 अपरापररूपेण कुर्वाणोऽसौ प्रमोदते ॥
 किं वाच बहूनोक्तेन नास्ति तदस्तु किञ्चन ।
 यदसौ मनसोऽभिष्टं न करोति महानृपः ॥

तस्य चैवंभूतस्य चिगण्डगलितवनहस्तिन इव सर्वधास्त्वक्षित-
 प्रधरतया यथेष्टचेष्टया विचरतो यथाभिरुचितकारिणः कर्मपरि-
 णामनहानृपतेः । समस्तान्तःपुरकुलतिलकभृता चतुलक्ष्मीणामिव
 शरलक्ष्मीः शरलक्ष्मीणामिव कुमुदिनी कुमुदिनीनामिव कमलिनी
 कमलिनीनामिव कलहंसिका कलहंसिकानामिव राजहंसिका
 बक्रीनां नियतियदृच्छाप्रभृतीनां देवीनां मध्ये निजरूपस्त्वावच्छवर्ण-
 विज्ञानविज्ञासज्ञासादिभिर्गुणै रमणीयत्वेन प्रधानतया कालपरि-
 णतिनाम महादेवी । सा च तस्य नृपतेर्जीवितमिवात्यन्तवस्त्रभा
 आत्मीयचित्तवृत्तिरिव सर्वकार्येषु यत्कृतप्रमाणा सुमन्त्रिमहति-
 रिव स्वयमपि किञ्चित् कुर्वता तेन प्रष्टव्या सुमित्रमन्त्रतिरिव
 विशासस्थानं । किं बहूना । तदायत्तं हि तस्य सकलमाधिराज्य-

मिति । अत एव चन्द्रिकामिव , अश्वधरो रतिमिव मकरध्वजो
 लक्ष्मीमिव केशवः , पार्वतीमिव चिनयनस्तां कालपरिणतिं महा-
 देवीं स कर्मपरिणामो महानरेश्वरो विरहकातरतया न कदा-
 चिदेकाकिनीं विरहयति किं तर्हि सर्वत्र गच्छंस्त्रिंश्यात्मसन्नि-
 हितां धारयति । सापि च दृढमनुरक्ता भर्तारि न तद्वचनं
 प्रतिकूलयति । परस्परानुकूलतया हि दम्पत्योः प्रेम निरन्तरं
 संपद्यते नान्यथा । ततस्तथा वर्तमानयोस्तयोर्गाढं निहृदिमागतं
 प्रेम विशिष्टा तद्विचलनाग्रह्या । ततश्चासौ कालपरिणतिर्गुह्यतया
 महाराजप्रसादस्योन्मादकारितया यौवनस्य तुच्छतया स्त्रीहृदयस्य
 चञ्चलतया तत्त्वभावानां कुतूहलहेतुतया तथाविधविडम्बनस्य
 सर्वत्र लब्धप्रसराद्यं प्रभवामीति मन्यमाना युक्ता सुषमदुःखमा-
 दिभिः शरीरभूताभिः प्रियसखीभिः परिवेष्टिता समयावलिका-
 मुहूर्तप्रहरदिनाहोरात्रपञ्चमासवर्षयनसंवत्सरयुगपञ्चोपमसागरोपमा-
 वसर्पिण्युत्सर्पिणीपुङ्गवपरावर्तादिना परिकरेण विविधकार्यकरण-
 चमाप्ति लोकेऽहमिति , संजातोत्प्रेका तस्मिन्नेव कर्मपरिणाममहा-
 राजप्रवर्तिते चित्रसंसारनाटके तस्यैव राज्ञो निकटोपविष्टा सती
 साहङ्कारमेवं निमग्नयति । यदुत धान्येतानि योनिजवनिका-
 व्यवहितानि पात्राणि तिष्ठन्ति मद्वचनेन निर्गच्छन्तु ग्रीष्मेतानि
 निर्गतानि शोषहतहृदितयापाराणि गच्छन्तु मातुः स्तनं पुनर्धूलौ-
 धूसराणि रज्जन्तु भूमौ पुनर्लुठमानानि पदे पदे परिस्वकन्तु
 चरणाभ्यां कुर्वन्तु मूत्रपुरीषविमर्दनबीभत्समात्मानं पुनरतिक्रान्त-
 याल्लभावानि धारयन्तु कुमारतां क्रीडन्तु नानाविधक्रीडाविम्बोकैः

तथाहि । कर्मपरिणामस्य संसारनाटकान्तर्भूतजन्तुसंनानापरापर-
रूपकरणगोचर एव प्रभावः । तस्याः पुनः कास्यपरिणतेः संसार-
नाटकव्यतिकरातीतरूपेऽपि निर्दन्तिनगरीनिवासिलोकेषु क्षणे क्षणे
ऽपरापरावस्थाकरणचातुर्यं समस्येवेति । अतः सा संजातोत्प्रेकाति-
रेका किं न कुर्यादिति । तदेवमगवरतप्रवृत्तेन परमाहुतभूतेन
तेन नाटकेन तयोर्देवीनृपयोर्विलोकितेन संपद्यते मनःप्रमोदः ।
तद्दर्शनमेव तौ स्वराज्यफलमवधुष्येते इति ।

तयोश्च तिष्ठतोरेवमन्यदा रक्षसि स्थिता ।

सद्यपि वीक्ष्य राजानं सा देवी तमवीचत ॥

भुक्तं यन्नाथ भोक्तव्यं पीतं यत्प्रेयमक्षया ।

मानितं यग्नया मान्यं साभिमानं च जीवितम् ॥

मास्येव तत्सुखं लोके यस्य नास्वादितो रसः ।

प्राप्तं समस्तकल्याणं प्रसादाद्देवपादयोः ॥

दृष्टं द्रष्टव्यमयत्र लोके यन्नाथ सुन्दरम् ।

किं तु पुत्रसुखं देव मया गाद्यापि वीक्षितम् ॥

यदि तद्देवपादानां प्रसादादेव जायते ।

ततो मे जीवितं श्लाघ्यमन्यथा जीवितं वृथा ॥

नरपतिरुवाच ।

साधु साधूदितं देवि रोचते मद्भ्रमपथदः ।

समदुःखसुखो देव्या वर्तेऽहं सर्वकर्मसु ॥

किं च ।

न विषादोऽन कर्तव्यो देव्या यस्मात्प्रयोजने ।

आवयोरेकचित्तत्वं यत्र तज्जायते ध्रुवम् ॥
कालपरिणतिरुवाच ।

चारु चारुदितं नार्थैर्विहितो मदनुग्रहः ।
भविष्यतीत्यमेवेदं बद्धो ग्रन्थिरयं मया ॥
आनन्दजलपूर्णाक्षी भर्तुर्वाक्येन तेन सा ।
ततः संजातविश्रम्भा सतोषा समपद्यत ॥

अन्यदा पश्चिमे यामे रजन्याः शयनं गता ।
स्वप्ने कमलपत्राक्षी दृष्ट्वैव सा व्यवुध्यत ॥
वदनेन प्रविष्टो मे जठरे निर्गतस्ततः ।
नीतः केनापि मित्रेण नरः सर्वान्नसुन्दरः ॥
ततो हर्षविषादाद्यं वहन्ती रसमुत्थिता ।
तं स्वप्नं नरनाथाय साचक्षते विचक्षणा ॥

नरपतिरुवाच ।

स्वप्नस्थाय फलं देवि मम चेतसि भासते ।
भविष्यत्युत्तमः पुत्रस्तवानन्दविधायकः ॥
केवलं न क्षिरं गेहे तावके स भविष्यति ।
धर्मस्मरिवचोबुद्धः स्वार्यसिद्धिं करिष्यति ॥

कालपरिणतिरुवाच ।

जायतां युवकस्तावत्पयांस्तं तावतैव मे ।
करोतु रोचते तस्मै यत्तदेव ततः परम् ॥
ततश्चाविरभृद्गर्भस्तं वदन्त्या प्रमोदतः ।
अथ मासे तृतीयेऽस्याः संजातोऽयं मनोरथः ॥

अभयं सर्वसत्त्वैः सर्वार्थिभ्यो धनं तथा ।

ज्ञानं च ज्ञानशून्येभ्यश्चेच्छामि यथेच्छया ॥

तथाविधविकल्पं तं निवेद्य वरभूमुजे ।

संपूर्णच्छा ततो जाता हृत्वेष्टं तदनुज्ञया ॥

अथ संपूर्णकालेन मुहूर्ते सुन्दरेऽनघा ।

या दारकं शुभं सूता सर्वलक्षणसंयुतम् ॥

ततः ससम्भ्रममुपगम्य निवेदितं दारकस्य जन्म नरपतये
प्रियनिवेदिकाभिधानया दासदारिकया । दत्तं च तेनाह्लादातिरे-
कसंपाद्यमनाख्येयमवस्थान्तरमनुभवता तस्यै मनोरथाधिकं पारि-
तोषिकं दानं । दत्तञ्चानन्दपुलकोद्भेदसुन्दरं देहं दधानेन महत्त-
मानामादेशः । यदुत भो भो महत्तमाः देवीपुत्रजन्माभ्युदय-
मुद्दिश्य घोषणापूर्वकं ददध्वमनपेक्षितमारासाराधारविचाराणि
महादानानि पूजयत गुरुजनं संमानयत परिजनं पूरयत प्रणयि-
जनं मोचयत बन्धनागारं वादयतामन्दमर्दलसन्दोहं मृत्युत यथेष्ट-
मुद्दामतया पियत पानं सेवध्वं दयिताजनं मा गृहीत शुक्लं
मुच्चत दण्डं आश्यासयत भीतलोकं वसन्तु सुखस्यचित्ताः समस्ताः प्रजाः
नास्ति कस्यचिदपराधगन्धोऽपीति । ततो यदाज्ञापयति देव इति
विनयनतोत्तमाङ्गैः प्रतिपद्य संपादितं तद्राजगामनं महत्तमैः ।
निर्वर्तितो ऽग्नेयजनचमत्कारकारी जन्मदिनमहोत्सवः । प्रतिष्ठापितं
च समुचिते काले दारकस्य नरनाथेन स्वचित्तेनैवं पर्यालोच्य
यतोऽस्य गर्भावतारकाले जगनी सर्वाङ्गसुन्दरं नरं वदनेन प्रवि-
शन्तं दृष्टवती ततो ऽस्य भवतु भव्यपुरुष इति नाम । ततस्तदाकर्ण

देवी राजानमुवाच । देवाहमपि पुत्रकस्य किञ्चिन्नाम कर्तुमभिलषामि तदनुजानातु देव इति । नृपतिराह । देवि कः कल्याणेषु विरोधः अभिधीयतां समीक्षितमिति । ततस्तथोक्तं । यतोऽत्र गर्भस्थे मम कुशलकर्मकरणपक्षपातिनी मतिरभूत्ततोऽस्य भवतु सुमतिरित्यभिधानं । ततो ऽहो क्षीरे खण्डक्षेपकल्पमेतद्देवीकौशलेन संपन्नं यद्भव्यपुरुषस्य सतः सुमतिरित्यभिधानान्तरमिति ब्रुवाणः परितोषमुपागतो राजा विशिष्टतरं नामकरणमहोत्सवं कारयामास ॥

इतथास्ति तस्यामेव मनुजगतौ नगर्यामगृहीतसङ्केता नाम ब्राह्मणी । सा जन्मवादेन नरपतिपुत्रजन्मानामकरणवृत्तान्तमवगम्य सखीं प्रत्याह । प्रियसखि प्रज्ञाविशाले पश्य यच्छ्रूयते महाश्चर्यं लोके यथा कालपरिणतिर्महादेवी भव्यपुरुषमामानं दारकं प्रसूतेति । ततः प्रज्ञाविशालोक्तं । प्रियसखि किमचाश्चर्यं । अगृहीतसङ्केताह । यतो मयावधारितमासीत् । किलैष कर्मपरिणाममहाराजो निर्वीर्यः स्वरूपेण इयमपि कालपरिणतिर्महादेवी बन्ध्येति । इदानीं पुनरनघोरपि पुत्रोत्पत्तिः श्रूयत इति महदेव तदाश्चर्यं । प्रज्ञाविशालाह । अयि सुग्धे सत्यमगृहीतसङ्केतासि यतो न विज्ञातस्तथा परमार्थः । अयं हि राजा अविवेकादिभिर्मन्त्रिभिरतिवशधीज इति मा भूदुर्जनचक्षुर्दोष इति इत्या निर्वीज इति प्रकाशितो लोके । इयमपि महादेव्यन्तापत्यजनयिणी तथापि दुर्जनचक्षुर्दोषमयादेव तैरेव मन्त्रिभिर्बन्ध्येति लोके प्रख्याप्यते । तथाहि । यावन्तः कृषिक्तेदिष्यन्तो जायन्ते

तेषां सर्वेषामेतावेव देवीनृपौ परमवीर्ययुक्ततया परमार्थतया
जननीजनकौ । अन्यच्च । किं न दृष्टं श्रुतं वा कचिदपि प्रियमस्या
अनयोर्नाटकं पश्यतोर्न्याहात्म्यं । यदुत राजा समस्तपाचाणि
यथेच्छया नारकतिर्यङ्नरामरगतिलक्षणसंसारान्तर्गतानेकयोनि-
लक्षप्रभवजन्तुरूपेण नाटयति । महादेवी पुनस्तेषामेव महाराज-
जनितनानारूपाणां समस्तपाचाणां गर्भावस्थितबालकुमारतद्वर्णम-
ध्यमजराजीर्णमृतगर्भप्रविष्टनिक्रान्तादिरूपाण्यनन्तवाराः कारय-
तीति । अष्टहोतमङ्केताह । प्रियमखि श्रुतमेतन्मया । किं तु
यदि नाम कर्मपरिणामस्य राज्ञः समस्तपाचपरावर्तने सामर्थ्यं
कालपरिणतेर्वा महादेव्यास्तेषामेवापरापरावस्थाकरणे शक्तिः
तत्किमेतावतैवानयोर्जननीजनकत्वं संभवति । प्रज्ञाविशालाह ।
अयि प्रियवयस्येत्यन्तगुग्धासि यतो गौरपीडार्धकथितमवमुध्यते
त्वं पुनः परिष्कृतमपि कथ्यमानं न जानीषे । यतः संसार एवात्र
परमार्थतो नाटकं । तस्य च यौ जनकावेतौ परमार्थतः सर्वस्य
जननीजनकाविति । अष्टहोतमङ्केताह । प्रियमखि यदि समस्त-
जगज्जननीजनकयोरपि देवीनृपयोर्देव्या बन्धात्वं मृपस्य निर्वाजत्वं
दुर्जगच्चतुर्दोषभयादविवेकादिभिर्मन्त्रिभिः प्रख्यापितं कोक्ते तत्कि-
मित्यधुनायं भव्यपुरुषोऽनयोः पुत्रतया महोत्सवकलकलेन प्रका-
शित इति । प्रज्ञाविशालाह । समाकर्णयास्य प्रकाशने यत्का-
रणं । अत्यम्यामेव नगर्यां शुद्धमत्यवादी समस्तमत्त्वमहातहित-
कारी सर्वभावस्त्वभाववेदी अनयोश्च कालपरिणतिकर्मपरिणाम-
योर्देवीनृपयोः समस्तरहस्यज्ञानेयत्यन्तभेदज्ञः सदागमो नाम

परमपुरुषः । अस्ति च तेन सार्धं मम घटना । स चान्यदा
 दृष्टो मया सहर्षः । पृष्टो निर्वन्धेन हर्षकारणं । तेनोक्तं ।
 आकर्ण्य भद्रे यदि क्षुब्धस्तं । येयं कालपरिणतिर्महादेवी
 अनया रहसि विज्ञापितो राजा । यदुत निर्विषाहमनेनात्मगो-
 ऽलौकिकवन्ध्याप्रवादेन । यतोऽहमनन्तापत्यापि दुर्जनचक्षुर्दीपमघाद-
 विवेकादिभिर्मन्त्रिभिर्वन्धेति प्रख्यापिता लोके गमैवापत्यान्यन्य-
 जनापत्यतया गीयन्ते । सोऽयं खेदजनिमित्तेन शाटकत्याग-
 न्यायः । तदिदं वन्ध्याभावलक्षणं मेमायशःफलद्वं क्षाक्षयितुमर्हति
 देवः । ततो नृपेणोक्तं । देवि गमापि निर्वीजतया समानमेतत् ।
 केवलं धीरां भव । लब्धो मयायशःपङ्क्त्यालनोपायः । देव्याह ।
 कतमोऽसौ । प्रभुराह । देवि अस्यामेव मनुजगतौ महाराज-
 धान्यां वर्तमानाया भवत्या मन्त्रिमण्डलवचनमनपेक्ष्य प्रकाश्रते
 प्रधानपुत्रस्य जन्म । क्रियते महागन्दकलकलः । ततश्चिरकालरूढ-
 मप्यावयोर्निर्वीजित्ववन्ध्याभावफलमयशःफलद्वं क्षाक्षितं भविष्य-
 तीति । ततः सतोपया प्रतिपन्नं महाराजवचनं देव्या श्रुतं च
 ययाक्षोचितं ताभ्यां । ततः प्रज्ञाविशाले योऽयं भव्यपुरुषो जातः
 स समात्यन्तवनभः । अस्य जगन्नाहमात्मानं सफलमयगच्छामी-
 त्यतो हर्षमुपागत इति । ततो मयोक्तं । शोभनं ते हर्षकारणं ।
 ततोऽयमनेन कारणेन भव्यपुरुषो देवीनृपपुत्रतया प्रकाश्रित इति ।
 अगृहीतमङ्गेतयोक्तं । माधु वयस्ये माधु सुन्दरमात्मानं भवत्या
 नाश्रितो मे मन्देहः । यथा च त्वत्तमीपमुपगच्छत्या मया एह-
 मार्गे गमाकर्णितो लोकप्रवादस्ताया देवीनृपयोः क्षाक्षितमेशायशः-

कलङ्कमवगच्छामि । प्रज्ञाविशालयोक्तं । किमाकर्णितं प्रियमस्या ।
तयोक्तं । दृष्टो मया तत्र बङ्गलोकमध्ये सुन्दराकारः पुरुषः । स
च सविनयं पृष्टः पौरमहत्तमैः । भगवन् ॥ एष राजदारको जातः
स कीदृग्गुणो भविष्यतीति । तेनोक्तं । भद्राः शृणुतः । समस्त-
गुणभारभाजनमेष वर्धमानः कालक्रमेण भविष्यतीति । अतो न
प्रकथन्तेऽस्य सर्वं गुणाः कथयितुं । कथिता अपि न पार्यन्तेऽवधार-
यितुं । तथापि लेशोद्देशतः कथयामि । भविष्यत्येष निदर्शनं रूपस्य
निजयो धौवनस्य मन्दिरं लावण्यस्य दृष्टान्तः प्रश्रयस्य निकेतन-
मौदार्यस्य निधिर्विनयस्य सदनं गान्धीर्यस्य आस्रयो विज्ञानस्य
आकरो दाक्षिण्यस्य उत्पत्तिभूमिर्दाघस्य इयत्तापरिच्छेदः सूर्यस्य
प्रत्यादेशगोचरो सञ्ज्ञायाः उदाहरणं विषयप्रागल्भ्यस्य सङ्गतां धृति-
स्थतिश्रद्धाविविदिपादिसुन्दरीणामिति । अन्यस्य अनेकभवाभ्यस्त-
क्षुण्णकर्मतया साक्ष्यकालेऽपि प्रवर्तमानोऽयं न भविष्यति कैलिप्रियः
दर्शयिष्यति जने वत्सलतां समाचरिष्यति गुरुविनयं प्रकटयिष्यति
धर्मानुरागं न करिष्यति सौख्यतां विषयेषु विजेष्यते कामक्रोधादि-
कमान्तरमरिषङ्गं नन्दयिष्यति भवतां चित्तागौति । ततस्तदाकर्ण्य
सभयं सङ्घर्षं च दिशो निरीक्षमाणैस्तैरभिहितं । अहो विषमशील-
तया समस्तजनविडम्बनाहेतुभूतयापि कालपरिणत्या कर्मपरिणामेन
चेदमेकं सुन्दरमाचरितं यदाभ्यामस्यां सकलदेशविख्यातायां मनु-
जगतौ नगर्यामेष भव्यपुरुषः समतिर्जनितः । क्षालितान्येतज्जन-
नेनाभ्यामात्मनः समस्तदुश्चरितान्यपुत्रत्वायशयेति । तदिदं समस्त-
मवहितचित्तया मयाकर्णितं । तत एव संजातो मे मनसि वितर्कः ।

कथं पुनरनपत्यतया प्रसिद्धयोर्देवीनृपयोः पुत्रोत्पत्तिः । को वैष
 पुरुषः सर्वज्ञ इव भविष्यत्कालभाविनीं राजदारकवक्त्रयतां समस्तां
 कथयतीति । ततश्चिन्तितं मया । प्रियसखीमेतद्वयमपि प्रश्नयि-
 यामि । कुशला हि सा सर्ववृत्तान्तानां । तत्रापनीतो भवत्या
 प्रथमसन्देहः । साग्रतं मे द्वितीयमपनयतु भवती । प्रज्ञाविशाल-
 योक्तं । वयस्ये कार्यद्वारेणाहमवगच्छामि स एव मम परिचितः
 परमपुरुषः सदागमनामा तदाचक्षाणोऽवलोक्तो भवत्या । यतः
 स एवातीतानागतवर्तमानकालभाविनी भावान् करतलगतामल-
 कमिव प्रतिपादयितुं पटिष्ठो नापरः । यतो विद्यन्तेऽस्यां मनुज-
 गतौ नगर्यामन्येऽपि तादृशा अभिनिबोधावधिमनःपर्यायकेवल-
 नामानस्रत्वारः परमपुरुषाः । केवलं न तेषां परं प्रति प्रतिपादन-
 शक्तिरस्ति । मूका हि ते चत्वारोऽपि स्वरूपेण । तेषामपि स्वरूपं
 सत्पुरुषचेष्टितमवलम्बमानः परगुणप्रकाशनयसनितया लोकसमक्ष-
 नेष एव सदागमो भगवानुत्कीर्तयति । अगृहीतसङ्केतयोक्तं ।
 वयस्ये किं पुनः कारणमेव राजदारकोऽस्य सदागमस्यात्यन्तवज्रमः ।
 किं चैतज्जन्ममात्मानमयं सफलमवगच्छतीति श्रोतुमिच्छामि ।
 प्रज्ञाविशालयोक्तं । एष हि महापुरुषतया सततं परोपकार-
 करणपरायणः समस्तजन्तुभ्यो हितमाचरत्येव । केवलमेते पापिष्ठाः
 प्राणिनो नास्य वचने वर्तन्ते । ते हि न लक्ष्यन्ति वराका यदस्य
 भगवतो माहात्म्यं । ततस्तेभ्यो हितमुपदिशन्तमप्येनं सदागमं
 केचिद् दूषयन्ति केचिदपकर्णयन्ति केचिदुपहसन्ति केचित्तदुप-
 दिष्टाकरणशक्तिमात्मनो दीपयन्ति केचित्तदचनाद् दूरत एव

चस्यन्ति केचित्तं प्रतारकधियां शङ्कन्ते केचित्तदचनमादित एव
नावबुध्यन्ते केचित्तदचनं श्रुतमपि न रोचयन्ति केचित्तद्रोचितमपि
नामुतिष्ठन्ति केचिदनुष्ठानमधिकृतमपि पुनः शिथिलयन्ति ।
ततश्चैवं स्थिते नास्य सम्यक् संपद्यते परोपकारकरणलक्षणा समी-
हितसिद्धिः । ततोऽयमनया सततं प्राणिनामपाचतया गाढमुद्दे-
जितः । भवत्येव हि सङ्कलणमपि निष्फलतया कुपाचगोचरो
महाप्रयासश्चित्तखेदहेतुः । अयं तु राजदारको भव्यपुरुष इति
पाचभूतोऽस्य प्रतिभासते । भव्यपुरुषः सन्नपि यदि दुर्मतिः स्यात्
ततो न पाचतां लभेत । अयं तु राजदारको यतः सुमतिरतः
पाचभूत एवेति कृतानुसृत्य सदागमस्यात्यन्तवल्लभः । अन्यच्च । अयं
सदागमो मन्यते । यतोऽस्य दारकस्यैवंरूपतया जनकत्वादेव
सुन्दरः कर्मपरिणामः जननीत्वादेव चानुकूला कालपरिणतिः
ततोऽयं विमुक्तबालभावः सुन्दरतया निजस्वभावस्य प्रत्यासन्नतया
कल्याणपारम्पर्यस्य प्रमोदहेतुतयैवंविधपुरुषाणां मद्दर्शनस्य मामुप-
लभ्य नियमेनास्य भविष्यति मनस्सैवंविधो वितर्कः । यथा सुन्दरेण
मनुजगतिर्नगरी यस्यामेव सदागमः परमपुरुषः प्रतिवसति ।
ममाप्यस्ति प्रायेण योग्यता काचित्तयाविधा यथा तेन मह
मौलकः संपन्नः । ततोऽमुं परमपुरुषं विनयेनाराध्यास्य समन्वि
ज्ञानमभ्यश्यामि । ततो मदनुकूलत्वाच्च जननीजनकयोस्ताभ्यां समर्पितो
भविष्यति ममैव शिष्यः । ततोऽहमस्य संकामितनिजज्ञानः हत-
लघो भविष्यामीति बुद्ध्यायं सदागमोऽस्य सुमतेर्भग्यपुरुषस्य
जन्मना सफलमात्मानमवगच्छतीति । अत एव संज्ञातपरितोषतया

जनसमचं राजदारकगुणानेष वर्णयति ॥ अगृहीतसङ्केतयोक्तं :
 प्रियसखि किं पुनरस्य भगवतः सदागमस्य माहात्म्यं यदैते
 पापिष्ठसत्त्वा नावबुध्यन्ते ऽनवबुध्यमानास्य नास्य वचने वर्तन्त
 इति । प्रज्ञाविशालयोक्तं । वयस्ये समाकर्ण्य । य एव सर्ववा-
 निवारितशक्तिप्रसरः कर्मपरिणामो महाराजो यथेष्टचेष्टया संसार-
 नाटकमावर्तयमानः सततमीश्वरान्दरिद्रयति सुभगान्दुर्भगयति
 सुरूपां कुरूपयति पण्डितान्मूर्खयति शूरां क्लीबयति मानिनो
 दीनयति तिरस्त्रो नारकयति नारकान्मनुष्ययति मनुष्यान्देव-
 यति देवान् पशुभावमानयति नरेन्द्रमपि कीटयति चक्रवर्तिन-
 मपि द्रमकयति दरिद्रादीनोऽश्वरादिभावान् प्रापयति किं वज्रना-
 यथेष्टं भावपरिवर्तनं विदधानो न कश्चित्प्रतिहन्यते । अथमप्यस्य
 भगवतः सदागमस्य सम्बन्धिनोऽभिधानादपि विभेति गन्धादपि
 पलायते । तथाहि । तावदेव कर्मपरिणाम एतान्समस्तलोका-
 संसारनाटकविडम्बनया विडम्बयति यावदयं सदागमो भगवान्
 ऊंकारयति । यदि पुनरेव ऊंकारयेत्ततो भयातिरेकस्त-
 समस्तगात्रो महासमरमहद्वे कातरनर इव प्राणान् स्वयमेव
 समस्तानपि मुञ्चेत् । मोचिताक्षानेनामुष्मादनन्ताः प्राणिनः ॥
 अगृहीतसङ्केतयोक्तं । ते किमिति न दृश्यन्ते । प्रज्ञाविशालाह ।
 अस्ति कर्मपरिणाममहाराजभुक्तेरतिक्रान्ता मिष्टतिर्नाम महानगरी ।
 ततस्ते सदागमज्जङ्घारेण कर्मपरिणाममप्रभवन्तमात्मन्दुपलभ्य
 मोचिता वयं सदागमेनेति मत्वा कर्मपरिणामशिरसि पाददान-
 दारेणोद्गीय तस्यां गच्छन्ति । गताय तस्यां सकलकाष्ठं समस्तो-

पद्मं चासरहिताः परमसुखिनस्तिष्ठन्ति । तेन कारणेन ते नेह
दृश्यन्ते । अगृहीतसङ्केतयोक्तं । यद्येवं किमित्येष सर्वलोकांश्च
मोचयति । कदर्थिता ह्येते - वराकाः सर्वेऽप्यनेनातिविषमशूलतया
कर्मपरिणामराजेन । तन्न युक्तमस्य महापुरुषग्रेखरस्य सत्यामेवं-
विधशक्तौ तत्कदर्थनस्योपेक्षणमिति । प्रज्ञाविशालाह । सत्यमेत-
त्केवलं प्रकृतिरियमस्य भगवतः सदागमस्य यथा वचनविपरौतका-
रिषु कुपाचेक्ष्वधीरणां विधत्ते । ततस्तेनावधीरिताः सन्तो
नाथरहिता इति मत्वा गाढतरं कर्मपरिणामराजेन कदर्थ्यन्ते ।
ये तु पात्रभूततयास्य निर्देशकारिणो भवन्ति तानेव स्त्रां प्रकृति-
मनुवर्तमानः कर्मपरिणामकदर्थ्यनाथाः सर्वथायं मोचयति । येऽपि
लोका भगवतोऽस्य सदागमस्योपरि भक्तिमन्तोऽप्यस्य सम्बन्धि वचनं
तथाविधशक्तिविकलतया संपूर्णमनुष्ठातुं न शक्नुवन्ति किं तर्हि
तन्मध्याद्भजतमं बद्धतरं बद्धं लोकोक्तं लोकोक्तं वा कुर्वन्ति
भक्तिमात्रकं वास्योपरि विदधति नाममात्रं वास्य गृह्णन्ति यदि
वा येऽस्य भगवतः सम्बन्धिनि वचने वर्तन्ते महात्मानस्तेषामुपरि
धन्याः कृतार्थाः पुण्यभाजः सुलभजन्मान एत इत्यादिवचनक्षिप्त-
गम्यं पक्षपातं कुर्वन्ति यदास्य भगवतो ऽभिधानमात्रमप्यजानानाः
प्रकृत्यैव ये भद्रका भवन्ति ततश्च मार्गानुसारिसदन्धन्यायेनाना-
भोगतो ऽप्यस्य वचनानुसारेण वर्तन्ते तानप्येवंविधाननल्पविकल्पा-
ल्लोकांनेष कर्मपरिणामो महानरेन्द्रो यद्यपि संसारनाटके क्रिय-
न्तमपि कालं नाटयति तथापि सदागमस्याभिप्रेता एत इति
मत्वा नाधमपात्रभावं नारकतिर्यक्कुमानुषकदमररूपं तेषां

विधत्ते । किं तर्हि केषांचिदनुत्तरसुररूपं दर्शयति केषांचिद्
 यैवेयकामराकारं प्रकटयति केषांचिदुपरितनकल्पोपपन्नदेवरूपतां
 जनयति केषांचिदधस्तनकल्पोपपन्नमहर्द्धिलेखकरणं कारयति
 केषांचिद्बुभुविभुरूपतां सूचयति केषांचिच्चक्रवर्तिमहामण्डलिकादि-
 प्रधानपुरुषभावं भावयति । सर्वथा प्रधानपात्ररूपतां विहाय न
 कदाचिद्रूपान्तरेण तात्पर्ययति । तत्पर्याप्तमेतावतास्य भगवतः
 सदागमस्य माहात्म्येन यदेवंविधसामर्थ्ययुक्तोऽप्येष कर्मपरिणामो
 महानृपतिरेतद्भयाक्रान्तहृदयः खल्वेवं वर्तते ।

अन्यच्च कथ्यते तुभ्यं कौतुकं यदि विद्यते ।

रूपं सदागमस्यास्य तद् बुध्यस्व मृगेक्षणे ॥

एष एव जगन्नाथो वत्सलः परमार्थतः ।

एष एव जगन्नाणमेष एव सुमान्धवः ॥

एष एव विपद्गते पततामवलम्बनम् ।

एष एव भवाटस्थामटतां मार्गदेशकः ॥

एष एव महावैद्यः सर्वव्याधिनिवर्हणः ।

एष एव गदोच्छेदकारणं परमौषधम् ॥

एष एव जगद्दीपः सर्ववस्तुप्रकाशकः ।

प्रमादराक्षसाक्षूर्णमेष एव विमोचकः ॥

एषोऽविरतिजाम्बास्तकस्तपसास्तनत्रयः ।

एष एव च योगानां दुष्टानां वारणोद्यतः ॥

शब्दादिचरटाक्रान्ते क्षतधर्मधने जने ।

समर्थो भगवानेष नान्यस्तस्य विमोचने ॥

एष एव महाघोरनरकोद्धरणक्षमः ।
 पशुत्वदुःखसङ्घातत्रायकोऽप्येष देहिनाम् ॥
 एष एव कुमानुष्यदुःखविच्छेदकारणम् ।
 एष एव कुदेवत्वमनःसन्तापनाशकः ॥
 अज्ञानतरुविच्छेद एष एव कुठारकः ।
 एष एव महानिद्राद्रावणप्रतिबोधकः ॥
 एष स्वाभाविकानन्दकारणत्वेन गीयते ।
 सातासातोदयोत्पाद्यमिथ्याबुद्धिविधूनकः ॥
 एष एव गुरुकोधवक्त्रिविध्यापने जलम् ।
 एष एव महामानपर्वतोद्गमने पविः ॥
 एष मायामहाव्याघ्रौघातने शरभायते ।
 एष एव महालोभनीरधेः शोषणानिलः ॥
 एष हास्यविकारस्य गाढं प्रशमनक्षमः ।
 एष मोहोदयोत्पाद्यां रतिं निर्णायत्यलम् ॥
 एष एवारतिघ्नो जनेऽस्त्रिघ्नमृतायते ।
 एष एव भयोद्भ्रान्तमत्त्वशरं रक्षणक्षमः ॥
 एष शोकभराक्रान्तं मंथीरयति देहिनम् ।
 एष एव जुगुप्सादिविकारं शमयत्यलम् ॥
 एष कामपिशाचस्य दृढमुच्चाटने पटुः ।
 एष एव च मार्तण्डो मिथ्यात्वध्वान्तसुदनः ॥
 एष एव चतुर्भेदजीवितोच्छेदकारणम् ।
 यतो जीवं ततोऽतीते मयत्येष शिवाजये ॥

शुभेतेरेण या नाम्ना कृता लोकविडम्बना ।
 छिन्ते तामेष लोकानामनङ्गस्थानदानतः ॥
 सर्वोत्तमत्वं भक्तानां विधायाचयमव्ययम् ।
 एष एव छिनत्युच्चैर्नीचैर्गोत्रविडम्बनाम् ॥
 एष एव च दानादिशक्तिसम्बोद्धकारणम् ।
 एष एव महावीर्ययोगहेतुर्ददाच्चतः ॥
 अन्यच्च ये महापापा निर्भाग्याः पुरुषाधमाः ।
 न ते सदागमस्यास्य नामापि वज्र मन्वते ॥
 ततोऽनेन नरेन्द्रेण ते पूर्वोक्तविधानतः ।
 संसारनाटकेभ्यः कदर्थ्यन्ते निरन्तरम् ॥
 य एव भाविकल्याणाः पुण्यभाजो नरोत्तमाः ।
 ते सदागमनिर्देशं कुर्वन्ति विहितादराः ॥
 ततोऽपकर्ण्य राजानं ते विडम्बनकारणम् ।
 संसारनाटकाभ्युक्ता मोदन्ते निर्द्वैतौ गताः ॥
 राजभुक्तौ वसन्तोऽपि राजानं द्रव्यतुल्यकम् ।
 सदागमप्रसादेन मन्यन्ते ते निगकुलाः ॥
 किं वाच वज्रनोक्तेन नाम्ना तदस्तु किञ्चन ।
 सदागमेऽस्मिन् भक्तानां सुन्दरं यच्च जायते ॥
 तदेतदस्य माहात्म्यं किञ्चिज्ज्ञेन वर्णितम् ।
 विज्ञेयतः पुनः कोऽस्य गुणानां वर्णनक्षमः ॥
 ततः प्रजाविशालाया वाक्यमाकर्ण्य विस्मिता ।
 हृदये चिन्तयत्येवं मा मन्देहमुपागता ॥

यदिदं प्रियसख्या मे विहितं गुणवर्णनम् ।

यदि सत्यमिदं तेन नास्ति तुल्यस्ततोऽपरः ॥

अतः यस्यामि तं तावत्करोमि स्वविनिश्चयम् ।

परप्रत्ययतो ज्ञाते न सन्देहो निवर्तते ॥

ततश्चैवं विचिन्त्य तयागृहीतसङ्केतयाभिहिता प्रज्ञाविशाला ।
प्रियसखि सुनिश्चितसत्यवादिनौमपि भवतीमधुनाहमनेन सदा-
गमस्यासंभावनीयगुणवर्णनेनात्यर्गलभाषिणीमिव परिकल्पयामि ।
भवन्ति च मे मनसि विकल्पाः । किल परिचितमिति कृत्वा एषा
वर्णयति । अन्यथा कथं कर्मपरिणामो महानरेन्द्रः कुतस्त्रिभि-
यात् । कथं वैकच पुरुषे एतावान् गुणसङ्घातः संभाव्येत । न च
प्रियसखी कदाचन मां विप्रलभयति । ततः सन्देहापन्नं दोलायते
मे मनः । अतस्तमात्मपरिचितं परमपुरुषं विशेषतो दर्शयितुमर्हति
मे भवती । प्रज्ञाविशालाह । सुन्दरमेतदभिप्रेतमेव मे हृदयस्य
अभिगमनीयो द्रष्टव्य एवामौ भगवान् ॥

ततो गते द्वे अपि तन्मूलं । दृष्टव्य ताभ्यां तस्य महाविजय-
रूपावपनपङ्क्तिभिर्विराजितस्थानेकमहापुरुषाकीर्णस्य महाविदेह-
रूपस्य विपणिमार्गस्य मध्ये वर्तमानः प्रधानजनपरिकरितो भूतभ-
वद्भविष्यद्भावस्वभावाविर्भावनं कुर्वाणो भगवान् सदागमः । ततः
प्रत्यासन्नौभूय प्रणम्य तच्चरणयुगलमुपविष्टे ते तन्त्रिकटे । तदाकृति-
दर्शनादेव सङ्गमानं मुहुर्मुहुर्विलोकनादगृहीतसङ्केतायाः प्रनष्ट
इव सन्देहः वर्धितश्चित्तानन्दः समुत्पन्नो विश्रम्भः भतात्मनः कृतार्थता
तद्दर्शनेनेति । ततः प्रज्ञाविशालां प्रत्यभिहितमनया । अपि ॥ ।

धन्यासि त्वं महाभागे सुन्दरं तव जीवितम् ।
 यस्याः परिचयोऽनेन पुरुषेण महात्मना ॥
 अहं तु मन्दभाग्यासं वञ्चितासं पुरा यया ।
 न दृष्टोऽयं महाभागः पुरुषः पूतकल्मषः ॥
 माधन्याः प्राप्नुवन्तीमं भगवन्तं सदागमम् ।
 निर्लेषणगरो नैव चिन्तामणिमवाप्नुते ॥
 संजाता पूतपापाहमधुना मृगलोचने ।
 तव प्रसादाद् दृष्ट्वेमं महाभागं सदागमम् ॥
 त्वया कमलपत्राक्षि चेऽस्य संवर्णिता गुणाः ।
 ते तथैव मया सर्वे दर्शनादेव निश्चिताः ॥
 नाहं विग्रेषतोऽद्यापि वेद्यस्य गुणगौरवम् ।
 नास्त्यन्यः पुरुषोऽनेन तुल्य एतत्तु लक्षये ॥
 आसीन्मे मन्दभाग्यायाः पुरेमं प्रति संग्रहः ।
 गुणेषु दर्शनादेव साम्प्रतं प्रलयं गतः ॥
 निगूढचरितासि त्वं सत्यं सद्भाववर्जिता ।
 यया न दर्शितः पूर्वं ममैषः पुरुषोत्तमः ॥
 तत्साम्प्रतं मयाप्यस्य भवत्या सह सुन्दरि ।
 दिने दिने समागत्य कर्तव्यां पर्युपासना ॥
 गुणाः स्वरूपमाचारं चित्ताराधनमुच्चकैः ।
 त्वयास्य सर्वे चार्वङ्गि ज्ञातं कालेन भूयसा ॥
 अतो ममापि तत्सर्वं निवेद्यं बलुभाषिणि ।
 येनाहमेनभाराप्य भवामि तव सखिभा ॥

ततः प्रज्ञाविशालाह चारु चारुदितं प्रिये ।
यद्येवं कुरुषे हन्त सफलो मे परिश्रमः ॥
अहो विशेषविज्ञानमहो वचनकौशलम् ।
अहो कृतज्ञता गुर्वी तवेयं चारुलोचने ॥
सङ्केताभावतो भद्रे न जानीषे सदागमम् ।
तथापि परमार्थेन योग्यता तव विद्यते ॥
एवं च कुर्वन्ती नित्यं मया सार्धं विचारणम् ।
अज्ञातपरमार्थापि ज्ञाततत्त्वा भविष्यसि ॥
ततः संजाततोषे ते नमस्कृत्य सदागमम् ।
प्रियसख्यौ गते तावत्स्वस्थानं तत्र वासरे ॥
एवं दिने दिने सख्योः कुर्वन्तोः सेवनां तयोः ।
सदागमस्त गच्छन्ति दिनानि किल लीलया ॥

अथान्यदा विशालाची प्रोक्ता सा तेन धीमता ।

प्रज्ञाविशाला सानन्दं पुरुषेण महात्मना ॥
एष सर्वगुणाधारो भवत्या स्नेहनिर्भरः ।
बालकालात्समारभ्य कर्तव्यो राजदारकः ॥
गत्वा राजकुलं भद्रे विधाय दृढसंगतम् ।
श्रावर्घ्यं जननीचित्तं धात्री भव कथंचन ।
त्वयि संजातविश्रम्भो येनायं राजदारकः ।
सुखं विवर्धमानोऽपि प्रयाति मम वक्ष्यताम् ॥
ततो निश्चिण्य निःशेषमात्मीयज्ञानकौशलम् ।
सुपात्रेऽव भविष्यामि कृतकृत्योऽहमञ्जसा ॥

ततो यदादिशत्यार्य इत्युक्त्वा नतमस्तका ॥
 प्रज्ञाविशाला तदाक्यमनुतस्थौ कृतादरा ॥
 अथाधौ भव्यपुरुषस्तां धार्त्रौ प्राप्य सुन्दराम् ।
 ललमानः सुखेनास्ते देववद्विवि लीलया ॥
 क्रमात्मवर्धमानोऽधौ कल्पपादपञ्चभिः ।
 संजातः सर्वलोकानां लोचमानन्ददायकः ॥
 ये ते सदागमेनोच्चैर्भाविनो वर्णिता गुणाः ।
 आविर्भूताः समस्तास्ते कौमारे तस्य तिष्ठतः ॥
 ततः परिचयं कर्तुं तया प्रज्ञाविशालया ।
 नीतः सदागमाभ्यर्णे सोऽन्यदा राजदारकः ॥
 स च तं वीक्ष्य पुण्यात्मा महाभागं सदागमम् ।
 भाविभद्रतया धन्यः परं हर्षमुपागतः ॥
 ततः प्रणम्य सङ्गत्या निषण्णोऽधौ तदग्निके ।
 आकर्णितं मनोहारि तदाक्यममृतोपमम् ॥
 आवर्जितो गुणैस्तस्य शशाङ्करनिर्मलैः ।
 स भव्यपुरुषस्त्रिते ततश्चेदमचिन्तयत् ॥
 अस्याहो वाक्यमाधुर्यमहो रूपमहो गुणाः ।
 अहो मे धन्यता येन नरोऽयमवलोकिताः ॥
 धन्येयं नगरौ यस्यां वसत्येष सदागमः ।
 संजातः पूतपापोऽहं दर्शनादस्य धीमतः ॥
 मूढमेव भवद्भूतभाविभावविभावनम् ।
 भावतो भगवानुचैः करोत्येव सदागमः ॥

तदेष सदुपाध्यायो यदि संपद्यते मम ।
ततोऽहमस्य नेदिष्ठो गृह्णामि सकलाः कलाः ॥
ततः प्रज्ञाविशालायास्तेनाकूतं निवेदितम् ।
जननीजनकयोर्गता तथापि कथितं वचः ॥
प्रादुर्भूतस्तथोक्तोऽयः प्रविधाय महोत्सवम् ।
ततः समर्पितस्ताभ्यां सोऽन्यदा शुभवासरे ॥

कथं ।

ज्ञातकौस्तुभसत्कारः परिपूज्य सदागमम् ।
स भव्यपुरुषस्तस्य श्रित्यत्वेन निवेदितः ॥
सिताम्बरधरो धीरः सितभूषणभूषितः ।
सितपुष्पभरापूर्णः सितचन्दनचर्चितः ॥
ततो महाप्रभोदेन विनयेन विनेयताम् ।
प्रपन्नस्तस्य पुण्यात्मा कलाग्रहणकाम्यया ॥
ततो दिने दिने याति स पार्श्वे तस्य धौमतः ।
सदागमस्य जिज्ञासुः सार्धं प्रज्ञाविशालया ॥

अन्यदा हृद्मार्गैः सौ लीलयास्ते सदागमः ।

स भव्यपुरुषोऽभ्यर्णं युक्तः प्रज्ञाविशालया ॥
स भूरिनरसङ्घातपरिवारितविग्रहः ।
अग्रेषभावसङ्गावं वदन्नास्ते सदागमः ॥
अथागृहीतमङ्केता सख्याः पार्श्वे समागता ।
नता सदागमं सापि निषणा शृङ्खभृतले ॥
पृष्टा प्रियसखी वार्तां मानितो राजदारकः ।

स्थिता सदागममुखं पश्यन्ती स्तिमितेक्षणा ॥

इतश्चैककालमेवैकस्यां दिशि समुल्लसितो वाक्कलकलः श्रूयते
विरसविषमडिण्डिमध्वनिः समाकर्ण्यते दुर्दान्तलोककृतोऽदृष्टदृष्टासः ।
ततः पातिता तदभिमुखा समस्तपर्वदा दृष्टिः । यावद्विलिप्त-
समस्तगात्रो भस्मना चर्चितो गैरिकहस्तकैः खचितसृणमघीपुण्ड्रकै-
र्विनाटितो ललमानया कणवीरमुण्डमालया विडम्बितो वक्षःस्थले
घुर्णमानया शरावमालया धारितातपत्रो जरत्पिटकखण्डेन
बद्धस्तोत्रो गलैकदेश आरोपितो रासभे वेष्टितः समन्ताद्राज-
पुरुषैः निन्द्यमानो लोकेन प्रकम्पमानशरीरः तरलतारमितस्त्रे-
श्वतिकातरया भयोद्भ्रान्तचक्षुषो दशापि दिशो निरीक्षमाणो
नातिदूरादिव दृष्टः संसारिजीवनामा तत्स्वरः ।

तं च दृष्ट्वा संजाता प्रज्ञाविशालायाः कर्षणा । चिन्तित-
मनया । यदि परमस्य वराकस्यामुष्मात् सदागमात्सकाशात् चाणं
नान्यस्मात्कुतश्चित् । ततो गता तदभिमुखं । दर्शितोऽस्मै यत्नेन
सदागमो ऽभिहितं च । भद्रामुं भगवन्तं शरणं प्रतिपद्येति । स
च सदागममुपलभ्य सहसा संजातायाश्च इव किञ्चिच्चिन्तयन्नाख्ये-
यमवस्थान्तरं वेद्यमानः पश्यतामेव लोकानां निमीलिताक्षः
पतितो धरणौतले । स्थितः कियन्तमपि कालं निश्चलः । किमेत-
दिति विस्मिता नागरकाः । सञ्चा कथञ्चिच्चेतना । ततः समुत्थाय
सदागममुद्दिश्यामौ चायध्वं नायास्तायध्वमिति सहता शब्देन
पूकृतवान् । ततो मा भैषीरभयमभयं तवेत्याश्वामितोऽमौ
सदागमेन ।

ततस्तदाकर्ण्य प्रपन्नोऽयं सदागमस्य शरणं । अङ्गीकृतज्ञानेन ।
अतो न गोचरोऽधुना राजशासनस्येति विचिन्त्य विदितसदागम-
माहात्म्याः सभयाः प्रत्यक्षपदैरपसृताः प्रकम्पमानास्ते राजपुरुषाः
स्थिता दूरदेशे । ततो विश्वधीभूतो मनाक् संसारिजीवः । पृष्टो
ऽगृहीतसङ्केतया । भद्र कतमेन व्यतिकरेण गृहीतस्त्वमेभिः
कृतान्तसदृशै राजपुरुषैरिति ।

सोऽवोचत् । अलमनेन व्यतिकरेण । अनाख्येयः खल्वेष व्यतिकरः ।
यदि वा जानन्त्येवामुं व्यतिकरं भगवन्तः सदागमनाथाः । किमा-
ख्यातेन । सदागमेनोक्तं । भद्र महत्कुलहस्तमस्याः । अतस्तदपनो-
दार्थं कथयतु भवान् । को दोषः । संसारिजीवेनोक्तं । यदाज्ञा-
पयन्ति नाथाः । केवलं जनसमक्षमात्मविडम्बनां कथयितुं न पार-
यामि । ततो विविक्कमादिशन्तु नाथा इति । ततः सदागमेन
विश्लोकिता परिषत् । स्थिता गत्वा दूरदेशे । प्रज्ञाविशालाप्युत्ति-
ष्ठन्ती त्वमप्याकर्णयस्वेति भणित्वा धारिता सदागमेन । तस्याश्च
निकटवर्ती सदागमवचनेनैव भव्यपुरुषोऽपि स्थित एव । ततस्तेषां
चतुर्णामपि पुरतः केवलमगृहीतसङ्केतामुद्दिश्य प्रजस्वितोऽसौ
संसारिजीवः ।

अस्तीह श्लोक आकालप्रतिष्ठमनन्तजनाकुलमसंख्यवहारं नाम
नगरं । तत्र सर्वस्मिन्नेव नगरेऽनादिवनस्पतिनामानः कुलपुत्रकाः
प्रतिवसन्ति । तस्मिंस्यास्यैव कर्मपरिणामस्य महानरेन्द्रस्य सम्बन्धिनाव-
त्यन्ताबोधतीव्रमोहोदयनामानौ सकलकालस्यायिनौ बलाधिकृत-
महत्तमौ प्रतिवसतः । ताभ्यां चात्यन्ताबोधतीव्रमोहोदयाभ्यां तत्र

नगरे यावन्तो लोकास्ते सर्वेऽपि कर्मपरिणाममहाराजादेशेनैव सुप्ता
 द्वास्पष्टचैतन्यतया मत्ता इव कार्याकार्यविचारशून्यतया मूर्खिता
 इव परस्परं लोलुभूततया मृता इव लक्ष्यमाणविशिष्टचेष्टाविक-
 लतया निगोदाभिधानेस्वप्नरूपेषु प्रचिय संपिण्डताः सकलकालं
 धार्यन्ते । अत एव च ते लोका गाढसंमूढतया न किञ्चित्चेतयन्ति
 न भाषन्ते न विशिष्टं चेष्टन्ते नापि ते किञ्चिन्ते न भिद्यन्ते न
 दहन्ते न ज्ञाद्यन्ते न कुड्यन्ते न प्रतिघातमापद्यन्ते न शक्ता वेदना-
 मनुभवन्ति नाप्यन्यं कंचन लोकव्यवहारं कुर्वन्ति । इदमेव च
 कारणमुररौक्यं तन्नगरमसंयवहारमिति नास्तीति गीयते । तत्र
 नगरे संसारिजीवनामाहं वास्तव्यकुटुम्बिकोऽभूव । गतश्च तत्र वसतो
 ममानन्तः कालः ॥

अन्यदा दत्तास्थाने तीव्रमोहोदयमहत्तमे तत्त्विकटवर्तिनि
 चात्यन्ततावोधमलाधिष्ठते प्रविष्टा समुद्रवीचिरिव मौक्तिकनिकर-
 वाहिनी प्रावृट्काललक्ष्मीरिव समुन्नतपयोधरा मलयमेखलेव
 चन्दनगन्धधारिणी वसन्तश्रीरिव रुचिरपत्रतिलकाभरणा तत्परि-
 णतिर्नाम प्रतीहारिणी । तथा चावनितलन्यस्तजानुहस्तमस्तकया विधाय
 प्रणामं विरचितकरपुटमुकुलया विभ्रमं । देवैष सुगृहीतनामधेयस्य
 देवस्य कर्मपरिणामस्य समन्धौ तन्त्रियोगो नाम दूतो देवदर्शन-
 मभिलषन् प्रतीहारभूमौ तिष्ठति । तदेवमवस्थिते देवः प्रमाण-
 मिति । ततो निरीक्षितं तीव्रमोहोदयेन संभ्रममत्यन्तावोधवद्गं ।
 स ग्राह । शीघ्रं प्रवेशयतु तं भवती । ततो यदाज्ञापयति देव
 इत्यभिधाय प्रवेशितः प्रतीहार्या तन्त्रियोगः । तेनापि सविनय-

सुपसृत्य प्रणतो महत्तमो बलाधिकृतश्च । अभिनन्दितस्ताभ्यां ।
दापितमासनं । उपविष्टोऽथौ । कृतोचिता प्रतिपत्तिः । ततो
विमुच्यासनं वद्धा करमुकुलं कृत्वा ललाटतटे तीव्रमोहोदयेनोक्तं ।
अपि कुशलं देवपादानां महादेव्याः शेषपरिजनस्य च । तन्नियोगे-
नोक्तं । सुष्टु कुशलं । तीव्रमोहोदयेनोक्तं । अनुपश्योऽयमस्माकं
यद्वचनमवतः प्रेषणेनानुसृता वयं देवपादैरिति । अतः कथय यदा-
गमनप्रयोजनमिति । तन्नियोगेनोक्तं । कोऽन्यो भवन्तं विहाय
देवपादानामनुपहारः । आगमनप्रयोजनं पुनरिदं ।

अस्ति तावदिदमेव भवतां विशेषेण माननीया प्रष्टव्या सर्व-
प्रयोजनेष्वलङ्घनीयवाक्याचिन्त्यमाहात्म्या च भगवती लोकस्थिति-
र्नाम देवपादानां महत्तमा भगिनी । तस्याश्च तुष्टैर्देवपादैः
सकलकालमेपोऽधिकारो वितीर्णः । यथास्ति तावदेपोऽस्माकं सर्वदा
परिपन्थी कथंचिदुन्मूलयितुमशक्यः सदागमः परमशुभः । ततो
ऽयमस्मद्वलमभिभूय कचिदन्तरान्तरा लब्धप्रसरतयास्मदीयभुक्तेर्नि-
स्सारयति कांश्चिन्नोक्तान् स्थापयति चास्माकमगम्यायां निर्द्वतौ
नगर्यां । एवं च स्थिते विरलीभविष्यत्येष कास्त्रेण लोकः । ततः
प्रकटीकरिष्यचास्माकमयशः । तच्च सुन्दरमेतत् । अतो भगवति
लोकस्थिते त्वदेदं विधेयं । अस्मि ममाविचलितरूपमेतदेव प्रयो-
जनमपेक्ष्य संरक्षणीयमसंख्यवहारं नाम नगरं । ततो यावन्तः सदा-
गमेन मोचिताः सन्तो मदीयभुक्तेर्निर्गत्य निर्द्वतिनगर्यां गच्छन्ति
लोकास्तावन्त एव भगवत्या तस्मादसंख्यवहारनगरादानौय मदीयशेष-
स्थानेषु प्रचारणीयाः । ततः प्रचुरलोकतया सर्वस्थानानां सदागम-

मोचितानां न कश्चिदातांगपि प्रश्रयिष्यति । यतो न भवत्यस्माकं
 क्वायाप्तानिरिति । ततो महाप्रसाद इति कृत्वा प्रतिपन्नः सोऽधि-
 कारो लोकस्थित्या । अहं च यद्यपि देवपादोपजीवी तथापि
 विशेषतो लोकस्थितेः प्रतिबद्धः । अत एव तद्वारेण तन्नियोग इति
 प्रसिद्धोऽहं लोके । मोचिताश्च कियन्तोऽपि साम्प्रतं सदागमेन
 लोकाः । ततोऽर्हं भगवत्या लोकस्थित्या युष्मन्मूलं तावतां लोका
 नामानयनायेह प्रहित इति । एतदाकर्ण्य भवन्तः प्रमाणं ।

ततो यदाज्ञापयति भगवतीति प्रतिपन्नं तच्छासनं महत्तमेन
 वक्षाधिकृतेन च । ततो महत्तमेनोक्तं । भद्र तन्नियोग तावदुत्तिष्ठ
 दर्शयामो भद्रस्यासंख्यहारनगरलोकप्रमाणं येन गतः सन् निवेद-
 यमि त्वं देवपादेभ्यः कालान्तरेऽपि येन न भवति तेषां लोकवि-
 रलीभवगचिन्ता । तन्नियोगेनोक्तं । यदाज्ञापयत्यर्थः । ततः समु-
 त्थितास्तयोऽपि नगरं निरीक्षितुं । दर्शिताः समुच्छ्रितकरेण
 पर्यटता तौत्रमोहोदयेनासंख्येया गोलकनामानः प्रासादास्तन्निचो-
 गस्य । तन्मध्यवर्तिनस्यासंख्येया एव दर्शिता निगोदनामानोऽपव-
 रकाः । ते च विद्वद्भिः साधारणशरीराणीत्यभिधीयन्ते । तदन्तर्भू-
 ताश्च दर्शिता अनन्ता लोकाः । ततो विस्मितस्तन्नियोग उक्तो
 महत्तमेन । भद्र दृष्टं नगरप्रमाणं । स प्राह । सुष्ठु दृष्टं । ततः
 सहस्ततालमदृष्टहासेन विहस्य तौत्रमोहोदयेनोक्तं । पञ्चत विमूढतां
 सदागमस्य । स हि किल सुगृहीतनामधेयस्य देवस्य कर्मपरिणा-
 मस्य मन्वन्धिनं लोकं निर्वाहयितुमभिलषति । न जानीते वरा-
 कस्तत्प्रमाणं । तथाहि । अत्र नगरे तावदसंख्येयाः प्रासादास्तोषु

प्रत्येकमसंख्येया एवापवरकाः । तेषु चैकैकस्मिन्ननन्तलोकाः प्रतिव-
सन्ति । अनादिरूढस्यास्य सदागमस्यायं लोकनिर्वाहणारूपो ग्रहः ।
तथापि तेनेयता कालेन निर्वाह्यता यावन्तोऽत्रैकस्मिन्नपवरके
लोकास्तेषामनन्तभागमाद्यं निर्वाहितं । ततः केयं देवपादानां
लोकविरलीभवनचिन्ता । तन्नियोगेनोक्तं । सत्यमेतदस्येव चायं
देवस्याप्यवष्टम्भः । विग्रेयतः पुनर्युगद्वयमेतदहं कथयिष्यामि ।
अन्यच्च । उक्तं भगवत्या लोकस्थित्या यथा न भवता कालक्षेपः
कार्यः । तत्संपाद्यतां ग्रीष्मं तदादेश इति ।

ततः स्थितावुत्सारके महत्तमवलाधिलतौ । महत्तमेनोक्तं ।
केऽत्र प्रस्थापनायोग्या इति । अत्यन्ताबोधः प्राह । आर्यं किमत्र
यज्जनालोचितेन । ज्ञायतामेष व्यतिकरो नागरलोकानां दीयतां
पटहकः क्रियतां घोषणा । यथा । देवकर्मपरिणामादेशेन कियद्वि-
रपि लोकैरितः स्थानात्तदीयग्रेष्वस्थानेषु गन्तव्यं । अतो येषामस्ति
भवतां तत्र गमनोत्साहस्ते स्वयमेव प्रवर्तन्तामिति । ततोऽमुकूल-
तथा ग्रेष्वस्थानानामुत्सङ्कलिता वयमिति च मत्वा भूयांसो लोकाः
स्वयमेव प्रवर्तिष्यन्ते । ततो विग्रेयतो नेयलोकसंख्यां पृष्ट्वा तन्नि-
योगं तेषां मध्याद्येऽग्नभ्यं रोचिष्यन्ते तानेव तावत्संख्यान् प्रहेष्याम
इति । महत्तमेनोक्तं । भद्रं स्वयमपि परिहितस्य भक्तिं न
जानीषे त्वं । यतोऽमीभिलोकैर्न कदाचिद्वृष्टं स्थानान्तरं अतो न
जानन्ति तत्स्वरूपमपि किं पुनस्तस्यामुकूलतां । अनादिप्रवाचेण
चात्रैव वसन्तो रतिमुपगताः शृण्वेते । तथानादिस्मन्मन्त्रेणैव रूढ-
येदाः परस्परं नेच्छन्ति वियोगं । तथाहि । पश्यतु भद्रो येऽत्र

छोका एकैकस्मिन्नपवरके वतन्ते ते ऽतिस्निग्धतयात्मनो गाढं
 समन्धमुपदर्शयन्तः समकमुच्छसन्ति समकं निःश्वसन्ति समकमा-
 धारयन्ति समकं निर्धारयन्ति एकस्मिन्मिथ्यमाणे सर्वे म्रियन्ते
 एकस्मिञ्जीवति सर्वेऽपि जीवन्ति । तत्कथमेते स्थानान्तरगुणज्ञान-
 रहिता एवंविधप्रेमबद्धात्मानस्य स्वयमेव प्रवर्तिष्यन्ते । तस्मादपरः
 कश्चित्प्रस्थानोपहितलोकपरिज्ञानोपायस्त्विन्यतां भवतेति । ततः
 पर्याकुलीभूतो वस्त्राधिकृतः किमत्र विधेयमिति ।

इतश्चास्ति भवितव्यता नाम मम भार्या । सा च श्राटिका-
 बद्धः सुभटो वर्तते यतोऽहं नाममात्रेणैव तस्या भर्तेति प्रसिद्धः ।
 परमार्थतः पुनः सैव भगवतो मदीयगृहस्य शेषलोकगृहाणां च
 सम्बन्धिनीं समस्तामपि कर्तव्यतां तन्म्रयति । यतः सा अचिन्त्य-
 माहात्म्यतया स्वयमभिखचितमपै घटयन्ती नापेक्षतेऽन्यसम्बन्धिनं
 पुरुषकारं सहायतया न विचारयति पुरुषान्तकूलप्रतिकूलभावं न
 गणयत्ययसरं न निरूपयत्यापङ्गतं न निवार्यते सुरंगरुणापि बुद्धि-
 विभवेन न प्रतिस्खल्यते विबुधपतिनापि पराक्रमेण नोपलभ्यते
 योगिभिरपि तस्याः प्रतिविधानोपायः । अत्यन्तमसंभावनीयमप्यर्थं
 सा भगवतो स्वकरतलवर्तिनमिव लीलया संपादयति । क्लृप्तयति
 च प्रत्येकं समस्तलोकानां यद्य यदा यत्र यथा यावद्यच्च प्रयोजनं
 कर्तव्यं ततस्तस्य तदा तत्र तथैव तावत्तदेव प्रयोजनं रचयन्ती न
 विभुवनेनापि निवारयितुं पार्यते । किं च । यदि शक्रचक्रवर्त्या-
 दीनामपि कथ्यते यथा भद्रिका भवतामुपरि भवितव्यतेति तत-
 स्तेऽपि तुष्यन्ति हृदये दर्शयन्ति मुखप्रसादं विस्फारयन्ति लोचने

ददति कथकाय शारितोषिकं कुर्वन्त्यात्मनि यजमानं कारयन्ति
महोत्सवं वादयन्त्यानन्ददुन्दुभिं चिन्तयन्त्यात्मनः छतकृत्यतां मन्यन्ते
सफलं जन्मेति किं पुनः श्रेयलोका इति । अथ तेषामपि-शक-
चक्रवर्त्यादीनां कथ्यते यथा न भद्रिका भवतामुपरि भवितव्यतेति
ततस्ते कम्पन्ते भयातिरेकेण प्रतिपद्यन्ते दौनतां कुर्वन्ति क्षणेन
क्षणमुखं निमोलयन्ति वीच्ये दृश्यन्ति कथकाय समध्यास्यन्ते
चिन्तया गृह्यन्ते रणरणकेन परित्यजन्ति शोकातिरेकेणेतिकर्तव्यतां
आलोचयन्ति तत्प्रसादार्थमनेकोपायान्—किं वञ्चना—न लभन्ते
तस्यामनुष्ठायां मनागपि चिन्तनिर्हृतिं कथमेषापि पुनः प्रगुणी-
भविष्यतीत्युद्देगेन किं पुनः समान्यजना इति । सा पुनर्भगवती
यदात्मने रोचते तदेव विधत्ते न परं विज्ञापयन्तं विस्रपन्तं
प्रतिकुर्वन्तं वापेक्षते । अहमपि तद्गयोह्वान्तचित्तो यदेव सा
किंपित्कुहते यथेष्टया चेष्टया तदेव वञ्च मन्यमानस्तस्याः पतिरपि
कर्मकर इव जय देवि जय देवीति ब्रुवाणस्तिष्ठामि । अपि च ।

सा सर्वत्र हतोद्योगा सा ज्ञातभुवनोचिता ।

सा जागर्ति-प्रसुप्तेषु सा सर्वस्य निरूपिका ॥

सा केवलं जगत्प्रव विचरन्ती निराकुला ।

न कुतश्चिद्विभेत्युच्चैर्मत्तवद्गन्धहस्तिनी ॥

सा कर्मपरिणामेन महाराजेन पूजिता ।

यतोऽनुवर्तयत्येव तामेषोऽपि प्रयोजने ॥

तथान्योऽपि महात्मानः कुर्वन्ति स्वं प्रयोजनम् ।

यान्तोऽनुकूलतां तस्या यत एतदुदाहृतम् ॥

बुद्धिरुत्पद्यते यादृग् व्यवसायस्य तादृशः ।

सहायास्तादृशाश्चैव यादृशी भवितव्यता ॥

तस्यास्य मदौयगृहिणा भवितव्यतायाः सम्बन्धिनमेनं गुण-
सन्दोहं जानात्येव सोऽत्यन्ताबोधो बलाधिकृतः । ततस्तस्य तदा
पर्यालोचयतश्चेतसि परिस्फुरितं । अये किमहमेवं सत्यभुपाये
चिन्तयात्मानमाकुलयामि । यतो जानात्येव सा संसारिजीवपत्नी
भवितव्यता येऽत्र प्रस्थापनोचिता लोकास्तेषां स्वरूपमिति । अतस्ता-
मेवाह्वयं वृच्छामि । ततः कथितस्त्रीप्रमोहोदयाय तेन स्वाभि-
प्रायः । सुन्दरमेतदिति वज्रमतं तस्यापि तस्या आकारणं । ततः
प्रहितः पुरुषः । समाह्वता भवितव्यता । समागता वेगेन प्रवेष्टिता
प्रतीक्षार्या । महाप्रभावेयं सर्वापि स्त्री किञ्च देवतेति विचिन्त्य
कृतं तस्याः पादपतनं वाचिकं महत्तमबलाधिकृताभ्यां । अभि-
नन्दितौ तौ तथाग्रीवादेन । दापितमासनं । उपविष्टा भवित-
व्यता । ततो बलाधिकृताभिमुखं महत्तमेन चाकिता भूलता ।
ततस्तेन कथयितुमारब्धस्तस्यै तस्मिन्योगव्यतिकरः । ततो हसितं तथा ।
स प्राह । भद्रे किमेतत् । भवितव्यताह । न किञ्चित् । बलाधि-
कृतेनोक्तं । तत्किमकाष्ठे हसितं । भवितव्यताह । अत एव यतो न
किञ्चिदिदं । बलाधिकृतेनोक्तं । कथं । भवितव्यताह । सत्यमत्यन्ता-
बोधोऽसि यस्त्वमेनमपि व्यतिकरं मद्यं कथयसि । कृतोद्योगाह-
मेवंविधेषु व्यतिकरेषु । लक्षयाम्यनन्तकालभाविनोऽपि सर्वव्यति-
करानहं किं पुनः साम्प्रतिकान् । अतो निष्प्रयोजनत्वान्न किञ्चिदे-
तत्त्वदीयंकथनं ममेति । अत्यन्ताबोधः प्राह । सत्यमिदं । विस्मृतं मे

तावकं माहात्म्यं । सोढव्योऽयमेको ममापराधो भवत्या । अन्यच्च ।
प्रस्थापय त्वमेव येऽच प्रस्थापनोचिता श्लोकाः । किं नो व्यापारेण ।
भवितव्यतयोक्तं । एकस्तावदेष एव मदीयो भर्ता प्रस्थापनयोग्यः
तथान्ये च ये तज्जातीयः । वक्षाधिकृततनोक्तं । त्वमेव जानीये
किमघोक्तेन ॥

ततो निर्गता भवितव्यता । आगता मम समीपे । कथितो
व्यतिकरः । मयोक्तं । यद्देवी जानीते । ततः समुच्चलितोऽहमन्ये
च मज्जातीयास्तत्रियोगाभिप्रेतसञ्ज्ञातुसारेण । उक्तौ च भवितव्यतया
महत्तमवसाधिकृतौ । यदुत मया युवाभ्यां चामीभिः सह
यातव्यं । यतो भर्तृदेवता नारीति न मोक्तव्यो मया संसारिजीवो
यतश्चास्ति युवयोरपि प्रतिजागरणीयमेकाचनिवासं नाम नगरं—
तचामीभिलोकिः प्रथमं गन्तव्यं—अतो युज्यते युवाभ्यां सहैवामीषां
तथासितुं मान्यया । ततो यद्भवती जानातीत्यभिधाय प्रतिपन्नं
तद्वचनं महत्तमवसाधिकृताभ्यां । प्रवृत्ताः सर्वेऽपि सभागतास्तदे-
काचनिवासं नगरं ।

तच्च च नगरे महान्तः पञ्च पाटका विद्यन्ते । ततोऽहमेकं
पाटकं कराग्रेण दर्शयता तीव्रमोहोदयेनाभिहितः । भद्र संसारि-
जीव तिष्ठ त्वमच पाटके । यतोऽयं पाटकोऽसंयवहारनगरेण
वज्रतरं सुखो वर्तते ततो भविष्यत्यच तिष्ठतो धृतिरिति ।
तथाहि । यथा तचासंयवहारनगरे गोलकाभिधानानां प्रासादानां
मध्यवर्तिनो ये निगोदाभिधाना अपवरकास्तेषु ये श्लोकाः प्रत्येक-
मनन्ताः संपिण्डिताः खेदावन्धेन प्रतिवसन्ति अत्रापि पाटके वज्र-

तमा लोकास्तथैव प्रतिवसन्ति । केवलमसंख्यवहारनगरसम्बन्धिनो न केचिल्लोकव्यवहारेऽवतरन्तीति असांख्यवहारिका इत्युच्यन्ते । ते हि यदि परं धूमिव भगवत्या लोकस्थितेरादेशेन सहदेवा-
न्यस्थानेषु गच्छन्ति, नान्यथा । एते पुनरस्य पाटकस्य सम्बन्धिनो लोकाः कुर्वन्ति लोकव्यवहारं समाचरन्ति शेषस्थानेषु गमागमं । तेन सांख्यवहारिका इत्यभिधीयन्ते । तथा, तेषामसंख्यवहारनगर-
सम्बन्धिनामनादिवनस्पतय इति सर्वेषामपि सामान्याभिधानं एत-
त्पाटकसम्बन्धिनां तु वनस्पतय इत्येतावान् विशेषः । तथा प्रत्येक-
चारिणोऽपि प्राप्तादापवरकन्यायरहिता मुक्तसंचारेणात्र विद्यन्ते
तेऽसंख्येया लोकाः । ततस्तिष्ठ त्वमथ, पूर्वपरिचितनगरसमान
एवायं पाटकस्तवेति । ततो मयोक्तं । यदाज्ञापयति देवः ॥
ततः स्थापितोऽहमेकस्मिन्नपवरके । शेषलोकास्तु केचिन्मदीय-
विधानेनैव स्थापितास्तथैव पाटके केचिन्मुक्तसंचारेण केचित्पुनर्नीताः
पाटकान्तरेष्विति । ततोऽहं तत्र साधारणशरीरनाम्नि, भद्रे ऽप-
वरके पूर्वोक्तस्थित्यैव सुप्त इव मत्त इव मूर्च्छित, इव मृत, इवानन्त-
लोकैः संपिण्डितैस्तैः समकमुच्छसन्, समकं निःश्वसन् समकमा-
धारयन् समकं, निर्धारयन् स्थितोऽमन्तकालमिति ॥

अन्यदा कर्मपरिणाममहाराजादेशेनैवानुमतो महत्तमबलाधि-
ष्ठताभ्यां निःसारितस्ततोऽपवरकन्यायाद् भवितव्यतया धारितस्तथैव
पाटके पुनरसंख्यकालं प्रत्येकचारितयेति ॥

इतथ पूर्वमेव कर्मपरिणाममहाराजेन परिशुक्ल्य लोकस्थितिं
समालोच्य, सह कालपरिणत्या ज्ञापयित्वा नियतियदृच्छादीनाम-

नुमते भवितव्यताया अपेक्ष्य विचित्राकारं लोकस्वभावमात्मीयसामर्थ्यप्रभवैः परमाणुभिर्निष्पादिताः सर्वार्थकारिण्य एकभववेद्यसंज्ञाः प्रधानगुटिकाः । समर्पिता भवितव्यतायाः । सा चाभिहिता तेन । यथा भद्रे समस्तलोकव्यापारकरणोद्यता त्वं श्रान्तासि समस्तलोकानां क्षणे क्षणे नानाविधसुखदुःखादिकार्याणि संपादयन्ती ततो गृहाणामूर्गुटिकाः । ततस्त्वया तामामेकैकस्य सत्त्वस्य जीर्णार्था जीर्णार्थामेकैकस्यां गुटिकायामन्या दातव्या । ततः संपादयिष्यन्त्येताः स्वयमेव विविधमध्येकत्र जन्मवासने वसन्तु प्रत्येकं सत्त्वेषु तवेष्टं सर्वं प्रयोजनमिति भविष्यति ते निराकुलता । ततः प्रतिपन्नं भवितव्यतया तद्भाजशासनं । विधत्ते च सकलकालं समस्तसत्त्वार्गा तथैव सा तं गुटिकाप्रयोगं ।

ततोऽहं यदा तत्रासंयवहारनगरेऽभूवं तदा मम जीर्णार्था जीर्णार्थामपरां सा गुटिकां दत्तवती । केवलं सूक्ष्ममेव मे रूपमेकाकारं सर्वदा तत्प्रयोगेण विहितवती । तत्र पुनरेकात्मनि-वासनगरे समागता तीव्रमोहोदयात्यन्ताबोधयोः कुटूहलमिव दर्शयन्ती तेन गुटिकाप्रयोगेण ममागेकाकारं स्वरूपं प्रकटयति स्म । यतः कृतोऽहं तत्र पाटके वर्तमानः कचिद्वसरे सूक्ष्मरूपः । तत्रापि कचित्पर्याप्तकरूपः कचिदपर्याप्तकरूपः । तथा कचिद्वसरे विहितोऽहं वादराकारः । तत्रापि कचित्पर्याप्तकरूपः कचिदपर्याप्तकरूपः । तथा वादरः सन् कचिदपरवरकवर्ती कचित्प्रत्येकचारी । अत्रापि कचिदङ्कुराकारधारः कचित्कन्दरूपः कचिन्मूलभाजी कचित्पञ्चचारी कचिन् स्तम्भवर्ती कचिच्छाखाचरः कचित्प्रशाखागतः

कचित्प्रवालसञ्चरिण्युः कचित्पत्राकारः कचित्पुष्पसंस्थः कचित्फला-
 त्मकः कचिद्वीजस्वभावः तथा कचिन्मूलवीजः कचिद्वीजः कचि-
 त्पर्ववीजः कचित् स्कन्धवीजः कचिद्वीजरुहः । कचित्समूर्द्धनजः तथा
 कचिद् वृक्षाकारः कचिद्गुल्मरूपः कचिद्वृक्षात्मकः कचिद्वृक्षीस्वभावः
 कचिद्भूरितात्मक इति । तथारूपेण च वर्तमानं मामुपलभ्यान्यघा-
 मनगरसम्बन्धिनो लोकाः कल्पमानं भवितव्यतायाः समक्षमेव
 छिन्दन्ति भिन्दन्ति दहन्ति पिप्सन्ति मोटयन्ति लुप्तयन्ति
 तत्क्षयवन्ति दहन्ति नानाकदर्थनाभिः कदर्थयन्ति । तथापि
 भवितव्यता तत्रोपेक्षां कुरुते ॥

ततोऽतिवाहिते तथाविधदुःखैरनन्तकाले जीर्णायां पर्यवसान-
 कालदत्तायां गुटिकायां दत्ता भवितव्यतया ममान्या गुटिका ।
 तत्रभावाद्गतोऽहं द्वितीयपाटके । तत्र च पार्थिवसंज्ञया लोकाः
 प्रतिवसन्ति । ततोऽहमपि तेषां मध्ये संपन्नः पार्थिवः । विडम्बि-
 तस्तत्रापि भवितव्यतथापरापरगुटिकादानदारेण सूक्ष्मवाटरपर्याप्त-
 कापर्याप्तकरूपतया कृष्णमीलयेत्पीतलोहितवर्णादिरूपतया शिक-
 तोपललवणहरितालमनःशिलाञ्जनशुद्धपृथिव्याद्याकारतया चासं-
 ख्येयं कालं । तितिक्षितानि च तत्र पाटके वसता मया भेदनद-
 लनधूर्णनखण्डनदहनादीनि दुःखानि ॥

ततः पर्यन्तगुटिकाजरणावसाने दत्ता भवितव्यतया ममान्या
 गुटिका । गतोऽहं तन्माद्याभ्येन द्वितीये पाटके । तत्र चाप्याभिधानाः
 कुटुम्बिनः प्रतिवसन्ति । ततो ममापि तत्र गतस्य संपन्नमायूरूपं ।
 विगोपितस्तत्राप्यहं जीर्णायां जीर्णायामपरापरां गुटिकां दत्ता

रूपान्तरं संपाद्यन्त्या भवितव्यतया असंख्येयमेव कालं । तथाहि ।
 गतोऽहमवश्यायहिममहिकाहरतनुंशुद्धोदकाद्यनेकभेदरूपो रूपरम-
 गन्धस्पर्शभेदेन विचित्राकारस्तथा । सोढानि च तत्र पाटके वर्त-
 मानेन मया ग्रीतोष्णचारुचवाद्यनेकशस्त्रसंपाद्यानि नानादुःखानि ॥

ततस्तत्कालपर्यन्ते जीर्णायामन्यगुटिकायां दत्ता ममापरा
 गुटिका भवितव्यतया । गतोऽहं तत्तेजसा चतुर्थे पाटके ।
 तत्राप्यसंख्येयास्तेजस्कायनामानो ब्राह्मणाः प्रतिवसन्ति । ततोऽहमपि
 तेषां मध्ये भास्वरो वर्णेन उष्णः स्पर्शेन दाहात्मकः कायेन
 सूक्ष्मरूपः संस्थानेन संपन्नस्तेजस्कायो ब्राह्मणः । प्रयत्नाय मम तत्र
 वसतो ज्वालाङ्गारमुर्मुरार्चिरसातशुद्धाग्निविद्युदुक्ताग्निप्रभृतयो
 व्यपदेशाः । जातानि विध्यापनादितो नानादुःखानि । स्थितः
 सूक्ष्मवाद्दर्पयांत्रकापर्यांत्रकरूपतया विवर्तमानोऽसंख्येयं कालं ॥

दत्ता च तदन्ते ममापरा गुटिका पर्यन्तगुटिकाज्जरावसाने
 भवितव्यतया । गतोऽहं तदुपयोगेन पञ्चमपाटके । तत्राप्यसंख्येया
 वायवौषाभिधानाः स्रविषाः प्रतिवसन्ति । ततोऽहमपि तत्र गतो
 ऽनुष्णग्रीतः स्पर्शेन अलक्ष्यश्चुम्बतां रूपेण पताकाकारः संस्थानेन
 संजातो वायवौषः स्रविषः । आहृतश्च तत्र वर्तमानोऽहमुत्कलि-
 कावातो मण्डलिकावातो गुम्फावातो झञ्झावातः संवर्तकवातो
 घनवातस्तनुवातः शुद्धवात इत्यादिभिरभिधानैः । समुद्भूतानि तत्र
 मे शस्त्राभिघातनिरोधादीनि नानादुःखानि । विनाशितस्तत्रापि
 सूक्ष्मवाद्दर्पयांत्रकापर्यांत्रकाकारतया घूर्णमानोऽसंख्येयं कालं
 भवितव्यतया ॥

इतस्तदवधाने जाते पर्यन्तगुटिकाजरणे दत्तापरां गुटिकां पुनर्नीतोऽहं प्रथमपाटके भवितव्यतया । स्थितस्तत्र पुनरनन्तं कालं । ततः पुनरपरापरगुटिकाप्रयोगेणैव प्रापितो द्वितीयादिपाटकेषु स्थितश्चैकैकस्त्रिचमंख्येयं कालं । ततस्थानेन प्रकारेण तस्मिन्नेकाच-निवासे नगरे कारितोऽहममन्तवाराः समस्तपाटकपर्यटनविडम्बनं तीव्रमोहोदयात्यन्ताशोधयोः समक्षं भवितव्यतया ॥

अन्यथा मनाकूपसञ्चचित्तयाऽभिहितं । यथार्यपुत्र स्थितो भूयांसं कालं त्वमत्र नगरे । ततोऽपनयामि भवतः स्थानाजीर्णं नयामि भवन्नं नगरान्तरे । मयोक्तं । यदाद्यापयति देवी । तत्र प्रयुक्ता गुटिका भवितव्यतया ॥

इतथास्ति विकल्पाचनिवासं नाम नगरं । तत्र च त्रयः प्रधानपाटका विद्यन्ते । तस्य नगरस्य परिपालकः कर्मपरिणाम-महाराजनियुक्तमार्ग एवोन्मागोपदेशो नाम महत्तमः । तस्य च माया नाम गृहिणी । ततोऽहं गुटिकामाद्यात्मेन प्राप्तस्त्वात्र प्रथमे पाटके । तस्मिंश्च सप्तकुलकोटिलक्षवर्तिनोऽसंख्येया दिक्षुपीकाभिधानाः कुलपुत्रकाः प्रतिवसन्ति । ततोऽहमपि संप्रपत्तेर्मा मये दिक्षुपीकः । ततोऽपगता मे मा सुप्रमत्तमूर्खितगृतरूपता । जातो मनागभियक्त्वाऽतन्यः । ततश्च

हमोऽहं गुटिकादानदारेणैव ततस्तया ।

हमिरूपोऽशुचिस्थाने महापापः स्वभार्यया ॥

मुचाम्प्रक्रेदजम्बाम्भूपरिते जठरे म्रितम् ।

मा पश्यन्ती विशाखास्तौ ततः मा परितुह्यति ॥

कदाचित्सारमेयादिदुर्गन्धिप्रणकोटरे ।
 मामन्यक्षमिजालेन संयुतं वीक्ष्य मोदते ॥
 वर्चापघसराद्येषु लोलमानं सुदुःखितम् ।
 मां दृष्ट्वा क्षमिभावेन तुष्टाभृद्भवितव्यता ॥
 जलूकाभावमापाद्य गुटिकादानतस्तथा ।
 ममेत्यं चाकरोदुःखं हसन्ती सह मायया ॥
 मां ये पश्य मदीयस्य भर्तुः सामर्थ्यमौदृशम् ।
 त्वसुखमार्गोपदेशेन मर्चात्मीयेन गर्विता ॥
 चुधार्ता वारणे क्षिप्तस्ततो निर्गत्य मत्पतिः ।
 निःश्रेयं कर्षयत्येष प्रणारिं वीर्ययोगतः ॥
 अन्यच्च त्यागसामर्थ्यं पश्य भर्तुर्ममेदृशम् ।
 यदेव रक्तसर्वस्वं ददते हस्तधारिणे ॥
 ततोऽष्टहीतषट्केते भद्रे भार्याविडम्बितः ।
 उपहासेन तेनाहं द्विगुणं दुःखमागतः ॥
 पुनर्यः गुटिकां दत्त्वा दत्त्वा शङ्कं महोदधौ ।
 मामेया शाल्विकैर्निद्विषं रटन्तं वीक्ष्य तृष्यति ॥
 तदेवं पाटके तच्च वर्तमानः स्वभार्यया ।
 अपरापररूपेण मंख्यातीतं विडम्बितः ॥

अन्यदा पुनर्येषेष्टचेष्टयैव प्रयुक्ता भवितव्यतया ममान्यगुटिका ।
 नीतोऽहं तत्सामर्थ्येन द्वितीये पाटके । तच्च चाष्टकुलकोटिलक्षस्या-
 धिनोऽमंखेयास्त्रिकरणनामानो गृहपतयोऽधिवसन्ति । ततोऽहमपि
 तेषां मध्ये संप्रसक्तिकरणो गृहपतिः । ततश्च ।

यूकामत्कुण्मकोटकुन्युरूपविवर्तिनम् ।
 पिपीलिकादिरूपं च कृत्वा मां भवितव्यता ॥
 पर्यटन्तं बुभुक्षाते पिथ्यमाणं च बालकैः ।
 दग्धं दृष्ट्वा तथा तोषादानन्दमवगाहते ॥
 तदेवं पाटके तत्र गुटिकादानपूर्वकम् ।
 असंख्यवाराः पापोऽहं कारितो ऽनेकरूपताम् ॥

अथान्यदा पुनर्दत्ता गुटिका मे ऽव[म?]हेल्लया ।
 ततोऽपि पाटके नीतस्तथैवोचितहेल्लया ॥
 कोटीलक्षाः कुक्षानां च वसन्ति नव तत्र ये ।
 असंख्याश्लेषु विद्यन्ते चतुरक्षाः कुटुम्बिनः ॥
 ततोऽहमपि संजातश्चतुरक्षः कुटुम्बिकः ।
 पतङ्गमल्लिकादंशष्टथिकाकारधारकः ॥
 सोढानि तत्र दुःखानि भानाकाराणि तिष्ठता ।
 निर्विवेकजनादिभ्यो मर्दनादिविधानतः ॥
 जीर्णं जीर्णं पुनर्दत्त्वा गुटिकामपरापराम् ।
 असंख्यरूपैस्तत्रापि पाटके नाटितस्तथा ॥
 भूयो भूयश्च तेभ्येव पाटकेषु विवर्तनम् ।
 संख्यातीतानि वर्षाणां सहस्राणि विधापितः ॥

एवं च स्थिते

क्वचित्पर्याप्तरूपेण तथापर्याप्तरूपकः ।

तेषु चिच्चपि पत्न्याऽहं पाटकेषु विनाटितः ॥

अथान्यदा प्रहृष्टेन चेतसा भवितव्यता ।

ज्ञात्वा तदुचितं कालं ततः सेत्यमभाषत ॥
 श्रार्यपुत्र भवन्तं किं नयामि नगरान्तरम् ।
 विकलाचनिवासेऽत्र नगरे नास्ति ते धृतिः ॥
 मयोक्तं देवि यत्तुभ्यं रोचते तद्विधीयताम् ।
 किमत्र वड्डना त्वं मे प्रमाणं सर्वकर्मसु ॥
 ततो जीर्णां मम ज्ञात्वा गुटिकामन्तवर्तिनीम् ।
 नगरान्तरयात्राय प्रयुक्ता गुटिका तथा ॥
 अथोन्मार्गापदेशस्य प्रतिजागरणे स्थितम् ।
 पञ्चाक्षपशुसंस्थानं नामास्ति नगरं परम् ॥
 तत्र सार्धत्रिपञ्चाशत्कोटीलक्षप्रमाणके ।
 वसन्ति कुलसङ्घाते लोकाः पञ्चाक्षनामकाः ॥
 जलस्थलनभस्रराः स्पष्टचैतन्यसंयुताः ।
 संज्ञिमस्तेऽभिधीयन्ते गर्भजा इति वा बुधेः ॥
 ये सुमस्तत्र विद्यन्ते स्पष्टचैतन्यवर्जिताः ।
 असंज्ञिन इति ख्यातास्ते समूर्द्धनजा जनाः ॥
 ततोऽहं तेषु संजातः स्पष्टचैतन्यवर्जितः ।
 पञ्चाक्षो नाम विख्यातो गुटिकायाः प्रभावतः ॥
 रटद्रुचैर्विना कार्यं दर्दुराकारधारकः ।
 केलिप्रियतया तत्र भार्ययाहं विनाटितः ॥

तत्र च समूर्द्धनजमध्ये

रूपैरेवमसंख्येयैर्धम्मयित्वा ततस्तथा ।

विहितो गर्भजाकारधारकोऽहं महेलया ॥

ततश्च जलचरेषु वर्तमानः ।

गृहीतो धीवरैस्तत्र विघ्नाणो मत्सररूपताम् ।

क्वेदपाकादिभिर्दुःखं प्रापितोऽहं सहस्रशः ॥

तथा चतुष्पदस्थलचरेषु वर्तमानस्य

शशसूकरसारङ्गरूपमाविभ्रतो मनः ।

व्याधैर्भिन्ना ग्रैर्गात्रं कृता नानाविकर्तनाः ॥

तथा भुजपरिसर्पोरःपरिसर्पेषु वर्तमानेन

गोधाह्निगुलादीनां रूपं धारयता चिरम् ।

अन्योन्यमचणाद् दुःखं प्राप्तं कूरतया मया ॥

तथा ।

काकोलूकादिरूपाणां पक्षिणां मध्यचारिणा ।

संख्यातीतानि दुःखानि शोढानि सुखिरं मया ॥

असंख्यजनसंकीर्णं तदेवं तत्र यत्तमे ।

जलस्थलनभश्चारी संजातोऽहं कुले कुले ॥

अन्यच्च । तस्मिन् पञ्चाक्षपशुसंस्थाने नगरे

सप्ताष्ट वारा रूपाणि नैरन्तर्येण कारितः ।

गीतस्ततोऽन्यस्थानेषु तधानीतः पुनस्तथा ॥

एवं च स्थिते ।

शेषेषु सर्वस्थानेषु गत्वा गत्वान्तरान्तरा ।

मया तत्र पुरेऽनन्ताः कृता रूपविडम्बनाः ॥

कास्ततस्तु

स्थितश्च नैरन्तर्येण परं पल्लोपमचयम् ।

अहं तत्र पुरे किञ्चित्साधिकं पूर्वकोटिभिः ॥

असंज्ञिसंज्ञिरूपेण पर्याप्तिरभेदतः ।

तदेवं नगरे तत्र नानाकारैर्विडम्बितः ॥

अन्यदा कुरङ्गरूपः संपादितोऽहं भवितव्यतया । स्थितो यूथमधे
तरलिततारं भयेन निरौचमाणो दशापि दिग्म उत्प्लवमानस्तद-
ग्रिखराणौतयेतस्य पर्यटामि यावदेकेन लुब्धककुमारकेण कलध्व-
मिना प्रारब्धं गीतं । ततस्तेनाचिप्तं मृगयूथं । परित्यक्तमुत्सवनं ।
निहृष्टा चेष्टा । मिथलीकृतानि लोचनानि । निवृत्तः श्रेष्ठेन्द्रिय-
व्यापारः । संजातः कर्णन्द्रियमात्रनिमग्नोऽन्तरात्मा । ततो निष्यन्द-
मन्दौभूतं तत्तादृशं हरिणयूथमवलोक्याभ्यर्णोभूतो व्याधः । प्रगुणी-
कृतं कौदण्डं । सन्धितस्तत्र शिलीमुखः । यद्गमालीढस्थानकं ।
ईषदास्तुद्धिता कन्धरा । समासृष्टो बाणः कर्णान्तं यावत् । ततो
मुक्तेन तेनाराङ्गमे वर्तमानोऽहं निर्भिद्य पातितो भूतले ॥

अचान्तरे जीर्णा मे पूर्वदत्ता गुटिका । ततो जीर्णायां तस्यां
हरिणभवनिषम्भनभूतायामेकभववेद्यायां गुटिकायां दत्ता ममान्या
गुटिका भवितव्यतया । संपन्नस्तन्माहात्म्येनाहं करिवररूपः । वर्धितः
कालक्रमेण संजातो यूथाधिपतिः । ततः स्वभावसुन्दरेषु नल्लवनेषु
अभीष्टतमेषु सल्लकीकिसल्लयेषु अत्यन्तकमनीयेषु वनविभागेषु
परिकरितः करेणुकावृन्देन चित्तानन्दसन्दोहसागरमवगाहमानो
यथेष्टचेष्टया विचरामि यावदेकदाकाण्ड एव संचरं तत्करिषूथं ।
नग्नान्ति श्वापदानि । श्रूयते वेणुस्फोटारवः । संसर्पितं धूनवितानं ।
ततः किमेतदिति निरौचितो मया पश्चाद्भूतः यावच्चिकटीभूतो

ज्वालामालाकुलो दवानलः । ततः प्रादुर्भूतं मे मरणभयं परित्यक्तं
 पौरुषं अङ्गीकृतं दैन्यं समाश्रितात्मभरिता व्यपगतोऽहङ्कारः
 परित्यक्तं यूथं पलायितो गृहीत्वैकां दिशं गतः स्तोकं भूभागं ।
 तत्र चासीच्चिरन्तनग्रामपट्टसम्बन्धी विशालः शुष्कोऽन्धकूपः । स
 च तटवर्तिदण्डव्यवहिततथा भयाकुलतया च न ललितो मया
 धावता वेगेन । ततः प्रविष्टौ मम तचापपादौ । तन्निरालम्बनतया
 पर्यस्तः पश्चाद्भागः । ततः पतितोऽहमुत्तानशरीरस्तृचान्धकूपे
 संचूर्णितो गात्रभारेण मूर्छितः क्षणमात्रं । क्षत्वा कथंचिच्चेतना ।
 यावन्न चालयितुं शक्नोमि शरीरं प्रादुर्भूता च सर्वाङ्गीणा
 तीव्रवेदना ततः संजातो मे पयात्तापः । चिन्तितं च मया ।
 यथेदृशमेव युज्यते मादृशानां ये प्रतिपन्नमृत्युभावं चिरकालपरि-
 चितमुपकारकमापन्निमग्नमनुरक्तमात्मवर्गे परित्यज्य कृतघ्नतया
 कुक्षिभरितामुररीकुर्वन्तः पलायन्ते । अहो मे निर्धञ्जता । मय्यपि
 किल यूथाधिपतिशब्दो रूढः । तत्किमनेनाधुना । खचेष्टितानुरूप-
 मेवेदं मम संपन्नं । अतो न मया मनसि खेदो विधेयः । ततो
 ऽनया भावनया प्रतिपन्नं मया मनाह् माथ्यस्थं तितित्तिता
 भवन्ती तीव्रापि वेदना । स्थितस्तदवस्थः सन्नरात्रं यावत् ॥

अचान्तरे तुष्टा ममोपरि भवितव्यता । ततस्तयाभिहितं ।
 साध्वार्यपुत्र माधु । शोभनस्तेऽध्यवसायः । तितित्तिता भवता परमं
 दुःखं । तुष्टाहमिदानीं भवतो ऽनेन चेष्टितेन । मयामि भवन्तं
 नगरान्तरे । मयाभिहितं । यदाज्ञापयति देवी । ततो दर्शितस्तया
 सुन्दराकारः पुरुषः । अभिहितस्तथा । यथार्यपुत्र तुष्टया मयाय-

मधुना भवतः सहायो निरूपितः पुण्योदयो नामं पुरुषः ।
तदनेन सह भवता गन्तव्यं । मयाभिहितं । यदाज्ञापयति
देवी । अत्रान्तरे जीर्णं मे पूर्वदत्ता गुटिका । ततः प्रयुक्तान्या
गुटिका भवितव्यतया । अभिहितं च तया । यथार्थपुत्र तव
गतस्यायं पुण्योदयस्ते प्रच्छन्नरूपः सहोदरः सहचरश्च भवि-
ष्यतीति ॥

एवं च वदति संसारिणीवे भव्यपुरुषः प्रज्ञाविशालायाः
कर्णाभरणं खिलेदमाह । यथाम्ब कोऽयं पुरुषः किं वानेन
कथयितुमारब्धं कानि चामूनि असंख्यवहारादीनि नगराणि का
चेयं गुटिका कैकैकवासके प्रयुक्ता सती नामाविधरूपाणि कारयति
विविधसुखदुःखादिकार्याणि दर्शयति कथं वा पुरुषस्येयम् काल-
नेकस्यावस्थितिः कथं चासंभावनीयानि मनुष्यस्य सतः क्षमिपिपी-
लिकारूपाणि जायेरन् । तदिदं सकलमपूर्वाजालकल्पमस्य
तत्कुरस्य चरितं मम प्रतिभासते । तत्कथयाम्बिके कोऽस्य भावार्थ
इति । प्रज्ञाविशालयोक्तं । वत्स यदस्तेदानीन्तनं विशेषरूपमुपलभ्यते
तच्चानेन कथितं । किं तर्हि सामान्यरूपेण संसारिजीवनाभायं
पुरुषः । अतस्तदेवानेनात्माभिधानमाख्यातमनेन चात्मचरितं सर्व-
मिदं घटमानकमेव निवेदयितुं प्रकान्तं । तथाहि । असांख्यवहा-
रिकजीवराशिरचासंख्यवहारनगरं । एकेन्द्रियजातयः पञ्चापि
पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिरूपाः । तेषां स्थानं एकाचनिवासं ।
विकलेन्द्रियाणां द्वौन्द्रियत्रौन्द्रियचतुरिन्द्रियलक्षणानां स्थानं विक-
लाचनिवासं । पञ्चेन्द्रियतिरयां निलयः पञ्चाक्षपशुमंस्थानं । एक-

जन्मप्रयोगं कर्मप्रकृतिजालमेकभववेद्या गुटिकेत्युच्यते । तदुदयेन
 भवन्त्येव नानाविधरूपाणि संपद्यन्त एव विविधसुखदुःखानि
 कार्याणि । अजरामरस्यायं पुरुषः । ततो युक्तमेवास्थानन्तमपि
 कालमवस्थानं । संसारिजीवस्य चायं भवन्त्येव कृमिपिपीलिकादि-
 रूपाणि । किमचाश्चर्यं । अथवा सुग्धबुद्धिरद्यापि वत्सो न जानीते
 यदस्य स्वरूपं । वत्स न संभवत्येव सुवनोदरे तत्संविधानकं यदस्य
 संसारिजीवस्य सम्बन्धिनि चरिते नावतरति । तद्वत्स निवेदयतु
 तावदेव सर्वं यथावृत्तं । पश्चात्तवाहमस्य भावार्थं निराकुला
 कथयिष्यामि । भव्यपुरुषेणोक्तं । यदाज्ञापयत्यम्बेति ॥

उत्पत्तिस्तावदक्षा भवति नियमतो वर्यमानुव्यभूमौ
 भव्यस्य प्राणभाजः समयपरिणतेः कर्मणश्च प्रभावात् ।
 एतच्चाख्यातमत्र प्रथममनु ततस्तस्य बोधार्थमित्यं
 प्रकान्तोऽयं समस्तः कथयितुमनुजो जीवसंसारचारः ॥

स च सदागमवाक्यमपेक्ष्य भो
 जसजनाय च तेन निवेद्यते ।
 बुधजनेन विचारपरायण-
 स्तदनु भव्यजगः प्रतिबुध्यते ॥

प्रस्तावेऽत्र निवेदितं तदनुष्ठं संसारविस्फूर्जितं
 धन्यानामिदमाकलय्य विरतिः संसारतो जायते ।

येषां तेषां भवो विमूढमनसां भोः सुन्दरो भाषते ।
ते नूनं पशवो न सन्ति मनुजाः कार्येण मन्यामहे ॥

इत्युपमितभवप्रपञ्चायां कथायां संसारि-
जीवचरिते तिर्यग्गतिवर्णनो नाम
द्वितीयः प्रस्तावः ॥ २ ॥

तृतीयः प्रस्तावः ।

भवप्रपञ्चस्त्रिर्यंचु वर्तमानस्य देहिनः ।

एष प्रोक्तो मनुष्यत्वे यत्स्यात्तदधुनोच्यते ॥

संसारिजीव उवाच । ततोऽहं भद्रेऽगृहीतसङ्केते समाखादि-
तैकभववेद्यगुटिकः प्रवृत्तो गर्भुं । इतश्चास्त्यस्यामेव मनुजगतौ
मर्ग्यां भरताभिधानः पाटकः । तस्य च विशेषकभूतमस्ति
जयस्थलं नाम नगरं । तत्र च महानृपतिगुणसम्पदालिङ्गितमूर्तिः
पद्मो नाम राजा । तस्य च रतिरिव मकरकेतनस्य नन्दा नाम
प्रधानदेवी । ततोऽहं तस्याः कुचौ प्रवेगितो भवितव्यतया ।
स्थितस्तचोचितकालं । निर्गतः सह पुण्योदयेन । दृष्टो नन्दया ।
संपन्नस्तस्याः पुत्रं मम जात इत्यभिमानः । निवेदितः प्रमोद-
कुम्भाभिधानेन दासदारकेण नरपतये । प्रादुर्भूतः सुतो म इति
समुत्पन्नस्तस्याप्यनुग्रहः । हर्षविशेषादुल्लसितो गात्रेषु पुलकोद्भेदः ।
दापितं निवेदकदारकाय पारितोषिकं । समादिष्टो मञ्जन्ममहो-
त्सवः । ततो दौयन्ते महादानानि मुच्यन्ते मन्थनानि पूज्यन्ते
नगरदेवताः क्रियन्ते हृष्टदारशोभाः शोध्यन्ते राजमार्गाः आह्वयन्त
आमन्दभेर्धः आगच्छन्ति विशेषोज्ज्वलनेपय्या राजकुले नागरक-
लोकाः विधीयन्ते तदुपचाराः प्रयुज्यन्ते ममाचाराः आस्फाल्यन्ते
तूर्यमहाताः गीयन्ते धवलमङ्गलानि नृत्यन्ति ललनालोकाः सह
कक्षुकिवामनकुम्भादिभिर्नरेन्द्रवृन्देनेति । ततश्चैवं वृत्ते जन्ममहा-

मन्दे ऽतिक्रान्ते मासे तिरोधाय संमारिजीव इत्यभिधानं प्रतिष्ठितं
मे नन्दिवर्धन इति नाम । जातो ममाण्यहमनयोः पुत्र इत्यभि-
मानः । ततो जनयस्यानन्दं जमनीजमकयोः पञ्चभिर्धाचौभिर्लसितः
संपन्नोऽहं चिवार्थिकः ।

मम वामय्यवहारमगरादारभ्य भक्तं कालं दिविधः परिकरो
ऽनुवर्तते । तद्यथा । अन्तरङ्गो बहिरङ्गश्च । तच्चान्तरङ्गपरिकरमध्ये
ऽस्ति ममाविवेकिता नाम तादृणजातीया धात्री । सापि प्रसूता
मञ्जन्मदिने । जातो दारकः । प्रतिष्ठितं तस्य नाम वैश्वानर इति ।
स चादित एवारभ्याजभिव्यक्तरूपतयामीदेव । केवलमधुनाभिव्यक्त-
रूपः संपन्नः । ततो मयामौ धारयन् वैरकलहाभिधानौ विषम-
विस्तीर्णौ चरणौ दधानः परिस्पृक्षकठिनहृस्ते ईर्याम्नेयाभिधाने
जठो समुदहसन्तुशयानुपशमनामानौ विषमप्रतिष्ठितावूरु विभ्राणः
पैशुन्यसंज्ञकमेकपाशोन्नतं कटीतटं दर्शयन् परममोहदहननामकं
वक्रविषमं लम्बमुदरं कलितोऽन्तस्तापनामकेनातिसङ्कटेनोरःस्यलेन
युक्तः क्षारमत्सरसंज्ञाभ्यां विषमपरिहृस्त्राभ्यां बाहुभ्यां विराजमानः
क्रूरतारूपया वक्रया सुदीर्घया च शिरोधरया विडम्ब्यमानो
ऽसम्भवायणादिरूपैर्विजितदन्तच्छदैर्विरलविरलैर्महद्भिर्दग्नैर्विगोप्य-
मानश्चण्डलासहनत्तनामकाभ्यां शुषिरमाचरूपकाभ्यां कर्णभ्यामुप-
हास्यस्थानं तामसभावसंज्ञया स्थानमात्रेण लक्ष्यमाणयातिचिपिटया
नाभिकया विभ्रद्भासुरतां रौद्रत्वनृशंसलसंज्ञाभ्यामतिरक्ततया
गुञ्जार्धसन्निभाभ्यां वर्तुलाभ्यां लोचनाभ्यां विनायमानोऽनायाचरण-
संज्ञकेन महता चिकोणेन शिरसा यथार्थीकुर्वाणो वैश्वानरतां

परोपतापसंज्ञकेनातिपिङ्गलतया ज्वालाकक्षापकल्पेन केशभारेण
दृष्टो वैश्वानरो ब्राह्मणदारक इति ।

ततोऽनादिपरिचयादाविर्भूतो मम तस्योपरि खडः । गृहीतो
मित्रबुद्ध्या । न खचिता परमार्थशत्रुभृतता । अविवेकितापुत्रो
ऽधमिति संपन्नास्योपरि गाढमन्तरङ्गपरिजनतया हितकारी ममा-
धमिति बुद्धिः । ततो खचितस्तेन मदीयो भावः । अथे करोत्येष
ममोपरि राजपुत्रः प्रीतिं । तदेनमुपसर्पामि । ततः समागतो
निकटे । समालिङ्गितोऽहं । दर्शितः स्नेहभावः । प्रकूटस्त्रावयोः
प्रणयः । लग्ना मैत्री । ततो यत्र यत्र कश्चिदहं संचरामि गृहे
बन्दिष्य तत्र तत्र न मामसौ क्षणमपि सुस्रतीति । ततो खडः
खचित्तमध्ये ममोपरि पुण्योदयो वैश्वानरेण सह मैत्रीकरणेन ।
चिन्तितं च तेन । अथे मम रिपुरेष वैश्वानरः । तथाप्येवम-
विशेषज्ञोऽयं नन्दिवर्धनो येन मामनुरक्तमवधीर्यानेन समस्तदोष-
राशिहूपेणात्मनोऽपि परमार्थवैरिणा सह मैत्रीं करोति । अथवा
किमचाक्षयं । न खल्वयस्यैव मूढाः पापमित्रस्वरूपं नावबुध्यन्ते
तत्सङ्गतेर्दुरन्ततां न बद्ध मय्यन्ते तत्सङ्गनिवारकं सदुपदेष्टारं
परित्यजन्ति तस्मिन्ने सन्निधाणि प्रतिपद्यन्ते तद्दशेन कुमारीं । ते
हि यदि परं धावन्तोऽन्धा इव कुद्यादौ गाढं स्फोटलाभेन पाप-
मित्रसङ्गाधिवर्तन्ते च परोपदेगेनेति । मूढस्यायं नन्दिवर्धनकुमारो
योऽनेनापि सह साङ्गस्य विधत्ते । तत्किं ममानेन निवारितेन ।
निर्दिष्टयाहमस्य भवितव्यतया सहचरत्वेनावर्जितयाहमनेन करि-
रूपतायां वर्तमानेन वेदनाभमुद्घातेऽपि निश्चलतया माध्यम्यभावनया ।

तस्मादेव नन्दिवर्धनकुमारः 'पापमित्रसङ्गतिपरोऽपि नाकाण्ड एव मम तावन्मोक्तुं युक्त इति । पर्यालोच्यासौ पुण्योदयो दृष्टोऽपि मम पार्श्वे प्रच्छन्नरूपतया तदा तिष्ठत्येव ।

जाताद्यान्येऽपि बहिरङ्गा मम बहवो वयस्याः । ततस्तैः सार्धमनेकक्रीडाभिः क्रीडन्नहं प्रवर्धितुं प्रवृत्तः । प्रसुप्ते च क्रीडने मत्तो महत्तरा अपि जिम्माः प्रधानकुलजा अपि पराक्रमवन्तोऽपि मां वैश्यामराधिष्ठितमवलोक्य भयेन कम्पन्ते गच्छन्ति च मम प्रणतिं कुर्वन्ति चाटुकर्माणि प्रतिपद्यन्ते पदातिभावं धावन्ति पुरतो न प्रतिकूलयन्ति मदचनं किं वज्रना लिखितादपि मत्तो विभ्य-
तौति । तस्य च सर्वस्यापि व्यतिकरस्याचिन्त्यमाहात्म्यतया प्रच्छन्न-
रूपोऽपि पुण्योदयः कारणं । मम तु महामोक्षवशात्तदा चेतसि परिस्फुरितं । यदुत यदेते दृष्टन्तमा अपि जिम्मा ममैवं सुर्वाणा
वर्तन्ते सोऽयमस्य वरमित्रस्य वैश्यामरस्य गुणः । यतोऽयं सन्निहितः
सन्नात्मन्यसामर्थ्येन वर्धयति मम तेजस्वितां करोत्युत्साहं प्रोञ्जय-
यति बलं संपादयत्योजः स्थिरीकरोति मनः जनयति धीरतां
विधत्ते श्रौण्डीरतां किं वज्रना समस्तपुरुषगुणैर्मानयेय योजयति ।
ततोऽनया भावमया संजातो वल्लभतरो मे वैश्यामरः ॥

ततः संजातोऽहमष्टवार्षिकः । समुत्पन्ना पद्मनृपतेस्त्रिन्ता ।
प्राज्ञतामधुना कुमारः कला इति । ततो निरूपितः प्रशस्तदि-
वसः । समाहृतः प्रधानः कलाचार्यः । पूजितोऽसौ विधिना ।
कृतमुचितकरणीयं । समर्पितोऽहं तस्य पित्रा महतादरेणेति ।
समर्पिताश्च मदीयभ्रातरोऽन्येऽपि बहवो राजदारकाः प्रागेव तस्य

कलाचार्यस्य । ततस्तैः सार्धमहं प्रवृत्तः कलाग्रहणं कर्तुं । ततः
 संपूर्णतया सर्वोपकरणानां गुरुतया तातोत्साहनस्य हिततया
 कलाचार्यस्य निश्चिन्ततया कुमारभावस्य सन्निहिततया पुण्योदय-
 स्योत्कटतया चयोपग्रमस्यानुकूलतया तदा भवितव्यताया अनन्य-
 हृदयतया मथा गृहीतप्रायः स्वल्पकालेनैव सकलोऽपि कलाकलापः ।
 केवलमतिवल्लभतया सदा सन्निहितोऽसौ वैश्वानरः सनिमित्तम-
 निमित्तं वा करोति मम समालिङ्गनं । ततस्तेन समालिङ्गितोऽहं
 न स्मरामि गुरूपदेशं न गणयामि कुलकलङ्कं न विभेमि तात-
 मनःखेदस्य न लज्जयामि परमार्थं न जानाम्यात्मनोऽन्तस्तापं न
 वेद्मि कलाभ्यासनिरर्थकत्वं किं तु तमेव वैश्वानरमेकं प्रियं कृत्वा
 तदुपदेशेन गलत्स्वेदविन्दू रक्तीकृतलोचनो भुग्मभ्रकुटिः करोमि
 समसादारकैः सह कलहं विदधामि सर्वेषां ममोद्द्वेष्टनं उच्चारया-
 म्यसम्भवचमनानि न चमे तेषां मध्यस्थमपि वचनं ताडयामि प्रत्येकं
 ययामन्निहितेन फलकादिना । ततस्ते सर्वेऽपि वैश्वानरालिङ्गितं
 मामवलोक्य भयेन चक्षुमानमाः सन्तो वदन्यनुकूलं कुर्वन्ति चाटूनि
 आराधयन्ति मां पादपतनैः किं वञ्चना मदीयगन्धेनापि ते
 वीर्यवन्तोऽपि राजदारका नागदमनीहतप्रतापा इव विषधरा न
 स्वतन्त्रं चेष्टन्ते । ततस्ते ममुद्दिग्धाः कम्पमाना मन्थनागारगता इव
 महादुःखेन जननीजनकानुरोधेन कलाग्रहणं कुर्वन्तः कालं नयन्ति ।
 न कथयन्ति तं व्यतिकरं कलाचार्याय मा भूत्सर्वेषां प्रलय इति
 भावनया । तथापि नित्यमन्निहितत्वाच्चयत्येव तन्मामकं चेष्टितं
 सकलं कलाचार्यः केवलं दारकेषु दृष्टविपाकतया भयेन प्रमाददयो

ऽसावपि न मम संमुखमपि शिष्यणार्थं निरीक्षते । यदि पुनरन्य-
व्यपदेशेनापि मां प्रत्येष किञ्चिद् ब्रूयान्ततोऽहमेनमपि कलाचार्य-
माक्रोशामि ताडयामि च । ततोऽसावपि मम राजदारकवदन्ति ।
ततो महामोहदोषेण मया चिन्तितं । अहो मे वरमिच्छ
माहात्म्यातिशयः अहो हितकारिता अहो कौशलं अहो वत्सलता
अहो स्थिरानुरागः यदेष समालिङ्गनद्वारेण मम सर्वीर्यतां संपाद्य
भासेवं सर्वत्राप्रतिहताङ्गं जनयति न च मां क्षणमपि मुञ्चतीति ।
तदेव मे परमो बन्धुरेष मे परमं शरीरमेव मे सर्वस्वमेव मे
जीवितमेव एव मे परं तत्त्वमिति । अनेन रक्षितः पुरुषोऽकिं-
चित्करतया दृष्टपुरुषाश्च विगिर्यते । ततश्चैवंविधभावनया संजातो
मम वैश्वानरस्योपरि स्थिरतरानुरागः ॥

अन्यदा रक्षसि प्रवृत्ते तेन सह विश्वजल्पे मयाभिहितं ।
वरमिच्छ किमनेन वृद्धना जल्पितेन । युष्मदायत्ता मम प्राणाः ।
तदेते भवता यथेष्टं नियोजनीया इति । ततश्चिन्तितं वैश्वानरेण ।
अये सफलो मे परिश्रमो यदेव मम वशवर्ती वर्तते । दर्शितो
ऽनेनैवं वदता निर्भरोऽनुरागः । अनुरक्ताय प्राणिनः समाकर्णयन्ति
वचनं गच्छन्ति निर्विकल्पं प्रवर्तन्ते तत्र भावेन संपादयन्ति
क्रियया । तदिदमत्र प्राप्तकालमिति विशिष्य तेनाभिहितं ।
कुमार एवमेतत्कः शुल्वच सन्देशः । यच्च गृह्येतद्दयमद्वावानामपि
मादृशां पुरतः कुमारोऽप्येवं मन्त्रयति महाप्रसादोऽत्र कारणं ।
य हि हृषीकृषाञ्जातार्थमपि वाक्यं यत्नाद्वाणयति । तत्किमनेन ।
करोमि कुमारस्नाहमक्षयान् प्राणाम् । एष एवमेतन्नियोगः ।

मयाभिहितं । कथं । तेनोक्तं । जानाम्यहं किञ्चिद्रसायनं । मया-
भिहितं । करोतु वरवयस्यः । तेनोक्तं । यदाज्ञापयति कुमारः ।
ततः कृतानि तेन क्रूरचित्ताभिधानानि वटकानि । समुपनीतानि
मे रहसि वर्तमानस्य । अभिहितस्याहं । कुमार एतानि मदीय-
सामर्थ्यप्रभवाणि वर्तन्ते वटकानि । कुर्वन्त्युपयुज्यमानानि वीर्यो-
त्कर्षसंपादनेन पुरुषस्य सर्वं यथेष्टं दीर्घतरं आयुष्कम् । तस्माद्
गृह्णाण त्वमेतानि ।

अचान्तरे लघुध्वनिना कक्षान्तरस्थितेन केनाप्यभिहितं ।
भविष्यति तवाभिमतं स्थाने कोऽप्य सन्देशः । न श्रुतं तन्मया ।
श्रुतं वैश्वामरेण । ततः संपत्स्यते मम समीहितं । यास्यत्येष
वटकोपयोगेन महानरके । भविष्यति तत्र गतस्यास्य दीर्घमा-
युष्कं । कथमन्यथैवंविधः शब्दः । महानरक एव ममाभिमतं
स्थानमिति भावनया तुष्टोऽसौ चित्तेन ।

मयामिहितं । किं न संपद्यते मे भवादृशि वरमिच्छेत्तु कृच्छे ।
तदाकर्ण्य द्विगुणतरं परितुष्टोऽसौ । समर्पितानि वटकानि ।
गृहीतामि मया । अभिहितं च तेन । कुमारायमपरो मम
प्रसादो विधेयः कुमारेण यदुत मयावमरे संज्ञितेन निर्विकल्प-
मेतेषां मथादेकं वटकं भक्षितव्यं कुमारेणेति । मयाभिहितं ।
किमत्र प्रार्थनया । निवेदित एवायमात्मा वरमिच्छत्य । वैश्वामरे-
णभिहितं । महाप्रसादोऽनुगृहीतोऽहं कुमारेणेति ॥

इतय तातेन सर्वत्र विश्वमनीयो नियुक्तो राजवल्लभो दारकः ।
यदुत चरे विदुर समादिष्टो मया कुमारः । ययामन्यममस्वेन

भवता कलापहणं विधेयं । अहमपि न द्रष्टव्योऽहमेव भवन्तमा-
गत्य द्रष्टव्यामि । तदेवं स्थिते मम राज्यकार्यव्याकुलतया कदा-
चित्तत्समीपे गमनं न संपद्यते । ततो भवता प्रतिदिनं कुमारश-
रीरवार्तां मम संपादनौघा । विदुरेषोक्तं । यदाज्ञापयति देवः ।
ततः संपादयता तेन तद्राजग्रासनं ललितः स सर्वोऽपि मदीयो
राजदारककलाचार्यकदर्थनव्यतिकरः । तथापि मनःक्षतिभयेन
कियन्तमपि काष्ठं न कथितोऽसौ ताताय । अतिभरमवलोक्य
निषेदितोऽन्यदा । ततश्चिन्तितं तातेन । नैष विदुरस्तावदसत्यं
भाषते । न चापि कुमारः प्रायेणैवंविधमाचरति । तत्किमप तत्त्वं
भविष्यतीति न जानीमहे । यदि च कलाचार्यस्यापि कदर्थनं
विधत्ते कुमारो निष्पन्नं ततः कलापहणप्रयोजनं । इति विनाया
समुद्दिष्टो ऽभूत्तातश्चिन्तेन । पुनश्चिन्तितमनेन । इदमपि प्राप्त-
काष्ठं । दृष्ट्वामि तावत्कलाचार्यमेव । यथावस्थितं ततो निश्चित्य
वृत्तान्तं तन्निवारणोपाये यत्नं करिष्यामि । ततः प्रेषितस्तदाका-
रणाय सयज्ञमानं विदुरः । समागतः कलाचार्यः । अभ्युत्थित-
स्तातेन दापितमासनं विहिता परिचर्या । ततस्तदनुज्ञातविष्टरोप-
विष्टेन तातेनाभिहितं । आर्यं बुद्धिमगुद्र अपि मनुत्कर्षति कला-
पहणं कुमाराणां । तेनाभिहितं । देव वाढमुत्कर्षति युगादनु-
भावेन । तातेनाभिहितं । किं परिणताः काश्चिच्चन्दिवर्धनकुमारस्य
कम्पाः । कलाचार्येणाभिहितं । सुष्टु परिणताः । देव निष्पन्न
एव कलासु मन्दिवर्धनकुमारः । तथाहि । स्त्रीहृतमनेन ममस्य
क्षिपिज्ञानं । स्वयं दृष्टमिव गणितं । उत्पादिगमिवात्मना

बुद्धिसमुद्रेकोक्तं । देव सत्यमेव सर्वमिदं यदावेदितं वेदकेन
 तथाहि । यद्यमपि कुमारस्य पापमित्रसम्बन्धवारणे गाढमुद्युक्ताः
 सकलकाष्ठमास्त्रहे । चिन्तितं चास्त्राभिः । यद्ययं कुमारोऽनेन
 वैश्वानरपापमित्रेण विद्युज्येत ततः सत्यं नन्दिवर्धनः स्यात् । केवल-
 मीदृशं कथंचिद्वनयोर्गाढनिष्ठं प्रेम येन न शक्यतेऽधुना कुमारो
 ऽनर्थभीरुतया वियोजनं विधातुमिति । अतोऽशक्यानुष्ठानरूपं
 कुमारस्य वैश्वानरेण सह भैक्षीवारणमिति मन्यामहे । तातेनाभि-
 हितं । आर्यं कः पुनरत्रोपायो भविष्यति । बुद्धिसमुद्रेकोक्तं ।
 अतिगहनमेतद्वयमपि न जानीमः । विदुरेणाभिहितं । देव
 श्रूयतेऽथ कश्चिदतीतानागतवर्तमानपदार्थवेदी समागतो जिन-
 मतज्ञो नाम सिद्धपुत्रो महानैमित्तिकः । स कदाचिदत्रोपायं
 लक्षयति । तातेनाभिहितं । साध्वभिहितं भद्र साधु ग्रीष्मं समा-
 ह्वयतां स भवता । विदुरेणाभिहितं । यदाज्ञापयति देव इति ।

• निर्गतो विदुरः समागतो नैमित्तिकेन सह श्लोकवेल्लकथा ।
 दृष्टो नैमित्तिकस्तातेन । तुष्टचेतसा दापितमासनं हतमुचितकर-
 णीयं कथितो व्यतिकरः । ततो बुद्धिनाडीसञ्चारेण निरूप्य
 तेनाभिहितं । महाराज न विद्यतेऽत्रान्यः कश्चिदुपायः । एक एवाथ
 परमुपायो विद्यते दुर्लभस्यासौ प्रायेण । तातेनाभिहितं । कौदुशः
 स इति कथयन्वार्यः । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराजाकर्ण्य ।

अस्ति रहितं सर्वोपद्रवैर्भिवासस्थानं समस्तगुणानो कारणं
 कल्याणपरम्पराया दुर्लभं मन्दभागधेयैश्चित्तसौन्दर्यं नाम नगरं ।
 तथाहि ।

वसतां तत्र लोकानां नगरे पुण्यकर्मणाम् ।
 रागादिचरटाः सर्वे जायन्ते नैव बाधकाः ॥
 यतश्च क्षुत्पिपासाश्च बाधन्ते तत्र नो जनम् ।
 ततस्तदुच्यते धीरैः सर्वोपद्रववर्जितम् ॥
 ज्ञानादिभाजनं लोकस्तदग्रेनैव जायते ।
 कलाकलापकौग्रह्यं न ततोऽन्यत्र विद्यते ॥
 भवन्त्यौदार्यगाम्भीर्यधैर्यवीर्यादयो गुणाः ।
 वसतां तत्र तत्सर्वगुणस्थानमतो मतम् ॥
 यतश्च वसतां तत्र धन्यानां संप्रवर्तते ।
 उत्तरोत्तरभावेन विशिष्टा सुखपद्धतिः ॥
 न च संपद्यते तस्याः प्रतिपातः कदाचन ।
 कल्याणपद्धतेर्हेतुरतस्तन्नगरं मतम् ॥
 सर्वोपद्रवनिर्मुक्तं समस्तगुणभूयितम् ।
 कल्याणपद्धतेर्हेतुर्थत एव च तत्पुरम् ॥
 अत एव सदानन्दं तत्समुष्टैर्निषेवितम् ।
 नगरं चित्तसौन्दर्यं मन्दभाग्यैः सुदुर्लभम् ॥

तत्र च नगरेऽस्ति हितकारी सर्वलोकानां हृत्तोद्योगो दुष्ट-
 निग्रहे दक्षावधानः शिष्टपरिपालने परिपूर्णः कोमदण्डसमुदयेन
 शुभपरिणामो नाम राजा ।

यतोऽसौ सर्वलोकानां चित्तसन्तापवारकः ।
 तथा सत्कर्माचरेण महानन्दविधायकः ॥
 सद्गुणानमार्गोऽपि जन्तूनां च प्रवर्तकः ।

व्याकरणं । क्षेत्रीभूतमस्य ज्योतिषं । सात्मीभूतमष्टाङ्गं महानि-
 मित्तं । व्याख्यातमन्येभ्यश्चन्दोऽनेन । अभ्यस्तं नृत्तं । शिचितं
 गेयं । प्रणयिनीवास्य हस्तिशिक्षा । वयस्य दूव धनुर्वदः । मित्र-
 मिव वैद्यकं । निर्देशकारीव धातुवादः । अनुचराणीव नरसच-
 णादीनि आधेयविक्रयाणि पचच्छेद्यादीनि । किं वङ्गमा । नास्ति
 सा काचित्कला या कुमारमासाद्य न प्राप्ता परां काष्ठामिति ।
 ततः प्रादुर्भवदानन्दोदकपरिपूरितनयनयुगलेनाभिहितं तातेन ।
 आर्य एवमेतत् किमचार्य्यं । किं वार्य्यं हतोद्योगे न संपद्यते
 कुमारस्य । धन्यः कुमारो यस्य युष्मादृशा गुरवः । बुद्धिसमुद्रेणोक्तं ।
 देव मा मैवमादिश । केऽव वयं । युष्मदनुभावोऽयं । तातेना-
 भिहितं । आर्य किमनेनोपचारवचसा । युष्मत्प्रसादेनैवासदानन्द-
 सन्दर्भदायिकां संप्राप्तः कुमारः सकलगुणभाजनतां । बुद्धिसमुद्रे-
 णोक्तं । यद्येवं ततो देवकर्तव्येषु नियुक्तेरनुचरैर्न वक्षनीयाः स्वामिन
 इति पर्यालोचनया किञ्चिद्देवं विज्ञपयितुमिच्छामि । तच्च युक्त-
 मयुक्तं वा चन्तुमर्हति देवः । यतो यथार्थं मनोहरं च दुर्लभं वचनं ।
 तातेनाभिहितं । वदत्वार्थः । यथावस्थितवचने कोऽवसरोऽक्षमायाः ।
 बुद्धिसमुद्रेणोक्तं । यद्येवं ततो यदादिष्टं देवेन यथा सकलगुण-
 भाजनतां संप्राप्तः कुमार इति तथैव स्वाभाविकं कुमारस्य स्वरूपं
 प्रतीत्य नास्त्यत्र सन्देहः । किं तु सकलमपि कुमारस्य गुणसन्दोहं
 कलङ्केनेव प्राशङ्करं कण्टकेनेव तामरसं कार्पण्येनेव वित्तनिचयं
 नैर्लज्ज्येनेव स्त्रीजनं भीरुत्वेनेव पुरुषवर्गे परोपतापेनेव धर्म
 वैशानरसम्पर्केण दूषितमहमवगच्छामि । यतः सकलस्यापि कला-

कलापकौशलस्य प्रथमोऽन्तर्द्वारणं । एष तु वैश्वानरः पापमिधतया
सन्निहितः सन्नात्मीयसामर्थ्येन तं प्रथमं कुमारस्य नाशयति ।
कुमारस्तु महामोहवशात्परमार्थवैरिणमप्येनं वैश्वानरं परमोप-
कारिणमाकलयति । तदनेनेदृशेन पापमित्रेण यस्य प्रतिहतं ज्ञानमारं
प्रथमावृत्तं कुमारस्य तस्य निष्कलो गुणप्राग्भार इति ।

ततस्तदाकर्ण्य तातो वज्राहत इव गृहीतो महादुःखेन । तत-
स्तातेनाभिहितं । भद्र वेदक परित्यजेदं चन्दनरममेकग्रीतलं
तामवृन्तं न मानेय बहिष्तापो याधते । गच्छ समाकृत्य कुमारं
येनापनयामि तस्य पापमित्रसंसर्गवारणेन दुःसहमात्मानोऽन्तस्ताप-
मिति । ततो विमुच्य तामवृन्तं क्षितिमिहितजानुकरमस्तकेन
वेदकेनाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । किं तु महाप्रयोजनम-
पेक्ष्य भविव्याम्यहमस्यापितमहत्तमः । ततो न तत्र देवेन कोपः
करणीयः । तातेनाभिहितं । भद्र हितभाषिणि कः कोपावसरः ।
यदतु विवक्षितं भद्रः । वेदकेनाभिहितं । देव यद्येवं ततः कुमार-
परिचयादेवावधारितमिदं मया । यदुतायं वैश्वानरोऽन्तरङ्गभूतः
कुमारस्य वयस्यो न शक्योऽधुना केनाप्यपमारयितुं । गृहीतः
कुमारेणात्यर्थं हितयन्त्युद्यता । ॥ शक्नोति तद्विरहे क्षणमप्यामितुं
कुमारः । यतो न लभते प्रति गृह्यते रणरणकेन मन्दते यणतुप्रमनेन
रहितमात्मानं । ततो यद्यप्ययं कुमारो वैश्वानरसंसर्गत्यागं प्रति
किञ्चिदुच्यते ततोऽहमेवं तर्कयामि महान्तमुदेगं कुर्यान् आत्मघाता-
दिकं वा विदधान् चन्ददा किञ्चिदकाष्टविधरादिकमनर्पान्तरं
मंशदपेदिति । यतो नाचार्यं किञ्चिदकुं कुमारमहंति देवः ।

अतो वीरजनैर्लोकै हितकारौ निगद्यते ॥
 रागद्वेषमहामोहक्रोधलोभमदभ्रमाः ।
 कामेर्ष्याशोकदैन्याद्या ये चान्ये दुःखहेतवः ॥
 दुष्टचेष्टतया नित्यं लोकसन्तापकारिणः ।
 तेषामुद्दलनं राजा स कुर्वन्वतिष्ठते ॥
 ज्ञानवैराग्यसन्तोषत्यागसौजन्यलक्षणाः ।
 ये चान्ये जनताङ्गादकारिणः शिष्टसंमताः ॥
 तेषां स राजा सततं परिपालनतत्परः ।
 आस्ते निःशेषकर्तव्यव्यापारविमुखः सदा ॥
 धीष्टतिष्ठतिसंवेगग्रमाद्यैः परिपूर्यते ।
 भाण्डागारं यतस्तस्य गुणरत्नैः प्रतिक्षणम् ॥
 दण्डस्य वर्धते तस्य चतुर्भेदयत्नात्मकः ।
 ग्रीलाङ्गलक्षणेर्नित्यं रथदन्तिहयादिभिः ॥
 दुष्टानां निषहासकः शिष्टानां परिपालकः ।
 कोमदण्डसमृद्धस्य तेनासौ गीयते नृपः ॥

तस्य च शुभपरिणामस्य राज्ञो गृहीतजयपताका शरीर-
 सौन्दर्येण विनिर्जितभुवनचया कलाकलापकौशलेनापहस्तिरति-
 विभ्रमा विलासविस्तरेणाधरितारुन्धतीमाहात्म्यातिशया निजपति-
 भक्ततया निष्प्रकम्पता नाम महादेवी ।

एकच सर्वयत्नेन कृतालङ्कारचर्चनम् ।
 सुरासुरनरस्त्रैणं यस्याश्लोकेऽतिसुन्दरम् ॥
 लोभायै सुनिमग्नस्य कदाचिदुपनिष्ठते ।

अन्यथां दिशि संस्थाप्य सा देवी निष्प्रकम्पता ॥
 आसक्तिर्मुनिचित्तानां तस्यामेवोपजायते ।
 अतः शरीरसौन्दर्यात्सा गृहीतपताकिका ॥
 रुद्रेन्द्रोपेन्द्रचन्द्राद्याः कलाकौशलशालिनः ।
 ये चान्ये लोकविख्याता विद्यन्ते भुवनत्रये ॥
 लोभकामादिभिः सर्वे जितास्ते भावप्रचुम्भिः ।
 न कौशलमतस्तेषां विद्यते परमार्थतः ॥
 तस्यास्तु देव्यास्तत्किंचित्कौशलं धेनु लीलया ।
 ताम्पराजयते तेन साभिभूतजगत्त्रया ॥
 रतेर्विलासाः कामस्य केवलं तोषहेतवः ।
 मुनयस्तु पुनस्तेषां न वार्तामपि जानते ॥
 तस्याः शक्ताः पुनर्देव्या व्रतनिर्वाहणादयः ।
 विशासा मुनिश्लोकस्य मानसाक्षेपकारिणः ॥
 अतोऽपहसिता सत्यं स्त्रविश्लासै रतिस्तया ।
 यया च भर्तुर्भक्ता सा तयेदानीं निगद्यते ॥
 आपस्मिमग्रं भर्तारं प्रकाम्य निजजीवितम् ।
 निर्वाहयति वीर्येण तेनासौ भर्तृवत्सला ॥
 अदन्तौ पुनर्नैव पत्युः संरक्षणक्षमा ।
 निष्प्रकम्पतया तस्माद् भर्तृभक्तया जिता ॥
 किं चेह षड्जनोक्तेन राज्ञः कार्यप्रमाधनी ।
 तस्य राज्ये परं मारा सा देवी निष्प्रकम्पता ॥

तयोश्च निष्प्रकम्पताश्चमपरिणामयोर्देवीनूपयोरस्ति प्रकर्षः

सुन्दराणामुत्पत्तिभूमिराश्चर्याणां मञ्जूषा गुणरत्नराशेः वपुर्वैलब्ध-
 ण्येन मुनीनामपि मनोहारिणी चान्तिनाम दुहिता ।

यतः सा सततानन्ददायिनी पर्युपासिता ।

स्मरणेनापि निःशेषदोषमोषविधायनी ॥

निरीक्षते विग्राहाची यं नरं किल लीलया ।

पण्डितैः स महात्मेति कृत्वा गाढं प्रशस्यते ॥

आलिङ्गनं पुनस्तस्या मन्ये यो लस्यते नरः ।

स सर्वनरवर्गस्य चक्रवर्ती भविष्यति ॥

अतश्चादतरं तस्या नान्या जगति विद्यते ।

प्रकर्षः सुन्दराणां सा विद्वद्भिस्तेन गौयते ॥

सद्भ्यान्केवलज्ञानमहर्द्धिप्रशमादयः ।

लोकानामहुता भावा ये चमत्कारकारिणः ॥

ते भवन्ति भविष्यन्ति भूताद्यामन्तगो यतः ।

तत्प्रसादेन सत्त्वानां तामाराधयतां सदा ।

उत्पत्तिभूमिः सा तस्मादाश्चर्याणामुदाहता ।

यथा च रत्नमञ्जूषा तथेदानीं निबोधत ॥

दानशीलतपोज्ञानकुलरूपपराक्रमाः ।

सत्यग्रीवार्जवालोभवीर्यैश्वर्यादयो गुणाः ॥

ये केचित्सुन्दरा लोके वर्तन्ते रत्नरूपिणः ।

चान्तिरेव हि सर्वेषां तेषामाधारतां गता ॥

तेनासौ रत्नमञ्जूषा विद्वद्भिः परिकीर्तिता ।

चान्तिदीप्ता गुणाः सर्वे न शोभन्ते निराश्रयाः ॥

अथवा ।

चान्तिरेव महादानं चान्तिरेव महातपः ।
 चान्तिरेव महाज्ञानं चान्तिरेव महादमः ॥
 चान्तिरेव महाशीलं चान्तिरेव महाकुलम् ।
 चान्तिरेव महावीर्यं चान्तिरेव पराक्रमः ॥
 चान्तिरेव च सन्तोषः चान्तिरिन्द्रियनिग्रहः ।
 चान्तिरेव महाशौचं चान्तिरेव महादया ॥
 चान्तिरेव महारूपं चान्तिरेव महाबलम् ।
 चान्तिरेव महैश्वर्यं चान्तिर्धैर्यमुदायता ॥
 चान्तिरेव परं ब्रह्म सत्यं चान्तिः प्रकीर्तिता ।
 चान्तिरेव परा मुक्तिः चान्तिः सर्वार्थमाधिका ॥
 चान्तिरेव जगदम्या चान्तिरेव जगद्धिता ।
 चान्तिरेव जगज्ज्येष्ठा चान्तिः कल्याणदायिका ॥
 चान्तिरेव जगत्पूज्या चान्तिः परममङ्गलम् ।
 चान्तिरेवौषधं चाह सर्वव्याधिमिवर्हणम् ॥
 चान्तिरेवारिनिर्माणं चतुरङ्गं महाबलम् ।
 किं वाच यदुक्तोक्तेन चान्तौ सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥
 अत एव तु मा कन्या मुनिस्तोकमनोहरा ।
 कुर्यादौदृग्रूपायां को न चित्तं सचेतनः ॥

अन्यस्य ।

यस्य चित्तं ममारोहेद्विस्तमन्तौ स्रस्तीसया ।
 सा कन्या धन्यतां प्राप्य सोऽपि तद्रूपतां व्रजेत् ॥

अतः सम्यग्गुणाकाङ्क्षी कः सकर्णे न तां हृदि ।

कुर्यात्कन्यां सदाकाशं भवकामसमर्पिकाम् ॥

एवं च स्थिते ।

सा गुणोत्कर्षयोगेन कन्या सर्वाङ्गसुन्दरा ।

अस्य वैश्वानरस्योच्चैः प्रतिपद्यतया स्थिता ॥

तस्या दर्शनमात्रेण भीतभीतः सुविह्वलः ।

एष वैश्वानरो मन्ये दूरतः प्रपलायते ॥

निःशेषदोषपुञ्जोऽयं सा कन्या गुणमन्दिरम् ।

साक्षादग्निरयं पापः सा पुनर्हिमश्रीतला ॥

सहावस्थानमेवं हि नानयोर्विद्यते कश्चित् ।

विरोधभावात्तेनैवमस्माभिरभिधीयते ॥

यदैव कन्यां तां धन्यां कुमारः परिणयेत्यति ।

अनेन पापमित्रेण तदा मैत्रौ विहास्यति ॥

अथान्तरे चिन्तितं विदुरेण । अये अनेन जिनमतज्ञेन नैमि-
त्तिकेनेदमभिहितं । यथा चित्तसौन्दर्यं यः शुभपरिणामः तस्य या
निष्प्रकम्पता तज्जनिता या छान्तिः सैवामुं नन्दिवर्धनकुमारस्यानेन
पापमित्रेण वैश्वानरेण सह संसर्गं निवारयितुं समर्था नान्यस्तस्मि-
न्वारणे कश्चिदुपाय इति । तत्सर्वमनेन युक्तमुक्तं । अथवा किम-
चाश्चर्यं । न हि जिनमतज्ञः कदाचिदयुक्तं भाषते । ततस्तन्नैमि-
त्तिकवचनमाकर्ण्य तातेनावलोकितं पार्श्ववर्तिनो मतिधनस्य महा-
मन्त्रिणो वदनं । स्थितोऽसौ प्रह्वतरः । अभिहितस्तातेन । आर्य
मतिधन श्रुतमेतद्भक्तता । मतिधनेनाभिहितं । देव श्रुतं । ताते-

नाभिहितं । आर्यं यद्येवं ततो महद्दिदं मम चित्तोद्वेगकारणं
यदेय विग्रिष्टजनसृङ्खलीयोऽपि कुमारस्य गुणकलापः पापमित्र-
सम्बन्धदूषितो निष्कलः संपन्न इति । तद् गच्छ श्रौघं प्रेषय
चित्तमौन्दर्यं वचनविन्यासकुशलान् प्रधानमहत्तमान् पादय
तद्देयासम्भवीनि प्राभृतानि उपदिश गच्छतां तेषां निरन्तरमम्ब-
न्धकरणपटून्युपचारवचनानि याचय कुमारार्थं शुभपरिणामं
शान्तिदारिकामिति । मतिधनेनाभिहितं । यदाज्ञापयति देव ।
इति मिर्गन्तुं प्रवृत्तो मतिधनः । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराज
असमनेमारम्भेण । न खल्वेवंविधगमनयोग्यं तन्नगरं । तातेनाभि-
हितं । आर्यं कथं । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराज समस्तान्ये-
वाच लोके नगरराजभार्यापुत्रमित्रादीनि वस्त्रानि दिविधानि
भवन्ति । तद्यथा । अन्तरङ्गाणि बहिरङ्गाणि च । तत्र बहिरङ्गेष्वेव
वस्तुषु भवादृशां गमनाज्ञापनादिव्यापारो नाम्तरङ्गेषु । एतच्च
नगरं राजा तापसी दुहिता च सर्वमन्तरङ्गं वर्तते । तत्र युज्यते
तत्र महत्तमप्रेषणं । तातेनाभिहितं । आर्यं कः पुनस्तत्र प्रभवति ।
जिनमतज्ञेनाभिहितं । योऽन्तरङ्ग एव राजा । तातेनाभिहितं ।
आर्यं कः पुनरसौ । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराज कर्मपरि-
णामः । तस्य हि शुभपरिणामस्य कर्मपरिणामेनैव भटभुक्ता
दत्तं तन्नगरं । अतस्तदायसोऽसौ वर्तते । तातेनाभिहितं । आर्यं
किं भवत्यसौ कर्मपरिणामो मादृशमभ्यर्चनाविषयः । जिनमत-
ज्ञेनाभिहितं । महाराज नैतदेवं । न हि यपेष्टकारो प्रायेण
नापेक्षते मत्पुत्राभ्यर्चनां न रक्षते मत्पुत्रवचनेन न मृद्वते

परोपरोधेन नानुकम्पते दृष्टायापद्गतं जनं । केवलमसावपि कार्यं
विदधानः पृच्छति महत्तमभगिनीं लोकस्थितिं पर्यालोचयति
स्वभार्यां कालपरिणतिं कथयत्यात्मीयमहत्तमाय स्वभावाय
अनुवर्तते नन्दिवर्धनकुमारस्य समस्तभवान्तरानुयायिनीं प्रच्छन्नरूपां
भार्यां भवितव्यतां विभेति कियन्मात्रं नन्दिवर्धनकुमारवीर्यादपि
स्वप्रवृत्तौ । ततश्चैवंविधमन्तरङ्गपरिजनं स्वमन्त्रावनया सन्मान्यैष
कर्मपरिणाममहाराजः कार्यं कुर्वाणो न बहिरङ्गलोकं रटन्तमपि
गणयति किं तर्हि यदात्मने रोचते तदेव विधत्ते । तस्मान्ना-
थमभ्यर्थनोचितः । किं तु यदास्य प्रतिभासिष्यते तदा स्वयमेव
कुमाराय दापयिष्यति शुभपरिणामेन चान्तिदारिकामिति ।
तातेनाभिहितं । आर्यं हतास्तर्हि वयं । यतो न ज्ञायते कदापि
तस्य प्रतिभासिष्यते अस्मिंश्चानपसारिते पापमित्रे कुमारस्य समस्त-
गुणविफलतया न किञ्चिदस्माकं जीवतीति क्त्वा । जिनमत-
जेनाभिहितं । महाराजास्य विषादेन । किमत्र क्रियते यदीदृश-
मेवेदं प्रयोजनमिति । तथाहि ।

नरः प्रमादौ शक्येऽर्थे स्यादुपास्यभ्राजणम् ।

अशक्यवस्तुविषये पुरुषो नापराध्यति ॥

अपि च ।

योऽशक्येऽर्थे प्रवर्तते अनपेक्ष्य यत्नायकम् ।

आत्मनय परेषां च स हास्यः स्यादपिपयिताम् ॥

तदप्येवं स्थिते कार्ये यद्गविष्यतया परम् ।

भवतां त्यक्तचिन्तामामाचितुं पुण्यते भुवम् ।

अन्यच्च कथ्यते किञ्चित्चेतसः स्वास्थ्यकारणम् ।

निरालम्बनतामेत्य मा भूद्दैन्यं भवादृशम् ॥

तातेनाभिहितं । आर्यं साधून् । समाश्वासिता वयमनेन भवतां पश्चिमवचनेन । तत्कथय किं तदस्माकं चेतसः स्वास्थ्यकारणमिति । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराज अस्वस्य कुमारस्य प्रच्छन्न-
रूपः पुण्योदयो नाम वयस्यः । स यावदस्य पार्श्ववर्ती तावदेव
वैश्वानरः पापमिचतया यं यमनयं कुमारस्य संपादयिष्यति स
भोऽस्य प्रत्युतार्थरूपतया पर्यवस्यतीति । तदाकर्ण्य मगाक् स्वस्यो-
भूतस्त्रातः ॥

अत्रान्तरे दिनकरमम्बरतलस्य मध्यभागमाकृष्टं निवेदयन्नाडि-
काक्षेदप्रक्षतपटहनादानुसारी समुत्थितः शङ्खशब्दः । पठितं
कालनिवेदकेन ।

न क्रोधात्तेजसो वृद्धिः किं तु मध्यस्थभावतः ।

दर्शयन्निति लोकानां सूर्यो मध्यस्थतां गतः ।

तातेनाभिहितं । अये मध्याह्नममथो वर्तते । ततः समुत्थात-
व्यमिदानीमिति कृत्वा विवर्जितो राजलोकः । पूजितौ कलाचार्य-
नैमित्तिकौ प्रस्थापितौ सव्यमानं । ततो नैमित्तिकवचनादग्रक्या-
मुष्ठानमेतदिति जातनिर्णयेनापि तातेनातिमोहहेतुतथापत्यक्षेपस्य
समादिष्टो विदुरः । यदुत परीक्षितयो भवता कुमाराभिप्रायः
किं शक्यतेऽस्मात्पापमिषादियोजयितुं कुमारो न वेति । विदुरे-
णाभिहितं । यदाशापयति देवः । ततः समुत्थितस्त्रातः । हतं
दिवसोचितं कर्तव्यं ॥

द्वितीयदिने समागतो मम समीपे विदुरः । विहितप्रणामो
 निषण्णो मदन्तिके । पृष्टो मया । भद्रं ह्यः किं नागतोऽसि ।
 विदुरेण चिन्तितं । अथे समादिष्टस्तावदहं देवेन । यथा लक्ष्मि-
 तयो भवता कुमारमभिप्रायः । ततोऽहमस्मै यत् तत्साधुभ्यः सका-
 शादाकर्णितमासीन्मया दुर्जनसंसर्गदोषप्रतिपादकमुदाहरणं तत्क-
 थयामि । ततो विज्ञास्यते स्वस्वेतदीपोऽभिसन्धिरिति । एवं
 विचिन्त्य विदुरेणभिहितं । कुमार किञ्चिदाश्चमभूत् । मया-
 भिहितं । कीदृशं । विदुरेणभिहितं । कथानकमाकर्णितं । मया-
 भिहितं । वर्णय कीदृशं तत्कथानकं । विदुरेणभिहितं । वर्ण-
 यामि । केवलमवहितेन श्रोतव्यं कुमारेण । मयाभिहितं । एष
 दत्तावधानोऽस्ति । विदुरेणभिहितं ॥

अस्यस्थानेव मनुजगतौ नगर्यामस्मिन्नेव भरताभिधाने पाटके
 चित्तिप्रतिष्ठितं नाम पुरं । तत्रास्ति वीर्यनिधानंभूतः कर्मविलासो
 नाम राजा । तस्य च द्वे अपमहिष्यौ शुभसुन्दरी अकुशलमाला
 च । तत्र शुभसुन्दर्याः पुत्रोऽस्ति मनोयी नाम बालोऽकुशल-
 मालायाः । तौ च मनोषिवालौ संप्राप्तकुमारभावौ नामाकारेषु
 काननादिषु क्रीडारममनुभवन्तौ यथेष्टेष्टया विचरतः । अन्यदा
 स्वदेहाभिधाने कानने नातिदूरादेव दृष्टस्ताभ्यां कश्चित्पुरुषः । स
 च तयोः पश्यतोरेव समादृष्टदुष्कृत्याभिधानं वस्त्रौकं । निषङ्क-
 स्तेन मूर्धनामकतरुशाखायां पाशको निमितः शिरोधरायां प्रवा-
 हितद्यात्मा । ततो मा साहसं मा साहसमिति वदन्तौ प्राप्तौ
 समम्भ्रमं तत्समीपं कुमारौ । ह्यः पाशको बालेन । ततः

समो हविः कलो भग्नलोचनश्च पतितोऽसौ पुरुषो भूतले । समाह्वा-
दितो वायुदानेन कुमारार्था । लब्धा चेतना उन्मीलिते लोचने
निरौचिता दिशः दृष्टौ कुमारौ । अभिहितस्तार्था । भद्र
किमेतदधमपुरुषोचितं भवता व्यवसितं किं वा भद्रस्तेदृशाध्यवसा-
यस्य कारणमिति कथयतु भद्रो यद्यनाख्येयं न भवति । ततो
दौर्घदौर्घं निःश्वस्य पुरुषेणाभिहितं । अलमस्मादौयकथया । न
सुन्दरमनुष्ठितं भद्रार्था यदहमात्मदुःखानलं निर्वापयितुकामो
भवद्वा धारितः । तदधुनापि न कर्तव्यो मे विघ्न इति ब्रुवाणः
समुत्थितः पुनरात्मानमुल्लसयितुमसौ पुरुषः । धृतो बालेन अभि-
हितश्च । भद्र कथय तावदस्माकमुपरोधेन खलुत्तमानं । ततो
यद्यलम्प्रतीकारः स्यात्ततो यद्रुधितं तत्कुर्याः । पुरुषेणाभिहितं ।
यदि निर्वन्धस्ततः श्रूयतां । आसीन्मम ग्रौरमिव सर्वस्वमिव
जीवितमिव हृदयमिव द्वितीयं भवजन्तुर्नाम मित्रं । स चातिस्ने-
हनिर्भरतया न क्षणमात्रमपि मां विरहयति । किं तर्हि सकल-
काशं मामेव लालयति पालयति पृच्छति च मां चणे चणे ।
यदुत भद्र स्पर्शनं किं तुभ्यं रोचते । ततो यद्यदहं वदामि
तत्तदसौ भवजन्तुर्मम वयस्यो वत्सलतया संपादयति न कदाचि-
न्मात्रतिकूलं विधत्ते । अन्यदा मम मन्दभाग्यतया दृष्टस्तेन सदा-
गमो नाम पुरुषः । पर्यालोचितं च सह तेन किञ्चिदेकान्ते भव-
जन्तुना । भावितश्चित्तेन हृष्ट इव लक्ष्यते । ततस्तत्कालादारभ्य
श्रियिलीभूतो ममोपरि स्नेहाबन्धः । न करोति तथा लालनां
न दर्शयत्यात्मबुद्धिं न प्रवर्तते मदुपदेगेन न मम वार्तामपि

प्रश्नयति प्रत्युत मां वैरिकमेव मन्यते दर्शयति विप्रियाणि
 सकलं प्रतिकूलमासेवते । ततो मया चिन्तितं । हा हन्त किमे-
 तत् । न मया किञ्चिदस्य व्यलीकमाचरितं । किमित्ययमकाण्ड
 एव भवजन्तुः षष्ठिकापरावर्तित इवान्यथा संवृत्तः । हा हतोऽस्मि
 मन्दभाग्य इत्यारारब्धमानो वज्राहत इव पिष्ट इव हतसर्वस्व
 इव शोकभराक्रान्तमूर्तिः प्राप्तोऽहं दुःखातिरेकं । ललितं च
 कथञ्चित्पर्यालोचयता मया । अये सर्वोऽप्ययं सदागमपर्यालोचज-
 नितोऽनर्थयतिकरः । विप्रतारितोऽयं मम वयस्योऽग्नेन पापेन । स
 चोन्मूलयन्निव मम हृदयं पुनः पुनस्तेन सदागमेन सह रहसि
 पर्यालोचयति । तन्निवारणार्थं रटन्तमपि मां नाकर्णयति ।
 यथा यथा च भवजन्तोः सदागमपर्यालोचः सुतरां परिणमति
 तथा तथा मामेष नितरां शिथिलयति । ततः प्रवर्धते मे
 गाढतरं दुःखं । अन्यदा दृढतरं पर्यालोच्य सदागमेन सह
 किञ्चिदेकान्ते चोटितो मया सह सन्नन्धः सर्वथैव भवजन्तुना ।
 परिच्छिन्नोऽहं चित्तेन । त्यक्तानि मम वल्लभानि, मद्वचनेनैव
 गृहीतानि यानि पूर्वं कोमलद्वलीगण्डपिधानादिसनाथानि
 ग्रयनानि । विरहितानि हंसपद्मादिपूरितान्यासनानि । मुक्तानि
 वृद्धतिकाप्रावाररसिकाचीनांशुकपट्टांशुकादौनि कोमलवक्ष्त्राणि ।
 प्रत्याख्यातानि मम सुखदायीनि शीतोष्णार्तुप्रतिकूलतया सेव्यानि
 कस्त्ररिकागुरुचन्दनादौनि विलेपनानि । वर्जितः सर्वथा ममाह्ला-
 दातिरेकमभ्यादकः कोमलतनुलताकलितो ललनामङ्गातः । ततः-
 प्रभृति म भवजन्तुः करोति केगोत्पाटनं श्रेते कठिनभृमौ धार-

यति शरीरे मलं परिधत्ते जरञ्जीवराणि वर्जयति दूरतः ।
 स्त्रीगात्रघट्टं कथंचिदापन्ने तस्मिन् करोति प्रायश्चित्तं सहते ।
 माघमासे शीतं गृह्णाति ज्येष्ठाषाढयोरातपं सर्वथा परमवैरिक
 इव यद्यत्किञ्चिन्ने प्रतिकूलं तत्सर्वमाचरति । ततो मया चिन्तितं ।
 परित्यक्तस्त्रावत्सर्वथाहमनेन गृहीतश्च श्रुतुवद्वा । तथाप्यामरणान्ताः
 प्रणयाः सज्जनानामिति वृद्धवादः । ततो यद्यप्यहमनेन सदागम-
 पापमिषेण विप्रतारितो मामेवं कदर्थयति तथाप्यकाण्ड एव न
 मया भोक्तव्यः । यतो भद्रकोऽयं ममात्मीयप्रकृत्या लक्षितो वज्रना
 कालेन हतानि भूयांसि ममानुकूलानि । सदागममीलकजनितो
 ऽयमस्य विपर्यासः । तत्कदाचिदपगच्छत्येष कालेन । ततो भवि-
 यति ममोपरि पूर्ववदस्य स्नेहभावः । एवं पर्यालोच्य व्यवस्थितोऽहं
 वशिष्कृतोऽपि तेन भवजन्तुना तस्यैव सम्बन्धिनि शरीराभिधाने
 प्रासादे महादुःखानुभवेन कालमुदीक्षमाणो दुराशापाशावपाशितः
 सन् कियन्तमपि कालमिति । अन्यदा सदागमवचनमतुवर्तमान-
 स्तिरस्त्राय मां पश्यक्रियया निष्कास्य ततोऽपि प्रासादात्परमाधा-
 मिंक इव निर्धृणतया मामाक्रन्दन्तमवगणय्य रुष्ट इव तत्र यास्यामि
 यत्र भवन्तं लोचनाभ्यां न द्रष्टव्यमीत्यभिधाय गतः कुत्रचित् ।
 स चेदानीं निर्धृतौ नगर्यां प्राप्तः श्रूयते । सा च मादृशमगम्या
 नगरी । ततो मया चिन्तितं । किमधुना मया प्रियमित्रपरि-
 भूतेन तदिरहितेन चाजागलस्तनकल्पेन जीवितेन । ततस्तेदमध्य-
 वसितमिति ॥

शालेनाभिहितं । साधु स्पर्शनं साधु । त्वाने भवतो व्यवसायः ।

दुःसहं हि प्रियमिचपरिभवदुःखं । तद्विरहसन्तापश्च न शक्यते
ऽन्यथा यापयितुं । तथाहि ।

न शक्यः सहजात्सोढुं क्षमिणापि पराभवः ।

कनकेन हि निर्मुक्तः पाषाणोऽपि प्रलीयते ॥

मानिनां मित्रविरहे जीवितुं नैव शुच्यते ।

इदं हि नश्यता तूर्णं वासरेण निवेदितम् ॥

अहो ते मित्रवत्सलता अहो स्थिरानुरागः अहो कृतज्ञता
अहो साहसं अहो निर्मिथ्यभावतेति । भवजन्तोः पुनरहो क्षण-
रक्तविरक्तता अहो कृतघ्नता अहो असौकिकत्वं अहो मूढता अहो
खरहृदयत्वं अहो अनार्यानुष्ठानप्रवृत्तिरिति । केवलमेवमपि स्थिते
प्रवीम्यहमत्र किञ्चित्तादाकर्णयतु भद्रः । स्पर्शनेनाभिहितं । वदतु
निर्विकल्पमार्यः । बालेनाभिहितं ।

असह्यप्रतिकाराणामभिमानावलम्बिनाम् ।

स्नेहैकबद्धकक्षाणां युक्तमेतद्भवाद्भगाम् ॥

तथापि मदनुग्रहेण धारणीया भद्रेण प्राणाः । इतरथा
ममापीयमेव गतिः । रञ्जितोऽहमनेन भवतो निष्कृच्चिमनिष्वा-
त्सलेन । दाक्षिण्यमहोदधयश्च सत्पुरुषा भवन्ति । सत्पुरुषश्च भद्रः
कार्यतो गम्यते । अतः कर्तव्यमेवैतन्निर्विचारं मामकं वचनं भद्रेण ।
यद्यपि चूतमनोरथा न चिक्षिणिकथा पूर्यन्ते तथापि मदनुकम्पया
भवता मत्सम्बन्ध एव भजन्तुविरहदुःखप्रतीकारबुद्ध्या मन्तव्यः ।
स्पर्शनेनाभिहितं । माधु आर्य माधु । धारिता एव भवतानुप-
हतवत्सलेनातिषिग्धवचनामृतमेकेनानेन स्वयमेव विलीयमाना

मदीयप्राणाः । किमत्र वक्तव्यं । नष्टो मेऽधुना शोकमन्तापः ।
विस्मारित इव भवता भवजन्तुः । शीतलीभूतं नयनयुगलं
आह्लादितं चित्तं निर्वापितं मे शरीरं भवदर्शनेन । किं
वज्रना । तमेवाधुना भवजन्तुरिति । ततः संजातस्तयोर्निरन्तर-
स्नेहभावः ॥

मनीषिणा चिन्तितं । न खलु सहजोऽनुरक्तो वयस्यः केन-
चित्प्रेक्षापूर्वकारिणा पुरुषेण निर्दोषस्त्यज्यते । न च सदागमो
निर्दोषं कदाचित्प्राप्नोति । स हि गाढं पर्यालोचितकारौति
श्रुतमस्माभिः । तदत्र कारणेन भवितव्यं । न सुन्दरः खल्वेव
स्पर्शनः प्रायेण । तदनेन सह मैत्रीं कुर्वता विरूपमाचरितं
बालेन । एवं चिन्तयन्नेव मनीषी संभाषितः स्पर्शनेन । कृतं
मनीषिणापि श्लोकयाचानुरोधेन सम्भाषणं । संजाता तैमापि सह
वचिच्छायया मैत्री स्पर्शनस्य ॥

प्रविष्टाः सर्वेऽपि नगरे । संप्राप्ता राजभवनं । दृष्टो दत्ता-
स्थानः कर्मविलासः सह महादेवीभ्यां । कृतं पादपतनं जननी-
जनकानां । आनन्दितास्तैराशीर्वादेन । दापितान्यासनानि ।
नोपविष्टास्तेषु निपत्या भूतान् । दर्शितः स्पर्शनः । कथितस्त-
हृत्तान्तः । प्रकाशितश्चात्मानश्च तेन सह मैत्रीभावः कुमारभ्यां ।
परितुष्टः कर्मविलासः चिन्तितमनेन । मम तावदपस्थासेवनमिव
व्याधेरुपचयहेतुरेष स्पर्शनो दृष्ट एव मयानेकशः पूर्वं । तत्सुन्दर-
मेतत्संपरं यदनेन सहानयोर्मैत्री मंजातेति । केवलं प्रकृतिरिचं
ममानादिहृडा वर्तते । यदुत योऽस्थानुकूलस्तस्य मया प्रतिकूलेन

भवितव्यं । यः पुनरस्य प्रतिकूलो निरभिष्वङ्गतया मया तस्य सुन्दरं वर्तितव्यं । यः पुनरेनमेकान्ततत्त्वजति स मयापि सर्वथा मोक्ष्य एव । तदेवं स्थिते निरीक्ष्य निरीक्ष्य कुमारयोरेनं प्रति चेष्टितं यथोचितं करिष्यामीति । विचिन्त्याभिहितं कर्मविलासेन । भो वत्सौ सुन्दरमनुष्ठितं भवद्वां यदेष स्पर्शनः प्राणत्यागं विदधानो धारितो मैत्रीकरणेन पुनः सुन्दरतरं । चौरखण्डयोगतुल्यो हि वत्सयोरनेन सार्धं सम्वन्धः ॥

अकुशलमाश्रया चिन्तितं । अहो मे धन्यता । भविष्यत्येतत्सम्बन्धेन मम यथार्थं नाम । यो ह्यस्य स्पर्शनस्यानुकूलः स ममात्यन्तवत्सलः । स एव च मां वर्धयति पालयति मदीयस्नेहफलं चानुभवति नेतरः । वज्रगोऽनुभूतपूर्वमेतन्माया । एव च मदीयः सूनुरेनं प्रति सुखरागेण गाढमनुकूलो लक्ष्यते । ततो भविष्यति मनोरथपूर्तिरिति । विचिन्त्य तया शालं प्रत्यभिहितं । वत्स सुन्दरमनुष्ठितं । अवियोगो भवतु भवतः सुमिचेणेति ॥

शुभसुन्दर्या चिन्तितं । न सुन्दरः खल्वेष मम तनयस्य पापमित्रसम्बन्धः । रिपुप्रेष परमार्थेन कारणमनर्थपरम्परायाः । प्रचुरयं ममापि सहजो वर्तते । कदर्यिताश्मनेन वज्रशः पूर्वं । नास्त्येव मयास्य च महावस्थानं । केवलमेतावानत्र चित्तसन्धारणाहेतुः पदेष मदीयपुत्रोऽमुं प्रति मुखच्छायया दृष्टिविकारेण च विरक्त इव लक्ष्यते । ततो न प्रभविष्यति प्रायेण ममायं पापः । यदि वा न शायते किं भविष्यति । विषमः खल्वेष दुरात्मा । इत्याद्यनेकविकल्पमाश्रयमानमापि गम्भीरतया मौनेनैव स्थिता

शुभसुन्दरी ॥ अत्रान्तरे संजातो मध्याह्नः । उपसंहृतमास्थानं ।
गताः सर्वेऽपि स्वस्थानेषु ॥

ततस्तद्दिनादारभ्य प्रवर्धते बालस्य स्पर्शनेन सह स्नेहाबन्धः ।
चकितस्तिष्ठति सर्वथा मनोषी । न गच्छति विश्रम्भं । स्पर्शनस्तु सदा-
सन्निहिततया कुमारयोरन्तर्बहिष्य न पार्थं मुञ्चति । ततः पर्यटन्ति
ते सहिता एव नानास्थानेषु क्रीडन्ति विविधक्रीडाभिः । ततो
मनोषिणा चिन्तितं । क्रीदुग्रमनेन स्पर्शनेन सह विचरतां सर्वत्रा-
विश्रम्भचित्तामां सुखं । न चैष तावदद्यापि सम्यग् लक्ष्यते क्रीदुग्र-
स्वरूप इति । न चाज्ञातपरमार्थैरेष निर्धारयितुं मयश्नीतुं वा
पार्यते । तदिदमव प्राप्नोष्यामि । गवेषयामि तावदस्य मूलशृङ्गं ।
ततो विज्ञाय यथोचितमाचरिष्यामीति स्थापितः सिद्धान्तः । ततः
समाहृतो रहसि बोधो नामाङ्गरचः । अभिहितस्यामौ । भद्र
समास्य स्पर्शनस्योपरि महानविश्रम्भः । तदस्य मूलशृङ्गं सम्यगव-
बुध्य ग्रीष्ममावेदय । बोधेनाभिहितं । यदाज्ञापयति कुमार इति ।
निर्गतो बोधः । ततोऽभ्यस्तमस्तदेवभाषाकौशलो बज्रविधवेप-
विरचनाचतुरः स्वामिकार्यबद्धकक्षो लभ्यलक्ष्योऽनुपलक्ष्य प्रहि-
तस्तेनात्मनीयः प्रभावो नाम पुरुषः प्रणिधिः । आदिष्टस्यामौ
प्रस्तुतप्रयोजनं । ततो विविधदेशेषु कियन्तमपि कालं पर्यट्य
समागतः सोऽन्यदा । प्रविष्टो बोधसमीपे । विहितप्रणामो
निपणो भृतले । बोधेनापि विधायोचितां प्रतिपत्तिमभिहितो
ऽमौ । भद्र वर्णयात्मनीयहृत्तान्त ।

प्रभावः प्राह । यदाज्ञापयति देवः । अस्ति तावदहमितो

निर्गत्य गतो बहिरङ्गेषु नानादेशेषु । न लब्धो मया तत्र प्रसूत-
 प्रवृत्तिगन्धोऽपि । ततो गतोऽहमन्तरङ्गेषु जनपदेषु । तत्र च
 दृष्टमेकत्र मया भिक्षुपत्नीकल्पमाकीर्णं समन्तात्कामादिचरटैर्नि-
 वासः पापिष्ठलोकानामाकरो मिथ्याभिमानस्य हेतुरकल्याणपरम्प-
 रायाः अवष्टब्धं सततं विततेन तमसा रहितं प्रकाशलेङ्गेनापि
 राजसचित्तं माम् नगरं । तत्र च चूडामणिसुरटचक्रस्य कारणं
 समस्तपापवृत्तीनां वज्रपातः कुशलमार्गगिरेः दुर्जयः शक्रादीनाम-
 तुल्यबलपराक्रमो रागकेसरौ नाम नरेन्द्रः । तस्य च चिन्तकः
 सर्वप्रयोजनानां अप्रतिहताशः समस्तस्थानेषु निपुणो जगद्वशीकरणे
 कृताभ्यासो जन्तुविमोहने पटुबुद्धिः पापनीतिमार्गेषु अनपेक्षः
 स्वकार्यप्रवृत्तौ परोपदेशानां निक्षिप्तसमक्षराव्यभारो विषयाभि-
 क्षायो नामामात्यः । ततस्तस्मिन्नगरे यावदहं राजकुलस्यार्थ-
 भूभागे प्राप्तस्तावदकाण्ड एव समुल्लसितो बहलः कोलाहलः ।
 निर्गच्छन्ति घोषयता बन्दिवृन्देन प्रख्यापितमाहात्म्या लौक्यादि-
 नरेन्द्राधिष्ठिता मिथ्याभिनिवेशादयो भूयांसः स्यन्दनाः । पूरयन्ति
 गल्लगर्जितेन दिगन्तराणि राजमार्गमवतरन्तो ममत्वादयः करि-
 वराः । क्षलिता हेयारवेण अधिरयन्तो दिक्चक्रवालमज्ञानादयो
 वरवाजिनः । विराजन्ते गृहीतनानायुधा रणशौण्डीरतया वल्ल-
 मानाः पुरतो धावन्तश्चापलादयोऽसंख्येयाः पदातयः । ततः
 कन्दर्पप्रयाणकपटहशब्दाकर्णनभमनन्तरं खरपवनप्रेरितमेघजालमिव
 क्षणमाघेणैव विल्लासध्वजमालाकुलं विष्योकग्रह्णकाहलाध्वनिपूरित-
 दिगन्तरं मिलितमपरिमितं वक्षं । ततस्तदवलोक्य मया चिन्तितं ।

अथे किमेतत् । गन्तुमिव प्रवृत्तः कचिदयं राजा लक्ष्यते ।
तत्किमस्य गमनप्रयोजनमिति । यावदितर्काकुलस्तिष्ठामि तावद्दृष्टो
मया पर्यन्तदारुणः स्वरूपेणादर्शकः संसारवैचित्र्यस्य बोधकोऽविदुषां
निर्वेदभूमिर्विवेकिनामविज्ञातस्वरूपो निर्विवेकस्तस्यैव विषया-
भिलाषस्य मन्त्रिणः सम्बन्धी विपाको नाम पुरुषः । ततः प्रियसम्भा-
षणपूर्वकं पृष्टोऽसौ मया । भद्रं कथय किमस्य नरेन्द्रस्य प्रस्थान-
कारणं । कुतूहलं मे । विपाकेनाभिहितं । आर्यं यद्येवं ततः
समाकर्षय ॥

पूर्वमिह कचिदवसरे सुगृहीतनामधेयेन देवेन रागकेसरिणा-
भिहितोऽस्माद्यः । यदुत आर्यं विषयाभिलाष तथा कथंचिद्विधेहि
यथा मम समस्तमपि जगत् किङ्करतां प्रतिपद्यते । मन्त्रिणाभि-
हितं । यदाज्ञापयति देवः । ततो नान्यः कश्चिदस्य राजादिष्ट-
प्रयोजनस्य निर्वर्तनक्षम इति मनसि पर्यालोच्य किं वाचान्देन
साधनेन यङ्गना क्लेशितेन साधयिष्यन्त्येतान्येवाचिन्त्यवीर्यतया
प्रसूतप्रयोजनमिति संजातावष्टमेन मन्त्रिणा गाढमनुरक्तभक्तानि
विविधस्थानेषु निर्युद्धमाहमामि स्वामिनि भृत्यतया लब्धजयपता-
कानि जनदद्यात्तेपकरणपटूनि प्रत्यादेशः शूराणां प्रकर्षयदुन्मार्गं
निकपभूमिः परवञ्चनचतुराणां परमकाष्ठा माहमिकानां निदर्शनं
दुर्दान्तानामात्मीयान्येव स्वर्गनादीनि पश्य गृहीतानि मानुषाणि
प्रहितानि जगदशीकरणार्थं ॥ ततो मया चिन्तितं । अथे
क्षयं स्वर्गस्य तावन्मूलोत्थानं ॥ विपाकेनाभिहितं । ततो
वितते जगति विषरद्विस्मैर्वशीकृतप्रायं भुवनं वर्तते चाहितप्रायं

रागकेसरिकिङ्करतां । केवलं महासस्यसमुदायानामौतिविशेष इव
तेषामुपद्रवकारी समुत्थितः श्रूयते किञ्च कश्चित् सन्तोषो नाम
चरटः । निर्वाहिताश्च तान्यभिभूय किल कियन्तोऽपि लोकास्तेन
प्रवेशिताश्च देवभुक्तेरतिक्रान्तायां निर्वृतौ नगर्यामिति च श्रूयते ॥
ततो मया चिन्तितं । व्यभिचरति मनागयमर्थे यतोऽस्माकं
समक्षमेव मनीषिवालयोः स्पर्शनेन निर्वृतौ नगर्यां भवजन्तोर्गमनं
सदागमवलेनाख्यातं । अयं तु स्पर्शनादीन्यभिभूय सन्तोषेण
निर्वाहिता लोकाः स्थापिताश्च निर्वृतौ नगर्यामिति कथयति ।
तत्कथमेतत् । अथवा किमनयाकाण्डपर्यालोचनया । अवहितस्तावदा-
कर्णयाम्यस्य वचनं । पञ्चादिचारयिष्यामि ॥ विपाकेनाभिहितं ।
ततोऽयमाप्तलोकश्रुतेराकर्णितोऽद्य देवेन रागकेसरिणा स्पर्शनाद्य-
भिभवव्यतिकरः । ततोऽतिदुःसहमश्रुतपूर्वं च स्वपदातिपरिभव-
वचनमाकर्ण्य कोपानलजनितरक्तलोचनयुगलेन विषमस्फुरिताधरेण
करालभृकुटिभङ्गकुटिलीकृतललाटपट्टेनावह्निरन्तरस्त्रेद्विन्दुना
निर्दयकराभिहतधरणीपृष्ठेन प्रलयज्वलनभासुरं रूपमाविभ्रतामर्ष-
वशपरिखल्लदचनेन देवेन रागकेसरिणाज्ञापितः परिजनः । अरे
त्वरितास्ताडयत प्रयाणकपटहं सञ्जीकुरुत चतुरङ्गं वलं । परि-
जनेनाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । ततस्तथा देवमायप्तमानस-
मवलोक्य विषयाभिलाषिणाभिहितं । देव अस्मावेगेन । किय-
नमौ वराकमन्तोषः । अस्यानमादरस्य । न खलु केसरौ लीला-
दक्षितचिगण्डगलितवरकरिनिकरो हरिणं व्यापाद्यतयोद्दिश्यायत्त-
चित्तो भवति । देवेनाभिहितं । मध्ये मत्तमिदं । केवलं युष्मन्मा-

नुषकदर्शनां कुर्वता दृढमुदेजितास्त्रेण पापेन सन्तोषेण । न खलु
तमनुन्मूल्य मम मनसः सुखासिका संपद्यते । मन्त्रिणाभिहितं ।
देव लोकमेतत् । मुच्यतां संरम्भः । ततस्तदचनेन मनाक् स्वस्थी-
भूतो देवः । हृतमश्रेयं गमनोचितं । स्थापितः पुरतः स्नेहमलिल-
पूर्णः प्रेमावन्भास्यः कनककलशः । उद्घोषितः केलिजल्पनामको
जयजयशब्दः । गीतानि चाटुवचनादीनि मङ्गलानि । प्रहतं
रतिकलहनामकमुद्दामातोद्युतन्दं । निर्वर्तितान्यङ्गरागभूषणादीनि
समस्तकौतुकानि । प्रवृत्तो रथावरोहणार्थं देवः । अचान्तरे
सूतमनेन । अथे न दृष्टो नाप्यादृष्टोऽद्यापि मया तातः । अहो
मे प्रमत्तता अहो मे दुर्विनीतता अहो मे तुच्छत्वेन स्वल्पप्रयो-
जनेऽपि पर्याकुलता यत्तातपादवन्दनमपि विस्मृतमिति । ततो
निवृत्य चक्षितस्तद्दर्शनार्थं देवः ॥

मयाभिहितं । भद्र कः पुनरस्य तातः । ततो विपाकेनाभि-
हितं । आर्य अतिसुग्धोऽसि यतस्त्वमेतावदपि न जानीषे । यतोऽस्य
देवस्य रागकेशरिणो बालावलादीनामपि सुप्रतीतोऽनेकाहुतकर्मा
भुवनचयप्रकटिताभिधानो महामोहो जनकः । तथाहि ।

महामोहो जगत्सर्वं भ्रामयत्येष लीलया ।

शक्रादयो जगन्नाथा यस्य किङ्करतां गताः ॥

अन्येषां लङ्घयन्तीह श्रौर्यावष्टम्भतो नराः ।

आज्ञां न तु जगत्यत्र महामोहस्य केचन ॥

वेदान्तवादिभिर्द्वान्ते परमात्मा यथा किल ।

चराचरस्य जगतो व्यापकत्वेन गीयते ॥

महामोहस्तथैवात्र स्ववीर्येण जगत्तथे ।
 द्वेषाद्यशेषलोकानां व्यापकः समुदाहतः ॥
 तत एव प्रवर्तन्ते यान्ति तत्र पुनर्लभ्यम् ।
 सर्वे जीवाः परे पुंसि यथा वेदान्तवादिनाम् ॥
 महामोहात्प्रवर्तन्ते तथा सर्वे मदादयः ।
 लीयन्तेऽपि च तत्रैव परमात्मा च वर्तते ॥

अन्यच्च ।

यज्ज्ञातपरमार्थोऽपि बुद्ध्या सन्तोषजं सुखम् ।
 इन्द्रियैर्बाध्यते जन्तुर्महामोहोऽत्र कारणम् ॥
 अधीत्य सर्वशास्त्राणि नराः पण्डितमानिनः ।
 विषयेषु रताः सोऽयं महामोहो विजृम्भते ॥
 जैनेन्द्रमततत्त्वज्ञाः कषायवशवर्तिनः ।
 जायन्ते यन्नरा लोके तन्महामोहग्रासनम् ॥
 अथाप्य मानुषं जन्म लब्ध्वा जैनं च ग्रासनम् ।
 यत्तिष्ठन्ति गृहासक्ता महामोहोऽत्र कारणम् ॥
 विलंघ्य च महामोहः स्ववीर्येण निराकुलः ।
 कांक्षिदिदम्बयत्युच्चैर्यतिभावस्थितानपि ॥
 मनुष्यलोके पाताले तथा देवासुरेष्वपि ।
 विलसत्येष महामोहो गन्धहस्ती यथेच्छया ॥
 सर्वथा मित्रभावेन गाढं विश्रम्भचेतसाम् ।
 कुर्वन्ति वध्ननं यत्र महामोहोऽत्र कारणम् ॥
 विश्रम्भं निजभर्तारं परित्यज्य कुलस्त्रियः ।

परेषु यत्नवर्तन्ते महामोहस्य तत्फलम् ।
 विलंघ्य कुलमर्यादां पारदार्येऽपि यत्नराः ।
 वर्तन्ते विलसत्येष महामोहमहानृपः ॥
 यत एव समुत्पन्ना जाताश्च गुणभाजनम् ।
 प्रतिकूला गुरोस्तस्य वग्ने येऽस्य नराधमाः ॥
 अनायाणि तथान्यानि यानि कार्याणि कर्हिचित् ।
 शौर्यादीनि विलासेन तेषामेष प्रवर्तकः ॥
 इत्थं प्रभूतवृत्तान्तः परिपाल्य जगत्त्रयम् ।
 वृद्धोऽहमधुना युक्तं किं ममेति विचिन्त्य च ॥
 पार्श्वस्थितोऽपि शक्नोमि वीर्येण परिरक्षितुम् ।
 जगत्तेन स्वपुत्राय राज्यं यच्छामि साम्प्रतम् ॥
 रागकेशरिणो दत्त्वा ततो राज्यं विचक्षणः ।
 महामोहोऽधुना सोऽयं श्रेते निश्चिन्ततां गतः ॥
 तथापीदं जगत्सर्वं प्रभावेण महात्मनः ।
 तस्यैव वर्तते नूनं कोऽन्यः स्यादस्य पालकः ॥
 तदेवोऽद्भुतकर्तव्यः प्रसिद्धोऽपि जगत्त्रये ।
 महामोहनरेन्द्रस्ये कथं प्रवृत्त्यतां गतः ॥

ततो मयाभिहितं । भद्र न कर्तव्योऽव भवता कोपः । पथिकः
 खल्वहं । श्रुतश्च मयापि महामोहः पूर्वं सामान्येन न पुनर्विशेषतो
 रागकेशरिजनकतया । तदधुनापनीतं ममाज्ञानं भद्रेण । तदुत्तर-
 वृत्तान्तमथाख्यातुमर्हति भद्रः ॥

विपाकेनाभिहितं । ततो गतो देवः शीघ्रं जनकपादमूलं ।

दृष्टोऽनेन तमःसंज्ञकेन लम्बमानेन भूयुगुलेन अविद्याभिधानया
 प्रकम्पमानया गात्रयक्ष्णा जराजीर्णकायस्तृष्णाभिधानायां वेदिकायां
 विपर्यासनाम्नि विष्टरे महत्युपविष्टो महामोहः । ततः चितितल-
 विन्यस्तहस्तमस्तकेन कृतं देवेन पादपतनं । अभिनन्दितो महा-
 मोहेन । निषीदतश्च भूतले देवस्य दापितं महामोहेनासनं ।
 उपविष्टस्तत्र जमकसम्भ्रमवचनेन देवः । पृष्टा शरीरकुशलवार्तां
 निवेदितश्च प्रस्तुतव्यतिकरः । ततो महामोहेनाभिहितं । पुत्र
 ममाधुना जरच्चौरखेव पश्चिमो धावो वर्तते । ततो मदीय-
 शरीरस्य पाप्मापरिगतमूर्तेरिव करभस्य यदाह्वते तत्सारं । ततो
 न युक्तं मयि तिष्ठति भवतः प्रस्थानं कर्तुं । तिष्ठ त्वं विपुलं राव्यं
 विदधानो निराकुलचित्तः । अहमेव प्रस्तुतप्रयोजनं साधयिष्या-
 मीति । देवेन कर्णौ पिधायामिहितं । तात मा मैवं वोषः ।
 शान्तं पापं । प्रतिहतममङ्गलं । अनन्तकल्पस्यायि भवतु धौर्माकं
 शरीरं । न खलु युगदीयशरीरनिराबाधामाचपरितोषिणि
 किङ्करजनेऽस्मिन्नेवमाज्ञपयितुमर्हति तातः । तत्किमनेन वङ्गना ।
 गच्छाम्यहं अनुजानीत धूयं । महामोहः प्राह । जात मया
 तावद्गन्तव्यमेव भवतस्तु केवलमवस्थानेऽनुज्ञेत्यभिधायोत्थितो महा-
 मोहः । ततो विज्ञाय निर्वन्धं देवेनाभिहितं । तात यद्येवं
 ततोऽहमपि तातपादानुचरो भविष्यामि न प्रतिस्वस्तनीयस्तातेन ।
 महामोहः प्राह । जात एवं भवतु । न खलु वयमपि भवन्तं
 मोक्षं क्षणमपि पारयामः । केवलं गुरुतया प्रयोजनमैवं मन्वितम-
 ष्याभिः । तदधुना सुन्दरमिदं जातेन जल्पितं । देवेनाभिहितं ।

महाप्रसादः । ततश्चातोऽपि प्रस्थित इति ज्ञापितं समस्तनरेन्द्राणां
देवेन । प्रवर्तितं निःशेषं विशेषतो बलं । ततः स्वयमेव महा-
मोहनरेन्द्रो देवो रामकेसरी विषयाभिलाषादयश्च सर्वे मन्त्रि-
महत्तमाः सर्वबलेन सन्तोषचरदृष्टोपरि विग्रहेण चलिता इति
वार्तया चुभितमेतत् समन्ताद्वाजसच्चिन्तं नगरं समुल्लसितोऽयं
वहलः कलकलः ।

तदिदं भद्रं अस्मिन्नरेन्द्रस्य प्रस्थानप्रयोजनमिति । एतच्चाति-
कुतूहलिनं भवन्तमालोक्य मया निवेदितं । इतरथातितरया मम
वचनमात्रोच्चारणेऽपि नावसरोऽस्ति यतो ममापानौके नियमः ।
मयाभिहितं । आर्यं किमत्र वक्तव्यं । परोपकारकरणव्यया एव
सत्पुरुषा भवन्ति । ते हि परे प्रियं कर्तुमुद्यताः शिथिलयन्ति
स्वप्रयोजनं कुर्वन्ति स्वभुजोपार्जितद्रव्यव्ययं विषहन्ते विविधदुःखानि
न गणयन्त्यात्मापदं ददति मस्तकं प्रक्रामन्ति प्राणान् । परप्रयो-
जनमेव हि ते स्वप्रयोजनं मन्यन्ते । ततश्चैवंविधैर्मदीयवचनैर्ममसि
परितुष्टो नामयित्वा मदभिमुखमीषदुत्तमाङ्गं प्रजाम्यहमधुने-
त्यभिधाय च कृतप्रणामो मया गतो विपाकः ॥

मया चिन्तितं । साधितप्रायं मयाधुना राजकार्यं । यतः
स्पर्शनस्य मूलशुद्धिमुपलभ्य भवतागन्तव्यमेतावानेव मम राजादेशः ।
तत्र यावन्तोऽनेन विपाकेन स्पर्शनादीनां गुणा वर्णितास्ते सर्वे तत्र
स्पर्शने घटन्ते । ममानुभवशिद्धमेतत् । तस्मादेतदुपवर्णितमानुष-
पक्षकस्याद्योऽसौ भविष्यति । सत्या मया तस्य मूलशुद्धिः ।
केवलमेकं सन्तोषव्यतिकरमद्यापि नावगच्छामि । एतावच्च वितर्क-

यामि । सदागमानुचर एवायं कश्चिद्विद्यति । अन्यथा पूर्वापर-
विरुद्धमेतस्यात् । अथवा किमनेने । गच्छामि तावत् स्वामि-
पादमूलं । निवेदयामि यथोपलब्धवृत्तान्तं । ततो देव एवाव
यथोचितं विज्ञास्यतीत्यालोच्य समागतोऽहं । एतदाकर्ण्य देवः
प्रमाणमिति । बोधेनाभिहितं । साधु प्रभाव साधु सुन्दरमतुष्टितं
भवता । ततः सहैव प्रभावेण प्रविष्टो बोधः कुमारसमीपं ।
कृतप्रणामेन च निवेदितः कुमाराय समस्तोऽपि प्रभावानीतवार्ता-
वृत्तान्तः । परितुष्टो मनीषी पूजितः प्रभावः ॥

पृष्टोऽन्यदा मनीषिणा स्पर्शनः । यदुत भद्र किं भवतः ।
सदागमेनैव तेन भवजन्तुना सुमिवेण सह विरहः संपादित उत
तव कश्चिदन्योऽप्यासीदिति । स्पर्शनेनाभिहितं । आर्यं आसीत् ।
केवलमलं तत्कथया । न खल्वहं भयविक्लवतया तस्य क्रूरकर्माणो
नामायुच्चारयितुं शक्नोमि । स हि सदागमस्य केवलं भवजन्तो-
रुपदेशं ददाति मत्कदर्थनविषयं । स तु तस्यैवानुचरः क्रूरकर्मा
नानायातनाभिः साक्षान्मां कदर्थयति भवजन्तुं मत्तो विमुख-
यति । तेनैव चाहं शरीरप्रामादाग्निःमारितो भवजन्तुश्च निर्हतौ
मर्त्यां प्रापितः । स एव तव कारणं पुरुषः । सदागमस्य केवल-
मुपदेशदाने व्यापारः ॥ मनीषिणाभिहितं । भद्र किं तस्याभि-
धानं । स्पर्शनः प्राह । कथितमिदमार्यस्य मया । नाहं भयाकुल-
तया तदभिधानमुच्चारयामि । अत एव पूर्वमपि मया न युष्माकं
तदाख्यातं । किं चातिपापिष्ठोऽमौ । ततोऽनं तस्यामपहणेन ।
पापिष्ठजनकया हि क्रियमाणा पापं वर्धयति यशो दूषयति

लाघवमाधत्ते मनो विशावयति धर्मबुद्धिं ध्वंसयतीति । मनौ-
 पिणाभिहितं । तथापि महत्कुतूहलं तदभिधानश्रवणेऽस्माकं । न
 चास्मदभ्यर्णे वर्तमानेन भवता तद्गतं विधातव्यं । न च नामग्रहण-
 मात्रेण किञ्चित्पापं । न ह्यग्निरित्युक्ते मुखदाहः संपद्यते । ततो
 विज्ञाय निर्वन्धं तरलिततारं दद्यापि दिशोऽवलोकयता स्पर्शने-
 नाभिहितं । आर्यं यद्येवं ततः सन्तोष इति तस्य दुर्नामकस्य
 नाम ॥ मनौपिणा चिन्तितं । सम्यगुपलब्ध्या मूलशुद्धिरस्य स्पर्श-
 नस्य प्रभावेण । यतः सन्तोषव्यतिकर एवैकस्तत्राघटमानक आसीत् ।
 सोऽप्यधुना घटितः । सम्यक् च मया पूर्वं विलर्कितं यथा न सुन्दरः
 खल्वेष स्पर्शनः प्रायेणेति यतो विषयाभिस्साधप्रयुक्तोऽयं लोकवञ्जन-
 प्रवणः पर्यटति । तदशोभन एवायं । तथापि प्रतिपन्नोऽयं मया
 मित्रतया । दर्शितो बहिष्कारायया स्नेहभावः । क्रीडितमेकत्र
 बद्धकालं । तस्माच्च युक्तोऽकाण्ड एव परित्यक्तं । केवलं विज्ञात-
 स्वरूपेणास्य मयाधुना सुतरां न कर्तव्यो विप्रग्नो नाचरितव्य-
 मस्यातुकूलं न समर्पणीयमात्मस्वरूपं न निवेदनीयं गुह्यं नापि
 दर्शनीयो बहिर्भावः । विषमप्रकृतिरेष वर्तते । ततोऽनेन सह
 यापनया वर्तितव्यं पूर्वस्थित्यैव पर्यटितव्यं सर्वत्र सहितेन कर्तव्यं
 चात्मीयप्रयोजनाबाधकमस्य वचनं । केवलमभिष्वङ्गोऽस्योपरि न
 कार्यो मया यावदस्य सर्वथा परित्यागावसरो भवति । एवं च
 वर्तमानस्य मे न भविष्यत्येष बाधक इति । स्थापितो मनौपिणा
 स्वचेतसि सिद्धान्तः । ततः पूर्वस्थित्यैव विलसन्ति ते स्पर्शनमनौपि-
 वासा नानास्थानेषु । प्रजन्ति दिनानि ॥

अन्यदा स्पर्शनेन कृतो जल्पप्रस्तावः । अभिहितं च तेन ।
 अरे किमत्र लोके सारं किं वा सर्वं जन्तवोऽभिलषन्ति । बाले-
 नाभिहितं । वयस्य किमत्र ज्ञातव्यं । सुप्रसिद्धमिदं । स्पर्शनः प्राह ।
 कथय किं तत् । बालो जगाद । वयस्य सुखं । स्पर्शनः प्राह ।
 तत् किमिति तदेव सदा न ज्ञेयते । बालेनाभिहितं । कस्तस्य
 सेवनोपायः । स्पर्शनेनोक्तं । अहं । बालो जगाद । कथं । स्पर्शनः
 प्राह । अस्ति मे योगशक्तिः । तथाहं प्राणिनां शरीरमनुप्रविश्य
 बहिरन्तस्थं त्वचि लीनस्तिष्ठामि । ततश्च ते यदि भक्तिपुरःसरं
 मामेव ध्यायन्ति कोमलसलिलतस्पर्शसम्बन्धं कुर्वन्ति ततो निरुपमं
 सुखं लभन्ते । तेनाहं सुखसेवनस्योपायः । मनीषिणा चिन्तितं ।
 अये रक्षितोऽनेनावयोर्वच्चनप्रपञ्चः । बालेनाभिहितं । वयस्य तत्कि-
 मियन्तं कालं नावेदितमिदमस्माकं । अहो वञ्चिता वयमधन्याः
 सत्यप्येवंविधे सुखोपाये तदनासेवनेन । अहो ते गम्भीरता यदेवं-
 विधामपि योगशक्तिमात्मनो न प्रकटयसि । तदिदानीमपि कुह
 प्रमादं दर्शय कुतूहलं व्यापारय योगशक्तिं भवावयोः सुखसेवन-
 हेतुरिति । ततः किं क्रियतामेतदिति दृष्टिविकारेणैव दर्शयता
 माकूतेन निरौचितं मनीषिणो वदनं स्पर्शनेन । ततः पश्चामि
 किं तावत् करोतीति मंचिन्त्य मनीषिणाभिहितं । वयस्य क्रियतां
 बालभाषितं कोऽपि विरोधः । ततः स्पर्शनेन विरचितं पद्मासनं
 धिरोक्तगः कायः परित्यक्तो बहिर्विषेपः नियत्नीकता दृष्टि-
 समर्पिता नाभिकाये नियतं हृत्पीण्डरीके मानसं । धृता धारणा ।
 मंजता तत्प्रत्ययैकतानता । ममापूरितं ध्यानं । निरुद्धाः करणवृत्तयः ।

आविर्भूतः स्वरूपशून्य इवार्थनिर्भासः । संजातः समाधिः ।
विहितोऽन्तर्धानहेतुः संयमः । कृतमन्तर्धानं । अनुप्रविष्टो मनो-
षिवालयोः शरीरं । अधिष्ठितः स्वाभिहितप्रेदशः । विस्मितौ
मनोषिवालयौ । प्रवृत्ता द्वयोरपि कोमलस्पर्शच्छा ॥

ततो बालो गृह्णति शयनानि सुखान्यासनानि कोमलानि
वसनानि अस्त्रिमांसत्वणोमसुखदायीनि संवाहनानि ललितललना-
नामनवरतसुरतामि चतुर्विपर्यस्तवीर्याणि सुखस्पर्शविलेपनानि
अन्यानि चोद्वर्तनखानादीनि स्पर्शनप्रियाणि गृह्णो मूर्च्छितः सतत-
मावेवते । तच्च शयनादिकं भस्मकथाधिरिव भक्षपानं स्पर्शनः
ममस्तमुपभुङ्क्ते । बालस्य तु गार्हव्याधिविक्लबीभूतचित्तस्य सन्तोषरूप-
स्वास्थ्यविकलतया पामाकण्डूयनमिव परमार्थतस्तदुःखकारणमेव ।
तथाप्यसौ विपर्ययवशेन तदुपभोगे सति चिन्तयति । अहो मे सुखं
अहो मे परमानन्दः । ततो मिथ्याभावनया परमसुखसन्दर्भनिर्भरः
किलाहमिति वृथा निमीलिताचोऽनाख्येयं रसान्तरमवगाहते ॥

मनोयी पुनर्गृह्णति स्पर्शच्छायां प्रवर्तमानायामेवं भावयति ।
अये स्पर्शनजनितोऽयं मम विकारो न स्वाभाविकः । परमरिपुश्चायं
मम वर्तते । सुनिर्णीतमिदं मया । ततः कथमयं सुखहेतुर्भ-
वियतीति मत्वा तदनुकूलं न किञ्चिदाचरति । अथ कथंचित्प्रति-
पन्नोऽयं मित्रतथानुवर्तनीयस्तावदिति भावनया कालयापनां
कुर्वाणस्तदनुकूलमपि किञ्चिदाचरति । तथापि तस्य लौल्यरोग-
विकलतया सन्तोषामृतस्वस्योभूतमानसस्य रोगरहितशरीरस्येव
सुपथ्यान्नं तच्छयनादिकमुपभुज्यमानं सुखमेवोत्पादयति । तथापि

नासौ, तच्चाभिष्वङ्गं विधत्ते । ततो न भवत्यागामिनोऽपि
दुःखस्याबन्धः ॥

अन्यदा प्रकटीभूतः स्पर्शनः । अभिहितोऽनेन बालः । अपि
वयस्य मदीयपरिश्रमस्यास्ति किञ्चित्फलं संपन्नस्ते कश्चिदुपकारः ।
बालः प्राह । सखेऽनुगृहीतोऽस्मि दर्शितो ममाचिन्त्याह्लाद-
सम्पादनेन भवता साक्षात्स्पर्शः । अथवा किमत्राश्चर्यं । परार्थमेव
निर्मितस्त्वमसि विधात्रा । तथाहि ।

परार्थमेव जायन्ते लोके नूनं भवादृशाः ।

। मादृशानां तु सम्भूतिस्त्वग्रसादेन सार्थिका ॥

इदं हि तेषां सौजन्यं यत्स्वभावेन सर्वदा ।

परेषां सुखहेतुत्वं प्रपद्यन्ते नरोत्तमाः ॥

स्पर्शनेन चिन्तितं । अये संपन्नस्तावदेष मे निर्व्यभिचारः
किङ्करः प्रतिपद्यते मयादिष्टमेव कृष्णं श्वेतं श्वेतं कृष्णमिति
निर्विचारं । एवं विचिन्त्य स्पर्शनेनाभिहितं । वयस्य इयमेव नः
प्रयोजनं । चरितार्थोऽहमिदानीं भवदुपकारसंपत्त्येति ।

ततो मनीषिममीपमुपगम्याभिहिमनेन । सखे किं सार्थकः
भवतोऽर्थसम्पादनेन मदीयः प्रयाम उत नेति । मनीषिणोक्तं । भद्रं
किमपोष्यतां । अनाख्येयस्तावकोऽतिशयः । स्पर्शनेन चिन्तितं ।
अये साभिप्रायकमेतत् । दुष्टः खल्वेष मनीषी न शक्यते मादृशै
रञ्जयितुं । सचितोऽहमनेन स्वरूपतः प्रायेण । तस्मात्सलज्ज एव
तावदाप्ता । नात्र षड्विकृत्यनं श्रेयस्करमिति । विचिन्त्य धूर्ततया
हता स्पर्शनेन काकली न दर्शितो मुखविकारोऽपि स्थितो मौनेनेति ।

इतश्च बालेनापि स्वमातुरकुशलमाश्लायाः कथितः समस्तोऽपि
 सरभसेन यो योगशक्तिदीपनपुरःसरं सुखसम्पादनसामर्थ्यलक्षणः
 स्वर्गनव्यतिकरः । अकुशलमालोवाच । जात सूचितमिदमादावेव
 मया यथा सुन्दरस्तवानेन वरमित्रेण सार्धं सम्बन्धः हेतुः सुख-
 परम्परायाः । किंच । अस्ति ममापीदृशौ योगशक्तिरिति । दर्श-
 यिष्याम्यहमपि जातस्य कुलहलं । बालसूत्रवाच । यद्येवं ततो
 यज्जतरमन्वायाः प्रसादेनास्माभिरद्यापि द्रष्टव्यं । अकुशलमालो-
 वाच । तत्कथनीयं भवता यदा प्रयुज्यते योगशक्तिरिति ॥

इतश्च मनीषिणापि स्वमातुः शुभसुन्दर्या निवेदितः सर्वोऽपि
 स्वर्गनवृत्तान्तः । तथाभिहितं । वत्स न चारुस्तवानेन पापमित्रेण
 सह संसर्गः । कारणमेव दुःखपङ्कतेः । मनीषिणाभिहितं । सत्य-
 मेतत् । केवलं न कर्तव्यमथ भयमन्वया । सूचितो मयायं स्वरूपेण ।
 नाहमस्य यद्वक्तोऽपि वक्ष्यन्गोचरः । केवलमस्य परित्यागकालं
 प्रतिपादयामि । यतः प्रतिपन्नोऽयं मया मित्रतया नाकाण्ड एव
 द्वातुं युक्तः । शुभसुन्दर्युवाच । जात सुन्दरमिदमनुष्ठितं भवता ।
 अहो ते लोकज्ञता अहो प्रतिपन्नवात्सल्यं अहो नीतिपरता अहो
 गम्भीरता अहो स्वैर्यातिरेकः । तथाहि ।

नाकाण्ड एव मुञ्चन्ति सदोषमपि सज्जनाः ।

प्रतिपन्नं गृहस्थायी तत्रोदाहरणं जिनः ॥

प्रतिपन्नमकाळे तु सदोषमपि यस्त्यजेत् ।

स निन्द्यः स्थावृतां मध्ये तन्नासौ स्वार्थसाधकः ॥

यस्तु भूढतया काले प्राप्तेऽपि न परित्यजेत् ।

सदोषं लभते तस्मात् स्वचयं नात्र संग्रयः ॥

हेयबुद्ध्या गृहीतेऽपि ततो वस्तुनि बुद्धिमान् ।

तत्त्यागावसरापेक्षी प्रशंसां लभ्यमर्हति ॥

कर्मविलासराजस्तु महादेवीभ्यां सकाशान्तं कुमारव्यतिकरमा-
कर्णं परितुष्टो मनीषिणो दृष्टो बालस्य चित्तमध्ये । बालेनापि
ततः प्रभृति गाढतरं कोमलशयनसुरताद्यासेवनानि स्पर्शनप्रियाणि
दिवानिशमाचरता परित्यक्तो राजकुमारोचितः श्रेष्ठव्यापारः परि-
क्षतं देवगुरुपादवन्दनं विमुक्तं कलाग्रहणं शिथिलीकृता लज्जा
अङ्गीकृतः पशुधर्मः । ततोऽसौ न गणयति लोकवचनीयतां न
रचति कुलकलङ्कं न जानीते स्वस्योपहास्यतां नापेक्षते कुशलपेक्षं
न गृह्णाति सदुपदेशान् । केवलं यत्र कुचक्षिन् नारीशयनमास-
नमन्यदा किञ्चित्कोमलमुपलभते तत्र तत्राविचार्य तत्स्वरूपं लौक्या-
तिरेकेण प्रवर्तते एव । ततो मनीषी संजातकरुणस्तं शिष्ययति
स्पर्शनस्य मूलशुद्धिमाश्लेषे वञ्चकोऽयमिति दीपयति । भ्रातर्नास्य
विश्वसनीयं परमरिपुरेय स्पर्शन इति तं बालं पुनः पुनश्चोदयति ।
बालः प्राह । मनीषिष्यलमनेनादृष्टार्थेन प्रलापेन । य एव मे वर-
वयस्योऽनन्तागाधसुखभागरावगाहने हेतुः स एव ते परमरिपुरिति
कैषा भाषा । मनीषिणा चिन्तितं । मूढः खल्वेव न शक्यते निवार-
यितुं । अतोऽलमेतन्निवारणेन । स्वरक्षणे मया यद्यो विधेयः । तथाहि ।

अकार्यवारणोद्युक्तो मूढे यः परिसिध्यते ।

वाग्विस्तरो दृष्ट्वा तस्य भक्त्यन्याङ्गतिर्यथा ।

नोपदेशगतेनापि मूढोऽकार्यान्निवर्तते ।

ग्रीतांशुयसनात्केन राज्ञर्वाक्यैर्निवारितः ॥

अकार्यं दुर्विनौतेषु प्रवृत्तेषु ततः सदा ।

॥ किञ्चिदुपदेष्टव्यं सता कार्यावधीरणा ॥

इत्यालोच्य स्वयं चित्ते हिला बालस्य जित्वणम् ।

स्वकार्यकरणोद्युक्तो मनीषी मौनमाश्रितः ॥

इतश्च तस्यैव कर्मविलासस्य राज्ञोऽस्ति सामान्यरूपा नाम देवी ।
तस्यास्याभीष्टतमोऽस्ति मध्यमबुद्धिर्नाम दारको वल्लभतमो मनीषि-
वाक्योः । क्रीडितस्ताभ्यां सह भ्रूयांसं कालं । स च प्रयोजन-
वशाद्राजादेशेनैव देशान्तरं गत आसीत् तदानीमागतः । दृष्टौ
मनीषिबालौ सह स्पर्शनेन । आलिङ्गितस्ताभ्यां स्पर्शनेन च । ततः
सकौतुकेन मध्यमबुद्धिना कणाभ्यर्णे निधाय वदनं पृष्ठो यालः क
एव इति । निवेदितो बालेनास्य यथा स्पर्शनमायामचिन्त्य-
प्रभावोऽस्मत्सहचर इति । मध्यमबुद्धिरुवाच । कथं । ततः कथितो
बालेन सर्वोऽपि घृतिकरः । मंजातो मध्यमबुद्धेरपि स्पर्शनस्योपरि
खेहभावः । बालेनाभिहितं । भद्र स्पर्शनं दर्शयास्य स्वकौयं
माहात्म्यं । स्पर्शनः प्राह । एव दर्शयामि । ततः प्रयुक्ता योगशक्तिः
हृतमन्तर्धानं अधिष्ठितं मध्यमबुद्धेः शरीरं । विस्मितो मध्यमबुद्धिः ।
प्रवृत्ता कोमलस्पर्शेच्छा । उपभुक्तानि जलितशयनसुरतादीनि ।
मंजातयित्ताद्वादः । प्रीणितो मध्यमबुद्धिः । प्रकटीभूतः स्पर्शनः ।
पृष्ठं स्वप्रयाममाफन्तं । अनुगृहीतोऽहं भवतेति निवेदितं सरभसेन
मध्यमबुद्धिना । ततः पाचभूतोऽयमपि न दूरयायी वर्तते इति
विचिन्तितं स्पर्शनेन ॥

मनीषिणा चिन्तितं । वशीकृतप्रायोऽयमपि मध्यमबुद्धिरनेन
पापेन स्पर्शनेन । अतो यद्युपेदशं गृह्णाति ततः शिष्याभ्येनं ।
मा भूदस्य सुगन्धतया वराकस्य वञ्चनमिति ॥ ततो रहसि मध्यम-
बुद्धिरभिहितो मनीषिणा । भद्रं न भद्रकोऽयं स्पर्शनः । विषया-
भिलाषप्रयुक्तोऽयं लोकानां वञ्चकः पर्यटति । मध्यमबुद्धिरुवाच ।
कथं । ततः कथिता मनीषिणा बोधप्रभावोपलब्धा समस्तापि तस्य
स्पर्शनस्य मूलशुद्धिः । मध्यमबुद्धिना चिन्तितं । स्नातुभवसिद्धा-
मम तावदस्य स्पर्शनस्य सम्बन्धिनी वत्सलताचिन्त्यप्रभावता सुख-
हेतुता च । अयमपि च मनीषी नायुक्तभाषी । तन्न जानीमः
किमत्र तत्त्वं । किं वा वयमेवं स्थिते कुर्म इति । अथवा किमनेन
चिन्तितेन । तावदग्रां पृच्छामि । तदुपदिष्टमाचरिष्यामीति ।
विचिन्त्य गतः सामान्यरूपायाः समीपं । कृतं पादपतनं । अभि-
नन्दितस्तया निविष्टः चित्तितले । निवेदितो व्यतिकरः । सामान्य-
रूपयोक्तं । वत्स तावत्त्वयाधुना स्पर्शनमनीषिणोर्द्वयोरपि वचन-
मनुवर्तयतोभयाविरोधेन मध्यस्ततैव स्नातुं युक्तं । कालान्तरे
पुनर्य एव यत्नवन्तरः पक्षः स्नात् म एवाश्रयणीयः । तथाहि ।

संग्रथापन्नचित्तेन भिन्ने कार्यद्वये सता ।

कार्यः कालविलम्बोऽत्र दृष्टान्तो मिथुनद्वयम् ॥

मध्यमबुद्धिरुवाच । अत्र किं तन्मिथुनद्वयं । सामान्यरूपयोक्तं ।
पुत्राकर्णय ॥

अस्ति तथाविधं नाम नगरं । तत्र अञ्जुनाम राजा । तस्य
प्रगुणा नाम महादेवी । तयोर्मकरध्वजाकारो मुग्धो नाम तनयः ।

तस्य च रतिमन्त्रिभा अकुटिला नाम भार्या । ततस्तयोर्मुग्ध-
 कुटिलयोरन्योन्यवद्भानुरागयोर्विषयसुखमनुभवतोर्ब्रजति कालः ।
 अन्यदा वसन्तसमये उपरितनप्रासादभूमिकावामभवने स्थितः
 प्रभातोत्थितो मुग्धकुमारो मनोहरविविधविकसितकुसुमवनरा-
 जिराजितं गृहोपवनमुपलभ्य संजातक्रीडाभिलाषो भार्यामुवाच ।
 देवि अतिरमणीयेयमुपवनश्रीः । तदुत्तिष्ठ गच्छावः कुसुमोच्चय-
 निमित्तं आनयाव एनां । अकुटिलयाभिहितं । यदाज्ञापयत्यर्थ-
 पुत्रः । ततो गृहीत्वा मणिखचिते कनकशूर्पिके गते गृहोपवनं ।
 प्रारब्धः कुसुमोच्चयः । मुग्धः प्राह । देवि पश्चावस्तावत्कः कनक-
 शूर्पिकां झटिति पूरयति । प्रज त्वमभ्यां दिशि अहं तस्यां
 प्रजामीति । अकुटिलयाभिहितं । एवं भवतु । गतौ कुसुमोच्चयं
 कुर्वाणौ परस्परं दर्शनपयातीतयोर्गहनान्तरयोः । अत्रान्तरे
 कथंचित्तं प्रदेशमायातं व्यन्तरदेवमिधुनकं कालज्ञो देवो
 विचक्षणा देवी । तेन च गगनतले विचरतावलोकितं तन्मानुष-
 मिधुनं । ततोऽचिन्वतया कर्मपरिणतेरतिसुन्दरतया तस्य मानु-
 षमिधुनस्यापर्यालोचितकारितया मन्मथस्य गदनजननतया मधु-
 मामस्यातिरमणीयतया तस्य प्रदेशस्य केलिवञ्जलतया व्यन्तरभा-
 वस्यातिपल्लतयेन्द्रियाणां दुर्निवारतया विषयाभिन्नायस्य चटुस्त-
 धारितया मनोवृत्तेस्तथाभवितव्यतया च तस्य वस्तुनः कालज्ञस्या-
 भूदकुटिलायां तौमोऽनुरागस्त्यैव च मुग्धस्योपरि विचक्षणायाः ।
 ततः क्लैनां वक्ष्यामीति युद्धा कालज्ञेनाभिहिता विचक्षणा ।
 देवि प्रज त्वमपतः तावशावदहमितो राजगृहोपवनादेवार्धननि-

मित्तं कतिचित्कुसुमान्यादायागच्छामि । सा तु मुग्धदत्तद-
यतया स्थिता मौनेन । गतोऽकुटिलाभिमुखं कालज्ञः । श्रवतीर्णो
घनतरगहने । श्रद्दर्शनौभूतो विचक्षणायाः । चिन्तितमनेन । अये
किं पुनः कारणमाश्रित्येदं मिथुनं परस्परतो दवीयोदेशवर्ति
वर्तते । ततः प्रयुक्तमनेन विभङ्गज्ञानं । लक्षितं तयोर्दूरीभवन-
कारणं । ततोऽयमेवाचोपाय इति विचिन्त्य हतमनेन देवशक्ता-
त्मनो वैक्रियं मुग्धरूपं । निर्वर्तिता कनकशूर्पिका भृता कुसु-
मानां । गतोऽकुटिलासमीपं समम्भममाह च । जितासि प्रिये
जितासि । ततः कथमार्थपुत्रो झटित्येवायातो जिताहमिति
विलक्षौभूता मनागकुटिला । कालज्ञेनाभिहितं । प्रियेऽलं विषा-
देन खल्वपिदं कारणं । केवलं निर्वर्तितोऽधुना कुसुमोच्चयः ।
प्रजामोऽसुप्तिपवनविभूषणे कदलीलतागृहके । प्रतिपन्नमनया ।
ततो गत्वा हतमाभ्यां तत्र पल्लवशयनीयं ॥ इतश्च विचक्षण्या
चिन्तितं । अये गतस्तावदेव कालज्ञः । ततो यावदयं नागच्छति
यावच्छेयं नारी दूरे वर्तते तावदवतीर्थं मानयाम्येनं रतिवियुक्त
मकरकेतनाकारं तरुणं । करोम्यात्मनो जन्मनः साफल्यं । लक्षि-
तस्थानयापि विभङ्गज्ञानेनैव तयोर्दूरीभवनहेतुः । ततो विधायाकु-
टिलारूपं कुसुममृतकनकशूर्पिका गता मुग्धसमीपं । आह च ।
जितोऽस्यार्थपुत्र जितोऽसि । ततः समम्भमं तां निरीक्ष्य मुग्धः
प्राह । प्रिये सुष्ठु जितः किमधुना क्रियतां । विचक्षणयोक्तं ।
यदहं वदामि । मुग्धः प्राह । किं तत् । विचक्षणाह । प्रजामो
सुताभवनं मानयामो विशेषतः मदुपवनश्रियं । प्रतिपन्नमनेन ।

ततो गतौ तौ विचक्षणाभ्युद्यौ तत्रैव कदलीलतागृहके । दृष्टं
तन्मिथुनं । निरौक्षितं विस्मिताभ्यां परस्पराम्बुखं मिथुनाभ्यां ।
न दृष्टमित्तुषत्रिभागमात्रोऽपि क्षेत्रयोर्विशेषः । सुग्धेन
चिन्तितं । अये भगवतीनां वनदेवतानां प्रसादेन दिगुणोऽहं
संपन्नो देवौ च । तदिदं महदभ्युदयकारणं । तन्निवेदयामीदं
ताताय । ततो निवेद्य स्वाभिप्रायमितरेषां गच्छामस्तावत्तातस-
मौपमित्यभिधाद्योत्थितो सुग्धः । चलितं चतुष्टयमपि प्रविष्टं
चञ्जुराजास्थाने । तद्विलोक्य विस्मितो राजा महादेवौ परिक-
रय । किमेतदिति पृष्टो सुग्धः । स प्राह । वनदेवताप्रसादः ।
चञ्जुराह । कथं । ततः कथितो सुग्धेन व्यतिकरः । चञ्जुना
चिन्तितं । अहो मे धन्यता अहो मे देवतानुग्रहः । ततो हर्षान्ति-
रेकेण समादिष्टेनाकालमहोत्सवो नगरे दापितानि महादा-
नानि विधापितानि नगरदेवतापूजनानि । स्वयं च राजा राज-
मण्डलमध्यस्थः प्राह ।

एकेन सुतेन सुतद्वयं बद्ध्वा जातमथो बधूद्वयं ।

खादत पिवताथ मञ्जना गावत वादयताथ मृत्यत ॥

ततः प्रगुणापि महादेवौ एतदेव नरेन्द्रोक्तमनुवदन्तौ वादि-
तानन्दमर्दलसन्दोहमधिरितदिगन्ता विहितोर्ध्वभुजा नर्तितुं
प्रवृत्ता । दिगुणाहं संपन्नेति गता हर्षमकुटिला । प्रनृत्ताः ज्ञेया-
न्तःपुरिकाः प्रमुदितं नगरं वृत्तो वृहता विमर्देन महानन्द इति ॥
केलिप्रियतया वष्टः कालशः । केवलं चिन्तितमनेन । का
पुनरेषा द्वितीया घोषित्वा भञ्जातेति । उपयुक्तो ज्ञाने । ज्ञातम-

नेन । सैवैषा मदौयभार्या विचक्षणेति । ततः संजातः क्रोधः ।
चिन्तितमनेन । भारयाम्येनं दुराचारं पुरुषं । एषा पुनरमरतया
न शक्यते मारयितुं । तथाप्येवं पीडयामि यथा न पुनः परपुरु-
षगन्धमपि प्रार्थयते । एवं कृतनिश्चयस्याप्यस्य कालज्ञस्य तथा-
भवितव्यतया प्रवृत्ता प्रयासलोचना । स्फुरितं चित्ते । यथा न
सम्यक् चिन्तितमिदं मया । न पीडनीया तावद्विचक्षणा यतो
ऽहमपि न शुद्धाचारः । ममापि समानोऽयं दोषः । मारणमपि
सुगन्धस्य न युक्तं । यतो मारितेऽस्मिन्नन्यथाभावं विज्ञाय न भजते
मामकुटिला विरज्यते सुतरां विचक्षणा । तत्किमकुटिला गृही-
त्वादुष्टस्रकलचधर्षण इतोऽपक्रामामि । एतदपि नास्ति । यतो
ऽकाण्डप्रस्थानेन न स्वाभाविकोऽयमिति स्तुतविकारा कदा-
चिदकुटिला मां न भजते । तथा रहितस्य पुनर्गमनमनर्थकमेव ।
तस्मादौर्ध्वाधर्मं परित्यज्य कालविलम्ब एवात्र श्रेयामिति ॥
विचक्षण्यापि चिन्तितं । अये स एवायं मदौयभर्ता कालज्ञो
ऽनेन रूपेण स्थितः । कुतोऽन्यस्यात्र सम्भव इति । ततः कथमस्य
पुरतः परपुरुषेण सह तिष्ठामीति संजातसज्जा श्रयमन्या भजत
इति समुत्पन्नेभ्यः दुःशकमेवं स्थिते स्थातुमित्यादिर्भूतकुलभावा
गताया अपि न काचिदर्थसिद्धिरिति स्थानेनात्मानं तोषयन्ती न
चान्या गतिरस्तीति निरासत्वा मापि यद्विविध्यतया कालविलम्ब-
मेवाश्रित्य तत्रैव स्थिता । तत्प्रवृत्त्यदर्शितवैक्रियौ परित्यजेभ्योऽधर्मौ
देवमापया समस्तमानुषकर्तव्यान्वाचरन्तौ प्रत्येकं द्वयं भजमानौ
स्थितौ विचक्षणाकालज्ञौ प्रभृतकालं ॥

अन्यदा मोहविलयाभिधाने कानने सातिशयज्ञानादिरत्ना-
 करो वज्रशिख्यपरिकरः समागतः प्रतिबोधको नामाचार्यः ।
 निवेदितो नरेन्द्रायोद्यानपालेन । ततः सपौरजनो निर्गतस्तद्वन्द-
 मार्थं राजा । भगवतोऽपि देवैर्विरचितं कनककमलं । दृष्टस्तबो-
 पविष्टसेभ्यो धर्ममाचक्षाणो भगवान्नरपतिना । इक्ष्वातलविक्षुलि-
 तमौलिना वन्दितं तत्पादारविन्दं श्रेयमुनयस्य । अभिनन्दितः कर्म-
 विटपिपाटनपटिष्ठनिष्ठुरकुठारायमाणेन धर्मलाभाश्रीवांसेन भग-
 वता श्रेययतिभिश्च । उपविष्टो भूतले । कालज्ञादयोऽपि प्रयुज्य
 समस्तं वन्दनादिविनयं यथास्थानमुपविष्टाः । प्रसूता भगवता
 विशेषतो धर्मदेशना दर्शिता भवनिर्गुणता वर्णिताः कर्मबन्धहेतवः
 निन्दितः संसारचारकावासः स्नायितो मोक्षमार्गः स्थापितः शिव-
 सुखातिशयः कथिता विषयाभिष्वङ्गस्य भवभ्रमणहेतुः शिवसुख-
 प्रतिरोधिका दुरन्तता । ततस्तद्भगवदचनामृतमाकर्ण्य विचक्षणा-
 कालज्ञयोर्विदलितं मोहजालं आविर्भूतः सम्यग्दर्शनपरिणामः
 समुज्ज्वलितः कर्मन्धनदहनप्रवणः सुदुस्वरितपद्यान्तापामलः ॥ अचा-
 न्तरे तयोः शरीराभ्यां निर्गतै रक्तहृष्यैः परमाणुभिर्घटितशरीरा
 धौमत्सा दर्शनेन भीषणा खड्गपेण उद्वेगहेतुर्विवेकिना एका
 स्त्री भगवतः प्रतापं मोदुमचमा निर्गत्य पर्यदः पद्यान्मुखी क्षिता
 दूरवर्तिनि भूभागे । पद्यान्तापाद्गीकृतहृदयतया गलदद्भुमन्निजौ
 समकमेव विचक्षणाकालज्ञौ पतितौ भगवच्चरणयोः । कालज्ञेना-
 भिहितं । भगवत्समाधमोऽहं येन मया विमतारिता स्वभायां
 आपरितं पारदायं द्रुग्धः भरलहृदयो मुग्धो जनितो नरेन्द्रम-

हादेव्यादीनां व्यलौकसुतव्यामोहः वञ्चितोऽयं परमार्थनात्मा ।
 तस्य समैवंविधपापकर्मणः कथं शुद्धिर्भविष्यतीति । विचक्षण-
 योक्तं । ममापि कथं । यतः समाचरितं पापिष्ठया मयापीदं
 सर्वं । किं वा निवेद्यते दिव्यज्ञानस्य । प्रत्यक्षमेवेदं समस्तं भगवतः ।
 भगवानाह । भद्रौ न कर्तव्यो युवाभ्यां विषादः । न भद्रयोर्दो-
 षोऽयं । निर्मलं भवतोः स्वरूपं । तावाहतुः । कस्य पुनर्दोषोऽयं ।
 भगवानाह । येयं युष्मच्छरीरान्निर्गत्य दूरे स्थिता नारी तस्याः ।
 तावाहतुः । भगवन् किं नामिकेयं । भगवताभिहितं । भद्रौ
 भोगदृष्टोपमभिधीयते । विचक्षणाकालज्ञाभ्यामभिहितं । भगवन्
 कथं पुनरियमेवंविधदोषहेतुः । भगवताभिहितं । भद्रौ श्रूयतां ।

रजनौव तमिस्रस्य भोगदृष्टौव सर्वदा ।

रागादिदोषवृन्दस्य सर्वस्यैषा प्रवर्तिका ॥

येषामेषा भवेद्देहे प्राणिनां पापचेष्टिता ।

तेषामकार्येषु मतिः प्रसभं संप्रवर्तते ॥

दृष्टकाष्ठैर्यथा वज्जिर्जलपूरैर्यथोदधिः ।

तथा न दृष्टत्येषापि भोगैरासेवितैरपि ॥

यो मूढः शमयत्येनां किल शब्दादिभोगतः ।

जले निशीथिनौनाथं न हस्तेन जिघ्रक्षति ॥

मोहादेनां प्रियां कृत्वा भोगदृष्ट्यां नराधमाः ।

संसारमागरे घोरे पर्यटन्ति निरन्तरे ॥

मदोषेयमिति ज्ञात्वा ये पुनः पुरुषोत्तमाः ।

स्वदेहगेहान्निःसार्य चित्तदारं निरन्धते ॥

तदेषा भवतोः पापा पापकर्मप्रवर्तिका ।

अतोऽस्या एव दोषोऽयं विद्यते नैव भद्रयोः ॥

स्वरूपेण सदा भद्रौ निर्मलौ परमार्थतः ।

एषैव सर्वदोषाणां कारणत्वेन संस्थिता ॥

इह स्यातुमग्निक्रिष्ठा एषा दूरस्थिताधुना ।

भवन्तौ मत्समीपाच्च निर्गच्छन्तौ प्रतीक्षते ॥

विचक्षणाकालज्ञाभ्यामभिहितं । कदा भगवन् पुनरस्याः सकाशादावयोर्भोक्षः । भगवानाह । भद्रौ नेह भवेऽद्यापि भव-
ज्ञानियं सर्वथा त्यक्तुं शक्या । केवलमस्या निर्दलने महामुद्रा-
यमाणं प्रादुर्भूतं भवतोः सम्यग्दर्शनं । तदुद्दीपनीयं पुनः पुनः
सुगुहसन्निकर्षणं । नाचरणायमस्या भोगदृष्ट्याया अतुकूलं ।
लक्षयितव्यो मनसि विवर्तमानो ऽस्या सम्बन्धी विकारः । निरा-
करणीयोऽसौ प्रतिपक्षभावनया । ततः प्रतिक्षणं तत्तुतां गच्छन्तौ
न भविष्यतीयं शरीरेऽपि वर्तमाना भवतोर्बाधिका । भवान्तरे
पुनरस्याः सर्वथा त्यागसमर्थौ भविष्यतो भवन्ताविति । तदाकर्ण्य
ततो महाम्रसाद् इति वदन्तौ विचक्षणाकालज्ञौ पतितौ भगवद्व-
रणयोः । ततोऽसुं व्यतिकरमाश्लोक्य श्रुत्वा च भगवद्वचनं चञ्चुप्र-
गुणामुग्धाकुटिलानामपि प्रादुर्भूतः पश्चात्तापेन सह विशद्वाध्य-
वसायः । चञ्चुप्रगुणाभ्यां चिन्तितं । अहो अस्मीकसुतवधूद्विगुणता-
यामोहेन निरर्थकं विडम्बितं विहिता सुतवध्वोरुन्मार्गप्रवृत्तिरा-
वाभ्यामिति । मुग्धेन चिन्तितं । अहो कृतं मया परस्त्रीगमनेन
कुलस्य दूषणं । अकुटिलया चिन्तितं । यत मंजातं ग्रीवापण्ड-

नमिति । ततश्चतुर्णामपि स्थितमेतच्चित्ते । यदुत निवेदयाम
 एवंस्थितमेवेदं भगवतां । एत एवास्य दुस्वरितस्य प्रतिविधानमुप-
 देक्ष्यन्ति ॥ अत्रान्तरे चतुर्णामपि शरीरेभ्यो निर्गतैः परमाणुभि-
 र्घटितशरीरं शुक्रं वर्णनं परिगतं तेजसाद्भादकं लोचनानां
 प्रीणकं चेतसामुपलभ्यमानं मया रचितानि मया रचितानि
 यूयमिति ब्रुवाणमेकं डिम्बरूपं महर्षे भगवन्मुखमौचमाणं स्थितं
 सर्वेषां पुरतः । तावत्तदनुमार्गेणैव कृष्णं वर्णनं श्रीभक्त्यमाकारेण
 उद्देगहेतुः प्राणिनां तथैव निर्गतं द्वितीयं डिम्बरूपं । तस्माच्च
 तदाकाररूपधरमेव क्लिष्टतरं प्रकृत्या संजातमन्यदपि द्वितीयं
 डिम्बरूपं । तच्च वर्धितुमारब्धं । ततः शुक्लडिम्बरूपेण मस्तके हस्त-
 तलप्रहारं दत्त्वा तद्वर्धमानं निवार्य प्रकृत्या धारितं । निर्गतं च
 भगवद्वपश्चाद् द्वे अपि ते कृष्णे डिम्बरूपे । ततो भगवताभि-
 र्हितं । भो भद्राणि यद्भवद्भिश्चिन्तितं यथा हतमस्माभिर्विपरी-
 ताचरणमिति ॥ तच्च भवद्भिर्विपादो विधेयः । यतो न भवतामेव
 दोषः निर्मलानि यूयं स्वरूपेण । तैरभिहितं । भगवन् कस्य
 पुनरेव दोषः । भगवानाह । यदिदं शुक्रामन्तरं भवच्छरीरेभ्यो
 निर्गतं कृष्णवर्णं डिम्बरूपमस्यायं दोषः । तान्याहुः । भगवन्
 किं नामकमिदं । भगवतोक्तं । अज्ञानमिदमुच्यते : तैरुक्तं ।
 भगवन् यदिदमेतस्मादज्ञानात्मादुर्भूतं द्वितीयं कृष्णडिम्बरूपमनेन
 च शुक्लरूपेणाप्योद्य वर्धमानं धारितमेतत् किं नामकं । भगवा-
 नाह । पापमिदं । तान्याहुः । अस्य शुक्रडिम्बरूपस्य तर्हि
 किमभिधानं । भगवतोक्तं । अर्जवमिदमभिधीयते । ततस्तान्याहुः ।

भगवन् कौटूष्मिदमज्ञानं कथं चेदं पापमेतस्माज्ज्ञातं किमिति
 चानेनार्जवेनेदं विवर्धमानं निवारितमिति सर्वं विस्तरतः श्रोतु-
 मिच्छामः । भगवानाह । यद्येवं ततः समाकर्णयत धूयं ।

यत्तावदिदमज्ञानं युष्मद्देहादिनिर्गतम् ।
 एतदेव समस्तस्य दोषवृन्दस्य कारणम् ॥
 अनेन वर्तमानेन शरीरे जन्तवो यतः ।
 कार्याकार्यं न जानन्ति गम्यागम्यं च तत्त्वतः ॥
 भक्ष्याभक्ष्यं न बुध्यन्ते पेयापेयं च सर्वथा ।
 अन्धा इव कुमार्गेण प्रवर्तन्ते ततः परम् ॥
 ततो निषध्य घोरानि कर्माण्युद्यतश्रमवताः ।
 भवमार्गे निरन्तेऽपि पर्यटन्ति सुदुःखिताः ॥
 अज्ञानमेव सर्वेषां रागादीनां प्रवर्तकम् ।
 स्वकार्यं भोगदृष्ट्यापि यतोऽज्ञानमपेक्षते ॥
 अज्ञानविरहे नैव भोगदृष्ट्या प्रवर्तते ।
 कथंचित्संप्रवृत्तापि झटित्येव निवर्तते ॥
 सर्वज्ञः सर्वदर्शी च निर्मलोऽयं स्वरूपतः ।
 अज्ञानमलिनो ह्यात्मा पाषाणाश्च विशिष्यते ॥
 याः काचिदेव मर्त्येषु निवाणे च विभृतयः ।
 अज्ञानेनैव ताः सर्वा दृताः सन्मार्गरोधिना ॥
 अज्ञानं जरको घोरस्तमोरूपतया मतम् ।
 अज्ञानमेव दारिद्र्यमज्ञानं परमो रिपुः ॥
 अज्ञानं रोगघटातो जराण्यज्ञानमुच्यते ।

अज्ञानं विपदः सर्वा अज्ञानं मरणं मतम् ॥
 अज्ञानविरहे नैव घोरसंसारसागरः ।
 अत्रापि वसतां पुंसां बाधकः प्रतिभासते ॥
 याः काश्चिदनवस्थाः सूर्याश्चोन्मार्गप्रवृत्तयः ।
 यच्चासमञ्जसं किञ्चिदज्ञानं तत्र कारणम् ॥
 त एव हि प्रवर्तन्ते पापकर्मसु जन्तवः ।
 प्रकाशाच्छादकं येषामेतच्चेतसि वर्तते ॥
 येषां पुनरिदं चित्ताद्भुत्यानां विनिवर्तते ।
 शुभ्रीभूतान्तरात्मानस्ते सदाचारवर्तिनः ॥
 वन्द्यास्त्रिभुवनस्यापि भूत्वा भावितमानसाः ।
 अशेषकल्मषोन्मुक्ता गच्छन्ति परमं पदम् ॥
 एतच्चाज्ञानमकार्यं सर्वेषां भवतां समम् ।
 संजातं तेन दोषोऽयमस्मैव न भवादृशम् ॥
 क्षिप्ररूपमनेनैव द्वितीयं पापनामकम् ।
 सर्वत्र जन्यते तस्मादत्रापि जनितं किञ्च ॥
 एतद्वि सर्वदुःखानां कारणं वर्णितं बुधैः ।
 उद्वेगसागरे घोरे हठादेतत्प्रवर्तकम् ॥
 मृत्तं संक्षेपज्ञास्य पापमेतदुदाहृतम् ।
 न कर्तव्यमतः प्राज्ञैः भवे यत्पापकारणम् ॥
 हिंमानृतादयः पञ्च तत्त्वाग्रद्वानमेव च ।
 क्रोधादयश्चत्वार इति पापस्य हेतवः ॥
 वर्ज्यमोयाः प्रयत्नेन तस्मादेते मनोविषाण ।

ततो न जायते पापं तस्माच्चो दुःखसम्भवः ॥
 युष्माकं पुनरज्ञानाज्जातं पापमिदं यतः ।
 अज्ञानमेव सर्वेषां हिंसादीनां प्रवर्तकम् ॥
 वर्धमानमिदं पापमार्जवेन निवारितम् ।
 यदत्र कारणं सम्यक् कथ्यमानं निबोधत ॥
 मार्जवं हि स्वरूपेण शुद्धाग्रयकरं परम् ।
 वर्धमानमतः पापं वारयत्येव देहिनाम् ॥
 एतच्चार्यमचार्यं सर्वेषां वर्तते समम् ।
 अज्ञानजनितं पापं युष्माकममुना जितम् ॥
 रक्षितानि मया पूयमत एव मुञ्चर्मुञ्चः ।
 सहर्षमेतदाचष्टे डिम्भरूपं स्मिताननम् ॥
 धन्यानामार्जवं येषामेतच्चेतसि वर्तते ।
 अज्ञानादाचरन्तोऽपि पापं ते स्वनृपापकाः ॥
 यदा पुनर्विजानन्ति ते शुद्धं मार्गमञ्जसा ।
 तदा विधूय कर्माणि चेष्टन्ते मोक्षवर्तमानि ॥
 मार्जवेन ततो धन्यास्तो शुभ्रौभूतमानसाः ।
 निर्मलाचारविस्ताराः पारं गच्छन्ति संसृतेः ॥
 तदेवंविधभावानां भद्राणां बुध्यतेऽधुना ।
 अज्ञानपापे निर्धूय सम्यग्धर्मनिषेवनम् ॥
 उपादेयो हि संसारे धर्म एव बुधैः सदा ।
 विशुद्धो मुक्तये सर्वं यतोऽन्यद्दुःखकारणम् ॥
 अनित्यः प्रियसंयोग इहेय्यांशोकवत्सलः । ..

अनित्यं यौवनं चापि कुक्षिताचरणास्पदम् ॥
 अनित्याः सम्पदस्तौमस्तेशवर्गसमुद्भवाः ।
 अनित्यं जौवितं चेह सर्वभावनिवन्धनम् ॥
 पुनर्जन्म पुनर्मृत्युर्हीनादिस्थानसंश्रयः ।
 पुनः पुनश्च यदतः सुखमच न विद्यते ॥
 प्रहृत्यसुन्दरं ह्येवं संसारे सर्वमेव यत् ।
 अतोऽच वद किं युक्ता कचिदास्या विवेकिनाम् ॥
 मुक्ता धर्मं जगदन्धमकलङ्कं मनातनम् ।
 परार्थसाधकं धीरैः सेवितं ग्रीलगालिभिः ॥
 ततो भागवतं वाक्यं श्रुत्वेदममृतोपमम् ।
 संसारवासान्तैः सर्वैः खं खं चित्तं निवर्तितम् ॥
 राजाह क्रियते सर्वं यदादिष्टं महात्मना ।
 प्रगुणाह महाराज किमद्यापि विलम्ब्यते ॥
 शब्दं चाहृदितं तात मम्यगम्य प्रजन्त्यतम् ।
 पुनमेतदनुष्ठानं मुग्धेभ्यैव प्रभाषितम् ॥
 हर्षोत्फुल्लमरोजाक्षी तथापि गुरुलज्जया ।
 तदुक्तं वञ्च मन्वाना बधूमेनेन मंस्यता ॥

ततः पतितानि चत्वार्यपि भगवत्स्मरणयोः । अश्रुरालेभोक्तं ।
 भगवत्संपादयामो यदादिष्टं भगवता । भगवानाह । उचितमिदं
 भवादृशभक्त्याम् । ततः पृष्टो भगवाननेन प्रशस्तदिनं राजा ।
 भगवतोक्तं । अद्यैव शुध्यतीति । ततस्तबन्धेनैव नरेन्द्रेण दापितानि
 महादानानि कारितानि देवपूजनानि स्थापितः शुभाषा-

राभिधानः स्वतनयो राज्ये जनितो नागरिकजनानां चित्तामन्द
इति ।

ततो निर्वर्त्य कर्तव्यं प्रव्रज्याकरणोचितम् ।
गुरुणार्पितसद्भावं दीक्षितं तच्चतुष्टयम् ॥
ततस्ते कृष्णरूपे द्वे डिम्बे त्वर्णे पलायिते ।
शुक्लरूपं पुनस्तेषां प्रविष्टं तनुषु क्षणात् ॥
कालज्ञेन ततश्चित्ते सभार्येण विचिन्तितम् ।
पश्चाद्दो धन्यतामीषां सुखद्वयं जन्मजौवितम् ॥
एतैर्भागवतौ दीक्षा येः प्राप्ता पुण्यकर्मभिः ।
दुरन्तोऽप्यधुना मन्ये तैस्त्रीणोऽयं भवार्णवः ॥
चारित्र्यरत्नादेतस्मात्संसारोत्तारकारणात् ।
वयं तु देवभावेन व्यर्थकेनात्र वञ्चिताः ॥

अथवा ।

मिथ्यात्वोद्घनं यस्मादस्माभिरपि साम्प्रतम् ।
दुर्लभं भवकोटौभिः प्राप्तं सम्यक्कमुत्तमम् ॥
अतोऽस्ति धन्यता काचिदस्माकमपि सर्वथा ।
नरो दारिद्र्यभाङ् नैव लभते रत्नपुञ्जकम् ॥
ततः सहर्षौ तौ सूरैः प्रणम्य चरणद्वयम् ।
तेनानुग्रिष्टौ स्वस्थानं संप्राप्तौ देवदम्पती ॥
प्रविष्टा भोगदृष्ट्यापि शरीरे गच्छतोस्तयोः ।
शुद्धसम्यक्कमाहाव्यात् केवलं सा न बाधिका ॥
विषवणाह कालज्ञमन्यदा रश्मि म्लिता ।

आर्यपुत्र यदा दृष्टा त्वयाहं कृतवञ्चना ॥
 तदा किं चिन्तितं सोऽपि स्वाभिप्रायं न्यवेदयत् ।
 विचक्षणाह सत्यस्त्वं कालज इति गीयसे ॥
 तेनापि पृष्टा सोवाच पर्यालोचं तदातनम् ।
 कालज्ञः प्राह सत्येव त्वमप्यत्र विचक्षणा ॥
 यतः कालविलम्बेन क्रियमाणेन वल्लभे ।
 भोगा मुक्ताः स्थिता प्रीतिर्जातं नाकाण्डविद्वरम् ॥
 प्राप्तो धर्मो नृपादौनामुपकारः कृतो महान् ।
 ततः कालविलम्बोऽयं फलितोऽत्यर्थमावयोः ॥
 विचक्षणाह को वाच मन्देहो नाथ वन्तुनि ।
 किं वा न जायते चाह पर्यालोचितकारिणाम् ॥
 ततः प्रीतिरमायुक्तौ संजातौ देवदम्पती ।
 महर्म्मलाभादात्मानं मन्यमानौ कृतार्थकम् ॥
 इदं पुत्र मया तुभ्यं कथितं मिथुनद्वयम् ।
 मंदिग्धेऽर्चे विलम्बेन कालस्य गुणभाजम् ॥

ततश्च ।

मंदिग्धेऽर्चे विधातव्या भवता कालयापना ।
 पश्चादङ्गुणं यच्च तदेवाङ्गीकुरिष्यते ॥

मध्यमबुद्धिराह । यथाज्ञापयन्त्याम् ।

ततो मनीषिणो वाक्यं श्रुत्वा ततो माम्प्राप्यते ।
 प्रीतिरन्धो दृढं तप स्पृशने भाववैरिणि ॥
 शालासापैः पुनस्तप येहबुद्धिः प्रवर्तते ।

दोलायमानचित्तोऽसौ कुरुते कालयापनाम् ॥

ततश्च तेन बालेन सा प्रोक्ता जननीं निजा ।

अम्ब संदर्शयात्मीयं योगशक्तिबलं मम ॥

तयोक्तं दर्शयाम्येषां पुत्र त्वं समुखो भव ।

ततः सा ध्यानमापूर्य प्रविष्टा तच्छरीरके ॥

अथाकुशलमास्तायाः प्रवेशानन्तरं पुनः ।

स बालः स्पर्शनेनापि गाढं हर्षादधिष्ठितः ॥

ततः शरीरे तौ तस्य वर्तमानौ क्षणे क्षणे ।

अभिलाषं मृदुस्पर्शं कुरुतस्तीव्रवेदनम् ।

परित्यक्तान्यकर्तव्यस्तावन्मात्रपरायणः ।

स बालः सुरतादौनि दिवा रात्रौ च सेवते ॥

✓ कुविन्दडोम्बमातङ्गजातीयास्त्रपि तदग्रः ।

अतिलौल्येन मूढात्मा ललनासु प्रवर्तते ॥

ततोऽकर्तव्यनिरतं सत्कर्तव्यपराङ्मुखम् ।

तं बालं सकलो लोकः पापिष्ठ इति निन्दति ॥

अजोऽयं गतलब्धोऽयं निर्भाग्यः कुलदूषणः ।

एवं स मिथ्यमानोऽपि मन्यते निजचेतसि ॥

धर्शनाम्नाप्रभादेन समान्ति सुखमागरः ।

लोको यदस्ति तदङ्गु किमेतज्जल्पचिन्तया ॥

अथाकुशलमालापि निर्गत्य परिपृच्छति ।

कौदुग्धी मागकी जात योगशक्तिर्विभाति ते ॥

स प्राहानुगृहीतोऽग्नि निर्विकल्पमयाम्बया ।

सुखसागरमधोऽत्र यथाहं संप्रवेष्टितः ॥
 अन्यच्चाम्ब त्वया नित्यं मदसुषुप्तकाम्यया ।
 न मोक्षयं प्ररीरं मे यावज्जीवं स्वतेजसा ॥
 अथाकुशलमालाह यत्तुभ्यं वत्स रोचते ।
 तदेव सततं कार्यं मया मुक्तान्यचेष्टया ॥
 स्वाधीनां तां निरीक्ष्यैवं बाह्येन परिचिन्तितम् ।
 स्वर्गोऽपि ममायत्तः सामर्थ्यो कार्यसाधिका ॥
 अहो मे धन्यता लोके नास्त्यतो बत मादृशः ।
 ततोऽसौ गाढदृष्टात्मा स्वामुरूपं विचेष्टते ॥
 अथ निन्दापरे लोके स्नेहविरुद्धमानसः ।
 लोकापवादभीष्टत्वान्मध्यबुद्धिः प्रभावते ॥
 बाह्यो नो युज्यते कर्तुं तव लोकविरुद्धकम् ।
 अगम्यागमनं निन्द्यं सपापं कुलदूषणम् ॥
 स प्राह विप्रलब्धोऽसि नूनं मित्र मनीषिणा ।
 स्वर्गे विवर्तमानं मां नेचसे कथमन्यथा ॥
 ये मूढा जातिदोषेण कोमलं ललानादिकम् ।
 नेच्छन्ति ते महारत्नं मुञ्चन्ति स्थानदोषतः ॥
 तदाकर्ण्य ततश्चित्ते कृतं मध्यमबुद्धिना ।
 नैष प्रज्ञापनायोग्यो व्यर्थो मे वाक्पराश्रमः ॥
 एवं च तिष्ठतां तेषां बालमध्यमनीषिणाम् ।
 अपान्यदा समायातो वयसः कृतमन्मथः ॥
 संजाताः कामनाभोगाः सुमनोभरप्ररिताः ।

भ्रमद्भ्रमरझङ्कारहारिगीतमनोहराः ॥
 कामिनीहृदयानन्ददायकं प्रियसन्निधौ ।
 विजृम्भते वनान्तेषु कलकोकिलकूजितम् ॥
 प्रोत्फुल्लकिंशुकायेषु पुष्पभारोऽतिरक्तकः ।
 विद्योगदलितस्त्रीणां पिशितप्रकरायते ॥
 मञ्जर्यः सहकाराणामामोदितदिगन्तराः ।
 दृष्ट्वा वसन्तराज्येन धूलिक्रीडां प्रकुर्वते ॥
 देवकिन्नरसम्बन्धिमिथुनैः कथिता वने ।
 भ्रमेण नाकाग्न्यर्त्यस्य तदानीं रमणीयता ॥
 चर्चर्यो निर्भरीभूता बद्धा दोला गृहे गृहे ।
 मदनोद्दीपनो मन्दः प्रवृत्तो मलयानिलः ॥
 अयेदृशे वसन्तेऽसौ सह मध्यमबुद्धिना ।
 क्रीडार्थं निर्गतो बालः कामकालप्रमोदितः ॥
 जनन्या देहवर्तिन्या संयुक्तः स्पर्शनेन च ।
 गतो लीलाधरं नाम सोद्यानं नन्दनोपमम् ॥
 तस्यास्ति मध्यभूभागे शुभ्रशृङ्गो महालयः ।
 जमतानयनानन्दः प्रासादस्तुङ्गतोरणः ॥
 कामिनीहृदयाह्लादकारको रतिवत्सलः ।
 जनैः प्रतिष्ठितस्तत्र देवो मकरकेतनः ॥
 इतश्च तस्य देवस्य पूजासत्कारकारणम् ।
 तिथिक्रमेण संजाता दिने तत्र चयोदशी ॥
 कन्यका वरलाभाय वध्वः सौभाग्यवद्भुजे ।

दुर्भंगास्तु पतिप्रेममोहेन हतमानसाः ॥
 मोहान्धाः कामिनोऽभीष्टयोषित्सम्बन्धसिद्धये ।
 गृहीतार्चनिकाः कामपूजनार्थं समागताः ॥
 ततो बाह्यो महारोचं तत्राकर्ण्य सविस्मयः ।
 प्रविष्टः कामसदनं सह मध्यमबुद्धिना ॥
 दृष्ट्वा च रतेर्नाथः प्रणतो भक्तिपूर्वकम् ।
 पूजितस्य प्रयत्नेन संस्तुतो गुणकीर्तनैः ॥
 अथ प्रदक्षिणां तस्य ददानो देवसद्वनः ।
 बालो ददर्श पार्श्वस्थं गुप्तस्थाने व्यवस्थितम् ॥
 तस्यैव रतिनाथस्य देवस्य कृतकौतुकम् ।
 संवासभवनं रम्यं मन्दमन्दप्रकाशकम् ॥
 सुदृढस्रवणेनाय दारि संस्थाप्य मध्यमम् ।
 मध्ये प्रविष्टः सदृशः स बालस्तस्य सदनः ॥
 अथ तत्र सुविस्तीर्णा सपर्यङ्का सत्त्वलिकाम् ।
 मृदूपधानसंपर्का कोमलामल्लघेलिकाम् ॥
 सुप्तेन रतियुक्तेन क्रान्तमर्था मनोभुवा ।
 स ददर्श महाशय्यां देवानामपि दुर्लभाम् ॥
 ततो मन्दप्रकाशतात् संवासभवमग्रे सः ।
 किमेतदिति संचिन्त्य शय्यां पश्यन् बालकः ॥
 इत्येतस्य हस्तेन स्पृशता सुचिरं मुदा ।
 ततो विभाविता नेन शय्यैषा माकरध्वजौ ॥
 विचिन्तितं च तत्स्पर्शः कोमलहतचेतसा ।

अहो कोमलता मन्ये मान्यत्र भवतीदृशी ॥
 ततः शरीरवर्तिन्या जनन्या स्पर्शनेन च ।
 प्रेर्यमाणः स्त्रकौयेन चापलेन च दूषितः ॥
 स बालस्यिन्तयत्येवं मानयामि यथेच्छया ।
 एनां कोमलिकां ग्रथ्यां सुप्ताहं क्षणमात्रकम् ॥
 देवः सुप्तोऽपि मदनी रतिरुक्तो न चिन्तितम् ।
 अपायो देवग्रथ्यायां सुप्तस्येति न भावितम् ॥
 दृष्टस्य लाघवं लोकैरिति नैव मनस्कृतम् ।
 विज्ञातं नेति संपश्ये शाश्वो मध्यमबुद्धितः ॥
 अनालोप्यायति मोहात् केवलं सुप्त एव सः ।
 आरुह्य ग्रथ्यां तां दिव्यां कृतं बालविचेष्टितम् ॥
 ततस्तस्यां विशालायां ग्रथ्यायां बद्धमानसः ।
 इत्येतस्य कुर्वाणः सर्वाङ्गाणि पुनः पुनः ॥
 अहो सुखमहो स्पर्शस्तयाहो धन्यता मम ।
 चिन्तयन्निति ग्रथ्यायां लुटमानः स तिष्ठति ॥
 इतस्तु नगरे तत्र बहिरङ्गो नृपोत्तमः ।
 अन्योऽप्यस्ति महातेजाः प्रख्यात शत्रुमर्दनः ॥
 तस्यास्ति पद्मपत्राक्षी प्राणेशोऽपि सुवल्गुभा ।
 प्रधानकुलसंभृता देवी मदनकन्दली ॥
 साक्षितार्चनिका सा च परिवारेण संयुता ।
 आयाता तत्र मदने कामदेवस्य पूजिका ॥
 देवकोष्ठस्थितं सा च संपूज्य मकरध्वजम् ।

शंवासभवनस्यस्य प्रविष्टा तस्य पूजिका ॥
 प्रविशन्तीमुदीच्यासौ तां स्वीति हतमिदयः ।
 लज्जाभयाभ्यां निश्चेष्टो बालः काष्ठमिव स्थितः ॥
 ततो मन्दप्रकाशे सा भवने मृगलोचना ।
 हस्तस्पर्शेन शय्यायां देवमर्चयते किल ॥
 चन्दनेन च कुर्वत्या रतिकामविलेपनम् ।
 स बालः सर्वगात्रेषु स्पृष्टः कोमलपाणिना ॥
 ततोऽकुञ्चलमालाया वगेन स्पर्शनस्य च ।
 स बालश्चिन्तयत्येवं विपर्यासितमानसः ॥
 पादुशोऽयं मृदुस्पर्शो हस्तस्यास्यानुभूयते ।
 नानुभूतो मया तादृग् जन्मन्यपि कदाचन ॥
 अहो मयान्यस्पर्शेषु मौन्दर्यं कल्पितं वृथा ।
 नातः परतरं मन्ये विशोकेऽप्यस्ति कोमलम् ॥
 इतश्च कामदेवस्य परिचर्यां विधाय सा ।
 स्वप्नानं प्रगता काले रात्री मदनकन्दली ॥

ततोऽसौ बालः कथं मगधं स्वी कंषक्यत इति चिन्तया
 विश्वक्सेभूतपदयोऽनाख्येयमन्तपापातिरेकं वेदयमानो विमृतात्मा
 तस्मामेव शय्यायां मुमुक्षुष्णोष्णान्दीर्घदीर्घांशुःशय्यायां मूर्च्छित
 इव मूक इव मत्त इव भोत इव हतमर्षस्त इव तप्तप्रियायां
 निक्षिप्तमक्षय इव हतयेतस्य परिवर्तमानो विचेष्टते । ततो
 हारे वर्तमानेन मध्यमबुद्धिना चिन्तितं । अथे किमिदेष
 बाहोऽस्मात् शंवासभवनादियतापि कालेन न निर्गन्वतीति किं

वा करोतीति प्रविश्य तावन्निरूपयामि । ततः प्रविष्टो मध्यम-
 बुद्धिः । सल्लिता हस्तस्पर्शेन कामग्रथ्या । हतमस्यापि हृदयं
 तत्कोमलतया । ततो विमर्शीभूतदृष्टिना तेन दृष्टः ग्रथ्यैकदेशे
 विचेष्टमानस्तदवस्थो बालः । चिन्तितमनेन । अहो किमनेनाका-
 र्यमाचरितं । न युक्तं देवग्रथ्यायामधिरोहणं । न खलु रतिरूप-
 विभ्रमापि गुर्वङ्गना सतां गम्या भवति । तथेयं ग्रथ्या सुखदापि
 देवप्रतिमाधिष्ठितेति हत्वा केवलं वन्दनीया न पुनरुपभोगमर्ह-
 तीति । ततश्चोत्थापितोऽनेन बालो यावन्न किञ्चिज्जल्पति
 मध्यमबुद्धिराह । अहो अकार्यमिदं । न युक्तं देवग्रथ्यायामधि-
 रोहणमित्यादि । तथापि न दत्तमुत्तरं बालेन । अचान्तरे
 प्रविष्टस्तद्देवकुलाधिष्ठायको व्यन्तरः । बद्धस्तेनाकाशघनैः बालः ।
 पातितो भूतले । समुत्पादितास्य सर्वाङ्गीणा तीव्रवेदना । ततो
 सुसूर्यन्तमुपलभ्य हतो मध्यमबुद्धिना हाहारवः । ततः किमेत-
 दिति सम्भ्रमेण सल्लितो देवकुलात्तदभिमुखं लोकः । निःसा-
 रितो व्यन्तरेण वासभवनाद् बहिर्बालो महाएकोटेन क्षिप्तो
 भूतले । भग्ननयनः कण्ठगतप्राणोऽसौ दृष्टो लोकेन । तदनुमार्गेण
 दीनमनस्को निर्गतो मध्यमबुद्धिः । किमेतदिति दृष्टोऽसौ
 जनेन । सज्जया न किञ्चिज्जल्पितमनेन । ततोऽवतीर्थं कञ्चित्पु-
 र्यं व्यन्तरेण कथितो जनेभ्यस्तदीयव्यतिकरः । ततो देवाप्यका-
 रोति पापिष्ठोऽयमिति धिक्कारितोऽसौ बालो मकरध्वजमण्ड-
 लुत्तदूपणोऽयमग्राकं विषतद्वरिव कंपच्च इति गर्हितः स्वजातीयैः
 अनुभवतु पापकर्मणः फलमिदानीमित्याक्रोशितः सामान्यलोकेः

किञ्चिदेतदसमीक्षितकारिणं समस्तानर्थभाजनत्वात् तेषामित्यप-
कर्णितो विवेकिलोकैः । ततोऽसौ व्यन्तरः कृतविक्षतरूपः सञ्जाह ।
पूर्णनीयोऽयं दुरात्मा भवतां पुरतो मयाधुना बाह्य इति । ततः
कृतहाचारवः प्रसीदतु प्रसीदतु भट्टारको ददातु भ्रातृप्राणभि-
क्षामिति ब्रुवाणः पतितो व्यन्तराधिष्ठितपुरुषपादयोर्मध्यमबुद्धिः ।
ततस्तत्करुणापरीतचेतसा लोकेभाष्यभिहितो व्यन्तरः । यदुत
भट्टारक मुच्यतामेकवारं तावदेव न पुनः करिष्यतीति । ततो
मध्यमबुद्धिकरुणया लोकोपरोधेन च मुक्तोऽसौ व्यन्तरेण बाह्यः ।
क्षमा चेतना । मुक्तलोभतं शरीरं । निःसारितस्वप्नं देवकुला-
न्मध्यमबुद्धिना जीतः लक्ष्मण स्वभवनं । ज्ञातोऽयं व्यतिकरः
परिकरात्कर्मविलासेन । चिन्तितमनेन । किञ्चिदेतदद्यापि मयि
प्रतिकूले बालस्य । यद्भवियति तच्च लक्ष्यन्तेते लोकाः । ततो
ऽभिहितः कर्मविलासेन परिकरः । किमस्माकं दुर्विनीतचिन्तया ।
नोचितः सोऽनुशास्तेः । न वोढव्यस्तदीयः केनापि व्यापारः ।
परिकरेणोक्तं । यदाज्ञापयति देव इति ॥

पृष्ठोऽसौ मध्यमबुद्धिना बाह्यः । भ्रातर्न किञ्चित्तेऽधुना
शरीरके बाधते । बालेनाभिहितं । न शरीरके केवलं प्रवर्धते
ममान्तक्षायः । मध्यमबुद्धिराह । जानामि किंनिमित्तोऽयं ।
ततो वामश्रीस्तया कामस्य बाह्यः प्राह । न जानामि केवलं
दारस्तेन भवता तच्च संवामभवने प्रविशन्ती गच्छन्ती वा किं
विलोकिता काचिच्चारो न वा । मध्यमबुद्धिराह । विलोकिता ।
बालेनोक्तं । तत्किं लक्षिता कामाविति भवता । मध्यमबुद्धिराह ।

सुष्ठु ललिता । सा हि शत्रुमर्दनस्य राज्ञो भार्या, मदनकन्दली-
त्युच्यते । तदाकर्ण्य कथं सा मादृशामिति चिन्तया, दीर्घदीर्घ-
तरं निःश्वसितं बालेन । तदर्थं खल्वयमिति ललितो मध्यमबु-
द्धिना । चिन्तितमनेन । तच्चापि स्थाने तावदस्थायमभिनिवेशः ।
जमयत्येवं सा मदनकन्दली सुन्दरतरातिशयेन खगोचरमभि-
लषं । यतो द्वारशाखालग्रेण मयाप्यतिबहुतया कामसंवासभवं
नद्वारस्य निर्गच्छन्त्यास्तथा मदनकन्दल्याः संवेदितोऽङ्गस्य स्पर्शः ।
न तादृशः प्रांघेणान्यवस्तुनः स्पर्शो भुवने विद्यते । दोलायितं
ममापि तदभिसरणगोचरं मनस्तदानीमासीत् । किं तु न युक्तं
कुलजानां परस्त्रीगमनं । तस्माच्चिवारयाम्येनमपि यदि निवर्तते
मदक्षनेन । ततः स बालं प्रत्याह । केयमविद्या भवतः । किं न
दृष्टमिदानीमेष फलमविनयस्य भवता । किमधुनैव विस्मृतं यत्कण्ड-
गतप्राणः कथंचिन्मोक्षितस्त्वं मया दुर्विनयकुपिताद्भगवतो मकर-
ध्वजात् । ततो निवर्तस्वास्मादुरध्यवसायात् । नयनविषनागशिरो-
रक्षसूचिकल्पा हि सा मदनकन्दली । तां प्रार्थयतस्ते केवलं भस्मी-
भाव एव न पुनः काचिदर्थसिद्धिः । बालेन चिन्तितं । ऋषे
ललितोऽहमनेन । तत्किमधुनाभिप्रायगोपनेन । ततस्तेनोक्तं । यद्येवं
ततः किं ब्रूषे मोक्षितस्त्वं मया न पुनर्ब्रूषे यथा गाढतरं मारित
इति । यतस्तेन कामेन युधदक्षनेन मां मुञ्चता केवलं मे शरीरवेद-
नामापमपमारितं हृदये पुनर्निचितो वितर्कपरम्परारूपः प्रज्वलित-
खादिराङ्गारराशिस्तेन दंदह्यते मे समन्ताच्छरीरं । यद्यहं काम-
वन्धनकाल एवामरिष्यं नैतावन्तमन्तापमन्वभविष्यं । ततो भवता

मोक्षयता प्रत्युत महानयमनर्थः संपादित इति । नाधुना
 समैनाममृतसेकायमानां मदनकन्दर्पो विरहय्यान्यथास्यान्तस्ता-
 पस्योपग्रमः । किं बह्वनाच जल्पितेनेति । ततो ज्ञप्तिर्यो
 मध्यमबुद्धिनास्थानिवर्तको निर्बन्धः । स्थितोऽधौ दृष्टोभावेन ॥ .
 . अचान्तरे गतोऽस्तं सविता । बालदद्यादिव समुत्पत्तितं तमः-
 पटलं । ज्ञप्तिः प्रथमः प्रदोषः । निःसञ्चारोभूतो लोकः । ततो
 विचार्य कार्याकार्यं समुत्थितो बालः । निर्गतः स्वकीयभवनात् ।
 अत्रतीर्णो राजमार्गः । प्रवृत्तः शत्रुमर्दनराजकुलाभिमुखं गन्तुं । गतः
 कियन्तमपि भूभागं । इतश्च स्नेहवशेन किमस्य संपत्स्यत इति
 चिन्तया निर्गतस्तदनुमार्गेण मध्यमबुद्धिः । दृष्टो बालेन गच्छता
 कश्चित्पुरुषः । तेन चास्कोच्य बह्वोऽधौ मयूरबन्धेन । कूजितं
 बालेन । प्राप्तः प्राप्त इति वृत्तः प्राप्त एव मध्यमबुद्धिः । ततः
 समुत्पाद्य बालं पश्यत एव मध्यमबुद्धेः समुत्पत्तितः पुरुषोऽम्बर-
 तलं । आरटतश्च बालश्च स्वगितं वदनं । प्रवृत्तः पश्चिमाभिमुखो
 गन्तुं । ततो मध्यमबुद्धिरपि अरे रे दुष्टविद्याधर क्व थासि
 गृहीत्वा मदीयभ्रातरमिति आर्षो मुखचालदृष्टवः प्रस्थितो भूमौ
 तदनुमार्गेण । निर्गतो नगरात् । अदर्शनीभूतः पुरुषः । निराश्री-
 भूतो मध्यमबुद्धिः । तथापि बालस्नेहानुबन्धेन किल कश्चिन्मोक्ष-
 तीति बुद्ध्या मासौ धावन्नुपरमति । धावत एव ज्ञप्तिता रजनी ।
 ततोऽनुपानत्कतया विद्वोऽनेककण्टककीलकैः परिगतः अमेण
 चामो शुमुचया पीडितः पिपासया विह्वलः शोकेन अध्यासितो
 दैन्येन अनेकपामनगरेषु पृच्छन् बालवार्तां भ्रान्तोऽधौ मत्ताहो-

लब्धोऽयं मया प्रसूतविद्यासिद्धेरुचितः सलक्षणः पुरुषः । इतरेणोक्तं ।
 महाप्रसादः । ततोऽभिहितो नभस्यरेण स पुरुषः । यथैकैकस्मिन्
 विद्याजापपर्यन्ते मया दत्ताङ्गतिरग्नौ भवता प्रदेष्टव्या । प्रति-
 पन्नमनेन । प्रारब्धो जापः । ततो विद्याधरेणाकृष्टा यमजि-
 ज्ञेवातितीक्ष्णा भास्वराकारा शस्त्रिका । तथा चोत्कर्तिता
 मदीयपृष्ठात्तेन दीर्घा मांसपेग्नी । निष्पीड्य तत एव प्रदेष्टात्
 निर्गालितं रुधिरं मृतद्युल्लुङ्गः । अचान्तरे समाप्तमितरस्यैकं
 विद्यापरावर्तनं । समर्पिता विद्याधरेण रुधिरमांसमयी
 तस्याङ्गतिः । प्रतिचिन्ता तेन साग्निकुण्डे । पुनः प्रारब्धो
 जापः । ततस्त्वेवं सोऽम्बरचरो मदीयं शरीरं परापरप्रदेशा-
 ञ्जरकपाक इव गारकस्थारटतो मे मांसपेग्नीमुत्कर्तयति । तं
 प्रदेशं निष्पीड्य रुधिरं निर्गालयति तस्य च चुलुकं मृत्वा
 साधकायाङ्गतये ददाति । स च विद्यापरावर्तनपरिसमाप्तौ
 गृहीत्वा ऊताग्रने प्रक्षिपति । ततो वेदनाविज्ञको मूर्खश्चा
 पतितोऽहं भूतले । विद्याधरस्तु प्रगुणशरीरतया चष्ट इव
 निष्करुणो गाढतरं मां विकर्तयति । अचान्तरेऽह्वायैर्हसितमिव
 प्रक्षयमेघैर्गुलुल्लितमिव समुद्रेण प्रक्षलितेव पृथिवी रक्षितं
 दौष्टिजिह्वाभिः शिवाभिः प्रनृत्तं च विह्वलरूपैर्वेतासैः निपतितं
 रुधिरवर्षं । ततस्त्वेवंविधेषु रौद्रेषु विभीषिकाविशेषेषु सत्स्यचु-
 भितचित्तस्य तस्य राज्ञोऽभिमुखीभूता सा क्रूरविद्या । समाप्तं
 जापस्याष्टमं । ततः सिद्धाहं भवत इति वदन्ती प्रकटीभूता
 विद्या प्रणता साधकेन प्रविष्टा तच्छरीरे । ततः समुत्कर्तितशरीरं

निष्पीडितरुधिरवीभसं कण्ठमारुहन्तं मामुपलभ्य स राजा
मयि जातः सदयः । हतोऽनेन दन्तसीत्कारः । ततो वारितोऽधौ
विद्याधरेण । अभिहितं च तेन । रात्रन्नेष एवास्या विद्यायाः
कल्पो यदुत न कर्तव्यास्योपरि दया । ततो विद्याधरेण लिप्तं
मे केनचित्छेपेन शरीरं । ततोऽहं समन्ताद्दृन्दृष्टमानं इव
तीव्रवह्निना सूर्णमानं इव वज्रेण पीड्यमानं इव चक्रेण प्रविष्टो
वेदनाप्रकर्षं । तथापि सुखद्वं न गतमेतन्मे हतजीवितं । संजातं
क्षणेन मे तेनैव छेपेन द्रवदग्धस्याणुकल्पं शरीरं । संसृत्पाटित-
स्ताभ्यां नीतस्तत्र नगरे । खादितस्य शययुनिमित्तमश्वभोजनं ।
शूनं मे शरीरं । ततो भयस्तेनैव विधिना मदीयमांसरुधिरा-
कृतिभिस्तेन राज्ञा दत्तमष्टशतमष्टशतं विद्याया जापस्य सप्त
दिनानीति । दृष्ट्य तदवस्थोऽहं भवता । तदिदं भ्रातर्मया-
नुभूतं । स्थितं च मम हृदये । यदुत न प्रायेण मरकेऽप्येवंविधो
दुःखविन्यासो घादृशो मयानुभूत इति । मध्यमबुद्धिराह । हा
भ्रातर्नापितस्त्वमेवंविधदुःखानां अहो निर्घणता विद्याधरस्य
अहो रौद्रता विद्यायाः ॥

अचान्तरे लोकाचारमनुवर्तमानो वात्तान्वेपणार्थमागंतो
मनीषी । श्रुतस्तेन दारि स्थितेन तथा परिदेवमानो
मध्यमबुद्धिः । प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । हतेतराभ्यामासनदानादिका
प्रतिपत्तिः । विहितं संभाषणं । ततो मनीषिणाभिहितं ।
मध्यमबुद्धे किमिति त्वं परिदेवसे । मध्यमबुद्धिराह । भ्रातर-
लौकिकमिदं परिदेवनकारणं । मनीषिणोक्तं । कथं । ततः

सन्धोऽयं मया प्रसूतविद्यासिद्धेश्चिंतितः सख्यचणः पुरुषः । इतरेणोक्तं ।
 महाप्रसादः । ततोऽभिहितो नभश्चरेण स पुरुषः । यथैकैकस्मिन्
 विद्याजापपर्यन्ते मया दत्ताऽऽतिरम्यौ भवता प्रहेतव्या । प्रति-
 पन्नमनेन । प्रारब्धो जापः । ततो विद्याधरेणाकृष्टा यमजि-
 ज्ञेवातितीक्ष्णा भास्वराकारा शस्त्रिका । तथा शोक्तर्तितान्
 मदीयपृष्ठात्तेन दौर्घा मांसपेशी । निष्पीड्य तत एव प्रदेशात्
 निर्गातितं रुधिरं मृतसुक्षुक्तः । अचान्तरे समानमितरस्त्रैकं
 विद्यापरावर्तनं । समर्पिता विद्याधरेण रुधिरमांसमयी
 तस्याऽऽतिः । प्रतिक्षिप्ता तेन साग्निकुण्डे । पुनः प्रारब्धो
 जापः । ततश्चैवं सोऽम्बरचरो मदीयं शरीरं परापरप्रदेशा-
 न्नरकपाक इव नारकस्यारटतो मे मांसपेशीमुत्कर्तयति । तं
 प्रदेशं निष्पीड्य रुधिरं निर्गासयति तस्य च पुक्षुकं धत्ता
 साधकायाऽऽतये ददाति । स च विद्यापरावर्तनपरिसमाप्तौ
 गृहीत्वा ऊताग्रमे प्रक्षिपति । ततो वेदनाविज्ञो मूर्खश्च
 पतितोऽहं भूतले । विद्याधरस्तु प्रगुणशरीरतया चष्ट इव
 निष्करुणो गाढतरं मां विकर्तयति । अचान्तरेऽऽह्वासावैर्दक्षितमिव
 प्रसूयमेघैर्गुणसुलितमिव समुद्रेण प्रचलितेव पृथिवी रसितं
 दौष्टिजिह्वाभिः शिवाभिः प्रनृत्तं च विहृतस्त्र्यैर्वेताक्षैः निपतितं
 रुधिरवर्षं । ततश्चैवंविधेषु रौद्रेषु विभीषिकाविशेषेषु सख्यचण-
 भित्तिचित्तस्य तस्य राज्ञोऽभिमुखीभूता सा क्रूरविद्या । समानं
 जापस्याष्टमं । ततः सिद्धाहं भवत इति वदन्ती प्रकटीभूता
 विद्या प्रणता साधकेन प्रविष्टा तच्छरीरे । ततः नीरं

निष्पीडितरुधिरवीभत्सं कर्णमारुहन्तं मामुपलभ्य स राजा
मयि जातः सदयः । हृतोऽनेन दन्तषील्कारः । ततो वारितोऽसौ
विद्याधरेण । अभिहितं च तेन । रात्रन्नेष एवास्या विद्यायाः
कल्पो यदुत न कर्तव्यास्योपरि दया । ततो विद्याधरेण लिप्तं
मे केनचित्सेपेन शरीरं । ततोऽहं समन्ताद्दृष्टमान इव
तीव्रवह्निना सूर्यमान इव वज्रेण पीड्यमान इव यन्त्रेण प्रविष्टो
वेदनाप्रकर्षं । तथापि सुषुप्तं न गतमेतन्मे हतजीवितं । संजातं
क्षणेन मे तेनैव सेपेन द्रवदग्धस्याणुकल्पं शरीरं । समुत्पाटित-
स्ताभ्यां नीतकृच नगरे । खादितश्च शययुनिमित्तमश्चभोजनं ।
शूनं मे शरीरं । ततो भ्रूयस्तेनैव विधिना मदीयमांसरुधिरा-
ज्जतिभिस्तेन राज्ञा दत्तमष्टशतमष्टशतं विद्याया जापस्यं सप्त ।
दिनानीति । दृष्टश्च तदवस्थोऽहं भवता । तदिदं भ्रातर्मया-
नुभूतं । स्थितं च मम हृदये । यदुत न प्रायेण नरकेऽप्येवंविधो
दुःखविन्यासो पादृशी मयानुभूत इति । मध्यमबुद्धिराह । हा
भ्रातर्नादितस्त्वमेवंविधदुःखाणां अहो निर्घृणता विद्याधरस्य
अहो रौद्रता विद्यायाः ॥

अचान्तरे लोकाचारमनुवर्तमानो वान्तांश्वेदणार्थमागंतो
मनीषी । श्रुतस्तेन दारि स्थितेन तथा परिदेवमानो
मध्यमबुद्धिः । प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । हृतेतराभ्यामासनदानादिका
प्रतिपत्तिः । विहितं संभाषणं । ततो मनीषिणाभिहितं ।
मध्यमबुद्धे किमिति त्वं परिदेवसे । मध्यमबुद्धिराह । भ्रातर-
लौकिकमिदं परिदेवनकारणं । मनीषिणोक्तं । कथं । ततः

सन्धोऽयं मया प्रसूतविद्यामिद्वेष्टितः सलक्षणः पुरुषः । इतरेषां ।
 महाप्रसादः । ततोऽभिहितो नभश्चरेण स पुरुषः । यथैकैकस्मिन्
 विद्याजापपर्यन्ते मया दत्ताऽऽतिरग्नौ भवता प्रदेष्टव्या । प्रति-
 पन्नमनेन । प्रारब्धो जापः । ततो विद्याधरेणाकृष्टा यमत्रि-
 ङ्गेवातितीक्ष्णा भास्वराकारा शस्त्रिका । तथा चोत्कर्तिता
 मदीयपृष्ठात्तेन दीर्घा मांसपेग्नी । निष्पीड्य तत एव प्रदेशात्
 निर्गालितं रुधिरं मृतसुशुक्तः । अचान्तरे समान्तरस्यैकं
 विद्यापरावर्तनं । समर्पिता विद्याधरेण रुधिरमांसमयी
 तस्याऽऽतिः । प्रतिचिता तेन चाग्निकुण्डे । पुनः प्रारब्धो
 जापः । ततश्चैवं सोऽम्बरचरो मदीयं शरीरं परापरप्रदेशा-
 ष्वरकपाक इव शारकस्यारटतो मे मांसपेग्नीमुत्कर्तयति । तं
 प्रदेशं निष्पीड्य रुधिरं निर्गालयति तस्य च सुशुक्तं भूत्वा
 साधकायाऽऽतये ददाति । स च विद्यापरावर्तनपरिसमाप्तौ
 गृहीत्वा ज्ञतांशने प्रक्षिपति । ततो वेदनाविज्ञप्तो मूर्खश्च
 पतितोऽहं भूतले । विद्याधरस्तु प्रगुणशरीरतया बृह इव
 निष्कण्डो गाढतरं मां विकर्तयति । अचान्तरेऽहं दृष्टमिव
 प्रलयमेघेर्गुणगुलितमिव समुद्रेण प्रक्षलितेव पृथिवी रक्षितं
 दीप्तिजिह्वाभिः शिवाभिः प्रनृत्तं च विह्वलरूपैर्वेताक्षैः निपतितं
 रुधिरवर्षं । ततश्चैवंविधेषु रौद्रेषु विभीषिकाविशेषेषु सत्सुखसु-
 भितचित्तस्य तस्य राज्ञोऽभिमुखीभूता सा क्रूरविद्या । समाप्तं
 जापस्याहृतं । ततः सिद्धाहं भवत इति वदन्ती प्रकटीभूता
 विद्या प्रपता साधकेन प्रविष्टा तच्छरीरे । ततः समुत्कर्तितशरीरं

निष्पीडितरुधिरबीभत्सं करुणमारुतन्तं मामुपलभ्य स राजा
मयि जातः सदयः । कृतोऽनेन दन्तभीत्कारः । ततो वारितोऽसौ
विद्याधरेण । अभिहितं च तेन । राज्ञश्चैव एवास्या विद्यायाः
कल्पो यदुत न कर्तव्यास्योपरि दया । ततो विद्याधरेण लिप्तं
मे केनचिन्नेपेन शरीरं । ततोऽहं समन्ताद्दन्द्वांमान इव
तीव्रवह्निना चूर्ण्यमान इव वज्रेण पीड्यमान इव यन्त्रेण प्रविष्टो
वेदनाप्रकर्षं । तथापि सुखद्वं न गतमेतन्मे हतजीवितं । संजातं
क्षणेन मे तेनैव लेपेन दशदग्धस्याणुकल्पं शरीरं । समुत्पाटित-
स्ताभ्यां नीतस्तत्र नगरे । खादितश्च यद्यप्युनिमित्तमक्षभोजनं ।
शून्यं मे शरीरं । ततो भयसेनैव विधिना मदीयमांसरुधिरा-
ज्जतिभिस्तेन राज्ञा दत्तमष्टशतमष्टशतं विद्याया जापस्य सप्त
दिनानीति । दृष्ट्य तदवस्थोऽहं भवता । तदिदं भ्रातर्मया-
नुभूतं । स्थितं च मम हृदये । यदुत न प्रायेण नरकेऽप्येवंविधो
दुःखविन्यासो यादृशो मया अनुभूत इति । मध्यमबुद्धिराह । हा
भ्रातर्नोचितस्त्वमेवंविधदुःखांतां अहो निर्दयता विद्याधरस्य
अहो रौद्रता विद्यायाः ॥

अचान्तरे श्लोकाचारमनुवर्तमानो वार्त्तान्वेषणार्थमागतो
मनीषी । श्रुतस्तेन द्वारि स्थितेन तथा परिदेवमानो
मध्यमबुद्धिः । प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । कृतेतराभ्यामासनदानादिका
प्रतिपत्तिः । विहितं संभाषणं । ततो मनीषिणाभिहितं ।
मध्यमबुद्धे किमिति त्वं परिदेवसे । मध्यमबुद्धिराह । भ्रातर-
लौकिकमिदं परिदेवनकारणं । मनीषिणोक्तं । कथं । ततः

राधाणि । प्राप्तः कुशस्थलं नाम नगरं । स्थितस्तस्य बहिर्भागे ।
 दृष्टोऽनेन जीर्णोऽन्धकूपः । ततः किं ममाधुना भ्रातृविकलेन
 जीवितेनेति प्रक्षिपाम्यवात्मानमिति संचिन्त्य बद्धा मध्यमबुद्धिर्ना
 निर्वोत्तगमनार्थमात्मगलके शिला । दृष्टं तन्मन्दननाम्ना राजपुरुषेण ।
 ततो मा साहसं मा साहसमिति ब्रुवाणः प्राप्तोऽसौ तत्समीपं ।
 धारितः कूपतटोपान्तवर्ती सुसन्नात्मानं मध्यमबुद्धिरनेन ।
 विमोचितः शिला । निवेशितो भूतले पृष्ठस्य । भद्र किमिती-
 दमधमपुरुषोचितं भवता व्यवसितं । ततः कथितोऽनेन बालवि-
 धोगथतिकरः । नन्दनेनाभिहितं । भद्र यद्येवं ततो मा विषादं
 कार्षीः । भविष्यति भ्रात्रा सार्धं प्रायेण मीलकः । मध्यम-
 बुद्धिराह । कथं । नन्दनेमोक्तं । समाकर्ण्य । अस्त्यञ्च नगरेऽस्माकं
 स्वामी हरिश्चन्द्रो नाम राजा । स च प्रतिक्षणमुपद्रूयते विजय-
 माठरशङ्खादिभिः प्रात्यनिकैर्मण्डलहरैर्नृपतिभिः । इतश्चास्ति
 रतिकेकुर्निर्गम विद्याधरः परममिव । अन्यदा समागतेन शूचपद्रु-
 तमवलोकाय देवं तेनाभिहितः । ददामि तुभ्यमहं क्रूरविंशं
 यत्प्रभावेन न त्वमेतैः परिभूयसे । देवेनाभिहितं । अनुपहो मे ।
 ततः कारयित्वा षण्मासिकां पूर्वसेवामितो दिनादष्टमे दिने
 नीतः कश्चित्तेन देवो हरिश्चन्द्रः । कारितो विद्यासाधनं ।
 आनीतो द्वितीयदिने सह पुरुषेण । कृता तस्य पुरुषस्य
 मांसरुधिरेण होमक्रियया सप्त दिनानि विद्यायाः पद्यास्त्रेवा ।
 मुक्तोऽभावधुना पुरुषः । स एव प्रायस्ते भ्राता भविष्यतीति मे
 वितर्कः । स च ममैव समर्पितोऽधुना देवेन । मध्यमबुद्धिराह ।

भद्रं यद्येवं ततो यद्यस्ति ममोपरि दया भवतस्तत्तत्तमानय
 तावदिहैव पुरुषं येनाहं प्रत्यभिज्ञानामीति । ततश्चैवं करोमीत्य-
 भिधाय गतो नन्दनः । समायातः समुत्पाद्य गृहीत्वा वासं ।
 वृष्टोऽस्थिमात्रावग्रेष सच्छासनिःश्रासोपसृष्ट्यमाणजीवितो निरुद्ध-
 वाक्प्रसरो मध्यमबुद्धिना वासः । प्रत्यभिज्ञातः कृच्छ्रेण ।
 अभिहितो नन्दनः । भद्रं स एवायं मम भ्रातेति । सत्यं
 नन्दनस्त्वमसि । अनुगृहीतोऽहं भवता । नन्दनः प्राह । भद्रं
 राजद्रौघमिदं भवत्करुणया मयाध्यवसितं । अन्यच्च । अधुनागतेन
 मयाकर्णितं । यथा किल राघौ राजा पुनस्तर्पयिष्यति हृदिरेण
 विधां भविष्यत्यनेन । पुरुषेण प्रयोजनमिति । तदिदमवगम्य
 मम यद्भवति तद्भवतु । भवद्वा ह तूष्णमपकमित्यं । ततो
 यदाज्ञापयति भद्रो रक्षणीयश्च यत्रतो भद्रेणात्मैत्यभिधाय
 समुत्पादितो वासः । प्रवृत्तो गन्तुं मध्यमबुद्धिः । ततो भयविधुर-
 च्छदयो धावन्नहर्निशं वेगेन क्वचित्प्रदग्ने वासं पाययन्नुदकं
 समाह्लादयन्वायुना म्रौणयन्नग्नादिरसेनागणयन्नात्मनः शरीरपीडां
 महता क्षेपजालेन प्राप्तः स्वस्थानं मध्यमबुद्धिः ॥

गतानि कतिचिद्दिनानि । जातो मनाक् सखलो वासः ।
 वृष्टो मध्यमबुद्धिना । भ्रातः किं भवतानुभूतं । स प्राह ।
 अस्ति तावदुत्पिप्तोऽहं बद्धा भवतः पश्यत एव गगनचारिणा
 नीतः कृतान्तपुराकारमतिभीषणतथैकं श्लेशानं । वृष्टस्तच्च
 प्रज्वलिताङ्गारभूताग्निकुण्डपार्यवर्ती मया पुरुषः । ततस्तं प्रति
 तेनाम्बरचरेणाभिहितं । महाराज सिद्धं ते ऽधुना समीक्षितं ।

गुणाधिकेषु प्रमोदवन्तो महात्मान इति विमर्शेन धन्यः पुण्य-
 भागसौ भवजन्तुर्येनायं समस्तानर्थहेतुः स्वर्गनः पापवयस्यः सर्वथा
 निराकृत इत्यालोचयतः समुल्लसितस्तं प्रति हर्षः । तातेन तु
 केवलमदृष्टहासेन हसितं । मयाभिहितं । तात किमेतत् । तातेना-
 भिहितं । पुत्र यन्मायि प्रतिकूले संपद्यते तत्संपन्नं बालस्य ।
 अतो मे हर्षः । हा जात क गतोऽसीति परिदेवितं सामान्य-
 रूपया । न संजातो मामकतनयस्यापाय इति दृष्टा चित्तेन
 मदीयजमनी । नगरस्य तु संपन्नो बालहरणेन प्रमोदः ।
 संजाता तदीयगमनेन करुणा । प्रादुर्भूतः स्वस्यावस्थानदर्शनेन
 मनोपरि पक्षपातः ॥ मध्यमबुद्धिराह । कथमेतल्लभितं भवता ।
 मनीषिणाभिहितं । निर्गतोऽहमासं तदा नगरे कुतूहलेन
 भ्रमणिकया । ततः श्रुता मया परस्परं जल्पन्तो लोकाः । यदुत ।
 अहो सुन्दरं संपन्नं यदसौ कलङ्कहेतुर्निजकुलस्य दुष्टोऽन्तः-
 करणेन वर्जितो मर्यादया बहिर्भूतः सदाचारान्जितः सततम-
 गम्यगमने ऽत एवोपतापकरो नगरस्य बालः केनापि महात्म-
 नापहत इति । अन्येनाभिहितं । सुष्टु सुन्दरमेवं तु सुन्दरतरं
 भवति यथसौ किञ्चो भिक्षो व्यापादितश्च श्रूयते । यतस्तस्मिन्ने-
 कान्ततः प्रलीन एव पापे नागरिकाणां ग्रीवसंरक्षणं संपत्स्यते
 नान्यथा । अन्येनाभिहितं । सुन्दरमिदं केवलं यदसौ मध्यम-
 बुद्धिस्तपस्वी तस्य दृष्टतो ज्ञः क्षिप्यते तस्य चाह । स हि
 विशिष्टप्रायः प्रतिभासतेऽस्माकं । ततोऽपरः प्राह । भद्र ये
 पापप्रवृत्तानां वत्सला भवन्ति तेषां कीदृशी विशिष्टता ।

न खलु जात्यकनकं श्यामिकया सह संसर्गमर्हति । अत एव लभन्ते
तद्वारेणैव दुःखपरम्परामयशश्च लोके । किमत्राश्चर्यं । ये पुनरादित
एव पापानुष्ठानामक्तजनसम्पर्कं रक्षयन्ति तेषां नैष दोषोऽनुषज्जते ।
अचार्येऽयमेव मनीषी दृष्टान्तः योऽयं महात्मा परिहृतपापप्रवण-
बालवात्सल्यो निष्कलङ्कं सुखेन जीवतीति । ततस्तं लोकवाद-
माकर्णयता मयेदं ललितमिति । मध्यमबुद्धिना चिन्तितं । अथे ।

दोषेषु वर्तमानस्य नरस्यात्रैव जन्मनि ।

नास्त्येव सुखगन्धोऽपि केवलं दुःखपद्धतिः ॥

स हि दुःखभराक्रान्तप्तावता नैव मुच्यते ।

आक्रोशदानतस्तस्य लोकोऽन्यद्वैरिकायते ॥

एकं स दुःखैर्निर्दग्धो द्वितीयं निन्दितो जनैः ।

गण्डस्थोपरि सजातः स्फोटो बालस्य दुर्मतेः ॥

जनानां करुणास्थानं जातोऽहं बालमीलकात् ।

कलितस्तादृशः प्रायः कैश्चित्तत्त्वविचारकैः ॥

दुःखाकरः सतां निन्द्यो ममेदानीं विजानतः ।

तस्मान्न युक्तः संसर्गो बालेन सह पापिना ॥

गुणेषु वर्तमानस्य नरस्यात्रैव जन्मनि ।

जायन्ते सम्पदः मर्वा यथास्त्येव मनीषिणः ॥

तथाहि ।

अकलङ्कः सुखौ नित्यं श्लाघनीयो विपश्चिताम् ।

बालस्पर्शनसंसर्गभीरुत्वादेव वर्तते ॥

तथापि लोका दोषेषु मततं विहितादराः ।

कथितो मध्यमबुद्धिना समस्तोऽप्युद्यानगमनादिविद्याधरविकर्तन-
 पर्यन्तो बालव्यतिकरः । ततः पूर्वमेव ज्ञातनिःशेषव्यतिकरेणापि
 सुगृहेनेव विस्मितेचणेन समस्तमाकर्ण्य मनीषिणाभिहितं ।
 किमीदृक् संपन्नं बालस्य । न युक्तमिदं । यदि वा
 कथितं मया प्रागेवास्य यथा न सुन्दरोऽनेन स्वर्गनेन
 पापमित्रेण धार्धं ध्वन्तः । तज्जनितेयमस्यानर्थपरम्परा ।
 तथाहि । हेतुरसावनार्यकार्यसङ्कल्पस्य । अनार्यकार्यसङ्कल्पे च
 प्रवर्तमानाः प्राणिनः संक्षिप्ततया चित्तस्य प्रवृत्ततया पापोदय-
 स्याप्राप्ताभिप्रेतार्था एव वडिग्रयदणप्रवृत्ता इव मत्स्यका निपत-
 न्यापद्मने लभन्ते मरणं । न खल्वनुपायतोऽर्थसिद्धिः । अनुपाय-
 द्यानार्यकार्यसङ्कल्पः सुखलाभानां । स हि क्रियमाणो धैर्यं
 ध्वंसयति विवेकं नाशयति चित्तं मलिनयति शिरान्नपापा-
 न्युदीरयति ततः प्राणिनं समस्तानर्थसार्थं योजयति । तत्
 कुतोऽनार्यकार्यसङ्कल्पात् सुखलाभगन्धोऽपीति । तस्मादिदं सर्वं
 खदुश्चरितविलसितं बालस्य योऽयं मदचनं न विधत्ते ।
 किमत्र भवतः परिदेवितेनेति ॥ बालः प्राह । मनीषिण-
 लमनेनासम्बद्धप्रलापेन । न खलु सत्पुरुषाणां महार्थसाधनप्रवृत्ता-
 नामपान्तराले व्यसनं मनो दुःखयति । यदद्यापि तां कमलः
 कोमलललिततनुं मदनकन्दलीं प्राप्नोमि ततः कियदेतद्दुःखं ।
 तदाकर्ण्य कालदष्टवदसाध्योऽयं सदुपदेशमन्त्रतन्त्राणामित्याक-
 लय्य मनीषिणा गृहीतो दक्षिणायुजे मध्यमबुद्धिः उत्थाय
 ततः स्थानात् प्रवेष्टितः कचान्तरे । अभिहितस्यासौ ।

भ्रातर्येष बालः सत्यं बाल इव नात्महितं जानीते तत्किं
 भवताश्च पृष्ठतो विलसन्नेन विनष्टव्यं । मध्यमबुद्धिराह । बोधितो
 ऽहमिदानीं भवता । योऽयं भवदुपदेशमपि लङ्घयति तेनालं
 मम बालेनेति । अन्यच्च । अतिसूक्ष्मनीयो ऽयं व्यतिकरः ।
 तत्किमेष न ज्ञातस्तातेन । मनीषिणाभिहितं । न केवलेन
 किं तर्हि समस्तमगरोपेतेन । भद्र केन हि प्रभातं पटकेना-
 ष्काद्यते । मध्यमबुद्धिराह । कथं ज्ञातः । मनीषिणाभिहितं ।
 कामदेवभवनवृत्तान्तस्त्वावद्वृत्तलोकप्रतीत एव किं तस्य ज्ञास्यते ।
 विद्याधरहरणवृत्तान्तसु ये प्राप्तः प्राप्त इति त्वदीयशास्त्रावात्
 प्रबुद्धास्तदा लोकास्तैर्विज्ञाय नगरे प्रचारितः । मध्यमबुद्धिना
 चिन्तितं । अये किलाहं मातुः पुत्रोऽसुं व्यतिकरं गोपयामि ।
 यावता गाढतरं प्रकाशः संपन्नः । सुप्रच्छन्नमपि विहितं प्रयोजनं
 प्रायः प्रकाशत एव लोके विज्ञेयतः पापं । तस्माद्बुद्धिरेषां
 प्राणिनां यथा स्वाचरितं पापं प्रच्छादयन्ति । इयं हि
 केवलमधिकतरं मोहविलसितं सूचयतीति । एवं विचिन्त्य
 तत्तस्माभिहितं । मनीषिणमुं वृत्तान्तमुपलभ्य भवता किमाचरितं
 किं तातेन किमम्बाभ्यां किं वा नगरलोकेनेति श्रोतुमिच्छामि ।
 मनीषिणाभिहितं । भ्रातः समाकर्णथ । मम तावदुपेक्षा निर्गुणेषु
 सतामिति भावनया संजातं बालं प्रति माध्यस्थ्यं । तथा
 क्रिद्मानेषु दयावन्तः सन्त इति पर्यालोचनया प्रादुर्भूता
 तवोपरि महती करुणा । तथा मुक्तोऽहं पापमिवाभिव्यङ्गजनिता-
 मासेवंविधानामपायानामित्याकलनया संजातात्मन्यास्याबुद्धिः ।

गुणेषु श्रियिस्तोत्साहा वर्तन्ते पापकर्मणा ॥
 तदेवं गुणदोषाणां विशेषं पश्यता मया ।
 गुणेषु यन्नः कर्तव्यो य आदिष्टो मनीषिणा ॥
 ततश्चैवं विचिन्त्यासौ भाषते तं मनीषिणम् ।
 न शक्यमधुना लोके प्रकाशमटितुं मया ॥
 लोका मां प्रश्रयिष्यन्ति बालवृत्तान्तमञ्जसा ।
 अतिलज्जाकरं तं च नाहमाख्यातुमुत्सहे ॥
 अन्यच्च दुर्जना लोकाः श्रुत्वा मत्तः कदर्यनाम् ।
 तदौथां नितरां तुष्टा हसिष्यन्ति विशेषतः ॥
 तस्माद्वातर्ममात्रैव स्थातुं मद्गानि युज्यते ।
 जनस्य विस्मरत्येतद्यावद्बालविचेष्टितम् ॥
 मनीषिणोक्तं यत्तुभ्यं रोषते तद्विधौयताम् ।
 केवलं पापमिच्छीयः सम्पर्को वार्यते मया ॥

ततः क्वचिदपि बहिरनिर्गच्छंस्तत्रैव मदने स्थितो मध्यमबुद्धिः ।
 गतो मनीषी स्वस्थानं ॥

इतश्च बालशरीरादाविर्भूतः स्पर्शगोऽकुशलमाला च ।
 अकुशलमालयाभिहितं । माधु पुत्रक माधु । यन्मत्तो जातो
 ऽनुतिष्ठति तदनुष्ठितं भवता । यतो निराकृतस्त्वयायमली-
 कवाचालो मनीषी । स्पर्शनेनाभिहितं । अस्व युक्तमेवेदृशमौ-
 दृशपुरुषाणामनुष्ठानं । दर्शितः खल्वेवमाचरता प्रियमित्रेण मयि
 निर्भरोऽनुरागः । अथवा किमनेन । निर्वटितेदानीं चयाणा-
 मप्यस्माकं भावसारं समसुखदुःखता । ये तु बृहदर्थसाधनप्रवृत्ता-

नामपान्तराले विघ्ना भवन्ति तान् को गणयति । बालः प्राह ।
वयमप्येतदेव ब्रूमः । केवलमेतत्स मनीषी न जानाति । स्पर्शनेना-
भिहितं । किं तव तेन । सुखविघ्नहेतुरमौ पापकर्मा भवतः ।
अयं जमोऽस्या च केवलं ते सुखकारणं । बालः प्राह । कोऽत्र
विकल्पो निःसन्दिग्धमिदं । ततः छतस्ताभ्यां योगशक्तिव्यापार-
पूर्वको भूयस्तदीयशरीरे प्रवेशः । प्रादुर्भूतं मदनकन्दलीगोचरं
भृशतरमौत्सुक्यं । प्रवृद्धोऽन्तस्तापः । प्रवृत्ता जृम्भिकाः । पतितः
शयनीये । तत्र चानवरतमुद्वर्तमानेनाङ्गेन तथा विचेष्टमानो
ऽसौ दृष्टो मध्यमबुद्धिना । समुत्पन्ना कण्ठः । तथापि मनीषि-
वचनमनुसरता न पृष्टो वार्त्तामपि बालस्तेन ॥

अचान्तरेऽस्मिन् गतो दिनकरः । ततः प्रथमप्रदोष एव निर्गतो
बालः । अवधौरितो मध्यमबुद्धिना । प्राप्तः शत्रुमर्दनराजकुलं । ✓
प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । दृष्टं वामभवनं । चलितस्तदभिसुखं । ततः प्रचुर-
तया लोकस्य सान्धकारतया प्रदोषस्य व्यग्रतयाऽप्राहारिकाणां
कथंचिदलक्षित एवामौ प्रविष्टो वामभवनं । विसोकितस्तन्म-
ध्यभागः प्रकाशितो मणिप्रदीपैः सनाथो महार्हशयनेन । इतश्च
तस्मिन्निवसरे सा मदनकन्दली तस्यैव वामभवनस्यादूरवर्तिन्यां
प्रसाधनशालिकायामात्मानं चर्चयन्तौ तिष्ठति । ततस्तच्छून्य-
मवलोक्य स बालो बालतथैवारूढः शय्यायां । आः कोमलेति
भावनया समुद्भूतो हर्षः । क्षिप्रमुच्छीर्यके प्रावरणं । किल
तिरश्चीनो भविष्यति । यावदिद्विताग्रेष्वप्रदोषकर्तव्यो विमर्जिता-
स्थानलोकः कतिचिदाप्रपुरुषपरिकरो ज्वलन्प्रदीपदर्शितमार्गः

समागतः शुचुमर्दनस्तद्द्वारदेशे । दृष्टः प्रविशन् बालेन । ततोऽति-
तेजस्वितया शुचुमर्दनस्य सत्त्वविकलतया हृदयस्य साध्वसहेत-
त्वादकार्याचरणस्य प्रतिकूलतया कर्मविलासस्य स्वफलदानोन्मुख-
तयाकुशलमालायाः स्वविपाकदर्शितया स्वर्गस्य भयोत्कर्षण-
वेपमानगात्रयष्टिर्निपतितो बालो भूतले । ततोऽत्युच्चतया पर्यङ्कस्य
कणकणकतया मणिकुट्टिमस्य शिथिलनिस्तृष्टतया शरीरस्य
समुत्थितो महानास्कोटरवः । ततः किमेतदिति तूर्णतरं प्रविष्टो
राजा । दृष्टस्तेन बालः । कथमयमिह प्रविष्ट इति समुत्पन्नो
मनसि वितर्कः । दृष्टमुच्छीर्षके प्रावरणं । ललितं ग्रय्यारोहणं ।
दुष्टोऽयमिति मंजातो मिश्रयः । मत्कलत्राभिलाषुको ऽयमिति
च समुत्पन्नः क्रोधः । विज्ञातं तस्य दैन्यं । तथाप्यतिदुरात्मा
खल्वयमपनयाम्यस्य दुर्विनयमिति बुद्ध्या दत्तो बालपृष्ठे निजचरणौ
राज्ञा आमोदितं पश्चान्मुखं भुजयुगलं । बद्धो विरारब्धमानस-
प्रावरणेनैव । आहूतो विभीषणः । अभिहितस्यासौ । अरे एष
पुहषाधमो भवताचैव राजाजिरे यथाहमाकर्णयाम्यस्य कदण्धनिं
तथा समस्तरजनीं कदर्यनीयः । विभीषणेनाभिहितं । यदाज्ञा-
पयति देवः । ततः समाकृष्टस्तेन केशेषु गृहीत्वारटमानो बालो
नीतोऽभ्यर्णराजप्राङ्गणे । बद्धो वज्रकण्टकाकुले लोहस्तम्भे चोटितः
कशाघातैः सिक्रोऽग्निवर्णतप्ततैलविन्दुभिः । प्रवेशिता अङ्गुल्यादि-
ध्वजःप्रलाकाः । ततश्चैवंविधेषु नरकाकारेषु दुःखेषु विभीषणेनो-
दीर्यमानेषु क्रन्दतो बालस्य लल्लिता रजनी । तदाकन्दरवेण
श्रवणपरम्परया च किमेतदिति कुतूहलेन प्रभाते समागतं

राजकुले नगरं । दृष्टो बालः । स एवायं पापिष्ठोऽद्यापि जीवती-
 त्यादिः प्रवृत्तः परस्परं नागराणां वज्रविधस्तदाक्रोशजल्पः ।
 तमाकर्णयतः शतगुणीभूतं तत्तस्य दुःखं । कथितो नागरिकेभ्यो
 विभीषणेन रात्रिव्यतिकरः । ततोऽहो घृष्टतास्येति गाढतरं
 प्रदिष्टाः सर्वे । विज्ञापितो महत्तमै राजा । यदुत यो देवपा-
 दानामेवायमपण्यकारी स तथा क्रियतां यथान्योऽप्येवं न
 करोतीति । अस्ति च तस्य राज्ञो भगवदर्हदागमावदातबुद्धिः
 सुबुद्धिर्नामामात्यः । केवलं तेन कचिद्वसरे वरं प्रार्थितो राजा ।
 यदुत हिंस्रकर्मणि नाहं पर्यालोचनीयो भवता । प्रतिपन्नस्य स
 वरो नरपतिना । ततः सुबुद्धिमपर्यालोच्यैव दत्तः शुभ्रमर्दनेन
 राजपुरुषाणां नियमः । यदुत कर्तव्यं चित्वा वज्रप्रकारमेनं
 नरापसदं व्यापादयतेति । तदाकर्ण्य महाराज्यलाभ इव जातो
 जनानां प्रमोदातिशयः । ततः समारोपितो रामभे विडम्ब्यमानः
 शरावमालया समन्ताच्चूर्णमानो यष्टिमुष्टिमहालोष्टप्रहारै
 रोरुयमाणो विरसध्वनिना तुद्यमानो मनसि कर्णकटुकैराक्रोश-
 वचनैर्महता कलकलेन समस्तेषु चिकचतुष्कचत्वरहड्मार्गादिषु
 बंभ्रम्यमाणो विगोपितो बालः । ततो विशालतया नगरस्य
 प्रेक्षणकप्रायत्वान्तस्य भ्रमणेनैवातिक्रान्तं दिनं । सन्ध्यायां नीतो
 वध्यस्थानं । उन्नम्वितस्तुरुशाखायां । प्रविष्टो नगरं लोकः ।
 भवितव्यताविशेषेण तस्य चुटितः पाशकः । पतितो भूतले ।
 गतो मूर्छा । स्थितो मृतरूपतया । कुम्भो वायुना । लब्धा चेतना ।
 प्रवृत्तो गन्तुं गृहाभिमुखं भूमिकषणेन कूजमानः ॥

दिवसकरो मोहान्धकारस्य निकषोपलः शास्त्ररत्नानां दावानलो
 रागपल्लवदहने अर्गलाबन्धो नरकदाराणां देशकः मत्पथानां
 निधिः सातिशयज्ञानमणौनामायतनं समस्तगुणानां समवसृतस्तव
 पुरे प्रबोधनरतिर्नामाचार्यः ॥

इतश्च स्पर्शनं प्रति प्रतिकूलचारिणमुपलभ्य मनौषिणं प्रादुर-
 भूत्कर्मविलासस्य तस्योपरि खरतरः पक्षपातः । ततोऽसौ
 शुभसुन्दरीं प्रत्याह । प्रिये लक्ष्यत्येव तावदिदं भवती यथाना-
 दिरूढा प्रकृतिरियं मम वर्तते । यदुत योऽस्य स्पर्शनस्यानु-
 कूलस्तस्य मया प्रतिकूलेन भावं प्रतिकूलस्य पुनरनुकूलतया
 वर्तितव्यं मम च प्रतिकूलमाचरतः सर्वचाक्षुश्लमासोपकरणं अनु-
 कूलं विदधतः पुनर्भवती ममोपकरणं वर्तते । तदेवं स्थिते स्पर्शना-
 नुकूलचारिणो बालस्य दर्शितो मयालुश्लमालाव्यापारणद्वारेण
 कश्चिदात्मनः प्रतिकूलताफललेशः । अस्य तु मनौषिणः स्पर्शन-
 प्रतिकूलवर्तिनो न मयाद्यापि निजानुकूलताफलविशेषो दर्शितः ।
 यद्यपि यदिदमस्य स्पर्शने निरभिव्यङ्गतया मृदुशयनसुरतादीन्यनु-
 भवतः संपद्यते सुखं यस्यायं समुल्लसितो लोकमध्ये यशःपटहो
 न च संपन्नः कश्चिदपायगन्धोऽपि विशरतः अस्य ममस्तस्य व्यति-
 करस्याहमेव भवत्योपकरणभूतया कारणं तथापि मयि सप्रसादे
 नैतावन्मात्रमेवास्य फलमुचितं । अतिप्रिये विशिष्टतरफलसम्पाद-
 नार्थमस्य मनौषिणः प्रयत्नं कुरुष्वेति । शुभसुन्दर्युवाच । साध्वार्यपुत्र
 साधु सुन्दरमभिहितं देवेन । स्थितं ममापीदं हृदये योग्य एव
 मनौषी देवप्रसादानां । तदेषानुतिष्ठामि यदाज्ञापितं देवेन

इत्यभिधाय व्यापारिता शुभसुन्दर्या योगशक्तिः । विहितमन्त-
धानं । प्रविष्टा गत्वा मनीषिग्ररीरे । प्रादुर्भूतोऽस्य प्रमोदः ।
सिक्तममृतसेकेनेव ग्ररीरं । प्रवृत्ता निजविलसितोद्यानगमनेच्छा ।
प्रस्थितस्तदभिमुखं । चिन्तितमनेन । कथमेकाकी गच्छामि ।
बद्धश्च कालो गृहप्रविष्टश्च तिष्ठतो मध्यमबुद्धेरतीतः । विस्मृतो
ऽधुना लोकस्य वास्तवृत्तान्तः । व्यपगतं तस्य लज्जाकारणं । अतस्त-
मपि निजविलसिते मयामि । इति विचिन्त्य गतो मनीषी
मध्यमबुद्धिधर्मीपं । निवेदितं तस्मै जिजाकृतम् ॥ इतश्च कर्म-
विलासेन तस्यापि जननी सामान्यरूपा तत्फलविपाकसम्पत्तये
तथैव प्रोत्साहिता । सा ह्यल्लुग्रलमालाशुभसुन्दर्याः साधारणवीर्या
विचित्रफलदायिनी स्वरूपतो वर्तते । ततस्तयाधिष्ठितमूर्तमध्यम-
बुद्धेरपि प्रवृत्ता तच्च गमनेच्छा । बालस्तु भवताप्यवश्यं गन्तव्य-
मिति वदता बलामोटिकया प्रवर्तितो मध्यमबुद्धिना । गता-
स्तथोऽपि निजविलसितोद्याने ।

अथ नानाविधैस्तत्र विलसन्तः कुटूहलैः ।
प्रमोदश्रेखरं नाम प्राप्तास्ते जिनमन्दिरम् ॥
तच्च मेरुवदुत्तुङ्गं विशालं बाधुचित्तवत् ।
देवलोकाधिकं मन्ये सौन्दर्यौदार्ययोगतः ॥
युगादिनापविम्बेन श्रीमता तदधिष्ठितम् ।
समन्ताद्भ्रमरगोचुङ्गप्राकारपरिवेष्टितम् ॥
पुरतो लोकनाथस्य स्तोत्राणि पठतो मुदा ।
तच्च श्रावकश्लोकस्य ध्वनिमाकर्ण्य पेग्नम् ॥

अत्रान्तरे ऽष्टहीतसङ्केतयोक्तं । हे संसारिजीव तत्र चितिप्रति-
ष्ठितपुरे प्रथमं भवता वीर्यनिधानभूतः कर्मविलासो नाम राजा
निवेदितः । अधुना दशापराधप्रभविष्णुरेष शत्रुमर्दनो निवेद्यते ।
तत्कथमेतदिति । संसारिजीवेनाभिहितं । सुगन्धे मयापि नन्दि-
वर्धनेन मता पृष्ट एवेदं विदुरः । ततो विदुरेणाभिहितं । कुमार
कर्मविलासस्तत्रान्तरङ्गो राजा शत्रुमर्दनस्तु बहिरङ्गः । तेन नास्ति
विरोधः । यतो बहिरङ्गाणामेव राज्ञां दशापराधप्रभविष्णुता
भवति बहिरङ्गनगरेषु नेतरेषां । ते हि केवलं सुन्दरासुन्दर-
प्रयोजनानि जनानां प्रच्छन्नरूपा एव सन्तः स्ववीर्येण निर्वर्तयन्ति ।
तथाहि । कर्मविलासप्रतिकूलताजनितोऽयं बालस्य परमार्थतः
सर्वोऽप्यनर्थः संपन्न इति । ततो मयाभिहितं । अपगतोऽधुना मे
सन्देहः । अद्यतः कथय । विदुरेणाभिहितं ॥

ततः कृच्छ्रेणातिक्रान्ते याममात्रे रजन्याः प्राप्तः स्वसद्वत्
बालः । इतस्त्याकर्णितः प्रभात एव तटीयदृष्टान्तो मध्यमबुद्धिना ।
ततो बालस्तेहलेशस्यानुवर्तमानतया संजातो मनाग् विषादः ।
चिन्तितमनेन । हा किमौदृशं संपन्न बालस्येति । पुनः पर्यालोचयतः
प्रादुर्भूतोऽस्य मनसि प्रभोदः । चिन्तितमनेन । पश्यताश्चो
मनीषिवचनकरणाकरणयोरिह लोक एवान्तरं । तथाहि ।
तदुपदेशवर्तिनो मेऽधुना न संपन्नः क्लेशः नोदौर्लभ्ययः । पूर्वं
पुनर्विपरीतचारिणो दयमण्यासीत् । बालस्य पुनरेकान्ततो
मनीषिवचनविपरीताचरणनिरतस्य यत्संपद्यन्ते दुःखसङ्घाता
विजृम्भते जगत्पयःपटहः संजायते मरणं तत्र किमाश्चये । तदस्ति

ममापि काचिद्व्यन्यता यया मनीषिवचने वज्रमानः मंपन्न इति ।
तथाहि ।

नैवाभयो भवत्यत्र सतां वचनकारकः ।

पक्षिः कांकटुके नैव जाता यद्वशतैरपि ॥

एवं भावयतश्चित्ते बालस्त्रेहं विमुञ्चतः ।

प्रमोदपूर्णचित्तस्य लङ्घितं तस्य तद्दिनम् ॥

ततः ममागते बाले लोकाचारानुवर्तनम् ।

कुर्वता विहितं तेन तस्य सम्भाषणं किल ॥

पृष्ट्वाशेषवृत्तान्तं विषादगतबुद्धिना ।

तेनापि कथिता तस्मै बालेनात्मविडम्बना ॥

न शिष्यस्य योग्योऽयं मत्वा मध्यमबुद्धिना ।

ततस्तदनुरोधेन कृतेषत्परिदेवना ॥

ततश्चूर्णितसर्वाङ्गो दुःखविह्वलमानसः ।

तथा राजभयादुपाद् बालस्तत्रैव संश्रितः ॥

प्रच्छन्नरूपः सततं न निर्गच्छति कुचक्षित् ।

एवं च तिष्ठतोः कालस्तथोर्ध्वयान् विलङ्घितः ॥

अथान्यदा निजविलमिताभिधाने जीर्णोद्याने गन्धहस्तौव
वरकलमवृन्देन परिकरितः सातिशयगुणवता निजशिष्यवर्गेण
प्रवाहः करुणारसस्य संतरणसेतुः संभारसिन्धोः परशुस्तृष्णालताग-
हनस्य अग्रनिर्माणपर्वतोद्गते मूलमुपशमतरौ सागरः सन्तोषा-
मृतस्य तीर्थं सर्वविद्यावताराणां कुलभवनमाचाराणां नाभिः
प्रज्ञाचक्रस्य वडवानलो लोभार्णवस्य महामन्त्रः क्रोधभुजङ्गस्य

किमेतदिति संचिन्त्य कौतुकाचिन्तमानसः ।
 प्रविष्टा जिनसदने ते त्रयोऽपि कुमारकाः ॥
 अथ दक्षिणमूर्तिस्थो देवागिरविभूषणः ।
 विनीतसाधुलोकस्य मध्यवर्ती तपोधनः ॥
 जिनेन्द्रगदितं धर्ममकलङ्कं सनातनम् ।
 संसारसागरोत्तारमाचक्षाणः सुदेहिनाम् ॥
 प्रविशद्भिर्महाभागश्चन्द्रवत्तारकैर्हतः ।
 प्रबोधनरतिर्धीरः स सूरिस्तैर्विज्योक्तितः ॥
 भाविभद्रतया जैनं विभ्रं गत्वा मनीषिणा ।
 सूरेः शेषमुनीनां च विहितं पादवन्दनम् ॥
 ततस्तदुरोधेन मनाक् संशुद्धबुद्धिना ।
 देवसाधुनमस्कारः कृतो मध्यमबुद्धिना ॥
 पापमाहवयसाभ्यामधिष्ठितशरीरकः ।
 बाह्योऽकल्याणभाङ् नैव कस्यचित्प्रणतिं गतः ॥
 किं तु यामेयकाकारं विभ्राणः स्तब्धमानसः ।
 मनीषिमध्यमासजे सोऽपि गत्वा व्यवस्थितः ॥
 अथ संभाषितास्तेऽपि धर्मलाभपुरःसरम् ।
 रुदणा कलवाक्येन निषणास्तच भूतले ॥
 दत्तस्य सूरिदत्तान्तः कथंचिन्नोक्तवार्तया ।
 मन्त्रिणा जिनभक्तेन श्रुतस्तेन सुबुद्धिना ॥
 ततः प्रोत्साहितस्तेन स राजा शत्रुमर्दनः ।
 वन्दनार्थं मुनीन्द्रस्य ब्रजाम दत्ति भाषिणा ॥

विधूतपापमात्मानं वन्दनेन महात्मानाम् ।
 साधूनां येऽत्र कुर्वन्ति ते धन्यास्ते मनोषिणः ॥
 ततो मदनकन्दल्ला सार्धमन्तःपुरैस्तथा ।
 सुबुद्धिवचनाद्राजा निर्गतो मुनिवन्दकः ॥
 ततः सर्वं पुरं तत्र नृपे वसति विस्मितम् ।
 सैन्यं च गतमुद्याने कौतुकाकष्टमानसम् ॥
 निपत्य पादयोस्तत्र जिनस्य सवल्लो नृपः ।
 प्रबोधनरतिं भक्त्वा ववन्दे हृष्टमानसः ॥
 प्रणम्याशेषसाधून् दत्ताश्रीगुरुसाधुभिः ।
 निषण्णो भूतले राजा विनयानघमस्तकः ॥
 सुबुद्धिरपि जैनेन्द्रपादपद्मगतानतिः ।
 निरूपयति सर्वाणि देवकर्माणि यत्रतः ॥
 देवपूजनसङ्घूपदीपदानादिपूर्वकम् ।
 भक्त्योत्कण्ठितसर्वाङ्गो भूत्यस्तकरजानुकः ॥
 दुर्लभं भवकान्तारे जन्तुभिर्जिग्वन्दनम् ।
 इति भावनया धन्यो निर्मलीभूतमानसः ॥
 आनन्दजलपूर्णाक्षिः चाक्षयजात्मकल्लापम् ।
 तथा भागवते विम्वे व्यस्तदृष्टिर्विषयः ॥
 शक्रस्तवं शनैर्धीरः पठित्वा भक्तिनिर्भरः ।
 पञ्चाङ्गप्रणिपातान्त निषण्णः शुद्धभूतले ॥
 परस्परतिरोभूतकरशाखाविनिर्मिताम् ।
 कोशकारकरः कृत्वा योगमुद्रां यमादितः ॥

ततो भुवननाथस्य स्तोत्राणि कञ्चया गिरा ।

स तदानीं पठत्येवं तदर्थाभिमतमानसः ॥

नमस्ते जगदानन्द मोक्षमार्गविधायक ।

जिनेन्द्र विदिताशेषभावं सङ्गावनायक ॥

प्रलीनाशेषसंसारविस्तार परमेश्वर ।

नमस्ते वाक्पयातीत चिल्लोकनरशेखर ॥

भवाब्धिपतितानन्तसत्त्वसन्तानतारक ।

घोरसंसारकान्तारसार्थवाह नमोऽस्तु ते ॥

अनन्तपरमानन्दपूर्णधाम व्यवस्थितम् ।

भवन्तं भक्तितः साक्षात्पश्यतीह जगो जिने ॥

स्रुवतस्तावकं बिम्बमन्यथा कथमौदृशः ।

प्रमोदातिशयचित्ते जायते भुवनातिगः ॥

पापाणुजनितस्तावत्तापः संसारिचेतसाम् ।

यावत्तेषां सदानन्द न मध्ये नाथ वर्तसे ॥

येषां पुनर्विवर्तेषां नाथ चित्तेषु देहिनाम् ।

पापाण्वः क्षणात्तेषां ध्वंसमायान्ति सर्वथा ॥

ततस्ते द्राविताशेषपापपङ्क्तया जनाः ।

सङ्गावामृतसंश्लिष्टा मोदन्ते नाथ सर्वदा ॥

ते वराका न मुच्यन्तां रागादिचरटैः कथम् ।

येषां नाथ भवाप्तास्ति तन्निशानायकारकः ॥

भवन्तमुररीकृत्य नाथं निःशङ्कमानसाः ।

शिवं यान्ति मदादीनां विधाय गलपादिकाम् ॥

न्यपतियदिदं नाथ जगत्तरंककूपके ।
 अहिंसाद्वस्तदानेन यदि त्वं नाधरिष्यथाः ॥
 विलीनसकलक्लेशं निर्विकारं मनोहरम् ।
 शरीरं पश्यतां नाथ तावकीनमदो वरम् ॥
 अनन्तवीर्यः सर्वज्ञो वीतरागस्त्वमश्रया ।
 न भासि यदभयार्तां तत्तेषां पापजृम्भितम् ॥
 रामद्वेषमहामोहसूक्ष्मैर्वीतकल्पाय ।
 हास्यहेतिविलासाच्चमात्ताद्यैर्हीन ते नमः ॥
 अनन्तरुणसंपूर्णं कियदात्र वदिष्यति ।
 तावकस्तवने नाथ जडबुद्धिरयं जनः ॥
 तथापि गाढसङ्गावबद्धोऽत्यर्थमयं जनः ।
 सङ्गावोऽप्यथवा नाथ भवतैवावमुच्यते ॥
 तदस्य कर्षणां कृत्वा विधातव्या भवे भवे ।
 भवोच्छेदकरी नाथ भक्तिरात्मनि निश्चया ॥
 संस्तुत्यैवं जगन्नाथसुत्याय जिनसुद्भया ।
 विधाय वन्दनं भूयः पञ्चाङ्गनमनादिकम् ॥
 तदन्ते प्रणिधानं च मुक्ताश्रुत्यादिसुन्दरम् ।
 कृत्वा कृतार्थमात्मानं मन्यमानः सुकर्मणा ॥
 सूरैः पादयुगं सिञ्चन्नानन्दोदकबिन्दुभिः ।
 वन्दनं दादशावर्तं च ददौ दोषसूदनम् ॥
 कृतसामायिकोऽशेषसाधूनानम्य भक्तिः ।
 अवाप्तधर्मसाभोऽसौ निपत्यः शुद्धभूतले ॥

दृष्टस्वरितनूदन्ते सुबुद्धौ तत्र मन्त्रिणि ।
 अथाचार्या विप्रेषेण चक्रिरे धर्मदेशनाम् ॥
 कथितं भवनैर्गुण्यं वर्णिताः कर्महेतवः ।
 प्रख्यापितं च निर्वाणं दर्शितं तस्य कारणम् ॥
 ततश्चाभूतसंश्लेषारुणा वचसा मुनेः ।
 जातास्ते जन्तवः सर्वे चित्तसन्तापवर्जिताः ॥

अचान्तरे

नखांशुविशदं कृत्वा क्षणाटे करकुड्मलम् ।
 जगद् भारतीमेवं स राजा शत्रुमर्दनः ॥
 भगवन्नत्र संसारे नरेण सुखकामिना ।
 किमादेयं प्रयत्नेन सर्वसम्पत्तिकारणम् ॥

सूरिस्त्वाच ।

आदेयोऽत्र महाराज धर्मः सर्वज्ञभाषितः ।
 स एव भगवान् सर्वसुखार्थप्रसाधकः ॥
 सोऽनन्तसुखसंपूर्णं मोक्षे नयति देहिमम् ।
 चतुष्टयेण संसारे स हेतुः सुखपङ्कतेः ॥

नरपतिस्त्वाच । यद्येवं

कस्मात्सर्वं न कुर्वन्ति तं सर्वसुखसाधनम् ।
 धर्मं संसारिणः किं वा क्षिप्यन्ते सुखकाम्यया ।

सूरिराह ।

सुखाभिलाषः सुकरो दुष्करोऽसौ नृपोत्तम ।
 यतो जितेन्द्रियग्रामणं साधयति मानवः ॥

अनादिभवकान्तारे प्राप्तानि परमं वक्ष्यम् ।
 दुर्मधोभिर्न शक्यन्ते जेतुं तानीन्द्रियाणि वै ॥
 तेनैव जन्तवो मूढाः सुखमिच्छन्ति केवलम् ।
 धर्मं पुनः सुदूरेण त्यजन्ति सुखकारणम् ॥

नरपतिरुवाच ।

येषां जयमश्रमिष्ठाः कर्तुं नो पारयन्त्यमी ।
 धर्मतः प्रपन्नायन्ते ततो जीवाः सुखैषिणः ॥
 कानि तानीन्द्रियाणीह किंस्वरूपाणि वा मुने ।
 कथं वा दुर्जयानीति श्रोतुमिच्छामि तत्ततः ॥

मुनिरुवाच ।

सर्गं रक्षणा घ्राणं चक्षुः श्रोत्रं च पञ्चमम् ।
 एतानि तानि राजेन्द्र इषीकाणि प्रचचते ॥
 इष्टैः सर्गादिभिस्तोषो द्वेषद्विस्तथेतरीः ।
 एतत्स्वरूपमेतेषामिन्द्रियाणां नृपोत्तम ॥
 दुर्जयानि यथा तानि कथ्यमानं तथाधुना ।
 दत्तावधानस्त्वं सर्वमनुश्रुत्यावधारय ॥
 अनेकभटसंकीर्णं समरे योधयन्ति च ।
 मत्तमातङ्गसहातमेतैस्तेऽपि विनिर्जिताः ॥
 अङ्गुल्यये निधायेदं भुवनं नाटयन्ति ये ।
 शक्रादयोऽपि शक्तिशालेऽप्यमीभिर्वशीकृताः ॥
 क्षिरण्यगर्भवैकुण्ठमहेश्वरपुरःसराः ।
 एतैर्निराकृताः सन्तः सर्वे किङ्करतां गताः ॥

अधीत्य सर्वशास्त्राणि परमार्थविदो जनाः ।
 एभिर्विधुरिताः सन्तश्चेष्टन्ते बालिश्या इव ॥
 एतानि हि स्ववीर्येण ससुरासुरमानुषम् ।
 वराकमिव मन्यन्ते सकलं भुवनत्रयम् ॥
 दुर्जयानि ततोऽमूनि हृषीकाणि नराधिप ।
 एवं सामान्यतः कृत्वा हृषीकगुणवर्णनम् ॥

ततश्च

ज्ञानेनालोक्य दृत्तान्तं बोधनार्थं समीपिणः ।
 सूरिर्वभाषे सद्दन्तदौधितिच्छुरिताधरः ॥

अथवा महाराज

तिष्ठन्तु तावच्छ्रेयाणि हृषीकाणि जगज्जये ।
 स्पर्शनेन्द्रियमेवैकं समर्थं सत वर्तते ॥
 यतो न शक्यते लोकैर्जतुमेकैकमप्यदः ।
 लीलया जयतीदं तु भुवनं सचराचरम् ॥

भरपतिरुवाच ।

भगवंस्तस्य जेतारो नराः किं सन्ति कुत्रचित् ।
 आहोस्त्रिजैव विद्यन्ते भुवनेऽपि तथाविधाः ॥

मुनिरुवाच ।

राजस्रष्टि न विद्यन्ते केवलं विरक्ता जनाः ।
 ये ह्यस्य विनिश्चिन्तारस्तत्राकर्ण्य कारणम् ॥
 जघन्यमध्यमोत्कृष्टास्तथोत्कृष्टतमा गुणैः ।
 चतुर्विधा भवन्तीह पुरुषा भुवनोदरे ॥

तथोत्कृष्टतमास्तावद्यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अनादिभवं समन्वयलालितं पालितं प्रियम् ॥
 जैनेन्द्रागमसम्पर्कादिज्ञायं बहुदोषकम् ।
 ततः सन्तोषमादाय महासत्त्वैर्निराकृतम् ॥
 गृहस्था अपि ते सन्तो ज्ञाततत्त्वा जिनागमे ।
 स्पर्शनेन्द्रियलौख्येन नाचरन्ति कुचेष्टितम् ॥
 यदा पुनर्विशेषेण तिष्ठन्त्येते जिनागमे ।
 स्पर्शनेन्द्रियसम्बन्धं चोदयन्ति तदाखिलम् ॥
 यतो दीर्घा समादाय निर्मलीमसमानसाः ।
 सन्तोषभावतो धन्या जायन्तेऽत्यन्तनिःस्पृहाः ॥
 ततस्तो भवकान्तारनिर्विघ्ना वीतकल्मषाः ।
 स्पर्शनप्रतिकूलानि सेवन्ते धीरमानसाः ॥
 भूमौ शयनलोषादिकायक्लेशविधानतः ।
 ततः सुखस्पृहां हित्वा जायन्ते ते निराकुलाः ॥
 ततः सकलकर्माशक्लेशविच्छेदभाजनम् ।
 भूत्वा ते निर्द्वैतिं यान्ति निर्जित्य स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 तेनोत्तीर्णतमा राजन्निर्दिष्टास्ते विचक्षणैः ।
 ये चैवमनुंतिष्ठन्ति विरलास्ते जगत्त्रये ॥
 ततो भागवतं वाक्यमाकर्ष्येदं मनीषिणः ।
 अभूचेतसि बहुल्यस्तदानीं चारुचेतसः ॥
 अये भगवता यादृग् वर्णितं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अत्यन्तविषमं लोके स्पर्शनस्तादृशः परम् ॥

यतो बोधप्रभावेण मम पूर्वं निवेदितः ।
 यथान्तरङ्गनगरे वास्तव्योऽयं महाबलः ॥
 तन्नूनं पुरुषव्याजसंस्थितं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अस्मान् प्रतारयत्येतदन्यथा कथमीदृशम् ॥
 ततो भगवतादिष्टा ये चोत्कृष्टतमा नराः ।
 कथितः स्पर्शनेनापि भवजन्तुस्तथाविधः ॥
 तथाहि मां निराकृत्य सदागमवस्त्रेण सः ।
 सन्तोषान्निर्दन्तिं प्राप्त इति तेन निवेदितम् ॥
 तस्मान्नास्त्यत्र सन्देहः साम्प्रतं पुरुषचयं ।
 श्रुत्वाश्रेयं विजानामि यदत्र परमाक्षरम् ॥
 अयं हि भगवान् स्मरिर्भुवणं सचराचरम् ।
 ज्ञानालोकेन जानीते सन्देहदलनः परम् ॥
 यावत्स चिन्तयत्येवं साकूतो विस्मितेक्षणः ।
 तावत्सचितचित्तेन पृष्ठो मध्यमबुद्धिना ॥

कथं ।

मनीषिन्नितरां चित्ते भावितस्त्वं विश्लोक्यसे ।
 किमत्र भवता किञ्चित्सतत्त्वमवधारितम् ॥
 मनीषिणोक्तं किं भ्रातर्भवता किं न लक्षितम् ।
 किमेवं स्फुटवाक्येन कथयत्यपि सन्मुनौ ॥
 अनेन हि समादिष्टं यादृशं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 वयस्यस्तावकस्तादृक् स्पर्शनो नात्र संग्रयः ॥
 कथमेतत्ततः पृष्ठे पुनर्मध्यमबुद्धिना ।

आख्यातं कारणं तेन निःशेषं तु मनीषिणा ॥

बालस्तु पापकर्मत्वात्केवसं वीक्षते दिशः ।

अनादरपरस्तत्र हितेऽपि वचने गुरोः ॥

अथ राज्ञः समीपस्था पिबन्ती वचनामृतम् ।

आचार्यीयं विशालाक्षी राज्ञी मदनकन्दली ॥

सा दृष्टा तेन बालेन ततोऽस्य हृदि संस्थितम् ।

मूलं मे हृदयस्थेष्टा श्रेयं मदनकन्दली ॥

यतोऽवदातमेतस्यास्त्रापनीयसमप्रभम् ।

शरीरं दर्शनादेव मृदुतां सूचयत्यलम् ॥

रक्तराजीवसङ्कायं विभाति चरणद्वयम् ।

अक्षक्षितधिराजसं क्रूर्मोक्षतमनुत्तमम् ॥

विभर्ति तोरणाकारं भवने माकरध्वजे ।

जहायुग्मं स्वधौन्दर्यादेतस्यास्तेन राजते ॥

नेत्रलायाः कलापेन बद्धमक्षधारणम् ।

नितम्बबिम्बमेतस्या विशालममृततायते ॥

भारेणैव हृष्टीभूतो विराजितवलिषयः ॥

एतस्या राजते मथ्यो रौमराजिविभूषणः ॥

गम्भीरा सज्जनस्येव हृदयं समनोहरा ।

राजते नाभिरेतस्याः सत्कामरघूपिका ॥

वहत्येषा घनौ वृत्तौ पौवरौ कुम्भविभ्रमौ ।

चतुर्ङ्गकठिनौ शङ्ख हृदयेन पयोधरौ ॥

अन्यच्च धारयत्येषा सुकुमारमनोहरम् ।

पुष्पप्राग्भारसंग्राह्यः रम्यं बाहुल्यतादयम् ॥
 कराभ्यां निर्जितौ मन्ये नूतनौ रागसुन्दरौ ।
 एतस्यास्वारूपभावां रक्ताशोकस्य पल्लवौ ॥
 दधत्यां पारिमाण्डल्यं कन्धरायां सुवेधसा ।
 कृतं रेखाचयं मन्ये त्रिलोकजयसूचकम् ॥
 अधरो विद्रुमच्छेदसन्निभो भाति पेशलः ।
 राजेते विलसद्दीप्ती कपोलौ कोमलामलौ ॥
 ये कुन्दकलिकाकारा विलसत्किरणोत्कराः ।
 एतस्या वदने दन्ता नास्ति ते भुवनचये ॥
 सिताशितं सुविस्तीर्णं तावराजिविराजितम् ।
 पद्मलं जनितानन्दमेतस्या लोचनद्वयम् ॥
 उत्तुङ्गो नासिकावंशो धूलते दीर्घपद्मले ।
 अस्या ललाटमलकैः कलितं वत राजते ॥
 अनुरूपं करोमीति नूनं जातः प्रजापतेः ।
 मञ्जमानो निजे चित्ते कृत्वास्याः श्रवणद्वयम् ॥
 मालतीकुसुमामोदमोदितालिकुलाकुलः ।
 अस्याः सुधिग्धकुटिलः केशपाशो विराजते ॥
 एतस्या मन्मथोल्लापानाकर्ण्य श्रुतिपेशलान् ।
 मन्ये स्वविस्तरत्वेन लज्जिता कलकोकिला ॥
 उच्चित्योच्चित्य यत्सारमेतस्या वरपुङ्गवेः ।
 धावा विनिर्मितं रूपमन्यथा कथमीदृशम् ॥
 अतोऽस्याप्तादृशः सग्रीं युक्त एव न संग्रहः ।

न जालमृतकुण्डेषु कटुत्वमिव तिष्ठते ॥
 एषाप्यभिलषत्येव मां यतोऽर्धनिरीक्षितैः ।
 निरीक्षतेऽतिलोलाक्षी खिग्धदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ॥
 एवंविधविपर्यासविकल्पाकुलमानसः ।
 स बाह्योऽलीकसौभाग्यगर्वितो मृढतां गतः ॥

सूरिरवाच ।

तदेवं कथितास्तावत्सर्वोत्लष्टा मया नराः ॥
 इदानीमुत्लष्टानां यत्स्वरूपं तदुच्यते ।

एवं च वदति भगवति सूरौ

चारुत्वं सूरिणा चारु परिचिन्त्य मनीषिणा ।
 श्रोतव्यं भवतापीदं मध्यबुद्धिः प्रणोदितः ॥

सूरिरवाच ।

उत्लष्टास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अवाप्य मानुषं जगत् शत्रुबुद्ध्यावधारितम् ॥
 भाविभद्रतया तेषां परिस्फुरति मानसे ।
 नैवेतत्सुन्दरं हन्त जीवानां स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 ततो बोधप्रभावेण लक्षयन्त्यपि ते नराः ।
 कुर्वन्तोऽन्वेषणं तस्य मूलशुद्धिं परिस्पृष्टाम् ॥
 ततो विज्ञाय ते तस्य लोकव्यक्ततां नराः ।
 सर्वेषु चकिता मैव विश्वसन्ति कदाचन ॥
 न चानुकूलचारिणं भजन्ति विजितस्पृहाः ।
 ततस्तज्जनितोद्वेगैर्न युज्यन्ते विषयिणः ॥

शरीरस्थितिमाचार्यमाचरन्तोऽपि तन्मिथम् ।
 तत्र मृद्धेरभावेन भवन्ति सुखमाजनम् ॥
 प्राप्नुवन्ति यशः प्रुभमिह लोकेऽपि ते नराः ।
 स्वर्गापवर्गमार्गस्य निकटे तादृशाग्रथाः ॥
 गुरवः केवलं तेषां नाममात्रेण कारणम् ।
 मोक्षमार्गं प्रवर्तन्ते स्वत एव हि ते नराः ॥
 अन्येषामपि कुर्वन्ति ते सम्मार्गावतारणम् ।
 तदाकथं ये प्रपद्यन्ते विज्ञाय गुणकारणम् ॥
 ये पुनर्न प्रपद्यन्ते तदाकथं बालिशा जनाः ।
 तेषामनादरं कृत्वा ते तिष्ठन्ति निराकुलाः ॥
 प्रकृत्यैव भवन्त्येते देवाचार्यतपस्विनाम् ।
 पूजासत्कारकरणे रतचित्ता महाधियः ॥

एवं भाषिणि च भगवति प्रबोधनरतिसूरी
 चिन्तितं ।

यथेदमुत्कृष्टानां द्वाचितं चरितं गृणाम् ।
 तथातुभवसिद्धं मे किंचिदात्मनि भासते ॥
 मध्यमबुद्धिना चिन्तितं ।

उत्कृष्टपुंसां यादृक्षा गुरुणा वर्णिता गुणाः ।
 एते गुणाः परं सर्वं घटन्तेऽथ मनीषिणि ॥
 गुरुत्वात् ।

तदेवं तावदुत्कृष्टा वर्णिताः पुरुषा मया ।
 अधुना मध्यमानां यत्स्वरूपं तन्निबोधत ॥

मध्यमास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अवाप्य मानुषं जन्म मध्यबुद्ध्यावधारितम् ॥
 स्पर्शनेन्द्रियसंपाद्ये ते सुखे गृह्यमानसाः ।
 पण्डितैरनुशिष्टाश्च दोलायन्ते स्वचेतसा ॥
 चिन्तयन्ति निजे चित्ते ते दोलायितबुद्धयः ।
 विचित्ररूपे संसारे किमत्र वत कुर्महे ॥
 भोगानेके प्रशंसन्ति रमन्ते सुखनिर्भराः ।
 अन्ये श्रान्तान्तरात्मानो मिन्दन्ति विगतस्पृहाः ॥
 तदत्र कतरो मार्गो मादृशमिह युज्यते ।
 न लब्धयामोऽतस्त्रिन्तं सन्देहमवगाहते ॥
 तस्मात्काष्ठविलम्बोऽत्र युक्तोऽस्माकं प्रयोजने ।
 नैवैकपक्षनिक्षेपो विधातुमिह युज्यते ॥
 एषा च जायते बुद्धिर्या तेषां कर्मपद्धतिः ।
 तत्प्रकाशावृष्ट्या यस्माद् बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥
 ततस्ते स्पर्शनाद्यस्य मन्यन्ते सुखहेतुताम् ।
 अतुक्कृते च वर्तन्ते किं तु नात्यन्तलोलुपाः ॥
 ततो लोकविद्वद्भ्यानि नाचरन्ति कदाचन ।
 स्पर्शनेन्द्रियलौक्येन मापायान् प्राप्नुवन्त्यतः ॥
 विचक्षणोक्तं बुध्यन्ते विशेषं वचनस्य ते ।
 अदृष्टदुःखास्तदाकथं केवलं नाचरन्ति भोः ॥
 मैत्री वास्तिश्लोकेन कुर्वन्ति खेदनिर्भराम्
 क्षमन्ते तदिपाकेन रौद्रां दुःखपरंपराम् ॥

श्रवणवादं लोके च प्राप्नुवन्ति न संशयः ।

संशयः पापलोकेन सर्वानर्थकरो यतः ॥

यदा मुनः प्रपद्यन्ते विदुषां वचनानि ते ।

आचरन्ति च विज्ञाय तदीयां हितरूपताम् ॥

तदा ते विगताबाधा भवन्ति सुखिनो नराः ।

महापुरुषसम्पर्काक्षभन्ते मार्गमुत्तमम् ॥

पण्डिता इव ते नित्यं गुरुदेवतपस्विनाम् ।

बहुमानपराः सन्तः कुर्वन्त्यर्चनवन्दनम् ॥

तदिदमाचार्यीयं वचनमाकर्ण्य मध्यमबुद्धिना चिन्तितं ।

य एते सूरिणा प्रोक्ता मध्यमानां गुणागुणाः ।

स्वसंवेदनसंसिद्धास्ते ममापि स्वगोचरे ॥

मनीषिणा चिन्तितं ।

यदिदं सूरिणादिष्टं वचनैः सुपरिस्कृतैः ।

चरितं मध्यमानां तन्मदीये भ्रातरि स्थितम् ॥

सूरिस्त्वाच ।

तदेवं कथितास्तावन्मध्यमानां गुणागुणाः ।

लघन्यनरधमन्धि स्वरूपमधुनोच्यते ॥

लघन्यास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

श्रवाण्य मानुषं जन्म बन्धुबुद्ध्यावधारितम् ॥

परारिरूपतामस्य न जानन्त्येव ते स्वयम् ।

परेषामपि हस्यन्ति विदुषां हितभाषिणाम् ॥

स्पर्शनेन्द्रियमपाद्ये यामाकण्डूदगोपमे ।

परमार्थेन दुःखेऽपि सुखलेशेऽतिगृह्यतः ॥
 स्वर्गोऽयं परमार्थोऽयं स्वर्गोऽयं सुखसागरः ।
 अस्माभिरिति मन्यन्ते विपर्यासवशं गताः ॥
 ततो हार्दं तमस्तोषां प्रविशन्ति सर्वतः ।
 विवेकशोषकाच्चित्ते वर्धन्ते रागरागवः ॥
 नष्टसत्यसद्भावा ध्यान्धान्धीभूतबुद्धयः ।
 कुर्वन्तोऽनार्यकार्याणि वार्धन्ते केन ते ततः ॥
 धर्मलोकविरुद्धानि निन्दितानि पृथग्जनैः ।
 कार्याणाञ्चरतां लोकः शत्रुभावं प्रपद्यते ॥
 कुक्षं चन्द्रांश्च विग्रहं ते कुर्वन्ति मलीमसम् ।
 आत्मीयचरितैः पापाः प्रयान्ति जनहास्यताम् ॥
 अगम्यगमनासक्ता निर्मर्यादा नराधमाः ।
 अकृत्यलादपि परं ते जने यान्ति लाघवम् ॥
 दुर्लभस्त्यादिविषयः कथंचिदसदायहः ।
 यदा पुनर्विवर्तत इदमेऽतिमहायहः ॥
 तदा ते यानि दुःखानि घास्य लोके विडम्बनाः ।
 प्राप्नुवन्ति न शक्यन्ते ता व्यावर्णयितुं गिरा ॥
 केवलं गदितुं शक्यमियदेव समासतः ।
 सभन्ते ते नराः सर्वा लोके दुःखविडम्बनाः ॥
 प्रकृत्यैव भवन्त्येते गुरुदेवतपस्विनाम् ।
 प्रत्यनीका महापापा निर्भाग्या गुणदूषणाः ॥
 सन्मार्गपतितं वाक्यमुपदिष्टं हितैषिणा ।

केनचिन्न प्रपद्यन्ते ते महामोहदूषिताः ॥

ततश्चेदं मुनेर्वाक्यं विनिश्चित्य मनोषिणा ।

।वचिन्तितमिदं चित्ते तथा मध्यमबुद्धिना ॥

स्पर्शनेन्द्रियलुब्धानां यदेतदुपवर्णितम् ।

मृणां वृत्तं जघन्यानां सूरिभिर्विशदाक्षरैः ॥

तदेतत्सकलं बाले प्रतीतं स्फुटमावयोः ।

नाप्रतीतं वदन्त्येते यदि वा वरसूरयः ॥

बालेन तु गुरोर्वाक्यं न मनागपि लक्षितम् ।

तस्यां मदनकन्दल्यां क्षिप्तचित्तेन पापिना ॥

सूरिरुवाच ।

तदेवं भो महाराज जघन्यनरचेष्टितम् ।

निवेदितं मया तुभ्यं तचेदमभिधीयते ॥

एते जघन्या भूयांसो भुवने सन्ति मानवाः ।

इतरे तु यतः श्लोकाः सकलेऽपि जगत्त्रये ॥

स्पर्शनेन्द्रियजेतारो विरला भुवने मराः ।

तेनास्माभिरिदं पूर्वं भवद्भ्यः प्रतिपादितम् ॥

भरपतिरुवाच ।

धर्मं यतो न कुर्वन्ति स हेतुः प्रतिपादितः ।

भगवन्प्राप्तोऽस्माकं भवद्भिः संग्रहो महान् ॥

अचान्तरे तु सुबुद्धिमन्त्रिणाभिहितं । भगवन् य ए

जघन्यमध्यमोत्कृष्टोत्कृष्टतरुमरूपतया चतुर्भेदाः पुरुषाः पद्यादनुप्रा

भगवद्भिः स्वरूपतो व्याख्याताः एते किमेवंस्वरूपाः प्रकृत्यैवं भवन्ति

आहोस्त्रिदेवविधस्वरूपजनकमेतेषां किञ्चित्कारणमस्तीति कथयन्तु
 भगवन्तः । भगवानाह । महामन्त्रिणाकर्ण्य । न तावत्प्राकृतमि-
 दमेषां स्वरूपं किं तर्हि कारणजं । तत्र ये तावदुत्कृष्टतमाः
 पुमांसः प्रतिपादिताः ते केवलमुत्कृष्टेभ्यो निष्पन्नस्वप्रयोजनतया
 भिद्यन्ते न परमार्थेन । यतस्त एवोत्कृष्टा यदावाप्य मनुष्यभावं
 विज्ञाय भवस्वरूपमाकलय्य मोक्षमार्गं तदासेवनेन दक्षयित्वा
 कर्मजासं निराकृत्य स्वर्गनेन्द्रियं निर्द्वेतिं प्राप्ता भवन्ति तदोत्कृष्ट-
 तमा इत्यभिधीयन्ते । निर्द्वेतिं च तेषां स्वरूपेणावस्थानं । ताम-
 वस्थामपेक्ष्य न किञ्चिज्जनकमस्ति । तेनोत्कृष्टतमानां पुरुषाणां न
 कश्चिज्जनको जननी वा । एते पुनर्जघन्यमध्यमोत्कृष्टाः पुरुषाः
 संसारोदरविवरवर्तिनः स्वकर्मविशिष्टतया जायन्ते । तस्मात्स एव
 कर्मविलासस्तेषां जनकः । तच्च कर्म चिविधं वर्तते । तद्यथा ।
 शुभमकुशलं सामान्यरूपं च । तत्र या कर्मपद्धतिः शुभतया
 सुन्दरी वा शुभसुन्दरी मनुष्यत्वेनोत्कृष्टानां जननी । या पुनर-
 कुशलकर्ममाला वा जघन्यमनुष्याणां जननी । या पुनः कुशला-
 कुशलतया सामान्यस्वरूपा कर्मपद्धतिः सा मध्यमवराणां जन-
 यिवी विज्ञेयेति ॥ मनीषिणा चिन्तितं । अथ न केवलं
 गुणैश्चरितेन चैतेऽस्माकमुत्कृष्टतमोत्कृष्टमध्यमजघन्याः पुरुषाः
 समानरूपा भगवद्भिर्वाख्याताः किं तर्हि जननीजनककथतिकरो
 ऽप्यस्माकमेतैः सह तुल्य एव भगवता दर्शितः । तस्मान्नूनमेतद्रू-
 पेरेवास्माभिर्भवितव्यं । तथाहि । योऽसौ भवजन्तुर्मां निराकृत्य
 निर्द्वेतिं प्राप्त इति स्वर्गनेनास्माभ्यं निवेदितो न तस्य तेन जननी

जनको वा कश्चिदाख्यातः । तस्मादुत्कृष्टतमोऽसाविति निश्चीयते ।
 अस्माकं पुनस्त्वयाणामपि कर्मविज्ञासो जनकः भगवदादिष्टाभि-
 धाना एव जनन्यः । तस्मादिदमत्रावसीयते यदुत जघन्यो बालो
 मध्यमो मध्यमबुद्धिः उत्कृष्टोऽहमिति ॥ सुबुद्धिनाभिहितं ।
 भगवन्नेतेषामुत्कृष्टतमादीनां पुरुषाणां किं सर्वदावस्थितमेव रूपं
 उत परस्परं स्वरूपपरावर्तोऽपि भवति । भगवानाह । महा-
 मन्त्रिषुत्कृष्टतमानां तावदवस्थितमेव रूपं न कदाचिदन्यथाभावं
 ते भजन्ते । इतरेषां पुनरनवस्थितं स्वरूपं यतः कर्मविज्ञासा-
 यन्ताः खल्वेते वर्तन्ते । विषमशीलस्यासौ प्रकृत्या कदाचिदुत्कृष्टा-
 नपि मध्यमयति जघन्ययति वा मध्यमानपि चोत्कृष्टयति जघन्य-
 यति वा जघन्यानपि मध्यमयति उत्कृष्टयति वा । तस्मादनेन
 कर्मविज्ञासेन सुक्तानामेवैकरूपता भवति नेतरेषां ॥ मनोविषया
 चिन्तितं । एतदपि घटत एवास्मद्व्यतिकरे । तथाहि । विषम-
 शील एवास्मज्जनकः यतः कथितं तेनैव मे यथा मयि प्रतिकूले
 यत्संपद्यते तत्संपन्नं बालस्येति । ततश्च यो निजतमयस्यापि प्रति-
 कूलचारितया एवंविधां दुःखपरंपरां संपादयेति च कथमन्येषां
 धनायिष्यति ॥ सुबुद्धिनाभिहितं । भगवन्नुत्कृष्टतमाः पुरुषाः कस्य
 माहात्म्येन भवन्ति । गुरुराह । न कस्यचिदन्यस्य किं तर्हि
 स्ववीर्येण । सुबुद्धिनाभिहितं । कस्तथाविधवीर्यलाभोपायः ।
 सुनिराह । भागवतो भावदीप्ता ॥ मनोविषया चिन्तितं । अथ
 यद्येवं ततो युज्यते ममोत्कृष्टतमस्य भवितुं । किमनयाग्रेषविडम-
 नया । गृह्यास्येनां भगवदादिष्टां भागवतोमेव दीप्ता । इति

भावयतः संजातो मनीषिणश्चरणपरिणामः । मध्यमबुद्धेरप्येवं
गुरुमन्त्रिणोः परस्परजल्पमाकर्णयतः संजातश्चरणाभिलाषः ।
केवलं नाहमेतावतो नैष्ठिकानुष्ठानस्य क्षम इति चिन्तितमेनन ।
सुबुद्धिनाभिहितं ।

भदन्त योऽथमस्माभिर्गृहीधर्मोऽभिधीयते ।

एष तादृशवीर्यस्य किं भवेत्कारणं न वा ॥

गुरुराह ।

स्यादेष पारम्पर्येण तादृशस्यापि कारणम् ।

वीर्यस्य न पुनः साक्षाद्यतो मध्यजनोचितः ॥

उत्कृष्टतां करोत्येष साक्षात्सम्यङ् निषेवितः ।

ततस्तादृशवीर्यस्य पारम्पर्येण साधकः ॥

अग्रेष्वेकविच्छेदकारिका भवदारिका ।

तावद्भागवती दीक्षा दुर्लभैव सुनिर्मला ॥

किं तु आवकधर्मोऽपि भवतानवकारकः ।

अत्यन्तदुर्लभो ज्ञेयो महामात्य भवोदधौ ॥

तदेव परमार्थः ।

उत्कृष्टतमतां साक्षादीर्घातिशययोगतः ।

प्रमज्या साधयत्युच्चैरेव तु व्यवधानतः ॥

तदाकर्ण्य ततस्त्रिणे कृतं मध्यमबुद्धिना ।

युक्तो ममेपोऽनुष्ठातुं गृहीधर्मो जिगोदितः ॥

इतस्मात्कुशलमालया स्पर्शनेन च मध्यवर्तितया विधुरितचित्त-
वृत्तेर्बालस्य विवर्धन्ते विपर्यासविकल्पाः । यदुत अहो अस्या रूपाति-

द्वैतसंस्तुभुवनवृत्तान्तः पश्यत्येव भगवाननेन यत्पूर्वमाचरितमासीत्
यच्चेदानीमध्यवसितं । तथापि ममेदमत्र कौतुकं । यदुत तत्पूर्व-
कमस्याचरणं कदाचिदिचित्रतया सत्त्वचरितस्य संभाव्येत । इदम-
धुनातनं पुनर्महदिन्द्रजालमिव प्रत्यक्षमपि ममाश्रद्धेयं प्रतिभा-
सते । यतो भगवति रागादिविषधरोपशमवैनतेये सन्निहितेऽपि
कथमतिक्रिष्टजन्तूनामप्येवंविधोऽध्यवसायः प्रादुर्भवेदिति । भगव-
ताभिहितं । महाराज न कर्तव्योऽचातिविस्मयो यतो नास्य पुरु-
षस्य तपस्विनो दोषोऽयं । नृपतिस्वाच । तर्हि कस्यायं दोषः ।
भगवानुवाच । दृष्टस्त्वयास्य शरीरास्त्रिगंत्य योऽयं बहिःस्थितः
पुरुषः । नृपतिनाभिहितं । सद्यु दृष्टः । भगवानाह । यद्येवं
ततोऽस्यैवायं समस्तोऽपि दोषो यतोऽस्य वप्रवर्तिनानेन पूर्वक-
मिदं समस्तमाचरितं । अनेन हि वग्रीकृताः पुरुषास्तन्नास्त्येव
किंचिज्जगति पापं यन्माचरन्ति । तस्मान्नात्र किंचिदलौकिकं
विचारातीतमश्रद्धेयं वा भवद्भिः संभावनीयं । नरपतिस्वाच ।
यद्येवं ततः किमित्ययं पुरुषोऽसुं शरीरवर्तिनमात्मनोऽनर्पहेतु-
भूतमपि धारयति स । भगवानाह । न जानात्येष वराकोऽस्य
दुःश्रीलता । परमरिपुरपि गृहीतोऽयमनेन स्त्रिगध्वन्मुपुष्ट्या ।
नरपतिस्वाच । किमत्र पुनः कारणं । भगवताभिहितं । अस्यस्य
शरीरे योगशक्तिदारेण कृतानुप्रवेशा अकुशलमात्रा नाम
जननी । साच कारणं । किं च । यदिदमतिदुर्जयमधुनैव
स्पर्शनेन्द्रियमस्त्राभिः प्रतिपादितं तद्रूप एवायमस्य स्पर्शनाभिधानः
पापवयस्यो वर्तते । अयं तु जघन्यपुरुषो बालः । इयं च तद-

भिधानैव अकुशलकर्ममालारूपैव जननी । तद्वच किं न संभा-
 येत । यच्चोक्तं भगवत्सन्निधानेऽपि कथमेवंविधाध्यवसायप्रादुर्भावं
 इति तदप्यत एव नाश्चर्यबुद्ध्या ग्राह्यं यतो द्विभेदं जन्तूनां
 कर्म । सोपक्रमं निरूपकमं च । तच्च सोपक्रममेव : महापुरुषसन्नि-
 धानादिना चयचयोपग्रमभावं प्रतिपद्यते न निरूपकमं । तद्वच-
 गाश्च जन्तवस्तत्समीपेऽपि विरूपकर्माचरन्तः केन वार्यन्ते ।
 तथाहि । येषामचिन्त्यपुण्यप्राग्भारवतां भगवतां तीर्थहतामिह
 जगति गन्धहस्तिनामिव विचरतां विहारपवनगन्धादेव चुद्राशेष-
 गजकल्पा दुर्भिचेतिपरचक्रमारिवैरप्रभृतयः सर्व एवोपद्रवाः सम-
 धिकयोजनशताद् दूरत एव भज्यन्ते तेषामपि भगवतां सन्नि-
 धाने निरूपकमकर्मपाशावपाशिताः चुद्रस्तत्त्वा न केवलं सोपग्रा-
 म्यन्ति किं तर्हि तेषामेव भगवतां तीर्थहतां चुद्रोपद्रवकरणे
 प्रवर्तन्ते । श्रूयन्ते हि तथाविधा भगवतामप्युपसर्गकारिणो गोप-
 सङ्गमकादयः पापकर्माणि इति । अन्यच्च । तेषामेव भगवतां
 देवविरचितसमवसरणानामध्यासितसिंहासनचतुष्टयानां मूर्तिभाव-
 दर्शनादेव प्राणिनां किल विलीयन्ते रागादयो विदलन्ति कर्म-
 जालं प्रशाम्यन्ति वैरावस्थाः विच्छिद्यन्तेऽस्त्रीकच्छेहपाशाः प्रलीयन्ते
 विपरीताभिनिवेशो यावता तत्रापि केषांचिदभ्यतया निरूपक-
 मकर्मघनपटस्ततिरस्तविवेकदौर्धितिप्रसराणां वा न केवलं पूर्वा-
 ऋणलेशदेशेऽपि न संजायते किं तर्हि प्रादुर्भवम्येवंविधा
 भगवन्तमधिष्ठत्य कुविकल्पाः । यदुत । अहो सिद्धमखेन्द्रजालं अहो
 अष्ट लोकवस्त्रनचातुर्यं अहो गाढमूढता लोकानां यदेतेऽनेना-

यस्मीकवाचास्तेनास्त्रजास्त्ररचनाचतुरेण प्रतार्थन्त इति । तदेवंस्थिते
महाराज न किञ्चिदिदमत्यद्भुतं यदनेन पुरुषेण मत्सन्निधानेऽप्येवं-
विधमध्यवसितं । अयमपि हि निरुपक्रमयानयाकुशलमालया
स्वदेहवर्तिन्या निजजनन्या प्रेथमाणोऽसुं स्वर्गं पापघृष्टरमुररी-
कृत्येवं चेष्टते । तन्नाच भवद्भिर्विस्मयो विद्येयः ॥ सुबुद्धिनाभि-
हितं । भदन्त न किञ्चिदिदमाश्चर्यं भगवदागमावदातधियां ।
एवंविध एव निरुपक्रमकर्णपरिणामो नाच सन्देहः । केवलमिदा-
नीमेव भगवत्पादप्रसादादेव देवः खल्वेवंविधपदार्थेषु दुष्पुद्भिर्भ-
विष्यति । तेनैवं भगवन्तं विज्ञपयति । राजा सद्यः प्राह ।
चार्वभिहितं सखे चाह अहो तेऽवसरभाविता । ततो राजैव
भगवन्तं प्रत्याह । यथा कोऽस्य पुनः पुरुषस्य परिणामो भविष्यति ।
भगवताभिहितं । इदानीं तावदेव दृष्टयुगलकोपविपाकतया
भयातिरेकपक्षद्वयो न किञ्चिच्चेतयते । गतेषु पुनरितो युग-
दादिषु प्रत्युपलब्धसंशः सखे भूयोऽप्यधिष्ठास्यते ज्ञेन स्वर्गनेन ।
ततो युगद्वयादेव कुत्रचिन्निदेशे धामीत्याकूतेन प्रपलायमानो
महता क्लेशेन यास्यत्येष कोलाकसन्निवेशे । तत्र च कर्मपूरकाभि-
धानस्य यामस्य प्रत्यासन्नभूभागे पथि श्रान्तः विपासितो दूरत
एव द्रक्ष्यति दृढतडागं । ततः स्नानपानार्थं श्लिष्यते तदभि-
मुखं । इतश्च पूर्वनेवागमिष्यति तत्र चाण्डालमिथुनं । ततश्चाण्डा-
लस्तडागतटवर्तिषु तरुगहनेषु पतत्रिगणमारणप्रवणः मरुटाटिष्यते ।
चाण्डालो पुनर्विजनमिति मत्वा स्नानार्थमदतरिष्यति तडागं ।
ततोऽवतीर्णार्थां तस्यां प्राप्स्यत्येष तस्य तीरं । ततोऽमुमुपलभ्य सा

मातङ्गी सृष्ट्यपुरुषोऽयं कलहयिष्यति मां सरोवरावतरणापराध-
सुदिष्येति भयेन निमंक्ष्यति शलिले । स्थास्यति पद्मखण्डे लीना ।
अयमपि मञ्जनार्थमवतीर्यानाभोगेनैव चास्यति तत्समीपं ।
भविष्यति तथा सार्धमाश्लेषः । वेदयिष्यते तदङ्गच्छत्रं । संजनिष्यते
तस्योपरि स्नाभ्यस्यमस्य । कथयिष्यति सात्मनश्चाण्डालभावं ।
तथापि करिष्यत्येष तस्याः शरीरग्रहणं बलामोटिकया । विधा-
स्यति सा हाहारवं । तमाकर्ण्य धाविष्यति क्षुपितश्चाण्डालः ।
विलोकयिष्यत्येनं तथावस्थितं । प्रज्वलिष्यति नितरां कोपानलेन ।
संधास्यति कोदण्डे शिलीमुखं । मारयिष्यति च अरे रे दुरा-
त्मजधमपुरुष पुरुषो भवेत्याह्वय स चाण्डालः । कम्पमाननेक-
प्रहारेण प्रहरिष्यति स च तं । तदाध्यासितो रौद्रध्यानेनेति
मृत्वा च चास्यति नरकेषु तेभ्योऽप्युद्धतमातः क्षुयोनिषु पुनर्ग-
र्क्षेवानन्तवाराः । एवं दुःखपरम्परया स्थास्यत्यनन्तमपि कालं
पतितः संमारचक्रवाले पर्यटिष्यति ॥ नरपतिरुवाच । भदन्त
अतिदारुणेष्वमकुशलमाला स्पर्शनस्य यद्गन्नेदमस्य संपन्नं संपत्सते
च । भगवताभिहितं । महाराज किमचोच्यतां । पर्याप्तमीदृशा
दारुणतया ॥ सुबुद्धिनाभिहितं । भदन्त किमेते स्पर्शनाकुशलमाले
अस्यैव पुरुषस्य प्रभवतः आहोस्विदन्येषामपि प्राणिनां । भगवा-
नाह । महामात्य केवलमत्र पुरुषोऽभियुक्तः सृज्यते । पर-
मार्थतः पुनः सर्वेषां सकर्मसंभारिप्राणिनां प्रभवत एव । यतो
योगिनीयमकुशलमाला योगेश्वरस्यायं स्पर्शनः । योगिनां च
भवत्येदेदृशी शक्तिः यया कचिदभियुक्तः कचिदनाविर्भूता

वर्तन्त । नृपतिनाभिहितं । भगवन्ननयोः किमस्माद्गोचरोऽप्यस्ति
प्रभावः । भगवानाह । बाढमस्ति ॥

ततो राजा मन्त्रिणं प्रत्याह । सखे पापयोरनयोरमर्दितयोः
कौदृशी ममाद्यापि शत्रुमर्दनता । ततो यद्यपि न युक्तं भगव-
त्समीपस्थैरेवंविधं जल्पितुं तथापि दुष्टनिग्रहो राज्ञां धर्म इति
हृत्वेदमभिधीयते । तदाकर्णयत्वार्यः । सुबुद्धिनाभिहितं । समा-
दिशतु देवः । राज्ञाभिहितं । आदिष्टमेतत्तावद्भगवता यद्येते
स्पर्शनाकुशलमाले अनेन पुरुषेण सह यास्यतः । ततो नेदानीं
तावदेते बधमर्हतः । केवलं समाज्ञापय त्वमेते । यथा । मदिष-
षांस्त्रिगंत्य युवाभ्यां दूरतोऽपि दूरं गन्तव्यं । मृतेऽप्यस्मिन् पुरुषे
नास्माकौनविषये प्रदेष्टव्यमितरथा युवयोरस्माभिः शारीरो दण्डः
करिष्यते । अथैवमप्यादिष्टे पुनरेते अस्मादिषये प्रविशेतां ततो
भवता निर्विचारं लोहयन्त्रेण धौडनीये । एवमतिदुष्टयोरारट-
तोरप्यनयोरुपरि नेषदपि दया विधेया ॥ सुबुद्धिना चिन्तितं ।
अहो देवस्थानयोरुपराविगातिशयः । यतोऽस्य तदग्रेण विस्मृतं
तदपि हिंस्रकर्मणि न भवन्तं नियोक्ष्य इति मङ्गोचरं वरप्रदानं ।
भवतु । तथापौदमेव प्रतिबोधकारणं भगवन्तः कल्पयिष्यन्ति ।
मम त्वाज्ञाप्रतिपत्तिरेव ज्ञायसीति । विदिन्याभिहितमनेन ।
यदाज्ञापयति देवः ॥ ततः प्रवृत्तोऽसौ तयोराज्ञापनार्थं । सूरि-
णाभिहितं । महाराज अलमनयोरेवमाज्ञापनेन । ॥ खल्वेतयोर-
यमुन्मूलनोपायो यतोऽन्तरङ्गलोकजातीये एते स्पर्शनाकुशलमाले ।
अन्तरङ्गलोकेषु च न प्रभवन्ति लोहयन्त्रादीनि । अगम्यरूपां

हि ते बाह्यश्रद्धाणां । नृपतिरुवाच । भदन्त कमर्द्धनयोरन्यो
 निर्दलनोपायो भविष्यति । भगवताभिहितं । अप्रमादाभिधान-
 मन्तरङ्गमेव यन्मनयोर्निर्दलनोपायः । तद्व्येते साधवोऽनयोरेव
 निष्पीडणार्थमहर्निशं वाहयन्ति । नृपतिरुवाच । कानि पुनस्त-
 स्याप्रमादाभिधानस्य चन्द्रस्थोपकरणानि । भगवानाह । यान्ते
 एव साधवः प्रतिक्षणमनुशीलयन्ति । नृपतिरुवाच । कथं । भग-
 वतोक्तं । समाकर्णय । यावज्जीवमेते नाचरन्ति तनीयसीमपि
 परपौडां न भायन्ते सूक्ष्ममण्यस्त्रीकवचनं न गृह्णन्ति दन्तशोधन-
 माचमण्यदन्तं धारयन्ति नवगुप्तिसनाथं ब्रह्मचर्यं वर्जयन्ति निःशेष-
 तथा परिग्रहं न विदधते धर्मोपकरणशरीरयोरपि ममत्वबुद्धिं
 नासेवन्ते रजन्यां चतुर्भेदमप्याहारजातं आददते दिवा प्रवत्सो-
 पवर्णिनं सजसोपधिगृह्यं संघमयाचामाचसिद्धये निरवद्यमाहा-
 रादिकं वर्तन्ते सभित्तिगुप्तिपरिपूरितेनाचारेण पराक्रमन्ते विवि-
 धाभियन्तकरणेन परिहरन्त्यकल्याणमित्रयोगं दर्शयन्ति यतामा-
 त्मभावं न लङ्घयन्ति मित्राभुचितस्थितिं अपेक्षन्ते लोकमार्गं
 मानयन्ति गुरुसंहतिं चेष्टन्ते तत्तन्त्रतया आकर्णयन्ति भगवदा-
 गमं भावयन्ति महायत्नेन अवलम्बन्ते द्रव्यापदादिषु धैर्यं पर्यालो-
 चयन्त्यागामिन्मपायं यतन्ते प्रतिक्षणमसपत्नयोगेषु लक्षयन्ति
 चित्तविस्तोतमिकां प्रतिविदधते चानागतमेव तस्याः प्रतिविधानं
 निर्मलयन्ति सततमसङ्गताभ्यासरततया मानसं अभ्यस्यन्ति योग-
 मार्गं स्थापयन्ति चेतसि परमात्मानं निवध्नन्ति तत्र धारणां
 परित्यजन्ति बहिर्बिम्बेण कुर्वन्ति तत्प्रत्ययैकतानमन्तःकरणं यतन्ते

योगसिद्धौ आपूरयन्ति शुक्लध्यानं पश्यन्ति देहेन्द्रियादिविविक्त-
मात्मानं लभन्ते परमसमाधिं भवन्ति शरीरिणोऽपि सन्तो मुक्ति-
सुखभाजनमिति । तदेवनेते महाराज मुनयोऽमूनि परपीडाव-
र्जनादीनि मुक्तिसुखभाजनत्वपर्यवसानानि तस्याप्रमादनाम्नो यन्त-
र्योपकरणानि प्रतिक्षणमनुशीलयन्ति । ततोऽमौभिरतुशीलितै-
रत्यर्थं तद्बुद्धौभवति यन्त्रं । तथाभूतं च तदनयोः स्पर्शना-
ल्लुगलमात्रयोरपरेषामप्येवजातीयानामन्तरङ्गभूतानां दुष्टलोकानां
निष्पीडने क्षमं संपद्यते । तेन च निष्पीडितास्तेऽन्तरङ्गलोका न
पुनः प्रादुर्भवन्ति । ततो महाराज यद्येतन्निष्पीडनाभिलाषोऽस्ति
भवतस्मादिदमप्रमादयन्त्रं स्वचेतसि निधाय दृढवीर्ययष्ट्यावष्टभ्य
खल्वेते निष्पीडनीये स्वत एव । न मन्त्रिणोऽप्यादेशो देयः । न
खलु परेण निष्पीडिते अध्येते परमार्थतो निष्पीडिते भवतः ॥

एवं च भगवति नृपतिगोचरमुपदेशं ददाने मनीषिणः कर्म-
न्धनदाक्षौ शुभपरिणामानलो गतोऽभिष्टुङ्गिं भगवद्वचनपवनेन ।
केवलं पूर्वोत्तरवाक्ययोर्विषयविभागमगवधारयन् मनाक् समन्देष्ट
इव विरचितकरमुखुलः स भगवन्तं प्रत्याह । भदन्त यासौ भग-
वद्विभागवती भावदीक्षा वीर्योत्कर्षलाभहेतुतया पुरुषस्योत्पात-
मत्वं साधयतीति प्राक् प्रतिपादिता यच्चेदमिदानीं दुष्टान्तरङ्ग-
लोकनिष्पीडनक्षमं सवीर्ययष्टिकमप्रमादयन्त्रं प्रतिपाद्यते अनयोः
परस्परं कियान् विशेषः । भगवताभिहितं । भद्रं न कियानपि
विशेषः केवलमनयोः शब्दो भिद्यते नार्थः यतोऽप्रमादयन्त्रमेव
परमार्थतो भागवती भावदीक्षेत्यभिधीयते । मनीषिणाभिहितं ।

ततो दीयतां भगवता सा भागवती भावदीक्षा यद्युचितोऽहं
 तस्याः । भगवानाह । बाढमुचितः सुष्ठु दीयते ॥ नृपतिनाभि-
 हितं । भदन्त ममानेकसमरसहृदनिर्व्यूढसाहसस्यापीदमप्रमादयन्त्रं
 युद्धदहनतः श्रूयमाणमपि दुरनुष्ठेयतया मनसः प्रकम्पमुत्पादयति ।
 एष पुनः कः कृतस्थो महात्मा येनेदं सहर्षेण महाराज्यमिव
 जिगीषुणाभ्युपगतमिति । भगवताभिहितं । महाराज मनीषि-
 नामायमत्रैव चितिप्रतिष्ठिते वास्तव्यः । राज्ञा चिन्तितं । अये
 यदायं पापः पुरुषो मया व्यापादयितुमादिष्टस्तदा लोकैः स्थाप्य-
 मानः श्रुत एवाषीन्मनीषी । यदुत एकस्मादपि पितुर्जातयोः
 पश्यतामयोरियान् विशेषः अस्तेदं विचेष्टितं स तु तथाभूतो
 मनीषो महात्मेति । तदिष एव स मनीषी प्रायो भविष्यति ।
 अथवा भगवन्तमेव विशेषतः पृच्छामीति । विचिन्त्याभिहित-
 मनेन । भदन्त कौ पुनरस्यात्र नगरे मातापितरौ के वा ज्ञातय
 इति । भगवानाह । अस्त्यस्यैव चितिप्रतिष्ठितस्य भोक्ता कर्म-
 विलासो महानरेन्द्रः सोऽस्य जनकः तस्यैवायमहिषी शुभसुन्दरी
 नाम देवी सा जननी । तस्यैवेयमकुशलमाला भार्या अयं च
 पुरुषो बालाभिधानः सुत इति । तथा योऽयं मनीषिणः पार्थ-
 वर्ती पुरुषः सोऽपि तस्यैव सामान्यरूपाया देव्यास्तनयो मध्यम-
 बुद्धिरभिधीयते । एतावदेवात्रेदं कुटुम्बकं । शेषज्ञातयस्तु देशा-
 न्तरेष्वतः किं तद्वार्तया । नृपतिराह । किमस्य नगरस्य कर्म-
 विलासो भोक्ता न पुनरहं । भगवानाह । बाढं । राजोवाच ।
 कथं । भगवानाह । समाकर्णय ।

यतस्तदाज्ञां सर्वेऽपि भीतकम्पितमानसाः ।
 एते नागरिका नैव लङ्घयन्ति कदाचन ॥
 तवापि राज्यहरणे तद्दाने वा यथेच्छया ।
 शक्नोऽसौ ॥ तथा तेऽव राज्ञाज्ञा प्रकाशते ॥
 परमार्थेन तेनामौ भोक्तास्येत्यभिधीयते ।
 यतः प्रभुत्वमाज्ञायां प्रभूणां किल गीयते ॥
 नरपतिश्वाच ।

यद्येवं भगवन्नेष कस्माच्चेहोपसंभते ।
 सूरिणाभिहितं राजन् समाकर्ण्य कारणम् ॥
 यतः कर्मविलासोऽयमन्तरङ्गो मद्दानुपः ।
 अतो न दर्शनं याति सर्वदेव भवादृशम् ॥
 अन्तरङ्गा हि ये लोकास्तेषां प्रकृतिरीदृशी ।
 स्थिताः प्रच्छन्नरूपेण सर्वकार्याणि कुर्वते ॥
 केवलं बुद्धिदृष्ट्यैव धीराः पश्यन्ति तान् सदा ।
 आविर्भूता इवाभान्ति अन्तेषामपि तत्पुनः ॥
 न चावभावना कार्या भवताच प्रयोजने ।
 न केवलं यतोऽनेन भवानेव पराजितः ॥
 किं तु प्रायेण सर्वेऽपि संभारोदरवर्तिनः ।
 स्ववीर्येण विभिर्जित्य प्रभवोऽपि वशीकृताः ॥
 ततो गृहीततन्त्रेण राजा प्रोक्तः सुबुद्धिना ।
 देव ज्ञातो मयाप्येष राजा योऽवर्णि सूरिणा ॥
 देवाय कथयिष्यामि रूपमग्न परिस्पृष्टम् ।

अहमेव भदन्तेस्तु सर्वमेव निवेदितम् ॥

इतस्तु ।

विज्ञायावसरं तेन पूर्वं संजातबुद्धिना ।

अथागतशिरस्केन प्रोक्तं मध्यमबुद्धिना ॥

योऽसौ भगवतादिष्टः संसारतत्तुताकरः ।

गृह्णधर्मः स मे नाथ दीयतामुचितो यदि ॥

गुरुस्वाच ।

श्रुत्वा भागवतीं दीक्षां न कर्तुं शक्नुवन्ति ये ।

तेषां गृहस्थधर्मोऽसौ युक्त एव भवादृशाम् ॥

नृपतिस्वाच ।

भदन्त किंस्वरूपोऽयं गृह्णधर्मोऽभिधीयते ।

सूरिराह महाराज समाकर्णय कथ्यते ॥

ततो भगवता वर्णितं परमपदकल्पपादपनिरुपहतबीजं सम्य-
गदर्शनं प्रतिपादितानि संसारतत्कन्दच्छेदकतथाचिरेण स्वर्गाप-
वर्गमार्गसंसर्गकारौष्णव्रतगुणव्रतशिचापदानि । ततः संजाततदा-
वरणीयकर्मचयोपग्रमतथा भावतः प्रादुर्भूतसम्यगदर्शनदेशविरति-
परिणामेन शक्योऽयमस्मादृशामप्यनुष्ठातुं गृहस्थधर्म इति संक्षिप्त-
नरपतिनाभिहितं । भदन्त क्रियतामेतद्दानेनास्माकमप्यनुग्रहः ।
भगवानाह । सुष्ठु क्रियते । ततो दत्तस्तयोर्द्वयोरपि विधिना
गृह्णधर्मो भगवता । मनीषिदीक्षादानाथे पुनरभ्युद्यते भगवति
भगवच्चरणयोर्निपत्य नरपतिस्वाच । भदन्त गृहीतैवानेन महात्मना
भावतो भागवतो दीक्षेति हतस्त्य एवायमधुना वर्तते । तथापि

वयमेनं मनीषिणमुद्दिश्य किञ्चित्सन्तोषानुरूपमाचरितुमिच्छामः
तदनुष्ठानात् भगवानिति । तदाकर्णं स्थिता भगवन्तस्त्रुषणी-
भावेन । सुबुद्धिनाभिहितं । देव न पृच्छन्ते द्रव्यस्तवप्रवृत्तिकाले
भगवन्तः । अनधिकारो ह्यत्र भगवतां । युक्त एव यथोचितः
स्वयमेव द्रव्यस्तवः कर्तुं युष्मादृशां । केवलमेतेऽपि विहितं तमनु-
मोदन्त एव द्रव्यस्तवं । ददति च तद्गोचरं शेषकालमुपदेशं यथा
कर्तव्योदारा पूजा भगवतां न खलु विस्तस्यान्यच्छुभतरं स्थानमि-
त्यादिवचनसन्दर्भेण । तस्मात्स्वत एव कुरुत यथोचितं धूयं । केवल-
मभ्यर्चयामः कालप्रतीक्षणं प्रति मनीषिणं । नृपतिरवोचत् । एवं
कुर्मः । ततोऽभ्यर्चितः सबहुमानं राजमन्त्रिभ्यां मनीषी । चिन्तित-
मनेन । न युक्तः कालविलम्बो धर्मप्रयोजने । तथापि महापुरुष-
प्रणयभङ्गोऽपि सुदुष्कर इति मन्यमानेन प्रतिपन्नं तत्समीहितं ।

ततस्त्वरयता तेन नरनाथेन तोषतः ।

ध्यापारिता महायोधैः सर्वे मन्त्रिमहत्तमाः ॥

ततस्तैः क्षणमात्रेण तत्सर्वं जिनमन्दिरम् ।

विचित्रवस्त्रविस्तारैर्विहितं विगतातपम् ॥

कुरङ्गनाभिकश्रीरमलयोद्भवरूपया ।

कर्पूरोन्मिश्रया गायत्र्या तदधस्तादिलेपितम् ॥

तथासिकुलसङ्गीतैः पञ्चवर्णैर्मनोहरैः ।

आजानूत्सेधिभिः पुष्पैः सर्वतः परिपूरितम् ॥

सौवर्णस्तम्भविन्यस्तमणिदर्पणराजितम् ।

दिव्यवस्त्ररुतोक्तोत्तममुक्तावपूजकम् ॥

नष्टान्धकारसम्बन्धं रत्नोद्योतैः सुनिर्मलैः ।

विध्वस्ताग्नेषदुर्गन्धं स्रष्टृणागरुधूपतः ॥

देवलोकाधिकामोदं पटवासैर्विसर्पिभिः ।

क्षयत्केतकसङ्घातगन्धेन भुवनातिगम् ॥

क्षयद्विलासिनीलोकप्रारम्भस्नानसाधनम् ।

एवं विधाय तत्पद्मं प्रसृतं देवपूजनम् ॥

अथान्तरे ।

पारिजातकमन्दारनमोहरिचन्दनैः ।

सन्तानकैश्च देवौघास्तथान्यैर्जलजेतरैः ॥

सुष्यैर्भृत्वा विमानानि द्योतयन्तो नभस्तलम् ।

कृतोत्कृष्टिरवास्त्रुर्णमाजगुप्तं जिनालयम् ॥

ततः प्रभुदिताग्नेषलोकलोचनपूजिताः ।

पूजां जगद्गुह्यां ते जातानन्दाः प्रचक्रिरे ॥

सुस्निग्धवर्णविन्यासां पूजामालोक्य तत्क्षताम् ।

निश्चलास्तथा लोकास्ते जग्मुर्देवरूपताम् ॥

ततोऽनन्तगुणानन्दपरिपूरितचेतसा ।

मरेन्द्रेण सलोकेन देवानामनन्दं सङ्क्रिरा ॥

शुभे सुमेखवत्तुङ्गे सुवेद्यां भद्रविष्टरे ।

निवेश्य विभ्रं जैनेन्द्रं विधिनारम्भि मज्जनम् ॥

तत्र च ।

स्नातस्य शुभवस्त्रस्य किरीटाङ्गदधारिणः ।

गोशोषेण विस्मिन्नस्य हारराजितवचसः ॥

कुण्डलोद्भासिगण्डस्य शकाकारानुकारिणः ।
 बहिःशान्तविकारस्य निर्मलीभूतचेतसः ॥
 महत्तमोऽयमस्माकमेव एव च नायकः ।
 एष एव महाभाग एष एव च पूजितः ॥
 येन भागवती दीक्षा दुष्कराणि निश्चिता ।
 एवं प्रभाषमाणेन नरेन्द्रेण मनौषिणः ॥
 सत्तीर्थोदकसंपूर्णस्नापनीयो मनोहरः ।
 सद्धर्मसारसंपूर्णमुनिमानससन्निभः ॥
 गोशीर्षचन्दनोन्मिश्रो दिव्यपद्मावृताननः ।
 समन्ताच्चर्चितस्याह शुभैश्चन्दनहस्तकैः ॥
 संक्षाय प्रथमस्थाने स्थापकारतया सुदा ।
 समर्पितोऽभिषेकार्थं दिव्यकुम्भो भवच्छिदः ॥
 आगन्दपुलकोद्भेदं दधानो भक्तिनिर्भरः ।
 जपाह नृपतिः कुम्भं स्वयमेव द्वितीयकम् ॥
 तथा मध्यमबुद्धिश्च स्वपुत्रश्च सुलोचनः ।
 तृतीयो भुवननाथश्च स्थापकारणतत्परौ ॥
 चन्द्रोद्योतच्छटाच्छेन चामरेण विभूयिता ।
 स्थिता चिन्तोकनाथश्च पुरो मदनकन्दसौ ॥
 द्वितीया स्थापिता राज्ञा तस्याद्यामरधारिणी ।
 देवी पद्मावती माम तटाकारानुकारिणी ॥
 धूपभाजनमादाय गाढं भावितमात्मनः ।
 सुयुद्धिर्वर्धितानन्दः स्निग्धोऽपि पिहिताननः ॥

तेनैव राजादिष्टेन शेषकर्मसु सादरम् ।

ये ये श्रेष्ठतमा लोकास्ते ते सम्यङ् नियोजिताः ॥

यतः ।

त एव कृतिनो लोके ते जातास्ते समुद्यताः ।

ते कलाज्ञापविज्ञानशालिनस्ते महाधनाः ॥

ते रूपवन्तस्ते शूराः ते कुलस्यापि भूषणाः ।

ते सर्वगुणसंपूर्णाः स्नाय्वास्ते भुवनचये ॥

किङ्करीकृतशक्रस्य लोकनाथस्य मन्दिरे ।

येऽत्र किङ्करतां यान्ति नराः कल्याणभागिनः ॥

ततः प्रवृत्तो भगवतोऽभिषेकमहोत्सवः । पूरयति दिक्पक्र-
वाक्षमुद्दामदेवदुन्दुभिनिर्घोषः । अधिरयति जमकर्णकोटराणि
रटत्पटहपाटवप्रतिनिनादसंमूर्क्षितो विविधद्वयनिनादः । समुत्ता-
स्यते कणकणकभाणकरवोन्मिश्रः कलकाहलाकलकलः । गीय-
न्तेऽन्तरान्तरा प्रशमसुखरसास्वादावेदनचतुराणि भगवत्साधुगुण-
सम्बन्धप्रवद्धानि श्रवणोत्सवकराणि गीतकानि । पयन्ते परिशुद्ध-
गम्भीरेण ध्वनिना सर्वज्ञप्रणीतवचनोक्तिकराणि रागादिविषय-
रपरममन्त्ररूपाणि भावसारं महास्रोत्राणि । प्रवृत्तानि विविध-
करणाङ्गहारहारौणि प्रमोदातिरेकसूचकानि महानृत्तानि ।
तदेवं महता विमर्देन सुरासुरैरिव कनकगिरिशिखरे निर्वर्तिते
भगवदभिषेकमङ्गले पूजितेषु सविशेषं भुवनाधिनायविम्बेषु विहि-
तेषु निःश्रेयस्त्यविधानेषु वन्दितेषु साधुलोकेषु दत्तेषु महादानेषु
सम्मानितेषु विज्ञेयतः साधर्मिकगणेषु मनोपिष्टः स्वगेहनयनाय

प्रक्रीकारितो नरपतिना जयकुञ्जरः । आरोपितस्तत्र मनीषी ।
स्थितोऽस्य स्वयमातपवधारकः । घोषितं च नरपतिना हर्षाति-
रेकरोमाञ्चितवपुषा वृक्षता शब्देन । यदुत । भो भोः सामन्ता भो
भो मन्त्रिमहत्तमाः समाकर्णयत यूयं ।

विभूतिरत्र संसारे नरस्य ननु तत्त्वतः ।
सत्यमेवाविगानेन प्रसिद्धं सर्ववादिनाम् ॥
ततो यस्याधिकं सत्त्वं नरस्येह प्रकाशते ।
स श्रेयनरवर्गस्य प्रभुत्वं कर्तुमर्हति ॥

एवं च स्थिते ।

सत्त्वोत्कर्षस्य माहात्म्यं यदथास्य मनीषिणः ।
तद्वदमेव युष्माभिः सर्वैरेव परिस्फुटम् ॥

तथाहि ।

यत्तद्भगवतादिष्टं मादृशां चासकारणम् ।
अनेन रमसा यन्त्रं याचितं तन्महात्मना ॥
तदेव यावदस्माकं सदनुपहकाम्यया ।
गृहे तिष्ठति तावच्चः स्वामी देवो गुरुः पिता ॥
वयमस्य भवन्तश्च सर्वे किङ्करतां गताः ।
विधूतपापमात्मानं विनयात्करवामहे ॥
ततः समस्तैस्तैश्च प्रमोदोद्गुरमानसैः ।
यदादिशति राजेन्द्रः कस्यै तन्नाथ रोचते ॥
अथान्तरेऽतितोषेण देहस्या मा मनीषिणः ।
विजृम्भिता विशेषेण जगती शुभसुन्दरी ॥

ततः सश्रीकतामाय चणेन भुवनातिगाम् ।

रराज राजलोकेन परिवारितविग्रहः ॥

करेणुकाधिहृदेन सह मध्यमबुद्धिना ।

अथावाप पुरद्वारं स्तूयमानः सुबुद्धिना ॥

कृतोच्छ्रितपताके च हृद्ग्रोभामनोरमे ।

विशेषोज्ज्वलनेपथ्ये हर्षात्समुद्रमागते ॥

अथासौ नगरे तत्र मनीषी तोषनिर्भरैः ।

एवं नागरकैलोकैः प्रविबेश कृतश्रुतिः ॥

तद्यथा ।

धन्योऽयं कृतकृत्योऽयं महात्मायं नरोत्तमः ।

अस्यैव सफलं जन्म भूषितानेन मेदिनी ॥

अस्यैव धन्यतास्माकं येषामेष स्वपत्तने ।

संजातो न ह्यधन्यानां रत्नपुञ्जेन मौलिकः ॥

ततश्च ।

कामिनौनयनामन्दं कुर्वाणोऽर्थाभिलाषिणाम् ।

ददानश्च महादानं दधानो देवहृत्पताम् ॥

सद्गुर्मे पक्षपातं च देहिनामात्मचेष्टितैः ।

जनयच्चनितानन्दो विषचार पुरेऽखिले ॥

ततो महाविमर्देन संप्राप्तो राजमन्दिरम् ।

रत्नराशिप्रभाशालैः मदा बह्वेन्द्रकार्मुकम् ॥

मघ चाग्नेवराजादिलोकमग्नानमानितः ।

सकामकामिनीवृन्दलोचलोचनवोधितः ॥

गीतनृत्तप्रबन्धेन सोऽमरालयविभ्रमे ।
 देवराजवदाख्यानं दत्त्वा निःशङ्कमानसः ॥
 ततो विलीनरागोऽपि नृपतेस्तोषवृद्धये ।
 उत्थाय मञ्जनाख्यानं जगाम विगतस्मयः ॥

तत्र च गतस्य तस्य ।

भ्रातुः सूनोरिवात्यन्तवक्त्रभस्य सगौरवम् ।
 कृतं मदनकन्दलया शरीरपरिमार्जनम् ॥
 शेषान्तःपुरनारीभिर्यथाभिः स्नानकर्मणा ।
 रराज पेशलालापचारभिः परिवारितः ॥
 वज्रेन्द्रनीलवैदूर्यपद्मरागादिरोचिषा ।
 रञ्जिते यन्त्रवायीनां ममज्ज विमले जले ॥
 ततो भुजगनिमोकसूक्ष्मशुक्ले सुवामसौ ।
 परिधायागतो देवभवनं सुमनोहरम् ॥

तत्र च सुपुद्गिमन्त्रिणि विरचनाचारतया चित्तनिर्वाणका-
 रिणि जिनमन्दिरे मार्गानुसारितया परमार्थतः सकलकालहृदय-
 वर्तिनोऽपि विशेषतस्तद्दिन एव प्रबोधनरतिसुरिषादप्रमादोपल-
 ब्धस्वरूपस्य सकलनिष्कलावस्थस्य भगवतः परमात्मनो रागद्वेषमो-
 हविषापहरणकरणचतुरमनुकृतमर्हतः स्वरूपं । ततो निर्गत्य विर-
 ष्विरस्त्राप्तपरिजनः पूर्वोपकल्पिताग्नेयभोजनोपकरणसामग्रीधनार्थं
 प्राप्तो भोजनमण्डपं । तत्र च विरचितेऽनेकाकारे चित्तरमनोत्स-
 वकारिणि भक्ष्यपेयाद्याहारविस्तारे नृपतिना स्वयमुपदिष्टमान-
 मभिमतस्मात्सादनं तदनुरोधेन विदधानो निरभिषङ्गतया

वर्धमानस्त्राख्यातिरेको निर्वर्तयामास भोजनमिति । ततो गृहीत-
 पञ्चसुगन्धिकोन्मिश्रताम्बूले मलयजमृगनाभिकश्मीरजबोदाङ्गरागे
 विन्यस्तप्रवरविभूषणे दिव्यांशुकाष्कादितशरीरे माल्यविच्छित्ति-
 सौरभाकटहटचञ्चरीके अध्यासितमहार्घसिंहासने प्रणतासंख्यम-
 हासामन्तकिरीटांशुजालरञ्जितचरणे उद्दामवन्दिवृन्दस्त्रयमाने
 यथावस्थितगुणसन्दोहे दत्तास्थाने मनोषिणि हर्षातिरेकनिर्भरो
 राजा सुबुद्धिं प्रत्याह । सखे युष्मदनुभावजन्येयमस्मादृशां कल्या-
 णपरम्परा येनोत्साहितोऽहं भवता भगवद्वन्दनाय । तथाहि ।

विलोकितो मया नाथो जगदानन्ददायकः ।

भक्तिनिर्भरचित्तेन वन्दितो भुवनेश्वरः ॥

दृष्टः कल्पद्रुमाकारः स सूरिर्वन्दितो मुदा ।

लब्धो भागवतो धर्मः संसारोच्छेदकारकः ॥

जातस्त्रेदृशरूपेण नररत्नेन मौलिकः ।

कृतज्ञानेन सर्वेषामस्माकं हृदयोत्सवः ॥

अथवा किमवाच्यं ।

महाभागाः प्रजायन्ते परेषां तोषट्कृते ।

स्वकार्यमेतदेवैषां यत्परप्रीतिकारणम् ॥

तदस्य युक्तमेवेदं विधातुं पुण्यकर्मणः ।

✓ भमाद्भुतमिदं जातं क डोम्बः कृत्तिष्ठाठकम् ॥

तदेवंविधकल्याणमालिका मित्रवत्सल ।

एवमाचरता मूगं नया संपादिता मम ॥

राशो हितकरो मन्धो सुप्रसिद्धं जगत्तये ।

तस्मात्तत्रैव मन्त्रित्वं यथार्था ते सुबुद्धिता ॥

सुबुद्धिरुवाच । देव मा मैवमादिशत । न खलु देवपुण्य-

प्राग्भारायत्तज्जीवित्येऽत्र किङ्करजनेऽप्येवमतिगौरवमारोपयितु-
मर्हति देवः । अस्याः सत्पादने केऽत्र वयं । उचित एव देवः
खल्वेवंविधकल्याणपरम्परायाः । नैव हि निमंस्ताम्बरतले निशि
प्रकाशमाना रुचिरा मलयपङ्क्तिः कस्यचिदसंभावनीयेत्याद्यर्थबुद्धिं
जनयति । मनोपिणाभिहितं । महाराज भगवति सप्रसादे
किञ्चित्तीयमद्यापि भवतः कल्याणपरम्परा । भाविदिनश्रीसम्बन्धेव
गगनतल्लस्यारुणोद्योतकक्षो हि भवतो भविष्यत्केवलाक्षोकसचिवप-
रमपदानन्तानन्दसन्दोहसम्बन्धस्य प्राथमकस्विकः खल्वेव सम्यग्द-
र्शनजनितः प्रमोदः । नृपतिरुवाच । माय महाप्रसादः । कोऽत्र
सन्देहः । किं न संपद्यते पुष्पदसुचराणां । ततो मन्त्रिणं
प्रत्याह । मत्वे पश्य अभीषामद्यदिनप्रबुद्धानामपि विवेकातिशयः ।
सुबुद्धिरुवाच । देव किमत्र चित्रं । मनोपिणः खल्वेते यथार्थम-
भिधीयन्ते । प्रबुद्धा एव सौवंविधपुरुषा जायन्ते । गुरवः केवल-
मौदृशां प्रतियोधे निमित्तमात्रं भवन्ति ॥

इतश्च मनोपिणो राजमन्दिरप्रवेशावसरे राजानमनुज्ञाया-
दित एव सुबुद्धिना साधर्मिकवात्सल्येन मध्यमबुद्धिर्नरित आशी-
दात्मोपमदने । कारितस्तदागमननिमित्तः परमानन्दो दत्ताभि-
महादानानि । ततः सोऽपि निर्वर्तितपानभोजनताम्रसूत्रविस्त्रेपना-
मङ्गरणमेपथ्यमाश्रोपभोगकर्तव्यः । देहनिर्भरसुबुद्धितत्परितरनि-
रपचरितान्तुतिगर्भदेशास्तापममानन्दितेन्द्रियदृष्टयः समागतफले-

वास्याने । कृतोचितप्रतिपत्तिः ससम्भ्रमं मनीषिणा दापिते तदु-
पकण्ठमुपविष्टो महति विष्टरे । ततो राजा तमुद्दिश्य सुबुद्धिं
प्रत्याह । सखे महोपकर्तायमस्माकं महापुरुषः । सुबुद्धिनाभि-
हितं । देव कथं । नृपतिराह । समाकर्ण्य । यतो भगवंतोपदिष्टे
तस्मिन्नप्रमादयन्ते तस्य दुरनुष्ठेयतामालोचयतो मम महासमरे
कातरनरस्येव प्रादुर्भूता चित्ते समाकुलता ततोऽहमनेन महात्मना
तत्रावसरे भगवन्तं गृहिधर्मं याचता तद्गृहणबुद्ध्यादकलेन
समाश्वासितः । यतो जातो गृहिधर्माङ्गीकरणेनापि मे चेतसो
महानवष्टम्भः ततो ममायमेव महोपकारक इति । सुबुद्धिनाभि-
हितं । देव ययार्थाभिधानो मध्यमबुद्धिरेव । समानग्रीलस्यसनेषु
सख्यमिति च लोकप्रवादः । ततः समानग्रीलतया युक्तमेवाह
मध्यमजनानां समाश्वासनं ॥ नृपतिना चिन्तितं । अये ममायं
मिथ्याभिमानस्येतथीयन्तं कालमासीत् किलाहं नरेन्द्रतया सुव-
धोत्तमो यावताधुनानेन सुबुद्धिनार्थापत्त्या गणितोऽहं मध्यमजन-
लेख्ये । ततो धिक्कां मिथ्याभिमानिनमिति । अथवा वस्तुस्थितिरेषा
न मयाच विषादो विधेयः । तथाहि ।

गजेन्द्रस्त्रावदाभाति शूरः सन्त्वासकारकः ।

यावद्वासुरदंष्ट्रायो न सिंह उपलक्ष्यते ॥

यदा तु सिंहगन्धोऽपि स्त्रादाघातः करेणुना ।

जायते कम्पमानोऽसौ तदाहो कातरः करी ॥

मनीषिणमपेक्ष्यतो युक्ता मे मध्यरूपता ।

अयं सिंहो महाभागो मादृशाः करिकातराः ॥

तद्व न विषादो मे कर्तुं युक्तः प्रयोजने ।

यतो द्वितीयलेखापि मादृशैरपि दुर्लभा ॥

तथाहि ।

भवेत्सर्वोत्तमस्तावत्पुरुषो यदि पारयेत् ।

अग्रको मध्यमोऽपि स्यात् जघन्यः कदाचन ॥

मिथ्याभिमानो नैवाथमेक एवाभवत्पुरा ।

किं तर्हि बहवोऽन्येऽपि किं वा मे चिन्तया तथा ॥

एवं चिन्तयति राजनि समुद्धिराह । देव सम्यगवधारितं देवेन यथैव मे महोपकारक इति । यतो जिनधर्मानुष्ठाने प्रवर्तमानस्यास्य जीवस्य यो निमित्तमायमपि भवति न ततोऽन्यः परमोपकारी जगति विद्यते । नृपतिराह । एवमेतस्याच सन्देहः । केवलमिदानीमेव मनसि वितर्को भगवदचनानुस्मरणेनासक्तश्चिरात्ततोऽपि निर्लज्जब्राह्मण इव प्रकरणे पुनः पुनः प्रविशतीति । तदेनमुपनेतुमर्हत्यायं । समुद्धिराह । कीदृशोऽसौ । नृपतिस्त्वाच । यमाकर्णय । स्वसंवेदगमंश्चिद्भूमिदमासीत्तदा । यदुत । तच्च चैत्यभवने प्रविष्टमावाणामस्त्राकं शान्तानीव सर्वदम्भानि उच्चाटितेव केन-चिद्राज्यकार्यचिन्तापिशोचिका विहीनमिव सकलं मोहजातं विभात इव प्रबलरागानलः प्रनष्ट इव प्रदेयवेतालः विध्वस्त इव विपरीताभिनिवेशपक्षः निरुतममृतमेकमम्यकं पत्रं शरीरं सुखभागरावगाढमिव हृदयं चणमाषेण्यसीत् । यत्पुनर्मममृतभुवन-नायस्य प्रणतगुरुचरणस्य वन्दितमुनिहृन्दस्य भगवदचनानुस्मृतमाकर्णयतस्तच्च मे निरुपमं सुखसंवेदनमभूत् तत्सकलवाग्गोचरानीतमिति

कृत्वा न शक्यते कथयितुं । तदेवंविधेऽपि तत्र जैनेश्वरमन्दिरे
 सन्निहितेऽपि तादृशि भगवति गुरौ कथयति रागविषग्रसनं
 विरागमार्गं नेदीयसि शान्तचित्तेऽपि तपस्त्रिलोके षति तावति
 जनसमुदाये कथं तस्य बालस्य तथाविधो ऽध्यवसायः सम्पन्न
 इति । सुबुद्धिनाभिहितं । देव यत्तावदुक्तं देवेन यथा तत्र
 जिनमन्दिरे प्रविष्टमाचक्ष मे क्षणमात्रेणाचिन्त्यगुणसन्दोहाविर्भा-
 वोऽभूदिति तस्मात्स्वयं । प्रमोदशेखरं हि तद्भगवद्भवनमभिधीयते ।
 हेतुरेव तत्तादृशगुणकलापस्य । यत्पुनरभ्यधाय यथा कथं
 पुनस्तत्तैवंविधसामग्र्यामपि बालस्य तथाविधो ऽध्यवसायः सम्पन्न
 इति तत्र निवेदितमेव भगवद्भिः कारणं । किं च । अभिधान-
 मेव तत्सम्बन्धि विचार्यमाणं सन्देहं दंशयति । यतो न किञ्चिदा-
 स्वयं यद्वालाः पापनिवारणसामग्रीसङ्गावेऽपि पापाचरणेषु प्रवर्तन्ते
 इति । अन्यच्च । भगवदुपदेशादेवाहमेव वितर्कयामि यदुत द्रव्य-
 चेचकास्तत्त्वभावमवाच्यपेक्षया प्राणिनां शुभाशुभपरिणामो भवति ।
 तदस्य बालस्य चेचजनितो ऽयमशुभः परिणामः । नृपतिराह ।
 ननु गुणाकरस्तज्जैनसदनं । तदेव तत्र च चेचं । तत्कथं तदशुभ-
 परिणामहेतुर्भवेदिति । सुबुद्धिराह । न मन्दिरदोषोऽसौ किं
 तर्हि सद्यानदोषः । तद्व्युत्थानं तत्र सामान्यचेचं तच्च हेतुस्तस्य बालस्य
 तथाविधाशुद्धाध्यवसायस्येति । नृपतिराह । यदि दुष्टाध्यवसाय-
 हेतुस्तदुत्थानं ततो ऽस्माकं किमिति क्लिष्टचित्तकारणं तन्न सम्पन्नं ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । देव विचित्रस्त्रभावं तत्कामनं पुरुषादिकमपे-
 क्षाभेकाकारकार्यकारकं सम्पद्यते । अत एव तस्मिन्निष्पन्नमिति

नाम्ना गीयते । प्रकटयत्येव तज्जन्तूनां सविशेषसहकारिकारणक-
 क्षापैर्निजं निजं विलसितं । तथाहि । तस्य बाह्यस्य तेन स्पर्शनेन
 तथा चाकुशलमाश्रया युक्तस्य मदनकन्दलौ प्राप्य तेन तथा-
 विधो ऽध्यवसायः कृपादितः । मनीषिमध्यमबुद्धियुग्मदादीनां
 पुनर्विशिष्टपुरुषाणां पुण्यप्राग्भारवतां स्वरिपादप्रमादमासाद्य तेनैव
 सर्वविरतिदेशविरतिपरिणामादयो भावा जनिताः । यद्यपि चेहं
 सर्वस्यैव कार्यस्योत्पत्तौ द्रव्येष्वेकालस्यभावकर्मनियतिपुरुषकारा-
 दयः कारणविशेषा दृष्टादृष्टाः समुदायेनैव हेतुभावं भजन्ते नैकः
 कश्चित्कस्यचित्कारणं तथापि विवक्षयैकस्यापि कारणत्वं वक्तुं शक्यत
 इति कृत्वा तन्निजविलसितमुद्यानमस्माभिर्नानाविधभावनिबन्धन-
 मभिधीयत इति ॥ नृपतिराह । सखे चारुक्तमिदं । इदानीं
 पद्मवता तदाभिहितमासीद्भगवतः पुरतो यथाहं देवायास्य कर्म-
 विज्ञास्य राज्ञः स्वरूपं निवेदयिष्यामि तच्चिवेदयतु भवान् अहं
 श्रोतुमिच्छामि । सुबुद्धिराह । देव यद्येवं ततो विविक्ते स्वीयतां
 देवेन । नृपतिनोक्तं । एवं भवतु ॥

ततोऽनुज्ञातौ मनीषिणा समुत्थायास्यानमण्डपात् प्रविष्टौ
 कक्षान्तरे राजामात्यौ । सुबुद्धिनाभिहितं । देव अद्यमत्र पर-
 मार्यः । ये ते भगवता चत्वारः पुरुषाः प्ररूपितास्तेषामुल्लेख्यतमा-
 स्तावत्सकस्यकर्मप्रपञ्चरहिताः सिद्धा अभिधीयन्ते । जघन्यमध्यमो-
 ल्लेखः पुनरेत एव बाह्यमध्यमबुद्धिमनीषिणो विज्ञेयाः । अतः
 स कर्मविज्ञासो राजा यो भगवता प्रतिपादितः स एतेषामेवंवि-
 धस्वरूपाणां जनको निजनिजकर्मोदयो विज्ञेयः । स एव हि

यथावर्णितवीर्यो नापरः । तस्य च तिस्रः शुभाशुभमिश्ररूपाः
 परिणतयः । ता एव भगवतामीषां मनीषिबालमध्यमबुद्धीनां
 शुभसुन्दर्यकुशलमाला सामान्यरूपेति नामभिर्जनन्य इति प्रति-
 पादिताः ता एव यतोऽमृनीदृशरूपतया जनितवत्यः । नृपति-
 राह । स तर्ह्यमीषां वयस्यः कोऽभिधीयतां । सुबुद्धिस्वाच ।
 देव तत् सर्वानर्थकारि स्पर्शनेन्द्रियं विज्ञेयं ॥ नृपतिना चिन्तितं ।
 अथे मयापीदं भगवता कथ्यमानं सर्वमाकर्णितमासीत् केवलं न
 सम्यग् विज्ञातं यथानेन । तदस्य सुबुद्धेरेवंविधबोधिसुसाधुभिः
 सह धिरपरिचयः कारणं । अहो वचनकौशलं । भगवता कथित-
 मेवातस्तदामीषां मनीषिप्रभृतीनां सम्बन्धि सर्वमन्यव्यपदेशेन
 चरितं । अथवा किमत्र चित्रं । अत एव प्रबोधनरतयस्ते भगवन्तो
 ऽभिधीयन्ते । तदेवं विचिन्त्याभिहितमनेन । सखे पर्याप्तमिदानीं
 विदितोऽस्माभिरेव वृत्तान्तः । केवलमिदमिदानीमभिधीयते ।
 यदुत । यद्येव मनीषी विषयानुषङ्गं किञ्चनतमपि कासं भजेत ततो
 वयमप्यनेनैव सह दौर्भाग्यहणं कुर्वीमहि । यतः प्रथमदर्शनादारभ्य
 प्रवर्धितो ममास्योपरि स्नेहाबन्धः न संवरति विरहकातरतयान्यत्र
 हृदयं न निर्वर्तते एतददनकमलावलोकनालोचने ततो नास्य
 विरहे वयं क्षणमप्यासितमुत्सहामहे । न च तथाविधोऽद्यापि
 अस्माकमाविर्भवति चरणकरणपरिणामः । तदेनं तावदभ्यर्थय
 प्रणयप्रेहसारं । अनुभावय निरुपचरितशब्दादिभोगान् । प्रकटयाम्य
 पुरतस्तस्माभिभावं । दर्शय वज्रेन्द्रनीलमहानीलकर्कतनपद्मराग-
 गरक्तवेदूर्येषद्रकान्तपुष्करागादिमहारत्नपूगान् । दर्शयापहसित-

चिदशमुन्दरीसावष्टकाः कन्यकाः । सर्वथा तथा कथंचिदुपप्रलोभय
यथा कियन्तमपि कालमस्मात्समीहितमेष मनीषी निर्विचारं
संपादयति । सुबुद्धिनाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । केवलमत्रार्थं
किंचिदहं विज्ञपयामि । तद्युक्तमयुक्तं वा चन्तुमर्हति देवः ।
नृपतिराह । सखे सदुपदेशदानाधिकारिणां भवतां शिष्यकल्पे
मय्यप्यलमियता सम्भ्रमेण । वदतु विवक्षितं निर्विकल्पमार्थः ।
सुबुद्धिरुवाच । देव यद्येवं ततो यत्तावदुक्तं देवेन यथा समाच
मनीषिणि गुरुः स्नेहातिरेकः तद्युक्तमेव यतः समुचितो महतां
गुणेषु पञ्चपातः । स हि कियमाणः पापाणुपूगं दलयति सदाश्रयं
स्वीकृतयति सुजनतां जनयति यशो वर्धयति धर्ममुपचिनोति
मोक्षयोग्यतामास्तुत्यतीति । यत्पुनरुक्तं यथा कथंचिदुपप्रलोभ
कियन्तमपि कालमेष धारणीय इति तस्मात्पुनस्तमुचितमाभासते
यतो नैवमस्योपरि स्नेहाबन्धो दर्शितो भवति किं तर्हि प्रत्युत
प्रत्यनीकतां संपद्यते । तथाहि ।

घोरसंसारकान्तारचारनिःसारकाम्यया ।
प्रवर्तमानं जैनेन्द्रे धर्मे जीवजगद्धिते ॥
मनसा वचसा सम्यक् क्रियया च कृतोद्यमः ।
प्रोत्साहयति यस्तस्य स यन्धुः स्नेहनिर्भरः ॥
अस्त्रीकस्नेहमोहेन यस्तु तं वारयेज्जनः ।
स तस्याहितकारित्वात्परमार्थेन वैरिकः ॥
तस्मात्तु धारणीयोऽयं स्वहितोद्यतमानसः ।
एवमाचरता देव स्नेहोऽयं विहितो भवेत् ॥

न चैष शक्यते देव हतैर्यद्व्यग्रतैरपि ।

मनीषी लोभमानेतुं विषयेर्देविकैरपि ॥

यतः प्रादुर्भूतोऽस्य महात्मनोः विषयविषविषमविपाकावेदन-
चतुरे भगवद्वचने सुनिश्चितः प्रबोधः विस्फुरितः सकलमलकालु-
ष्यक्षालनचमं हृदयसरोवरे विवेकरत्नं समुपसृतं यथावस्थितार्थ-
स्वरूपनिरूपणनिपुणं सम्यग्दर्शनं संजातो निःशेषदोषमोषकस्वरण-
करणपरिणामः । सति च भगवदवलोकनया जीवसेवविधे
कक्षाणाभिनिवेशकारिणि गुणकदम्बके न रमते विषयेषु चित्तं
प्रतिभासते हेयबुद्ध्या भवप्रपञ्चः इन्द्रजालायते निःसारतया सकलं
जगद्विकसितं स्वप्नदर्शनायते क्षणदृष्टनष्टतथेष्टजनसमागमः । न
निवर्तते प्रलयकालेऽपि कस्यचिदनुरोधेन मोक्षमार्गसाधनप्रवणा
बुद्धिः । तदेवंस्थिते देव अन्त्योपप्रलोभनमाचरतामस्मादृशां केवलं
मोहविलसितमाविर्भविष्यति न पुनः काचिदभिप्रेतार्थसिद्धिः ।
तदक्षमनेनास्यानारम्भेणेति ॥ नृपतिराह । यद्येवं ततः किं पुनरधुना
प्राप्तकालं । सुबुद्धिराह । देव निरूप्य दौर्लाभहणार्थमस्य प्रशस्तदिनं
क्रियतां तदारात् सर्वादरेण महत्तरः प्रमोदः । नृपतिराह । यत्नं
जानीषे ॥

ततः समाहृतः सिद्धार्था नाम सांवत्सरः । समागतस्वरथा ।
प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । राज्ञा दायितमामनं । हतमुचितकरणीयं ।
कथितमाज्ञानप्रयोजनं । ततो निरूप्य निवेदितमनेन यदुतास्मा-
दिमास्रवमे दिनेऽभ्यन्तरेऽस्यामेव भाविन्यां शुक्लत्रयोदश्यां शुक्लदिने
उत्तरभद्रपदाभिर्योगमुपगते शशधरे वहति शिवयोगे दिनकरो-

दयादतीते सपादे प्रहरदये वृषस्रग्ं सप्तपद्मकमेकान्तनिरवधं
भविष्यति । तदाश्रीयतामिति । अभिमतं राजमन्त्रिणोः । परिपूज्य
प्रहितः सांवत्सरः । गतं तद्दिनं । ततो द्वितीयदिनादारभ्य
प्रमोदग्रेखरे मदन्यजिनायतनेषु च देवानामपि विस्मारितसुरास्र-
यसौन्दर्या विधापिता राज्ञा महोत्सवाः । दापितानि वरवरिका-
घोषणपूर्वकं सर्वत्र महादानानि । विहारितो देवेन्द्रवदैरायतविभ्र-
मजयकरिवराहः स्वयं पदातिभावं भजता त्रिकषतुष्कचक्ररा-
दिषु सुराकारैर्नागरकजैः स्त्रयमानो निरुपमविलासविस्तारमनु-
भावयता नरपतिना प्रतिदिनं नगरे मनीषी । प्राप्तोऽष्टम-
वासरः । तत्र तु नीतं निखिलजनसम्मानदानार्थमास्थानविनोदेन
प्रहरदयं । अचान्तरे दिनकरचरितेन मनीषिचरितं सूचयता
पठितं कालनिवेदकेन ।

नाशयित्वा तमो लोके कृत्वाह्लादं मनस्विनाम् ।

हे लोकाः कथयत्येष भास्करो वोऽधुना स्फुटम् ॥

वर्धमानः प्रतापेन यथाहमुपरि स्थितः ।

सर्वोऽपि स्रगुणैरेवं जनस्योपरि तिष्ठति ॥

ततस्तदाकर्ण्य राजा सुबुद्धिप्रभृतौतुदिग्याह । अये प्रत्यासीदति
समवेष्टा । ततः ध्वजीकुक्षत त्वर्णं भगवत्पादमूलागमनसामपी ।
सुबुद्धिरवाच । देव प्रह्वैव वर्तते मनीषिपुण्यपरिपाटीव सर्वा
सामपी । तथाहि ।

अमी घणघणारावं कुर्वन्तः कनकोज्ज्वलाः ।

रगौघाः प्रस्थिताश्चूर्णमायुक्तवरताजिनः ॥

एते संख्यामतिक्रान्ता राजवृन्दैरधिष्ठिताः ।
 जीमूता इव नागेन्द्रा दारे गर्जन्ति मन्थरम् ॥
 वर्याश्चवारैः संरुद्धाः कथंचिच्चटुलाननैः ।
 खमापिवन्तोऽमी देव हया हेषन्ति दर्पिताः ॥
 अयं पदातिसङ्घातः क्षीरनीरेश्वरोपमः ।
 मत्तः प्रयोजनं ज्ञात्वा सुवेषस्रलितोऽखिलः ॥
 रत्नाक्षङ्कारनेपथ्यसदृचपटलाकुलाः ।
 प्रस्थिता वारनारीणामेते वारा वरेक्षणाः ॥
 मनीषिपुण्यसभाराकृष्टास्त्रैः समागताः ।
 एते विमुधसङ्घाता द्योतयन्ति नभस्तलम् ॥
 एष मागरको लोकः कौतुकाच्चिप्रमानसः ।
 क्षुहते हर्षकलोलैः सागरचोभविभ्रमम् ॥

अथवा ।

मत्तो विदितवृत्तान्तो मनीषिगुणरञ्जितः ।
 ज्ञातयुग्नदभिप्रायः को वाचाप्रगुणो भवेत् ॥

देव तस्मात्प्रतमुत्थातुमर्हय यूयं । ततः समुत्थितौ मनीषिन-
 रेन्द्रौ निर्गतौ द्वारदेशे । ततो रत्नाकिङ्किणीजालंकविभूषिते
 समाकृष्टः प्रधानस्यन्दने मनीषी । ततः सुखसुकुमारासमोपविष्टः
 स्वयंप्रतिपन्नमारुपिभावेन सह नरपतिना विलसत्किरीटांगुर-
 श्रितोत्तमाङ्गभागो ध्रियमाणेन निजयशोधवल्लेनातपत्रेण कपोल-
 खोलायमानकुण्डलो धूयमाणेन शशधरदीधितिच्छटाच्छेन वरवि-
 शामिनीकरवर्तिना चामरप्रकरेण स्थूलमुक्ताफलकलापविराजित-

वचःस्थलः पठतातितारसुहामसन्दिष्टन्देन कटककेयूरखचितवाङ्-
दण्डो नृत्यता . तोषनिर्भरवारविलासिनीधार्येन अतिसुरमिताम्बू-
लाङ्गरागप्रीणिताशेषेन्द्रिययामोः बधिरयता दिक्चक्रवाहं वरद्वर्ध-
निर्घोषेण विशददिव्यांशुकप्रतिपन्नदेहो गायता मनोहारिकिन्नर-
सङ्गेन घूर्णमानविचित्रवर्णमालानिचयचर्चितशरीरो सुस्रता
हर्षातिरेकादुत्कृष्टसिंहनादसन्दर्भं देवसङ्गेन पूरिताशेषप्रणयिजन-
मनोरयः स्नाययता नागरलोकेन तथासुरकुमाराकारधरोऽयमिति
सकौतुकाभिः समागतोऽस्माकमयं दृष्टिपथमिति सहपांभिरसद-
भिमुखमवलोकयतीति सशृङ्गाराभिर्मन्दनरसवश्रीकृतचदयतया
नामाविधविलासाभिर्मानियं तिरोधाय दर्शनलोहतया स्वयमव-
लोकयतीति परस्परं श्रेय्याभिर्गुञ्जगोऽस्मानेवमवलोकयन्तीः
पश्यतीति सक्षणाभिः प्रमजितः किंलायं भविष्यतीति सशोकाभि-
रसं संसारेण योऽयमेवंविधैरपि त्यज्यत इति संशयेगाभिरेवमने-
करसभावनिर्भरं हृदयमुद्धहन्तीभिर्निरीक्ष्यमाणमूर्तिर्वातायनविनि-
र्गतवदनसहस्राभिः पुरसुन्दरीभिरभिमन्त्रमानोऽम्बरविवरवर्ति-
नीभिः सुरसुन्दरीभिः सहितो रचान्तरारूढेन स्वपतिबिम्बसन्निभेन
मध्यमबुद्धिनानुगम्यमानो रचकरिहरिगतैर्महासामन्तममूर्धैर्महता
विमर्देन प्राप्तो मनीषी निजविलसितोद्याने । रचादवतीर्थं स्थितः
क्षणमात्रं प्रमोदशेखरद्वारे परिवेष्टितो राजद्वन्देन । इतय
सुन्दमारोहणादारभ्य राजा विशेषतस्तदा सत्त्वपरीक्षार्थं मनीषि-
स्वरूपं दत्तावधानो निरूपयति सा । यावता तस्य विशुध्यमाना-
ध्यवसायप्रघासितमनोमलकलङ्कस्य सत्यपि तादृशे हर्षहेतो न

कचित्तस्तेन तिलतुषत्रिभागमात्रोऽपि चेतोविकारः प्रत्युत गाढतरं
 चारमृत्युटपाकादिभिरिव विचित्रसंसारविलसितदर्शनसमुद्भूतैर्भावं-
 नाविशेषैर्निर्मलीभूतं चित्तरत्नं । ततः परस्परानुविद्धतया मनःश-
 रीरयोजातमस्य देदीप्यमानं शरीरं । विलोकितां च राज्ञा
 घावत्तत्तेजसाभिभूतं दिनकरकरनिकरतिरस्त्रतमिव तारकानि-
 कुहलं न राजते मनोविणोऽभ्यर्णवर्ति तद्भाजकं । ततस्तदीयगुण-
 प्रकर्षवज्जमानेन राज्ञोऽपि विलीनं तद्विवन्धकं कर्मजातं संजात-
 स्वरणपरिणामो निवेदितः समुद्धिमध्यमसुद्धिमदनकन्दलीसामन्ता-
 दिभ्यो निजोऽभिप्रायः । ततोऽचिन्त्यमाहात्म्यतया महापुरुषसन्नि-
 धानस्य विचित्रतया कर्मचयोपशमस्य रक्षितचित्ततया निष्कृषिम-
 मनोविगुणैः समुल्लसितं सर्वेषां तदा जीववीर्यं । ततस्तैरभिहितं ।

साधु साधूदितं देव युक्तेतद्गवाद्गाम् ।

संसारे ह्यत्र निःसारे भान्यच्चाह विवेकिनाम् ॥

तथा हि ।

देव यद्यत्र संसारे किंचित्स्थानाद्रामणीयकम् ।

प्राप्यं भारमुपादेयं वस्तु सुन्दरमेव वा ॥

ततः किमीदृशाः मन्त्राः पूज्या युग्मादृशामपि ।

संसारमेतन् मुञ्चेद्युज्जाततत्त्वा महाधियः ॥

ततोऽभूदृशमशोकत्यागादेवावगम्यते ।

नाम्यत्र किंचित्संसारे भारं चारकमग्निमे ॥

अतो मनोविभिस्तुक्ते देव नैवात्र युज्यते ।

स्वातुं विज्ञाततत्त्वानां भवे भूरिभयाकरे ॥

अन्यच्च देव सर्वेषामस्माकमपि साम्प्रतम् ।
 दृष्ट्वा मनोविण्मयित्तं न चित्तं रमते भवे ॥
 धर्मेवास्व प्रभावेण संजातश्चरणोद्यमः ।
 अस्माकमेष निर्वाहं तथा तेनैव यास्यति ॥
 ततोऽस्माननुजानीत संसारोच्छेदकारिणौम् ।
 येन भागवती दीक्षामङ्गीकुर्मः सुनिर्मलात् ॥
 गृपतिरुवाच ।

अहो विवेको युष्माकमहो गम्भीरचित्ता ।
 अहो वचनविन्यासस्तथाहो सत्त्वसारता ॥
 साध्वध्यवहितं भद्रैः साधु प्रोत्साहिता वयम् ।
 साधु भो क्षणमात्रेण चोटितं भवपञ्चरम् ॥
 एवं सामान्यतस्तावत् सर्वेषामभिमन्दनम् ।
 क्षत्वा प्रत्येकमप्याह स राजा हर्षनिर्भरः ॥

तत्र सुबुद्धिं तावदुवाच ।

सखे विदितसंसारस्वभावेन तया गृहे ।
 इयन्तं तिष्ठता कालं वयमेव प्रतीचिताः ॥
 अन्यथा ते गृहे किं वा ह्यादवस्थानकारणम् ।
 को नाम राज्यलाभेऽपि भवेत्ताण्डालरूपताम् ॥
 तत्साधु विहितं साधु क्षतोऽस्माकमनुपहः ।
 एवमाचरता मित्र दर्शिता च सुमित्रता ॥

मध्यमबुद्धिं प्रत्याह ।

तस्मादावेव धन्योऽसि यस्य बन्धो मनोविण्मयः ।

प्रमादात्सोकनाथस्य स्वकर्मविवरेण च । . . .
 यदा तु सत्त्वैर्लभ्येत प्रमज्ज्यं जिनोदिता ॥ . . .
 तदा निर्धूय पापानि यान्ति ते परमां गतिम् ।
 अनन्तानन्दसंपूर्णां निःशेषक्लेशवर्जिताम् ॥
 ततोऽमी ये पुरः प्रोक्ताः सर्वेऽपि भवभाविनः ।
 चुट्रोपद्रवसहाता दूरापास्ता भवन्ति ते ॥

किं च ।

इहापि भो भवन्त्येते प्रज्ञामावृतपायिनः ।
 प्रमज्ज्यापाहिणो जीवा निर्वाधाः सुखपूरिताः ॥
 सा च भागवती दीक्षा युष्माभिरधुना स्फुटम् ।
 संप्राप्ता तेन संप्राप्तं यत्प्राप्तव्यं भवोदधौ ॥
 केवलं सततं यत्नः प्रमादपरिवर्जितैः ।
 यावज्जीवं विधातव्यो भवद्भिरिदमुच्यते ॥

यतः ।

नाधन्याः पारमेतस्या गच्छन्ति पुरुषाधमाः ।
 ये तु पारं व्रजन्त्यस्यास्त एव पुरुषोत्तमाः ।
 ततस्तैः प्रणतैः सर्वैर्जंजन्ये स्वरिसंमुखम् ।
 दृष्ट्वा मोऽनुपहं नाथ कुर्मो नाथानुशासनम् ॥
 स्यागितामनदेशेन सुखवस्त्रिकया मुदा ।
 अशान्तरे कृतः प्रयः शंभुमर्दनशोधुना ॥

कथं ।

विशासं निर्माणं धीरं गम्भीरं शूद्रदक्षिणम् ।

दयापरीतं निखिन्नं देवाभिष्वङ्गवर्जितम् ॥
 क्षिमितं जगदानन्दं यदा वाग्योचरातिगम् ।
 कथमीदृग्भावे चित्तं नाथ यादृङ् मनीषिणः ॥
 यस्य चेष्टितमात्रोक्त्य श्रियिस्त्रीभूतबन्धनाः ।
 एते सर्वे वयं मुक्ता भीमात् संसारचारकात् ॥

गुरुवाच ।

या विज्ञाता त्वयाप्यस्य जननी शुभसुन्दरी ।
 यावन्तस्तत्सुतास्तेषां सर्वेषामीदृशं मनः ॥
 ततो गृहीततत्त्वोऽपि राजर्षिरिदमब्रवीत् ।
 बोधार्थं मुग्धलोकानां विनयामतमस्तकः ॥
 किं तस्याः शुभसुन्दर्यां विद्यन्ते बहवः सुताः ।
 अस्माभिस्तु पुरा ज्ञातमयमेककपुत्रकः ॥

गुरुवाच । बाहं विद्यन्ते । तथाहि ।

ये ये विभुवनेऽप्यथ दृश्यन्तेऽनेन धादृशाः ।
 ते सर्वे शुभसुन्दर्याः पुत्रा मास्त्यस्य संग्रहः ॥
 किं च ।

ये केचिदुत्तमा ज्ञोक्ते सत्त्वमाणांमुपायिनः ।
 ते पुत्राः शुभसुन्दर्यांमुक्त्वा ज्ञेया मनीषिणा ॥
 राजर्षिरवाच ।

यासौ बालस्य जननी भवद्विरपवर्जिता ।
 भदन्त यासादभ्येऽपि तस्याः किं वन्ति सुगवः ॥

नैव कल्पद्रुमोपेतो नरोऽकल्याणमर्हति ॥
 अधुना चरितेऽप्यस्य दधानेन मतिं त्वया ।
 स्वभ्रातुर्निर्विशेषैव दर्शिता तुल्यरूपता ॥
 तत्साधु विहितं भद्रं यः पश्चादपि सुन्दरः
 सोऽपि सुन्दर एवेति यतो वृद्धाः प्रचक्षते ॥

ततो मदनकन्दलीं प्रत्याह ।

सारं च सुकुमारं च देवि काञ्चनपद्मवत् ।
 तावकीनमिदं चित्तं येनाङ्गीकृतमीदृशम् ॥
 प्रसिद्धा धर्मपत्नीति यत्त्वं शोकोपचारतः ।
 मम तत्सत्यतां नीतं कर्तव्येन त्वयाधुना ॥
 तत्साधु विहितं देवि नास्त्यत्र भवपञ्चरे ।
 नियन्त्रितानां जीवानां कर्तव्यमपरं वरम् ॥

तथा ।

घैरभ्युपगता दीक्षा तानन्यामपि भावतः ।
 स राजा मधुरैरेवं वाक्यैरानन्द्य तोषतः ॥

तद्यथा ।

धन्या यूयं महात्मानः कृतकृत्या नरोत्तमाः ।
 घैरभ्युपगता त्वं सद्दीक्षा पारमेश्वरी ॥
 तस्याह विहितं भद्रं युक्तमेतद्गवाद्गुणम् ।
 यूयमेव परं लोके निर्मिण्या मम बान्धवाः ॥

ततश्च ।

राजपिक्कार्यणाद्राण्ये स्थापयित्वा सुलोचनम् ।

ततः कृतान्यकर्तव्यः प्रविष्टो जिनमन्दिरे ॥

तत्र च ।

विहिताग्रेयकर्तव्याः पूजयित्वा जगद्गुरुम् ।
 आचार्येभ्यो निजाकृतं ते सर्वेऽप्याचचिरे ॥
 ततोऽभिनन्दितास्तोऽपि सूरिभिः कलया गिरा ।
 श्रुतं विलम्बितेनात्र संसार इति भाषिणा ॥
 ततः प्रवचनोक्तेन विधिना धूतकल्पयैः ।
 सर्वे ते क्षणमात्रेण दीक्षिता गुरुभिर्जनाः ॥
 अथ संवेगवृद्ध्यं कल्पोऽयमिति वा क्षणम् ।
 कृता समस्तं लोकस्य सूरिभिर्धर्मदेशना ॥

तद्यथा ।

अनाद्यनन्तसंसारे जन्ममृत्युभयाकरे ।
 मौनीन्द्रो दुर्लभा सत्त्वैः प्रपश्येयं सुनिर्मला ॥

यतः ।

तावदुःखान्दनन्तानि तावद्वागादिसन्ततिः ।
 प्रभवः कर्मणस्तावन्तावज्जन्मपरम्परा ॥
 विपदस्तावदेवैतास्तावत्सर्वा विदम्बनाः ।
 तावद्दीनानि जल्पन्ति नरा एव पुरो नृणाम् ॥
 तावद्दीर्गत्वमद्वावस्तावद्भोगममुद्भवः ।
 तावदेव यज्जलेगो घोरसंसारसागरः ॥
 यावपिःश्रेयसावधयोगोपरतिष्ठत्तथा ।
 एषा न क्षभ्यते जीवैः प्रपन्त्यात्मनादुर्लभा ॥

सूरिणाभिहितं । नितरां सन्ति । तथाहि ।

ये ये त्रिभुवनेऽप्यत्र जघन्याः क्षिप्रजन्तवः ।

ते तेऽकुशलमालायाः पुत्रा नास्त्यत्र संशयः ॥

ते बालसदृशैरेव विज्ञेया दुष्टचेष्टितैः ।

एतेऽकुशलमालायाः सूनवः सुपरिष्कृताः ॥

राजर्षिरुवाच । यद्येवं तर्हि ।

तस्याः सामान्यरूपायाः किमन्ये सन्ति सूनवः ।

भदन्त किं वा नो सन्ति मध्यबुद्धेः सहोदराः ॥

सूरिणाभिहितं । वज्रतमास्ते विद्यन्ते । यतः ।

ये बालचरिताः केचिन्मनौषिचरिताश्च ये ।

एतेभ्यो ये परे सत्त्वाः सर्वे तेऽमुष्य सोदराः ॥

ये केचिच्छ्रवलाचाराः समा मध्यमबुद्धिना ।

सुताः सामान्यरूपायास्ते जीवा भुवमोदरे ॥

मकाग्रादितराभ्यां ते गण्यमाना जगत्तये ।

अनन्तगुणितास्तेन प्रोक्ता भूरितमा मया ॥

राजर्षिरुवाच । भदन्त यद्येवं ततो मम चेतसि परिस्फुरति ।

यद्येवं यवस्थिते सत्येतदापन्नं । यदुत ।

भार्वाच्येण अनितं जघन्योत्तममध्यमम् ।

तस्य कर्मविनामस्य जगदेतत्कुटुम्बकम् ॥

सूरिरुवाच ।

आयं भैवाच सन्देहः सम्यगार्येण ललितम् ।

मागानुमारिणी मुद्भिर्भवत्येव भवादृशाम् ॥

तथा हि ।

अधन्यमध्यमोत्प्लष्टाः सर्वयोनिषु जन्तवः ।

विद्यन्ते केवलं नृत्वे व्यक्ताभावा भवन्ति ते ॥

ततश्च ।

नरत्वेऽपि विनिर्दिष्टं व्याप्यैवेदं कुटुम्बकम् ।

यदत्र विदुषा कार्यं तदिदानीं निबोधत ॥

त्यक्तं बालचरितं न कार्यस्तत्समागमः ।

मनीषिचरिते यत्नः कर्तव्यः सुखमिच्छता ॥

यतोऽत्र बहवो जीवाः प्रायो मध्यमबुद्धयः ।

ते च सम्यगनुष्ठानात् संपद्यन्ते मनीषिणः ॥

एतद्विज्ञाय भो भव्याः सर्वेऽपि गदिता मया ।

कार्यं मदनुरोधेन दृष्टमस्य मनीषिणः ॥

वर्जनीयश्च यत्नेन पापमित्रैः समागमः ।

यतः स्पर्शनमप्यर्कात् स बालो निधनं गतः ॥

वर्जनेन पुनस्तस्य मनीषी सुपरिष्कृटाम् ।

लोके श्रेष्ठरतां प्राप्य जातोऽयं मोक्षमाधकः ॥

कञ्चाणमित्रैः कर्तव्या मैत्री पुंसां हितैषिणा ।

इदामुच्यते विज्ञेया सा हेतुः सर्वसम्पदाम् ॥

दोषाद्येषु कुसंमर्गः सुसंमर्गो गुणावहः ।

एतच्च दयमप्यत्र मध्यबुद्धौ प्रतिष्ठितम् ॥

तथा हि ।

बाणः स्पर्शनमन्यः देवोऽभ्युदयमात्रकम् ।

युक्तोऽभूत्सतताद्वाद एष एव मनीषिणा ॥
 तदिदं भो विनिश्चित्य बहिरङ्गान्तरैः सदा ।
 न कार्यो दुर्जनैः सङ्गः कर्तव्यः सुजनैः सह ॥

ततश्च ।

इदमाकर्ण्य मौनीश्रं वचनं सुमनोहरम् ।
 प्रबुद्धा बहवः सत्त्वा जाता धर्मपरायणाः ॥
 प्राप्तो देवा निजं स्थानं स्थितो राज्ये सुलोचनः ।
 गतोऽन्यत्रविहाराय सूरिः शिष्यगणैः सह ॥

ततश्च ।

विदित्य कालं भूयांसमागमोक्तेन वर्त्मना ।
 पर्यन्तकाले संप्राप्ते विधाय सकलं विधिम् ॥
 ज्ञानध्यानतपोवीर्यवक्त्रिनिर्दग्धकल्मषः ।
 मनीषी निर्दृतिं प्राप्तो हित्वा स्वं देहपञ्जरम् ॥
 ये तु मध्यमसद्दीर्घास्ते तनूभूतकर्मकाः ।
 गता मध्यमबुद्ध्याद्या देवलोकेषु साधवः ॥
 बालस्य तु यदादिष्टं भदन्तैर्भाविषेष्टितम् ।
 तत्तथैवाखिलं जाते नान्यथा मुनिभाषितम् ॥

॥ स्वर्गकथानकं समाप्तम् ॥

उपमितिभवप्रपञ्चा कथा

(तृतीयप्रस्तावे ऽवगृह्यभागः)

विदुर उवाच । कुमार तदिदं मया ह्यः कथानकमाकर्षि-
तमाकर्णयतश्च मम कथितं दिनं । तेन युष्मत्समीपे नागतोऽस्मि ।
मयाभिहितं । भद्रं सुन्दरमनुष्ठितं । यतोऽतिरमणीयमिदं कथा-
नकं बुध्यत एव श्रोतुं । अहो अत्यन्तदुरन्तः पापमिषसम्बन्धो
यतस्तस्य बालस्तस्य स्वर्गनक्षत्रकादिहामुच च निबिडविदम्बनागभां
दुःखपरंपरैव केवलं संपन्ना नान्यत्किंचनेति । विदुरेण चिन्तितं ।
बुद्धस्तावदनेन कथानकतात्पर्यायं इति । भविष्यति मे वचनाव-
काशः ॥ इत्यथ तथावसरे मत्तो नातिदूरे वर्तते वैश्यामरः । श्रुतं
तेन मामकीमं वचनं । चिन्तितमनेन । अये विरूपको मन्दि-
वर्धनधोदापो । श्रुत्वादितप्रायोऽयमनेन विदुरेण । तथ सुन्दर-

मिदं वर्तते । दृष्टः स्वल्पे विदुरो ज्ञापयिष्यत्यस्य मदीयस्वरूपं ।
इति साशङ्कः संपन्नो वैश्वानरः ॥ विदुरेणाभिहितं । कुमार
सत्यमिदं सम्यगवधारितं कुमारेण । अन्यच्च । प्रकृतिरेषा प्रायेः
प्राणिनां यथा यत्र कुचचित्किञ्चन दृष्टं श्रुतं वा सर्वमात्मविषये
योजयन्ति । ततो मयापीदं कथानकमनुश्रुत्य स्वहृदये चिन्तितं ।
यदुत । यदि कुमारस्य कदाचिदपि पापमित्रसम्बन्धो न भवति
ततः सुन्दरं संपद्यते । मयाभिहितं । भद्र किमत्र चिन्ताभीयं ।
मास्त्र्येव मे नापि भविष्यति पापमित्रसम्बन्धगन्धोऽपीति । विदुरः
प्राह । वयमप्येतावदेवार्थंयामहे । ततः स्थितो मदीयकर्णाभरणं
विदुरः । शनैः शनैरभिहितं चानेन । यदुत । केवलमेषोऽपि
वैश्वानरो लोकवार्त्तया दुष्टप्रकृतिः श्रूयते । तदयं सम्यक् परी-
क्षणीयः कुमारेण । मा भूदेष स्वर्गनवद्वालस्य पापमित्रताया
भवतोऽनर्थपरंपराकारणमिति ।

निरीक्षते च तस्मिन्नवसरे वैश्वानरः साकूतः सन्नभिमुखो
मदीयवदनं । ललितोऽहमनेन सुखविकारतस्तैर्विदुरवचनेर्दूयमानः ।
ततः कृता वैश्वानरेण मां प्रति सा पूर्वसाङ्केतिका संज्ञा । अभिहितं
मया क्रूरचिन्ताभिधानं तदटकं । ततस्तत्रभावान्ने क्षणेन दृष्टो
ऽन्तस्त्रापः समुल्लसिताः स्वेदविन्दवो जातं शुचार्धमग्निभं शरीरं
संपन्नं विषमदृष्टोऽं भग्नोऽप्यहङ्कृतिरङ्गमतिकरासं वक्रकुहरं । ततो
भद्रे अगृहीतमङ्गते तंया वैश्वानरवटकप्रभावाभिभूतात्मना मया
पापकर्मणानाकलस्य तस्य वत्सलतामनाकोप्य हितभाषितामवि-
गम्य शिरपरिचयं परित्यज्य येहभावमुररीकृत्य दुर्जगतां सर्वया

भूमौ ग्रथनलोपादिकायुक्तेष्वविधानतः ।

ततः सुखसृष्ट्यां हित्वा जायन्ते ते निराकुलाः ॥

ततः सकलकर्मांगुक्तेष्वविच्छेदभाजनम् ।

भूत्वा ते निर्वृतिं यान्ति निर्जित्य स्वर्गनेन्द्रियम् ॥

तेनोत्कृष्टतमा राजसिद्धिं दृष्ट्वा स्ते विचक्षणैः ।

ये चैवमनुतिष्ठन्ति विरलास्ते जगत्त्रये ॥

ततो भागवतं वाक्यमाकर्ण्येदं मनोविषयः ।

अभुचेतसि सङ्कल्पस्तदानीं चाबुचेतसः ॥

अये भगवता यादृग् वर्णितं स्वर्गनेन्द्रियम् ।

अत्यन्तविषमं लोके स्वर्गनस्तादृशः परम् ॥

यतो बोधप्रभावेन मम पूर्वं निवेदितः ।

यथान्तरङ्गनगरे वास्तव्योऽयं महाबलः ॥

तस्मिन् पुरुषस्याजसंस्थितं स्वर्गनेन्द्रियम् ।

अस्मान् प्रतारयत्येतदन्यथा कथमौदृशम् ॥

ततो भगवतादिष्टा ये चोत्कृष्टतमा नराः ।

कथितः स्वर्गनेनाऽपि भवजन्तुस्तथाविधः ॥

तथाहि मां निराकृत्य यदागमबलेन यः ।

यन्तोषाश्चिर्वृतिं प्राप्त इति तेन निवेदितम् ॥

तस्मात्तास्त्येव सन्देहः साम्प्रतं पुरुषचयं ।

श्रुत्वाग्रेषं विजानामि यदेष परमाचरम् ॥

अयं हि भगवान् सुरिर्भुवनं यधरापरम् ।

ज्ञानाशोकेन जानीते सन्देहदहनः परम् ॥

यावत्स चिन्तयत्येवं भाकूतो विधितेक्षणः ।

तावत्क्षितचित्तेन पृष्टो मध्यमबुद्धिना ॥

कथम् ।

मनीषिचितरां चित्ते भावितस्त्वं विलोक्यसे ।

किमत्र भवता किञ्चित्क्षितत्वमवधारितम् ॥

मनीषिणोक्तं किं भ्रातर्भवता किं न क्षितम् ।

किमेवं स्फुटवाक्येन कथयत्यपि सन्भुनौ ॥

अनेन हि समादिष्टं चादुशं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

वयस्यस्तावकस्तादृक् स्पर्शनो नाप्य संग्रहः ॥

कथमेतत्ततः पृष्टे पुनर्मध्यमबुद्धिना ।

आख्यातं कारणं तेन निःशेषं तु मनीषिणा ॥

बालस्तु पापकर्मत्वात्केवलं वीक्षते दिग्गः ।

अनादरपरस्तत्र हितेऽपि वचने गुरोः ॥

अथ राज्ञः समीपस्था पिवन्तौ वचनानृतम् ।

आचार्यीयं विशालाक्षी राज्ञी मदनकन्दलौ ॥

सा दृष्टा तेन बालेन ततोऽस्य इति संस्थितम् ।

नूनं मे हृदयस्तेष्टा मेयं मदनकन्दलौ ॥

यतोऽवदातमेतस्यास्तापनीयसमप्रभम् ।

शरीरं दर्शनादेव भृदुतां सूचयत्यलम् ॥

रक्तराजीवसच्छायं विभाति चरणद्वयम् ।

अक्षचित्सिराजालं कूर्मीक्षतमनुत्तमम् ॥

विभर्ति तोरणाकारं भवने माकरध्वजे ।

जंघायुग्मं स्वसौन्दर्यादितस्यास्तेन राजते ॥
मेखलायाः कक्षापेन वद्धमक्षयवारणम् ।
नितम्बविम्बमेतस्या विशालममृतायते ॥
भारेणैव वशीभूतो विराजितवलिचयः ॥
एतस्या राजते मध्यो रोमराजिविभूषणः ॥
गंभीराः सज्जनस्येव हृदयं सुमनोहरा ।
राजते नाभिरेतस्याः सत्कामरसकूपिका ॥
वक्ष्येष्वा स्तनौ वृत्तौ पौवरौ कुम्भविभ्रमौ ।
उत्तुङ्गकठिनौ चारु हृदयेन पयोधरौ ॥
अन्यच्च धारयत्येषा सुकुमारं मनोहरम् ।
पुष्पप्राग्भारसम्प्राप्यं रम्यं बाहुलतादयम् ॥
कराभ्यां निर्जितौ मन्ये मूतनौ रागसुन्दरौ ।
एतस्याद्यावद्वृत्ताभ्यां रक्ताशोकस्य पद्मवौ ॥
दधत्यां पारिमाण्डल्यं कन्धरायां सुवेधसा ।
हस्तं रेखाचयं मन्ये त्रिलोकजयसूचकम् ॥
अधरो विद्रुमच्छेदसन्निभो भाति येश्वरः ।
राजते विलसद्दीप्तौ कपोलौ कोमलामलौ ॥
ये कुन्दकलिकाकारा विलसत्किरणोत्कराः ।
एतस्या वदने दन्ता भान्ति ते भुवनचये ॥
सिताक्षितं सुविलोच्यं ताघराजिविराजितम् ।
पद्मसं जनितानन्दमेतस्या सौषणदयम् ॥
उत्तुङ्गो नासिकावंशो भूषते दीर्घपद्मसे ।

अस्या खल्लाटमलकैः कक्षितं वत राजते ॥
 अनुरूपं करोमीति नूनं जातः प्रजापतेः ।
 वज्रमानो निजे चित्ते कृत्वास्याः अवणद्वयम् ॥
 मालतीकुसुमामोदमोदितालिकुलाकुलः ।
 अस्याः सुस्निग्धकुटिलः केशपाशो विराजते ॥
 एतस्या मन्मथोत्सापानाकर्ण्य श्रुतिप्रेमस्राम् ।
 मन्ये स्वविस्मरत्वेन सज्जिता किल कोकिला ॥
 उच्चित्योच्चित्य यत्सारमेतस्या वरपुङ्गवैः ।
 धावा विनिर्मितं रूपमन्यथा कथमौदृशम् ॥
 अतोऽस्यास्तादृशः स्पर्शो युक्त एव न संग्रहः ।
 न जालमृतकुण्डेषु कटुत्वमवतिष्ठते ॥
 एषाण्यभिलषत्येव मां यतोऽर्धनिरीक्षितैः ।
 निरीक्षतेऽतिलोलाक्षी स्निग्धदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ॥
 एवंविधविपर्यासविकल्पाकुलमानसः ।
 स वासोऽलौकिकसौभाग्यगर्वितो मूढतां गतः ॥

सूरिरुवाच ।

तदेवं कथितास्तावत्सर्वोत्कृष्टा मया नराः ॥
 इदानीमुत्कृष्टानां यत्स्वरूपं तदुच्यते ॥
 एवं च वदति भगवति सूरौ ।
 चारुक्रं सूरिणा चारु परिचिन्त्य मनीषिणा ।
 ओतयं भवताऽपौदं मध्यबुद्धिः प्रचोदितः ॥
 सूरिरुवाच ।

धत्कृष्टास्ते नरा श्रेया वैरिदं स्वर्गनेन्द्रियम् ।
 अवाप्य मानुषं जन्म शत्रुबुद्ध्यावधारितम् ॥
 भाविभद्रतया तेषां परिस्फुरति मानसे ।
 न चैतत्सुन्दरं हन्त जीवानां स्वर्गनेन्द्रियम् ॥
 ततो बोधप्रभावेण सख्यमपि ते नराः ।
 कुर्वन्तोऽप्येषणं तस्य मृक्षगृद्धिं परिस्फुटाम् ॥
 ततो विज्ञाय ते तस्य लोकवचनतां नराः ।
 सर्वत्र चकिता नैव विश्वसन्ति कदाचन ॥
 न चानुकूलचारित्वं भजन्ति विजितस्पृहाः ।
 ततस्तज्जनितैर्दायैर्न युज्यन्ते विषयिणः ॥
 शरीरस्थितिमाचार्यमाचरन्तोऽपि तन्निधम् ।
 तत्र गृह्येरभावेन भवन्ति सुखभाजनम् ॥
 प्राप्नुवन्ति यशः शुभ्रमिह शोकेऽपि ते नराः ।
 स्वर्गापवर्गमार्गस्य निकटे तादृशाग्रयाः ॥
 गुरवः केवलं तेषां नाममात्रेण कारणम् ।
 मोक्षमार्गे प्रवर्तन्ते स्वत एव हि ते नराः ॥
 अन्येषामपि कुर्वन्ति ते मन्त्रागांवतारणम् ।
 तदाकथं ये प्रवर्तन्ते विज्ञाय गुणकारकम् ॥
 य पुनर्न प्रपद्यन्ते तदाकथं मालिना जनाः ।
 तेषामनादरं कृत्वा ते तिष्ठन्ति निराकुलाः ॥
 इहादेव भवन्त्येते देवाचार्यतपश्चिन्ताम् ।
 गुणायत्कारकरणे रतचित्ता महाभिधः ॥

एवं भाविणि च भगवति प्रबोधनरतिस्वरौ मनोविणा चिन्तितम् ।

यथेदमुत्कृष्टानां स्नाधितं चरितं नृणाम् ।

तथानुभवशिद्धं मे किञ्चिदात्मनि भासते ॥

मध्यमबुद्धिना चिन्तितम् ।

उत्कृष्टपुंसां यादृक्षा गुरुणा वर्णिता गुणाः ।

एते गुणाः परं सर्वं घटन्तेऽच मनोविणि ॥

गुरुत्वाच्च ।

तदेवं तावदुत्कृष्टा वर्णिताः पुरुषा मया ।

अधुना मध्यमानां यत्स्वरूपं तन्निबोधत ॥

मध्यमास्ते भरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

अवाप्य मानुषं जन्म मध्यबुद्ध्यावधारितम् ॥

स्पर्शनेन्द्रियसम्पाद्ये ते सुखे गृह्यमानसाः ।

पण्डितैरनुशिष्टास्तु दोषायन्ते स्मरेतसा ॥

चिन्तयन्ति निजे चित्ते ते दोषाधितबुद्धयः ।

विचित्ररूपे संसारे किमच यत कुर्महे ॥

भोगानेके प्रशंसन्ति रमन्ते सुखनिर्भराः ।

अन्ये श्रान्तान्तरात्मानो निन्दन्ति विगतस्पृहाः ॥

तदप्य कतरो मार्गो मादृशमिह युज्यते ।

न स्रजयामोऽन्तस्थितं सन्देहमवगाहते ॥

तस्मात्काष्ठविज्ञानोऽप्य युक्तोऽस्माकं प्रयोजने ।

नैवेकपक्षनिष्ठो विधातुमिह युज्यते ॥

एषा च जायते बुद्धिर्वा तेषां कर्मपद्धतिः ।

तत्संकाशा नृणां यस्माद् बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥

ततस्तो स्वर्गनामस्य मन्यन्ते सुखहेतुताम् ।

अनुकूले च वर्तन्ते किं तु नात्यन्तलोलुपाः ॥

ततो लोकविरुद्धानि नाचरन्ति कदाचन ।

स्वर्गनेन्द्रियलौक्येन नापायान् प्राप्नुवन्त्यतः ॥

विचक्षणोक्तं बुध्यन्ते त्रिशेवं वचनस्य ते ।

अदृष्टदुःखादाकृत्यं केवलं नाचरन्ति भोः ॥

मैत्रीं वाक्पिशसोक्तेन कुर्वन्ति चेहनिर्भराम् ।

समन्ते तद्विपाकेन रौद्रां दुःखपरंपराम् ॥

अवर्णवादं लोके च प्राप्नुवन्ति न संशयः ।

संवर्गः पापलोकेन सर्वानर्थकरो यतः ॥

यदा पुनः प्रपद्यन्ते विदुषां वचनानि ते ।

आचरन्ति च विज्ञाय तदीयां हितरूपताम् ॥

तदा ते विगताबोधा भवन्ति सुखिनो नराः ।

महापुरुषवत्सत्कासमन्ते मार्गमुत्तमम् ॥

पण्डिता इव ते नित्यं गुरुदेवतपस्त्रिणाम् ।

वञ्जमानपराः सन्तः कुर्वन्त्यर्थमवन्दनम् ॥

तदिदमाचार्यीयं वचनमाकर्ण्य मध्यमबुद्धिना चिन्तितम् ।

य एते स्वरिणा प्रोक्ता मध्यमानां गुणगुणाः ।

स्वसंवेदनसंधिह्वासे ममापि स्वगोचरे ॥

मनोविषया चिन्तितम् ।

यदिदं स्वरिणादिष्टं वचनैः सुपरिच्छुटैः ।

चरितं मध्यमानां तन्मदीये ध्वांतरि स्थितम् ॥

सूरिरुवाच ।

तदेवं कथितास्तावन्मध्यमानां गुणगुणाः ।

जघन्यमरसमन्धि स्वरूपमधुनोच्यते ॥

जघन्यास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

अवाप्य मासुषं जगन् बन्धुबुद्ध्यावधारितम् ॥

परारिरूपतामस्य न जानन्त्येव ते स्वयम् ।

परेषामिति ह्यन्ति विदुषां हितभाषिणाम् ॥

स्पर्शनेन्द्रियसम्पाद्ये पामाकण्डूयनोपमे ।

परमार्थेन दुःखेऽपि सुखलेप्तेऽपि गृह्यतः ॥

स्वर्गोऽयं परमार्थोऽयं स्वर्गोऽयं सुखसागरः ।

अस्माभिरिति मन्यन्ते विषयास्वयं गताः ॥

ततो हार्दं तमस्तेषां प्रविशति सर्वतः ।

विवेकशोषकाक्षिते वर्धन्ते रागरस्यः ॥

नष्टवपुषश्चावा ध्याधन्वीभूतबुद्धयः ।

कुर्वन्तोऽगार्थकार्याणि वार्यन्ते केन ते ततः ॥

धर्मलोकविरुद्धानि निन्दितानि पृथग्जनैः ।

कार्याणाञ्चरतां लोकः शत्रुभावं प्रपद्यते ॥

कुप्यन्ति चन्द्रांश्च विग्रहं ते कुर्वन्ति मल्लोमसम् ।

आत्मीयचरितैः पापाः प्रयान्ति जनहायिताम् ॥

अगम्यगमभासका निर्मर्यादा नराधमाः ।

अकंठश्चादपि परं ते जने यान्ति लाघवम् ॥

दुर्लभः स्थादिविषयः कथञ्चिदसदाग्रहः ।
यदा पुनर्विवर्तेत हृदयेऽतिमहाग्रहः ॥
तदा ते यान्ति दुःखानि यास्य लोके विडम्बनाः ।
प्राप्नुवन्ति न शक्यन्ते ता व्यावर्णयितुं गिरा ॥
केवलं गदितुं शक्यमियदेव समासतः ।
लभन्ते ते मराः सर्वा लोके दुःखविडम्बनाः ॥
प्रकृत्यैव भवन्त्येते गुरुदेवतपस्त्रिणाम् ।
प्रत्यनीका महापापा निर्भाग्या गुणदूषणाः ॥
सन्मार्गपतितं वाक्यमुपदिष्टं हितैषिणा ।
केनचिन्न प्रपद्यन्ते ते महामोहदूषिताः ॥
ततस्तेदं मुनेर्वाक्यं विनिश्चित्य मनौषिणा ।
विचिन्तितमिदं चित्ते तथा मध्यमबुद्धिना ॥
सुश्रूणेत्रियलुब्धानां यदेतदुपवर्णितम् ।
नृणां वृत्तं जघन्यानां सूरिभिर्विशदाचरैः ॥
तदेतत्सकलं बाले प्रतीतं स्फुटमावयोः ।
नाप्रतीतं वदन्त्येते यदि वा वरसूरयः ॥
बालेन तु गुरोर्वाक्यं न मनागपि लक्षितम् ।
तस्यां मदनकन्दल्यां चित्रचित्तेन पापिना ॥
सूरिरुवाच ।

तदेवं भो महाराज जघन्यनरचेष्टितम् ।
निवेदितं मया तुभ्यं तच्चेदमभिधीयते ॥
एते जघन्या भूयांसो भुवने सन्ति मानवाः ।

इतरे तु यतः श्लोकाः सकलेऽपि जगत्त्रये ॥

स्पर्शनेन्द्रियजेतारो विरक्षा भुवने नराः ।

तेनास्माभिरिदं पूर्वं भवद्भ्यः प्रतिपादितम् ॥

नरपतिरुवाच ।

धर्मं यतो न कुर्वन्ति स हेतुः प्रतिपादितः ।

भगवन्नाशितोऽस्माकं भवद्भिः संग्रयो महान् ॥

अत्रान्तरे तु सुबुद्धिमन्त्रिणाऽभिहितं । भगवन् य एते
जघन्यमध्यमोत्कृष्टोत्कृष्टतरूपतया चतुर्भेदाः पुरुषाः पश्चानुपूर्व्यां
भगवद्भिः स्वरूपतो व्याख्याताः एते किमेवंस्वरूपाः प्रकृत्यैव भवन्ति
आद्योऽस्मिन्निदेवंविधस्वरूपजनकमेतेषां किञ्चित्कारणमस्तीति कथयन्तु
भगवन्तः । भगवानाह । महामन्त्रिन्नाकर्णय । न तावत्प्राकृतमिदमेतेषां
स्वरूपं किं तर्हि कारणजं । तत्र ये तावदुत्कृष्टतमाः पुमांसः
प्रतिपादिताः ते केवलमुत्कृष्टेभ्यो निष्पन्नस्वरूपयोजनतया भिद्यन्ते न
परमार्थिनः । यतस्त एवोत्कृष्टा यदावाप्य मनुष्यभावं विज्ञाय भवस्वरूप-
पमाकलय्य मोक्षमार्गं तदासेवनेन दक्षयित्वा कर्मजालं निराकृत्य
स्पर्शनेन्द्रियं निर्वृतिं प्राप्ता भवन्ति तदोत्कृष्टतमा इत्यभिधीयन्ते ।
निर्वृतौ च तेषां स्वरूपेणावस्थानं । तामवस्थामपेक्ष्य न किञ्चिज्जन-
कमस्ति । तेनोत्कृष्टतमानां पुरुषाणां न कश्चिज्जनको जननी वा ।
एते पुनर्जघन्यमध्यमोत्कृष्टाः पुरुषाः संसारोदरविवरवर्त्तिनः स्वकर्म-
विचित्रतया जायन्ते । तस्मात्स एव कर्मविलासस्तेषां जनकः । तस्य
कर्म चिविधं वर्तते । तद्यथा । शुभमकुशलं सामान्यरूपं च । तत्र या
कर्मपद्धतिः शुभतया सुन्दरी सा शुभसुन्दरी मनुष्यत्वेनोत्कृष्टानां

जननी । या पुनरकुशलकर्ममाला (सा) जघन्यमनुयाणां जननी । या पुनः कुशलाकुशलतया सामान्यस्वरूपा कर्मपद्धतिः सा मध्यमनराणां जनयित्री विज्ञेयेति ॥ मनीषिणा चिन्तितम् । अथ न केवलं गुणैश्चरितेन चैतेऽस्माकमुल्लष्टमध्यमजघन्याः पुरुषाः समानरूपा भगवद्भिर्थाख्याताः किं तर्हि जननीजनकव्यतिकरोऽपि अस्माकमेतैः सह तुल्य एव भगवता दर्शितः । तस्मान्नूनमेतद्रूपैरेवास्माभिर्भविष्यति । तथाहि । योऽसौ भवजन्तुर्मां निराकृत्य निर्द्युतिं प्राप्त इति स्पर्शनेनास्मभ्यं निवेदितो न तस्य तेज जननी जनको वा कश्चिदाख्यातः । तस्मादुल्लष्टतमोऽसाविति निश्चीयते । अस्माकं पुनस्त्वयाणामपि कर्मविलासो जनकः भगवदादिष्टाभिधाना एव जन्यः । तस्मादिदमचावसीयते यदुत जघन्यो बालो मध्यमो मध्यमबुद्धिः उल्लष्टोऽहमिति ॥ सुबुद्धिनाभिहितं । भगवन्नेतेषामुल्लष्टतमादीनां पुरुषाणां किं सर्वदावस्थितमेव रूपं परावर्त्तोऽपि भवति । भगवानाह । महामन्त्रिन् उल्लष्टतमानां तावदवस्थितमेव रूपं न कदाचिदन्यथाभावं ते भजन्ते । इतरेषां पुनरनवस्थितं स्वरूपं यतः कर्मविलासायत्ताः खल्वेते वर्तन्ते । विषमश्रीलयासौ प्रकृत्या कदाचिदुल्लष्टानपि मध्यमयति जघन्ययति वा मध्यमानपि चोल्लष्टयति जघन्ययति वा जघन्यानपि मध्यमयति उल्लष्टयति वा । तस्माद्नेम कर्मविलासेन सुक्तानामेवैकरूपता भवति नेतरेषाम् ॥ मनीषिणा चिन्तितम् । एतदपि घटत एवास्मद्भ्यतिकरे । तथाहि । विषमश्रील एवास्मज्जनको यतः कथितं तेनैव मे यथा मयि प्रतिकृते यदुपपद्यते तत्सम्पन्नं बालस्येति । ततश्च यो निजतनयस्यापि प्रतिकूलचारितया

एवंविधां दुःखपरंपरां संपादयति स कथमन्येषां धनायिष्यति ॥
 सुबुद्धिनाभिहितम् भगवन्नुत्कृष्टतमाः पुरुषाः कस्य माहात्म्येन
 भवन्ति । गुरुराह न कस्यचिदन्यस्य किं तर्हि स्ववीर्येण ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । कस्तथाविधवीर्यलाभोपायः । मुनिराह ।
 भागवती भावदीक्षा ॥ मनीषिणा चिन्तितं । श्रये यद्येवं
 ततो युज्यते ममोत्कृष्टतमस्य भवितुं । किमनयाशेषविडम्बनया ।
 गृह्णाम्येतां भगवदादिष्टां भागवतीमेव दीक्षामिति ॥ भावतः
 सञ्जातो मनीषिणश्चरणपरिणामः । मध्यमबुद्धेरप्येवं गुरुमन्त्रिणोः
 परस्परजल्पमाकर्णयतः सञ्जातश्चरणाभिलाषः । केवलं नाह-
 नेतावतो नैष्ठिकानुष्ठानस्य क्षम इति विशिन्तितमेव ।
 सुबुद्धिनाऽभिहितम् ।

भदन्त योऽयमस्माभिर्गृह्णधर्मोऽभिधीयते ।

एष तादृशवीर्यस्य किं भवेत्कारणं न वा ॥

गुरुराह ।

स्यादेष पारंपर्येण तादृशस्यापि कारणम् ।

वीर्यस्य न पुनः साक्षाद्यतो मध्यजनोचितः ॥

सत्कृतां करोत्येष साक्षात्सम्यङ् निषेवितः ।

ततस्तादृशवीर्यस्य पारंपर्येण साधकः ॥

अपेक्षेऽविच्छेदकारिका भवदारिका ।

तावद्भागवती दीक्षा दुर्लभैव सुनिर्मला ॥

किं तु यावकधर्मोऽपि भवतानवकारकः ।

अत्यन्तदुर्लभो श्रेयो महामात्य भवोद्धौ ॥

तदेव परमार्थः ।

उल्लस्यतमतां साक्षादीर्घातिशययोगतः ।

प्रव्रज्या माधयत्युच्चैरेव तु व्यवधानतः ॥

तदाकर्णं ततश्चित्ते कृतं मध्यमबुद्धिना ।

युक्तो ममैषोऽनुष्ठातुं गृह्णिधर्मो जिनोदितः ॥

इत्याकुशलमाश्रया स्पर्शनेन च मध्यवर्त्तितया विधुरितचित्त-
वृत्तेर्बालस्य विवर्धने विपर्यासविकल्पाः । यदुताहो अस्या रूपा-
तिशयः अहो सुकुमारता । अन्यथाभिमतोऽहमस्याः यतो विलोक-
यत्येषा मामद्वाञ्छिविषेपैरेतदङ्गसङ्गसुखामृतासेकानुभवनेनाधुना मे
सफलं भविष्यति जन्मेति ॥ ततश्चैवंविधवितर्कपरंपरापर्याकुली-
भूतचेतसस्तस्य विस्मृतमात्मस्वरूपं जातं मदनकन्दलीग्रहणैकतान-
मन्तःकरणं । ततोऽविचार्य कार्याकार्यमन्त्र इव गृह्यते इव
तस्यामेव मदनकन्दल्यां निश्चलविन्यस्तनयनमानसः पश्यत एव
तावतो जनममुदायस्य शून्यपादपातं तदभिमुखं धावति स्म । ततः
किमेतदिति उत्थितो जनहाहारवः । प्राप्तोऽसौ मदनकन्दली-
समीपं । ततः सावेगं क एष इति निरीक्षितोऽसौ नरपतिना ।
लक्षितं दृष्टिविकारेण तदाकृतं । स एवायं पापो बाल इति प्रत्यभि-
ज्ञातोऽनेन । मञ्जरातास्य कोपावृणा दृष्टिः कृतं भासुरं वदनं । युक्तो
हंकारः । ततो बालस्यादृष्टविपाकतया प्रादुर्भूतभयातिरेकस्य
नष्टो मदनज्वरः प्रत्यागता चेतना समुत्पन्नं दैन्यं । ततः पथ्यान्मुखं
नष्टं प्रवृत्तो यावच्छिथिलीभूतानि सन्धिवन्धनानि विलीयते
प्ररीरं भग्नो गतिप्रसरः । तथापि कतिचित्पदानि कथञ्चिद्गत्वा

प्रकम्पमानसर्वगात्रः पतितोऽधौ भूतले । अचान्तरे प्रकटीभूतः
 स्पर्शनो । निर्गतो भगवदवधत्वात् । गतो दूरदेशे । स्थितस्तं प्रतीच-
 माणो । विरतः कलकलो । लज्जितौ मनीषिमध्यमबुद्धौ बालचरितेन ।
 ततः कोऽस्यापि वराकस्योपरि कोप इति विचिन्त्य शान्तीभूतो
 राजा । दृष्टोऽनेनाचार्यो । यदुत भगवन्नलौकिकमिदमस्य पुरुषस्य
 चेष्टितं अतीतमिव विचारणायाः अश्रद्धेयमनुभूतवृत्तान्तानाम् ।
 तथाहि विमलज्ञानालोकेन साक्षाद्भूतसमस्तभुवनवृत्तान्तः पश्यत्येव
 भगवाननेन यत्पूर्वमाचरितमासीत् यच्चेदानीमथवसितं । तथापि
 ममेदमत्र कौतुकं । यदुत तत्पूर्वकमस्याचरणं कदाचिद्विचित्रतयासत्त-
 चरितस्य संभाव्येत । इदमधुनातनं पुनर्महदिन्द्रजालमिव प्रत्यक्षमपि
 ममाश्रद्धेयं प्रतिभासते । यतो भगवति रागादिविषधरोपग्रमवैनतेये
 सन्निहितेऽपि कथमतिक्रिष्टजन्तूनामप्येवंविधोऽध्यवसायः संभवेदिति ।
 भगवताभिहितं । महाराज न कर्त्तव्योऽत्रातिविस्मयो । यतो नास्य
 पुरुषस्य तपस्विनो दोषोऽयम् । नृपतिरुवाच । तर्हि कस्याऽयं
 दोषः । भगवानुवाच । दृष्टस्त्वयास्य शरीरान्निर्गत्य योऽयं वह्निःस्थितः
 पुरुषः । नृपतिनाभिहितं । सुष्टु दृष्टः । भगवानाह । यद्येवं ततो
 ऽस्यैवायं समस्तोऽपि दोषो । यतोऽस्य वशवर्त्तिनानेन पूर्वकमिदं सम-
 स्तमाचरितम् । अनेन हि वशीकृताः पुरुषास्तत्रास्थेव किञ्चिज्जगति
 पापं यन्नाचरन्ति । तस्मान्नात्र किञ्चिदलौकिकं विचारातीतमश्रद्धेयं
 वा भवद्भिः संभावनीयम् । नरपतिरुवाच । यद्येवं ततः किमित्ययं
 पुरुषोऽमुं शरीरवर्त्तिनमात्मनोऽनर्थहेतुमपि धारयति स । भग-
 वानाह । न जानात्येष वराकोऽस्य दुःशीलतां । परमरिपुरपि

गृहीतोऽयमनेन स्निग्धवन्धुबुद्ध्या । नरपतिरुवाच । किमत्र पुनः
कारणं । भगवताऽभिहितं । अस्य शरीरे योगशक्तिद्वारेण कृतानु-
प्रवेशा अकुशलमाला नाम जननी । साऽच कारणम् ॥

किञ्च ।

यदिदमतिदुर्जयमधुनैव स्पर्शनेन्द्रियमस्माभिः प्रतिपादितं तद्रूप
एवायमस्य स्पर्शनाभिधानः पापवयसो वर्तते । अयं तु जघन्यपुरुषो
बालः । इयं च तदभिधानैव अकुशलकर्ममालारूपैव जननी । तदत्र
किं न सम्भाष्येत । यद्योक्तं भगवत्सन्निधानेऽपि कथमेवंविधाध्यवसाय-
प्रादुर्भावं इति तदप्यत एव नाश्चर्यबुद्ध्या ग्राह्यं । यतो द्विभेदं जन्तूनां
कर्म । सोपक्रमं निरूपक्रमं च । तत्र सोपक्रममेव महापुरुषसन्निधाना-
दिना चयत्योपक्रमभावं प्रतिपद्यते न निरूपक्रमं । तद्वशाच्च
जन्तवस्तत्समौपेऽपि विरूपकर्माचरन्तः केन वार्यन्ते । तथाहि । येषा-
मचिन्त्यपुण्यप्राग्भारवतां तीर्थकृतामिह जगति गन्धहस्तिनामिव
विचरतां विद्यारपवनगन्धादेव चुद्राशेषगजकक्षा दुर्भिच्छेतिपरचक्र-
मारिवैरप्रमृतयः सर्व एवोपद्रवाः समधिकयोजनशतात् दूरत एव
भज्यन्ते तेषामपि भगवतां सन्निधाने निरूपक्रमकर्मपाशावपाशिताः
चुद्रसत्वा न केवलं नोपशाम्यन्ति किं तर्हि तेषामेव भगवतां
तीर्थकृतां चुद्रोपद्रवकरणे प्रवर्तन्ते । श्रूयन्ते हि तथाविधा भगवता-
मणुपसर्गकारिणो गोपसङ्गमकादयः पापकर्माण इति ॥

अन्यच्च ।

तेषामेव भगवतां देवविरचितसमवसरणानामथासितसिंहा-
सनचतुष्टयानां मूर्त्तिमात्रदर्शनादेव प्राणिनां किल विलीयन्ते

रागादयो विदलति कर्मजालं प्रशाम्यन्ति वैरानुबन्धाः विच्छिद्य-
 न्तेऽलीकस्त्रेहपाशाः प्रलीयते विपरौताभिनिवेशो । यावता तत्रापि
 केषांचिदभ्यतया निरुपक्रमकर्मधनपटलतिरस्कृतविवेकदीधिति-
 प्रसरणां वा न केवलं पूर्वोक्तगुणस्त्रेहदेशोऽपि न संजायते किं तर्हि
 प्रादुर्भवन्त्येवंविधा भगवन्तमधिष्ठत्य कुविकल्पाः । यदुताहो मिद्ध-
 मत्यमिन्द्रजालम् अहो अस्य लोकावज्ञानचातुर्यमहो गाढमूढता
 लोकानां यदेतेनाप्यलीकवाचालेनालजालरचनाचतुरेण प्रतार्यन्त
 इति ॥ तदेवंस्थिते महाराज न किञ्चिदिदमत्यद्भुतं यदनेन पुरुषेण
 मत्सन्निधानेऽप्येवंविधमध्यवसितं । अयमपि हि निरुपक्रमयानया-
 कुशलमालया स्त्रदेहवर्त्तिन्या निजजनन्या प्रेर्यमाणोऽमुं स्पर्शनं
 सहचरसुररौहृत्येवं घेष्टे । तस्माच्च भवद्विर्विस्मयो विधेयः ॥ सु-
 बुद्धिनाभिहितं । भदंत न किञ्चिदिदमाश्चर्यं भगवदागमावदातधि-
 यामेवंविध एव निरुपक्रमकर्मपरिणामो नात्र सन्देहः । केवलमिदा-
 नौमेव भगवत्पादप्रसादादेव देवः खल्वेवंविधपदार्थेषु पुण्यबुद्धि-
 र्भविष्यति । तेनैवं भगवन्तं विज्ञापयति ॥ राजा सहर्षः प्राह । चार्व-
 मिहितं सखे चारुरहो तेऽवसरभाषिता । ततो राजैव भगवन्तं
 प्रत्याह । यथा कोऽस्य पुनः पुरुषस्य परिणामो भविष्यति । भगवता-
 मिहितं । इदानीं तावदेष दृष्टयुष्मत्कोपविपाकतया भयातिरेक-
 यस्तद्वदयो न किञ्चिच्चेतयते । गतेषु पुनरितो युष्मदादिषु प्रत्युपल-
 ब्यसंज्ञः सन्नेष भूयो ऽप्यधिष्ठास्यत अनेन स्पर्शनेन । ततो युष्मद्भ्यादेव
 कुत्रचिन्निर्देशे यामीत्याकूतेन प्रपलायमानो महता क्लेशेन यास्यत्येष
 कोलाकसन्निवेशे । तत्र च कर्मपूरकाभिधानस्य प्रागस्य प्रत्यासन्नभूभागे

पयि श्रान्तः पिपामितो दूरत एव द्रक्ष्यति दृष्टतडागं । ततः
 पानपानार्थं वलित्यति तदभिमुखं । इतश्च पूर्वमेवागमिष्यति तत्र
 चण्डालमिथुनं । ततश्चण्डालस्तटाकतटवर्तिषु तरुगहनेषु पतचि-
 गणमारणप्रवणः सम्राट्टित्यते । चण्डाली पुनर्विजनमिति कृत्वा
 श्वाभार्थंभवतरिष्यति तडागं । ततोऽनतौर्णायां तस्यां प्राप्यत्येष तस्य
 तौरं । ततोऽमुमुपलभ्य सा मातङ्गी स्मृग्यपुरुषोऽयं कलहयिष्यति
 मां सरोवरावतारणापराधमुद्दिश्येति भयेन निमंक्ष्यति मलिले ।
 स्थास्यति पद्मखण्डे लोमा । अयमपि मञ्जनार्थंभवतीर्यानाभोगेनैव
 यास्यति तत्समीपं । भविष्यति तथा सार्द्धमाद्येषो । वेदयिष्यते
 तदङ्गस्पर्शं । मञ्जनियते तस्योपरि स्नाप्यमस्य कथयिष्यति
 सात्मनश्चण्डालभावं । तथापि करिष्यत्येष तस्याः शरीरग्रहणं
 वलामोटिकया । विधास्यते सा द्वाधारवं । तमाकर्ण्य धाविष्यति
 क्षुपितश्चण्डालो । विलोकयिष्यत्येनं तथावस्थितं । प्रज्वलिष्यति
 गितरां कोपानलेन । संधास्यति कोदण्डे शिलौमुखं । मारयिष्यति
 च अरे रे दुरात्मचधमपुरुष पुरुषो भवेत्याह्वय च चण्डालः
 कम्पमानमेनमेकप्रहारेण । प्रहरिष्यति तं च तं । तदाध्यागितो
 रौद्रध्यानेनेति मृत्वा च यास्यति नरकेषु । तेभ्योऽप्युद्धृत्तस्ततः
 कुयोनिषु पुनर्नरकेष्वेवाऽनन्तवारा । एवं दुःखपरम्परया स्थास्य-
 त्यनन्तमपि कालं पतितः संमारचक्रे । पर्याप्तमौदृश्या दारुणतया ॥
 सुबुद्धिगाभिहितं । भदन्त किमेते स्वर्गनाकुशलमाले अस्मैव
 पुरुषस्य प्रभवतः आहोश्चिदन्वेषां प्राणिनां । भगवानाह । महामात्य
 केवलमत्र पुरुषेऽभिव्यक्तरूपे खल्वेते परमार्थतः सर्वेषां सकर्म-

संसारिप्राणिनां प्रभवत एव । यतो योगिनीयमकुशलमाला
योगेश्वरस्यायं स्पर्शनो । योगिनां च भवत्येवेदृशी शक्तिः यथा
कचिदभिव्यक्तरूपता कचिदनाविर्भूता वर्तते । नृपतिनाभिहितम् ।
भगवन्ननयोः किमस्मद्गोचरोऽप्यास्ति प्रभावो । भगवानाह बाढमस्ति ॥
ततो राजा मन्त्रिणं प्रत्याह । सखे पापयोरनयोरमर्दितयोः
कौदृशी ममाद्यापि शुचुमर्दनता । ततो न युक्तं यद्यपि भगवत्स-
मीपस्यैरेवंविधं जल्पितुं तथापि दुष्टनियहो राज्ञां धर्म इति
कृत्वेदमभिधीयते । तदाकर्णयत्वार्थः । सुबुद्धिनाभिहितं । समादि-
शतु देवो । राज्ञाभिहितमादिष्टमेतत्तावद्भगवता यद्येते स्पर्शना-
कुशलमाले अनेन पुरुषेण सह चास्यतः । ततो नेदानीं तावदेते
वधमर्हतः । केवलं समाज्ञापय त्वमेते । यथा मद्दिषयाभिर्गत्य
ध्रुवाभ्यां दूरतोऽपि दूरं गन्तव्यं । मृतेऽप्यस्मिन् पुरुषे नास्माकीन-
विषये प्रवेष्टव्यमितरथा ध्रुवयोरस्माभिः शारीरो दण्डः करिष्यते ।
अथैवमप्यादिष्टे पुनरेते अस्मादिषये प्रविशेतां ततो भवता निर्विचारं
लोहयन्त्रेण पीडनीये । एवमतिदुष्टयोरारटतोरयनयोरुपरि
नेषदपि दया विधेया ॥ सुबुद्धिना चिन्तितं । अहो देवस्या-
नयोरुपर्यावेगातिशयः । यतोऽस्य तदज्ञेन विस्मृतं तदपि हिंस-
कर्मणि न भवन्तं योक्ष्य इति मद्गोचरं वरप्रदानं । भवतु तथापी-
दमेव प्रतियोधकारणं भगवन्तः कल्पयिष्यन्ति । मम त्वाज्ञाप्रति-
पत्तिरेव ज्यायसीति विचिन्त्याभिहितमनेन । यदाज्ञापयति देवः ॥
ततः प्रपन्नोऽसौ तयोराज्ञापनार्थं सूरिणाभिहितं । महाराजा-
लमनयोरेवं ज्ञापनेन । ॥ खल्वेतयोरयमुन्मूलनोपायो । यतोऽन्त-

रङ्गलोकजातीये एते स्वर्गमाकुशलमाले । अन्तरङ्गलोकेषु च न
 प्रभवन्ति लोहयन्त्रादीनि । अगम्यरूपा हि ते बाह्यशस्त्राणां ॥
 नृपतिस्त्वाच । भदन्त कस्तूर्ध्वनयोरन्यो निर्दलनोपायो भविष्यति ।
 भगवताभिहितं । अप्रमादाभिधानमन्तरङ्गमेव यन्त्रमनयोर्निर्दल-
 नोपायः । तद्योते साधवोऽनयोरेव निष्प्रेषणार्थमहर्निशं वाहयन्ति ।
 नृपतिस्त्वाच । कानि पुनस्तस्याप्रमादाभिधानस्य यन्त्रस्थोपकरणानि ।
 भगवानाह । यान्येते एव साधवः प्रतिक्षणमतुशीलयन्ति । नृपति-
 स्त्वाच । कथं । भगवतोक्तं । समाकर्णय यावज्जीवमेते नाचरन्ति ।
 तनोयसीमपि परपीडां । न भाषन्ते सूक्ष्ममण्यलोकवचनं । न गृह्णन्ति
 दन्तग्रोधनमात्रमण्यदत्तं । धारयन्ति नवगुप्तिमनायं ब्रह्मचर्यं । वर्ज-
 यन्ति मिश्रेषतया परिग्रहं । न विदधते धर्मोपकरणशरीरयोरपि
 समत्वबुद्धिं नासेवन्ते रजन्यां चतुर्भेदमण्यहारजातं । आददते
 प्रवचनोपवर्णितं समस्तोपधिविशुद्धं संयमयाचामाचमिद्वये निरवश-
 माहारादिकं । वर्तन्ते समितिगुप्तपरिपूरितेनाचरणेन । पराक्रमन्ते
 विविधाभिग्रहकरणेन । परिहरन्त्यकस्याणमिषयोगं । दग्धयन्ति
 सतामात्मभावं । न लब्धयन्ति निजामुचितस्थितिं । नापेक्षन्ते लोक-
 मार्गं । मानयन्ति गुरुसंहतिं । चेष्टन्ते तत्तन्वतया । आकर्णयन्ति
 भगवदागमं भावयन्तिमहायज्ञेन । अवलम्बते द्रव्यापदादिषु धैर्यं ।
 पर्यालोचयन्त्यागमिनमपायं । यतन्ते प्रतिक्षणममपन्नयोगेषु । लक्ष-
 यन्ति चित्तविश्रोतसिकां । प्रतिविदधते धानागतमेव तस्याः प्रति-
 विधानं । निर्मलयन्ति सततमसङ्गताभ्यासरततया मानमं । अभ्यस्यन्ति
 योगमार्गं । स्थापयन्ति चेतमि परमात्मानं । नियम्यन्ति तत्र धारणां ।

परित्यजन्ति बहिर्विचेष्टं । क्षुर्वन्ति तत्प्रत्ययैकतानमन्तःकरणम् ।
 यतन्ते योगसिद्धौ । आपूरयन्ति शुक्लध्यानं । पश्यन्ति देहेन्द्रियादि-
 विविक्तमात्मानं । लभन्ते परमसमाधिं । भवन्ति शरीरिणोऽपि
 सन्तो मुक्तिसुखभाजनमिति । * तदेवमेते महाराजमुनयोऽस्मिन्नि
 परपीडावर्जनादीनि मुक्तिसुखभाजनत्वपर्यवसानानि तस्याप्रमाद-
 नाद्धो यन्त्रस्योपकरणानि प्रतिक्षणमनुग्रीहयन्ति । ततोऽस्मिभिरनु-
 ग्रीहितैरत्यर्थं तद्वृद्धीभवति यन्त्रं । तदा भूतं च तदनयोः स्पर्शना-
 कुशलमालयोरपरेषामप्येवंजातीयानामन्तरङ्गभूतानां दुष्टलोकानां
 निष्पीडने क्षमं संपद्यते । तेन च निःपीडितास्तोऽन्तरङ्गलोका न
 पुनः प्रादुर्भवन्ति । ततो महाराज यद्येतन्निःपीडनाभिलाषोऽस्ति
 भवतस्तदिदमप्रमादयन्त्रं स्वचेतसि निधाय दृढवीर्ययष्ट्यावष्टभ्य
 खल्वेते निष्पीडनीये स्वत एव । न मन्त्रिणोऽप्यादेशो देयः । न
 खलु परेण निष्पीडिते अयेते परमार्थतो निष्पीडिते भवतः ॥

एवं भगवति नृपतिगोचरमुपदेशं ददाने मनौषिणः कर्मन्मम-
 दाद्यौ शुभपरिणामानलो गतोऽभिष्टुङ्गं भगवद्वचनेन । केवलं
 पूर्वोत्तरवाक्ययोर्विषयविभागमवधारयन् मनाक् ससन्देह इव
 विरचितकरमुकुलः स भगवन्तं प्रत्याह । भदन्त याद्यौ भगवद्वि-
 भागवती भावदोषा वीर्यात्कर्षणामहेतुतया पुरुषस्योत्कृष्टतमत्वं
 साधयतीति प्राक्प्रतिपादिता यच्चेदमिदानीं दुष्टान्तरङ्गलोक-
 निष्पीडनक्षमं सर्वैर्यथष्टिकमप्रमादयन्त्रं प्रतिपाद्यते अनयोः परस्परं
 कियान् विशेषः । भगवताभिहितं । भद्रं न कियानपि विशेषः ।
 केवलमनयोः शब्दो भिद्येत नार्थः । यतोऽप्रमादयन्त्रमेव परमार्थतो

भागवती भावदीप्त्यभिधीयते । मनोपिणाभिहितं । ततो दीयतां
 भगवता सा भागवती भावदीप्ता यद्युचितोऽहं तस्याः । भगवा-
 नाह । वाढमुचितः सुष्टु दीयते ॥ नृपतिनाभिहितं । भदन्त
 ममानेकमरसंघट्टनिर्यूढसाहसस्थापीदमप्रमादयन्तं युगद्वचनतः
 श्रूयमाणमपि दुरनुष्ठेयतथा मनसः प्रकम्पमुत्पादयत्येव पुनः कः
 कुतस्त्यो महात्मा येनेदं घृष्टर्षेण महाराज्यमिव जिगीषुणाभ्युप-
 गतमिति । भगवताभिहितं । महाराज मनोपिनासायमवैव चिति-
 प्रतिष्ठिते वास्तव्यः । राज्ञा चिन्तितमथे यदायं पापः पुरुषो मया
 व्यापादयितुमादिष्टस्तदा लोकैः स्थाप्यमानः श्रुत एवासौमनीषी ।
 यदुत रे एकस्मादपि पितुर्जातयोः पश्यतानयोरिद्वान् विशेषः ।
 अस्त्रेदं विचेष्टितं स च तथाभूतो मनोषी महात्मेति । तदेष एव
 मनोषी प्रायो भविष्यति । अथवा भगवन्तसेव विशेषतः दृष्ट्या-
 मीति विचिन्त्याभिहितमनेन । भदन्त को पुनरस्याच नगरे
 मातापितरौ का वा ज्ञातय इति । भगवानाह । अस्यैव
 चितिप्रतिष्ठितस्य भोक्ता कर्मविज्ञासो महानरेन्द्रः । सोऽस्य
 जनकस्तस्यैवायमहिषी शुभसुन्दरी नाम देवी सा जननी ।
 तस्यैवेयमकुशलमाप्ता भाव्या । अयं च पुरुषो वास्ताभिधानः सुत
 इति । तथा योऽयं मनोपिणः पार्यवर्ती पुरुषः सोऽपि तस्यैव
 सामान्यरूपाया देव्यास्तनयो मध्यमबुद्धिरभिधीयते । एतावदेवाचेदं
 कुटुम्बकं । श्रेयज्ञातयस्तु देशान्तरेष्वतः किं तदार्त्तंथा । नृपतिराह ।
 किमस्य नगरस्य कर्मविज्ञासो भोक्ता न पुनरहं । भगवानाह ।
 वाढं । राजोवाच । कथं भगवानाह । ममाकर्णय ।

यतस्तदाज्ञां सर्वेऽपि भौतकम्पितमानसाः ।
 एते नागरिका नैव संघयन्ति कदाचन ॥
 तवापि राज्यहरणे तद्दाने वा यथेच्छया ।
 शक्तोऽसौ न तथा तेऽव राजन्नाज्ञा प्रकाशते ॥
 परमार्थेन तेनासौ भोक्तास्येत्यभिधीयते ।
 यतः प्रभुत्वमाज्ञायां प्रभूणां किञ्च गीयते ॥

नरपतिरुवाच ।

यद्येवं भगवन्नेष कस्मान्नेहोपलभ्यते ।
 स्वरिणाभिहितं राजन् सभाकर्णय कारणम् ॥
 यतः कर्मविस्त्रासोऽयमन्तरङ्गो महानृपः ।
 अतो न दर्शनं याति सर्वदैव भवादृशम् ॥
 अन्तरङ्गा हि ये लोकास्तेषां प्रकृतिरीदृशी ।
 स्थिताः प्रच्छन्नरूपेण सर्वकार्याणि कुर्वते ॥
 केवलं बुद्धिदृष्ट्यैव धीराः पश्यन्ति तान् संदा ।
 आविर्भूता इवाभान्ति अन्येषामपि तत्पुरः ॥
 न वाव भावना कार्या भवत्यत्र प्रयोजने ।
 न केवलं यतोऽनेन भवानेव पराजितः ॥
 किं तु प्रायेण सर्वेऽपि संसारोदरवर्त्तिनः ।
 स्ववीर्येण विनिर्जित्य प्रभवोऽपि वशीकृताः ॥
 ततो गृहीततत्त्वेन राजा प्रोक्तः सुबुद्धिना ।
 देव ज्ञातो मयाप्येष राजा योऽवर्णिं स्वरिणा ॥
 देवाय कथयिष्यामि रूपमस्य परिस्फुटम् ।

अहमेव भदन्तेऽस्य सर्वमेव निवेदितम् ॥

इत्युच्यते ।

विज्ञायावसरं तेन पूर्वं संजातबुद्धिना ।

अद्यानतश्चिरस्केन प्रोक्तं मध्यमबुद्धिना ॥

योऽसौ भगवतादिष्टः संसारतनुताकरः ।

गृह्णधर्मः स मे नाथ दीयतामुचितो यदि ॥

गुरुस्त्वाच ।

श्रुत्वा भागवतीं दीक्षां न कर्तुं शक्नुवन्ति ये ।

तेषां गृहस्थधर्मोऽसौ युक्त एव भवादृशम् ॥

नृपतिस्त्वाच ।

भदन्त किंस्वरूपोऽयं गृह्णधर्मोऽभिधीयते ।

सूरिराह महाराज समाकर्णय कथ्यते ॥

ततो भगवता वर्णितं परमपदकल्याणपादपनिरुपहतबीजं
सम्यग्दर्शनं । प्रतिपादितानि संसारतत्त्वकन्दच्छेदतथाचिरेण खर्गा-
पवर्गमार्गसंसर्गकारीण्यनुव्रतशुण्यव्रतशिक्षापदानि । ततः सञ्जाततदा-
वरणीयकर्मव्योपश्रमतया भावतः प्रादुर्भूतसम्यग्दर्शनदेशविरति-
परिणामेन शक्योऽयमस्मादृशमप्यनुष्ठानं गृहस्थधर्म इति संक्षिप्य
नरपतिनाभिहितं । भदन्त क्रियतामेतद्दानेनास्माकमप्यनुग्रहः ।
भगवानाह । सुष्ठु क्रियते । ततो दत्तस्त्वयोर्दयोरपि विधिना
गृह्णधर्मो भगवता मनोपिदीक्षादानार्थं पुनरभ्युद्यते भगवति
भगवच्चरणयोर्निपत्य नरपतिस्त्वाच । भदन्त गृहीतैवानेन महात्मना
भगवतो भागवती दीक्षेति । इत्युच्यते एवायमधुना वर्तते । तथापि

वयमेनं मनीषिणमुद्दिश्य किञ्चित्सन्तोषानुरूपमाचरितुमिच्छाम-
 स्तदनुजानातु भगवानिति । तदाकर्णं स्थिता भगवन्तस्त्रुणीभावेन ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । देव न पृच्छ्यन्ते द्रव्यस्त्वप्रवृत्तिकाले भगवन्तः ।
 अनधिकारो ह्येव भगवतां । युक्त एव यथोचितः स्वयमेव द्रव्यस्त्वः
 कर्तुं युष्मादृशां । केवलमेतेऽपि विहितं तमनुमोदन्ते एव द्रव्यस्त्वः ।
 ददति च तद्गोचरं शेषकालमुपदेशं । यथा कर्तव्योदारपूजा
 भगवतां । न खलु वित्तस्थान्यच्छुभतरं स्थानमित्यादिवचनवन्दर्मण ।
 तस्मात्स्वत एव कुरुत यथोचितं यूयं । केवलमभ्यर्चयामः काल-
 प्रतीक्षणं प्रति मनीषिणं । नृपतिरवोचदेवं कुर्मः । ततोऽभ्यर्चितः
 सवज्जमानं राजमन्त्रिभ्यां मनीषी । चिन्तितमनेन । न युक्तः
 कालविलम्बो धर्मप्रयोजने । तथापि मन्त्रापुरुषप्रणयभङ्गोऽपि
 सुदुष्कर इति मन्यमानेन प्रतिपन्नं तत्समीक्षितम् ।

ततस्त्वरयता तेन नरनाथेन तोषतः ।

व्यापारिता मन्त्राद्योषैः सर्वे मन्त्रिभक्तमाः ॥

ततस्तैः क्षणमात्रेण तत्सर्वं जिनमन्दिरम् ।

विचित्रवस्तुविस्तारैर्विहितं विगतातपम् ॥

कुरङ्गनागिकाश्वीरमलयोद्भववृक्षपा ।

कर्पूरोन्मिश्रया गार्था तदधस्ताद्दिनेपितम् ॥

तथास्त्रिकुलमङ्गीतैः पञ्चवर्णैर्मनोहरेः ।

आजानूत्सेधिमिः पुष्पैः सर्वतः परिपूरितम् ॥

सौवर्ण्यमभविन्यस्तमणिदर्पणराशितम् ।

दिध्यवस्तुस्ततोऽप्येवं मद्भुक्तावचूतकम् ॥

मष्टान्धकारसम्बन्धं रत्नोद्योतैः सुनिर्मलैः ।

विध्वस्ताग्नेयदुर्गन्धं सङ्कष्टागरुधूपतः ॥

देवश्लोकाधिकामोदं पटवामैर्विषर्पिभिः ।

क्षयस्केतकसंघातगन्धेन भुवनातिगम् ॥

क्षयदिसासिनीश्लोकप्रारम्भस्त्वनवाधनम् ।

एवं विधाय तत्सद्यः प्रसृतं देवपूजनम् ॥

अत्रान्तरे ।

पारिजातकमन्दारननेरुहरिचन्दनैः ।

सन्तानकैश्च देवौघास्तथान्यैर्जलजोत्तरैः ॥

पुष्पैर्मत्वा विमानानि द्योतयन्तो नभस्तप्तम् ।

ततोऽक्तष्टरवास्त्रर्णमाजग्मुस्ते जिनाक्षयम् ॥

ततः प्रसुदिताग्नेयश्लोकशोषनपूजिताः ।

पूजां जगद्गुरुणां ते जातामन्दाः प्रचक्रिरे ॥

सृष्टिष्टवर्णविन्यासां पूजामाश्लोक्य तत्कृताम् ।

निश्चलास्तथा श्लोकास्ते जग्मुर्देवरूपताम् ॥

ततोऽनन्तगुणानन्दपरिपूरितचेतसा ।

नरेन्द्रेण सल्लोकेन देवानामन्य सद्गिरा ॥

शुभे सुमेरुवत्तुङ्गे सुवेद्यां भद्रविष्टरे ।

निवेश्य विभ्रं जैनेन्द्रं विधिनारम्भि मध्यमम् ॥

तत्र च ।

स्वातस्य शुभवस्त्रस्य किरौटाद्बद्धधारिणः ।

गोश्रीर्षेण विस्तिप्तस्य हाररागितवचसः ॥

कुण्डलोद्भासिगण्डस्य शक्राकारानुकारिणः ।
 वक्षिःशान्तविकारस्य निर्मलीभूतचेतसः ॥
 महत्तमोऽयमस्त्राकनेप एव च नायकः ।
 एष एव महाभाग एष एव च पूजितः ॥
 येन भागवती दीक्षा दुष्करापि जिहृक्षिता ।
 एवं प्रभावमाणेन नरेन्द्रेण मनीषिणः ॥
 सत्तीर्थोदकसम्पूर्णस्थापनीयो मगोदरः ।
 सद्गुणधारसम्पूर्णमुनिमानससन्निभः ॥
 गोश्रीर्षचन्दगोमिश्रो दिव्यपद्मावृताननः ।
 समन्ताच्चर्चितः शुभैश्चारुचन्दनहस्तकैः ॥
 संस्थाप्य प्रथमस्त्राचे स्त्राचकारतथा मुदा ।
 समर्पितोऽभिषेकार्थं दिव्यकुम्भो भवच्छिदः ॥
 आनन्दपुलकोद्भेदं दधानो भक्तिनिर्भरः ।
 जपाद् नृपतिः कुम्भं स्वयमेव द्वितीयकम् ॥
 तथा मध्यमबुद्धिश्च स पुषः स सुलोचनः ।
 कृतौ भुवननाथस्य स्थापकारणतत्परौ ॥
 चन्द्रोद्योतकटाक्षेन चामरेण विभूषिता ।
 स्थिता त्रिलोकनाथस्य पुरो मदनकन्दलौ ॥
 द्वितीया स्थापिता राज्ञा तस्यास्यामरधारिणी ।
 देवी पद्मावती माम तदाकारानुकारिणी ॥
 धूपभाजनमादाय गार्धं भावितमानसः ।
 सुबुद्धिर्वर्धितानन्दः स्मितोऽपि पिहिताननः ॥

तेनैव राजादिष्टेन श्रेष्ठकर्मसु सादरम् ।

ये ये श्रेष्ठतमा लोकास्ते ते सम्यङ् नियोजिताः ॥

यतः ।

त एव कृतिनो लोके ते जातास्ते समुक्षताः ।

ते कलालापविज्ञानशास्त्रिनस्ते महाधनाः ॥

ते रूपवन्तस्ते शूराः कुलस्थापि विभूषणाः ।

ते सर्वगुणसम्पूर्णाः द्वाध्यास्ते भुवनत्रये ॥

किङ्करीकृतशक्रस्य लोकनाथस्य भन्दिरे ।

येऽथ किङ्करतां धान्ति नराः कल्याणभागिनः ॥

ततः प्रवृत्तो भगवतोऽभिषेकमहोत्सवः । पूरयन्ति दिक्षक-
वालमुद्दामदेवदुन्दुभिनिर्घोषाः । अधिरयन्ति जनकर्णकोटराणि
रटत्पटहपाटवप्रतिनादसंमूर्च्छिता विविधद्वयनिनादाः । सशुभ्रास्त्यते
कणकणकभाणकरवोन्मिश्रः कलकाहलाकलकलः । गीयन्तेऽन्तरान्तरा
प्रशमसुखरसास्त्रादावेदनचतुराणि भगवत्साधुगुणसम्बन्धप्रवणानि
श्रवणोत्सवकारौणि गीतकानि । पथन्ते परिशद्भृगभीरेण ध्वनिना
सर्वज्ञप्रणोतवचमोन्नतिकराणि रागादिविधधरपरममन्त्ररूपाणि
भावसारं महास्तोत्राणि । प्रवृत्तानि विविधकरणाङ्गहारहारौणि
प्रमोदातिरेकसूचकानि महानृत्तानि । तदेवं महता विमर्देन
सुरासुरैरिव कनकगिरिशिखरनिर्वर्तिते भगवदभिषेकमङ्गले
पूजितेषु मविशेषं भुवनाधिनाथविम्बेषु विहितेषु निःशेषदृश्य-
विधानेषु वन्दितेषु साधुलोकेषु दत्तेषु महादानेषु मन्त्रानितेषु
विशेषतः साधर्मिकेषु मनीषिणः स्वश्रेष्ठनयनाय प्रकीकारितो

नरपतिना गजः । आरोपितस्तत्र मनीषी । स्थितोऽस्य स्वयमात-
पचधारकः । घोषितं च नरपतिना हर्षातिरेकरोमाञ्चितवपुषा
वृद्धता शब्देन । यदुत भो भोः सामन्ता भो भो मन्त्रिमहत्तमाः
समाकर्णयत यूयम् ।

विभूतिरत्र संप्रारे नरस्य मनु तत्त्वतः ।

सत्त्वमेवाविगानेन प्रसिद्धं सर्ववेदिनाम् ॥

ततो यस्याधिकं सत्त्वं नरस्येह प्रकाशते ।

स शेषनरवर्गस्य प्रभुत्वं कर्तुमर्हति ॥

एवं च स्थिते ।

सत्त्वोत्कर्षस्य माहात्म्यं यदचास्य मनीषिणः ।

तद्वृष्टमेव युष्माभिः सर्वैरेव परिष्फुटम् ॥

यत्तद्भगवतादिष्टं मादृशां चासकारणम् ।

अनेन रभसा यत्नं थाचितं तन्महात्मना ॥

तदेव यावदस्माकं सद्गुणहकाम्यया ।

गृहे तिष्ठति तावन्नः स्वामी देवो गुरुः पिता ॥

वयमस्य भवन्त्य सर्वे किङ्करतां गताः ।

विधूतपापमात्मानं विनयात्करवामहे ॥

ततः सममौमौरुक्तं प्रमोदोद्गुरमानमैः ।

यदादिशति राजेन्द्रः कस्मै तस्माच्च रोषते ॥

अस्मान्तरेऽतितोषेण देहस्या सा मनीषिणः ।

विजृम्भिता विग्रेषेण जननी शुभसुन्दरी ॥

ततः मथीकतामाप्य क्षणेन भुवनातिगाम् ।

रराज राजलोकेन परिवारितविग्रहः ॥
 करेणुकाधिरूढेन सह मध्यमबुद्धिना ।
 अथावाप पुरदारं स्वयमानः सुबुद्धिना ॥
 ततोऽङ्कितपताके च देहशोभामनोरमे ।
 विग्रेयोऽञ्जवल्नेपथ्ये हर्षात्सम्मुखमागते ॥
 अथासौ नगरे तत्र मनीषी तोयनिर्भरैः ।
 एवं नागरकैर्लोकैः प्रविवेश हतस्तुतिः ॥ युग्मम् ॥

तद्यथा ।

धन्योऽयं हतस्तुत्योऽयं महात्मायं नरोत्तमः ।
 अस्त्यैव सफलं जन्म भूयितानेन मेदिनी ॥
 अस्त्यैव धन्यतास्माकं येषामेव स्रपत्तने ।
 संजातो न ह्यधन्यानां रत्नपुञ्जेन मीलकः ॥

ततश्च ।

कामिनीनयनामन्दं कुर्वाणोऽर्षाभिलाषिणा ।
 ददानश्च महादानं दधानो देवहयताम् ॥
 मरुर्म पशुपातं च देहिनामात्मचेष्टितैः ।
 जगत्प्रणितामन्दो विचचार पुरेऽपिसे ॥
 ततो महाविमर्देन मग्नप्राप्तो राजमन्दिरम् ।
 रत्नराशिप्रभाजालैः सदा यद्वेष्टकामुङ्कम् ॥
 तत्र चाग्नेयराजादिभिरुक्तमग्न्यामनामितः ।
 मकामकामिनीहृन्दलोनलोचनोचितः ॥
 गीतनृद्यप्रबन्धेन मोऽमराजयतिभ्यमे ।

देवराजवदास्थानं दत्त्वा निःशङ्कमानमः ॥
 ततो विलीनरागोऽपि नृपतेस्तोषट्द्वये ।
 उत्थाय मञ्जनस्थानं जगाम गतविस्मयः ॥

तत्र च गतस्य तस्य ।

भ्रातुः सूनोरिवात्यन्तवस्त्रभस्य सगौरवम् ।
 कृतं मदनकन्दल्या शरीरपरिमार्जनम् ॥
 शेषान्तःपुरनारीभिर्छाभिः स्नानकर्मणा ।
 रराज पेशलालापचारभिः परिवारितः ॥
 वज्रेन्द्रनीलवैदुर्यपद्मरागादिरोचिषा ।
 रञ्जिते यन्त्रवापौनां ममञ्ज विमले जले ॥
 ततो भुजगनिर्मोकसूक्ष्मशुक्ते सुवासणी ।
 परिधाय गतो देवभवनं सुमनोहरम् ॥

तत्र च ।

सुबुद्धिमत्त्वन्धिनि विरचनाचारुतया वित्तनिर्वाणकारिणि
 जिनमन्दिरे मार्गानुसारितया परमार्थतः सकलकालक्षदय-
 धर्तिनोऽपि विशेषतस्तद्दिन एव प्रबोधनरतिस्त्रिरिपादप्रमादोप-
 लब्धस्वरूपस्य सकलनिष्कलावस्थस्य भगवतः परमात्मनो रागद्वेष-
 विषापहरणकरणचतुरमनुसृतमर्हतः स्वरूपं । ततो निर्गत्य विरल-
 विरस्ताप्तपरिजनः पूर्वोपकन्पिताशेषभोजनोपकरणमामघीमनायं
 प्राप्नो भोजनमण्डपं । तत्र च विरचितानेकाकारेचित्तरमनोत्सव-
 कारिणि भक्ष्यपेयाद्याहारविद्यारे नृपतिना स्वयमुपदिष्टमाग-
 मभिमतरमास्वादनं तदनुरोधेन विदधानो निरभिष्यद्गतया

वर्धमानस्वास्थ्यातिरेको निर्वर्तयामास भोजनमिति । ततो गृहीत-
पञ्चसुगन्धिकोन्मिश्रताम्बूले मलयजमृगनाभिकशौरजसोदाङ्गरागे
विन्यस्तप्रवरभूषणे दिव्यांशुकाष्कादितशरौरे मान्यविष्किन्ति-
सौरभासृष्टदृष्टचिञ्चिरीके अध्यासितमहार्हसिंहासने प्रणतामंख्य-
महासामन्तकिरीटांशुजालरञ्जितचरणे उद्दामवन्दिस्त्रयमानयथा-
वस्यितगुणमन्दोद्दे दत्तास्थाने मनीषिणि हर्षातिरेकनिर्भरो राजा
सुबुद्धिं प्रत्याह । मखे युसदनुभावजन्येयमसादृशां कन्याणपरम्परा
येनोत्साहितोऽहं भवता भगवद्वन्दनाय । तथा हि ।

विशोक्तो मया नाथो जगदानन्ददायकः ।

भक्तिनिर्भरचित्तेन वन्दितो भुवनेश्वरः ॥

दृष्टः कल्पद्रुमाकारः स स्मरिर्वन्दितो मुदा ।

लब्धो भागवतो धर्मः संसारोच्छेदकारकः ॥

जातयेदृशरूपेण नररत्नेन मौलिकः ।

एतस्यानेन सर्वेषामप्यार्कं हृदयोत्तमः ॥

अथवा किमचाद्यर्थम् ।

महाभागाः प्रजायन्ते परेषां तोषयद्भुये ।

स्वकार्यमेतदेवेषां यत्परप्रीतिकारणम् ॥

तदस्य युक्तमेवेदं निधातुं पुण्यकर्मणः ।

ममाहुतमिदं जातं क्व डोमः क्व तिलाढकम् ॥

तदेवंविधकन्याणमास्तिका मिषवत्सलम् ।

एवमाचरता नूनं स्वयां कंपादिता मम ॥

राज्ञो हितकरो मन्यो सुप्रसिद्धं जगत्पथे ।

तस्मात्तवैव मन्त्रित्वं यथार्था ते सुबुद्धिता ॥

सुबुद्धिरुवाच ।

देव मा भैवमादिशत । न खलु देव पुण्यप्राग्भारायत्तजीवि-
तयेऽच किङ्करजनेऽप्येवमतिगौरवमारोपयितुमर्हति देवः । अस्याः
संपादने केऽच ध्यं । उचित एव देवः खल्वेवंविधकल्याणपरम्प-
रायाः । नैव हि निर्मलाम्बरतले निशि प्रकाशमाना रुचिरा
नक्षत्रपङ्क्तिः कस्यचिदसम्भावनीयेत्याश्चर्यबुद्धिं जनयति । मनोपि-
णाभिहितं । महाराज भगवति सप्रसादे कियतीयमद्यापि भवतः
कल्याणपरम्परा । भाविदिनश्रीसम्बन्धस्तेव गगनतलस्थारुणोद्योतकस्यो
हि भवतो भविष्यत्केवलालोकसचिवपरमपदानन्तानन्दसन्दोह-
सम्बन्धस्य प्रायमकल्पिकः खल्वेष सम्यग्दर्शनजनितः प्रमोदः । नृपति-
रुवाच । नाथ महाप्रसादः । कोऽच सन्देहः । किं न संपद्यते
युष्मदनुचराणां । ततो मन्त्रिणं प्रत्याह । सखे पश्यामीयामद्य दिन-
प्रबुद्धानामपि विवेकातिशयः । सुबुद्धिरुवाच । देव किमत्र चिचं ।
मनोपिणः खल्वेते यथार्थमभिधीयन्ते । प्रबुद्धा एव ह्येवंविधपुरुषा
जायन्ते । गुरवः केवलमौदृशां प्रतिबोधे निमित्तमात्रं भवन्ति ॥

इतश्च मनोपिणो राजमन्दिरे प्रवेशावसरे राजानमनुजायादित
एव सुबुद्धिना धार्मिकवात्सल्येन मध्यमबुद्धिर्नात आसीदात्मीय-
सदने । कारितस्तदागमननिमित्तः परमानन्दो दत्तानि महादा-
नानि । ततः सोऽपि निर्वर्तितस्नानभोजनतामूलविलेपनाक्षररूपे-
पथ्यमान्योपभोगः कर्तव्यः । छेहनिर्भरसुबुद्धितत्परिकरनिरुपचरित-
स्तुतिगर्भपेशकालापसमानन्दितहृदयः भमागतस्तत्रैवास्थाने । शतो-

चितप्रतिपत्तिः समक्षं मनोविषया दापिते तदुपकण्ठमुपविष्टो
महति विष्टरे । ततो राजा तमुद्दिश्य सुबुद्धिं प्रत्याह । मखे
महोपकर्तायमस्माकं महापुरुषः । सुबुद्धिनाभिहितं । देव कथं ।
नृपतिराह । समाकर्णय यतो भगवतोपदिष्टे तस्मिन्नप्रमादयन्त्रे तस्य
दुरनुष्ठेयतामालोचयतो मम महासमरे कातरमरस्येव प्रादुर्भूता
चित्ते समाकुलता ततोऽहमेनेन महात्मना तत्रावसरे भगवन्तं
गृहिधर्मं याचयता तद्गृहणबुद्ध्यादकत्वेन समाश्वासितो । यतो
जातो गृहिधर्माङ्गीकरणेनापि मे चेतसा महानवष्टयाः । ततो
ममायमेव महोपकारक इति । सुबुद्धिनाभिहितं । देव यथा-
र्थाभिधानो मध्यमबुद्धिरेव । समानग्रीलव्यसनेषु सख्यमिति च
लोकप्रवादः । ततः समानग्रीलतया युक्तमेवास्व मध्यमजनानां
समाश्वासनं ॥ नृपतिना चिन्तितं । अये ममायं मिथ्याभिमानश्चेत-
सीयन्तं कालमासीत् किलाहं भरेन्द्रतया पुरुषोत्तमो यावता-
धुनानेन सुबुद्धिनार्थापत्त्या गणितोऽहं मध्यमजनलेखे । ततो
धिष्ठां मिथ्याभिमानिनमित्यथवा वस्तुस्थितिरेषा न मयाच
विषादो विधेयः ।

तथा हि ।

गजेन्द्रस्त्रावदाभाति शूरः सन्त्रासकारकः ।

यावद्भासुरदं द्रायो न सिंह उपलभ्यते ॥

यदा सिंहस्य गन्धोऽपि स्त्रादाघ्रातः करेणुना न

जायते कम्पमानोऽसौ तदाहो कातरः करौ ॥

मनोविषयमपेक्ष्यतो युक्ता मे मध्यरूपता ।

अयं सिंहो महाभागो मादृशाः करिकातराः ॥
 तद्व न विषादो मे कर्तुं युक्तः प्रयोजने ।
 यतो द्वितीयलेखापि मादृशैरपि दुर्लभा ॥

तथा हि ।

भवेत्सर्वोत्तमस्तावत्पुरुषो यदि पारयेत् ।
 अशक्तो मध्यमोऽपि स्यान्न जघन्यः कदाचन ॥
 मिथ्याभिमानो नैवायमेक एवाभवत्पुरा ।
 किं तर्हि बहवोऽन्येऽपि किं वा मे चिन्तया तथा ॥

एवं चिन्तयति राजनि सुबुद्धिराह । देव सम्यगवधारितं
 देवेन यथैष महोपकारक इति । यतो जिनधर्मानुष्ठाने प्रवर्त-
 मानस्यास्य जीवस्य यो निमित्तमात्रमपि भवति न ततोऽन्यः
 परमोपकारी जगति विद्यते । नृपतिराह । एवमेतन्नात्र सन्देहः ।
 केवलमिदानीं मे मनसि वितर्को भगवदचनानुस्मरणेनासक्तभिरा-
 क्तोऽपि निर्लज्जमाङ्गण इव प्रकरणे पुनः पुनः प्रविशतीति ।
 तदेनमुपनेतुमर्हत्यार्यः । सुबुद्धिराह । कीदृशोऽसौ । नृपतिस्वाच ।
 समाकर्णय स्वसंवेदनसंभिद्धमिदमासीत्तदा यदुत तत्र चैत्यभवने
 प्रविष्टमाचाणमस्माकं शान्तानीध सर्वदन्दानि लज्जाटितेव केन-
 चिद्राज्यकार्शचिन्तापिशाचिका विलीनमिव सकलमोक्षशान्तं विभात
 इव प्रवक्षरागानलः विध्वस्त इव विपरीताभिनिवेशग्रहः निर्धृत-
 ममृतसेकमभ्यर्केणैव शरीरं सुखमागरावगाढमिव हृदयं घृण-
 माचेणामीत् । यत्पुनर्ममस्मृतभुवननायस्य प्रणतगुरुचरणस्य वन्दित-
 मुनिवृन्दस्य भगवदचनानुस्मृतमाकर्णयतस्तत्र मे निरुपमं सुखसंवेदन-

मभूत् तत्सकलं वाग्मोचरातौतमिति कृत्वा न शक्यते कथयितुं ।
तदेवंविधेऽपि तत्र जैनेन्द्रमन्दिरे सन्निहितेऽपि तादृशे भगवति
शुरौ कथयति रागविषग्रमनं विरागमागं नेदीयसि शान्तचित्ते
तपस्त्रिलोकेऽपि सति तावति जनसमुदये कथं बालस्य तथाविधो-
ऽध्यवसायः सम्पन्न इति । सुबुद्धिनाभिहितं । देव यत्तावदुक्तं दिवेन
यथात्र जिममन्दिरे प्रविष्टमात्रस्य मे क्षणमात्रेणाचिन्तितगुण
सन्दोहाविर्भावोऽभूदिति तन्नाश्वर्यं । प्रमोदशेखरं हि तद्भवमभि-
धीयते हेतुरेव तत्तादृशगुणकलापस्य । यत्पुनरभ्यधापि यथा कथं
पुनस्तत्सर्वविधसामर्थ्यामपि पापाचरणेषु प्रवर्तन्त इति ।

अन्यच्च । भगवदुपदेशादिवाक्यमेवं तर्कयामि यदुत द्रव्येष्वेककाल
भावभवाद्यपेक्षया प्राणिनां शुभाशुभपरिणामा भवन्ति । तदस्य
बालस्य चैवजनितोऽयमशुभपरिणामः । नृपतिराह । ननु गुणा-
करस्तज्जैनसदनं । तदेव तत्र खेवं । तत्कथं तदशुभपरिणामहेतु-
र्भवेदिति । सुबुद्धिराह । न मन्दिरदोषोऽसौ किं तर्हि उद्यान-
दोषस्तदुद्यानं तत्र सामान्यत्वेन तत्र हेतुरूस्य बालस्य तथाविधा-
ध्यवसायस्येति । नृपतिराह । यदि दुष्टाध्यवसायहेतुस्तदुद्यानं ततो-
ऽस्माकं किमिति क्लिष्टचित्तकारणं तन्न सम्पन्नं । सुबुद्धिनाभिहितं ।
देव विचित्रस्वभावं तत्काननं पुरुषादिकमपेक्ष्यानेकाकारकार्य-
कारकं संपद्यते । अत एव । तन्निजविलसितमिति नाम्ना गौयते ।
प्रकटयत्येव तज्जन्तूनां सविशेषसहकारिकारणकलापैर्निजं निजं
विलसितम् । तथाहि । तस्य बालस्य तेन स्वर्गनेन तथा चाकुशल-
माप्तया युक्तस्य मदनकन्दलीं प्राप्य तेन तथाविधाध्यवसायः ।

अयं सिंहो मक्षाभागो मादृशाः करिकातराः ॥

तद्व न विषादो मे कर्तुं युक्तः प्रयोजने ।

यतो दितौयलेखापि मादृशैरपि दुर्लभा ॥

तथा हि ।

भवेत्सर्वोत्तमस्तावत्पुरुषो यदि पारयेत् ।

अशक्तो मध्यमोऽपि स्यान्न जघन्यः कदाचन ॥

मिथ्याभिमानो नैवायमेक एवाभवत्पुरा ।

किं तर्हि बहवोऽन्येऽपि किं वा मे चिन्तया तथा ॥

एवं चिन्तयति राजनि सुबुद्धिराह । देव सम्यगवधारितं देवेन यथैष महोपकारक इति । यतो जिनधर्मानुष्ठाने प्रवर्तमानस्यास्य जीवस्य यो निमित्तमात्रमपि भवति न ततोऽन्यः परमोपकारी जगति विद्यते । नृपतिराह । एवमेतन्नात्र सन्देहः । केवलमिदानीं मे मनसि वितर्को भगवद्वचनानुस्मरणेनासहजिराहतोऽपि निर्लज्जब्राह्मण इव प्रकरणे पुनः पुनः प्रविशतीति । तदेनमुपनेतुमर्हत्कार्यः । सुबुद्धिराह । कीदृशोऽसौ । नृपतिरुवाच । समाकर्णय स्वसंवेदनसंभिद्धमिदमासीत्तदा यदुत तत्र सैत्यभवेन प्रविष्टमात्राणामस्माकं शान्तानीव सर्वद्वन्द्वानि उच्चाटितेव केनचिद्राज्यकार्शचिन्तापिशाचिका विलीनमिव सकलमोहजालं विभ्रात इव प्रवसरागानलः विध्वस्त इव विपरीताभिनिवेशग्रहः निर्द्वैतममृतमेकमम्बुकेणैव शरीरं सुखसागरावगाढमिव हृदयं घृणमाघेणामीत् । यत्पुनर्ममकृतभुवननायस्य प्रणतगुरुचरणस्य वन्दितमुनिवन्द्यस्य भगवद्वचनामृतमाकर्णयतस्तत्र मे निरुपमं सुखसंवेदन-

मभूत् तत्सकलं वाग्योचरातीतमिति कृत्वा न शक्यते कथयितुं ।
तदेवंविधेऽपि तत्र जैनेन्द्रमन्दिरे सन्निहितेऽपि तादृशे भगवति
शुरौ कथयति रागविषग्रमनं विरागमार्गं नेदीयसि शान्तचित्ते
तपस्त्रिलोकेऽपि सति तावति जनसमुदये कथं बालस्य तथाविधो-
ऽध्यवसायः सम्पन्न इति । सुबुद्धिनाभिहितं । देव यत्तावदुक्तं देवेन
यथाच जिनमन्दिरे प्रविष्टमात्रस्य ते चणमात्रेणाचिन्तितगुण
सन्दोहाविर्भावोऽभूदिति तन्नास्त्वयं । प्रमोदशेखरं हि तद्भवनमभि-
धीयते हेतुरेव तत्तादृशगुणकलापस्य । यत्पुनरभ्यधायि यथा कथं
पुनस्तत्सर्वविधसामग्र्यामपि पापाचरणेषु प्रवर्तन्त इति ।

अन्यच्च । भगवदुपदेशादेवाहमेवं तर्कयामि यदुत द्रव्यचेत्रकाल
भावभवाद्यपेक्षया प्राणिनां शुभाशुभपरिणामा भवन्ति । तदस्य
बालस्य चेत्रजनितोऽयमशुभपरिणामः । नृपतिराह । ननु गुणा-
करस्तज्जैनसदनं । तदेव तत्र चेत्रं । तत्कथं तदशुभपरिणामहेतु-
र्भवेदिति । सुबुद्धिराह । न मन्दिरदोषोऽसौ किं तर्हि उद्यान-
दोषस्तदुद्यानं तत्र सामान्यचेत्रं तत्र हेतुस्तस्य बालस्य तथाविधा-
ध्यवसायस्येति । नृपतिराह । यदि दुष्टाध्यवसायहेतुस्तदुद्यानं ततो-
ऽस्माकं किमिति क्लिष्टचित्तकारणं तत्र सम्पन्नं । सुबुद्धिनाभिहितं ।
देव विचित्रस्वभावं तत्काननं पुरुषादिकमपेक्ष्यानेकाकारकार्य-
कारकं संपद्यते । अत एव । तच्चिजविलसितमिति नाम्ना गीयते ।
प्रकटयत्येव तज्जन्तूनां सविशेषसहकारिकारणकलापैर्निजं निजं
विलसितम् । तथाहि । तस्य बालस्य तेन स्वर्गनेन तथा चाकुशल-
माप्तया युक्तस्य मदनकन्दलीं प्राप्य तेन तथाविधाध्यवसायः ।

मनीषिमध्यमबुद्धियुग्मदादौनां पुनर्विशिष्टपुरुषाणां पुण्यप्राग्भारवतां
 स्मरिपादे प्रसादमासाद्य तेनैव सर्वविरतिदेशविरतिपरिणामादयो
 भावा जनिताः । यद्यपि चेह सर्वस्यैव कार्यस्योत्पत्तौ द्रव्यत्रैकाल-
 स्वभावकर्मनियतिपुरुषकारादयः कारणविशेषा दृष्टादृष्टाः समुदाये-
 नैव हेतुभावं भजन्ते नैकः कचित्कस्यचित्कारणं तथापि विवक्ष्यै-
 कस्यापि कारणत्वं वक्तुं शक्यत इति । तन्निजविलसितमुद्यान-
 मस्माभिर्नानाविधभावनिबन्धनमभिधीयत इति ॥ नृपतिराह ।
 सखे चारुक्तमिदमिदानीं यद्भवता तदाभिहितमासीत् भगवतः
 पुरतो यथाहं देवाद्यास्य कर्मविलासस्य राज्ञः स्वरूपं निवेदयिष्यामि
 तन्निवेदयतु भवानहं श्रोतुमिच्छामि । सुबुद्धिराह । देव यद्येवं
 ततो विविक्ते स्वीयतां देवेन । नृपतिनोक्तमेवं भवतु ॥ ततोऽमुञ्जातौ
 मनीषिणा समुत्थायास्थानमण्डपात् प्रविष्टौ कचान्तरे राजामात्यौ ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । देव अयमत्र परमार्थः । ये ते भगवता चत्वारः
 पुरुषाः प्ररूपिताः तेषामुत्कृष्टतमास्त्वावत्सकलकर्मप्रपञ्चरहिताः सिद्धा
 अभिधीयन्ते । जघन्यमध्यमोत्कृष्टाः पुनरेत एव बालमध्यमबुद्धि-
 मनीषिणो विज्ञेयाः । अतः कर्मविलासो राजा यो भगवता
 प्रतिपादितः स एतेषामेवंविधस्वरूपाणां जनको निजनिजकर्मोदयो
 विज्ञेयः । स एव हि यथावर्णितवीर्यो नापरः । तस्य च तिस्रः
 शुभाशुभमित्यरूपाः परिणतयः । ता एव भगवतामीषां मनीषिबाल-
 मध्यमबुद्धीनां शुभसुन्दर्यकुशलमाला सामान्यरूपेति नामभिर्जनन्य
 इति प्रतिपादिताः ता एव यतोऽमूनीदृशरूपतया जनिवत्यः ।
 नृपतिराह । स तर्ह्यमीषां वयस्यः कोऽभिधीयतां । सुबुद्धिरुवाच ।

देव तत् सर्वानर्थकारि स्पर्शनेन्द्रियं विज्ञेयं ॥ नृपतिना चिन्तितं ।
 अथ मयापीदं भगवता कथ्यमानं सर्वमाकर्णितमासीत् केवलं न
 सम्यग् विज्ञातं यथानेन । तदस्य सुबुद्धेरेवंविधबोधेन सुमाधुभिः
 सह चिरपरिचयः कारणं । अहो वचनकौशलं भगवतां । कथित-
 मेवातस्तदामोषां मनीषिप्रभृतीनां सम्बन्धि सर्वमन्यव्यपदेशेन
 चरितं । अथवा किमत्र चिन्तं अत एव प्रबोधनरतयस्ते भगवन्तो-
 ऽभिधीयन्ते । तदेवं विचिन्त्याभिहितमनेन । सखे पर्याप्तमिदानीं
 विदितोऽस्माभिरेव वृत्तान्तः । केवलमिदमिदानीमभिधीयते
 यदुत यद्येव मनीषी विषयानुषङ्गं कियन्तमपि कालं भजेत ततो
 वयमप्यनेनैव सह दीक्षाग्रहणं कुर्वीमहि । यतः प्रथमदर्शनादारभ्य
 प्रवर्धते ममास्योपरि स्नेहातुल्यः । न संशरति विरहकातरतयान्यत्र
 हृदयं । न निवर्तयतामेतद्ददनकमलावलोकनालोचने । ततो नास्य
 विरहे वयं क्षणमप्यासितुमुत्सहामहे । न तत्र तथाविधोऽद्यापि
 अस्माकमाविर्भवति चरणकरणपरिणामः । तदेवं तावदभ्यर्थय
 प्रणयस्नेहघारं । अनुभावय निरुपचरितशब्दादिभोगान् । प्रकटयास्य
 पुरतस्तत्त्वामिभावं । दर्शय ध्वजेन्द्रनीलमहानीलकर्कटनपद्मराग-
 मरकतवैदूर्यचन्द्रकान्तपुष्परगादिमहारत्नपूगान् दर्शयापहसित-
 चिदशसुन्दरीलावण्याः कन्यकाः । सर्वथा कथञ्चिदुपप्रलोभय यथा
 कियन्तमपि कालमस्मात्समीहितमेव मनीषी निर्विचारं संपादयति ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । केवलमत्रार्थं किञ्चिदहं
 विज्ञापयामि । तद्युक्तमयुक्तं वा चन्तुमर्हति देवो ॥ नृपतिराह ।
 मया सदुपदेशदानाधिकारिणं भवतां शिष्यकल्पे मय्यप्यलमियता

संभ्रमेण । वदतु विवक्षितं निर्विकल्पमार्थः । सुबुद्धिरुवाच । देव
 यद्येवं ततो यत्तावदुक्तं देवेन यथा ममात्र मनीषिणि गुरुः
 स्नेहातिरेकः तद्युक्तमेव । यतः समुचितो महतां गुणिषु पक्षपातः ।
 स हि क्रियमाणः पापाणुपूगं दलयति सदाश्रयं स्फूर्तयति
 सुजनतां जनयति यशो वर्धयति धर्ममुपचिनोति मोक्षयोगतामा-
 लक्षयतीति । यत्पुनरुक्तं यथा कथञ्चिदुपप्रसोभ्य कियन्तमपि
 कालमेष धारणीय इति तत्र न्याय्यं प्रत्युतानुचितमाभासते यतो
 नैवमस्योपरि स्नेहानुबन्धो दर्शितो भवति किं तर्हि प्रत्युत
 प्रत्यनीकतां संपद्यते ।

तथाहि ।

घोरसंसारकान्तारचारनिःसारकाम्यथा ।
 प्रवर्तमानं जैनेन्द्रे धर्मे जीवजगद्धिते ॥
 मनसा वचसा सम्यक्क्रियया च कृतोद्यमः ।
 प्रोत्साहयति यस्तस्य स धन्यः स्नेहनिर्भरः ॥
 अलीकस्नेहमोहेन यस्तु तं वारयेज्जनः ।
 स तस्याहितकारित्वात्परमार्थेन वैरिकः ॥
 तस्माच्च वारणीयोऽयं स्नेहितोद्यतमानसः ।
 एवमारभतां देव स्नेहोऽत्र विहितो भवेत् ॥
 न चैष शक्यते देव कृतैर्यत्नशतैरपि ।
 मनीषी लोभमानेतुं विषयैर्दिविकैरपि ॥

यतः प्रादुर्भूतोऽस्य महात्मनो विषयविषविषाकावेदनचतुरे
 भगवदक्षणे सुनिश्चितः प्रबोधः । विस्फुरितं सकलमलकालुष्यशाल-

मत्तमं हृदयसरोवरे विवेकरत्नं । समुल्लसितं यथावस्थितार्थस्वरूप-
निरूपणनिपुणं सम्यग्दर्शनं । संज्ञातो निःशेषदोषमोपकरश्चरण-
परिणामः । सति च भगवदवलोकनया जीवस्यैवंविधे कल्याण-
भिनिवेशकारिणि गुणकदम्बके न रमते विषयेषु चित्तं प्रति-
भासते हेयत्वबुद्ध्या भवप्रपञ्चः इन्द्रजालयते निःसारतया सकलं
जगद्विलसितं स्वप्नदर्शनायते चण्डदृष्टनष्टतया जलसमागमः । न
निवर्तते प्रलयकालेऽपि कस्यचिदनुरोधेन मोक्षमार्गस्य साधनप्रवणा
बुद्धिः । तदेवंस्थिते देव अख्योपप्रसन्नोभनमाचरतामस्माकं केवलं
मोहविलसितमाविर्भविष्यति न पुनः काचिदभिप्रेतार्थसिद्धिः ।
तदस्तमनेनास्थानारम्भेणेति ॥ नृपतिराह । यद्येवं ततः किं पुन-
रधुना प्राप्तकालं । सुबुद्धिराह । देव निरूप्य दीक्षाग्रहणार्थमस्य
प्रशस्तदिनं क्रियतां तदारात् सर्वादरेण महत्तरः प्रमोदः ।
नृपतिराह । यत्त्वं जानीषे ॥ ततः समाहृतः सिद्धार्थी नाम
सांवत्सरः । समागतस्वरया । प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । राज्ञा दापितमासनं ।
हस्तमुचितकरणीयं । कथितमाज्ञानप्रयोजनं । ततो निरूप्य निवे-
दितमनेन यदुतास्माद्दिनाश्रवमे दिनेऽस्यामेव भाविन्यां शुक्लत्रयो-
दश्यां शुक्लदिने उत्तरभद्रपदाभियोगमुपगते अग्रधरे वहति शिव-
योगे दिनकरोदयातीते सपादे प्रहरदये वृषलग्नं सप्तयहकं एकान्त-
निरवद्यं भविष्यति । तदाश्रीयतामिति अभिहितं राजमन्त्रिणोः ।
परिपूज्य प्रदत्तः सांवत्सरः । गतं तद्दिनं । ततो द्वितीयदिनादारभ्य
प्रमोदश्रेखरे तदन्यजिनायतनेषु च देवानामपि विष्मारितसुरालय-
सौन्दर्यां विधापिता राज्ञा महोत्सवाः । दापितानि वरवरिकाघोषण-

पूर्वकं सर्वत्र महादानानि । विहारितो देवेन्द्रवदैरावतविभ्रमजय-
करिवरारूढः स्वयं पदातिभावं भजता चिकचतुष्कचत्तरादिषु
सुराकारैर्नागरिकजनैः स्तूयमानो निरुपमविलासविस्तारमनुभाव-
यता नरपतिना प्रतिदिनं नगरे मनीषी प्राप्नोऽष्टमवासरः । तत्र च
नीतं निखिलजनसन्मानदानार्घ्यमानविनोदेन प्रहरद्वयं । अचान्तरे
दिनकराचरितेन मनीषिवचनं सूचयताभिहितं काणनिवेदकेन ।

नाशयित्वा तमो लोके हत्वाह्लादं मनस्विनाम् ।

हे लोकाः कथयत्येष भास्करो वोऽधुना स्फुटम् ॥

वर्धमानः प्रतापेन यथाहमुपरि स्थितः ।

सर्वोऽपि स्वगुणैरेव जनस्योपरि तिष्ठति ॥

ततस्तदाकर्ण्य राजा सुबुद्धिप्रभृतीनुद्दिश्यात् । अथे प्रत्यासौदति
क्षमवेक्षा । ततः सञ्जीवुरुत त्वर्णं भगवत्पादमूले गमनसामर्थी ।
सुबुद्धिरुवाच । देव प्रकैव वर्त्तते मनीषिपुण्यपरिपाटीव सर्वा सामग्री ।
तथाहि ।

अमी घणघणारावं कुर्वन्तः कनकोज्ज्वलाः ।

रथौघाः प्रस्थितास्त्रुर्णमायुक्तवरवाजिनः ॥

एते संख्यामतिक्रान्ता राजदृन्दैरधिष्ठिताः ।

जीमूता इव नांगेन्द्रा दारे गर्जन्ति मन्यरम् ॥

वर्षाश्ववारैः संरुद्धाः कषश्चिश्चटुलाननैः ।

समापिवन्तोऽमी देव हया हेषन्ति दर्पिताः ॥

अयं पदातिसंघातः क्षीरनीरेश्वरोपमः ।

मत्तः प्रयोजनं ज्ञात्वा सुवेपथसितोऽखिलः ॥

रत्नासङ्कारनेपथ्याः सद्रव्यपटलाकुलाः ।
 प्रस्थिता वारनारीणामेते वारा वरेक्षणाः ॥
 मनीषिपुण्यसंभाराच्छृङ्खलं समागताः ।
 एते विबुधसंघाता द्योतयन्ति नभस्तलम् ॥
 एष नागरको लोकः कौतुकाच्चिप्रमानसः ।
 कुरुते हर्षकलोलैः सागरसोभविभ्रमम् ॥

अथवा ।

मत्तो विदितवृत्तान्तो मनीषिगुणरंजितः ।

ज्ञातयुग्मदभिप्रायः को वाचाप्रगुणो भवेत् ॥

देव तत्साम्प्रतमुत्थातुमर्हथ यूयं । ततः समुत्थितौ मनीषि-
 नरेन्द्रौ निर्गतौ द्वारदेशे । ततो रत्नकिङ्किणीजालभूषिते समारूढः
 प्रधानस्यन्दने मनीषी । ततः सुखसुकुमारासनोपविष्टः स्वयं प्रति-
 पञ्चसारथिभावेन सह नरपतिना विलसत्किरीटांशुरञ्जितोत्त-
 माङ्गभागो भ्रियमाणेन निजयशोधवलेनातपसेन कपोलडोलाय-
 मानकुण्डलो धूयमानेन शशधरदीधितिच्छटाब्धेन वरविलासिनी-
 करवर्तिना चामरप्रकरेण स्यूलमुक्ताफलकलापविराजितवक्षःस्त्रलः
 पठतातितारमुद्दामवन्दिष्टन्देन कटककेयूरखचितवाङ्मण्डो नृत्यता
 तोषनिर्भरवरविलासिनीसारथेन अतिसुरभिताम्बुलाङ्गरागप्रीणि-
 ताशेषेन्द्रियपामो बधिरयता दिक्चक्रवालं वरद्वयनिर्घोषेण
 विशददिव्यांशुकप्रतिपञ्चदेहो गायता मनोहारिकिन्नरसंघेन घूर्ण-
 मानविचित्रवनमालानिचयचर्चितशरीरो मुञ्चता हर्षान्तिरेका-
 दुल्लष्टसिंहनादसन्दर्भं देवसंघेन प्रीणिताशेषप्रणयिजनमनोरयः

स्थाघयता नागरलोकेन तथासुरकुमाराकारधरोऽयमिति सकौतु-
 काभिः समागतोऽस्माकमयं दृष्टिपथमिति सहर्षाभिरस्मदभिमुख-
 मवलोकयतीति सशृङ्गाराभिर्मदनरसवशीकृतहृदयतया नानाविध-
 विलासाभिर्माभियं तिरोधाय दर्शनंलोलतया स्वयमवलोकयतीति
 परस्परं चेष्टाभिर्गुरुजनोऽस्मानेवमवलोकयन्तीः पश्यतीति सल-
 ङ्काभिः प्रव्रजितः किलायं भविष्यतीति सश्रीकाभिरक्षं संसारेण
 योऽयमेवंविधैरपि त्यज्यत इति संवेगाभिरेवमनेकरसभावेनिर्भरं
 हृदयमुद्धन्तीभिर्निरीक्ष्यमाणमूर्तिर्वातायनविमिर्गतवर्दनसहस्राभिः
 पुरसुन्दरीभिरभिनन्द्यमानोऽम्बरविवरवर्तिनीभिः सुरसुन्दरीभिः
 सहितो रयान्तराख्डेन सप्रतिबिम्बसञ्चिमेन मध्यमवुद्धिना अतुल्य-
 म्यमानो रंयहरिकरिगतैर्महासामन्तसमूहैर्महता विमर्देन प्राप्नो
 मनीषी निजविलसितोद्याने । रयादवतीर्य स्थितः क्षणमात्रं प्रमोद-
 श्रेखरद्वारे । परिवेष्टितो राजवृन्देन । इतश्च स्यन्दनारोहणादारभ्य
 राजा विशेषतस्तदा सत्त्वपरीक्षार्थं मनीषिसख्यं दत्तावधानो
 निरूपयति स्म । यावता तस्य विशुध्यमानाध्यवसायप्रचालितमनो-
 मलकलङ्कस्य सत्यपि तादृशे हर्षहेतौ न क्षचित्स्तेन तिलतुषचिभा-
 गमात्रोऽपि चेतोविकारः प्रत्युत गाढतरं चारमृत्युटपाकादिभिरिव
 विचित्रसंसारविलसितदर्शनममुद्धूतैर्भावनाविशेषैर्निर्मलीभूतं चित्त-
 रत्नं । ततः परस्परानुविद्धतया मनःशरीरयोजांतमस्य देदीप्यमानं
 शरीरं । विलोकितं च राज्ञा यावत्तत्तेजसाभिभूतं दिनकरकर-
 निकरतिरस्त्रमिव तारकानिक्षुब्धं न राजते मनीषिणोऽभ्यर्ण-
 वर्ति तद्ग्रांजकं । ततस्तदीयगुणप्रकर्षेण राज्ञोऽपि विलीनं तदियंधकं

कर्मजालं संजातश्चरणपरिणामो निवेदितः सुबुद्धिमध्यमबुद्धि-
मदनकन्दलीसामन्तादिभ्यो निजोऽभिप्रायः । ततोऽचिन्त्यमाहात्म्य-
तया महापुरुषसन्निधानस्य विचित्रतया कर्मव्योपशमस्य रञ्जित-
चित्ततया निष्कृचिममनौषिगुणैः समुल्लसितं सर्वेषां तदा जीव-
वीथं । ततस्तैरभिहितम् ।

साधु साधूदितं देव युक्तमेतद्गवाद्गुणम् ।

संसारे ह्यत्र निःसारे नान्यच्चारु विवेकिनाम् ॥

तथा हि ।

देव यद्यत्र संसारे किञ्चित्स्याद्रामणीयकम् ।

ह्यार्थं सारमुपादेयं वस्तु सुन्दरमेव वा ॥

ततः किमीदृशाः सन्तः पूज्या युष्माद्गुणमपि ।

संसारमेनं मुञ्चेयुर्ज्ञाततत्त्वा महाधियः ॥

ततोऽमृदुग्रसस्योक्त्यागादेवावगम्यते ।

नास्त्यत्र किञ्चित्संसारे सारं चारकधन्निभे ॥

अतो मनीषिभिस्त्यक्ते देव नैवात्र युज्यते ।

स्यातुं विज्ञाततत्त्वानां भवे भूरिभयाकरे ॥

अन्यच्च देव सर्वेषामस्माकमपि साध्यतम् ।

दृष्ट्वा मनीषिणश्चित्तं न चित्तं रमते भवे ॥

यथैवास्य प्रभावेण संजातश्चरणोद्यमः ।

अस्माकमेष निर्वाहं तथा तेनैव यास्यति ॥

ततोऽस्माननुजानीत संसारोच्छेदकारिणीम् ।

येन भागवती दीक्षामङ्गीकुर्मः सुनिर्मलाम् ॥

नृपतिस्त्वाच ।

अहो विवेको युष्माकमहो गम्भीरचित्तता ।
 अहो वचनविन्यासस्तथाहो सत्त्वसारता ॥
 साध्वध्यवसितं भद्रैः साधु प्रोत्साहिता वयम् ।
 साधु भो क्षणमात्रेण चोदितं भवपञ्जरम् ॥
 एवं सामान्यतस्तावत् सर्वेषामभिनन्दनम् ।
 कृत्वा प्रत्येकमप्याह स राजा हर्षनिर्भरः ॥

तत्र सुबुद्धिं तावदुवाच ।

सखे विदितसंसारस्वभावेन त्वया गृहे ।
 इयन्तं तिष्ठता काष्ठं वयमेव प्रतीक्षिताः ॥
 अन्यथा ते गृहे किं वा स्यादवस्थानकारणम् ।
 को नाम राज्यलाभेऽपि भजेष्वाण्डालरूपताम् ॥
 तत्साधु विहितं साधु कृतोऽस्माकमनुग्रहः ।
 एवमाचरता मित्र दर्शिता च सुमित्रता ॥

मध्यमबुद्धिं प्रत्याह ।

त्वमादावेव धन्योऽसि यस्य सङ्गो मनीषिणा ।
 नैव कल्पद्रुमोपेतो नरोऽकल्याणमर्हति ॥
 अधुना चरितेऽप्यस्य दधानेन मतिं त्वया ।
 स्वभ्रातुर्निर्विघ्नेष्वेव दर्शिता तुल्यरूपता ॥
 तत्साधु विहितं भद्र यः पयादपि सुन्दरः ।
 सोऽपि सुन्दर एवेति यतो वृद्धाः प्रपद्यते ॥

ततो मदगकन्दर्षी प्रत्याह ।

भारं च सुकुमारं च देवि काञ्चनपद्मवत् ।
तावकीनमिदं चित्तं येनाङ्गीकृतमीदृशम् ॥
प्रसिद्धा धर्मपत्नीति यत्नं लोकोपचारतः ।
मम तत्सत्यतां नीतं कर्तव्येन त्वयाधुना ॥
तत्साधु विहितं देवि नास्त्यत्र भवपञ्जरे ।
नियन्त्रितानां जीवानां कर्तव्यमपरं वरम् ॥

तथा ।

धैरभ्युपगता दीक्षा तामन्यानपि भावतः ।
स राजा मधुरैरेवं वाक्यैरामन्द्य तोषतः ॥

तद्यथा ।

धन्या यूयं महात्मानः कृतकृत्या नरोत्तमाः ।
धैरभ्युपगता त्वर्णं सद्दीक्षा पारमेश्वरी ॥
तस्मात् विहितं भद्रा युक्तमेतद्भवाद्दृशाम् ।
यूयमेव परं लोके निर्मिथ्या मम शान्धवाः ॥

ततश्च ।

राजचिह्नार्पणाद्रान्धे स्थापयित्वा सुतोषनम् ।
ततः कृतान्यकर्तव्यः प्रविष्टो जिनमन्दिरे ॥

तत्र च ।

विहिताग्नेयकर्तव्याः पूजयित्वा जगद्गुरुम् ।
आचार्यभ्यो निजाकृतं ते सर्वेऽप्याचरचिरे ॥
ततोऽभिनन्दितास्तेऽपि सूरिभिः कक्षया गिरा ।
अस्त्रं विसृज्यतेनात्र संसार इति भाषिणा ॥

ततः प्रवचनोक्तेन विधिना धूतकल्पावैः ।
 सर्वे ते क्षणमात्रेण दीचिता गुरुभिर्जनाः ॥
 अथ संवेगवृद्ध्यर्थं कस्योऽयमिति वा क्षणम् ।
 कृता समक्षं लोकस्य स्वरिभिर्धर्मदेशना ॥

तद्यथा ।

अनाद्यनन्तसंसारे जन्ममृत्युभयाकरे ।
 मौनौद्धी दुर्लभा सत्त्वैः प्रव्रज्येयं सुनिर्मला ॥

यतः ।

तावद्दुःखान्यनन्तानि तावद्भ्रागादिसन्ततिः ।
 प्रभवः कर्मणस्तावन्तावज्जन्मपरम्परा ॥
 विषदस्तावदेवैतास्तावत्सर्वा विडम्बना ।
 तावद्दीनानि जल्पन्ति नरा एव पुरो गृणाम् ॥
 तावद्दौर्गत्यसङ्गावस्तावद्भोगसमुद्भवः ।
 तावदेव बड्ढक्लेशो घोरसंसारसागरः ॥
 यावन्निःशेषसावद्ययोगोपरतिलक्षणा ।
 एषा न लभ्यते जीवैः प्रव्रज्यात्यन्तदुर्लभा ॥
 प्रसादासौकन्यायस्य स्वकर्मविवरेण च ।
 यदा ॥ सत्त्वैर्लभ्येत प्रव्रज्येयं जिनोदिता ॥
 तदा निर्धूय पापानि यान्ति ते परमां गतिम् ।
 अनन्तानन्दसंपूर्णां निःशेषक्लेशवर्जिताम् ॥
 ततोऽमी ये पुरः प्रोक्ताः सर्वेऽपि भवभाविनः ।
 पुद्गोपद्रवसंघाता दूरापास्ता भवन्ति ते ॥

किं च ।

इहापि भो भवन्त्येते प्रशमामृतपायिनः ॥
 प्रमज्ज्यायादिणो जीवा निर्वाधाः सुखपूरिताः ॥
 सा च भागवती दीक्षा युष्माभिरधुना स्फुटम् ।
 संप्राप्ता तेन संप्राप्तं यत्प्राप्त्यर्थं भवोदधौ ॥
 केवलं सततं यत्नः प्रमादपरिवर्जितैः ।
 यावज्जीवं विधातव्यो भवद्भिरिदमुच्यते ॥

यतः ।

नाधन्याः पारमेतस्या गच्छन्ति पुरुषाधमाः ।
 ये तु पारं प्रजन्यस्यास्त एव पुरुषोत्तमाः ॥
 ततस्तैः प्रणतैः सर्वैर्जन्त्ये स्वरिसंमुखम् ।
 दृष्ट्वाभ्योऽनुग्रहं नाथ कुर्मो नाथानुभासनम् ॥
 संगितानमद्देशेन सुखवस्त्रिकया मुदा ।
 अचान्तरे कृतः प्रद्वः शत्रुमर्दनसाधुमा ॥

कथम् ।

विशालं निर्मलं धीरं गम्भीरं गुरुदक्षिणम् ।
 दद्यापरीतं निश्चितं देवाभिव्यङ्गवर्जितम् ॥
 क्षितिमं जगदामन्दं यदा वागोचरातिगम् ।
 कथमोद्गमये चित्तं नाथ थादृङ् मनीषिणः ॥
 यद्य चेष्टितमालोक्य शिथिलीभूतमन्धमाः ।
 एते सर्वे वयं मुक्ता भोमात् संसारचारकात् ॥

गुरुवाच ।

या विज्ञाता त्वयाण्यस्य जननी शुभसुन्दरी ।
 यावन्तस्तत्सुतास्तेषां सर्वेषामीदृशं मनः ॥
 ततो गृहीततत्त्वोऽपि राजर्षिरिदमब्रवीत् ।
 बोधार्थं सुग्धलोकानां विनयान्तमस्तकः ॥
 किं तस्याः शुभसुन्दर्या विद्यन्ते बहवः सुताः ।
 अस्माभिर्य पुरा ज्ञातमयमेककपुत्रकः ॥

गुरुत्वाच्च । बाढं विद्यन्ते । तथाहि ।

ये ये चिभुवनेऽप्यत्र दृश्यन्तेऽनेन यादृशाः ।
 ते सर्वे शुभसुन्दर्याः पुत्रा नास्त्यत्र संग्रयः ॥

किं च ।

ये केचिदुत्तमा लोके सत्वमार्गानुयायिनः ।
 ते पुत्राः शुभसुन्दर्यास्तुल्या ज्ञेया मनोषिणा ॥

राजर्षिस्त्वाच ।

यासौ बालस्य जननी भवद्भिरुपवर्णिता ।
 भदन्त बालादन्येऽपि तस्याः किं सन्ति सूनवः ॥

सूरिणाभिहितं । नितरां सन्ति । तथाहि ।

ये ये चिभुवनेऽप्यत्र जघन्याः क्लिष्टजन्तवः ।
 ते तेऽकुशलमाप्तायाः पुत्रा नास्त्यत्र संग्रयः ॥
 ते बालसदृशैरेव विज्ञेया दुष्टचेष्टितैः ।
 एतेऽकुशलमाप्तायाः सूनवः सुपरिष्फुटाः ॥

राजर्षिस्त्वाच । यद्येवं तर्हि ।

तस्याः सामान्यरूपायाः किमन्ये सन्ति सूनवः ।

भदन्त किं वा नो सन्ति मध्यवुद्धेः सद्योदराः ॥

सूरिणाभिहितं । वङ्गतमास्ते विद्यन्ते । यतः ।

ये बालचरिताः केचिन्मनौषिचरिताश्च ये ।

एतेभ्यो ये परे सत्त्वाः सर्वे तेऽसुख्य सोदराः ॥

ये केचिच्छ्रवणाचाराः समा मध्यमबुद्धिना ।

सुताः सामान्यरूपायास्ते जीवा भुवनोदरे ॥

मकाशादितराभ्यां ते गण्यमाना जगत्त्रये ।

अनन्तगुणितास्तेन प्रोक्ता भूरितमा मया ॥

राजर्षिरुवाच । भदन्त यद्येवं ततो मम चेतसि परिष्कुरति ।

यथैवं व्यवस्थिते सत्येतदापन्नं यदुत ।

भार्याषयेण जनितं जघन्योत्तममध्यमम् ।

तस्य कर्मविलासस्य जगदेतत्कुटुम्बकम् ॥

सूरिरुवाच ।

“आर्यं नैवात्र सन्देहः सम्यगार्येण लक्षितम् ।

मार्गानुसारिणी बुद्धिर्भवत्येव भवादृशाम् ॥

तथाहि ।

जघन्यमध्यमोत्कृष्टाः सर्वयोनिषु जन्तवः ॥

विद्यन्ते केवलं मृते शक्यभावा भवन्ति ते ।

ततश्च ।

नरत्तेऽपि विनिर्दिष्टं व्याप्यैवेदं कुटुम्बकम् ।

यदत्र विदुषा कार्यं तदिदानीं निबोधत ॥

त्यक्तव्यं बालचरितं न कार्यं पापमागमः ।

मनीषिचरिते यत्नः कर्तव्यः सुखमिच्छता ॥
 यतोऽत्र बहवो जीवाः प्रायो मध्यमबुद्धयः ।
 ते च सम्यगनुष्ठानात् संपद्यन्ते मनीषिणः ॥
 एतद्विज्ञाय भो भव्याः सर्वेऽपि गदिता मया ।
 कार्यं मदनुरोधेन वृत्तमस्य मनीषिणः ॥
 वर्जनीयस्य यत्नेन पापमित्रैः समागमः ।
 यतः स्पर्शमसम्पर्कात् स बालो मिधनं गतः ॥
 वर्जनेन पुनस्तस्य मनीषी सुपरिस्फुटाम् ।
 लोके श्रेष्ठरतां प्राप्य जातोऽयं मोक्षसाधकः ॥
 कल्याणमित्रैः कर्तव्या मैत्री पुंसां हितैषिणा ।
 इहामुच्यते विज्ञेया सा हेतुः सर्वसम्पदाम् ॥
 दोषायेह कुसंसर्गः सुसंसर्गा गुणावहः ।
 एतच्च हयमप्यत्र मध्यबुद्धौ प्रतिष्ठितम् ॥

तथा हि ।

बालः स्पर्शसंबन्धादेषोऽभूदुःखभाजनम् ।
 युक्तोऽभूत्सतताह्लाद एष एव मनीषिणः ॥
 तदिदं भो विनिश्चित्य बहिरङ्गान्तरेः मदा ।
 न कार्यो दुर्जनैः सङ्गः कर्तव्यः सुजनैः सह ॥

ततश्च ।

इदमाकर्ण्य मौनीन्द्रं वचनं सुमनोहरम् ।
 प्रयुक्ता बहवः सत्त्वा जाता धर्मपरायणाः ॥
 प्राप्ता देवा मित्रं न्यामं न्नितो राण्ये सुजोचनः ।

गतोऽन्यथ विहाराय सूरिः शिष्यगणैः सह ॥

ततश्च ।

विद्वत् कालं भूयांसमागमोक्तेन वर्तमाना ।

पर्यन्तकाले संप्राप्ते विधाय सकलं विधिम् ॥

ज्ञानस्थानतपोवीर्यवह्निनिर्दग्धकल्मषः ।

मनीषी निर्द्वेति प्राप्तो हित्वा स्वं देहपञ्चरम् ॥

ये तु मध्यममदीर्यास्ते तनूभूतकर्मकाः ।

गता मध्यमबुद्ध्याद्या देवलोकेषु साधवः ॥

बालश्च तु यदादिष्टं भदन्तैर्भाविष्येष्टितम् ।

तत्तथैवाखिलं जातं नान्यथा मुनिभाषितम् ॥

॥ स्पर्शनकथानकं समाप्तम् ॥

विदुर उवाच । कुमार तदिदं मया द्याः कथानकमाकर्णित-
माकर्णयतथ मम लङ्घितं दिनं । तेन युग्वत्समीपे गगतोऽस्मि ।
मयाभिहितं । भद्र सुन्दरमनुष्ठितं । यतोऽतिरमणीयमिदं कथा-
नकं बुध्यत एव श्रोतुम् । अहो अत्यन्तदूरतः पापमित्रमन्त्रव्यो
यतस्तस्य बालश्च स्पर्शनमन्त्रकादिहामुच च निविडविडमनागभां
दुःखपरंपरैव केवलं मयस्या नान्यत्किंचनेति । विदूरेण चिन्तितं ।
बुद्धत्वावदनेन कथानकतात्पर्यार्थं इति । भविष्यति मे वचनाव-
काशः ॥ इतश्च तत्रावमरे मत्तो नातिदूरे वर्तते वैद्यानरः । श्रुतं
तेन मामकीनं वचनं । चिन्तितमनेन । अये विष्णुको नन्दि-
वर्धनस्योष्मापो । श्रुत्यादितप्रायोऽयमनेन विदुरेण । तच्च सुन्दर-

मिदं वर्तते दृष्टः खल्वेष विदुरो ज्ञापयिष्यत्यस्य मदीयस्वरूप-
मिति । साशङ्कः संपन्नो वैश्वानरः ॥ विदुरेणाभिहितं । कुमार
सत्यमिदं सम्यगवधारितं कुमारेण । अन्यच्च । प्रकृतिरेषा प्रायः
प्राणिनां यथा यत्र कुत्रचित्किञ्चन दृष्टं श्रुतं वा सर्वमात्मविषये
योजयन्ति । ततो मयापीदं कथानकमनुश्रुत्य स्वहृदये चिन्तितं ।
यदुत यदि कुमारस्य कदाचिदपि पापमिचसम्बन्धो न भवति
ततः सुन्दरं संपद्यते । मयाभिहितं । भद्र किमत्र चिन्तनीयं ।
नास्त्येव मे नापि भविष्यति पापमिचसम्बन्धगन्धोऽपीति । विदुरः
प्राह । वयमप्येतावदेवार्ययामहे । ततः स्थितो मदीयकर्णभरणं
विदुरः । शनैः शनैरभिहितं चानेन । यदुत केवलमेवोऽपि
वैश्वानरो लोकवार्त्तया दुष्टप्रकृतिः श्रूयते । तदयं सम्यक्परी-
क्षणीयः कुमारेण । सा भूदेष्ट स्पर्शनवद्वास्तस्य पापमिचतया
भवतोऽनर्थपरंपराकारणमिति ।

निरौचते च तस्मिन्मवसरे वैश्वानरः साकूतः सन्नभिमुखो
मदीयवदनं । ललितोऽहमनेन मुखविकारतस्तैर्विदुरवचनैर्दूयमानः ।
ततः हता वैश्वानरेण मां प्रति सा पूर्वमाङ्गेतिका मञ्जा । भक्षितं
मया क्रूरचित्ताभिधानं तद्वटकं । ततस्तत्प्रभावान्ने क्षणेन दृष्टो-
ऽन्तस्तापः । ममुष्मिताः स्नेदविन्दवो जातं गुञ्जार्धमन्निभं शरीरं
संपन्नं विषमदष्टोष्ठं भग्नोपभृकुटितरङ्गमतिकराक्षं वक्षकुहरं । ततो
भद्रे अगृहीतमङ्गेते तथा वैश्वानरवटकप्रभावाभिभृतात्मना मया
पापकर्मणामाकलय्य तस्य वत्सलतामनाक्षोष्य हितभाषितमवि-
गणय्य पिरपरिचयं परित्यज्य स्नेहभावमुररीकृत्य दुर्जनतां सर्वथा

निष्ठुरवचनेस्त्रिरस्त्रतोऽसौ विदुरः । यदुतारे दुरात्मन् निर्लज्जत्वं
मां बालकत्वं कल्पयसि तथाचिन्त्यप्रभावोपेतं परमोपकारकमन्त-
रङ्गभूतं मे वैश्वानरं तथाविधदुष्टसर्गनोपमं मन्यसे । अददानस्य च
प्रत्युत्तरं विदुरस्य मया दत्ता कपोलदारणी चपेटौ । गृहीत्वा
मध्वत्फलकं प्रहर्तुमारब्धोऽहं । ततो भयातिरेकप्रकम्पमामगाचयष्टि-
र्नष्टो विदुरः । गतस्तातसमीपं । कथितः समस्तोऽपि वृत्तान्तः ।
ततो निश्चितं स्ममनसि तातेन । यथा न शक्यत एव कथंचिदपि
कुमारो वियोजयितुमेतस्माद्वैश्वानरपापमित्रादिति । तदेवं स्थिते
यद्भवित्तान्मेवास्माभिर्मौनेनैव स्यातुं युक्तमिति स्थापितस्तातेन
चिद्भ्रान्तः ॥

इतश्च निःशेषितं मया कलाघट्टणं । ततो गणितं प्रशस्तदिनं ।
आनीतोऽहं कलाशालायास्तातेनात्मसमीपं । पूजितः कलाचार्यो
दत्तानि महादानानि कारितो महोत्सवः । अभिनन्दितोऽहं
तातेनाम्बाभिः श्रेयलोकैश्च । वितीर्णो मे वृथगावाप्तकः । यथा-
सुखमास्तामेष इति कृत्वा तातेन नियुक्तः परिजनः । समुप-
हतानि मे भोगोपभोगोपकरणानि । स्थितोऽहं सुरकुमारवत्सल-
मानः । ततस्त्रिभुवनविशोभनीयोऽमृततरस इव सागरस्य सकल-
लोकमयनामन्दजननयन्त्रोदय इव प्रदोषस्य बह्वरागविकारभङ्गुरः
सुरचापकलाप इव जलधरमयस्य मकरध्वजायुधभूतः कुसुम-
प्रसव इव कल्पपादस्य अभिव्यज्यमानरागरमणीयः सूर्योदय इव
कमलवनस्य विविधलास्यविलासयोग्यः कलाप इव मिथुष्टिः
प्रादुर्भूतो मे धौवमारम्भः । संपन्नमतिरमणीयं प्ररीरं । विस्तीर्णो-

मिदं वर्तते दृष्टः खल्वेष विदुरो ज्ञापयिष्यत्यस्य मदीयस्वरूप-
मिति । साग्रङ्गः संपन्नो वैश्वानरः ॥ विदुरेणाभिहितं । कुमार
सत्यमिदं सम्यगवधारितं कुमारेण । अन्यच्च । प्रकृतिरेषा प्रायः
प्राणिनां यथा यत्र कुत्रचित्किंचन दृष्टं श्रुतं वा सर्वमात्मविषये
योजयन्ति । ततो मयापीदं कथानकमनुश्रुत्य स्वहृदये चिन्तितं ।
यदुत यदि कुमारस्य कदाचिदपि पापमित्रसम्बन्धो न भवति
ततः सुन्दरं संपद्यते । मयाभिहितं । भद्र किमत्र चिन्तनीयं ।
नास्त्येव मे नापि भविष्यति पापमित्रसम्बन्धगन्धोऽपीति । विदुरः
प्राह । वयमप्येतावदेवार्थयामहे । ततः स्थितो मदीयकर्णाभ्यर्थे
विदुरः । शनैः शनैरभिहितं चानेन । यदुत केवलमेवोऽपि
वैश्वानरो लोकवार्त्तया दुष्टप्रकृतिः श्रूयते । तदयं सम्यक्परी-
क्षणीयः कुमारेण । मा भूदेष्टु स्पर्शनवद्वाप्तस्य पापमित्रतया
भवतोऽनर्थपरंपराकारणमिति ।

निरौचते च तस्मिन्नवसरे वैश्वानरः साकूतः सस्रभिमुखो
मदीयवदनं । स्तुतितोऽहमनेन मुखविकारतस्तैर्विदुरवचनैर्दूयमानः ।
ततः हता वैश्वानरेण मां प्रति सा पूर्वसाङ्केतिका संज्ञा । भक्षितं
मया क्रूरचित्ताभिधानं तद्वटकं । ततस्तत्प्रभावान्ने क्षणेन दृष्टो-
ज्जन्तापः । ममुल्लसिताः खेदविन्दवो जातं गुञ्जार्धसन्निभं शरीरं
संपन्नं विषमदण्डं भग्नोद्यमकुटितरङ्गमतिकरासं वक्रकुहरं । ततो
भद्रे अगृहीतमङ्गते तथा वैश्वानरवटकप्रभावाभिभृतात्मना मया
पापकर्मणानाकलय्य तस्य वत्सलतामनाक्षोष्य हितभाषितमवि-
गणय्य चिरपरिचयं परित्यज्य घेहभावभुररीकृत्य दुर्जनतां सर्वथा

निष्ठुरवचनेस्त्रिरुक्तोऽसौ विदुरः । यदुतारे दुरात्मन् निर्लज्जत्वं
मां बालकत्वं कल्पयसि तथाचिन्त्यप्रभावोपेतं परमोपकारकमन्त-
रङ्गभूतं मे वैश्वानरं तथाविधदुष्टस्पर्शनोपमं मन्यसे । अददानस्य च
प्रत्युत्तरं विदुरस्य मया दत्ता कपोलदारणी चपेटौ । गृहीत्वा
महत्फलकं प्रहर्तुमारब्धोऽहं । ततो भयातिरेकप्रकम्पमानगात्रयष्टि-
र्भट्टो विदुरः । गतस्तातसमीपं । कथितः समस्तोऽपि वृत्तान्तः ।
ततो निश्चितं स्वमनसि तातेन । यथा न शक्यत एव कथंचिदपि
कुमारो वियोजयितुमेतस्माद्वैश्वानरपापमिवादिति । तदेवं स्थिते
यद्गविष्यत्तामेवास्माभिर्मौनेनैव स्थातुं युक्रमिति स्थापितस्तातेन
सिद्धान्तः ॥

इतश्च निःशेषितं मया कलापदृष्टं । ततो गणितं प्रशस्तदिनं ।
अनीतोऽहं कलाशालायास्तातेनात्मसमीपं । पूजितः कलाचार्यो
दत्तानि महादानानि कारितो महोत्सवः । अभिनन्दितोऽहं
तातेनाम्नाभिः शेषलोकैश्च । वितीर्णो मे पृथगावाप्तकः । यथा-
सुखमास्तामेष इति कृत्वा तातेन निधुक्तः परिजनः । समुप-
श्रुतानि मे भोगोपभोगोपकरणानि । स्थितोऽहं सुरकुमारवल्लभ-
मानः । ततस्त्रिभुवनविशोभनीयोऽमृतस्य इव सागरस्य सकल-
लोकनयनानन्दजननस्यन्द्रोदय इव प्रदोषस्य वज्ररागविकारभङ्गुरः
सुरचापकलाप इव जलधरसमयस्य मकरध्वजायुधभूतः कुसुम-
प्रसव इव कल्पपादस्य अभिव्यज्यमानरागरमणीयः सूर्योदय इव
कमलवनस्य विविधस्रग्ध्रविस्फासयोग्यः कलाप इव शिखण्डिनः
प्रादुर्भूतो मे यौवनारम्भः । संपन्नमतिरमणीयं शरीरं । विस्तीर्णी-

भूतं वचःस्थलं । परिपूरितमूरुदण्डद्वयं अगमत्तनुतां मध्यदेशः ।
 प्राप्तः प्रथिमानं नितम्बभागः । प्रतापवदारूढा रोमराजिः । वैशद्य-
 मवाप्ते लोचने । प्रलम्बतामुपागतं भुजयुगलं । यौवनसहायेनैवाधि-
 ष्ठितोऽहं मकरध्वजेन ॥ इतश्च स्वभवनाच्चिसन्ध्यं व्रजामि स्नाहं
 राजकुले गुरुणां पादवन्दकः । ततोऽन्यदागतः प्रभाते । कृतं
 तातस्याम्बादौनां च पादपतनं । अभिनन्दितसौराशौर्वादेन । स्थित-
 स्नात्मनीपे कियन्तमपि क्षणं । समागतः स्वभवने निविष्टो विष्टरे
 यावदकाण्ड एवोत्ससितो राजकुले बहलः कलकलः । ततः
 किमेतदित्यलक्षिततन्निमित्ततथा जातो मे संभ्रमः । प्रस्थितस्तद-
 भिमुखं यावत्तूर्णमागच्छन्नालोकितो मया धवलाभिधानः सबलो
 बलाधिकृतः । प्राप्तो मदन्तिकं । प्रणतोऽहमनेन । आह च ।
 कुमार देवः समादिशति । यदुत्तेतो निर्गतमाचस्य ते प्रविष्टो
 मत्समीपे दूतो । निवेदितं च तेन । यथा कुशावर्त्तपुरात् कनक-
 चूडराजसूनुः कनकशेखरो नाम राजकुमारो जनकापमाना-
 भिमानाङ्गवत्समीपमागतो गव्यूतमाचवर्तिनि मलयनन्दने कामने
 तिष्ठत्येतदाकर्ण्य देवः प्रमाणमिति । ततोऽहं स्वगृहागततथा
 प्रत्यामश्रवन्भुतया महापुरुषतया च प्रत्युद्गमनमर्हति कनक
 शेखरः कुमार इति आस्थानस्यायिभ्यो राजदृन्देभ्यः प्रत्याप्य
 एष ममुचलितः स्वयं तदभिमुखं । कुमारेणापि शीघ्रमागन्तव्य-
 मित्यहं प्रहितो युष्मदाज्ञानाय । तत्तूर्णे प्रस्थातुमर्हति कुमारस्ततो
 यदाज्ञापयति तात इति पुत्राण्यलक्षितोऽहं अपरिक्तो । मौक्त-
 मातपत्ने शृष्टो मया धवलः । कथमेव कनकशेखरोऽस्माकं

बन्धुरिति । धवलेनाभिहितं । यतो नन्दायाः कनकचूडः सद्योदरो
भवति तेन ते मातुलसूनुरेष भ्रातेति । प्राप्तास्तत्समीपं । कृतं
कनकशेखरेण तातस्य पादपतनं । समालिङ्गितस्तातेन मया च ।
कृतोचिता प्रतिपत्तिः । प्रवेष्टितो नगरे महानन्दविमर्देन ।
अभिहितस्य तातेनाश्रमया च कनकशेखरो । यथा कुमार
सुन्दरमनुष्ठितं यदात्मौघवदनकमलदर्शनेन जनितोऽस्माकं मनो-
रथानामप्यगम्यो महास्थितानन्दः । तदेतदपि कुमारस्य पैदकमेव
राज्यं । तस्मान्नात्र कुमारेण तिष्ठता विकल्पो विधेय इति ।
अभिनन्दितं ताताम्नावचनं कनकशेखरेण । समर्पितस्तातेन मदीय-
भवनाभ्यर्णवतीं कनकशेखरस्य महाप्रासादः । स्थितस्तत्रासौ ।
जातोऽस्य मया सह स्नेहभावः । समुत्पन्नो विश्रम्भः । अन्यदा
रहसि पृष्टोऽसौ मया । यदुत मयाकर्षितं । किञ्च जनकाप-
मानाभिमानाद्भवतामिहागमनमभूत्तत्कीदृशो जनकेन भवतो-
ऽपमानो विहित इति श्रोतुमिच्छामि । कनकशेखरेणाभिहितम् ।
आकर्ण्य ।

तातेन चूतमञ्जर्यां जनन्यात्यन्तलासितः ।

कुशावर्त्तपुरे तावदहमामं कुमारकः ॥

अन्यदा मित्रवृन्देन युक्तः केलिपरायणः ।

गतः शमावहं नाम काननं नन्दभोपमम् ॥

तत्र साधूचिते देशे रक्ताशोकतल्लस्थितः ।

दृष्टो मया महाभागः प्रशान्तो मुनिमत्तमः ॥

क्षीरमागरगम्भीरस्तापनीयगिरिस्थिरः ।

दिवाकरमहातेजाः शुद्धस्फटिकनिर्मलः ॥
 ततः प्रादुर्भवद्भक्तिरहं गत्वा तदन्तिकम् ।
 प्रणम्य चरणौ तस्य निषण्णः शुद्धभूतले ॥
 वयस्या अपि मे सर्वे प्रणिपत्य मुनीश्वरम् ।
 उपविष्टा मदभ्यर्णे विनयानममस्तकाः ॥
 उपसंघतसद्धानः स साधुर्दत्तनामकः ।
 दत्ताग्नीर्मधुरैवाङ्कैः समस्तान् समभाषत ॥
 तदीयवाक्यप्रीतेन मयोक्तं प्रकृतेतसा ।
 भदन्त कीदृशः प्रोक्तो धर्मस्तावकदर्शने ॥
 अथ प्रह्लादयजुश्चैर्मनो मे कलया गिरा ।
 धर्ममाख्यत्प्रपञ्चेन जैनचन्द्रं स मे मुनिः ॥
 तच्चापि प्रथमं तेन साधुधर्मा निवेदितः ।
 ततस्तदनु विस्तार्य गृहिधर्मः प्रकाशितः ॥

ततश्च ।

सम्यग्दर्शनसम्भूतो व्रतस्कन्धो महाफलः ।
 शमादिशाखो गृहिणां धर्मः कल्पद्रुमोपमः ॥
 गृहीतः सवयस्येन गतोऽन्यत्र महामुनिः ।
 धर्मं पालयतो मेऽसावन्यदा पुनरागतः ॥

इतश्च ।

व्युत्पन्नबुद्धिः संजातस्तदाहमपरापरैः ।
 आवकैः सह संसर्गे कुर्वाणो धर्मकाम्यया ॥
 अथासौ वन्दितो भक्त्या गत्वोद्यानं महामुनिः ।

पृष्ट्वेदं भदन्तेह किं सारं जिनशामने ॥

मुनिरुवाच ।

अहिंसा ध्यानयोगश्च रागादीनां विनिग्रहः ।

साधर्मिकातुरागश्च सारमेतज्जिनागमे ॥

मया चिन्तितम् ।

सर्वारम्भप्रवृत्तानां मादृशां सुपरिष्कृतम् ।

अहिंसा प्राणिनां तावदिधातुमतिदुःशका ॥

निष्प्रकम्पमनःसाध्यो ध्यानयोगोऽपि मादृशाम् ।

विषयान्निषमूढानां दूराद्दूरतरं गतः ॥

रागादिनिग्रहोऽप्यत्र तत्त्वाभ्यासपरायणैः ।

अप्रमादपरैः शक्यः कर्तुं पुंभिर्न मादृशैः ॥

मार्गमिकातुरागस्तु यो भदन्तेन साधितः ।

ते मुक्ता भुक्तिलेषिणः कर्मैर्न कुर्वत ॥

राजदण्डभयादेव देव लोको निरङ्कुशः ।

उन्मार्गप्रस्थितस्वर्णं करीव विनिवर्तते ॥

उद्दण्डोऽनार्यकार्येषु वर्तमानः स केवलम् ।

प्रतापहाने राज्ञोऽपि लाघवं जनयत्यलम् ॥

अन्यथाचाधुना भूरिलोको जैनेमते स्थितः ।

कः कुमारप्रसादार्थी नाश्रयेत्तंसकर्णकः ॥

एवं च ।

करहीने जने जाते यथेष्टप्रविचारिणि ।

कस्याच यूयं राजानः किं वा राज्यं विनाशया ॥

तदिदं यत् कुमारेण देव प्रारम्भलौकिकम् ।
 राजनीतेः समुत्तीर्णं बुध्यते तच्च सुन्दरम् ॥
 तातः प्राहार्य यद्येवं स्वयमेवोच्यतां त्वया ।
 कुमारो न वयं तस्य सङ्गुखं भाषितुं क्षमाः ॥

ततश्च ।

तातानुज्ञामवाप्येवं दुर्मुखो मामभाषत ।
 कुमार नेदृशी नीतिर्नृपतेर्लोकपालने ॥

यतः ।

करापीतजगत्सारो महसा ध्याप्तभूतलः ।
 राजा दिनकराकारो लोकस्योपरि तिष्ठति ॥
 यस्तु प्राकृतलोकस्य वशगः स्थान्महीपतिः ।
 तस्य स्वात्कीदृशं राज्यं को वा न्यायस्तदाशया ॥
 राजदण्डभयाभावान्ततो लोका निरङ्कुशाः ।
 दुष्टचेष्टितमार्गेषु प्रवर्तन्ते यथेच्छया ॥

तदेवं स्थिते ।

आदितः करदण्डाभ्यां यस्मात्को शास्ति भूपतिः ।
 तेनैव परमार्थेन स कृतो धर्मसम्भवः ॥
 कुमार तदिदं ज्ञात्वा राजधर्मव्यतिक्रमात् ।
 नालोकधर्मवात्सल्यं युक्तं कर्तुं भवादृशाम् ॥
 ततः प्रादुर्भवत्कोपविक्रान्तीभूतचेतसा ।
 आकारसंवरं कृत्वा मया तं प्रति भाषितम् ॥
 आर्य युक्तमिदं वक्तुमेव मां प्रति यद्यहम् ।

दुष्टवष्टादिलोकस्य कुर्यां सन्मानपूजनम् ॥
 ये तु स्वगुणमाहात्म्याद्देवानामपि पूजिताः ।
 तेषां यथेच्छादानेऽपि नैतत्संवध्यते वचः ॥

तथा हि ।

ये चौर्यपारदारादिः सर्वस्माद्दुष्टचेष्टितात् ।
 स्वत एव महात्मानो निवृत्ताः सर्वभावतः ॥
 तेषां जैनेन्द्रलोकानां दण्डः स्यात् कुत्र कारणे ।
 दण्डबुद्धिर्भवेत्तेषु यस्यासौ दण्डमर्हति ॥
 करोऽपि रक्षण्येषु लोकेषु ननु बुध्यते ।
 तस्यापि मोचिता जैनां ये गुणैरेव रक्षिताः ॥
 अतः किङ्करतां मुक्ता नान्यत्किञ्चन भूभुजाम् ।
 विधातुं युक्तमेतेषां सेवास्माभिर्विधीयते ॥
 येषां नाथो जगन्नाथो भगवांसेषु किङ्करः ।
 यः स्याद्राजा स एवात्र राजा शेषास्तु किङ्कराः ॥
 एवं चाचरता ब्रूहि राजनीतेर्विलहनम् ।
 किं मया विहितं येन भवानेवं प्रजल्पति ॥

किं च ।

अलीकधर्मवासत्त्वं मदीयं वदता त्वया ।
 परिस्फुटौक्यं नूनं दुर्मुखत्वमिहात्मनः ॥

एवं च वदति मयि कश्चितो दुर्मुखेण मदीयोऽभिप्रायः ।
 चिन्तितमनेन । अये अर्हद्दर्शने निर्भरोऽस्थानुरागः । अनिवर्त-
 कश्चित्प्रसरः । कुपितश्चायं मदीयवचसा । तदस्मनेनाधुना गाढ-

तरमुद्वेजितेन । प्रगुणीकृत एवाचार्यं मया राजा । ततः स्वयमेव
 स्वाभिमतमनुष्ठास्यामि । साम्प्रतं पुनरेनमनुलोमयामौति संचिन्त्या-
 भिहितमनेन । साधु कुमार साधु । सुन्दरस्ते सद्गर्मस्यैर्यातिरेकः ।
 मया हि भवतश्चित्तपरौचणार्थं सर्वेभिदमुपक्रान्तं । ततश्च सुनि-
 श्चितमधुना । यदुत तावकीनं मन । स्थिरतया मेरुशिखरमथधर-
 यति । तच्चेदं मदीयवचनं कुमारेणान्यथा सम्भावनीयं । मयाभि-
 हितम् । आर्यं किमत्र वक्तव्यं । अविषयो भवादृशा अन्यथासम्भाव-
 नायाः । ततो निर्गतो मत्समीपादुर्मुखः । मया चिन्तितं । शठ-
 प्रकृतिरेष दुर्मुखः पापात्मा च । तस्य विज्ञायते किमयमाचरिष्यति ।
 यतो महताकूतेन प्रयममनेन मन्त्रितं पश्चादतिल्वरथा कृतमाकार-
 संवरणम् । अतो निरूपयामस्तावत् । ततः प्रयुक्तो मया प्रणिधि-
 स्वतुरो नामाप्तदारकः ॥ गतेषु कतिचिद्दिनेषु समागतोऽसौ
 मत्समीपं । निवेदितमनेन । यथा स्वामिन् तावदितो निर्गतोऽहं
 विनयेनाराध्य दुर्मुखं संपन्नस्तस्याङ्गरक्षकः । ततो दुर्मुखेण रक्षसि
 समाह्वय समस्तस्थानेभ्यः प्रधानश्रावकानिदंमभिहितं । यदुत अरे
 एष कनकशेखरकुमारोऽलीकधर्मग्रन्थहीनो राज्यं विनाशयति
 क्षणः । ततो युष्मभ्यमितः प्रभृति वदेष किञ्चित् प्रयच्छति यस्य
 राजभागसद्भूतो भवतां करस्तद्वयमपि प्रच्छन्नमेव मम समर्पणीयं
 न च कुमाराय निवेदनीयमितरथा नास्ति भवतां जीवितमिति ।
 श्रावकैरुक्तं । यदाज्ञापयति महामात्यः । ततो निर्गतास्ते । मया-
 भिहितं तास्ते । भद्र अपि ज्ञातमेतत्तातेन । चतुरः प्राह । ज्ञातं ।
 मयोक्तं । कुतः सकाशात् । चतुरेषोक्तं । तत एव दुर्मुखात् । मया-

भिहितं । ततः किमाचरितं तातेन । चतुरः प्राह । न किञ्चित्
केवलं कृता गजनिमीलिका । ततो मया चिन्तितं । यद्येष दुर्मुखः
केवल एव तातस्थानभिप्रेतमिदमकरिष्यत्ततोऽहमदर्शयिष्यमस्य
यदीदृशस्याविनयस्य फलं । यदा तु परकृतमनुमतमप्रतिषिद्धमिति
न्यायात् तातेनापीदं गजनिमीलिकां कुर्वताभिमतमेव तदा
किमत्र कुर्मः । यतो दुष्प्रतिकारौ मातापितरावित्याख्यातं
‘भगवता । ततो न युक्तं तावत्तातेन सह विग्रहकरणं नापीदमी-
दृशमिदानीं द्रष्टुं शक्यं । तस्मादितोऽपक्रमणमेव श्रेयः । इत्यालोच्य
कस्यचिदप्यकथयित्वा आप्तमिचष्टन्देन सहापक्रान्तोऽहं समागतो-
ऽवेति । तदेष मे जनकेनापमानो विहित इति ॥

मयाभिहितं । कुमारसुन्दरमनुष्ठितं भवता । न युक्त एवाभि-
मानशालिनां पुरुषाणां मामञ्जानिकारिभिः सहैकच निवासः ।
तथाहि ।

भास्करस्तावदेवास्ते गगने तेजसां निधिः ।

निर्धूय तिमिरं यावत् कुहते स जनोत्सवम् ॥

यदा तु क्षलयत्येष तमसोऽपि महोदयम् ।

तदापरसमुद्रादौ गत्वा कालं प्रतीक्षते ॥

ततस्तुष्टौ मद्बचनेन कनकशेखरः । तदेवं परस्परमौत्था गतं
दशराचं । अचान्तरे मद्बचने तिष्ठतोरावधोः समागतो वेदकः ।
प्रणतिपूर्वकमभिहितमनेन । यदुत कुमारौ देवः समाज्ञापयति ।
ग्रीष्ममागन्तव्यं कुमाराभ्यामिति । ततो यदाज्ञापयति तात ।
इत्यभिधायावां गतौ तातसमीपे यावदतिरभभवगेन तातास्थाना-

दुत्याय गलदानन्दोदकप्रवाहक्यावितनयनयुगलास्त्रयः प्रधानपुरुषाः
समागत्य सपरिकराः पतिताः कनकशेखरचरणयोः । ततः साकूतमये
कैते सुमतिवराङ्गकेशरिण इति वदता सन्नेहमूर्ध्वीकृत्य समा-
लङ्घिताः कनकशेखरेण । मयोक्तं । कुमार क एते । कनकशेखरः
प्राह । मदीयजनकमहत्तमा इति । ततः कृतप्रतिपत्तयः समुपविष्टाः
सर्वेऽपि ताताभ्यर्णैः । तातः कनकशेखरं प्रत्याह । कुमार एतैस्त्वदीय-
जनकमहत्तमैराख्यातं । यथा यतः प्रभृति कुमारोऽनाख्याय निर्गतो
गेशात् तत आरभ्य राज्ञां कनकचूडः परिजनधकाशान्न दृश्यते
कापि कुमार इत्याकर्ण्य सहसा वज्राहत इव पिष्ट इव परायत्त
इव मत्त इव मूर्छित इव न किञ्चित्थेतयते स्म । देवी च चूतमञ्जरी
प्रविष्टा महामोहं मृतेव स्थिता मुहूर्तं । कृतं परिजनेन द्वयोरपि
स्थञ्जनचन्दनादिभिराश्वासनं । ततो हा पुचक क गतोऽसीति प्रलपितुं
प्रवृत्तौ तौ देवीनृपौ । ततः परिजनस्यापि समुल्लसितो महानाक-
न्दरवः मिलितं मन्त्रिमण्डलं । अभिहितमनेन । देव नायमचो-
पायः । ततो मुञ्च विषादं अवलम्बस्व धैर्यं क्रियतां यत्नः कुमा-
रान्वेषणे । राजा न तद्वचनं वेदयते स्म । ततश्चतुरेण चिन्तितं ।
शोकातिरेकेण त्यज्यति देवः प्राणान् । ततो नाधुना समोपेक्षा
कर्तुं युक्ता । ततः पादयोर्निपत्य तेन राज्ञे निवेदितं भकारणं
तदीयमपक्रमणं । ततो जीवति कुमार इति कृत्वा प्रत्यागता
राजश्चेतना । षष्ठश्चतुरः क पुनर्गतः कुमार इति । चतुरेण-
भिहितं । न मे किञ्चिदाख्यातं कुमारेषापक्रमणकारणमिति ।
चतुरतया मया क्वचितं केवलमेतावदितर्कयामि । यदुत जयक्षले

पितृष्वसुः समीपे गतो भविष्यति । वल्लभा हि नन्दा कुमारस्य
वत्सलः पद्मराजः । कुमारपरिचयादेवावगतमिदं मया । इतो
निर्गतस्य तत्रैव चित्तनिर्वाणं नान्यत्रेति ॥ ततः साधु चतुर विज्ञातं
माध्विति वदता दापितं चतुराय पारितोषिकं महादानं राज्ञा ।
अयमस्यानर्थव्यतिकरस्य हेतुरिति हत्वा निर्वाचितः स्वविषयात्स-
गोचो दुर्मुखः । प्रतिज्ञातं च देवीनृपाभ्यां । यथा यावत्
कुमारवदमं साक्षात्प्राप्तोक्तं तावन्मैवावाभ्यामाक्षरशरीरसंस्कारा-
दिकं करणीयमिति ।

इतश्च तत्रैव दिने प्रविष्टो दूतः । तेन च विहितोचितप्रति-
पत्तिना निवेदितं कनकचूडाय । यथा देव अस्ति विशाला
नाम नगरौ । तस्यां नन्दमो नाम राजा । तस्य च द्वे भार्ये
प्रभावती पद्मावती च । तयोश्च यथाक्रमं द्वे दुहितरौ विमलानना
रत्नावती च । इतश्च कनकपुरे प्रभावत्याः सहोदरोऽस्ति प्रभाकरो
नाम राजा । तस्य बन्धुसुन्दरी नाम भार्या । तस्याश्च विभाकरा-
भिधानस्तनयः । तयोश्च प्रभाकरपद्मावत्योः पूर्वमजातयोरेव विभा-
करविमलाननयोः परस्परमभूज्ज्यत्पः । यदुतावयोर्यस्य कस्यचिद्दु-
हिता जायेत तेनेतरसम्बन्धिने सुताय सा देयेति । अतः पूर्व-
प्रतिपन्ना सा विमलानना विभाकरस्य । अन्यदा गुणसंभारगर्भ-
निभरं वन्दिभिरुद्गुथमाणं श्रुतं तथा कनकग्रेखरकुमारनामकं ।
ततस्तदाकर्णं सा विमलानना कुमारे विजृम्भितरागातिरेका निज-
यूथपरिभ्रष्टेव हरिणिका संहचरवियुक्तेव चक्रवाकिका नाकनिर्वा-
मितेव देवाङ्गनिका मानममरः समुत्कण्ठितेव कलहंसिका ग्लहवि-

रहितेव द्यूतकरी शून्यहृदयतया न वादयति वीणां न विलसति
 कन्दुकलीलया न विधत्ते पत्रच्छेदादिकं नाभ्यस्यति चित्रादिकलाः
 न कुरुते शरीरस्थितिं न ददाति कस्यचिदुल्लापं न लज्जयति
 रात्रिन्दिनं केवलं निष्पन्दमन्दनिश्चललोचना परमयोगिनीव
 निराश्रम्भं किमपि ध्यायन्ती तिष्ठति । ततः पर्याकुलीभूतः
 परिकरो न जानीते तादृशविकारस्य कारणं । ततोऽतिवक्त्रभवेन
 सदा सन्निहितया सञ्चितोऽसौ रत्नवत्या, विकारहेतुः । यत-
 श्चिन्तितं तथा । श्रये कनकशेखरकुमारनामग्रहणादमन्तरमिदमव-
 स्थान्तरमस्याः संपन्नमतो निश्चितमेतत्तेनैव प्रियभगिन्या ममश्चो-
 रितं । तदिदमत्र प्राप्तकालं । निवेदयाम्येवंस्थितमेव ताताय ।
 येन तात एव तस्य प्रियभगिनीचित्तचौरस्य निग्रहं करोतीति
 विचिन्त्य निवेदितं तथा सर्वं नन्दननरपतये । चिन्तितमनेन ।
 दत्तैवेयं जनन्या विभाकराय तथापि नान्यथाधुनास्या जीवितमिति
 कृत्वा प्रेषयामि तस्यैव कनकशेखरस्य स्वयंवराभेनां । यतो नेदृशा-
 वस्थायामस्यां युक्तः कालविलम्बः । पश्चादेव विभाकरं संभालयि-
 व्यामः । ततो वत्से धीरा भव मुञ्च विषादं गच्छ कुशावर्त्तं कनक-
 शेखरायेति मधुरवचनैरालप्य देवेन सह परिजनेन प्रस्थापिता
 तत्र विमलानना । रत्नवत्यापि विज्ञापितो दैवः । यथा तात
 नाहमनया रहिता क्षणमपि जीवितुमुत्सहे । ततो मयापि यात-
 यमित्यनुजानीत यूयं । केवलं न मम कनकशेखरो भर्ता । यतः
 मापव्यं नारीणां महदेव स्नेहचोटकारणं । ततो मया तदिष्टस्य
 वयस्यस्य कस्यचिद्धार्यया भाव्यमिति । देवेनाभिहितं । वत्से यत्ते

रोचते तदेव ममाचर । न खलु वत्सा स्वयमेवानुचितमाचरिष्यति ।
ततो महाप्रसाद इति वदन्ती प्रवृत्ता रत्नवती । ततोऽनन्तर-
प्रयाणकैः प्राप्ते ते विमलाननारत्नवत्यौ अद्यास्मिन्नगरे स्थिते
बहिरुद्याने । प्रहितोऽहममुमयं विज्ञापयितुं देवपादमूलमेतदाकर्ण्य
देवः प्रमाणमिति ।

ततस्तद्भूतवचनमाकर्ण्य कनकचूडराजा हर्षविषादपूरितहृदयः
कन्यावासकदानार्थं व्यापार्थं शूरसेनं बलाधिहतमस्मान् सुमन्ति-
वराङ्गकेशरिणः प्रधानमहत्तमम् प्रत्याह । पश्यताहो परमानन्द-
कारेणमपीदमस्माकं नन्दनराजदुहिचोरागमनं कुमारविरहानक्ष
सर्पिष्वपेक्षकस्तथा ' ज्ञेते चारनियेकतुल्यं प्रतिभासते । तद्गच्छत
श्रीर्गं यूयं जयस्यते । निश्चितमेतत्तत्रैवास्ते कुमारः । निवेदयत
पद्मनृपतये मदीयावस्थां कन्यागमनं च । कारणद्वयमवगम्य प्रहे-
यत्येव कुमारं पद्मराजः । अन्यच्च नन्दिवर्धनकुमारोऽपि पद्मरा-
जमनुज्ञाप्य युष्माभिरानेयो यतः स एवोचितो वरो रत्नवत्याः ।
ततोऽस्माभिरभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । ततश्चेहामुना प्रथो-
जनेन समागता वयमिति ॥ तदिदं सर्वमस्मभ्यमेतेराख्यातं ।
तदेवं स्थिते यद्यपि युष्मद्विरहकातरहृदयतया नैदमस्माभिरभि-
धातुं शक्यं तथापि महाप्रयोजनमित्याकलव्याभिधीयते । यदुत
मा कुरुताधुना कालविलम्बं गच्छतातिवरया कुशावर्त्ते जनयतं
द्वावपि युवां कनकचूडराजचित्तानन्दमिति । ततः शोभनमाज्ञा-
पितं तातेन भविष्यत्येव कनकशेखरेण सह ममाविधोग इति
चिन्तयता मया कनकशेखरेण चाभिहितं । यदाज्ञापयति

सर्वाः सञ्जीतयस्तावत्प्रवर्तन्ते जगत्त्रये ।

दुष्टाभिसन्धिर्नो यावत्तामां विघटको भवेत् ॥

प्रादुर्भावे पुनस्तस्य क धर्मः क च नीतयः ।

तेनासौ नीतिमार्गस्य धोरैर्गीतो विलोपकः ॥

तस्य च दुष्टाभिसन्धिनरेन्द्रस्यानभिज्ञा परवेदनानां कुशला
पापमार्गे वत्सला चरटवृन्दस्यानुरक्तचित्ता निजे भर्तरि पूतनाकारा
निष्कलणता नाम महादेवी । तथा हि ।

दुष्टाभिसन्धिना तेन नानाकारैः कदर्थनैः ।

चिरं कदर्थितं दीनं लोकमालोक्य सस्मिता ॥

सा निष्कलणता देवी दुःखं गाढतरं ततः ।

जनघेसस्य नो वेत्ति तेन सा परवेदनाम् ॥

नेचोत्पाटशिरश्छेदनासिकाकर्णकर्तमम् ।

उत्कर्तनं त्वचोऽङ्गस्य खदिरस्येव कुड्मनम् ॥

ये चान्ये जन्तुपीडायाः प्रकारास्तेषु कौशलान् ।

सा निष्कलणता देवी पापमार्गे विचक्षण ॥

ये ये भुवनसन्तापकारिणो दुष्टवृष्टकाः ।

रौद्रचित्तपुरे लोकाः मन्ति द्रोहादयः खलाः ॥

ते तेऽतिवक्षभास्तस्यास्ते ते सर्वस्वनायकाः ।

अतश्चरटवृन्दस्य देवी सात्यन्तवक्त्रभा ॥

दुष्टाभिसन्धिराजेन्द्रं तं भर्तारं दिवानिग्रम् ।

मन्यते परमात्मानं सा शुश्रूषापरायणा ॥

न सुस्रति च तद्देहं मवाहयति तद्वलम् ।

अनुरक्ता निजे पत्यौ सा देवी तेन वर्धते ॥

तस्याश्च निष्कलताया महादेव्या अभिरुद्धिहेतुस्तस्य रौद्र-
चित्तपुरस्य वल्लभा तन्निवासिजनानां विनीता जननीजनकयो-
रतिभीषणा स्वरूपेण साक्षात्कालकूटसम्पुटघटितेव हिंसा नाम
दुहिता । तथा हि ।

यतः प्रभृति सा जाता कन्यका राजमन्दिरे ।

तत आरभ्य तत्सर्वं पुरं समभिवर्धते ॥

राजा पुष्टतरीभूतो देवीं स्खलत्तमागता ।

अतोऽभिरुद्धिहेतुः सा पत्तनस्य सुकन्यका ॥

ईर्ष्याप्रदेयमात्सर्यचण्डलाप्रशमादयः ।

प्रधाना ये जनास्तत्र पुरे विख्यातकीर्तयः ॥

तेषामानन्दजननी सा हिंसा प्रविलोकिता ।

स्थिता परापरोत्सङ्गे संचरन्ती करात्करे ॥

चुम्ब्यमाणा जनेनोच्चैर्बभ्रुमौति निजेच्छया ।

सा तन्निवासिस्तोकस्य तेनोक्तात्यन्तवल्लभा ॥

दुष्टाभिसन्धिनृपतेर्वचनं मातिवर्तते ।

सा निष्कलतादेव्या वचनेन प्रवर्तते ॥

शृश्रूपातत्परा निजं तयोर्हिंसा सुपुत्रिका ।

जननीजनकयोस्तेन सः विनीतेति गीयते ॥

भीषणा सा स्वरूपेण यच्चाभिहितमञ्जसा ।

तदिदानीं मया सम्यक्तथ्यमानं निबोधत ॥

अपि सा नाममात्रेण आभकम्पविधायिका ।

सर्वाः सन्नैतयस्तावत्प्रवर्तन्ते जगत्त्रये ।

दुष्टाभिसन्धिर्नो यावत्तामां विघटको भवेत् ॥

प्रादुर्भावे पुनस्तस्य क्व धर्मः क्व च नीतयः ।

तेनासौ नीतिमार्गस्य धोरैर्गीतो विलोपकः ॥

तस्य च दुष्टाभिसन्धिनरेन्द्रस्थानभिज्ञा परवेदनानां कुशला
पापमार्गे वत्सला चरटवृन्दस्थानुरक्तचित्ता निजे भर्तरि पूतनाकारा
निष्करुणता नाम महादेवी । तथा हि ।

दुष्टाभिसन्धिना तेन नानाकारैः कदर्थनैः ।

चिरं कदर्थितं दीनं लोकमालोक्य सस्मिता ॥

वा निष्करुणता देवी दुःखं गाढतरं ततः ।

जनयेत्तस्य नो ह्रेस्त्रि धाराः सत्पापकारिणः ॥

ते लोकास्तत्र वास्तव्या रौद्रचित्तपुरे सदा ।

तस्मात्तद्दुष्टलोकानां निवासस्थानमुच्यते ॥

कलहः प्रीतिविच्छेदस्तथा वैरपरम्परा ।

पिबमाद्यसुतादीनां मारणे निरपेक्षता ॥

ये चान्येऽनर्थवेतास्ता लोके सम्भावनातिगाः ।

ते रौद्रचित्ते सर्वेऽपि संपद्यन्ते न संग्रयः ॥

उत्पत्तिभूमिस्तत्तेषां पत्तनं तेन गीयते ।

यथा च नरकद्वारं तथेदानीं निगद्यते ॥

ये सत्त्वा नरकं यान्ति स्वपापभरपूरिताः ।

ते तत्र प्रथमं तावत्प्रविशन्ति पुराधमे ॥

अतः प्रवेगमार्गत्वात्तस्य निर्मलमानसैः ।

अनुरक्ता निजे पत्यौ सा देवी तेन वर्ण्यते ॥

तस्याद्य निष्कलताया महादेव्या अभिरुद्धिहेतुमांस्य रौद्र-
चित्तपुरस्य वल्लभा तन्निवासिजनानां विनीता जननीजनकयो-
रतिभीषणा स्वरूपेण मात्वात्कालकूटसम्पुटघटितेव हिंसा नाम
दुहिता । तथा हि ।

यतः प्रभृति सा जाता कन्यका राजमन्दिरे ।

तत आरभ्य तत्सर्वं पुरं समभिवर्धते ॥

राजा पुष्टतरीभूतो देवी स्खलत्प्रमागता ।

अतोऽभिरुद्धिहेतुः सा पत्तमस्य सुकन्यका ॥

~~द्विर्वाप्रद्वेषमात्सर्यचण्डलाप्रशमादयः ।~~

मानोपकोपाद्विहारशायकामित्स्नकीर्तयः ॥

दुष्टाभिसन्धिं सर्वेऽपि नरेन्द्रं पर्युपासते ॥

अतोऽन्तरङ्गचौराणां तेषां पोषणतत्परः ।

स राजा गीयते लोकैश्चौरसङ्ग्रहणे रतः ॥

सत्यशौचतपोजानसंयमप्रशमादयः ।

ये चापरे सदाचाराः शिष्टलोका यशस्विनः

दुष्टाभिसन्धिः सर्वेषां तेषामुन्मूलने रतः ।

अतोऽसौ परमः शत्रुः शिष्टानामिति गीयते ॥

वक्त्रोभिर्वर्षकोटीभिर्धर्मध्यानं यदर्जितम् ।

लोकेन तद्दृष्ट्येष चणमात्रेण दारुणः ॥

न चास्य तोषणोपायो सुगधलोकैर्विभाज्यते ।

अतो विषमशीलोऽसौ प्रकृत्या प्रतिपाद्यते ॥

सर्वेषामेव जन्तूनां किं पुनः प्रविलोकिता ॥
 साधोमुखेन शिरसा नरकं नयति देहिनः ।
 सा संसारमहावर्तगर्तसंपातकारिका ॥
 सां मूलं सर्वपापानां सा धर्मध्वंसकारिणी ।
 सा हेतुश्चित्तापानां सा शास्त्रेषु विगर्हिता ॥
 किंचिद् बहूनोक्तेन नास्त्येव ननु तादृशी ।
 लोकेऽपि दाहणाकारा सा हिंसा हन्त यादृशी ॥

इतश्चास्ति तामसचित्तं नाम नगरं । तच्च महामोहतनयो
 द्वेषगजेन्द्रो नाम नरेन्द्रः प्रतिवसति । इतश्च या प्रागाख्याता
 वैश्वानरस्य जननी मम धात्री अविवेकिता नाम ब्राह्मणी सा
 तस्य द्वेषगजेन्द्रस्य भार्या भवति । सा च केनचित्प्रयोजनेन तत-
 स्तामसचित्तान्नगराद्गर्भस्थिते मति वैश्वानरे तच्च रौद्रचित्तपुरे
 समागतासीत् । यादृक् तत्तामसचित्तं नगरं यादृशोऽसौ द्वेष-
 गजेन्द्रो राजा यादृशी साविवेकिता यच्च तस्यान्तामसचित्त-
 नगराद्रौद्रचित्तपुरं प्रत्यागमनप्रयोजनमेतत् सर्वमुत्तरञ्च कथ-
 यिष्यामः । केवलं भद्रैः श्रद्धाहीतमङ्गैरेव न तदास्य व्यतिकरण्याहं
 गन्धमपि ज्ञातवान् । इदानीमेवास्य भगवतः सदागमस्य प्रसादा-
 दिदं समस्तं मम प्रत्यक्षीभूतं । तेन तुभ्यं कथयामि ।

गतमवगम्य ममोपरि स्नेहवशेनागत्य ततो रौद्रचित्तपुरात् स्थिता
मन्निहिता । जातोऽस्या मम जन्मदिने वैश्वानरो वृद्धिं गतः
क्रमेण । कथितस्तथा तस्मै सर्वोऽप्यात्मीयः खजनवर्गः । ततस्तस्य
वैश्वानरस्य तत्र मार्गं मया सह गच्छतः समुत्पन्नैवभूता बुद्धिः ।
यदुत मयाम्बेन मन्दिवर्धनकुमारं रौद्रचित्तपुरे । दापयाम्यस्मै
दुष्टाभिसन्धिना तां हिंसाकन्यकां । ततस्तथा परिणीतया मनैष
सर्वप्रयोजनेषु गाढतरं निर्यभिचारो भविष्यति । ततो विचिन्त्य
तेनैवमभिहितोऽहं तत्र गमनार्थं । मयोक्तं । कनकग्रेखरादयोऽपि
गच्छन्तु । वैश्वानरः प्राह । कुमार नामोयां तत्र गमनप्रसरो यतो-
ऽन्तरङ्गं तद्रौद्रचित्तं नगरं । ततो विना परिजनेन मत्सहाय एव
कुमारस्तत्र गन्तुमर्हति । ततस्तदाकर्ण्यहमसङ्गोऽनीयतया तद्वचनस्य
गुह्यतया तत्र स्नेहभावस्य अज्ञानोपहततया चित्तस्थानाकलय्य तस्य
परमशुचतां अपर्यालोच्यात्महिताहितं अदृष्टाप्यागामिनीमनर्थपरं-
परां गतो वैश्वानरेण सह रौद्रचित्तपुरे । दृष्टो दुष्टाभिसन्धिः ।
दापिता वैश्वानरेण मह्यं तेन हिंसा । परिणीता क्रमेण । कृत-
मुचितकरणीयं ॥

ततः प्रहितो दुष्टाभिसन्धिना सहितो हिंसावैश्वानराभ्यां
मिलितोऽहं कनकग्रेखरादिबले । गच्छतां मार्गं प्रारभ्यः सहर्षेण
वैश्वानरेण सह जन्यः । यदुत कुमार कृतकृत्योऽहमिदानीं । मयोक्तं ।
कथम् । स प्राह । यदेषा परिणीता कुमारेण हिमा । केवलमेता-
वद्धुनाहं प्रार्थये यदेषा कुमारस्य सततमनुरक्ता भवति । मया-
भिहितं । कः पुनरेवंभवनेऽस्या उपायो भविष्यति । वैश्वानरः

सर्वेषामेव जन्तूनां किं पुनः प्रविलोकिता ॥
 साधोमुखेन शिरसा नरकं नयति देहिनः ।
 सा संसारमहावर्तगर्तसंपातकारिका ॥
 सां मूलं सर्वपापानां सा धर्मध्वंसकारिणी ।
 सा हेतुश्चित्ततापानां सा शास्त्रेषु विगर्हिता ॥
 किंचेह बज्रनोक्तेन नास्त्येव ननु तादृशी ।
 लोकेऽपि दारुणाकारा सा हिंसा हन्त यादृशी ॥

इतश्चास्ति तामसचित्तं नाम नगरं । तत्र महामोहतनयो
 द्वेषगजेन्द्रो नाम नरेन्द्रः प्रतिवसति । इतश्च या प्रागाख्याता
 वैश्वानरस्य जमनौ मम धात्री अविवेकिता नाम ब्राह्मणी सा
 तस्य द्वेषगजेन्द्रस्य भार्या भवति । सा च केनचित्प्रयोजनेन तत-
 स्तामसचित्तान्नगराद्गर्भस्थिते सति वैश्वानरे तत्र रौद्रचित्तपुरे
 समागतासीत् । यादृक् तत्तामसचित्तं नगरं यादृशोऽसौ द्वेष-
 गजेन्द्रो राजा यादृशी साविवेकिता यच्च तस्यात्तामसचित्त-
 नगराद्रौद्रचित्तपुरं प्रत्यागमनप्रयोजनमेतत् सर्वमुत्तरत्र कथ-
 यिष्यामः । केवलं भद्रेऽगृहीतमङ्गते न तदास्य व्यतिकरस्याहं
 गन्धमपि ज्ञातवान् । इदानीमेवास्य भगवतः सदागमस्य प्रसादा-
 दिदं समस्तं मम प्रत्यक्षीभूतं । तेन तुभ्यं कथयामि ।

ततः साविवेकिता तत्र रौद्रचित्तपुरे स्थिता कियन्तमपि
 कात्तं । आतो दुष्टाभिमन्विना सह परिचयः । यतो द्वेषगजेन्द्र-
 प्रतिबद्ध एवासौ दुष्टाभिमन्विश्वरटनरेन्द्रः ततोऽविवेकितायाः
 किङ्करभूतो वर्तते । ततः साविवेकिता सां मनुजगतौ समा-

ततः ममुदीर्णतया चरटवर्गस्य संजाताः परिभग्नप्रायाः कनक-
 शेखरादयः । अत्रान्तरे प्रवरसेनाभिधानेन चरटनायकेन सार्धं
 समापतितं समायोधनमिति । ततः संज्ञितोऽहं वैश्वानरेण । भक्षितं
 मया तत्कूरचित्ताभिधानं वटकं । ततः प्रवृद्धो मेऽन्तस्थापः । संजातो
 भृङ्गुटितरङ्गभङ्गुरो ललाटपट्टः । समापितं खेदविन्दुनिकरेण
 शरीरं । स च प्रवरसेनोऽत्यन्तकुशलो धनुर्वेदे निर्व्यूढसाहसः
 करवालेऽतिमिपुणः सर्वास्त्रप्रयोगेषु गर्वोद्गुरो विशावलेन प्रबल-
 वीर्यं देवतानुसरेण । तथापि सन्निहितपुण्योदयमाहात्म्यान्ने न
 लगन्ति स्म तदीयशिलीमुखाः न प्रभवन्ति स्म तदीयशस्त्राणि न
 वहन्ति स्म तस्य विद्याः अकिञ्चित्करीभूता देवता । मम तु
 चेतसि परिष्कुरितं अहो प्रियमिचवटकस्य प्रभावातिशयो यदस्य
 तेजसा ममायं रिपुर्दृष्टिमपि धारयितुं न पारयति । ततो
 मया तथा वैश्वानरवटकप्रभावाधिष्ठितेन स प्रवरसेनश्चरटनायको
 विच्छिन्नकार्मुकः प्रतिहतशेषान्यशस्त्रः सम् गृहीतचमत्कुर्वद्वास्त्रर-
 करवाक्षः स्यन्द्मादवतीर्य स्थितो भूतले प्रस्थितो मदभिमुखं ।
 अत्रान्तरे पार्श्ववर्तिन्या विलोकितोऽहं हिंसया । जातो गाढतरं
 रौद्रपरिणामः मुक्तो मया कर्णान्तमालम्ब्य निशितोऽर्धचन्द्रः । क्षिप्तं
 तेन तस्यागच्छतो मस्तकं । समुल्लसितोऽस्मद्वले कलकलः । निपा-
 तिता ममोपरि देवैः कुसुमवृष्टिः । वृष्टं सुगन्धोदकं । समाहता
 दुन्दुभयः । ममुद्घोषितो जयजयशब्दः । ततो हतनायकत्वाद्विषणं
 चरटबलं । अवलम्बितप्रहरणं गतं मे शरणं प्रतिपन्नं मया ।
 निवृत्तमायोधनं संजातः सन्धिः । प्रतिपन्नः सर्वचरटैर्मम मृत्युभावः ।

प्राह । मापराधं निरपराधं वा प्राणिनं मारयता कुमारेण न
 मनागपि धनायितव्यं । अथमस्याः । खल्वनुरक्तौभवगोपायः । मया-
 भिहितं । किमनयात्यन्तमनुरक्तया भविष्यति । वैश्वानरः प्राह ।
 कुमार भक्तोऽपि महाप्रभावेयं । यतो मयाधिष्ठितः पुरुषोऽति-
 तेजस्वितया परेषां केवलं चासमाधं जनयति अनया पुन-
 र्हिंसयात्यन्तमनुरक्तयालिङ्गितमूर्तिर्महाप्रभावतया दर्शनमात्रादेव
 जीवितमपि नाशयति । तस्मादभिमुखीकर्तव्येयं कुमारेण । मया-
 भिहितमेवं करोमि । वैश्वानरेणोक्तं । महाप्रसाद इति ॥ ततो
 मार्गं गच्छन्नाहं शशसूकरशरभशम्बरसारङ्गादीनामाटव्यजीवानां
 ग्रतमहस्याणि मारयामि स्म । ततः प्रदष्टा हिंसा संपन्ना मय्यनु-
 कूला । ततः कम्पन्ते महर्शनेन जीवाः मुञ्चन्ति प्राणानपि केचित् ।
 ततः संजातो मे वैश्वानरकथितहिंसाप्रभावे प्रत्ययः । प्राप्ता वयं
 कनकचूडविषयाभ्यर्णं । तच्चास्ति विषमकूटो नाम पर्वतः । तस्मिंश्च
 कनकचूडमण्डलोपद्रवकारिणोऽम्बरीषनामानद्यरटाः प्रतिवसन्ति । ते
 च कदर्यिताः पूर्वं मज्जशः कनकचूडेन । ततः कनकशेखरमागच्छन्त-
 मवगम्य निरुद्धस्तैर्मार्गः । प्रत्यामज्जीभृतमस्रद्वलं । ततः कलकलं
 कुर्वन्तः समुत्थिताद्यरटाः । ममास्रग्रमायोधनं । ततश्च

निपतितशरजालभिस्त्रेभकुम्भस्यनाभोगनिर्गच्छदच्छाच्छमुक्ताफ-
 लस्तोममंपूरिताश्रेयपीठभृदेयं क्षणात् । तथा

विदम्बितभटमस्तकामंख्यराग्रीवद्वन्द्वानुकारेण रक्तौघनीरेण
 दण्डाभ्रमच्छमंघातहमेन तुष्यं तदागेन मंजातमुद्यैर्महायुद्धमस्मा-
 कमिति ।

ततः समुदीर्णतया चरटवर्गस्य संजाताः परिभग्नप्रायाः कनक-
 शेखरादयः । अत्रान्तरे प्रवरसेनाभिधानेन चरटनायकेन सार्धं
 ममापतितं ममायोधनमिति । ततः संजितोऽहं वैश्वानरेण । भक्षितं
 मया तत्कूरचित्ताभिधानं वटकं । ततः प्रवृद्धो मेऽन्तस्थापः । संजातो
 भृकुटितरङ्गभङ्गुरो जलाटपट्टः । समाचितं खेदविन्दुनिकरेण
 शरीरं । स च प्रवरसेनोऽत्यन्तकुशलो धनुर्वेदे निर्युद्धसाहसः
 करवालेऽतिनिपुणः सर्वास्त्रप्रयोगेषु गवोर्द्धुरो विद्याबलेन प्रबल-
 वीर्यो देवतानुग्रहेण । तथापि सन्निहितपुण्योदयमाहात्म्यान्मे न
 लगन्ति स्म तदीयशिलीमुखाः न प्रभवन्ति स्म तदीयशस्त्राणि न
 वहन्ति स्म तस्य विद्याः अकिञ्चित्करीभृता देवता । मम तु
 चेतसि परिस्फुरितं अहो प्रियमिषवटकस्य प्रभावातिशयो यदस्य
 तेजसा ममायं रिपुर्दृष्टिमपि धारयितुं न पारयति । ततो
 मया तथा वैश्वानरवटकप्रभावाधिष्ठितेन स प्रवरसेनश्चरटनायको
 विच्छिन्नकार्मुकः प्रतिहतशेषान्यशस्त्रः सन् गृहीतचमत्कुर्वङ्गास्त्रर-
 करवालः स्यन्दनादवतीर्य स्थितो भूतले प्रस्थितो मदभिमुखं ।
 अत्रान्तरे पार्श्ववर्तिन्या विलोकितोऽहं हिंसया । जातो गाढतरं
 रौद्रपरिणामः मुक्तो मया कर्णान्तमाकृष्य निशितोऽर्धचन्द्रः । ह्रिन्मं
 तेन तस्यागच्छतो ममकं । समुल्लसितोऽस्मादले कलकलः । निपा-
 तिता समोपरि देवैः कुसुमवृष्टिः । दृष्टं सुगन्धोदकं । समाहता
 दुन्दुभयः । समुहोषितो जयजयशब्दः । ततो हतनायकत्वादियणं
 चरटबलं । अवलम्बितप्रहरणं गतं मे शरणं प्रतिपन्नं मया ।
 निवृत्तमायोधनं संजातः सन्धिः । प्रतिपन्नः सर्वचरटैर्मम मृत्युभावः ।

मया चिन्तितं । अहो हिंसाया माहात्म्यप्रकर्षः । यदनयापि विलो-
 कितस्य समैतावानुन्नतिविशेषः संपन्न इति । सम्मानितास्तेऽपि कन-
 कशेखरादिभिः । दत्तं प्रयाणकं । संप्राप्ता वयं कुशावर्त्तपुरे । समा-
 नन्दितः कनकशेखरकुमारागमनेन कनकचूडराजस्तुष्टो मद्दर्शनेन ।
 ततो विधापितस्तेन महोत्सवः पूजितः प्रणयिवर्गः । ततो गणितं
 विमलाननारत्नवत्योर्विवाहदिनं समागतं पथांघ्रेण । कृतमुचितकर-
 णीयं । ततो दीयमानैर्महादानैर्विधौयमानैर्जनजनसम्मानैर्वर्जविध-
 कुलाचारैः संपाद्यमानैरभ्यर्हितजनोपचारैर्गानवादनपानखादनविम-
 र्देन निर्भरौभूते समस्ते कुशावर्त्तपुरे परिणीता कनकशेखरेण
 विमलानना मया रत्नवतीति । ततो विहितेष्वुचितकर्तव्येषु
 निवृत्ते विवाहमहानन्दे गते दिनचयेऽदृष्टपूर्वतया कुशावर्त्तस्याति-
 रमणीयतया तत्प्रदेशानां कुतूहलपरतया धौवनस्य समुत्पन्नतया-
 स्मासु विश्रम्भभावस्य गृहीतास्मदनुज्ञां भगरावलोकनाय निर्गते
 भ्रमणिकथा सपरिकरे विमलाननारत्नवत्यौ । ततोऽनेकाश्चर्यदर्श-
 नेनानन्दपूरितहृदये संप्राप्ते ते धूतचूचुकं नामोद्यानं प्रवृत्ते क्रीडि-
 तुम् । वयं तु कनकचूडराजास्थाने तदा तिष्ठामः । यावदकाण्ड
 एव प्रवृत्तः कोलाहलः पूढतं दासचेटीभिः किमेतदिति संभ्रान्तं
 उत्थितमास्थानं । हते विमलाननारत्नवत्यौ केनचिदिति प्रादुर्भूतः
 प्रवादः । ततः सन्नद्धमस्मद्वलं लघ्नं तदनुमार्गेण । ततो मार्गखिन्नतया
 परमैन्यस्य शोकाहतयास्मदनीकस्य शोकभूभाग एव समवष्टया
 परचमूरसात्पताकिन्या । श्रुतमस्माभिर्विभाकरनामकं वन्दिभिरुद्यु-
 माणम् । ततः सर्वैरेव चिन्तितमस्माभिः । अये स एष कनक-

पुरनिवासौ प्रभाकरवन्धुसुन्दर्यास्तनयो विभाकरो यस्यै प्रभावत्या
 दत्ता विमलानना पूर्वमासीदिति निवेदितं दूतेन । ततश्चैषो-
 ऽस्मान् परिभूय हरत्येते वध्वौ दुष्टात्मेति भावयतो मे विहिता
 वैश्वानरेण संज्ञा । ततो भक्षितं मया क्रूरचित्ताभिधानं वटकं ।
 संजातो भासुरः परिणामः । ततो मयाभिहितं । अरेरे पुरुषाधम
 विभाकर परदारहरणतस्कर क यासि पुरुषो भव पुरुषो भवेति ।
 ततस्तदाकर्ण्य गङ्गाप्रवाह इव त्रिभिः स्रोतोमुखैर्वलितमभिमुखं
 परवलं । आविर्भूतास्तदधिष्ठायकास्तथ एव नायकाः । ततो मया
 कनकचूडराजेन कनकगोखरेण च त्रिभिरपि योद्धुकानैर्यथासंमुखं
 वृत्तास्ते । इतश्च योऽसौ कन्यागमनसूचनार्थं कनकचूडराजसमीपे
 समागतः पूर्वमासीन्नन्दराजदूतः स तत्रावसरे मत्सकाग्रे वर्तते ।
 ततोऽभिहितोऽसौ मया । अरे विकट जानीषे त्वं कतमाः खल्वेते
 च यो नायकाः । विकटः प्राह । देव सुष्ठु जानामि । य एव वाम-
 पार्श्वेऽनीकस्य समुखो भवतः एष कलिङ्गाधिपतिः समरसेनो नाम
 राजा । एतद्वलेनैव हि प्रारब्धमिदमनेन विभाकरेण । यतो महा-
 बलतया विभाकरपितुः प्रभाकरस्यायं स्त्रामिभूतो वर्तते । यः पुन-
 रेव मध्यममैन्ये वर्ततेऽभिमुखः कनकचूडनरपतेरयं विभाकरस्यैव
 मातुलो वङ्गाधिपतिर्दुर्मो नाम राजा । यस्त्वेष दक्षिणभागवर्तिनि
 बले नायकोऽभिमुखः कनकगोखरस्य सोऽयं विभाकर एव । यावदेवं
 कथयति विकटः तावत्समालम्बमायोधनं । तच्च कीदृशम् ।

शरजालतिरस्कृतदृष्टिपथं पथरोधसमाकुलतीव्रभटम् ।

भटकोटिविपाटितकुम्भतटं तटविभ्रमहस्तिशरीरचितम् ॥

पुरतः कुञ्जरारूढो राजा देवेन्द्रसन्निभः ।
 ददद्दानं यथाकामं प्रविष्टो निजमन्दिरं ॥
 तत्र प्रमुदिताशेषलोकलोचनवीक्षितः ।
 पुरं प्रविश्य स्वे गेहे गतः कनकशेखरः ॥
 ततो रत्नवतीयुक्तः स्यन्दनस्यः शनैः शनैः ।
 यावद्गच्छामि तत्राहं निजावासकसम्मुखम् ॥
 तावदेते समुत्थापाः प्रवृत्ताः पुरयोषिताम् ।
 जयश्रिया परीताङ्गे मयि सत्पृहचेतसाम् ॥
 जगत्प्रतिमलोऽपि येनासौ विनिपातितः ।
 द्रुमः समरसेनस्य स सोऽयं नन्दिवर्धनः ॥
 अहो धैर्यमहो वीर्यमहो दाक्ष्यमहो गुणाः ।
 अहो नूनं न मर्त्याऽयं देवोऽयं नन्दिवर्धनः ॥
 इयं रत्नवती धन्या यास्य भार्या महात्मनः ।
 धन्या वयमपि ह्येष यासां दृष्टिपथं गतः ॥
 अथवा सर्वमेवेदमहो धन्यतमं पुरम् ।
 अचिन्त्यसाहमाक्षेण यदनेन विभूषितम् ॥
 ततस्तास्तादृशीर्वाचः शृण्वतो मम मानसे ।
 महाभोहसमुत्पन्नो वितर्कोऽयमभृङ्गशम् ॥
 ममायमीदृशो लोके प्रवादोऽत्यन्तदुर्लभः ।
 यः संजातो महानन्दहेतुरुत्तकारकः ॥
 तस्यास्य कारणं तावदयस्यो हितकारकः ।
 एष वैश्वानरोऽस्यैव नात्र सन्देहगोचरः ॥

तथापि प्रियया नूनं ममेदं हन्त हिंसया ।
 सर्वं संपादितं मन्ये कृतमालोकनं यथा ॥
 अहो प्रभावो हिंसाया अहो मय्यनुरक्तता !
 अहो कल्याणकारित्वमहो सर्वगुणाढ्यता ॥
 यादृशी वर्णिता पूर्वं वरमित्रेण मे प्रिया ।
 एषा वैश्वानरेणोच्चैसादृग्मेव न संग्रयः ॥
 तस्यागृहीतसङ्केते वृत्तान्तस्यात्र कारणम् ।
 स मे पुण्योदयो नाम वयस्यः परमार्थतः ॥

केवलम् ।

तदा न लक्षयाम्येवमहं पापहतात्मकः ।
 यथा पुण्योदयाज्जातं ममेदं सर्वमञ्जसा ॥

ततश्च ।

एवंविधविकल्पेनाहं वैश्वानरहिंसयोः ।
 अत्यन्तमनुरक्तात्मा न जानामि स्म किंचन ॥
 इतश्च हृष्टमार्गेण मामकीनरयस्तदा ।
 प्राप्तो राजकुलाभरणे कृतलोकचमत्कृतिः ॥
 अथास्ति सुद्वानाथस्य दुहिता जयवर्मणः ।
 प्रिया कनकचूडस्य देवी मलयमञ्जरौ ॥
 तस्यास्य भुवनाभोगसर्वसौन्दर्यमन्दिरम् ।
 अस्ति मन्मथमञ्जूषा कन्या कनकमञ्जरौ ॥
 सा स्रन्दनस्यं गच्छन्तं वातायनकसंस्थिता ।
 मां दृष्ट्वा पञ्चवाणस्य शरगोचरतांगता ॥

कुट्टहलवशेनाय वीचमाणेन सर्वतः ।

गवाचे लौलथा दृष्टिर्मया तत्र निपातिता ॥

ततः कनकमञ्जर्या लोललोचनमौलिता ।

क्षणं सा मामिका दृष्टिश्चलति सा न कीलिता ॥

सापि तां मामिकां दृष्टिं पिवन्ती स्तिमितेक्षणा ।

स्नेदकमनरोमाश्चैर्यक्तकामा क्षणं स्थिता ॥

मम तस्याश्च सानन्दं दृष्टिसंयोगदीपितम् ।

मदीयसारयिभावं तेतलिस्तमलक्षयत् ॥

ततश्चिन्तितं तेतलिना । अये रतिमकरकेतनयोरिवातिसुन्द-
रोयमनयोरसुरागविशेषः । केवलं महाजनसमक्षमेवमनिमेषाक्षतया
निरीक्षमाणस्यैनां हीनसत्त्वतया लाघवमस्य संपश्यति । रत्नवत्याश्च
कदाचिदीयां संपद्येत । ततो न मे युक्तमुपेक्षितुमिति । ततः
काकलीं हत्वा चोदितस्तेतलिना स्यन्दनः । ततोऽहं लावण्यामृत-
पङ्कमग्नमिव कपोलपुलककण्टकलग्नमिव मदनशरशलाकाकी-
लितामिव तदीयसौभाग्यगुणस्यूतामिव कनकमञ्जरीवदनकमलाव-
लोकनात् कथंचिद्दृष्टिमाकृष्य तस्यामेव निचिप्रददयः प्राप्तः क्रमेण
निजमन्दिरे । तत्र च शून्यमनस्कोविधाय दिवसोचितं कर्तव्यमाकूढो
ऽहमुपरितनभूमिकायां । ततः प्रस्थाप्य समस्तं परिजनमेकाकी
निषण्णः शय्यायां । तस्यां चापरापरैः कनकमञ्जरीगोचरैर्वितर्क-
कल्लोलैर्विधुरितचेतोवृत्तिर्न जानामि साहं । यदुत किमागतोऽस्मि ।
किं गतोऽस्मि । किं तत्रैव स्थितोऽस्मि । किमेककोऽस्मि । किं
परिजनवृतोऽस्मि । किं सुप्तोऽस्मि किं वा जागर्मि । किं रोदिमि

किं वा न रोदिमि । किं दुःखमिदं किं वा सुखमिदं । किमु-
त्कण्टकोऽयं किं वा व्याधिरयं । किमुत्सवोऽयं किं वा व्यसनमिदं ।
किं दिनमिदं किं वा रजनीयं । किं मृतोऽस्मि किं वा जीवा-
मीति । कचिदीषलभ्यचेतनः पुनश्चिन्तयामि । अये कं गच्छामि ।
किं करोमि । किं शृणोमि । किं पश्यामि । किमालपामि ।
कस्य कथयामि । कोऽस्य मे दुःखस्य प्रतीकारो भविष्यतीति ।

एवं च पर्याकुलचेतसो निविद्धाग्नेषपरिजनस्यापरापरपार्श्वेण
शरीरं परावर्तयतो महानारकस्येव तीव्रदुःखेनालभ्यनिद्रस्यैव
सहिता वा रजनी । समुद्रतोऽंशुमाली । गतस्तथैव तिष्ठतो मेऽर्ध-
प्रहरः । अचान्तरे समागतस्तेतलिः । अतिवल्लभतया मे न वारितः
केनापि । प्राप्तो मत्समीपं । हतमनेन पादपतनं । निषण्णो भूतले ।
विरचितंकरमुकुलेन चाभिहितमनेन । देव नीचजनसुलभेन चाप-
लेन किंचिद्देवं विज्ञापयिष्यामि तच्चार्वचाह वा सोढुंमर्हति देवः ।
मयाभिहितं । भद्र तेतले विश्रब्धं वद । किमियत्याकूर्चशोभया ।
तेतलिनाभिहितं । यद्येवं ततो मया देवपरिजनादाकर्णितं यथा
रथादवतीर्य देवो न ज्ञायते किमत्र कारणं सोद्देग इव निधि-
द्वाग्नेषपरिजनः सचिन्तः शयनीये विवर्तमानस्तिष्ठति । इतश्च
स्यन्दनाश्रानां दृष्टिं कारयतो सहितोऽतीतदिनगेषः । ततो रात्रौ
समुत्पन्ना मे चिन्ता । यदुत किं पुनर्देवस्योद्देगकारणं भविष्यति ।
ततस्तदलक्षयतश्चिन्ताविधुरस्य जायत एव मे विभाता रजनी ।
ततो यावदुत्थाय किलेहागच्छामि तावद्दृष्टमं प्रयोजमान्तर-
मापतितं । तेनातिवाह्येयतीं वेलामहमागत इत्यतो निवेदयतु देवः

प्रसादेन शरीरकुशलवार्तामात्रायत्तजीविताय किङ्करापसदायासै
 जनाय यदस्य व्यतिकरस्य कारणमिति ब्रुवाणः पतितो मेचर-
 णयोस्तेतलिः । ततो मया चिन्तितं । अहो अस्य मयि भक्तिप्रकर्षः
 अहो वचनकौशलं । युज्यत एवासौ सद्भावः कथयितुं । तथापि
 वामशीलतया मदनविकारस्य मयाभिहितं । भद्र तेतले न जाने
 किमत्र कारणं । केवलं यतः प्रभृति दृष्टमार्गमतिक्रम्य समानीत-
 स्त्वया रथो राजकुलाभ्यर्णे धारितस्तत्र कियन्तमपि क्षणं तदा-
 रात्सर्वाणि मे विलीयन्तेऽङ्गानि प्रवर्धतेऽन्तस्तापः ज्वलतीव भवनं
 न सुखायन्ते जनोक्तापाः आविर्भवति रणरणकः समुद्रूतालीक-
 चिन्ता शून्यमिव हृदयं । ततोऽहमस्य दुःखस्यालम्परिचाणोपायः
 खल्वेवं स्थित इति ततः सहर्षेण तेतलिनाभिहितं । देव यद्येवं
 ततो विज्ञातं मयास्य दुःखस्य निदानमौषधं च । न विषादः कर्तव्यो
 देवेन । मयाभिहितं । कथं । तेतलिः प्राह । समाकर्णय निदानं
 तावदस्य दुःखस्य चचुर्दोषः । मयोक्तं । कस्य सम्बन्धी । तेतलिः प्राह ।
 न जाने किमसौ ललिता न वा देवेन मया पुनर्दृष्टीं ब्रूतां
 निरूपिता तत्र राजकुलपर्यन्तवर्तिनि प्रासादे वर्तमाना काचिद्-
 दृष्टद्वारिका देवमर्धतिरस्थीनेनेक्षणयुगलेन साभिनिवेशमङ्गप्रत्यङ्गतो
 निरूपयन्ती । तन्निश्चितमेतत्तस्या एव सम्बन्धी चचुर्दोषोऽयं । यतो
 देव अतिविषमा विषमशीलानां दृष्टिर्भवति । ततो मया चिन्तितं ।
 वष्टः खल्वेष तेतलिः । बुद्धोऽनेन मदीयभावः । विलोकिता सा
 चिरमनेन । अतः पुण्यवानयं । यतश्च वदत्येष यथा लब्धं मया तवास्य
 दुःखस्य भेषजमिति ततः संपादयिष्यति नूनं तां मदनज्वर-

हरणमूलिकां कन्यकाभेय मे । तस्मात्प्राणनाथो ममायं वर्तत इति
विचिन्त्य समारोपितो बलात्पर्यङ्के तेतलिः । अभिहितश्च । साधु
भो साधु सुष्ठु विज्ञातं भवता मदीयरोगनिदानं । इदानीमौष-
धमस्य निवेदयतु भद्रः । तेतलिनाभिहितं । देव इदमव चक्षुर्दोषे
भेषजं । यदुत नियुण्वद्भनारीभिः कार्यतां सम्यग् लवणावतारणकं
विधीयतां मन्त्रकुशलेरपमार्जनं लिख्यन्तां रक्षाः निबध्यन्तां
कण्डकानि शत्रुशूल्यन्तां भूतिकर्माणि । अन्यच्च । प्राक्किमपि किल
प्रत्युच्चारिता न प्रभवतीति कृत्वा गत्वा निष्ठुरवचनैर्गाढं निर्भ-
र्त्यतां सा दारिका । यदुत हे वामलोचने निरौक्षितस्त्वया
विषमदृष्ट्या देवः । तत्स्वं ज्ञाता बुद्धा तिष्ठसि । यदि च
देवस्य शरीरे मनागपि सुखितं भविष्यति ततो नास्ति ते
जीवितमिति । एवं क्रियमाणे देव नियमादुपशान्त्येष चक्षुर्दोषः ।
तदिदमस्य भेषजं मया विज्ञातमिति । ततो विहस्य मयाभिहितं ।
भद्र तेतले पर्याप्तं परिहासेन । निवेद्यतां यद्यवधारितः कश्चिद्भवता
निश्चितं महुःखविगमोपायः । तेतलिः प्राह । देव किमलभ्य-
देवदुःखप्रतीकारा एव देवपादोपजीविनः कदाचिदपि देवस्य
पुरतः शोढेने सति देवे सद्यर्पं जल्पितमुत्सहन्ते । तस्मान्मा कुरुत
विषादं । सिद्धमेव देवसमीहितं । मया हि देवोद्देगनिरामार्थमेवैष
परिहासो विहितः । मयाभिहितं । दर्शय तर्हि कथं सिद्धमस्मात्स-
मीहितम् । तेतलिः प्राह । देव विज्ञायितमिदमादावेव मया ।
यथा मम प्रत्युपस्येव देवसमीपमागच्छतो बृहत्तमं प्रयोजनान्तर-
मापतितं । तेन लब्धितो ममायं दिनार्थप्रहर इति । तद्देवसमी-

हितसिद्ध्यर्थमेव प्रयोजनान्तरं । कथमन्यथा दृष्टमलमस्योपपद्यते ।
 यतोऽस्ति मम परिचिता मलयमञ्जरीसम्बन्धिनी कपिञ्जला
 नाम वृद्धगणिका । सा मम शयनादुत्तिष्ठतः पुरतः प्रविश्य
 मङ्गवने वयस्य चायध्वं चायध्वमिति महता शब्देन पूछतवती ।
 ततोऽनुपलब्धभयकारणेन मयाभिहितं । भद्रे कपिञ्जले कुतस्ते भयं ।
 तथाभिहितं । मीनकेतनादिति । मयाभिहितं । कपिञ्जले अश्वद्वेष्ट-
 मिदं । यतोऽहमेवं तर्कयामि । यदुत कुङ्कुमरागपिङ्गलपलितचि-
 ताज्वालावलीभासुरं कटकटायमानास्थिपञ्जरशिवाशब्दभैरवं संकु-
 चितवलीतिलकजालपिच्छलताभीषणं उल्लसितशवाकारलम्बमाना-
 तिखूलस्तनभयानकं अतिरौद्रमहाशयशानविभ्रमं त्वदीयशरीरमि-
 दमुपलभ्य नूनं कामः कातरनर द्वाराटोर्दत्त्वा दूरतः प्रपला-
 यते । ततः कुतस्ते भयमिति । कपिञ्जलयाभिहितं । अयि अली-
 कदुर्विदग्ध न ललितस्त्वया मदीयोऽभिप्रायः । तेनेवं प्रवीषि ।
 अतः समाकर्षय यथा मे मदनाङ्गयमिति । मयाभिहितं । तर्हि
 निषेदयतु भवती । सा प्राह । अस्ति तावदिदितैव भवतो मल-
 यमञ्जरी नाम मम स्त्रामिनी । तस्याश्चास्ति कनकमञ्जरी नाम
 दुहिता ॥ अचान्तरे तेतलिना कनकमञ्जरीनामग्रहणादेव स्पन्दितं
 मे दक्षिणलोचनेन स्फुरितमधरेण उच्छसितं हृदयेन रोमाञ्चि-
 तमङ्गेन गतमिवोद्वेगेन । ततो मया चिन्तितं । नूनं येषां मम
 हृदयदयिता कनकमञ्जरीत्युच्यते । सर्वर्षेण चाभिहितं । ततस्ततः ।
 ततो ललितमदीयभावेन अहो प्रियनामोच्चारणमन्त्रसामर्थ्यमिति
 विचिन्त्य तेतलिनामुसन्दधानेन कपिञ्जलावचनमिदमभिहितं ।

सा च मदीयस्तन्यपानेन संवर्धिता । तेन मम सर्वस्वमिव शरीर-
मिव हृदयमिव जीवितमिव सा कनकमञ्जरी स्वरूपादव्यतिरे-
किणी वर्तते । अधुना पीड्यते सा वराकी मकरध्वजेन । ततो
यत्तस्या मीनकेतनाद्भयं तत्परमार्थतो ममैव भयमिति ॥ तदि-
दमाकर्ण्य धारयतस्तेतलेराकृत्य करवालमरे रे मन्मथहतकं मुञ्च
मुञ्च मे प्रिया कनकमञ्जरीं पुरुषो वा भव दुरात्मन्नास्त्यधुना ते
जीवितमिति मुवाणोऽहमुत्थितः शयनीयतस्त्रादेगेन । तेतलिनाभि-
हितं । देव अलमवेगेन । न खलु सदये देवेदं कनकमञ्जरीं
मदनहतकादन्यस्माद्वा सकाशाद्भयगन्धोऽपि । कथानकं चेदमतस्त-
च्छेषमप्याकर्णयतु देवः । ततस्तद्वचनेनाहं पुनः प्रत्यागतचेतनो
ममागं विलसौभूतो निषण्णः शय्यातले । तेतलिः प्राह । ततो
मयाभिहितं । भद्रे कपिञ्जले किं पुनर्निमित्तमासाद्य तस्यां
कनकमञ्जरीं प्रभवति मदनहतकः । कपिञ्जलयाभिहितं आकर्ण्य ।
अस्ति तावदतीते दिने संपन्नं वधूहरणविद्धरं । संजातो देवस्य
कनकचूडस्य परैः सह महासङ्ग्रामः । ततो लभ्यपताकेषु नगरं
प्रविशत्यु कनकचूडकनकशेखरनन्दिवर्धनेषु कुटुम्बलवग्नेनाहं गेहा-
न्निर्गत्य स्थिता हृदमार्गे । प्रविष्टेषु गता स्वामिनी भवमं ।
आरूढा चोपरितनभूमिकायां । तत्र च वातायने वर्तमाना राज-
मार्गाभिमुखनिःसारितवदनकमला निष्यन्दमन्दस्तिमितशून्यदृष्टिका
चित्रविन्यस्तेव शैलघटितेव निष्यन्नयोगेव परमयोगिनी व्युपरता-
शयाङ्गप्रत्यङ्गचलनचेष्टा दृष्टा मया कनकमञ्जरी । ततो हा
किमेतदिति विचिन्त्य स सङ्ग्रामं पुत्रि कनकमञ्जरीति पुनः पुनस्ता-

महमाहृतवती । न च दत्तं मे मन्दभाग्यायास्तया प्रत्युत्तरं ।
 इतश्च तस्मिन्नवसरे तत्रासीत्कदलिका नाम दासदारिका ।
 ततस्तां प्रति मयाभिहितं । भद्रे कदलिके केन पुनर्हेतुना वत्सायाः
 कनकमञ्जर्या इयमेवंविधावस्था संजातेति । कदलिकयाभिहितं ।
 अस्मै न सम्यग् लक्षयामि । केवलं यतः प्रभृति राजमार्गेऽवतीर्णा
 नन्दिवर्धनकुमारः पतितो दृष्टिगोचरे भतृदारिकायाः तत्
 आरभ्येयं प्रसुदितेव लम्बरत्नेव अमृतसिक्तेव महाभ्युदयप्राप्तेव
 अनाख्येयं किमपि रसान्तरमनुभवन्ती मया दृष्टासीत् । यदा
 त्वतीतोऽसौ दृष्टिगोचरात् तदेयमिदृशीमवस्थां प्राप्तेति तत-
 स्तदाकर्ण्य मरिच्यतीयमलतप्रतीकारेति संचिन्त्य शोकविक्ल-
 तथा विहितो मया हाचारवः । तदाकर्णेनेन समागता मलयम-
 ञ्जरी । ततः सापि किमेतत्कपिञ्जले किमेतदिति वदन्ती निरौघ्य
 कनकमञ्जरीं विलपितुमारब्धा । ततो बृहत्तमतया वोसस्य
 जमनीवस्ततया हृदयस्य स्वभ्यस्ततया विनयस्य मनाक् संजात-
 चेतना संपन्ना कनकमञ्जरी । मोटितमनया शरीरकं । प्रवृत्ता
 जृम्भितुं । ततस्तां स्वकीयोत्सङ्गे निधाय मलयमञ्जर्याभिहितं ।
 वत्से कनकमञ्जरि किं ते शरीरके बाधते । कनकमञ्जर्याभिहितं ।
 अस्मै नाहमन्यत्किंचिल्लक्षयामि । केवलं दाहज्वरो मे शरीरं
 बाधते । ततो यावदाकुला वयं कुर्मस्तथाः शरीरस्य मलयजरसेन-
 सेचनं प्रेरयामः कर्पूरजलविन्दुवर्षाणि तालवृन्तानि प्रयच्छामोऽङ्गे
 हिमसेकशीतला जलार्द्राः समर्पयामो मुञ्जमुञ्जः कर्पूरपूरितानि
 नागवल्लीदलवीटकानि समाचरामोऽन्यामप्यनेकाकारां शीतक्रियां

तावद्गतोऽस्तं वासरेयुरः समुद्रतो निग्रीथिनीनाथः परिस्त्रावितं
चन्द्रिकया नभस्तलं । ततो मयाभिहिता मलयमञ्जरौ । स्वामिनि
सघर्ममिदं स्थानं । अतः प्रकाशे निःसार्यतां राजदुहिता ।
तथाभिहितं । एवं क्रियतां । ततो हिमगिरिविशालशिलाविभ्रमे
सुधाधवलपकाग्रहर्म्यतले कथंचिद्धार्यमाणा नीता कनकमञ्जरौ
विरचितं तत्रातिग्रीतलनस्निनीदलपल्लवशयनीयं । तत्र तां निवेद्य
विहितानि भुजयुगले मृणालनालवल्लयानि । स्थापितो वचस्यले
सिन्दुवारहारः । समुपनीताः स्वर्गमार्थं प्रक्षेपमाक्षेप महासरोवर-
स्यापि स्थानभावसम्पादकाः ग्रीतवीर्या महामणयः । लगति च
तत्र प्रदेशे स्तत एव बलिनामपि रोमहर्षदन्तवीणासञ्जननो
गन्धवाहनः । ततो मलयमञ्जर्याभिहितं । वत्से कनकमञ्जरि किम-
पगताधुना भवत्या दाहज्वरबाधा । कनकमञ्जरौ प्राह । नहि
नहि अम्ब प्रत्युताधुना मम मतिः यदुतान्तगुणा सा वर्तते ।
यतः प्रज्वलितखदिराङ्गारपुञ्जायते मां प्रत्येय शगधरक्षतकः ।
ज्वालाकलापायते चन्द्रिका । विस्फुलिङ्गायते तारकानिकरः ।
दहति मामेष नलिनीदलस्रक्षरः । शोषयन्ति सिन्दुवारहारा-
दयः । किं वञ्चना हतशरीरकमपि मेऽधुना पापाया दाहात्मक-
तया वक्षिषिण्डायते ॥ ततो दीर्घं निःश्वस्य मलयमञ्जर्याभिहितं
भद्रे कपिञ्जले जानासि वत्सायाः किं पुनरौदृग्दाहज्वरकारणं ।
मया तु कर्णे स्थित्वा निवेदितं तस्यास्तत्कदलिकावचनं । मलय-
मञ्जर्याभिहितं । यद्येवं ततः किं पुनरत्र प्राप्नोष्य ॥ अत्रान्तरे
समुत्थितो राजमार्गे शब्दः । यदुत सिद्धमेवेदं प्रयोजनं । केवलं

वेलाच विलम्बिते । ततः सहर्षया मयाभिहितं । स्वामिनि गृहीतः
 शब्दार्थः । सा प्राह । वाढं गृहीतः । मयाभिहितं । यद्येवं ततः
 सिद्धमेव वत्सायाः कनकमञ्जर्याः समीहितं । स्पन्दते च मम
 वामलोचनं । अतो नात्र सन्देहो विधेयः । मलयमञ्जरी प्राह ।
 कोऽद्यापि सन्देहः सिध्यत्येवेदं ॥ अत्रान्तरे कनकमञ्जर्या एव ज्येष्ठा
 भगिनी मणिमञ्जरी नाम सा समारुह्य हर्म्यतलं सहर्षा निषणा-
 स्तत्समीपे । मयाभिहितं । वत्से मणिमञ्जरि निर्दुःखसुखतया
 कठोरा त्वमसि । सा प्राह । कथं । मयोक्तं । या त्वमेवमस्मासु
 विषादवतीषु सहर्षा दुःश्लेसे । मणिमञ्जर्याभिहितं । अथ किं
 क्रियतां । न शक्यते गोपयितुं महन्ने हर्षकारणं । मयोक्तं ।
 आख्याहि वत्से कौदृशमिति । मणिमञ्जर्याक्तं । गुताहमासं तात-
 समीपे । निवेशिता तातेन निजोत्सङ्गे । तदा च तातस्य कनक-
 शेखरः पार्श्ववर्ती वर्तते । ततस्तं प्रति तातेनाभिहितं । पुत्र
 धेनानेन नन्दिवर्धनेन महाबलावपि तौ समरसेनद्रुमौ लीलया
 विनिपातितौ स नैष सामान्यः पुरुषः । न चास्य सुकृतस्य वयं
 जीवितदानेनापि निष्क्रयं गच्छामः । तदिदमत्र प्राप्तकालं ।
 जीवितादपि वल्लभतरे ममैते मणिमञ्जरीकनकमञ्जर्यौ । दत्ता
 चेयं पूर्वमेवास्मैव महत्तमसहोदराय ग्रीलवर्धनाय । इयंतु कनक-
 मञ्जरी साम्प्रतमस्मै नन्दिवर्द्धनाय दीयतामिति । कनकशेखरेणोक्तं ।
 चारु मञ्चितं तातेन । तात एवोचितं जानीते । ततो दातव्ये-
 वेति । स्थापितस्नाभ्यां सिद्धान्तः । समुत्थिताहं तातोत्सङ्गात् प्रवृत्ता
 चेहागन्तुं । चिन्तितं च मया । अहो मे धन्यता अहो अनुकूलता

दैवस्य अहो सुपर्यालोचितकारिता तातस्य अहो विनयः कनक-
 ग्रेखरस्य । भविष्यत्येवं प्रियभगिन्या सह मम यावज्जीवमविद्योगः ।
 ललिस्थावहे नानाविधं । एवं च चिन्तयन्त्या ममाविर्भूतः स्फुट-
 बहिलिङ्गो हर्षः । तदिदं मे हर्षकारणमिति । मलयमञ्जर्या-
 भिहितं । कपिञ्जले पश्य कालहौनो निमित्तस्य संवादः । मयोक्तं ।
 किमाश्चर्यं यतो देवीयमुत्पातुका भाषा भवति । केवलं वत्से कनक-
 मञ्जरि मुद्देदानीं विषादं । अवलम्ब्य धैर्यं । सिद्धमधुना नः
 समीहितं । व्यपगतं भवत्या दाहज्वरकारणं । प्रतिपादितासि
 देवेन हृदयमन्दनाय नन्दिवर्धनाय ॥ ततः संजाताद्यासापि हृदये
 कुटिलशीलतया मदनस्य विधाय ममाभिसुखं विषममृकुटिं
 कनकमञ्जर्याभिहितं । आः भवतु मातः किमेवमस्त्रीकवचनैर्मां
 प्रतारयसे । गिरोऽपि ममाधुना स्फुटति लग्नमग्नेनासंबद्धप्रलापेन
 मलयमञ्जर्याभिहितं । वत्से मा मैवं बोधः । सत्यमेवेदं नान्यथा
 वत्सया संभावनीयं । ततः कुतो ममेयन्ति भाग्यानीति शनैर्वदन्ती
 स्त्रिताधोमुखी कनकमञ्जरी । ततस्तां निजपतिभक्तस्त्रीकथानिका-
 कथनव्याजेन विनोदयन्तीभिरस्माभिरतिवाहिता रजनी । न
 चाद्याप्युपगम्यति तस्याः परिदहनं । मया चिन्तितं । यावत्क्रमेण
 संपत्स्यते नन्दिवर्धनदर्शनं तावन्मरिच्यतीयं राजदुहिता । अतः
 पश्यामि तावत्तेतलिं । वल्लभोऽसौ कुमारस्य शक्नोति तं विज्ञा-
 पयितुं । कदाचित्ततः संपद्यतेऽस्याः परिचाद्यैव कुमारदर्शनेनेति
 विचिन्त्य समागताहं त्वत्समीपे । तदिदं निमित्तमासाद्य तस्यां
 प्रभवति मीनकेतन इत्येतदाकर्ण्य वयस्यः प्रमाणं ॥ मयाभिहितं ।

यद्येवं ततो यद्यपि वशेन्द्रियो देवो महासत्त्वतया च दणमिव-
स्त्रैणमांकलयति तथाप्येवं विज्ञापयामि यथाभ्युद्धरति निजदर्शनेन
राजदुहितरं । केवलं रतिमन्मथे कानने भवतीभिः स्यातव्यं । ततो
महाप्रसादोऽनुगृहीतोऽस्मीति वदन्ती पतिता मञ्जरणयोः कपि-
ञ्जला । गता स्वभवनं । अहमपीहागतः । तदिदं देव मया भव-
द्भूतमेषजमवाप्तं ॥

मयाभिहितं । साधु तेतले साधु त्वमेव वक्तुं जानीषे । ततः
समारोपितस्तस्य वचःस्थले मयात्मौथो हारः परिहिता भुजयोः
कटककेयूरादयः । तेतलिः प्राह । देवाच तुच्छकिङ्करजने देव-
कीयोऽयमतिप्रसादोऽनुचित इवाभासते । मयाभिहितं । आर्य
प्राणप्रदेऽपि सदैवे किं किञ्चिदनुचितमस्ति । तन्न कर्तव्योऽत्र
भवता संशोभः । त्वं ममेदानीं जीवितादव्यतिरिक्तो वर्तसे ॥

अचान्तरे समागतो द्वारि विमलो नाम महाराजमहन्तमो
निवेदितो मे प्रतिहार्या । स्थितः पृथगासने तेतलिः । प्रविष्टो
महन्तमः । कृतोचिता प्रतिपत्तिः । अभिहितमनेन । कुमार देवेन
प्रहितो युष्मत्समीपेऽनेनार्थेण । यथास्ति मम जीवितादपीष्टतमा
कनकमञ्जरी नाम दुहिता । सा ममोपरोधात् कुमारेण स्वयं
पाण्डिचरणेनाह्लादनीया ॥ ततो निरीक्षितं मया तेतलिवदनं ।
तेनाभिहितं । देवानुवर्तनीयो महाराजो देवस्य । अतो मान्यता-
मियं तस्य प्रथमप्रणयप्रार्थना । मयाभिहितं । तेतले त्वमत्र
प्रमाणं । विमलः प्राह । कुमार महाप्रसादः । ततो निर्गतो
विमलः ॥ तेतलिनाभिहितं । देव गम्यतामिदानीं तत्र रतिमन्मथे

कानने । मा लम्बनीभूत्वा राजदुहिता कालहरणेन । मया-
 भिक्षितमेवं भवतु ॥ ततस्तेतल्लिख्याय एव गतोऽहं तत्रोद्याने ।
 दृष्टं तदपहमितनन्दनवनं काननं । ततश्चम्पकवौषिकासु कदली-
 गुपिलेषु अतिसुक्ककलतावितानेषु केतकीपण्डेषु मृदौकामण्डपेषु
 अशोकवनेषु लवलीगहनेषु नागवल्ग्वारामेषु नलिनमरोवरोपान्तेषु
 विचरितमितस्येत्य भूयो भूयः कनकमञ्जरीदर्शनलोलुपतया ।
 न च दृष्टा सा कुरङ्गलोचना । ततो मया चिन्तितं । हन्त
 प्रतारितोऽहमनेन तेतलिना । विमलव्यतिकरोऽपि नूनं तेतलेरेव
 मायाप्रपञ्चः । कुतस्तद्दर्शनसम्पादकानि भाग्यानि मादृशां ॥ अत्रा-
 न्तरे श्रुतो मया तरुलतागहनमध्ये कलनूपुरध्वनिः । ततोऽपसृत्य
 तेतल्लिखमीपाश्विहृतं तद्गहनं मया । दृष्टा च तमालतरोरध-
 स्ताद्वर्तमाना स्वर्गात्परिभ्रष्टेवामराङ्गना स्वभवनान्निष्कासितेव नाग-
 कन्यका रतिरिव मदनविरहकातरा सगोकाकनकमञ्जरी ।
 विलोकितमनया तरुलतारया दृष्ट्वा दिक्चक्रवालं । न दृष्टः
 कोऽपि सत्त्वः । ततोऽभिहितं तथा । हे भगवत्यो वनदेवताः
 प्रतीतमेवेदं भवतीनां । यत्किञ्च प्रतिपन्नं तेतलिना तस्य जनस्या-
 नयनं दत्तोऽत्र रतिमग्नये कामने सङ्केत इत्युपप्रलोभ्याहमिहा-
 नीता तथा जरन्मार्ज्या । अधुना किलासौ जनो न दृश्यत इति
 तं गवेपयामीत्यभिधाय मामेकाकिनीं विमुच्य सा न जाने कुत्र-
 सिद्धता । तदेवं प्रतारिताहमिन्द्रजालरचनाचतुरया कपिञ्जलया ।
 तदलं मे जीवितेन शिथविरहानलदग्धाया आप्तजनेनापि
 वक्षिताया मन्दभाग्यायाः । केवलं प्रसादाद्भगवतीनां जन्मान्तरेऽपि

स एव जनो भर्ता भूयादिति वदन्त्या वल्मीकमारुह्य निवद्ध-
 स्तमालतरुशाखायां पाशकः । निमिता तत्र शिरोधरा । प्रवृत्ता
 मोक्षं शरीरं । अचान्तरे सुन्दरि मा साहसं मा साहसमिति
 ब्रुवाणः प्राप्तोऽहं वेगेन धृतं । वामभुजेनाग्रिष्य मध्यदेशे निपतच्छ-
 रीरं । द्विजो दक्षिणकरेणासिपुत्रिकया पाशकः । आश्रयिता
 पवनदानेन । अभिहिता च । देवि किमिदमसमञ्जसमारब्धं । ननु
 स्वाधीनोऽयं जनस्ते वर्तते । तन्मुञ्च विषादं । ततः सा तथैव स्थिता
 धूर्णमानविलोलविलोचना मां गिरौचमाणा तत्क्षणमनेकरस-
 संभारगर्भनिर्भरं सुपरिस्फुटं मदनचिह्नं योगिनामपि वाग्वोचरा-
 तीतं स्वरूपं धारयन्ती मया विलोकिता । कथं एकाकिनैति
 भीता स एवायमिति सहर्षां कुत इति साग्रङ्गा स्वरूपोऽयमिति
 ससाध्वसा स्वयमागतेति सलज्जा विजने प्राप्तेति दिव्य निक्षिप्त-
 तरलतारिका दत्तसङ्केतेति विश्वसा दृष्टमिदमनेन मदीयमाच-
 रणमिति सवैलक्ष्या लज्जीरिव चीरोदमन्यमोत्थितमात्रा विशद-
 स्त्रेदजलप्लावितदेहतया कदम्बकुसुममालिकेव परिस्फुटपुलकोद्भेद-
 सुन्दरतया पवनप्रेरिततरुमञ्जरीव प्रकम्पमानसर्वाङ्गतया आनन्द-
 सागरमवगाहमाना स्तिमितनिष्यन्दमन्दलोचनतया । सामभिव्यक्तै-
 रचरैर्मुञ्च मुञ्च कठोरहृदय मुञ्च न कार्यमनेन जनेन जनस्येति
 वदन्ती मदीयभुजमध्याद्दहिर्मुखं निष्यतितुमारब्धा । ततो निवे-
 शिता मया ललितकोमले दूर्वाविताने । निषण्णः स्वयमभ्यर्ण एव
 तदभिमुखः । ततो ऽभिहितं मया । सुन्दरि मुञ्च लज्जां । परि-
 त्यज कोपं । न खल्वज्ञाकारौ किङ्करजनोऽयं कोपस्य गोचरो

कपिञ्जले नूनं रतिमन्मथयोरिवानयोर्योगेनेदमुद्यानमद्येव यथार्थं
 संपन्नं । इतरथा व्यर्थकमेवास्य रतिमन्मथमित्यभिधानं पूर्वमासीत् ।
 ततोऽस्मान्निकटदेशे प्राप्ते तेतलिकपिञ्जले । समुत्थिता ससंभ्रमेण
 कनकमञ्जरी । कपिञ्जलयाभिहितं । वत्से निषीदालं संभ्रमेण ।
 ततोऽमृतपुञ्जक इव तत्र दूर्वाविताने निषण्णानि स्नेहनिर्भरसंहास-
 विग्रभजस्यैः स्थितानि वयं कियन्तमपि क्षणं ॥ अत्रान्तरे समागतौ
 योगन्धरो नाम कन्यान्तःपुरकञ्चुकी । तेन च विधाय मम प्रणामं
 सत्वरमाहता कनकमञ्जरी । कपिञ्जलयाभिहितं । भद्र किमि-
 तीदमाकारणं । योगन्धरः प्राह । श्रुतेयमपटुशरीरा रात्रौ देवेन ।
 ततः प्रभाते स्वयमेव गवेषिता स्वस्थाने न शोपलब्धा । ततः पर्या-
 कुलीभूतो देवः । संमादिष्टोऽहमनेन । यथा यतः कुतश्चिद्वत्सा
 गृहीत्वा शीघ्रमागच्छेति । तदिदमाह्वानकारणं । ततस्तदाकर्णा-
 लङ्घनीयवचनस्तात इति मन्यमानां मुञ्जमुञ्जमां बलिततारं विलो-
 कयन्ती सालस्यं प्रस्थिता सह कपिञ्जलया कनकमञ्जरी क्रमे-
 णातिक्रान्ता दृष्टिगोचरात् । तेतलिनाभिहितं । देव किमिदानी-
 मिह स्थितेन । ततोऽहं तदेवं कृतककोपं वदनं तदेव मुञ्च
 मुञ्च कठोरहृदय मुञ्चेति वचनं तच्च विलसद्गगनकिरणरञ्जित-
 मधरविम्बं तदेव च हर्षातिरेकसूचकममलकपोलविस्फुरितं तच्च
 सङ्गावसमर्पकं सलज्जं चरणजुष्टेन भूमिलेखनं तदेव चाभिलाषा-
 तिरेकचन्दर्शकं तिरश्चीनेचणनिरीक्षणं तस्याः कनकमञ्जरीयाः सम्बन्धि-
 तीव्रतरमदनदाहज्वरप्रवर्धकमपि प्रकृत्या महामोहवशेन तदुप-
 ग्रमार्थममृतबुद्ध्या खचेतसि पुनः पुनश्चारयन् प्राप्तः स्वभवनं ।

कृतं दिवमोचितं कर्तव्यं । अथराष्ट्रे ममायाता कदलिका । तथा-
 भिहितं । कुमार देवः समादिशति । यथा । निरूपितं मया
 सांवत्सरैर्विवाहदिनं अद्यैव गोधुन्यां शुध्यतीति । तदाकर्ण्य निमग्न
 इवाहं रतिममुद्रे । दापितं कदलिकायै पारितोषिकं । श्लोक-
 वेक्षायां ममायाता गृहीतकनककलशा वारनार्यः । निर्वर्तितं मे
 क्षपनकं । विहितानि कौतुकानि । ततो दापितानि महादानानि ।
 मोक्षितानि बन्धनानि । पूजिता नगरदेवताः । मन्त्रानिता गुरवः ।
 विधापिता हृद्ग्रोभाः । शोचिता राजमार्गाः । पूरितः प्रणयि-
 वर्गः । गीतमन्त्राजनेः । नृत्तमन्त्रःपुरैः । विलसितं राजवस्त्रभेः । ततो
 महता विमर्देन प्राप्नोऽहं राजभवनं । प्रयुक्ता मुमलताङ्गनादयः ।
 कुलाचाराः । प्रविष्टोऽहं वधूगृहके । तत्र चामरवधूरप्युपहसन्ती
 रूपान्तिग्रयेन रतिमपि विशेषयन्ती मदनहरविलासैः ईषस्यमा-
 लका चक्रवाकमिथुनविभ्रमेण स्तनकलशयुगलेन सुनिविष्टनामिका-
 वंशा रक्ताशोककिमलयाकाराभ्यां कराभ्यां कोकनदपचनेचा
 करिकराकारधरेणोऽहदण्डद्वयेन विलोर्णमितम्बविम्बा चिवलौ-
 तरङ्गभङ्गुरेण मध्यभागेन कृष्णखिग्धकुटिलकेया स्तम्बकमलयुगला-
 मुकारिणा चरणद्वयेन कुण्डमिव मदनरमस्य रागिरिव सुखानां
 निधानमिव रतेः आकरो रूपानन्दरत्नानां मुनीनामपि मनो-
 हारिणौमवस्थामनुभवन्ती महामोहतिरोहितविवेकलोचनेन मया
 दृष्टा कनकमञ्जरी । दृष्टचेतसा पुलकितगरीरेण कृतं प्रधान-
 सांवत्सरवचनेन पाणिग्रहणं । भ्रान्तानि मण्डलानि । प्रयुक्ता
 आचाराः । विहिता लोकोपचाराः । वृत्तो महता विमर्देन

विवाहयज्ञः । प्रविष्टोऽहमपहसितसुरभवने कनकमञ्जरीसनाये
 वासभवने अवगाहितसुरतामृतसागरः । एवं च प्रवर्धमानानु-
 रागयोरावयोर्गतानि कतिचिद्दिनानि ॥

इतश्च विभाकरस्य हतं व्रणंकर्म । प्रगुणीभूतः शरीरेण । जातो
 मया सहास्य स्नेहभावः । समुत्पन्नो विश्रम्भः । अन्यदा विधायं
 वज्रमानं प्रहितः सपरिकरोऽसौ स्वस्थाने कनकचूडराजेन । येऽपि
 तेऽम्बरौषणामानश्चरटा वीरसेनप्रभृतयो हते प्रवरसेने प्रतिपन्न-
 भृत्यभावा मया सह पूर्वमागतास्तेऽपि हतसन्माना मया विसर्जिता
 गताः स्वस्थाने । ततोऽहं विगतचिन्तासन्तापस्ताभ्यां रत्नवतीकनक-
 मञ्जरीभ्यामानन्दमहोदधिमवगाहमानः स्थितस्तत्रैव कियन्तमपि
 कालं । अस्यापि च व्यतिकरस्य परमार्थतः स एव पुण्योदयः
 कारणं । मम तु महामोहवशेन तदा प्रतिष्ठितं हृदये । यदुताहो
 हिंसावैश्वानरयोः प्रभावातिशयः । अनयोर्हि माहात्म्येन ममेयं
 निरुपमानन्दामृतसरसकूपिका कनकमञ्जरी लभ्येति । यतः कथितं
 तेतलेः कपिञ्जलया कनकचूडराजादाकर्णितं मणिमञ्जरीवसनं
 यथा यतोऽनेन मन्दिवर्धनकुमारेण महाबलावपि द्रुमसमरसेनौ
 क्षीलया विनिपातितौ तस्मादसौ युक्तेयं दातुं कनकमञ्जरीति ।
 तौ च द्रुमसमरसेनौ मया हिंसावैश्वानरप्रभावादेव विनिपातितौ ।
 तस्मात्परमार्थतो हिंसावैश्वानराभ्यामेव ममेयं कनकमञ्जरी संपा-
 दितेति । ततो जातं मे गाढतरं हिंसावैश्वानरस्नेहप्रतिबद्धमन्तः-
 कारणं । ततो वैश्वानरवचनेन तैः क्रूरचित्ताभिधानैर्वटकैः प्रति-
 दिनमुपयुज्यमानैर्जनितं मे चण्डलं संपादितमसहनत्वं विहिता

रौद्रता निर्वर्तितो भासुरभावः । गताङ्गाङ्गीभावं कूरता । जातोऽहं
स्वरूपं तिरोधाय साक्षादिव वैशानरः । ततो नापेक्षे वटकोप-
योगं । किं तर्हि सततप्रज्वलितोऽहमाक्रोशामि हितभाषिणं
ताडयामि निष्कारणमेव परिजनं । हिंसया तु पुनः पुनराश्रित्य-
माणस्य मे संजातमाखेटकथसनं । ततः प्रतिदिनं निपातयामि
स्माहमनेकजन्तुसंधातं । दृष्टं तन्मदौघचेष्टितं कमकशेखरेण ।
चिन्तितमनेन । अहो किमिदमौदृग्मस्यासमञ्जसं चरितम् ॥
तथाहि ।

रूपवान् कुलजः शूरः कृतविधो महारथः ।
तथाप्ययं ममाभाति न किञ्चिन्नन्दिवर्धनः ॥
यतोऽयं हिंसयाश्लिष्टो युक्तो वैशानरेण च ।
परोपतापनिरतो धर्मादूरेण वर्तते ॥
अतो नोपेक्षितुं युक्तो ममायं हितकारिणः ।
वचने यदि वर्तते स्यादस्मै हितमुत्तमम् ॥
केवलस्य च मे वाक्यं कदाचिच्च करोत्ययम् ।
ताताभ्यर्ण्य पुनः प्रोक्तः कुर्यात्तत्तातसङ्गया ॥
तदेनं तातमहितः शिषयामि तथा कृते ।
हिंमावैशानरौ हित्वा स्यादेष्ट गुणभाजनम् ॥

ततः कृतो ऋहीतार्थः कमकशेखरेण राजा । अन्यदा प्रविष्टोऽहं
राजास्थाने । विहितप्रतिपत्तिर्निर्विष्टो नरेन्द्रसमीपे । ततः आधि-
तोऽहं कमकचूडराजेन । कमकशेखरेणाभिहितं । तात एवंविध
एवायं मन्दिवर्धनः स्वरूपेण । केवलमिदमेकमस्य विरूपकं यदेष्ट

सर्ता गर्हिते कुसुमर्गे वर्तते । नृपतिराह । कीदृशोऽस्य कुसुमर्गः ।
 कनकशेखरेणाभिहितं । अस्य स्वर्णपोषतापहेतुः सर्वानर्थकारणं
 वैश्वानरो नाम वयस्यः । तथा विद्यतेऽस्य श्रूयमाणापि जगत-
 स्त्रामकारिणी महापापहेतुर्हिमा नाम भार्या । ताभ्यां च
 युक्तस्याम्बुसुसुमस्येव निष्कलेव श्रेयगुणधवलता । नृपतिराह ।
 यद्येवं ततस्तयोः पापयोस्त्याग एव श्रेयान् नाश्रयणम् ॥
 तथाहि ।

वयस्यः म विधातव्यो नरेण हितमिच्छता ।

इहामुच च यः श्रेयान् न लोकदयनाशकः ॥

सा भार्या विदुषा कार्या या लोकात्हादकारिका ।

धर्ममाधनहेतुश्च न पुनर्दृष्टचेष्टिता ॥

एवं च वदतोऽप्योर्वचनेन सततं ज्वलमानोऽपि वज्रिरिव
 सर्पिषा गाढतरं प्रज्वलितोऽहं । ततो मया व्याधूर्नितमुत्तमाङ्गं
 आस्फोटितं करतलेन भूमिपृष्ठं विमुक्तः प्रलयनिर्घाताकारो ऊङ्कारः
 आलोकितमुपचलत्तारिकया दृष्ट्वा तयोरभिमुखं अभिहितस्य
 राजा । अरे मृतक मदीयग्रीवितं वैश्वानरं हिंसां च पापतया
 कल्पयसि । न लक्षयसि कस्य प्रसादात्स्वयेदं राज्यं समामादितं । किं
 तर्हि मदीयवैश्वानरमन्तरेण भवतः पित्रापि सप्तसरसेनो द्रुमो वा
 निहन्तुं शक्येत । कनकशेखरः पुनरेवमभिहितः । अरे वृषल किं
 मत्तोऽपि पण्डिततरस्त्रमसि येनैवं मां शिष्यसि । ततस्तदव-
 लोकाकर्ण्य च मदीयवचनं विस्मृतो राजा । कृतं कनकशेखरेण
 स्मरं मुखं । मया चिन्तितं । अये नैतौ मां गणयतः । ततः

समाकृष्टा चमत्कुर्वाणा चुरिका । अभिहितं च । अरे गैहेनर्दिनौ
दर्शयामि भवतोः सुक्रीयवैश्वानरवीर्यं । प्रहरणक्षमौ भवतं । ततः
समुत्खातचुरिकं ललमानजिह्वं यममिव मामवलोक्य दूरीभूतं
राजकं । न चलितौ राजकनकग्रेसरौ । ततः सन्निहिततया
पुण्ड्रोदयस्य महाप्रतापतया राजकनकग्रेसरयोर्भवितव्यतावशेन
चादत्तैव प्रहारं निर्गतोऽहमास्त्रानाद्रुतः स्वभवनं । ततः प्रभृत्यप-
कर्णितोऽहं कनकचूडकनकग्रेसराभ्यां । मयापि दृष्टौ तौ शुश्रूषौ ।
विच्छिन्नः परस्परं लोकव्यवहारोऽपीति ॥

अन्यदा समागतो जयस्यलादारुको नाम दूतः । प्रत्यभि-
ज्ञातो मया । निवेदितमनेन । यथा कुमार महत्तमैः प्रहितोऽहं ।
मया चिन्तितं । अथे किमिति महत्तमैः प्रहितोऽयं न पुनस्तातेन ।
ततो जाताशङ्केन पृष्टोऽसौ मया । अपि कुशलं तातस्य । दारुकः
प्राह । कुशलं । केवलमस्ति वज्राधिपतिर्यवनो नाम राजा । तेन
चागत्य महावलनया समन्तान्निरुद्धं नगरं स्वीकृतो बहिर्विषयः
दापितानि स्थानकानि भग्नः पर्याहारः । न चास्ति कश्चित्तन्निरा-
करणोपायः । ततः चोरमागरगक्षौरहृदयोऽपि मनागाकुलीभूतो
देवः । विपश्चा मन्त्रिणः । उन्मनौभूता महत्तमाः । चम्पा नागरकाः ।
किं वञ्चना । न जाने किमत्र भविष्यतीति वितर्केण संजातं
सर्वमपि दैवशरणं तज्जगरं । ततो मन्त्रिमहत्तमैः छतपर्यालोचः
स्थापितः सिद्धान्तः । यदुत नन्दिवर्धनकुमार एव यदि परमेनं
यवनहतकमुत्सादयति नापरः पुरुष इति । ततो सतिधनेनाभि-
हितं । ज्ञायतामिदमेवंस्थितमेव देवाय । बुद्धिविग्रालेनाभिहितं ।

नैवेदं देवाय ज्ञापनीयं । मतिधनः प्राह । कोऽत्र दोषः । बुद्धि-
विशालेनोक्तं । सुतवत्सलतया देवस्य कदाचिदेवंविधमङ्कटे नन्दि-
वर्धनागमनं न प्रतिभासते । तस्माद्देवस्याज्ञापनमेव श्रेयः । प्रज्ञाकरः
प्राह । साधु साधूपपद्यमानं मन्त्रितं बुद्धिविशालेन । मतिधन
किमचान्येन विकल्पेन । प्रेयतां कुमारार्जुनाय प्रच्छन्न एव दूतः
येन सर्वत्र शान्तिः संपद्यते । मतिधनेनाभिहितं । एवं भवतु ।
ततः सर्वरोषकेन प्रहितोऽहमिति ॥ तदिदं दूतवचनमाकर्ण्यश्रमिती
वैश्वानरः । भविष्यति मम चारुतरोऽवसर इति प्रहसिता हिंसा ।
मयाभिहितं । अरे ताडयत प्रस्थानभेरिं । मञ्जीकुहत् चतु-
रङ्गसेनां । तथा कृतं मियुक्तैः । ततः सर्वबलेन चलितोऽहं ।
नाख्यातं कनकचूडकनकग्रेखरयोः । केवलं कनकमञ्जरीवत्सलतया
प्रवृत्ता मणिमञ्जरी । ततोऽनवरतप्रयाणकैः प्राप्ता वयं जयस्यला-
सजे । अभिहितो मया वैश्वानरः । यदुत वयस्य सततप्रवृत्ता ममा-
धुना तेजस्विता नापेक्षते वटकोपयोगं । तत्किमत्र कारणमिति ।
वैश्वानरेणाभिहितं । कुमार निष्कृषिमभक्तिप्राज्ञा वयं । अतुला च
ममोपरि कुमारस्य भक्तिः । मदीर्यप्रभवाणि चैतानि क्रूरचित्तानि
वटकानि भक्तिमतामेव पुसां शरीरे प्रचरन्ति । तेन प्रचरितानि
कुमारस्य शरीरे गतानि तन्मयतां । किं वज्रना । मद्रूप एवा-
धुना वीर्येण कुमारो वर्तते । अन्यच्च । कुमार मदीर्यवचनानु-
भावादेवेयमपि हिंसाधुना कुमारस्य प्रतिपन्ना सात्मीभावं । नात्र
सन्देहो विधेयः । मयाभिहितं । अद्यापि सन्देहः ॥ ततो याव-
देतावानावयोर्जन्यः संपद्यते स तावद्दर्शनवैयमवतीर्णं परबलं ।

दृष्टमनेनास्रदनीकं । ततस्तत्संनद्धमागतमभिमुखं । ततः संलग्न-
मायोधनं । तच्च कौटुम्भम् ।

रथौघघर्घरारवं गजेन्द्रगर्जिदारुणम् ।

महाश्वहेषितोद्भुरं पदातिशब्दभौषणम् ॥

क्षणेन च तत्किंभूतं संपन्नम् ।

विदीर्णचक्रकूबरं विभिन्नमत्तकुञ्जरम् ।

विनायवाजिराजितं पतत्पदातिमस्तकम् ॥

प्रजातसैन्यताम्रं प्रनष्टदेवदानवम् ।

असिपद्मप्रवर्धकं प्रवृत्तसत्कथन्धकम् ॥

ततोऽभिभूता यवनराजसेनयास्तत्पताकिनी । समुल्लसितस्तद्वले
कलकलः । ततो वलितोऽहमेककलदभिमुखं । समापतितो मया
सह योद्धुं स्वयमेव यवनराजः । रणरभसेन चातीव मिलितौ
स्यन्दनौ । ततः स्थित्वाहं कूबराग्रे दत्त्वा करणं पतितस्तस्यन्दने ।
घोटितं स्वहस्तेन यवनराजस्य मस्तकं ।

ततः प्रादुर्भवत्तोषलसञ्जयजघारवम् ।

अस्मद्वलं परावृत्य समाधातं मदन्तिकम् ॥

अन्यच्च । तदा ।

देवदानवगन्धर्वा वर्णयन्तः पराक्रमम् ।

मम गन्धोदवं पुष्पैर्मित्रं मुञ्चन्ति मस्तके ॥

ततश्च तत्परानौकं क्षणेन हतनायकम् ।

जातं मे किङ्करं सर्वमाज्ञानिर्देशकारकम् ॥

निर्गत्य नगरात्तातो हर्षेण सह बन्धुभिः ।

समागतः समीपं मे नगरं च सवालकम् ॥

ततो रथादवतीर्य पतितोऽहं तातपादयोः । गृहीत्वांशदे-
शयोर्ध्वीकृत्यानन्दोदकवर्षेण स्वपथता समालिङ्गितोऽहं तातेन ।
चुम्बितो मुहुर्मुहुर्मूर्धदेशे । ततो दृष्टा मयाम्बा । कृतं तस्याः
पादपतनं । समालिङ्गितोऽस्वया चुम्बितो मस्तके । अभिहितद्यान-
न्दाश्रुपरिपूर्णलोचनया गङ्गदया गिरा । यथा । पुत्र वज्रगिला-
सम्युद्यटितमेतत्ते जनन्याः सम्बन्धि हतहृदयं यत्तवापि विरहे
न शतधा विदीर्णं । निःसारितानि च वथममुष्माङ्गर्भवासादिव
नगररोधकाङ्गवता । अतो ममापि जीवितेन चिरं जीवेति ॥
ततो लङ्घितोऽहं स्थितो मनागधोमुखं । समारूढानि सर्वाण्यपि
रथवरे । ततश्च ।

दृष्टा वैरिविमेर्देन तुष्टा मत्सङ्गमेन च ।

ते राजलोकाः सर्वेऽपि तदा किं किं न कुर्वते ॥

तथाहि ।

केचिद्ददति दानानि केचिद्दायन्ति भाविताः ।

उद्दामद्वयमिघोषैः केचिन्मृत्यन्ति निर्भरम् ॥

केचित्कलकलायन्ते केचिदुल्लष्टनादिनः ।

काश्चौरचन्दनचोदैः केचित्केलिपरायणाः ॥

केचिद्भवानि वर्षन्ति तथान्ये हासपूर्वकम् ।

हरन्ति पूर्णपात्राणि वल्गमानाः परस्परम् ॥

तुष्टो नागरकी लोको वल्गन्ते कुञ्जवाम्बुनाः ।

स्ततोर्ध्वबाहवो नृत्ताः सर्वेऽन्तःपुरपालकाः ॥

एवं महाप्रमोदेन प्रविश्य नगरं ततः ।
 स्थित्वा राजकुले किञ्चिद्गतोऽहं निजमन्दिरे ॥
 दिवसोचितकर्तव्यं तत्र संपाद्य सर्वथा ।
 अनेकाहुतविस्तारदर्शनप्रीतमानसः ॥
 ममं कमलमञ्जर्यां रजन्यां गयने स्थितः ।
 श्रेष्ठैव चिन्तयामि स्म महामोहवर्गगतः ॥
 अहो वैश्वानरग्नौचैः प्रभावोऽयं महात्मनः ।
 ममेयमीदृशी जाता यतः कन्याणमास्तिका ॥
 आगतोऽहं तदुत्साहाज्जाता तेजस्विता परा ।
 तोषितौ जनकौ लोके लब्धा जयपताकिका ॥
 अहो प्रभावो हिंसाया या विभोक्तलीलया ।
 करोत्येषा विगान्नाची मञ्चु वैरिविमर्दनम् ॥
 नातः परतरं मन्ये प्रभावे दृष्टिकारणम् ।
 यथेवं मम हिंसेति प्रत्यक्षफलदायिनी ॥
 ततो गाढतरं रक्तोऽहं वैश्वानरहिंसयोः ।
 भिद्धान्तं पदयेनेवं व्यापयामि विगेषतः ॥
 एते मे परमौ बन्धू एते परमदेवता ।
 एते एव हिते मन्ये सर्वमपि प्रतिष्ठितम् ॥
 एते यः द्वाघयेद्भुजः स मे बन्धुः स मे मुहत् ।
 एते यो देष्टि मुढात्मा स मे शत्रुर्न मंगयः ॥
 पुनस्तदिजानामि महामोहपरायणः ।
 यथा पुष्टोदयाज्जातं ममेदं सर्वमश्नुमा ॥

हिंसावैशानरामक्तः पुण्योदयपराङ्मुखः ।

ततोऽहं धर्ममागंस्व दूराद्दूरतरं गतः ॥

ततश्च ।

रात्रिगेषे समुत्थाय पापहर्त्रो बद्धमानसः ।

ताताम्नादौनदृष्टैव गतोऽटव्यामहं ततः ॥

अनेकसत्त्वसम्भारं मारयित्वा गते दिने ।

मन्ध्यायां पुनरायातः प्रविष्टो भवने निजे ॥

अथासौ विदुरः प्रोक्तस्मातेनाकुलचेतसा ।

मत्समीपे कुमारोऽद्य किं नायातो निरूपय ॥

विदुरेणोक्तं प्रभातेऽहं कृत्वा मैत्रीं चिरन्तनीम् ।

दर्शनाय कुमारस्य गतस्तस्यैव मन्दिरे ॥

ततः परिजनेनोक्तं यथाखेटककाम्यया ।

रात्रावेव गतोऽटव्यां कुमारो नास्ति भो गृहे ॥

ततो मयाभिहितं । किमद्यैव कुमारो गतः पापहर्त्रिबुद्ध्या किं वा प्रतिदिनं गच्छतीति । परिजनः प्राह । भद्रं यतः प्रभृतीयं हिंसा परिणीता कुमारेण तत आरभ्य प्रतिदिनं गच्छति । मान्यया हृतिं लभते । किं वञ्चना । जीवितादपि बलभोऽधुना आखेटकः कुमारस्येति । मया चिन्तितं । अहो हता दैवेन वयं मन्दभाग्याः । तदिदमाभाणकमायातं । यदुत यत्करमस्य पृष्ठे न माति तत्कण्ठे निवध्यत इति । तथा हि वैशानरपापमित्रयोगेणैव कुमारस्य गाढमुदेजिता वयं यावतेयमपरा ह्यत्येवास्य भार्या संपन्नेति । तत्किं पुनरत्र विधेयमिति चिन्तयतो मे गतं

दिनं । तदिदं कुमारस्य युष्मत्समीपेऽनागमनकारणमिति । तातेनाभिहितं । विदुर महापापहेतुरिदं भृगुवाक्यमनं न च सेवितमस्मदंशजैर्नरपतिभिः । अतो यद्यस्य निमित्तभूतेयं भार्या कुमारस्यापसार्यते ततः सुन्दरं भवति । विदुरः प्राह । देव वैश्वानरवन्निष्पक्रमेयं लक्ष्यते । अथवा श्रूयते पुनरप्यायातोऽच नगरे स जिनमतज्ञो नैमित्तिकः । ततः स एवाह्वय प्रष्टुं युक्तो यदत्र कर्तव्यमिति । तातेनाभिहितं । आकारय तर्हि तं नैमित्तिकं । विदुरेणोक्तं । यदाज्ञापयति देवः ॥

ततो निर्गतो विदुरः । समागतः स्त्रोकवेलायां गृहीत्वा जिन-मतज्ञं । ततो विधाय तस्य प्रतिपत्तिमाख्यातं तातेन प्रयो-जनं । ततो निरूपितं बुद्धिनाडीसञ्चारतो नैमित्तिकेनाभि-हितं च । यथा महाराज एक एवात्र परमुपायो विद्यते । स यदि संपद्येत ततः स्वयमेव प्रसूयेत कुमारस्येयमनर्थकारिणी हिंसाभिधाना भार्या । तातेनाभिहितं । कौदृगः स इति कथयत्वार्यः । जिनमतज्ञेनाभिहितं । यत्तदा वर्णितं ममचमेव भवतां । यथास्ति रहितं सर्वोपद्रवैर्निवासस्थानं ममस्तगुणानां कारणं कल्याणपरम्परायाः दुर्लभं । मन्दभागधेयैश्चित्तमौन्दयं नगरं । तत्र च यो वर्णितः । यथास्ति हितकारी लोकानां श्रुतोद्योगो दुष्टनिषेधे दत्तावधानः शिष्टपरिपालने परिपूर्णः कोशदण्डसमुदयेन शुभपरिणामो नाम राजा । तस्य राज्ञो यथामौ चान्तेर्जनयिवौ निष्प्रकम्पता नाम महादेवी तदा वर्णिता तथैव तस्यान्यापि द्वितीयास्ति हितकारिणी लोकानां निकप-

भूमिः सर्वशास्त्रार्थानां प्रवर्तिका सद्नुष्ठानानां दूरवर्तिनी पापानां
चारुता नाम राज्ञी । तथाहि ।

तावद्दुःखानि संसारे लभन्ते सर्वजन्तवः ।

स्वर्गापवर्गमार्गं च न लभन्ते कदाचन ॥

यावत्सा चारुता देवी तैर्न सम्यग् निषेयते ।

यदा पुनर्निषेवन्ते तां देवीं ते विधानतः ॥

लब्ध्वा कल्याणसन्दोहं तदा यान्ति शिवं नराः ।

अतः सा चारुता देवी लोकानां हितकारिणी ॥

संसारसागरोत्तारकारणानि महात्मनाम् ।

लोके लोकोत्तरे वापि यानि शास्त्राणि कानिचित् ॥

तेषु सर्वेषु शास्त्रेषु वर्णिता परमार्थतः ।

उपादेयतया देवी सा प्राज्ञैस्तत्त्वचिन्तकैः ॥

तेन सा निकषस्थानं शास्त्राणामिह गौयते ।

तां विना सर्वशास्त्रार्थोऽसद्वुद्धिप्रकरायते ॥

दानं शीलं तपो ध्यानं गुरुपूजा श्रमो दमः ।

एवमादीनि लोकेऽपि चारुकर्माणि भावतः ॥

प्रवर्तयति सा देवी स्ववलेन महात्मनाम् ।

तेन सा सद्नुष्ठानजनकेति निरुच्यते ॥

कामक्रोधभयद्वेषमोहमात्सर्यविभ्रमाः ।

शाश्वपैशुन्यरागाद्या ये लोके पापहेतवः ॥

तेषां तया सद्भावस्या नास्त्येव भुवनत्रये ।

अतः सा चारुता देवी पापानां दूरवर्तिनी ॥

तस्याश्च शुभपरिणाममन्विन्याश्चाहताया महादेव्या आह्लादहे-
तुर्जगतः सुन्दरा रूपेण वल्लभा वन्भूनां कारणमानन्दपरम्परायाः मतं
मुनीनामपि हृदयवासिनी विद्यते दया नाम दुहिता । तथाहि ।

सर्वे चरांचरा जीवा भुवनोदरचारिणः ॥

दुःखं वा मरणं वापि नाभिकाङ्क्षन्ति सर्वदा ॥

ततश्च ।

सा दया ह्यमप्येतदारयत्येव देहिनाम् ।

तेन सा भुवनाह्लादकारणं परिकीर्तिता ॥

मुखं शशधराकारं माभौर्दानाख्यमुत्तमम् ।

सदानदुःखघ्नाणख्यौ दयायाः पौवरौ मृगौ ॥

विस्तीर्णं जगदानन्दं शमाख्यं जघनस्थलम् ।

यदा नास्त्येव तद्देहे किञ्चिदङ्गमसुन्दरम् ॥

रूपेण सुन्दरा प्रोक्ता तेन सा मुनिपुङ्गवैः ।

यथेष्टा यन्भुवर्गस्य तथेदानीं निगद्यते ॥

जान्तिः शुभपरिणामश्च चाहता निष्प्रकम्पता ।

शौचमन्तोपधेयांश्चा दयाया यान्धवा मताः ॥

तेषां तु मतनाह्लादकारिणी हृदयम्विता ।

तेनातिप्रभा प्रोक्ता यन्भुवर्गस्य सा दया ॥

सुरेषु मर्त्यलोकेषु मोक्षे च सुखपद्धतिः ।

दयापरीतचिन्तायां वर्तते करवर्तिनी ॥

आनन्दपटुतेर्हृत्तुष्टेन सा कन्यका मता ।

अत एव सुमाधूनां हृदये सा प्रतिष्ठिता ॥

तस्याश्च शुभपरिणामसम्बन्धिन्याद्यारुताया महादेव्या आह्लादहे-
तुर्जगतः सुन्दरा रूपेण वल्लभा बन्धूनां कारणमानन्दपरम्परायाः सततं
मुनीनामपि हृदयवासिनी विद्यते दया नाम दुहिता । तथाहि ।

सर्वे चराचरा जीवा भुवनोदरचारिणः ॥

दुःखं वा मरणं वापि नाभिकाङ्क्षन्ति सर्वदा ॥

ततश्च ।

सा दया हयमण्येतद्वारयत्येव देहिनाम् ।

तेन सा भुवनाह्लादकारणं परिकीर्तिता ॥

मुखं शशधराकारं माभीर्दानाख्यमुत्तमम् ।

सदानदुःखबाणाख्यौ दयायाः पीवरौ स्तनौ ॥

विस्तीर्णं जगदानन्दं शमाख्यं जघनस्थलम् ।

यदा नास्त्येव तद्देहे किञ्चिदङ्गमसुन्दरम् ॥

रूपेण सुन्दरा प्रोक्ता तेन सा मुनिपुङ्गवैः ।

... .. षष्ठेऽष्टा बन्धवर्गस्य तथेदानीं निगद्यते ॥

मौनमवधीरणा च । तातेनोन्नीहता निष्प्रकम्पता ।

ऽस्माभिरवधीरयितुं शक्येत । जिनमतश्रुतताः... तात्कमच

क्रियतां । यदि हि बहिरङ्गोऽयमुपद्रवः कुमारस्य स्यात्ततो न

पुज्येत कर्तुं तच्चभवतामवधीरणां । अयं पुनरन्तरङ्गोपद्रवो वर्तते ।

ततस्तमवधीरयन्तोऽपि भवन्तो नोपालम्भमर्हन्ति । ततो यदा-

दिश्रुत्यार्थ इति वदता तातेन परिपूज्य प्रद्वितो नैमित्तिकः ॥

गतानि कतिचिद्दिनानि । समुत्पद्येयं तातस्य बुद्धिः । यथा

स्थापयामि यौवराज्ये नन्दिधर्धनकुमारं । आपितं महत्तमानां ।

प्रतिपन्नमेतैः । गणितं प्रशस्तदिनं । कृताभिषेकसामग्री । समा-
 हृतोऽहं । विरचितं भद्रासनं । मौलिताः सामन्ताः । समागता
 नागरकाः । संनिधापितानि माङ्गलिकानि । प्रकटितानि रत्नानि ।
 प्रत्यासन्नीभूतान्यन्तःपुराणि ॥ अत्रान्तरे प्रविष्टा प्रतीक्षारौ । कृतं
 तथा पादपतनं । विरचितं करपुटकुङ्कुमं निवेष्टितं ललाटपट्टे ।
 गदितमनया । देव अरिदमननृपतेः सम्बन्धी स्फुटवचनो नाम
 महत्तमः प्रतीक्षारभूमौ तिष्ठति । एतदाकर्ण्य देवः प्रमाणं ।
 तातेनाभिहितं । शीघ्रं प्रवेशय । प्रवेशितः प्रतीक्षार्या । विहिता
 प्रतिपत्तिः । अभिहितं स्फुटवचनेन । महाराज श्रुतो मया बहिरेव
 कुमारस्य यौवराज्याभिषेकव्यतिकरः । तेनाहं शुभमुद्घर्त्ताऽयमिति
 हत्वा स्वप्रयोजनसिद्धये त्वरिततरः प्रविष्टः । तातेनाभिहितं ।
 सुन्दरमनुष्ठितं । निवेदयतु स्वप्रयोजनसार्थः । स्फुटवचनः प्राह ।
 अस्ति तावद्विदित एव भवादृशां शार्दूलपुराधिपतिः सुगृहीत-
 नामधेयो देवोऽरिदमनः । तस्यास्ति विनिर्जितरतिरूपा रतिचूला
 नाम महादेवी । तस्याश्चाचिन्त्यगुणरत्नमञ्जूषा मदनमञ्जूषा नाम
 दुहिता । तथा च लोकप्रवादेनाकर्णितं नन्दिवर्धनकुमारचरितं ।
 ततो जातस्तस्याः कुमारेऽनुरागातिरेकः । निवेदितः स्वाभिप्रायो
 रतिचूलायै । तथापि कथितो देवाय । ततस्तां मदनमञ्जूषां
 कुमाराय प्रदातुं युष्मत्समीपे प्रहितोऽहं देवेन । अधुना महाराजः
 प्रमाणम् ॥ ततो निरीक्षितं तातेन मतिधनवदनम् । मतिधनः
 प्राह । देव महापुरुषोऽरिदमनः । युक्त एव देवस्य तेन सार्धं
 सख्यः । ततोऽनुमन्यतामिदं तस्य वचनं । कोऽत्र विरोधः ।

तातेनाभिहितं । एवं भवतु । अचान्तरे मयाभिहितं । अहो कियद्-
दूरे तत्तावकीनं शार्दूलपुरमितः स्थानात् । स्फुटवचनः प्राह ।
सार्धयोजनगते । मयाभिहितं । भैवं वोचः । स्फुटवचनः प्राह ।
तर्हि यावद्दूरे तत्कथयतु स्वयमेव कुमारः । मयाभिहितं ।
गच्छतेभोने सार्धयोजनगते । स्फुटवचनः प्राहः । किमेतत् । मया-
भिहितं । श्रुतमस्माभिर्वालकाले । स्फुटवचनः प्राह । ॥ सम्यगव-
धारितं कुमारेण । मयोक्तं । त्वया कथमवधारितम् । स्फुटवचनः
प्राहः । गणितं मया पदं पदेन । मयाभिहितं । सुनिर्णीतमिद-
मस्माभिरप्याप्तप्रवादात् । स्फुटवचनेनोक्तं । कुमार विप्रतारितः
केनापि । न चलतीदं मदीयं प्रमाणं तिलतुष्यदिभागमात्रेणापि ॥
ततो मामेव दुरात्मा लोकमध्येऽलीकं करोतीति चिन्तयतो मे
जृम्भितं वैश्वानरेण प्रहमितं हिंसया । प्रयुक्ता योगशक्तिः । हतो
दाभ्यामपि मदीयशरीरेऽनुप्रवेशः । ततः संजातोऽहं माछादिव
प्रलयज्जलनः । समाहृतं दिनकरकरनिकरकरालं करवानं ॥
अचान्तरे चिन्तितं पुण्योदयेन । यदुत पूर्णं ममाधुनावधिः ।
पालितो भवितव्यतानिर्देशः । न योग्योऽयं मिदानीं नन्दिवर्धन-
कुमारो मत्सम्बन्धस्य । तस्मादयकमणमेव मेऽधुना श्रेयः । इत्या-
लोच्य मष्टः पुण्योदयः ॥ मया कुर्वतो द्वाहारवं तावतो जनममु-
दायस्याधत एव अविचार्य कार्याकार्यमेकप्रदारेण हतो दिदृक्षः
स्फुटवचनः । ततो हा पुन किमिदं कार्यमनुष्ठितमिति प्रुवाणः
ममुत्थितः मिहामनात् तातयक्षितो मदभिमुखं देगेन । मया
चिन्तितं । अयमप्येतद्रूप एव यो दुरात्मा मयापि हतमिदम-

कार्यमित्यारटति । ततः समुदीर्णखट्वो वलितोऽहं ताताभिमुखं ।
 कृतो लोकेन कोलाहलः । ततो मया न स्मृतं जनकत्वं न
 लक्षिता खेहनिर्भरता न गणितं परमोपकारित्वं नालोचितो
 महापापागमः । सर्वथा वैश्वानरहिंसावशीभूतचित्तेनावलम्ब्य कर्म-
 चाण्डालतां तथैव रटतस्तातस्य चोटितमुत्तमार्द्रं । ततो हा जात
 हा जात मा साहसं मा साहसं चायध्वं लोकास्त्रायध्वमिति
 विसृक्तकरुणाक्रन्दरवा आगत्य लग्ना ममाग्वा करे करवालोद्वाह-
 नार्थं । मया चिन्तितं । इदमपि पापा मम वैरिणीव वर्तते
 यैवं शत्रून्क्षेदपरेऽपि मयि लक्ष्यकायते । ततः कृता सापि द्वेधा
 करवालेन । ततो हा भ्रातर्हा कुमार हा आर्यपुत्र किमिदमा-
 रब्धमिति पूतकुर्वाणानि शीलवर्धनो मस्मिमञ्जरी रत्नवती च लग्नानि
 चोष्णपि मम भुजयोरेककालमेव निवारणार्थं । मया चिन्तितं ।
 एकालोचितं नूनममीषां सर्वेषामपि दुरात्मनां । ततो गाढतरं परि-
 ज्वलितोऽहं । जीतानि चोष्ण्येकैकप्रहारेणान्तकसदनं ॥ अचान्तरेऽमुं
 व्यतिकरमाकर्ण्य हा आर्यपुत्र किमिदं किमिदमिति प्रलपन्ती प्राप्ता
 कनकमञ्जरी । मया चिन्तितं । अये एषापि पापा मद्वैरिणामेव
 मिक्षिता यैवं विक्रोशति । अहो इदमपि मे वैरिभूतं वर्तते ।
 तत्किमनेन । अपनयाम्यस्या अपि बन्धुवत्सलत्वं । ततो विगलित-
 प्रेमाबन्धे विसृता तदिरहकातरता । न स्फुरितानि हृदये विश्रम्भ-
 जस्फितानि । अपहृष्टिता रतिसुखसन्दोहाः । न पर्यालोचितस्तस्याः
 समन्धी निरुपमः खेहाबन्धः । सर्वथा वैश्वानरान्धबुद्धिना हिंसा-
 क्रोडोक्तहृदयेन मया विदक्षिता करवालेन वराकी कनकमञ्जरी ॥

अचान्तरे संरमेश गलितं मे कटीतटात्परिधानं विलुप्तितं
भूमौ । निपतितमुत्तरीयं चितितले । जातोऽहं यथाजातः ।
मुत्कलीभूताः केशाः । संपन्नः साक्षादिव वेतासः । ततस्तथा-
भूतं मामवलोक्य दूरवर्तिभिः प्रेक्षकडिम्बरूपैर्हंसद्विरदृष्टासेन
कृता किलिकिलिका । ततः सुतरां प्रज्वलितोऽहं चलितस्तन्मार-
णाय वेगेन । ततो मे भ्रातरो भगिन्यः खजनाः सामन्ताश्च सप्राः
सर्वेऽप्येककालं निवारणार्थं । ततः कृतान्त इव समदर्शितया-
समस्तानपि निर्दल्यन्नहं गतः कियन्तमपि भूभागं । ततो भूरि-
तया लोकस्य वनकरीव अमे पातयित्वा गृहीतः कर्चं चिदहं ।
उद्दालितं मण्डलायं । बद्धः पद्याद्वाज्रबन्धेन । ततो रटससभ्य-
वचनानि प्रक्षिप्तोऽपवरके । दत्ते कपाटे । तत्र च प्रज्वलन्ननुनय-
वचनैः प्रक्षपन्नश्राव्यभाषया ददानः ककाटयोर्मस्तकास्त्रोटां चामो
बुभुक्षया पीडितः पिपासया दन्दक्षमानश्चित्तसन्तापेनालभमानो
निद्रां महाघोरनारक इव तथा बद्ध एव स्थितो मासमात्रं
कालं अवधीरितः परिजनेन ॥ अन्यदात्यन्तचीणतया समागता
ममार्धरात्रे क्षणमात्रं निद्रा । ततः प्रसुप्तस्य च्छिन्नं मे मूयकैर्वन्धनं ।
जातोऽहं मुत्कषः । उद्घाटिते कपाटे । निर्गतो बहिर्देशे । निरूपितं
राजकुलं । यावच्च कश्चित्तयते ततो मया चिन्तितं । सर्वमेवेदं
राजकुलं नगरं च भम वैरिभूतं वर्तते येनाहमेवं परिक्षेपितः
पापेन । ततो विजृम्भितो ममान्तर्वर्ती वैद्यानरः । सहर्षया
ऊद्धारितं हिंसया । दृष्टं मया प्रज्वलिताग्निकुण्डं । चिन्तितं
हृदये । अयमत्र वैरिनिर्यातनोपायः । यदुत गृहीत्वा शरावं

कार्यमित्यारटति । ततः समुदीर्णखड्गो वलितोऽहं ताताभिमुखं ।
 कृतो लोकेन कोलाहलः । ततो मया न स्मृतं जनकत्वं न
 ललिता स्नेहनिर्भरता न गणितं परमोपकारित्वं नालोचितो
 महापापागमः । सर्वथा वैश्वानरहिंसावशीभूतचित्तेनावलम्ब्य कर्म-
 चाण्डालतां तथैव रटतस्मातस्य चोटितमुत्तमाङ्गं । ततो हा जात
 हा जात मा साहसं मा साहसं चायध्वं लोकास्त्रायध्वमिति
 विमुक्तकरुणाक्रन्दरवा आगत्य लग्ना ममाग्वा करे करवालोद्दाल-
 नार्थं । मया चिन्तितं । इदमपि पापा मम वैरिणीव वर्तते
 यैवं शूच्येदपरेऽपि मयि लकशकायते । ततः कृता सापि द्वेधा
 करवालेन । ततो हा भ्रातर्हा कुमार हा आर्यपुत्र किमिदमा-
 रब्धमिति पूतकुर्वाणानि शीलवर्धनो मणिमञ्जरी रत्नवती च लग्नानि
 चोष्यपि मम भुजयोरेककालमेव निवारणार्थं । मया चिन्तितं ।
 एकालोचितं नूतनमौषां सर्वेषामपि दुरात्मनां । ततो गाढतरं परि-
 वलितोऽहं । नीतानि चोष्येकैकप्रहारेणान्तकचदनं ॥ अचान्तरेऽमुं
 व्यतिकरमाकर्ण्य हा आर्यपुत्र किमिदं किमिदमिति प्रलपन्ती प्राप्ता
 कनकमञ्जरी । मया चिन्तितं । अये एषापि पापा मद्वैरिणामेव
 मिश्रिता यैवं विकोशति । अहो इदमपि मे वैरिभूतं वर्तते ।
 तत्किमनेन । अपमयाग्यस्या अपि यन्भुवत्सप्तत्वं । ततो विगलित-
 प्रेमावन्धे विष्कृता तदिरहकान्तरता । न स्फुरितानि हृदये विश्रम्भ-
 जस्पितानि । अपहृष्टिता रतिसुखमन्दोहाः । न पर्यालोचितकथाः
 ममन्धौ निरुपमः स्नेहावन्धः । सर्वथा वैश्वानरान्धयुद्धिना हिंसा-
 कोडोक्तहृदयेन मया विदलिता करवालेन वराको कनकमञ्जरी ॥

अचान्तरे संरम्भेण गलितं मे कटीतटात्परिधानं विलुप्तितं
भूमौ । निपतितमुत्तरीयं चितितले । जातोऽहं यथाजातः ।
मुत्कलीभूताः केशाः । संपन्नः साचादिव वेतालः । ततस्तथा-
भूतं मामवलोक्य दूरवर्तिभिः प्रेक्षकडिम्भाहूपैर्द्विरदृष्टासेन
कृता किलिकिलिका । ततः सुतरां प्रज्वलितोऽहं चलितस्तन्मार-
णार्थं वेगेन । ततो मे भ्रातरौ भगिन्यः स्वजनाः शमन्ताश्च लग्नाः
सर्वेऽप्येककालं निवारणार्थं । ततः कृतान्त इव समदर्शितया
समस्तानपि निर्दल्यन्नहं गतः कियन्तमपि भूभागं । ततो भूरि-
तया लोकस्य वनकरीव अमे पातयित्वा गृहीतः कर्षचिदहं ।
उद्दालितं मण्डलापं । बद्धः पश्चाद्वाङ्मन्त्रेण । ततो रुटसमभ्य-
वचमानि प्रक्षिप्तोऽपवरके । दत्ते कपाटे । तत्र च प्रज्वलन्ननुग-
वचनैः प्रक्षपन्नश्राव्यभाषया ददानः ककाटयोर्मस्तकास्तोटां चामौ
मुमुक्षुया पीडितः पिपासया दन्दक्षमानस्त्रिभसन्तापेनालभमानो
निद्रां महाघोरनारक इव तथा बद्ध एव स्थितो मासमात्रं
कालं अवधीरितः परिजनेन ॥ अन्यदात्यक्तचोणतया समागता
ममार्धरात्रे क्षणमात्रं निद्रा । ततः प्रसुप्तस्य स्थिन्नं मे मूषकैर्वन्धनं ।
जातोऽहं मुत्कलः । उद्घाटिते कपाटे । निर्गतो बहिर्देशे । निरूपितं
राजकुलं । यावन्न कश्चिचेतयते ततो मया चिन्तितं । सर्वमेवेदं
राजकुलं नगरं च मम वैरिभूतं वर्तते येनाहमेवं परिक्षेपितः
प्रापेन । ततो विवृण्णितो ममान्तर्वर्ती वैश्वानरः । सहर्षया
ऊद्धारितं हिंसया । दृष्टं मया प्रज्वलिताग्निकुण्डं । चिन्तितं
चदये । अयमत्र वैरिनिर्घातनोपायः । यदुत गृहीत्वा शरावं

मृत्वाङ्गाराणां ततो राजकुलस्य नगरस्य च अपरापरेषु इन्धन-
 वज्रलेपु स्यानेषु स्लोकस्तोकान्प्रक्षिपामि । ततः स्वयमेव भस्मी-
 भविष्यतीदं दयमपि दुरात्मकमिति । ततः कृतं सर्वं तथैव ।
 तन्मया लग्नं समन्तात्प्रदीपनकं । निर्गतोऽहमपि दंदह्यमानः
 कथंचिद्भवितव्यताविशेषेण । प्रवृत्तो जनाक्रन्दरवः । धावन्ति स
 स्नात स्नातेति व्रुवाणाः परवस्त्रगङ्गया सुभटाः । ततः क्षीणतया
 शरीरस्य परस्परानुविद्धतया शरीरमनसोर्विगलितं धैर्यं । समुत्पन्नं
 मे भयं । पलायितोऽटव्रीसंमुखं । पतितो महारण्ये विद्धः कण्टकैः
 स्फोटितः कलकैः परिभ्रष्टो मार्गात् प्रखलितो विषमोद्धृत्वात्
 निपतितोऽधोमुखो निम्नदेशे । चूर्णितान्यङ्गोपाङ्गानि । न शक्नोत्यु-
 त्यातुं ॥

अचान्तरे समागताद्यौराः । दृष्टस्तेष्वथावस्थितोऽहं । अभिहित-
 ममीभिः परस्परं । अरे महाकायोऽयं पुरुषो लस्यते परकूले
 वज्रमुखं । तद् गृहीत्वा नयामः स्वस्वामिमूलमेनं । तदाकर्ण्य समु-
 ल्लसितो ममान्तर्निमग्नो वैश्वानरः । स्थितोऽहमुपविष्टः । ततस्तेषा-
 मेकेनाभिहितं । अरे विरूपकोऽस्याभिप्रायः । ततः शौघं वभ्रौत
 यूयमेनमन्यथा दुर्पेहो भविष्यति । ततो गाढं हत्वा धनुःशाखा-
 भिर्नियन्तितोऽहं पश्यान्मुखीकृत्य बाहू । ददतो गालीर्भद्रं मे वक्त्र-
 कुहरं । ततः समुत्थापितोऽहं । परिहितं जरणीवरखण्डं । खेटितो
 ददद्भिर्गाढप्रहारान् नीतः कनकपुरप्रत्यासन्नां भीमनिशेतनाभि-
 धानां भिक्षपक्षी । दग्धितो रणवीरस्य पंक्षीपतेः । अभिहितमनेन ।
 अरे पोषयत तावदेनं येन पुष्टो विक्रेतुं जीयते । ततो यदा-

ज्ञापयति देव इति वदता नीतोऽहमेकेन चौरैण स्वभवने ।
 छोटितं वदनं हतो मुत्कलो लग्नोऽहं चकारादिभिः । कुपित-
 चौरः । हतोऽहं दण्डादिभिर्नवरं समर्पितोऽयं मम स्वामिनेति
 भत्वा न मारितोऽहमनेन । केवलं दापितं कदशनं । ततो
 बुभुक्षाचामक्षुचितया संजातं मे दैन्यं । तदेव कदन्नं भक्षयितु-
 मारब्धः । न पूरितसुदरं । संजातंश्चित्तोद्वेगः । गतानि कतिचिद्दि-
 नानि । षष्ठोऽसौ रणवीरेण चौरः कौटुशोऽसौ पुरुषो वर्तत
 इति । स ग्राह । देव न कथंचित्तस्य बलमारोहतीति । ततः
 क्षपितोऽहमेवं तेन भूयासं कालं ॥ अन्यदा समाधातः कनक-
 पुराचौराणामुपरि दण्डः । नष्टास्तस्कराः । लूप्तिता सा पत्नी ।
 गृहीता बन्धो भीताः कनकपुरे । गतोऽहमपि तन्मध्ये । दर्शिता
 बन्धो विभाकरनृपतेः । ततो मामवलोक्ष्य चिन्तितमनेन । अथे
 किमिदमाश्चर्यं यदेष पुरुषोऽस्त्रिचर्मणोपतया द्रवदग्धस्याणुकम्पोऽपि
 नन्दिवर्धनकुमाराकारं धारयति । ततो निरूपितोऽहं नखाद्येभ्यो
 वासापाणि धावत् । ततः स्थितं तस्य हृदये नन्दिवर्धनकुमार
 एवायं । केवलं कथं तस्येह संभवोऽयवा विचित्राणि विधेर्विलसि-
 तानि । तद्वशगमां हि प्राणिनां किं वा न संभवति । तथाहि ।

य एकदा नताशेषभूपमौल्यर्चितक्रमः ।

वचने वचने लोकेर्जय देवेति भण्यते ॥

स एव विधिना राजा तस्मिन्नेव भवेऽन्यदा ।

शोराकारं विधायोच्चैर्नानाकारं विडम्ब्यते ॥

तस्मात् एवायं नास्त्यत्र सन्देहः । ततः स्मृतमिचभावेन

गलदानन्दोदकप्रवाहचालितकपोलेन सिंहासनादुत्थाय समालि-
ङ्गितोऽहं विभाकरेण । ततः किमेतदिति विस्मितं राजमण्डलं ।
ततो निवेशात्मीयार्धासनेऽभिहितोऽहमनेन । वयस्य कोऽयं
वृत्तान्तः । ततः कथितं विभाकराय मयात्मचरितं । विभाकरः
प्राह । हा कष्टं न सुन्दरमनुष्ठितं भवता यदिदमतिनिर्घृणं
जमनीजनकादिमारणमाचरितं । ततः अयमपीह जन्मन्येव क्लेशो
भवतस्तस्यैव फलविपाकः । तच्छ्रुत्वा विस्फुरितौ ममान्तर्गतौ
हिंसावैश्वानरौ । चिन्तितं मया । यथायमपि मे वैरिरूपः एव
थो मत्कर्तव्यमयसुन्दरं मन्यते । ततो जातो मे तन्मारणाभि-
प्रायः । तथापि दुर्बलतया देहस्य महाप्रतापतया विभाकरस्य
संनिहिततया बज्रराजवृन्दस्य अनिकटवर्तितया प्रहरणस्य न दत्तो
मया प्रहारः । केवलं हतं कालं मुखं । हतितो विभाकरेण
मदीयाभिप्रायः । यथा न सुखायतेऽस्य मदीयोऽयं जन्मः । तत्
किमनेन संतापितेन । ततो विहितः प्रसृतकथाविशेषः । ज्ञापितं
सामन्तमहत्तमादीनां । यथैष नन्दिवर्धनकुमारो मम शरीरं
जीवितं सर्वस्वं बभ्रुभ्राता पूज्योऽद्य जातोऽहमस्य दग्धनेनातः छुस्त
प्रियसमागममहोत्सवमिति । तैरभिहितं । यदाज्ञापयति देवः ।
ततः प्रवर्तितो महानन्दः । हतितोऽहं विधिना परिधापितो
दिव्यवस्त्राणि भोजितः परमाग्नैः विलेपितः सुरभिविलेपनेन
भूषितो महासद्वारैः । दत्तं स्वयमेव विभाकरेण मनोहारि
तामूलं । मया त्वहमनेनेदमभिहितो यथा न सुन्दरमनुष्ठितं
भवतेति ततो मारयिष्याम्येनं वैरिणमिति रौद्रवितर्कपरंपरादो-

दूयमानचेतसा न किञ्चिच्चेतितं । उत्थाय भोजनमण्डपादुपविष्टा
वयमास्थानशालायां । मतिशेखरेण मन्त्रिणाभिहितं । किं विदितं
कुमारेण यथा देवभूयं गतः सुगृहीतनामधेयो देवः प्रभाकरः ।
ततो धूनिता मया कन्धरा । कृतं विभाकरेण साश्रु लोचनयुगलं
अभिहितं च । वयस्य ताते परोक्षेऽधुना युष्माभिस्तात्कार्यमनुष्ठेयं ।
तदिदं राज्यमेते वयमेतास्य तातपादप्रसादलालिताः प्रकृतयः
प्रतिपन्नाः किङ्करभावं वयस्यस्य । यथेष्टं नियोज्यतां । ततो वैश्या-
वैगुण्यादवस्थितोऽहं मौनेन । सञ्चितो दिवसो दत्तं प्रादोषिक-
मास्थामं । तदन्ते विसर्जितराजमण्डसो निवार्य प्रियतमाप्रवेशं
मया सहातिस्त्रेहनिर्भरतया महार्हायामेकस्यामेव शय्यायां प्रसुप्तो
वासभवने विभाकरनरेन्द्रः । ततो भद्रेऽगृहीतसङ्केते तदा मया
हिंसावैश्वानरभ्यां विधुरितहृदयेन च तथाविधोऽतिस्निग्धविश्रब्धो
विभाकरः समुत्थाय विनिपातितः पापेन । निर्गतस्याहं परिधान-
द्वितीयः । स्वकर्मचासेन पलायितो वेगेन निपतितोऽष्टर्यां ।
घोढानि नानाविधदुःखानि । प्राप्तो महता क्लेशेन कुशावर्णे ।
विश्रान्तो बहिः कानने । दृष्टः कनकशेखरपरिकरेण । निवेदितः
कनकचूडकनकशेखरयोः । चिन्तितमाभ्यां । भवितव्यमत्र कारणेन
यदेकाकी नन्दिवर्धन इति । ततः समागतौ कतिचिदाप्तपुण्य-
परिवारौ मत्सर्गपं । विहितमुचितं । स्थितो मया सहोत्सारके
कनकशेखरः । शृष्टमेकाकिताकारणं । मया चिन्तितं । अस्यापि न
प्रतिभासिष्यते मदौघचरितं । तत्किं कथितेन । ततो मयाभि-
हितं । असममया कथया । कनकशेखरः प्राह । किं मद्गमपि न

कथ्यते । मयोक्तं । नेति । कनकशेखरेणोक्तं । कुमारविश्वतया
 कथनीयमितरथा न भवति मे चित्ते निर्वाणं । ततो मयादिष्ट-
 मयमुल्लङ्घयतीति चिन्तयतो मेऽन्तर्गतौ प्रचक्षितौ द्विंशवैश्वानरौ ।
 समाकृष्टा कनकशेखरकटीतटात्कृतान्तजिह्वाभासुरासिपुत्रिका ।
 समुद्गीर्णः कनकशेखरमारणाय प्रहारः । ततः किमेतदिति प्राप्ता
 वेगेन कनकचूडादयः । प्रादुर्भूतः कोलाहलः । स्तम्भितोऽहं कनक-
 शेखरगुणावर्जिततया यथासंनिहितया देवतया । समुत्क्षिप्तः
 पश्यतामेव तेषां गगनमार्गेण । नीतस्तद्विषयसन्निदेशे । क्षिप्तक्षेपा-
 मम्बरौषाभिधानानां वीरसेनादीनां चरटानां मध्ये । दृष्टसैल्यै-
 वोद्गीर्णप्रहारो गृहीतचुरिकः । प्रत्यभिज्ञातोऽमौभिः । पतिताः
 पादयोरभिहितं च तैः । देव कोऽयं वृत्तान्तः । न शक्तिं
 मया जल्पितुं । विस्मिताश्चरटाः । आनीतमासनं । न शक्तिं
 मयोपवेष्टुं । ततो गता दैन्यमेते । तत्करुणयोत्तम्भितोऽहं देवतया ।
 चालितान्यङ्गानि । दृष्टास्ते वराकाः । निवेशितोऽहमासने पुनरपि
 दृष्टः प्रस्तुतव्यतिकरं । मया चिन्तितं । अहो यच्च यच्च प्रजामस्तत्र
 तच्च वंशमेतैः परंतपिपरायणैरस्त्रीकवत्सलेलोकैरासितुं न संभामहे ।
 ते त्वत्प्रतिवचनाः पुनः पुनर्मां पृच्छन्ति स्म । ततो विस्फुरितौ
 मे द्विंशवैश्वानरौ । निपातिताः कतिचिश्चरटाः । जातः कल-
 कलः । ततो यज्ज्वात्तेषां गृहीता सम दस्तादसिपुत्रिका । बद्धो-
 ऽहमात्मभयेन ॥ अचारेण गतोऽहं दिनकरः । विजृम्भितं तिमिरं ।
 समाश्लोचितं चरटैः । यथा पूर्ववैरिक एवायमन्मार्कं नन्दिवर्धनो
 येन हतः प्रवरसेनोऽधुमापि धातिता एतेनैते प्रधानपुरुषाः ।

तथापि प्रतिपन्नोऽस्माभिरेष स्वाभिभावेन प्रस्थापितो लोके ।
विज्ञातमेतद्देशान्तरेषु । ततोऽस्य मारणे महानथशस्कारः संपद्यते ।
नैष वज्रिवत्पुट्टलके कथंचिद्वारयितुं शक्यः । तस्माद्दूरदेशं
गौत्वा त्याग एवास्य श्रेयानिति स्थापितः सिद्धान्तः ॥ ततो
नियन्त्रितोऽहं गन्धामारटंश्च बद्धो वस्त्रेण वदनदेशे । युक्तौ मनः-
पवनगमनौ वृषभौ । प्रस्थापिताः कतिचित्पुरुषाः । खेदिता गन्तौ-
गता रजन्यैव द्वादश योजनानि । ततः प्रापितोऽहमनवरतप्रदा-
णकैः शार्दूलपुरं । त्यक्तौ मल्लविलयाभिधाने बहिष्कानने । गताः
स्वस्थानं सगन्तौकास्ते मनुष्याः ॥

लोकवेलायां अकाण्ड एव विजृम्भितः सुरभिपवनः । विमुक्तः
सहजोऽपि वैरातुबन्धः पशुगणैः । भुवनत्रियेव तत्समाध्यासितं
काननं । समवतीर्णाः समकमेव सर्वं पतवः । प्रमुदिता विहङ्गम-
गणाः । मनोहरमनुत्तालतालं खण्डितं मधुकरावलीभिः । विगत-
तापं विग्रेषतस्तमुद्देशमुद्धोतयितुमारब्धो दिनकरः । तथा ममापि
मनागगलित इव चित्तसन्तापः ॥ तदनन्तरं च देहभूषणप्रभाप्रवाहेण
द्योतयन्तो दिक्चक्रवासां समागतास्तत्र देवाः । शोधितं तैर्भूतलं ।
वृष्टमतिचुरभिगन्धोदकं । विमुक्तः पञ्चवर्णमनोहारिकुसुमप्रकरः ।
विरचितं विशालमतिरमणीयं मणिकुट्टिमं । विहितं तस्योपरि
कनककमलं । विस्तारितमुपरिष्ठादेवदूष्यवितानं । अवलम्बितास्तत्र
मौक्तिकावचूलाः । ततः समुत्सुकैस्तेदैवैरवलोकितमार्गः कल्पद्रुम
इव यथेष्टफलदायितया कनकगिरिरिव स्थिरतया चौरनीरधिरिव
गुणरत्नाकरतया शशधर इव ग्रीतलेग्नतया दिनकर इव सप्रताप-

तथा चिन्तामणिरिव दुर्लभतया स्फटिक इव निर्मलतया भूभाग
 इव सर्वसहिष्णुतया गगनतलमिव निरालम्बनतया गन्धकरीव
 वरकरिभिः परिकरितः स्वप्रतिबिम्बकैरिव बहुविधविनेयैः
 समागतः केवलज्ञानदिवाकरो विवेको नामार्यः । समुपविष्टः
 कनककमले । प्रणिपत्य विहितकरामुकुला निषणा परिषत् ।
 प्रारब्धं व्यख्यानं ॥

अचान्तरे भगवतः प्रतापं सोढुमशकुवन्तौ मदीयशरीराभि-
 र्गतौ हिंसावैश्वानरौ दूरदेशे स्थितौ मां प्रतीचमाणौ ।

अथारिदमनो राजा मुनिं विज्ञाय शोकतः ।

स पुरो निर्गतस्तस्य मुनेर्वन्दनकाम्यया ॥

तथा मदनमञ्जूषा या दत्ता मम कन्यका ।

सापि तत्र समायाता सहिता रतिचूलया ॥

विहाय पञ्चचिह्नानि भक्तिनिर्भरमानसः ।

राजा कृतोत्तरासङ्गः प्रविष्टः सूर्यवपुहे ॥

पञ्चाङ्गप्रणिपातेन पादयोर्न्यस्तमस्तकः ।

प्रणम्य सूरिं नौति स्र ललाटे कृतकुञ्जलः ॥

कथम् ।

अज्ञानतिमिरोऽक्केदकरनाथ दिवाकर ।

नमस्ते रागसन्तापनाशकारिनिशाकर ॥

स्वपाददर्शनेनाद्य नाथ कारुण्यसागर ।

भवता भवनिर्माश्रपूतपापाः कृता वधम् ॥

अद्यैव अनु जातोऽस्मि राष्ट्रेऽद्यैव प्रतिष्ठितः ।

अथैव पटुकर्णोऽस्मि पश्याम्यथैव चक्षुषा ॥
यद्वाखिलमन्तापपापजीर्णविरेचनम् ।
भाग्यमसूचकं मन्ये संपन्नं तव दर्शनम् ॥
एवं संशुत्य राजेन्द्रः स्मरिं स्मदितकल्मषम् ।
प्रणम्य श्रेयसाधूंश्च निषण्णः शङ्कभृतले ॥
स्वर्गापवर्गपण्डस्य सत्यंकार इवाखिलैः ।
गुरुभिर्मुनिभिश्चोच्चैर्धर्मस्त्राभः हृतो नृपे ॥
ततः कृतप्रणामेषु श्रेयलोकेषु भावतः ।
प्रयुक्तलोकयात्रेण गुरुणारम्भि देयना ॥

कथम् ।

भो भव्या भवकान्तारे पर्यटङ्गिरनारतम् ।
अत्यन्तदुर्लभो ह्येष धर्मः सर्वज्ञभाषितः ॥

यतः ।

अनादिरेव संसारः कालोऽनादिः प्रवाहतः ।
जीवाद्यानादिकाः सर्वे दृश्यन्ते ज्ञानचक्षुषा ॥
न चैते प्राप्तुवन्तोऽसुं धर्मं सर्वज्ञभाषितम् ।
कदाचिदपि पूर्वं तु तेनैते भवभाजनम् ॥
अथावाप्तो भवेज्जैनो धर्मोऽमीभिः कदाचन ।
ततः कुतो भवोऽमीषां क्व तार्णं वक्तिमीश्वरे ॥
तस्मात्सुनिश्चितं राजचेतनास्त्यज संशयः ।
नैवावाप्तः पुरा धर्मो जन्तुभिर्जिनदेशितः ॥

एवं च स्थिते ।

यदानादौ भवेऽभीषां मत्स्यानामिव सागरे ।

सदा दोलायमानानां जीवानां दुःखसङ्कुले ॥

स्वकर्मपरिणामेन भव्यत्वपरिपाकतः ।

मनुष्यत्वादिसामर्थ्या तथा कालादियोगतः ॥

धन्यः सकलकल्याणजनकोऽचिन्त्यशक्तिकः ।

यच्च क्वचिद्भवेज्जीवेऽनुग्रहः पारमेश्वरः ॥

स तदा लभते जीवो दुर्भेदग्रन्थिभेदतः ।

अग्नेवक्लेग्रनिर्नाग्निं जैनेन्द्रं तत्त्वदर्शनम् ॥

ततोऽसौ गृह्धिधर्मं वा प्राप्नुयाज्जिनभाषितम् ।

लभते साधुधर्मं वा सर्वदुःखविमोचकम् ॥

सा चेयती भवेत्कस्य सामयीयं सुदुर्लभा ।

राधावेधोपमानेन धर्मप्राप्तिः प्रकीर्तिता ॥

तद्वच लब्धे सद्गर्मे कुरुध्वं यत्नसुत्तमम् ।

अलम्बस्य तु लाभार्थं घटध्वमिह-हे जनाः ॥

अत्रान्तरे चिन्तितं नरेन्द्रेण । केवलज्ञानदिवाकरो भगवानर्घ्यं ।
नास्त्यस्य किञ्चिदज्ञेयं । अतः पृच्छामि भगवन्तमात्मीयमंग्रथं ।
अथवा पश्यत्येव भगवान्मदीयमन्देहं जिज्ञासां वा । अतः कथयतु
ममानुग्रहेण । ततो भगवता सूरिणा भव्यजनबोधनार्थमभिहितो
मरेन्द्रः । महाराज वाचा पृच्छ । नृपतिनाभिहितं । भदन्त येयं
मदीयदुष्टिता मदनमध्रूपा अस्याः पद्मनृपतिसुतमन्दिवर्धन-
कुमाराय दानार्थं प्रहितो मया जयमल्ले स्फुटवचनो नाम
महत्तमः । गतः कियामपि कालो न निवृत्तोऽसौ । ततः प्रहिता

मया तदार्त्तापलंभार्थं पुरुषाः । तैस्यागत्य निवेदितं । यथा देव
 तेष्वयस्यलं भस्मीभूतं दवदग्धस्यलमात्रमधुना वर्तते । किञ्चमण्डलं
 च तत्तेन न विद्यन्ते प्रत्यासन्नान्यन्यथामनगराणि । अरण्यप्रायः
 सोऽधुना देशो वर्तते । तथा वार्त्तामात्रमपि नास्माभिरुपलब्धं
 कथं तत्तथाभूतं संजातमिति । ततो मया चिन्तितं । हा कष्टमहो
 कष्टं । किं पुनरत्र कारणं । किमकाण्ड एव तथोत्पाताङ्गार-
 दृष्टिर्निपतिता किं वा पूर्वविरुद्धदेवेन भस्मीकृतं नगरं । उत
 सुनिना केनचित्कोपाग्निना दग्धं । आहोस्वित् चेमवज्जिना
 चौरादिभिर्वा । ततस्त्वाविज्ञातपरमार्थः समन्देहः श्लोकापन्नस्य
 स्थितोऽहमेतावन्तं कालं । अधुना भगवति दृष्टे संजातः श्लोकाप-
 नोदः । समन्देहः पुनरद्यापि मे नापगच्छति । तमपनयतु भग-
 वांमिति ॥ भगवताभिहितं । महाराज पश्यसि त्वमेनं पर्यदः
 प्रत्यासन्नं नियन्त्रितं पश्चादाङ्गवन्धेन निषङ्गवक्त्रविवरं तिरस्त्रीनं
 पुरुषं । नृपतिनाभिहितं । सुष्ठु पश्यामि । भगवानाह । महाराज
 एतेन भस्मीकृतं नगरं । नृपतिराह । भदन्त कोऽयं पुरुषः ।
 भगवानाह । महाराज स एवायं तव जामाता नन्दिवर्धनकुमारः ।
 नृपतिराह । कथं पुनरनेनेदमौदृशं व्यवसितं । किमिति वायसेव-
 विधावस्योऽधुना वर्तते । ततः कथितो भगवता स्फुटवचनविरोधा-
 दिकश्चरटमनुष्यपरित्यागपर्यवसानः सर्वोऽपि नरपतये मदीय-
 वृत्तान्तः । तमाकर्ण्य विस्मितो राजा परित्यज्य । नृपतिना
 चिन्तितं । किं क्रीटयाम्यस्य वदनं । करोमि मुत्कलं बाहुयुगलं ।
 अथवा नहि नहि । निवेदितमेवास्य चरितं भगवता । तदेष

यदानादौ भवेऽभीषां मत्स्यानामिव सागरे ।

सदा दोलायमानानां जीवानां दुःखसङ्कुले ॥

स्वकर्मपरिणामेन भव्यत्वपरिपाकतः ।

मनुष्यत्वादिसामग्र्या तथा कालादियोगतः ॥

धन्यः सकलकल्याणजनकोऽचिन्त्यशक्तिकः ।

येन क्वचिद्भवेज्जीवेऽनुग्रहः पारमेश्वरः ॥

स तदा लभते जीवो दुर्भेदग्रन्थिभेदतः ।

अग्रेषक्तेग्रनिर्नाशि जैनेन्द्रं तत्त्वदर्शनम् ॥

ततोऽसौ गृह्णिधर्मं वा प्राप्नुयाज्जिनभाषितम् ।

लभते साधुधर्मं वा सर्वदुःखविमोक्षकम् ॥

सा चेयती भवेत्कस्य सामग्रीयं सुदुर्लभा ।

राधावेधोपमानेन धर्मप्राप्तिः प्रकीर्तिता ॥

तद्वन्न लभ्ये सद्धर्मं कुतश्च यत्नमन्वरेत् ॥

अलम्बस्य तु साभारः स्थिते दूरवर्ति, कृष्णरूपं मा

अख्यैष समस्ताऽप-दायः । ततो नरपतिना विस्फारितं तदपि

मौल्यणयुगलं । निरूपितं दृष्ट्वा वेलां तन्मातुषद्वयं ।

शानेन । भगवन्नेकोऽत्र मनुष्यो द्वितीया नारीति लक्ष्यते ।

वताभिहितं । सम्यगवधारितं महाराजेन । नृपतिराह । भदन्त

कोऽयं मनुष्यः । भगवताभिहितं । एष महामोक्षस्य पौनको देव-

गजेन्द्रस्य सुदुरविवेकितानन्दनो वैशानरोऽभिधीयते । अथ हि

जननीजनकाभ्यां प्रथमं क्रोध इति नाम प्रतिष्ठितं । पश्चात्स्वगुणैरस्य

परिजनसकाशादिदं द्वितीयं वैशानर इति प्रियनामकं संपन्नं ।

मया तदार्त्तापलंभार्थं पुरुषाः । तैश्चागत्य निवेदितं । यथा देव
तज्जयस्यलं भस्मीभूतं द्रवदग्धस्यलमाचमधुना वर्तते । क्षिप्रमण्डलं
च तत्तेन न विद्यन्ते प्रत्यासन्नान्यन्यधामनगराणि । अरण्यायः
सोऽधुना देशो वर्तते । तथा वार्त्तामाचमपि नास्माभिरुपलभ्यं
कथं तत्तथाभूतं संजातमिति ! ततो मया चिन्तितं । हा कष्टमहो
कष्टं । किं पुनरत्र कारणं । किमकाण्ड एव तत्रोत्पाताङ्गार-
दृष्टिर्निपतिता किं वा पूर्वविरुद्धदेवेन भस्मीकृतं नगरं । उत
सुनिना केनचित्कोपाग्निना दग्धं । आक्षेप्तं चेमवज्जिना
चौरादिभिर्वा । ततस्याविज्ञातपरमार्थः समन्देहः श्लोकापन्नश्च
स्थितोऽहमेतावन्तं कालं । अधुना भगवति द्रष्टे संजातः श्लोकाप-
नोदः । समन्देहः पुनरद्यापि मे नापगच्छति । तमपनयतु भग-
वन्मिति ॥ भगवताभिहितं । महाराज पश्यसि त्वमेनं पर्यदः
जनितो जगत्सन्तोषः परमापकृष्टत्वेन निबद्धवक्त्रविवरं तिरस्त्रीनं
रक्ष्यौ तिरस्कृतौ कनकचूडकनकशेखरेभ्यः । भगवानाह । मृदुरितं
स्फुटवचनेन सहाकाण्डभण्डनं तन्मारणं च तेषां जननीजनक-
सहोदरभगिनौप्रियभार्यादिष्यापादानं नगरदहनं स्नेहनिर्भरमिष-
भृत्यनिपातनं च तन्निवेदितमेव युष्माकं । स एव महाराज
समस्तोऽप्यनयोरेव पापयोर्द्विसावैशानरयोरस्य भार्यावधस्ययोर्दोष-
संघातो न पुनः स्वयमस्य तपस्विनो नन्दिवर्धनकुमारस्य दोष-
गन्धोऽप्यस्ति । तथाह्वयं स्वरूपेण स्थानमनन्तज्ञानस्य भाजेनमनन्त-
दर्शनस्य पात्रमनन्तवीर्यस्य निलयनमनन्तसुखस्य कुलभवनमपरि-
मितगुणानां । न चेदृशमात्मस्वरूपमद्याप्येष वराको लब्धयति ।

तेनानयोः पापभार्यावयस्ययोः स्वरूपविपर्यायकारिणोर्वशे वर्तते ।
 तथा च वर्तमानोऽयमेवंधामनन्तदुःखहेतुभूतामनर्थपरंपरामासा-
 दयति ॥ नृपतिनाभिहितं । भदन्त स्फुटवचनव्यतिकरात्पूर्वमस्माभिः
 श्रुतमासीत्लोकवार्त्तया । यदुतानेन नन्दिवर्धनकुमारेणोत्पद्यमा-
 नेनानन्दितं पद्मराजकुलं वर्धितं कोशदण्डसमृद्धा तोषितं नगरं ।
 वर्धमानेन पुनराज्ञादिताः प्रकृतयो विस्तारितो गुणप्राग्भारः
 प्रतापेन वशीकृतं भूमण्डलं निर्जिताः शचवः गृहीता जयपताका
 समुल्लसितो यशःपटहः सिंहायितं भूतले अवगाहितः सुखामृत-
 सागरः । तत् किं तदास्य नास्तामेतौ पापभार्यावयस्यौ यदीमौ
 दुःखपरंपराकारणभूताविति । भगवताभिहितं । महाराज तदाया-
 स्तामेतौ किं तु तदान्यदेव कल्याणपरंपराकारणमासीत् । नृपति-
 राह । किं तत् । भगवतोक्तं । पुण्योदयो नाम सहस्ररः । स हि
 विद्यमानः स्वकीयप्रभावेण सर्वेषामेषामनन्तरोक्तानां पद्मराजकुला-
 नन्दजमनादीनां प्रयोजनविशेषाणां संपन्नः कारणं । केवलं महा-
 मोहवशाच्च लसितोऽनेन नन्दिवर्धनेन तदीयः प्रभावः । पुण्यो-
 दयमाहात्म्यजातमपि कल्याणकदम्बकं हिंसावैश्वानरप्रतापजनितं
 भूमैतदित्येवमेष मन्यते स्म । ततोऽयमविशेषश्च इति मत्वा
 विरक्तोऽसौ पुण्योदयः । भृष्टो गृहीतैकां दिशं स्फुटवचनव्यति-
 कारावसरे । ततस्तद्विकलस्यास्य नन्दिवर्धनकुमारस्येदमनर्थकदम्बक-
 माभ्यां हिंसावैश्वानराभ्यां संपादितमिति । नृपतिराह । भदन्त
 कियान्पुनः कास्योऽस्य हिंसावैश्वानराभ्यां सह सम्बन्धस्य । भग-
 वताभिहितं । अनादिपरिचितावस्थेमौ हिंसावैश्वानरौ । केवलमच

पद्मराजगृहे निवसतोऽस्याविर्भूताविमौ । पूर्वं तिरोभूतौ स्थितौ ।
नृपतिराह । किमनादिरूपोऽयं नन्दिवर्धनकुमारः । भगवानाह ।
वाढं । नृपतिराह । तत्किमित्ययं पद्मराजपुत्रतया प्रसिद्धः ।
भगवानाह । मिथ्याभिमानोऽयमस्य यदुत पद्मराजपुत्रोऽहं । अतो
नाचास्या विधेया । नृपतिनोक्तं । भदन्त तत्परमार्थतः कुतस्योऽय-
मवधार्यतां । भगवताभिहितं । असंख्यवहारनगरवास्तव्यः कुटु-
म्बिकोऽयं संसारिजीवनामा कर्मपरिणाममहाराजादेशेन लोक-
स्थितिनिधोगमुररौक्ष्य स्वभार्थया भवितव्यतया ततो नगराग्नि-
सारितोऽपरापरस्थानेषु पर्यटनं धार्यत इत्यवधारणीयं । नृपति-
राह । भदन्त कथमेतदिति सप्रपञ्चामस्य वक्तव्यतां श्रोतुमि-
च्छामि । भगवानाह । महाराजाकर्णय । ततः कथितो भगवता
समस्तोऽपि विस्तरेण मदीयव्यतिकरः । ततः जुष्टतया भगवद्-
श्रुतेऽरिदमनस्य विमलतया बोधस्य प्रत्यायकतया भगवद्वचनस्य
लघुकर्मतया जीवस्य प्रत्यासन्नतया महाकल्याणस्य परिस्फुरितमस्य
इदमे । अथे भगवता विमलकेवलालोकेनोपलभ्यस्य नन्दिवर्धन-
कुमारस्य सम्बन्धी भवप्रपञ्चोऽयमनेन व्याजेन प्रतिपादितः । ततो
ऽभिहितमनेन । भदन्त यथैवं मयावधारितं तथैवेदमुतान्यथेति ।
भगवानाह । महाराज तथैव । मार्गानुसारिणी हि भवतो बुद्धिः ।
तत्कुतस्तत्रान्यथाभावः । नृपतिनाभिहितं । भदन्त तत्किमस्यैव
नन्दिवर्धनस्यायं वृत्तान्तः किं वान्धेषामपि प्राणिनामिति । भगवा-
नाह । महाराज सर्वेषां संसारोदरविवरवर्तिनामसुमतामेष
व्यतिकरः प्रायेण समावर्तते । तथाहि । स्थिताः सर्वेऽप्येतेऽनादिकं

कालं प्रायोऽसां व्यवहारिकजीवराशिमध्ये । तत्र च निवसतामेतेषा-
मेत एव क्रोधमानमायालोभास्वद्वारादयोऽन्तरङ्गः परिजनः ।
यावन्तश्चागमप्रतिपादितानुष्ठानबलेन जीवाः सिध्यन्ति तावन्त एवा-
सां व्यवहारिकजीवराशिमध्यादागच्छन्तीति केवलिवचनं । ततो
निर्गतास्तेऽपि सर्वे जीवा विडम्बिता भूयांसं कालमेकेन्द्रियेषु
विनादिता विकलेन्द्रियेषु विगोपिताः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिजेषु
कदर्यिता नानाविधानन्तदुःखैः कारिता वज्रविधरूपाणि सतत-
मपरापरभवप्रायोग्यकर्मजालविपाकोदयद्वारेण भवितव्यतया भ्रमि-
ताश्चारघट्टघटीयन्तन्यायेन सूक्ष्मवाटरपर्याप्तकापर्याप्तकष्टचिद्यज्ञेजो-
वायुवनस्पतिद्वीन्द्रियबीन्द्रियचतुरिन्द्रियसंज्ञसंज्ञिपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-
निजखचरणलक्षरादिभेदविवर्तेन सर्वस्थानेषु प्रत्येकमनन्तवाराः ।
ततः कैश्चिज्जीवैः कथंचिन्महासागरपतितैरिव रत्नद्वीपं महारोग-
भराक्रान्तैरिव महाभेषजं विषमूर्धितैरिव महामन्त्रो दारिद्र्याभि-
भूतैरिव चिन्तामणिः प्राप्यतेऽतिदुर्लभोऽयं मनुष्यभवः । तचापि
महानिधियहण इव वेताला भ्रममाविर्भवन्त्येते हिंसाक्रोधादयो
दोषा यैरभिभूतास्तिष्ठन्तु तावदेते प्रबलमहामोहनिद्राघूर्णित-
मानसा नन्दिवर्धनमङ्गुला वराकसत्त्वाः किं तर्हि येऽपि जिनवचन-
प्रदीपेन जानन्त्येनं भवप्रपञ्चं लक्षयन्ति मनुष्यभवदुर्लभतां बुध्यन्ते
संसारसागरतारकं धर्मं वेदयन्ते स्वसंवेदनेन भगवद्वचनायं निश्चि-
न्वन्ति निरुपमानन्दरूपं परमपदं तेऽपि बास्तिशा इव प्रवर्तन्ते
परोपतापेषु भवन्ति गर्वाभाताः कुर्वन्ति परवञ्जनानि रज्यन्ते
द्रविणोपार्जनेषु व्यापादयन्ति सत्त्वसंघातं भाषन्तेऽस्त्रीकवचनानि

आदत्ते परधनं गृह्णन्ति विषयोपभोगेषु आचरन्ति महापरिग्रहं
भजन्ते रजनीभोजनानि । तथा मुह्यन्ति गन्धेषु मूर्खन्ति रूपेषु
लुभन्ति रमेषु दण्डन्ति गन्धेषु आसिष्यन्ति स्पर्शेषु द्विषन्ति चा-
निष्टगद्गादीन् भ्रमयन्ति पापम्यानेषु सततमनःकरणं न निय-
मयन्ति भारतीं उच्छृङ्खलयन्ति कायं भजन्ते दूरेण तपश्चरणात् ।
ततोऽयं मनुष्यभवो मोचाचेपकारणभृतोऽपि तेषामधन्यतया न
केवलं न किञ्चिद्गुणलवनेग्रमाद्यमपि माधयति किं तर्हि यथास्य
नन्दिवर्धनस्य तथैव प्रायुतानन्तदुःस्वपरंपराकुलसंसारकारणतां प्रति-
पद्यते । तथाहि प्रातोऽयं मनुष्यभवोऽन्नादौ संसारे पूर्वमनन्तवारान्
न च सद्गमांनुष्ठानविकलेमानेन किञ्चित्साधितं । अत एवास्माभिः
पूर्वं भगवद्गुणसात्यन्तदुल्लंभता प्रतिपादिता । तथाहि ।

पद्मरागेन्द्रनीलादिरजमहातपूरितम् ।

क्षभ्यते भवनं राज्ञस्तु जेनेन्द्रग्राममम् ॥

समृद्धं कोपदण्डाभ्यामेकच्छमकण्ठकम् ।

सुप्रापमौदृगं राज्यं न तु धर्मो जिनोदितः ।

संपूर्णभोगमग्राप्तिप्रौणितेन्द्रियमानमम् ।

सुलभं नृपदेवत्वं न मतं पारमेश्वरम् ॥

संसारे परमेश्वर्यकारणं भूप क्षभ्यते ।

इन्द्रत्वमपि जीवेन न धर्मो जिनदेशितः ॥

एते हि भावा राजेन्द्र संसारसुखकारणम् ।

सद्गुणमस्तु शुनौन्द्रोक्तो निर्वाणसुखकारणम् ॥

निर्वाणसुखसंसारसुखयोश्च परस्परम् ।

चिन्तारत्नस्य काचेन यावत्तावद्गुणान्तरम् ॥

एवं च ज्ञातमाहात्म्यैः संसारे ब्रूहि तत्त्वतः ।

ईदृच्छर्मसम्प्राप्तिर्भूय केनोपसीयताम् ॥

एवंस्थिते ।

एनं संसारविस्तारं विलंघ्य कथमप्यदः ।

मानुष्यं प्राप्य दुष्प्रापं राधावेधोपमं जनः ॥

यो जैनमपि संप्राप्य शासनं कर्मनाशनम् ।

हिंसाक्रोधादिपापेषु रज्यते मूढमानसः ॥

संहारयति काचेन चिन्तामणिमनुत्तमम् ।

करोत्यङ्गारवाणिज्यं दग्ध्वा गोशीर्षचन्दनम् ॥

भिन्नन्ति नावं मूढात्मा लोहार्यं स महोदधौ ।

सूत्रार्थं दारयत्युच्चैर्वैदूष्यं रत्नमुत्तमम् ॥

प्रदोषयति कौलार्थं देवद्रोणीं महत्तमाम् ।

रत्नस्थाल्यां पचत्यादिखलकं मोहदोषतः ॥

सौवर्णलाङ्गलायेण लिखित्वा वसुधां तथा ।

अर्कवीजं वपत्येष दलार्थं मूढमानसः ॥

ह्रित्वा कर्पूरखण्डानि कोद्रवाणां समन्ततः ।

वृत्तिं विधत्ते मूढोऽयमहं सश्रुतिकः किल ॥

यतः ।

हिंसाक्रोधादिपापेषु जन्तोरासक्तचेतसः ।

सद्भूमोऽयं जिनेन्द्रोक्तो दूरादूरेण गच्छति ॥

सद्भूमरहितस्यासौ पापपूरितमानसः ।

न मोक्षमार्गलेशेन कथंचिदपि युज्यते ॥

ततो ज्ञानत्रयि वलात्पुनर्भूमि महोदधौ ।

निर्वोक्षं याति मोक्षान्धो यथायं नन्दिवर्धनः ॥

नृपतिनाभिहितं । भगवंस्तस्य नन्दिवर्धनस्य किमियतापि प्रप-
 क्षेन कथ्यमाने स्वमवेदनसंसिद्धेऽपि निजचरिते संजातः प्रबोधः ।
 भगवताभिहितं । महाराज न केवलमस्य प्रतिबोधाभावः किं
 तर्हि मयि कथयति प्रत्युतास्य महानुद्वेगो वर्तते । नृपतिराह ।
 किमभयोऽयं । भगवतोक्तं । नाभव्यः किं तर्हि भय एव । केवल-
 मयमस्यैव वैश्वानरस्य दोषो यस्मादौघवचनं न प्रतिपद्यते । यतो-
 ऽयमनन्तोऽनुबन्धोऽस्येति कृत्वा अनन्तानुबन्धोति दृषीयनाम्ना
 मुनिभिर्गीयते । ततोऽच विद्यमाने न सुखायते मदौघवचनं
 उत्पादयत्यरतिं जनयति कलमलकं । ततः कुतोऽस्य तपस्विनः
 प्रबोधः । पर्यटितव्यमद्यायनेन नन्दिवर्धनेनास्य वैश्वानरस्य प्रसादाद-
 परापरस्थानेषु दुःखमनुभवतानन्तं कालं प्राप्तव्या च वैरपरंपराः ।
 नृपतिराह । भदन्त महारिपुरेयोऽस्य वैश्वानरः । भगवतोक्तं । पर्याप्त-
 मियत्या महारिपुतया । नृपतिराह । किमस्यैवायं वयस्यः किं वा-
 न्येषामपि जन्तुनां । भगवानाह । यदि महाराज स्फुटं प्रश्रयसि
 ततस्तथा ते कथयामि यथा पुनः प्रष्टव्यमिदं न भवति । नृपतिराह ।
 अनुग्रहो मे । भगवताभिहितं । इह सर्वेषां जीवानां प्रत्येकं त्रीणि
 त्रीणि कुटुम्बकानि । तद्यथा । चान्तिमार्दवार्जवमुक्तिज्ञानदर्शनवीर्य-
 सुखसत्यशौचतपःसन्तोषादीनि यत्र गृहमानुषाणि तदिदमेकं
 कुटुम्बकं । तथा क्रोधमानमायालोभरागद्वेषमोहाज्ञानशोकभया-

विरतिप्रभृतयो यत्र बान्धवाः तदिदं द्वितीयं कुटुम्बकं । तथा शरीरं
तदुत्पादकौ स्त्रीपुरुषावन्ये च तथाविधा लोका यत्र सम्बन्धिनः तदिदं
तृतीयं कुटुम्बकं । कुटुम्बचितयद्वारेण चासंख्याताः स्वजनवर्गाभवन्ति ।
तत्र यदिदमाद्यं कुटुम्बकमेतज्जीवानां स्वाभाविकमनाद्यपर्यवसितं
हितकरणश्रीलमाविर्भावतिरोभावधर्मकमन्तरङ्गं च वर्तते मोक्ष-
प्रापकं च । यतः प्रकृत्यैवेदं जीवमुपरिष्ठात्तयति । यत्पुनरिदं
द्वितीयं कुटुम्बकमेतज्जीवानामस्वाभाविकं । तथाप्यविज्ञातपरमार्थै-
र्जन्तुभिर्गृहीतं तद्गाढतरं स्वाभाविकमिति । तदनाद्यपर्यवसितम-
भ्यानां अनादि सपर्यवसितं केषांचिद्भव्यानां एकान्तेनाहितकरण-
श्रीलमाविर्भावतिरोभावधर्मकमन्तरङ्गं च वर्तते संसारकारणं च ।
यतः प्रकृत्यैवेदं जीवमधस्तात्पातयति । यत्पुनरिदं तृतीयं कुटुम्बक-
मेतज्जीवानामस्वाभाविकमेव तथा सादि सपर्यवसितमनियतसद्भाव-
च । यथा भव्यतया हिताहितकरणश्रीलमुत्पत्तिविनाशधर्मकं बहि-
रङ्गं च वर्तते तथा भव्यतया संसारकारणं मोक्षकारणं वा भवति ।
यतो बाह्येन द्वितीयकुटुम्बकस्यावष्टम्भकारकमिदमतः संसार-
कारणं । यदि पूनः कथंचिदाद्यं कुटुम्बकमनुवर्तते ततो जीवस्येद-
मप्याद्यकुटुम्बकपोषणे सहायं स्यात् । ततश्च मोक्षकारणतां प्रति-
पद्येत । तदेवंस्थिते महाराज यदिदं द्वितीयं कुटुम्बकमस्य मध्ये
सर्वेषां संसारिजीवानामेष वैश्वानरो वयस्यस्तथेयमपि हिंसा भार्या
विद्यत एव । नात्र सन्देहो विधेयः । नृपतिराह । भदन्त यदीद-
माद्यं कुटुम्बकं स्वाभाविकं हितकरणश्रीलं मोक्षकारणं च तत्कि-
मितीमे जीवा गाढं नेदमाद्रियन्ते । यदि चेदं द्वितीयकुटुम्बक-

मस्त्राभाविकमेकान्तेनाहितकरणश्रीलं संसारकारणं च तत्किमिती-
जे जीवा गाढतरमिदं पोषयन्ति । भगवानाह । महाराजाकर्ण-
याच कारणं । एतदाद्यं कुटुम्बकमनेन द्वितीयकुटुम्बकेनानादौ संसारे
सकलकालमभिभूतमास्ते । ततो भयात्तिरोभावं गतस्य तस्य न
संपन्नं कदाचिदभित्यक्तं दर्शनं । ततो न लक्षयन्त्येते वराका जीवा-
स्तस्मिन्निनं गुणकलापं । तेन न तस्योपरि गाढमादरं कुर्वन्ति ।
विद्यमानमपि तद्विद्यमानं मन्यन्ते । तस्य गुणानपि वर्णयन्तमस्त्र-
दादिकं न गणयन्ति । एतत्पुनर्द्वितीयं कुटुम्बकमनादौ संसारे
शुचूभूतस्याद्यकुटुम्बकस्य निराकरणादवाप्तजयपताकं लब्धप्रसरतया
वल्गमानं प्रायेण सकलकाशमाविर्भूतमेवास्ते । ततः संपद्यते तेन
सहामीषां जीवानामहर्निशं दर्शनं । ततो वर्धते प्रेमाश्रमः समुत्प-
द्यते चित्तरतिः मंजायते विश्रम्भः प्रादुर्भवत्यनेन सह प्रणयः ।
ततोऽस्य द्वितीयकुटुम्बकस्य सततमनुरक्तमानसाः खल्वेते जीवा न
पश्यन्ति दोषसंघातं समारोपयन्त्यस्यामन्तमपि गुणसन्दोहं । तेनेदं
गाढतरमेते पोषयन्ति । इदमेवैकं परमयन्तुभूतमस्त्राकमिति
मन्यन्ते । अस्य च दोषप्रकाशकमस्त्रदादिकं शुकुद्धा गच्छन्ति ॥
नृपतिराह । भदन्त सुन्दरं भवति यद्येते तपस्विनो जीवा अनयोः
कुटुम्बकयोर्गुणदोषविशेषमवगच्छेयुः । भगवानाह । किमतःपरं
सुन्दरतरं । एतावन्मात्रमेव हि निःशेषकल्याणानि वाञ्छता परमार्थतः
पुरुषेण कर्तव्यं यदुतानयोः प्रथमद्वितीययोः कुटुम्बकयोर्गुणदोष-
विशेषपरिज्ञानमिति । तथास्माभिरपि जीवानां धर्मकथाभिरेता-
वन्मात्रमेव संपादनीयं । केवलमेते जीवाः स्वयोग्यतामन्तरेण

नानयोर्विशेषं कथंचिदपि ज्ञापयितुं शक्यन्ते । तेनायोग्येषु वयमपि गजनिमीलिकां कुर्मः । यदि पुनः सर्वेऽपि जीवा अनयोः कुटुम्बकयोर्गुणदोषविशेषमवगच्छेयुस्तदादित एव संसारोच्छेदः स्यात् । ततो निरास्त्येदं द्वितीयं कुटुम्बकं सर्वेऽपि जीवा मोक्षं गच्छेयुरिति । नृपतिराह । यद्येवमशक्यानुष्ठानं सर्वेषां जीवानामनयोर्गुणदोषविशेषज्ञापनं तत्किमनया चिन्तया । अस्माभिर्विज्ञातस्तावद्भगवत्पादप्रसादेनानयोः कुटुम्बकयोर्गुणदोषविशेषः । ततः सिद्धं नः समीहितं । यतः ।

परोपकारः कर्तव्यः सत्यां शक्तौ मनोविषया ।

परोपकारासामर्थ्यं कुर्यात्स्वार्थं महादरम् ॥

भगवानाह । न परिज्ञानमात्रं चाणं । नृपतिराह । यदन्यदपि विधेयं तदादिशन्तु भगवन्तः । भगवतोक्तं । अन्यदत्र विधेयं अज्ञानमनुष्ठानं च । तच्चास्त्येव भवतः अज्ञानं अनुष्ठानं च । पुनर्यदि शक्तोषि ततः सिध्यत्येव समीहितं नात्र सन्देहः । केवलं तत्रातिनिर्घृणं कर्म समाचरणौयं । नृपतिराह । भदन्त कौटुम्बकं तत्कर्म । भगवानाह । यदेते साधवः सततमनुग्रीलयन्ति । नृपतिराह । यदनुग्रीलयन्त्येते तच्छ्रोतुमिच्छामि । भगवतोक्तं । आकर्ण्य ।

अनादिस्नेहसंबद्धं द्वितीयं यत्कुटुम्बकम् ।

योधयन्ति तदाद्येन घोरचित्ता दिवानिशम् ॥

तथाहि ।

निर्घृणा यत एवेदमाविर्भूतं कुटुम्बकम् ।

तं घातयन्ति ज्ञानेन महामोहपितामहम् ॥
 यस्तान्त्रिकः समस्तस्य कुटुम्बस्य महाबलः ।
 रागं वैराग्ययन्त्रेण तमेते चूर्णयन्त्यसम् ॥
 अन्यच्च गिरनुक्रोशा रागस्यैव सद्योदरम् ।
 देवं मैत्रीशरेणोच्चैरेते निघ्नन्ति साधवः ॥
 क्षमाक्रकचपाटेन पाटयन्ति सुदारुणाः ।
 एते भोः साधवः क्रोधं रटन्तं स्निग्धवान्भवम् ॥
 क्रोधस्य भ्रातरं मामं तथैते द्वेषमन्दनम् ।
 हत्वा मार्दवखड्गेन चालयन्त्यपि नो करौ ॥
 मायामार्जवदण्डेन दंलयन्ति तपस्विनीम् ।
 लोभं मुक्तिकुठारेण रौद्राश्विन्दन्ति खण्डयः ॥
 तथैते मुनयो भूप स्नेहावन्धपरायणम् ।
 कामं निष्यौढ्य हस्तेन मर्दयन्तीव मत्कुणम् ॥
 दहन्ति शोकसम्बन्धं तीक्ष्णेन ध्यानवज्रिना ।
 भयं भिन्दन्ति मिर्भिका धैर्यबाणेन वत्सलम् ॥
 हास्यं रतिर्जुगुप्सा च तचारतिः पिष्टम्बसा ।
 विवेकशस्त्रा राजेन्द्र साधुभिर्दारिता पुरा ॥
 अन्यच्च भ्रातृभाण्डानि पञ्चाचाणि सुनिर्घृणाः ।
 सन्नोपमुद्गरेणोच्चैर्दलयन्तीह साधवः ॥
 एवं ये ये भवन्त्यत्र कुटुम्बे स्निग्धवान्भवाः ।
 तांस्तान्निपातयन्त्येते जाताञ्जातान् सुनिर्दयाः ॥
 वर्धयन्ति यत्नं नित्यं प्रथमे च कुटुम्बके ।

सर्वेषां स्निग्धवन्भूनामेते राजेन्द्र साधवः ॥
 पुष्टिं गतेन तेनोच्चैर्निहतं भग्नपौरुषम् ।
 अमीषां बाधकं नैव तद्वितीयं कुटुम्बकम् ॥
 अन्यच्च पोषकं ज्ञात्वा द्वितीयस्य द्वितीयकम् ।
 राज्ञेयैः परित्यक्तं सर्वथैव कुटुम्बकम् ॥
 यावत्तृतीयं न त्यक्तं तावज्जेतुं न शक्यते ।
 द्वितीयमपि कात्स्न्येन पुरुषेण कुटुम्बकम् ॥
 अतो यद्यस्ति ते वाङ्मना भूप संसारमोचने ।
 ततोऽतिनिर्घृणं कर्म मयोक्तमिदमाक्षर ॥
 केवलं सम्यगालोच्य मध्यस्थेनान्तरात्मना ।
 किं शक्येत मया कर्तुं किं वा नेदमिति त्वया ॥
 एतेऽतिनिर्घृणाः कर्म कथंचिदिदमौदृशम् ।
 कुर्वन्त्यभ्यासयोगेन नृशंसा भूप साधवः ॥
 अन्येन पुमरीदृचं कर्म बन्धुदयालुना ।
 चिन्तयितुमपि नो शक्यं करणं दूरतः स्थितम् ॥

किं तु ।

योऽयं त्यागस्तृतीयस्य द्वितीयस्य च घातनम् ।
 कुटुम्बकस्य राजेन्द्र प्रथमस्य च पोषणम् ॥
 एतन्नयं परिज्ञाय कृत्वा श्रद्धानमञ्जसा ।
 अनुष्ठाय च वीर्येण भूयांसो मुनिपुङ्गवाः ॥
 भवप्रपञ्चाच्चिर्मुक्ताः सर्वदन्दविवर्जिताः ।
 स्थित्वा स्वाभाविके रूपे मोदन्ते मोचवर्तिनः ॥

तदिदं दुष्करं कर्म किं तु पर्यन्तसुन्दरम् ।

एवं व्यवस्थिते भूष कुहस्य यदि रोचते ॥

नृपतिराह ।

ग्रिष्टं भगवता पूर्वं कुटुम्बदयमादिमम् ।

अविच्छिन्नं प्रवाहेण सदानादिभवोदधौ ॥

तृतीयं पुनरुद्दिष्टं विनाशोत्पत्तिधर्मकम् ।

तत्किं भवे भवे नाथ संभवत्यपरापरम् ॥

सूरिराह महाराज संभवत्यपरापरम् ।

भवे भवेऽथ जन्तूनां तत्तृतीयं कुटुम्बकम् ॥

राजाह नाथ यद्येवं ततोऽभादिभवार्षवे ।

अनन्तानि कुटुम्बानि व्यक्तपूर्वाणि देहिभिः ॥

सूरिराह महाराज सत्यमेतन्न शंशयः ।

एते हि पथिकप्रायाः सर्वे जीवास्तपस्विनः ॥

ततश्च ।

अन्यान्यानि कुटुम्बानि मुञ्चन्तो वासकेष्विव ।

अपरापरदेहेषु संवरन्ति पुनः पुनः ॥

राजाह नाथ यद्येवं ततोऽत्रापि भवे नृणाम् ।

कुटुम्बे स्नेहसम्बन्धो महामोहविजृम्भितम् ॥

सूरिराह महाराज सम्यग्ज्ञातमिदं त्वया ।

महामोहं विना को वा कुर्यादेनं सकर्णकः ॥

राजाह यो न शक्नोति कर्तुं नाथ निवर्द्धणम् ।

द्वितीयस्य कुटुम्बस्य कथंचिच्छक्तिविभ्रमात् ॥

द्वितीयस्य परित्यागान्तस्य किं जायते फलम् ।

यथोक्तं यदि वा नेति ममेदं प्रविवेचय ॥

सूरिराह महाराज यो न हन्ति द्वितीयकम् ।

द्वितीयत्यजनं तस्य नूनमात्मविडम्बनम् ॥

द्वितीयं हि परित्यज्य यदि हन्यान्निराकुलः ।

द्वितीयमेवं तत्त्यागः सफलो विफलोऽन्यथा ॥

भूपतिनाभिहितम् । भदन्त यद्येवं ततः ।

भवप्रपञ्चं विज्ञाय महाघोरं सुदुस्तरम् ।

अवाप्य मानुषं जन्म संसारेऽत्यन्तदुर्लभम् ॥

अनन्तानन्दसंपूर्णं मोक्षं विज्ञाय तत्त्वतः ।

तस्य कारणभूतं च बुद्ध्या जैनेन्द्रशासनम् ॥

युष्मादृशेषु नापेषु प्राप्तेषु हितकारिषु ।

कुटुम्बत्रयरूपे च विज्ञाते परमार्थतः ॥

को नामाद्यकुटुम्बस्य पुरुषो हितकामुकः ।

क्षुधार्क्ष पोषणं नाथ बन्धुभूतस्य तत्त्वतः ॥

विघ्नं सर्वस्मद्द्विनां सर्वव्यसनकारणम् ।

द्वितीयं वा न को हन्ति शत्रूभूतं कुटुम्बकम् ॥

येनात्यक्तेन दुःखौघस्यक्तेन परमं सुखम् ।

को न त्यजति तस्मात् द्वितीयं वा कुटुम्बकम् ॥

सूरिराह महाराज ज्ञाततत्त्वेन जन्तुना ।

इदमेवात्र कर्तव्यं ययं संसारभीरुणा ॥

राजाज्ञाततत्त्वानां नाथ मौनौघशामने ।

किं विद्यतेऽधिकारोऽच नेति नेति गुरोर्वचः ॥

राज्ञा चिन्तितम् ।

अये विज्ञाततत्त्वोऽहं श्रद्धावाञ्छितमानसः ।

ततोऽस्ति मेऽधिकारोऽच गुरुर्मे कर्मणि भुवम् ॥

ततो राजा समुद्भूतवीर्यः क्षाप्तो यतीश्वरम् ।

प्रणम्य पादयोरेवं न प्राह विहिताञ्जलिः ॥

यदादिष्टं भदन्तेन किञ्च कर्मातिनिर्घणम् ।

तदहं कर्तुमिच्छामि माय युष्मदनुज्ञया ॥

सूरिणोक्तं महावीर्यं युक्तमेतद्भवादृशम् ।

अनुज्ञातं मयापीदं ज्ञातं तत्त्वं त्वयाधुना ॥

ततः सरभसेन नरपतिना विलोकितं पार्श्ववर्तिनो विमल-
मतेर्मन्त्रिणो वदनं । आदिगतु देव इति ब्रुवाणोऽभौ स्थितः
प्रहतरः । नृपतिनाभिहितं । आर्यं त्यजनीयो मया राज्यसंजन-
देहादिषट्कः निहन्तव्या भगवदादेशेन रागादयः पोषणीयान्यह-
निशं ज्ञानादीनि ग्रहीतव्या भागवतौ दीक्षा । ततो यदस्य
कालस्योचितं तत्तूष्णं कुरुष्वेति । विमलमतिराह । यदाज्ञापयति
देवः । किं तु न मयैव केवलेनास्य कालस्योचितं विधेयं किं
तर्हि यान्येतान्यन्तःपुराणि ये वैते सामन्ता यथान्योऽपि राज-
सोको या चेयं समस्तापि परिपत् । तैः सर्वैरेवास्य कालस्योचितं
कर्तव्यं । राज्ञा चिन्तितं । अये मयायमादिष्टः किञ्च मम
दीक्षाग्रहणकाले यदुचितं जिनस्यपनपूजादानमहोत्सवादिकं तत्
कुरुष्वेति । तदयं किमेवमुत्तरयति । अहो गम्भीरः कश्चिदभिप्रायः ।

ततोऽभिहितमनेन । आर्यं त्वमेवात्र सर्वाधिकारी चमः सर्वेषामुचित-
कर्तव्यानां । तत्किमेतैरपरमुचितं कर्तव्यं । विमलमतिराह । देव
यद्देवपादैः कर्तुमारब्धं तदस्माकमेतेषां च सर्वेषामस्य कालस्यो-
चितं कर्तव्यं नापरं । यतः समान एवायं न्यायः सर्वेषां वर्तते ।
निवेदितान्येव हि भगवता सर्वेषामेव जीवानामेकैकस्य त्रीणि
त्रीणि कुटुम्बकानि । तस्मादेषामप्यस्य कालस्येदमेवोचितं ।
यदुत प्रथमकुटुम्बकं पोष्यते द्वितीयं हन्यते तृतीयं परित्यज्यत
इति । नृपतिनाभिहितं । आर्यातिमुन्दरमिदं यद्येतेऽपि प्रति-
पद्यन्ते । विमलमतिराह । देव पथ्यमिदमत्यन्तमेतेषां । किमत्र
प्रतिपक्ष्यं ॥ ततस्तदाकर्णं तत्र परिषदि जीवा बलादेषोऽस्मान्
प्रमाजयतीति भावनया भयोत्कर्षेण कम्पिताः कातराः प्रद्विष्टा
गुरुकर्मकाः प्रपलायिता नीचा विह्वलीभूता विषयगृध्रवः
प्रखिन्नाः कुटुम्बादिप्रतिबद्धमुद्गयः प्रह्लादिता लघुकर्मका अभ्युप-
गतवन्तस्तद्वचनं धीरुचित्ता इति । ततस्तैर्लघुकर्मवैरचितैरभि-
हितं । यदाज्ञाययति देवस्तदेव क्रियते । कः सकर्णकः सत्यां
समप्रसामय्यानेष्वविधर्मार्थाङ्गुश्रुतीति । तदाकर्णं दृष्टो राजा । गताः
सर्वेऽपि अभ्यर्णवर्तिनि प्रमोदवर्धने सैत्यभवने । स्थापितानि भुवन-
नाथस्य भगवतो विम्बानि । विरचिता मनोहारिणी पूजा । प्रव-
र्तितानि महादानानि कारितं बन्धनमोचनादिकं समस्तमुचित-
करणीयं । समाहृतः श्रीधराभिधानो नगरोन्निजतनयः । दत्तं
तस्मै राज्यं नरपतिना । प्रमाजिताः प्रवचनोक्तेन विधिना
सर्वेऽप्युपस्थितलोका भगवता । विहिता भवप्रपञ्चनिर्वोदजमनी

समाहृतं मण्डलायं । दत्तौ समकमेव दाभ्यामपि प्रहारौ ।
दारिते ग्ररौरे ॥

अचान्तरे मम तस्य च जीर्णा सा एकभववेद्या गुडिका ।
ततो वितौर्णे अपरे गुडिके दयोरपि भवितव्यतया । इतद्यास्ति
पापिष्ठनिवासा नाम नगरी । तस्यामुपर्युपरि सप्त पाटका भवन्ति ।
तेषु च पापिष्ठाभिधाना एव कुलपुत्रका वसन्ति । ततः पष्ठे
तमाभिधाने पाटके नीतौ द्वावपि गुडिकाप्रभावेण भवितव्यतया

स्थापितौ तादृशकुलपुत्रकरूपतया । प्रवृद्धः सोऽधिकतरमावयो-
वैरानुबन्धः । स्थितौ परस्परघातमनेकयातनाभिर्विदधानौ द्वाविं-
शति सागरोपमानि । अवगाहितोऽनन्तमहादुःखसागरः । ततस्तस्याः
पर्यन्ते गुडिकादानेनैवानौतौ पञ्चाक्षनिवासनगरे द्वावपि भवितव्य-
तथा विहितौ गर्भजसर्परूपौ । प्रादुर्भूतः पूर्वाविधेन परस्परं पुनः
क्रोधाबन्धः । युध्यमानयोः संपन्नं गुडिकाजरणम् । पुनः प्रापितौ
तेनैव प्रयोगेण तस्यामेव पापिष्ठनिवासायां नगर्यां धूमप्रभाभि-
धाने पञ्चमे पाटके भवितव्यतया । तत्रापि परस्परं निर्दल्यतो-
र्गतानि सप्तदश सागरोपमानि । अनुभूतान्यतितौ प्रदुःखानि ॥
ततः पुनरानीय पञ्चाक्षनिवासनगरे विहितौ द्वावपि सिंहरूपौ ।
तत्रापि तदवस्थितौ वैरायन्धः । ततश्चान्योन्यं प्रहरतोरपनीय
तद्रूपं विहितं तस्यामेव पुर्यां पङ्कप्रभाख्ये चतुर्थपाटके पापिष्ठ-
रूपं भवितव्यतया । तद्गतयोः पुनरप्यावयोरनुवर्तते स्नायौ
रोषोत्कर्षः । लङ्घितानि तत्रापीतरेतरं निम्नतोर्दश सागरोपमानि ।
सोढानि वागोष्परातीतानि दुःखानि ॥ ततः पुनरानीय जनितौ
द्वावपि श्वेनरूपौ । संलग्नमुल्लसितवैश्वानरयोरायोधनं । ततश्चा-
वयित्वा तद्रूपं पुनर्नीतौ तस्यामेव पुरि बालुकाप्रभानाच्चि द्वितीय-
पाटके गुडिकाप्रयुक्तिवशेनैव भवितव्यतया । तत्रापि परस्परं
शरीरचूर्णनं कुर्वतोः क्षेपानुभावजनितानि परमाधार्मिकासुरो-
दीरितानि शान्तदुःखानि सततमनुभवतोरतिमान्तानि सप्त
सागरोपमानि । तदन्ते पुनरानीतौ पञ्चाक्षनिवासनगरे द्वाविंशतौ
च नकुलरूपौ भवितव्यतया । न च्छटितमत्रापि परस्परं मत्सर-

प्रकर्षः । प्रहरतोऽन्योन्यं विदीर्णं द्वयोरपि शरीरे । जीर्णं प्राचीनगुडिके । वितीर्णं पुनरपरे । नीतौ पुनस्तस्यामेव नगर्यां शर्कराप्रभाभिधाने द्वितीयपाटके । ततो विहितबीभत्सरूपयोरन्योन्यं पिष्टतोः परमाधार्मिककदर्शनां चैवजनितसन्तापं च वेद्यतोरतीतानि तत्रापि जीर्णि सागरोपमानि । एवं पापिष्ठनिवासनगर्याः पञ्चाक्षनिवासनगरे ततोऽपि पुनस्तस्यां गत्यागमनं कुर्वता तेन च धराधरेण सार्धं वैरं खेडयता भद्रेऽगृहीतसङ्केते विहम्बितानि मया भवितव्यताप्रेरितेन भूयांसि रूपाणि । ततः पुनः कुतूहलवशेनैव तथा निजभार्यया जीर्णायां तस्यानेकभववेशाभिधानायां कर्मपरिणाममहाराजसमर्पितायां गुडिकायां भूयो भूयोऽपरां गुडिकां योजयन्त्या तदसंयवहारनगरं विहायापरेषु प्रायेण सर्वस्थानेषु तिलपीडकन्यायेन भ्रमितोऽहमनन्तकालमिति ॥

एवं वदति संसारिजीवे प्रज्ञाविशालया चिन्तितं । अहो रौद्ररूपोऽसौ क्रोधः । दारुणतरा हिंसा । तथाहि । तद्वशवर्तिनानेन संसारिजीवेन घोरसंसारसागरं कथंचिदतिलंच्य प्राप्तेऽपि मनुष्यभवे विहितं तत्तादृशमतिरौद्रं कर्म । न प्रतिपन्नं भागवतं वचनं हारिता मनुष्यरूपता निर्वर्तिता वैरपरंपरा उपार्जिता संसारसागरेऽनन्तरूपा विडम्बना स्वीकृतो महादुःखसन्तानः । तदिदमनुभवागमशिद्धमनुभवन्तोऽप्येते मनुष्यभावापन्नाः प्राणिनो न स्रवयन्तीवानयोः स्वरूपं आत्मवेरिण इव समाचरन्ति तमेव क्रोधं तामेव हिंसां सततमनुवर्तन्ते । तदेतेऽपि वराका

लक्ष्यन्ते नूनमेवंविधामनर्थपरंपरामित्येषा चिन्ता ममान्तःकरणमा-
कुलयति ॥ संसारिजीवः प्राह । ततः पुनरन्यदाहमगृहीतमङ्गते
नीतः श्वेतपुरे भवितव्यतया विहितश्चाभीररूपः । तद्रूपतया
वर्तमानस्य मे तिरोभूतोऽसौ वैश्वानरः । जातो मनागहं शान्त-
रूपः । प्रवृत्ता मे यदुच्छ्रया दानबुद्धिः । न चाभ्यस्तं किंचिद्वि-
शिष्टं शीलम् । न चानुष्ठितः कश्चित्संयमविशेषः । केवलं कथं-
चिद्वर्षणघूर्णनन्यायेन संपन्नोऽहं तदा मध्यमगुणः । ततस्तयाभूतं
मामुपलभ्य जाता मयि प्रसन्नहृदया भवितव्यता । ततश्चाविर्भा-
वितोऽनया पुनरपि सहचरो मे पुण्योदयः । ततोऽभिहित-
मनया । आर्यपुत्र गन्तव्यं भवता सिद्धार्यपुरे स्थातव्यं तत्र
यथासुखासिकया । अयं च तवानुचरः पुण्योदयो भविष्यति ।
मयाभिहितं । यदाज्ञापयति देवी । ततो जीर्णायां प्राचीन-
गुडिकायां दत्ता पुनरेकभववेद्या मा ममापरा गुडिका
भवितव्यतयेति ।

भो भव्याः प्रविहाय मोहललितं युष्माभिराकर्ण्यता-
मेकान्तेन हितं मदीयवचनं कृत्वा विशुद्धं मनः ।
राधावेधममं कथंचिदतुल्यं सन्धापि मानुष्यकं
हिंसाक्रोधवशानुगैरिदमहो जीवैः पुरा हारितम् ॥

अमादिमंभारमहाप्रपञ्चे

कश्चित्पुनः स्पर्शवशेन मूढैः ।

अनन्तवारान् परमार्थशून्यै-

र्विनाशितं मानुषजगत् जीवैः ॥

एतच्चिवेदितमिह प्रकटं ततो भो-
स्तां स्पर्शकोपपरतापमतिं विहाय ।

शान्ताः कुरुष्वमधुना कुशलानुबन्ध-
मङ्गाय लङ्घयथ येन भवप्रपञ्चम् ॥

इत्युपमितभवप्रपञ्चायां कथायां क्रोधहिंसा-
स्पर्शनेन्द्रियविपाकवर्णनस्तृतीयः
प्रस्तावः ॥ ग्रंथाग्रं ८००० ॥

सहैव शैलराजेन परां वृद्धिमहं गतः ॥
 अथातीतेषु वर्षेषु पञ्चषेषु ततो मया ।
 स व्यक्तं रममाणेन शैलराजो निरौचितः ॥
 अनादिस्नेहमोहेन तं दृष्ट्वा मम मानसे ।
 या प्रीतिरासीत्साख्यातुं वचनेन न पार्यते ॥
 विलोकयन्तं मां वीक्ष्य स्निग्धदृष्ट्या स दारकः ।
 शठात्मा चिन्तयत्येवं लब्धलक्ष्यः स्वचेतसा ॥
 अये मामेष राजेन्द्रतनयः स्निग्धचक्षुषा ।
 विलोकयति तच्चूनं ममायं वर्तते वशे ॥
 ततो विस्मोरिताचोऽसौ क्लृप्ताहं स्नेहनिर्भरः ।
 दर्शयन्निति मे देहं समाक्षिप्नोति मायया ॥
 ततो मे मोहदोषेण स्फुरितं निजमानसे ।
 अहो भावप्रतापस्य चेलोक्यमतिवर्तते ॥
 तदिदानीं मया मेष स्निग्धो बन्धुर्विचक्षणः ।
 मोक्षयः क्षणमप्येवं कृतश्चिन्ते विनिश्चयः ॥
 ततस्तेन सहोद्यागकाननेषु दिने दिने ।
 क्रीडतः सततं याति कालो मे हृष्टचेतसः ॥
 न लघितं मया मोहविह्वलीभूतचेतसा ।
 ययैव शैलराजो मे परमार्थेन वैरिकः ॥
 ततो दिनेषु गच्छन्तु मैत्री तेन विवर्धते ।
 तत्प्रभावात्प्रवर्धन्ते वितकां मम मानसे ॥
 यथा ममोत्तमा जातिः कुलं सर्वजनाधिकम् ।

बलं भुवनविख्यातं रूपं भुवनभूषणम् ॥
 मौभाग्यं जगदानन्दमैश्वर्यं भुवनातिगम् ।
 श्रुतं पूर्वभवाभ्यस्तं परिस्फुरति मेऽद्यतः ॥
 मधवापि पदं स्वीयं यद्यहं प्रार्थये ततः ।
 दद्याद्येव न कार्यं मे लाभशक्तिरियं मम ॥
 ये चान्येऽपि तपोवीर्यधैर्यमत्तादयो गुणाः ।
 ते मय्येव वमन्त्युच्चैर्विमुच्य भुवमत्रयम् ॥

यदि वा ।

यस्येदृशेन भिन्नेन संजातो मम मौलकः ।
 तस्य को वर्णयेत्लोके गुणसम्भारगौरवम् ॥

तथाहि ।

पुरुषस्य भवेत्तावत्सर्वलोकमिहामनम् ।
 अयं वक्ताष्टकेनैव जयत्येव परं जगम् ॥
 तदेव ग्रीलराजो मे यस्य प्राप्तो वयस्यताम् ।
 तस्य नास्ति जगत्त्रयं यन्न संपद्यमश्नय ॥
 ततोऽवलिप्तचित्तोऽहं तां विकल्पपरंपराम् ।
 वर्धयन्मात्मनः भवं नूनं मन्ये तदा जनम् ॥
 ऊर्ध्वीकृतनिजघौवो नचचापि निभासयन् ।
 अगतोऽपि न पश्यामि सत्तवद्गन्धवारणः ॥
 आपूर्णो भूरिवातेन विततात्मा यथा दृतिः ।
 ततोऽहं विचरामि स्म निःभारो मद्विक्रान्तः ॥
 चिन्तयामि न मे वन्द्यः कश्चिदस्ति जगच्चये ।

यत एतद्गुणैः सर्वमधस्तात्मांसं वर्तते ॥
 को ममान्यो गुरुर्नूनमहमेव गुणैर्गुरुः ।
 क एते देवसङ्घाता ये भक्तोऽपि गुणाधिकाः ॥
 ततोऽमृतीतसङ्केते तदाहं गर्वनिर्भरः ।
 शैलस्तम्भसमो नैव कस्यचित्प्रणतिं गतः ॥

किं च ।

प्रणताग्नेषमामन्तकिरीटांश्चविराजितम् ।
 न नतं जातुचिद्गद्रे तातीयं पादपङ्कजम् ॥
 अग्नेषजनवन्द्यापि स्नेहनिर्भरमानसा ।
 कदाचिदपि नैवात्मा मया नूनं नमस्कृता ॥
 ये केचिन्नौकिका देवा यास्यान्याः कुलदेवताः ।
 न ताः प्रणामकामेन चक्षुषापि मयेक्षिताः ॥
 ततो मां तादृशं वीक्ष्य शैलराजसमन्वितम् ।
 वर्धमानं म राजेन्द्रो मनसा पर्यचिन्तयत् ॥
 अहो मदीयपुत्रोऽयं गाढं मानधनेश्वरः ।
 तदस्य लोको यद्याज्ञां लङ्घयेत् कदाचन ॥
 ततोऽयं चित्तनिर्वेदान्मन्यमानोऽवधीरणाम् ।
 मां विहाय कश्चिद्विच्छेत्तदिदं नैव सुन्दरम् ॥
 ज्ञापयित्वा नरेन्द्रादीन् कुमारचरितं ततः ।
 आज्ञाविधेयानप्योच्चैः करोमि भक्तलानपि ॥
 एवं विचिन्त्य मे तातः स्नेहनिर्भरमानसः ।
 समस्तं तत्करोत्येव यत्स्वयं परिचिन्तितम् ॥

अथ ताताज्ञया सर्वे नरेन्द्रा नतमस्तकाः ।
 बालस्यापि ममाद्यन्तं किङ्करत्वमुपागताः ॥
 प्रधानकुलजाता ये ये च विक्रमशालिनः ।
 तेऽपि मां देव देवेति ब्रुवाणाः पर्युपासते ॥
 यदहं वक्षि तत्सर्वं राजलोकः कृतादरः ।
 जय देवेति लपन्नुच्चैः शिरसा प्रतिपद्यते ॥
 किं वाच बहूनोक्तेन ततोऽभ्या च सवान्भवा ।
 वीक्षते सर्वकार्येष्वधिकं मां परमात्मनः ॥
 स च पुण्योदयस्तत्र माहात्म्ये मम कारणम् ।
 तथापि मोहदोषेण मयेदं परिचिन्तितम् ॥
 अयं ममैष यो जातो देवानामपि दुर्लभः ।
 सर्वस्यास्य प्रतापस्य शैलराजो विधायकः ॥
 ततः संतुष्टचित्तेन शैलराजो मथान्वदा ।
 प्रोक्तो विश्वभ्रजल्पेन स्नेहनिर्भरचेतसा ॥
 वयस्य योऽयं संपन्नो लोकमध्येऽतिसुन्दरः ।
 मम ख्यातिविशेषोऽयं प्रतापो ह्यन तावकः ॥
 ततश्च ।

मदीयवचसा तुष्टः शैलराजः स्वमानसे ।
 वष्टतामुररीकुर्वन्निदं वचनमब्रवीत् ॥
 कुमार परमार्थोऽयं कथ्यते तव साम्यतम् ।
 यदेवंविधजल्पस्य कुमारास्नेह कारणम् ॥
 ये दुर्जना भवन्त्यत्र गुणपूर्णं परं जनम् ।

स्वाभिप्रायानुमानेन मन्यन्ते दोषपुञ्जकम् ॥
 ये सज्जना पुनर्धन्यास्ते लोकं दोषपूरितम् ।
 स्वाभिमन्थिविशृङ्खलैव ललचयन्ति गुणालयम् ॥

एवं च स्थिते ।

यद्भासते गुणित्वेन गुणहीनोऽप्ययं जनः ।
 कुमार तावके चित्ते सौजन्यं तच्च कारणम् ॥
 प्रतापशावकीनोऽयं समस्तोऽपि सुनिश्चितम् ।
 भावत्कवीर्यविख्याताः के वयं परमार्थतः ॥
 तदिदं शैलराजीयं वचनं सुमनोहरम् ।
 आकर्ण्यार्हं तदा भट्टे परं ज्वेहरसं गतः ॥

चिन्तितं मया ।

अहो मय्यनुरागोऽस्य अहो गम्भीरचित्तता ।
 अहो वचनविन्यासस्तथाहो भावमारता ॥

ततो मयाभिहितं ।

वयस्य नेदृशं वाच्यमुपचारपरं वचः ।
 ममागतो यतो ज्ञातं माहात्म्यं तावकं मया ।
 ततो हर्षवशात्तेन शैलराजेन जल्पितम् ।
 प्रमादपरमे नापि भूत्यानां किं न सुन्दरम् ॥

अन्यच्च ।

यदि मग्भावना जाता भवतां मादृगे जने ।
 ततो मे परमं शुद्धं भवद्भिरनुमन्यताम् ॥
 विद्यते मम मदीये चटपट्यावलेपनम् ।

तन्निजे हृदये देयं कुमारेण प्रतिक्षणम् ॥

मयाभिहितं । कुतस्तदवाप्तं भवता किं नामकं को वा तस्य हृदयावलेपनस्य प्रभाव इति श्रोतुमिच्छामि । शैलराजेनाभिहितं । कुमार न कुतश्चिदपि तदवाप्तं मया किं तर्हि स्वकीयेनैव वीर्येण जनितं । नामतः पुनः स्वप्नचित्तं तदभिधीयते । प्रभावं तस्यानुभवदारेणैव विज्ञास्यति कुमारः । किं तेनावेदितेन । मयाभिहितं । यद्यस्यो जानीते । ततः समर्पितं ममान्यदा शैलराजेन तदोत्तमीयं हृदयावलेपनं । विलिप्तं मया हृदयं । जातोऽहं गाढतरमुल्लम्बितशूनतस्कराकारधारितया नमनरहितः । ततस्तथाभूतं मामवलोक्य सुतरां प्रणतिप्रवणाः संपन्नाः सामन्तमहत्तमादयः । तातोऽपि संप्रणामं मामालापयति सः । तथास्वापि स्वामिनमिव मां विज्ञापयति सः । ततः संजातो मे हृदयावलेपनप्रभावे सम्यत्ययः । संपन्ना स्थिरतरा शैलराजे परमबन्धुबुद्धिरिति ॥ इतश्चान्यदा गतोऽहमन्तरङ्गे क्लिष्टमानसाभिधाने नगरे । तत्र कौटुशः ।

आवासः सर्वदुःखानां नष्टधर्मैर्निर्णयेवितम् ।

कारणं सर्वपापानां दुर्गतिद्वारमञ्जसा ॥

तत्र च नगरे दुष्टाशयो नाम राजा । स च कौटुशः ।

उत्पत्तिभूमिर्दीषाणामाकरः क्लिष्टकर्मणाम् ।

सद्विवेकनरेन्द्रस्य महारिः स नराधिपः ॥

तस्य च राज्ञो जघन्यता नाम देवी । सा च कौटुशी ।

नराधमानां साभीष्टा विदग्धिः परिनिन्दिता ।

प्रवर्तिका च सा देवी सर्वेषां निन्दकर्मणाम् ॥

तयोश्च जघन्यतादुष्टागययोर्देवीनृपयोरत्यन्तमभीष्टोऽस्ति मृषा-
वादो नाम तनयः । स च कौटूभः ।

समस्तभूतमहत्स्य विश्वामच्छेदकारकः ।

निःशेषदोषपुञ्जत्वाद्गर्हितश्च विचक्षणैः ॥

शाचपैशुन्यदौर्जन्यपरद्रोहादितस्कराः ।

तं राजपुत्रं सेवन्ते मदनुग्रहकाम्यया ॥

स्नेहो मैत्री प्रतिज्ञा च तथा सम्प्रत्ययश्च यः ।

एतेषां शिष्टलोकानां राजसूनुरघौ रिपुः ॥

पितासौ व्रतलोपस्य मर्यादाया महारिपुः ।

अघर्षावाद्द्वयस्य मदास्फालनतत्परः ॥

ये केचिन्नरकं यान्ति तस्य निर्देशकारिणः ।

स एव प्रगुणं मार्गं तेषां दर्शयितुं चमः ॥

ततो दृष्टोऽसौ मया दुष्टागयो नरेन्द्रः । तत्पार्श्ववर्तिनी च
विलोकिता सा जघन्यता महादेवी । तयोस्यागतो वर्तमानो निर्व-
र्णितो मया तयोरेव चरणशृङ्गुषाकरणपराचणः स मृषावादो
राजदारकः । ततो विहितप्रतिपत्तिः स्थितस्तत्राहं कियन्तमपि
कालं । महामोहविमोहितमानसेन च मया न ललितं तदा तेषां
नगरराजेन्द्रमहादेवीदारकाणां सम्बन्धि स्वरूपं । गृहीतोऽपि परम-
बन्धुबुद्ध्या विशेषतः प्रतिपन्नो वयस्यतया मृषावादः । प्राप्तः प्रकर्ष-
गतिं तेन सह प्रेमाबन्धः । दृष्टोऽसौ शरीरादभिन्नरूपतया । तत-
स्यानीतः स मया मृषावादः स्वस्थाने । ततस्तेन सह ललमानस्य मे
समुत्पद्यन्ते सा मनषीदृशा वितर्काः । यदुत ।

नूनं विदितसारोऽहमहमेव विचक्षणः ।
 गेषः सर्वः पशुप्रायो सुगधबुद्धिरयं जनः ॥
 यस्य मे सर्वसम्पत्तिकारको मित्रतां गतः ।
 सर्वदायं मृषावादः स्नेहेन हृदि वर्तते ॥
 असङ्गतपदार्थेऽपि सद्बुद्धिं जनयाम्यहम् ।
 सङ्गतमप्यसङ्गतं दर्शयामि सुहृदस्मात् ॥
 कृतं प्रत्यक्षमप्युच्चैर्महासाहसमात्मना ।
 वरमित्रप्रसादेन लगयामि परे जने ॥
 चौथं वा पारदायं वा कुर्वतोऽपि यथेच्छया ।
 कुतोऽपराधगन्धोऽपि मम यावदयं सुहृत् ॥
 स्वार्थसिद्धिः कुतस्तोषां येषामेष न विद्यते ।
 अतो मूर्खा अमी लोकाः स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खता ॥
 त्रिगृहेऽपि कश्चित्सन्धिं सन्धावपि च विषहम् ।
 मृषावादप्रसादेन घटयामि यथेच्छया ॥
 यत्किञ्चिच्चिन्तयाम्यत्र वस्तु लोकेऽतिदुर्लभम् ।
 वरमित्रप्रसादेन सर्वं संपद्यते मम ॥
 मया पुण्यैरवाप्तोऽयमयमेव च मे सुहृत् ।
 एष एव जगदन्धो यथेष्टफलदायकः ॥
 ततोऽटहीतसङ्केते मया मोहहतात्मना ।
 कुविकल्पैर्मनस्तत्र मृषावादे प्रतिष्ठितम् ॥
 तदगेन च येऽनर्थाः संपद्यन्तेऽतिदारुणाः ।
 पुण्योदयप्रभावेण ते यान्ति विलयं तदा ॥

अहं तु तत्र जाने स्म महामोहवशं गतः ।
 ततस्तत्र मृषावादे पश्यामि गुणमालिकाम् ॥
 एवं च वर्तमानस्य वयस्यद्वययोगतः ।
 कलाग्रहणकालो मे संप्राप्तः क्रमशोऽन्यदा ॥
 ततस्तातेन संपूज्य कलाचार्यं विधानतः ।
 तत्पार्षितोऽहं सङ्गत्वा महानन्दपुरःसरम् ॥
 उक्तञ्चाहं गुरुः पुत्र तवायं ज्ञानदायकः ।
 अतः पादौ प्रणम्यास्य शिष्यभावं समाचर ॥
 मयीकं तात मुग्धोऽसि यो मामेवं प्रभावसे ।
 वराकः किं विजानीते नूनमेष भमायतः ॥
 गुरुरन्यस्य लोकस्य स्यादेष न तु मादृशाम् ।
 अतो माहं पताम्यस्य पादयोः शास्त्रकाम्यया ॥
 केवलम् ।

भवतामसुरोधेन गृह्णामि सकलाः कलाः ।
 मदीयविनयो नूनमस्य स्यान्मातृलोहितम् ॥
 ततस्तातेन स प्रीक्तः कलाचार्यो रहःस्थितः ।
 आर्य मामकपुत्रोऽयं ग्राहं मानधनेश्वरः ॥
 तद्वच भवता ज्ञास्य दृष्ट्वाप्यविनयादिकम् ।
 चित्तोद्वेगो विधातयो ग्राहणीयस्य सत्कलाः ॥
 ततो विनयनस्य श्रुत्वा तातस्य जल्पितम् ।
 यदादिशति राजेन्द्र इत्याह स महामतिः ॥
 चिन्तितं ॥ तदा तेन कलाचार्येण मानसे ।

किलैष यावच्छास्त्रस्य सद्भावं नावबुध्यते ॥

यावच्च केलिवङ्गलां बालतामनुवर्तते ।

अलीकगर्विताभ्यातस्तावदेवं प्रभाषते ॥

यदा तु ज्ञातसद्भावः शास्त्रार्थानां भविष्यति ।

तदा मद्दं परित्यज्य स्वयं नमो भविष्यति ॥

एवं निश्चित्य हृदये कलाचार्या महामतिः ।

ततः सर्वादरेणामौ प्रवृत्तो ग्राहणे मम ॥

इतश्चान्येऽपि तत्पार्श्वे बहवो राजदारकाः ।

प्रशान्ता विनयोद्युक्ता गृह्णन्ति सकलाः कलाः ॥

यथा यथा च मे नित्यमादरं कुरुते गुरुः ।

तथा तथा वयस्यो मे शैलराजो विवर्धते ॥

ततश्च तद्वशेनाहमुपाध्यायं मदोद्भूतः ।

जात्या श्रुतेन रूपेण शीलयामि क्षणे क्षणे ॥

ततश्च चिन्तितं महामतिना । अथे ।

यस्तस्य सन्निपानेन शीरात्रमिव सुन्दरम् ।

अपथ्योऽस्य वराकस्य कलाशास्त्रपरिश्रमः ॥

गाढं कर्षितदेहस्य यथाश्वं भूरिभोजनम् ।

तथास्य मत्स्यतो यक्षः श्वयथुं वर्धयत्यलम् ॥

ततो यद्यपि राजेन्द्रः पुत्रस्त्रेहपरायणः ।

उत्साहयति मां नित्यं गुणाधानार्थमस्य वै ॥

तथाप्यपात्रभूतोऽयं य एवं रिपुदारणः ।

तस्य त्यागः परं न्याय्यो ज्ञानदानं न युज्यते ॥

यो हि दद्यादपात्राय संज्ञानममृतोपमम् ।

स हास्यः स्यात्सतां मध्ये भवेच्चानर्थभाजनम् ॥

न चैष शक्यते कर्तुं नघो यत्नशतैरपि ।

को हि खेदशतेनापि श्युच्छं नामयिष्यति ॥

ततश्चैवं स्वचेतस्यवधार्य तेन महामतिना कलाचार्येण शिथि-
लितो ममोपरि कलाशास्त्रग्राहणानुबन्धः परित्यक्तमुपचारसंभाषणं
दृष्टोऽहं धूलिरूपतया । तथापि तातलज्जया नासौ बहिर्मुखविकार-
मात्रमपि दर्शयति न च मनागपि मां परुषमाभाषते । इतश्च
तेऽपि राजदारकाः गैलराजमृषावादनिरतं मामुपसृत्य विरक्ता-
स्त्रितेन । तथापि पुण्योदयेनाधिष्ठितं मां ते चिन्तयन्तोऽपि न
कथंचिदंभिभवितुं शक्नुवन्ति ॥ इतश्च यथा यथा तौ गैलराज-
मृषावादौ वर्धते तथा तथासौ मदीयवयस्यः पुण्योदयः चोद्यते ।
ततः कृशीभूते तस्मिन् पुण्योदये समुत्पन्ना मे गाढतरं गुरुपरिभव-
बुद्धिः । अन्यदा निर्गतो बहिः प्रयोजनेनोपाध्यायः । ततोऽधिष्ठितं
मया तदीयं महाहं वेचामनं । दृष्टोऽहमुपविष्टस्तत्र राजदारकैः ।
ततो लज्जितास्ते मदीयकर्मणा । लघुध्वनिना चोक्तमेतैः । हा हा
कुमार न सुन्दरमिदं विहितं भवता । वन्दनीयमिदं गुरोरासनं ।
न युक्तं भवादृशमस्याक्रमणं । यतोऽस्मिन्नुपविशतां मंपद्यते कुल-
कलङ्कः समुल्लसति शृगमयशःपटहः प्रवर्धते पापं संजायते चायुषः
क्षरणमिति । मयाभिहितं । अरे वालिश्या नाहं भवादृशां शिश्न-
णार्हः । गच्छत यूयमात्मीयं सप्तकुलं शिञ्चयत । तदाकर्ण्य स्थितास्ते
तूष्णीभावेन । ततः स्थित्वा तत्र वेचामने दृष्टो वेत्तामुत्थितोऽहं ।

यथेष्टचेष्टया समागतः कलोपाध्यायः । कथितं तस्मै राजदारकै-
र्मंदीयविद्युत्तितं । क्रुद्धः स्वचेतसा । दृष्टोऽहमनेन । ततः सासूयं
मयाभिहितं । अहमेतत्करोमि । अहो ते शास्त्रकौशलं अहो ते
पुरुषविशेषज्ञता अहो ते विचारितभाषिता अहो ते विमर्शपाटवं
यत्स्वमेतेषां मत्सरिणामपत्यवादिनां वचनेन विप्रतारितो मामेव-
माभाषसे । ततो विलक्ष्यभूतः कलोपाध्यायः । चिन्तितमनेन ।
न तावदेते राजदारका विपरीतं भाषन्ते । अयं तु स्वकर्म-
पराधमेवमपलपति । तदेनं स्वयमुपलभ्य जिह्वयिष्यामि । अन्यदा
प्रच्छन्नदेशस्थितेनावरक्षितोऽहं तेन महामतिना । दृष्टस्तत्र
वेचासने सरभसमुपविष्टो ललमानः । ततः प्रकटीभूतोऽसौ दृष्टो
मया । मुक्तं झगिति वेचासनं । महामतिनाभिहितं । 'इदानीं
तर्हि भवतः किमुत्तरं । मयोक्तं । कीदृशो प्रश्नः । महामतिराह ।
तत्रैव पूर्वके । मयोक्तं । न जानाम्यहं कीदृशोऽसौ पूर्वकः प्रश्नः ।
महामतिराह । किमुपविष्टस्त्वमत्र वेचासने न वेति । ततो हा
शान्तं पापमिति ब्रुवाणेन पिहितौ मया कर्णे । पुनरभिहितं ।
पश्चात् भो मत्सरविलक्षितं यदेते स्वयमकार्यं कृत्वा ममोपर्यवमा-
रोपयन्ति । महामतिना चिन्तितं । अहो मेयं दृष्टेऽप्यनुपपन्नता
नाम । अहो अस्य धार्ष्ट्यं अवैद्यकः खल्वयं । इयत्तातः परमपत्य-
वचनस्य । राजदारकैरभिहितमेकान्ते विधाय कलाचार्यं । यदुता-
द्रष्टव्यः खल्वयं पापः । तत्किमेनमस्माकं मध्ये धारयत यूयं ।
महामतिना चिन्तितं । सत्यमेते तपस्विनः प्रवदन्ति । नोचित-
मेवायं रिपुदारणः सत्सङ्गमस्य । तथाहि ।

सुखमर्थप्रदानेन क्रुद्धं मधुरभाषणैः ।

मायाविनमविश्वासात् स्वप्नं विनयकर्मणा ॥

चौरं रक्षणयत्नेन सद्बुद्ध्या पारदारिकम् ।

वशीकुर्वन्ति विदांसः श्रेयदोषपरायणम् ॥

न विद्यते पुनः कश्चिदुपायो भुवनत्रये ।

असत्यवादिनः पुंसः कालदष्टः स उच्यते ॥

यतः ।

सर्वेऽपि ये जगत्त्रय व्यवहाराः शुभेतराः ।

सत्ये प्रतिष्ठिता नेदं यस्यासौ नन्वसौक्तिकः ॥

अतो विज्ञाय यत्नेन सत्यहीनं नराधमम् ।

त्यजन्त्येव सुदूरेण प्रियसत्या महाधियः ॥

ततोऽयं सत्यहीनत्वादस्माकं रिपुदारणः ।

सम्यग्विज्ञातश्रीक्षानां न मध्ये स्थातुमर्हति ॥

अथवा नास्य वराकस्य रिपुदारणस्यायं दोषो यतोऽयमनेन
शैलराजेन प्रेर्यमाणस्तावत्सुकलदुर्विनयमाचरति । तथानेन मृषा-
वादेन प्रोत्साह्यमानः खल्वयमेवं भाषते । ततो यद्येतौ पापवयस्यौ
परिहरति तदर्थं शिष्यामि तावदेनं । ततः कृतोऽहमुत्सारके
महामतिनाभिहितश्च । कुमार नेदृशानां स्थानमिह मदीय-
शालायां । अतः कदाचिदेतौ पापवयस्यौ परिहर यदि वा
नागन्तव्यमिह कुमारेणेति । मयाभिहितं । त्वमात्मीयजनकाय
स्वस्थानं प्रयच्छ । वयं तु त्वदीयस्थानेन त्वयापि च विनैव
भक्षियामहे । ततश्चैवंविधैस्तिरस्कृत्य परपवचनैरुपाधायमुच्नामितया

कन्धरया गमनाभिमुखेन वदनेन विततीकृतेन वचःस्थलेनाविकट-
पादपातेन गतिमार्गेण विलिप्य तेन स्तम्भचित्तेन शैलराजीय-
विलेपनेनात्महृदयं निर्गतोऽहमुपाध्यायभवनात् । ततोऽभिहिता
महामतिना राजदारकाः । अरे निर्गतस्त्रावदेष दुरात्मा रिपु-
दारणः । केवलं गरौथाश्वरवाहनमृपतेः पुचस्त्रेहः । स्त्रेहमूढाश्च
प्राणिनो न पश्यन्ति वल्लभस्य दोषममूहं समारोपयन्त्यमन्तमपि
गुणसङ्घातं दृश्यन्ति तदिप्रियकारिणि जने न विचारयन्ति विप्रिय-
करणकारणं न लक्षयन्ति स्थानमानान्तरं कुर्वन्ति स्वाभिमत-
विप्रियकर्तुर्महापायं । तदेवं व्यवस्थिते भवद्भिर्मौनमवसन्नमनोयं ।
यदि रिपुदारणनिर्गमनघातिकरं प्रश्रयिष्यति देवो नरवाहन-
स्ततोऽहमेव तं प्रत्यायचिष्यामि । राजदारकैरभिहितं । यदाज्ञा-
पयत्युपाध्यायः ॥

इतश्च ततो निर्गत्य गतोऽहं तातममीपे । पृष्टस्तातेन । पुच
किं वर्तते कक्षाघट्टणस्येति । ततः शैलराजीयहृदयावलेपनवग्नेन
मृषावादावष्टम्भेन च मयाभिहितं । तात समाकर्णय ।

पूर्वमेव ममाग्नेर्षं विज्ञानं हृदयस्थितम् ।

अयं तावकयत्नो मे विज्ञेयाधायकः परम् ॥

ततश्च

लेख्ये चित्रे धनुर्वेदे मरादीनां च लक्षणे ।

गान्धर्वे हस्तिशिखायां पञ्चष्वेष्टे भवेद्युक्ते ॥

शब्दे प्रमाणे गणिते धातुवादे मकौतुके ।

निमित्ते याय स्तोकेऽपि कक्षाः कायिकमुनिर्मत्ताः ॥

तासु सर्वासु मे तात प्रावीण्यं वर्तते परम् ।

आत्मतुल्यं न पश्यामि चैलोक्तेऽप्यपरं नरम् ॥ :

सुतस्तेहेन तच्छ्रुत्वा तातो हर्षमुपागतः ।

चुम्बित्वा मूर्धदेशे मामिदं वचनमब्रवीत् ॥

जात चारु हतं चारु सुन्दरस्ते महोद्यमः ।

किं त्वेकं मे कुमारेण वचनं श्रूयतामिति ॥ .

मयाभिहितं । वदतु तातः । तातेनाभिहितं ।

विद्यायां ध्यानयोगे च स्त्रभ्यस्तेऽपि हितैषिणा ।

सन्तोषो नैव कर्तव्यः स्वैर्यं हितकरं तयोः ॥

एवं च स्थिते ।

गृहीतानां स्थिरत्वेन शेषाणां यष्टनेन च ।

कलानां मे कुमारत्वे त्वं पुषाण मनोरथान् ॥

मयाभिहितं । एवं भवतु । ततो गाढतरं तुष्टस्तातः । दत्तो
भाण्डागारिकस्यादेशः । अरे पूरय महामतिभवनं धनकनकनिचयेन
येन कुमारः सकलोपभोगसम्पत्त्या निर्व्ययस्तत्रैव कलायष्टनं कुर्व-
न्नास्ते । ततो यदाज्ञापयति देव इत्यभिधाय संपादितं भाण्डा-
गारिकेण राजशासनं । महामतिनापि मा देवस्य चित्तसन्तापो
भविष्यतीत्याकलय्य न निवेदितं ताताय मदीयवित्तसितं । ततो-
ऽभिहितोऽहं तातेन । वत्स अद्यदिनादारभ्य स्थिरीकुर्वता पूर्व-
गृहीतं कलाकलापं गृह्यता चापूर्वं तत्रैवोपाध्यायभवने भवता
स्यातथ्यमहमपि न द्रष्टव्यः । मयाभिहितं । एवं भवतु । जातस्य मे
हर्षः । ततस्तातसमीपाग्निर्गतेन मया मृषावादं प्रत्यभिहितं । वयस्य

कस्योपदेशेनेदृशं भवतः कौशल्यं येन युष्मद्वष्टम्भेन मया संपा-
दितस्नातस्य हर्षः प्रच्छादितः कलाचार्यकलहव्यतिकरो लब्धा
चेयमतिदुर्लभा मुत्कलचारितेति । मृषावादेनाभिहितं । कुमारा-
कर्णय । अस्ति राजसचित्ते नगरे, रागकेसरी नाम राजा । तस्य
च मूढता नाम महादेवी । तयोश्चास्ति माया नाम दुहिता ।
सा मया महत्तमा भागिनी प्रतिपन्ना । प्राणेष्वोऽपि वल्लभोऽहं
तस्याः । ततस्तदुपदेशेन ममेदृशं कौशल्यं । सा च जननीकल्पमा-
त्मानं मन्यमाना यत्र यत्र कचिदहं संचरामि तत्र तत्र वत्सलतया
सततमन्तर्लीना तिष्ठति न क्षणमात्रमपि मां विरहयति ।
मयाभिहितं । वयस्य दर्शनीया ममापि सात्मीया भागिनी भवता ।
मृषावादेनाभिहितं । एवं करिष्यामि ॥

ततो मया ततः प्रभृति वेशाभवनेषु धूतकरशालासु दुर्ल-
क्षितमीलकेषु तथान्येषु च दुर्विगमस्थानेषु यथेष्टचेष्टया विचरता
तथापि मृषावादबलेन कलापहणमहं करोमीति लोकमध्ये
गुणोपाज्जनतत्परमात्मानं प्रकाशयता तातमपश्यन्तैवातिवाहितानि
द्वादश वर्षाणि । मुग्धजनप्रवादेन च समुच्चलितालीकवार्त्ता
यथा रिपुदारणकुमारः सकलकलाकलापकुशल इति । प्रचरितो
देशान्तरेष्वपि प्रवादः । समारूढश्चाहं यौवनभरे ॥

ततश्च शिखरपुरे नगरे नरकेसरिनरेन्द्रस्य वसुंधराया महादेव्याः
कुचिसंभूतास्ति नरसुन्दरी नाम दुहिता । सा च भुवनाद्भुतभूत-
रूपातिशयेन निरूपमा कलासौष्ठवेन संप्राप्ता यौवनं । समुत्पन्नो-
ऽस्याशित्तेऽभिनिवेशः । यदुत यः कलाकौशलेन मत्तः ममधिक-

तरः स एव यदि परं मां परिणयति नापरः । निवेदितं
 पित्रोर्निजाकृतं । संजातमनयोः पर्याकुलत्वं नास्त्येवास्थाः कलाभिः
 समानोऽपि भुवने पुरुषः कुतः पुनरधिकतर इति भावनया ।
 ततः श्रुतस्ताभ्यां मदीयः कलाकौशलप्रवादः । चिन्तितं नरकेस-
 रिणा । स एव रिपुदारणो यदि परमस्थाः समर्गलतरौ
 भविष्यति । युज्यते च नरवाहनेन महास्माकं वैवाह्यं । यतः
 प्रधानवंशो महानुभावश्चासौ वर्तते तस्य च राज्ञो रत्नसूचिरिव
 महानागस्य निरपत्यस्य सैवैका नरसुन्दरी दुहिता । ततोऽत्यन्त-
 मभीष्टतया तस्याश्चिन्तितमनेन । गच्छामि तच्चैव सिद्धार्थपुरे
 गृहीत्वा वत्सां नरसुन्दरीं । ततः परीक्ष्य तं रिपुदारणं विवाह-
 धाम्येनां येन मे चित्तनिर्वृतिः संपद्यते । ततः सर्वबलेन समागतो
 नरकेसरी । ज्ञापितस्तातस्यागमनवृत्तान्तः । परितुष्टोऽसौ । कारित-
 सुच्छित्तपताकं नगरं । प्रवेशितो महाविमर्देन नरकेसरी तातेन ।
 दत्तमावासस्थानं । भविष्यति रिपुदारणकुमारस्य नरसुन्दर्या सह
 कलाकौशलपरीचेति ज्ञापितं लोकानां । प्रशस्तदिने सज्जीका-
 रितः स्वयंवरमण्डपः । विरचिता मञ्चाः । मीलितं राजदृन्दं ।
 समुपविष्टस्तन्मध्ये सपरिकरस्तातः । समाहूतोऽहं कलाचार्यश्च ।
 प्राप्तोऽहं सह मित्रत्रयेण तातसमीपं महामतिश्च सह राजदारकैः ॥
 इतश्च पुण्योदयस्य मदीयदुष्टचेष्टितानि पश्यतश्चित्तखेदेनैव
 संजातं हृशतरं शरीरं विगलितं परिस्फुरणं मन्दौभूतः प्रतापः ।
 ततोऽहमुपविष्टस्ताताभ्यर्णं कलोपाध्यायश्च । निवेदितं विनयनघ्नेण
 नरवाहनेन महामतये नरकेसरिराजागमनप्रयोजनं । तदाकर्ण्य

संजातो मे हर्षातिरेकः । स्थितस्त्रुणीभावेन खद्वदयमध्ये हसन्नुपा-
 ध्यायः । अत्रान्तरे समागतो नरकेशरी । परितुष्टो नरवाहनः ।
 दापितं तस्मै महार्हसिंहासनं । उपविष्टः सपरिकरो नरकेशरी ।
 ततस्तदनन्तरं पूरयन्ती जनद्वयसरांश्च स्त्रावण्यामृतप्रवाहेण
 अधरयन्ती वरसर्हिकलापं कृष्णस्निग्धकुञ्चितकेशपाशेन प्रोद्धास-
 यन्ती दिक्चक्रवालं वदनचन्द्रेण विधुरयन्ती कामिजनचित्तानि
 लीलामन्यरेण विलासविशोक्तिन दर्शयन्ती महेभकुम्भविभ्रमं
 पयोधरभरेण उच्छृङ्खलयन्ती मदनवारणं विस्तीर्णजघनपुलिनेन
 विडम्बयन्ती सञ्चारिरक्तराजीवयुगललीलां चरणयुग्मेन उपहसन्ती
 कलकोकिलाकुलकूजितं मन्मथोलापजल्पितेन कुतूहलयन्ती वर-
 सुनौनपि प्रवरनेष्यालङ्कारमाख्यताम्बूलाङ्गरागविन्यासेन परि-
 करिता प्रियसखीवृन्देन अधिष्ठिता वसुंधरया प्रविष्टा नर-
 सुन्दरी । ततस्तां विशोक्याहं दृष्ट्वेतथा । विजृम्भितः शैलराजः ।
 विलिप्तं स्तम्भचित्तेन तेनावलेपनेन मथात्मद्वयं । चिन्तितं च ।
 कोऽन्यो मां विहायैनां परिणेतुमर्हति । ॥ खलु मकरध्वजादृते
 रतिरन्यस्योपनीयते ॥ अत्रान्तरे विहितविनया तातादीनामभि-
 हिता नरकेशरिणा नरसुन्दरी । यदुत उपविश वत्से । सुख
 लज्जां । पूरयात्मीयमनोरथान् । प्रअथ रिपुदारणकुमारं कलामार्गे
 यच्च कचित्ते रोचते । ततो नरसुन्दर्या सहर्षमुपविष्टाभिहितं ।
 यदाज्ञापयति तातः । केवलं गुरुणां समचं न युक्तं ममोद्वाहयितुं ।
 तस्मादार्थपुत्र एवोद्वाहयतु मकलाः कलाः । अहं पुनरेकैकस्यां
 कलायां सारस्यानानि प्रअयिष्यामि । तच्चार्यपुत्रेण निवाहः

करणीय इति । तदाकर्ण्य दृष्टौ नरवाहननरेन्द्रौ समस्तराजकुलं
लोकाश्च । ततस्तान्तेनाभिहितोऽहं । कुमार सुन्दरं मन्त्रितं राज-
दुहित्रा । तत्साम्प्रतमुद्गाहयतु कुमारः सकलाः कलाः पूरयत्वस्या
मनोरथान् जनयतु ममानन्दं निर्मलयतु कुलं गृह्णातु जय-
पताकां । एषा सा निकषभूमिर्वर्तते विज्ञानप्रकर्षस्थेति ॥ मम तु
तदा कलानां नामान्यपि विस्मृतानि । ततो विह्वलौभूतमन्तः-
करणं प्रकम्पिता गात्रयष्टिः प्रादुर्भूताः प्रस्तेदविन्दवः संजातो
रोमोद्ध्वर्षः प्रगष्टा भारती तरलिते लोचने । ततो हा किमेत-
दिति विषण्णस्तातः । प्रलोकितं महामतिवदनं । महामतिराह ।
किं कर्तव्यमादिशतु देवः । तातेनाभिहितं । किर्मितौयमीदृशी
कुमारशरीरेऽवस्था । ततः कर्णं निवेदितं महामतिना । देव
मनःचोभविकारोऽयमस्य । तातः प्राह । किं पुनरस्य मनःचोभ-
निमित्तं । महामतिराह । देव प्रस्तुतवस्तुन्यज्ञानं । भवत्येव हि
वागायुधानां सदसि विदुषां सख्यर्धमाभाषितानां ज्ञानावष्टम्भ-
विकलानां मनसि चोभातिरेकः । तातेनाभिहितं । आर्यं कथमज्ञानं
कुमारस्य । ननु सकलकलासु प्रकर्षं प्राप्तः कुमारो वर्तते । ततः
संस्तव्य मदीयदुर्विलसितं गृहीतो मनाक्क्रोधेन कलाचार्यः ।
ततोऽभिहितमनेन । देव प्रकर्षं प्राप्तः कुमारः शैलराजमृषावाद-
प्रणीतयोः कलयोर्न पुनरन्यत्र । तातः प्राह । के पुनस्ते कले ।
महामतिराह । दुर्विनयकरणमसत्यभाषणं च । एते ते शैलराज-
मृषावादप्रणीते कले । अनयोश्चात्यन्तं कुशलः कुमारः । न
पुनरन्यकलानां गन्धमात्रमपि जानीते । तातः प्राह । कथमिदं ।

महामतिनाभिहितं । देव देवस्य दीर्घचित्तमन्तापभीरुभिस्तदैव
 नाख्यातमिदमस्माभिः । यतो लोकमार्गातीतं कुमारस्य चरित-
 मिदानीमपि देवस्य पुरतस्तत्कथयतो न प्रवर्तते मे वाणी ।
 तातेनाभिहितं । यथावृत्तकथने भवतो नाख्यपराधः । निःशङ्कं
 कथयत्वार्थः । कलाचार्येणावज्ञाकरणादिको वेचासनारोहणगर्भा
 दुर्वचनतिरस्करणपर्यन्तो निवेदितः समस्तोऽपि मदीयदुर्विलसित-
 वृत्तान्तः । तातेनाभिहितं । आर्य यद्येवं ततो जानतापि त्वयास्य
 कुलदूषणस्य स्वरूपं किमित्ययमेवंविधसभामध्ये प्रवेष्टितः । ननु
 विगोपिता वयमाकालमनेन पापेन । महामतिराह । देव न
 मयायमिह प्रवेष्टितः । मङ्गवनाभिर्गतस्यास्य दादश वर्षाणि
 वर्तन्ते । केवलमकाण्ड एव संजातमद्य मम देवकीयमाकारणं ।
 ततः समागतोऽहं । अयं तु कुतश्चिदन्यतः स्थानादिहागत इति ।
 तातेनाभिहितं । आर्य यद्येवमपाचचूडामणिरेष रिपुदारणो
 गुणानामभाजनतया वर्जितो युष्माभिः तत्किमिति गर्भाधाना-
 दारभ्यास्त्रेयम्तं कालं यावत्कल्याणपरंपरा संपन्ना किमिदानीमेवं
 लोकमध्ये विगुप्यत इति । महामतिराह । देव अस्यस्य पुण्योदयो
 नामान्तरङ्गो वयस्यः । तज्जनिता प्राक्तनी कल्याणपरंपरा ।
 तथाहि । तत्रभावादेवायं प्रादुर्भूतः सकुले संपन्नो अननीजनक-
 थोरभीष्टतमः संजातो रूपमौभाग्यसुखैश्वर्यादिभाजनं । तातः
 प्राह । तर्हि क पुनरधुना गतोऽसौ पुण्योदयः । महामतिराह ।
 न कुत्रचिद्गतोऽत्रैव प्रच्छन्नरूप आस्ते । केवलं पश्यन्नस्यैव रिपुदा-
 रणस्य सम्बन्धीनि दुर्विलसितानि चित्तदुःखासिकया साग्रतं

चीणशरीरोऽसौ तपस्वी वर्तते । न शक्नोत्यस्यापदं निवारयितु-
मिति । तदाकर्ण्य तातो नास्त्यत्र कश्चिदुपायो विनाटिता वय-
मनेन दुष्पुत्रेण महालोकमध्ये प्रसभमिति चिन्तया .राज्यस्त-
शशधरविम्बमिव कृतं तातेन हृष्यं सुखं । अक्षितः समस्तलोकैः
पर्यालोचनपरमार्यः । ततो विलक्षीभृतास्तातवान्भवाः । विद्राण-
वदनः संपन्नः परिजनः । प्रहसिता मुखमध्ये खिन्नलोकाः ।
विषणा नरसुन्दरी । विस्मितो नरकेशरिसोकः । ततश्चिन्तितं
जनेन .तातलज्जया लघुध्वनिना .परस्परमुक्तं च । अथे ।

गर्वाभातः परं मूढो बस्तिवद्वातपूरितः ।

.निःसारोऽपि गतः ख्यातिमेष भो रिपुदारणः ॥

अथवा ।

निरक्षरोऽपि वाचास्तो लोकमध्येऽतिगौरवम् ।

वागाडम्बरतः प्राप्तो यः स्यादन्योऽपि मानवः ॥

स सर्वो निकषप्राप्तः प्राप्तोत्येव विडम्बनाम् ।

महाहास्यकरीं मूढो यथायं रिपुदारणः ॥

सम तु तातोपाध्यायौ कर्णोत्सारकेण परस्परं तथा जल्पन्तौ
पश्यतः समुत्पन्नो मनसि विकल्पः । अथे यस्मात्कारेण मामेतौ
जल्पयिष्यतः । ततो भयातिरेकेण स्तम्भितं मे गलकनाडीजालं
निरुद्धसोच्छ्वासनिःश्वासमार्गः । संजाता म्रियमाणावस्था । ततो हा
पुच हा तात हा वत्स हा तनय किमेतदिति प्रलपन्ती वेगेना-
गत्य शरीरे क्षणा ममाम्ना विमलमासृती । पर्याकुलीकृतः
परिजनः किं कर्तव्यताविमूढा वसुंधरा विस्मितो नरकेशरी ।

तातेनाभिहितं । गच्छत भो लोका गच्छत न यदुः शरीरेणाद्य
 कुमारः । पुनर्जन्तो भविष्यति । तदाकर्ण्य निर्गता वेगेन लोका
 मिलिता बहिस्त्रिकचतुष्कचत्वारदिषु । अहो रिपुदारणस्य
 पाण्डित्यमहो पाण्डित्यमिति प्रवृत्तं प्रहसनं । प्रहितौ क्षप्ताव-
 नसेण तातेन कक्षोपाध्यायनरकेसरिणौ । गतः स्वावासस्थाने
 नरकेसरौ । चिन्तितमनेन । दृष्टं यद्दृष्ट्यं । दीयतां प्रभाते
 प्रयाणकमिति ॥ ममापि निर्जनीभूते मन्दीभूतं भयं स्वस्थीभूतं
 शरीरं । तातस्य तु हतरान्वस्येव वज्राहतस्येव महाचिन्ताभरा-
 क्रान्तस्य क्षुब्धितं तद्दिनं । समागता रजनौ । न दत्तं प्रादोषिकमा-
 स्थानं । निवार्य जनप्रवेशं प्रसुप्तः । केषलं तथा चिन्तयापनिद्रेष्यै-
 वातिवाहितप्राया विभावरी ॥ इतश्च क्षुब्धितो मे वयस्यः पुण्यो-
 दयः । चिन्तितमनेन ।

यस्य जीवत एवैवं पुंसः स्वामी विडम्ब्यते ।

किं तस्य जन्मनाप्यत्र जननीकेशकारिणः ॥

ततश्च ।

जातं विष्कायकं तावन्ममैतदतिदुःसहम् ।

यायात्सुतामदत्त्वेव यद्यसौ नरकेसरौ ॥

ततोऽस्य सर्वथा व्यर्थं कुमारस्य भदीयकम् ।

संनिधानमतो नैव ममोपेक्षा च युज्यते ॥

ततो यद्यथयोग्योऽयमेतस्या रिपुदारणः ।

तथापि दापयाम्येनामस्यै कमललोचनाम् ॥

अचान्तरे समागता तातस्य रात्रिशेषे निद्रा । ततो भद्रे

ऽगृहीतसङ्केते समाश्रयसन्तर्पणं तातस्य दत्तं कामरूपितया स्वप्नान्तरे
तेन पुण्योदयेन दर्शनं । दृष्टः सुन्दराकारो धवलवर्णः पुरुषः ।
अभिहितमनेन । महाराज किं स्वपिषि किं वा जागर्षि । ताते-
नाभिहितं । जागर्षि । पुरुषः प्राह । यद्येवं मुञ्च ततो विषादं ।
दापयिष्याम्यहं रिपुदारणकुमाराय नरसुन्दरीमिति । ताते-
नाभिहितं । महाप्रसादः ॥

अत्रान्तरे प्रहतं प्राभातिकं द्रष्टुं । ततो विवुद्धस्तातः । पठितं
कालनिवेदकेन ।

हीनप्रतापो यः पूर्वं गतोऽस्त्वं जगतां पुरः ।

स एवोदयमाधाद्य रविराख्याति हे जनाः ॥

यदा येनेह यत्तन्मं शुभं वा यदि वाशुभम् ।

तदावाप्नोति तत्सर्वं तत्र तोषेतरौ वृथा ॥

एतच्चाकर्ण्य चिन्तितं तातेन । यदुत ॥ कर्तव्यो मयाधुना
विषादः । यतो लभयिष्यामि कुमारं नरसुन्दरीमिति । स्फुटमेव
निवेदितं स्वप्ने मम देवेन । अनेन तु कालनिवेदकपाठव्याजेन
दत्तो ममोपदेशो वेधसा । यदुत यः पुरुषो यावतः सुन्दरस्या-
सुन्दरस्य वा वसुनो यदा भाजनं तस्य तावत्तद्वत्कृतमेव तदा
मद्वशेन संपद्यत इति । न कर्तव्यौ तत्र विदुषा हर्षविषादौ ।
ततोऽनया भावनया स्वस्थीभूतस्तातः ॥

इतश्चाचिन्त्यप्रभावतया पुण्योदयस्य संपादिता तेन नर-
केसरिणो बुद्धिः । यदुत महानुभावोऽयं नरवाहनराजः ।
विज्ञातं च राज्यान्तरेष्वपि मम यदिहागमनप्रयोजनं । ततो

स्रज्जाकरं पद्मदयस्यापि नरसुन्दरीमदत्त्वा नमः स्वस्थाने गमनं ।
 अतः संभाल्य कथंचिदेनां प्रयच्छामि रिपुदारणकुमारायेति ॥
 ततो निवेदितो नरकेसरिणा वसुंधरासमचं नरसुन्दर्यै स्वाभि-
 प्रायः । ततो नरसुन्दर्या अपि पुण्ड्रोदयप्रभावादेव वलितं मां
 प्रति मामसं । चिन्तितमनया । युक्तियुक्तमेव तातेन मन्त्रितं ।
 ततोऽभिहितमनया । यदाज्ञापयति तातः । तदाकर्ण्य दृष्टो
 नरकेसरौ । आगत्याभिहितोऽनेन नरवाहनः । महाराज किमव
 वज्रना जल्पितेन । आगतैवेयं वत्सा नरसुन्दरौ कुमारस्य स्वयं-
 वरा । तदव किं वज्रना विकल्पनेन । केवलां दुर्जनवचनावकाशो
 भवति । अतो निर्विचारं यादृतां कुमारेण स्वपाणिना पाणि-
 रस्थाः । तातेनाभिहितं । । एवं क्रियते । गणितं, प्रशस्तदिनं ।
 परिणीता मया महता विमर्देन नरसुन्दरौ । तां विमुच्य गतः
 स्वस्थाने नरकेसरौ । दत्तो महां तातेन निर्व्यभोगार्थं महाप्रासादः ।
 गतानि नरसुन्दर्या सह ललमानस्य मे कतिचिद्दिनानि । घटितं
 ॥ पुण्ड्रोदयेन निरन्तरमावधोः प्रेम समुत्पादितश्चित्तविश्रम्भः
 ललिता मैत्री जनितो मनोरतिप्रबन्धः प्ररोहितः प्रणयः वर्धित-
 श्चित्तमौलकाव्हादसागरः । सर्वथा

स्वप्रभामिव तौत्तृणांशुशुद्धिकामिव चन्द्रमाः ।

‘क्षणमेकं न मुञ्चामि तामुमामिव शङ्करः ॥

सापि मामकवक्त्रावरसास्त्रादनतत्परा ।

भ्रमरीव गतं कालं न जानाति तपस्विनी ॥

ततस्तं तादृशं वीक्ष्य देवानामपि दुर्लभम् ।

मनःसोभकारणमार्थपुत्रं प्रश्रयामि । ततो यदि स्फुटमाचक्षीत
विज्ञास्यामि यथास्ति मया रुचास्य स्नेहसङ्गावः । अथ न कथयेत्तत-
स्तत्राप्यभिप्रायं लक्षयिष्यामीति विचिन्त्य पृष्टोऽहं नरसुन्दर्या ।
यदुतार्थपुत्र कौदृशं तव तदा सभामध्ये शरीरापाटवमासीदिति ।
अत्रान्तरे ज्ञातावसरेण प्रयुक्ता नृपावादेनात्मीया योगशक्तिः ।
कृतमन्तर्धानं । प्रविष्टो मदौघमुखे । ततोऽभिहितं मया । प्रिय-
तमे त्वया पुनस्तदा कौदृशं लक्षितं । नरसुन्दरौ प्राह । न मया
किञ्चित्तदा सम्यग् विज्ञातं । केवलं समुत्पन्ना शङ्का किं सत्यमेव
शरीरापाटवमार्थपुत्रस्य किं वा कलाकलापे न कौशलमिति ।
मयाभिहितं । सुन्दरि न तत्रैकोऽपि विकल्पः कर्तव्यः । यतस्त-
रन्ति हृदये मम सकलाः कलाः । शरीरापाटवमपि मम न
किञ्चित्तदासीत् । केवलमन्मया तातेन चास्त्रीकमोहात् कृतो मुधैव
बहलाः कलकलः । तथाविधास्त्रीककलकले च स्थिरतया स्थितोऽहं
मौनेन । एतच्चाकर्ण्य नरसुन्दर्याः संजातो मनसि व्यस्त्रीकभावः । चि-
न्तितमनया । अहो अस्य प्रत्यक्षापलापित्वं अहो निर्लज्जता अहो
आत्मवङ्गमानिता । ततोऽभिहितं नरसुन्दर्या । आर्धपुत्र यद्येवं
ततो महत्कुतूहलं मम इदानीमप्यहमार्थपुत्रेण कलास्वरूपमुत्की-
र्त्यमानं श्रोतुमिच्छामि । अतो महता प्रसादेन समुत्कीर्तयतु
तदार्थपुत्रः । मया चिन्तितं । अये पाण्डित्याभिमानेन परिभवबुद्ध्या
मांसुपहसत्येषा । अत्रान्तरे लब्धावसरो विजृम्भितः शैलराजः ।
विलिप्तं तेन स्तब्धचित्ताभिधानेनात्मीयविलेपनेन स्वहस्तेन मद्ध-
दयं । ततश्चिन्तितं मया । एवं या मम परिभवेनोपहासकारिणी

खल्वेषा पापा नरसुन्दरी । तथा किमिह स्थितया । ततो मयाभि-
 हितं । अपसर पापे दृष्टिमागादपसर त्वं निर्गच्छ मदीयभवत्ता-
 नात् । न युक्तं भवादृश्याः पण्डितमन्याया मूर्खेणानेन जनेन
 महावस्थातुमिति । ततोऽवलोकितं मदीयवदनं नरसुन्दर्या ।
 चिन्तितमनया । हा धिक् सद्भावीभूत एवायं । वशीकृतो मान-
 भटेन नो गोचरः साम्प्रतं प्रसादनायाः । ततो मन्त्राहतेव भुज-
 झवनिता समुन्मूलितेव वनस्ततिका खत्खोटितेव धूतमञ्जरी अङ्कु-
 ग्रकृष्टेव करिणिका सर्वथा विद्राणदौगवदना साध्वसभारनिर्भरं
 हृदयमुदहन्ती मन्दं कणमपि मेखलाकिङ्किणीकलकोलाहलनूपुर-
 झणझणारावसमाकृष्टस्नानवापिकाकलहंसकानि पदानि निक्षिपन्ती
 चलिता नरसुन्दरी निर्गता मामकीनमदनात् प्राप्ता तातो-
 यभवने ॥ स्थितोऽहं शैलस्तम्भतया यावदद्यापि न श्रुयति शैलरा-
 जीयं तद्वचःस्वलावलेपनं तावती-वेला । शोषसुपाशते मनाकृपुनस्त-
 वावलेपने संजातो मे पद्यान्तापः । बाधते नरसुन्दरीस्नेहमोहः ।
 समाधासितोऽहमरत्या गृहीतो रणरणकेन अङ्गोक्तः शून्यतया
 उररीकृतो विकलतया प्रतिपन्नो विकारकोटीभिः अवष्टब्धो मद-
 नज्वरेण । ततो निषलः शयनीये । तत्रापि प्रवर्धमानया जृम्भिक-
 थानवरतमुद्वर्तमानेनाङ्गेन मत्स्यक इव खादिराङ्गारराशिमध्ये
 दन्दस्त्रमानः स्तोकवैलायां यावन्तिष्ठामि तावदागता सविषादमन्वा
 विमलमास्तती । ततस्तां वीक्ष्य कृतं मयाकारसंवरणं । निषणा
 भद्राशने स्वयमेवाम्बा । स्थितोऽहं पर्यङ्क एवोपविष्टः । अभिहित-
 मन्वया । वत्स न सुन्दरमनुष्ठितं भवता यदसौ तपस्विनी नरसुन्दरी

सार्धं मे नरसुन्दर्या प्रेमावन्धं मनोहरम् ॥
 मदीयौ सुहृदाभासौ परमार्थेन वैरिकौ ।
 तौ मृषावादशैलेग्रौ चित्तमध्ये रुषं गतौ ॥
 चिन्तितं च ततस्ताभ्यां कथमेष वियोज्यते ।
 एतया नरसुन्दर्या पापात्मा रिपुदारणः ॥
 शैलराजो मृषावादं ततश्चेत्यमभाषत ।
 त्वं तावन्नरसुन्दर्याः कुरु चित्तविरञ्जनम् ॥
 स्वयमेवाहमचार्यं भलिष्यामि ततः परम् ।
 मादृशा च कृते यत्ने कौदृशं प्रेमबन्धनम् ॥
 मृषावादस्ततः प्राह नोत्साह्योऽहं भवादृशा ।
 कृतमेव मया पश्य एतस्याश्चित्तभेदनम् ॥
 तदेवं मदियोगार्थं ततस्तौ कृतनिश्चयौ ।
 शैलराजमृषावादौ पर्यालोच्य व्यवस्थितौ ॥
 अहं तु तां समासाद्य सङ्गार्या नरसुन्दरीम् ।
 चिन्तयामि तिलोकेऽपि प्राप्तं यत्सुन्दरं मया ॥
 ततश्चोन्नामितैकधूर्मन्यरीकृतलोचनः ।
 दत्त्वा तच्छैलराजीयं हृदये स्वेवलेपनम् ॥
 चिन्तयामि न लोकेऽत्र पुरुषोऽन्योऽस्ति मादृशः ।
 यतो ममेदृशी भार्या ततो गाढतरं पुनः ॥
 न पश्यामि गुरुं नैव देवाजो बन्धुषन्ततिम् ।
 न मृत्युवर्गं नो लोकं न जगत् सचराचरम् ॥
 अथ तत्तादृशं दृष्ट्वा मदीयं दुष्टचेष्टितम् ।

पुण्योदयो मनस्तापाद्वाढं जातोऽतिदुर्बलः ॥

ततो मां तादृशं वीक्ष्य विरक्ताः सर्वभान्धवाः ।

इदं जल्पितुमारब्धा हसन्तस्ते परस्परम् ॥

पश्यताहो विधेः कौटूगस्थानविनियोजनम् ।

स्त्रीरत्नमौदृशं येन मूर्खेणानेन योजितम् ॥

स्तम्भोऽभून्मूर्खभावेन प्रागेव रिपुदारणः ।

आसाद्येमां पुनर्भार्यां गर्वणान्धोऽधुना ह्ययम् ॥

स एव वर्तते न्यायो लोके यः किल श्रूयते ।

एकं स वानरस्तावद्दृष्टोऽन्यदृष्टोऽलिना ॥

तदेषा चारुसर्वाङ्गी सद्भार्या नरसुन्दरी ।

करिणीव खरस्योच्चैर्न योग्यास्य मृगेक्षणा ॥

अन्यदा नरसुन्दर्या सद्भावापितचित्तया ।

स्नेहगर्भपरीक्षार्थं चिन्तितं निजमानसे ॥

किं नमार्पितसद्भावः किं वा नो रिपुदारणः ।

आ ज्ञातं स्नेहसर्वस्वं गुह्याख्यानेन गम्यते ॥

अनाख्येयमतः किञ्चिद्गुह्यसर्वस्वमञ्जसा ।

पृच्छाम्येनं दृढस्नेहे ततो व्यक्तिर्भविष्यति ॥

ततश्चिन्तितं नरसुन्दर्या । कौटूशं पुनरहं गुह्यमधुनार्थपुत्रं
पृच्छामि । ऊं ज्ञातं तावत्सुनिश्चितमिदं मया । यदुत नितरां
कमनीयशरीरोऽपि रक्तागोकपादपवदेष निखिलकलाकलापकौ-
शलफलविकल एवार्थपुत्रः । यतो विज्ञानाभावजनिताद्भयातिरेका-
देव तथाविधोऽस्य तदा समामधे मनःसोभोऽभूत्तदधुना तदेव

मनःक्षोभकारणमार्यपुत्रं प्रप्रेषयामि । ततो यदि स्फुटमाचक्षीत
विज्ञास्यामि यथास्ति मया महास्य स्नेहसङ्गावः । अथ न कथयेत्त-
स्तत्राप्यभिप्रायं लक्षयिष्यामीति विचिन्त्य पृष्टोऽहं नरसुन्दर्या ।
यदुतार्यपुत्रं कौदृशं तव तदा सभामध्ये शरीरापाटवमासीदिति ।
अत्रान्तरे ज्ञातावसरेण प्रयुक्ता मृषावादेनात्मीया योगशक्तिः ।
कृतमन्तर्धानं । प्रविष्टो मदीयमुखे । ततोऽभिहितं मया । प्रिय-
तमे त्वया पुनस्तदा कौदृशं लक्षितं । नरसुन्दरी प्राह । न मया
किञ्चित्तदा सम्यग् विज्ञातं । केवलं समुत्पन्ना शङ्का किं सत्यमेव
शरीरापाटवमार्यपुत्रस्य किं वा कलाकलापे न कौशलमिति ।
मयाभिहितं । सुन्दरि न तत्रैकोऽपि विकल्पः कर्तव्यः । यतस्त-
रन्ति हृदये मम सकलाः कलाः । शरीरापाटवमपि मम न
किञ्चित्तदासीत् । केवलमभ्यया तातेन चाक्षीकमोहात् कृतो मुधैव
बहलः कलकलः । तथाविधालोककलकले च स्थिरतया स्थितोऽहं
मौनेन । एतच्चाकर्ण्य नरसुन्दर्याः संजातो मनसि व्यलौकभावः । चि-
न्तितमनया । अहो अस्य प्रत्यक्षापलापित्वं अहो निर्लज्जता अहो
आत्मवज्रमानिता । ततोऽभिहितं नरसुन्दर्या । आर्यपुत्र यद्येवं
ततो महत्कुतूहलं मम इदानीमप्यहमार्यपुत्रेण कलास्वरूपमुत्की-
र्त्यमानं श्रोतुमिच्छामि । अतो महता प्रसादेन समुत्कीर्तयतु
तदार्यपुत्रः । मया चिन्तितं । अये पाण्डित्याभिमानेन परिभवबुद्ध्या
मांमुपहसत्येषा । अत्रान्तरे सन्भावमरो विजृम्भितः शैलराजः ।
विलिप्तं तेन स्तब्धचित्ताभिधानेनात्मीयविलेपनेन स्वहस्तेन मद्भू-
दयं । ततश्चिन्तितं मया । एवं या मम परिभवेनोपहासकारिणी

स्वल्पेण पापा नरसुन्दरी । तया किमिह स्त्रियया । ततो मयाभि-
 हितं । अपसर पापे दृष्टिमाणादपसर त्वं निर्गच्छ मदीयभवत्-
 नात् । न युक्तं भवादृश्याः पण्डितमन्याया मूर्खेणानेन जनेन
 सहावस्थातुमिति । ततोऽवलोकितं मदीयवदनं नरसुन्दर्या ।
 चिन्तितमनया । हा धिक् सद्भावीभूत एवायं । वशीकृतो माम-
 भटेन नो गोचरः साम्प्रतं प्रसादनायाः । ततो मन्त्राहतेव भुज-
 झवनिता समुन्मूलितेव वनस्तिका उत्खोटितेव घृतमञ्जरी अङ्गु-
 श्मष्टेव करिणिका सर्वथा विद्राणदीनवदना साध्वसभारनिर्भरं
 चदयमुदहन्ती मन्दं कण्ठमणिमेखलाकिङ्किणीकलकोलाहलनूपुर-
 झणझणारावसमाहृष्टहानवापिकाकलहंसकानि पदानि निक्षिपन्ती
 चलिता नरसुन्दरी निर्गता मामकीनमदनात् प्राप्ता तातौ-
 यभवने ॥ स्थितोऽहं शैलस्तम्भतया यावदद्यापि न शय्यति शैलरा-
 जीयं तदद्यःस्थलावलेपनं तावतीं वेला । शोषमुपागते ममाक्षुण्णस्त-
 वावलेपने संजातो मे पथात्तापः । बाधते नरसुन्दरीस्नेहमोहः ।
 समाध्यासितोऽहमरत्या गृहीतो रणरणकेन अङ्गीकृतः शून्यतया
 उररीकृतो विकलतया प्रतिपन्नो विकारकोटीभिः अवष्टब्धो मद-
 नज्वरेण । ततो निषण्णः शयनीये । तत्रापि प्रवर्धमानया जृम्भिक-
 धानवरतमुद्वर्तमानेनाङ्गेन मत्स्यक इव खादिराङ्गारराशिमध्ये
 दन्दद्दमानः स्तोकवेलायां यावत्तिष्ठामि तावदागता सविषादमग्ना
 विमलमालती । ततस्तां वीक्ष्य कृतं मयाकारसंवरणं । निषणा
 भद्रामने स्त्रयमेवाम्बा । स्थितोऽहं पर्यङ्क एवोपविष्टः । अभिहित-
 ममया । वत्स न सुन्दरमनुष्ठितं भवता यदसौ तपस्विनी नरसुन्दरी

परुषवचनैस्तथा तिरस्कृता । तथाहि यदितो गतायास्तस्याः संपन्नं
 तत्समाकर्णयतु वत्सः । मयाभिहितं । उच्यतां यत्ते रोचते । अम-
 याभिहितं । अस्ति तावदितो गता नयनमलिलधाराधौतगण्डले-
 खा दीनमनस्का दृष्टा सा मया नरसुन्दरी । पतिता रुदनी
 मम पादयोः । मयाभिहिता । हले नरसुन्दरि किमेतत् । तथा-
 भिहितं । अम्ब दाहज्वरो मां बाधते । ततो नीता मया सा
 संप्रवातदेशे । सञ्जीकारितं शयनीयं । तच्च च स्थापिता सा ।
 निषण्णाहं पार्श्वे । ततः प्रहतेव महामुद्गरेण भुज्यमाणेव तीव्राग्निना
 खाद्यमानेव वनपञ्चाननेन यस्यमानेव महामकरेण अवष्टम्भमानेव
 महापर्वतेन उत्कर्त्यमानेव छतान्तकर्तिकया पाव्यमानेव क्रकचपा-
 टेन पच्यमानेव नरके प्रतिक्षणमुदत्तपरावर्तं कर्तुमारब्धा । मया-
 भिहितं । हले किंनिमित्तकः पुनस्तवायमेवंविधो दाहज्वरः ।
 ततो दीर्घदौर्घं निःश्वस्य न किञ्चिज्जल्पितमनया । मया चिन्तितं ।
 मानवीयमस्याः पीडा । कथमन्यथा ममापि न कथयेत् । ततः
 छतो मया निर्वन्धः । कथितं शृङ्गेण नरसुन्दर्या यथावृत्तं । ततो
 नियुज्य तस्याः शीतक्रियाकरणे कदलिकां मयाभिहिता सा
 नरसुन्दरी । यदुत वत्से यद्येवं ततो धीरा भव मुञ्च विषादं
 अवलम्बस्व साहसं । गच्छाम्यहं स्वयमेव वत्सस्य रिपुदारणस्य समीपे ।
 करोमि तं तवानुकूलम् । केवलं किं न विज्ञातं पूर्वमेव त्वयेदं
 यथा नितरां मानधनेश्वरो मदीयस्तनयः न विषयः प्रतिकूलभा-
 षणस्य । तदिदानीमपि विज्ञातमाहात्म्ययास्य त्वया न कदाचि-
 दपि प्रतिकूलमाचरणाय यावज्जीवं परमात्मेवायमारारधनीयः ।

ततश्चेदं मदीयवचनमाकर्ण्य सा बाला नरसुन्दरी विकसितेव
कमलिनौ कुसुमितेव कुन्दलता परिपाकबन्धुरेव मञ्जरी मदसु-
न्दरेव करिणिका जलसेकाप्यायितेव वल्लरी पीतामृतरसेव
भांगप्रणयिनी गतघनबन्धनेव चन्द्रलेखिका सहचरमौलितेव चक्र-
वाकिका क्षिप्तेव सुखामृतसागरे सर्वथा किमप्यनाख्येयं रमान्तर-
मनुभवन्ती शयनादुत्थाय निपतिता गाढं मम चरणयोः । अभि-
हितमनया । अम्ब महाप्रसादः । अमुगृहीतास्मि मन्दभाग्याहमनेन
वचनेनाम्बया । तद्गच्छतु ग्रीष्मत्वा करोतु समानुकूलमेकवारमा-
र्घ्यपुचं । ततो यदि पुनरयं जनस्तस्य प्रतिकूले वर्तमानः स्वप्नेऽपि
विज्ञातः स्यादम्बया ततो यावज्जीवं न संभाषणीयो नापि द्रष्टव्यः
पापात्मेति । मयाभिहितं । अद्येवं ततो गच्छामि । नरसुन्दरी
प्राह । अम्ब महाप्रसादः । ततः समागताहमेषा वत्सस्य समीपे ।
तद्यमच वत्स परमार्थः ।

सा तु दन्दघ्नते बाला विदित्वा प्रतिकूलताम् ।

तवासुकूलतां मत्वा प्रमोदमवगाहते ॥

वल्लभेयं कुमारस्य श्रुत्वेदममृतायते ।

अनिष्टेयं कुमारस्य श्रुत्वेदं नारकायते ॥

मदीयरोपनाम्नापि त्रियते सा तपस्विनी ।

सन्तोषमाचनाम्नापि तावकीनेन जीवति ॥

अतो यन्मुग्धया किञ्चिदपराद्धं तथा तव ।

बालया प्रणयात्सर्वं तदत्सः क्षन्तुमर्हति ॥

प्रणतेषु दयावन्तो दीनाभ्युद्धरणे रताः ।

सखेहार्पितचित्तेषु दत्तप्राणा हि साधवः ॥

ततस्तेदमन्वया नरसुन्दरीस्नेहसर्वस्वमुत्कीर्त्यमानमाकर्ण्य याव-
त्किलाहं स्नेहनिर्भरतया तां प्रति प्रगुणो भवामि तावच्छैलराजेन
विरचिता कुटिलभुकुटिर्धूनिनितमुत्तमाङ्गं दत्तो मदीयहृदये
विलेपनचर्चः । ततस्तस्याः सम्बन्धिनमपराधं संस्मृत्य जातो मम
पुनस्त्रिप्तावष्टम्भः । ततोऽभिहिता मयाम्ना । यदुत न कार्यं मम
तथा परिभवकारिण्या पापयेति । अन्वयाभिहितं । वत्स मा मैवं
वोचः । क्षन्तव्यो मम क्षमाया वत्सेन तदीयोऽयमेको गुरुरपराधः ।
ततः पतिता मध्वरणयोरम्ना । मयाभिहितं । अपसर त्वम-
प्यवस्तुनिर्वन्धपरे मम दृष्टिपथादपसर । न प्रयोजनं त्वयापि से-
धा त्वं मया निःसारितां तां दुरात्मिकां संगृह्णासि । ततस्वरणाभ्यां
प्रेरिता मयाम्ना । ततो भद्रेऽगृहीतसङ्केते शैलराजवशवर्तिना
मया पापात्मना तथा तिरस्कृता सती सचयित्वा मदीयमनिवर्त-
कमाग्रहविशेषं निराशा मुञ्चन्ती नयनसलिलं यथागतमेव प्रतिग-
ताम्ना । निवेदितो नरसुन्दरैर्यथतिकरः । तमाकर्ण्य वज्रनिर्दलितेव
मूर्च्छया निपतितासौ भूतले । सिक्ता चन्दमरसेन समान्वासिता
तालवृन्तवायुना लब्धचेतना रोदितुमारम्भा । विमलमास्रत्याभि-
हितं । पुत्रि किं क्रियते । वज्रमयहृदयोऽसौ ते भर्ता । तथापि
मा रुदिहि मुञ्च विषादं । साहसावष्टम्भेन कुरु तावदेकं त्वमुपायं ।
गच्छ स्वयमेव प्रियतमप्रसादनार्थं । ततः स्वयं गतायाः प्रत्यागत-
हृदयः कदाचित्प्रीतसौदत्यसौ । यतो मार्दवभाष्यानि कामिहृदयानि
भवन्ति । अथ तथापि कृते न प्रसीदेत्ततः पश्चात्तापो न भविष्यति ।

यतः सुपरिमाणिते वल्लभके किलावरकको न भवतीति लोक-
वार्ता । नरसुन्दरी प्राह । यदाज्ञापयत्यम्बा । ततश्चक्षिता सा मम
तोषणार्थं । किमस्यास्तत्र गतायाः संपद्यत इति विमर्शेन क्षमा तद-
नुमार्गेणाम्बा । प्राप्ता मम पार्श्वे नरसुन्दरी । स्थिता द्वारदेशे
विमलमासती । नरसुन्दर्याभिहितं ।

भाय कान्त प्रिय खामिञ्चीवदायक वल्लभ ।

प्रसौद मन्दभाग्यायाः प्रसौद नतवत्सल ॥

न पुनस्ते मनोदुःखं करिष्येऽहं कदाचन ।

तां विना शरणं भाय नास्ति मे भुवनत्रये ॥

एवं च वदन्ती वाय्प्योदकयिन्दुवर्षणासोक्षलोचनयुगलेन क्षप-
यन्ती मदीयचरणद्वयं प्रणता नरसुन्दरी । मम तु तां तादृशीं
पश्यतस्तदा कीदृशं हृदयं संपन्नं । अपि च ।

स्नेहेन नरसुन्दर्या भवत्युत्पलकोमलम् ।

वीक्षिते शैलराजे तु शिलासहातनिष्ठुरम् ॥

भवमीतमिवाभाति यावच्चिन्तयति प्रियाम् ।

वज्राकारं पुनर्भाति शैलराजवशीकृतम् ॥

ततो दोला समाकूटं तदा मामकमानसम् ।

नियेतुं नैव शक्नोति किमत्र मम सुन्दरम् ॥

तथापि मोहदोषेण मया दौर्गापि वालिका ।

शैलराजं प्रिय कृत्वा भर्हिता नरसुन्दरी ॥

कथम् ।

आः पापे गच्छ गच्छेति वागाहम्भरमायया ।

न प्रतारयितुं शक्यस्त्वयायं रिपुदारणः ॥

कुमलापि कलासूक्ष्मैरन्येषां यदि वक्ष्यन्म ।

कर्तुं शक्नासि नो जातु मूर्खाणामपि मादृशाम् ॥

यदाहं हृद्यनस्थानं संजातस्त्वादृशामपि ।

तदा किं ते प्रक्षापेन कीदृशी मम नायता ॥

इत्युक्त्वा स्तब्धसर्वाङ्गः शून्यारण्ये सुनिर्धया ।

स्थितोऽहं मौनमालम्ब्य शैलराजेन चोदितः ॥

ततः सा वराकौ नरसुन्दरी विगलितविद्येवाम्बरचरी परि-
भ्रष्टमसाधिसामर्थ्येन योगिनी तप्तसलनिक्षिप्तेव शफरिका श्वाप्त-
नष्टरत्ननिधानेन मृषिका सर्वथा चुटिताशापाशबन्धना निपतिता
महाशोकभरसागरे चिन्तयितुं प्रवृत्ता । किमिदानीं सर्वथा
प्रियतमतिरक्ताया मम जीवितेनेति । ततो निर्गत्य भवनात्
कचिद्गन्तुमारब्धा । ततः किमिदं करोतीति विचिन्त्य संश्रित एव
शैलराजेनालक्षितपादपातं क्षयोऽहं तदनुमार्गेण ॥ इतस्त्व

लोकयच्चिव निर्विषो मदीयं दुष्टचेष्टितम् ।

अचान्तरे गतोऽन्यत्र तदा चेवे दिवाकरः ॥

ततः समुल्लसितमन्धकारं । संजाता विरलजनसङ्घाता राज-
मार्गाः । ततो गता सैकत्र शून्यगृहे नरसुन्दरी । इतश्चोद्गन्तुं
प्रवृत्तः प्रश्रधरः । ततो मन्दमन्दप्रकाशे तामेव निरीक्षमाणः
प्राप्तोऽहमपि तद्द्वारदेशे स्थितो गोपायितेनात्मना । ततो नरसु-
न्दर्यां विचोक्तितं दिग्भ्रमकालं दृष्ट्वा स्वलमारुह्योत्तरीयेण बद्धो
मध्यवक्ष्ये पाशकः । नियमिता तत्र शिरोधरा । ततोऽभिहितम-

नया । भो भो लोकपालाः शृणुत यूयमथवा प्रत्यक्षमेवेदं दिव्य-
 ज्ञानिनां तत्रभवतां । यदुत लब्धप्रसरतया नाथवादेन कलोप-
 न्यासं कारितो मयार्यपुत्रो न परिभववुद्धा । तस्य तु तदेव
 मानपर्वतारोहकारणं संपन्नं । एवं च सर्वथा निराकृताहं तेन
 मन्दभाग्या । अत्रान्तरे मया चिन्तितं । नास्त्वरूपस्त्रिन्या ममो-
 परि परिभववुद्धिः किं तर्हि प्रणयमात्रमेवावापराध्यति । ततो न
 सुन्दरमनुष्ठितं मया । अधुनापि वारयाम्येनाभितोऽध्यवसायादि-
 ति विचिन्त्य पाशकच्छेदार्थं यावच्चलामि तावदभिहितं नरसुन्द-
 र्या । यदुत तत्प्रतीक्ष्यत भगवन्तो लोकपालाः माम्प्रतं मदीयप्रा-
 णान् । मा च मम जन्मान्तरेष्वपि पुनरेवंविध्यतिकरो भूया-
 दिति । ततः शैलराजेनाभिहितं । कुमार पश्य जन्मान्तरेऽपि
 त्वदीयसम्यन्धमेवा नाभिलषति । मया चिन्तितं । सत्यमिदं । तथा-
 हीयं प्रस्तुतयतिकरनिषेधमाश्रान्ते । मदीययतिकरयांच प्रस्तुतः ।
 तन्निघर्षतां । किमनया मम पापया । ततो लब्धप्रसरेण दत्तो
 मम हृदये शैलराजेन स्वविलेपनहस्तकः । स्मितोऽहं तस्य माहा-
 त्म्येन तां प्रति काष्ठवन्निष्ठितार्थः । ततः प्रवाहितो नरसुन्दर्यात्मा
 पुरितः पाशकः स्मितुं प्रवृत्ता निर्गते मयने निरुद्धः श्वासमार्गः
 वक्रोक्षता यौवा श्राकृष्टं धमनोजासं शिथिलितान्यङ्गानि भ्रमममा-
 पितं श्रोतोभिः निर्वादितं वल्लकुहरं विमुक्ता च मा प्रापैर्वरा-
 की ॥ इत्यथ भवनाधिगच्छन्तो दृष्टामया नरसुन्दरो अहं च
 तदनुयायी । चिन्तितमनया । नूनं भग्नप्रणयेयं कृष्टा वामा गच्छति
 मे वधूः । अयं पुनरप्या एव प्रमादनाये प्रवृत्तो लघो मम पुत्रकः ।

ततो दूरं गतयोरावयोरनुमार्गेणागच्छन्ती समागताम्बापि तत्र
 शून्यगृहे । दृष्ट्वा तथा लम्बमाना नरसुन्दरी । चिन्तितमम्बया ।
 हा हा हतास्मि । नूनं मत्पुत्रकस्यापीयं वार्ता । कथमन्यथास्या-
 मेवं व्यवस्थितायां स तूष्णीमासीत् । मया तु शैलराजीवावलेप-
 नदोषेणैव अवस्तुनिर्वन्धपरेयमिति हता तदवधौरणा । ततः
 शोकभरान्धया मम पश्यत एव तथैव व्यापादितोऽम्बयायात्मा ।
 ततः साध्यसप्ततापेनेव शुष्कं मनाद् मे स्तब्धचित्ताभिधानं तत्तदा
 च दयावलेपनं । गृहीतोऽहं पथात्तापेनाक्रान्तः शोकभरेण ।

ततः स्वाभाविकस्नेहविक्रमोभूतमानसः ।

क्षणं विधातुमारब्धः प्रलापमतिदारुणम् ॥

तथाप्यतिप्रौढतया निजमाहात्म्येन हत एव मे शैलराजेन
 चित्तावष्टम्भः । चिन्तितं मया । अये मनुष्यः कथं स्त्रीविनाशे
 रोदित्तीति । ततः स्थितोऽहं तूष्णीभावेन ॥

इतश्च कदलिकथा चिन्तितं । किमिति स्वामिनी नागच्छति ।
 तद्गच्छाम्यहं तदन्वेषणार्थं । ततः कुतश्चिच्चिन्तित्य प्राप्ता चापि तं
 प्रदेशं । ततो दृष्ट्वा विमलमालतीनरसुन्दर्या तथा लम्बमाने हत-
 स्तया हाहारवः । मिलितं सतातं नगरं । समुच्छलितः कोलाहलः ।
 किमेतदिति पृष्ट्वा कदलिका । निवेदितं तथा सर्वं यथावृत्तं ॥ अत्रा-
 न्तरे संपन्नः स्फुटरश्मिन्द्रालोकः । ततो दृष्टे तथैवलम्बमाने सर्व-
 लोकेनाम्बानरसुन्दर्या । विश्लोकितोऽहमपि स्वकर्मचक्षतया भग्नगति-
 प्रसरो नष्टवाणीकस्तत्रैव लीनो वर्तमानश्चन्द्रप्रदेशे । जातः संप्रत्ययः ।
 धिक्कारितोऽहं जनेन । कारितं तातेनाम्बानरसुन्दर्यामृतवकार्यम् ।

ततस्तत्तादृशं वीक्ष्य भदीयं कर्म दारुणम् ।
 तातः शोकभराक्रान्तस्तदैवं चिन्तयत्यलम् ॥
 अहो अनर्थपुञ्जोऽयमहो मे कुलदूषणः ।
 अहो सर्वजघन्योऽयमहो पापिष्ठशेखरः ॥
 अहो सर्वापदां मूलमहो लोकयथातिगः ।
 अहो वैरिकमङ्गाग्रो ममाग्रं रिपुदारणः ॥
 न कार्यं मे ततोऽनेन पुत्रेणापि दुरात्मना ।
 एवं विचिन्त्य तातेन हतक्षिते विनिययः ॥
 ततोऽवधीरितस्तेन भवनाच्च बहिष्कृतः ।
 भ्रष्टश्रीकः पुरे तत्र विचरामि सदुःखितः ॥
 सदुष्टचेष्टितेनैव बालानामपि सर्वथा ।
 गम्यद्याहं तदा जातस्ततश्चैवं विगर्हितः ॥
 पापोऽयं दुष्टचेष्टोऽयमद्रष्टव्यो विमूढधीः ।
 कुलकाण्डकभूतोऽयं सर्वथा विषपुञ्जकः ॥
 मानावलेपतो येन कलाचायोऽपकर्णितः ।
 मूर्खबूडामणित्वेऽपि पापिष्ठ्यं च प्रकाशितम् ॥
 माता च प्रियभार्या च येन मानेन मारिता ।
 को वा निरीक्षते पार्थ तमेवं रिपुदारणम् ॥
 वृक्षमेवेदमग्राभिर्नोक्षितास्य दुरात्मनः ।
 सा कलाकौशलादीनां सानियां नरसुन्दरी ॥

ततश्च

विपुक्तो नरसुन्दर्यो यदयं तच्च सुन्दरम् ।

किं तु सा पद्मपत्राचौ यन्मृता तत्र सुन्दरम् ॥
 अहं पुनर्महामोहलुप्तज्ञानः खचेतसा ।
 तदापि चिन्तयाम्येवं भद्रे विमललोचने ॥
 त्यक्त्वापीह तातेन निन्दितस्यापि दुर्जनैः ।
 शैलराजमृषावादौ तथापि मम बान्धवौ ॥
 अनयोर्हि प्रमादेन मुक्तपूर्वं मया फलम् ।
 भोक्ष्ये च कालमामाद्य पुनर्नास्त्यत्र मंशयः ॥
 ततश्चैवं जनेमोक्षैर्निन्द्यमानः क्षणे क्षणे ।
 स्थितोऽहं भूरिवर्षाणि दुःखसागरमध्यगः ॥

इतस्त

अत्यन्तदुर्बलीभूतः सकोपो मयि निष्कुरः ।
 स तु पुण्योदयो भद्रे स्थितोऽकिंचित्करस्तदा ॥
 अथान्यदा कचिद्राजा वाहनार्थं सुवाजिनाम् ।
 वेष्टितो राजवृन्देन निर्गतो नगरादहिः ॥
 ततः कुतूहलाकृष्टः सर्वो नागरको जनः ।
 तत्रैव निर्गतोऽहं च संप्राप्तस्तस्य मध्यगः ।
 अथ बाल्हीककाम्बोजतुरुष्कवरवाजिनः ।
 वाहयित्वा भृशं राजा राजलोकविलोकितः ॥
 ततः खेदविनोदार्थमुद्यानं सुमनोहरम् ।
 प्रविष्टः सह लोकेन ललितं नाम शीतलम् ॥

तत्र कीदृशम्

अशोकनागपुत्रागतालहिन्ताक्षराजितम् ।

प्रियङ्गुचम्पकाङ्गोष्कदलीवनसुन्दरम् ॥
 केतकीकुसुमामोददृष्टालिकुलभालितम् ।
 समस्तगुणसंपूर्णं सर्वथा नन्दनोपमम् ॥
 तत्रैकदेशे विश्रम्य स राजा नरवाहनः ।
 उत्थाय सह सामन्तैर्लीलया दृष्टमानसः ॥
 प्रलोकयितुमारब्धः कौतुकेन वनश्रियम् ।
 विस्फारितेन नीलाञ्जचारुणा लोलचक्षुषा ॥

तत्र च

सत्कान्तियुक्तनक्षत्रयहमहातवेष्टितम् ।
 प्रकाशितदिगाभोगं मात्वादिष निशाकरम् ॥
 रक्ताशोकतरुसोमपरिवारितविग्रहम् ।
 यथेष्टफलदं मात्वाज्जङ्गमं कल्पपादपम् ॥
 लम्बतं विबुधावामं कुलशैलविवेष्टितम् ।
 हेमावदातं सुखदं सुमेरुमिव गत्वरम् ॥
 कुवादिमत्तमातङ्गमदनिर्नाशकारणम् ।
 दृतं सत्करिदृन्देन निर्मदं गन्धवारणम् ॥
 अथ माधूचिते देशे रक्ताशोकतलस्थितम् ।
 मत्साधुमहामथस्थं कुर्वाणं धर्मदेशनाम् ॥
 शुभार्पितं यथा धन्यो निधानं रत्नपूरितम् ।
 विसृज्यास्यमाचार्यं स नरेन्द्रो ह्यनोकयत् ॥
 अथ तं तादृशं वीक्ष्य सुरिं निर्मलमानसः ।
 नरवाहनराजेन्द्रः परं हर्षमुपागतः ॥

ततश्चित्ते कृतं तेन नूनं नास्ति जगत्त्रये ।
 ईदृशं नरमाणिक्यं यादृशोऽयं तपोधनः ॥
 निर्जितामरसौन्दर्या निवेदयति वीक्षिता ।
 अमुष्याकृतिरेवोच्चैर्गुणसम्भारगौरवम् ॥
 तदीदृशस्य किं नाम भवेद्वैराग्यकारणम् ।
 येन यौवनसंस्थेन खण्डितो मकरध्वजः ॥

अथ वा

गत्वा प्रणम्य पादार्घ्यं स्वयमेव महात्मनः ।
 ततः पृच्छामि पूतात्मा भवनिर्वेदकारणम् ॥
 एवं विचिन्त्य गत्वाप्तौ नत्वा सूरेः क्रमद्वयम् ।
 दत्ताग्नीस्तेन दद्यात्मा निषण्णः शङ्खभृतले ॥
 ततस्तदनुमार्गेण राजवृन्दं तथा पुरम् ।
 उपविष्टं यथास्थानं नत्वाचार्यान्निपङ्कजम् ॥
 मया तु भद्रे पापेन शैलराजवशात्मना ।
 न नतं तादृशस्यापि तदा सूरेः क्रमद्वयम् ॥
 पाषाणभृतमुक्तोत्तमसिन्धो लोकपूरणः ।
 केवलं स्तब्धसर्वाङ्गो निषण्णोऽहं भुवस्तले ॥
 अथ गम्भीरघोषेण मेघवन्नौरपूरितः ।
 धर्ममाख्यातुमारब्धः स आचार्यो विचक्षणः ॥

अभिहितं च तेन भगवता । यदुत भो भो भव्याः प्रदीप्तभ-
 वनोदरकल्पोऽयं संसारविस्तारो निवासः शरीरादिदुःखानां । न
 युक्त इह विदुषः प्रमादः । अतिदुर्लभेयं मानुषावस्था प्रधानं पर-

लोकसाधनं । परिणामकटवो विषयाः । विप्रयोगान्तानि मत्सङ्ग-
तानि । पातभयात्तुरमविज्ञातपातमायुः । तदेवं व्यवस्थिते विधा-
पनेऽस्य संसारप्रदीपनकस्य यत्नः कर्तव्यः । तस्य च हेतुः सिद्धान्त-
वामनासारो धर्ममेघः । अतः स्वीकर्तव्यः सिद्धान्तः । सम्यक् सेवि-
तव्यास्तदभिज्ञाः । भावनीयं सुण्डमालिकोपमानं । त्यक्तव्या खल्वस-
दपेक्षा । भवितव्यमाज्ञाप्रधानेन । उपादेयं प्रणिधानं । पोषणीयं
सत्साधुसेवया । रक्षणीयं प्रवचनमालिन्यं । एतच्च विधिप्रवृत्तः संपा-
दयति । अतः सर्वत्र विधिना प्रवर्तितव्यं । सूत्रानुसारेण प्रत्यभि-
ज्ञातव्यमात्मस्वरूपं । प्रवृत्तावपेक्षितव्यानि निमित्तानि । घतितव्य-
ममंपन्नयोगेषु । लक्षयितव्या विस्रोतमिका । प्रतिविधेयमनागत-
मस्याः । भवत्येवं प्रवर्तमानानां सोपक्रमकर्मविस्तयः । विच्छिद्यते
निरुपक्रमकर्मानुबन्धः । तस्मादचैव यतध्वं यूयमिति ॥ एवं च निवे-
दिते तेन भगवता विचक्षणसूरिणास्याः परिपदो मध्ये केषांचिद्भव्या-
नामुक्तमित्यरण्यपरिणामः । अपरेषां संज्ञातो देशविरतिचयोप-
ग्रमः । अन्यैः पुनर्विदलितं मिथ्यात्वं । अपरेषां प्रतनूभूता रागा-
दयः । केषांचित्संपन्नो भद्रकभावः । ततो निपतितास्ते सर्वेऽपि भग-
वद्वरणयोः । अभिहितमेतेः । इक्ष्वाभोऽनुगामिं कुर्मो यदाज्ञापयन्ति
मायाः ॥ अचान्तरे विदितं तातेन । यदुत प्रश्रयाम्यधुना तदह-
मात्मविवर्धितं । ततो जलाटतटविन्यस्तकरमुकुलेनाभिहितमनेन ।

जनातिशायिष्पाणां जगदैश्वर्यभागिनाम् ॥

भदन्त तत्रभवतां किं वो वैराग्यकारणम् ॥

सूरिणाभिहितं भूप यद्यत्र तत्र कौतुकम् ।

ततस्ते कथयाम्येव भवनिर्वेदकारणम् ॥

किं तु

आत्मस्तुतिः परे निन्दा पूर्वकौडितकीर्तनम् ।

विरुद्धमेतद्राजेन्द्र साधूनां त्रयमथलम् ॥

ममात्मचरिते चैतत्कथ्यमाने परिष्फुटम् ।

त्रयं संपद्यते तेन न युक्तं तस्य कीर्तनम् ॥

तातेनाभिहितम् ।

एवं निगदता नाथ वर्धितं कौतुकं त्वया ।

कर्तव्योऽतः प्रसादो मे निवेद्यं चरितं निजम् ॥

ततो विज्ञाय निर्वन्धं मध्यस्थेनान्तरात्मना ।

प्रबोधकारणं ज्ञात्वा स्मरिरित्यमवोचत ॥

यदुत

अनादिनिधनं लोके नानावृत्तान्तमङ्गुलम् ।

विद्यते भूतलं नाम नगरं सुमनोहरम् ॥

तत्रास्ति भुवनख्यातो देवानामपि नायकः ।

अलंघ्यसत्प्रतापाज्ञो नरेन्द्रो मलसञ्चयः ॥

सुन्दरासुन्दरे कार्ये नित्यं विन्यस्तमानमा ।

तस्य चास्ति महादेवौ तत्पत्तिर्नाम विश्रुता ॥

तयोश्च देवीनृपयोरेकः सुन्दरचेष्टितः ।

विद्यते जगदाल्हादी पुत्रो नाम शुभोदयः ॥

तथा द्वितीयस्तनयस्तयोर्देवीनरेन्द्रयोः ।

अस्ति सर्वजनोत्तापी विख्यातश्चाशुभोदयः ॥

स्वमर्तुर्वसला माध्वी सुन्दराङ्गी जनप्रिया ।
 भार्या शुभोदयस्यास्ति पद्माक्षी निजचारुता ॥
 तथाशुभोदयस्यापि जनमन्तापकारिणी ।
 भार्या स्वयोग्यता नाम विद्यतेऽत्यन्तदारुणा ॥
 इतश्च कालपर्यायाद्वाप्य निजचारुताम् ।
 ततः शुभोदयाज्जातः पुत्रो नाम विचक्षणः ॥
 तथैव कालपर्यायाद्वाप्यैव स्वयोग्यताम् ।
 ततोऽशुभोदयाज्जातो जडो नाम सुताधमः ॥
 तयोर्विचक्षणस्तावद्धर्मानः प्रतिघणम् ।
 यादृशः स्वैर्गुणैर्जातस्तदिदानीं निबोधत ॥
 मार्गानुसारिविज्ञानः पूजको गुरुमंहतेः ।
 मेधावो प्रगुणो दक्षो स्वभलक्ष्यो जितेन्द्रियः ॥
 सदाचारपरो धीरः मङ्गो गी दृढमौहदः ।
 देवाभिपूजको दाता ज्ञाता स्वपरचेतमाम् ॥
 सत्यवादो विनोतात्मा प्रणयागतवत्सलः ।
 क्षमाप्रधानो मध्यम्यः मत्त्वानां कल्पपादपः ॥
 धर्मकनिष्ठः शुद्धात्मा व्यमनेऽप्यविषण्णधीः ।
 स्नानमानान्तराभिज्ञः कुत्सितायहवर्जितः ॥
 ममन्तग्राह्यतत्त्वज्ञो वाचि पाटवमंगतः ।
 नीतिमार्गप्रवीणत्वात् धामकः गुरुमंहतेः ॥
 स्वगुणोत्प्रेक्षणीमात्मा विमुक्तः परनिन्दया ।
 अदष्टः ममदां मामे परार्थे च विनिर्मितः ॥

किं चेह बडनोक्तेन यावन्तः पुरुषे गुणाः ।
 गीयन्ते तेऽखिलास्तत्र प्रादुर्भूता विचक्षणे ॥
 अथ संवर्धमानोऽसौ शरीरेण प्रतिक्षणम् ।
 जडस्तु यादृक् संपन्नस्तदिदानीं निबोधत ॥
 विपर्यस्तमनाः सत्यशौचमन्तोषवर्जितः ।
 मायावी पिशुनः क्लीबो निन्दकः साधुसंहतेः ॥
 असत्यसन्धः पापात्मा गुरुदेवविडम्बकः ।
 असत्प्रलापो लोभान्धः परेषां चित्तभेदकः ॥
 अन्यचित्ते वदत्यन्यचेष्टते क्रिययापरम् ॥
 दह्यते परसम्पत्सु परापत्सु प्रमोदते ॥
 गर्वाघातः सदा क्रुद्धः सर्वेषां भयणप्रियः ।
 आत्मज्ञाघापरो नित्यं रागद्वेषशान्तुगः ॥
 किं वाच बडनोक्तेन ये ये दोषाः सुदुर्जने ।
 गीयन्ते तेऽखिलास्तत्र प्रादुर्भूतास्ततो जडे ॥
 एवं च वर्धमानौ तौ स्वगेहे सुखलालितौ ।
 विचक्षणजडौ प्राप्ताौ धौवनं परिपाटितः ॥
 इतश्च गुणरत्नानामुत्पत्तिस्थानमुत्तमम् ।
 पुरं निर्मलचित्ताङ्गं विद्यते लोकविश्रुतम् ॥
 तत्रान्तरङ्गे नगरे नृपो नाम्ना मलक्षयः ।
 अस्ति बहुण्णरत्नानां जनकः पालकश्च सः ॥
 तस्य सुन्दरता नाम महादेवी मनःप्रिया ।
 विद्यते चारुमर्वाङ्गी भा तद्गन्धविवर्धिका ॥

ताभ्यां च कालपर्यायाज्जाता पद्मदलेक्षणा ।
 बुद्धिर्नाम गुणैराद्या कन्यका कुलवर्धनी ॥
 ततः सा गुणरूपाभ्यामनुरूपं विचक्षणम् ।
 विचिन्ध प्रहिता बाला ताभ्यां तस्य स्वयंवरा ॥
 परिणीता च सा तेन महाभूतिप्रमोदतः ।
 विचक्षणेन सत्कन्या जाता च मनसः प्रिया ॥
 तथा युक्तस्य तस्योच्चैर्भुञ्जानस्य मनःसुखम् ।
 विचक्षणस्य गच्छन्ति दिनानि शुभकर्मणा ॥
 अथान्यदा क्वचिद्बुद्धेर्वार्ताशेषणकाम्यया ।
 मलक्षयेण प्रहितो विमर्शो निजपुत्रकः ॥
 स च बुद्धौ दृढस्नेहभावभावितमानसः ।
 तस्या एव समीपस्थः सद्गमिन्याः स्थितो मुदा ॥
 सहोदरसमायुक्ता भर्त्रा च वज्रमाणिता ।
 ततः सा चित्तनिर्वाणाद्गर्भं गृह्णाति बालिका ॥
 अथ तस्याः शुभे काले सद्गर्भपरिपाकतः ।
 जातो देदीप्यमानाङ्गः प्रकर्षो नाम दारकः ॥
 जातः संवर्धमानोऽसौ प्रकर्षो बुद्धिनन्दनः ।
 विचक्षणगुणैस्तुल्यो विमर्शस्यातिवल्लभः ॥
 [अथान्यदा स्वकं दृष्टं काननं सुमनोहरम् ।
 विचक्षणजडाभ्यां भो नाद्या वदनकोटरम् ॥
 तत्र खादनपानेन ललमानौ यथेच्छया ।
 तौ द्वावपि स्थितौ कंचित्कालं संतुष्टमानसौ ॥

तत्र कुन्दसमाः शुभ्रा रदनाः सन्ति वृक्षकाः ।
 तेषां च वीथिकायुग्मं ताभ्यां दृष्टं मनोहरम् ॥
 ततः कुतश्चलेनान्तः प्रविश्य प्रविश्लोकितम् ।
 तत्र चालभ्यपर्यन्तं दृष्टं ताभ्यां महाबिलम् ॥
 ततो विस्फारिताद्याभ्यां कौतुकेन सविस्मयम् ।
 विचक्षणजडाभ्यां तत् सुचिरं संनिरीक्षितम् ॥
 अथ तस्मात्समुद्भूता रक्तवर्णा मनोहरा ।
 दासचेत्या समं काचिल्ललना चारुवियहा ॥
 तां वीक्ष्य स जडस्थिते परं हर्षमुपागतः ।
 ततश्च चिन्तयत्येवं विपर्यासितमानसः ॥
 अहो अपूर्विका योषिदहो सुन्दरदर्शना ।
 अहो सख्यानमेतस्या अहो रूपमहो गुणाः ॥
 किमेषा नाकतो मुग्धा भ्रष्टा स्नादमराङ्गना ।
 किं वा पातालतो बाला नागकन्या विनिर्गता ॥
 अथवा नहि नहि सुष्टु मया चिन्तितं । यतः ।
 स्वर्गे वा नागलोके वा क्षुतः स्नादियमौदृशौ ।
 मर्त्ये च दूरतोऽपास्ता वार्तापीदृचयोषितः ॥
 तन्नूनं विधिना मङ्गं परितुष्टेन कल्पिता ।
 निर्माण्येयं प्रयत्नेन सुन्दरैः परमाणुभिः ॥
 अन्यच्च ।

नूनं पुरुषहीनेयं मदर्थं विहिता वने ।
 यतो मां वीचते बाला लोलदृष्टिर्मुहुर्मुहुः ॥

गत्वा समीपमेतस्याः कृत्वा चित्तपरौचणम् ।

ततः करोमि स्त्रीकारं किं ममान्येन चेतसा ॥

इत्यथ ।

विचक्षणस्य तां दृष्ट्वा लक्षणां ललिताननाम् ।

ततश्चेतसि संपन्नो वितर्कोऽयं महात्मनः ॥

एकाकिनी वने योषा परकीया मनोरमा ।

न द्रष्टुं युज्यते रागाच्चापि संभाषणोचिता ॥

यतः सन्नार्गस्कानां व्रतमेतन्महात्मनाम् ।

परस्त्रियं पुरो दृष्ट्वा यान्यधोमुखदृष्टयः ॥

अतो प्रजाम्यतः स्थानात्किं ममापरचिन्तया ।

ततो गन्तुं प्रसृतोऽसौ हस्तेनाकृष्य तं जडम् ॥

तेन चाकृष्यमाणोऽसौ कथंचिद्वस्त्रिणा जडः ।

हतसर्वस्ववन्नोदात्परं दुःखमुपागतः ॥

यावत्तौ गच्छतः स्त्रोकं भूभागं राजपुत्रकौ ।

तावत्सानुचरौ तस्याः पश्चादग्रा समागता ॥

तथा च दूरत एव विहितः पूत्कारः । यदुत चायध्वं भो

नाथास्त्रायध्वं । हा हतास्त्रि मन्दभागिनी । ततो वलितस्तद-

भिमुखं जडः । तेनाभिहितं । सुन्दरि मा भैषीः । कथय कुतस्ते

भयमिति । तथाभिहितं । यद्ववन्तौ मम स्वामिनीं विमुच्य

वलितौ तेनैषा जातमूर्खा म्रियते । लग्नाधुना । तस्माद्देवौ ताव-

त्समीपे स्त्रीयतां भवद्भ्यामेतस्याः येन युष्मत्सन्निधानेन मनाक्स्वस्त्री-

भूतायां स्वामिन्यां ततोऽहं निराकुला यतौ भवतोरेतत्स्वरूपं

समस्तं विज्ञापयामि । ततो जडेनाभिहितो विचक्षणः । भ्रात-
 र्गम्यतामेतत्स्वामिनीममीपे । भवतु सा स्वस्था । विज्ञपयत्वेषा यथा-
 विवक्षितं । को दोषः । विचक्षणेन चिन्तितं । न सुन्दरमिदं ।
 इयं हि वष्टा चेटौ तरला स्वभावेन प्रतारयिष्यति नूनमस्मान् ।
 अथवा पश्यामि तावत्किमेषा तत्र गता जल्पति । न चाहमनया
 प्रतारयितुं शक्यः । तस्माद्गच्छामि । काच मम शङ्का । एवं
 विचिन्त्याभिहितं विचक्षणेन । भ्रातरेवं भवतु । ततो गतौ पश्चा-
 न्मुखौ विचक्षणजडौ प्राप्तौ तत्समीपे । स्वस्थौभूता ललना । निप-
 तिता दासचेटौ तयोश्चरणेषु । अभिहितमनया । महाप्रसादः । अतु-
 गृहीतास्मि युवाभ्यां । जीविता स्वामिनी । दत्तं मे जीवितं । जडे-
 नाभिहितं । सुन्दरि किं नामिकेयं तवं स्वामिनी । चेव्याभिहितं ।
 देव सुगृहीतनामधेया रसनेयमभिधीयते । जडेनाभिहितं । भवतीं
 किं नामिकामवगच्छामि । ततः सलज्जमभिहितमनया । देव लोल-
 ताहं प्रसिद्धा लोके चिरपरिचितापि विस्मृताधुना देवस्य ।
 तत्किमहं करोमि मन्दभागिनीति । जडेनाभिहितं । भद्रे कथं
 मम त्वं चिरपरिचितासि । लोलतयाभिहितं । इदमेवास्मद्विज्ञ-
 पनीयं । जडः प्राह । विज्ञपयतु भवती । लोलतयोक्तं । अस्ति
 तावदेषा मम स्वामिनी परमयोगिनी । जानात्येवातीतानागतं ।
 अहमपि चास्याः प्रसादादेवंविधैव । इतश्च कर्मपरिणाममहा-
 राजभुक्तौ श्रितमस्त्यसंयवहारनगरं । तत्र कदाचिद्भवतोरवस्थान-
 मामौत् । ततः कर्मपरिणामादेर्गैवायातौ भवन्तावेकाच-
 निवासपुरे । ततोऽप्यागतौ विकलाचनिवासे । तत्र त्रयः पाटका

विद्यन्ते । तत्र प्रथमे द्विद्विषीकाभिधानाः कुलपुत्रकाः प्रतिवसन्ति । ततस्तेषां मध्ये वर्तमानाभ्यां युवाभ्यां यथानिर्देशकारितया प्रसन्नेन कर्मपरिणाममहानरेन्द्रेण भटमुक्त्वा दत्तमिदं वदनकोटरं काननं । एतच्च स्वाभाविकमेवात्र सर्वदा विद्यत एव महाबिलं । इयं च सर्वायस्मदुत्पत्तेः पूर्विका वार्ता । ततो विधिना चिन्तितं । गृहिणी-रक्षिताविमौ वराकौ न सुखेन तिष्ठतः । अतः करोम्यनयोर्गृहिणी-मिति । ततस्तेन भगवता विधाया दयापरीतचेतसा पुत्रयोर्नि-मित्तमत्रैव महाबिले निर्वर्तितेषा मे स्वामिनी । तथाहं चास्या एवानुचरीति ॥ जडेन चिन्तितं । अथ यथा मया विकल्पितं तथैवेदं संपन्नं । अस्मदर्शमेवेयं रसना निप्यादिता वेधसा । अहो मे प्रज्ञातिग्रथः । विचक्षणेन चिन्तितं । कः पुनरयं विधिर्नाम । ऊं ज्ञातं । स एव कर्मपरिणामो भविष्यति । कस्यान्यस्येदृशी शक्ति-रिति ॥ जडः प्राह । भद्रे ततस्ततः । लोलतथोक्तं । ततः प्रभृत्येषा मे स्वामिनी युक्ता मया युवाभ्यां सह खादन्ती नामाविधानि खाद्यकानि पिबन्ती विविधरसोपेतानि पानकानि ललमानो यथेष्टचेष्टया तत्रैव विकलाचनिवासे नगरे चिच्चपि पाटकेषु तथा पश्चात्तनिवासे मनुजगतौ अन्येषु च तथाविधेषु स्थानेषु विचरिता भूयांसं कालं । अतएव क्षणमप्येषा युग्मदिरहं न विपद्यते । युग्मद्वधोरण्या चागतमृकां म्रियते स्वामिनी । तदेवमहं भवतोश्चिरपरिचितास्मि ॥ एतच्चाकर्णं सिद्धं नः समीहितं इति भावनया परितुष्टो जडः । ततोऽभिहितमनेन । सुन्दरि यद्येवं प्रविशतु तव स्वामिनी नगरे । पवित्रयत्नेन स्वावस्थानेन महा-

प्रासादं येन पुनस्तत्र चिरन्तनस्थित्या सुखमास्महे । लोलतया-
 भित्तं । मा भैवमाज्ञापयतु देवः । न निर्गतेयं स्वामिनी कदा-
 चिदपीतः काननात् । पूर्वमपीयमचैव वर्तमाना युवाभ्यां सह
 ललिता । तदधुनाप्यस्मिन्नेव स्थाने तिष्ठन्ती लालयितुं युज्यते
 स्वामिनी । जडः प्राह । यद्भवती जानीते तदेव क्रियते । सर्वथा
 त्वमेवात्र प्रमाणं । कथनीयं यद्रोचते तव स्वामिन्यै येन संपा-
 दयामः । लोलतयोक्तं । महाप्रसादः । किमत्रापरमुच्यतां । अनुभवतु
 भवतोः स्वामिनी लालनेन सुखामृतमविच्छेदेनेति । एवं च
 स्थापिते सिद्धान्ते ।

तत आरभ्य यत्नेन जडो वदमकोटरे ।

तिष्ठन्तीं रमणां नित्यं लालयत्येव मोहतः ॥

कथं ।

क्षीरेक्षुशर्कराखण्डदधिसर्पिर्गुडादिभिः ।

पक्वाभ्रखाद्यकैर्द्विबैर्द्राक्षादिवरपानकैः ॥

मद्यैर्मांसरसैश्चिचैर्मधुभिश्च विशेषतः ।

ये चान्ये लोकविख्याता रसास्तैश्च दिने दिने ॥

एवं लालयतस्तस्य जडस्य रमणां सदा ।

यदि चूर्णं भवेत्तच्च कथयत्येव लोलता ॥

यतः सानुदिनं वक्ति स्वामिनीमधुरप्रिया ।

मांसमाहर मद्यं च नाय मृष्टं च भोजनम् ॥

ददस्व व्यञ्जनान्यस्यै रोचन्ते तानि सर्वदा ।

तत्सर्वं स करोत्येव मन्वानोऽनुग्रहं जडः ॥

स तथा लालनासक्तो भार्यायाः प्रतिवासरम् ।
क्लेशराग्निमग्नोऽपि मोहादेवं च मन्यते ॥

यदुत ।

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहमहो मे सुखसागरः ।
यद्येदृशी शुभा भार्या संपन्ना पुण्यकर्मणः ॥
नास्ति नूनं मया यादृक् सुखितो भुवनत्रये ।
यतोऽस्यां लालनां मुक्ता किं नाम भुवने सुखम् ॥
ततोऽलोकसुखास्वादपरिमोहितचेतनः ।
तदर्थं नास्ति तत्कर्म यदसौ नातुचेष्टते ॥
तं भार्यालालनोद्युक्तं तथा दृष्ट्वाखिलो जनः ।
जडं हसितुमारब्धः सत्यमेव जडो जडः ॥
यतो धर्मार्थमोक्षेभ्यो विमुखः पशुसन्निभः ।
रसनालासनोद्युक्तो न सेतयति किञ्चन ॥
जडस्तु तत्र गृह्णात्मा लोकैरेवं सहस्रशः ।
हसितो निन्दितश्चापि न कथंचिन्निवर्तते ॥

विचक्षणस्तु तच्छ्रुत्वा लोलतायाः प्रभाषितम् ।
ततश्च चिन्तयत्येवं तदा मध्यस्थमानसः ॥
अस्ति तावदियं भार्या मम नास्त्यत्र संशयः ।
आस्माके दृश्यते येन वने वदनकोटरे ॥
केवलं यदियं वक्ति रसनालालनं प्रति ।
अपरोक्षं न कर्तव्यं तन्मया सुपरिष्कृतम् ॥

यतः स्त्रीवचनादेव यो मूढात्मा प्रवर्तते ।
 कार्यतत्त्वमविज्ञाय तेनानर्थो न दुर्लभः ॥
 ततोऽनादरतः किञ्चिल्लोलतायाचने सति ।
 दत्त्वा खाद्यादिकं तावत्कुर्महे कालयापनाम् ॥

ततश्च ।

भार्येयं पालनीयेति मत्वा रागविषर्जितः ।
 ददानः शृङ्गमाहारं लोलतां च निवारयन् ॥
 अविश्रम्भमनास्तस्यां लोकयाचानुरोधतः ।
 अनिन्दितेन मार्गेण रसनामतुवर्तयन् ॥
 धर्मार्थकामसंपन्नो विद्वद्भिः परिपूजितः ।
 स्थितो विचक्षणः कालं कियन्तमपि लीलया ॥
 तं च तेजस्विनं मत्वा निरौहं च विचक्षणम् ।
 भावज्ञां किञ्चिदप्येनं याचते नैव लोलता ॥
 स लोलताविनिर्मुक्तो रसनां पालयन्नपि ।
 अशेषकेशहीनात्मा सुखमाप्ते विचक्षणः ॥

यतः ।

ये जाता ये अनिष्यन्ते जडस्येह दुरात्मनः ।
 रसनापालने दोषा लोलता तत्र कारणम् ॥
 विचक्षणेन सा यस्माल्लोलतालं निराकृता ।
 रसनापालनेऽप्यस्य ततोऽनर्थो न जायते ॥

इतश्च तुष्टचित्तेन जडेनात्मा स्वयोग्यता ।

शापिता रसनालाभं जनकस्याशुभोदयः ॥

तयोरपि मनस्तोषस्तच्छ्रुत्वा समपद्यत ।
 ततस्ताभ्यां जडः प्रोक्तः स्नेहापूर्णेन चेतसा ॥
 पुत्रानुरूपा ते भार्या संपन्ना पुण्यकर्मणा ।
 सुन्दरं च लघारम्भं यदस्याः पुत्र लालनम् ॥
 इयं हि सुखहेतुस्ते सुभार्ययं वरानना ।
 ततो लालयितुं युक्ता पुत्र रात्रिर्दिवं तथा ॥

ततश्च ।

स्वयमेव प्रवृत्तोऽभौ जनकाभ्यां च चोदितः ।
 एकं सोन्मायिता बाला मयूरैर्लपितं तथा ॥
 ततो गाढतरं रक्तो रसनायां जडस्तदा ।
 तस्माल्लनायं मूढात्मा सहतेऽभौ विडम्बनाः ॥

इतो विचक्षणेनापि स्वीयतातः शुभोदयः ।
 ज्ञापितो रसनाल्लभं माता च निजं चारुता ॥
 तथा बुद्धिप्रकर्षो च विमर्शश्च विधेयतः ।
 बोधितो रसनावाग्निं मिलितं च कुटुम्बकम् ॥
 ततः शुभोदयेनोक्तं वत्स किं ते प्रकथ्यते ।
 जानामि वस्तुतस्तत्त्वं सत्योऽसि त्वं विचक्षणः ॥
 तथापि ते प्रकृत्यैव यन्ममोपरि गौरवम् ।
 तेन प्रचोदितो वत्स तवाहमुपदेशने ॥
 वत्स तावत्समस्तापि नारी पवनचक्षुला ।
 क्षणरक्तविरक्ता च सन्ध्याभ्राक्षीव वर्तते ॥
 नदीव पर्वतोद्धृता प्रकृत्या नीचगामिनौ ।

दर्पणार्पितदुर्गाच्चवदनप्रतिमोपमा ॥
 बद्धकौटिल्यनागानां संस्थापनकरण्डिका ।
 कालकूटविषस्योच्चैर्लतेव मरणप्रदा ॥
 नरकानस्रसन्तापदायिकेयमुदाहृता ।
 मोक्षप्रापकसद्धानश्चुम्बता च वर्तते ॥
 कार्यं मंचिन्त्यत्यन्यद्वापतेऽन्यच्च मायया ।
 करोत्यन्यच्च सा पुंसः शुद्धशीला च भासते ॥
 ऐन्द्रजालिकविद्येव दृष्टेराच्छेदकारिका ।
 मरचित्तजतुद्रावकारिणी बन्धिपिण्डवत् ॥
 प्रकृत्यैव च सर्वेषां वैमनस्यविधायिनी ।
 संसारचक्रविभ्रान्तिहेतुनारी बुधैर्मता ॥
 पुंभिरास्वादितं दिव्यं विवेकामृतभोजनम् ।
 क्षुद्रेव वामयत्येषा भुञ्जमाना न संग्रयः ॥
 अनृतं साहसं माया नैर्लज्ज्यमतिलोभिता ।
 निर्दयत्वमग्नौचं च नार्याः स्वाभाविका गुणाः ॥
 वत्स किं बद्धनोक्तेन ये केचिद्दोषसञ्चयाः ।
 ते नारीमाण्डशालायामाकालं सुप्रतिष्ठिताः ॥
 तस्मात्तस्याः सदा पुंसा न कर्तव्यो हितैषिणा ।
 विश्रम्भवश्रगो ह्यात्मा तेनेदमभिधीयते ॥
 येयं ते रसना भार्या संपन्ना लोलतायुता ।
 न सुन्दरैषा मे भाति को वा योगस्तवानया ॥
 यतो न ज्ञायतेऽद्यापि कुतस्त्वेयं ततस्त्वया ।

मङ्गलं कुर्वतामुक्ता मूलशुद्धिः परीक्ष्यताम् ॥

यतः ।

अत्यन्तमप्रमत्तोऽपि मूलशुद्धेरवेदकः ।

स्त्रीणामर्पितसङ्गावः प्रयाति निधनं नरः ॥

ततो निजचारुतयाभिहितं । वत्स विचक्षण सुन्दरं ते
जनकेन मन्त्रितं । अन्विष्यतामस्या रसनाया मूलशुद्धिः । को दोषः ।
विज्ञातकुलश्रीलक्षणा हि सुखतरमनुवर्तनीया भविष्यति ।
बुद्ध्याभिहितं । आर्यपुत्र यद्वरु आश्चापयतस्तदेवातुष्ठातुं युक्त-
मार्थपुत्रस्य । अलङ्घनीयवाक्या हि गुरवः सत्पुरुषाणां भवन्ति ।
प्रकर्षः प्राह । तात सुन्दरममया जल्पितं । विमर्शमोक्तं । को वा-
चासुन्दरं वक्तुं जानीते । सर्वथा सुन्दरमेवेदं यत्पुपरीक्षितं क्रियत
इति । विचक्षणेन चिन्तितं । सुन्दरमेतानि मन्त्रयन्ति । न सं-
दृशीयैव विदुषा पुरुषेणाविज्ञातकुलश्रीलाचारा लक्षणा । केवलं
कथितमेव मम लोलतया रमनायाः सम्बन्धि मूलोक्त्याम् ।
विज्ञातस्याधुना मया श्रीलाचारः । यदुत खादनपानप्रियेयं रमना ।
अथवा नहि नहि को हि सकर्षकः पुरुषो भुजङ्गवमितागति-
कुटिलतरचिन्तितः कुलयोयितोऽपि वचने संप्रत्ययं कुर्यात् ।
किं पुनर्दासचेत्याः । तत्कीदृशो मम लोलतावचने संप्रत्ययः ।
श्रीलाचारोऽपि महामंशसेन भूयसा च कालेन मम्यम् विज्ञायते न
यथाकथंचित् । तत्किमनेन यदना । करोमि तावदहं मातादीनामु-
पदेशं गवेययाम्यस्या रमनाया मूलशुद्धिं । ततो विज्ञाय यथो-
चितं करिष्यामीति विचिन्त्या विचक्षणेनाभिहितं । यदाश्चापयति

तातः । केवलं तातः स्वयमेव निरूपयतु कः पुनरत्र रसनामूल-
शुद्धिगवेषणार्थं प्रस्थापनयोग्य इति । शुभोदेयनोक्तं । वत्स अयं
विमर्शः परमरूपकार्यभरस्य निर्वाहणक्षमः । तथा हि ।

युक्तं चायुक्तवद्भाति सारं चासारमुच्चकैः ।

अयुक्तं युक्तवद्भाति विमर्शेन विना जने ॥

तस्य हेयमुपादेयमुपादेयं च हेयताम् ।

भजेत वस्तु यस्यायं विमर्शो नानुकूलकः ॥

अत्यन्तगहने कार्ये मतिभेदतिरोहिते ।

विमर्शः कुरुते नृणामेकपक्षं विवेचितम् ॥

किं च ।

नरस्य नार्या देशस्य राज्यस्य नृपतेस्तथा ।

रत्नानां लोकधर्माणां सर्वस्य भुवनस्य वा ॥

देवानां सर्वशास्त्राणां धर्माधर्मव्यवस्थितेः ।

विमर्शोऽयं विजानीते तत्त्वं नान्यो जगत्त्रये ॥

येषामेष महाप्राज्ञो वत्स निर्देशकारकः ।

ते ज्ञातसर्वतत्त्वार्था जायन्ते सुखभाजनम् ॥

अतो धन्योऽसि यस्यायं विमर्शस्तव बान्धवः ।

न कदाचिद्धन्यानां चिन्तारत्नेन मीलकः ॥

एष एव नियोक्तव्यो भवताच प्रयोजने ।

भानुरेव हि शर्वर्यास्तमसः चालनक्षमः ॥

विचक्षणेनाभिहितं । यदाज्ञापयति तातः । ततो निरीक्षित-
मनेन विमर्शवदनं । विमर्शः प्राह । अनुग्रहो मे । विचक्षणेनोक्तं ।

यद्येवं ततः शीघ्रं विधीयतां भवता तातादेशः । विमर्शनाभिहितं ।
 एष सञ्जोऽस्मि । केवलं विल्लीर्णा वसुन्धरा नानाविधा देशा
 भूयांसि राज्यान्तराणि । तद्यदि कथंचिन्मे कालक्षेपः स्यात्ततः कियतः
 कालान्निवर्तितयं । विचक्षणेनोक्तं । भद्र संवत्सरस्ते कालावधिः ।
 विमर्शः प्राह । महाप्रसादः । ततो विहितप्रणामयुक्तितो विमर्शः ॥
 अत्रान्तरे शुभोदयस्य पादयोर्निपत्याभिवन्द्य निजचारुतां प्रणम्य च
 जननीजनकौ प्रकर्षेणाभिहितं । तात यद्यपि ममार्यकताताम्बा-
 विरहेऽपि न मनसो निर्द्वेतिष्ठत्यापि महचरतया मामे मम
 गाढतरं प्रतिबद्धमन्तःकरणं । माहं मामेन विरहितः क्षणमात्रमपि
 जीवितुमुत्सहे । ततो मामभुजानीत यूयं येनाहमेनं गच्छन्त-
 मतुगच्छामीति । एतश्चाकर्ण्योषसितापत्यच्छेदमोहपूरितद्वयेनान-
 न्दोदकविन्दुमन्दोद्ग्रावितनयनपुटेन विचक्षणेन दक्षिणकराङ्गुली-
 भिरुन्नामितं प्रकर्षय्य सुखकमलकं दत्ता पुष्पिका आघ्रातो
 मूर्धप्रदेशः । माधु वत्स माध्विति वदता निवेष्टितद्यामौ निजो-
 त्सङ्गे । शुभोदयं च प्रत्यभिहितं । तात दृष्टो बालकस्य विनयः
 निरूपितो वचनविन्यासः आकलितः छेदमारः । शुभोदयः प्राह ।
 वत्स किमवाच्यं । त्वया बुद्धेर्जातस्येदृशमेव चेष्टितं युज्यते ।

किं च वत्स ।

न युक्तमिदमप्याकं युवापौचकवर्णनम् ।

विशेषतस्तत्राभ्यर्णं यत एतदुदाहृतम् ॥

प्रत्यक्षं गुवरः स्रुत्याः परोक्षं मिषवान्धराः ।

भूतका कर्मपर्यन्ते नैव पुत्रा गृताः स्त्रियः ॥

तथापि धानयोर्दृष्ट्वा गुणसम्भारगौरवम् ।

अवर्णितेन तेनाहं पुत्रः शक्नोमि नामितुम् ॥

इयं हि भार्या ते बुद्धिरनुरूपा वरानना ।

गुणवृद्धिकरी धन्या यथा चन्द्रस्य चन्द्रिका ॥

भद्रंस्नेहपरा पट्वी सर्वकार्यविशारदा ।

बलसम्पादिका गेहभरनिर्वहणक्षमा ॥

विशालदृष्टिरप्येषा सूक्ष्मदृष्टिरुदाहता ।

सर्वसुन्दरदेहापि देवहेतुर्जडात्मनाम् ॥

अथवा ।

मलक्षयेण जनिता पुरे निर्मलमानसे ।

या च सुन्दरतापुत्री तस्याः को वर्णनक्षमः ॥

अत एव प्रकर्षोऽपि नेदानीं वज्र वर्ण्यते ।

अनन्तगुण एवायं जनयित्र्या विभाव्यते ॥

वत्स किं वज्रनोक्तेन धन्यस्त्वं सर्वथा जने ।

यस्येदृशं महाभागं संपन्नं ते कुटुम्बकम् ॥

अत एव वयं चित्ते भाग्यद्वयाः साम्प्रतं स्थिताः ।

आकर्ष्य रसनालाभं नोचितेयं यतस्तव ॥

मा भृदुद्धेर्विधाताय सपत्नी मत्सरादियम् ।

विशेषतः प्रकर्षस्य तेन चिन्तातुरा वयम् ॥

किं वा कालविलम्बेन प्रसृतं प्रविधीयताम् ।

ततो यथोचितं ज्ञात्वा युक्तं यत्तत्करिष्यते ॥

मातुलस्नेहवद्वात्मा प्रकर्षः प्रस्थितो यदि ।

इदं चारुतरं जातं चीरे खण्डस्य योजनम् ॥

तदेतौ महितावेव गच्छतां कार्यमिदृशे ।

युवाभ्यां न तु कर्तव्या चिन्तेति प्रतिभाति मे ॥

ततो विचक्षणेन बुद्ध्या चाभिहितं । यदाज्ञापयति तातः ।

ततो निपतितौ गुरुणां चरणेषु विमग्नप्रकषौ । क्षतमुचितकरणीयं ।

प्रवृत्तौ गन्तुं ॥ इतश्च तदा शरत्कालो वर्तते । स च कौटुशः ।

शस्यमम्भारनिष्पन्नभूमण्डलो मण्डलायद्वगोपाक्षरामाकुलः ।

साकुलत्वप्रजाजातसारक्षणे रक्षणेद्युक्तमच्छासिगोपप्रियः ॥

यत्र च शरत्काले ।

जलवर्जितनीरददृन्दधितं स्फुटकाग्रविराजितभूमितलम् ।

भुवनोदरमिन्दुकरैर्विशदं कलितं स्फटिकोपलकुम्भममम् ॥

अन्यस्य ।

शिखिविरावविरागपरा श्रुतिः श्रयति हंसकुलस्य कलस्वनम् ।

न रमते च कदम्बवने तदा विषमपर्णरता जनदृष्टिका ॥

स्रवणतिक्तमग्नौ पराङ्मुखा मधुरवाद्यपरा जनजिह्विका ।

स्फुटमिदं तद्वहो प्रियताकरो जगति शुद्धगुणो न तु संशयः ॥

तथा ।

स्रष्टुमक्षीरपूरं शरोमण्डलं फुल्लमत्पद्मनेत्रैर्दिवा वीक्षते ।

यस्यभक्तपुनर्लोकयाचेष्टया राजिनस्रजमशोचनैरीक्षते ॥

मन्दितं गोकुलं मोदिताः पामराः पुष्यितो नीपट्टो निशा निर्मला ।

चक्रशकलपापीह विद्राणको भाजने यस्य यत्नेन तत्रभ्यते ॥

ततश्चैवंविधे शरत्समये पद्मन्तौ ममोरमकानमानि विलोकयन्तौ

कमलपण्डभूषितसरोवराणि निरीचमाणौ प्रमुदितानि यामा-
करनगराणि हृष्टौ शक्रोत्सवदर्शनेन तृष्टौ दौपास्तिकावलोकनेन
आल्हादितौ कौमुदीनिरीचणेन परीचमाणौ जनहृदयानि प्रयु-
ञ्जानौ स्वप्रयोजनसिद्ध्यर्थमुपायशतानि विचरितौ बहिरङ्गदेशेषु
विमर्शप्रकर्षौ । न दृष्टं क्वचिदपि रसनायाः कुलं । तथा च विचर-
तोस्तयोः समायातो हेमन्तः । कौदृश्यासौ ।

अर्धितचेलतैलवरकम्बलरत्नकचिचभानुको
विकसिततिलकलोभवरकुन्दमनोहरमस्तिकावनः ।
श्रीतलपवनविहितपथिकस्फुटवादितदन्तवीणको
जलशशिकिरणहर्म्यतलचन्दनमौक्तिकसुभगताहरः ॥

यत्र च हेमन्ते दुर्जनसङ्गतानीव ह्रस्वतमानि दिनानि सञ्जन-
मैवीव दीर्घतरा रजन्यः सञ्जानानीव संगृह्णन्ते धान्यानि काव्यपद्ध-
तय इव विरच्यन्ते मनोहरा वेष्यः सुजनहृदयानीव विधीयन्ते
खेहसाराणि वदनानि परवस्त्रकलकलेन रणशिरसि सुभटा इव
निवर्तन्ते द्वौयोदेशगता अपि निजदयिताविकटनितम्बविम्बपयो-
धरभरश्रीतहरोश्रसंस्मरणेन पथिकलोका इति ।

प्रतापहानिः संपन्ना लाघवं च दिवाकरे ।

अथवा ।

दक्षिणाग्रावलग्रस्य सर्वस्यापीदृशी गतिः ॥

अन्यच्च । अयं हेमन्तो दुर्गतलोकान्

प्रियवियोगभुजङ्गनिपातितान् शिशिरमास्तखण्डितविग्रहान् ।

पशुगणानिव मुर्धुरराशिभिः पचति किं निशि भक्षणकाम्यया ॥

यदा चेयतापि कालेन नोपलब्धा विमर्शप्रकर्षार्था रसनामूल-
शुद्धिस्तदा प्रविष्टौ तावन्तरङ्गदेशेषु । तत्रापि पर्यटितौ नाना-
विधस्थानेषु । अन्यदा प्राप्तौ राजसचित्तनगरे ।

तच्च दीर्घमिवारणं भूरिलोकविवर्जितम् ।

कचिद्दृष्टहारं ताभ्यां समवलोकितम् ॥

ततः प्रकर्षेणाभिहितं । माम किमितीदं नगरं विरलजनतया
शून्यमिव दृश्यते । किं वा कारणमाश्रित्येदमौदृशं संपन्नं । विमर्शः
प्राह ।

यथेदं दृश्यते सर्वं समृद्धं निजसम्पदा ।

केवलं लोकमन्दोद्धरहितं सुस्थितालयम् ॥

तथेदं भाव्यते नूनं नगरं निरुपद्रवम् ।

प्रयोजनेन केनापि कश्चिन्निष्क्रान्तराजकम् ॥

प्रकर्षः प्राह । एवमेतत्सम्यगवधारितं मामेन । विमर्शः प्राह ।
भद्र किमदिदं । जानाम्यहं सर्वस्यैव वस्तुनो दृष्टस्य यत्तत्त्वं । प्रष्टव्य-
मन्यदपि यत्र ते कश्चित्सन्देहः संभवति । प्रकर्षेणाभिहितं । माम
यथेवं ततः किमितीदं नगरं रहितमपि जायकेन विवर्जितमपि
भूरिलोकैर्निजश्रियं न परित्यजति । विमर्शेनोक्तं । अस्यस्य मध्ये
कश्चिन्महाप्रभावः पुरुषः । तज्जनितमस्य सश्रीकतं । प्रकर्षः प्राह ।
यथेवं ततः प्रविश्य निरुपयावस्तं पुरुषं । विमर्शेनोक्तं । एवं
भवतु । ततः प्रविष्टौ तौ नगरे प्राप्तौ राजकुले । दृष्टमाहं-
कारादिकतिचित्पुरुषपरिकरो मिथ्याभिमानो नाम महत्तमः ।
ततो विमर्शः प्राह । भद्र सोऽयं पुरुषो यत्प्रभावजन्यमस्य राज-

सचित्तनगरस्य संश्रोकत्वं । प्रकर्षेणोक्तं । यद्येवं ततस्तावेदेनमुपसृत्य
 लक्ष्म्यावः । पृच्छावस्य कोऽव वृत्तान्त इति । विमर्शेनोक्तं । एवं
 भवतु । ततः संभाषितस्ताभ्यां मिथ्याभिमानः प्रष्टव्यः । भद्र केन
 पुनर्यतिकरेण विरलजनमिदं दृश्यते नगरं । मिथ्याभिमानः
 प्राह । ननु सुप्रसिद्धैवेयं वार्ता कथं न विदिता भद्राभ्यां । विमर्श-
 नोक्तं । न कर्तव्योऽव भद्रेण कोपः । आवां हि पथिकौ न जानीवौ
 महद्वाचार्थं सुदृढलमतो निवेदयितुमर्हति भद्रः । मिथ्याभिमाने-
 नोक्तं । अस्ति तावत्समस्तभुवनप्रतीतोऽस्य नगरस्य स्वामी सुगृहीत-
 नामधेयो देवो रागकेसरौ । तज्जनकश्च महामोहः । तथा तयो-
 र्मन्त्रिमहत्तमाश्च भूषांशो विषयाभिलाषादयः । तेषामितो नगरात्
 सर्ववस्तुसमुदयेन दण्डयाचया निर्गतानामनन्तकाशो वर्तते । तेनेदं
 विरलजनमुपलभ्यते नगरं । विमर्शः प्राह । भद्र केन सह पुनस्तेषां
 विषयः । मिथ्याभिमानः प्राह । दुरात्मना सन्तोषहतकेन । विमर्श-
 नोक्तं । किं पुनस्तेन सार्धं विषयनिमित्तं । मिथ्याभिमानेनोक्तं ।
 कचिद्देवादेशेनैव जगद्वशीकरणार्थं विषयाभिलाषेण प्रहितानि पूर्व-
 स्पर्शनरसनादीनि पञ्चाक्षीयानि गृहमानुषाणि । ततस्त्वैवशीलत-
 प्राये त्रिभुवने सन्तोषहतकेन तान्यभिभूय निर्वाहिताः किमन्तो-
 ऽपि लोकाः प्रापिता निर्हतौ नगर्यां । तच्छ्रुत्वा सन्तोषहतकस्यो-
 परि प्रादुर्भूतक्रोधानुबन्धो निर्गतः स्वयमेव देवो रागकेसरौ
 विद्येपेण । तदिदमच विषयनिमित्तं । विमर्शेन चिन्तितं । अथ
 उपलब्धं तावद्रसनाया नामतो मूलोत्थानं । गुणतः पुनर्विषयाभि-
 क्षापं दृष्ट्वा ज्ञास्यामि । यतो जनकानुरूपाणि प्रायेणापत्यानि

मानुषाणां मध्ये रसना । तदधुना तमेव विषयाभिलाषं दृष्ट्वा तस्याः
स्वरूपमावयोर्गुणतो निश्चेतुं युक्तं । तद्गच्छावस्तथैव तामसचित्तनगरे ।
प्रकर्षः प्राह । यन्नामो जानीते । ततो गतौ तामसचित्तपुरे
विमर्शप्रकर्षौ । तच्च कौटुशम् ।

माश्रिताशेषसन्मार्गनामूलतस्तेन दुर्गं न लब्धं परेषां सदा ।
सर्वदोद्योतमुक्तं च तद्वर्तते चौरवृन्दं तु तथैव संवर्धते ॥
वस्तुभं तत्सदा पापपूर्णात्मनां निन्दितं तत्सदा शिष्टलोकैः पुरम् ।
कारणं तत्सदानन्तदुःखोदधेर्वारणं तत्सदाशेषसौख्योन्नतेः ॥
केवलं तदपि ताभ्यां विमर्शप्रकर्षाभ्यामीदृशमवस्थोक्तं । यदुत ।

दवदग्धमिवारण्यं कृष्णवर्णं समन्ततः ।

रक्षितं भूरिलोकेन न मुक्तं च निजश्रियाः ॥

ततः प्रकर्षसाहृद्वा प्रत्याह निजमातुलम् ।

माम किं विद्यते कश्चिदत्रापि पुरमायकः ॥

विमर्शः प्राह नैवास्ति योऽत्र भो मूलनायकः ।

केवलं नायकाकारः कश्चिदत्रास्ति मानवः ॥

ततो धावदेतावान् विमर्शप्रकर्षयोर्जल्पः संपद्यते तावदृष्टताभ्यां
तथैव नगरे प्रवेष्टुकामो दैन्याक्रन्दनविलपनादिभिः कतिचित्प्रधानः
पुरुषैः परिकरितः शोको नाम पाडौरिकः । ततः संभाषितोऽसौ
विमर्शप्रकर्षाभ्यां पृष्टश्च । अत्र कोऽत्र नगरे राजा । शोकः प्राह ।
ननु भुवनप्रसिद्धोऽयं नरेन्द्रः । तथाहि ।

महामोहसमुद्भूतो रागकेसरिसोदरः ।

धवोऽविवेकितायाश्च प्रसिद्धोऽयं नराधिपः ॥

स्वर्गपातालमर्त्येषु शत्रुभिर्भीतिकम्पितैः ।

नामापि गृह्यते तस्य प्रतापहतवैरिणः ॥

देवस्याचिन्त्यवीर्यस्य सत्पराक्रमशालिनः ।

तस्य देवगजेन्द्रस्य नाम कः प्रष्टुमर्हति ॥

किं च आस्तां तावद्देवः । किं तर्हि ।

या मोहयति वीर्येण सकलं भुवनत्रयम् ।

ख्याताविवेकिताय च सा देवी देववक्त्रभा ॥

अन्यच्च ।

सा महामोहनिर्देशकारिणी गुरुवत्सला ।

सा महामूढताश्रया वर्तते मुन्दरा बधूः ॥

रागकेसरिनिर्देशं न लङ्घयति सा सदा ।

मूढतायाश्च तत्पत्न्याः सौहार्दं दर्शयत्यलम् ॥

तथा देवगजेन्द्रस्य सा भर्तुर्गाढवत्सला ।

तेनाविवेकिता लोके प्रख्यातिं समुपागता ॥

तदेतौ भुवनेऽप्यत्र ख्यातौ देवीनरेश्वरौ ।

हृदानीं हन्त भद्राभ्यां कथं प्रष्टव्यतां गतौ ॥

विमर्शः प्राह नैवात्र कोपः कार्यस्त्वया धृतः ।

सर्वः सर्वं न जानीते सिद्धमेतज्जगत्त्रये ॥

आवां दवीयसो देवादागतौ न च वीक्षितम् ।

पूर्वमेतत्पुरं किं तु युतौ देवीनरेश्वरौ ॥

ततश्च ।

किं सा देवगजेन्द्रोऽपि किं वा म्हायगराक्षरे ।

तस्मान्निष्ठ त्वमत्रेति प्रजामो वयमेकंकाः । . . .

तयोक्तं त्वां विना नाथ नात्र मे नगरे धृतिः ॥

तच्छ्रुत्वा देवपादैः सा पुनः प्रोक्ता वरानना । . .

तथापि नैव युक्तं ते स्कन्धावारे प्रवर्तनम् ॥ . . .

किं तु ।

रौद्रचित्तपुरे गत्वा देवि दृष्ट्वाभिसन्धिना ।

रचिता तिष्ठ निश्चिन्ता पदातिः स हि मेऽनघः ॥

ततोऽविवेकिता प्राह किमवाप्ताभिरुच्यताम् । .

यदार्थपुत्रो जानीते तदेव करणचमम् ॥

ततो त्रिनिर्गतो देवो महामोक्षादिभिः सह । . .

रौद्रचित्तपुरे देवी देवादेशेन सा गता ॥ . . .

ततोऽपि बहिरेङ्गपु पुरेषु किञ्च वर्तते ।

किञ्चित्कारणमाश्रित्य साधुना युक्तकारिणी ॥

जातस्याभीक्ष्णदा पुत्रस्तथान्योऽप्यधुना किल ।

निजभर्तुः समायोगादेतदाकर्णितं मया ॥

तदेवं नास्ति सा देवी यत्पुनर्मम कारणम् ।

नगरागमने भद्र तदाकर्णय माम्प्रतम् ॥

अत्रान्तरे प्रज्ञाविशालयाभिहितागृहीतमङ्गेता । प्रियसखि
/दनेन संसारिजीवेन नन्दिबंधनवेशानरवक्तव्यतायां हिंसापरि-
णयनावमरे वेशानरमूलाशुद्धिं निवेदयता पूर्वमभिहितमाभीत्
पदुत यादृशं तत्ताममचित्तनगरं यादृश्यामी द्वेषगजेन्द्रो राजां
यादृशी साविवेकिता यच्च तस्यान्तास्ताममचित्तनगरांरौद्रचित्त-

पुरं प्रत्यागमनप्रयोजनमेतत् सर्वमुत्तरञ्च कथयिष्याम इति तदि-
दमधुना तेन संसारिजीवेन समस्तं निवेदितमिति । अगृहीत-
मङ्गेतयाभिहितं । साधु प्रियसखि साधु सुन्दरं मम स्मारितं
भवत्या । ततः प्रज्ञाविशालया संसारिजीवं प्रत्यभिहितं । भद्र
यदा विषयव्यापार्येण नरवाहननरेन्द्राय विमर्गप्रकर्षवक्तव्यतां कथयता
तव रिपुदारणस्य सतस्तस्यामेव परिषदि निषण्णस्य समाकर्णयतो
निवेदितमेवमविवेकितापूर्वचरितं तदा किं विज्ञातमासीद्भवता
यदुत यासौ वैश्वानरस्य माताभृन्नन्दिवर्धनकाशे मम च धात्री
सैवेयमविवेकिता साम्प्रतं गौलराजस्य जननी वर्तते मम च पुन-
र्धात्रीति किं वा न विज्ञातमिति । संसारिजीवेनोक्तं । भद्रे न
किञ्चित्तदा मया विज्ञातं । अज्ञानजनित एव मे समस्तोऽपि
निवेदयिष्यमाणोऽनर्थपरम्पराप्रबन्धः । केवलं तदाहं चिन्तयामि
यथा कथानिकां काञ्चिदेव प्रवर्जितकस्ताताय कथयति । न
पुनस्तद्भावार्यमहं खल्वयामि स्म यथेयं साम्प्रतमगृहीतमङ्गेता न
कथयति । अगृहीतमङ्गेतयाभिहितं । भद्र किमन्यः कश्चिद्भावार्यो
भवति । संसारिजीवः प्राह । माढं भद्रे नास्ति प्रायेण मदीय-
चरिते भावार्यरहितमेकमपि वचनं । ततो न भवत्या कथानक-
मात्रेण सन्तोषो विधातव्यः किं तर्हि भावार्योऽपि बोद्धव्यः । म च
परिस्फुट एव भावार्यः । तथाप्यागृहीतमङ्गेते यच्च कश्चिन्न
मुप्यते भवती तच्च प्रज्ञाविशाला प्रष्टव्या । यतो मुप्यते सभावार्य-
मेवा मदीयवचनं । अगृहीतमङ्गेतयोक्तं । एवं करिष्यामि ।
प्रस्तुतमभिधीयता ॥

ततो विचक्षणसूरिवचनमनुसंधानः संसारिजीवः कथानकशेषमि-
दमाह । यदुत । ततो विमर्शनाभिहितं । भद्र वर्णय यदिहाग-
मनकारणं भद्रस्य । शोकेनाभिहितम् ।

आस्तेऽत्र नगरेऽद्यापि वयस्योऽत्यन्तवल्लभः ।

मम जीवितसर्वस्वं मतिमोहो महाबलः ॥

तद्दर्शनार्थमायातस्ततोऽहं भद्र साम्प्रतम् ।

आवाभितं महाटव्यां सुक्ता देवस्य साधनम् ॥

विमर्शनीकम् ।

स कस्मात्स्वामिना साधे न गतस्तत्र साधने ।

शोकः आह स देवेन धारितोऽवैव पतने ॥

उक्तस्यासौ यथा नित्यं न मोक्तव्यं त्वया पुरम् ।

मतिमोहः क्लेशस्य घतः संरक्षणघमः ॥

ततः प्रपद्य देवाज्ञां संश्लितोऽत्र पुरे पुरा ।

एतन्निवेदितं तुभ्यं प्रविशामोऽधुना वयम् ॥

विमर्शः प्राह सिद्धिस्तु तुष्टः शोको गतः पुरे ।

विमर्शश्च ततस्तेदं प्रकर्षं प्रत्यभाषत ॥

भद्र या साधनाधारा प्रोक्तानेन महाटवी ।

गत्वा तस्यां प्रपश्यावो रागकेपरिमन्त्रिणम् ॥

प्रकर्षः प्राह को वाच विकल्पो माम गम्यताम् ।

ततः प्रचलितौ तूर्णं दृष्टौ खम्बोपमातुम्नौ ॥

ततो विप्लवं वेगेन भागे पवनगामिनौ ।

प्राप्तौ तौ मध्यमे भागे महाटव्याः प्रयःणकैः ॥

अथ तत्र महामोहं रागकेसरिसंयुतम् ।

युक्तं द्वेषगजेन्द्रेण चतुरङ्गबलान्वितम् ॥

आवासितं महानद्याः पुलिनेऽतिमनोरमे ।

महामण्डपमध्यस्थं वेदिकायां प्रतिष्ठितम् ॥

महासिंहासनारूढं भटकोटिविवेष्टितम् ।

गत्वा सा नातिदूरं तौ दत्तास्थानं प्रपश्यतः ॥

ततो विमर्शनाभिहितं । भद्र प्राप्तौ तावदावामभीष्टप्रदेशे ।
 लङ्घिता महाटवी । दृष्टं महामोहसाधनं । दर्शनपथमवतीर्णोऽयं
 दत्तास्थानः सह रागकेसरिणा सपरिकरो महामोहराजः । तत्र
 युक्तोऽधुनावयोरस्मिन्नास्थाने प्रवेशः । सा भूदेतेषामास्थानस्थायिनां
 लोकानामपूर्वयोरावयोर्दर्शनेन काचिदाशङ्का । अन्यथाचैव प्रदेशे
 य स्थिताभ्यां दृश्यत एवेदं सकलमास्थानं । अतः कुतूहलेनापि न
 युक्तोऽव प्रवेशः । प्रकर्षेणोक्तं । एवं भवतु । केवलं मामेवं महाटवी
 दृष्टं च महामदौ दृष्टं च पुलिनं अयं च महामण्डपः एषा च
 वेदिका एतच्च महासिंहासनं अयं च महामोहनरेन्द्रः एते च
 सपरिवाराः समस्ता अपि शेषनरेन्द्राः सर्वमिदमदृष्टपूर्वं अतो मह-
 द्दुःख कुतूहलं । तेनामीषामेकैकं नामतो गुणतश्च मामेन वर्धमानं
 विस्तरतः श्रोतुमिच्छामि । अभिहितं च पूर्वं मामेन । यथा
 जानाम्यहं दृष्टस्य वस्तुनो यथावस्थितं तत्त्वं अतः समस्तं निवेदयितु-
 मर्हति माम् । विमर्शः प्राह । मत्प्रमभिहितमिदं मया । केवलं
 भूरिप्रकारं परिप्रश्रितमिदं भद्रेण । ततः सम्यगवधार्य निवेद-
 यामि । प्रकर्षः प्राह । विश्रम्भमवधारयतु मामः । ततो विमर्शन

समन्तादवलोकिता महाटवी निरीचिता महानदी विलोकितं
 पुलिनं निर्वर्णितो महामण्डपः निरूपिता वेदिका निभासितं
 महाभिंहासनं विचिन्तितो महामोहराजा विचारिताः, प्रत्येकं
 महताभिनिवेशेन सपरिकराः सर्वे नरेन्द्राः । हृदयेन प्रविष्टो ध्यानं ।
 तत्र च व्युपरताशेषेन्द्रियग्रामवृत्तिर्निर्व्यन्दस्त्रिमितलोचनयुगलः स्थितः
 किञ्चित्कालं । ततः प्रकम्पयता गिरः प्रहसितमनेन । प्रकर्षः प्राह ।
 माम किमेतत् । विमर्शेनोक्तं । अवगतं समस्तमिदमधुना मया ।
 ततः समुद्भूतो हर्यः । प्रच्छनीयमन्यदपि साम्प्रतं यत्ते रोचते ।
 प्रकर्षेणोक्तं । एवं करिष्यामि । तावदिदमेव प्रसृतं निवेदयतु
 मामः । विमर्शेनाभिहितं । यद्येवं ततस्तावदेषा चित्तवृत्तिर्नाम
 महाटवी ।

इयं च भद्र विस्तीर्णविविधाहुतसंगता ।
 उत्पत्तिभूमिः सर्वेषां सद्गत्तानामुदाहता ॥
 इयमेव च सर्वेषां लोकोपद्रवकारिणाम् ।
 महानर्थपिशाचानां कारणं परिकीर्तिता ॥
 सर्वेषामन्तरङ्गाणां लोकानामच संस्थिताः ।
 चित्तवृत्तिमहाटव्यां ग्रामपत्तनभूमयः ॥
 यदापि बहिरङ्गेषु निर्दिग्गन्ते पुरेषु ते ।
 किञ्चित्कारणमास्त्रोच्य विदद्विज्ञानचक्षुषा ॥
 तथापि परमार्थेन तेऽन्तरङ्गजनाः सदा ।
 अस्यामेव महाटव्यां विज्ञेयाः सुप्रतिष्ठिताः ॥

यतः ।

नैवान्तरङ्गलोकानां चित्तवृत्तिमहाटवीम् ।

विहाय विद्यते स्थानं बहिरङ्गपुरे क्वचित् ॥

तत्तद्य ।

सुन्दरासुन्दराः सर्वे येऽन्तरङ्गाः कचिज्जनाः ।

एषां विहाय ते भद्रं न वर्तन्ते कदाचन ॥

अन्यच्च ।

मिथ्यामिषेविता भद्रं भवत्येषा महाटवी ।

घोरसंसारकान्तारकारणं पापकर्मणाम् ॥

सम्यङ्निषेविता भद्रं भवत्येषा महाटवी ।

अनन्तामन्दसन्दोहपूर्णा मोक्षस्य कारणम् ॥

किं चेह वज्रनोक्तेन सुन्दरेतरवस्तुनः ।

सर्वस्य कारणं भद्रं चित्तवृत्तिमहाटवी ॥

इयं चासारविस्तारा दृश्यते या महानदी ।

एषा प्रमत्तता नाम भद्रं गीता मनोपिभिः ॥

इयं निद्रातटिस्तुङ्गा कषायजलवाहिनी ।

विज्ञेया मदिरास्त्रादविकषास्त्रोतसां निधिः ॥

महाविषयकल्लोललोलमालाकुला सदा ।

विकल्पानल्पमत्त्वौघपूरिता च निगद्यते ॥

योऽस्यास्त्रेऽपि वर्तेत नरो बुद्धिविहीनकः ।

तमुन्मूल्य महावर्त्तं लिपत्येषा महापगा ॥

यस्तु प्रवाहे नीरस्य प्रविष्टोऽस्याः पुमानलम् ।

स यज्जीवति मूढात्मा घणमाघं तदद्भुतम् ॥

यदृष्टं भवता पूर्वं रागकेसरिपत्तनम् ।
 यच्च द्वेषगजेन्द्रस्य सम्बन्धि नगरं परम् ॥
 ताभ्यामेषा समुद्रूता विगाह्येमां महाटवीम् ।
 गत्वा पुनः पतत्येषा घोरसंसारनीरधौ ॥
 अतोऽस्यां पतितो भद्र पुरुषस्तत्र भागरे ।
 अवश्यं याति वेगेन तस्य चोत्तरणं कुतः ॥
 ये गन्तुकामास्तत्रैव भीमे संसारसागरे ।
 अत एव सदा तेषां वल्लभेयं महापगा ॥
 ये तु भीताः पुनस्तस्माद्द्वोरात्संसारसागरात् ।
 ते दूरादूरतो यान्ति विशयेमां महानदीम् ॥
 तदेषा गुणतो भद्र वर्णिता तत्र निवृत्ता ।
 त्वं तदिलसितं नाम साम्प्रतं पुलिनं दृष्टुम् ॥
 एतद्वि पुलिनं भद्र हास्यविज्वोकसैकतम् ।
 विलासलाससङ्गीतहंससारसराजितम् ॥
 स्नेहपाशमहाकाशधिकासधवलं तथा ।
 घूर्णमानमहानिद्रामदिरामत्तदुर्जनम् ॥
 केलिस्थानं सुविस्तीर्णं बालिशानां मनोरमम् ।
 विज्ञाततत्त्वेदूरेण वर्जितं शीलशालिभिः ॥
 तदिदं पुलिनं भद्र कथितं तव साम्प्रतम् ।
 महामण्डपरूपं ते कथयामि सनायकम् ॥
 अयं हि चित्तविघ्नो नाम्ना संगीयते बुधैः ।
 गुणतः सर्वदोषौघवासस्थानमुदाहृतः ॥

अत्र प्रविष्टमात्राणां विस्मरन्ति निजा गुणाः ।
 प्रवर्तन्ते महापापसाधनेषु च बुद्धयः ॥
 एतेषामेव कार्येण निर्मितोऽयं सुवेधसा ।
 राजानो येऽत्र दृश्यन्ते महामोहादयः किल ॥
 बहिरङ्गाः पुनर्लौका यदि मोहवशात्तुगाः ।
 स्युर्महामण्डपे भद्र प्रविष्टाः कचिदत्र ते ॥
 ततो विभ्रमसन्तापचित्तोन्मादव्रतज्ञवान् ।
 प्राप्नुवन्ति न सन्देहो महामण्डपदोषतः ॥
 एनं भद्र प्रकृत्यैव महामण्डपमुच्चकैः ।
 एते नरेन्द्राः संप्राप्य मोदन्ते तुष्टमानसाः ॥
 बहिरङ्गाः पुनर्लौका मोहादासाद्य मण्डपम् ।
 एनं हि दौर्मनस्येन लभन्ते दुःखसागरम् ॥
 अयं हि चित्तनिर्वाणकारिणीं निजवीर्यतः ।
 तेषामेकाग्रतां हन्ति सुखसन्दोहदायिनीम् ॥
 केवलं ते न जानन्ति वीर्यमस्य तपस्विनः ।
 प्रवेगमाचरन्त्यत्र तेन मोहात्पुनः पुनः ॥
 यैस्तु वीर्यं पुनर्जातं कथंचित् पुण्यकर्मभिः ।
 अस्य नैवात्र ते भद्र प्रवेगं कुर्वन्ते नराः ॥
 एकाग्रमनसो नित्यं चित्तनिर्वाणयोगतः ।
 ततस्ते सततानन्दा भवन्त्यत्रैव जन्मनि ॥
 तदेव गुणतो भद्र चित्तविच्छेपमण्डपः ।
 मया निवेदितस्तुभ्यमधुना शृणु वेदिकाम् ॥

एषा प्रसिद्धा लोकेऽत्र दृष्टानाम्नी सुवेदिका ।
 अस्यैव च नरेन्द्रस्य कारणेन निरूपिता ॥
 भद्रात एव त्वं पश्य महामोहेन यो निजः ।
 कुटुम्बान्तर्गतो लोकः स एवास्यां निवेशितः ॥
 ये तु श्रेया महीपालास्तत्सेवामाचष्टतयः ।
 एते निविष्टास्ते पश्य सर्वे सुत्कलमण्डपे ॥
 एषा हि वेदिका भद्र प्रकृत्यैवास्य वक्षभा ॥
 महामोहनरेन्द्रस्य स्वजनस्य विगेषतः ॥
 अस्यां समुपविष्टोऽयमत एव मुञ्जमुञ्जः ।
 सगर्वं वीक्षते लोकं सिद्धार्थोऽहं किलाधुना ॥
 एतच्च प्रीणयत्येषा स्वभावेनैव वेदिका ।
 स्वस्थोपरिष्ठादासीनं महामोहकुटुम्बकम् ॥
 बहिरङ्गाः पुनर्लोका यद्येनां भद्र वेदिकाम् ।
 आरोहन्ति ततस्तेषां कौतुह्यं दीर्घजीवितम् ॥
 अन्येषां स्ववीर्येण दृष्टाव्या भद्र वेदिका ।
 अत्रैव संस्थिता नित्यं भ्रामयत्यखिलं जगत् ॥
 तदेषा गुणतो भद्र यथार्था वरवेदिका ।
 मया निवेदिता तुभ्यमिदानीं शृणु विष्टरम् ॥
 एतत्सिंहासनं भद्र विपर्यासाख्यमुच्यते ।
 अस्यैव विधिना नूनं महामोहस्य कल्पितम् ॥
 यदिदं लोकविख्यातं राज्यं यास्य विभूतयः ।
 तच्चाहं कारणं मन्ये नृपतेरस्य विष्टरम् ॥

यावच्चास्य नरेन्द्रस्य विद्यते वरविष्टरम् ।

इदं तावदहं मन्ये राज्यमेताश्च भूतयः ॥

यतः ।

अस्मिन्निविष्टो राजायं महासिंहासने सदा ।

सर्वेषामेव शत्रूणामगम्यः परिकीर्तितः ॥

यदा पुनरयं राजा भवेदस्माद्वृष्टिः स्थितः ।

सामान्यपुरुषस्यापि तदा गम्यः प्रकीर्तितः ॥

एतद्वि विष्टरं भद्र बहिरङ्गजनैः सदा ।

आलोकितं करोत्येव रौद्रानयंपरंपराम् ॥

यतः ।

तावत्तेषां प्रवर्तन्ते सर्वाः सुन्दरबुद्धयः ।

यावत्तैर्विष्टरे लोकेरत्र दृष्टिर्न पातिता ॥

निबद्धदृष्टयः सन्तः पुनरत्र महासने ।

ते पापिनो भवन्त्युच्चैः कुतः सुन्दरबुद्धयः ॥

किं च ।

यन्मद्यास्तान् पुश्किनस्य मण्डपस्य च वर्णितम् ।

वेदिकायाश्च तद्दीर्घं सर्वमत्र प्रतिष्ठितम् ॥

तदिदं गुणतो भद्र कथितं तव विष्टरम् ।

महामोहनरेन्द्रस्य निबोध गुणगौरवम् ॥

जराजीर्णकपोलापि येषां भुवनविश्रुता ।

अमुष्येयमविद्याख्या गात्रयष्टिरुदाहता ॥

एषाच संश्रिता भद्र मकलेऽपि जगन्त्रये ।

यत्करोति स्ववीर्येण तदाकर्षय साधनतम् ॥
 अनित्येष्वपि नित्यत्वमशुचिष्वपि शुद्धताम् ।
 दुःखात्मकेषु सुखतामनात्मसात्काररूपताम् ॥
 पुद्गलस्कन्धरूपेषु शरीरादिषु वस्तुषु ।
 लोकानां दशयत्येषा ममकारपरायणा ॥
 ततस्ते बहुचित्तत्वात्तेषु पुद्गलवस्तुषु ।
 आत्मरूपमजायन्तः क्षिप्रान्तेऽभ्यर्थकं जनाः ॥
 तदेनां धारयन्नुच्चैर्गात्रयष्टिं महाबलः ।
 जराजीर्णोऽपि नैवायं मुच्यते निजतेजसा ॥
 अयं हि भद्र राजेन्द्रो जगदुत्पत्तिकारकः ।
 तेनैव गीयते प्राज्ञैर्महामोहपितामहः ॥
 ये हृद्रोपेन्द्रनागेन्द्रचन्द्रविद्याधरादयः ।
 तेऽप्यस्य भद्र नैवाज्ञां कङ्कयन्ति कदाचन ॥
 तथा हि ।

योऽयं स्ववीर्यदण्डेन जगच्चक्रं कुलास्रवत् ।
 विभ्रम्य घटयत्येव कार्यभाण्डानि लीलया ॥
 तस्यास्याचिन्त्यवीर्यस्य महामोहस्य भूपतेः ।
 को नाम भद्र लोकेऽस्मिन्नाज्ञां लङ्घयितुं धमः ॥
 तदेव गुणतो भद्र वर्णितस्ते नराधिपः ।
 अधुना परिवारोऽस्य वर्ण्यते तं विचिन्तय ॥
 केवलं कथयत्येवं मयि भद्र विशेषतः ।
 केनाप्याकूतदोषेण न त्वं पृच्छसि किञ्चन ॥

ऊङ्कारमपि नो दत्ते भावितश्च न लक्ष्यसे ।
 शिरःकम्पनखस्फोटविरहेण विभाव्यसे ॥
 निश्चलाक्षो मदीयं तु केवलं मुखमीक्षसे ।
 तदिदं नैव जानेऽहं बुध्यसे किं न बुध्यसे ॥
 प्रकर्षः प्राह मा मैवं माम वोचः प्रसादतः ।
 तत्राहं नास्ति तस्मिन्ने यन्न बुध्ये परिस्फुटम् ॥
 विमर्शः प्राह जानामि बुध्यसे त्वं परिस्फुटम् ।
 अयं तु विहितो भद्र परिहासस्तया सह ॥

यतः ।

विज्ञातपरमार्थेऽपि बालबोधनकाम्यया ।
 परिहासं करोत्येव प्रसिद्धं पण्डितो जनः ॥
 बालो विनोदनीयश्च मादृशां भद्र वर्तसे ।
 अतो मत्परिहासेन न कोपं गन्तुमर्हसि ॥
 अन्यच्च जानतापीदमस्माकं हर्षवृद्धये ।
 त्वया प्रश्नोऽपि कर्तव्यः कश्चित्प्रस्तुतवस्तुनि ॥

किंच ।

अविचार्यं मया सार्धं वस्तुतत्त्वं यथास्थितम् ।
 तमच श्रुतमात्रेण भद्र न ज्ञातुमर्हसि ॥
 ऐदम्पर्यंतस्मात् बोद्धव्यं यद्यतस्तया ।
 अज्ञातपरमार्थस्य मा भूद्भौतकथानिका ॥

प्रकर्षः प्राह । मम कथय कौटुम्भी पुनः सा भौतकथानिका ।
 विमर्शो नाभिहितं । भद्र ममाकर्षणं । अस्ति कश्चिन्नगरे जना-

वधिरः सदाशिवो नाम भौताचार्यः । स च जराजीर्णकपोलः
सन्नुपहासपरेण हस्तसंज्ञयाभिहितः केनचिद्भूतबटुना । यथा भट्टा-
रक किलैवं नीतिशास्त्रेषु पथते । यदुत ।

विषं गोष्ठी दरिद्रस्य जन्तोः पापरतिर्विषम् ।

विषं परे रता भार्या विषं व्याधिरुपेक्षितः ॥

अतः शीघ्रमस्य वाधिर्यस्य करोतु किञ्चिदौषधं भट्टारकः ।
न खलूपेक्षितं युक्तोऽयं महाव्याधिः । ततः प्रविष्टो भौताचार्यस्य
मनसि स एवायहविशेषः । ततोऽभिहितोऽनेन शान्तिशिवो
नाम निजश्रियः । यदुत गच्छ त्वं वैद्यभवने मदीयवधिरत्वस्य
विज्ञाय भेषजं गृहीत्वा च तत्पूर्णमागच्छ । मा भूत्कालहरणेन
व्याधिवृद्धिरिति । शान्तिशिवेनाभिहितं । यदाज्ञापयति भट्टा-
रकः । ततः प्राप्तोऽसौ वैद्यभवने । दृष्टो वैद्यः । इतश्च दृष्टीं वेलीं
रमणं विधाय द्वाारात्समागतो वैद्यपुत्रः । ततः क्रोधान्भवुद्धिना
वैद्येन गृहीतातिपक्षपा वालमयी रज्जुः । बद्धद्वारटन्त्रसौ निजदारकः
साम्भवे । गृहीतो लकुटः । ताडयितुमारब्धः । ताड्यमाने च
निर्दयं तच्च दारके शान्तिशिवः प्राह । वैद्य किमित्येनमेवं ताड-
यसि । वैद्येनोक्तं । न शृणोति कथञ्चिदप्येष पापः । अचान्तरे
हाद्वारवं कुर्वाणा वेगेनागत्य लग्ना वैद्यस्य हस्ते वारणार्थं भार्या ।
वैद्यः प्राह । मारणीयो भूयायं दुरात्मा यो ममैवं कुर्वतोऽपि न
शृणोति । अपसरापसर त्वमितरथा तवापीयमेव गतिः । तथापि
लग्नो ताडिता सापि वैद्येन । शान्तिशिवेन चिन्तितं । अथे-
विज्ञातं भट्टारकस्यौषधं । किमधुना शृष्टेन । ततो निर्गत्य

गतोऽसौ माहेश्वरगृहे । आचिता तेन रज्जुः । समर्पिता माहेश्वरेः
 शण्मयी । शान्तिशिवः प्राह । अलमनया । मम वाल्मय्यातिपरु-
 षया प्रयोजनं । दत्ता तादृशेव माहेश्वरैरभिहितं च । भट्टारक
 किं पुनरनया कार्यं । शान्तिशिवेनोक्तं । सुगृहीतनामधेयानां
 सदाशिवभट्टारकाणामौषधं करिष्यते । ततो गृहीत्वा रज्जुं गतो
 मठे शान्तिशिवः । तत्र च दृष्ट्वा गुह्यं हतमनेन विषमभक्तुटित-
 रङ्गभङ्गकरालं वक्रकुहरं बद्धसाराटौमुञ्चन्नसौ मठमध्यस्तम्भके
 निजाचार्यः । ततो गृहीतहस्तकुटोऽसौ प्रवृत्तस्तस्य ताडने । इतश्च
 माहेश्वरैश्चिन्तितं । गच्छामो भट्टारकाणां क्रियायां क्रिय-
 माणयां प्रत्यासन्नाः स्वयं भवामः । ततः समागतास्ते । दृष्टो
 निर्दयं ताडयन्नाचार्यं शान्तिशिवः । तैरभिहितं । किमित्येनमेवं
 ताडयसि । शान्तिशिवः प्राह । न शृणोति कथंचिदप्येष पापः ।
 ततो विहितः सदाशिवेन सियमाणेन महाक्रन्दभैरवः शब्दः ।
 ततो लग्ना वारणाथे हाहारवं कुर्वन्तः शान्तिशिवस्य माहेश्वराः ।
 शान्तिशिवः प्राह । मारणीयो मयायं दुरात्मा यो ममैवं कुर्वतोऽपि
 न शृणोति । अपसरतापसरत यूयमितरथा युष्माकमपौयमेव
 वार्तेति । तथापि वारयतो माहेश्वरानपि प्रवृत्तस्ताडयितुमसौ
 लकुटेन । ततो बद्धत्वात्तेषां रे छात छातेति भ्रूवाणैरुदाक्षितस्तस्य
 हस्तालकुटः । चिन्तितं च । नूनं यद्गृहीतोऽयं । ततो बद्धस्तौ-
 स्ताडयित्वा पयादाह्वयेन शान्तिशिवः । विमोचितः सदाशिवः ।
 लब्धा चेतना । जीवितो दैवयोगेन । माहेश्वरैरभिहितं । शान्ति-
 शिव किमिदं भगवत्स्त्वया कर्तमारब्धमासीत् । शान्तिशिवः प्राह ।

ननु बधिरताया वैद्योपदेशादौषधं । किंच । मुञ्चत मां ।
 मा भट्टारकव्याधिमुपेक्षध्वं । माहेत्यरैश्चिन्तितं । महायहोऽयं ।
 ततोऽभिहितमेतैः । मुञ्चामस्त्वां यद्येवं न करोषि । शान्तिशिवः
 प्राह । किमहं भवतां वचनेन खगुरोरपि भैषजं न करिष्यामि ।
 अहं हि यदि परं तस्यैव वैद्यस्य वचनेन तिष्ठामि नान्यथा । ततः
 समाहृतो वैद्यः । निवेदिदत्तस्यै वृत्तान्तः । ततो मुखमध्ये हस-
 ताभिहितं वैद्येन । भट्टारक न बधिरोऽसौ मदीयो दारकः । किं
 तर्हि पाठितो मया क्लेशेन वैद्यकशास्त्राणि । स तु रमणशीलतया
 मम रटतोऽपि तदर्थं न शृणोति । ततो मया रोषात्ताडितः ।
 तन्नेदमौषधं । किंच । प्रगुणीभूतः खल्वयं साम्प्रतं तव प्रभावा-
 दनेनैव भैषजेन । तस्मादतः परं न कर्तव्यं मदीयवचनेन त्वयाप्येद-
 मौषधमिति । शान्तिशिवेनाभिहितं एवं भवतु । भट्टारकैर्हि
 प्रगुणैर्मम प्रयोजनं । ते च यदि प्रगुणास्ततः किमौषधेन । ततो
 मुक्तः शान्तिशिवः ॥

तद्देशा भद्र भौतकथानिका श्रुतमाचषादिषस्तवापि मया
 सार्धमविचारयतो मा भूदित्येवमर्थं परिचोदितस्त्वं मयेति । प्रकर्षः
 प्राह । साधु साधूक्तं मामेन । पृच्छामि तर्हि दान्ती किंचिद्भवन्तं ।
 विमर्शेनोक्तं । प्रश्रयतु भद्रः । प्रकर्षः प्राह । माम यद्येवं ततो
 विज्ञातेयं मया समस्तान्तरङ्गलोकाधारभूता बहिरङ्गलोकानां
 सर्वसुन्दरासुन्दरवस्तुनिर्वर्तिका सभावार्था चित्तवृत्तिर्महाटवी ।
 एतानि तु महानदीपुलिनमहामण्डपवेदिकासिंहासनगायट्टि-
 नरेन्द्ररूपाणि वस्त्राणि यानि भवता प्रमत्ततातदिसहितचित्त-

विज्ञेयत्वाविपर्यासाविद्यामहामोहाभिधानानि निवेदितानि मया
 भावार्थमधिकृत्य न सम्यग्विज्ञातानि । विकल्पितानि मया
 यथानाम्ना परमेतानि भिद्यन्ते नार्थेन । यतः सर्वाण्यपि पुष्टि-
 कारणतयामीषामन्तरङ्गलोकानामनर्थकारणतया च वहिरङ्गजनानां
 समानानि वर्तन्ते । ततो यद्येतेषामस्ति कश्चिदर्थेन भेदस्तं मे निवे-
 दयतु मामः । विमर्शः प्राह । ननु निवेदित एव प्रत्येकमेतेषां
 गुणान् वर्णयता मया परिष्कृतोऽर्थभेदः । तथापि स यदि न
 विज्ञातो भद्रेण ततः पुनरपि निवेदयामि । ततः कथितो विम-
 र्शेन महानद्यादीनां वस्त्रणां प्रत्येकं भावार्थः । बुद्धः प्रकर्षेण ॥
 अचान्तरे नरवाहनः प्राह । भदन्त वयमपि बोधनीयास्तेषां
 भावार्थे । ततः प्रबोधितो नरवाहननरेन्द्रोऽपि । तेन भगवता
 विषयणसूरिणा । ततोऽगृहीतसङ्केतयाभिहितं । भद्र संसारि-
 जीव तर्हि यद्येवं ततोऽहमपीदानीं तेषां महानद्यादिवस्त्रणां
 बोधनीया भवतार्थे वेदनीया भवतार्थभेदं । संसारिजीवेनोक्तं ।
 भद्रे स्पष्टदृष्टान्तमन्तरेण न त्वया सुखावसेयमेतेषां प्रविभक्तं
 स्वरूपं । अतो दृष्टान्तं कथयिष्ये । अगृहीतसङ्केतयोक्तं । अनुपपद्यते
 मे । संसारिजीवेनाभिहितं ।

अस्ति संभावितसमस्तवृत्तान्तं भुवनोदरं नाम नगरम् । तत्र
 च निवारको हरिहरहरिणगर्भादीनामपि प्रभुशक्तेरनादिर्नाम
 राजा । तस्य च नीतिमार्गनिपुणा विच्छेदकारिणी कुयुक्तिमिथ्या-
 विकल्पजल्पानां संस्थितिनां महादेवी । तयोऽद्यात्त्यन्तवस्त्रभोऽस्ति
 येषहस्तो नाम तनयः । स च गाढमाहारप्रियो दिवानिग्रमनवरतं

विविधखाद्यपेयानि भक्षयन्नास्ते । ततः संजातं महाजीर्णं प्रकुपिता
दोषाः संपन्नोऽन्तर्लीनो ज्वरः । तथापि न विच्छिद्यते तस्याद्वारा-
भिलाषः । प्रवृत्ता चोद्यानिकागमनेच्छा । ततः कारिता भूरि-
प्रकारा भक्ष्यविशेषाः । तांश्च पश्यतस्तस्य एनमेनं च भक्षयिष्यामीति
प्रवर्तन्ते चित्तकल्लोलाः । लौघ्यातिरेकेण च भक्षितं सर्वेषामाहार-
विशेषाणां श्लोकश्लोकं । ततः परिवेष्टितो मिषवृन्देन परि-
करितोऽन्तःपुरेण पठता बन्दिवृन्देन ददद्दानं विविधैर्विलासै-
र्महता विमर्देन प्राप्तो मनोरमे कानने । निविष्टं सुखमासनं ।
तत्र चोपविष्टस्य विरचिताः पुरतो विविधाद्वारविस्ताराः । तत-
द्याद्वारलेशभक्षणेन पवनस्रग्मादिना गाढतरं प्रवृद्धो ज्वरः । क्षिप्ति-
तश्च पार्श्ववर्तिना समयज्ञाभिधानेन महावैद्यसुतेन । यदुतातुरव-
दनो वृथ्यते कुमारः । ततो दत्तस्तेन शङ्खधोर्हस्तः । निरूपितानि
सन्धिस्थानानि । निश्चितमनेन । यथा ज्वरितः खल्वयं कुमारः ।
ततोऽभिहितं समयज्ञेन । देव न युक्तं तव भोक्तुं । प्रवृत्तज्वरं ते
शरीरं वर्तते । यतोऽत्यन्तमातुरा घूर्णते वृष्टिः । आतापस्त्रिगुणं
वदनकमलं । द्रुगद्रगायेते शङ्खौ । ध धमायन्ते सन्धिस्थानानि ।
ज्वलन्तीव वह्निस्त्वग् । दहन्तीव हस्तं । ततो निवर्तस्व भोजनात् ।
गच्छ प्रच्छन्नापवरके । भजस्व निवातं । कुरुष्व लङ्घनानि । पिव
क्षयितमुदकं । समाचर विधिनास्य सर्वां प्रतिक्रियामितरथा
सन्निपातस्ते भविष्यति ॥ स तु वेत्तहस्तो दत्तदृष्टिः पुरतो विन्यस्त
तस्मिन्नाद्वारविस्तारे एतदेतच्च भक्षयामीति भ्रमयन्नपरापरेषु
खाद्यप्रकारेषु स्त्रीयमन्तःकरणं नाकर्णयति तत्तदा वैद्यसुतभाषितं

नाकलयति तस्य हितरूपतां न चेतयते तं वारणार्थं लगन्तमपि
 शरीरे । ततो वारयतो वचनेन धारयतो हस्तेन तस्य समयज्ञस्य
 समक्षमेव बलात्प्रवृत्तो भक्षयितुमाहारं वेष्टहंसः । ततः समुत्कट-
 तथाजीर्णस्य प्रबलतया ज्वरस्य न क्रमतेऽसौ गलकेनाहारः । तथापि
 बलादेव क्रामितः कियामपि वेष्टहस्तेन । ततः समुद्वृत्तं हृदयं
 मंजातः कलमलकः संपक्षं वमनं विमिश्रितं च तेन वमनेन सर्व-
 मपि पुरतो विन्यस्तं भोजनं । ततश्चिन्तितं वेष्टहस्तेन ।

क्षुधांक्षामं शरीरं मे नूनमूनतया भृशम् ।

एतद्धि वायुनाक्रान्तमन्यथा वमनं कुतः ॥

एवं स्थिते ।

रिक्तकोष्ठं शरीरं मे वाताक्रान्तं विमंक्ष्यति ।

ततश्च प्रीणयामीदं भुञ्जे भूयोऽपि भोजनम् ॥

ततोऽसौ वान्तिर्धमिश्रं तत्पुरःस्थितभोजनम् ।

निर्लज्जो भोक्तुमारब्धः सर्वेषामपि पश्यताम् ॥

तद्दृष्ट्वा समयज्ञेन प्रोक्तः पूत्कुर्वता भृशम् ।

देव देव न युक्तं ते कर्तुं काकस्य चेष्टितम् ॥

मा च राज्यं शरीरं च यशस्य शशिनिर्मलम् ।

देव हारय भक्तेन त्वमेकदिनभाविना ॥

अन्यचेदं मतां निम्नममेधं शौचदूषणम् ।

उद्वेगहेतु नो भक्तं देवः खादितुमर्हति ॥

देव दुःखात्मकं चेदं सर्वथाधिप्रकोपनम् ।

गाढमुष्णदोषाणां विशेषेण भवादृशम् ॥

का वास्योपरि ते भूर्क्षा यद्वाह्यं पुद्गलात्माकम् ।
 अतो देव विहायेदमात्मानं रक्ष यक्षतः ॥
 इत्थं च समयज्ञस्य रटतोऽपि वचस्तदा ।
 स राजपुत्रः श्रुत्वापि स्वचित्ते पर्यचिन्तयत् ॥
 अहो विमूढः स्वल्पेन समयज्ञो न बुध्यते ।
 नूनं मदीयप्रकृतिं नावेष्ट्यां न हिताहितम् ॥
 यो वातलं चुधाक्षामं भुञ्जानं मां निषेधति ।
 एतच्च दूषयत्येष भोजनं देवदुर्लभम् ॥
 तत्किमेतेन मूर्खेण भुञ्जे भोज्यं यथेच्छया ।
 स्वार्यसिद्धिर्भया कार्या किं ममापरचिन्तया ॥
 ततः परिजनेनोच्चैः सहितेऽपि पुनः पुनः ।
 समयज्ञे रटत्येवं भक्षितं तेन भोजनम् ॥
 ततः प्रबलदोषोऽसौ भक्षणानन्तरं तदा ।
 सन्निपातं महाघोरं संप्राप्तो निजकर्मणा ॥
 पुनर्वमनवीभक्ते ततस्तत्रैव भूतले ।
 पश्यतां पतितस्तेषां काष्ठवच्चष्टचेतनः ॥
 स लोलमानस्तत्रैव जघन्ये वान्तिकदर्दने ।
 कुर्वन् धुरधुरारारवं श्लेषापूर्णगलस्तदा ॥
 अनाख्येयामचिन्त्यां च तेषामुद्वेगकारिणीम् ।
 अग्न्यप्रतिकारां च प्राप्नोऽवस्थां सुदारुणाम् ॥
 न शक्यः समयज्ञेन चातुशेष न वान्धवैः ।
 तदवस्थो न राज्येन न देवैर्नापि दानवैः ॥

केवलं तदवस्थेन लुठताशुचिकर्दमे ।
 अनन्तकालं तत्रैव स्यातव्यं तेन पापिना ॥
 तदेष भद्रे दृष्टान्तः प्रसृतानां परिस्फुटः ।
 वस्तूनां भेदसिद्ध्यर्थं मया तुभ्यं निवेदितः ॥
 ततोऽगृहीतसङ्केता प्राह विह्वलमानसा ।
 संसारिजीव नैवेदं पौर्वापर्येण युज्यते ॥

यतः ।

नद्यादिवस्तुभेदार्थं कथितं मे कथानकम् ।
 त्वयेदं तत्र मे भाति कोप्यो गीराजना क्व च ॥
 अथास्ति कश्चित्सम्बन्धो हन्त प्रसृतवस्तुनि ।
 स्फुटः कथानकस्यास्य स दृढानीं निवेद्यताम् ॥
 ततः संसारिजीवेन तद्दार्ष्टान्तिकयोजने ।
 वज्रभाषेण खिन्नेन तत्सखी संप्रचोदिता ॥

कथम् ।

अस्याः प्रज्ञाविशाले त्वं निःशेषं मत्कथानकम् ।
 घटय प्रसृतार्थेन निजशैलिकथा स्फुटम् ॥
 अथ प्रज्ञाविशालाह कामं भोः कथयामि ते ।
 भद्रेऽगृहीतसङ्केते समाकर्णय सांप्रतम् ॥
 यस्य वेष्टहस्तो नाम राजपुत्रो निदर्शितः ।
 एषोऽनेन विशालाक्षि प्रोक्तो जीवः सकर्मकः ॥
 स एव जायते भद्रे नगरे भुवनोदरे ।
 अनादिमंस्थितिमुतः स एव परमार्थतः ॥

स एवानन्तरूपत्वाद्वहिरङ्गजनः स्रुतः
सामान्यरूपमुद्दिश्य स चैकः परिकीर्तितः ॥
मनुष्यभावमापन्नः स प्रभुः सर्वकर्मणाम् ।
महाराजसुतत्वेन स प्रोक्तोऽनेन सुन्दरि ॥
तस्यैव सक्ता विज्ञेया चित्तवृत्तिर्महाटवी ।
सुन्दरेतरवस्तूनां सा तस्यैव च कारणम् ॥
केवलं यावदद्यापि स आत्मानं न बुध्यते ।
महामोहादिभिस्तावत्सुष्यते सा महाटवी ॥
यदा तु तेन विज्ञातः स स्यादात्मा कथंचन ।
तदीयं वीक्ष्य नश्यन्ति महामोहादयस्तदा ॥
यावच्च ते विवर्तन्ते चित्तवृत्तौ महाभटाः ।
महानद्यादिवस्तूनि तावत्तस्यां भवन्ति वै ॥
तेषामेव यतस्तानि क्रीडास्थानानि भ्रुजाम् ।
अतस्तेषु विनष्टेषु तेषां नाशः प्रकीर्तितः ॥

एवं स्थिते ।

अविज्ञातात्मरूपस्य भद्रे जीवस्य कर्मणा ।
महामोहनरेन्द्रे च सप्रतापेऽटवीस्थिते ॥
यदा तानि विवर्धन्ते जीवश्च वज्रं मन्यते ।
महानद्यादिवस्तूनि नितरामात्मवैरिणः ॥
तदा तानि स्ववीर्येण यत्कुर्वन्ति पृथक् पृथक् ।
जीवस्य तदिग्रेपाथे दृष्टान्तोऽयं निवेदितः ॥
स चैवं योज्यते भद्रे प्रसुतार्थेन पण्डितैः ।

महानद्यादिवस्त्रानां प्रत्येकं भेदसिद्धये ॥
 यथाहारप्रियो नित्यं राजपुत्रो निवेदितः ।
 तथायमपि विज्ञेयो जीवो विषयलम्पटः ॥
 यथा च तस्य संजातमजीर्णं भूरिभक्षणात् ।
 तथास्यापि कुरङ्गाच्च कर्माजीर्णं प्रचक्षते ॥
 प्रापाज्जाभात्मकं तच्च वर्तते कर्म दारुणम् ।
 यतः प्रमत्ततोद्भूता तज्जन्यं तत्पुरद्वयम् ॥
 यथा प्रकुपितास्तस्य दोषा जातस्तनुज्वरः ।
 तथा रागादयोऽस्यापि वर्धन्ते ज्वरहेतवः ॥
 यथा तथास्थितस्यापि बुद्धिर्भोग्येषु धावति ।
 नरेन्द्रदारकस्येह तथास्यापि दुरात्मनः ॥

तथाहि ।

मनुष्यभावमापन्नः कर्माजीर्णं सुदारुणम् ।
 रागादिकोपनं भूद्विज्वरविधायकम् ॥
 जीवो न लक्ष्यत्येष ततश्चास्य प्रवर्तते ।
 अहितेषु सदा बुद्धिः प्रकाशं सुखकाम्यया ॥
 तथाहि स्वदत्ते मद्यं निद्रात्यन्तं सुखायते ।
 विकथा प्रतिभात्युच्चैरस्थानेकविकल्पना ॥
 इष्टः क्रोधः प्रियो मानो माया चात्यन्तवद्वभा ।
 श्लोभः प्राणममो मन्ये रागदेयौ मनोमतौ ॥
 कामः शर्मा रसोऽभीष्टः कामं गन्धश्च सुन्दरः ।
 अत्यन्तदयितं रूपं रोचते च कलध्वनिः ॥

विलेपनानि ताम्बूलमलङ्काराः सुभोजनम् ।
 माल्यं वरस्त्रियो वस्त्रं सुन्दरं प्रतिभासते ॥
 श्वासनं ललितं यानं शयनं द्रव्यसञ्चयाः ।
 अलीककीर्तिश्च जने रुचितास्य दुरात्मनः ॥
 चित्तवृत्तिमहाटव्या भद्रे सततवाहिनी ।
 महानदी वहत्युच्चैः सेयमस्य प्रमत्तता ॥
 यथा च तदवस्थस्य राजपुत्रस्य सुन्दरि ।
 समुत्पन्ना विलासेष्वा यातुमुद्यानिकां मतिः ॥
 कारितानि च भोज्यानि लोच्येन प्राशितानि च ।
 निर्गतश्च विलासेन पुरात्प्राप्तश्च कानने ॥
 निविष्टमासनं दिव्यमुपविष्टश्च तत्र सः ।
 विसारितं पुरो भक्तं नानाखाद्यकसंयुतम् ॥
 तथास्यापि प्रमत्तस्य जीवस्य वरलोचने ।
 कर्माजीर्णासमुत्पन्ने भीषणेऽपि मनोज्वरे ॥
 जायन्ते चित्तकल्लोला नानारूपाः क्षणे क्षणे ।
 यथोपाज्यं धनं भूरि विलसामि यथेच्छया ॥
 करोम्यन्तःपुरं दिव्यं भुञ्जे राज्यं मनोहरम् ।
 महाप्रासादसङ्घातं कारये काननानि च ॥

ततश्च ।

महाविभवसंपन्नः क्षपिताखिलवैरिकः ।
 स्याद्विगतः सर्वलोकेन पूरितार्थमभोरथः ॥
 शब्दादिसुखसन्दोहसागरे मग्नमानसः ।

तिष्ठामि सततानन्दो नान्यन्मानुष्यके फलम् ॥
 सेयमुद्यानिकाकाङ्क्षा विज्ञेया सुन्दरि त्वया ।
 ततो जीवो महारम्भाः कुरुते द्रव्यसञ्चयम् ॥
 यथेष्टं दैवयोगेन विधत्तेऽन्तःपुरादिकम् ।
 शब्दादिसुखलेशं च किञ्चिदास्वादयेदपि ॥
 अथ जीवस्य जानीहि तदिदं मृगवीचणे ।
 कारणं मृष्टभोज्यानां तल्लवाणां च भक्षणम् ॥
 ततोऽलौकविकल्पैश्च सुखनिर्भरमानसः ।
 विलासलास्यसङ्गीतहास्यविश्वोक्ततत्परः ॥
 घृतो दुर्लभितैर्भित्यं घृतमधरतिप्रियः ।
 सन्मार्गनगराद् दूरे याति दौःश्रीलोकानने ॥
 एतन्महाविमर्देन पुरनिर्गमनं मतम् ।
 उद्यानप्रापणं चेदं विद्धि नीलाञ्जलोचने ॥
 स मिथ्याभिनिवेशाख्ये क्षितौ विसीर्णविष्टरे ।
 कर्माख्यपरिवारेण रचितानि ततोऽप्यतः ॥
 मनोहराणि चित्राणि लम्बास्त्रादो विग्रेयतः ।
 प्रमादवृन्दभोज्यानि सुन्दरत्वेन मन्यते ॥
 प्रमत्ततामहानद्याः पुद्गलिनं पद्मलोचने ।
 तत्तद्विलसितं विद्धि वृत्तान्तस्यास्य कारणम् ॥
 ततो यथाश्लेघ्रेण भचितेन तनुज्वरः ।
 वायुलगादिभिर्योर्ध्वधितस्तस्य दारुणः ॥
 ललितय सुवैद्येन वारितय सुभोजनात् ।

न धामौ बुध्यते किञ्चिद्भोजनाचिन्तमानसः ॥
 जीवस्यापि तथा भद्रे कर्माजीर्णोद्भवो ज्वरः ।
 प्रमादान्तेन वर्धेत तथैवाज्ञानवायुना ॥
 लक्षयन्ति च तं दृष्टुं धर्माचार्या महाधियः ।
 समयश्चमहाविद्या वारयन्ति च देहिनम् ॥

कथम् ।

अनादिभवकान्तारे भ्रान्त्वा भद्रातिसुन्दरम् ।
 अवाप्य भानुपं जन्म महाराज्यमिवातुल्यम् ॥
 कर्माजीर्णज्वराक्रान्तं प्रमादमधुनापि भोः ।
 मा सेवस्व महामोहसन्निपातस्य कारणम् ॥
 सुखं ज्ञानचारित्र्यमन्यदर्शनलक्षणम् ।
 चित्तज्वरविघाताय जैनीं भद्रं प्रतिक्रियाम् ॥
 स तु प्रमादभोज्येषु चित्तचित्तो न बुध्यते ।
 तत्तादृशं गुरोर्वाक्यं पापो जीवः प्रपक्षितम् ॥

ततश्च ।

उग्रस्त इव भक्त इव पाहयस्त इवातुरः ।
 गाढसुप्त इवोद्भ्रान्तो विपरीतं विषेष्टे ॥
 स एव भद्रे सर्वोऽपि चित्तविषेपमण्डपः ।
 महानदीकूलमंस्तो जीवस्यास्य विजृम्भते ॥
 यथा च राजपुत्रेण भोजनं चारुसोपने ।
 अगच्छदपि कण्ठेन गमितं जौघदोषतः ॥
 तदनन्तरमेवोच्चैर्वाग्मं तथैव भोजने ।
 जीवस्यापि विजानीहि ममानमिदमद्यथा ॥

तथाहि ।

कर्माजीर्णज्वरयुक्तः सदा विह्वलमानसः ।

जराजीर्णतनुचामो रोगार्दितशरीरकः ॥

सर्वेषामक्षमो भोगे भोगानामेष वर्तते ।

तथापि जायते नास्य श्लोकापि विरतौ मतिः ॥

ततश्च गाढशौत्येन तथाभूतोऽपि सेवते ।

प्रमाददृन्दभोज्यानि वार्यमाणो विवेकिभिः ॥

शतप्राप्तौ सहस्रेच्छा सहसे सचरोचनम् ।

सधे कोटिगता बुद्धिः कोटौ राज्यस्य वाञ्छनम् ॥

राज्ये देवत्ववाञ्छास्य देवत्वे शक्रतामतिः ।

शक्रत्वेऽपि गतस्यास्य नेच्छापूर्तिः कथंचन ॥

सुपुष्पैर्वरयोषाभिः सर्वकामैर्मुहुर्मुहुः ।

नास्याभिलाषविच्छिन्तिः कोटिशोऽपि निषेवितैः ॥

संगृह्णाति ततो मूढः सर्वार्थान् सुखकाम्यया ।

ते तु दुःखाय जायन्ते सज्वरस्येव भोजनम् ॥

जलज्वलनदायादचौरराजादिभिस्तथा ।

तश्चार्यभोजनस्योच्चैर्बलादान्निर्विधाप्यते ॥

चत्कसमसकं घोरं वस्यमानः सहत्ययम् ।

आराटीर्मुंसति प्राण्याः क्षपाहेतुर्विवेकिनाम् ॥

तदेवा चारुमवाङ्गि पित्तविचेपमण्डपे ।

जीवस्य विस्रमत्युच्चैर्दृष्ट्यामाद्यो सुवेदिका ॥

यत्पुनश्चिन्तायत्येवं तदा वेदहृत्तः किम् ।

वाताक्रान्तं शरीरं मे ततोऽभूदमनं मम ॥
 एतच्च रिक्तकोष्ठत्वादायुनाभिभविष्यते ।
 अतः संप्रणयामीदं भुञ्जे भूयोऽपि भोजनम् ॥
 जीवोऽपि चिन्तयत्येव तदिदं तारवीक्षणम् ।
 पापञ्चरवशादुच्चैर्नष्टे विभवसञ्चये ॥
 मृतेषु च कलत्रेषु पुत्रेषु स्त्रजनेषु च ।
 अन्येषु च विनष्टेषु चित्ताबन्धेषु मन्यते ॥
 न मया चेष्टितं नीत्या न कृतं चारु पौरुषम् ।
 नाश्रितो वा वरस्वामी न कृता वा प्रतिक्रिया ॥
 तेनेदं मम सर्वस्वं पत्नी वा चारुदर्शना ।
 पुत्रा वा बान्धवा वापि विनष्टाः पश्यतोऽपि मे ॥
 न चैषां विरहे नूनं वर्तेऽहं क्षणमप्यतः ।
 उपार्जयामि भूयोऽपि तान्येवोत्साहयोगतः ॥
 उपार्जितानि सन्नीत्या रक्षिष्यामि प्रयत्नतः ।
 अजागलस्तनयेव जीवितथं वृथान्यथा ॥
 सर्वमस्य विजानीहि तदिदं सुभ्रु भावतः ।
 जीवस्यास्य विपर्यासनामविष्टरचेष्टितम् ॥
 यथा च भोक्तुमारब्धः स निर्लज्जतया पुनः ।
 पश्यतः सर्वलोकस्य बान्धिसंमिश्रभोजनम् ॥
 ततः सपरिवारेण तेन यूतकुर्वता भृशम् ।
 वारितः समयज्ञेन तद्दोषाच्च निवेदिताः ॥
 स तु तत्र गुणारोपाद्भोजने बद्धमानसः ।

तं रटन्तमनालोच्य भक्षणं कृतवानिति ॥
 तथायमपि चार्वङ्गि जीवः कर्ममलीमसः ।
 भुक्तोत्सृष्टेषु भोगेषु निर्लब्धः संप्रवर्तते ॥
 परमाणुमया ह्येते भोगाः शब्दादयो मताः ।
 सर्वे चैकैकजीवेन गृहीताः परमाणवः ॥
 गृहीता मुक्तपूर्वाश्च बद्धा भवकोटिषु ।
 भुक्तवान्तास्ततः सत्यमेते शब्दादयोऽनघे ॥
 यच्चास्य किञ्चिन्नोकेऽथ चित्ताबन्धविधायकम् ।
 जीवस्य वस्तु सन्नेषे तत्सर्वं पुद्गलात्मकम् ॥
 तथापि भद्रे पापात्मा पश्यतां विमलात्मनान् ।
 आवद्धचित्तस्तथैव जाम्बाले संप्रवर्तते ॥
 कृपापरीतचित्ताश्च भोगकर्दमलम्पटम् ।
 तं जीवं वारयन्त्येते धर्माचार्याः प्रयत्नतः ॥

कथम् ।

अनन्तानन्दसदीर्यज्ञानदर्शनरूपकः ।
 देवस्त्वं भद्र नो युक्तमतो भोगेषु वर्तनम् ॥
 अन्येषामी विवर्तन्ते सर्वे भोगाः क्षणे क्षणे ।
 अपरापररूपेण तुष्टमास्थानिवन्धनम् ॥
 वान्ताशुचिसमाद्येते वर्णितास्तत्त्वदर्शिभिः ।
 भद्रः परमदेवोऽपि नातोऽमून् भोक्तुमर्हसि ॥
 दुःखोपढौकितायामी दुःखरूपाय तत्ततः ।
 दुःखस्य कारणं तेन वर्जनीया मनीषिणा ॥

ये च बाह्याणुनिष्पन्नास्तुष्का गाढमनात्मकाः ।
 तेषु कः पण्डितो रागं कुर्यादात्मस्वरूपवित् ॥
 अतो ममोपरोधेन भद्र भोगेषु कुचक्षित् ।
 अन्येषु च प्रमादेषु मा प्रवर्तिष्ट साम्प्रतम् ॥
 तदेवं पद्मपत्राच्च निवारयति सहुरौ ।
 प्रमादभोजने सक्तः स जीवो यदि मन्यते ॥
 अहो विमूढः खल्वेव वस्तुतत्त्वं न बुध्यते ।
 आल्हादजनकानेष यो भोगानपि निन्दति ॥

तथाहि ।

मद्यं वरस्त्रियो मांसं गान्धर्वं मृष्टभोजनम् ।
 मास्यताम्बूलनेपथ्यविस्ताराः सुखमासनम् ॥
 अलङ्काराः सुधा शुभा कौर्तिर्भुवनगामिनी ।
 सद्रत्ननिचयाः शूरं चतुरङ्गं महाबलम् ॥
 राज्यं प्रणतमामन्तं यथेष्टाः सर्वमपदः ।
 यद्येतद्दुःखहेतुस्तु किमन्यसुखकारणम् ॥
 विप्रलब्धाः सुसिद्धान्तेः शुष्कपाण्डित्यगर्विताः ।
 ये नूनमीदृशा लोके भोगभोजनवञ्चिताः ॥
 ते मोहेन स्वयं नष्टाः परानपि हसोद्यमाः ।
 नाशयन्ति हि तत्ते ते वर्जनीया विजानता ॥

तथाहि ।

यो भोगरहितो मोक्षोऽन्यथं तदुदाहृतम् ।
 तदर्थं कल्पजेहृष्टमिदं भोगसुखामृतम् ॥

एवंविधविकल्पैश्च गुरुवाक्यपराङ्मुखः ।

अभूतगुणसङ्घातं तेषु भोगेषु मन्यते ॥

कथम् ।

स्थिरा ममैते शृङ्गाश्च सुखरूपाश्च तत्त्वतः ।

एतदात्मक एवाहमस्मिन्येन केनचित् ॥

आस्तामेष गृहीतेन मोक्षेण प्रशमेन वा ।

अहं तु नेदृशैर्वाक्यैरात्मानं वक्ष्यामि भोः ॥

ततश्च ।

सङ्गमविदनव्याजाङ्गाढं पूत्कुर्वतोऽपतः ।

गुरोरपि प्रवर्तेत प्रमादाशुचिकर्दमे ॥

सा सर्वयमविद्याख्या जीवस्यास्य वरानने ।

महामोहनरेन्द्रस्य गात्रयष्टिर्विजृम्भते ॥

यथा स भोजनं भूयो भवयित्वा पुनर्वमन् ।

संजातसन्निपातत्वात्पतितस्तत्र भूतले ॥

सुठञ्जितस्ततो गाढं मुञ्चन्नाक्रन्दभैरवम् ।

अनाख्येयामचिन्त्यां च प्राप्तोऽवस्थां सुदारुणाम् ॥

न चातः केनचिन्नोके तदवस्थः स्थितः परम् ।

तथायमपि विज्ञेयो जीवः सर्वाङ्गसुन्दरि ॥

तथाहि ।

यदा प्रमत्ततायुक्तस्तद्विलासपरायणः ।

विचित्रचित्तस्तृष्णार्ता विपर्यामवशंगतः ॥

अविद्यान्धीकृतो जीवः सक्तः संसारकर्दमे ।

आरोपितगुणघ्रातस्तत्रैव विषयादिके ॥
 सर्वज्ञं धर्मसूरिं वा वारयन्तं मुहुर्मुहुः ।
 सुवैद्यसच्चिभं पापो विमूढमिति मन्यते ॥

ततश्च ।

पापाजीर्णज्वराक्रान्तः स जीवो वान्तिसन्निभे ।
 तं रटन्तमनालोच्यासत्प्रमादे प्रवर्तते ॥
 तदा निःशेषदोषौघभरपूरितमानसे ।
 सन्निपातसमो घोरो महामोहोऽस्य जृम्भते ॥
 ततश्च तद्ग्रेनायं जीवः सुन्दरलोचने ।
 पश्यतामेव निश्चेष्टो भवत्येव विवेकिनाम् ॥
 सूक्ष्मान्वाशुचिजाम्बालवसारुधिरपूरिते ।
 निषीलं निपतत्येव नरके वान्तिपिच्छले ॥
 लुठतीतस्ततस्तत्र मुञ्चन्नाक्रन्दभैरवान् ।
 सहते तीव्रदुःखौघं यदाचां गोचरातिगम् ॥
 तथा विचेष्टमानं च वरगात्रि तपोधनाः ।
 ज्ञानालोकेन पश्यन्ति तं जीवं शुद्धदृष्टयः ॥
 केवलं सन्निपातेन समाक्रान्तं भिद्यन्वराः ।
 अचिकित्स्यमिमं ज्ञाना वर्जयन्ति महाधियः ॥
 ततश्च तदवस्थस्य तस्य तारविलोचने ।
 कोऽन्यः स्याच्चायको जन्तोर्घोरदुःखौघसागरे ॥
 अन्यच्च तदवस्थोऽपि जीवोऽयं वसुभाषिणि ।
 प्रमादभोजनास्वादलाम्पथ्यं नैव मुञ्चति ॥

दोषाः प्रवृत्तां यान्तस्ततो मुष्णन्ति चेतनाम् ।

अत्यर्थं च महामोहसन्निपातो विवर्धते ॥

एवं च स्थिते ।

मंथारचक्रवालेऽत्र रोगमृत्युजराकुले ।

अनन्तकालमासीनस्तप्तः सद्गुर्मवान्धवैः ॥

तदिदं निजवीर्येण जीवस्यास्य महाबलः ।

सन्निपातसमो भद्र महामोहो विचेष्टते ॥

किं च ।

प्रवर्तकश्च सर्वेषां कार्यभूतश्च तत्त्वतः ।

महामोहनरेन्द्रोऽयं नद्यादीनां सुलोचने ॥

तदेवं राजपुत्रौघो दृष्टान्तोऽनेन सुन्दरि ।

महानद्यादिवस्त्रनां दर्शितो भेदसिद्धये ॥

अथाद्यापि न ते जाता प्रतीतिः सुपरिष्कुटा ।

भूयोऽपीदं समासेन प्रसष्टं कथयामि ते ॥

विषयोन्मुखता यास्य सा विज्ञेया प्रमत्तता ।

तत्तद्विलसितं विद्धि यद्भोगेषु प्रवर्तनम् ॥

प्रवृत्तौ सौख्यदोषेण शून्यत्वं यत्तु चेतसः ।

ज्ञेयः स चित्तविक्षेपो जीवस्यास्य मृगेवरेण ॥

दृष्टेरभावो भोगेषु भुक्तेषु सुवह्यपि ।

उत्तरोत्तरवाञ्छा च दृष्ट्वा गीता मनीषिभिः ।

पापाद्भोगेषु जातेषु ज्ञातमष्टेषु वा पुनः ।

वाद्योपायेषु यो यत्रो विपर्यासः स उच्यते ॥

अनित्याशुचिदुःखेषु मादं भिक्षेषु जीवतः ।
 विपरीता मतिस्तेषु या साविद्या प्रकीर्तिता ॥
 एतेषामेव वस्त्रानां सर्वेषां यः प्रवर्तकः ।
 एतैरेव च यो जन्यो महामोहः स गीयते ॥
 तदेवं भिक्षुरूपाणि तानि सर्वाणि सुन्दरि ।
 महानद्यादिवस्त्रानि चिन्तनीयानि यत्नतः ॥
 प्राह्यागृहीतसङ्केता चाह चाह निवेदितम् ।
 सत्यं प्रज्ञाविद्यासाधि नास्ति मे संग्रयोऽधुना ॥
 तन्निष्ठ त्वं विद्यासाधि साम्प्रतं विगतः श्रमः ।
 निवेदयतु संसारिजीव एव ततः परम् ॥
 नरवाहनराजाय यद्विचक्षणसूरिणा ।
 निवेदितं प्रकर्षाय विमर्शेन च धीमता ॥
 ततः संसारिजीवेन प्रोक्तं विमललोचने ।
 निषेधायम्यहं तत्ते विमर्शेन यदीरितम् ॥
 ततः प्रोक्तं विमर्शेन भद्र ज्ञातो यदि त्वया ।
 महानद्यादिभावार्थस्ततोऽन्यत्किं निवेद्यताम् ॥
 प्रकर्षः प्राह मे माम् नामतो गुणतोऽधुना ।
 महामोहनरेष्टस्य परिवारं निवेदय ॥
 या चेयं दृश्यते स्मृता राजविष्टरमंक्षिता ।
 एषा किंनामिका ज्ञेया किङ्गुणा वा वराङ्गना ॥
 विमर्शः प्राह नन्वेषा प्रसिद्धा गुणगङ्गरा ।
 भो महामूढता माम् भार्यास्य श्रियवोपतेः ॥

चन्द्रिकेव निशानाथे स्वप्नमेव दिवाकरे ।
 एषा देवी नरेन्द्रेऽस्मिन् देहामेदेन वर्तते ॥
 अत एव गुणा येऽस्य वर्णिता भद्र भूपतेः ।
 ज्ञेयास्त एव निःशेषास्त्वयामुख्या विशेषतः ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽतिनिकटे स्थितः ।
 महाराजाधिराजस्य कृष्णवर्णः सुभीषणः ॥
 निरीक्षमाणो निःशेषं राजकं वक्रचक्षुषा ।
 य एष दृश्यते सोऽयं कतमो माम भूपतिः ॥
 विमर्शः प्राह विख्यातो राज्यसर्वस्वनायकः ।
 मिथ्यादर्शननामाद्यं महामोहमहत्तमः ॥
 अनेन तन्निर्गतं राज्यं वहत्यस्य महीपतेः ।
 वक्तव्यमादकोऽत्यर्थममीषामेष भूभुजाम् ॥
 अत्रैव संस्थितो भद्र निजवीर्येण देहिनाम् ।
 यदेष बहिरङ्गानां कुरुते तच्चिबोध मे ॥
 अदेवे देवसङ्कल्पमधर्मं धर्ममानिताम् ।
 अतस्ते तत्त्वबुद्धिं च विधत्ते सुपरिस्फुटम् ॥
 अपात्रे पापतारोपमगुणेषु गुणग्रहम् ।
 संमारहेतौ निर्वाणहेतुभावं करोत्ययम् ॥

तथाहि ।

क्षमितोद्गीतविष्वोकनाय्याटोपपरायणाः ।
 हताः कटाक्षविच्छेपैर्नारीदेहार्धधारिणः ॥
 कामान्धाः परदारेषु मरुचिन्ता क्षतचपाः ।

सक्रोधाः सायुधा घोरा वैरिमारणतत्पराः ॥
 ग्रापप्रसादयोगेन लसन्ति + + + + + ।
 ईदृशा भो महादेवा लोकेऽनेन प्रतिष्ठिताः ॥
 ये वीतरागाः सर्वज्ञा ये ग्राश्वतमुखेश्वराः ।
 क्षिप्रकर्मकलातीता निष्कलाश्च महाधियः ॥
 ग्रान्तक्रोधा गताटोपा हास्यस्त्रीहेतिवर्जिताः ।
 आकाशनिर्मला धीरा भगवन्तः मदाग्निवाः ॥
 ग्रापप्रसादनिर्मुक्तास्तथापि शिवहेतवः ।
 त्रिकुटि शुद्धग्रास्तार्थदेशकाः परमेश्वराः ॥
 ये पूज्याः सर्वदेवानां ये ध्येयाः सर्वयोगिनाम् ।
 ये चाज्ञाकरणाराध्या निर्द्वन्द्वफलदायिनः ॥
 + + + + + न लोकेऽनेन स्ववीर्यतः ।
 देवाः प्रच्छादिता भद्रं न ज्ञायन्ते विगेषतः ॥

तथा ।

हिरण्यदानं गोदानं धरादानं मुहुर्मुहुः ।
 स्नानं पानं च धूमस्य पञ्चाग्नितपनं तथा ॥
 तर्पणं चण्डिकादीनां तीर्थान्तरनिपातगम् ।
 यत्तेरेकगृहे पिण्डो गौतवाद्ये महादरः ॥
 वापीकूपतडागादिकारणं च विगेषतः ।
 यागे मन्त्रप्रयोगेण मारणं पशुसंहतेः ॥
 कियन्तो वा भणियन्तो भूतमर्दनहेतवः ।
 रक्षिता शुद्धभावेन ये धर्माः केषिदौदृशाः ॥

सर्वेऽपि बलिनानेन सुगधलोके प्रपञ्चतः ।
 ते मिथ्यादर्शनाङ्गेन भद्र ज्ञेयाः प्रवर्तिताः ॥
 छान्तिमार्दवमन्तोषशौचार्जवविमुक्तयः ।
 तपःसंयमसत्यानि ब्रह्मचर्यं श्रमो दमः ॥
 अहिंसाकेयसद्धानवैराग्यगुरुभक्तयः ।
 अप्रमादसदेकाग्र्यनैर्गन्ध्यपरतादयः ॥
 ये चान्ये चित्तनैर्मल्यकारिणोऽमृतसखिभाः ।
 सङ्गर्मा जगदानन्दहेतवो भवसेतवः ॥
 तेषामेव प्रकृत्यैव महामोहमहत्तमः ।
 भवेत्प्रच्छादनो लोके मिथ्यादर्शननामकः ॥

तथा ।

श्यामाकतण्डुलाकारस्तथा पञ्चधनुःशतः ।
 एको नित्यस्तथा व्यापी सर्वस्य जगतो विभुः ॥
 क्षणमन्तानरूपो वा ललाटस्थो हृदिस्थितः ।
 आत्मेति ज्ञानमात्रं वा शून्यं वा सचराचरम् ॥
 पञ्चभूतविवर्तो वा ब्रह्मोन्नमिति वाखिलम् ।
 देवोन्नमिति वा ज्ञेयं महेश्वरविनिर्मितम् ॥
 प्रमाणबाधितं तत्त्वं यदेवंविधमञ्जसा ।
 सद्बुद्धिं कुरुते तत्र महामोहमहत्तमः ॥
 जीवाजीवौ तथा पुण्यपापासंवरनिर्जराः ।
 आस्रवो मन्धमोक्षौ च तत्त्वमेतच्चवात्मकम् ॥
 अर्थं प्रतीतितः सिद्धं प्रमाणेन प्रतिष्ठितम् ।

तथापि निरुते भद्र तदेव जनदारुणः ॥

तथा ।

गृहिणो ललनावाच्यमर्दका भूतघातिनः ।
 अमृत्यमन्थाः पापिष्ठाः सङ्गहोपगहे रताः ॥
 तथान्ये पचने मित्यभामकाः पाचनेऽपि च ।
 मद्यपाः परदारादिसेविनो मार्गदूषकाः ॥
 तन्नायोगोक्तकाकारान्तथापि यतिरूपिणः ।
 ये तेषु कुरुते भद्र पाचबुद्धिमयं जने ॥
 मञ्जानधानचारिचतपोवीर्यपरायणाः ।
 गुणरत्नधना धीरा जङ्गमाः कल्पपादपाः ॥
 संसारमागरोत्तारकारिणो दानदायिनाम् ।
 अचिन्त्यवस्तुबोद्धित्यतुष्ट्या ये पारगामिनः ॥
 तेषु निर्मलचित्तेषु पुरुषेषु जडात्मनाम् ।
 एषोऽपाचधियं धत्ते महामहोमहत्तमः ॥

तथा ।

कौतुकं कुहकं मन्त्रमिन्द्रजालं रमक्रियाम् ।
 निर्विषीकरणं तन्त्रमन्तर्धानं मविम्वयम् ॥
 शैत्यातमान्तरिक्षं च दिव्यमाङ्गं स्वरं तथा ।
 सचणं व्यञ्जनं भौगं निमित्तं च शुभाशुभम् ॥
 उषाटनं मविदेयमायुर्वेदं मजातकम् ।
 व्योतिषं गणितं चूर्णं योगलेपास्तथाविधाः ॥
 ये चान्ये विम्वयकरा विप्रेयाः पापशाम्भजाः ।

अन्ये भृतोपमर्दस्य हेतवः श्राव्यकेतवः ॥
 तानेव ये विजानन्ति निःशङ्काश्च प्रयुञ्जते ।
 न धर्मबाधां मन्यन्ते शठाः पापपरायणाः ॥
 त एव गुणिनो धीरास्ते पूज्यास्ते मनस्विनः ।
 त एव धीरास्ते लाभभाजिनस्ते मुनीश्वराः ॥
 इत्येवं निजवीर्येण वहिरङ्गजनेऽमुना ।
 मिथ्यादर्शनसंज्ञेन भद्र पापाः प्रकाशिताः ॥
 ये पुनर्मन्त्रतन्त्रादिवेदिनोऽप्यतिभिः स्पृहाः ।
 निवृत्ता लोकयाचाया धर्मातिक्रमभीरवः ॥
 मूकान्धाः परवृत्तान्ते स्वगुणाभ्यासने रताः ।
 असक्ता निजदेहेऽपि किं पुनर्द्रविणादिके ॥
 कोपाहंकारलोभाद्यैर्दूरतः परिवर्जिताः ।
 तिष्ठन्ति शान्त्यापारा निरपेक्षास्तपोधनाः ॥
 न दिव्यादिकमाख्यान्ति कुहकादि न कुर्वते ।
 मन्त्रादौ चानुतिष्ठन्ति निमित्तं न प्रयुञ्जते ॥
 लोकोपचारं निःश्रेयं परित्यज्य यथासुखम् ।
 स्वाध्यायध्यानयोगेषु मक्कचित्ताः सदासते ॥
 ते निर्गुणा अलोकज्ञा विमूढा भोगवर्जिताः ।
 अपमानहता दीना ज्ञानहीनाश्च कुर्कुटाः ॥
 इत्येवं निजवीर्येण वहिरङ्गजनेऽमुना ।
 ते मिथ्यादर्शनाङ्गेन ख्यापिता भद्र साधवः ॥

उदाहृतं च कन्यानां जननं पुत्रसंहतेः ।
 निपातनं च शत्रूणां कुदुम्भपरिपालनम् ॥
 यदेवमादिकं कर्म घोरसंसारकारणम् ।
 तद्धर्म इति संस्थाप्य दर्शितं भवतारणम् ॥
 यः पुनर्ज्ञानचारिचदर्शनाद्यो विमुक्तये ।
 मार्गः सर्वोऽपि सोऽनेन लोपितो लोकवैरिणा ॥
 ततश्च भद्रं यत्तुभ्यं समासेन मयोदितम् ।
 वीर्यं महत्तमस्त्रास्य ब्रुवाणेन पुरा यथा ॥
 अदेवे देवमहन्त्यमधर्मं धर्ममानिताम् ।
 अतस्ते तत्त्वबुद्धिं च करोत्येष जडात्मानाम् ॥
 अपात्रे पापतारोपमगुणेषु गुणयहम् ।
 संसारहेतौ निर्वाणहेतुभावं करोत्ययम् ।
 तदिदं लेखतः सर्वं प्रविवेच्य निवेदितम् ।
 विस्तरेण पुनर्वीर्यं कोऽस्य वर्णयितुं क्षमः ॥
 अन्यद्वायं निजे चित्ते मन्यते भद्रं सर्वदा ।
 मदौद्धतः प्रकृत्यैव महामोहमहत्तमः ॥
 निचिप्रभर एवायं राज्यसर्वस्वनाथकः ।
 महामोहनरेन्द्रेण कृतः सर्वेषु वस्तुनि ॥

एवं ॥ श्लोके ।

विश्वम्भार्यितचित्ताय मयाम्भौ हितमुच्चकैः ।

अन्यथापारशून्येन कर्तव्यं ननु सर्वदा ॥

ततश्च ।

तदस्य सकलस्येयं मिथ्यादर्शनसंस्त्रुता ।
 वृत्तान्तस्येह दृष्ट्याख्या वेदिका भद्र कारणम् ॥
 यत्पुनर्भद्र लोकोऽयं दिङ्मूढ इव मानवः ।
 शिवं गन्तुमनास्त्रुणै विपरीतः पलायते ॥

कथम् ।

देवं विगर्हते मूढः सर्वज्ञं सर्वदर्शिनम् ।
 वेदाः प्रमाणमित्येवं भाषते निष्प्रमाणकम् ॥
 धर्मं च दूषयत्येष जडोऽहिंसादिलक्षणम् ।
 प्रख्यापयति यत्नेन यागं पशुनिबर्हणम् ॥
 जीवादितत्त्वं मोहेनापक्रुतेऽस्लीकपण्डितः ।
 संस्थापयति शून्यं वा पञ्चभूतात्मकादि वा ॥
 ज्ञानादिनिर्मलं पात्रं निन्दत्येष जडात्मकः ।
 सर्वारम्भप्रवृत्तेभ्यो दानमुच्चैः प्रयच्छति ॥
 तपः क्षमा निरौहलममून् दोषांश्च मन्यते ।
 शास्त्रमुक्तापिशिचत्वं पिङ्गलं मनुते गुणान् ॥
 शुभं ज्ञानादिकं मार्गं मन्यते धूर्तकन्धितम् ।
 कौलमार्गादिकं मूढो मनुते शिवकारणम् ॥
 कलयत्यतुलं धर्मं विग्रेषेण गृह्णायमम् ।
 निःग्रेषदन्दविच्छेदां गर्हते यतिरूपताम् ॥
 तदनेनाच रूपेण मिथ्यादर्शनसंस्त्रुतम् ।
 लोके भो विलसत्येतदिपर्यामाख्यविष्टरम् ॥
 अन्यच्चास्यैव मामर्थ्यामोकाध्वान्तवर्गगताः ।

यदन्यदपि कुर्वन्ति भद्रं तत्ते निवेदये ॥
 जराजीर्णकपोला ये हास्यप्रायाश्च योषिताम् ।
 वलीपलितखालित्यपिपुव्यङ्गादिदूषिताः ॥
 तेऽपि व्रपन्ते जरसा विकाररसनिर्भराः ।
 कथयन्त्यात्मनो जन्म गाढमित्तरकाशिकम् ॥
 अनेकद्रव्ययोगैश्च कार्ण्यसम्पत्तये किल ।
 तमसेव सहादेन रञ्जयन्ति शिरोरुहान् ॥
 जनयन्ति मृजां देहे नानास्त्रैर्मुञ्जमुञ्जः ।
 तथा कपोलश्रेयिण्यं यद्वतश्चादयन्ति ते ॥
 भ्रमन्ति विकटं मूढास्तरुणा इव लोलया ।
 वयःक्षम्भनिमित्तं च भवयन्ति रसायनम् ॥
 स्त्रश्चायां दर्पणे विम्बं निरीचन्ते जलेषु च ।
 क्षिप्यन्ते राठया नित्यं देहमण्डनतत्पराः ॥
 आहतास्तात तातेति ललनाभिलयापि ताः ।
 पितामहसमाः सन्तः कामयन्ते विमूढकाः ॥
 सर्वस्य प्रेरणाकाराः सन्तोऽपि नितरां पुनः ।
 कुर्वन्तो हास्यविश्वोकान् गाढं गच्छन्ति हास्यताम् ॥
 जराजीर्णशरीराणां येषामेया विडम्बना ।
 ते भद्रं मतिं तारुण्ये कौटुम्भाः सन्तु जन्तवः ॥
 श्रेष्ठान्मृतेदजाम्बालपूरिते ते कडवरे ।
 आसक्तचित्ताः सिद्यन्ते यावज्जीवं वराककाः ॥
 अमन्तभवकोटीभिर्धम्भं मानुष्यकं भवम् ।

वृथा कुर्वन्ति निर्हीना धर्मसाधनवर्जिताः ॥
 आयतिं न निरीक्षन्ते देहतत्त्वं न जानते ।
 आहारनिद्राकामार्तास्तिष्ठन्ति पशुसन्निभाः ॥
 ततस्तेषामपारेऽत्र पतितानां भवोद्धौ ।
 निर्मष्टग्निष्टचेष्टानां पुनरुत्तरणं कुतः ॥
 तदनेनापि रूपेण मित्यादर्शनसंस्कृतम् ।
 इदं विजृम्भते भद्र विपर्यासाख्यमासनम् ॥
 अन्यच्च ।

प्रशमानन्दरूपेषु शारेषु नियमादिषु ।
 वगेनास्य भवेद्भद्र दुःखबुद्धिर्जडात्मनाम् ॥
 गतरेषु सुखेषु दुःखरूपेषु दक्षिणाम् ।
 भोगेषु सुखबुद्धिः स्यादासनस्यास्य तेजसा ॥
 तथैव भुवनस्थान्तः प्रधानोऽत्र महायसः ।
 वक्षिरङ्गजनस्योच्चैः सर्वानर्थविधायकः ॥
 मया भद्र समासेन मित्यादर्शननामकः ।
 महामोहनरेन्द्रस्य कथितस्ते महत्तमः ॥

ततः प्रकरों दृष्टात्मा श्रुत्वा मातुलभाधितम् ।
 उत्तुष्टिष्य दक्षिणं पाणिं तं प्रतीदमभायत ॥
 पारु पारु हतं माम यदेव कथितस्त्वया ।
 या त्वेषाधांसनेऽस्यैव सा किं नासौ वराङ्गना ॥
 विमर्शोऽवददेवापि समानफलमाहवा ।
 अस्यैव भार्या विज्ञेया कुट्टिर्नाम विद्युता ॥

ये दृग्गन्ते विमार्गस्था वहिरङ्गजने सदा ।
भद्र पाषण्डिनः केचित्तेषामेवैव कारणम् ॥
ते चामी नामभिर्भद्र वर्ण्यमाना मया स्फुटम् ।
ज्ञेया देवादिभेदेन विभिन्नाश्च परस्परम् ॥

तद्यथा ।

शाक्यात्वैदण्डिकाः शैवाः गौतमाश्चरकास्तथा ।
सामानिकाः सामपरा वेदधर्माश्च धार्मिकाः ॥
आजौविकास्तथा शूद्रा विद्युदन्ताश्च चुसुणाः ।
माहेन्द्राचारिका धूमा यद्वेपाश्च खंखुकाः ।
उक्ताः पाशुपताः कौलाः काणादाश्चर्मखण्डिकाः ।
सयोगिनस्तथोलूका गोदेहा यज्ञतापसाः ॥
घोषपाशुपताद्यान्ये कन्दच्छेदा दिगम्बराः ।
कामर्दकाः कालमुखाः पाणिलेहास्त्रिराशिकाः ॥
कापालिकाः क्रियावादा गोमता मृगशारिणः ।
लौकायताः शङ्खधमाः सिद्धवादाः कुक्षंतपाः ॥
तापसा गिरिरोहाश्च श्वयो राजपिण्डकाः ।
मंसारमोचकाद्यान्ये सर्वावस्थास्तथा परे ॥
अज्ञानवादिनो ज्ञेयास्तथा पाण्डुरभिचरः ।
कुमारप्रतिकाद्यान्ये शरीररिपवस्तथा ॥
उक्रंदायक्रवालाश्च चपवो हस्तितापसाः ।
चिन्तदेवा विलावासास्तथा मैथुनचारिणः ॥
शम्भरा असिधाराश्च तथा माठरपुचकाः ।

चन्द्रोद्गमिकाश्चान्ये तथैवोदकमृत्तिकाः ॥
 एकैकस्यालिका मंखाः पचापचा गजध्वजाः ।
 उलूकपचा मात्रादिभक्ताः कण्टकमर्दकाः ॥
 कियन्तो वाच गद्यन्ते नानाभिप्रायसंस्थिताः ।
 पाषण्डिनो भवन्त्येते भो नानाविधनामकाः ॥
 देवैर्वादैस्तथा वेधैः कल्पैर्मोचविशुद्धिभिः ।
 वृत्तिभिश्च भवन्त्येते भिन्नरूपाः परस्परम् ॥

तथा हि ।

रुद्रेन्द्रचन्द्रनागेन्द्रबुद्धोपेन्द्रविनायकाः ।
 निजाकूतवशादेतैरिष्टादेवाः पृथक् पृथक् ॥
 ईश्वरो नियतिः कर्म स्वभावः काल एव वा ।
 जगत्कर्तेति वादोऽयं सर्वेषां भिन्नरूपकः ॥
 चिदण्डकुण्डिकासुण्डवल्गुचौरभेदतः ।
 वेधः परस्परं भिन्नः स्फुट एवोपलक्ष्यते ॥
 कल्पोऽपि भक्ष्याभक्ष्यादिलक्षणः स्वधिया किल ।
 अन्योन्यं भिन्न एवैषां तीर्थिनां भद्र वर्तते ॥
 विध्यातदीपरूपाभः सुखदुःखविवर्जितः ।
 एषां पाषण्डिनां भद्र मोचो भिन्नः परस्परम् ॥
 निजाकूतवशेनैव विशुद्धिरपि तीर्थिकैः ।
 श्रमीभिर्भद्र सत्त्वानां भिन्नरूपा निवेदिता ॥
 कन्दमूलफलाक्षराः केचिद्भान्याग्निनोऽपरे ।
 वृत्तितोऽपि विभिद्यन्ते ततस्ते भद्र तीर्थिकाः ॥

एवं च स्थिते ।

अमी वराकाः सर्वेऽपि लोलायन्ते भवोदधौ ।
 अस्याः कुट्टयेर्वीर्येण शुद्धधर्मवहिष्कृताः ॥
 तत्त्वमार्गमजानन्तो विवदन्ते परस्परम् ।
 स्वापहं नैव मुञ्चन्ति बध्यन्ति हितभाषिणे ॥
 तदेया भुवनख्याता मिथ्यादर्शनवत्सला ।
 कुट्टयिर्विलसत्येव बहिरङ्गजनाहिता ॥
 यस्त्वेष विष्टरे तुङ्गे निविष्टः प्रविलोक्यते ।
 प्रसिद्ध एव भद्रस्य स नूनं रागकेशरी ॥
 एनं राज्ये निधायोच्चैर्महामोहनराधिपः ।
 गतचिन्ताभरो नूनं कृतार्थो वर्ततेऽधुना ॥
 केवलं दत्तराज्येऽपि महामोहनरेश्वरे ।
 सविशेषं करोत्येष विनयं नयपण्डितः ॥
 महामोहनरेन्द्रोऽपि सर्वेषामयतः स्फुटम् ।
 असौव भोः सुपुत्रस्य प्रभुत्वं ख्यापयत्यलम् ॥
 तदेवं स्नेहसंबद्धौ पितापुत्रौ परस्परम् ।
 एतावेव वशीकर्तुं समौ भद्र जगद्ययम् ॥
 यावदिप्रतपत्येष नरेन्द्रो रागकेशरी ।
 बहिरङ्गजने तावत्कौतुक्यः सुखमङ्गलमः ॥
 यतोऽयं भद्र संभारमागरोदरवर्तिषु ।
 बहिलोके पदार्थेषु प्रीतिमुत्पादयत्यलम् ॥
 संक्षिप्तपुण्यजन्येषु संक्षिप्तेषु स्वरूपतः ।

चित्तवृत्तिमहाट्यां चलत्येष यदा यदा ।
 तदा तदा भवन्त्येव जनास्तेऽत्यन्तदुःखिताः ॥
 परलोके पुनर्यान्ति नरके तीव्रवेदने ।
 आवद्धमत्सरा वैरं प्रविधाय परस्परम् ॥
 भद्रं देवगन्धर्वोऽयं यथार्यो नाप संशयः ।
 यस्य गन्धेन भव्यन्ते विवेकाः कलभा इव ॥
 या त्वस्य भार्या तदात्तां शोकेनैव निवेदिता ।
 अत एव न पार्श्वस्था दृश्यते सा विवेकिता ॥
 [प्रकर्षः प्राह यस्त्वेष निविष्टस्तुङ्गविष्टरे ।
 नरवधपरिवारः पृष्ठतोऽस्यैव भूपतेः ॥
 रक्तवर्णोऽतिलोलाक्षो विलासोल्लासतत्परः ।
 पृष्ठापीडितद्वर्णीरः सचापः पञ्चबाणकः ॥
 भ्रमद्भ्रमरझङ्कारहारिगीतविनोदितः ।
 विलसद्द्वीमिलावण्यवर्णया वरयोषिता ॥
 अस्या एव तनुशेषवत्कचुम्भनलालसः ।
 कमनीयाकृतिः सोऽयं कतमो माम् भूपतिः ॥
 विमर्शः प्राह नन्वेव महाश्चर्यविधायकः ।
 उद्दामपौरुषो लोके प्रसिद्धो मकरध्वजः ॥
 यद्येषोऽद्भुतकर्तव्यो भवता नावधारितः ।
 न किञ्चिदपि विज्ञातं भद्राद्यापि ततस्त्वया ॥
 यो भद्रं श्रूयते लोके परमेष्ठी पितामहः ।
 सोऽनेन कारितो गौरीविवाहे बालविश्रवम् ॥

स एव चाक्षरोनृत्तरूपविचित्रमानसः ।

अनेनैव कृतो भद्र पञ्चवक्त्रधरः किल ॥

यो लोके जगतो ध्यापी श्रूयते किल केशवः ।

अनेन कारितः सोऽपि गोपीनां पादवन्दनम् ॥

अन्यच्च भद्र सोऽनेन सुप्रसिद्धो महेश्वरः ।

दापितोऽर्धं शरीरस्य गौर्यैर्विरहंकातरः ॥

उल्लासितदृढसिङ्गः स एव सुरकानने ।

तद्धार्यालोभणे रक्तस्थानेन विनाटितः ॥

उत्पाद्य सुरते दृष्ट्वा स एवानेन धारितः ।

दिध्यं वर्षसहस्रं भो रतस्य इति गीयते ॥

अन्येऽपि बहवो लोके मुनयो देवदानवाः ।

वशीकृत्य कृताः सर्वे भद्रानेनात्मकिङ्कराः ॥

कोऽस्य लक्षयितुं शक्तो नूनमाज्ञा जगन्मये ।

आत्मभूतं महावीर्यं यस्येदं पुरुषचयम् ॥

अयं हि प्रथमो भद्र पुरुषोऽनघपौरुषः ।

नाम्ना विज्ञाततदीर्यैः पुंवेद इति गीयते ॥

अमुष्य तान वीर्येण बहिरङ्गा मनुष्यकाः ।

पारदार्यं प्रवर्तन्ते जायन्ते कुलदूषणाः ॥

द्वितीयः पुरुषो ह्येष स्त्रीवेद इति स्मरिभिः ।

व्यावर्णितो मद्यातेजा व्यालुप्तभुवनोदरः ॥

अस्य धाम्ना पुनस्तात योषितो विगतत्रयाः ।

विलंघ्य कुलमर्यादां रज्यन्ते परपूतये ॥

संक्षेपजनकेष्वेव संवधाति पृथग्जनम् ॥
 अन्यच्च भद्र पार्श्वस्थं यदस्य पुरुषचयम् ।
 रक्तवर्णमतिस्निग्धदेहं च प्रविभाव्यते ॥
 एते हि निजवीर्येण शरीरादविभेदिनः ।
 अनेन विहिता भद्र चयोऽप्यात्मवयस्यकाः ॥
 अतस्त्वाभिनिवेशाख्यः प्रथमोऽयं नरोत्तमः ।
 दृष्टिराग इति प्रोक्तः स एवापरस्वरिभिः ॥
 अयं हि भद्र तीर्थानामात्मीयात्मीयदर्शने ।
 करोति चेतसोऽत्यन्तमाबन्धमनिवर्तकम् ॥
 द्वितीयो भवपाताख्यः पुरुषो भद्र गीयते ।
 अथमेवापरैः प्राज्ञैः स्नेहराग इतीरितः ॥
 अयं तु कुहते द्रव्यपुत्रस्त्रजनसन्ततौ ।
 मूर्खान्तिरेकतो भद्र चेतसो गाढबन्धनम् ॥
 अभिच्चङ्गाभिधानोऽयं तृतीयः पुरुषः क्लृप्तः ।
 गीतो विषयरगाख्यः स एव मुनिपुङ्गवैः ॥
 अयं तु भद्र लोके ऽत्र भ्रमजुहामलीलया ।
 शब्दादिविषयगामे लौल्यमुत्पादयत्यक्षम् ॥
 नरचयस्य सामर्थ्यादस्य भद्र जगन्नयम् ।
 आक्रान्तमेव मन्येऽहं रागकेसरिणा-पुनः ॥
 सन्मार्गमन्तमातङ्गकुम्भनिर्भेदनचमः ।
 स्ववीर्याक्रान्तभुवनः सत्योऽयं रागकेसरौ ॥
 या तेषां दृश्यते भद्र निविष्टास्यैव विष्टरे ।

अस्यैव भार्या सा ज्ञेया मूढता लोकविश्रुता ॥
 ये केचिदस्य विद्यन्ते गुणा भद्र महीपतेः ।
 तस्यां सर्वं सुभार्यायां विज्ञेयाः सुप्रतिष्ठिताः ॥
 यतः शरीरनिक्षिप्तां पार्वतीमिव शङ्करः ।
 एनामेष सदा राजा धारयत्येव मूढताम् ॥

ततश्च ।

अन्योन्यानुगतो नित्यं यथा देहस्तथामयोः ।
 अविभक्ता विवर्तन्ते गुणा अपि परस्परम् ॥
 यस्यैव वामके पार्श्वे निविष्टोऽस्यैव भूपतेः ।
 भद्र द्वेषजेत्रोऽसौ प्रतीतः प्रायशस्तव ॥
 अत्रापि च महामोहनरेन्द्रस्य सुतोत्तमे ।
 चित्तं विश्रान्तमेवोच्चैर्गुणाः कल्याणकारकाः ॥

यतः ।

जन्मना लघुरप्येष रागकेसरिणोऽधुना ।
 वीर्येणाभ्यधिको लोके नरेन्द्रो भद्र वर्तते ॥

तथा हि ।

न भयं यान्ति दृष्टेन रागकेसरिणा जनाः ।
 दुष्टा द्वेषजेत्रं तु जायन्ते भीत्वकम्पिताः ॥
 यावदेष महावीर्यश्चित्ताटव्यां विजृम्भते ।
 बहिरङ्गजने तावत्कौतस्यः प्रीतिषङ्गमः ॥
 येऽत्यन्तसुहृदो लोकाः स्नेहनिर्भरमानसाः ।
 तेषामेष प्रकृत्यैव चित्तविषेयकारकः ॥

द्वतीयः पुरुषो भद्र षण्डवेद इति स्मृतः
 येन दन्दद्वये लोको बहिरङ्गः खतेजसा ॥
 आसृष्टासृष्टमिदं तावदस्य वीर्यविवेष्टितम् ।
 अनिवेष्टं जने येन विगुण्यन्ते नपुंसकाः ॥
 एतन्नरचयं भद्र पुरस्तात् प्रवर्तते ।
 अविज्ञातवसोऽन्येषां नूनमेष जगत्त्रये ॥
 या तेषा पद्मपत्राक्षी रूपसौन्दर्यमन्दिरम् ।
 अस्त्वैव वल्लभा भार्या रतिरेषाभिधीयते ॥
 येऽनेन निर्जिता लोका नरवीर्यपुरःसरम् ।
 तेषामेषा प्रकृत्यैव सुखबुद्धिविधायिका ॥

तथाहि ।

अस्या वीर्येण भो लोका दुःखिताः परमार्थतः ।
 तथापि तेऽदो मन्यन्ते मकरध्वजनिर्जिताः ॥

यदुत ।

आह्लादजनकोऽस्मभ्यं हितोऽयं मकरध्वजः ।
 प्रतिकूला पुनर्येऽस्य कुतस्तेषां सुखोद्भवः ॥
 ततो रत्यानया भद्र ते वशीकृतमानसाः ।
 जाता निर्मिथ्यभावेन मकरध्वजकिङ्कराः ॥
 तदादेशेन कुर्वन्ति हास्यस्थानं विवेकिनाम् ।
 आत्मनः सततं मूढा नानारूपं विडम्बनम् ॥

कथम् ।

रचयन्त्यात्मनो वेधं योषितां चित्तरञ्जनम् ।

आचरन्ति च मोहेन-देहे भूषणविभ्रमम् ॥
 तुष्यन्ति कामिमौलोलक्षोचनार्धविलोकिताः ।
 वहन्ति हृदये प्रीतिं तदालापैर्मनोरमैः ॥
 भ्रमन्ति विकटैः पादैश्चामितग्निरोधराः ।
 रामाकटाक्षविचित्राः सुभगा इति गर्विताः ॥
 कुलटादृष्टिमागेषु तच्चित्ताचेपस्तम्भटाः ।
 निष्क्रीडयन्ति मोहान्धा दत्तकाश्च कारणं विना ॥
 इतस्ततः प्रधावन्ति दर्शयन्ति पराक्रमम् ।
 तासां मनोमुकूलं हि ते किं किं यन्न कुर्वते ॥
 कुर्वन्ति चाटुकर्माणि भाषन्ते किङ्करा इव ।
 पतन्ति पादयोस्तासां जायन्ते कर्मकारकाः ॥
 सहन्ते योषितां पादप्रहारान्मस्तकेन ते ।
 मन्यमाना निजे चित्ते मोहतस्तदनुग्रहम् ॥
 आस्वाद्य मद्यगण्डूषं योषावक्त्रमर्पितम् ।
 स्नेहोन्मिश्रं च मन्यन्ते स्वर्गादभ्यधिकं सुखम् ॥
 ये नरा वीर्यभूषिष्ठा ललनाभिः खलीलया ।
 भूत्सेपेणैव कार्यन्ते तेष्वप्येवमपि मर्दनम् ॥
 तत्सङ्गमायै दहन्ते सुरतेषु न तोषिणः ।
 दूयन्ते विरहे तासां म्रियन्ते शोकविह्वलाः ॥
 अश्रून्ताप्य खिद्यन्ते हण्टन्ति च वहिष्कृताः ।
 पररक्तखनारीभिः पात्यन्ते दुःखसागरे ॥
 ईर्यया च वितुष्यन्ते स्वभार्यारचणोद्यताः ।

एता विडम्बना भद्र प्राप्नुवन्तीह ते भवे ॥
 परलोके पुनर्यान्ति घोरे संसारनीरधौ ।
 ये जाता रतिवीर्येण मकरध्वजकिङ्कराः ॥
 बह्वक्षेदुग्धाः प्रायो बहिरङ्गा मनुष्यकाः ।
 ये तस्य शासनातीता विरलास्ते मनीषिणः ॥
 तदयं यस्त्वया पृष्टो लेशोद्देशादसौ मया ।
 परिवारयुतो भद्र वर्णितो मकरध्वजः ॥

प्रकर्षः प्राह मानेदं सुन्दरं विहितं त्वया ।
 यमन्यमपि पृच्छामि सन्देहं तं निवेदय ॥
 मकरध्वजपार्श्वं यदिदं प्रविभाष्यते ।
 किं नाम किं गुणं चेदं माम मातुषपञ्चकम् ॥
 विमर्शः प्राह यत्तावदेष शक्तो मनुष्यकः ।
 स हास इति विज्ञेयो विषमोऽत्यन्तदुष्करः ॥
 अयं हि कुरुते भद्र निजवीर्येण मातुषम् ।
 बहिरङ्गं विना कार्यं सशब्दमुखकोटरम् ॥
 किञ्चिन्निमित्तमाशय निमित्तविरहेण वा ।
 स्वं वीर्यं दर्शयत्युच्चैर्यषामेष महाभटः ॥
 महाकहकहध्वानैर्हसन्तः शिष्टनिन्दिताः ।
 निर्वादितमुखास्तुष्कास्ते जने यान्ति लाघवम् ॥
 आशङ्क्याः पदं लोके जायन्ते निर्निमित्तकम् ।
 जनयन्ति परे वैरं लभन्ते वक्रविधमम् ॥
 मच्चिकामशकादीनामुपघातं च देहिनाम् ।

आचरन्ति विना कार्यं परेषां च पराभवम् ॥
 तदिदं भद्र निःशेषमिह लोके विजृम्भते ।
 शमोऽयं परलोकेऽस्मात्कर्मबन्धः सुदारुणः ॥
 अस्त्यस्य तुच्छता नाम सद्धार्या हितकारिणी ।
 देहस्यास्यैव पश्यन्ति तां भो गम्भीरचेतसः ॥
 एनमुद्गासयत्येव निमित्तेन विना सदा ।
 हासं वा तुच्छता वत्स लघुलोके यथेच्छया ॥
 यतो गम्भीरचित्ताणां निमित्ते सुमहत्त्यपि ।
 मुखे विकासमासं स्यान्न हासं बह्वदोषलम् ॥
 या तेषां कृष्णसर्वाङ्गी गाढं बीभत्सदर्शना ।
 दृश्यते क्षलना सेचमरतिर्नाम विश्रुता ॥
 किंचित्कारणमासाद्य बहिरङ्गजने सदा ।
 करोत्येष मनोदुःखं जृम्भमाणातिदुःसहम् ॥
 यत्स्वैव दृश्यते भद्र कम्पमानशरीरकः ।
 पुरुषः स भयो नाम प्रसिद्धो गाढदुःसहः ॥
 विलसन्नेव महाटव्यामेतस्यां किल लीलया ।
 बहिरङ्गजगानुचैः कुरुते कातराननान् ॥

कथम् ।

चसन्तौह मनुष्यादेः कम्पन्ते पशुसंहतेः ।
 अर्थादिहानिं मन्वानाः पलायन्तेऽतिकातराः ॥
 अकस्मादेव जायन्ते चस्तास्तरललोचनाः ।
 जीविष्यामः कथं चेति चिन्तया सन्ति विह्वलाः ॥

मरिष्यामो मरिष्याम इत्येवं भावनापराः ।
 मुधैव जीवितं हिला म्रियन्ते सत्त्ववर्जिताः ॥
 जने च मा भूदश्लाघेत्येवं भावेन विह्वलाः ।,
 नोचितान्यपि कुर्वन्ति कर्माणि पुरुषाधमाः ॥
 स एष निकटस्याधिसप्तमानुषसम्पदा ।
 विजृम्भते भयो भद्र बहिरङ्गजने सदा ॥

किं च ।

पञ्चायनं रणे दैन्यमरौणां पादवन्दनम् ।,
 अश्लाघेन निलंज्वास्ते कुर्वन्ति नराधमाः ॥
 तदेवं भद्र लोकेऽत्र ये भयस्य वशं गताः ।,
 विनाटिताः परचापि यान्ति भीमे भवोदधौ ॥
 अस्यापि च शरीरस्या भार्यास्ति पतिवत्सला ।,
 संवर्धिका कुटुम्बस्य प्रीयते हीनसत्त्वता ॥
 तां हीनसत्त्वतां देहाद्भार्यामेष न मुञ्चति ।,
 नूनं हि म्रियते भद्र भयोऽयं रहितस्तथा ॥
 भद्र प्रत्यभिजानीषे किमेनं तु न साम्प्रतम् ।,
 तं तत्र नगरे शोकं यमसुं द्रक्ष्यसि स्फुटम् ॥
 अनेनैव तदा वार्ता समस्तापि निवेदिता ।,
 सोऽयं समागतस्त्रुणं शोको भद्र पुनर्बले ॥
 अपेक्ष्य कारणं किञ्चिदयं लोके बहिरगते ।
 आविर्भूतः करोत्येव दैन्याकन्दनरोदनम् ॥
 इष्टैर्वियुक्ता ये लोका निमग्राय महापदि ।

अनिष्टैः संप्रयुक्ताश्च तस्य स्युर्वशवर्तिनः ॥
 न लचयन्ति ते मूढा यथेष रिपुरुचकैः ।
 अस्यादेशेन मुञ्चन्ति आराटीः केवलं जडाः ॥
 एष शोकः किलास्माकं दुःखपापं करिष्यति ।
 अयं तु वर्धयत्येव तेषां दुःखं निषेवितः ॥
 न साधयन्ति ते स्वार्थं धर्माद्भुञ्जन्ति मानवाः ।
 प्राणैरपि वियुज्यन्ते मूर्खापिमीलितेक्षणाः ॥
 ताडनं शिरसोऽत्यर्थं लुञ्चनं कचसन्ततेः ।
 लुट्टनं वचसो भूमौ लोठनं गाढविक्रवम् ॥
 तथात्मोत्सम्भनं रज्जा पतनं च जलाशये ।
 दहनं वक्त्रिणा शैलशिखरादात्ममोचनम् ॥
 भक्षणं कासकूटादेः शस्त्रेणात्मनिपातनम् ।
 प्रलापनमुन्मादं च वैक्लवं दैन्यभाषणम् ॥
 अन्तस्तापं महाघोरं शब्दादिसुखवञ्चनम् ।
 लभन्ते पुंरुषा भद्रं ये शोकवशवर्तिनः ॥
 इत्थं भूरितरं दुःखं प्राप्नुवन्तीह ते भवे ।
 कर्मवत्त्वं विधायोच्चैर्याम्यमुच च दुर्गतौ ॥
 तदेष बहिरङ्गानां दुःखदो भद्रं देहिनाम् ।
 किञ्चिद्विशेषेण शोकस्ते वर्णितः पुरतो मया ॥
 अस्यापि च शरीरस्या भवस्या नाम द्वावपि ।
 विद्यते पत्रिका वत्स शोकस्य गृहनायिका ॥
 सास्य संवर्धिका ज्ञेया तां विना नैव जीवति ।

अत एव शरीरस्था धारयत्येष सर्वदा ॥
 या त्वेषा दृश्यते कृष्णा भोः संकोचितनासिका ।
 नारी सा स्मरिभिर्भद्र जुगुप्सा परिकीर्तिता ॥
 इयं तु बहिरङ्गानां लोकानां मनसोऽधिकम् ।
 व्यक्तीकभावमाधत्ते तत्त्वदर्शनवर्जिनाम् ॥
 हृमिजालोत्प्लवणं देहं पूयस्त्रिभुवं मलाविलम् ।
 वस्तु दुर्गन्धिबीभत्सं ते हि दृष्ट्वा कथंचन ॥
 कुर्वन्ति शिरसः कम्पं नासिकाधूननं जडाः ।
 दूरतः प्रपलायन्ते मीलयन्ति च सोचने ॥
 ऊं ऊं ऊमिति जल्पन्ति वक्त्रां कुर्वन्ति कम्बराम् ।
 विग्नन्ति शौचवादेन सचेलाः शीतले जले ॥
 नासिकां कुञ्चयन्त्युच्चैर्मिथीवन्ति मुञ्जमुञ्जः ।
 आक्षेपे वर्त्मचेलादेः क्रुद्धाः क्षान्तिः पुनः पुनः ॥
 क्वायामपि च नेच्छन्ति परेषां स्पृष्टुमात्मना ।
 जायन्ते शौचवादेन वेताला इव दुःखिताः ॥
 चित्तशूकावशादेव साक्षादुन्मत्तका अपि ।
 कैचिद्भद्र प्रजायन्ते ये जुगुप्सावशं गताः ॥
 परलोके पुनर्यान्ति तत्त्वदर्शनवर्जिताः ।
 तमोभिभृतास्ते मूर्खा घोरसंसारचारके ॥
 तदेवं बहिरङ्गानां लोकानां बद्धदुःखदा ।
 किञ्चित्ते वर्णिता भद्र जुगुप्सापि मयाधुना ॥
 प्रकर्षः प्राह दृश्यन्ते यान्येतानि पुरो मया ।

निविष्टानि नरेन्द्राणामुत्सङ्गादिषु लीलया ॥
 गाढं दुर्दान्तचेष्टानि चटुभानि विग्रेषतः ।
 शरकृष्णवर्णानि डिम्बरूपाणि घोडश ॥
 अमूनि नामभिर्मां गृणैश्च सुपरिष्कृतम् ।
 अधुना वर्णमानानि श्रोतुमिच्छाम्यहं त्वया ॥
 विमर्गः प्राह सर्वेषामेतेषां सूरिभिः पुरा ।
 सामान्यतः कथायाख्या भद्र लोके प्रकाशिता ॥
 विग्रेषतः पुनर्भद्र धाम्येतानीह वीचसे ।
 महत्तमानि दुष्टानि सर्वेषामयतस्तथा ॥
 खवारि गर्भरूपाणि रौद्राकाराणि भावतः ।
 तान्यमन्तानुबन्धीनि गीतानि किञ्च संज्ञया ॥
 अमूनि च प्रकृत्यैव मिथ्यादर्शननामकः ।
 अयं महत्तमो भद्र स्वात्मभूतानि पश्यति ॥
 ततश्च बहिरङ्गानां लोकानां निजवीर्यतः ।
 एतान्यपि प्रकुर्वन्ति मिथ्यादर्शनभक्तताम् ॥

यतः ।

धावदेतानि जृम्भन्ते डिम्बरूपाणि लीलया
 चित्तवृत्तिमहाटव्यां तावत्ते बाह्यमानुषाः ॥
 अनन्यचित्ताः सततमेव महत्तमम् ।
 लोकवाक्यनिराकांक्षाः सङ्गत्वा पर्युपासते ॥

अत एव च ।

चित्तवृत्तिमहाटव्यामुल्लसत्स्वेषु ते जनाः ।

न तत्त्वमार्गं भावेन प्रपद्यन्ते कदाचन ॥

एवं स्थिते ।

ये दोषा वर्णिताः पूर्वं मिथ्यादर्शनसंश्रयाः ।

बहिर्जनानां सर्वेषां तेषामेतानि कारणम् ॥

एतेभ्यो लघुरूपाणि यानि चत्वारि सुन्दर ।

अप्रत्याख्याननामानि तानि गीतानि पण्डितैः ॥

एतानि निजवीर्येण बहिरङ्गमनुय्यकान् ।

प्रवर्तयन्ति पापेषु वारयन्ति निवर्तनम् ॥

किं वञ्चना ।

यावदेतानि ग्राहन्ते चित्तवृत्तिमहाटवीम् ।

तावद्भद्रं निवर्तन्ते न ते पापादणोरपि ॥

तत्त्वमार्गं प्रपद्येरन्तेषु विलसत्सपि ।

लभन्ते तदस्मात्सौख्यं विरतिं तु न कुर्वन्ते ॥

ततस्तेऽमुत्र संतप्ता निपतन्ति परत्र च ।

विधाय पापसंघातं संसारगहने जनाः ॥

यान्येतानि पुनर्भद्रं लघ्वीयांसि ततोऽपि च ।

प्रत्याख्यावारकाण्यैह बुधास्तानि प्रचचते ॥

अमूनि किल वलगन्ते यावदत्रैव मण्डपे ।

बहिरङ्गजनाः सर्वे तावन्मुञ्चन्त्यधं न वै ॥

किञ्चिन्मात्रं तु मुञ्चेयुः पापं बाह्यजनाः किल ।

चित्तवृत्तिमहाटव्यामेतेषु विलसन्तु भोः ॥

एतान्यपि स्वरूपेण तस्मात्सन्नापकारणम् ।

बहिर्जनानां कल्याणे विरतिस्तत्र कारणम् ॥
 एतेभ्योऽपि लघ्वीयांसि यान्येतानीह सुन्दर ।
 वर्तन्ते गर्भरूपाणि चत्वारि तव गोचरे ॥
 तानि संज्वलनाख्यानि गीतानि सुनिपुङ्गवैः ।
 लीलया चटुलानौत्यमुल्लसन्ति मुहुर्मुहुः ॥
 एतानि सर्वपापेभ्यो विरतानामपि देहिनाम् ।
 दृष्टोल्लसन्ति कुर्वन्ति बाह्यानां चित्तविश्रवम् ॥
 दूषयन्ति ततो भूयः सर्वपापनिवर्हणम् ।
 ते सांतिचारा जायन्ते वीर्यैर्षा बहिर्जनाः ॥
 न सुन्दराणि सर्वेषां तदेतान्यपि देहिनाम् ।
 लघुरूपाणि दृश्यन्ते तात यद्यपि जन्तुभिः ॥
 चतुष्टयानि चत्वारि तदेतानि विशेषतः ।
 एतेषां नामभिर्भद्र गुणैश्च कथितानि ते ॥
 प्रथमं यानि नामानि ये गुणश्च विशेषतः ।
 एतेषां तत्पुनर्भद्र को वा वर्णयितुं चमः ॥
 तस्मान्ते कथयिष्यामि विश्रब्धः कुत्रचिन्मनः ।
 प्रस्तावागतमेवेह वीर्यमेषां विशेषतः ॥

अन्यच्च ।

एतेषां गर्भरूपाणां मध्येऽष्टौ परया मुदा ।
 यान्तेतानि प्रनृत्यन्ते रागकेशरिणोऽपतः ॥
 तान्यस्मादेव जातानि रागकेशरिणः किल ।
 अत्यन्तवक्त्रभान्यस्य मूढतानन्दनानि च ॥

यानि तैतानि चेष्टन्ते क्रीडयाष्टौ मुहुर्मुहुः ।
 पुरे द्वेषगजेन्द्रस्य गर्भरूपाणि सुन्दर ॥
 अस्मादेव प्रसूतानि प्रियाणि द्वेषभूपतेः ।
 माताविवेकितामीषां सर्वेषां भद्रं गीयते ॥

एवं च स्थिते ।

महामोहनरेन्द्रस्य यानि पौत्राणि सुन्दर ।
 तत्पुत्रयोरपत्यानि तात विख्यातवीर्ययोः ॥
 तेषाममीषां श्लोकेऽत्र दौर्लाभित्यविराजितम् ।
 वीर्यं सहस्रजिह्वोऽपि को निवेदयितुं क्षमः ॥
 पश्य पश्यत एवैषामेतानि निजचेष्टितैः ।
 ग्रीर्वं सिद्धार्थकायन्ते सर्वेषामेव भूभुजाम् ॥
 तदिदं तेऽसमासेन मया तात निवेदितम् ।
 महामोहनरेन्द्रस्य स्त्राङ्गभूतं कुटुम्बकम् ॥
 ये त्वमौ वेदिकाभरणं विवर्तन्ते महीभुजः ।
 ते महामोहराजस्य स्त्राङ्गभूताः पदातयः ॥

तत्र च ।

य एष दृश्यते भद्रं रागकेसरिणीऽग्रतः ।
 आशिष्ठललङ्घो मृष्टं ताम्बूलं स्वादयन्नलम् ॥
 रणद्विरेफरिङ्कोलिसूचितोत्कटगन्धकम् ।
 लीलाकमलमत्यर्थमाजिघ्रंस्य मुहुर्मुहुः ॥
 स्वभार्यामलवक्त्राक्षे कुर्वाणो दृष्टिविश्रमम् ।
 वल्लकौनूपुरारावकाकलीगीतलम्पटः ॥

यद्यैवं विषयानेष पञ्चापि किल लीलया ।
 भुञ्जानो मन्यते भवमात्मनो मुष्टिमध्यगम् ॥
 भद्र सोऽयमिहायाता वयं यम्य दिदृक्षया ।
 रागकेपरिणो मन्वी लोके विख्यातपौरुषः ॥
 अस्यैव तानि वर्तन्ते पुत्रभाण्डानि सुन्दर ।
 यानि मिथ्याभिमानेन कथितानि पुरावयोः ॥
 तदग्रेण जगत्सर्वं वशीकृत्य महाबलः ।
 भद्र नूनं करोत्येव चेष्टया तुल्यमात्मनः ॥

तथा हि ।

एतत्प्रयुक्तैर्घे दृष्टा मानुषैर्भद्र देहिनः ।
 ते स्पर्शरसगन्धस्पर्शप्रभेदेषु लालसाः ॥
 कार्याकार्यं न पश्यन्ति बुध्यन्ते नो हिताहितम् ।
 भक्ष्याभक्ष्यं न जानन्ति धर्माधर्मवहिष्कृताः ॥
 तन्माषलभ्यमौषादां वर्तन्ते सार्वकालिकम् ।
 मान्यत्किञ्चन वीचन्ते यथामौ वर्तन्ते जडः ॥
 दर्शनादेव निर्जीतो बुद्ध्या च परिमित्यतः ।
 रमणाजनको भद्र स एवायं न संग्रहः ॥
 रागकेपरिणो रागं तन्मयघ्निरिषं भटा ।
 परबुद्धिप्रयोगेण नैवैव प्रतिहन्यते ॥
 पुरुषाः पण्डितान्नावद्विरिष्टा दृढमताः ।
 यावदेव स्ववीर्येण ताघो क्षिपति कुचक्षिन् ॥
 यदा पुनर्महाप्राप्तमानेष मरिचः कश्चिन् ।

आरभेत स्ववीर्येण बहिरङ्गमनुत्थकान् ॥

तदा ते निहतप्राया बालिगा इव किङ्कराः ।

व्रतायहं विमुच्यास्य जायन्ते विगतचपाः ॥

वर्धयत्येष साम्राज्यमेतेषामेव भूभुजाम् ।

बहिरङ्गजनस्यायममात्यो दुःखदः सदा ॥

यतः ।

अस्यादेशेन कुर्वन्ति पापं ते बाह्यमानुषाः ।

तच्च पापं कृतं तेषामिष्टामुच च दुःखदम् ॥

निपुणो नीतिमार्गेषु गाढं निर्याजपौरुषः ।

भेदकः परचित्तानामुपायकरणे पटुः ॥

विदिताग्रेष्वृत्तान्तः सन्धिविग्रहकारकः ।

विकल्पबहुलो लोके सचिवो नास्त्यमूढगः ॥

किं वाच बहुलोक्येन तावदेते नरेश्वराः ।

यावदेष महामन्त्री तन्त्रको राज्यसन्ततेः ॥

ततः सदर्षः प्रकर्षोऽब्रवीत् । साधु माम् साधु सुन्दरं निर्णीतं
मासेन । न तिलतुषत्रिभागमात्रयापि चलतीदं । एवंविध एवायं
विषयाभिलाषो महामन्त्री नास्त्यत्र सन्देहः ।

तथा हि ।

आकारदशेनादेव ते गुणा मम मानसे ।

आदावेव समारूढा येऽस्य संवर्णितास्त्वया ॥

विमग्नः प्राह नाश्रयं लघयन्ति भवादृशाः ।

नराणां दृष्टमात्राणां यदुणागुणरूपताम् ॥

तथा हि ।

शायते रूपतो जातिर्जातिः शीघ्रं शुभाशुभम् ।
 शीघ्राहुणाः प्रभासन्ते गुणैः सत्त्वं महाधियाम् ॥
 न केवलं त्वयास्यैव दर्शनादेव सचिताः ।
 गुणाः किं तर्हि सर्वेषां नूनमेषां महीभुजाम् ॥
 बुद्धेर्जातस्य ते भद्र किं वा स्यादविनिश्चितम् ।
 यत्तु मां प्रपन्नयस्येवं तात सा तेऽभिजातता ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततो माम निवेद्यताम् ।
 किं नामिकेयं भार्यास्य मन्त्रिणो सुगघलोचना ॥
 विमर्शः प्राह भद्रेयं भोगदृष्ट्याभिधीयते ।
 गुणैस्तु त्वया विज्ञेया सर्वथास्यैव मन्त्रिणः ॥
 ये त्वेते पुरतः केचित्पार्श्वतः पृष्ठतोऽपरे ।
 दृश्यन्ते भूभुजो भद्र मन्त्रिणोऽस्य मतानमाः ॥
 दृष्टाभिमन्त्रिप्रमुखास्ते विज्ञेया महाभटाः ।
 महामोहनरेन्द्रस्य स्वाङ्गभूताः पदातयः ॥

अन्यच्च ।

महामोहनपृथ्वीराजराजकेसरिणो मताः ।
 भृत्या देवगजेन्द्रस्य सर्वेऽप्येते महीभुजः ॥
 अनेन मन्त्रिणादिष्टा राज्यकार्येषु सर्वदा ।
 एते भद्र प्रवर्तन्ते निवर्तन्ते च मान्यया ॥
 ये केचिद्वाद्यालोकानां सुदोषद्रवकारिणः ।
 अन्तरङ्गा महीपाशास्तेऽमीषां मथ्यवर्तिनः ॥

नार्था डिभास्य ये केचिदन्वेऽप्येवंविधा जने ।
 अमीषां मध्यगाः सर्वे द्रष्टव्यास्ते महीभुजाम् ॥
 तदेते परिमातीता निवेद्यन्तां कथं मया ।
 संक्षेपतः समाख्याताः स्नातृभूताः पदातयः ॥
 प्रकर्षः प्राह ये त्वेते वेदिकादारवर्तिनः ।
 निविष्टा भूभुजः सप्त माम् मुत्कलमण्डपे ॥
 युक्ताः सत्परिवारेण नानारूपविराजिनः ।
 एते किंनामका ज्ञेयाः किंशुणा वा महीभुजः ॥
 विमर्गः प्राह भद्रैते सप्तापि वरभूभुजः ।
 महामोहनूपस्यैव बहिर्भूताः पदातयः ॥

तत्र च ।

य एष दृश्यते भद्र संयुक्तः पञ्चभिर्नरैः ।
 ज्ञानसंवरणो नाम प्रसिद्धः स महीपतिः ॥
 अथैव वर्तमानोऽयं बहिःस्थं सकलं जनम् ।
 करोत्यन्वं स्ववीर्येण ज्ञानोद्योतविवर्जितम् ॥

किं च ।

सान्द्राज्ञानान्धकारेण यतो मोहयते जनम् ।
 ततोऽयं शिष्टलोकेन मोह इत्यपि कीर्तितः ॥
 यस्त्वेव नवभिर्युक्तो मानुषैः प्रविभाव्यते ।
 दर्शनावरणो नाम विख्यातः स महीतले ॥
 दृश्यन्ते पञ्च या नार्यस्ताः स्ववीर्येण सुन्दराः ।
 करोत्येष जगत्सर्वं घूर्णमानगतिक्रियम् ॥

ये त्वमी पुरुषा भद्र चत्वारोऽस्य पुरः स्थिताः ।
 एतत्सामर्थ्ययोगेन जगदन्वं करोत्ययम् ॥
 नरद्वयसमायुक्तो यः पुनर्भद्र दृश्यते ।
 स एष वेदनौयाख्यो राजा विख्यातपौरुषः ॥
 सातनामा प्रसिद्धोऽस्य जगति प्रथमो नरः ।
 करोत्याह्लादसन्दोहनन्दितं भुवनत्रयम् ॥
 द्वितीयः पुरुषो भद्र यस्त्वस्य प्रविलोक्यते ।
 असातनामकः सोऽयं जगत्सन्तापकारकः ॥
 दीर्घह्रस्वैः समायुक्तयतुभिर्भिडिम्भरूपकैः ।
 विवर्तते महीपालो यस्त्वेष तव गोचरे ॥
 आयुर्नामा प्रसिद्धोऽयं सर्वेषां भद्र देहिनाम् ।
 निजे भवे किलावस्थां कुर्वते डिम्भतेजसा ॥
 द्विचत्वारिंशता युक्तो मानुषाणां महाबलः ।
 यस्त्वेष दृश्यते भद्र नामनामा महीपतिः ॥
 निजमानुषवीर्येण जगदेव चराचरम् ।
 विडम्बयति यत्नात् तदाख्यातुं न पार्यते ॥
 चतुर्गंतिकसंमारे नरनारकरूपताम् ।
 ये दधाना विवर्तन्ते यशुदेवतया परे ॥
 एकेन्द्रियादिभेदेन नानादेहविवर्तिनः ।
 नानाक्षोपाङ्गमं ब्रह्मः संघातकरणोद्यताः ॥
 भिन्नमंहननाः सत्त्वा नानासंस्थानचारिणः ।
 वर्णगन्धरसस्पर्शभेदेन विविधास्तथा ॥

गौरवेतरहीनाश्च स्वोपघातपरायणाः ।
 पराघातपराः केचिदिष्टजन्मानुपूर्विणः ॥
 सदुच्छासात्पोद्योतविहायोगतिगामिनः ।
 चसस्यावरभेदाश्च सूक्ष्मवादरूपिणः ॥
 पर्याप्तकेतराः केचिदन्ये प्रत्येकचारिणः ।
 साधारणाः स्थिराः केचित्तथान्ये स्थिररूपिणः ॥
 शुभाशुभत्वं विभ्राणाः सुभगा दुर्भगास्तथा ।
 सुखरा दुःखरा लोके ये चादेया मनोहराः ॥
 अनादेयाः स्ववर्गेऽपि यशःकीर्तिसमन्विताः ।
 अयशःकीर्तियुक्ताश्च निर्मितात्मशरीरकाः ॥
 प्रणताशेषगीर्वाणमौलिमालार्चितक्रमाः ।
 ये च तीर्थकरा लोके भवन्ति भवभेदिनः ॥
 निजमानुषवीर्येण सर्वमेव नराधिपः ।
 तदिदं जृम्भते वत्स नामनामा महाबलः ॥
 यः पुनर्भद्रं भूपोऽयं वीक्षते पुरतः स्थितम् ।
 आत्मभूतं महावीर्यं नीचोद्यं पुरुषद्वयम् ॥
 गोचामिधानो विख्यातः स एष जगतीपतिः ।
 देहिनां कुरुते भद्रं सुन्दरेतरगोचताम् ॥
 नरपञ्चकसेव्योऽयं यः पुनः प्रविभाव्यते ।
 अन्तराय इति ख्यातः स तात वरभूषतिः ॥
 अयं तु नरवीर्येण कुरुते बाह्यदेहिनाम् ।
 दानभोगोपभोगाग्निवीर्यविघ्नं नराधिपः ॥

तदेते कथितास्तात नामभिर्गुणलेखतः ।
 सप्रापि भूभुजस्तुभ्यं समासेन मयाधुना ॥
 वीर्यवक्तव्यतामेयां विस्तरेण पुनर्यदि ।
 वर्णयामि ततोऽत्येति तच्चैव मम जीवितम् ॥
 तदेवमतिगम्भीरं श्रुत्वा मातुलजन्पितम् ।
 प्रकर्षां दृष्टचित्तत्वादिदं वचनमब्रवीत् ॥
 चारु माम कृतं चारु मोक्षितो मोहपञ्चरात् ।
 एतेषां वर्णनं राज्ञां कुर्वन्तैवमहं त्वया ॥
 केवलं कंचिदद्यापि मामं पृच्छामि मंगयम् ।
 तमाकण्ठं पुनर्मामो मङ्गमाख्यातुमर्हति ॥
 ततो विमर्शस्तुष्टात्मा तं प्रतीदमभाषतः ।
 पृच्छ यद्रोचते तुभ्यं भद्र विम्रंश्चेत्तथा ॥
 प्रकर्षः प्राह मामायं विस्मयो मम मामसे ।
 एषु संकीर्त्यमानेषु राजसु प्रतिभासते ॥
 यदामून्मण्डपान्तःस्थाक्षिरीषे नायकानहम् ।
 परिवारं न पश्यामि तदामौषां निजं निजम् ॥
 यदा विलोकयाम्युच्चैः परिवारं विगोषतः ।
 तदा विस्फारिताधोऽपि नैवेष्टे नायकानहम् ॥
 भवता ॥ परीवारो नायकाश्च पृथक् पृथक् ।
 मामतो गुणतयैव कीर्तिता यत तत्कथम् ॥
 विमर्शेनोदितं यत् न विधेयोऽत्र विम्रयः ।
 नैकदोषयवेत्ताश्च कस्यदन्योऽपि विद्यते ॥

यतः ।

ये निरावरणज्ञानाः केवलालोकभास्कराः ।

प्रभुं परिकरं चैषां नैकदा तेऽपि जानते ॥

यतः । सामान्यरूपा राजानः सर्वेऽमी परिकीर्तिताः ।

विशेषरूपा विज्ञेयाः सर्वे चामी परिच्छदाः ॥

तथाहि ।

अवयव्यत्र सामान्यं विशेषोऽवयवाः स्मृताः ।

राजानश्चाग्निनो ज्ञेयास्तदंशास्तु पदातयः ॥

इह च ।

नायातः कस्यचित्साक्षादेकदा ज्ञानगोचरम् ।

ययैतौ प्रकृतिज्ञात सां सामान्यविशेषयोः ॥

देशकालस्वभावैश्च भेदोऽपि च न विद्यते ।

तादात्म्यादेतयोस्तात तेनैकः प्रतिभाति ते ॥

तथाहि ।

के तरोर्भेदिनः सन्तु धवावखदिरादयः ।

धवासादिविनाभूतः कस्तुर्वा प्रकाशताम् ॥

श्रुतस्कन्धातिरेकेण नाख्यध्ययनरुंभवः ।

न चाध्ययननिर्मुक्तः श्रुतस्कन्धोऽस्ति कश्चन ॥

केवलं यौगपद्येन न दृष्टौ तावितीयता ।

नादृष्टावेव तौ वत्स कालभेदेन दर्शनात् ॥

तथाहि ।

दृश्यते हि तरुर्दूरान्न लक्ष्यन्ते धवादयः ।

अभ्यर्णं तेऽपि दृश्यन्ते लक्ष्यते न ततः पृथक् ॥
 तथापि तद्वयं दृष्टं कालभेदेऽपि कीर्त्यते ।
 यथाक्रमेण दृष्टत्वाद्भूपाद्याश्चरादिभिः ॥
 अतो भेदेन दृष्टत्वाद्भिन्नमेवेदमित्यताम् ।
 अभिन्नस्य हि नो भिन्नं कालभेदेऽपि दर्शनम् ॥

तथाहि ।

अभेदेऽपि स्वभावाद्यैर्यसामान्यविशेषयोः ।
 संख्यासंज्ञाङ्कार्येभ्यो भेदोऽप्यस्ति परिस्फुटः ॥
 तेन तद्वारजः सर्वो व्यवहारो न दूष्यति ।
 भेदाभेदात्मके तत्त्वे भेदस्येत्यं निदर्शनात् ॥

तथाहि ।

संख्यया तद्वरित्येको भूयांसः खदिरादयः ।
 संज्ञापि तद्वरित्येषा धवाद्यार्कादि भेदिनाम् ॥
 अनुवृत्तिस्तरौक्षेपु लक्षणं पृथगीक्ष्यते ।
 धवाभत्यादिभेदानां व्यावृत्तित्वं परस्परम् ॥
 कार्यं तु तद्वर्मात्रेण साध्यं ज्ञायादिकं पृथक् ।
 विशिष्टफलपुष्पाद्यमन्यदेवासकादिभिः ॥
 व्यवहारोऽपि सामान्ये श्रुतस्कन्धेऽन्य एव हि ।
 अन्य एवास्य भेदेषु यदुद्देशादिलक्षणः ॥
 तस्मात्तं भेदमाश्रित्य संख्यासंज्ञादिगोचरम् ।
 अभेदं च तिरोधाय देशकालस्वभावजम् ॥
 राजानः परिवाराय मया वत्स पृथक् पृथक् ।

नामतो गुणसंख्याभ्यां तत्राग्रे परिकीर्तिताः ॥

एवं च भेदिनोऽप्येते न परस्परभेदिनः ।

यौगपद्येन भासन्ते भद्रं तन्मुञ्च विस्मयम् ॥

न चान्यत्रापि कर्तव्यो विस्मयो लक्षणादिभिः ।

कथ्यमाने मया भेदे भो. मामान्यविशेषयोः ॥

प्रकर्षणोदितं माम नष्टोऽयं संग्रयोऽधुना ।

ममैव माम सन्देहः परिस्फुरति मानसे ॥

यदुत ।

य एते सप्त राजान एतेषां मध्यवर्तिनः ।

द्वितीयस्य चतुर्थस्य पञ्चमः षष्ठ एव च ॥

एते महीपास्यत्वारो यथा व्यावर्णितास्त्वया ।

तथा जनस्य लक्ष्यन्ते सुन्दरेतरकारिणः ॥

नैकान्तेनैव सर्वेषामपकारपरायणाः ।

एते हि बाह्यलोकानां केषांचित्सुखहेतवः ॥

आद्यो राजा द्वितीयस्य यस्य पर्यन्तभूपतिः ।

दुःखदा एव सर्वेषां चयोऽप्येते तु देहिनाम् ॥

ततः सपरिवारेण महामोहमहीभुजा ।

एतस्य दत्तसाराणां तेषां किं नाम जीवितम् ॥

एवं च स्थिते ।

किं विद्यन्ते जनाः केचिद्वहिरङ्गेषु देहिषु ।

अमीभिर्न कदर्थ्यन्ते ये चतुर्भिररातिभिः ॥

किं वा न संभवन्त्येव तादृशा माम देहिनः ।

येऽमीषां निजवीर्येण प्रतापचतिकारिणः ॥

तच्छ्रुत्वा भागिनेयोक्तं वचनं विहितादरः ।

अवादीदौदृशं वाक्यं विमर्शो मधुराचरैः ॥

विद्यन्ते बहिरङ्गेषु वत्स लोकेषु तादृशाः ।

एतेषां वीर्यनिर्णाशाः केवलं विरक्षा जनाः ॥

तथाहि ।

सद्भूतभावनामन्वतन्त्रशास्त्रा महाधियः ।

हतात्मकवचा नित्यं ये तिष्ठन्ति बहिर्जनाः ॥

अप्रमादपरास्तेषामेते सर्वेऽपि भूभुजः ।

महामोहादयो वत्स नोपतापस्य कारकाः ॥

यतः ।

सततं भावयन्त्येवं निर्मलीमसमानसः ।

जगत्स्वरूपं ये धीराः श्रद्धासंशुद्धबुद्धयः ॥

कथम् ।

अनादिनिधनो धीरो दुस्तरोऽयं भवोदधिः ।

राधावेधोपमा लोके दुर्लभा च मनुष्यता ॥

मूलं हि सर्वकार्याणामाशापाशनिबन्धनम् ।

जलबुद्बुदसंकाशं दृष्टनष्टं च जीवितम् ॥

वीभत्समशुचेः पूर्णं कर्मजं भिद्यमात्मानः ।

गम्यं रोगपिशाचानां शरीरं क्षणमद्वयम् ॥

धौवनं च मनुष्याणां सन्धारकाभविभ्रमम् ।

चण्डवातेरिताम्बोदमालारूपाय सम्पदः ॥

आदौ संपादिताल्हादाः पर्यन्तेऽत्यन्तदारुणाः ।
 एते शब्दादिसम्भोगाः किंपाकफलसन्निभाः ॥
 माता भ्राता पिता भार्या पुत्रो जातेति जन्तवः ।
 जाताः सर्वेऽपि सर्वेषामनादिभवचक्रके ॥
 उषित्वैकनगे रात्रौ यथा प्रातर्विहङ्गमाः ।
 यथायथं व्रजन्त्येव कुटुम्बे विद्यमान्भवाः ॥
 दृष्टैः समागमाः सर्वे स्त्रप्रप्राप्तनिधिरूपताम् ।
 नूनं समाचरन्त्येव विद्योगानलतापिम् ॥
 जरा जर्जरयत्येव देहं सर्वशरीरिणाम् ।
 दलयत्येव भूतानि भीमो मृत्युमहीधरः ॥

ततश्च ।

तेषामेवंविधानेकभावनाभ्यासलासिनाम् ।
 निर्धूततमसां पुंसां निर्मलीभूतचेतसाम् ॥
 भद्रं नैष महीपालो महामोहः सभार्यकः ।
 जायते बाधको नापि स्वधूकाविमौ सुतौ ॥

अन्यच्च ।

न शोको नारतिलेपां न भयो नापि श्रेयकाः ।
 दुष्टाभिसन्धिप्रमुखा नूनं बाधाविधायकाः ॥
 नामूनि डिम्बरूपाणि न चान्ये भद्रं तादृशाः ।
 येरेवं भावनाशस्त्रैः पितापुत्रा श्रमी जिताः ॥

तथा ।

सर्वज्ञागमदृष्टेषु तत्तेषु सुविनिश्चिताः ।

ये पुनः भदिचारेण चालयन्त्यात्मकल्लघम् ॥
 नयन्ति स्थिरतां चित्तं सर्वज्ञागमचिन्तया ।
 पश्यन्त्युन्मार्गघायित्वं मूढानां च कुतूर्थिनाम् ॥
 तेषामेष जनानां भो निर्मलौभूतसद्वियाम् ।
 न बाधकः प्रकृत्यैव महामोहमहत्तमः ॥
 याप्येषा गृहिणी पूर्वं वर्णिता वीर्यशालिनी ।
 कुदृष्टिः सापि तद्दीर्यादूरतः प्रपलायते ॥
 ये पुनर्भावयन्त्येवं मध्यस्थेनान्तरात्मना ।
 ग्ररौरचित्तयो रूपं घोषितां परमार्थतः ॥

यदुत ।

सितासिते विशाले ते तास्यराजिविराजिनौ ।
 जीव चिन्तय निर्मिथ्यमचिणौ मांसगोलकौ ॥
 सुमांसकौ सुसंस्थानौ सुसिद्धौ वक्त्रभूषणौ ।
 लावमानाविमौ वध्रौ कर्णौ यौ ते मनोहरौ ॥
 घावेतावुल्लसद्दीप्तौ भवतस्त्रिभरञ्जकौ ।
 ततचर्मवृतं स्थूलमस्थिमात्रं कपोलकौ ॥
 ललाटमपि तादृशं यत्ते हृदयवल्लभम् ।
 दीर्घोत्तुङ्गा सुसंस्थापि नासिका चर्मखण्डकम् ॥
 यदिदं मधुनमृत्त्यमधरोष्ठं विभाति ते ।
 मांसपेशीद्वयं स्त्रूरमिदं लालामलाविलम् ॥
 ये कुन्दकलिकाकारा रदनाद्यित्तचारिणः ।
 एतेऽस्थिखण्डकानीति पद्धतिस्थानि लक्ष्य ॥

य एयोऽलिकुलच्छायः केशपाशो मनोहरः ।
 योषितां तत्तमो हार्दं प्रकाशमिति चिन्तय ॥
 यौ काञ्चनमहाकुम्भविभ्रमौ ते इदि स्थितौ ।
 स्त्रौस्तनौ मूढ बुध्यस्व तौ सूलौ मांसपिण्डकौ ॥
 यस्माद्यति ते चित्तं ललितं दोर्लतादयम् ।
 ततश्चर्ममृतं दीर्घं तदस्थियुगलं चलम् ॥
 अशोकपल्लवाकारौ यौ करौ ते मनोहरौ ।
 तावस्थिघटितौ विद्धि चर्मनद्धौ करङ्ककौ ॥
 यद्भञ्जयति ते चित्तं वलिषयविराजितम् ।
 उदरं मूढ तदिष्टामूचान्तमलपूरितम् ॥
 यदाक्षिपति ते स्नानं ओष्णीविम्बं विशालकम् ।
 प्रभृताशुचिनिर्वाहदारभेतदिभाष्यताम् ॥
 यौ मूढैर्हाटकस्तम्भसन्निभौ परिकल्पितौ ।
 तावूरु पूरितौ विद्धि वसाभञ्जाश्चेर्मलौ ॥
 सञ्चारिरक्तराजीवबन्धुरं भाति यच्च ते ।
 तदंघ्रियुगलं स्नायुबद्धारथां पञ्चरदयम् ॥
 यत्ते कर्णामृतं भाति मन्मनोलापजल्पितम् ।
 तन्मारणात्मकं मूढ विषं हालाहलं तव ॥
 शुकशोणितसंभृतं नवच्छिद्रं मलोद्घरणम् ।
 अस्थिशृङ्खलिकामात्रं हन्त योषिच्छरीरकम् ॥
 न चास्माद्भिद्यते जीव तावकीनं शरीरकम् ।
 कथैवं ज्ञातमत्त्वोऽपि कुर्यात्किङ्कालमौलकम् ॥

याप्येषा वर्णिता पूर्वं महावीर्या रतिर्मया ।
 भार्यास्य सापि तैर्नूनं भावनावलतो जिता ॥
 तथैवंविधसद्भावभावनासक्तचेतसाम् ।
 तेषामेषोऽप्यहो ह्यसौ दूरदूरतरं गतः ॥

तथा ।

सद्भावनिर्मलजलैः चालितामलचेतसाम् ॥
 सर्वत्र निर्यल्लोकानां जुगुप्सापि न बाधिका ॥

तथाहि ।

यैस्तत्त्वतो विनिर्णीता शरीराशुचिरूपता ।
 जलशौचायहस्तेषां नात्यन्तं मनसः प्रियः ॥
 यदेव चेतसः शुद्धेः सम्पादकमनिन्दितम् ।
 तदेव शौचं विज्ञेयं यत एतदुदाहृतम् ॥
 सत्यं शौचं तपः शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।
 सर्वभूतदया शौचं जलशौचं तु पञ्चमम् ॥

एवं च स्थिते ।

कार्यं जलैर्न नोऽकार्यं किं तु तत्कार्यमीदृशम् ।
 विधीयमानं यच्छौचं भूतानां नोपघातकम् ॥
 तच्च संजायते नूनं बहिर्मलविशुद्धये ।
 नान्तरङ्गमलचालि यत उक्तं मनीषिभिः ॥
 चित्तमन्तर्गतं दुष्टं न स्नानाद्यैर्विशुध्यति ।
 शतशोऽपि हि तद्भूतं सुराभाण्डमिवाशुचि ॥

किंच ।

शरीरमलमणेतज्जलशौचं कृतं जनैः ।

तेषां विशोधयत्येकं क्षणमात्रं न सर्वदा ॥

यतः ।

रोमकूपादिभिर्जन्तोः शरीरं शतजर्जरम् ।

धीतं धीतं स्वत्येव नैतच्छुचि कदाचन ॥

तथापि ।

क्षिप्रवर्तमानानां देवतातिथिपूजने ।

केषांचित्कारणं भक्तेर्जलशौचमनिन्दितम् ॥

केवलं नाग्रहः कार्यो विदुषा तत्त्ववेदिना ।

तत्रैव जलजे शौचे च हि मुख्यकारणम् ॥

ततश्च ।

एवं विशुद्धबुद्धीनां जलशौचादि कुर्वताम् ।

संज्ञानपरिपूतानां तेषां तात महात्मनाम् ॥

याप्येषा कचिता पूर्वमिहामुच्यते च दुःखदा ।

जुगुप्सा सापि नष्टत्वाच्चैव बाधाविधायिका ॥

यावप्येतौ जगच्छून् पूर्वं व्यावर्णिन्तौ मया ।

ज्ञानसंवरणो राजा दर्शनावरणस्तथा ॥

तौ सर्वज्ञागमाभ्यामवामनावामितात्मनाम् ।

अप्रमादपराणां च नैव तेषां कदर्थकौ ॥

योऽप्यन्तरायनामायं राजा पर्यन्तसंस्थितिः ।

दानादिविग्रहेतुप्ते मया पूर्वं निवेदितः ॥

निराशानां निरीक्षानां दायिनां वीर्यशासिनाम् ।

तेषां भद्रं मतुष्याणां सोऽपि किं किं करिष्यति ॥
 अन्येऽपि ये भटा दुष्टा या नार्यो ये च डिभकाः ।
 केचिद्वचं वक्षे तेऽपि न तेषां भद्रं वाधकाः ॥ :
 एते तु भूपास्यत्वारः सप्तानां मध्यवर्तिनः ।
 तेषां भोः सुन्दराण्येव सर्वकार्याणि कुर्वते ॥

ततश्च ।

इदं निर्जित्य वीर्येण तेऽन्तरङ्गवत्सं जनाः ।
 तिष्ठन्ति सततानन्दा निर्वाधाः शान्तचेतसः ॥
 स्वसाधनयुतो यस्मान्महामोहनराधिपः ।
 अयमेव बहिलोकि परचेह च दुःखदः ॥

एवं च स्थिते ।

सङ्गावभावनास्त्रेण येः स एष वशीकृतः ।
 कुतो दुःखोद्भवस्तेषां निर्वन्दा सुखपट्टतिः ॥
 केवलं तादृशास्तात बहिरङ्गेषु देहिषु ।
 अत्यन्तविरला लोकास्तेनेदं गीयते जनैः ॥
 शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं ॥ गजे गजे ।
 साधवो न हि सर्वत्र चन्दनं न वने वने ॥
 तदेवं कथितं तुभ्यं सन्ति ते बाह्यदेहिनः ।
 केवलं विरला राज्ञां येऽमीषां दर्पनाग्निनः ॥
 प्रकर्षः प्राह ते माम् कुत्र तिष्ठन्ति देहिनः ।
 यैरौदृशोऽपि विचित्रः शत्रुवर्गो महात्मभिः ॥

विमर्शनाभिहितं । वत्स समाकर्णय । श्रुतं मयाप्रजनसकाशा-

तूवं । यदुतास्ति समस्तवृत्तान्तमन्तानाधारविस्तारमनादिनिधनं
भूरिप्रकाराद्भुतभूमिभूतं भवचक्रं नाम नगरं । अतिविस्तीर्णतया
च तस्य नगरस्य विद्यन्ते तत्र बह्वन्यवान्तरपुराणि सन्ति बद्धतराः
पाटकाः संभवन्ति बद्धतमा भवनपङ्क्तयः संभाव्यन्ते भूयांसि देव-
कुलानि । सञ्जातीताश्च नानाजातयस्तत्र लोकाः प्रतिवसन्ति । ततो
ऽहमेवं वितर्कयामि । यदुत विद्यन्ते तत्र भवचक्रे नगरे बहिरङ्ग-
लोका यैरेव महामोहनरेन्द्रप्रमुखः श्रवणवर्गः स्ववीर्येण विधिपु-
द्विति ॥ प्रकर्षः प्राह । माम किमन्तरङ्गं तन्नगरं किं वा बहिरङ्ग-
मिति । विमर्शेनोक्तं । तात न शक्यते तदेकपक्षनिक्षेपेणावधारयितुं
यथान्तरङ्गं यदि वा बहिरङ्गमिति । यस्मान्न च यथा बहिरङ्गज-
नास्तथैतेऽपि सर्वेऽन्तरङ्गलोका विद्यन्ते । यतोऽमीषां प्रतिपक्षभूतो
ऽसौ सन्तोषस्तत्रैव नगरे श्रूयते ततोऽमीभिरनुविद्धं समस्तं नगरं ।
प्रकर्षेणोक्तं । नन्वमी अत्र वर्तमानाः कथं तत्र विद्येरन् । विमर्श-
नोक्तं । तात योगिनः खल्वेते महामोहराजादयः सर्वेऽप्यन्तरङ्ग-
लोकाः । तस्मादत्रापि दृश्यन्ते तत्रापि वर्तन्ते न कश्चिद्विरोधः । यतो
जानन्ति यथेष्टवज्रविधिरूपकरणं कुर्वन्ति परपुरप्रवेशं समाचरन्ति
चान्तर्धानं पुनः प्रकटीभवन्ति यथेष्टस्थानेषु ततोऽपि न्यमाहात्म्या-
तिशयाः खल्वेते राजानः । ते यथाकामचारितया कुत्र न विद्ये-
रन् । तस्मादुभयरूपलोकाधारतयोभयरूपमेवैतद्भद्र भवचक्रं नगरं ॥
प्रकर्षेणोक्तं । तर्हि यदि तत्र सन्तोषो वर्तते ते चामीषां भूभुजा
दर्पोद्दलनकारिणो महात्मानो लोका विद्यन्ते ततो द्रष्टव्यं तन्नगरं ।
महन्ने कुलद्वलं । अनुपहृष्टं दर्शयतु माम् । गच्छावस्तावत्तत्रैव

नगरे । विमर्शिनोक्तं । ननु सिद्धमिदानीमावयोः समीहितं । दृष्टो
विषयाभिलाषो मन्त्री । निश्चितमस्य रसनाजनकत्वं । अतोऽवगता
तस्य सम्बन्धिनी मूलशङ्खः संपादितं राजशासनं । अतः किमधुना-
न्यत्र गतेन । स्वस्थानमेवावयोर्गन्तुं युक्तं । प्रकर्षणोक्तं । माम् मैवं
वोचः । यतो वर्धितं भवषक्रव्यतिकरं वर्णयता भवता मम तद्दर्शन-
कौतुकं ततो नादृशितेन तेन गन्तुमर्हति मामः । दत्तश्चावयोः
कालतः संवत्सरमात्रमवधिस्तातेन । निर्गतयोश्चाद्यापि शरद्धेमन्त-
श्लक्ष्णमृतुद्वयमात्रमतिक्रान्तं । यतोऽधुना शिशिरो वर्तते । तथाहि ।
पश्यतु मामो मञ्जरीवन्धुरा वर्तन्ते सांप्रतं प्रियङ्गुलताः । विकास-
द्यासनिर्भरा विराजन्तेऽधुना रोध्रवल्लर्यः । विदलितमुकुलमञ्जरीक-
मिदानीं विभाति तिलकवर्णं । अपि च ।

शिशिरतुषारकणकमिर्दग्धमशेषसरोजमण्डलं
सहकिसलयविलाससुभगेन महातरुकामनेन भोः ।
पथिकगणं च शीतवातेन विकम्पितगात्रयष्टिकं
ननु खलसदृश एष तोषादिवा(वि)हसति कुन्दपादपः ॥
नूनमत्र शिशिरे विदेशगाः सुन्दरीविरहवेदनातुराः ।
शीतवातविहताः क्षणे क्षणे जीवितानि रहयन्ति मूढकाः ॥
पश्य माम् हतमुत्तरायणं भास्करेण परिवर्धितं दिनम् ।
शर्वरी च गमितेषदूनतां पूर्वरात्रिपरिमाणतोऽधुना ॥
वहलागद्भूपवरेऽपि गृहे वररत्नककम्बलत्त्रलियुते ।
वड्मोहनृणां शिशिरेऽत्र सुखं न हि पीनवपुर्ललनाविरहे ॥
अद्यापि वर्धितं तेजो महत्त्वं च दिवाकरे ।

अथ वा ।

विमुक्तदक्षिणाग्ने किं स्यान्निलाघवकारणम् ।

कार्यभारं महान्तं निजस्वामिनो

थान्यनिप्यन्नमेते विमुच्याधुना ।

पश्य माम खदेष्टेषु दुःसेवकाः

श्रीतभीताः स्वभार्याकुचोन्मागया ॥

ये दरिद्रा जराजीर्णदेहाश्च ये

वातला ये च पान्या विना कन्यया ।

भोः कदा श्रीतकालोऽपगच्छेदयं

माम जल्पन्ति ते श्रीतनिर्वेदिताः ॥

थावमद्यादिभक्ष्या लोलूयते

भूरिलोकं तुषारं तु दोदूयते ।

दुर्गतापत्यवृन्दं तु रोहयते

जम्बुकः केवशं माम कोकूयते ॥

बहन्ति यन्त्राणि महेक्षुषौडने

हिमेन श्रीता च तडागमन्ततिः ।

जनो महामोहमहत्तमाज्ञया

तथापि तां धर्मधियावगाहते ॥

अन्यच्च ।

अयं हि स्तुहितप्रायो वर्तते शिशिरोऽधुना ।

ततः पण्णाममाचेऽपि किमु चम्यति मानकः ॥

गम्यतां भवचक्रोऽनो ममानुषकाम्यया ।

मामेन परतो यत्ते रोचते तत्करिष्यते ॥
 अनिवर्तकनिर्वन्धमेवं विज्ञाय भावतः ।
 ततस्तदनुरोधेन विमर्शो गन्तुमुद्यतः ॥
 अथ मिथ्या[भि]निवेशादिस्खन्दनव्रातसुन्दरम् ।
 ममत्वादिगजस्तोमगलगर्जितबन्धुरम् ॥
 अज्ञानादिमहाशूयहेषारवममोहरम् ।
 दैन्यचापललौल्यादिपादातपरिपूरितम् ॥
 महामोहनरेन्द्रस्य चतुरङ्गं महाबलम् ।
 अपहृत्य ततः स्नानात्ताभ्यां सर्वं विलोकितम् ॥
 ततो निर्णीतमार्गेण दृष्टौ स्वस्वीयमातुलौ ।
 गच्छतस्तत्पुरं तूर्णमविच्छिन्नप्रयाणकैः ॥
 मार्गोत्सारणकामेन मातुलं प्रति भाषितम् ।
 ततः प्रकर्षसंज्ञेन तदेवं पथि गच्छता ॥
 माम यः श्रूयते लोके सार्वभौमो महीपतिः ।
 स कर्मपरिणामाख्यः प्रतापाक्रान्तराजकः ॥
 तस्य सम्बन्धिनीमाज्ञां महामोहनराधिपः ।
 किमेष कुरुते किं वा नेति मे संग्रथोऽधुना ॥
 विमर्शः प्राह नैवास्ति भद्र भेदः परस्परम् ।
 अनयोः परमार्थेन स हि ज्येष्ठः सहोदरः ॥
 अयं पुनः कनिष्ठोऽस्यां महाटव्यां व्यवस्थितः ।
 यतोऽयं चरटप्रायो महामोहनराधिपः ॥
 ये दृष्टाः केचिदस्याग्रे भवताच महीभुजः ।

समस्ता अपि विज्ञेयास्ते तस्यापि पदातयः ॥

केवलं ।

स कर्मपरिणमाख्यः सुन्दराणीतराणि च ।

कार्याणि कुरुते लोके प्रकृत्या सर्वदेहिनाम् ॥

अयं तु सर्वलोकानां महामोहनरेश्वरः ।

करोत्यसुन्दराण्येव कार्याणि ननु सर्वदा ॥

अन्यच्च ।

अयं जिगीषुर्भूपालः स राजा नाटकप्रियः ।

एते भूपा निषेवन्ते महामोहमतः सदा ॥

किं तु लोके महाराजो यतोऽस्यापि महत्तमः ।

स कर्मपरिणमाख्यो ध्यातेति परिकीर्तितः ॥

तस्मादेते महोपालास्तस्यापि पुरतः सदा ।

गत्वा गत्वा प्रकुर्वन्ति नाटकं र्षष्टद्वये ॥

भवन्ति गायनाः केचित्केचिदातोद्यवादकाः ।

वादिचरूपतामेव भजन्ते भक्तितोऽपरे ॥

किं यङ्गना ।

महामोहनरेन्द्राद्याः सर्वेऽसौ तात भुभुजः ।

सर्वथा हेतुतां यान्ति तच्च संमारनाटके ॥

स तावन्माचमंतुष्टः मपस्त्रीको नराधिपः ।

तदेव नाटकं पश्यन्नित्यमाम्ने निराकुलः ॥

अन्यच्च ।

एतेषां तावदस्येव सर्वेषां स प्रभुर्नृपः ।

अन्येषामपि स स्वामी प्रायेणान्तरभूभुजाम् ॥
किं वज्रना ।

स सर्वसमुदायात्मा सुन्दरेतरनायकः ।
अयं तदेकदेशात्मा तदादेशविधायकः ॥
तथाहि ।

येऽन्तरङ्गजनाः केचिद्विद्यन्ते सुन्दरेतराः ।
स कर्मपरिणामाख्यस्तेषां प्रायः प्रवर्तकः ॥
यावन्ति चान्तरङ्गाणि निर्हृतिं नगरीं विना ।
पुराणि तेषु स स्वामी बहिरङ्गेषु भावतः ॥
अयं पुनर्महामोहो यावन्तोऽच विलोकिताः ।
भवता भूभुजः स्वामी तदादेशेन तावताम् ॥
यदेष निजवीर्येण किञ्चिदर्जयते धनम् ।
समर्पयति तत्तस्य निःशेषं नतमस्तकः ॥
अनेनोपार्जितस्योच्चैर्धनस्य विनियोजनम् ।
स रागा कुरुते नित्यं सुन्दरेतरवस्तुषु ॥
अयं हि विग्रहारूढः सदासो विजिगीषया ।
स तु भोगपरो राजा न जानात्येव विग्रहम् ॥
एवं च स्थिते ।

एष वत्स करोत्याज्ञां भक्तिनिर्भरमानसः ।
तस्य किं तु ततो भिन्नं नात्मानं मन्यते नृपः ॥
अन्यच्च ।

यदृष्टं भवता पूर्वं महामोहपुरदयम् ।

तत्कर्मपरिणामेन भटभुक्त्वाश्च योजितम् ॥

अतः पुरद्वये तत्र सैन्यमस्य सुभक्तिकम् ।

तथाटव्यां च निःशेषमास्ते विग्रहतत्परम् ॥

प्रकर्षः प्राह मामेदमनयोः किं क्रमागतम् ।

राज्यं किं वान्यसम्बन्धि गृहीतं वसुवत्तया ॥

विमर्शमोदितं वत्स ज्ञानयोः क्रमपूर्वकम् ।

परसत्कमिदं राज्यं वृथादाभ्यां विनिर्जितम् ॥

यतः ।

जीवः सकर्मको यत्तो बहिरङ्गजनस्तथा ।

संसारिजीव इत्येवं मया पूर्वं निवेदितः ॥

तस्यैषा भुज्यते सर्वा चित्तवृत्तिर्महाटवी ।

वीर्येण तं बहिष्कृत्य स्त्रीकृताभ्यां न संग्रहः ॥

प्रकर्षेणोक्तम् ।

कियान् काको गृहीताया वर्तते माम मे वद ।

विमर्शः प्राह नैवादिं जानेऽहमपि तत्त्वतः ॥

तदेव परमार्थस्ते कथ्यते वत्स साम्प्रतम् ।

निःशेषः प्रलयं याति येन तावकसंग्रहः ॥

स कर्मपरिणामाख्यो दानोद्दालनतत्परः ।

प्रणताशेषमामन्तकिरीटचुरितक्रमः ॥

प्रभावमाचमेषिद्वकार्यविस्तारसुस्थितः ।

राजाधिराजः सर्वत्र निविष्टो विष्टराधिपः ॥

अयं पुनर्महामोहस्तसैन्यपरिपालकः ।

तद्वत्तमन्त्रसेव्यश्च तत्कोशपरिवर्धकः ॥
 तदादेशकरो नित्यं तथापि गुरुपौरुषः ।
 नूनं तं पालयत्येष राजकार्यं यथेच्छया ॥
 तेनैष लौकिकीं वाचो युक्तिमाश्रित्य पण्डितैः ।
 महामननिविष्टोऽपि ऊर्ध्वो राजा निगद्यते ॥
 नामयोर्भिद्यते तात तस्माद्भेदः परस्परम् ।
 यस्मादेकमिदं राज्यमेतत्तुभ्यं निवेदितम् ॥
 प्रकर्षः ग्राह मे माम विनष्टः संग्रयोऽधुना ।
 अथ वा त्वयि पार्श्वस्थे कुतः सन्देहसम्भवः ॥
 तदेवंविधसञ्जल्पकल्पनापगतश्रमौ ।
 तौ विलङ्घ्यु दिनैर्माणं भवचक्रे परागतौ ॥
 इतश्च परिपाय्यैव शिशिरो लङ्घितस्तदा ।
 संप्राप्तश्च जनोन्मादी वसन्तो मन्मथप्रियः ॥
 स ताभ्यां नगरासन्ने भ्रमन्नुद्दामलीलया ।
 वसन्तः काननेषूच्चैः कौटुशः प्रविलोकितः ॥

यदुत । नृत्यञ्चिव दक्षिणपवनवशो देवमानकोमलसलतावाङ्मण्ड-
 गायञ्चिव नानाविहङ्गकलकलकलविरुतैर्महाराजाधिराजप्रियवयस्य-
 कमकरकेतनस्य राव्याभिषेके जयजयशब्दमिव कुर्वाणो मत्तकल-
 कोकिलाकुलकोलाहलकण्ठकूजितैर्जयञ्चिव विलसमानवरसूतैक-
 कलिकातर्जनीभिराकारयञ्चिव रक्तागोककिरुमयदलसलिततरल-
 करविलसितैः प्रणमञ्चिव मलयमारुतान्दोन्वितनमस्चिस्परमहात-
 त्तमाद्गैर्हमञ्चिव नवविकसितकुसुमनिकराद्दहासै रुदञ्चिव पुटितएग-

बन्धननिपतमानसिन्दुवारसुमनोनयनसलिलैः पठन्निव शुकसारिका-
स्फुटाचरोष्णापजल्पितेन शोक्कण्ठक इव माधवीभकरन्दविन्दुसन्दो-
हास्त्रादनमुदितमत्तमधुकरकुलझणझणायितनिर्भरतया । अपि च

इति नर्तनरोदनगानपरः पवनेरितपुष्पजधूलिधरः ।

स वसन्तकृत्युर्धहरूपकरः कलितो नगरोपवनान्तधरः ॥

ततो विमर्शनाभिहितः प्रकर्षः । यथा । वत्स काले तव भव-
चक्रनगरदर्शनकुतूहलं संपन्नं । यतोऽत्रैव वसन्ते प्रायेणास्य नगरस्य
सौन्दर्यसारमुपलभ्यते । तथाहि । पश्चामीषां काननाभोगविलो-
कनकौतुकेन निर्गतानां नागरकलोकानां यावस्था वर्तते ।

सन्तानकवनेषु परिमुह्यति धावति वकुलवृक्षके
विकसितमाधवीषु हृतिमेति विलुभति सिन्दुवारके ।

पाटलपल्लवेषु न च दृष्यति नूतनगोकपादपे
धूतवनेषु याति चन्दनतद्गहनमथावगाहते ॥

इति मधुमासविकाशिते रमणीयतरे द्विरेफमालिकेव ।

एतेषां ननु दृष्टिका विलसति सुचिरं वरे तदप्रताने ॥

वङ्गविधमन्त्रयकेलिरसा दोलारमणमहेन ।

एते सुरतपराय गुरुतरमधुपाममदेन ॥

अन्यथा ।

विकसिते सहकारवने रतः कुरवकृत्तवकेषु च लम्पटः ।

मलयमाहतलोमतया वने सततमेति न याति गृहे जनः ॥

इदमहो पुरलोकगताकुलं प्रवरचूतवनावलिसम्पन्नम् ।

विलसतीह सुरासवपायिनां ननु विलोक्य भद्रं कदम्बकम् ॥

मणिविनिर्मितभाजनसंस्थितैरतिविनीतजनप्रविढौकितैः ।

प्रियतमाधरमृष्टविदंशनैश्चषकरत्नमयूखविराजितैः ॥

सुरभिनीरजगन्धसुवासितैः सुवनितावदनाम्बुरुहापितैः ।

विविधमद्यरसैर्मुखपेशलैः कृतमिदं तदहो मदनिर्भरम् ॥

तथाहि । पश्य वत्स यदचापानके ऽधुना वर्तते ।

पतन्ति पादेषु पठन्ति मादिताः पिवन्ति मद्यानि रणन्ति गायनाः ।

रसन्ति वक्ताम्बुरुहाणि धोषितामनेकचाटूनि च कुर्वते जनाः ॥

वदन्ति गुह्यानि सशब्दतालकं मदेन नृत्यन्ति लुठन्ति चापरे ।

विघूर्णमनैर्मयनैस्तथापरे मृदङ्गवंशध्वनिना विकुर्वते ॥

स्वपूर्वजोक्तासनगर्वनिर्भरा धनानि यच्छन्ति जनाय चापरे ।

भ्रमन्ति चान्ये विततैः पदक्रमैरितस्ततो यान्ति विना प्रयोजनम् ॥

एवं च यावद्दर्शयति प्रकर्षस्य विमर्शस्तदापानकं तावन्निपतिता
माधवीलतावितानमण्डपे कुवलयदलविस्तारसंस्थितौ प्रकर्षस्य दृष्टिः ।

अभिहितमनेन । मामेदमपरमापानकमेतस्मात्स्वविशेषतरं विजृम्भते ।

विमर्शेनाभिहितं । ननु सुलभाच भवचक्रनगरे वसन्तसमयागम-

प्रमोदितानां नागरकलोकानामापानपरम्परा । तथाहि । पश्य

चम्पकवौथिकां निरूपय मृद्वीकामण्डपान् विलोकय कुञ्जकवनगह-

नानि निरोचस्व कुन्दपादपमन्दोहं निभालय रक्ताशोकतरुस्तोमं

साक्षात्कुह वकुलविटपिगहनानि । यद्येतेषामेकमपि विलसदुद्दाम-

कामिनीवृन्दपरिकरितमहेश्वरनागरकलोकविरचितापानकविरहित-

मुपपन्नभ्येत भवता ततो मामकीनवचनेऽन्यथापि न सम्प्रत्ययो

विधेयः प्रतारकत्वाद्गद्रेणेति । प्रकर्षणोक्तं । ननु कोऽत्र मन्देहः ।

दृश्यन्ते प्रायेणैवात्र प्रदेशे स्थितैर्य एते मामेनोद्घाटिता वनविभागा
इति । किंच न केवलमेते काननाभोगाः सर्वेऽपि विविधमधुपान-
मत्तोत्तालकलितललितमर्दलोत्ताममिलितवहल्लोककलकलाकुलाः
किं तर्हि ।

कचिद्रससूपुरमेखलागुणैर्नितम्बचिन्मातुलभारमन्यरैः ॥
तदप्रसूनोच्चयवाञ्छयागतैः सभर्तृकैर्भान्ति विलासिनीजनैः ॥
कचिन्तु तैरेव विघट्टिताः स्तनैर्महेभकुम्भस्यलविभ्रमैरिमे ।
विभान्ति दोलापरिवर्तिभिः कृताः सकामकम्पा इव माम शाखिनः ॥
कचिल्लसद्रासनिबद्धकौतुकाः कचिद्रहःस्थाननिबद्धमैथुनाः ।
इमे कचिन्मुग्धविलासिनीमुखैर्न पद्मपण्डादधिका न शोभया ॥

विमर्शनाभिहितं । साधु भद्र साधु सुन्दरं विलोकितं भवता ।
मूनमेवंविधा एव सर्वेऽपीमे काननाभोगाः । अत एव मयाभि-
हितं यथावसरे भवतो भवचक्रनगरदर्शनकुतूहलं संपन्नं यतोऽस्मि-
न्नेव वसन्तकाले नगरस्यास्य सौन्दर्यसारमुपलभ्यते । तदेते विलो-
किता भद्र भवता तावद्वहिर्वनाभोगाः । साम्प्रतं प्रविशावो नगरं ।
विलोकयावस्तदीयश्रियं येन तव कौतुकमनोरथः परिपूर्णे भवति ।
प्रकर्षणोक्तं । अतिदर्शनौयमिदं बहिलोकविलम्बितं । रमणीयतरोऽयं
प्रदेशः । पथि आन्तस्थाहं । अतः प्रसादं करोतु मे मामः । तिष्ठतु ताव-
द्वैव क्षणमेकं । स्त्रोक्वेलायां नगरे प्रवेक्ष्याव इति । विमर्शनाभिहितं ।
एवं भवतु ॥ ततो यावदेष्टु अन्यस्तयोः संपद्यते तावत् किं मंदृत्तम् ।

रघुघणघणरावर्जितः करिषहातमहाभविभ्रमः ।

निगितास्तवितानवैद्युतथलग्नायमहावलाहकः ॥

निपतन्मदवारिसुन्दरः प्रमदभरोद्गुरलोकसेवितः ।

जनिताखिलसुन्दरीमनोवृहदुन्मायकरूपधारकः ॥

मधुमामदिदृचया पुरादथ वरराजकपौरवेष्टितः ।

नृपतिर्निरगात्समं बलैर्ह्यतुरिव बन्धुधिया घनागमः ॥

स च वादितमर्दलैर्लसद्दरकंसासकवेणुराजितैः ।

ह्यतनृत्तविलासचाहभिर्न न भाति स्म सुचञ्चरीशतैः ॥

ततो दृष्टस्ताभ्यां विमर्गप्रकर्षाभ्यां नगराभिर्गतो महासामन्त-
वृन्दपरिकरितो वरवारणस्कन्धारूढो विकसितोद्दण्डपुण्डरीकपरि-
मण्डलपाण्डुरेण महता कृचेण वारितातपो मधवानिवाधिष्ठितैरा-
वतो विबुधसमूहमध्यगतश्च स नरेन्द्रः । विलोकितश्च तस्य पुरतो
दृष्टः कलकलायमानो भूरिसितातपचक्रेनपिण्डः जृम्भित इव महा-
सागरश्चलत्कदलिकासहस्रकरैः स्रद्धया चिभुवनमिवाधिक्षिपन्नति-
भूरितयामौ जनसमुदायः । प्राप्तश्चोद्यानपरिसरे राजा । श्रवान्तरे
विशेषतः समुल्लसिताश्चञ्चर्यः प्रहता मृदङ्गा वादिता वेणवः, समु-
ल्लासितानि कंसासकानि रणरणायितानि मञ्जीरकाणि प्रवर्धित-
स्तारवो विजृम्भितः खिङ्गकोलाहलः प्रवृत्तो जयजयरवः समर्ग-
लौभूतो बन्दिवृन्दशब्दः प्रवृत्ता गणिकागणाः चुम्बितः प्रेक्षकजनः
मंजताः केलयः । ततस्तो लोकाः केचिघृत्यन्ति केचिदलग्नि
केचिद्भावन्ति केचित्कलकलायन्ते केचित्कटाक्षयन्ति केचिष्पुठन्ति
केचिदुपहसन्ति केचिद्वायन्ति केचिद्वादयन्ति केचिदुल्लसन्ते केचिदु-
ल्लष्टिगब्दान् मुञ्चन्ति केचिद्वाङ्मूलमात्कोठयन्ति केचित्परस्परं
मलयजकम्पीरजघोदरमेव कनकशृङ्गकैः मिस्रन्ति । ततश्चैवं सति ।

लसदुद्भटभूरिविलासकरे मदनानलदीपितसर्वजने ।

अथ तादृशलोचनगोचरतां किमचिन्ति गते तु महामतिना ॥

इदं हि तदा मधुमासरसवग्ममत्तजनजनितं तत्तादृशं गुन्दल-
मवलोक्य विमर्शेन चिन्तितं । यदुत अहो महामोहसामर्थ्यं अहो
रागकेसरिविलसितं अहो विपथाभिलाषप्रतापः अहो मकरध्वज-
माहात्म्यं अहो रतिविजृम्भितं अहो हासमहाभटोक्तासः अहो
अमीषां लोकानामकार्यकरणधीरता अहो प्रमत्तता अहो
स्रोतोगामिता अहो अदीर्घदर्शिता अहो विधिप्रचित्ता अहो
अनालोचकत्वं अहो विपर्ययातिरेकः अहो अशुभभावनापरता
अहो भोगदृष्ट्यादौर्लभ्यत्वं अहो अविद्यापद्मचिन्ततेति ॥ ततः
प्रकर्षो विस्कारितासो निरौत्तमाणस्तल्लोकविलसितमभिहितो विम-
र्शेन । भद्र एते बहिरङ्गजना यदिययो मया वर्णितस्तेषां महामो-
हादिमहोभुजां प्रतापः । प्रकर्षः प्राह । माम केन पुनर्वृत्तान्तेन
कतमस्य वा भूभुजः प्रतापेन खल्वेते लोका एवं चेष्टन्ते । विमर्श-
मोक्तं । निरूप्य कथयामि । ततः प्रविश्य ध्यानं निश्चित्य परमार्थ-
मभिहितमनेन । भद्र समाकर्णय । असौ चित्तवृत्तिमहाटव्यां प्रम-
त्ततानदीपुलिनवर्तिनि चित्तविक्षेपमहामण्डपे महामोहराजमस्यन्धि-
न्यां दृष्ट्वावेदिकायां महाविष्टरे निविष्टो दृष्टस्त्वया मकरध्वजः ।
तस्यायं वसन्तः प्रियवयस्यको भवति । ततो लङ्घितप्राये शिशिरे
गतोऽयमासीत् तन्मूले । स्थितस्तेन सह सुखामिकया । अयं च
वसन्तः कर्मपरिणाममहादेव्याः कालपरिणतेरनुद्धरः । ततस्तस्मै
मकरध्वजाय प्रियसुहृदे निवेदितमनेन वसन्तेनात्मगुह्यं । यदुत

स्वामिनीनिर्देशं गन्तव्यमधुना मया भवचक्रनगरमध्यवर्तिनि मान-
वावासभिधानेऽवान्तरपुरे । तेनाहं चिरविरहकातरतया भवतो
दर्शनार्थमिहागत इति । ततः सहर्षेण मकरध्वजेनोक्तं । सखे
वसन्त किं विस्मृतं भवतोऽतीतसंवत्सरे यन्मया भवता च तत्र पुरे
विलसितं येनैवं भाविविरहवेदनाविधुरचित्ततया खिद्यसे । तथाहि ।
यदा यदा भवतस्तत्र पुरे गमनाय स्वामिनीनिर्देशोऽभवत् तदा
तदा मह्यमप्येष महामोहनरेन्द्रस्तत्रैव पुरे राज्यं वितरति स्म ।
तत्किमितीयमकारणे भवतो मया सह वियोगाशङ्का । वसन्ते-
नोक्तं । वयस्य प्रत्युज्जीवितोऽहमधुना तेन कमनीयवचनेन । इतरथा
विस्मृत एवासीन्मूनं ममेष व्यतिकरः । तथाहि ।

अकाण्डापन्नकार्याणां सुषुप्तिरहचिन्तया ।

विस्मरत्येव हस्तोऽतिगृहीतं निखिलं नृणाम् ॥

तत्सुन्दरमेवेदं । गच्छाम्यहमधुना । भवद्विस्मरणमागन्तव्यं ।
मकरध्वजेनोक्तं । विजयस्ते । ततः समागतोऽत्र पुरे वसन्तः । दर्शितं
कामनादिषु निजविलसितं । मकरध्वजेनापि विज्ञापितो विषया-
भिलाषः । यथा पात्यतां भमानुग्रहेण मा चिरन्तनी मन्मावना ।
चित्तस्य एव भवतामेष वसन्तवृत्तान्तः । ततो निवेदितं विषया-
भिलाषेण रागकेसरिणे तदवस्थमेव तन्मकरध्वजवचनं । तेनापि
कथितं महामोहराजाय । ततश्चिन्तितमनेन । अरे कृतपूर्वं एवास्य
वसन्तगमनावसरे प्रतिभंवत्सरं मया मकरध्वजस्य मानवावासपुरे
राज्यप्रसादः । तदधुनापि दीयतामस्मै मकरध्वजाय राज्यं । यतो
न लहनीया कदाचिदणुचितस्थितिरग्रादृशेः प्रभुभिः पालनीया

भृत्याश्चिरन्तनसम्भावनया । ततश्चैवमवधार्य महामोहराजेनामन्त्रि-
 तास्ते सर्वेऽपि निजास्थानस्थापिनो महीपालाः । यदुत भो भोः
 समाकर्णयत ध्रुवं । दातव्यं मया भवचक्रनगरान्तर्भूते मानवावामपुरे
 मकरध्वजाय राज्यं । तत्र युष्माभिः समस्तैःमन्त्रिहितैर्भाव्यमङ्गीक-
 र्त्तव्योऽस्य पदातिभावो विधातव्यो राज्याभिषेको भवितव्यमाज्ञानि-
 दैर्गकारिभिरनुग्रीहीयनीयानि यथाहं राज्यकार्याणि सर्वथा कर्त्तव्य-
 मनुष्यं समस्तस्थानेषु । मयापि प्रतिपत्तव्यमस्य राज्ये स्वयमेव
 महत्तमत्वं । तस्मात्सज्जीभवत ध्रुवं । गच्छामस्तत्रैव पुरे । ततस्तै-
 र्भूपतिभिरवनितस्तविन्यस्तद्वस्तुमस्तकैः समस्तैरभिहितं । यदाज्ञाप-
 यति देवः । ततोऽभिहितो महामोहराजेन मकरध्वजः । यथा
 भद्रं भवतापि राज्ये स्थितेन तत्र पुरे न हरणीयमेतेषां नरपतीनां
 निजं निजं यत्किमपि यथार्हमाभाद्यं । द्रष्टव्याः सर्वेऽप्यमी
 पुरातनसम्भावनया । मकरध्वजेनोक्तं । यदादिशति मोहराजः ॥
 ततः समागतास्ते सर्वेऽप्यत्र नगरे । अभिषिक्तो मानवावामपुरे राज्ये
 मकरध्वजः । प्रतिपन्नः शेषैर्यथाहं तन्नियोगः । इतश्च योऽयं
 गजस्कन्धाच्छ्रुटो दुग्धत एष मानवावामवर्तिनि स्तलितपुरे लोलाक्षो
 नाम बहिरङ्गो राजा । ततस्तेन मकरध्वजेन समैन्यपौरजनपदः स्व-
 भाशब्देन निर्जित्य निःसारितोऽयमित्यं बहिः काननेषु । न
 चायमात्मानं तेन जितं वराको लक्षयति । नाप्येते लोकास्तेनाभि-
 भूतमात्मानमवबुध्यन्ते । ततो भद्रानेन व्यतिकरेण तस्य मकरध्व-
 जस्य महामोहादिपरिकरितस्य प्रतापादेते लोकाः खल्वेवं विचे-
 दन्त इति । प्रकर्षणोक्तं । सोऽधुना कुत्र मकरध्वजो वर्तते ।

विमर्शः प्राह । नन्वेव सन्निहित एव सपरिकरः । सोऽमूनेवं विना-
 टयति । प्रकर्षः प्राह । माम तर्हि स कस्मान्नोपलभ्यते । विमर्श-
 नोक्तं । ननु निवेदितमेव मया भवतः पूर्वं । जानन्त्येतेऽन्तरङ्गलो-
 काः कर्तुमन्तर्धानं समाचरन्ति परपुरुषप्रवेशं । ततोऽमीषां जनानां
 शरीरेष्वनुप्रविष्टा निजविजयदृष्टास्ते भद्र प्रेक्षणकमिदं प्रेक्षन्ते ।
 प्रकर्षः प्राह । माम कस्तर्हि कथं तानेवंस्थितानपि साक्षात्कुरुते ।
 विमर्शनोक्तं । अस्ति मे योगाञ्जनं विमलालोकं नाम । तद्वलेनेति ।
 प्रकर्षेणोक्तं । ममापि क्रियतां तस्याञ्जनस्य दानेनानुग्रहो येनाह-
 मपि तानवलोकयामि । ततो विमर्शेनाञ्जितं प्रकर्षस्य तेन योगा-
 ञ्जनेन लोचनयुगलं अभिहितम् । वस निरूपयेदानीं निजदृष्ट्या-
 नि । निरूपितानि प्रकर्षेण । ततः सहर्षेणाभिहितमनेन । माम
 दृश्यते मयाप्यधुना कतराग्याभिषेको महामोहादिपरिकरितो
 मकरध्वजः । तथाहि ।

एष सिंहासनस्योऽपि जनमेनं धनुर्धरः ।

आह्वय्याह्वय निर्भिन्ते आकर्णान्तं गिलीमुखैः ॥

तैर्विद्धं विह्वलं दृष्ट्वा ततो लोकं सराजकम् ।

प्रहारजर्जरं चेत्यं विकारकरणाकुलम् ॥

महाकहकहध्वानैः मह रत्या प्रमोदितः ।

इत्ते तालान्विधायोच्चैर्हमत्येष नराधिपः ॥

सुहृतं सुहृतं देव वदन्त इति किङ्कराः ।

महामोहादयोऽप्यस्य हमन्तीमे पुरः म्रिताः ॥

तत्किमच यज्जना जन्पितेन ।

महाप्रसादो मे माम हत एवातुलस्त्वया ।

यद्राज्यलीलां भुञ्जानो दर्शितो मकरध्वजः ॥

विमर्शनोक्तं । वत्स कियद्दद्यापीदं । वज्रतरमत्र भवचक्रनगरे भव-
तान्यदपि द्रष्टव्यं । संभवन्त्यत्र भूरिप्रकाराणि प्रेक्षणकानि । प्रकर्षः
प्राह । माम त्वयि सप्रसादे दर्शके किं वा मम दर्शनकुतूहलं न
परिपूर्येत । केवलं मकरध्वजस्य समीपे महामोहरागकेसरिविषया-
भिलाषहासादयः सपत्नीकाः समुपसृज्यन्ते । अधुना मया ते तु
द्वेषजजेन्द्रारतिशोकादयो नोपसृज्यन्ते । तत् किमत्र कारणं । किं
नागतास्तेऽत्र मकरध्वजराज्ये । विमर्शनोक्तं । वत्स समागता एव
तेऽत्र भवचक्रनगरे न सन्देहो विधेयः । किं तु निवेदितमेव मया
यथाविभावतिरोभावधर्मकाः खल्वेतेऽन्तरङ्गलोकाः । ततस्ते द्वेषज-
जेन्द्रशोकादयोऽत्रैव तिरोभूतास्तिष्ठन्ति राज्ञः सेवावसरमपेक्षन्ते ।
एते तु महामोहादयो लब्धावसरतया राज्ञः सभायामाविर्भूताः
स्वनियोगमनुशीलयन्ति । किं तु प्रचण्डशासनः खल्वेव मकरध्वजन-
रेन्द्रः । ततोऽस्य राज्ये यस्य यावान्नियोगस्तेन तावाननुष्ठेयः । यस्य
यावन्माहात्म्यं तेन तावद्दर्शनीयं । यस्य यावद्यदाभास्यं तेन
तावत्तदेव दृष्टव्यं नाधिकमूनं वा । तथाहि । यद्यं लोलाक्षो राजा
महाशेखराजपुन्द्रेण निखिललोकाय जिता अप्यनेन मकरध्वजेन न
जानन्ति सपरिकरमेनं वन्धुभूतं मन्दन्ते तदिदं महामोहेन विहि-
तमयमेवास्य नियोगोऽत्रैव माहात्म्यमिदमेवाप्याभास्यमिति । यत्पु-
नरेते लोकाः प्रीतिमुदहन्तो वन्दन्ते हतहृत्पमात्मानमवगच्छन्ति
तदिदं रागकेसरिणा जनितं श्रद्धैव च नियोगमाहात्म्याभास्यगोच-

रभूतं । यत्पुनरेते लुभ्यन्ति शब्दादिषु कुर्वन्ति विकारगतानि
तदिदं विषयाभिलाषस्य विजृम्भितं नियोगादिकं च । यत्पुनरट्टा-
ट्टहासैर्हसन्ति दर्शयन्ति विन्वोकान् इदं हास्यस्य विलसितं । एवं
तत्पन्नौनामपि यथाहं शेषाणामपि नरपत्नीनां च डिम्भरूपाणां
च नियोगमाहाव्याभाव्यग्रहणव्यापाराः प्रतिनियता एव द्रष्टव्याः ।
यत्पुनरमी जनाः शब्दादिकं भोगजातमुपभुञ्जते सहर्षमनुकूलयन्ति
कलत्राणि स्तुवन्ति तेषां वक्त्राणि समाक्षिप्यन्ति गात्राणि सेवन्ते
मैथुनानि तत्रैवमादिके कर्मणि नैष मकरध्वजराजोऽन्यस्य नियोगं
ददाति किं तर्हि रत्या सह स्वयमेव कुर्वते । यतोऽस्यैव तत्र
कर्मणि सामर्थ्यं नान्यस्येति । तदेवं वत्स विद्यन्ते तत्र द्वेषगजेन्द्रशो-
कादयः । केवलं स्वकीयं नियोगावसरं प्रतीक्षन्ते । तेन नाविर्भ-
वन्ति ॥ प्रकर्षेणोक्तं । यद्येवं ततः किं शून्यीभूतोऽधुना चित्तवृत्तौ स
महामोहास्थानमण्डपः । विमर्शेणोक्तं । नैतदेवं । निवेदितमेव
तुभ्यं । कामरूपिणः खल्वमी अन्तरङ्गजनाः ततः समागताः सर्वेऽप्यत्र
मकरध्वजराज्ये । तथापि तन्महामोहास्थानं तदवस्थमेवास्ते । इदं
हि कतिचिद्दिनभावि मुहूर्तसुन्दरं मकरध्वजराज्यं । तत्तु महा-
मोहराज्यमाकाशप्रतिष्ठमनन्तकल्पविमर्दसुन्दरं अतः का तत्र विचल-
नाश्रद्धा । अन्यच्च । तत्समस्तभुवनव्यापकं महामोहराज्यमिदं
पुनरप्येव मानवावासपुरे मकरध्वजराज्यं । केवलं चिरन्तन-
स्थितिपालनव्यसनितया निजपादातैरपि स्वयमेव राज्ये
ऽभिपिक्तस्य पुरतोऽस्य मकरध्वजस्य महामोहनरेन्द्रोऽयमेवं
मृत्युभावमाशरति । तस्माद्विचलमेव भद्र तन्महामोहास्थानं

तत्र वर्तमाना एवामी नूनमत्र दृश्यन्ते । प्रकर्षेणोक्तं । नष्टो मे संग्रयोऽधुना ।

अचान्तरे करिवरादवतीर्णः स लोलाचो राजा प्रविष्टश्छि-
कायतने । तर्पिता मद्येन चण्डिका । विहितपूजः समुपविष्टस्तथा
एव चण्डिकायाः पुरोवर्तिनि महति परिसरे मद्यपानार्थं । ततः
सहैव तावता जनसमाजेन बद्धमापानकं । प्रकटितानि नानारत्न-
विघटितानि विविधमद्यभाजनानि । समर्पिताः समस्तजनानां
कनकचषकानिकराः । प्रवर्तिता मधुवाराः । ततो विग्रेषतः पीयते
प्रसन्ना । गीयते हिन्दोलकः । उपरि परिधीयते नवरत्नकः ।
दोषते वादनेभ्यः । विधीयते नर्तनं । अभिनीयते करकिसलयेन ।
विधीयते प्रियतमाधरविम्बं । अवदीर्यते रदनकोटिविस्तृभितेन ।
उपसीयते मदिरामदनिर्भरता । प्रसीयते लज्जाशङ्कादिकं ।
निमीयते दयितावदनेषु दृष्टिः । विक्षीयते गाम्भीर्यं । क्षीयते
जनैर्वाङ्मविजृम्भितेन । व्यवसीयते सर्वमकार्यमिति ॥ इत्य लोला-
चनृपतेः कनिष्ठो भ्राता रिपुकम्पनो नाम युवराजः । तेन मदप-
रवशतया कार्याकार्यमविचायांभिहिता निजा महादेवी रतिल-
क्षिता । यदुत । प्रियतमे नृत्य नृत्येति । ततः सा गुरुममद्यमति-
लज्जाभरात्तमापि लहयितुमशक्नुवती भर्तुरादेशं नर्तितुं प्रवृत्ता ।
तां च नृत्यन्तीमवलोकयमानो मनोहरतया तस्मावष्टम्य विकार-
कारितया मधुमदस्याचिप्रचित्तस्ताडितोऽनवरतपातिना गरजिक-
रेण स लोलाचो नृपतिर्मकरध्वजेन तां प्रति गाढमधुपपद्येतमा ।
न च शक्नोत्यध्वसातुं । स्थितः कियतीमपि वेलान् ॥ इत्य

भूरिमद्यपानेन मदनिर्भरं निषेष्टीभृतमापानकं । प्रलुठिताः सर्वे
 लोकाः । प्रवृत्ताश्चर्दयः । संजातमशुचिकर्दमपिच्छिलं । निपतिता
 वायसाः । समागताः सारमेयाः । अवलीढानि जनवदनानि ।
 प्रसुप्तो रिपुकम्पनः । जागर्ति रतिललिता ॥ अचान्तरे वशीकृतो
 महामोहेन क्रोडीकृतो रागकेसरिणा प्रेरितो विषयाभिलाषेण
 अभिभूतो रतिसामर्थ्येन निर्भिन्नो हृदयमर्मणि शरनिकरप्रहारैर्म-
 करध्वजेन म्रियमाण इवात्मानमचेतयमानः प्रचलितो लोलाक्षो
 रतिललितायह्वणार्थं वेगेन । प्राप्तस्तत्समीपं । प्रसारितौ बाहुदण्डौ ।
 ततः किमेतदिति चिन्तितं रतिललितया । क्वचितं तदाकृतम-
 नया । समुत्पन्नं साध्वसं । संजातं भयं । विगलितो मदिरामदः ।
 पलायितुं प्रवृत्ता गृहीता लोलाक्षेण । विमोचितोऽनयात्मा ।
 धावन्ती पुनर्गृहीता लोलाक्षेण । ततः पुनर्विमोच्यात्मानं प्रविष्टा
 तथ चण्डिकायतने । स्थिता चण्डिकाप्रतिमायाः पृष्ठतो भयेन कम्प-
 माना ॥ अचान्तरे देवगजेन्द्रस्य संपन्नो राजादेशः । आविर्भूतो-
 ऽद्यौ । दृष्टः प्रकर्षेण । स प्राह । माम स एष देवगजेन्द्रः सहितो
 निजडिम्बहूपैः । विमर्षेनोक्तं । वत्स संपन्नोऽस्य नियोगावसरः ।
 केवलमस्य विलसितमधुना विलोकयतु वत्सः । प्रकर्षेणोक्तं । एवं
 करोमि ॥ ततः प्रतिपन्नं देवगजेन्द्रेण राजशासनं । अधिष्ठितो लोलाक्षः ।
 चिन्तितमनेन । मारयाम्येनां पापां रतिललितां या मां विहायेत्यं-
 नयेति । गृहीतोऽनेन खट्वः । प्रविष्टचण्डिकायतने । मदिरामदा-
 न्यतया तद्वद्व्या विदारितानेन चण्डिका । नष्टा रतिललिता ।
 सहिमिगत्य तथार्थपुष्ययंपुत्र आयस्य आयसेति कृतो हाधारवः ।

विवुद्धो रिपुकम्पनः सहितो लोकेन । अभिहितमनेन । प्रियतमे
 कुतस्ते भयं । कथितमनया लोलाचचेष्टितं । ततोऽधिष्ठितः सोऽपि
 देशगजन्द्रेण । सस्यधं सतिरस्कारमाहृतोऽनेन रणाय लोलाचः ।
 प्रचुभिताः सुभटाः । समुत्थितानि शेषवनापानकानि । समुल्लसितः
 कलकलः । सस्रद्धं चतुरङ्गबलं । प्रादुर्भूतं गुन्दलं । ततश्चाविज्ञात-
 व्यतिकरतया मदिरामदपरवगतया च परस्परमेव कातरनराः
 कातरनरैः खरैः खरा वेगसरेर्वेगमरान्तरगैस्तुरगा वरकरभैर्वरकरभा
 रथवरै रथवराः कुञ्जरैः कुञ्जरास्तदपरैर्वरकुञ्जरैर्वरकुञ्जरा नरवर-
 प्रेरितैर्युष्मत्पितुमारब्धाः । संजातमकाण्डे बह्वजममर्दनं ॥ इतश्च तथा
 रिपुकम्पनेनाहृतो लोलाचयलितस्तदभिमुखं देशगजेन्द्राधिष्ठितः ।
 मदिरामदान्धतया क्षम्यौ तौ करवाल्युद्धेन । ततो गाढामर्षा-
 क्षिपातितोऽरिपुकम्पनेन लोलाचः । संजातो महाविघ्नवः । तमवलोक्य
 प्रविष्टौ नगरे विमर्शप्रकषैः । स्थितौ निरावाधस्थाने । विमर्शैर्नाक्तं ।
 वत्स दृष्टं देशगजेन्द्रमाहाव्यं । स ग्राह । सुष्टु दृष्टं माम तावतां
 विलासानामौदृशं पर्यवसानं । विमर्शैर्नाक्तं । भद्र मद्यपायिनामेवं-
 विधमेव पर्यवसानं भवति । मदिरामक्ता हि प्राणिनः कुर्वन्मद्यस्य-
 गमनानि न लक्षयन्ति पुरःस्मितं मारयन्ति प्रिययान्धवान् जन-
 पत्यकाण्डविह्वरं समाचरन्ति समस्तपातकानि भवन्ति सर्वजगत्सन्ता-
 पकाः निपात्यन्ते निष्प्रयोजनं मृता च गच्छन्ति दुर्गताः । किम-
 चाश्चर्यमिति ।

किं च ।

मघे च पारदार्ये च ये रताः सुद्रजनावः ।

तेषामेवंविधानर्थान् वत्स कः प्रष्टुमर्हति ॥

मद्यं हि निन्दितं सङ्घिर्मद्यं कलहकारणम् ।

मद्यं सर्वापदां मूलं मद्यं पापशताकुलम् ॥

न त्यजेद्भ्रमनं मद्ये पारदार्यं च यो नरः ।

यथायं वत्स लोलाचस्तथासौ लभते क्षयम् ॥

मद्यं च पारदार्यं च यः पुमांस्तात मुञ्चति ।

स पण्डितः स पुण्यात्मा स धन्यः स ह्यतार्थकः ॥

प्रकर्षेणोक्तं । एवमेतन्नास्त्यच संग्रहः । ततस्तथोक्तञ्च नगरे विचर-
तोर्गतानि कतिचिद्दिनानि । अन्यदा मानवावासपुरे राजकुला-
सखे दृष्टस्ताभ्यां पुरुषः । प्रकर्षेणोक्तं । माम स एष मिथ्याभिमानो
दृश्यते । विमर्शेणोक्तं । सत्यं स एवायं । प्रकर्षः प्राह । ननु राज-
सचित्तनगरे किलाविचलोऽयं । तत् कथमिहागतः । विमर्शेणोक्तं ।
एवं नाम मकरध्वजस्थोपरि सप्रमादो महामोहराजो येनास्य राज्ये
घटक्षलं निजक्षलं तदयानीतं । केवलं कामरूपितयायं मिथ्याभि-
मानो मतिमोहश्च यद्यपौहानीतौ दृश्येते तथापि तयोरेव राज-
सचित्ततामसचित्तपुरयोः परमार्थतस्तिष्ठन्तौ वेदितव्यौ । प्रकर्षेणोक्तं ।
माम कुत्र पुनरेषोऽधुना गन्तुं प्रवृत्तः । विमर्शेणोक्तं । भद्राकर्णय ।
योऽसौ दृष्टस्तथा रिपुकम्पनः स निहते लोलाचेऽधुना राज्येऽभि-
पिक्तः । तस्य चेदं भवनं । अतोऽयं मिथ्याभिमानः केनचित् कारणेनेदं
राजमदनं प्रदेष्टुकाम इव लक्ष्यते । प्रकर्षः प्राह । ममापीदं नर-
पतिनिकेतनं दर्शयतु मामः । विमर्शेणोक्तं । एवं करोमि । ततः
प्रविष्टौ तौ तत्र मृपतिगेहे ॥ इतश्च तस्य रिपुकम्पनभूपतेरस्ति

द्वितीया मतिकलिता नाम महादेवी । सा च तस्मिन्नेव ममये
दारकं प्रसूता । अथ तच्च आतमात्रे राजसूनौ भास्करोदये विक्रमित-
मिव तामरमं व्यपगततिमिरनिकरमिव गगनतलं विनिद्रमिव
सुन्दरजननयनयुगलं भुवनमिव स्वधर्मकर्मव्यापारपरायणं तद्राज-
भवमं राजितुं प्रवृत्तं । कथं । विरचिता मणिप्रदीपनिवहाः । विष्ता-
रिता मङ्गलदर्पणमात्राः । संपादितानि भूतिरक्षाविधानानि ।
निर्वर्तिता गौरमिह्वार्यैर्कर्मन्दावर्तग्रतपचक्ष्मेभ्यः । निवेष्टिताः मित-
चामरधारिण्यो विष्णामिन्यः । सतः प्रचलिता वेगेनाभ्यागम्यायिनो
भूपतेः सुतजन्ममहोत्सवं निवेदयितुं प्रियंवदिका । कथं ।

रभसोद्दामविश्वंस्तुल्यगमनं गमनमनुमितसुनूपुरचरणम् ।
चरणचक्षुस्तोषालितदृश्यं हृदयविकम्पस्फुरितमितम् ॥
स्फुरितमितमग्निनादितरमनं रमनाक्षयपयोधरमिषयम् ।
मिषयनिपातमक्षयितवदनं वदनग्रन्थाद्गोचोतितभुवनम् ॥
अपि य ।

मितमविम्वक्षोऽनुदुर्वारभरनिःपहा ।

तथापि रममाहाता वेगाद्भावति सा तदा ॥

निवेदिते मया राजपुत्रजन्ममहोत्सवे ।

आनन्दपुत्रकीर्त्तितनिर्भरः समपद्यत ॥

अथान्तरे प्रविष्टो मिथ्याभिमानः । ततोऽधिष्ठितमनेन रिपुह-
व्यमरोरं । ततः ।

तेनाद्यत्युचितोऽथो तदानीं रिपुहव्यः ।

न भान्ते न वा दिष्टे नापि भाति प्रवृत्तये ॥

चिन्तितं च पुनस्तेन विपर्यासितचेतसा ।
 अहो कृतार्थो वर्तेऽहमहो वंशसमुन्नतिः ॥
 अहो देवप्रसादो मे अहो लक्षणयुक्ता ।
 अहो राज्यमहो स्वर्गः संपन्नं जन्मनः फलम् ॥
 अहो जगति जातोऽहमहो कल्याणमाश्रिता ।
 अहो मे धन्यता सर्वमहो सिद्धं समीहितम् ॥
 अपुत्रेण मया योऽयमुपयाचितकोटिभिः ।
 प्रार्थितः सोऽद्य संपन्नो यस्तु मे कुलनन्दनः ॥
 ततः कटककेयूरशरकुण्डलमौक्तिकः ।
 निवेदिकायै लक्ष्मणे दीनाराणां सहायिताः ॥
 सप्तसप्तवर्गगात्रेण हर्षगद्गदभाषिणा ।
 प्रकृतौर्नां समादिष्टः सुतजन्ममहोत्सवः ॥
 ततो नरपतेर्वाक्यं श्रुत्वा मन्त्रिमहत्तमैः ।
 क्षणेन सद्ने तच्च वत किं किं विनिर्मितम् ॥

पवमनिहतनौरसङ्घातमध्यस्थितानेकधादःसमूहोर्ध्वपुच्छच्छटाघात-
 संपन्नकसोलमालाकुले यादृशः स्यान्निनादो महानौरधौ तत्र
 गेहे समन्तादथो तादृशस्वर्यसङ्घातघोषः क्षणादुत्थितः । तथा ।
 प्रवरमलयसम्भवचोदकश्रीरजातागुरुसोमकस्वरिकापूरकर्पूरनौरम-
 वाहोद्यमसंपन्नसत्कर्दमामोदसन्दोहनिप्यन्दबिन्दुप्रपूरेण संपादिताशेष-
 जन्तुप्रमोदं तथा रजसङ्घातविद्योतनिर्भरसूर्यप्रभाजालमञ्चारमासो-
 क्यते तत्तदा मन्दिरम् ॥

यञ्जनाटितकुञ्जकवामनकं प्रविधूर्णितकञ्चुकिहासकम् ।

जनदापितरक्षममूहचितं चुटितातुलमौक्तिकहारभृतम् ॥
 लसदुद्धटवेपभटाकुलकं ललनाजनलासविस्त्रासयुतम् ।
 वरखाद्यकपानकतुष्टजनं जनितं प्रमदादिति वर्धनकम् ॥
 अथ तादृशि वर्धनके निखिले प्रमदेन च नृत्यति भृत्यगणे ।
 अतिहर्षवग्नेन कृतोर्ध्वभुजः स्वयमेव जनते चिरं च नृपः ॥
 ततस्तत्तादृशं दृष्ट्वा महासंमर्दगुन्दलम् ।
 प्रकर्षः संशयापन्नः प्रत्याह निजमातुलम् ॥ .
 निवेदयेदं मे माम मद्दच कुतूहलम् ।
 किमितीमे रटन्त्युच्चैर्निर्वादितमुखा जनाः ॥
 अत्यर्थमुल्लसन्ते च किमर्थमिति मोदिताः ।
 किं चामौ मृत्तिकाभारं निजाङ्गेषु वहन्ति भोः ॥
 चर्मावमङ्गकाष्ठानि दृढमास्त्रोटयन्ति किम् ।
 विष्टासंभारमुक्त्रोक्तो मन्दं मन्दं चलन्ति किम् ॥
 किं वैष सदनस्यास्य नायकः प्रथिवीपतिः ।
 बालहास्यकरं मूढः करोत्यात्मविडम्बनम् ॥
 तद्वच कारणं माम यावन्नो ललितं मथा ।
 इदं तावन्ममाभाति महाकौतुककारकम् ॥
 विमर्शः प्राह ते वत्स कथ्यतेऽत्र निबन्धनम् ।
 यदस्य सकलस्यापि वृत्तान्तस्य प्रवर्तकम् ॥
 पश्यतस्ते प्रविष्टोऽत्र य एष नृपमन्दिरे ।
 मिथ्याभिमानसेनेदं तात सर्वे विजृम्भितम् ॥
 अयं हि राजा जातो मे स्रगुरेवं विचिन्तयन् ।

न माति देहे नो गेहे न पुरे न जगत्त्रये ॥
 ततो मिथ्याभिमानेन विक्कलीकृतचेतसा ।
 आत्मा च सकलस्येत्यं लोकोऽनेन विडम्बितः ॥
 न चेदं लक्षयत्येष नूनमात्मविडम्बनम् ।
 यतो मिथ्याभिमानेन वराकं मन्यते जगत् ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽस्य परमो रिपुः ।
 माम मिथ्याभिमानोऽयं यः खल्वेवं विडम्बकः ॥
 विमर्शः प्राह को वाच संग्रयो भद्र वस्तुनि ।
 निश्चितं रिपुरेवायं वन्दुरस्यं प्रभासते ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततो योऽस्य वशं गतः ।
 स एष नृपतिर्मांम कौटुशो रिपुकम्पनः ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स न भावरिपुकम्पनः ।

किंतु ।

वद्विर्वैरिपु शूरोऽयं तेनेदमभिधीयते ॥

इह च ।

यो वद्विः कोटिकोटौनामरीणां जयनक्षमः ।
 प्रभविष्णुर्विना ज्ञानं सोऽपि नान्तरवैरिणाम् ॥
 तन्नाम्य वत्स दोषोऽयं नापेयां शेषदेहिनाम् ।
 यतोऽच परमार्थेन ज्ञानाभावोऽपराध्यति ॥
 यस्मादज्ञानकाचाब्धाः किञ्चिदामाद्य कारणम् ।
 यान्ति मिथ्याभिमानस्य भुवमस्य वशं मराः ॥
 तेनाभिभूतचित्तास्ते यासा इव जमैः सह ।

विडम्बयन्ति चात्मानं यथैष रिपुकम्पनः ॥

ज्ञानावदातबुद्धीनां पुत्रे राज्ये धनेऽपि वा ।

लोकास्वर्थकरे जाते महत्यप्यस्य कारणे ॥

चित्ते न लभते ढौकं धन्यानामान्तरो रिपुः ।

वत्स मिथ्याभिमानो ऽयं ते हि मध्यस्थदेहिनः ॥

यावच्च कथयत्येवं विमर्शस्तत्र कारणम् ।

तावद्वाञ्छकुण्डारे नरौ द्वौ समुपागतौ ॥

प्रकर्षेणोदितं माम दृष्टेते काविमौ नरौ ।

स प्राह मतिमोहेन युक्तः शोकोऽधमागतः ॥

अत्रान्तरे स्मृतिकाश्टहे समुल्लसितः कर्णकोलाहलोन्मिथः
 पूत्काररावः । प्रधावन्ति स्म महाहाचारवं कुर्वाण नरपतेरभिसुखं
 दासचेत्यः । प्रशान्तमानन्दगुन्दलं । किमेतदिति पुनः पुनः पृच्छन्
 कातरौभूतो राजा । ताभिरभिहितं । चायस्व देव चायस्व । कुमारो
 भग्नलोचनो जातः । कण्ठगतप्राणैस्ततो धावत धावत । ततो
 वज्राहत इव संजगतो राजा । तथापि सत्त्वमवलम्ब्य सपरिकरो
 गतः स्मृतिकाश्टहे । दृष्टः स्वप्रभोद्गामितभवनभित्तिभागः संपूर्ण-
 क्षणधरः किञ्चिच्छेषजीवितव्यो दारकः । समाहृतं वैद्यमण्डलं ।
 पृष्टो वैद्याधिपतिः । किमेतदिति । स प्राह । देव समापतितो
 ऽस्य कुमारस्य सद्योधातो बलवानातङ्गः । स च प्रचण्डपवन इव
 प्रदीपमेगमुपसंहरति सद्यः पश्यातामेवाभ्याकं मन्दभाग्यानां । नृपति-
 राह । भो भो लोकाः शीघ्रमुपक्रमध्वं यथाशक्ता । कुमारं यो
 जीवयति सगौ राज्यं प्रयच्छामि स्वयं च पदातिभावं प्रतिपद्येऽहं ।

तदाकर्ण्य सर्वादरेण लोकैः प्रयुक्तानि भेषजानि वाहिता मन्त्राः
निबद्धानि कण्डकानि लिखिता रचा कृतानि भूतिकर्माणि नियो-
जिता विद्या वर्तितानि मण्डलानि संस्कृता देवता विन्यासितानि
तन्त्राणि । तथा कुर्वतामपि च गतः पञ्चत्वमसौ दारकः । अचा-
न्तरे कामरूपितया श्लोकमतिमोहार्था सपरिकरयोर्मतिकलिता-
रिपुकम्पनयोः कृतः शरीरानुप्रवेशः । ततश्च ।

हा हतास्त्रि निराशास्त्रि मुषितास्त्रीति भाषिणी ।

षायस्त्र देव देवेति वदन्ती नष्टचेतसा ॥

क्षणास्त्रिपतिता भूमौ मृतं वीक्ष्य कुमारकम् ।

सा देवी वज्रसङ्घातताडितेवातिविक्लवा ॥

हा पुत्र जात तातेति ब्रुवाणो मूर्खया यथा ।

राजापि पतितो भूमौ मुक्तः प्राणैस्तथैव सः ॥

ततो हाहारवो घोरो महाक्रन्दश्च भैरवः ।

जनोरस्ताडशब्दश्च क्षणेन समजायत ॥

अथ मुक्तविलोलकेशकं दलितविभूषणभग्नशङ्खकम् ।

रिपुकम्पनयोपितां शतैर्दृष्टदाक्रन्दनकं प्रवर्तितम् ॥

लालाविषवह्नकोटरं क्षुब्धं भूमितले सुदीनकम् ।

चक्षुक्षितकेशपाशकं दृष्टदाराटिविमोचनतत्परम् ॥

हाहा हाहेति सर्वतः करुणध्वानपरायणं जनम् ।

अथ वीक्ष्य न विस्मितेक्षणो बुद्धेः स्रगुरुवाच मातुलम् ॥

यदुत ।

किमेतैः क्षणमात्रेण हिना तत्पूर्वनर्तनम् ।

प्रकारान्तरतो लोकैः प्रारब्धं नर्तनान्तरम् ॥
 विमर्शेनोदितं वक्ष्यौ तौ दृष्टौ त्वया नरौ ।
 ताभ्यां निजप्रभावेण प्रविश्येदं प्रवर्तितम् ॥
 निवेदितं मया तुभ्यं यथैते नैव मुक्तलाः ।
 कुर्वन्त्यत्र पुरे लोकाः स्तनन्त्राः कर्म किञ्चन ॥
 किं तर्हि ।

यथा यथा स्ववैर्येण कारयन्ति शुभेतरम् ।
 अन्तरङ्गजनाः कर्म कुर्वन्त्येते तथा तथा ॥
 ततो मिथ्याभिमानेन तादृचं नाटिताः पुरा ।
 एताभ्यां पुनरौदृचं किं कुर्वन्तु वराककाः ॥
 सञ्ज्ञानपरिपूतानां मतिमोहो महात्मनाम् ।
 बाधां न कुरुते ह्येष केवलं शुभचेतसाम् ॥
 नापि शोको भवेत्तेषां बाधको भद्र भावतः ।
 धैरादावेव निर्णीतं समस्तं क्षणभङ्गुरम् ॥

अथ पुनः ।

पुचक्ष्वेहवशेनैव मतिमोहान्मृतो नृपः ।
 शोकस्तु कारयत्येवं प्रस्तापं करुणं जनैः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम किमत्र नृपमन्दिरे ।
 क्षणमात्रेण संजातमौदृगं महदहुतम् ॥
 किं वान्यत्रापि जायेत विद्वद्भिर्मदमौदृगम् ।
 विमर्शेनोदितं नात्र भवणके ऽतिदुर्लभम् ॥
 एतद्भिन्नं नगरं भद्र परस्परविरोधिभिः ।

अमुक्तमौदृशैः प्रायो विविधैः संविधानकैः ॥
 यावच्च मुक्तपूत्कारं दारुणाक्रन्दभीषणम् ।
 पताकाजालबीभत्सं विषमाहतडिण्डिमम् ॥
 उद्वेगहेतुस्ते भद्र नितरां जनतापकम् ।
 इदं हि स्नापकं रौद्रं न निर्गच्छति मन्दिरात् ॥
 तावदन्यच्च गच्छावो न युक्तं द्रष्टुमौदृशम् ।
 परदुःखं कृपावन्तः सन्तो नोद्वीक्षितुं क्षमाः ॥
 एवं भवतु तेमोक्ते निर्गतौ राजमन्दिरात् ।
 संप्राप्तौ हृष्टमार्गेषु ततः स्वस्वीयमातुलौ ॥
 अचान्तरे कृतस्नानिर्विश्राय रिपुकम्पनम् ।
 मृतं समुद्रस्नानार्थं पश्चिमे याति भास्करः ॥
 अयादित्ये तिरोभूते तिमिरेण मलौमयेः ।
 जगत्यशेषे संजाते बोधिते दीपमण्डले ॥
 गोधनेषु निवृत्तेषु विलीनेषु शकुन्तिषु ।
 वेताल्लेषु करालेषु कौशिकेषु विचारिषु ॥
 मूकौभूतेषु काकेषु निद्रिते मल्लिनीवने ।
 निशावशकलश्रेषु सुनिषु ब्रह्मचारिषु ॥
 रटसु चक्रवाकेषु रहितेषु स्वकान्तया ।
 उषससु भुजङ्गेषु सतोषे कामिनीजने ॥
 इत्थं प्रदोषे संपन्ने प्रहृष्टजनमानसे ।
 कश्चिन्निजापणदारे दृष्टस्ताभ्यां मच्छेत्तरः ॥
 सत्तुङ्गविष्टरे रम्ये निविष्टः किल स्त्रीसूतया ।

विनीतैर्वज्रभिर्दक्षैर्वणिक्पुत्रैर्विवेचितः ॥
 वज्रेन्द्रनीलवैदूर्यपद्मरागादिराशिभिः ।
 पुरतः स्थापितैस्तुत्रैर्नाशिताशेषतामसः ॥
 विकटैर्हाटकस्तोमै राजतैश्च पुरः स्थितैः ।
 दीनारादिमहाकूटैर्गर्वितोऽप्ये विवर्तिभिः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम किमित्येष महेश्वरः ।
 उन्नामितैकभूर्मन्दं वीचते मन्यरेक्षणः ॥
 अर्थिनां वचनं किं वा सादरं यज्जभाषितम् ।
 एष बाधिर्यहीनोऽपि नाकर्णयति लीलया ॥
 कृतप्राञ्जलयो नसा य एते चाटुकारिणः ।
 एतास्तो वीचते कस्मान्नृणतुल्याश्च मन्यते ॥
 दृष्ट्वा दृष्ट्वा च रत्नानि किञ्चिद्वात्वा मुहुर्मुहुः ।
 स्तब्धाङ्गः स्मिरवदनः किं भवत्येव वाणिजः ॥

विमर्शेनाभिहितं । भद्राकर्णय । अस्ति तस्यैव मिथ्याभिमानस्य
 स्थाङ्गभूतो धनगर्वो नाम वयस्यः । तेनाधिष्ठितोऽयं वराकः । तेना-
 धिष्ठितानामौदुग्धमेव स्वरूपं भवति ॥ अयं हि मन्यते । ममेदं
 रत्नकनकादिकं धनमहमस्य स्त्रीमी । ततः कृतकृत्योऽहं । संपन्नं
 अन्मनः फलं । मत्तो वराकं भुवनं । ततश्चेत्यविकारबहुलः परि-
 श्रवते न चाचयति धनस्वरूपं न चिन्तयति परिणामं नाक्षोचय-
 त्यायति न विचारयति तत्त्वं न गणयति क्षणनश्वरतामिति ।
 प्रकर्षः प्राह । माम योऽसौ रागकेसरिडिम्बरूपाणां मध्ये दृष्टो
 मया पञ्चमो डिम्बरः सोऽस्य निकटवर्ती दृश्यते । विमर्शेनोक्तं ।

सत्यमेतत्स एवायं ॥ अत्रान्तरे समायातः कश्चिद्भुजङ्गः । निविष्टो
महेश्वरसमीपे । याचितोऽनेनोत्सारकं महेश्वरः । दत्तोऽनेन ।
ततो रहसि स्थितस्य प्रकाशितदिक्चक्रवालं बद्धविधानर्घधरद्व-
घटितं दर्शितं भुजङ्गेन तस्य महेश्वरवाणिजकस्य मुकुटं । प्रत्यभि-
ज्ञातद्वानेन भुजङ्गः यथैव हेमपुराधिपतेर्विभीषणनृपतेः पदाति-
र्दुष्टशीलश्च । ततो नूनं हतमनेनेदं भविष्यति । अत्रान्तरे प्रवि-
ष्टोऽसौ रागकेसरितमयो वाणिजकग्ररीरे । ततस्तत्प्रतापाच्चिन्तित-
मनेन । भवतु नाम हतं तथापि ग्रहीतव्यमेवेदं मया । ततोऽभि-
हितोऽनेन भुजङ्गः । भद्र किं ते क्रियतां । भुजङ्गेनोक्तं । अस्यो-
चितं मूढं दत्त्वा गृह्यतामिदं भवतेति । तुष्टो वाणिजकः ।
तोषितो मूढ्येन भुजङ्गः । पलायितो वेगेन । गते च तस्मिंस्तत्पदा-
नुसारेण समागतं विभीषणराजबलं । लब्ध्वा कुतश्चिद्विक्रयवार्ता ।
प्राप्तः सलोम्नो वाणिजकः । गृहीतः पुरत एव लोकस्य ।

ततश्च क्षणमात्रेण लुप्तास्ते रत्नराशयः ।

बह्वोऽसावारट्क्षुचै राजकेन महेश्वरः ॥

इतस्ततो भयोद्भ्रान्ता वणिक्पुष्पाः सकिङ्कराः ।

सर्वेऽपि बान्धवैः सार्धं नष्टास्ते पार्श्ववर्तिनः ॥

ततो विलुप्तसर्वस्वः खजनैः परिवर्जितः ।

आबद्धलोम्नकः कण्ठे महारामभरोपितः ॥

भृत्या विलिप्तमर्वाङ्गस्तस्कराकारधारकः ।

स राजापथ्यकारीति निन्द्यमानः पृथग्जनैः ॥

महाकलकलध्वानसंपूरितदिगन्तरैः ।

नीयमानो नृपेणोक्तैः पुरुषैः क्षतताडनैः ॥
 विद्राणवदनो दीनः सर्वाग्रानाग्रविह्वलः ।
 तस्मिन्नेव क्षणे दृष्टः स ताभ्यामिभ्यवाणिजः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम किमिदं दृष्टमद्भुतम् ।
 किमिन्द्रजालं किं स्वप्नः किं वा मे मतिविभ्रमः ॥
 यदस्य क्षणमात्रेण न सा लीला न तद्भ्रमम् ।
 न ते लोका न तत्तेजो न गर्वो न च पौरुषम् ॥
 विमर्शेनोदितं वक्ष्ये सत्यमेतच्च विभ्रमः ।
 अत एव न कुर्वन्ति धनगर्वं महाधियः ॥
 धनं हि धर्मसंतप्रविहङ्गगलचञ्चलम् ।
 प्रीभोभ्राकान्तशार्दूलजिह्वातरलमौरितम् ॥
 इन्द्रजालमिवानेकदर्शिताद्भुतविभ्रमम् ।
 क्षणदृष्टविनष्टं च नीरवुद्बुदसन्निभम् ॥
 अस्य वाणिजकस्येदं तात दुर्नयदोषतः ।
 नष्टं महापदस्थानं जातं च विविधं धनम् ॥
 इहान्येषां पुनर्भद्रं दोषसंश्लेषवर्जिनाम् ।
 अपि नष्टेदिदं रिक्तं भवेच्च भयकारणम् ॥

तथाहि ।

येऽपि फूत्कृत्य फूत्कृत्य पादं मुञ्चन्ति भूतले ।
 तेषामपि क्षणार्धेन नष्टतीदं न संग्रहः ॥
 प्राप्नुवन्ति च दुःखानि धनिनो धनदोषतः ।
 जलज्वलनलुण्ठाकराजदायादतस्करैः ॥

अन्यच्चेदं धनं वत्स मेघजालमिवातुलम् ।

हतं प्रचण्डवातेन यदा याति कथंचन ॥

तदा नालोकयति रूपं न विगणयति परिचयं न निरूपयति
कुलीनतां नानुवर्तयति कुलक्रमं नाकलयति ग्रीवं नापेक्षते पाण्डित्यं
नालोचयति सौन्दर्यं नावरुध्यते धर्मपरतां नाद्रियते दानव्यसनितां
न विचारयति विशेषज्ञतां न लक्षयति सदाचारपरायणतां न
परिपालयति चिरस्नेहभावं भोररौकरोति सत्त्वसारतां न प्रमाणयति
शरीरलक्षणम् । किं तर्हि

गन्धर्वनगराकारे पश्यतामेव देहिनाम् ।

तद्धनं क्षणमात्रेण कापि न ज्ञायते गतम् ॥

आर्जितं बद्धभिः क्लेशैः पातितं जौवितं यथा ।

नष्टं तु यादृङ् नृत्यत्सु गटेऽपि तदौचितम् ॥

तथाप्यमौ महामोहनिहताः चुद्रजन्तवः ।

ईदृशेऽपि धने भद्रं चिन्तावद्धं वितन्वते ॥

अलीकधनगर्वेण विह्वलीभूतमामसाः ।

विकारकोटीः कुर्वन्ति यथैवैष महेश्वरः ॥

तदीदृशो धमस्येह पर्यन्तमात जन्मनि ।

परलोके पुनर्धारा धनाहुः स्वपरंपरा ॥

प्रकर्षेणोदितं माम येन स्यान्निश्चलं धनम् ।

तथा शुद्धविपाकं च स्यात् कल्याणमिषन्धनम् ॥

तत्तादृशं जगत्पत्र किमस्ति यत् कारणम् ।

किं वा न संभश्येव तदिदं मे निवेद्य ॥

विमर्गनोदितं तात संभवत्येव तादृशम् ।

कारणं विरक्तानां भोः केवलं तेन मौलिकः ॥

करोति वर्धनस्यैर्यं अजातं जनयेद्भनम् ।

अत्यन्तदुर्लभं भद्रं पुण्यं पुण्यानुबन्धि यत् ॥

यच्च ।

दद्या भूतेषु वैराग्यं विधिवद्गुरुपूजनम् ।

विशुद्धा गौलटत्तिश्च पुण्यं पुण्यानुबन्ध्यदः ॥

अथवा ।

परोपतापविरतिः परानुग्रह एव च ।

स्वचित्तदमनं चैव पुण्यं पुण्यानुबन्ध्यदः ॥

एतच्चान्यभवे धन्यैर्धैर्यपात्तमिहापि वा ।

स्थिरमेव धनं तेषां सुमेरोः त्रिस्वरं यथा ॥

अन्यच्च ते महात्मानस्तत्पुण्यपरिदौकितम् ।

बाह्यं तुच्छं मलप्रायं विश्वाय चणगत्वरम् ॥

योजयन्ति शुभे स्थाने स्वयं च परिभुञ्जते ।

न च तच्च धने मूर्खमाचरन्ति महाधियः ॥

ततश्च तद्धनं तेषां सत्पुण्यावाप्तजन्मनाम् ।

इत्थं विशुद्धबुद्धीनां जायते शुभकारणम् ॥

निन्द्ये बाह्ये महानर्थकारणे मूर्किता धने ।

शून्यास्ते दानभोगाभ्यां ये पुनः क्षुद्रजन्तवः ॥

इहैव चित्तमन्तापं घोरानर्थपरंपराम् ।

यत्ते क्षमन्ते यापिष्ठास्तत्र किं भद्रं कौतुकम् ॥

यदत्र परमार्थोऽयं मूर्खागर्वो धने सति ।
 न कार्यो दानभोगौ तु कर्तव्यौ तत्त्ववेदिना ॥
 यस्तु नैवं करोतुच्चैः स वराको निरर्थकम् ।
 अमूल्यकः कर्मकरः केवलं परिताम्यति ॥
 स्तेयदुर्नयगन्धोऽपि वर्जनीयश्च जानता ।
 अन्यथा जायते कष्टं यथास्थं वणिजो महत् ॥
 यावत्स कथयत्येवं बुद्धिसूत्रोः स्मृतातुलः ।
 अन्यस्तावत्समापन्नो वृत्तान्तस्तं निबोधत ॥
 दृष्टस्ताभ्यां युवा कश्चिद्वतीर्णो वणिकृपये ।
 दुर्बलो मलिनः चामो जरञ्जीवरधारकः ॥
 आपणे ग्रन्थिमुन्नोष्य रूपकैस्तेन मोदकाः ।
 स्रजः पर्णानि गन्धाश्च क्रीतं वस्त्रयुगं तथा ॥
 गत्वा च निकटे वाण्यां भक्षितं तेन भोजनम् ।
 संमानितं च ताम्बूलं स्वातः संपूरितोदरः ॥
 बद्धयामोटकः पुष्पैः सद्गन्धैर्वासितं वपुः ।
 ततः परिहिते वस्त्रे प्रस्थितो राजस्त्रीसंघा ॥
 निरीक्षतेऽभिमानेन निजदेहं पुनः पुनः ।
 समारयति चामोटं गन्धमाग्राय मोदते ॥
 प्रकर्षणेदितं माम क एष तरुणस्तथा ।
 क प्रस्थितः किमर्थे वा विकारैरिति भव्यते ॥
 विमर्शनेदितं वत्स महतीयं कथानिका ।
 लेशोद्देशेन ते किञ्चित् कथ्यते तन्निबेध मे ॥

समुद्रदत्तस्य सुतो वास्तव्योऽनैव पत्तने ।
 अयं हि रमणो नाम तरुणो भोगतत्परः ॥
 बालकालात्समारभ्य गणिकाव्यसने रतः ।
 अयं च रमणो भद्रं न चेतयति किञ्चन ॥
 गृहं समुद्रदत्तस्य रत्नसम्भारपूरितम् ।
 यदासीद्विभवैः पूर्वं विचित्रधनदालयम् ॥
 तदनेन दिनैः स्तौकैर्गणिकारतबुद्धिना ।
 अनाशककुटेस्तुल्यं विहितं पापकर्मणा ॥
 अधुना निधनो दीनः परकर्मकरो लघुः ।
 जातोऽयमौदृशः पापो दुःखार्तो निजकर्मणा ॥
 परकर्मकरत्वेन कतिचिद्रूपकानयम् ।
 अद्यागतः समासाद्य हृष्टे व्यसननाटितः ॥
 ततः परं पुनर्वत्स यदनेन विचेष्टितम् ।
 तद्वद्वमेव निःश्रेयं तया किं तत्र कथ्यताम् ॥
 अस्ति चात्र पुरे ख्याता गणिका मदनमञ्जरौ ।
 तस्याद्य कुन्दकलिका दुक्षिता धौवनोद्धटा ॥
 तस्यामामकचित्तेन नाग्रिता धनमद्ययः ।
 अनेन धनहीनस्य गेहान्निःसारितकथा ॥
 ततोऽद्य रूपकानेष कियतोऽप्यतिनिष्ठया ।
 संप्राप्य प्रस्थितस्तस्याः मदने रतकाम्यया ॥
 अपान्तरे मत्तुणोरमाहृष्टगरदारुणम् ।
 मरं मानुषरं वीक्ष्य प्रकर्षः प्राह मातुलम् ॥

रणाय रमणः । ततो गतेन दैन्यं प्राप्तेन नैर्लज्यं नीतेन क्लीवतां
 भयेनाभिभूतेन तेन रमणेनागत्य कृतं चण्डस्याङ्गुलीगृहीतदन्ते-
 नाष्टाङ्गपादपतनं । चायंस्व देव चायमेति भाषितानि करुणवच-
 नानि । संपन्ना चण्डस्य दया । ॥ मारितोऽसौ केवलं रोषोत्कर्षेण
 च्छिन्नोऽनेन रमणस्यामोटकः ओटिता नासिका विलुप्तौ कर्णौ
 विदलिता दशनपंक्तिः क्षूषितमधरोष्ठं विकर्तितौ कपोलौ उत्पा-
 टितमेकं क्षोचनं दन्तो महापार्ष्णिप्रहारः निःसारितो भवनात् ।
 हसितं सहस्रतालं मदगमञ्जरीकुन्दकलिकाभ्यां । प्रत्यायितश्चण्डो
 ऽपि पेशलवचनैः कृतो हतहृदयः । रमणस्तु निर्गच्छन्नितरां जर्ज-
 रितः प्रहारै राजलोकेन प्राप्तो नारकसमं दुःखं विद्युक्तः प्राणैः
 कृच्छ्रेण ॥

ततः प्रकर्षेणोक्तं । अहो मकरध्वजसामर्थ्यमहो भयविलसितं
 अहो कुट्टनीप्रपञ्चचातुर्यं अहो सर्वथा करुणास्थानं सोपहासप्रेक्षणक-
 प्रायं चेदं रमणचरितमिति । विमर्शेनोक्तं । वत्स ।

[ये] गणिकाव्यसने रक्ता भवन्त्यन्येऽपि मानवाः ।

तेषामेवंविधान्येव चरितानि न संग्रहः ॥

वस्तुभूषणताम्बूलगन्धमान्ध्रविलेपनैः ।

हताक्षो न पश्यन्ति महजाशुचिरूपताम् ॥

मंचरिणुमहाविष्टाकोष्ठिकाभिर्विमूढकाः ।

वाञ्छन्तस्ताभिराशेषं कुर्वन्त्येव धनचयम् ॥

ततो भिक्षाचरमाया भवन्ति कुलदूषणाः ।

न च मूढा विरज्यन्ते तामवस्थां गता अपि ॥

ततस्तो प्राप्नुवन्त्येव वेद्याव्यसननाटिताः ।
 एवंविधानि दुःखानि वत्स किं वाच कौतुकम् ॥
 चलचित्ताः प्रकृत्यैव कुलजा अपि योषितः ।
 चटुलत्वेन वेद्यानां तात कः प्रथमोचरः ॥
 कुलीना अपि भो नार्यः सर्वमायाकरणिकाः ।
 को मायां जीर्णवेद्यानां वत्स पृच्छेत्सकर्णकः ॥
 शेषाभिरपि नारीभिः स्नेहे दत्तो जलाञ्जलिः ।
 यस्यास्या गणिकास्नेहे स मूर्खः पटवद्वकः ॥
 अन्यस्मै दत्तस्केता वीक्षतेऽन्यं गृहे परः ।
 अन्यश्चित्ते परः पार्श्वे गणिकानामहो नरः ॥
 कुर्वन्ति चाटुकर्माणि धावत्स्वार्थः प्रपूर्यते ।
 द्युतसारं विमुञ्चन्ति निर्लाञ्छलक्रकं यथा ॥
 पुरापधमरमाया गणिकाः परिकीर्तिताः ।
 ये तास्यपि च गृध्यन्ति ते शम्भो न मनुष्यकाः ॥
 तस्मादेवविधं नूनमन्येषामपि देहिनाम् ।
 चरितं यैः कृतं पापैर्गणिकाव्यसने मनः ॥

प्रकर्षेणोक्तं । मत्तमेतन्नास्त्यत्र सन्देहः । ततोऽतिशङ्कितस्ताभ्यां
 कश्चिदेवमन्दिरे राक्षिगेयः ॥

अचान्तरे गलत्तारा कुपितध्वान्तकेशिका ।
 नभःश्रीः पाण्डुरा जाता रोगाघातेव घालिका ॥
 आदधानः श्रियं तस्या निजवीर्येण भास्करः ।
 कारुणादिव भङ्गातः सप्रभावो भिषग्वरः ।

हा माम माम पश्य त्वं शरेण रमणं नरः ।
 कथिदेष निहन्त्युच्चैस्तदेनं ननु वारय ॥
 विमर्गनोदितं वत्स स एष मकरध्वजः ।
 धर्यया निर्गतो रात्रौ भयेन सह लीलया ॥
 वर्तते को ममाज्ञायां को वा नेत्यत्र पत्तने ।
 परीक्षार्थं जनोक्तापवेपकर्तव्यचेतसाम् ॥
 शरमाकृत्य वीर्येण तदेव रमणो ननु ।
 अनेनैव गृहं तस्या वराको वत्स नीयते ॥
 तत्किं ते वारणेनास्य यदनेन पुरस्कृतः ।
 रमणोऽनुभवत्येष तन्निभास्य कौतुकम् ॥
 एवं भवतु तेनोक्ते तौ गतौ गणिकागृहे ।
 दृष्ट्वा च कुन्दकलिका गृहदारेऽतिचर्चिता ॥
 तदभ्यर्णे विमर्गेन कुक्षिता निजनासिका ।
 निष्पूतं धूनितां ग्रीष्मं वालितान्यत्र कन्धरा ॥
 ततो हाहेति जल्पन्तमुदिशं तं स्वमातुलम् ।
 प्रकर्षः प्राह ते माम किं व्यलीकस्य कारणम् ॥
 स प्राह वसनच्छन्नां पुष्पासङ्कारभारिताम् ।
 किमेनां निकटे त्वं नो वीचसेऽऽचिकोष्ठिकाम् ॥
 तदस्या दूरतः स्थित्वा देगे गन्धविवर्जिते ।
 दृष्टान्तो योऽत्र जायेत पश्चावस्तं निराकुलौ ॥
 निष्किद्रा च भवेत् काचिदशचेरपि कोष्ठिका ।
 इयं तु नवभिदरिः चरत्येवातिमुत्कृष्टा ॥

ततोऽरुणप्रभाभिन्ने पूर्वे गगनमण्डले ।
 जाते रक्तेऽभ्रसङ्घाते गतच्छाये निशाकरे ॥
 तस्करेषु निलीनेषु लपत्सु कृकवाकुषु ।
 कौशिकेषु च मूकेषु कुररेषु विराविषु ॥
 स्वकर्मधर्मव्यापारच्छलेनेव कृतादरम् ।
 सर्वे तदा जगज्जातमारोग्यार्थं नभःश्रियः ॥
 अथोदिते सहस्रांगौ प्रबुद्धे कमलाकरे ।
 सङ्गमे चक्रवाकानां जने धर्मपरायणे ॥
 विमर्गः प्राह ते वत्स महदच सुदुःखलम् ।
 भवचक्रं च विस्तीर्णं नानावृत्तान्तसङ्कुलम् ॥
 श्लोककालावधिः श्रेयो द्रष्टव्यं वज्र तिष्ठति ।
 न शक्यते ततः कर्तुमेकैकस्यानवीक्षणम् ॥
 तदिदं वचनं तात मामकीनं समाचर ।
 अकालहीनं ते येन पूर्यते तत्कुदुःखलम् ॥
 य एष दृश्यते तुङ्गः शुभ्रः स्फटिकनिर्मलः ।
 महाप्रभावो विस्तीर्णो विवेको नाम पर्वतः ॥
 आरूढैर्दृश्यते भद्र समस्तमिह पर्वते ।
 इदं विविधवृत्तान्तं भवचक्रं महापुरम् ॥
 तद्वारुद्धतां तात निपुणं च विलोक्यताम् ।
 यच्च न शायते भगवत् पृथ्वातामेव तज्जनः ॥
 यतोऽशाश्विस्तवृत्तान्तो विदिते भगवे तव ।
 पथादपि न जायेत चित्तौमुक्तं कदाचन ॥

एवं भवतु तेनोक्ते समारूढौ च पर्वते ।
 अथ तत्र विवेकाख्ये तुष्टौ खस्रीयमातुखौ ॥
 प्रकर्षः ग्राह्य मामैष रमणीयो महागिरिः ।
 दृश्यते सर्वतः सर्वं भवचक्रं मयाधुना ॥
 किं तु देवकुले माम नमो ध्यानपरायणः ।
 वेष्टितः पुरुषैर्दीनः क्षामो सुत्कलकेग्नकः ॥
 नष्टुकामो दिगालोकी सेटिकाशुभ्रहस्तकः ।
 दृश्यते पुरुषः कोऽयं पिशाचाकारधारकः ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स विख्यातातुलसंपदः ।
 कुबेरसार्धवाहस्य सूतुरेष कपोतकः ॥
 धनेश्वर इति ख्यातमभिधानं प्रतिष्ठितम् ।
 अस्य पूर्वगुणैः पश्चादाहृतोऽयं कपोतकः ॥
 अनर्घरत्नकोटीभिः पूरितं पापकर्मणा ।
 अनेनापि पितुर्मेघं यथाग्रामसदृशं कृतम् ॥
 धूतेषु रतचित्तोऽयं न चेतयति किञ्चन ।
 निर्वाहिते धने स्त्रीये धूतार्थं चौरिकापरः ॥
 चौर्यं पुरे ऽत्र कुर्वाणो भ्रूरीवाराः कदर्थितः ।
 राज्ञासामान्यपुत्रत्वात्केवलं न विनाशितः ॥
 अथ रात्रौ पुनः सर्वं क्षारितं कर्पटादिकम् ।
 ततो व्यसनतप्तेन मय्यकेन कृतः पणः ॥
 एभिरेव महाधूर्त्तैर्वराकः कितवैर्जितः ।
 गिरीऽपि स्नातुमिच्छद्भिरधुनैव विनाश्यते ॥

नष्टुमेभ्यो न शक्नोति स्वपापभरपूरितः ।
 दुर्दैर्वितर्ककल्लोलैः केवलं परितप्यते ॥
 प्रकर्षः ग्राह न ज्ञातं किमनेन तपस्विना ।
 द्यूतं हि देहिनां लोके सर्वानर्थविधायकम् ॥
 धनव्ययकरं निन्द्यं कुलश्रीलविदूषणम् ।
 प्रसूतिः सर्वपापानां लोके लाघवकारणम् ॥
 संक्षिप्तचेतसो मूलमविश्वासकरं परम् ।
 पापैः प्रवर्तितं द्यूतं किमनेन न लक्षितम् ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स महामोहमहीपतेः ।
 वराकः किं करोत्येष द्यौ वयः सैन्यवर्तिनः ॥

यतः ॥

महामोहहता येऽत्र विशेषेण नराधमाः ।
 द्यूते न एव वर्तन्ते प्राप्नुवन्ति च तत्फलम् ॥
 द्यावच्च कथयत्येवं विमर्शः किल चेष्टितम् ।
 तावन्नोदितमेवोच्चेः कितवैस्तस्य मस्तकम् ॥
 प्रकर्षः ग्राह ये माम महानर्थविधायकम् ।
 रमन्ते द्यूतमैव तेषामेवंविधा गतिः ॥
 तं मातुलोऽप्रवीक्षद्द्र सम्यक् संलक्षितं त्वया ।
 न द्यूते रक्तचित्तानां सुखमत्र परच वा ॥
 अचान्तरे महारण्ये निपपात कथंचन ।
 दृष्टिः प्रकर्षमंशस्य नीलाजदललासिनी ॥
 ततश्च तन्मुखं हन्तं कृत्वा स ग्राह मातुलम् ।

क एष तुरगारूढः प्रखिन्नः श्रमपीडितः ॥
उद्गीर्णहेतिः पापात्मा जीवमारणतत्परः ।
स्वयं दुःखपरीतोऽपि दुःखदो ऽरण्यदेहिनाम् ॥
मध्याह्नेऽपि पिपासार्तो बुभुक्षाक्षामकुक्षिकः ।
जम्बुकं पुरतः कृत्वा प्रधावन्नुपलभ्यते ॥

विमर्शेनोक्तम् ।

अथैव मानवावासे विद्यते चान्तरं पुरम् ।
ललितं नाम तस्यार्थं राजा ललननामकः ॥
मृगयाव्यसने सक्तो न लक्षयति किञ्चन ।
अथमत्र महारण्ये तिष्ठत्येव दिवानिशम् ॥
सामन्तैः स्वजनैर्लोकैस्तथा मन्त्रिमहत्तमैः ।
वार्थमाणोऽपि गैवास्ते मांसखादनलालसः ॥
वीदन्ति राज्यकार्याणि विरक्तं राजमण्डलम् ।
ततस्तं तादृशं वीक्ष्य चिन्तितं राज्यचिन्तकैः ॥
नोचितो राज्यपट्टाय ललनोऽयं दुरात्मकः ।
ततः पुत्रं व्यवस्थाप्य राज्ये गेहाद्वहिष्कृतः ॥
तथाप्याखेटके रक्तो मांसलो लो नराधमः ।
एकाकी दुःखितोऽरण्ये नित्यमास्ते पिशाचवत् ॥

इह च वत्स ।

परमारितजीवानां पित्रितं योऽपि खादति ।
इहामुत्र च दुःखानां यद्वृत्तेः मोऽपि भाजनम् ॥
यस्तु क्रूरो महापापः स्वयमेव निहन्तति ।

स्फुरन्तं जीवसङ्घातं तस्य मांसं च खादन्ति ॥
 तस्येह यदि दुःखानि भवन्त्येवंविधानि भोः ।
 परत्र नरके पातो वत्स किं तत्र कौतुकम् ॥
 वीभत्समशुचेः पिण्डो निन्द्यं रोगनिबन्धनम् ।
 क्षमिजालोत्सर्षणं मांसं भक्षयन्तीह राक्षसाः ॥
 येस्त्विदं धर्मबुद्धौव भक्ष्यते स्वर्गकाम्यया ।
 कालकूटविषं नूनमद्युक्ते जीवितार्थिनः ॥
 अहिंसा परमो धर्मः स कुतो मांसभक्षणे ।
 अयं हिंसा भवेद्धर्मः स्वादग्निर्हिमग्रीतलः ॥

किमपि वडना ।

धर्मार्थं रसगृह्या वा मांसं खादन्ति ये नराः ।
 निघ्नन्ति प्राणिनो वा ते पथ्यन्ते नरकाग्निना ॥

अन्यथा ।

यथा गोमायुघाताय ताम्रत्येष निरर्थकम् ।
 आखेटके रतात्मानस्तथैवान्येऽपि जन्तवः ॥
 यावच्च वर्णयत्येवं विमर्शस्तस्य चेष्टितम् ।
 तावत्सलनवृत्तान्तो यो जातस्तं निबोधत ॥
 स जम्बुकविनाशार्थं धावन्नुच्चैर्दुरुत्तरे ।
 सतुरङ्गो महागते पतितोऽधोमुखस्तले ॥
 ततः संचूर्णिताङ्गोऽसौ चुचमानो हयेन च ।
 अशान्तो विरटन्नुच्चैस्तथैव निधनं गतः ॥
 ततः प्रकर्षणाभिहितम् ।

अधुनैवासुना प्राप्तं मृगयाव्यसने फलम् ।
 विमर्शः प्राह न फलं पुष्पमेतद्विभाव्यते ॥
 फलं तु नरके घोरं स्यादेवंविधकर्मणाम् ।
 तथापि मूढाः खादन्ति मांसं हिंसन्ति देहिनः ॥
 इतश्च राजपुरुषैर्जिह्वासुत्पाद्य दारुणैः ।
 तप्तं ताप्तं नरः कश्चित्पाय्यमानो निरीक्षितः ॥
 ततो दयापरीतात्मा प्रकर्षः प्राह मातुलम् ।
 हाहा किमेष पुरुषो निर्घृणैर्माम् पीड्यते ॥

विमर्शनोक्तं । भद्राकर्णध । अयं पुरुषोऽत्रैव मानवावामान्तर्भूते
 चणकपुरे वास्तव्यो महाधनः सुमुखो नाम सार्यवाहः । अयं च वास्त-
 काक्षादारभ्य वाक्पादव्यवसनी । ततो लोकैर्गुणनिष्पन्नमस्य दुर्मुख
 इति नाम प्रतिष्ठितं । प्रकृत्यैव चास्य प्रतिभासते स्त्रीकथा रोचते
 भक्तकथा मनोभीष्टा राजकथा इहयिता देशकथा सर्वथा जल्पे सति
 न कथंचिज्जितुष्टं धारयितुं पारयति । इतश्च चणकपुराधिपतिरेव
 तीव्रो नाम राजा गतो रिपूणामुपरि विक्षेपेण । लग्नमायोधनं ।
 जिता रिपवः । इतश्च निर्गते तस्मिन्नास्त्राधिकायां प्रसुप्तानेन
 राजकथा । यदुत प्रवत्सस्ते रिपवः पराभविष्यन्ति राजानं आग-
 मिष्यन्ति ते पुरदुष्टनाथं ततो यथा शक्त्या पलायध्वं यूयं । तदा-
 कर्ष्यं नष्टं समस्तं पुरं । समागतो राजा । दृष्टं तच्चिरुदमं चणकपुरं ।
 किमेतदिति पृष्टमनेन । कथितः केनचिद्भूतिकरः । कुपितो दुर्मुख-
 स्योपरि तीव्रनरेन्द्रः । ततः पुनरावाभिते पुरे प्रख्याप्य तं दुर्वचन-
 भाषणमपरार्धं पौराणामेवंविधो ऽस्य दण्डो निर्वर्तितो राज्ञेति ॥

प्रकर्षेणोदितं माम महाकष्टकमीदृशं ।
 यदुर्भाषणमात्रेण संप्राप्तोऽयं वराककः ॥
 मातुलेनोदितं वत्स विकथासक्तचेतसाम् ।
 अनियन्त्रिततुण्डानां कियदेतदुरात्मनाम् ॥
 इत्थं हि कुरुते वैरं देहिनां निर्निमित्तकम् ।
 विधत्ते जमसन्तापं मुत्कला भद्र भारती ॥
 ते धन्यास्ते महात्मानस्ते द्वाध्यास्ते मनस्विनः ।
 ते वन्द्यास्ते दृढास्तत्ते ते जगत्सन्तोषमाः ॥
 येषां मिताचरा सत्या जगदाल्लादकारिणी ।
 काले सद्बुद्धिपूर्ता च वर्तते भद्र भारती ॥
 ये तु मुत्कलवाणीका वदन्तेऽर्दवितर्दकम् ।
 तैरैव महानर्था नेदृशा वत्स दुर्लभाः ॥
 सुस्मिष्टा मोचयत्येषा भारती तात देहिनम् ।
 उच्छृखला पुनर्वत्स तमेधा बन्धयत्यलम् ॥
 तदस्य विकथामूलं दुर्भाषाव्यसने फलम् ।
 इदमीदृशमापन्नं परलोके च दुर्गतिः ॥
 अचान्तरे प्रकर्षेण राजमार्गं निपातिता ।
 दृष्टिर्दृष्ट्य तत्रैकः शुक्रवर्णधरो नरः ॥
 ततः पप्रच्छ तं वीक्ष्य क एष इति मातुलम् ।
 तेनोक्तं वत्स हर्षोऽयं रागकेसरिसैनिकः ॥
 अस्त्यत्र मानवावासे वामवो नाम वाणिजः ।
 इदं च दृश्यतेऽभ्यर्णं तस्य गेहं महाधनम् ॥

बालकालवियुक्तस्य वयस्योऽत्यन्तवल्लभः ।
 धनदत्तः समायातो वासवानन्ददायकः ॥
 इदं कारणमुद्दिश्य भवनेऽच प्रवेक्ष्यति ।
 अयं हर्षः प्रविष्टस्य पश्य किं किं करिष्यति ॥
 ततो विस्फारिताक्षोऽसौ प्रकर्षस्तन्निरीक्षते ।
 इतस्तु वासवस्तेन धनदत्तेन मौलितः ॥
 ततः प्रविष्टस्तद्देहे स हर्षः सकुटुम्बके ।
 संजातं च वशिष्मोहं दृष्ट्वा नन्दसुन्दरम् ॥
 आहता बान्धवाः सर्वे प्रवृत्तस्तु महोत्सवः ।
 ततो नृत्यन्ति गायन्ति वादिता नन्दमर्दलाः ॥

अपि च ।

वरभूषणसूज्ज्वलवेषधरं प्रमदोद्धुरखादनपानपरम् ।
 धनदत्तसमागमजातसुखं तदभूदथ वासवमेहमुखम् ॥
 अथ तादृशि विस्मयसञ्जनके क्षणमात्रविवर्धितवर्धनके ।
 निजमाममवोचत बुद्धिसुतः प्रविलोकनकौतुकतोषयुतः ॥

यदिदं वेक्षते माम् सर्वमर्दवितर्दकम् ।
 वासवीयमृहं तत्किं तेन हर्षेण नाटितम् ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स साधु साधु विनिश्चितम् ।
 अकाण्डमदनसोभे हर्ष एवात्र कारणम् ॥
 अत्रान्तरेऽतिवीभत्सः क्षणवर्णधरो नरः ।
 दृष्टो दारि प्रकर्षेण तस्य वामवसदानः ॥
 ततस्तेनोदितं माम् क एष पुरुषाधमः ।

विमर्शनोक्तम् ।

वत्स शोकवयस्योऽयं विषादो नाम दारुणः ॥

यश्चैष पथिकः कश्चित्प्रवेष्टुमिह वाञ्छति ।

प्रविष्टोऽत्र विषादोऽयं भवनेऽत्र प्रवेक्ष्यते ॥

ततः प्रविश्य पान्येन तेन वासवसन्निधौ ।

एकान्ते वासवस्यैव गुह्यं किञ्चिन्निवेदितम् ॥

अत्रान्तरे प्रविष्टोऽसौ विषादस्तच्छरीरके ।

मूर्ख्या पतितस्यासौ वासवो नष्टचेतनः ॥

हा हा किमेतदित्युच्चैर्विलपन्निखिलो जनः ।

ततः समागतस्तस्य निकटे भयविन्दुस्तः ॥

अथ वायुप्रदानाद्यैः धुनः संजातचेतनः ।

प्रलापं कर्तुमारब्धः सविषादः स वासवः ॥

कथम् ।

हा पुत्र तात वत्सातिसुकुमारशरीरक ।

दृष्ट्वा तव संजाता कावस्या मम कर्मणा ॥

निर्गतोऽस्मि ममापुण्यैर्वत्स वारयतो मम ।

दैवेन निर्धृष्टेनदं तव जात विनिर्मितम् ॥

हा हतोऽस्मि निराशोऽस्मि मुषितोऽस्मि विलक्षणः ।

एवं व्यवस्थिते वत्स नयि किं मम जीवति ॥

यावच्च प्रलपत्येवं स पुष्येहकातरः ।

तावद्विषादः सर्वेषु प्रविष्टः स्वजनेष्वपि ॥

अथ ते तस्य माहात्म्यात्सर्वे वासवस्यान्धवाः ।

हाहारवपरा गाढं प्रलापं कर्तुमुद्यताः ॥

ततश्च ॥

क्षणेन विगतामन्दं दौनविह्वलमानुषम् ।
 रुदन्नारीजमं मूढं जातं वासवमन्दिरम् ॥
 ततस्तत्तादृशं दृष्ट्वा प्रकर्षः प्राह मातुलम् ।
 किमिदं माम् संजातं गृहेऽव प्रेक्षणान्तरम् ॥
 विमर्शः प्राह तत्तुभ्यमादावेव निवेदितम् ।
 मया यथान्तरायत्ता बहिरङ्गा इमे जनाः ॥
 ततश्चेदं तथा पूर्वं हर्षेण प्रविनाटितम् ।
 अद्युगा जाटयत्येवं विषोदोऽसौ वराककम् ॥
 तदपि भदने लोकाः किं कुर्वन्तु तपस्विनः ।
 ये हि हर्षविषादाभ्यां क्षणार्धेन विडम्बिताः ॥
 प्रकर्षः प्राह किं गृह्यं कर्णार्थविवर्तिना ।
 अनेन वासवस्यास्य पुरुषेण निवेदितम् ॥
 विमर्शानोदितं वत्स समाकर्णय साम्प्रतम् ।
 अस्त्यस्य दर्धनी गाम् पुत्रो हृदयवज्रमः ॥
 स चैक एव पुत्रोऽस्य यौवनस्यो मनोहरः ।
 उपयादितकोटीभिर्जातो विनयतत्परः ॥
 अनेन वार्यमाणोऽपि स धनार्जनकाम्यया ।
 प्रविधाय महामार्गं गतो देशान्तरे पुरा ॥
 स चोपायं धनं भूरि स्वदेशागमकामुकः ।
 कादम्ब्यां महाट्यां गृहीतो वत्स तत्करैः ॥

विलुप्तं धनसर्वस्वं हतः सार्यः सवान्भवः ।
 यद्धा गृहीता बन्धश्च तस्करैर्धनकामिभिः ॥
 तासां मध्ये गृहीतश्च वर्धनः क्रूरकर्मभिः ।
 स सार्यवाह इत्येवं वादिभिर्भद्र तस्करैः ॥
 नीत्वा पक्षिं ततोऽनेकयातमाश्रितपौडितः ।
 स शौरैर्विहितो वत्स वर्धनो धनवाञ्छया ॥
 अयं च पुरुषस्तस्य सर्वदा पादधावकः ।
 वत्स सल्लभको नाम गृहजो दासदारकः ॥
 ततस्तत्तादृशं दृष्ट्वा स्वामिनं शौरपौडितम् ।
 नृणां कथंचिदायातो वृत्तान्तस्य निवेदकः ॥
 निवेदिते च वृत्तान्ते तथा बाधवाणिजः ।
 यदकार्षीत्त्वया तच्च दृष्टमेव ततः परम् ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम् प्रलापाक्रन्दरोदनैः ।
 किममीभिः परित्राणं तस्य संजमितं कृतैः ॥
 विमर्शेणोदितं वत्स नेतदेवं तथापि च ।
 एवमेते प्रकुर्वन्ति विषादेन विनाशिताः ॥
 धनदत्तागमं प्राप्य ये हर्षवशवर्तिनः ।
 वर्धनापदमासाद्य विषादेन च बाधिताः ॥
 तेषां हर्षविषादाभ्यामेतेषां पौडितात्मनाम् ।
 कौटुम्भी वा भवेत्तात पर्यालोचितकारिता ॥

ततश्च ।

अवीक्ष्य वस्तुनस्तान्ममालोष्य क्षिप्तोदितम् ।

एते विडम्बयन्त्येवमात्मानं तद्वशानुगाः ॥

किं च ।

नाच केवलमौदृचं वासवीये गृहोदरे ।

आभ्यां हर्षविषादाभ्यां प्रेक्ष्यं वत्स नाव्यते ॥

किं तर्हि ।

सर्वत्र भवसक्रेऽस्मिन् कारणैरपरापरैः ।

एतौ ज्ञातयतो नित्यं जनमेनं गृहे गृहे ॥

यतः ।

पुत्रं राज्यं धनं मित्रमन्यदा सुखकारणम् ।

हर्षस्यास्य वशं चान्ति प्राप्तास्मिन् मूढजन्तवः ॥

ततस्ते तत्परायत्ताः सद्बुद्धिविकला नराः ।

वत्स किं किं न कुर्वन्ति ह्यस्यस्थानं विवेकिनाम् ॥

न चिन्तयन्ति ते मूढा यथेदं पूर्वकर्मणा ।

पुत्रराज्यादिकं सर्वं जन्तूनामुपपद्यते ॥

ततः कर्मपरायस्ते तुच्छे बाह्येऽतिगलरे ।

कथंचित्तत्र संपन्ने हर्षः स्यात्केन हेतुना ॥

तथा ।

विषादेन च बाध्यन्ते वियोगं प्राप्य वधमेः ।

अनिष्टैः संप्रयोगं च नानाव्याधिग्रस्तानि च ॥

याधिताय विषादेन सदामौ मूढदेहिनः ।

आक्रन्दनं मनस्तापं दैन्यमेवं च कुर्वते ॥

न पुनर्भावयन्ते यथेदं पूर्वसंचितैः ।

कर्मभिर्जनितं दुःखं विषादावसरः कथम् ॥

अन्यच्च ।

विषादो वर्धयत्येव तद्दुःखं तात देहिनाम् ।

न चाणकारकस्त्राणं केवलं शुभचेष्टितम् ॥

यतः ॥

दुःखानि पापमूलानि पापं च शुभचेष्टितैः ।

सर्वं प्रलीयते वत्स ततो दुःखोद्भवः कुतः ॥

प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततः सुन्दरचेष्टिते ।

वरमेभिः कृतो यन्नो न विषादस्य शासने ॥

विमर्शेनाभिहितम् ।

चाह चारुदितं वत्स केवलं मूढजनवः ।

इदमेते न जानन्ति भवचक्रनिवासिनः ॥

अन्यथाच ॥

कियन्ति संविधानानि शृङ्गयाहिकया तव ।

मया निवेदयिष्यन्ते नगरे पारवर्जिते ॥

इतश्च ।

अस्य स्वरूपविज्ञाने बलवन्ते कुतूहलम् ।

अतः समासतो वत्स तुभ्यमेतन्निवेदये ॥

चारुढः पर्वते तात विवेकाख्येऽत्र निर्मले ।

इदं विलोकयत्येव रूपतः किं निवेद्यताम् ॥

राणतस्तु पुनर्वत्स वर्धमानं मया स्फुटम् ।

इदं यथाद्रुष्यस्व भवचक्रं महापुरम् ॥

अवान्तरपुरैर्वत्स भूरिभिः परिपूरितम् ।
 यद्यपीदं तथाप्यत्र श्रेष्ठं पुरचतुष्टयम् ॥
 एकं हि मानवावासं द्वितीयं विबुधालयम् ।
 तृतीयं पशुसंस्थानं चतुर्थं पापिपञ्चरम् ॥
 एतानि तानि चत्वारि प्रधानानीह यत्तने ।
 पुराणि व्यापकानीति सर्वेषां मध्यवर्तिनाम् ॥
 तत्रेदं मानवावासं महामोक्षादिभिः सदा ।
 अन्तरङ्गजनैर्याप्तमेतैः कलकलाकुलम् ॥

कथम् ।

क्वचिदिष्टजनप्राप्तौ तोषनिर्भरमानुषम् ।
 क्वचिद्व्यजनासक्तोर्विमनोभूतदुर्जनम् ॥
 क्वचिद्वनलवावाप्तिजनितानन्दसुन्दरम् ।
 क्वचिद्विष्णुनाशोत्थदहस्यन्तापतापितम् ॥
 क्वचिदुर्लभसत्सुखजन्मोद्भूतमहोत्सवम् ।
 क्वचिदत्यन्तचिन्तेष्टमरणक्रन्दशुन्दलम् ॥
 क्वचित्सुभटसङ्घातमारब्धरणभूयणम् ।
 क्वचिन्मिश्रितधम्मिचविमुक्तनयनोदकम् ॥
 क्वचिद्द्वारिद्र्यदौर्भाग्यविविधयाधिपीडितम् ।
 क्वचिच्छब्दादिभोगादक्षौकसुखनिर्भरम् ॥
 क्वचित्सन्मार्गदूरस्थपापिष्ठजनपूरितम् ।
 क्वचित् धर्मबुद्ध्यापि विपरीतविषेष्टितम् ॥
 किं चेह यद्जनोन्नेन चरितानि मया पुरा ।

यावन्ति वर्णितान्युच्चैर्महामोहादिभूभुजांम् ॥
 तावन्ति वत्स दृश्यन्ते सर्वाण्यत्र विशेषतः ।
 सततं मानवावासे कारणैरपरापरैः ॥
 तदिदं मानवावामं किञ्चिच्छेनेन वर्णितम् ।
 अधुना कथ्यते तुभ्यं तत्पुरं विबुधालयम् ॥
 नाकरूपमिदं ज्ञेयं सत्पुरं विबुधालयम् ।
 सत्पारिजातमन्दारमन्तानकवनाकुलम् ॥
 उल्लसद्भिद्य गन्धाद्यैर्नमेरुहरिचन्दनैः ।
 सदा विकसितै रम्यं कल्हारकमलाकरैः ॥
 पद्मरागमहानीलवज्रवैडूर्यराशिभिः ।
 दिव्यहाटकसन्निधैर्घटितानेकपाटकम् ॥
 प्रेक्ष्यन्मणिप्रभाजालैः सदा निर्णयतामसम् ।
 विचित्ररत्नमङ्गातमयूचैः प्रविराजितम् ॥
 दिव्यभूषणमङ्गन्धमाल्यसंभोगलालितम् ।
 नित्यप्रमोदमुद्दामगीतनृत्यमनोहरम् ॥
 नित्यं प्रमुदितैर्दिव्यैस्तेजोनिर्जितभास्करैः ।
 समत्कुण्डलकेयूरमौलिहारविराजितैः ॥
 कलातिकुलसङ्गहारहारिमन्दारदामभिः ।
 अस्मानवनमान्नाभिर्नित्यमामोदिताश्रयैः ॥
 रतिमागरमथ्यैः प्रीणितेन्द्रियसुस्मितैः ।
 मन्देदमोदुग्नेलोकैः पुरितं विबुधालयम् ॥
 यः पृवं वेदभोग्याभ्यनृपतैः पुरुषो मया ।

साताभिधानस्ते भद्र कथितस्तत्र मण्डपे ॥
 स कर्मपरिणामेन जनाल्हादविधायकः ।
 विहितो निखिलस्यास्य पुरस्य वरनायकः ॥
 ततस्तेन लसद्भोगं सतताल्हादसुन्दरम् ।
 इदं हि वत्स निःशेषं धार्यते विबुधालयम् ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम महामोहादिभ्रुभुजाम् ।
 किमत्र प्रसरो नास्ति येनेदमतिमुन्दरम् ॥
 विमर्शः प्राह मा मैवं मन्येयास्त्वं कथंचन ।
 प्रभवन्ति प्रकर्षेण यतोऽचान्तरभ्रुभुजः ॥
 ईर्ष्याशोकभयक्रोधलोभमोहमदभ्रमैः ।
 सतताकुलितं वत्स पुरं हि विबुधालयम् ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽत्र ननु किं सुखम् ।
 किं वेदं दृष्टचित्तेन भवता चाह वर्णितम् ॥
 ततस्तेनोदितं वत्स न सुखं परमार्यतः ।
 नाप्यत्र सुन्दरं किञ्चित्तत्त्वतो विबुधालये ॥
 केवलं मुग्धबुद्धीनां विषयामिषवाञ्छिनाम् ।
 अत्रास्या महती वत्स मयेदं तेन वर्णितम् ॥

इतरथा ।

महामोहनरेन्द्रस्य परिवारसमायुजः ।
 क्व राज्यं क्व च लोकानां सुखवर्तेति दुर्घटम् ॥
 तदिदं ते समामेन कथितं विबुधानयम् ।
 अधुना पशुमंशानं कथ्यमानं निबोध मे ॥

बुभुचारतिसन्तापपिपासावेदनातुराः ।
 दाहशोषभयोद्वेगबन्धताडनपीडिताः ॥
 सततं दुःखिता लोका धार्यन्तेऽत्र पुरेऽखिलाः ।
 महामोहादिभिर्वत्स दीनाः शरणवर्जिताः ॥
 धर्माधर्मविवेकेन विकलाः कलुषात्मकाः ।
 तिष्ठन्त्यनन्तजातीया पुरेऽत्र पुरुषाः किल ॥
 तदिदं पशुसंस्थानं वर्णितं ते महापुरम् ।
 इदानीं वर्ण्यते वत्स तदिदं पापिपञ्चरम् ॥
 येऽत्र लोका महापापप्राग्भारभरपूरिताः ।
 वसन्ति तेषां दुःखस्य नास्ति विच्छेदसम्भवः ॥
 योऽसौ ते वेदनीयाख्यनृपतेः पुरुषो मया ।
 असातनामकः पूर्वं वर्णितस्तत्र मण्डपे ॥
 तथेदं भो महामोहराजेन निखिलं पुरम् ।
 कचित्तोषितचित्तेन भटभुक्त्वा समर्पितम् ॥
 ततस्तेन पुरे सर्वे परमाधार्मिकनामकैः ।
 अत्र लोकाः कदर्थ्यन्ते पुरुषैः स्वनियोजितैः ॥

कथम् ।

पाप्यन्ते तप्ततात्राणि नोयन्ते शतचूर्णताम् ।
 खाद्यन्ते निजमांशानि दहन्ते तीव्रवन्दिना ॥
 शालालीरभिरोहन्ते वज्रकण्टकसंकुलाः ।
 तार्यन्ते ह्येदवह्मसां वत्स वैतरणीं नदीम् ॥
 ह्निद्यन्ते कण्ठ्याहीनैरसिपचवनेरितैः ।

कुन्ततोमरनाराचकरवाल्लगदाग्रतैः ॥

पथ्यन्ते कुम्भपाकेन पाथ्यन्ते क्रकचादिभिः ।

कलम्बवाल्लुकाष्टे मृष्यन्ते चणका द्रव ॥

अन्यच्च ।

पाटकाः सन्ति सप्ताच तत्राद्ये पाटकत्रये ।

परमाधार्मिकैरित्यं जन्यते दुःखपद्धतिः ॥

परस्परं च कुर्वन्ति दुःखमेते निरन्तरम् ।

वट्सु पाटकेषु भिद्यन्ते सप्तमे वज्रकण्डकैः ॥

किं च ।

बुभुक्षया कदर्थ्यन्ते प्रपीड्यन्ते पिपासया ।

काष्ठीभवन्ति शीतेन वेदनावेगविध्वस्ताः ॥

क्षणेन द्रवतां यान्ति क्षणेन स्थिररूपताम् ।

क्षणेन च विलीयन्ते गृह्णन्ति च शरीरकम् ॥

न शक्तः कोटिजिह्वोऽपि दुःखं वर्णयितुं जनः ।

वसतामच शोकानां यादृशं पापिपञ्चरे ॥

एकान्तदुःखगर्भायें तदिदं पापिपञ्चरम् ।

कथितं ते समासेन पुरं वत्स मयाधुना ॥

तस्मादेतानि श्रुत्वारि विज्ञातानि यदि त्वया ।

पुराणि विदितं वत्स भवषकं ततोऽधुना ॥

अचान्तरे ।

आकर्ष्य मातुल्लोथां तां भारतीं भगिनोसुतः ।

अदादादरतो दृष्टिं भवषके समन्ततः ॥

ततो निःशेषतो वीक्ष्य तारविस्फारितेक्षणः ।

त्वरयोद्विगचेतस्को निजगाद समंभ्रमः ॥

कथम् ।

हा माम माम दृश्यन्ते कष्टाः सप्त महेलिकाः ।

अमूर्या नगरेऽमुग्निन् दारुणाकारधारिकाः ॥

आक्रान्ताशेषधामानः कृष्णा बीभत्सदर्शनाः ।

वेतालस्य इव नाम्नापि लोककम्पविधायिकाः ॥

एताः काः किंप्रयुक्ता वा किंवीर्याः किंपरिच्छदाः ।

चेष्टन्ते कस्य बाधायै तथैदं कृतनियथाः ॥

इदं मे सर्वमाख्यातं यावदद्यापि नो त्वया ।

तावत्प्रतारणं मन्ये भवषकस्य वर्णनम् ॥

अतः समस्तं मामोऽदो मङ्गमाख्यातुमर्हति ।

विमर्शेनोदितं वत्स निबोध त्वं निवेद्यते ॥

जरा रुजा मृत्तियेति खलता च कुहूपता ।

दरिद्रता दुर्भगता नामतोऽमूः प्रकीर्तिताः ॥

तत्र ।

सा कालपरिणत्याख्या भार्या या मूलभूपतेः ।

तथा प्रयोजिता तावज्जरेयं भुवनोदरे ॥

वाङ्मन्यपि निमित्तानि वर्णयन्तीह केचन ।

अस्याः प्रयोजकानीति खवणाद्यानि मानवाः ॥

वीर्यं पुनरदो ऽमुष्या यदाशेषेण देहिनाम् ।

हरत्यशेषदर्शलावण्यवसराश्लिताम् ॥

गाढाशेषात्पुनर्वत्स विपरीतमनस्कताम् ।
 कुरुते शोच्यतां लोके देहिनां वीर्यशालिनी ॥
 वलोपलितखालित्यपिशुव्यङ्गकुवर्णताः ।
 कम्पकर्कशिकाशोकमोहगैथिन्यदीनताः ॥
 मतिभङ्गान्धवाधिर्दन्तवैकल्यरीणताः ।
 जरापरिकरः प्रौढो वायुरच यक्षाग्रणीः ॥
 अनेन परिवारेण परिवारितविग्रहा ।
 जरेयं विलसत्यच मत्तावद्गन्धहस्तिनी ॥
 अधुना यस्य बाधायै चेष्टते हतनिश्चया ।
 जरेयमेव तं वत्स विपक्षं ते निवेदये ॥
 तस्या एव महादेव्या विद्यतेऽनुचरः परः ।
 धौवनाख्यो महावीर्यश्चरट उद्दामपौरुषः ॥
 स च योगी तदादेशात्मविश्लाङ्गेषु देहिनाम् ।
 तनोति बलमौर्जित्यं बन्धुराकारधारितां ॥
 विलासहामविश्वोकविपर्यामपराक्रमैः ।
 बलानोत्थवनोक्लामलामधावनमग्नदैः ॥
 गर्वप्रौढीर्यखिङ्गलमाहमादिभिरुद्धतैः ।
 युतः पदातिभिर्लोकैर्लीलया स विजृम्भते ॥
 तत्सम्बन्धाटमी भोगमग्नोगसुप्तनिर्भरम् ।
 आत्मानं मन्वते लोका भवचक्रनिशामिनः ॥
 ततस्तं निजवीर्येण धौवनाख्यमियं जरा ।
 मृदाति मपरीवारं कुट्टा हृदेव साधकम् ॥

ततस्ते जरया वत्स जना मर्दितयौवनाः ।
 परीता दुःखकोटीभिर्जायन्ते दीनविक्रवाः ॥
 स्वभार्ययाप्यवज्ञाताः परिवारावधीरिताः ।
 उत्प्रास्यमानाः स्वापत्यैस्तृण्णीभिस्तिरस्कृताः ॥
 स्मरन्तः पूर्वभुक्तानि कासमाना मुञ्जमुञ्जः ।
 क्षेमाणमुद्गिरन्तश्च लुठन्तो जीर्णमञ्चके ॥
 परतन्निपराः प्रायः क्रुध्यन्तश्च पदे पदे ।
 आक्रान्ता जरया वत्स केवलं शेरते जनाः ॥
 एषा जरा समासेन लोकपीडनतत्परा ।
 वर्णिता तेऽधुना वक्ष्ये रुजां वैवस्वतीं भुजाम् ॥
 यो वेदनौयनृपतेरसाताख्यो वयस्वकः ।
 वर्णितस्तत्प्रयुक्तेयं रुजा तेन दुरात्मना ॥
 वर्णयन्ति निमित्तानि बहिर्भूतानि स्मरयः ।
 अस्याः प्रयोजकान्युच्चैर्नानाकाराणि शास्त्रतः ॥
 धीमृत्तिस्मृतिविभंगः सम्प्राप्तिः कालकर्मणाम् ।
 असात्कार्यागमश्चेति रुजाहेतुरयं गणः ॥
 वातपित्तकफानां च यद्यत्संशोभकारणम् ।
 रजस्तमस्करं चेति तत्तदस्याः प्रयोजकम् ॥
 किं तु ।
 बाह्यान्यपि निमित्तानि स एव परमार्थतः ।
 असात्कार्यः प्रयुक्तेऽतः स एव परकारणम् ॥
 प्रविष्टेयं शरीरेषु योगित्येन शरीरिणाम् ।

स्वास्थ्यं निहत्य वीर्येण करोत्यातुरतां पराम् ॥

ज्वरातिमारकुष्ठार्शःप्रमेहश्लीहधूमकाः ।

अक्षकपहणीशूलद्विक्वायामक्षयभ्रमाः ॥

गुल्मद्वद्रोगसंभोहद्वल्लामानादकम्पकाः ।

कण्डूकोठारुषीशोफभगन्दरगल्लामयाः ॥

पामाजलोदरोन्मादशोषवैषर्पकदंयः ।

नेचरोगगिरोरोगविद्रधिप्रमुखा भटाः ॥

सर्वेऽप्यस्याः परीवारः स्वात्मभृतो महाबलः ।

यत्प्रभावादियं वत्स रुजा जेतुं न पार्यते ॥

अस्ति नीरोगता नाम वेदनीयास्यभृपतेः ।

पदातिनेह मातेन प्रयुक्ता भवचक्रके ॥

मावर्णवत्समौन्दर्यधीधृतिव्रतिपाटवैः ।

परीता कुरुते लोकं सुखमन्दभंनिर्भरम् ॥

तां चैषा दाहणा हत्वा क्षणाघ्नीरोगतां रुजा ।

प्रवर्तयति लोकानां तीमार्तिं तनुचित्तयोः ॥

तेनेयं तदिघाताय हजेत्यं वत्स वल्गते ।

एतदाकान्तमूर्तिनां चेष्टाख्यातुं न पार्यते ॥

तथाहि ।

कृजन्ति करुणध्वानैः कन्दन्ति विहतध्वराः ।

हृदन्ति दीपंप्रस्कारैरारटन्ति सुविज्ज्वाः ॥

गाढं दीमानि जल्पन्ति हृष्टन्ति च मुहुर्मुहुः ।

मृदुमोतस्तनो मृदाद्येतदन्तो न हिंसेन ॥

नित्यमार्ताः सदोद्दिग्ना विक्लवास्त्राणवर्जिताः ।

भयोद्भ्रान्तधियो दीना नरकेष्विव नारकाः ॥

भवन्ति भवचक्रेऽत्र सत्त्वाः पापिष्ठयानया ।

हत्वा नीरोगतां वत्स रुजया परिपौडिताः ॥

तदेषा लेशतो वत्स रुजा ते गदिता मया ।

मृतिर्नृदितविशेषं साम्प्रतं ते निवेद्यते ॥

योऽसौ ते दर्शितः पूर्वमायुर्नामा महीपतिः ।

चतुर्नरपरीवारस्तत्त्वयोऽस्याः प्रयोजकः ॥

प्रयुज्यते विचित्रैश्च बहिर्हृतुश्चतैरिदम् ।

विषाग्निग्लपानीयगिरिपातातिसाध्वसैः ।

बुभुक्षाव्याधिदुर्बालपिपासोष्णहिमश्रमैः ।

वेदनाहारदुर्ध्यानपराघातारतिभ्रमैः ॥

प्राणपानोपरोधाद्यैः किं तु तैरप्युदीरिता ।

तमेवायुःक्षयं प्राप्य मृतिरेषा विशर्तते ॥

वीर्यं पुनरदोऽमुष्या यदियं देहिनां क्षणात् ।

हरत्युच्छ्वामनिश्वासं चेष्टां भाषां सचेतनाम् ॥

विधत्ते रक्तनिर्नाशं वैलृत्यं काष्ठभूतताम् ।

दौर्गन्ध्यं च क्षणादूर्ध्वं स्वपनं दीर्घनिद्रया ॥

परिवारस्तु नास्त्यस्या न चेयं तमपेक्षते ।

इयं हि तीव्रवीर्येण सदेका किंमनुष्मिका ॥

यतोऽस्या नाममात्रेण भुवनं मचराचरम् ।

मनरेष्टं सदेवेष्टं कल्पते चक्षुमानमम् ॥

सद्यौर्यवलभाजोऽपि प्रभवोऽपि जगत्त्रये ।
 आसन्नामपि सत्त्वैनां (मत्त्वैनां?) भवन्ति भयकातराः ॥
 अतः परिच्छेदेनास्थास्तात किं वा प्रयोजनम् ।
 एकिकापि करोत्येषा दूरे यच्छूयतेऽद्भुतम् ॥
 अत एव सदैश्यादियमुद्दामचारिणी ।
 किञ्चिन्नापेक्षते वत्स विचरन्ती यथेच्छया ॥
 ईश्वरेषु दरिद्रेषु वृद्धेषु तरुणेषु च ।
 दुर्बलेषु बलिष्ठेषु धीरेषु कर्षणेषु च ॥
 आपद्गतेषु चष्टेषु वैरभाजिषु बन्धुषु ।
 तापसेषु गृहस्थेषु समेषु विपसेषु च ॥
 किं वाच वज्रनोक्तेन सर्वात्रस्यागतेऽव्ययम् ।
 प्रभवत्येव लोकेषु भवचक्रनिवासिषु ॥
 अस्यङ्गभृता सङ्गार्था जीविका नाम विद्युता ।
 तस्याद्युर्नामनृपतेर्लौकास्त्वादनतत्परा ॥
 तदक्षादवतिष्ठन्ती निजस्थानेऽध्वमी जनाः ।
 अतो दितकरत्नेन सा सर्वजनवक्षभा ॥
 अतस्तां जीविकां हत्वा मृतिरेषा सुदारुणा ।
 लोकं स्वग्यानतोऽन्यत्र प्रेषयत्येव सौलया ॥
 प्रक्षिताय तथा यान्ति दृग्गन्ते न यथा पुनः ।
 मोयन्ते च तथा केचिद्यथाक्षौ रिपुकम्पनः ॥
 म्रजन्तय धर्मं गेहं यन्भुवर्गे परिच्छेदम् ।
 मने विमुच्य गच्छन्ति गृह्यादेशेन ते जनाः ॥

एकाकिनः कृतोद्योगाः सुकृतेतरशम्भवाः ।
 दीर्घं मार्गं प्रपद्यन्ते सुखदुःखसमाकुलम् ॥
 तच्चिजास्तु तथा कृत्वा रोदनाक्रन्दगुन्दलम् ।
 लगन्ति स्त्रीयकृत्येषु खादन्ति च पिवन्ति च ॥
 विभजन्ते धनं भोगैर्युध्यन्ते च तदर्थिनः ।
 सारमेया इवासाद्य किञ्चिदामिषखण्डकम् ॥
 तदर्थं तु कृताघौघास्ते जना दुःखकोटिभिः ।
 केवलाः परिपीड्यन्ते मृत्यादिष्टा बहिर्गताः ॥

एवं च स्थिते ।

निवेदिता मृतिर्वत्स नागाकारेषु धामसु ।
 संचार्यते यथा लोको भवचक्रे मुहुर्मुहुः ॥
 अधुना वर्णमानेयं खलताप्यवधार्यताम् ।
 एतत्स्वरूपविज्ञाने यद्यस्ति तव कौतुकम् ॥
 अस्ति पापोदयो नाम सेनानीर्मूलभूपतेः ।
 प्रयुक्ता तात तेनैषा खलता भवचक्रे ॥
 बहिर्निमित्तमप्यस्याः किल दुर्जनघट्टमः ।
 केवलं तत्त्वतः सोऽपि पापोदयनिमित्तकः ॥
 वीर्यमप्याः शरीरेषु वर्तमानेयमुच्चकैः ।
 कुरुते देहिनां दुष्टं मनः पापपरायणम् ॥
 शायपैगुन्यदौःशौख्यवैभाष्यशुचिप्रवाः ।
 मिचद्रोहकृतप्रत्ननेर्लज्जमदमत्सराः ॥
 मर्माहङ्गमवैयात्ये परपीडननिययाः ।

ईर्ष्यादयश्च विज्ञेयाः खलतापरिचारिकाः ॥
 अस्ति पुण्योदयो नाम द्वितीयो मूलभूपतेः ।
 सेनानीस्तथायुक्तोऽस्ति सौजन्याख्यो नरोत्तमः ॥
 स वीर्यधैर्यगाभीर्यप्रश्रयस्त्रैर्यपेगलैः ।
 परोपकारदालिष्यस्तज्ञत्वार्जवादिभिः ॥
 युतः पदातिभिस्तात जनं बन्धुरमानसम् ।
 कुर्वाणो निजवीर्येण सत्सुधाक्षोदपेगलम् ॥
 सद्धर्मलोकमयादां सदाचारं सुमित्रताम् ।
 घटयंश्चातुलां लोके सद्दिश्यासुखासिकाम् ॥
 जनयत्येव केषांचिद्भवचक्रेऽपि देहिनाम् ।
 निर्मिथ्यं चाह्वतानुद्धिं गाढसौन्दर्ययोगतः ॥
 तस्येयं खलता तात नितरां परिपन्थिनी ।
 यतः सोऽमृतमेवा तु कालकूटविषाधिका ॥
 अतो निहत्य तं वीर्यादियं पापिष्ठमानसा ।
 एवं विवस्त्राते वत्स पुरेऽपि सपरिच्छदा ॥
 एनया हतसौजन्याद्येष्टके थादृशं जनाः ।
 तदुक्त्यालं तथापीपद्गणित्वा तव कथ्यते ॥
 चर्चितानेकदुर्मायाः परवञ्चनतत्पराः ।
 निम्पिष्टा द्वेषयन्त्रेण मुक्तस्तेषाः खलाः स्फुटाः ॥
 अष्टद्व्यमाणा सत्कृत्यैर्भयन्तः संस्तुतेष्वपि ।
 खादन्तो निजवगोय ते खला मण्डलाधिकाः ॥
 उत्पादयन्तश्चिद्राणि पातयन्तः स्मिरामपि ।

कार्योन्निपिटिकां कुर्युरुदेगं ते खलाखवः ॥
 चित्तेन चिन्तयन्त्यन्यदन्यज्जल्पन्ति भाषया ।
 क्रिययान्यच्च चेष्टन्ते ते खलाः खलताहताः ॥
 कचिदुष्णाः कचिच्छीताः कचिन्मध्यमतां गताः ।
 नैकरूपा भवन्त्येते सान्निपाता इव ज्वराः ॥

किं च ।

तवानुरोधतो वत्स कथायेषा मया कृता ।
 स्वयं त्वमीषां नामापि नाहमाख्यातुमुख्ये ॥
 तदेषा खलता तात खेगतो गदिता मया ।
 निबोध साम्प्रतं वत्स वर्ण्यमानां कुरूपताम् ॥
 योऽसौ ते पूर्वमाख्यातो नामनामा महीपतिः ।
 स दौष्ट्येन युनक्त्येनां भवषक्रे कुरूपताम् ॥
 बाहुविधं दधत्युच्चैर्वहिरङ्गानि भावतः ।
 तस्यैवादेशकारीणि यान्यस्याः कारणानि भोः ॥

तथाहि ।

दुष्टाहारविहाराद्यैः प्रकुप्यन्तः कफादयः ।
 भ्रूयांसो देहिनां देहे जनयन्ति कुरूपताम् ॥
 वीर्यं पुनरदोऽमुष्या यदेया देहवर्तिनी ।
 सदा हि कुरुते रूपं दृष्टेरुदेगकारणम् ॥
 खञ्जताकुण्टताकाण्डवामनत्वविवर्णताः ।
 कुजत्वान्धत्ववाड्यशीनाङ्गत्वादि(ति)दीर्घताः ॥
 इत्याद्याः परिवारेऽस्या वर्तन्ते वत्स दुर्जनाः ।

यत्सम्पर्कादियं दृष्टा विलसत्यतिलीलया ॥

अस्ति प्रयुक्ता तेनैव नामनाया सुरूपता ।

सुप्रसन्नेन तन्मूलवहिरङ्गनिमित्तजा ॥

तथाहि ।

शुभाहारविहाराद्यैः प्रसौदन्तः कफादयः ।

हेतवो देहिनां देहे जनयन्ति सुरूपताम् ॥

सा जनं भवचक्रेऽत्र दृष्टेराह्लादकारणम् ।

प्रसन्नवर्णं पद्माक्षं सुविभक्ताङ्गभूषणम् ॥

गजेन्द्रगामिनं रम्यं सुराकारानुकारिणम् ।

करोति निजवीर्येण लोकमोदनकारिणी ॥

तस्या विपक्षभूतेयं प्रकृत्यैव सुरूपता ।

तां हत्वाविर्भवत्येषा देहिदेहेषु योमिनी ॥

ततः सुरूपताहीनाः प्रादुर्भूतसुरूपताः ।

भवन्ति ते जना वत्स दृष्टेरुद्वेगकारिणः ॥

अमादेयाः स्वधीनलशङ्किता हास्यभूमयः ।

भवन्ति क्रीडनस्थानं बालानां रूपगर्विणाम् ॥

निर्गुणाय भवन्त्येते प्रायशो वामनादयः ।

आहतौ च वसन्त्येते प्रकृत्या निर्मला गुणाः ॥

विडम्बनकरी लोके तदियं ते सुरूपता ।

निरूपिताधुना वत्स कथयामि दरिद्रताम् ॥

प्रयुक्ता तावदेयापि वत्स तेनैव पापिना ।

अन्तरायं पुरस्कृत्य पापोदयचमूहता ॥

प्रयुञ्जते पुनर्लोकं हेतवो ये वह्निर्गताः ।
 एनां दरिद्रतां तात तानहं ते निवेदये ॥
 जलज्वलनलुष्टाकराजदायादतस्कराः ।
 मद्यधूतादिभोगित्वेश्वायधनदुर्नयाः ॥
 ये चान्ये कुर्वते केचिद्भ्रमहानिवयस्यिकाम् ।
 अस्यास्ते हेतवः सर्वे वत्स ज्ञेयाः प्रयोजकाः ॥
 केवलं तत्त्वतस्तेऽपि सान्तरायं चमूभृतम् ।
 पापोदयाख्यं कुर्वन्ति प्रवृद्धमस्याः प्रयोजकम् ।
 दुराशापाशसंमूढं धनगन्धविवर्जितम् ।
 वीर्येण कुरुते लोकमेषा तात दरिद्रता ॥
 दैन्यं परिभवो मौढ्यं प्रायशो वक्ष्यत्यता ।
 च्छदयन्यूनता याज्ञा लाभभावो दुरिच्छता ॥
 युभुचारतिसन्तापाः कुटुम्बपरिदेवनम् ।
 अस्या इत्यादयो वत्स भवन्ति परिचारकाः ॥
 अस्मि पुण्योदयाख्येन प्रयुक्तः पृथिवीतले ।
 जनाल्हादकरोऽत्यन्तमैश्वर्याख्यो नरोत्तमः ॥
 स भौष्टवमहोत्सेकश्चदयोद्यतिगौरवैः ।
 जनवाक्प्रभयलालित्यमहेच्छादिविवेष्टितः ॥
 सुभ्रुरिधनमभारपूरितं जनताधिकम् ।
 करोति सुखितं मान्यं लोकमुद्दामलीलया ॥
 इयं च चेष्टते तात परिवारममेयुषी ।
 तदुद्दमचातुर्यमायिभ्राणा दरिद्रता ॥

न तेन सार्धमेतस्याः सद्भावस्यानमीक्ष्यते ।
 एतन्नामादधौ वत्स दूरतः प्रपन्नायते ॥
 ततोऽनया हतैश्वर्यास्ते जना दुःखपूरिताः ।
 गाढं विह्वलतां यान्ति विधुरीभूतमामसाः ॥
 दुराशापाशवद्धृत्वाङ्गुयो धनलवेच्छया ।
 नानोपायेषु वर्तन्ते ताम्यन्ति च दिवानिशम् ॥
 ते च पापोदयेनैषामुपाया बहवोऽप्यलम् ।
 प्रवलेन विपाव्यन्ते खे घना इव वायुना ॥
 ततो हृष्टन्यमौ मूढाः खिद्यन्ते मनसाधिकम् ।
 शोचन्ति पुरतोऽन्येषां वाञ्छन्ति परसम्पदः ॥
 कुतो वृतं कुतस्तैलं कुतो धान्यं क्व चेन्मनम् ।
 कुटुम्बचिन्तया दग्धा इति रात्रौ न शेरते ॥
 कुर्वन्ति निन्दककर्माणि धर्मकर्मपराङ्मुखाः ।
 प्रजन्ति शोच्यतां लोके लघीयांससृणादपि ॥
 परप्रेष्यकरा दीनाः चुत्वासा मलपूरिताः ।
 भूरिदुःखशतैर्यस्ता प्रत्यक्षा इव नारकाः ॥
 भवन्ति ते जनास्त्रात येषामेषा दरिद्रता ।
 ऐश्वर्याख्यं निहन्त्युच्चैः करोत्यालिङ्गनं सुदा ॥
 तदेवमीरिता तात तुभ्यमेषा दरिद्रता ।
 इयं दुर्भगतेदानीं गद्यमाना निशाम्यताम् ॥
 रुष्टेन भवचक्रेऽत्र केषांचिद्देहिनामलम् ।
 प्रयुक्तेषु विशालाक्षौ तेन नाममहीभुजा ॥

वहिरङ्गं भवेदस्यास्तात चिन्नं प्रयोजकम् ।
 वैरुण्यदुःखभावत्वदुष्कर्मवचनादिकम् ॥
 तच्च नैकान्तिकं ज्ञेयं स एव परमार्थतः ।
 हेतुरैकान्तिकोऽमुष्या नामगामा महीपतिः ॥
 वीर्यं तु वर्णयन्त्यस्या ज्ञाततत्त्वा मनोषिणः ।
 अवलम्बमतिद्वेष्ट्यं यदेया कुर्वते जनम् ॥
 दीनताभिभवो लज्जा चित्तदुःखासिकातुला ।
 न्यूनता लघुता वेषविज्ञानफलहीनता ॥
 इत्याद्याः परिवारोऽस्या भवन्ति बहवो जनाः ।
 पुरेऽत्र यद्वलादेया बभ्रमीति यक्षोद्भवा ।
 अस्ति प्रयुक्ता तेनैव सुप्रसन्नेन देहिनाम् ।
 नाम्ना सुभगता नाम्ना प्रख्याता जनमोदिनी ॥
 सा भौष्टवमनक्षोपगर्वगौरवसम्पदैः ।
 आयत्यपरिभूताद्यैः परिवारितविग्रहा ॥
 प्रजन्तौ भवचक्रेऽत्र जनमानन्दनिर्भरम् ।
 करोति सुमितं मान्यं निःशेषजनवल्लभम् ॥
 तस्याद्य प्रतिपत्त्यादियं दुर्भगताधमा ।
 उन्मूलनकरी तात करिणीव लताततेः ॥
 अतः मोक्षमृनिता येषामेनया हितकारिणी ।
 ते प्रहृत्यैव जायन्ते जनानां गाढमप्रियाः ॥
 स्वभर्तृऽपि न रोचन्ते परेभ्यो नतरां पुनः ।
 पद्मभर्तृऽपि न भामन्ते जना दुर्भगताहताः ॥

गम्यत्वान्ते सपत्नानां वल्लभानामवल्लभाः ।

नयन्ति क्लेशतः कालमात्मनिन्दापरायणः ॥

तदेपापि समासेन वत्स दुर्भगता मया ।

तुभ्यं निगदिता यासावुद्दिष्टा सप्तमी पुरा ॥

एवं च स्थिते ।

जरा रुजा मृत्तियेति खलता च कुरूपता ।

दरिद्रता दुर्भगता उद्दिष्टाः क्रमशो यथा ॥

एता या यत्प्रयुक्ता वा यद्दीर्घा यत्परिच्छदाः ।

चेष्टन्ते यस्य बाधायै निर्दिष्टाः क्रमशस्तथा ॥

एताश्चैवं विपलान्ते विपलचयमुच्चकैः ।

कुर्वाणा भवचक्रेऽत्र लोकपीडनतत्पराः ॥

प्रकर्षेणोदितं माम किमासां विनिवारकाः ।

लोकपाछा न विद्यन्ते नगरेऽत्र नृपादयाः ॥

विमर्शेनोदितं वत्स नैताः शक्या नृपादिभिः ।

निवारयितुमित्यत्र कारणं ते निवेदये ॥

ये केचिद्दीर्घभूयिष्ठाः प्रभवो भुवनोदरे ।

तेष्वपि प्रभवन्त्येताः सर्वेषु प्रसभं सदा ॥

सर्वत्र विचरन्तीनामासामुद्दामलीलया ।

गजानामिव मत्तानां नास्ति मत्तो जगत्त्रये ॥

स्वप्रयोजनवीर्येण विलसन्तीर्निरङ्कुशं ।

को नाम भुवने साक्षादेताः खलयितुं क्षमः ॥

प्रकर्षेणोक्तं । माम तत्किं पुरुषेण न यतितव्यमेवामूषां निरा-

करणे । विमर्शेनोक्तं । वत्स निश्चयतो निराकरणे न यतितव्यमेव ।
यतो न शक्यत एवावश्यंभाविनीनामासां निराकरणं कर्तुं । विमृश-
कारी ॥ पुरुषः कथमशक्येऽर्थे प्रवर्तते । न हि कर्मपरिणाम-
कास्तपरिणतिस्वभावलोकस्थितिभवितव्यतादिभ्रंपूर्णकारणसामग्रीवत्त-
प्रवर्तितानामवश्यमाविर्भवन्तीनाममूषामन्येषां वा कार्यविशेषाणां
निराकरणे यतमानः पुरुषः प्रयासादृते कंचिदर्थं पुष्पाति । प्रकर्षः
प्राह । माम् पूर्वं भवता प्रत्येकमासां जराहजादीनामपराण्ये-
वान्तरङ्गयद्विरङ्गाणि प्रवर्तकानि निर्दिष्टानि । तत्कथमिदानीं
कर्मपरिणामादीनि प्रवर्तकत्वेनोच्यन्ते । विमर्शेनोक्तं । तानि विशेष-
कारणानीति कृत्वा प्राधान्येनोक्तानि । परमार्थतन्तु ययानिर्दिष्ट-
कर्मपरिणामादिकारणकक्षापव्यापारमन्तरेण न नयननिमेषोन्मेष-
माचमपि कार्यजातं किञ्चिज्जगति जायते । प्रकर्षः प्राह । माम्
यद्येवं ततः पुरुषेण किमात्मनो निजवर्गीणस्य वामूरभ्यर्णवर्तिनीरा-
पतन्तीरुपलक्ष्य ॥ कर्तव्य एव कश्चिदामां निवारणोपायः । किं
मान्वेषणीया एव वैद्यौषधमन्त्रतन्त्ररमायनचतुर्विधदण्डनीत्यादयः
समुपस्थितजराहजामृत्यादिनिर्घातनोपायाः । किं सर्वथा पाद-
प्रसारिकैवाच श्रेयस्करौ । किमकिंश्चित्कर एव पुरुषो द्वेधोपादे-
यक्षामोपादाने । ननु प्रत्यक्षविद्वद्धमिदं यतः प्रवर्तन्त एव पुरुषा
हिताहितयोरवाप्तिनिराकरणकामतया । प्रवृत्ताद्योपाये प्राप्नुवन्ति
हितमये निराकुर्वन्ति शोपस्थितमप्युपायत एवाहितमिति ।
विमर्शेनोक्तं । वत्स विद्यभ्यो भव मोक्षासतां यामीः । परामृश
वचमेदंपथे । निश्चयतो हि मयोक्तं यथा मा प्रवर्तिष्ट पुरुषः ।

व्यवहारतस्तु तत्प्रवृत्तिं को वारयति । पुरुषेण हि सर्वत्र पुरुषा-
पराधमलः सद्गुणाननिर्मलजलेन चालनीयः । तदर्थं हि
तत्प्रवृत्तिः । यतो नाकलयत्यसौ तदा भाविकार्थपरिणामं ततो
व्यवहारतः सर्वदेयोपादेयहानोपादानसाधनं समाचरत्येव । किं च ।
चिन्तितं चानेन । यदुताहं न प्रवर्ते तथाप्यसावप्रवर्तमानो नासितुं
क्षमते । यतः कर्मपरिणामादिकारणसामग्र्या वेतास्त्राविष्ट इव
हठात्प्रवर्तत एव । न चाकिंचित्करः पुरुषः । किं तर्हि स एव
प्रधानः । तदुपकरणत्वात्कर्मपरिणामादौनां । न च पादप्रसारिका
श्रेयस्करी । व्यवहारतः पुरुषप्रवृत्तेर्हिताहितनिर्वर्तनापवर्तनक्षमत्वात् ।
निश्चयतस्तु निःशेषकारणकक्षापपरिणामसाध्यत्वात् कार्याणां । अन्यथा
पूर्वमाकलिते पुरुषेण वैपरीत्येन तु परिणते पश्चात्प्रयोजनेन विधेयौ
न हर्षविषादौ समालम्बनीयो निश्चयाभिप्रायो यथेत्यनेवानेन विधा-
तथ्यमिति भावनया विधेयो मध्यस्थभावः । न चैतच्चिन्तनीयं ।
यद्येवमहमकरिष्यं ततो नेत्यमभविष्यदिति । यतस्तथावशंभाविनः
कार्यस्य कुतोऽन्यथाकरणं । नियता हि निश्चयाकृतेन नियत-
कारणसामयोजन्या च सकलकालं तथैवानन्तकेवलज्ञानगोचरीभूता
च समस्तापि जगति बहिरङ्गान्तरङ्गकार्यपर्यायमाला । सा यथा
परिपात्या व्यवस्थिता यैश्च कारणैराविर्भावनीया तथैव परिपात्या
तान्येव च कारणान्यासाद्याविर्भवति । कुतस्तस्यामन्यथाभावः । अतो
ऽतौतचिन्ता मोहविलसितमेव । व्यवहारतोऽपि हितावाप्तये ऽहित-
निषेधाय च प्रवर्तमानेन पुरुषेण सुपर्यालोचितकारिणा नानै-
कान्तिकानात्यन्तिके तत्साधने भेषजमन्त्रतन्त्ररसायनदण्डनीत्यादौ

महानादरो विधेयोऽपि त्रैकान्तिकात्यन्तिकं तत्साधनमन्वेषणीयं ।
 सर्वथा सद्गुणानोपायेन तत्र यातव्यं यच्चैते जरारुजादयः सर्वे
 ऽप्युपद्रवा न प्रभवन्ति । प्रकर्षः प्राह । माम कुत्र पुनरेते न
 प्रभवन्ति । विमर्शेनोक्तं ।

अस्ति सख्यगरी रम्या निवृत्तिर्नाम विश्रुता ।
 अनन्तामन्दसन्दोहपरिपूर्णा निरत्यया ॥
 तस्यां न प्रभवन्नदेव संस्थितानामुपद्रवाः ।
 जरारुजाद्याः सा यस्मात्सर्वोपद्रववर्जिता ॥
 तस्यां च गन्तुकामेन सेव्याः सदीर्घवृद्धये ।
 पुरुषेण सदा तत्त्वबोधश्रद्धानसक्तियाः ॥
 ततो विवृद्धवीर्याणां तस्या मार्गेऽपि तिष्ठताम् ।
 तमूभवन्ति दुःखानि वर्धते सुखपद्धतिः ॥
 इदं तु नगरं भद्र भवचक्रं चतुर्विधम् ।
 सदैवामुक्तमेताभिस्तथान्यैर्भूर्युपद्रवैः ॥
 को वाच गणयेत्तात क्षुद्रोपद्रवकारिणाम् ।
 पुरे संख्यानमणेषां स्वस्थानमिदमौदृशम् ॥
 प्रकर्षः प्राह मामेदं नगरं ननु सर्वथा ।
 एवं कथयतो दुःखवज्रसं कथितं त्वया ॥
 साधु साधूदितं वत्स बुद्धं वत्सेन भाषितम् ।
 विज्ञातं भवचक्रस्य सारमित्याह मातुलः ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽत्र नगरे जनाः ।
 वसन्तः किं सुनिर्विण्णः किं वा नेति निवेद्यताम् ॥

विमर्शेनोदितं वत्स निर्वेदो नास्ति देहिनाम् ।
 अत्रापि वसतां नित्यं तत्राकर्ण्य कारणम् ॥
 य एते कथितास्तुभ्यं महामोहादिभूभुजः ।
 अन्तरङ्गाः स्ववीर्येण वशीकृतजगत्त्रयाः ॥
 एतेषां कौशलं किञ्चिदपूर्वं जनमोहने ।
 विद्यते तद्ग्रेनेते निर्विद्यन्ते न नागराः ॥
 एते हि चरटप्राया दुःखदाः शत्रवोऽतुलाः ।
 महामोहादयो वत्स भवचक्रनिवासिनाम् ॥
 तथापि प्रतिभासन्ते तेषां मोहितचेतसाम् ।
 यथैते सुषदोऽस्माकं वत्सलाः सुखहेतवः ॥
 इदं च मगरं वत्स दुःखसङ्घातपूरितम् ।
 तथाप्यत्र स्थिता लोका मन्यन्ते सुखसागरम् ॥
 निश्चिन्ता निर्गमोपाये वसनेनात्र मोदिताः ।
 निवसन्ति सदा तुष्टा महामोहादिवान्धवैः ॥
 योऽपि निर्गमोपायं भवचक्रात्प्रभाषते ।
 तच्छाष्येतेऽपि रुध्यन्ति यथैव सुखवञ्चकः ॥
 तच्च तच्च प्रकुर्वन्ति महायत्नेन सर्वथा ।
 येनात्रैव भवत्येषां वासः पापेन कर्मणा ॥
 तदेवं निजवीर्येण महामोहादिशत्रुभिः ।
 क्रोडीकृता न जानन्ति किञ्चिदेते तपस्विनः ॥
 शब्दादिसुखमयोगं तुष्टं दुःखात्मकं सदा ।
 एते मनसि मन्यन्ते यथेदममृतोपमम् ॥

ततोऽमी यावदेतेषां प्रभवो वत्स भूभुजाम् ।
 भवचक्रे न निर्विषास्तावत्लोकाः कदाचन ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽमीषां दुरात्मनाम् ।
 सदोन्मत्तकतुल्यानां किमस्माकं विचिन्तया ॥
 केवलं माम सर्वेषां महामोहादिभूभुजाम् ।
 दर्शितं भवचक्रेऽच मम वीर्यं त्वया स्फुटम् ॥
 यस्त्वसौ वर्णितः पूर्वं महामोहमहत्तमः ।
 वष्टः कुट्टिपत्नीको मिथ्यादर्शननामकः ॥
 तेन यद्भवचक्रेऽच स्ववीर्येण विजृम्भितम् ।
 तन्मेऽद्यापि त्वयाख्यातं नापि संदर्शितं मम ॥
 ततोऽहं द्रष्टुमिच्छामि श्रोतुं च गुणरूपतः ।
 तदग्रीभूतलोकानां चरितं माम साश्रितम् ॥
 विमर्शः प्राह नगरं समस्तमिदमञ्जया ।
 प्रायेण वर्तते तस्य वशे नास्त्यच संशयः ॥

तथा हि ।

यदिदं वर्णितं तेऽथ मया पुरचतुष्टयम् ।
 तत्र सर्वत्र विद्यन्ते लोकास्तद्वर्तिनः ॥
 तथापि ये विशेषेण तस्याज्ञाकारिणो जनाः ।
 तेषां स्थानानि ते भद्र दर्शयामि परिस्फुटम् ॥
 ततश्चोर्ध्वं विशेषेण कृत्वाभौ दक्षिणं करम् ।
 तर्जन्या दर्शयत्येवं तानि स्थानानि यत्नतः ॥
 श्रमूणि मानवावासे दृश्यन्ते यानि सुन्दर ।

श्रवान्तरपुराणीह षडवान्तरमण्डले ॥

एतानि वत्स लोकानां तेषां स्थानानि सचय ।

मिथ्यादर्शनसंज्ञेन ये वशीकृतचेतसः ॥

प्रकर्षेणोक्तं । माम् किन्नामकान्येतानि पुराणि किमभिधाना
वैतेषु लोकाः प्रतिवसन्ति । विमर्शेनोक्तं । वत्स समाकर्णय ।

एकमत्र पुरे तावच्चैयाधिकमितीरितम् ।

नैयाधिकाश्च गीयन्ते ते जना येऽत्र संस्थिताः ॥

अन्यद्वैशेषिकं नाम पुरमत्राभिधीयते ।

वैशेषिकाश्च ते लोका येऽस्य मध्ये व्यवस्थिताः ॥

तथापरं जनैः सांख्यं पुरमत्र प्रकाशितम् ।

सांख्याश्च ते विनिर्दिष्टा लोका येऽत्र वसन्ति भोः ॥

इहापरं पुनर्बौद्धं पुरमाख्यायते जनैः ।

प्रसिद्धा बौद्धसंज्ञाश्च ते जना येऽस्य मध्यगाः ॥

मीमांसकपुरं नाम तथान्यत्परिकीर्तितम् ।

मीमांसकाश्च गीयन्ते ते लोका येऽत्र संस्थिताः ॥

लोकायतमिति प्रोक्तं पुरमत्र तथापरम् ।

वार्हस्पत्याश्च ते लोका ये वास्तव्याः पुरेऽत्र भोः ॥

तदेतेषु पुरेषूच्चैर्यमी लोकाः प्रकीर्तिताः ।

ते विशेषेण कुर्वन्ति मिथ्यादर्शनशामनम् ॥

यच्च प्रोक्तं मया पूर्वं सभार्यस्य विजृम्भितम् ।

तस्य सर्वं तदेतेषु लोकेषु ननु दृश्यते ॥

प्रकर्षेणोक्तं ।

तन्मिथ्यादर्शनस्यैव माहाव्यं स्फुटमुच्यते ।
 यदेते न विजानन्ति सन्मार्गं निर्वृतेर्जनाः ॥
 दिङ्मुढा इव मन्यन्ते कुमार्गमपि तत्त्वतः ।
 सन्मार्ग इति यच्चेते तत्तस्यैव विजृम्भितम् ॥
 ये त्वेते शिखरे लोका वर्तन्ते वत्स सत्पुरे ।
 एषामेतद्दृश्यं नास्ति तेनेमे तस्य दूरगाः ॥
 एतानि च पुराण्यच प्रत्यासन्नानि तेन ते ।
 दर्शितानि मया वत्स नेयन्ता परिकीर्तिता ॥

किं तर्हि ।

उपलक्षणमेतानि विज्ञातव्यानि भावतः ।
 मिथ्यादर्शनवश्यानामन्येषामपि तादृशाम् ॥

यतः ।

यान्येतानि पुराण्यच दृश्यन्ते वत्स भूतले ।
 तान्यन्यदेशकालेषु स्युः लोकानि बहूनि वा ॥
 एतत्तु शिखरस्यायि सत्पुरं भद्र सर्वदा ।
 अप्रच्युतमनुत्पन्नं शाश्वतं परमार्थतः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम येऽमीभिः परिकल्पिताः ।
 स्वबुद्ध्या निर्वृतेर्मार्गा लोकैः पुरनिवासिभिः ॥
 तानहं श्रोतुमिच्छामि प्रत्येकं मधुह्रलः ।
 ततो मेऽनुग्रहं कृत्वा भवानाख्यातुमर्हति ॥
 विमर्गः प्राह यद्येवं ततः कृत्वा समाहितम् ।
 सेतस्त्वं वत्स बुधस्त्र मार्गान्वक्ष्ये परिस्पृष्टम् ॥

तत्र नैयायिकैस्तावदेव कल्पितो निर्णयमार्गः । यदुत प्रमाण-
 प्रमेयसंग्रहप्रयोजनदृष्टान्तमिद्धान्तावयवतर्कनिर्णयवादजल्पवितण्डा —
 हेत्वाभासच्छलजातिनिग्रहस्थानानां तत्त्वपरिज्ञानान्निश्रेयसाधिगमः ।
 तच्चार्योपलभ्यहेतुः प्रमाणं । तच्चतुर्धा । तद्यथा । प्रत्यक्षानुमानोप-
 मानशब्दाः प्रमाणानि । तत्र प्रत्यक्षमिन्द्रियार्थमन्निकर्योत्पन्नं
 ज्ञानमथपदेशमथभिचारि श्ववसायात्मकं प्रत्यक्षं । तत्पूर्वकं त्रिवि-
 धमनुमानं । तद्यथा । पूर्ववच्छेषवत्सामान्यतो दृष्टं च । तत्र पूर्ववत्का-
 रणात्कार्यानुमानं यथा मेघोन्नतेर्भविष्यति वृष्टिरिति । शेषवत्का-
 र्यात्कारणानुमानं यथा विशिष्टाघदौपूरदर्शनादुपरि वृष्टो देव
 इति । सामान्यतोदृष्टं नाम यथा देवदत्तादौ गतिपूर्विकां देशा-
 न्तरप्राप्तिमुपलभ्य दिनकरेऽपि सा गतिपूर्विकैव समधिगम्यते ।
 प्रसिद्धसाधन्यात्साध्यसाधनमुपमानं यथा गौस्तथा गवय इति ।
 आप्तोपदेशः शब्द आगम इत्यर्थः । तदेवमिदं चतुर्विधं प्रमाणम-
 भिहितं । तथा शरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्तिदोषप्रेत्यभावफल-
 दुःखापवर्गान्तु प्रमेयं । किं स्यादित्यनवधारणात्मकः प्रत्ययः संग्रहः
 किमयं स्याणुः स्यादुत पुरुष इति । येन प्रयुक्तः प्रवर्तते तत्प्रयो-
 जनं । अविप्रतिपत्तिविययापन्नो दृष्टान्तः । सिद्धान्तश्चतुर्विधः ।
 तद्यथा । सर्वतन्त्रमिद्धान्तः प्रतितन्त्रमिद्धान्तः अधिकरणमिद्धान्तः
 अभ्युपगममिद्धान्तश्चेति । प्रतिज्ञाहेतुदाहरणोपनयनिगमनान्यवयवाः ।
 संग्रहादूर्ध्वं भवितव्यताप्रत्ययस्तर्कः यथा भवितव्यमत्र स्याणुना
 पुरुषेण वेति । संग्रहयत्कांभ्यामूर्ध्वं नियततः प्रत्ययो निर्णयः यथा
 पुरुष एवायं स्याणुरेव वा । तिस्रः कथा वादजल्पवितण्डाः । तत्र

पडव घानि श्रूयन्ते मण्डले लोकवार्तयां ।
 दर्शनानि किमेतानि तान्याख्यातानि मे त्वया ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स कथ्यते ते परिस्फुटम् ।
 एतानि पञ्च तान्येव मीमांसकपुरं विना ॥
 श्रवणाक्षिकमेतद्धि मीमांसकपुरं मतम् ।
 तेन दर्शनसंख्यायामेतन्नोक्तैर्न गण्यते ॥

तथा हि ।

जैमिनिर्वेदरक्षार्थं दूषणोद्धारणेच्छया ।
 चकार किल मीमांसां दृष्ट्वा तीर्थिकविश्रवम् ॥
 तस्मादेतानि पञ्चैव मीमांसकपुरं विना ।
 लोकेर्दर्शनसंख्यायां गण्यन्ते नात्र संग्रहः ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततो ब्रूहि क्व वर्तते ।
 तत्पुरं माम् यन्नोक्तैर्गीयते षष्ठदर्शनम् ॥

विमर्शनाभिहितं ।

यदिदं दृश्यतेऽप्येव विवेकवरपर्वते ।
 निर्मलं शिखरं तुङ्गमप्रमत्तलनामकम् ॥
 विस्तीर्णमिदमत्यर्थमप्येव च निवेगितम् ।
 पुरं लोकोत्तरं वत्स तज्जैनमभिधीयते ॥
 तस्य ते कथयिष्यामि ये गुणाः श्रेष्ठजित्वराः ।
 तथापि लोकरूढ्यैव षष्ठं हि तदुदाहृतम् ॥
 अन्यच्च तत्र ये लोकास्तेषामेष अहन्तमः ।
 न बाधकः प्रकृत्यैव मिथ्यादर्शननामकः ॥

प्रकर्षेणोक्तं ।

अधःस्थितेषु बाध्यन्ते पुरेषु यदमी जनाः ।

शिखरस्थे न बाध्यन्ते माम किं तत्र कारणम् ॥

विमर्शेनोक्तं ।

अस्यच निर्दृतिर्लोके नगरौ सुमनोहरा ।

सा च भुक्तेरतिक्रान्ता महामोहादिभूभुजाम् ॥

निर्दन्दानन्दसंपूर्णा सततं निरुपद्रवा ।

एभिद्याकर्णिता सर्वैः सा लोकैः पुरवाशिभिः ॥

ततो लोकायतं मुक्ता ये शेषपुरवासिनः ।

नगरौ गन्तुमिच्छन्ति तामेते वत्स निर्दृतिम् ॥

एते च सर्वे तां गन्तुमन्तरङ्गैर्महापथैः ।

स्वकल्पितैः प्रवाञ्छन्ति परस्परविरोधिभिः ॥

ततश्च ।

अमीभिर्वत्स भूमिष्ठैर्ये मार्गाः परिकल्पिताः ।

निर्दृतेः प्रापकास्ते हि न घटन्ते सुयुक्तिः ॥

विवेकपर्वतोत्तुङ्गशिखरस्थितसत्पुरे ।

वसद्भिर्यः पुनर्दृष्टः सन्मार्गोऽतिमनोहरः ॥

स निर्दृतिं नयत्येव लोकं नास्यच संग्रहः ।

पक्षपातविमुक्तेन मया तेनेदमुच्यते ॥

यथामी बाधिता लोका येऽधःस्थपुरवर्तिनः ।

मिथ्यादर्शनमंज्रेण न गिरिस्थे महापुरे ॥

यतः ।

तन्मिथ्यादर्शनस्यैव माहाव्यं स्फुटमुच्यते ।
 यदेते न विजानन्ति सन्मार्गं निर्वृतेर्जनाः ॥
 दिङ्मुढा इव मन्यन्ते कुमार्गमपि तत्त्वतः ।
 सन्मार्गं इति यच्चैते तत्तस्यैव विजृम्भितम् ॥
 ये त्वेते शिखरे लोका वर्तन्ते वत्स सत्पुरे ।
 एषामेतद्द्वयं नास्ति तेनेमे तस्य दूरगाः ॥
 एतानि च पुराण्यत्र प्रख्यासन्तानि तेन ते ।
 दर्शितानि मया वत्स नेयन्ता परिकीर्तिता ॥

किं तर्हि ।

उपलक्षणमेतानि विज्ञातव्यानि भावतः ।
 मिथ्यादर्शनवश्यानामन्येषामपि तादृशम् ॥

यतः ।

यान्येताणि पुराण्यत्र दृश्यन्ते वत्स भूतले ।
 तान्यन्यदेशकालेषु स्युः लोकानि बहूनि वा ॥
 एतत्तु शिखरस्यायि सत्पुरं भद्र सर्वदा ।
 अप्रच्युतमनुत्पन्नं प्राप्यतं परमार्थतः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम येऽसौभिः परिकल्पिताः ।
 स्वबुद्ध्या निर्वृतेर्मार्गा लोकाः पुरनिवासिभिः ॥
 तानहं श्रोतुमिच्छामि प्रत्येकं सकुतूहलः ।
 ततो मेऽनुग्रहं कृत्वा भवानाख्यातुमर्हति ॥
 विमर्शः प्राह यद्येवं ततः कृत्वा समाहितम् ।
 चेतस्त्वं वत्स बुधस्तु मार्गान्वक्ष्ये परिस्फुटम् ॥

तत्र नैयायिकैस्तावदेष कल्पितो निवृत्तिमार्गः । यदुत प्रमाण-
 प्रमेयसंग्रहप्रयोजनदृष्टान्तसिद्धान्तावयवतर्कनिर्णयवादजल्पवितण्डा-
 हेत्वाभासच्छलजातिनिग्रहस्थानानां तत्त्वपरिज्ञानाविशेषसाधिगमः ।
 तच्चार्थोपलभ्यहेतुः प्रमाणं । तच्चतुर्धा । तद्यथा । प्रत्यक्षानुमानोप-
 सामशब्दाः प्रमाणानि । तत्र प्रत्यक्षमिन्द्रियार्थमधिकर्षोत्पन्नं
 ज्ञानमव्यपदेश्यमव्यभिचारि व्यवसायात्मकं प्रत्यक्षं । तत्पूर्वकं त्रिवि-
 धमनुमानं । तद्यथा । पूर्ववच्छेषवत्सामान्यतो दृष्टं च । तत्र पूर्ववत्का-
 रणात्कार्यानुमानं यथा मेघोद्यतेर्भविष्यति वृष्टिरिति । शेषवत्का-
 र्यात्कारणानुमानं यथा विजिष्ठाक्षदौपूरदर्शनादुपरि वृष्टो देव
 इति । सामान्यतोदृष्टं नाम यथा देवदत्तादौ गतिपूर्विकां देशा-
 न्तरप्राप्तिमुपलभ्य दिनेकरेऽपि सा गतिपूर्विकैव समधिगम्यते ।
 प्रसिद्धसाधन्यासाध्यसाधनमुपमानं यथा मौस्तया गवय इति ।
 आप्तोपदेशः शब्द आगम इत्यर्थः । तदेवमिदं चतुर्विधं प्रमाणम-
 भिहितं । तथा शरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्तिदोषप्रेत्यभावफल-
 दुःखापवर्गान्तु प्रमेयं । किं स्यादित्यनवधारणात्मकः प्रत्ययः संग्रहः
 किमयं स्याणुः स्यादुत पुरुष इति । येन प्रयुक्तः प्रवर्तते तत्प्रयो-
 जनं । अविप्रतिपत्तिविषयापन्नो दृष्टान्तः । सिद्धान्तश्चतुर्विधः ।
 तद्यथा । सर्वतन्त्रसिद्धान्तः प्रतितन्त्रसिद्धान्तः अधिकरणसिद्धान्तः
 अभ्युपगमसिद्धान्तश्चेति । प्रतिज्ञाहेतुदाहरणोपनयनिगमनान्यवयवाः ।
 संग्रयादूर्ध्वं भवितव्यताप्रत्ययस्तर्कः यथा भवितव्यमत्र स्याणुना
 पुरुषेण वेति । संग्रयतर्काम्भ्यामूर्ध्वं निश्चयतः प्रत्ययो निर्णयः यथा
 पुरुष एवायं स्याणुरेव वा । तिस्रः कथा वादजल्पवितण्डाः । तत्र

ग्रेयाचार्ययोः पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहेणाभासख्यापनाय वादकथा ।
 वेजिगौषुणा सार्धं क्लृप्तजातिनिग्रहस्थानसाधनोपासम्भो जल्पः ।
 ४ एव प्रतिपक्षस्थापनाहीनो वितण्डा । अनैकान्तिकादयो हेत्वा-
 भासाः । नवकम्बलो देवदत्त-इत्यादि च्छलं । दूषणाभासांस्तु जातयः ।
 निग्रहस्थानानि पराजयवस्त्वनि । तद्यथा । प्रतिज्ञाहानिः प्रतिज्ञान्तरं
 प्रतिज्ञाविरोधः प्रतिज्ञासंन्यासः हेत्वन्तरं अर्थान्तरं निरर्थकं अवि-
 ज्ञातार्थमपार्थक्यं अप्राप्तकालं न्यूनमधिकं पुनरुक्तं अननुभाषणं अप्रति-
 ज्ञानं अप्रतिभा कथाविच्छेपो भूतानुज्ञा पर्यनुयोव्योपेक्षणं निरनु-
 योव्यानुयोगः अप्रसिद्धान्तो हेत्वाभासास्तेति निग्रहस्थानानि । तदेते
 प्रमाणादयः षोडश पदार्था नैयायिकदर्शनसमासः ॥

वैशेषिकैः पुनरयं वत्स परिकल्पितो निर्वृतिनगरौगमनमार्गः ।
 यद्युत द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायानां येषां पदार्थानां तत्त्व-
 परिज्ञानाच्चिन्त्रेयसाधिगमः । सा हि निर्वृतिर्निःश्रेयसरूपा । तत्र
 पृथिव्यापसेजो वायुराकाशं कालो दिगात्मा मन इति नव द्रव्याणि ।
 रूपरसगन्धस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविभागपरत्वापरत्वबुद्धिस्त्व-
 द्बुद्धिः खेच्छाद्वेषप्रयत्नधर्माधर्मसंस्कारगुरुत्वद्रवत्वस्नेहवेगंशब्दाः पञ्चविंश-
 तिगुणाः । उत्क्षेपणमवक्षेपणमाकुञ्चनं प्रसारणं गमनमिति पञ्च
 कर्माणि । सामान्यं द्विविधं परमपरं च । तत्र परं सत्तालक्षणं
 अपरं द्रव्यत्वादौति । नित्यद्रव्यवृत्तयोऽन्या विशेषाः । अयुतमिद्धा-
 नामाधाराधेयभूतानां यः समन्वय इहप्रत्ययहेतुः समवायः । सैद्धि-
 कप्रत्यये दे एव प्रमाणे । इति वैशेषिकदर्शनसमामार्थः ।

सांख्यैस्तु वत्स निजबुद्ध्या परिकल्पितोऽयं निर्वृतिनगयाः पन्थाः ।

यदुत पञ्चविंशतितत्त्वपरिज्ञानान्निश्रेयसाधिगमः । तत्र च यो गुणाः
सत्त्वं रजस्तमश्च । तत्र प्रधादलाघवप्रसवानभिध्वङ्गाद्वेयप्रतीतयः
कार्यं सत्त्वस्य । शोषतापभेदस्तम्भोदेगापदेयाः कार्यं रजसः । वरण-
सादनबीभत्सदैर्घ्यगौरवाणि तमसः कार्यं । ततः सत्त्वरजस्तमसां
साम्यावस्था प्रकृतिः । सैव प्रधानमित्युच्यते । प्रकृतेश्च महानावि-
र्भवति बुद्धिरित्यर्थः । बुद्धेस्त्रादङ्कारः । ततोऽहङ्कारादेकादशेन्द्रि-
याणि । तद्यथा । पञ्च बुद्धीन्द्रियाणि स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्र-
रूपाणि पञ्च कर्मेन्द्रियाणि वाक्पाणिपादपायूपस्थलक्षणानि
मनस्याविर्भवति । तथा तत एवाहङ्कारात्तमोवज्जलात्पञ्च तन्मात्राणि
स्पर्शरसरूपगन्धशब्दलक्षणान्याविर्भवन्ति । तेभ्यश्च इन्द्रियादीनि पञ्च
महाभूतानि । तदेवा चतुर्विंशतितत्त्वात्मिका प्रकृतिः । तथा परः
पुरुषश्चैतन्यस्वरूपः । स चानेको जन्ममरणकरणानां नियमदर्शना-
द्वर्मादिषु प्रवृत्तिनानात्वाच्च । प्रकृतिपुरुषयोश्चोपभोगार्थः संयोगः
पञ्चत्वयोरिव । उपभोगश्च शब्दाद्युपलभ्यो गुणपुरुषान्तरोपभोगश्च ।
प्रत्यक्षानुमानागमाः प्रमाणानीति । सांख्यदर्शनसंक्षेपार्थः ॥

बौद्धैः पुनर्भद्र परिकल्पितेयं निर्वृतिनगरीवर्तनी । यदुत
द्वादशायतननि । तद्यथा । पञ्चेन्द्रियाणि पञ्च शब्दादयो मनो धर्मा-
यतनं च । धर्मास्तु सुखादयो विज्ञेयाः । प्रत्यक्षानुमाने हे एव
प्रमाणे इति बौद्धदर्शनप्रमाणार्थः ॥

अथ वा वैभाषिकमौजान्तिकयोगाचारमध्यमकभेदाद्यतुर्विधा
बौद्धा भवन्ति । तत्र वैभाषिकमतमिदं । यदुत चणिकं वस्तु ।
तद्यथा । जातिर्जनयति स्थितिः स्थापयति जरा जर्जरयति विनाशो

नाशयति । तथात्मापि तथाविध एव पुद्गलश्चासावभिधीयते ॥

सौत्रान्तिकमतं पुनरिदं । रूपवेदनाविज्ञानसंज्ञासंस्काराः सर्व-
शरीरिणामेते पञ्च स्कन्धा विद्यन्ते । न पुनरात्मा । त एव हि
परलोकगामिनः । तथा क्षणिकाः सर्वे संस्काराः खलक्षणं पर-
मार्थतः । अन्यापोहः शब्दार्थः । सन्तानोच्छेदो मोक्ष इति ॥

योगाचारमतं त्विदं । विज्ञानमात्रमिदं भुवनं । न विद्यते
वाङ्मार्थः । वासनापरिपाकतो नीलपीतादिप्रतिभासाः । आलयविज्ञानं
सर्ववासनाधारभूतं । आलयविज्ञानविशुद्धिरेव चापवर्ग इति ॥

माध्यमिकदर्शने तु सर्वशून्यमिदं स्वप्नोपमः प्रमाणप्रमेयप्रविभागः ।
सुप्तिस्तु शून्यतादृष्टिस्तदर्थं शेषभावना इति बौद्धविशेषाणां मत-
संक्षेपार्थः ॥

लोकायतैः पुनर्वत्स 'सा निर्वृतिनंगरी नास्तीति प्रख्यापितं
लोकायते । अमी भुवते । नास्ति निर्वृतिर्नास्ति जीवो नास्ति पर-
लोको नास्ति पुण्यं नास्ति पापमित्यादि । किं तर्हि पृथिव्याप-
क्षेपो वायुरिति तत्त्वानि तत्त्वमुदेत्ये शरीरेन्द्रियविषयसंज्ञा ।
तेभ्यश्चैतन्यं मद्याङ्गेभ्यो मदशक्तिवत् । जलमुद्बुदवज्जीवोः । प्रवृत्ति-
निवृत्तिमाध्या प्रीतिः पुष्ट्यार्थः । स च काम एव नान्यो मोक्षा-
दिः । तस्माच्चान्यत्पृथिव्यादिभ्यस्तत्त्वमस्ति दृष्टहान्यदृष्टकल्पनासम्भ-
वादिति । प्रत्यक्षमेव चैकं प्रमाणमिति लोकायतमतसमासः ॥

मीमांसकानां पुनरेव मार्गः । यदुत वेदपाठानन्तरं धर्मजि-
ज्ञासा कर्तव्या । यतश्चेवं ततस्तस्य निमित्तपरीक्षा । निमित्तं च
शोदना । यत उक्तं । शोदनालक्षणोऽयं धर्मः । शोदना च

क्रियायां प्रवर्तकं वचनमाह्वयथाग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गकाम इत्यादि । तेन धर्मो लक्ष्यते नान्येन प्रमाणेन प्रत्यक्षादीनां विद्यमानोपलम्भनत्वादिति । प्रत्यक्षानुमानशब्दोपमानार्थापत्त्यभावाः षट् प्रमाणानीति मीमांसकमतसमासः ॥

अमीभिः पुनर्वत्स विवेकमहापर्वतारूढैरप्रमत्तवशिखरस्थितैर्जैनपुरनिवासिभिर्जैनलोकेरयं दृष्टो निर्वृतिनगरीगमनमार्गः । यदुत जीवाजीवास्त्वसंवरनिर्जरा मोक्षस्तत्त्वं । तच्च सुखदुःखज्ञानादिपरिणामलक्षणो जीवः । तर्दिपरीतस्त्वजीवः । मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकषाययोगा बन्धहेतवः । स आस्त्वः । आस्त्वकार्यं बन्धः । आस्त्वविपरीतः संवरः । संवरफलं निर्जरा । निर्जराफलं मोक्ष इत्येते सप्त पदायाः । तथा विधिप्रतिषेधानुष्ठानपदार्थाविरोधश्च । अत्र जैनदर्शने स्वर्गकेवलार्थिना तपोध्यानादि कर्तव्यं । सर्वे जीवा न हन्तथा इति वचनात् । सततसमितिगुप्तिशुद्धा क्रिया । असंपन्नो योग इति वचनात् । उत्पादविगमध्रौव्ययुक्तं सत् । एकं द्रव्यमनन्तपर्यायमर्थ इति । प्रत्यक्षपरोक्षे द्वे एव प्रमाणे इति जैनमतस्य दिग्दर्शनमाधम ॥

तत्रैते प्रथमास्तावच्चत्वारो वत्स वादिनः ।

नैयायिकादयो नैव निर्वृतेर्मार्गवेदकाः ॥

यतः ।

एकान्तनित्यमिच्छन्ति पुरुषं तत्र गामुकम् ।

सर्वचगं च वाञ्छन्ति तथान्ये क्षणनश्वरम् ॥

नित्यश्चासौ कथं गच्छेत्तस्यामंविचक्षो यतः ।

सर्वत्रमश्च यो भद्रं स कश्चिच्छेत्कुतोऽपि वा ॥
 नश्यरोऽपि विनष्टत्वाच्च तस्यां गन्तुमर्हति ।
 तस्मादेते न जानन्ति मार्गं तस्यास्तपस्विनः ॥
 लोकायतास्तु दूरेण वर्तन्ते वत्स निर्वृतेः ।
 ये हि पापहतात्मानो निराकुर्वन्ति तामपि ॥

किं च ।

लोकायतमतं प्राज्ञैर्ज्ञेयं पापौघकारणम् ।
 निर्द्वन्द्वानन्दपूर्णाया निर्वृतेः प्रतिषेधकम् ॥
 तस्माद्दुष्टाश्रयकरं क्षिष्टसत्त्वविचिन्तितम् ।
 पापश्रुतं सदा धीरैर्वर्ज्यं नास्तिकदर्शनम् ॥
 परमार्थेन सा वत्स नेष्टा मौमांसकैरपि ।
 येः सर्वज्ञं निराकृत्य वेदप्रामाण्यमौरितम् ॥
 तदेवमेते सर्वेऽपि भूमिष्ठपुरवासिनः ।
 अनेन कारणेनोक्ता मिथ्यादर्शनमोहिताः ॥
 एते तु शिखरारूढाः पुरे वास्तव्यका जनाः ।
 यं वदन्ति स निर्मिथ्यो निर्वृतेः प्रगुणः पथः ॥

ततश्च ।

यथावस्थितमन्मार्गवेदिनां वीर्यशालिनाम् ।
 महत्तमो न बाधायै मिथ्यादर्शननामकः ॥
 ज्ञानश्रद्धानपूतास्ते निःस्पृहा भवचारके ।
 चारित्र्यान्मादृष्ट्य निर्वृतिं यान्ति मानवाः ॥
 यथा च सन्मार्गोऽयं यथा चान्ये न तदिधाः ।

इदं च पुरतो वक्ष्ये यद्यहं ते विचारये ॥
ततो जन्म ममात्येति न विचारस्य निष्ठितिः ।
तेनेदं ते समासेन प्रविमज्य निवेद्यते ॥
ज्ञानदर्शनचारित्र्यलक्षणो ह्यन्तरो मतः ।
विद्वद्भिर्निर्वृतेर्मार्गः प्रगुणः सुपरिस्फुटः ॥
स दृष्टः पर्वताख्यैर्न दृष्टो भूमिवासिभिः ।
तेनैते तच्च गन्तारो न गान्तारो भुवि स्थिताः ॥
तदेते कथितास्तुभ्यं भवचक्रे मया जनाः ।
ये मिथ्यादर्शनाख्येन तेन भद्रं विडम्बिताः ॥
प्रकर्षः प्राह मामेदं भवचक्रं मया पुरम् ।
सर्वं विलोकितं दृष्टं वीर्यमान्तरभुभुजाम् ॥
केवलं तदिदं ज्ञातं महाहास्यकरं परम् ।
आभाषकं जगत्येव यद्वाचैरपि गीयते ॥
गन्त्रीमनुष्यसामय्या यो बधूमाहरिष्यति ।
तस्यैव विसृता हन्त सा बधूरिति कौतुकम् ॥

तथाहि ।

महामोक्षादिजेतारो महात्मानो नरोत्तमाः ।
द्रष्टव्या भवचक्रेऽत्र सन्तोषसहिताः किल ॥
एतदर्थमिहायातौ मामावाभत्र पत्तने ।
न दृष्टास्ते महात्मानो न च सन्तोषभूषिताः ॥
अतोऽधुनापि तान्मामो मदनुग्रहकाम्यया ।
गत्वा ते यत्र वर्तन्ते तत्रस्थान् दर्शयत्समम् ॥

विमर्शेनोदितं वत्स यदिदं शिखरे स्थितम् ।

जैनं पुरं भवन्त्येव नूनमत्र तथाविधाः ॥

तस्मादत्रैव गच्छावो येनेदं ते कुतूहलम् ।

साक्षाद्दर्शनतो वत्स निःश्रेयं परिपूर्यते ॥

एवं भवत्स तेनोक्ते तौ गतौ तत्र सत्पुरे ।

दृष्ट्वाश्च साधवस्तत्र निर्मलीमसमानसाः ॥

विमर्शः प्राह भट्टे ते ते लोकार्यैर्महात्मभिः ।

विचिन्ना निजवीर्येण महामोहादिभृशजः ॥

सर्वे भगवतामेषां बान्धवा वत्स जन्तवः ।

एतेऽत्र सेतराणां च बान्धवाः सर्वदेहिनाम् ॥

समस्ता मातरोऽमीषां नरामरपशुस्थियः ।

एतेऽपि सूनवस्तामां भगवन्तो नरोत्तमाः ॥

बाह्यपरिग्रहे वत्स निजेऽपि च शरीरके ।

चित्तं न लग्नमेतेषां पद्मवज्जलपङ्क्तयोः ॥

सत्यं भृतहितं वाक्यममृतचरणोपमम् ।

एते परीक्ष्य भाषन्ते कार्यं सति मिताचरम् ॥

अमङ्गयोगमिद्वयं सर्वदोषविवर्जितम् ।

आहारमेते गृह्णन्ति सौख्यनिर्मुक्तचेतसः ॥

किं चेह वञ्चनोक्तेन चेष्टा या या महात्मनाम् ।

सा सा भगवतामेषां महामोहादिस्मृदनी ॥

तेन वत्स भगवतामेषां समन्विन्यापेक्षया तस्यां चित्तवृत्ति-
महाटयामेवं जानीहि । यदुतात्यन्तशुष्का सा ममत्तता नदी ।

खिलौभूतं तद्विलसितपुलिनं । परिभग्नचित्तविवेपमण्डपः । निर-
स्ता दृष्टावेदिका । विघटितं विपर्यासविष्टरं । संचूर्णिता चा-
विद्यागात्रयष्टिः । प्रलीनो महामोहराजः । उच्चाटितो महा-
मिथ्यादर्शनविशासः । निनष्टो रागकेशरी । निर्भिन्नो द्वेषगजेन्द्रः ।
विपाटितो मकरध्वजः । विदारितो विषयाभिलाषः । निर्वासिता
महामूढतादयस्तद्धार्याः । विहिंसितो हासभटः । विकर्तिते
जुगुप्सारतौ । निपूदितौ भयशोकौ । विदलिता दुष्टाभिसन्धि-
प्रभृतयस्वरटाः । पलायितानि डिग्मरूपाणि । विद्राविता ज्ञानसंव-
रणादयस्ते च यो दुष्टनरपतयः । अनुकूलौभूतास्ते चत्वारः सप्तानां
मध्यवर्तिनो वेदनोयाद्याः । व्यपगतं चतुरङ्गमपि तत्सकलं बलं ।
प्रशान्ता विम्बोकाः । विगलिता विश्वासाः । तिरोभूताः समस्तवि-
काराः । किं वञ्चना । सर्वथा

ग्रहणं भवता तस्यां वर्णितं च मया पुरां ।
वस्तु किञ्चित्समस्तानां दुःखदं बाह्यदेहिनाम् ॥
चित्तवृत्तिमहाटव्यां तत्सर्वमिह संस्थिताः ।
प्रलीनं वत्स पश्यन्ति नूनमेते महाधियः ॥
सा भवेत्पद्मेर्मुक्ता श्वेता रत्नौघपूरिता ।
एतेषां ध्यानयोगेन चित्तवृत्तिः प्रभासते ॥
तदेते ते महात्मानो ये मया वत्स वर्णिताः
पूर्वं तपोधनाः सम्यक् पश्य विस्फारितेक्षणः ॥

प्रकर्षणोक्तं ।

चाह चाह कृतं नाम विहितो मदनुग्रहः ।

जनितः धूतपापोऽहमेतेषां दर्शनात्तथा ॥
 कृतं मानसंनिर्वाणं विहितः पटुलोचनः ।
 आनन्दामृतसेकेन गात्रं निर्वापितं च मे ॥
 केवलं दर्शनौयोऽसौ ममाद्यापि ननु त्वया ।
 यो वर्णितो महावीर्यो माम् सन्तोषभूपतिः ॥

विमर्शनेनाक्तं ।

य एष दृश्यते वत्स स दृष्टेः सुखदायकः ।
 शुभ्रस्वित्तसमाधानो नाम विल्लीर्णमण्डपः ॥
 सर्वेषां वल्लभोऽमीषां जनानां पुरवासिनाम् ।
 स सन्तोषमहाभूपो नूनमत्र भविष्यति ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽत्रैव प्रविश्यताम् ।
 एवं भवतु वत्सेति वभाषे तस्य मातुलः ॥
 प्रविश्य चोचिते देशे ताभ्यां दृष्टः स मण्डपः ।
 निजप्रभावविशिष्टजनसन्तापसुन्दरः ॥

तत्र च ।

राजमण्डलमध्यस्थं दीप्तिनिर्धूततामसम् ।
 वेष्टितं भूरिलोकेन सचित्तानन्ददायकम् ॥
 विशालवेदिकारूढमुपविष्टं वरासने ।
 दत्ताष्टानं नरेन्द्रं तौ पश्यतः स्त्र चतुर्मुखम् ॥
 ततः प्रकर्षस्तं वीक्ष्य मनसा हर्षनिर्भरः ।
 मनाक् संजातसन्देहो मातुलं प्रत्यभाषत ॥
 अहो रम्यमिदं केन पुरं यच्चैदृशः प्रभुः ।

ईदृक्षो मण्डपो लोका वास्तव्या यत्र चेदृशाः ॥

एवं च स्थिते ।

यत्रेदृशं पुरं माम विवेकवरपर्वते ।

किं सोऽयं भवचक्रेऽत्र वर्तते दोषपूरिते ॥

विमर्शनोदितं वत्स यस्मिन्नेष महागिरिः ।

वर्तते तदहं वक्ष्ये स्थानमस्य निग्रामय ॥

चित्तवृत्तिमहाटव्यां वर्तते परमार्थतः ।

भवचक्रे तु विदङ्गिरूपचारेण कथ्यते ॥

यतोऽत्र विद्यते वत्स सल्लोकपरिपूरितम् ।

अन्तरङ्गं सुविस्तीर्णं पुरं सात्त्विकमानसम् ॥

तत्रायं संस्थितो वत्स विवेकवरपर्वतः ।

आधारधेयसम्बन्धस्तेनैवं परिकीर्तितः ॥

प्रकर्षणोदितं । माम यद्येवं ततो यदिदमस्य पर्वतस्थाधारभूतं सात्त्विकमानसं पुरं ये च तस्मैविनो बहिरङ्गलोका यस्यायं विवेक-महागिरिर्यच्चेदमप्रमत्तत्वं शिखरं यच्चादो जैनं पुरं ये चात्र स्थिता बहिरङ्गजनाः यस्यायं चित्तसमाधानमहामण्डपो या चेयं वेदिका यच्चेदं सिंहासनं यस्यायं नरेन्द्रो यस्यायमस्य परिवारः तदिदं सर्वं मम जन्मापूर्वं । ततो ममानुषहधिया प्रत्येकं विप्रेषतमादर्शयितु-मर्हति मामः । विमर्शनोक्तं । वत्स यद्येवं ततः समाकर्णय ।

यदिदं पर्वताधारं पुरं सात्त्विकमानसम् ।

तदन्तरङ्गरत्नानां सर्वेषामाकरो मतम् ॥

अनेकदोषपूर्णोऽपि भवचक्रे व्यवस्थितम् ।

नेदं स्वरूपतो वत्स दोषसंशेषभाजनम् ॥
 अधन्या भवचक्रेऽत्र वर्तमाना मनुष्यकाः ।
 इदं स्वरूपतो वत्स न पश्यन्ति कदाचन ॥
 यानि निर्मलचित्तादिपुराणान्तरभूमिषु ।
 अत्रैव प्रतिबद्धानि तानि जानीहि भावतः ॥
 स कर्मपरिणामाख्यो राजा नेदं महापुरम् ।
 सभुक्तिकं ददात्येकं महामोहादिभूभुजाम् ॥

किं तर्हि ।

स्वयमेव भुनक्तौदं तथान्यैर्वरभूमिषेः ।
 शुभाशयादिभिर्वत्स भोजयेच्च सभुक्तिकम् ॥
 इदं हि जगतः सारमिदं च निरुपद्रवम् ।
 इदमेव कृताह्लादं बहिर्जनमनोहरम् ॥
 तदिदं ते समासेन पुरं सात्त्विकमानसम् ।
 निवेदितं मया वत्स शृणु चात्राधुना जनम् ॥
 ये लोका निवसन्त्यत्र पुरे सात्त्विकमानसे ।
 बहिरङ्गा भवन्त्येषां शौर्यवीर्यादयो गुणाः ॥
 बहिरङ्गा जनास्ते हि निवसन्त्यत्र सत्पुरे ।
 पुरमाहात्म्यमात्रेण गच्छन्ति विबुधास्तथे ॥
 अन्यच्च वसतामत्र पुरे सात्त्विकमानसे ।
 प्रत्यामस्यतया याति विवेको दृष्टिगोचरे ॥

ततश्च ।

यद्यारोहन्त्यमुं लोका निवेकवरपर्वतम् ।

ततो जेनं समासाद्य पुरं यान्ति सुखाख्यदम् ॥
एवं च स्थिते ।

पुरप्रभावमात्रेण सदैते सुन्दरा जनाः ।
विवेकशिखराकूटाः पुनः स्युरतिसुन्दराः ॥

किं च ।

अभ्येषां पापिनां वत्स भवचक्रनिवासिनाम् ।
सदा न प्रतिभातीदं जनानां जैनसत्पुरम् ॥
निवसन्ति पुनर्येऽच पुरे सात्त्विकमानसे ।
बहिरङ्गजनास्तेषां भातीदं जैनसत्पुरम् ॥
तदमौ भाविकल्याण लोका मार्गानुयायिनः ।
वास्तवकाः पुरे येऽच सदा प्रहृतिसुन्दरे ॥
तदेते कथितास्तुभ्यं पुरे सात्त्विकमानसे ।
लोका महागिरे रूपं समाकर्णय माम्प्रतम् ॥
तावद्द्वारदुःखार्ता भवचक्रनिवासिनः ।
जना यावन्न पश्यन्ति ते विवेकमहागिरिम् ।
तदा न रमते तेषां भवचक्रे मतिर्नृणाम् ॥

ततश्च ।

विहाय भवचक्रं ते समाकृष्टा महागिरिम् ।
विमुष्य दुःखं जायन्ते मिर्दन्दानन्दभाजिनः ॥
यतोऽपि निमले तुङ्गे स्थितानां वत्स देहिनाम् ।
भवचक्रमिदं भवे करम्यमिव भासते ॥
ततो विविधवृत्तान्तं दुःखमहातपूरितम् ।

विलोकोदं विरज्यन्ते नगरात्तेऽमुतो जनाः ॥

विरक्तास्य भवन्त्यव प्रतिबद्धा मंहागिरौ ।

विवेके भावतः सौख्यहेतुरेष च मद्गिरिः ॥

ततश्च ।

विवेकमद्गिरेर्वत्स माहात्म्येनास्य ते जनाः ।

भवन्ति सुखिनोऽत्यन्तं भवचक्रेऽपि संस्थिताः ॥

तदेष सर्वलोकानां सुखहेतुर्महागिरिः ।

विवेको वर्णितस्तुभ्यमधुना शिखरं गृह्णु ॥

इदं हि शिखरं तात सर्वदोषनिवर्हणम् ।

उत्तासकारणं मन्ये दुष्टान्तरमहौभुजाम् ॥

यतः ।

विवेकाहूढलोकानां यद्युपद्रवकारिणः ।

आगच्छेयुः कचिद्भद्र महामोहादिशचवः ॥

ततस्ते निर्दयैर्भूत्वा विवेकाहूढजन्तुभिः ।

शिखरादप्रमत्तत्वाल्लोच्यन्तेऽस्मान्न रंशयः ॥

ततस्ते घूर्णिताग्नेयशरीरानयवाः पुनः ।

दूरतः प्रपलायन्ते शिखरं वीक्ष्य कातराः ॥

तदिदं नूनमेतेषां दलनायं विनिर्मितम् ।

विवेकवासिग्रचूणामन्तरङ्गमहौभुजाम् ॥

किं च ।

गुग्मं विगाल्यमुत्तुङ्गं सर्वलोकसुखावहम् ।

वत्सेदमप्रमत्तत्वं शिखरं गाढसुन्दरम् ॥

तदिदं ते समासेन कथितं शिखरं मया ।
अधुना वर्ण्यते जैनं पुरं तत्त्वं निशामय ॥
इदं हि मत्पुरं वत्स निरन्तानन्दकारणम् ।
दुर्लभं भवचक्रे तु जन्तुभिः पुण्यवर्जितैः ॥

यतः ।

कालेन भूयसा लोकाः पर्यटन्तः कथंचन ।
आमादयन्ति हृच्छ्रेण पुरं भात्त्विकमानसम् ॥
स्थित्वा तत्र पुनर्यान्ति भवचक्रे निरन्तके ।
एनं वत्स न पश्यन्ति विवेकवरपर्वतम् ॥
भूरिभिर्विहितैस्तात ततश्चेत्यं गमागमैः ।
कदाचिन्नेऽत्र पश्येयुर्विवेकवरपर्वतम् ॥
मारोहन्ति च दृष्टेऽपि तथान्ये वत्स मद्विरौ ।
प्रयान्ति च विदन्तोऽपि भवचक्रे स्ववैरिणः ॥
आरोहेयुः कदाचिच्च तत्राळढाः सुदुर्लभम् ।
शिखरं ते न पश्येयुरिदं वत्सातिसुन्दरम् ॥
दृष्टेऽपि गानुतिष्ठन्ति तत्रारोहणमुच्चकैः ।
शैथिल्येनैव तिष्ठन्ति भवचक्रे सकौतुकाः ॥
यदा तु धन्याः शिखरमारोहन्ति मनोहरम् ।
इदं वत्स जना जैनं पश्यन्त्येव तदा पुरम् ॥
सा चेष्टा भवचक्रेऽत्र वर्तमानैः सुदुर्लभा ।
मामपी जन्तुभिर्वत्स यास्य दर्शनकारिणी ॥
तेनेदं मततानन्दकारणं जैनमत्पुरम् ।

भवचक्रे मया तुभ्यं दुःखं प्रतिपादितम् ॥
 इदं रत्नौघसंपूर्णमिदं सर्वसुखास्पदम् ।
 इदमेव जगत्पञ्च सारात्सारतरं मतम् ॥
 तदिदं ते समासेन वर्णितं जैनसत्पुरम् ।
 अधुना येऽत्र वास्तव्या लोकास्तानवधारय ॥
 एते हि सततानन्दाः सर्वाबाधाविवर्जिताः ।
 पुरप्रभावतो वत्स वर्तन्ते जैनसञ्जनाः ॥
 प्रसृता नगरीं सर्वे निर्वृतिं कृतनिश्चयाः ।
 आरात्रयाणकैः किञ्चिद्वसन्ति विबुधालये ॥
 वीर्यं वीर्य्य भयोद्भान्तैर्महामोहादिग्रबुभिः ।
 एते जैना जना वत्स दूरतः परिवर्जिताः ॥
 प्रकर्षेणोदितं । माम नैतदेवं । यतः

यथेव ते मया दृष्टा भवचक्रनिवासिनः ।

महामोहादिभिर्घस्तास्तथैतेऽपि न संशयः ॥

तथाह्येतेष्वपि जैनलोकेषु दृश्यन्ते भर्षाणि तत्कार्याणि ।
 यस्मादेतेऽपि मूर्खन्ति भगवद्विम्बेषु रज्यन्ते स्वाध्यायकरणेषु सिद्ध्यन्ति
 साधर्मिकजनेषु प्रीयन्ते सदनुष्ठानेषु तुष्यन्ति गुरुदर्शनेषु ह्वयन्ति
 मदयोपसम्भेषु दिपन्ति प्रतातिचारकरणेषु क्रुध्यन्ति सामाचारौ-
 विसोपेषु रुष्यन्ति प्रवचनप्रत्यनीकेषु माद्यन्ति कर्मनिर्जरणेषु अर्ध-
 कुर्वन्ति प्रतिज्ञातनिर्वाहणेषु अवष्टभन्ति परीषहेषु स्मयन्ते दिव्या-
 द्युपमर्गेषु गूहयन्ति प्रवचनमान्त्रिन्यं वस्यन्तीन्द्रियधूर्तगणं सुभ्यन्ति
 तपश्चरणेषु गृह्यन्ति वैद्यावृत्त्याचरणेषु अभ्युपपद्यन्ते मत्मानयोगेषु

दृश्यन्ति परोपकारकरणेषु । निघ्नन्ति प्रमादचौरवृन्दं । विभ्यति
भवचक्रभ्रमणात् । जुगुप्सन्ते विमार्गचारितां । रमन्ते निर्दृतिनगरी-
गमनमार्गे । उपहसन्ति विषयसुखशीलतां । उद्विजन्ते शैथिल्या-
चरणात् । शोचन्ति चिरन्तनदुस्वरितानि । गर्हन्ते निजशीलस्खलि-
तानि । निन्दन्ति भवचक्रनिवासं । आराधयन्ति जिनाज्ञायुवतिं ।
प्रतिषेवन्ते द्विविधशिक्षाललनां ॥

तदेवं सर्वकार्याणि महामोहादिभ्रुजाम् ।
एतेषु माम दृग्गन्ते जैनेषु सुपरिस्फुटम् ॥
तत्कथं भवता प्रोक्तमेवं सति ममाद्यतः ।
यथैते दूरतस्थिता महामोहादिशत्रुभिः ॥
विमर्शेनोदितं वत्स य एते भवतोदिताः ।
महामोहादयस्तेऽन्ये वत्सला जैनबान्धवाः ॥
एते हि द्विविधा वत्स महामोहादयो मताः ।
एकेऽरयोऽथ जन्मनामपरेऽतुलबान्धवाः ॥

यतः ।

प्रथमा भवश्रेष्ठेऽथ पातयन्ति मदा जनम् ।
अप्रशस्ततया तेषां प्रकृतिः खलु तादृशी ॥
दूतरे निर्दृतिं लोकं नयन्ति निश्रटे स्थिताः ।
प्रशस्तास्ते यतस्तेषां प्रकृतिः मापि तादृशी ॥
तदेते शत्रुभिस्तथा बन्धुभिः परिवेष्टिताः ।
महामोहादिभिर्वत्स मोदन्ते जैनमञ्जनाः ॥

एवं च ।

अमी सकलकल्याणभाजिनो जैनसज्जनाः ।
 निवेदिता मया तुभ्यमधुना शृणु मण्डपम् ॥
 अयं चित्तसमाधानो मण्डपः सर्वदेहिनाम् ।
 संप्राप्तः कुरुते सौख्यमतुलं निजवीर्यतः ॥
 अस्यैव भूषते नूनमास्यानार्यं विनिर्मितः ।
 वेधसा त्रिजगद्वन्धोरादरादेष मण्डपः ॥
 नास्त्येव भवचक्रेऽथ सुखगन्धोऽपि सुन्दर ।
 यावच्चित्तसमाधानो नैव संप्राप्यते जनैः ॥
 तदेष श्रेष्ठतो वत्स वर्णिता वरमण्डपः ।
 एषा निःस्पृहता नाम वेदिका ते निवेद्यते ॥
 ये लोका वेदिकां वत्स स्मरन्त्येनां पुनः पुनः ।
 तेषां शब्दादयो भोगाः प्रतिभान्ति विषोपमाः ॥
 न तेषु वर्तते चित्तं चीयते कर्मसञ्चयः ।
 जायन्ते निर्मलत्वेन भवचक्रपराङ्मुखाः ॥
 येषामेया स्थिता चित्ते धन्यानां वत्स वेदिका ।
 नेन्द्रेण देवैर्ना भूपैर्नान्यैस्तेषां प्रयोजनम् ॥
 एषापि नूनमस्यैव निविष्टा वरभूषतेः ।
 आस्यानार्ये विधापेति वत्स सुन्दरवेदिका ॥
 इयं निःस्पृहता तात वर्णिता ते सुवेदिका ।
 जीववीर्यमिदं नाम साम्प्रतं शृणु विष्टरम् ॥
 जीववीर्यमिदं येषां परिष्कुरति मानसे ।
 सुखमेव परं तेषां दुःखानामुद्भवः कुतः ॥

अयं हि राजा दीप्ताङ्गो दृश्यते यश्चतुर्मुखः ।
 निविष्टोऽत्र जगद्वन्दुर्दत्तास्थानो मनोरमः ॥
 यः शुभः परिवारोऽस्य यद्राज्यं या विभूतयः ।
 यश्चातुलं महत्तेजो विष्टरं तत्र कारणम् ॥
 किं वाच वज्रगोक्तेन पुरं लोका महागिरिः ।
 शिखरं सत्पुं लोका मण्डपो वरवेदिका ॥
 राजायं सह सैन्येन राज्यं भुवनसुन्दरम् ।
 जगज्ज्येष्ठमिदं सर्वं माहात्म्येनास्य नन्दति ॥

तथाहि ।

यद्येतन्न भवत्यत्र जीववीर्ये वरासनम् ।
 महामोहादिभिः सर्वे तदिदं परिभूयते ॥
 विद्यमाने पुनर्वत्स जीववीर्यवरासने ।
 महामोहादयो नैव प्रविशन्त्यत्र मण्डपे ॥

अन्यच्च ।

क्वचित्तिरस्कृतं तात महामोहादिभिर्वलम् ।
 इदमाविर्भवत्येव जीववीर्यप्रभावतः ॥
 इदं सिंहासनं वत्स यावदत्र प्रकाशते ।
 तावद्धि सर्वतोभद्रं राजा सैन्यं गिरिः पुरम् ॥
 तदिदं वर्णितं वत्स जीववीर्यवरासनम् ।
 परिवारयुतो राजा साम्प्रतं नै निवेद्यते ॥

प्रकर्षेण चिन्तितं । अये यान्येतानि प्रतिपादितान्यनेन मे
 वच्छन्ति तेषामेष भावाद्यो मम स्फुरति हृदये । यदुत ।

अकामनिर्जरापेक्षं जन्तुवीथं यदुत्कटम् ।
 मिथ्यादृष्टेर्विनाशानं तद्धि सात्त्विकमानसम् ॥
 ये तेन संयुता लोका वास्तव्यास्ते प्रकीर्तिताः ।
 त एव तत्प्रभावेण प्रयान्ति विबुधालये ॥
 धनपुत्रकलत्रादेः प्ररीरात्कर्मणस्तथा ।
 अन्योऽहं भेदतो दुष्टा महामोहादिप्रभवः ॥
 अज्ञातजैनसिद्धान्ते कर्मनिर्जरापञ्चने ।
 या स्यादेवंविधा बुद्धिः स विवेक इहेष्यते ॥
 विवेकादप्रमत्तत्वं कषायादिनिवर्तने ।
 यद्भवेत्तदुदोषाणां शिखरं तदुदाहृतम् ॥
 चतुर्वर्णमहासहप्रमोदपरकारणम् ।
 दादश्राङ्गं पुनर्जनं वचनं पुरमुच्यते ॥
 वास्तव्यका जनास्तत्र ये तदादेशकारिणः ।
 न एव च चतुर्वर्णा यथोक्तगुणभूषणाः ॥
 एष एव च मारोऽथ यथार्थो वरमण्डपः ।
 यतः ।

विना चित्तसमाधानं पुरमेतन्न शोभते ॥
 वेदिका वासनं वेदं कथितं प्रकटाचरैः ।
 यथार्थमेव विज्ञेयमिदं दितयमञ्जसा ॥
 ततो येन मया सर्वमिदं भावार्थसंयुतम् ।
 नुहुं भोऽहं नृपं सैन्यं भोक्ष्ये नास्त्यत्र संशयः ॥

ततश्च ।

बोधावष्टमातुष्टात्मा य प्राप्त निजमातुलम् ।
 माम वर्णय राजानं येनाहमवधारये ॥
 ततस्तन्मातुलेनोक्तं वत्स योऽयं नराधिपः ।
 लोके चारित्रधर्मोऽयं प्रसिद्धोऽत्यन्तसुन्दरः ॥
 अनन्तवीर्यो विख्यातः प्रगुणो जगते हितः ।
 समृद्धः कोशदण्डाभ्यां ज्ञेयः सर्वगुणकरः ॥
 धान्यस्य वत्स दृग्मन्ते चत्वारि वदनानि भोः ।
 तेषां नामानि ते वक्ष्ये वीर्याणि च निबोध मे ॥
 दानं शीलं तपस्तात चतुर्थं शृद्धभावनम् ।
 एतानि ननु वक्त्राणां नामान्देषां यथाक्रमम् ॥
 तत्राद्यं दापयत्यत्र पात्रेभ्यो जैनसत्पुरे ।
 सञ्ज्ञाप्तं मोहज्ञानार्थमभयं जगतः प्रियम् ॥

तथा ।

सद्धर्माधारदेहानां यदुपग्रहकारणम् ।
 आहारवस्तुपात्रादि दौघ्यतामिति भाषते ॥
 दौनान्वरूपणैश्च दौघ्यमानं कृपापरैः ।
 आहारादिकमेतद्धो वदन् न निषेधति ॥
 गवाश्चभूमिहेमानि यज्ञान्यदपि तादृशम् ।
 तत्क्षेपति गुणभावादौघ्यमानमिदं मुग्धम् ॥

अन्यथा ।

सदाशयकरं वाहमायहृष्येदकारकम् ।
 इदं जगति लोकानामनुकम्पाप्रवर्तकम् ॥

दानाख्यं तदिदं भद्र वर्णितं प्रथमं मुखम् ।
 भूपतेरस्य श्रीलाख्यं द्वितीयमधुना शृणु ॥
 य एते साधवो वत्स वर्तन्ते जैनसत्पुरे ।
 यदिदं भाषते वक्त्रं तत्ते सर्वं प्रकुर्वते ॥
 अष्टादशसहस्राणि नियमानां नरोत्तमाः ।
 अस्यादेशेन कुर्वन्ति सदैवे वत्स साधवः ॥
 इदमेव हि सर्वस्वमिदमेव विभूषणम् ।
 इदमालम्बनं वत्स साधूनां श्रीलमुत्तमम् ॥
 तेभ्यः संपूर्णमादेशं सुखमेतत्प्रयच्छति ।
 किञ्चिद्भावं प्रकुर्वन्ति वचोऽस्य मुनिशेषकाः ॥
 श्रीलाख्यं वदनं वत्स तदिदं वर्णितं मया ।
 द्वितीयं तु तपोनाम वदनं तन्निबोध मे ॥
 चारित्र्यधर्मराजस्य वक्त्रमेतन्मनोहरम् ।
 आकाङ्क्षार्तिविनाशेन जनेऽत्र कुरुते सुखम् ॥
 विजिष्टज्ञानसंवेगश्रमसातकरं परम् ।
 तपःसंज्ञमिदं वक्त्रमव्याबाधसुखावहम् ॥
 इदमस्य नरेन्द्रस्य वदनं वीक्ष्य भज्जनाः ।
 आराध्य च महामत्वा निर्वृतिं यागति लीलया ॥
 तदिदं ते तपोनाम भूपतेर्वदनं मया ।
 कथितं माम्प्रतं वक्ष्ये चतुर्थं शृद्धभावनम् ॥
 सतं निरीक्षितं भक्त्या भज्जनेरिदमश्रया ।
 निःशेषपापमहातदक्षनं कुरुते सुखम् ॥

अथादेशादिमे जैना भावयन्तीह सज्जनाः ।
 समस्तवस्तुविस्तारमतितुच्छं विनश्यरम् ॥
 नास्तीह शरणं लोके दुःखपीडितदेहिनाम् ।
 एकश्च जायते जन्तुर्धियते च भवोदधौ ॥
 यदिदं देहिनां किञ्चिच्चित्तावन्धविधायकम् ।
 शरीरं धनमन्यद्वा सर्वं तद्विजमात्मनः ॥
 मूषान्तर्क्तेदजाम्बालपूरितं च कल्लेवरम् ।
 तदच्चात्यन्तबीभत्से शुचिगन्धो न विद्यते ॥
 माता भूत्वा पुनर्भार्या भवत्येव भवोदधौ ।
 कर्मास्त्रवो भवत्येव पापानुष्ठानकारिणाम् ॥
 निवृत्तानां कदाचाराज्जायते वरसंवरः ।
 तपसा तु भवत्येव सततं कर्मनिर्जरा ॥
 मृता जाताश्च सर्वेषु लोकोद्देशेषु जन्तवः ।
 भक्षितानि च सर्वेषु रूपिद्रव्याणि जन्तुना ॥
 संसारसागरोत्तारकारकस्य जिनोदितः ।
 धर्मः सुदुर्लभा चात्र बोधिः सर्वज्ञदर्शने ॥
 ये चेवं भावयन्त्येव शुद्धाः संशुद्धबुद्धयः ।
 आदेशं वदनस्यास्य ते धन्यास्ते समस्मिन् ॥
 पारिवर्धमराजस्य वदनं चारुदर्शनम् ।
 इदं वत्स प्रकृत्यैव सर्वसौख्यकरं परम् ॥
 तदेष वदमेवंस चतुर्भिः पुरवामिनाम् ।
 एषो निःश्रेयसौस्यानि करोत्येव महानृपः ॥

किं च ।

सर्वेषामेव सुखदो भुवनोदरचारिणाम् ।
 वत्स चारित्र्यधर्मोऽयममृतं कस्य दुःखदम् ॥
 तथापि पापिनः सत्त्वा भवचक्रनिवासिनः ।
 एके नैनं विजानन्ति निन्दन्त्यन्ये विपुण्यकाः ॥
 तदेव ते महाराजश्चतुर्वदनसुन्दरः ।
 वर्णितः साम्प्रतं वक्ष्ये परिवारमथाधुना ॥
 येषां विलोक्यते वत्स शुद्धस्फटिकनिर्मला ।
 अधोऽधने निविष्टास्य नारी सर्वाङ्गसुन्दरी ॥
 इयं हि विरतिर्नाम भार्यास्य धरभूपतेः ।
 समानगुणवीर्यां च भूभुजानेन वर्तते ॥

तथा हि ।

आल्हादजननौ लोके निर्दृतेमार्गदेशिका ।
 गता तादात्म्यमेतेन न भिद्येयं प्रतीयते ॥
 य एते पञ्च दृग्गन्ते राजानोऽभ्यर्णवर्तिनः ।
 एतस्यैव नरेन्द्रस्य स्वाङ्गभूता वधस्यकाः ॥

तत्र च ।

आद्यः सामयिकाख्योऽयं भूपतिर्जैनमतपुरे ।
 निःश्रेयसापविरतिं वत्स कारयते मदा ॥
 केदोपम्यापनो नाम द्वितीयो वत्स भूपतिः ।
 पापानुष्ठानमहातं विशेषेण निषेधति ॥
 परिहारविशुद्धीयन्तृतीयस्तु नरेश्वरः ।

सधूनां दर्शयत्युग्रं तपोऽष्टादशमांसिकम् ॥
 यस्त्वेष दृश्यते वत्स चतुर्थो वरभूपतिः ।
 स सूक्ष्मसंपरायाख्यः सूक्ष्मपापाणुनाशकः ॥
 अत्यन्तनिर्मलो यत्स निर्धूताशेषकल्पायः ।
 एष सारो यथाख्यातः पञ्चमो वरभूपतिः ॥
 शरीरं जीवितं प्राणाः सर्वस्वं तत्त्वमुत्तमम् ।
 चारित्र्यधर्मराजस्य पञ्चाध्येते वयस्यकाः ॥
 यस्त्वेष निकटे वत्स दृश्यते मूलभूपतेः ।
 सोऽस्यैव यतिधर्माख्यः सुतो राज्यधरः परः ॥
 बह्विर्विशोकिता भद्रं ये त्वया मुनिपुङ्गवाः ।
 अत्यन्तवक्त्रभस्तेषामेष राजसुतः सदा ॥
 यैरेव दशभिर्वत्स परिवारितविग्रहः ।
 मानुषाणि प्रकुर्वन्ति तानि यत्तन्निबोध मे ॥
 योषिदाद्या चमा नाम मुनीनामपि वल्लभा ।
 तेषामुपदिशत्येषा सदा रोषनिवारणम् ॥
 द्विभारूपमिदं तात द्वितीयमिह मार्दवम् ।
 करोति निजवीर्येण भाधूनामतिनयताम् ॥
 द्वितीयमार्जवं नाम द्विभारूपमिदं सदा ।
 सर्वत्र सरलं भावं विधत्ते वत्स मद्वियाम् ॥
 एषा तु मुक्ता तात चतुर्थी क्षलना सदा ।
 निःमङ्गं बहिरन्तय मुनीनां कुरुते भग्नः ॥
 तपोयोग इति ख्यातः मंशुः पञ्चमो नरः ।

युक्तो द्वादशभिर्वत्स स्वाङ्गिकैर्वरमानुषैः ॥
 एतेषां च प्रभावेण मानुषाणां नरोत्तमः ।
 यदेष कुरुते जैने पुरे तत्ते निवेद्ये ॥
 सर्वाहारपरित्यागान्निःस्पृहं कुरुते जनम् ।
 वीर्यं च वर्धयत्येष कारयन्नभोजनम् ॥
 अस्यादेशेन कुर्वन्ति नानाभिग्रहसुन्दरम् ।
 सुनयो वृत्तिसङ्क्षेपं श्रमसातविवर्धनम् ॥

तथा ।

रसभोगं न कुर्वन्ति मोहोद्रेकादिकारणम् ।
 अस्यादिशान्निषेवन्ते कायक्लेशं सुखावहम् ॥
 कषायेन्द्रिययोगैश्च मंलीनास्तात साधवः ।
 विविक्तचर्चया नित्यमासते तेन चोदिताः ॥
 प्रायश्चित्तं च दशधा विनयं च चतुर्विधम् ।
 वैयापृत्यं च कुर्वन्ति दशधैवास्त वीर्यतः ॥
 पञ्चप्रकारं स्वाध्यायं देधा ध्यानं च सत्तमम् ।
 मततं कारयत्येष मुनिलोकं नरोत्तमः ॥
 गणोपधिग्ररीराणामाहारस्य च निःस्पृहाः ।
 प्राप्ते काले प्रकुर्वन्ति त्यागमेतेन चोदिताः ॥
 ज्योतिर्देहादिदं वत्स तपोयोगविचेष्टितम् ।
 वर्णितं विस्तरेणास्य वर्णने नास्ति निश्चितिः ॥
 यत्त्वयं दृश्यते वत्स षष्ठोऽमीषां मनोरमः ।
 वदभो मुनिलोकस्य मंथमास्यो नरोत्तमः ॥

स सप्तदशभिर्युक्तो मानुषैर्जिनसत्पुत्रे ।
 यथा विजृम्भते तात तत्ते सर्वे निवेदये ॥
 पापास्त्वपिधानेन शान्तबोधनिराकुलम् ।
 पञ्चेन्द्रियविरोधेन संतुष्टं विगतस्पृहम् ॥
 कषायतापप्रशमाञ्चित्तनिर्वाणबन्धुरम् ।
 मनोवाक्काययोगानां नियमेन मनोहरम् ॥
 सततं धारयत्येष मुनिस्तोक्तं नरोत्तमः ।
 संयमाङ्गः स्ववीर्येण निमग्नं धृतिमागरे ॥

अथवा ।

इलाजलानलगतामनिलाखिलाशाखिनाम् ।
 हिमां द्वित्रिचतुष्पञ्चद्वयोकाणां निषेधति ॥
 अचित्तमपि यदस्तु हिमाकरमसुन्दरम् ।
 यद्वह्णं तस्य यत्नेन वारयत्येष संयमः ॥
 प्रेक्षणं स्त्रिण्डिलादीनां गृहस्थानामुपेक्षणम् ।
 स्थानादिकरणं मम्यत् तद्भूमिनां प्रमार्जनम् ॥
 आहारोपधिग्रथ्यानामशुद्धाधिकभावतः ।
 परिष्ठापनमनाथ मनोवाक्काययत्नम् ॥
 विमुक्तभक्तकर्तव्यैः सततं सुप्रमाहितैः ।
 मुनिभिः कारयत्येष सर्वमेतच्चरोत्तमः ॥
 तदिदं क्षेत्रतो वत्स चरितं परिकीर्तितम् ।
 नरस्य संयमारयस्य त्रेपाणां गृष्टु माग्नतम् ॥
 य एष सप्तमो वत्स दृश्यते पुरुषोत्तमः ।

यतिधर्मपरीवारे सत्यनामातिसुन्दरः ॥
 हितं मिताचरं काले जगदाल्लादकारणम् ।
 अस्यादेशेन भाषन्ते वचनं मुनिपुङ्गवाः ॥
 शौचाभिधानो यो वत्स वर्तते चाष्टमो नरः ।
 द्रव्यभावात्मिकां शुद्धिमस्यादेशेन कुर्वते ॥
 यदिदं नवमं तात डिगारूपं मनोहरम् ।
 आकिञ्चन्यमिदं नाम सुनीनामतिवज्रभम् ॥
 अवाप्तसौष्ठवं वत्स बाह्यान्तरपरिग्रहम् ।
 मुनिभिर्माययत्येतच्छुद्धस्फटिकनिर्मलम् ॥
 इदं तु दशमं तात गर्भरूपं मनोहरम् ।
 ब्रह्मचर्यमिति ख्यातं सुनीनां हृदयप्रियम् ॥
 दिव्यौदारिकसम्बन्धं मनोवाक्काययोगतः ।
 अत्रह्य वारयत्येतत्सतकारणमोदनैः ॥
 तदेष दशभिर्वत्स मानुषैः परिवारितः ।
 पुरेऽपि विलसत्येवं यतिधर्मः सुलोलया ॥
 एषाच विलसद्द्वीप्तिर्वालिकामललोचना ।
 सद्भावसारता नाम भार्यास्य मुनिवज्रभा ॥
 अस्यां जीवति जीवन्त्यां मरणेऽस्या न जीवति ।
 अत्यर्थरतचित्तोऽस्यां राजसूनुरयं सदा ॥
 किं चेह वज्रनोक्तेन दाम्पत्यमिदमौदृशम् ।
 निर्मिथ्यसुहृद्गर्भायं न दृष्टं कुचचिन्मया ॥
 यः पुनर्दृश्यते तात द्वितीयोऽयं कुमारकः ।

गृहिधर्माभिधानोऽसौ कनिष्ठोऽस्य सहोदरः ॥

यदेव कुरुते वत्स युक्तो द्वादशमानुषैः ।

जैनेन्द्रसत्पुरे चित्तं लभन्नुद्दामलीलया ॥

तदहं वर्णयिष्यामि पुरतस्ते वरेचण ।

चेतः समाहितं कृत्वा तच्च वत्सावधारय ॥

अत्यन्तसूक्ष्मवत्सायाः क्वचिद्विरतिसुन्दरम् ।

सूक्ष्मालीकनिवृत्तं च करोत्येष पुरे जनम् ॥

सूक्ष्मस्तेयनिवृत्तं च परदारपराङ्मुखम् ।

क्वचित्संचित्तमानं च सकलेऽपि परिग्रहे ।

परित्यक्तनिशाभक्तं कृतमानं च संवरे ।

युक्तोपभोगसम्भोगं कर्मानुष्ठानकारकम् ॥

अनर्थदण्डविरतं सामायिकरतं सदा ।

देशावकाशिके सक्तं यौषधे कृतनिश्चयम् ॥

अतिथेः संविभागेन परिपूतमनोमलम् ।

करोत्येष जनं वत्स गृहिधर्मोऽयं सत्पुरे ॥

किं च ।

यो यावन्तं करोत्यथ निर्देगं शक्तितो जनः ।

तस्य तावत्करोत्येष फलं नास्त्यथ मंगयः ॥

या तेषां बालिका वत्स विस्कारितवरेचणा ।

दृश्यतेऽस्यैव भार्येयं नाद्या महुणरक्ता ॥

वत्सला मुनिभोकस्य शरूणां विनयोद्यता ।

भर्तरि स्नेहवद्देयं वत्स महुणरक्ता ॥

तदेतौ जैनलोकानां राजपुत्रौ मभार्यकौ ।
 विज्ञातव्यौ प्रकृत्यैव सततानन्दकारकौ ॥
 अनयोश्च सदा पित्रा विहितः परिपालकः ।
 अयं महत्तमो वत्स सम्यग्दर्शननामकः ॥
 अनेन रहितावेतौ दृश्येते न कदाचन ।
 एतौ हि वर्धयत्येष निकटस्थोऽतिवत्सलः ॥

अन्यच्च ।

यानि ते कथितान्यत्र सप्त तत्त्वानि सत्पुरे ।
 दृढनिश्चयमेतेषु भवचक्रे पराङ्मुखम् ॥
 श्रमसंवेगनिर्वेदकपास्तिक्यविराजितम् ।
 मैत्रीप्रमोदकारुण्यमाध्यस्थौर्भावितात्मकम् ॥
 सदा प्रयाणकारुढं निर्द्वैतौ गमनेच्छया ।
 करोत्येष जनं वत्स सम्यग्दर्शननामकः ॥
 या तेषां दृश्यते वत्स शुभवर्णा मनोहरा ।
 इयमस्त्रैव मङ्गायां सुदृष्टिर्नाम विभुता ॥
 इयं हि जैनलोकानां सन्मार्गं वीर्यशालिनी ।
 चित्तस्त्रैर्यकरी ज्ञेया विधिना पर्युपासिता ॥

एवं च स्थिते ।

योऽसौ निवेदितस्तुभ्यं कुदृष्टिसहितः पुरा ।
 विचित्रचरितस्तात महामोहमहत्तमः ॥
 तदाचारविषुद्धं हि सर्वमस्य विचेष्टितम् ।
 विज्ञेयं जगदानन्दं सुविचारितसुन्दरम् ॥

स तन्त्रयति यत्नेन महामोहबलं सदा ।
चारित्र्यधर्मराजस्य बलमेव महत्तमः ॥
सम्यग्दर्शनसंज्ञस्य तस्मादत्र व्यवस्थितः ।
स एव शत्रुः परमो मिथ्यादर्शननामकः ॥

एवं च स्थिते ।

चिरूपस्य भवत्येष किञ्चिदासाद्य कारणम् ।
अयेण प्रतिपक्षस्य प्रशमेनोभयेन वा ॥
तच्च रूपत्रयं वत्स जायेतास्य स्वभावतः ।
यदा संपादयेदेष मन्त्रो सद्बोधनामकः ॥
अयं हि सचिवो वत्स सद्बोधो भुवनोदरे ।
तन्नास्ति यन्न जानीते पुरुषार्थप्रसाधकम् ॥
भवद्भूतभविष्यसु भावेषु भवभाविषु ।
विज्ञातुं प्रभवत्येष सूक्ष्मव्यवहितेषु च ॥
किं चात्र वज्रगोत्रेण जगदेव चराचरम् ।
अनन्तद्रव्यपयांयं वीक्षते विमलेक्षणः ॥
निपुणो नीतिमार्गेषु वत्सलस्य महीपतेः ।
चिन्तको राज्यकार्याणां बले च विहितादरः ॥
प्रियो महत्तमस्योच्चैस्तस्य च म्दिरताकरः ।
मकलेऽपि जगत्पत्र सचिवो नाम्यनन्दगः ॥

किं च ।

ज्ञानमंत्ररणम्यायं प्रतिपक्षतया स्थितः ।
अयोपशमसमस्तस्य अयाच द्विविधो मतः ॥

इयं तु निकटे वत्स निर्मलाङ्गी सुलोचना ।
 भन्विणोऽवगतिर्नाम भार्यास्यैव वरानना ॥
 स्वरूपं जीवितं प्राणाः सर्वस्वं वर्ततेऽनघा ।
 इयमस्य सदा पत्नी शरीराव्यतिरेकिणौ ॥

तथा ।

य एते पक्ष दृश्यन्ते ॥ इमे पुरुषोत्तमाः ।
 अथैव तु सद्बोधस्य स्वाङ्गीभूता वयस्यकाः ॥
 आद्योऽत्राभिनिषोधोऽयं वयस्यः पुरवाभिनाम् ।
 इन्द्रियानिन्द्रियज्ञानं जनानां जनयत्यलम् ॥
 द्वितीयः पुरुषो भद्र प्रसिद्धोऽयं सदागमः ।
 यस्यादेशे स्थितं सर्वं पुरमेतन्न संशयः ॥
 कार्याणि मन्त्रयत्येष निखिलान्यपि भूभुजाम् ।
 वचःपाटवद्युक्तोऽयं मूकाः श्रेष्ठा मनुष्यकाः ॥
 यतः सदागमस्यास्य दृष्ट्वा वचनकौशलम् ।
 सद्बोधोऽनेन भूपेन मन्त्रित्वे स्थापितः पुरा ॥
 अयं सदागमोऽमीषां सर्वेषां वत्स भूभुजाम् ।
 बहिश्च जैनलोकानां ज्ञेयः परमकारणम् ॥
 अनेन रक्षितं वत्स न कदाचिदिदं बलम् ।
 पुरं चेदं जगत्यत्र स्वरूपेण प्रकाशते ॥
 तदेव सर्वकार्याणामुपदेष्टा सदागमः ।
 द्वितीयः पुरुषो वत्स प्रधानोऽनेन हेतुना ॥
 तृतीयोऽवधिनामायं सद्बोधस्य वयस्यकः ।

अनेकरूपविस्तारकारकोऽयमुदाहृतः ॥
 कचिद्दीर्घं कचिद्भ्रूखं कचित् स्तोकं कचिद्द्वज्ज ।
 वस्तुजातं जगत्त्रयं विलोकयति क्षीयता ॥
 चतुर्थः पुरुषो वत्स मनःपर्यायनामकः ।
 साक्षात्करोति वीर्येण परेषां यन्मनोगतम् ॥
 मनुष्यलोके नास्त्यत्र चित्तं तज्जातं किञ्चन ।
 अनेन यत्र दृश्येत धीमता भाववेदिना ॥
 पञ्चमः पुरुषो वत्स केवलो नाम विश्रुतः ।
 निःश्रेयज्ञेयविस्तारमेव पश्यति सर्वदा ॥
 निर्द्विषं नगरीं यान्ति ये जना जैनसत्पुरात् ।
 तेषामेव प्रकृत्यैव नायकः पुरुषोत्तमः ॥
 तदेव पञ्चभिर्वत्स वयस्यैः परिवारितः ।
 सद्बोधमधिवो लोके साक्षादिव दिवाकरः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम् स मन्तोपमहीपतिः ।
 न दर्शितस्त्वयाद्यापि यत्र भेद्यन्तकौतुकम् ॥
 ततस्तस्मात्तुल्येनोक्तं वत्स योऽयं पुरः स्थितः ।
 मयमस्य स विज्ञेयः मन्तोपो नात्र मंथयः ॥

प्रकर्षेणोक्तम् ।

यस्योपरि ममायाता महामोहादिभ्रुजः ।
 विचेपेण स मन्तोपो नैव किं नृपनायकः ॥
 विमर्शोदितं यत्र भेदायं नृपनायकः ।
 चारित्र्यधर्मराजस्य पदातिरिति गृह्यताम् ॥

शूरो नीतिपरो दक्षः सन्धिविग्रहवेदकः ।
 तेनैष तन्त्रपालत्वे नियुक्तो मूलभूभुजा ॥
 संपूर्णबलसामर्थ्या भ्रमतोद्दामलीलया ।
 अनेन स्पर्शनादीनि तानि दृष्टानि कुर्वन्ति ॥
 ततोऽभिभूय तान्नेष स्वमाहात्म्येन निहन्तौ ।
 मयति स्म जनं कंचिद्वलेनैषां महीभुजाम् ॥
 ततो विज्ञाय वृत्तान्तमेनं ते जनवार्तया ।
 महामोहादिभूपाक्षाखलिता रणकाम्यया ॥
 ततस्तैः स्वधिया वत्स कल्पितो मूक्षनायकः ।
 पदातिरपि सन्तोषस्तुचेदं हन्त कारणम् ॥
 तावन्मात्रं जनो वेत्ति थावन्मात्रं क्लेशते ।
 यतः सितोदरोऽपीह क्षणः सयोऽभिधीयते ॥
 अनेन स्पर्शनादीनि निहतानीति वार्तया ।
 अक्षोपरि यथा रोषस्तेषां प्रेषेषु नो तथा ॥
 सन्तोषमुररीकृत्य ततो विग्रहवाङ्मया ।
 महामोहादयो वत्स स्वपुरेभ्यो विनिर्गताः ॥
 चित्तवृत्तिमहाटव्यां रणमेषामनेकशः ।
 संजातं न च संजातौ स्फुटौ जयपराजयौ ॥

यतः ।

कचिज्जयति सन्तोषस्तन्त्रपालोऽरिसंहतिम् ।
 प्रभवन्ति कचित्तोऽपि महामोहादिभूभुजः ॥
 एवं च स्थिते ।

सदा सैन्यदयस्यास्य रूपान्योन्यं जिगीषतः ।
 काले गच्छति पद्माक्ष न जाने किं भविष्यति ॥
 स एष दर्शितस्तुभ्यं मया सन्तोषतन्त्रपः ।
 आख्यातस्यास्य वृत्तान्तो यत्र तेऽत्यन्तकौतुकम् ॥
 या तस्य पार्श्वे पद्माक्षी दृश्यते वत्स बालिका ।
 सा निष्पिपासिता नाम भार्यास्येव वरानना ॥
 शब्दरूपरसस्पर्शगन्धेषु सुधियां मनः ।
 निस्तृप्याकं करोत्येषा रागद्वेषविवर्जितम् ॥
 लाभालाभे सुखे दुःखे सुन्दरेऽसुन्दरेऽपि च ।
 तथाहारादिके जाते सन्तुष्टिं जनयत्यक्षम् ॥
 तदेवं वत्स बुध्यस्व निर्विकल्पेन चेतसा ।
 चारित्रधर्मराजोऽत्र नायकः परमार्थतः ॥

अस्य च

यतिधर्मः सुतो व्यायान् गृहिधर्मः कनिष्ठकः ।
 मन्त्री सद्बोधनामायं निविष्टो राज्यचिन्तकः ॥
 महत्तमस्तु विज्ञेयः सम्यग्दर्शननामकः ।
 सन्तोषस्तन्त्रपालोऽयमेवं वत्सावधारय ॥
 महामोहादयः सर्वे यथा भुवनतापकाः ।
 तथैते वत्स विज्ञेया भुवनाल्हादकारिणः ॥
 एते हि जगदात्मन्ना एते हितविधायकाः ।
 एते समस्तजन्तूनां पारमार्थिकबान्धवाः ॥
 एते निरन्तसंसारसागरोत्तारकारकाः ।

अनन्ताल्हादसन्दोहदायका जगतो मताः ॥
 चारित्रधर्मराजाद्याः सर्वेऽप्येते नरेश्वराः ।
 सुखहेतव एवात्र सर्वेषामपि देहिनाम् ॥
 तदेते स्वाङ्गिकास्तात तावदित्यं भयाखिलाः ।
 चारित्रधर्मराजस्य बान्धवास्ते निवेदिताः ॥
 ये त्वमी वेदिकाभ्यर्णं वर्तन्ते मण्डपस्थिताः ।
 शुभाशयादयस्तात तेऽप्यस्यैव पदातयः ॥
 अस्यादेशेन कुर्वन्ति सुन्दराणि सदा जने ।
 एते कार्याणि भृपास्ता निर्मित्यममृतोपमाः ॥

किं च ।

मनुष्या योषितो डिग्भा ये लोकसुखहेतवः ।
 विवर्तन्ते समस्तास्ते मध्येऽमीषां महीभुजाम् ॥

ततश्च ।

असंख्यातजनं वत्स पूरितं भूरिभूमिपैः ।
 निःशेषमिदमास्थानं को हि वर्णयितुं क्षमः ॥
 ततो मयेदं ते वत्स समासेन निवेदितम् ।
 गच्छावः साक्यतं द्वारे यदि पूर्णं कुतूहलम् ॥
 एवं भवतु तेनोक्ते विनिर्गत्य विलोक्तम् ।
 चतुरङ्गं बलं ताभ्यां तदीयं तच्च कीदृशम् ॥
 गाम्भीर्योदार्यगौर्यादिनामभिः खन्दनैः सदा ।
 प्रेक्षदघ्नघणारावपूरिताशेषदिक्पथम् ॥
 यग्रसौष्टवसौजन्यप्रश्रयादिमहागजैः ।

विलसत्कण्ठनिर्घोषसंरुद्धभुवनोदरम् ॥

बुद्धिपाटववाग्मिलनैपुण्यादितुरङ्गमैः ।

महाहेषारवापूर्णसम्राजकर्णकोटरम् ॥

अचापलमनस्त्रिलदाचिष्णादिपदातिभिः ।

अलम्बगाधविस्तीर्णस्तिमितोदधिविभ्रमम् ॥

ततश्चैवंविधं वीक्ष्य चतुरङ्गं महाबलम् ।

प्रकर्षयेत्तथा तुष्टः प्रोवाच निजमातुलम् ॥

यथेष्टमधुना माम् पूरितं मे कुतूहलम् ।

यदत्र किञ्चिद्दृष्ट्यं तत्सर्वं दर्शितं त्वया ॥

तथाहि ।

दर्शितं भवचक्रं मे नानावृत्तान्तसङ्कुलम् ।

महामोहादिवीर्यं च कारणैरपरापरैः ॥

विवेकपर्वतस्थापं दर्शितो मे मनोहरः ।

निवेदितं च सलोकैः पूर्णं सात्त्विकमानसम् ॥

शिखरं चाप्रमत्तत्वं जैनं चेदं माहपुरम् ।

युक्तं महात्मभिलोकिर्दर्शितं मम सुन्दरम् ॥

तथा चित्तसमाधानो मण्डपो वेदिका च मे ।

त्वया निःस्पृहताख्याता जीववीर्यं च विष्टरम् ॥

वर्णितश्च महाराजः साक्षात्करणपूर्वकम् ।

प्रत्येकं वर्णिताः सर्वे भूपास्तास्तस्य सेवकाः ॥

इदं च दर्शितं रम्यं चतुरङ्गं महाबलम् ।

एवं च कुर्वता माम् नास्ति तद्यत्र मे हतम् ॥

जनितः पूतपापोऽहं कृतो वृहदनुग्रहः ।

कृपापरीतचित्तेन पूरिता मे मनोरथाः ॥

तथापि रमणीयेऽत्र वस्तुमिच्छामि साम्प्रतम् ।

दिनानि कतिचिन्माम लीलया जैनसत्पुरे ॥

किं च ।

यथा यथाच तिष्ठामि सद्विचारपरायणः ।

पुरे तथा तथा प्राज्ञो जायेऽहं त्वंभ्रातः ॥

अहं च परमां काष्ठां नेयो मामेन सर्वथा ।

अतो जैनपुरे तावदत्र त्वं वस्तुमर्हसि ॥

ततस्तस्मात्सुखमोक्षं या तवेच्छा प्रवर्तते ।

तामेव त्वसुखाकाङ्क्षी किं भनक्ति वशो जनः ॥

महाप्रसाद इत्युक्त्वा ततस्तत्रैव सत्पुरे ।

स्थितो मासद्वयं यावत्स प्रकर्षः समाप्तुलः ॥

इतस्तु मानवावासे वसन्तो लङ्घितस्तदा ।

आदेशेन महादेव्याः प्राप्तो धौमः सुदारुणः ॥

यत्र धौमे ।

जगत्कोष्ठकमध्यस्थो लोहगोलकसन्निभः ।

भायते चण्डवातेन जगद्दाहकरो रविः ॥

जायते पद्मशाटस्ररूपमलं हीयते देहिनां यत्र देहे बलम् ।

पौयते प्राणिभिर्भूरिधाराजलं श्रुयते चास्त्रमेयां द्रुपत्यर्गलम् ॥

दह्यते तीव्रतापेन सर्वां जनः खिद्यते स्वेदनिर्वेदितं तन्मनः ।

वान्ति वाताः सतप्ता जगत्तापिनः शुष्कपत्रावलीमर्मराराविणः ॥

अपि च ।

भानोरिव प्रतापेन संतुष्टं वर्धितं दिनम् । .

स्वामिनोऽभ्युदये सर्वः सन्तोषादभिवर्धते ॥

यत्र च विदलिता मलिकाः । विकसिता जात्यपाटलाः ।
श्यामलितं कुसुमभरेण शिरीषवनं । सुभगीभृताद्यन्द्रकिरणाः ।
हृदयदयिता जलाशयाः । मनोभिरुचिता मौक्तिकहारयष्टयः ।
अतिवस्त्रभानि विमलहर्म्यतलानि । प्रियतमानि चन्दनविशेषना-
नि । अमृतायन्ते तालवृन्तयजनकानि । सुखायन्ते शिशिरकिसल-
यकुसुमस्रस्ताराः । लगन्ति बहिःशरीरनिहिता अपि जनानाम-
न्तर्मानसे चन्दनजलार्द्रा इति ।

ततश्चैवंविधे काले भागिनेयमभाषत ।

गच्छावः साम्प्रतं वत्स स्वस्थानमिति मातुलः ॥

प्रकर्धः प्राह गमने दारुणोऽवसरोऽधुना ।

तन्नाहं माम शक्नोमि गन्तुमेवंविधेऽध्वनि ॥

ततो मासद्वयं तिष्ठ माम सन्तापदारुणम् ।

येनाहं शीतलीभूते दिक्चक्रे धामि सत्वरम् ॥

किंच ।

विचारपरयोः स्थानमावधोगुणकारणम् ।

अत्र जैनपुरे माम मा मंस्था निष्पयोजनम् ॥

यतः ।

मम स्थैर्ये भवेदेवं पुरस्थास्य गुणोत्करे ।

ततस्तातोऽपि जायेत महुणादत्र बद्धधीः ॥

एवं भवतु तेनोक्ते ततस्तत्रैव सत्पुरे ।

तिष्ठतोः प्रावृडायाता तयोः सा हन्त कीदृशी ॥

घनतुङ्गपयोधरभारधरा स्रसंदुज्वलविद्युदंलङ्करणा ।

हृतसन्ततगर्जितधीररवा दृढगोपितभास्करजाररता ॥

रटदुङ्गटददुरखिङ्गनरा चलशुभ्रवलाहकहासपरा ।

गिरिकोटरनृत्तग्रिखण्डिवरा बज्रलोकमनोहररूपधरा ॥

सुसुगन्धिकदम्बपरागवहा विटकोटिविदारणमोदसहा ।

इति रूपविलासलसत्कपटा भुवनेऽच रराज यथा कुलटा ॥

अथ तां तादृशीं वीक्ष्य प्रावृष्टं दृष्टमानसः ।

प्रकर्षो गमनोद्युक्तः प्रोवाच निजमातुलम् ॥

गम्यतामधुना माम त्वरितं तातसन्निधौ ।

यतोऽमौ शीतलौभृता वर्तन्ते सुगमाः पथाः ॥

विमर्शेनोदितं वत्स मैवं वोचः कदाचन ।

यतोऽधुना व्यवच्छिन्नौ विशेषेण गमागमौ ॥

तथाहि ।

सुच्छन्नगृहमध्यस्थाः स्नाधीनदयितानमाः ।

वर्षासु धन्या गण्यन्ते जनैर्ये न प्रवासिनः ॥

तथाहि । पश्यतु वत्सः ।

जलपूरितमार्गेषु पङ्कक्तित्रेषु गच्छतः ।

स्रलिला पतितानेते हसन्ति कुटजोत्कराः ॥

निपतदारिधारीघहता ये यान्ति पाप्मिनः ।

देयान्तरेषु तान्मेघो मारयामीति गर्जति ॥

एवं व्यवस्थिते तात मुच्यतां गमनादरः ।

यथेयनं स्थितः कालं तिष्ठान्वैव तथाधुना ॥

किं च ।

गच्छन्नत्र बद्धः कालो न दोषाय गुणावहः ।

यतः सोऽनुचक्षुः वत्स जायते तव वृद्धये ॥

एवं भवतु तेनोक्ते पुनर्मांसचतुष्टयम् ।

स्थित्वा समागतौ गेहे दृष्टौ स्त्रक्षीयमातुलौ ॥

अथ प्रविष्टौ तौ गेहे दत्तास्थाने शुभोदये ।

भायांयुक्ते च तस्यैव निकटस्थे विचक्षणे ॥

ततो विधाय सङ्गत्वा प्रणामं विहिताञ्जली ।

तेषां पुरो निविष्टौ तौ विनयाच्छुद्धभूतले ॥

दत्तादुत्थाप्य बुद्ध्यासौ विमर्शः खिग्धचेतसा ।

आलिङ्गितः प्रयत्नेन तद्गर्चा च पुनः पुनः ॥

प्रकर्षोऽपि समालिङ्ग्य स्नेहनिर्भरमानसैः ।

निजाङ्गे स्थापितः सर्वैः परिपाय्यातिवल्लभः ॥

आग्रातो मूर्धदेशे च कुशले च मुञ्जमुञ्जः ।

आनन्दोदकपूर्णचैः शृष्टः सर्वैः समातुलः ॥

ततो यथा विनिर्गत्य गेहादाङ्गेषु हिण्डितौ ।

ततोऽन्तरङ्गदेशेषु यथा पर्यटितौ पुनः ॥

यथा पुरदयं दृष्टं यथा दृष्टा महाटवी ।

विलोकितं यथा स्थानं महामोहादिभ्रमुजाम् ॥

रमनामूलशुद्धिय यथा सम्यग्निनिश्चिता ।

यथेयं वर्तते पुत्री रागकेसरिमन्त्रिणः ॥
 कुतहलवशेनैव भवचक्रं यथा गतौ ।
 निरीक्षितं च तत्सर्वं नानावृत्तान्तमङ्गुलम् ॥
 यथा दृष्टा महात्मानो विवेकवरपर्वते ।
 चारिषधर्मराजस्य यथा स्थानं विलोकितम् ॥
 यथा दृष्टः स सन्तोषो यस्य तेन विचेष्टितम् ।
 यच्च कारणमुद्दिश्य भूरिकालोऽतिवाहितः ॥
 तदिदं तेन मिश्रेण विमर्शेन परिस्फुटम् ।
 पुरो विषयणादीनां विस्तरेण निवेदितम् ॥
 इतश्च मांसमद्याद्यैर्लालयंस्तामसौ जडः ।
 रसनां लोलतावाक्त्रैर्न चेतयति किंचन ॥
 स तस्या लालने सक्तः कुर्वाणः कर्म गर्हितम् ।
 न पश्यति महापापं न लज्जां न कुलक्रमम् ॥
 अन्यदा लोलतावाक्त्रैर्मद्यविह्वलचेतसा ।
 महाजं मारयामीति मारितः पशुपालकः ॥
 ततश्च तमज्जार्चं पशुभ्यान्त्या निपातितम् ।
 निरीक्ष्य लोलतादुःखाब्जडेनेदं विचिन्तितम् ॥
 लालिता रसना नूनं मांसैर्नानाविधैर्मथा ।
 इदं तु मानुषं मांसं नैव दत्तं कदाचन ॥
 ततोऽधुना ददामीदमस्यै पश्यामि यादृशः ।
 अनेन जायते तोषो रसनायाः सुखावहः ॥
 ततः मञ्जत्य तद्वत्तं तेन जाता प्रमोदिता ।

रसना लोलता तृष्णा सोऽपि हर्षमुपागतः ॥
 भृयश्च लोलतावाक्यैरपरापरमानुषान् ।
 निहत्य भार्यया सार्धं खादञ्जातः स राक्षसः ॥
 ततो बालजनेनापि निन्दितो बन्धुवर्जितः ।
 लोकेन परिभूतश्च स जातः पापकर्मणः ॥
 अन्यदा लोलतायुक्तो मनुष्याणां जिघांसया ।
 प्रविष्टश्चौरवद्राक्षौ गृहे शूरकुटुम्बिनः ॥
 ततः प्रसूतं तन्मूनुं गृह्यत्वा निःसरन् बहिः ।
 स दृष्टोर्न शूरेण जडः क्रोडान्बधेतस्य ॥
 ततः कलंकक्षारावं कुर्वता सह बान्धवैः ।
 तेनास्फोष्य निबद्धोऽसौ मारितो घातनाश्रितैः ॥
 प्रभाते च स वृत्तान्तः संजातः प्रकटो जने ।
 तथापि किञ्चिच्छूरस्य न हतं जडयन्धुभिः ॥
 किं तर्हि प्रत्युत तैश्चिन्तितं । यदुत ।
 शूरेण विहितं चारु यदभौ कुलेदूषणः ।
 अस्माकं लाघवोत्पादौ जडः पापी निपातितः ॥
 अमुं च जडवृत्तान्तं निरीक्ष्य विचक्षणः ।
 ततश्च चिन्तयत्येवं निर्मलीमममानमः ॥
 अये ।

इह लोके जडष्टेदं रसनालालने फलम् ।

मंजातं परलोके तु दुर्गतिः मंजनिव्यति ॥

ततोऽप्ययं विरक्तोऽसौ रसनालालने प्रति ।

स्थितो विचक्षणः पूर्वं यावत्तौ समुपागतौ ॥

ततश्च ।

कथितायां विमर्शेन मूलशृङ्खलौ विचक्षणः ।
 रसनां त्यक्तुकामोऽसौ पितरं प्रत्यभाषत ॥
 तात दृष्टविपाकेयं रसना साम्प्रतं जडे ।
 दुहिता दोषपुञ्जस्य रागकेसरिमन्त्रिणः ॥
 तदेनामधुना दुष्टां भार्यां दुष्टकुलोद्गताम् ।
 सर्वथा त्यक्तुमिच्छामि ताताहं त्वदनुज्ञया ॥
 ततः शुभोदयेनोक्तं भार्येति प्रथिता जने ।
 तवेयं रसना तस्मात्त्राकाण्डे त्यागमर्हति ॥
 अतः क्रमेण मोक्तव्या त्वयेयं वत्स सर्वथा ।
 यदत्र प्राप्तकालं ते तदाकर्णय साम्प्रतम् ॥
 ये ते तुभ्यं महात्मानो विमर्शेन निवेदिताः ।
 विवेकपर्वतारूढा महामोहादिसूदनाः ॥
 तेषां मध्ये स्थितस्तेयं तदाचारेण तिष्ठतः ।
 दुष्टापि रसना वत्स न ते किञ्चित्करिष्यति ॥
 तस्मादारुण्य यत्नेन तं विवेकमहागिरिम् ।
 रसनादोषनिर्मुक्तस्तिष्ठ त्वं सकुटुम्बकः ॥
 ततो विचक्षणेनोक्तं तात दूरे स पर्वतः ।
 कथं कुटुम्बमहितमन्तवाहं गन्तुमुत्सहे ॥
 शुभोदयोऽप्रबोदस्य न कार्यं भवता भयम् ।
 विमर्शो यद्य ते बन्धुहिन्तामणिरिवात्सलः ॥

यतोऽस्य विद्यते वत्स विमर्शस्य वराञ्जनम् ।
 तद्वलाद्दर्शयत्येष तमिहैव महागिरिम् ॥
 प्रकर्षेणोदितं तात सत्यमेतच्च संग्रहः ।
 अतुभूतं मयाप्यस्य योगाञ्जनविजृम्भितम् ॥
 किं वञ्जना ।

यावदेष महावीर्यं न प्रयुंक्ते वराञ्जनम् ।
 तावदेव न दृश्यन्ते ते पर्वतपुरादयः ॥
 यदा तु विमलालोकमयं युद्धे तदञ्जनम् ।
 तदा सर्वत्र भासन्ते ते पर्वतपुरादयः ॥
 ततो विचक्षणोक्तो विमर्शो भद्र दौयताम् ।
 मद्भ्यं तदञ्जनं त्वर्षं यद्यस्ति तव तादृशम् ॥
 ततोऽनुग्रहमुद्यौव सादरं प्रतिपादितम् ।
 विचक्षणाय निःश्रेयं विमर्शेन तदञ्जनम् ॥
 तत्तत्तदुपयोगेन क्षणादेव पुरः स्थितम् ।
 विचक्षणेन यद्वष्टं तदिदानीं निमोदत ॥
 यत्तल्लोकगताकीर्णं पुरं शान्तिकमानसम् ।
 यस्यासौ विमलस्तुब्धो विवेको नाम पर्वतः ॥
 यच्च तच्छिखरं रम्यमप्रमत्तत्वंनामकम् ।
 यद्योपरिष्ठात्तस्यैव निविष्टं जैनमतपुरम् ॥
 ये च लोका महात्मानः साधवस्तत्पिवादिनः ।
 यद्य वित्तममाधानो मध्यमस्तत्र मण्डपः ॥
 या च निःस्पृहता नाम वेदिका तत्र संस्थिता ।

तस्याश्चोपरि यच्चारु जीववीर्यं महामनम् ॥

चारित्रधर्मराजश्च परिवारविवेष्टितः ।

ये च तस्य गुणाः शुभा ये च तेषां महीभुजाम् ॥

तदिदं भो महाराज तदानीं नरवाहन ।

विचक्षणैः निःशेषं साक्षादेवावलोकितम् ॥

ततश्च भो भो महानरेन्द्र नरवाहने स विचक्षणः सहैव तेन
शुभोदयेन पित्रा युक्त एव तथा निजधारुतया माया आलिङ्गित
एव तथा प्रियभार्यया बुद्ध्या संहित एव तेन यशस्येण विमर्शेन
अन्वित एव वचःस्थलशायिना तेन प्रकर्षेण प्रियतनयेन समुपेत
एव वदनकोटरवने वर्तमानया रसेनाभार्यया सर्वथा सक्तुदुम्बक
एव । केवलं तामेकां लोलतां दासचेटीं परित्यज्य निराकृत्य च
परुपक्रियया संप्राप्य गुणधरनामानमाचार्यं प्रव्रजितस्तेन स्थित-
स्तेषां जैनपुरनिवासिनां भगवतां साधूनां मध्ये किलाहं प्रव्रजित
इति मन्यमानः । ततः शिचितः समस्तोऽपि तेन तेषामाचारो
निषेवितः परमभाष्या विसर्जितां सा रसनां सर्वथा विहितात्यर्थ-
मकिञ्चित्करी । ततः स्थापितस्तेन गुरुणा निजपदे स विचक्षणः ।
स चान्यत्रापि दृश्यमानः परमार्थतस्तत्रैव विवेकगिरिगिखर-
वासिनि जैनपुरे द्रष्टव्यः । यतो भो महाराज नरवाहन स
विचक्षणोऽहमेव विज्ञेयः । एते च ते महात्मानः साधवो मन्तव्याः ।
ततो महाराज यद्वदद्भिरभ्यधायि यदुत किं ते वैरग्यकारणमिति
तदिदं मम वैराग्यकारणं । इयं चेदृशी मदीया प्रमज्येति ।
एवं च व्यवस्थिते ।

भार्यादोषेण यो नाम प्रव्रज्यां समुपागतः ।
 न च मापि परित्यक्ता सर्वथा येन पापिनी ॥
 यश्च पालयतेऽद्यापि कुटुम्बं तदवस्थितम् ।
 तस्य मे कीदृशी नाम प्रव्रज्या भूय कथ्यताम् ॥
 तथापि ते महाराज यन्ममोपरि गौरवम् ।
 तर्कयन्नपि तवाहं न जाने वत कारणम् ॥

यतः ।

सदोपेऽपि गुणारोपी जगदाह्लादकारकः ।
 किमेषोऽचिन्त्यसौन्दर्यः सख्यनप्रकृतेर्गुणः ॥

तथाहि ।

नूनमेषा सतां दृष्टिस्थापयष्टिरपूर्विका ।
 अकारणेऽपि या नित्यं गुणारोपपरायणा ॥
 किं वा भुवनवन्द्यस्य गुणोऽयं हतविदिषः ।
 असौव जैनसिद्धस्य यच्चैते संस्थिता वयम् ॥

तथाहि ।

सुरेन्द्रा अपि वन्दन्ते तं भक्तिभरपूरिताः ।
 करस्यं यस्य पश्यन्ति जैनेन्द्रं सिद्धमश्रया ॥
 किं वान्यत्कारणं किंचिद्गृहस्थाचारधारकः ।
 येनेदृशोऽपि ते राजस्रष्टुं दुष्करकारकः ॥

एवं च वदति भगवति विगलितमदचेतसि विचक्षणसूरो
 नरवाहनराजेन चिन्तितं । अहो निजचरितकथनेन भगवता
 जनितो मे मोहविनयः । अहो भगवतां वचनविन्यासः । अहो

विवेकित्वं । अहो मय्यनुग्रहपरता । अहो दृष्टपरमार्थतेति ।
विज्ञातस्य मया सर्वस्यास्य भगवद्भाषितस्य गर्भार्थः ।

ततोऽभिहितमनेन ।

भदन्त यादृशं लोके संपन्नं ते कुटुम्बकम् ।
अधन्यास्तादृशं नूनं प्राप्नुवन्ति न मादृशाः ॥
इदं च पोषयन्नच जैनसिद्धे च संस्थितः ।
भदन्त भगवानेव गृहस्थो भवतीदृशः ॥

अन्यच्च ।

क्षताकिञ्चित्करौ येन रसनापि महात्मना ।
अत्यन्तदुर्जया लोके लोखता च निराहता ॥
महामोहादिवर्गे च जित्वा यो जैनसत्पुरे ।
स्थितोऽसि साधुमध्यस्थः कुटुम्बसहितो मुने ॥
स चेत्त्वं न भवस्य च हन्त दुष्करकारकः ।
कौदृशास्ते भवन्त्यन्ये ब्रूहि दुष्करकारकाः ॥
यस्यायं तव संपन्नो वृत्तान्तो जगदद्भुतः ।
एतद्वृत्तान्तयुक्ता ये ते वन्द्याः प्रतिभान्ति मे ॥
तद्भदन्त किमेतेषां साधूनामयमीदृशः ।
संपन्न एव वृत्तान्तः किं वा नेति निवेद्यताम् ॥
ततो विचक्षणेनोक्तं सर्वेषामयमीदृशः ।
साधूनां भूप संपन्नो वृत्तान्तो नास्ति संग्रहः ॥

अन्यच्च ।

संपद्यते तवापीह वृत्तान्तोऽयं नरेश्वर ।

यदि त्वं कुरुषे सद्यो यादृशं मादृशैः कृतम् ॥
दर्शयामि क्षणेनैव तं विवेकमहागिरिम् ।
ततस्तज्जायते तेऽत्र स्वयमेव कुटुम्बकम् ॥

ततश्च ।

महामोहादिवर्णं च स्वयमेव विजेयसे ।
स्रोतसां च निराकृत्य रंखसे साधुमध्यगः ॥
ततो भगवतो वाक्यमाकर्ण्येदं मनोरमम् ।
स्वचित्ते चिन्तयत्येवं नरवाहनपार्थिवः ॥
अहो भगवता प्रोक्तमिदमत्र परिरुष्टम् ।
य एवोत्सहते दोर्भां तस्यैव प्रभुता करे ॥
ततो भागवतीं दीक्षां गृहाण किल भूपते ।
तव संपद्यते येन संपन्नं यत्तु मादृशम् ॥
अहो भगवता चारु ममादिष्टं महात्मना ।
गृह्णाम्येवाधुना दीक्षामिति चित्तेऽवधारितम् ॥
ततो विघटितानिष्टदुष्टपापाण्यश्वयः ।
अवोचत् गुरुं नत्वा स राजा नरवाहनः ॥
भदन्त यदि मे काचिद्विद्यते योग्यतेदृशी ।
ततः करोम्यहं तादृक् कृतं यादृग् भवादृशैः ॥

किं चानेन ।

दीयतां जिनदीक्षा मे कियतां मदनुग्रहः ।
ततो युष्मत्प्रसादेन सर्वं चारु भविष्यति ॥
सूरिणाभिहितं भूप सुन्दरस्ते विनिययः ।

युक्तमेतद्धि भव्यानां कृत्यमेतद्भवादृशाम् ॥

नूनं मदीयवाक्यस्य सद्भावार्योऽवधारितः ।

संजातस्तेन ते भूप महोत्साहोऽयमीदृशः ॥

तथाहि ।

तादृचु वल्लभानेषु महामोहादिग्रचुषु ।

को वा नाश्रयते दुर्गं सुचेमं जैनसत्पुरम् ॥

निश्चिन्तो गृह्णवासेऽच को वा दुःखौघपूरिते ।

आसीत विदिते जैने सत्पुरे सुखसागरे ॥

असं कालविलम्बेन राजन्त्रय महामये ।

एवं ते ज्ञाततत्त्वस्य युक्तमच प्रवेशनम् ॥

ततो भावगतं वाक्यं श्रुत्वा संतुष्टचेतसा ।

तदेतच्चिन्तितं राज्ञा दीचाग्रहणकाम्यया ॥

राज्ये कं स्थापयामीति को वा योम्योऽस्य मत्सुतः ।

ततो विष्कारिता दृष्टिर्नीलाब्जदलच्छासिनी ॥

अथागृहीतसङ्केते तदाहं रिपुदारणः ।

तथा निषण्णस्तत्रैव निर्भाग्यो रोरूपकः ॥

इतश्च ।

छग्रोऽप्यसौ शरीरेण तथा तातस्य पश्यतः ॥

पुण्योदयो वयस्यो मे मनाक् सस्फुरतां गतः ॥

ततश्च ।

दृष्टो निरीक्ष्यमाणेन तातेनामलचेतसा ।

ततो मां वीक्ष्य तातस्य पुनः प्रत्यागतं मनः ॥

चिन्तितं च ततस्तेन स एव रिपुदारणः ।
मया बहिष्कृतो गेहान्तपस्त्री शोच्यतां गतः ॥
हा हा मयेदं नो चारु कृतं यत्सुतभर्त्सनम् ।
विषवृक्षोऽपि संवर्ध स्वयं केतुमसाश्रितम् ॥
तदिदं प्राप्तकालं मे तथेदं जनकोचितम् ।
इदमेव सतां युक्तमिदं दुष्कृतशोधनम् ॥

पद्यत ।

एनं राज्येऽभिषिञ्चामि संपूज्य रिपुदारणम् ।
ततश्च कृतकृत्योऽहं दीक्षां गृह्णामि निर्मलाम् ॥
भद्रेऽष्टदीप्तसङ्केते तथाहं दोषपुञ्जकः ।
तातस्य तादृशं चित्तं तथेदं हन्त कारणम् ॥
नवनीतसमं मन्ये सुकुमारं सतां मनः ।
तत्पश्चात्तापसम्पर्काद् द्रवत्येव न संशयः ॥
आत्मा स्फटिकशङ्खोऽपि सदोषः प्रतिभासते ।
परस्तु दोषपुञ्जोऽपि निर्मलोऽमलचेतसाम् ॥
परोपकारसाराणां कारणेऽपि च निष्ठुरम् ।
कृतं कर्म करोत्येव पश्चात्तापं महाधियाम् ॥
ततश्चाह्वय तातेन निजोत्सङ्गे निवेशितः ।
तदाहं प्रश्रितयेत्यं स्मरिर्गद्गदभाषिणः ॥
भदन्त विदितस्तावन्मन्ये भवादृशाम् ।
ज्ञानासोकवतां शोके थादृशो रिपुदारणः ॥
तदस्य सत्कुले जन्म सामग्रीयं मनोहरम् ।

संजाता किं पुनर्जातं तादृशं चरितं पुरा ॥
 सूरिणाभिहितं भूप न दोषो ऽस्य तपस्विनः ।
 शैलराजमृषावादावस्य सर्वस्य कारणम् ॥

तातेनोक्तं ।

अनर्थमार्थहेतुभ्यां भदन्तेह कदा पुनः ।
 आभ्यां पापवयवस्याभ्यां वियोगोऽस्य भविष्यति ॥
 सूरिराह महाराज वियोगो ऽद्यापि दुर्लभः ।
 शैलराजमृषावादौ यतो ऽस्यात्यन्तवत्सभौ ॥
 कारणेन पुनर्थेन वियोगोऽस्य भविष्यति ।
 भूरिकाले गते तप्ते संप्रत्येव निवेदये ॥
 शृङ्गाभिषन्धिर्विख्यातो नगरे शृङ्गमानसे ।
 राजास्ति तस्य द्वे भार्ये वरतावर्यते किल ॥
 मृदुतामत्यते नाम तस्य द्वे कन्यके शृङ्गे ।
 विद्येते भुवनानन्दकारिके चारुदर्शने ॥
 भाषादमृतरूपे ते ते सर्वसुखदायिके ।
 अत्यन्तदुर्लभे भूप मृदुतामत्यते जनैः ॥

एवं च स्थिते ।

कदाचिदेष ते कन्ये लप्स्यते रिपुदारणः ।
 तन्नामे च वयस्याभ्यामाभ्यामेव वियोच्यते ॥

यतः ।

गुणमन्दोद्भूते ते तथेमौ दोषपुञ्जकौ ।
 तस्मात्ताभ्यां सदावस्था जानयोर्भूष पापयोः ॥

ततः प्रयोजनस्यास्य कश्चिदन्यो विचिन्तकः ।
यत्तु तेऽभिमतं भूप तदेवाचर माम्यतम् ॥
तच्छ्रुत्वाचिन्तयद्राजा स तदा नरवाहनः ।
अहो कष्टमहो कष्टं सूनुर्मम तपस्विनः ॥
यस्येदृशौ रिपू नित्यं पार्थसौ दुःखदायिनौ ।
अहो वराको नैवासौ ययार्थो रिपुदारणः ॥
ततः किं क्रियतामत्र नैवास्यस्य प्रतिक्रिया ।
त्यक्तमङ्गो ऽधुनाहं तत्करोमि हितमात्मने ॥
ततोऽभिषिच्य मां राज्ये कृत्वा सर्वं ययोचितम् ।
विचक्षणगुरोः पार्थ निष्क्रान्तो नरवाहनः ॥

ततश्च ।

विवेकशिखरस्थोऽपि स विचक्षणसूरिण ।
सार्धं याज्ञोषु देगेषु विजहार महामतिः ॥
ममापि राज्ये संपन्ने लब्धावपरमौष्ठयौ ।
शेखराजमृपावादी नितरामभिवर्धितौ ॥
दृष्टव्यं जगत्सर्वं यस्यामि सुतरां ततः ।
शलगण्डूपमंकाग्रमनृतं प्रतिभाति मे ॥

एवं च ।

यिद्वैरुप्राप्त्यमानस्य विन्दमानस्य पण्डितैः ।
तुष्टस्य धूर्त्ताचनैरनीकेदाटुकर्मभिः ॥
पुष्टोदयस्य माहात्म्याद्राज्यं पानयतो मम ।
गतानि कतिविद्वद्रे ययांणि किञ्च जीक्षया ॥

इतश्चोयप्रतापज्ञः सार्वभौमो द्विषंतपः ।
 चक्रवर्ती तदा लोके तपनो नाम भूपतिः ॥
 स सर्वबलसामर्थ्या महीदर्शनलीलया ।
 भ्रमंस्तत्र समायातः पुरे सिद्धार्थनामके ॥
 ततो विदिततद्दार्तेरहं भन्निमहत्तमैः ।
 हितकारितया प्रोक्तो विज्ञातनृपनीतिभिः ॥

यदुत ।

चक्रवर्ती जगज्ज्येष्ठतपनोऽयं महीपतिः ।
 तदस्य क्रियतां देव गत्वा सन्मानपूजनम् ॥
 पूज्योऽयं सर्वभूपानामर्चितस्तव पूर्वजैः ।
 विशेषतो गृह्णायातः साम्प्रतं मानमर्हति ॥
 अहं तु शैलराजेन विधुरीकृतचेतनः ।
 आश्नातस्तत्त्वसर्वाङ्गस्तानाभाषे तदेदृशम् ॥

यदुत ।

अरे विमूढाः को नाम तपनोऽयं ममापतः ।
 येनास्य पूजनं कुर्यामहं न पुनरेष मे ॥

तदाकर्ण्य भन्निमहत्तमैरुक्तं । देव मा मैवं वदतु देवः ।
 अस्य हि पूजनमकुर्वता देवेन ललितः पूर्वपुरुषक्रमः परित्यक्ता
 राजनीतिः प्रलथं नीताः प्रकृतयः समुज्झितं राज्यसुखं परिहापितो
 विनयः अपकर्णितमस्यदचनं भवति । तच्चैवं वदितुमर्हति देवः ।
 क्रियतामस्माकमनुरोधेन तपनराजस्याभ्युद्गमनं देवेनेति वदन्तः
 पतिताः सर्वेऽपि मम शरणयोः । ततो गृह्णतु मनाङ् मे

शैलराजीयहृदयावलेपनावष्टभाः । केवलं संज्ञितोऽहं मृपावादेन ।
ततो मयाभिहितं । न ममात्र क्षणे चित्तोत्साहः । तद्गच्छत यूयं
कुरुत यथोचितं । अहं तु पश्चादागमिष्यामि । दत्तास्थाने
राजनि प्रवेक्ष्यामीति । ततो यदाज्ञापयति देव इति वदन्तो
निर्गतास्तपनाभिमुखं मन्त्रिमहत्तमा राजलोकस्थ । सन्ति च
तस्य तपननृपतेर्विविधदेशभाषावेषवर्णस्वरभेददिशानान्तर्धान-
विज्ञातारो बह्वक्षरविशेषाः । ततः केनचिच्चरेण विदितोऽयं
वृत्तान्तो निवेदितस्तपनाय । इतश्च मन्त्रिमहत्तमैर्विहिता तपन-
राजस्य प्रतिपत्तिरूपस्थापितानि महार्हप्राप्तानि समावर्जितं
हृदयं । दत्तं चास्थानं तपननरेन्द्रेण । पृष्टा रिपुदारणवार्ता ।
मन्त्रिमहत्तमैरुक्तं । देव देवपादप्रसादेन कुशक्षी रिपुदारणः ।
समागच्छति चैव देवपादमूलमिति । ततो दत्ता ममाज्ञायकाः ।
विजृम्भितौ शैलराजमृपावादौ । ततस्ते मयाभिहिताः । यदुत

अरे वदत तान् गत्वा सर्वान्मन्त्रिमहत्तमान् ।

यथा केनात्र प्रहिता यूयं दुरात्मानो नराधमाः ॥

ततो मया मागन्त्यमेव । त्वर्णमागच्छत यूयं । इतरथा
नास्ति भवतां जीवितमिति । तदाकर्ण्य गतास्तत्समीपमाज्ञायकाः ।
निवेदितं मन्त्रिमहत्तमानां मदीयवचनं । ततस्ते तत्र स्थाने
सर्वैश्चक्षुः सचासाः सोदेगा नष्टजीवितायाः परस्परभिमुखमीच-
माणा अहो रिपुदारणस्य मयादेति चिन्तयन्तः किमधुना कर्तव्य-
मिति विमूढाः सर्वेऽपि मदीयमन्त्रिमहत्तमाः । सवितास्तपन-
नरेन्द्रेण । ततोऽभिहितमनेन । भो भो लोका धीरा भवत ।

मा भेषुर्न दोषोऽयं भवतां । प्रतीतं मे रिपुदारणस्य शीलं । ततोऽहं
स्वयमेव तेन भलिष्यामि । केवलं भवद्भिरवस्तुनिर्बन्धधरैर्न भाव्यं ।
मोक्तव्यस्तस्योपरि स्वामिवज्जमानः । नोचितोऽसौ राजलक्ष्म्याः ।
न योग्यो युष्मद्विधपदातीनाम् ।

तथाहि शुभ्ररूपाणां रतानां शुद्धमानसे ।

न जातु राजहंसानां काको भवति नायकः ॥

तन्मुञ्चत सर्वथा तस्योपरि स्नेहभावं । ततो मयि विरक्त-
त्वान्तेषामभिहितं सर्वैरपि । यदाज्ञापयति देव इति । ततो
ऽभिहितस्तपनराजेन योगेश्वरनामा तन्त्रवादी कर्णे । यदुत गत्वा
तस्येदमिदं कुरुष्वेति । योगेश्वरेणोक्तं । यदाज्ञापयति देवः ।
ततः समागतो मत्समीपे सह भूरिराजपुरुषैर्योगेश्वरः । दृष्टोऽहं
छतावष्टम्भशैलराजेन समालिङ्गितो मृपावादेन परिवेष्टितश्चोत्प्रास-
नपरैर्बहिरङ्गैः पिङ्गलोकैः । ततः पुरतः स्थित्वा तेन योगेश्वरेण
तन्त्रवादिना प्रहृतोऽहं मुखे योगचूर्णमुष्मा । ततोऽचिन्त्यतया
मणिमन्त्रौषधीनां प्रभावस्य तस्मिन्नेव क्षणे संजातो मे प्रहृति-
विपर्ययः संपन्नं शून्यमिव हृदयं प्रतिभान्ति विपरीता इवेन्द्रि-
यार्थाः क्षिप्त इव महागङ्गरे न जानाम्यात्मस्वरूपं । तपनमत्कोऽयं
योगेश्वर इति भीतो मदौषपरिवारः स्थितः किंकर्तव्यतामूढो
मोहितश्च तेन योगप्रह्ला । ततो विहितमृकुटिना आः पाप
दुरात्मन्नागच्छमि त्वं देवपादमूलमिति वदता ताडितोऽहं वेचसा-
तया योगेश्वरेण । संपन्नं मे भयं । गतो दैन्यं पतितस्तच्चरणयोः ।
श्रवान्तरे नष्टोऽसौ नदपङ्कः पुण्योदयः । तिरोभूतो शैलराज-

मृषावादौ । ततः संजिता योगेश्वरेणात्ममनुष्यकाः । ततोऽहं
 चणेनैव संजातोन्मादो वेदयमानस्त्रीप्रमत्तं स्थापं विहितस्त्रैर्यथाज्ञातः
 कृतः पञ्चजटो विलिप्तो भूत्या चर्चितो माषपुण्ड्रकैः । प्रवृत्तास्ते
 तालारवं कर्तुं । समवतारितोऽहं रासमध्ये । ततो मां नाटयन्तः
 प्रारब्धास्ते मनुष्यास्त्रितालकं रासं दातुं । कथम् ।

यो हि गर्वमविवेकभरेण करिष्यते
 बाधकं च जगतामनृतं च वदिष्यते ।

मूनमत्र भव एव स तीव्रविडम्बनां

प्राप्नुवौत निजपापभरेण भृशं जनः ॥ ध्रुवकः ॥

एवं च मोक्षासमुद्रायन्तस्ते वस्त्रामानाः कुण्डकमध्ये मां कृत्वा
 विजृम्भितुं प्रवृत्ताः । ततोऽहं पतामि तेषां प्रत्येकं पादेषु ।
 नृत्यामि हास्यकरं जनानां । समुल्लसामि तेषूल्लसमानेषु । ददामि
 च तालाः । ततस्त्रैरभिहितं ।

पश्यतेह भव एव जनाः कुतूहलं

शैलराजवरमित्रविलासकृतं फलम् ।

यः पुरैष गुरुदेवगणानपि नो नतः

सोऽद्य दासचरणेषु नतो रिपुदारणः ॥

पुनर्ध्रुवकः । यो हि गर्वमविवेकभरेण करिष्यते इत्यादि ।

ततो ममापि मुखं स्फुटिलेदमागतं । यदुत ।

शैलराजवशवर्तितया निखिले जने

हिण्डितोऽहमनृतेन वृथा किल पण्डितः ।

मारिता च जननी हि तथा नरसुन्दरी ।

तेन पापचरितस्य ममाच विडम्बनम् ॥

पुनर्भुवकः । यो हि गर्वमविवेकभरेण करिष्यत इत्यादि ।

ततो रासदायकाः प्रोक्ता विदितपूर्ववृत्तान्तेन योगेश्वरेण ।

अरेरे एवं गायत-। इदं च कुरुत ।

योऽच जन्ममतिदायिगुरुनवमन्यते

सोऽच दासचरणाग्रतस्तैरपि हन्यते ।

यस्त्वलीकवचनेन जमासुपतापयेत्

तस्य तपननृप इत्युचितानि विधापयेत् ॥

पुनर्भुवकः । यो हि गर्वमित्यादि ।

ततस्त्वेदं गायन्तस्ते गाढं पार्ष्णिप्रहारैर्मां निर्दयं चूर्णयितुं
प्रवृत्ताः । ततो निविडलोहपिण्डैरिव समकालं निपतद्भिरेतावद्भिः
पादैर्दलितं मे शरीरं । विमूढा गाढतरं मे चेतना ।

तथापि ते राजपुरुषा नरकपाला इव मम कुण्डकान्निःसारम-
यच्छन्तस्तथैवोत्तलमाना मां वलादाखेटयन्तस्त्रितालकं रामं दद-
माना एव प्राप्तास्तपननरेन्द्रास्थानं । दर्शितं तत्र विशेषतस्तन्निषेधकं ।
प्रवृत्तं प्रहसनं । ईदृशस्यैव योग्योऽयं दुरात्मेति संजातो जनवादः ।
ततो योगेश्वरेण रासकदायकमध्ये स्थित्वाभिहितम् । यथा ।

नो नतोऽसि पिष्टदेवगणं न च मातरं

किं हतोऽसि रिपुदारण पश्यसि कातरम् ।

नृत्य नृत्य विहिताहति देवपुरोऽधुना

निपत निपत चरणेषु च सर्वमष्टौभुजाम् ॥

पुनर्भुवकः । यो हि गर्वमविवेकभरेण करिष्यत इत्यादि ।

ततोऽहमुन्मादवशेन जीवितभयेन च दैन्यमुररौकृत्य नाटि-
तोऽनेकधा पतितोऽन्यजानामपि चरणेषु संजातस्यावस्तुभूतः ॥

तपननरेन्द्रेण तु मदीय एव कनिष्ठो भ्राता कुलभूषणो
नामाभिषेचितः सिद्धार्थपुरे राज्ये । ततो भद्रेऽगृहीतसङ्केते तथा
तैर्गाढपाष्णिप्रहारैर्जर्जरितशरीरस्य मे निपतितमुदरे रक्तं संजातः
सन्तापातिरेकः ॥

ततो जीर्णा मे सैकभववेद्या गुडिका । दत्ता च ममान्या
गुडिका भवितव्यतया । तन्माहात्म्येन गतोऽहं तस्यां पापिष्ठ-
निवासायां नगर्यां महातमःप्रभाभिधाने पाटके समुत्पन्नः
पापिष्ठकुलपुत्रकरूपः । स्थितस्तत्रैव चयस्त्रिंशत्सागरोपमानि कन्दु-
कवदुल्लमानोऽधस्तादुपरि च वज्रकण्टकैस्तुष्टमानः । तदित्यमव-
गाहितो मयातितीव्रतरदुःखभरसागरः । ततस्तत्पर्यन्ते जीर्णायां
पूर्वदत्तगुडिकायां दत्ता ममान्या गुडिका भवितव्यतया । तत्तेजसा
समागतोऽहं पञ्चाक्षपशुसंस्थाने नगरे । दर्शितस्तत्र जम्बुकाकार-
धारको भवितव्यतया । एवं च भद्रेऽगृहीतसङ्केते केलिपरतया
तया निजभार्यया भवितव्यतया तस्यां पापिष्ठनिवासायां नगर्यां-
सुपथ्युपरि स्थितेषु सप्तसु पाटकेषु तथा पञ्चाक्षपशुसंस्थाने विक-
लाचनिवासे एकाचनिवासे मनुजगतौ किं यजुना तदसंयवहार-
नगरं विद्यायापरेषु प्रायेण सर्वस्थानेषु । जीर्णायां तस्यामेकभव-
वेद्याभिधानायां कर्मपरिणाममहाराजममर्षितायां पुनरपरापरां
गुडिकां योजयन्त्यारघद्वघटौयन्त्यन्यायेन भ्रमितोऽहमननं कालं
प्रतिष्ठानममन्तवाराः । सर्वस्थानेषु च पर्यटतो मे जघन्या जाति-

निन्दितं कुलं अत्यन्तहीनं बलं गर्हितं रूपं निन्द्यं तपश्चरणं आ-
जन्म दारिद्र्यं सततं च मूर्खता अलाभसन्तापदारुणं याचकत्वं सकल-
जनानिष्टत्वं च गुडिकाप्रयोगेणैव प्रकटितं भवितव्यतया । तथा
जिह्वोत्पाटनं तप्तताम्रपानं मूकत्वं मन्मथत्वं जिह्वोच्छेदमित्यादि च
विधापितवन्तौ ।

एवं च वदति संसारिजीवे प्रज्ञाविशालया चिन्तितं । अहो
मानमृषावादयोर्दारुणता । तथाहि । तदंशवर्तिनानेन संसारि-
जीवेन हारितो मनुष्यभावः प्राप्तास्तु चैव विडम्बनाः अवगाहितो
ऽनन्तः संसारसागरोऽनुभूतानि विविधदुःखानि प्राप्तानि गर्हितानि
जात्यादीनौति । संसारिजीवः प्राह । ततोऽन्यदा दर्शितोऽहं भव-
चक्रपुरे मनुष्यरूपतया । संजाता मे तत्र मध्यमगुणता । ततस्तुष्टा
ममोपरि भवितव्यता । आविर्भावितस्तया पुनरपि स सहचरो मे
पुण्योदयः । ततोऽभिहितमनया । आर्यपुत्र गन्तव्यं मनुजगतौ
भवता वर्धमानपुरे । स्थातव्यं तत्र यथासुखामिकया । अयं च तवा-
नुचरः पुण्योदयो भविष्यति । मयाभिहितं । यदाज्ञापयति देवी ।
ततो जीर्णायां प्राचीनगुडिकार्था दत्ता पुनरेकभववेद्या सा ममा-
परा गुडिका भवितव्यतयेति ॥

भवगहनमनन्तं पर्यटङ्गिः कथंचि-

धरभवमतिरम्यं प्राप्य भो भो मनुष्याः ।

निरुपमसुखहेतावादरः संविधेयो

न पुनरिह भवद्विर्मानजिज्ञानृतेषु ॥

इतरथा बद्धदुःखशतैर्हता

मनुजभूमिषु लब्धविडम्बनाः ।
 मद्दरसानृतमृद्विपरायणा
 ननु भविष्यथ दुर्गतिगामुकाः ॥
 एतच्चिवेदितमिह प्रकटं मया भो
 मध्यस्थभावमवलम्ब्य विशुद्धचिन्ताः ।
 मानानृते रसनया सह संविहाय
 तस्माच्चिनेन्द्रमतलम्पटतां कुरुष्वम् ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां मानमृपा-
 वादरसनेन्द्रियविपाकवर्णनश्चतुर्थः
 प्रस्तावः समाप्तः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमः प्रस्तावः ।

अथ तल्लोकविख्यातं सर्वसौन्दर्यमन्दिरम् ।
बहिरङ्गं जगत्पति वर्धमानं पुरोत्तमम् ॥
पूर्वाभाषी शुचिः प्राज्ञो दक्षिणो जातिवत्सलः ।
नरवर्गः सदा यत्र जैनधर्मपरायणः ॥
विनीतः शीलसंपन्नः सर्वावयवसुन्दरः ।
सल्लज्जाभूषणो यत्र धार्मिकः सुन्दरीजनः ॥
तत्र दर्पोद्गुरारातिक्रिकुम्भविदारणः ।
अभून्निर्याजसदीर्यो धवलो नाम भूपतिः ॥
यः प्रग्राह्यायते नित्यं स्वबन्धुकुमुदाकरे ।
कठोरभास्कराकारं विभर्ति रिपुतामसे ॥
तस्यास्ति सर्वदेवीनां मध्ये लब्धपताकिका ।
सौन्दर्यशीलपूर्णाङ्गी देवी कमलसुन्दरी ॥
तस्या गर्भे समुद्भूतः सद्भूतगुणमन्दिरम् ।
सुतोऽस्ति विमलो नाम तयोर्देवीनरेन्द्रयोः ॥
यस्तदा बालकास्तेऽपि वर्तमानो महामतिः ।
सद्युर्कर्मतया धन्यो न स्पृष्टो बालचेष्टितैः ॥
अथ तत्र पुरे ख्यातः ममस्तजनपूजितः ।
अभूद्भूतहितः श्रेष्ठो सोमदेवो महाधनः ॥
धनेन धनदं धन्यो रूपेण मकरध्वजम् ।

धिया सुरगुहं धीरो यो विजिग्ये गतस्त्रयः ॥
 तस्यानुरूपा ग्रीलाद्या लावणामृतशालिनी ।
 भर्तृभक्ताभवद्भार्या नाया कनकसुन्दरी ॥
 ततोऽहं शुद्धिकादानाद्भवितव्यतया तया ।
 तस्याः प्रवेष्टितः कुक्षौ भद्रे पुण्योदयान्वितः ॥
 अथ संपूर्णकालेन प्रविभक्तशरीरकः ।
 स्त्रितश्चाहं बहिर्योनि रङ्गमध्ये यथा नटः ॥
 ततः किल प्रसूताहं जातो मे पुत्रकोऽमघः ।
 इति भावमया चित्ते जमन्या प्रविलोकितः ॥
 सोऽपि पुण्योदयो जातः केवलं नेक्षितस्तया ।
 जनदृष्ट्या न दृश्यन्ते तेऽन्तरङ्गजना यतः ॥
 जातोऽहं सोमदेवेन परिवारनिवेदितः ।
 ततश्च कारितस्तेन सुतजन्ममहोत्सवः ॥
 दत्तानि भूरिदानानि पूजिता गुरुसंहतिः ।
 प्रनृत्ता गान्धवाः सर्वे वादितानेकमर्दलाः ॥
 अथातीतेऽतितोषेण द्वादशाहे च सोत्सवम् ।
 ततो मे विहितं नाम वामदेव इति स्फुटम् ॥
 ततः संवर्धमानोऽहमत्यन्तसुखलाञ्छितः ।
 यावद्भद्रे समापन्नो व्यक्तचेतन्यसंगतः ॥
 तावद्दृष्टौ मया भद्रे कृष्णाकारधरौ नरौ ।
 तयोश्च निकटे वक्रा नारी वलितदेहिका ॥
 चिन्तितं च मया हन्त किमिदं मानुषवचम् ।

मत्समीपे समायातं किं वाञ्छित्य प्रयोजनम् ॥
 अथैकस्तत्र मां गाढं वलादालिङ्ग्य मानवः ।
 निपत्य पादयोस्तेषां ततश्चेत्यमभाषत ॥
 मित्रं प्रत्यभिजानीषे किं मां किं नेति वा पुनः ।
 मयोक्तं नेति तच्छ्रुत्वा स जातः श्लोकविह्वलः ॥
 मयोक्तं तात किं जातस्त्वमेवं श्लोकविह्वलः ।
 तेनोक्तं चिरदृष्टोऽपि यतोऽहं विस्मृतस्तव ॥
 मयोक्तं कुत्र दृष्टोऽसि त्वं मया वरलोचन ।
 तेनोक्तं कथयाम्येष समाकर्ण्य साग्रतम् ॥
 पुरेऽसंख्यवहारे त्वमासीर्वास्तव्यकः पुरा ।
 तत्रासन्मादृशास्तात बहवस्ते वयस्यकाः ॥
 केवलं तत्र नाभूवमहमद्यापि ते सखा ।
 अन्यदा निर्गतोऽसि त्वं ततो भ्रमणकाम्यया ॥
 ततश्चैकाग्रवासे त्वं विकलाग्रपुरे भ्रमन् ।
 पञ्चाक्षपशुसंस्थाने कदाचित्पुनरागतः ॥
 तत्र ये गर्भजाः सन्ति मंजिनः कुक्षपुत्रकाः ।
 अन्यस्थानानि पर्यत्य तेषु प्राप्नोऽसि सुन्दर ॥
 अथ तत्र स्थितस्थायं जातस्तव वयस्यकः ।
 तिरोभूतपरत्वेन न सम्यग् ललितस्त्वया ॥
 ततो भ्रमणशीलत्वान्तातानन्तेषु धामसु ।
 अनन्तवारा भ्रान्तोऽसि मह स्वीयमहेलया ॥
 सुदृढवशेनाय पुरे सिद्धार्थनामके ।

बहिरङ्गे गतस्तात कदाचित्तं सभार्यकः ।
 नरवाहनराजस्य भवने त्वं तदा स्थितः ॥
 दिनानि कतिचिन्नाम्ना प्रसिद्धो रिपुदारणः ।
 संसारिजीव इत्येतन्तात ते नामपूर्वकम् ।
 वासके वासके नाम जायते चापरापरम् ॥
 ततस्तत्र स्थितेनाहं भवता वरलोचन ।
 वयस्य प्रत्यभिज्ञातो मृषावाद इति स्फुटम् ॥
 ततस्तत्र मया मर्धं ललितोऽसि वरानन ।
 संजाता च परा प्रीतिर्मदीयज्ञानकौशले ॥
 पृष्टव्याहं त्वया तोषाद्यथेदं तव कौशलम् ।
 जातं कस्य प्रसादेन मनानन्दविधायकम् ॥
 मयोक्तं प्रतिपन्नास्ति भगिनी मे महत्तमा ।
 मूढतामन्दिनी माया रागकेसरिणोऽङ्गजा ॥
 इदं तस्याः प्रसादेन संजातं मम कौशलम् ।
 सा हि संनिहिता नित्यं मम मातेव वत्सला ॥
 यच्च यच्च मृषावादस्तत्र तत्रेह मायया ।
 भवितव्यमिति प्रायो विज्ञातं बालकैरपि ॥
 त्वयोक्तं दर्शनीयेति सात्मीया भगिनी मम ।
 मयापि प्रतिपन्नं तत्तावकीनं वचस्तदा ॥
 ततस्तदचनं तात स्मरन्नेपोऽहमागतः ।
 भगिनीं पुरतः हत्वा दर्शयामीति ते किल ॥

यावता ।

स तदा तादृशः स्नेहस्तत्र तात मया सह ।
ते तादृशाः समुल्लापाः सा च मैत्री मनोहरा ॥

तथापि ।

न त्वं प्रत्यभिजानीषे दृष्टमप्यधुना जनम् ।
महत्तरमतोऽपि स्यात्किं शोकभरकारणम् ॥
तदेष मन्दभाग्योऽहं भवता परिवर्जितः ।
क क्वामि क्क च तिष्ठामि संजातस्थितयातुरः ॥
मयोक्तं न स्मरामीमं वृत्तान्तं भद्र भावतः ।
तथापि हृदये मेऽस्ति यथा त्वं चिरसंगतः ॥

यतः ।

दृष्टिर्मे शीतलीभूता चित्तमानन्दपूरितम् ।
त्वयि भद्र मृषावादे जाते दर्शनगोचरे ॥
नूनं जातिस्मरा मन्ये दृष्टिरेषा शरीरिणाम् ।
प्रिये हि विकसत्येषा दृष्टे दन्दह्यते ऽग्रिषे ॥
तस्मादत्र न कर्तव्यः शोको भद्रेण वस्तुनि ।
वयस्यः प्राणतुल्यस्त्वं ब्रूहि यत्ते प्रयोजनम् ॥
तेनोक्तमियदेवाच मम तात प्रयोजनम् ।
यदेपात्मीयमग्निनी दर्शिता तेऽतिवत्सला ॥
मायेति सुप्रसिद्धापि जनैश्चरितरञ्चितैः ।
इयं गङ्गसिका तात प्रियनाम्नाभिधीयते ॥
तदेनया शमं तात वर्तितव्यं यथा मया ।
अहं तिरोभवित्यामि नास्ति मेऽदमरोऽधुना ॥

किं तु ।

यत्रेयमास्ते तत्राहं स्थित एवेह तत्त्वतः ।
 परस्परानुविद्धं हि स्वरूपमिदमावयोः ॥
 अथं तु पुरुषस्तात कनिष्ठो मे सहोदरः ।
 युक्तस्ते मित्रभावस्त तेन संदर्शितो मया ॥
 स्तेयनामा महावीर्यस्तिरोभूतः स्थितः पुरा ।
 प्रस्तावमधुना ज्ञात्वा सोऽयं तात समानतः ॥
 तदेवोऽपि त्वया नित्यं यथाहमवलोकितः ।
 तथैव स्नेहभावेन द्रष्टव्यः प्रियवान्भवः ॥

मयोक्तं ।

येद्यं ते भगिनी भद्रं सा ममापि न संग्रहः ।
 यस्ते सहोदरो भ्राता स ममाप्येष बान्धवः ॥

तेनोक्तं ।

अहो महाप्रसादो मे विहितो मदनुपदः ।
 संजातः कृतकृत्योऽहमेवं सति नरोत्तम ॥
 इत्युक्त्वा स मृषावादस्तिरोभावमुपागतः ।
 ततो मे यदि संजातो वितर्कः स च कौटुम्भः ॥
 अहो मे धन्यता नूनं संपन्नं जन्मनः फलम् ।
 भगिनी भ्रातरौ यस्य समापन्नौ ममेदृशौ ॥
 ततो विलम्बतस्ताभ्यां सार्धं मे मनमौदृशः ।
 जाता वितर्ककलौला भद्रे विभ्रान्तचेतसः ॥
 वक्ष्यामि जगत्सर्वे नानारूपैः प्रतारणैः ।

कुमार परिहासोऽयं व्युत्पत्त्यर्थं मया कृतः ।

तद्गूहि सर्वं यदाच्यं दिगुणोऽयमनुग्रहः ॥

विमलेनोक्तं ।

उत्तुङ्गाः पृथुलास्ताम्राः स्निग्धा दर्पणमन्निभाः ।

नखा भवन्ति धन्यानां धनभोगसुखप्रदाः ॥

सितैः अमणता ज्ञेया रूचपुष्पितकैः पुनः ।

जायते किल दुःशीलो नखैर्लोकेऽत्र मानवः ॥

मध्ये संचिप्रपादस्य स्त्रीकार्यं मरणं भवेत् ।

निर्मांसावुत्कटौ पादौ न प्रशस्तावुदाहृतौ ॥

कूर्मोन्नतौ घनौ स्निग्धौ मांसलौ समकोमलौ ।

सुसिष्टौ चरणौ धन्यौ नराणां सुखसाधकौ ॥

ये काकजङ्घाः पुरुषास्तथैवोद्धट्टपिण्डिकाः ।

ये दीर्घसूलजङ्घाश्च दुःखितास्तेऽध्वगामिनः ॥

ये हंसशिखिमातङ्गवृषगव्यनुकारिणः ।

नरास्ते सुखिनो लोके दुःखिनोऽन्ये प्रकीर्तिताः ॥

जानुद्वयं भवेद्गूढं गुल्फौ वा सुसमाहितौ ।

यस्यासौ सुखितो ज्ञेयो घटजानुर्न सुन्दरः ॥

ह्रस्वं राजीवसञ्ज्ञायमुन्नतं मणिके शुभम् ।

वक्रं दीर्घं विवर्णं च न लिङ्गमिह शस्यते ॥

दीर्घायुष्का भवन्तीह प्रसन्नवृषणा नराः ।

उत्कटाभ्यां पुनस्ताभ्यां ह्रस्वायुष्काः प्रकीर्तिताः ॥

मांसोपचितविस्तीर्णं शुभकारि कटीतटम् ।

तदेव दारिद्र्यकरं विज्ञेयं ह्रस्वसङ्कटम् ॥
यस्योदरं भवेत्तुल्यं सिंह्याघ्रशिखण्डिनाम् ।
तथैव वृषमत्स्थानां भोगभोगी स मानवः ॥
वृत्तोदरोऽपि भोगानां भाजनं किल गीयते ।
शूरो निवेदितः प्राज्ञैर्मण्डूकसमकुचिकः ॥
गम्भीरा दक्षिणावर्ता नाभिरुक्तेह सुन्दरा ।
वामावर्ता च तुङ्गा च नेष्टा लक्षणवेदिभिः ॥
विशालमुन्नतं तुङ्गं स्निग्धलोमशमार्दवम् ।
वचःस्थलं भवेद्भुजं विपरीतमतोऽपरम् ॥
कुर्मसिंहाश्रमातङ्गसमपृष्ठाः सुगोभनाः ।
उदङ्गवाहवो दुष्टा दासास्तु लघुवाहवः ॥
प्रलम्बवाहवो धन्याः प्रशस्ता दीर्घवाहवः ।
अकर्मकठिनौ हस्तौ विज्ञेयाः पादयक्ष्माः ॥
दीर्घा ज्ञेयसमः रक्तान्धो निर्मांसो भारवाहकः ।
मांसलो लक्षणज्ञानां लघुस्कन्धो मतः किल ॥
कष्टो दुःखकरो ज्ञेयः कृगो दीर्घश्च यो भवेत् ।
स कम्बुमन्त्रिभः श्रेष्ठो वलित्रयविराजितः ॥
लघ्वोष्ठो दुःखितो नित्यं पीनोष्ठः सुभगो भवेत् ।
विषमोष्ठो भवेद्भौर्लम्बोष्ठो भोगभाजनम् ॥
शुद्धाः समाः शिखरिणी दन्ताः स्निग्धा घनाः शुभाः ।
विपरीताः पुनर्जया नराणां दुःखहेतवः ॥
दाक्षिणद्रदनो राजा भोगी स्यादेकहीनकः ।

तद्वर्णनं हि को नाम पारयेत्कोऽवधारयेत् ॥

अतः समासतस्तुभ्यं यदि गाढं कुट्टहलम् ।

ततोऽहं कथयाम्येष लक्षणं नरयोधितोः ॥

मयोक्तं । अनुग्रहो मे । विमलेनोक्तं ।

रक्तस्निग्धमवक्रं च पद्मामं मृदु कोमलम् ।

प्रशस्तं वर्णितं प्राज्ञैः सुसिद्धं पादयोस्तलम् ॥

शशिवज्राङ्कुशच्छत्रशङ्खादित्यादयस्तले ।

पादयोर्यस्य दृश्यन्ते स धन्यः पुद्गलोत्तमः ॥

एत एव च चन्द्राद्या यद्यसंपूर्णभिन्नकाः ।

भवेयुः पश्चिमाभोगाः संयद्यन्ते तदा नरे ॥

रासभो वा वराहो वा जम्बुको वा परिष्फुटम् ।

दृश्येत पादतलयोर्यस्यासौ दुःखितो नरः ॥

मयोक्तं ।

लक्षणे प्रसुते वर्णं त्वयेदमपलक्षणम् ।

किमुक्तं विमलः प्राह समाकर्ण्य कारणम् ॥

लक्ष्यते दृष्टमात्रस्य नरस्येह शुभाशुभम् ।

येन तल्लक्षणं प्रोक्तं तद्देहा सुन्दरेतरम् ॥

ततः सर्वं समासेन सुखदुःखनिवेदकम् ।

शरीरसंस्थितं चिह्नं लक्षणं विदुषां मतम् ॥

तेनापलक्षणस्यापि यदिदं प्रतिपादनम् ।

युक्तं तद्गद्ग जानीहि प्रसुते नरलक्षणे ॥

मयोक्तं ।

परेषां धनपर्वसं मुष्णामि च यथेच्छया ॥
 ततोऽहं वञ्चनेऽन्येषां हरणे चान्यमम्पदाम् ।
 प्रवर्तमानो निःशङ्कस्तुलितो लोकवान्भवैः ॥
 ततस्तत्तादृशं वीक्ष्य मामकीनं कुचेष्टितम् ।
 गणितस्तृणतुल्योऽहं तैः सर्वैर्लोकवान्भवैः ॥
 इतश्च नृपतेर्भार्या या सा कमलसुन्दरी ।
 साभूत्कनकसुन्दर्याः सर्वकाशं सखी प्रिया ॥
 ततोऽभौ तनयस्तस्या विमलो राजदारकः ।
 जातो मे मातृसम्बन्धात्सखा निर्व्याजवत्सलः ॥
 सदोपकारपरमः स्नेहनिर्भरमानसः ।
 स महात्मा मया सार्धं श्राव्यहीनः प्रमोदते ॥
 अहं तु तस्या वीर्येण भगिन्याः शठमानसः ।
 निमलेऽपि मलापूर्णः संजातः कौटिलालयः ॥
 निर्मिथ्यश्राव्यभावेन तदेवं वर्तमानयोः ।
 अनेकक्रीडनासारभावयोर्यान्ति वासराः ॥

ततश्च ।

कौमारे वर्तमानेन विमलेन महात्मना ।
 आसाद्य सदुपाध्यायं गृहीताः सकलाः कक्षाः ॥
 योषितां नयनानन्दं मीनकेतनमन्दिरम् ।
 स्नावण्यसागराधारं तारुण्यकमवाप सः ॥
 अथान्यदा मया सार्धं ललमानो महामतिः ।
 स क्रीडानन्दनं नाम संप्राप्तो वरकाननम् ॥

तच्च कीदृशम् ।

अग्नोकनागपुष्पागवकुलाङ्गोक्षराजितम् ।

चन्दनागरुकर्पूरतरुपण्डमनोहरम् ॥

द्राक्षामण्डपविस्तारवारितातपसुन्दरम् ।

विलसत्केतकीगन्धगृह्यान्धीकृतपट्पदम् ॥

अनेकतालहिंतालनालिकेरमहाद्रुमैः ।

यदाक्षयति हस्ताभैः सम्पधमिव नन्दनम् ॥

अपि च ।

विविधाहुतधूतलतागृहकं क्वचिदागतसारसहस्रबन्धकम् ।

सुमनोहरगन्धरणङ्गमरं शुभदामपि विस्मयतोषकरम् ॥

स च तत्र मया सहितो विमलः सरलो मनसा बद्धपूतमलः ।

उपगत्य तदा सुचिरं विजने रमते सः सृगाक्षि मनोजवने ॥

अत्रान्तरे किं संयत्नं ।

नूपुरारवधमिथः साशङ्को निभृतो ध्वनिः ।

कयोद्धिज्जल्पतोर्दूरादागतः कर्णकोटरम् ॥

ततो विमलेनाभिहितं । वयस्य वामदेव कक्षायं ध्वनिः श्रूयते ।

मयोक्तं । कुमार अस्फुटाचरतया न सम्यङ् मयापि लक्षितो बहूनां

चात्र ध्वनिः संभाव्यते । यतोऽत्र कामनाभोगे विचरन्ति यक्षाः

परिभ्रमन्ति गरवराः संभाव्यन्ते विबुधा रमन्ते मिद्धा हिण्डन्ति

पिशाचाः संभवन्ति भूता गायन्ति किन्नराः पर्यटन्ति राक्षसा

निवसन्ति किम्पुरुषा विलसन्ति महोरगा ललन्ते गान्धर्वाः

क्रीडन्ति विद्याधराः । तस्मात्पुरतो गत्वा निरूपयावः येन निश्ची-

कुमार परिहासोऽयं व्युत्पत्त्यर्थं मया कृतः ।

तद्गूहि सर्वं यदाच्यं दिगुणोऽयमनुग्रहः ॥

विमलेनोक्तं ।

उत्तुङ्गाः पृथुलास्ताम्राः स्निग्धा दर्पणमन्त्रिभाः ।

नखा भवन्ति धन्यानां धनभोगसुखप्रदाः ॥

सितैः अमणता ज्ञेया रूचपुष्पितकैः पुनः ।

जायते किल दुःशीलो नखैर्लोकेऽव मानवः ॥

मध्ये संक्षिप्तपादस्य स्त्रीकार्यं मरणं भवेत् ।

निर्मांसावुत्कटौ पादौ न प्रशस्तावुदाहतौ ॥

कूर्मोन्नतौ घनौ स्निग्धौ मांसलौ समकोमलौ ।

सुस्निष्टौ चरणौ धन्यौ नराणां सुखसाधकौ ॥

ये काकजङ्घाः पुरुषास्तथैवोद्वहपिण्डिकाः ।

ये दीर्घस्थूलजङ्घाश्च दुःखितास्तोऽध्वगामिनः ॥

ये हंसशिखिमातङ्गवृषगत्यनुकारिणः ।

नरास्ते सुखिनो लोके दुःखिनोऽन्ये प्रकीर्तिताः ॥

जानुद्वयं भवेद्गूढं गुल्फौ वा सुसमाहितौ ।

यस्यासौ सुखितो ज्ञेयो घटजानुर्न सुन्दरः ॥

ह्रस्वं राजीवसच्छायमुन्नतं मणिके शुभम् ।

वक्रं दीर्घं विवर्णं च न लिङ्गमिह शस्यते ॥

दीर्घायुष्का भवन्तीह प्रलम्बवृषणा नराः ।

उत्कटाभ्यां पुनस्ताभ्यां ह्रस्वायुष्काः प्रकीर्तिताः ॥

मांसोपचितविस्तीर्णं शुभकारि कटीतटम् ।

तदेव दारिद्र्यकरं विज्ञेयं ह्रस्वसङ्कटम् ॥
 यस्योदरं भवेत्तुल्यं सिंहव्याघ्रशिखण्डिनाम् ।
 तथैव वृषमत्स्यानां भोगभोगी स मानवः ॥
 वृत्तोदरोऽपि भोगानां भाजनं किल गीयते ।
 शूरो निवेदितः प्राज्ञैर्मण्डूकसमकुक्षिकः ॥
 गम्भीरा दक्षिणावर्ता गाभिरुक्तेह सुन्दरा ।
 वामावर्ता च तुङ्गा च नेष्टा लक्षणवेदिभिः ॥
 विशालमुन्नतं तुङ्गं स्निग्धलोमग्रमार्दवम् ।
 वक्षःस्थलं भवेद्भुजं विपरीतमतोऽपरम् ॥
 कूर्मसिंहाश्वमातङ्गसमष्टाः सुशोभनाः ।
 लङ्घद्वाहवो दुष्टा दासास्तु लघुबाहवः ॥
 प्रक्षलन्बाहवो धन्याः प्रशस्ता दीर्घबाहवः ।
 अकर्मकठिनौ हस्तौ विज्ञेयाः पादवक्षसाः ॥
 दीर्घा मेघसमः स्कन्धो निर्मासो भारवाहकः ।
 मांसलो लक्षणज्ञानां लघुस्कन्धो मतः किल ॥
 कष्टो दुःखकरो ज्ञेयः कृशो दीर्घश्च यो भवेत् ।
 स कम्बुमन्त्रिभः श्रेष्ठो वलित्रयविराजितः ॥
 लघ्वोष्ठो दुःखितो नित्यं पीनोष्ठः सुभगो भवेत् ।
 विषमोष्ठो भवेद्भीरुर्लम्बोष्ठो भोगभाजनम् ॥
 शुद्धाः समाः शिखरिणो दन्ताः स्निग्धा घनाः शुभाः ।
 विपरीताः पुनर्जया नराणां दुःखहेतवः ॥
 द्वात्रिंशद्भदनो राजा भोगी स्यादेकक्षीनकः ।

चिंता मध्यमो ज्ञेयस्ततोऽधस्ताच्च सुन्दरः ॥
 श्लोकदन्ता अतिदन्ता ग्रामदन्ताश्च ये नराः ।
 मूषकैः समदन्ताश्च ते पापाः परिकीर्तिताः ॥
 बीभत्सैश्च कराक्षैश्च दन्तैर्विषमसंस्थितैः ।
 तेऽत्यन्तपापिनो ज्ञेया दुष्टग्रीवा नराधमाः ॥
 या पद्मदलसङ्ख्याया सूक्ष्मा या शास्त्रवेदिनाम् ।
 भवेज्जिह्वा विग्रालाक्षिचिचिता मधपायिनाम् ॥
 शूराणां पद्मसङ्ख्यं भवेत्तासु मनोरमम् ।
 कृष्णं कुलचयकरं नीलं दुःखस्य कारणम् ॥
 संसाररुनादातुकारिणः सुखरा नराः ।
 भवन्ति सुखिनः काकखरनादास्तु दुःखिताः ॥
 दीर्घया सुखिनो नित्यं सुभगस्तु विशद्भया ।
 नया चिपिटया पापखौरः कुक्षितनासिकः ॥
 नीलोत्पलदलङ्ख्याया दृष्टिरिष्टा मनस्विनाम् ।
 मधुपिङ्गा प्रशस्तैव पापा मार्जारसन्निभा ॥
 सट्टिर्जिह्वादृष्टिश्च रौद्रदृष्टिश्च केकरा ।
 दीनातिरक्ता रूक्षा च पिङ्गला च विगर्हिता ॥
 इन्दीवराभा धन्यानां गम्भीरा चिरजीविनाम् ।
 विपुला भोगिनां दृष्टिरुच्छला श्लोकजीविनाम् ॥
 काणादरतरोऽन्धः स्यात्केकरादपि काणकः ।
 वरमन्त्रोऽपि काणोऽपि केकरोऽपि न कातरः ॥
 अवद्वेष्यया सततं घूर्णते कारणं विना ।

रुचाभा ग्लानरूपा च सा दृष्टिः पापकर्मणाम् ॥
 अधो निरीचते पापः सरलं षड्रुरीचते ।
 उर्ध्वं निरीचते धन्यस्तिरस्यीनं तु कोपनः ॥
 दौर्घ्यं पृथुलरूपे च मानसौभाग्यशालिनाम् ।
 भ्रुवौ नराणां ह्रीने तु योपिदर्यं महापदाम् ॥
 लघुसूतौ महाभोगौ कर्णौ तौ धनभागिनाम् ।
 आशुकर्णं भवेन्मेधा लोमशौ चिरजीविनाम् ॥
 ललाटपट्टो विपुलस्रग्नाभः सम्पदाकरः ।
 दुःखिनामतिविस्तीर्णः संचिन्नः स्वल्पजीविनाम् ॥
 वामावर्तो भवेद्यस्य वामार्चा दिग्नि मस्तके ।
 निर्लक्ष्णः क्षुधाचामो भिचामय्यास्य रुचिकाम् ॥
 दक्षिणो दक्षिणे भागे यस्यावर्तस्तु मस्तके ।
 तस्य नित्यं प्रजायेत कमला करवर्तिनी ॥
 यदि स्यादक्षिणे वामो दक्षिणो वामपार्श्वके ।
 पश्चात्काले ततस्तस्य भोगा नास्त्यत्र संग्रहः ॥
 स्फुटिता रुचमलिनाः केशा दारिद्र्यहेतवः ।
 सुखदास्ते मृदुस्निग्धा वन्द्याभाः केशिहेतवः ॥

अन्यच्च ।

उरोमुखललाटानि पृथूनि सुखभागिनाम् ।
 गम्भीराणि पुनस्त्रीणि नाभिः मत्तं स्वरस्तया ॥
 केशदन्तनखाः सूक्ष्मा भवन्ति सुखहेतवः ।
 कण्ठः पृष्ठं तथा जठं ह्रस्वं लिङ्गं च पूजितम् ॥

रक्ता जिह्वा भवेद्भ्रूया पाणिपादतलानि च ।
 पृथुलाः पाणिपादाम्बु धन्यानां दीर्घजीविनाम् ॥
 स्निग्धदन्तः शुभाहारः सुभगः स्निग्धलोचनः ।
 नरोऽतिदीर्घो ह्रस्वश्च स्थूलः क्षणश्च निन्दितः ॥
 त्वचि रोमसु दन्तेषु जिह्वायां चिह्नरेषु च ।
 नेत्रयोश्चातिरूचा ये ते न धन्याः प्रकीर्तिताः ॥
 पञ्चभिः शतमुद्दिष्टं चतुर्भिर्नवतिस्तथा ।
 त्रिभिः षष्टिः समुद्दिष्टा खेखाङ्गैर्भास्ववर्तिभिः ॥
 चत्वारिंशत्पुनः प्रोक्तं वर्षाणि नरजीवितम् ।
 ताभ्यां द्वाभ्यां तथैकेन चिंशद्वर्षाणि सुन्दर ॥

किं च ।

अस्त्रिम्बर्षाः सुखं मांसे त्वचि भोगाः स्त्रियोऽक्षिषु ।
 गतौ यानं खरे चाज्ञा सर्वं सत्त्वे प्रतिष्ठितम् ॥
 गतेर्धन्यतरो वर्णा वर्णाद्भन्यतरः खरः ।
 खराद्भन्यतरं सत्त्वं सर्वं सत्त्वे प्रतिष्ठितम् ॥
 यथा वर्णस्तथा रूपं यथा रूपं तथा मनः ।
 यथा मनस्तथा सत्त्वं यथा सत्त्वं तथा गुणाः ॥
 तदिदं ते समासेन वर्णितं नरलक्षणम् ।
 अधुना योषितां भद्रं लक्षणं मे निशामय ॥

मयोक्तं ।

कुमार भवता तावदाधारमिह कीर्तितम् ।
 सर्वस्य लक्षणस्यास्य सत्त्वमत्यन्तनिर्मलम् ॥

तच्च किं यादृशं जातं तादृगेवावतिष्ठते ।

किं वा कथंचिदर्थं नराणामिह जन्मनि ॥

विमलेनोक्तं ।

सन्ति संवर्धनोपायाः सत्त्वस्यात्रैव जन्मनि ।

ते चेमे ज्ञानविज्ञानधैर्यसूतिममाधयः ॥

ब्रह्मचर्यं दया दानं निःस्पृहत्वमृतं तपः ।

श्रौदासीन्यं च सर्वत्र सत्त्वसंशुद्धिहेतवः ॥

एतैरविमलं सत्त्वं शुद्ध्युपायैर्विशुध्यति ।

मृज्यमान इवादर्शः चारुचेलकरादिभिः ॥

यतः ।

भावस्त्रेहं निराकृत्य रूचयन्ति न संग्रयः ।

भावा एतेऽन्तरात्मानं सेव्यमानाः पुनः पुनः ॥

रूचीभूतात्यतत्यस्मादात्मनो मलसञ्चयः ।

ततः शुद्धा भवेत्तेश्चा सा च सत्त्वमिहोच्यते ॥

शुद्धे च सत्त्वे कुर्वन्ति लक्षणानि सद्भिर्गुणम् ।

अपलक्षणदोषाश्च जायन्ते नैव बाधकाः ॥

तदेवं भद्रं विद्यन्ते ते भावा यैर्विवर्धते ।

समस्तगुणसम्भाराधारं तत्सत्त्वमुत्तमम् ॥

एवं च वदति विमले

मया भद्रे न विज्ञातो भावार्थस्तत्र कश्चन ।

तथापि भग्निनीदोषाक्तं प्रतीदं प्रजल्पितम् ॥

कुमार साधु साधूक्तं नष्टो मे संग्रयोऽधुना ।

तत्तावदर्णयेदानीं लक्षणं मम योषिताम् ॥
 अन्यच्च कौटुम्भं तावदिदं ते प्रतिभासते ।
 मिथुनं लक्षणैर्येन जातस्ते विस्मयोऽतुलः ॥
 विमलेनोक्तं । आकर्ण्य ।

चक्रवर्तो भवत्येव नरोऽमृदुश्लक्षणैः ।
 ललनापीदृशी भद्र भार्या तस्यैव जायते ॥
 तेन मे विस्मयो जातो दृष्टेदं मिथुनोत्तमम् ।
 निशामय ततो भद्र लक्षणं योषितोऽधुना ॥
 नयोक्तं । कथयतु कुमारः । विमलेनोक्तं ।
 सुखमधं शरीरस्य सर्वं वा सुखमुच्यते ।
 ततोऽपि नासिका श्रेष्ठा नासिकातोऽपि शोचने ॥
 चक्रं पद्मं ध्वजं ह्यं स्त्रक्षिकं वर्धमानकम् ।
 यासां पादतले विद्यास्ताः स्त्रियो राजगोषितः ॥
 दासत्वं पृथुलैः पादैर्वक्त्रैः शूर्पनिभैस्तथा ।
 शुष्कैर्दारिद्र्यमाप्नोति शोकं चेति मुनेर्वचः ॥
 अङ्गुल्यो विरला रुचा यस्याः कर्मकरी तु सा ।
 सूक्ष्माभिर्दुःखमाप्नोति दारिद्र्यं च न संग्रहः ॥
 सत्पुत्राभिः संहताभिश्च सुवृत्ताभिस्तथैव च ।
 रक्ताभिर्नातिदीर्घाभिरङ्गुलीभिः सुखान्विता ॥
 पीनौ सुसंहतौ क्षिग्धौ मिरारोमविवर्जितौ ।
 श्लिष्टस्तनिभौ यस्या जहोरु सा प्रशस्यते ॥
 त्रिदोषमांसात्ता शुर्वी चतुरस्यातिगोभना ।

समुन्नतनितम्बा च कटिः स्त्रीणां प्रशस्यते ॥

उदरेण सिरालेन निर्मासेन सुधार्दिता ।

विलग्नमध्यशोभेन तेनैव सुखभागिनी ॥

कुनखैः स्रग्णैः खिन्नैर्विस्तीर्णै रोमशैः खरैः ।

विकृतैः पाण्डुरै रूक्षैर्नयिर् हसैः सुदुःखिताः ॥

यावच्चैवं किल विस्तरेण निवेदयिष्यति मम नारीलक्षणं

विमलास्तवदकाण्ड एव किं संपन्नं ।

आकाशे भास्कराकारौ निष्कृष्टासौ विभीषणौ ।

नरौ विलोकितौ तूर्णमागच्छन्तौ तदा मया ॥

ततः ससंभ्रमं तदभिमुखमवलोकयता मयाभिहितं । कुमार
कुमारेति । ततो विमलेनापि विस्फारिता किनेतदिति चिन्तयता
तदभिमुखं विमलकोमलकमलदलविलासशामिनी दृष्टिः । अचान्तरे
प्राप्तौ लतागृहकस्योपरि तौ पुरुषौ । ततोऽभिहितमेकेन । अरेरे
निर्लज्ज पुरुषाधम नास्ति नश्यतोऽपि भवतो मोक्षः । तदिदानीं
सुदृष्टं कुरु जीवलोकं । स्मरेष्टदेवतां पुरुषो वा भवेति । एतच्चा-
कर्णायौ लतागृहकमध्यवर्ती पुरुषो धीरा भवेति संस्थाप्य तां
ललनामरेरे न विस्मर्तव्यमिदमात्मजस्वितं पश्याम को वाच
नश्यतीति ब्रुवाणः समाकृत्य करवालमुत्पतितस्तदभिमुखं ।

ततस्ताभ्यां समं तस्य विमलसुखद्वारणम् ।

प्रेक्ष्यत्खणखणारावसिंहनादातिभीषणम् ॥

अनेककरणोद्दामवल्लानोद्धतिबन्धुरम् ।

जातमायोधनं भीममाकाशे क्षतविषयम् ॥

तयोद्यैकः पुरुषो मुहुर्मुहुर्लतागृहकं प्रवेष्टुमभिवाञ्छति स्म ।
 ततः सा वाला भयविक्लवा वेपमानपयोधरा हरिणिकेव सिंह-
 चासिता दशस्वपि दिक्षु चक्षुः चिपन्ती निर्गत्य पलायितुं प्रवृत्ता ।
 ततो दृष्ट्वा विमलकुमारमभिहितमनया । आयस्व पुरुषोत्तम
 आयस्व गतास्मि तवाहं शरणं । विमलेनोक्तं । सुन्दरि धीरा भव
 नास्यधुना ते भयं । अत्रान्तरे तद्गृहणार्थं प्राप्तः स पुरुषः । स
 च विमलकुमारगुणगणोपार्जिततया तस्मिन्नेव गगने स्तम्भितो
 वनदेवतया ।

ततो विस्फारिताक्षोऽसौ विलक्षो विगतक्रियः ।

चित्रभित्ताविव न्यस्तो गगनस्यः स्थितो नरः ॥

अत्रान्तरे स तस्य द्वितीयः पुरुषो निर्जितस्तेन मिथुनकेन
 पलायितुं प्रवृत्तः । लग्नस्तनूष्ठतो मिथुनकः । दृष्टः स्तम्भितनरेण ।
 गृहीतोऽसौ रोषोत्कर्षेण । प्रवृत्ता पृष्ठतो गमनेच्छा । लक्षितो
 देवतया तद्भावः । ततश्चोत्तम्भितोऽसावनया । प्रवृत्तः पृष्ठतो वेगेन ।
 इतश्च लक्षितौ दृष्टेर्गोचरमितरौ । गतः सोऽपि तदनुमार्गणादर्शनं ।
 ततः सा वाला आर्यपुत्र हा आर्यपुत्र क यासि मां मुक्ता मन्द-
 भाग्यामिति प्रलपितुं प्रवृत्ता । संस्थापिता कथंचिद्विमलेन मया
 च । गता कियत्यपि वेत्ता । अत्रान्तरे

जयश्रिया परीताङ्गो लभत्कान्तिमनोहरः ।

भमागतः स वेगेन तस्या मिथुनको नरः ॥

ततस्तं दृष्ट्वा सा वालिकाभृतसेकमिक्तेव गता परमपरितोषं । निवे-
 दित्य तया तस्मै प्रवृत्तान्तः । ततः स पुरुषो विमलकुमारं प्रणम्येदमाह ।

बन्धुभ्राता पिता माता जीवितं न नरोत्तमं ।

त्वं मे येन प्रिया धीर रचितेयं मम त्वया ॥

अथवा ।

दागोऽहं किङ्करो वयः प्रेथस्ते कर्मकारकः ।

तद्दौयतां ममादेशः किं करोमि तव प्रियम् ॥

विमलेनोक्तं । महासत्त्व असमच सम्भूमेण । के वयमच रचितं ।

रचितेयं स्वमाहात्म्येनैव भवता । केवलं महत्कौतुकं मे । कथयतु

भद्रः कोऽयं वृत्तान्तः किं वा ते गतस्य संपन्नमिति । तेनोक्तं ।

यद्येवं ततो निषीदतु कुमारः । महतीयं कथा । ततो निषणाः

सर्वेऽपि सतागृहके । स प्राह । कुमारार्कर्ण्य ।

अस्ति शरच्छशधरंकरनिकरधवल्लो रजतमयो वैताड्यो नाम

पर्वतः । तत्र चोत्तरदक्षिणे द्वे श्रेणी । तयोश्च पट्टिः पञ्चाग्रश्च

यथाक्रमं विद्याधरपुराणि वसन्ति । तत्र दक्षिणश्रेण्यामस्ति गगन-

शेखरं नाम पुरं । तत्र मणिप्रभो राजा । तस्य कनकशिखा देवी ।

तस्याश्च रत्नशेखरस्तनयो रत्नशिखामणिशिखे च दुहितरौ । तत्र

रत्नशिखा मेघनादस्य दत्ता मणिशिखा त्वमितप्रभस्य । ततस्तयो

रत्नशिखामेघनादयोर्जातोऽहं तनयः । प्रतिष्ठितं मे नाम रत्नचूड

इति । मणिशिखामितप्रभयोस्तु द्वौ स्तनू जातावंचलस्य चपलस्य ।

रत्नशेखरस्य च रतिकान्ता पत्नी । तस्याद्येयमेका चूतमञ्जरी

दुहिता जातेति । सहक्रीडितानि सर्वोप्यपि वयं बालकाले ।

प्राप्तानि कुमारभावं । गृहीताः कुलक्रमायाता विद्याः । इत्येव

रत्नशेखरस्य बालवयस्योऽस्ति चन्दनो नाम सिद्धपुत्रकः । स च ।

सर्वज्ञागमसङ्गावभावितो निपुणस्तथा ।
 निमित्ते ज्योतिषे मन्त्रे सतन्त्रे नरलक्षणे ॥
 ततस्तदीयसम्पर्कात्संजातो रत्नशेखरः ।
 गाढं रक्तो दृढं भक्तो धर्मं सर्वज्ञभाषिते ॥
 ततो मदीयताताय मेघनादाय सादरम् ।
 दत्तस्तेनापि सद्गुरोर्भगिन्यै मङ्गमेव च ॥

इतश्च ।

निर्दिष्टश्चन्दनेनाहं किञ्चिदालोक्य लक्षणम् ।

यथायं दारको विद्याचक्रवर्ती भविष्यति ॥

अत्रान्तरे मयोक्तं । कुमार संवदति तत्तावकीनं वचनं ।
 विमलेनोक्तं । वयस्य वामदेव न मामकीनं तत्किं तद्ज्ञागमवचनं ।
 तत्र च कुतो विसंवादः । रत्नचूडेनोक्तं । ततस्तेन मदीयमातुलेन
 रत्नशेखरेण साधर्मिकोऽयमुचितोऽयं सलक्षणोऽयमिति मत्वा दत्ता
 मङ्गमियं धूतमञ्जरी । परिणीता मया । ततः प्रकुपितावचल-
 चपलौ । न च मां परिभवितुं शक्नुतः । मृगयेते छिद्राणि । ततो
 मया हलघाताशङ्कया मुक्तो मुखरनामा चरः । तेन चागत्य
 निवेदितं मे । यथा कुतश्चिदवाप्ता ताभ्यामचलचपलाभ्यां कालौ
 विद्या तत्साधनार्थं तौ कुचचिद्गताविति । मयोक्तं । भद्रं यदा
 तावागच्छतस्तदा निवेदनीयं भवता । मुखरेणोक्तं । यदाज्ञापयति
 देवः । ततोऽद्य प्रभातसमये निवेदितं तेन मे । यथा । देव समा-
 दातौ तौ । सिद्धा काली विद्या । जातं तयोर्मन्त्रणं । अभिहित-
 मचलेन यथा चपल मया रत्नचूडेन सह योद्धव्यं भवता ॥

चूतमञ्जरी हरणीयेति । एतदाकर्ण्य देवः प्रमाणं । ततो मया
चिन्तितं । शक्रोऽहं सविद्ययोरपि तयोर्निराकरणे । केवलं न
मारयितव्यौ मातृस्वसुः पुत्रौ तौ तावदचलचपलौ मया धर्मचति-
भयान्नोकापवादभयाच्च । दृष्टग्रीलस्यासौ चपलः । ततश्चलेन हत्वा
यद्येनां चूतमञ्जरीं विनाशयिष्यति ततो मे गृह्यतो मुञ्चतश्चेनां
लाघवं संपत्स्यते । न चान्योऽस्ति मे सहायो यो युध्यमानस्य मे
चूतमञ्जरीं रक्षति । तस्मादचावसरे ममापक्रमणं श्रेयः । ततो
गृहीत्वा चूतमञ्जरीमपक्रान्तोऽहं । दृष्टपूर्वं च मयेदं वज्रशः
क्रीडानन्दनमुद्यानं । ततोऽच समागत्य स्थितो खतागृहके पाव-
दनुमार्गेणैव मे समागतौ तावदचलचपलौ । समाहृतस्याहं गगन-
वर्तिनैव सतिरस्कारं सस्यधे निष्ठुरमचलेन । ततस्तदचनमाकर्णयतो
मे हृदयं कीदृशं संपन्नं ।

इतः प्रियतमास्तेहतनुभिर्वन्धकीलितम् ।

इतश्च शत्रुदुर्वाक्यैः सङ्गमरसभासुरम् ॥

न तिष्ठति न वा याति मूढं कर्तव्यताकुक्षम् ।

खोलारूढमिवाभाति क्षणं मे हृदयं तदा ॥

तथापि गाढामर्षवशेन समुत्पतितोऽहं तदभिमुखं । सप्रमा-
योधनं । दृष्टं च तत्रायो युष्माभिः । यावन्नष्टोऽचलो गतोऽहं
तदनुमार्गेण । यावत्प्राप्तोऽभौ मया उत्तेजितः परुषवचनैः वक्षितो
मदभिमुखं । पुनर्लंघमायोधनं । ततो मया दत्त्वा बन्धमास्फोटि-
तोऽभावचलो गगनस्थेनैव भूतले । ततस्तस्य चूर्णितान्यङ्गोपाङ्गानि
विगलितं पौरुषं संजातं दैन्यं न वहन्ति विद्या निष्पन्दं शरीरं ।

ततो मया चिन्तितं । सर्वथा तथा संपन्नो यथा न पुनरा-
गच्छति । किं तु ।

इतं मुष्टिभिराकाशं कण्डिताश्च तुषा मया ।

योऽस्याहं पृष्ठतो लग्नस्तां हिला चूतमञ्जरीम् ॥

यतः सैकाकिनी बाष्पा भयेनैव मरिष्यति ।

अथवा चपलः पापः स तां नूनं हरिष्यति ॥

यदा किमत्र वक्तव्यं इतैव ननु बालिका ।

गृहीत्वा तां गतो दुष्टः किं तु नो ललितो मया ॥

तदधुना कथाति स दुरात्मेति विचिन्त्य चलितोऽहं वेगेन ।
यावद्दृष्टो मया समुखमागच्छंश्चपलः । ततो मया चिन्तितं । अये
किमेव चपलः समागतः । किं न दृष्टानेन चूतमञ्जरी । किं
वानिच्छन्ती सुरतं रोषान्निपातितानेन पापेन । सर्वथा तस्यां
स्वाधीनायां जीवन्त्यां वा न कथंचिदस्यागमनं युज्यते । तथाहि ।

शून्ये दधिघटीं दृष्ट्वा काकः स्यगनवर्जिताम् ।

लब्धस्वादोऽपि तां मुक्त्वा कथमन्यत्र गच्छति ॥

ततो निश्चितं न जीवति मे प्रियतमा । यावच्चैवमहं चिन्त-
यामि तावदापतितश्चपलः । लग्नं युद्धं । ततः सोऽपि मया तथैवा-
स्फोटितो भूतले । जाता तस्यापि सैव वार्ता । ततो ह्यहन्तं किं
मृता सा किं नष्टा सा किं विनष्टा सा किं कचिद्गोपायिता सा
किमन्यस्य कस्यचित्करीभूतेति प्रियतमागोचरानेककुविकल्पलोल-
कप्रोक्तगालमासाकुलचेतोऽनदीस्रोतःश्रवे श्रवमानः प्राप्तोऽहमिम-
मुद्देगं । दृष्ट्वा प्रियतमा । ततः समुच्छमितं हृदयेन पुलकितमङ्गेन

स्थिरीभूतं चेतनया कृतमास्पदं शरीरे सुखासिकया विगतं चित्तो-
द्वेगेनेति । कथितं चानया मे समस्तवृत्तान्तं भवदीयमाहात्म्यं ।
तदेव मया निवेदितः समासेन प्रस्तुतवृत्तान्तः । एवं च स्थिते ।

तदेनां रक्षता तात रक्षितं मम जीवितम् ।
कृता कुलोन्नतिर्धीर दत्तं मे निर्मलं यशः ॥
किं वाच बहूनोक्तेन नास्ति तदसु किञ्चन ।
महानुभाव लोकेऽत्र यन्न मे विहितं त्वया ॥

सुप्रसिद्धं चेदं लोके । यदुत

कृते प्रत्युपकारोऽत्र वणिग्धर्मा न साधुता ।
ये तु तत्रापि मुच्यन्ति पञ्चवस्त्रे न मानुषाः ॥
तद्दीयतां ममादेशः क्रियतां मदनुग्रहः ।
येन संपादयत्येष प्रियं ते किङ्करो जनः ॥

विमलेनोक्तं । अहो कृतज्ञशेखर अलमनिसम्भ्रमेण । किं वा न
संपन्नमस्माकं युगदर्शनेन । किमतोऽप्यपरं प्रियतरमस्ति । तथाहि ।
वचःमहत्त्वेण सतां न सुन्दरं हिरण्यकोट्यापि न वा निरौचितम् ।
अवाप्यते सज्जनलोकचेतसा न कोटिलक्षैरपि भावमीक्षणम् ॥

किं वाच मया विहितं ते येनैवमात्मानं पुनः पुनः संभ्रमयति
भद्रः । इत्येवं वदति विमले कुतः सुजनेऽर्थित्वं कर्तव्यश्चास्य मया
कश्चिन्नप्रत्युपकारो न भवत्यन्यथा मे चित्तनिवृत्तिरिति मन्यमानेन
प्रकटितं रत्नचूडेनैकं रत्नं हस्ततले । तच्च कौटुम्भं ।

किं नीलं किमिदं रत्नं किं पीतं यदि वा पितम् ।
किं कृष्णमिति सुव्यक्तं लोकदृष्ट्या न लक्ष्यते ॥

द्योतिताशेषदिक्चक्रं सर्ववर्णविराजितम् ।

लसदच्छप्रभाजालेर्दिचु बद्धेन्द्रकार्मुकम् ॥

तच्च दर्शयित्वाभिहितं रत्नचूडेन । कुमार ।

सर्वरोगहरं धन्यं जरादारिद्र्यनाशनम् ।

गुणैश्चिन्तामणेश्चुल्लभ्यमिदं रत्नं सुमेधकम् ॥

दत्तं ममेदं देवेन तोषितेन स्वकर्मणा ।

इह लोके करोत्येतत्सर्वांशापूरणं नृणाम् ॥

तदस्य ग्रहणेन ममानुग्रहं करोतु कुमारो नान्यथा मे धृतिः
संपद्यते । विमलेभोक्तं । महात्मन् कर्तव्यो भवताग्रहो न च विधेया
चेतस्त्वभावना । दत्तमिदं त्वया गृहीतं मया । केवलं तवैवेदं
सुन्दरं । अतः संगोप्यतामिदं । मुच्यतामतिशयममः । तत्तस्युतमञ्ज-
रीकृतं । कुमार न कर्तव्यो भवतार्यपुत्रस्यायमभ्यर्थनाभङ्गः । तथाहि ।

निःस्पृहा अपि चित्तेन दातरि प्रणयोद्यते ।

यन्तो नाभ्यर्थनाभङ्गं दाक्षिणादेव कुर्वते ॥

एवं च चूतमञ्जरीं वदन्त्यां विमलः किल ।

किमुत्तरं ददामीति यावच्चिन्तयते हृदि ॥

तावदस्त्राश्ले तस्य रत्नचूडेन सादरम् ।

तद्रत्नं बहुमेवोच्चैर्दिव्यकर्पटके स्थितम् ॥

अथ तादृशरत्नस्य स्नाभेऽपि विगतस्पृहम् ।

मथ्यस्यं हर्षनिर्मुक्तं विमलं वीक्ष्य चेतसा ॥

अ रत्नचूडः स्ते चित्ते तद्गुणैर्गाढभावितः ।

तदा विचिन्तयत्येवं विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥

अहो अपूर्वं माहाव्यमहो निःस्पृहतातुष्टा ।
 इदमस्य कुमारस्य लोकातीतं विचेष्टितम् ॥
 यदा यम्येदृशं जातं चित्तरत्नं महात्मनः ।
 तस्यास्य बाह्येलोकेऽथ किं वा रत्नैः प्रयोजनम् ॥
 एतदेवंविधं चित्तं जायते पुष्पकर्मणाम् ।
 प्रायोऽनेकभवेधर्मकर्मरञ्जितचेतसाम् ॥
 ये तु पापाः सदा जीवाः शुद्धधर्मबहिष्कृताः ।
 तेषां न संभवेत्प्रायो निर्मलं चित्तमौदृशम् ॥

ततश्चैवमवधार्य चिन्तितं रत्नचूडेन । अये पृष्कामि तायेदन-
 मस्य कुमारस्य सहचरं । यदुत कुपत्योऽयं कुमारः किंनामा
 किंगोचः किमर्थमिहागतः किं वास्यानुष्ठानमिति । ततः पृष्ठोऽर्थं
 यथाविवक्षितमेकान्ते कृत्वा रत्नचूडेन । मयापि कथितं तस्मै ।
 यथा । अत्रैव वर्धमानपुरे क्षत्रियस्य धवलनृपतेः पुत्रोऽयं विमलो
 नाम । अभिहितं चाद्यानेन । यथा वयस्य वामदेव यदिदं क्रीडा-
 नन्दनमुद्यानमतिरमणीयं जगत्त्रादेन श्रूयते तन्मम जन्मापूर्वं ततो
 ऽद्य गच्छावस्तद्दर्शनार्थं । मयोक्तं । यदाज्ञापयति कुमारः । ततः
 समागताविह । श्रुतो युवयोः शब्दः । तदनुसारेण गच्छद्वां दृष्ट्वा
 पदपद्धतिः । तथा लक्षितं नरमियुनं । ततो लतागृहके दृष्टौ युवां ।
 निरूपितौ कुमारैः । कथितं मे लक्षणं । निर्दिष्टं च यथायं चक्र-
 वर्तीयं चास्यैव भार्या भविष्यति । तदिदमिहास्यागमनप्रयोजनं ।
 अनुष्ठानं पुनरस्य सर्वं यथा चेष्टितं स्थापनीयं विदुषामभिमतं
 लोकानामाह्लादकं बभूवामभिरुचितं वयस्यानां स्पृहणीयं मुनीना-

अथ वायुप्रदानेन संजातः स्पष्टचेतनः ।
 पृष्टं किमेतदित्येवं रत्नचूडेन सादरम् ॥
 ततः प्रादुर्भवद्भक्तिः स्फुटरोमाञ्चभूषणः ।
 हर्षोत्फुल्लविशालाक्षः प्रबद्धाञ्जलिबन्धुरः ॥
 विमलो रत्नचूडस्य गृहीत्वा चरणद्वयम् ।
 आनन्दोदकपूर्णाक्षः प्रणनाम सुऊर्मुऊः ॥

प्राह च ।

शरीरं जीवितं बन्धुर्नाथो माता पिता गुरुः ।
 देवता परमात्मा च त्वं मे नास्त्यत्र संशयः ॥
 येनेदं दर्शनादेव पापप्रक्षालनचमम् ।
 त्वया मे दर्शितं धीर सद्भिस्त्वं भवभेदिनः ॥

एतद्धि दर्शयता रत्नचूड भवता दर्शिता मे मोक्षमार्गः कृतं
 परमसौजन्यं ह्येदिता भववल्लरी उन्मूलितं दुःखजालं दत्तं सुख-
 कदम्बकं प्रापितं शिवधामेति । रत्नचूडेनोक्तं । कुमार नाहमद्यापि
 विशेषतोऽवगच्छामि किमत्र रूपं भवतः । विमलेनोक्तं । आर्य
 संपन्नं मे जातिस्मरणं । श्रुतोऽद्यदिनमिवातीतो भूरिभव-
 सन्तानः । यतः पुरोऽपि निवेशिता मया भक्तिभरनिर्भरेण भूरि-
 भवेषु वर्तमानेन भगवद्भिस्त्वे दृष्टिः निर्मलीकृतं सम्यग्ज्ञान-
 निर्मलजलेन चित्तरत्नं रञ्जितं सम्यग्दर्शनेन मानसं सात्मीकृतं
 सद्गुणानं भावितो भावनाभिरात्मा वासितं तत्साधुपर्युपासन-
 यान्तःकरणं सात्मीभूता मे समस्तभूतेषु मैत्री गतोऽङ्गाङ्गीभावं
 गुणाधिकेषु प्रभोदः धारितं यत्तद्विभेदं स्मिन्मानेषु कारुण्यं

दृढीभूता दुर्विनीतेषूपेक्षा निश्चलीभूतं वैषयिकसुखदुःखयोरौदा-
सीन्यं तथा परिणतः प्रशमः परिचितः संवेगः चिरमंस्तुता
भवनिर्वेदः प्रगुणिता करुणा अनुगुणितमास्तिक्यं प्रगुणीभूता
गुरुभक्तिः क्षेचीभूतौ तपःसंयमाविति ततो यावदृष्टं मयेदं
भुवनभर्तुर्भगवतो निष्कलङ्कं विभ्वं तावदहं सिक्त इवामृततरसेन
पूरित इव रत्या स्त्रीकृत इव सुखासिकया शृत इव प्रमोदेन ।
ततः स्फुरितं मम हृदये । यदुत

रामद्वेषभयाज्ञानशोकचिन्तैर्विवर्जितः ।

प्रशान्तमूर्त्तिर्देवोऽयं लोचनानन्ददायकः ॥

दृश्यमानो यथा धत्ते ममास्त्रादं तथा पुरा ।

भूतं कचिन्मया मन्ये दृष्टोऽयं परमेश्वरः ॥

एवं च चिन्तयन्नेव लोकातीतं रसान्तरम् ।

प्रविष्टोऽनुभवद्वारसंवेद्यमतिसुन्दरम् ॥

यतो भवात्समारभ्य प्राप्तं सम्यक्प्रसुप्तमम् ।

ततः श्रुता मया सर्वे तदाराशिखिला भवाः ॥

तदिदं महात्मन्मम मे संपन्नं । अतः कृतं तस्मै भवता यत्परम-
गुरवः कुर्वन्तीति गुवाणो रत्नचूडचरणयोर्निपतितः पुनर्विमल-
कुमारः । ततो नरोत्तम अलमलमतिबंधमेणेति वदता समुत्थापि-
तोऽस्मै रत्नचूडेन साधर्मिक इति वन्दितः सविनयं अभिहितं च ।
कुमार संपन्नमधुना मे समीहितं परिपूर्णा मनोरथाः कृतस्ते प्रत्युप-
कारो यदेवं मादृशजनोऽपि ते परिचिततत्त्वमार्गप्रत्यभिज्ञाने
कारणभावं प्रतिपन्न इति । स्थाने च कुमारस्यायं हर्षातिरेकः ।

मपीति । केवलं न प्रतिपन्नमनेनाद्यापि किञ्चिद्दर्शनं । रत्नचूडेन
चिन्तितं । अथै सर्वं सुन्दरमाख्यातमनेन । तदिदमत्र प्राप्तकालं ।
दर्शयाम्यस्य भगवद्विम्बं । उचितोऽयं तद्दर्शनस्य । संपत्स्यतेऽस्य तद्-
र्शनेन महानुपकारः । एवं च कुर्वतो ममापि प्रत्युपकारकरणमनोरथः
परिपूर्णं भविष्यतीति । विचिन्त्याभिहितोऽनेन विमलकुमारः ।
यथा । कुमार इह क्रीडानन्दने समागतः कचित्पूर्वं मदीयमातामहो
मणिप्रभः । प्रतिभातमिदमतिकमनीयं काननं । ततोऽत्र पुनः
पुनर्विद्याधराणामवतारार्थं महाभवनं विधाय प्रतिष्ठितं तेन भग-
वतो युगादिनाथस्य विम्बं । अत एव वज्रशोऽहमिहागतः पूर्वं ।
ततो ममानुपहेण तद्द्रष्टुमर्हति कुमारः । विमलेनोक्तं । यद्वद-
त्यर्थः । तदाकर्ण्य दृष्टो रत्नचूडः । ततो गता वयं भवनाभिमुखं ।
दृष्टे भगवतो मन्दिरं । तच्च कौटूशम् ।

विमलस्रष्टिकच्छायं स्वर्णराजिविराजितम् ।

तडिदलयमंयुक्तगरदम्बुधरोपमम् ॥

विलसदञ्जवैडूर्यपद्मरागमणिलिपा ।

मष्टान्वकारमम्बन्धमुद्योतितदिगन्तरम् ॥

अपि च ।

लमदच्छाच्छनिर्मलस्रष्टिकमणिनिर्मितकुट्टिमसंक्रान्तविलसदा-
पनीयमाभं स्तम्भाविन्यस्तविद्रुमकिरणकदम्बकरकमुक्ताफलावधूतं अव-
धूतविरचितमरकतमयूषश्यामायमानमितचमरनिकरं मितचगर-
निकरदण्डशामीकरप्रभापिञ्जरितादर्गमण्डलं आदर्गमण्डलगतवि-
राजमानारुणमणिहारनिकुलम् हारनिकुलमावलम्बितनिगदशटक-

किङ्किणीजालमिति । तत्र चैवंविधे भुवननाथस्य भवने प्रविश्य
तैरवलोकितं भगवतो युगादिनाथस्य बिम्बं । तच्च ।

दिक्षु प्रेङ्खन्प्रभाजालं शान्तकुम्भाविनिर्मितम् ।

शान्तं कान्तं निरांटोपं निर्विकारं मनोहरम् ॥

ततः सर्वैरपि विहितो हर्षभरविस्फारिताक्षैः प्रणामः । धन्दितं
च विशदानन्दपुलकोद्भेदसुन्दरं वसुर्दधानाभ्यां विधिवच्चूतमञ्जरी-
रत्नचूडाभ्यां । तच्चेदृशं सचराचरभुवनबन्धोर्भगवतो बिम्बं निरूप-
यतो विमलकुमारस्य सहसा समुल्लसितं जीववीर्यं विदारितं भूरि-
कर्मजालं दृष्ट्विमुपगता बहुद्विः प्रादुर्भूता दृढतरं गुणानुरागः ।
ततश्चिन्तितमनेन । अहो भगवतोऽस्य देवस्य रूपं । अहो सौम्यता
अहो निर्विकारता अहो सातिशयत्वं अहो अचिन्त्यमाहात्म्यता ।
तथाहि ।

आकार एव व्याचष्टे निष्कलङ्को मनोहरः ।

अनन्तमस्य देवस्य गुणसंभारंगौरवम् ॥

वीतरांगो गतद्वेषः सर्वज्ञः सर्वदर्शनः ।

सुनिश्चितमयं देवो बिम्बादेवावगम्यते ॥

धावत्संचिन्तयत्येवं मध्यस्थेनान्तरात्मेना ।

विमलः चालयन्नुच्चैर्मलमात्मनीयचेतसः ॥

तावत्तस्य समुत्पन्नं स्वजातेः स्मरणं तदा

अतीतभवसन्तानवृत्तान्तस्मृतिकारणम् ॥

अथ संजातमूर्खोऽप्रावचिन्त्यैरमनिर्भरः ।

पतितो भूतले घटः सर्वेषां हतसंभ्रमः ॥

यतः ।

सत्कलत्रे सुते राज्ये द्रविणे रत्नसञ्चये ।

अवाप्ते स्वर्गसौख्ये च नैव तोषो महात्मनाम् ॥

तथाहि ।

तुच्छानि स्वल्पकाष्ठानि सर्वाणि परमार्थतः ।

एतानि तेन धीराणां नैव तोषस्य कारणम् ॥

जैनेन्द्रं पुनरासाद्य मार्गं भीमे भवोद्धूः ।

सुदुर्लभं महात्मानो जायन्ते हर्षनिर्भराः ॥

तथाहि ।

संप्राप्तस्तत्त्वणादेव मार्गः सर्वज्ञभाषितः ।

शमसातामृतास्वादसंवेदनकरो नृणाम् ॥

अमन्तानन्दसंपूर्णमोक्षहेतुश्च निश्चितः ।

अतः सतां कथं नाम न हर्षोत्साहकारणम् ॥

अन्यच्च ।

सत्त्वानुरूपं वाञ्छन्ति फलं सर्वेऽपि जन्तवः ।

सा हि तुष्यति पिण्डेन गजघातेन केशरी ॥

मूषको व्रीहिभासाद्य नृत्यत्युत्तास्तद्वस्तकः ।

गजेन्द्रोऽवज्ञया भुङ्क्ते यत्तदत्तं सुभोजनम् ॥

तथा ।

अदृष्टतत्त्वा ये मूढाः श्लोकचित्ता मनुष्यकाः ।

धनराज्यादिकं प्राप्य जायन्ते ते मदोत्केटाः ॥

तं तु पूर्वं

चिन्तामणिसमे रत्ने । लभे मध्यस्थतां गतः ।।

न लक्षितो मया धीरः हर्षदोषकलङ्कितः ॥

अधुनैवं पुनर्धन्यः स्फुटरोमाञ्चसुन्दरः ।।

सन्मार्गलाभे तुष्टोऽसि साधुः साधु नरोत्तमः ॥

केवलमत्र जने नैवमतिगुरुत्वमारोपणीयं । कुमारेण । किमत्र
मया विहितं कुमारस्य । निमित्तमात्रं अत्र संपन्नोऽहं । स्वयमेव
योग्योऽसि त्वमेवंविधकल्याणपरम्परायाः । मयापि हि तावकीनां
पात्रतामुपलक्ष्यायं विहितो यत्र । तथा हि ।

स्वयंविज्ञातसद्भावाः लोकान्तिकसुरैस्तदा ।

यदि नाम प्रबोध्यन्ते तीर्थनाथाः कथंचन ॥

तथापि ते सुरास्तेषां न भवन्ति महात्मनाम् ।

गुरुवस्तादृशे पक्षे द्रष्टव्योऽयं त्वया जनः ॥

विमलेनोक्तं । महात्मना नैवं बोधः । न सद्गुणमिदमस्योदितं
भवता । न हि भगवति बोधयितव्ये लोकान्तिकसुराणां निमित्त-
भावः । भवता तु दर्शयता भगवद्विम्बं संपादितमेव ममेदं सकलं
कल्याणं । इह च ।

निमित्तमात्रतां योऽपि धर्मे सर्वज्ञभाषिते ।

प्रतिपद्येत जीवंत्य स गुरुः पारमार्थिकः ॥

एवं मे विदधानस्त्वं गुरुरेव न संग्रहः ।

उचितं तु सतां कर्तुं सहुरीर्विगयादिकम् ॥

तस्मादुचितमेवेदं सर्वं तावकोपकारस्तेति । किं च ।

एषा भगवतामाज्ञा सामान्यस्यापि सुन्दरम् ।

कार्यः साधर्मिकस्येह विनयो वन्दनादिकः ॥

किं पुनस्ते महाभाग नैवं सद्गुर्मेदायिनः ।

युज्यते विनयः कर्तुं निर्मित्यस्यापि सहुरोः ॥

रत्नचूडेनोक्तं । मा भैवमादिग्रतु कुमारः । तथाहि ।

गुणप्रकर्षरूपस्त्वं पूजनीयः सुरैरपि ।

त्वमेव गुरुरस्माकं तन्नैवं वक्तुमर्हसि ॥

विमलेनोक्तं ।

गुणप्रकर्षरूपाणां हतज्ञानां महात्मनाम् ।

इदमेव स्फुटं लिङ्गं सहुरोर्भक्तिपूजनम् ॥

स महात्मा स पुण्यात्मा स धन्यः स कुलोद्गतः ।

स धीरः स जगद्व्यासः स तपस्वी स पण्डितः ॥

यः किङ्करत्वं प्रेक्ष्यत्वं कर्मकारत्वमञ्जसा ।

दासत्वमपि कुर्वाणः सहुरूपां न लज्जते ॥

स कायः स्थायितः पुंसां यो गुरोर्विमयोद्यतः ।

सा वाणी या गुरोः श्लोची तन्मनो यदुरौ रतम् ॥

अनेकभवकोटीभिरुपकारपरैरपि ।

धर्मापकारकर्तृणां निष्क्रयो न विधीयते ॥

अन्यद्देहमधुना पर्यालोच्यं भवता साधं मया । यदुत विरक्तं
तावन्मे भवचारकवासाच्चित्तं गृहीता दुःखात्मकतया विषयाः
भावितो लोकोत्तरायातास्वादरूपतया प्रशमः । न स्यात्तथ्यमधुना
गृहपञ्जरे । गृहीतया भागवती दीक्षा । केवलं सन्ति मे तात-
प्रपद्यते यद्वतो बान्धवाः । तेषां कः प्रतिबोधनोपायः श्याम् ।

एवं हि तेषां मया बन्धुत्वकार्यमाचरितं भवति यदि तेऽपि मन्त्रि-
 मित्तकं भगवद्भाषिते धर्मे प्रतिबुध्यन्ते नान्यथा । रत्नचूडेनोक्तं ।
 अस्ति बुधो नामाचार्यः । स यदीह कथंचिदागच्छेत्ततस्तानपि तव
 ज्ञातीनवशं प्रतियोधयेत् । स हि भगवान्निधिरतिशयानामा-
 करस्थितज्ञतानैपुण्यस्य प्रकर्षः प्राणिप्रशमलभेरियत्ताभूमिर्वचन-
 विन्यासस्येति । विमलेनोक्तं । आर्य क पुनरसौ दृष्टो बुध-
 स्त्वरिर्भवता । रत्नचूडेनोक्तं । अथैव क्रीडानन्दने ऽस्यैव च भगव-
 द्भवनस्य द्वारभूमिभागे दृष्टोऽसौ मया यतः समागतोऽहमतीता-
 दृष्ट्यां सपरिकरो भगवात्पूजनार्थमिह मन्दिरे । प्रविशता च दृष्टं
 मया दृष्टतपोधममुनिवृन्दं । तस्य च मध्ये स्थितः कृष्णो वर्षेन
 बीभत्सो दर्शनेन चिकोणेन शिरसा वक्रदीर्घया शिरोधरया
 क्षिपिटया नासिकया विरलविकरालेन दशनमण्डलेन लम्बेनोदरेण
 सर्वया स्फुरूपतयोद्रेगहेतुर्दृग्गमानः केवलं परिशङ्कमधुरगम्भीरेण
 ध्वनिना विशदेन वर्षाधारणेनार्थसमर्पिकया गिरा धर्ममावसाणो
 दृष्टो मयैकस्तपस्वी । संजातस्य मे चेतसि वितर्कः । यथा यत भग-
 वतो न गुणानुरूपं रूपं । प्रविष्टोऽहं चैत्यभवने । निवेष्टिता भक्ति-
 सारं भगवद्विम्बे दृष्टिः । अवतारितं निर्मान्ध्रं । विधापितं सन्मा-
 र्जनं । कारितमुपलेपनं । विरचिता पूजा । विकीर्णः पुष्यप्रकरः ।
 प्रज्वालिता मङ्गलप्रदीपाः । समुज्जायितः सुगन्धिधूपः । निःशेषितं
 पूर्वकरणीयं । प्रमार्जितमुपवेशनस्थानं । न्यस्तानि भूमौ जानुकर-
 तलानि । निवद्धा भगवद्भक्ते दृष्टिः । प्रवर्धितः सद्भावनया शुभ-
 परिणामः । संजातो भावतिशयः । श्लावितमानन्दोदकचिन्दुनियन्द-

सन्दोहेण लोचनयुगलं । संपन्नं कदम्बकुसुमसन्निभं दृष्ट्वा निन्द-
विशदपुलकोद्भेदसुन्दरं मे शरीरं । पठितो भावार्थानुसारणगमं
भक्तिनिर्भरतया शक्रस्तवः । कृतः पञ्चाङ्गप्रणिपातः । निषण्णो भूतले ।
स्तुतः 'सर्वज्ञप्रणीतप्रवचनोद्भतिकरैर्योगमुद्रया प्रधानस्तोत्रैर्भावसारं
भगवान् । रञ्जितं भगवद्गुणैरन्तःकरणं । विहितो भूयः पञ्चाङ्गप्रणि-
पातः । तदवस्थेनैव वन्दिताः प्रमोददृष्टिजनकाः स्मरिप्रभृतयः । समु-
त्थिता जिनमुद्रया । 'संपादितं चैत्यवन्दनं' । तदन्ते कृतं प्रणिधानं
मुक्तांशुक्तिमुद्रया ॥ अचान्तरे मत्परिवारेण निर्वर्तितं भगवतो वशि-
विधानं सज्जीकृतं 'स्नातोपकरणं' विस्तारिता 'विशिष्वस्तासङ्कारो-
'ल्लोचाः' । 'प्रारब्धं सज्जीतकं' । 'समापूरिताः कलंकाहलाः । चालिताः
'सुघोषघण्टाः । 'राणितानि कणकर्णकभाणकानि । ध्वानिता दिव्यदुन्दु-
'भयः' । नादिता मधुरशङ्खाः । वादिताः पटुपटहाः । आस्फासिता
'घर्षरिक्तया मृदङ्गाः । समुच्छलितानि कंसारकानि' । विजृम्भितः
'स्तोत्ररेवः' । 'प्रवर्तितो मन्त्रजापः' । विमुक्ता कुसुमवर्षः । 'झणझणायिता
'मधुपावली' । अभिषेचितं 'महार्हरसगन्धौषधिसत्तीर्थैर्दकैर्विधिना
'जंगञ्जीववन्धोर्भगवतो विम्बं' । प्रवृत्ता 'मन्यरं चूतमञ्जरी' । विल-
'सितमुद्दामानन्दोक्षितं शेषविलासिनीजनेन । दत्तानि मेहादंनानि ।
'कृतमुचितकरणीयं' ॥ एवं मर्हता विमर्देन विधांय भगवदभिषेक-
पूजनं निर्गतोऽहं साधुवन्दनार्थं यावत्तथैव तस्य सुसाधुदृन्दस्य
मध्ये स्थितः स तपस्वी निविष्टः कनककमले रतिविरहित इव
मकरकेतनो रोहिणीविद्योजित इव मृगलाञ्छनः शचीविनाकृत
इव पुरन्दरः उत्तमकांतस्वरभास्वरेणाकारेण लल्लसन्महाप्रभाप्रवाह-

पिञ्जरितमुनिमण्डलः कूर्मोद्यतेन पादतलेन गूढमिराजालेन
 प्रमदसाञ्जननाञ्जितेन दर्पणाकारनखेन सुस्निष्टाङ्गुलिना चरण-
 युगलेन वरकरिकराकारेण जट्टादयेन कठिनपीमसुष्टतविसौर्णेन
 कैसरिकिग्रोरलीलाविडम्बिना कटीतटेन चुटितमनोहरेणोदर-
 देशेन विगालेन वचःम्यलेन प्रलम्बेन भुजदण्डयुगलेन मत्तमहेभ-
 कुम्भास्कालगमहाभ्यां कराभ्यां त्रिवलिविराजितेन कण्ठेन अधरित-
 गगधरारविन्दशोभेन वटनेन उत्तुङ्गसुसंस्थितेन नासिकावंगेन
 सुस्निष्टमामलप्रलम्बेन कर्णयुगलेन अपहमितकुवलयदलाभ्यां लोच-
 नाभ्यां मंहतममया स्फुरत्किरणजाक्षरञ्जिताधरपुटया दन्तपङ्क्त्या
 सुस्निष्टाष्टमौगगधरसन्निभेन ललाटपङ्केन अधस्तनावयवचूडामणि-
 मोत्तमाङ्गभागेन किं वडना सर्वथोपमातीतरूपधारौ दृष्टो ऽधौ
 मया तथैव धर्ममाचक्ष्णः । प्रत्यभिज्ञातश्च तेन पूर्वावधारि-
 तेन ध्वनिना । मंजातो मे मनसि विफ्रयः । ततश्चिन्तितं मया ।
 न एवायं तपस्वी । कथं पुनरीदृशकमनीयरूपः क्षणादेव संपन्न इति ।
 अथवा किमत्राययं । निवेदितं मे पूर्वं धर्मगुरुणा चन्दनेन । यथा ।
 भवन्ति भगवतां सुमाधूनां लब्धयः । तन्माहात्म्येन च भवन्त्येते
 यथेच्छया विविधरूपधारिणः । जायन्ते परमाणुवत्सूक्ष्माः । संपद्यन्ते
 पर्वतवहुरवः । वर्तन्ते ऽर्कदलवत्सघवः । पूरयन्ति स्वदेहविस्तारेण
 भुवनं । आज्ञापयन्ति किङ्करमिव देवेश्वरं । निमज्जन्ति कठिन-
 शिलातले । कुर्वन्त्येकघटाद्वटगतसहस्रं । दर्शयन्त्येकपटात्पटगत-
 सहस्रं । आकर्णयन्ति सर्वाङ्गोपाङ्गैः । धरन्ति स्वर्गमात्रेण निःशेष-
 रोगगणं । गच्छन्ति पवनवद् गगने । सर्वथा नास्ति किञ्चिदसाध्य-

नेतेषां भगवतां सुसाधूनां । प्राप्तलब्धयो ह्येते सर्वस्य करणपटवो
 भवन्ति । अतोऽयं मुनिष्ठतमः पूर्वं तथा कुरूपो मया दृष्टोऽधुना
 पुनरेवंविधरूपधारी दृश्यते । तस्मूनं प्राप्तलब्धिरेष भगवानित्यहो
 भगवतोऽतिशयः । ततः प्रहृष्टचेतसा वन्दितो मया भगवानन्य-
 सुनयस्य । अभिनन्दितोऽहं सर्वैः स्वर्गापवर्गमार्गसंसर्गनिसर्गहेतुना
 धर्मलाभेन । निविष्टो भूतले । श्रुता चामृतकल्पा आक्षेपकारिणी
 भव्यचित्तानां विक्षेपजननी विषयविषाभिलाषस्य अभिलाषोत्पादनी
 शिवसुखे निर्वेदसम्पादनी भवप्रपञ्चे बाधनी विमार्गस्य भगवतो
 धर्मदेशना । रञ्जितोऽहं तस्य गुणप्राग्भारेण । पृष्टस्य निकटोपविष्टः
 शनैरेको मुनिर्मया । यदुत कोऽयं भगवान् किंनामा कुचत्यो
 वेति । तेनोक्तं । सूरिरय गुरुरस्माकं बुधो नाम । स धरातल-
 पुरवास्तथस्तदधिपतेरेव शुभविपाकनृपतेस्तनयो निजसाधुतानन्दन-
 स्तृणवदपहाय राज्यं निष्क्रान्तः साम्प्रतमनियतविहारेण विहर-
 तीति । ततोऽहमाकर्ण्य तच्चरितं दृष्ट्वा तदतिशयं निरीक्ष्य रूपं
 श्रुत्वा धर्मदेशनाकौशलं संचिन्त्य च हृदये यथाहो रत्नाकरकल्प-
 मिदं भगवतां दर्शनं यच्चैवंविधानि पुरुषरत्नान्युपलभ्यन्ते ततः
 संजातो भगवदर्हत्प्रणीते मार्गे मेरुशिखरवन्निष्प्रकम्पः । स्थिरौभूतस्य
 धर्मं तेनैव बुधसूरिदर्शनेन मदीयः सर्वोऽपि परिकरः । ततोऽभि-
 वन्द्य भगवन्तं गतोऽहं स्वस्थानं । भगवानपि क्वचिदन्यत्र विहर-
 तीति । तेनाहं प्रवीमि । यद्यसौ बुधसूरिरागच्छेत्ततस्ते बन्धुवर्गं
 बोधयति । परोपकारकरणैक्यसनी हि स भगवान् । यतस्तदापि
 मम मत्परिकरस्य च सद्गर्भं स्वैर्यायै विहितं तेन तत्तादृशं

वैक्रियरूपमिति ॥ विमलेनोक्तं । आर्यं सोऽपि कथंचिदिहागम-
नाथ भवतेवाभ्यर्थनीयः । रत्नचूडेनोक्तं । यदादिगति कुमारः ।
केवलमस्यदियोगेन साम्प्रतं विधुरस्तातो विसंश्रुताम्वा वर्तते ।
तद्गच्छामि तावदहं तयोः संधीरणार्थं स्त्रस्थाने । ततः करिष्यामि
युष्मदादेशं । नाथ कुमारेण विकल्पो विधेय इति । विमलेनोक्तं ।
आर्यं किं गन्तव्यं । रत्नचूडः प्राह । कुमार

युष्मत्सङ्गामृतचोदस्तम्बास्त्रादस्य मेऽधुना ।

गन्तव्यमिति वक्तव्ये भारती न प्रवर्तते ॥

तथाहि ।

जडोऽपि सज्जने दृष्टे जायते तोषनिर्भरः ।

उदिते विकसत्येव शशाङ्के कुमुदाकरः ॥

स तत्र क्षणमात्रेण प्रीतिसंवद्भुमानसः ।

जीवन्नेव न तं मुक्ता नूनमन्यत्र गच्छति ॥

किं च ।

संसारोऽनन्तदुःखौघपूरितेऽप्यमृतं परम् ।

इदमेकं बुधैरुक्तं यत्सद्भिद्यित्तमीक्षणम् ॥

कोऽर्थं कर्तुं समर्थोऽत्र सतां सङ्गस्य भूतले ।

यदि तद्विघटने हेतुर्न स्यादिरहमुद्गरः ॥

चिन्तामणिमहारत्नममृतं कल्पपादपम् ।

स दृष्टं संत्यजेन्मूढः सज्जनं यो विमुञ्चति ॥

कुमारविरहोच्चासाज्जिह्वा क्षगति तास्तुके ।

तवापि पुरतो मेऽद्य गन्तव्यमिति जल्पतः ॥

इदं वज्राग्नेस्तुल्यमिदमत्यन्तनिष्ठुरम् ।

यन्मे भवादृशामये गच्छाम इति जल्पनम् ॥

तथापि

ताताम्वाचित्तसन्तापरूपं मंचिन्य कारणम् ।

महद्गन्तव्यमेवेति मयेदमभिधीयते ॥

विमलेनोक्तं । आर्यं यद्येवं ततो गम्यतां भवता । केवलं न
विस्मरणीयमिदमार्येण मदौयमभ्यर्थनं आनेतथः स कथंचिद्व
बुधसूरिरिति । रत्नचूडेनोक्तं । कुमार कोऽत्र विकल्पः । ततो
भाविसुजनदर्शनविच्छेदकातरद्दया धृतमञ्जरी सवाप्यगद्गदया
गिरा विमलं प्रत्याह । कुमार

महोदरोऽसि मे भ्राता देवरोऽसि नरोत्तम ।

शरीरं जीवितं नाथस्त्वं मे भवसि सुन्दर ॥

तदेष गुणहीनोऽपि स्मरणीयः कचिज्जनः ।

भवादृशां महाभाग धन्या हि स्मृतिगोचरे ॥

विमलेनोक्तं । आर्यं

गुरुश्च गुरुपत्नी च यदि न स्मृतिगोचरे ।

ततो मे कीदृशो धर्मः किं वा सौजन्यमुच्यताम् ॥

एवं च कृत्वा मयापि सह सम्भाषणं गतौ धृतमञ्जरीरत्नचूडौ ।
मम पुनरगृहीतषड्भेदे भद्रे समाकर्णयतोऽपि तथा विमलरत्न-
चूडयोः सम्बन्धिनं धर्मज्ञत्वं गुरुकर्मतया दूरभव्यतया च मत्तस्येव
सुप्तस्येव विच्छिन्नचित्तस्येव मूर्कितस्येव प्रोषितस्येव मृतस्येव न तदा
परिणतमेकमपि धर्मपदं हृदये वज्राशिलाशकलघटितमिव मना-

गपि द्रावितं जिनवचनामृतरससेकेनापि चित्तं । ततो विशेषतः संस्तुत्य भगवन्तं निर्गतसैत्यभवान्नाथा सहितो विमलः । ततोऽभिहितमनेन । वयस्य वामदेव यदिदं रत्नचूडेन मह्यं दत्तं रत्नं महाप्रभावमिदमाख्यातं तेन । ततः कदाचिदिदमुपयुज्यते कचिन्महति प्रयोजने । मम च नास्त्याधुना रत्नादिके । ततो गृहीतमिदमनादरेण कथंचिन्नच्छति । तस्मादचैव सुचचित्तप्रदेशे निधाय गच्छाव इति । मयोक्तं । यदादिगति सुमारः । ततो विमोक्ष्य वस्त्राश्चक्षुषं समर्पितं तद्रत्नं मे विमलेन । निखातं मयैकचं भूप्रदेशे । एततो निरूपलक्षः स प्रदेशः । प्रविष्टौ नगरे । गतोऽहं स्वभवने । एतः स्नेयवङ्गलिकाभ्यां मम शरीरेऽनुप्रवेशः । ततश्चिन्तितं मया ।

तद्रत्नं रत्नचूडेन सर्वकार्यकरं परम् ।

निवेदितं समक्षं मे तुल्यं चिन्तामणेरुणैः ॥

तस्मादुश्मनर्घेयं रत्नं को गाम मुञ्चति ।

चरामि त्वरितं गत्वा किं ममापरचिन्तया ॥

ततोऽवलम्ब्य जघन्यतां विमृत्य विमलत्वेहं अविगण्य सद्भावापणं अपर्यालोच्यायति अनाकलम्ब्य महापापं अविचार्य कार्याकार्यं अधिष्ठितः स्नेयवङ्गलिकाभ्यां गतोऽहं तं प्रदेशं । उखातं तद्रत्नं निखातमन्यत्र प्रदेशे । चिन्तितं च मया । कदाचिदधुनैवागच्छति विमलः । ततो रिक्तेऽस्मिन्दृष्टे प्रदेशे भवेदस्य विकल्पो यथा वामदेवेन गृहीतं तद्रत्नं । यदि पुनरत्र प्रदेशे यथेदं कर्पटावगुपिष्ठतं निखातं तथैवान्यस्तप्रमाणः पाषाणो निखन्यते ततो विमलस्य तं दृष्ट्वा भवेदेवंविधो वितर्कः यथा तद्रत्नं ममैवापुण्यैरेवं

इदं वज्राग्नेस्तुल्यमिदमत्यन्तनिष्ठुरम् ।

यन्मे भवादृशमपे गच्छाम इति जल्पनम् ॥

तथापि

ताताम्बाचित्तसन्तापरूपं मंचिन्त्य कारणम् ।

महद्गन्तव्यमेवेति मयेदमभिधीयते ॥

विमलेनोक्तं । आर्यं यद्येवं ततो गम्यतां भवता । केवलं न
विस्मरणीयमिदमार्येण मदीयमभ्यर्थनं आनेतव्यः स कथंचिदपि
बुधसूरिरिति । रत्नचूडेनोक्तं । कुमार कोऽत्र विकल्पः । ततो
भाविस्मृजनदर्शनविच्छेदकातरङ्गदया घृतमञ्जरी सवाप्यगद्गदया
गिरा विमलं प्रत्याह । कुमार

महोदरोऽसि मे भ्राता देवरोऽसि नरोत्तम ।

शरीरं जीवितं नापस्त्वं मे भवसि सुन्दर ॥

तदेष गुणहीनोऽपि स्मरणीयः कचिज्जनः ।

भवादृशां महाभाग धन्या हि स्मृतिगोचरे ॥

विमलेनोक्तं । आर्यं

गुरुश्च गुरुपत्नी च यदि न स्मृतिगोचरे ।

ततो मे कौटुम्भो धर्मः किं वा सौजन्यमुच्यताम् ॥

एवं च कृत्वा मयापि सह सम्भाषणं गतौ घृतमञ्जरीरत्नचूडौ ।
मम पुनरगृहीतमङ्गते भद्रे समाकर्णयतोऽपि तथा विमलरत्न-
चूडयोः सम्बन्धिनं धर्मशून्यं गुरुकर्मतया दूरभव्यतया च मत्तस्येव
सुप्तस्येव विचित्रचित्तस्येव भूर्हितस्येव प्रोषितस्येव मृतस्येव न तदा
परिणतमेकमपि धर्मपदं हृदये वज्रशिलाशकलघटितमिव मना-

गपि द्रावितं जिनवचनामृतमभेकेनापि चित्तं । ततो विशेषतः
मन्दुत्य भगवन्तं निर्गतयैत्यभवनात्मया सहितो विमलः । ततोऽभि-
हितमनेन । वयस्य वामदेव यदिदं रत्नचूडेन मद्यं दत्तं रत्नं महा-
प्रभावमिदमाख्यातं तेन । ततः कदाचिदिदमुपयुज्यते कचिन्महति
प्रयोजने । मम च मास्त्राधुना रत्नादिके । ततो गृहीतमिदमना-
दरेण कयंचिन्नच्छति । तस्मादत्रैव कुचचित्प्रदेशे निधाय गच्छाव
इति । मयोक्तं । यदादिगति कुमारः । ततो विमोक्ष्य वस्त्राश्च
समर्पितं तद्रत्नं मे विमलेन । निखातं मयैकचं भूप्रदेशे । एतो
निरूपकचः स प्रदेशः । प्रविष्टौ नगरे । गतोऽहं स्रभवने । एतः
स्तेययज्ञजिकाभ्यां मम शरीरेऽनुप्रवेगः । ततश्चिन्तितं मया ।

तद्रत्नं रत्नचूडेन सर्वकार्यकरं परम् ।

निवेदितं समक्षं मे तुल्यं चिन्तामणेरुणैः ॥

तस्माद्गमनर्घ्यं रत्नं को नाम मुञ्चति ।

हरामि स्मरितं गत्वा किं ममापरचिन्तया ॥

ततोऽवलम्ब्य जघन्यतां विभ्रुत्य विमलयेवं अविगण्य महा-
वार्षणं अपरांशोप्यायति अनाकलय्य महापापं अविचार्य कार्याकार्यं
अधिष्ठितः स्तेययज्ञजिकाभ्यां गतोऽहं तं प्रदेशं । उद्यतां तद्रत्नं
निष्ठातमन्द्य प्रदेशे । चिन्तितं च मया । कदाचिदधुनैवागच्छति
विमलः । ततो रिक्तेऽग्निष्टुष्टे प्रदेशे भवेदस्य विरूप्यो यथा
नामदेवेन गृहीतं तद्रत्नं । यदि पुनरत्र प्रदेशे यदेदं कर्पटाव-
गुप्यितं निष्ठातं तदैवान्प्रमाणाः पापाणो मिषन्त्यते ततो विग-
च्छतं तं हृदा भवेदसंविधो नितर्कः यथा तद्रत्नं ममैवापुष्टेरेवं

पाषाणीभूतमिति । एवं च विचिन्त्य मया निष्ठातस्तत्प्रमाणः कर्प-
 टावगुण्डितस्तत्र प्रदेशे पाषाणः । समागतो गृहं । लङ्घितं तद्दिनं ।
 समायाता रजनौ । स्थितोऽहं पर्यङ्गे । समुत्पन्ना मे चिन्ता । श्रये
 विरूपकं मया कृतं यजानीतं तद्भक्तं । दृष्टः केनचिदहं तथा
 कुर्वाणः । यद्दीप्यति कश्चिदन्यस्तद्भक्तं । तदधुना किं करोमीति ।
 वितर्ककलोलमालाकुलितचित्तवृत्तेष्विन्नसन्तापेन विनिद्रस्यैवातीता
 सर्वापि शर्वरी । प्रभाते च समुत्पायातिलरितं गतोऽहं पुनस्तं
 प्रदेशं । इतश्च समागतो मङ्गवने विमलः । न दृष्टोऽहमनेन । पृष्टो
 मत्परिजनः क्व वामदेव इति । कथितमनेन यथा क्रीडानन्दनो-
 द्यानाभिमुखं गत इति । ततः समागतो ममातुमार्गेण विमलः ।
 स चागच्छन् दूरे दृष्टो मया । ततः संजाता ममाकुलता । विस्मृतो
 रत्नप्रदेशः । समुत्खातः पाषाणो गोपितः कटीपथ्यां । कृतो
 निरुपलब्धः स प्रदेशः । गतोऽहमन्यत्र गहनान्तरे । संप्राप्तो विमलः ।
 दृष्टोऽहमनेन । लङ्घितो भयतरललोचनः । ततोऽभिहितमनेन ।
 वयस्य वामदेव किमेकाकी त्वमिहागतः । किं वा भीतोऽसि ।
 मयोक्तं । श्रुतः प्रभाते मया त्वमिहागतः । तेनाहमप्यागतः । ततो
 न दृष्टस्त्वमत्र । तेन संजातो मम हृदये चासः ॥ कुमारो गत इति
 चिन्तया । साम्प्रतं तु त्वयि दृष्टे यदि परं स्वस्थो भविष्यामीति ।
 विमलेनोक्तं । यद्येवं ततः सुन्दरमिदं संपन्नं यदिहागतौ । साम्प्रतं
 गच्छावो भगवद्भवने । मयोक्तमेवं भवतु । ततो गतौ जिनमन्दिरे ।
 प्रविष्टोऽभ्यन्तरे विमलः । स्थितोऽहं द्वारदेशे । चिन्तितं मया ।
 नूनं विज्ञातमनेन । ततो नम्र्यामि त्वरितं । इतरथा ममेद-

मेध रत्नमुद्दालयिष्यति । न चात्र पुरे तिष्ठतो, ममास्त्यस्मान्मोचः ।
 अतः पतामि निर्देश इति । ततः पलायितोऽहं वेगेन । क्रान्तो
 वज्रविषयं । ऊढस्त्रीणि रात्रिदिनानि । गतोऽष्टाविंगतिर्योजनानि ।
 छोटितो रत्नयन्त्रिः । दृष्टो निष्ठुरपायाणः । ततो हा हतो ऽस्मीति
 गतो मूर्खः । लब्धा कृच्छ्रेण चेतना । गृहीतः पद्यात्तापेन प्रारब्धः
 प्रलयितुं भ्रष्टोऽहं । कथंचिन्ततः स्थानात् तत्पुनर्गृह्णामीत्यभिप्रायेण
 वक्षितः स्वदेशाभिमुखं ।

इतश्च जिनसद्वान्निर्गतेन न दृष्टोऽहं विमलेन । ततः संजाता
 विमलचिन्ता क पुनर्गतो वामदेव इति । गवेपितः सर्वत्र कानने
 न गतो जातः ततो भवने पुरे च सर्वत्र गवेपितो थावत्तत्रापि न दृष्टः
 ततः सेवादत्तु प्राप्ता ममाग्वेषकपुरुषाः । प्राप्तोऽहमेकैर्भीतिस्तेभ्यः ।
 अभिहितस्तैः । यथा वामदेव शोकार्तस्त्वद्विद्योगेन विमलो वर्तते
 वधमानेतारस्तवानेन प्रहितास्तेन गम्यतामिति । ततो मया चिन्तितं ।
 अये न लक्षितोऽहं विमलेन । ततो विगतं मे भयं । नीतोऽहं तैर्वि-
 मलममीपे । दृष्टो विमलेन समाक्षिप्तः स्नेहेन । सुकसुभाभ्यां
 मयनैर्विमलमक्षितं किं तु मया कपटेन प्रियमीक्षकमुदा विम-
 लेन । निवेगितोऽहमधोयने अभिहितयानेन । वयश्च वामदेव
 वर्णय किमनुभूतं भवता । मयोक्तं । कुमारकर्णध । अस्ति ताव-
 त्प्रविष्टस्तं जिनमन्दिरे । ततो थावत्तत्र किंलाहमपि प्रविशामि
 तावदृष्टा मया दर्शमागच्छन्ती गगनतलेऽमरचरी । मा च कीदृशी ।

प्रकाशयन्ती दिक्पक्षं रूपलावण्यागालिनी ।

आलोककरवामा च यमजिह्वेव भीषणा ॥

ततस्तां दृष्ट्वा यावद्दहमभिलाषोन्नाससंकीर्णं रसान्तरमनुभवामि,
तावदुत्पाटितस्तथा नेतुमारब्धो गगनमार्गेण । ततोऽहं

हा कुमार कुमारेति रटन्नुच्चैः सुविह्वलः ।

नीत एव तथा दूरं भो विद्याधरयोषिता ॥

किं च । पयोधरभरेणोच्चैः सञ्चेद्वमवगूहितः ।

चुम्बितश्च भलादक्त्रे प्रार्थितो रतकाम्यया ॥

तथा रक्तापि भा बाला विषरूपा प्रभामते ।

कुमार वरमिषेण तया विरहितस्य मे ॥

चिन्तितं च तदा मया । यदुत ।

अनुरक्ता सुरूपा च यद्यप्येषा तथापि मे

वरमिचयियुक्तस्य न सुखाय प्रकल्पते ॥

अचान्तरे समायातान्याम्बरचरौ । विलोकितोऽहमनया । गता
द्यापि मय्यभिलाषं । प्रवृत्ता चोद्दालने । ततश्च

आः पापे कुच धामीति शब्दसन्दर्भभीषणम् ।

जातं परस्परं युद्धं तयोः खचरयोषितोः ॥

ततो व्याकुलितायां निशुटितोऽहं हस्तात्पतितो भूतले चूर्णितो
गात्रभारेण । चिन्तितं मया । यद्यपि दलितोऽहं न शक्नोमि वेद-
मया नष्टं तथापि यावद्दहनयोरेका न गृह्णाति मां तावन्नश्यामि
येन जीवन्नेव विमलकुमारवरवधम्यं पश्यामि । ततः पलायितोऽहं
तरया दृष्टयामीभिर्मनुजैः प्रापितः कुमारशमीपं । तदिदं कुमार
मयानुभूतमिति । तच्छ्रुत्वा रञ्जितो विमलो मदौयनिष्कृच्चिम-
येहेन । इष्टा मेऽन्तर्गता वज्रलिका किम्न प्रत्यायितोऽयं मया

विमलो मुग्धवुद्धिरिति ॥ अचान्तरे यत्त इव मकरेण दलित इव
 वज्रेण समाघात इव कृतान्तेन न जाने कां प्राप्तोऽहमवस्थां । यतः
 ममुन्मूलयदिवान्वाणि मे प्रादुर्भूतमुदरशूलं उत्पाटयन्तीव लांचने
 प्रवृद्धा गिरोवेदना प्रकम्पितानि सन्धिवन्धनानि प्रचक्षितं रदन-
 जातं समुल्लसितः श्यामममौरणः भग्ने नयने निरुद्धा भारती ।
 समाकुलीभूतो विमलः । हतो हासारवः । समागतो धवलराजः ।
 मिलितो जनममुहः । समाद्भुतं वैद्यमण्डलं । प्रयुक्तानि भेषजानि ।
 न संजातो विशेषः । स्मृतं विमलस्य तद्रथं । अथमवसरत्नस्येति
 मत्वा गतो वेगेन तत्प्रदेशं । निरूपितं यत्नेन यावद्य दृश्यते तद्रथं
 ततो जाता विमलस्य मदौघचिन्ता । कर्पममो जीविव्यति । ततः
 समागतो मम ममोपे ॥ अचान्तरे विजृम्भितैका वृद्धनारी ।
 मोहितमनसा शरीरं उद्देक्षितं भुजयुगलं मुत्कलीभूताः केशाः कृतं
 विकरान्तरूपं मुक्ताः फेत्कारारावाः वल्गितमुद्दामदेहया । भीतः
 मराजको जनः । ततो विधाय पूजामुत्पाद्य धूपं शृणुमी । भङ्गा-
 रिबे का ममभीति । सा प्राह । वनदेवताहं । मयापमेवं विहितो
 वामदेवो यतोऽनेन पापेन मद्वायमभिपद्योऽपि वक्षितोऽयं मरन्तो
 विमलः । अतमस्य रथं निष्ठातमन्धप्रदेशे पुनर्यदोना नष्टः
 पुनरामीतेन रचितमायजाम् । एवं च कथितं तथा वनदेवतया
 मविष्टरं मदौघं विमलितं दर्शितं तथ प्रदेष्टे रथं । प्राह च ।
 तदेव मया श्रुतंतीयो दृष्टान्तो वामदेवः । विमलेनोक्तं ।
 गुन्दरि मा मैवं चार्धमिहानेवं क्षिपमासे मम चित्तमन्नापः
 संरुपते । ततो विमलाभरणं यदा मुक्तोऽहं वनदेवतया । निन्दितोऽहं

लोकेन धिक्कारितः शिष्टजनेन हसितो बालसार्धेन बहिष्कृतः
 स्वजनवर्गेण । जातस्तृष्णादपि जनमध्ये क्षुधुतरो ऽहमिति । तथापि
 महानुभावतया विमलो मामवलोकयति चिरन्तनस्थित्या न
 दर्शयति विप्रियं न मुञ्चति स्नेहभावं न शिथिलयति प्रसादं न
 रहयति मां क्षणमप्येकं । वदति च । वयस्य वामदेव न भवता
 मनागण्यज्ञजनवचनैश्चित्तोद्देशो विधेयः । यतो दुराराधोऽयं
 लोकस्ततो भवादृशामेष केवलमवधीरणामर्हतीति । न च न
 प्रतीतं तस्य महात्मनो विमलस्य तदा मदीयचरितं । तथापि

अहं बङ्गलिकादोयात्तादृशो दुष्टचेष्टितः ।

स तादृशो महाभागस्तत्रेदं विद्धि कारणम् ॥

वाङ्मनोमुदयं गच्छेदसं प्राच्यां दिवाकरः ।

सहयेत स्वमर्यादां यद्वा चीरमहार्णवः ॥

अथवा ।

वज्रिपिण्डोऽपि जायेत कदाचिद्धिमग्नौतलः ।

अलावुवत्तरेक्षीरे निचिप्रो मेरुपर्वतः ॥

निर्याजस्नेहकारुण्यः सदाक्षिणमहोदधिः ।

तथापि मुजनो भद्रे प्रतिपद्यं न मुञ्चति ॥

अन्यथा ।

जानन्नपि न जानीते पश्यन्नपि न पश्यति ।

न श्रद्धते च शुद्धात्मा मञ्जनः सल्लचेष्टितम् ॥

ततोऽहं बन्धुभिस्त्यक्तो लोके मंजातलाघवः ।

विषरामि तदा माधे विमलेन महात्मना ॥

अथान्यदा मया युक्तो विमलो विमलेक्षणः ।
 संप्राप्तस्तत्र जैनेन्द्रमन्दिरे वन्दनेच्छया ॥
 विधायाग्रेषकर्तव्यं प्रणिपत्य जिनेश्वरम् ।
 अथासौ स्तोतुमारब्धो विमलः कलया गिरा ॥
 अचान्तरे लसद्दीप्तिर्विद्योतितदिगन्तरः ।
 स रत्नचूडः संप्राप्तः खचरैः परिवेष्टितः ॥
 अथासौ मधुरध्यानमाकर्ण्य श्रुतिपेशलम् ।
 ततः संचिन्तयत्येवं रत्नचूडः प्रमोदितः ॥
 अथे स स्तौति धन्यात्मा विमलो जन्तुवान्धवम् ।
 भगवन्तं महाभागं तत्तावच्छ्रूयतामिदम् ॥
 ततो निमृत्तसञ्चारो मूकौकृत्य स्खलेचरान् ।
 सहैव चूतमञ्जरीं चिचन्यस्त इव स्थितः ॥
 अथ गम्भीरनिर्घोषः स्फुटकण्डकभूषणः ।
 आनन्दोदकपूर्णचः चिन्नदृष्टिर्जिनानने ॥
 सद्गतावेगयोगेन साक्षादिव पुरः स्थितम् ।
 जिनेशं परमात्मानं भगवन्तं समातनम् ॥
 सोपास्यन्तं सविश्रम्भं सद्येहं प्रणयाम्बितम् ।
 ततः संस्तोतुमारब्धो विमलोऽमलमानसः ॥
 अपारघोरसंसारनिमग्नजनतारक ।
 किमेष घोरसंसारे नाथ ते विमृतो जनः ॥
 सद्भावप्रतिपक्षस्य तारणे श्लोकवान्धव ।
 मयास्य भुवनानन्द येनाद्यापि विप्रस्यते ॥

आपन्नशरणे दीने करुणामृतभागर ।
 न युक्तमीदृशं कर्तुं जने नाथ भवादृशाम् ॥
 भीमेऽहं भवकान्तारे मृगशावकसन्निभः ।
 विमुक्तो भवता नाथ किमेकाकी दयालुना ॥
 इतयेतस्य निचित्रचबुस्तरलतारकः ।
 निरालम्बो भयेनैव विनश्येऽहं त्वया विना ॥
 अमन्तवीर्यसम्भार जगदालम्बदायक ।
 विधेहि निर्भयं नाथ मासुप्तार्थ भवादृशीम् ॥
 न भास्करादृते नाथ कमलाकरबोधनम् ।
 यथा तथा जगन्नेत्र तदृते नास्ति निर्दयः ॥
 किमेष कर्मणां दोषः किं ममैव दुरात्मनः ।
 किं वास्य इतकालस्य किं वा मे नास्ति भव्यता ॥
 किं वा सद्भक्तिनिर्गच्छ सद्भक्तिस्त्वयि तादृशी ।
 निश्चलाद्यापि संपन्ना न मे भुवनभूषण ॥
 लीलादलितनिःशेषकर्मजाल लपापर ।
 मुक्तिमर्पयते नाथ येनाद्यापि न दीयते ॥
 स्फुटं च जगदात्मन् नायेदं ते निवेद्यते ।
 नास्तीह शरणं लोके भगवन्तं विमुच्य मे ॥
 त्वं माता त्वं पिता बन्धुस्त्वं स्वामी त्वं च मे गुरुः ।
 तमेव जगदानन्द जीवितं जीवितेश्वर ॥
 लयावधीरितो नाथ भीमवज्रलवर्जिते ।
 निराशो दैन्यमालम्ब्य धियेऽहं जगतीतले ॥

स्वमवेदनमिद्धं मे निद्यत्तं त्वयि मानसम् ।
 भावाद्भूतान्यभावस्य यदा किं ते निवेद्यताम् ॥
 मच्चित्तं पद्मवद्भाष दृष्टे भुवनभास्करो ।
 त्वयीह विक्रमत्येव विदलत्कर्मकोशकम् ॥
 अनन्तजन्तुसन्तानव्यापाराद्यणिकस्य ते ।
 ममोपरि जगन्नाथ न जाने कौदृशी दया ॥
 समुप्राप्ते जगन्नाथ त्वयि मद्भ्रमं नीरदे ।
 नृत्यत्येष मयूराभो मद्दोर्दण्डशिखण्डिकः ॥
 तदस्य किमियं भक्तिः किमुन्मादोऽयमौदृशः ।
 दीयतां वचनं नाथ हृपया मे निवेद्यताम् ॥
 मच्चरौराजिते नाथ सधूते कलकोकिलः ।
 यथा दृष्टे भवत्येव लसत्फलकलाकुलः ॥
 तथैष सरसानन्दधिन्दुमन्दो हृदायक ।
 त्वयि दृष्टे भवत्येवं मूर्खोऽपि मुखरो जनः ॥
 तदेनं मावमन्यथा नाथासंवद्भभाषिणम् ।
 मत्वा जनं जगज्ज्येष्ठ सन्तो हि नतवत्सलाः ॥
 किं वासोऽश्लोकवाचाश्च आलज्जालं लपन्नपि ।
 न जायते जगन्नाथ पितुरानन्दवर्धनः ॥
 तथाश्लोकाधरोल्लापप्रत्याकोऽयं जनस्तव ।
 किं विवर्धयते नाथ तोषं किं नेति कथ्यताम् ॥
 अनाद्यभ्यासयोगेन विषयाशुचिकर्दमे ।
 गते सूकरसंकाशं याति मे घटुलं मनः ॥

न चाहं नाथ शक्नोमि तन्निवारयितुं चलम् ।
 अतः प्रसीद तद्देव देव वारय वारय ॥
 किं ममापि विकल्पोऽस्ति नाथ तावकश्रावने ।
 येनैवं लपतोऽधीश नोत्तरं मम दीयते ॥
 आरूढमियतीं कोटीं तव किङ्करतां गतम् ।
 मामयेतेऽनुधावन्ति किमद्यापि परीषदाः ॥
 किं चामौ प्रणताशेषजनवीर्यविधायक ।
 उपसर्गं ममाद्यापि पृष्ठं मुञ्चन्ति नो खलाः ॥
 पश्यन्नपि जगत्सर्वं नाथ मां पुरतः स्थितम् ।
 कषायारातिवर्गेण किं न पश्यसि पौडितम् ॥
 कषायाभिद्रुतं वीक्ष्य मां हि कारुणिकस्य ते ।
 विमोचने समर्थस्य नोपेक्षा नाथ युज्यते ॥
 विलोकिते महाभाग त्वयि संसारपारगे ।
 आसितुं क्षणमप्येकं संसारे नास्ति मे रतिः ॥
 किं तु किं करवाणीह नाथ मामेष दारुणः ।
 आन्तरो रिपुसङ्गतः प्रतिबध्नाति सत्वरम् ॥
 विधाय मयि कारुण्यं तदेनं विनिवारय ।
 उद्दामस्त्रीलया नाथ येनागच्छामि तेऽन्तिके ॥
 तवायत्तो भवो धीर भवोत्तारोऽपि ते वशः ।
 एवं व्यवस्थिते किं वा स्वीयते परमेश्वर ॥
 तद्दीयतां भवोत्तारो मा विस्तम्बो विधीयताम् ।
 नाथ निर्गतिकोप्रापं न शृण्वन्ति भवादृशाः ॥

इत्येवं विमलो यावत्सद्भावापितमानसः ।
 भूतनाथमभिष्टुत्य पञ्चाङ्गप्रणतिं गतः ॥
 तावदुष्मासितानन्दपुलकोद्भेदसुन्दरः ।
 संतुष्टस्तस्य भारत्या रत्नचूडः स खेचरः ॥
 साधु साधु कृतं धीरं स्तवनं भवभेदिनः ।
 तथेत्येवं त्रुषाणोऽसौ प्रादुरासीत्तदा पुनः ॥
 धर्म्यस्त्वं कृतकृत्यस्त्वं जातोऽसि त्वं महीतले ।
 यस्येदृशी महाभाग भक्तिर्भुवनधान्यवे ॥
 मुक्त एवासि संसाराच्चिदितस्त्वं नरोत्तमं ।
 प्राप्य चिन्तामणिं नैव नरो दारिद्र्यमर्हति ॥
 एवं च कलवाक्येन विमलं खचराधिपः ।
 अभिनन्द्य ततो नाथं वन्दित्वा भक्तिनिर्भरः ॥
 तदन्ते विमलस्योच्चैर्वन्दनं प्रविधाय यः ।
 प्रथमं वन्दितस्तेन निविष्टः शृङ्खभृतले ॥
 ततो विहितकर्तव्या निषणा चूतमञ्चरी ।
 विद्याधरनरेन्द्राय निषणा गतमस्तकाः ॥
 अथ पृष्टतगूदन्तौ जाततोषौ परस्परम् ।
 विमलो रत्नचूडस्य सम्प्राप्यं कर्तुमुद्यतौ ॥
 उक्तं च रत्नचूडेन महाभाग निशम्यताम् ।
 हेतुना येन संजातं मम कालविलम्बनम् ॥
 नानीतो भवदादिष्टः स सूरिर्बुधनामकः ।
 तत्रापि कारणं किञ्चिन्महाभाग निशामय ॥

दतो गतोऽहं वैतालो दृष्टाम्बा शोकविकल्पा ।
 तातश्च मद्वियोगेन तौ च संधीरितौ मया ॥
 अथातीते दिने तस्मिन् सङ्गमानन्दबन्धुरे ।
 रात्रौ स्थितोऽहं शय्यायां हृतदेवनमस्कृतिः ॥
 ध्यायतः परमात्मानं भगवन्तं जिनेश्वरम् ।
 समागता च मे निद्रा द्रव्यतो न तु भावतः ॥
 तावद् भो भो महाभाग भुवनेश्वरभक्तक ।
 उत्तिष्ठेति गिरं शृण्वन् विबुद्धोऽहं मनोहराम् ॥
 अथ विद्योतिताशेषदिक्चक्रप्रतिभास्वराः ।
 तदाहं पुरतः साक्षात्पश्यामि बद्धदेवताः ॥
 ततः ससम्भ्रमोत्थानविहितातुल्यपूजनम् ।
 ताभिर्मां स्थापयन्तीभिरिदंमुक्तं वचस्तदा ॥
 धन्योऽसि हृतकृत्योऽसि पूजनीयोऽसि मादृशाम् ।
 यस्य भागवतो धर्मः स्थिरस्ते नरसत्तम ॥
 रोहिण्याद्या वयं विद्यास्तव पुण्येन चोदिताः ।
 सर्वास्ते योग्यतां मत्वा समायाताः स्वयंवराः ॥
 आर्वाजिता गुणैस्तात तावकीनैः सुनिर्मलैः ।
 अत्यन्तमनुरक्तास्ते सर्वाः सर्वात्मना वयम् ॥
 यस्तु भागवतो धीर नमस्कारो हृदि स्थितः ।
 भदा जाज्वल्यते लोके तस्य ते किमु दुर्लभम् ॥
 एताः पद्मनमस्कारमग्नमाहात्म्ययन्त्रिताः ।
 आगत्य स्वयमेवेह वयं किङ्करतां गताः ॥

करिष्यामः प्रवेशं ते शरीरे पुरुषोत्तम ।

प्रतीच्छ भवितुं च भवता चक्रवर्तिना ॥

एतच्चास्माभिरादिष्टं विद्याधरबलं तव ।

पदातिभावमापन्नमायातं क्षारि वर्तते ॥

क्षसत्कुण्डलकेयूरकिरीटमणिभास्कराः ।

ततः प्रविश्य ते सर्वं खेचरा मे नतिं गता ॥

अचान्तरे प्रहतमुद्दामातोद्यग्रध्वं प्राभातिकतूर्ध्वं । पठितं च काल-
निवेदकेन । यदुत

एष भो भास्करो लोके स्वभाषादुदयं गतः ।

प्रबोधकारको नृणां दृष्टिप्रसरदायकः ॥

सदनुष्ठानहेतुश्च सर्वसामर्थ्यमप्यदाम् ।

सम्पादक इति ख्यातः सद्गुर्मे इव वर्तते ॥

ततः ।

भो भो लोकाः समुत्थाय सद्गुर्मे कुरुतादरम् ।

येन वोऽतर्किता एव संपद्यन्ते विभूतयः ॥

एतच्चाकर्ण्य चिन्तितं मया । अथे भगवद्भाषितसद्गुर्ममाज्ञात्म्य-
मिदं यदतर्कितोपमता एव सिद्धा भगैताः सर्वविद्याः । न चेदं
मे हर्षस्थानं । विघ्नः खल्वेष समुपस्थितो मे । न भविष्यति विम-
लेन सार्धं दीक्षाग्रहणं । यतः पुण्यानुबन्धि पुण्यमपि भगवता
सौवर्णिकनिगडतुष्यं व्याख्यातं । आदिष्टं च पूर्वमेव मे चन्दनेन
विद्याधरचक्रवर्तिनं समर्थितं च महात्मना विमलेन । तत्का गतिः ।
भवितुमैवमनेन । तदेवं चिन्तयत एव मे कृतो देवताभिः

शरीरेऽनुप्रवेशः । प्रारब्धो विद्याधरसमूहैर्मे राज्याभिषेकः । कृतानि
 कौतुकानि विहितानि माङ्गलिकानि समुपनीतानि सत्तैर्थाद-
 कानि प्रकटितानि रत्नानि सञ्जीकृताः कनकरत्नकलशाः । एवं
 च महता विमर्देन निर्वर्तितो मे राज्याभिषेकः । ततः पूजयतो
 देवान् सन्मानयतो गुरुम् स्थापयतो राजनीतिं निरूपयतो मृत्यु-
 र्गं क्षुर्वतो यथार्हप्रतिपत्तिं समाचरतोऽभिनवराज्योचितं सर्वं
 करणीयं लङ्घितानि मम कियन्त्यपि दिनानि । ततो निराकु-
 लौभूतस्य मे संकृतो युग्नदादेशः । चिन्तितं च । अये नान्वेषितो
 ऽसौ मया बुधसूरिर्न नीतो विमलसमीपं । अहो मे प्रमत्तता ।
 ततस्तद्भवेपणार्थं स्वयमेव भ्रान्तोऽहं भुरिभूमिमण्डलं । दृष्ट्यैकच
 नगरे मया बुधसूरिः । निवेदितो युग्नहृत्तान्तः । ततोऽभिहित-
 मनेन । गच्छ त्वं तावदिदमिदं च विमलाय निवेदय । अहं तु
 पश्चादागमिष्यामि । अयमेव हि विमलबन्धूनां प्रतिबोधनोपायो
 मान्यः । ततः कर्णाभरणं स्थित्वा ग्रनेः कथितो विमलाय रत्नचूडेन
 च प्रच्छन्नो बुधसूरिसन्देशकः । स तु मया नाकर्णित इति ।
 प्राप्य च रत्नचूडः । तदनेन कारणेन संजातो मे काष्ठविलम्बः ।
 अमुना च हेतुना नानीतो बुधसूरिरिति । विमलेनोक्तं । सुन्दर-
 मनुष्ठितमार्येण । ततः प्रविष्टाः सर्वेऽपि नगरे । स्थित्वा च महा-
 प्रमोदेन द्विषाणि दिनानि गतः स्वस्थानं रत्नचूडः ।

विमलस्तु ततः प्रभृति गाढतरमभ्यस्ततया क्षुण्णभावस्य प्रहीण-
 तया कर्मजालस्य विशुद्धतया ज्ञानस्य हेयतया विषयाणां उपादेय-
 तया प्रथमस्य अविद्यमानतया दुर्यरितानां प्रथमतया जीववीर्यस्य

प्रत्यासन्नतया परमपदसम्पत्तेर्न वञ्चमन्यते राज्यत्रियं न कुक्षते शरीर-
 संस्कारं न ललति विचित्रलीलाभिः नाभिलषति शाम्यधर्मसम्बन्ध-
 गन्धमपौति । केवलं भवचारकविरक्तचित्तः शुभध्यानानुगतः कालं
 गमयति । तं च तथाविधमवलोक्य पितुर्धवलनृपतेर्मातुश्च कम-
 लसुन्दर्याः समुत्पन्ना चिन्ता । यथैष विमलकुमारः सत्यपि मनो-
 हरे तारुण्ये विद्यमानेऽप्यपहमितधनद्विभवे विभवे पञ्चमप्यधरिता-
 मरसुन्दरीलावण्या नरेन्द्रकन्यका अधःस्तनकरकेतनोऽपि रूपाति-
 शयेन संगतोऽपि कलाकलापेन नीरोगोऽपि देहेन संपूर्णोऽपौन्द्रिय-
 सामग्या रहितोऽपि सुनिदर्शनेन मालीयते यौवनविकारेण निरी-
 क्षते ऽर्धाचिनिरीक्षितेन न जल्पति मन्मनस्त्रुलितवचनेन न सेवते
 गेषादिकला न वञ्चमन्यते भूषणानि न गृह्यते मदान्धतया न
 विमुच्यते सरलतया न विपद्यते विषयसुखनामापौति । तत्कि-
 मिदमौदृगमस्य संसारातीतमलौकिकं चरितं । यावद्येष प्रिय-
 पुत्रको विषयसुखविमुखः खल्वेवं मुनिवदवतिष्ठते तावदावयोरिदं
 निष्कलं राज्यं अकिञ्चित्करी प्रभुता निष्प्रयोजना विभवा मृत-
 समानं जीवितमिति । ततः कथं पुनरेष विषयेषु प्रवर्तिष्यते
 कुमार इति संपत्नी देवीनृपयो रहसि पर्यालोचः । स्थापितः
 सिद्धान्तः । यदुत स्वयमेव तावदभिधीयतां विषयसुखानुभवं
 प्रति कुमारः । स हि विनीततया दाक्षिण्यधनतया च न कदाचन
 पित्रोर्वचनमतिप्रहयिष्यतीति । मत्वा ततोऽन्यदाभिहितो रहसि
 जननीजनकाभ्यां विमलकुमारः । यया पुत्र मनोरथगतेस्त्वमावयो-
 जानोऽभि राज्यधूर्धरणसमयं वर्तसे । तत्किमिति मानुशीलपति

निजावस्थानुरूपं । किं नाधितिष्ठसि राज्यं । किं न कुरुषे दार-
संग्रहं । किं नानुभवसि विषयग्रामं । किं न वर्धयसि कुलसन्ततिं ।
किं नोत्पादयसि प्रजानामानन्दं । किं नाह्लादयसि बन्धुवर्गं ।
किं न पूरयसि प्रणयिजनं । किं न तर्पयसि पित्रदेवान् । किं न
सन्मानयसि मित्रवर्गं । किं न जमयसि वचनमिदं कुर्वन्नावयोः
प्रमोदसन्दोहमिति । विमलेन चिन्तितं । सुन्दरमिदमाभ्यामभि-
हितं । भविष्यत्ययमेव प्रतिबोधनोपायः । ततोऽभिहितमनेन ।
यदाज्ञापयति तातो यदादिशत्यम्बा तत्समस्तं मादृशां करणो-
चितं । नात्र विकल्पः । किं तु ममायमभिप्रायः । यदि सर्वेषां
स्वराज्ये दुःखितलोकानामपहृत्य बाधां संपाद्य च सुखं ततः स्वयं
सुखमनुभूयते तत्सुन्दरं । एवं हि प्रभुत्वमाचरितं भवति नान्यथा ।
तथाहि ।

विधाय लोकं निर्बाधं स्थापयित्वा सुखेऽखिलम् ।

यः स्वयं सुखमन्विच्छेत्स राजा प्रभुरुच्यते ॥

यस्तु लोके सदुःखार्ते सुखं भुङ्क्ते निराकुलः ।

प्रभुत्वं हि कुतस्तस्य कुचिंभरिरसौ मतः ॥

तदिदमत्र प्राप्तकालं । वर्तते तावदेष संतापिताग्नेषभृमण्डलो
यौगममयः । ततोऽहमत्रैव मनोनन्दनाभिधाने गृहोपवने युक्तो
यन्धुवर्गेण परिहृतो मित्रहृन्देन सेवमानो धर्मसमयोचितां राज-
लौकां संपादयामि ताताम्बयोः सम्बन्धनमादेशं । केवलं नियु-
ज्यन्तां राजपुरुषा ये सर्वे दुःखदौर्गत्योपहतं लोकं गवेषयित्वा
ममानौय च मया साधे सुखमनुभावयन्तीति । एतच्चाकर्ण्य प्रपद्यते

धवलराजः प्रमुदिता कमलसुन्दरी । ततोऽभिहितमाभां । साधु
 वत्स गुरुवत्सल साधु चारु जल्पितं वत्सेन युक्तमिदमौदृशमेव भवतो
 विवेकस्येति ॥ ततस्तत्र मनोनन्दने गृह्योपवने मञ्जीकारितमति-
 विग्राहं नरेन्द्रेण क्षिमगृहं । तच्चाच्छादितं निरन्तरं नलिनौदलैः
 समन्तादुपगूढं मरकतहरितैः कदलीवनेर्वेष्टितं सततवाहिन्या कर्पूर-
 पूरितोदकप्रवाहया गृहमद्या विलेपितं मलयजकर्पूरचोदगार्या
 द्रवविभागमुशीरमृणाक्षमालकल्पितैर्भित्तिभागैः । ततस्तत्र तादृशे
 पीनमन्तापहारिणि शिशिरसुखोत्कम्पकारिणि महति क्षिमभवने
 विरचितानि शिशिरपञ्चवशयनानि कल्पितानि शिशिरसुखदम्बदू-
 न्यासनानि प्रवेशितः सह लोकसमूहेन विमलकुमारः । ततः
 समक्षेनापि जनसमुदयेन सहित एव विलिप्तः सरसचन्दनेन
 गुण्डितः कर्पूररेणुभा माक्षितः सुरभिपाटलादामभिर्विराजितो
 मक्षिकालुसुमक्षयकैरालिङ्गितः स्रुक्षमुक्ताफलकलापेन निवसितः
 स्रुक्षकोमलवमगैर्वीक्ष्यमानः शिशिरबिन्दुवर्षिभिस्ताम्रवृक्षैर्लाक्षितः
 स्वादुकोमलोद्गारेण प्रीत इव सुरभिताम्रलेन प्रमोदित इव
 मनोहारिकाकलिगीतेन सानन्द इव विविधकरणाङ्गहारहारिणा
 मृत्तेन साक्षाद् इव ललितविलासिनीलोककुवलयदललोचलोचन-
 मालावशोकनेन प्रविष्ट इव सह लोकेनावगाहितुं रतिमागरं ।
 तदेवं जनमौजनकयोः प्रमोदमन्दोद्ददानायं सर्वेषामपि श्लोका-
 नामात्मनोऽप्यधिकतरं बहिःसुखं संपादयद्यामितुं प्रवृत्तो विमल-
 कुमारः । प्रवेशयन्ति च यथादर्शं राजादेशेन नियुक्तपुरुषा
 दुःसदौर्गम्योपहतं तत्र शोकं । ततः क्रियते तेषां दुःखापनोदः
 संपाद्यते सानन्दातिरेक इति । एवं च ।

नृपतोषविधायिविलासकरे सुखसागरवर्तिनि राज्यधरे ।

अथ तत्र सुते सुभगे विमले प्रमदः कियते नगरे सकले ॥

एवं चानन्दिते राजनि तुष्टायां मद्यादेव्यां प्रसुदिते सकले
जने विमलसुखसागरावगाहनेन प्रविष्टाः केचिन्निपुणपुरुषास्तत्र
हिमगृहे । दत्ता तैरन्तरा जवनिका । तथा च व्यवहितमेकं पुरुषं
संस्थाप्य कृतप्रणामैर्विज्ञपितं तैः । यथा देव देवादेगेन विचर-
द्भिरस्माभिर्दृष्टोऽयमत्यन्तदुःखितः पुरुषः समानीतश्च देवसमीपं ।
न चैष गाढबौभत्सतया देवदर्शनयोग्य इति मत्वा जवनिकया व्यव-
हितोऽस्माभिरिह प्रवेष्टित इत्येतदाकर्ण्य देवः प्रमाणं । धवलरा-
जेनोक्तं । भो भद्राः क्व दृष्टोऽयं युष्माभिः कथं चात्यन्तदुःखित
इति । ततोऽभिहितमेकेन । देव अस्ति तावदितो निर्गता वयं
देवादेगेन दुःखदारिद्र्योपहतलोकानयमार्यं । निरूपितं नगरं
यावद्दृष्टं समस्तमपि तत्सततानन्दं । ततो गता वयमरण्ये यावद्दृष्टो
दूरादयं पुरुषः । कथं ।

वर्तमानेऽतिमध्याह्ने भूतले वज्रिसन्निभे ॥

उत्तमलोहपिण्डाभे जगत्तपति भास्करे ।

निर्दाहिमुर्मुराकारे सूक्ष्मधूलौमहाचये ॥

पादत्राणविनिर्मुक्तो गच्छन्नेव विंशोक्तिः ।

ततोऽयं दुःखित इति क्त्वा दूरादुच्चैरभिहितो ऽस्माभिः ।
यदुत भो भो भद्र तिष्ठ तिष्ठेति । अनेनोक्तं । भो भद्राः
स्थितोऽहं यूयं तिष्ठतेति । ब्रुवाणो गन्तुं प्रवृत्तः । ततो
मया गत्वा वेगेन बलादानीतोऽयं तरुमूले । निरूपितः सर्वे राज-

पुरुषैः यावद्बद्धगन्धस्याणुरिवातिष्ठणो वर्णनं बुभुक्षाचामेणोदरेण
पिपासाशोषितेनाधरोष्ठेन अध्वखेदनिःसहेनाङ्गेन वहिरन्तस्ताप-
सूचकेन स्वेदजलेन कुष्ठेन गलता कृमिजालोष्णणेन देहेन अन्तः-
गूलनिवेदकैर्मुखभङ्गैः प्रकम्पमानया जराजीर्णकपोलया गात्रयष्ट्या
महाज्वरसूचकेन दीर्घाण्णनिःश्यासजालेन मलाविलेनायुगलना-
विकलेन लोचनयुगलेन प्रविष्टया नासिकया गटितप्रायैः करचर-
णैरभिनवलुञ्चितेन मस्तकेनात्यन्तमस्निगैर्यौवरखण्डैर्ललमानेन कम्ब-
लेन गृहीतेन मण्डलेनालाबुद्धयेन करतलविलम्बिनौर्णिकपिच्छेन ।
सर्वथा

निधानं सर्वदुःखानां दारिद्र्यस्य परा गतिः ।

अयमेवेति सर्वेषां तदास्माकं यदि स्थितम् ॥

एनं वीक्ष्य नरं नाथ गाढं यौभसदर्शनम् ।

चिन्तितं च तदास्माभिः सोऽयं प्रत्यक्षनारकः ॥

ततोऽभिहितोऽस्माभिः । भद्र किमित्येवंविधे मध्याह्ने यम्भ्र-
मीपि । किमिति शीतलच्छायायामुपविष्टः सुप्तासिकया न तिष्ठ-
मीति । अनेनोक्तं । भद्रा न खल्वहं स्थायन्तोऽस्मि । गुरोरादेशेन
पर्यटामि । तदायन्तोऽहं । अस्माभिश्चिन्तितं । अये परवशोऽयं
वराकः । अहो कष्टमिदमस्य महत्तरं दुःखकारणं यदौदृशावस्थ-
स्यापि पराधीनत्वं नाम । ततोऽभिहितमस्माभिः । भद्र किं पुनरे-
वमर्हन्निशमादेशं कुर्वन्तस्ते स गुरुः करिष्यति । अनेनोक्तं । भद्राः
सन्ति मम हतान्तमदृशा यस्मिनोऽष्टाष्टशिकाः । तेभ्यो पण्डिदा-
नेन मां मोचयिष्यति । ततोऽस्माभिश्चिन्तितं । अहो कष्टतरमि-

दमस्य वराकस्य महत्तमं दुःखकारणं यदेवंविधावस्थस्यापि दान-
ग्रहणं तन्मोचनदुराशा चेति । सर्वथा नातः परतरो दुःखी जगति
सम्यते । ततोऽस्माभिरुक्तं । भद्रं प्रवर्तस्व गच्छ राजकुले येन ते
सर्वदुःखदारिद्र्यच्छणविमोचः क्रियते । अनेनोक्तं । अलं भवतां
मदीयचिन्तया । न खलु भवादृगैर्मोक्षितो मुच्येऽहमिति । भुवाणो
गन्तुं प्रवृत्तः । ततश्चिन्तितमस्माभिः । अरे सोन्माद इवायं
दुरात्मा । तथापि कर्तव्यं राजशासनं । नेतव्योऽयं देवसमीपमि-
त्याकल्ययानौतोऽस्माभिरिति । धवलराजेनोक्तं । महत्कुतूहलं मे ।
पश्याम्येनं । अपनयत जवनिकामिति । ततोऽपनीता तैर्जवनिका ।
दृष्टो यथानिर्दिष्टस्वरूपः पुरुषः । विस्मितः सपरिवारो राजा ।
विमलेन चिन्तितं । अये समागतः स एष भगवान् बुधस्वरिः ।
अहो भगवतो वैक्रियरूपकरणातिशयः अहो समोपरि कक्षणा अहो
परोपकारकरणैकरसत्वं अहो स्वसुखकार्यनिरपेक्षता अहो निर्व्या-
जसौजन्यातिरेक इति । तथाहि ।

स्वकार्यमवधीर्धैव परकार्यं कृतोद्यमाः ।

भवन्ति सततं सन्तः प्रकृत्यैव न संग्रहः ॥

अथवा ।

स्वकार्यमिदमेतेषां यत्परार्थं प्रवर्तनम् ।

भानोः किं किञ्चिदस्यन्यस्त्रोकोद्योतादृतेः फलम् ॥

अथवा ।

निजे सत्यपि साधूनां कार्यं नैवादरः क्वचित् ।

सलाञ्छनो जगद्द्योती दृष्टान्तोऽत्र निशाकरः ॥

नाभ्यर्चिताः प्रवर्तन्ते परकार्यं महाधिपः ।
 केन हि प्रार्थिता लोके दृष्टये धीर नीरदाः ॥
 स्वप्नेऽपि न स्वदेहस्य सुखं वाञ्छन्ति साधवः ।
 क्षिप्यन्ते यत्परार्थं ते सैव तेषां सुखाधिका ॥
 यथाग्निर्दाहपाकाय जीवनाय यथामृतम् ।
 स्वभावेन तथा लोके परार्था साधुसन्नतिः ॥
 कथं ते नामृतं सन्तो ये परार्थपरायणाः ।
 दृष्याद्यापि न मन्यन्ते ससुखे धनजीविते ॥
 इत्येवं ते महात्मानः परार्थं कृतनिययाः ।
 आत्मनोऽपि भवन्त्येव नूनं सिद्धप्रयोजनाः ॥

शुश्रूकम् ।

तद्देव भगवानेवं रूपमाप्ताय वैक्रियम् ।
 बोधनायै समायातो मद्बन्धूनां कृतोद्यमः ॥

संदिष्टं चानेन मम भगवता रत्नसूत्रस्य हस्ते । यथा-
 हमागमियामि रूपान्तरेण भवता च दुःखितमत्तान्त्रेयं कार्यं ।
 न चाहं विज्ञातोऽपि वन्दनीयः । ॥ तावदात्मा परैर्लक्ष्यितस्यो
 भवता यावत्स्वार्थसिद्धिर्न संपद्येति । ततः कृतो विमलेन बुधसू-
 रैर्मानधिको नमस्कारः । कथं ।

नमस्ते ज्ञातमद्वाय नमस्ते भव्यवत्सल ।
 नमस्ते मृदजन्तूनां समोपकरणे पटो ॥
 अज्ञानापारनीरेषमन्तारणपरायण ।

स्वागतं ते महाभाग चाह चाह मया कृतम् ॥ इति ।

भगवतापि मनसैवाभिहितं ।

संसारसागरोत्तारी सर्वकल्याणकारकः ।

स्वकार्यसिद्धये भद्र धर्मलाभोऽस्तु तेऽनघ ॥

अत्रान्तरे हिमभवनमध्ये प्रवेशितः स राजपुरुषैः पुरुषः । स
च खेदनिःसहतया द्राष्टव्यं निपक्षो भूतले प्रचलायितुं प्रवृत्तः ।
ततस्तं तादृशमवलोक्य केचिदुपहसन्ति केचिच्छोचन्ति केचिन्नि-
न्दन्ति केचिदवधीरयन्ति । तथान्ये परस्परं जल्पन्ति । यदुत

दुःखो दीनो राजाक्रान्तः आगतः क्षान्तो बुभुक्षितः ।

एष प्रेक्षणकप्रायः समायातो जराधमः ॥

क्रान्नीतः केन वानीतः किंचिदेष सुदुःखितः ।

न वराको विजानीते केवशां प्रचक्षायते ॥

एतच्चाकर्ण्य तेन रूपान्तरवर्तिना बुधसूरिणा किं कृतम् ।

प्रदीपभास्वरौ कृत्वा लसन्तावक्षिगोचरौ ।

कोपाटोपात्तदास्यानं ज्वलतेव निरीक्षितम् ॥

उक्तं च ।

आः पापाः किमहं जातो युष्मन्तोऽपि विरूपकः ।

दुःखितो वा यतो यूयं मामेवं हसयाधमाः ॥

कण्ठवर्णां बुभुक्षार्तास्तृष्णार्ताः खेदनिःसहाः ।

तापार्ताः कुष्ठिणो यूयं नाहं भो मूढमानवाः ॥

शूलाक्रान्ता जराजीर्णा महाज्वरविबाधिताः ।

शोभादा विकलाघास्य यूयं नाहं मरधमाः ॥

यूयमेव परायत्ता यूयमेव क्षणार्दिताः ।

धूयं च प्रचलायध्वे नाहं भो मूढमानवाः ॥
 हे पापाः कलिता धूयं नूनं कालेन वाणिजाः ।
 मुनिं मां दुर्वलं मत्वा तेनैवं हसयाधुना ॥
 अथ तौ भास्कराकारौ दृष्ट्वा तस्याधिगोलकौ ।
 जाज्वल्यमानौ सहसा प्रकाशितदिगन्तरौ ॥
 जिह्वां च विद्युदाभासां दन्तपंक्तिं च भास्कराम् ।
 दृष्ट्वा श्रुत्वा च तां वाचं जगतः कम्पकारिणीम् ॥
 घण्टादेव तदास्थानं भीतकम्पितमानसम् ।
 संजातं सिंहनादेन यथा हरिणयूथकम् ॥
 ततो धवलराजेन विमलं प्रति भाषितम् ।
 कुमार नैव कोऽपीह नरः प्रकृतिमातुषः ॥

तथाहि ।

महाविलसं पुरा चक्षुरधुना भास्कराधिकम् ।
 अथ दिदीप्यते वत्स तेजसा वक्त्रकोटरम् ॥
 अनेकरणसङ्घट्टभटकोटिविदारिणः ।
 श्रुत्वास्य भारतीं वत्स कम्पते मम मानसम् ॥
 तदेव न भवत्येव तावत्सामान्यमानवः ।
 देवः कथिदिद्यायातः प्रच्छन्नो मुनिवेषकः ॥

एवं च स्थिते ।

यावत्स तेजसा वत्स सर्वं भक्ष्यीकरोत्ययम् ।
 तावत्प्रसादयाम्येनं क्रोधान्धं मुनियुक्त्वम् ॥

विमलेनोक्तं ।

एवमेतन्न सन्देहः सम्यक्ज्ञातेन निश्चितम् ।

नैष सामान्यपुरुषो विषमः कोऽप्ययं महान् ॥

ततश्च

दूषणं प्रसाद्यतामेष यावच्चो याति विक्रियाम् ।

भक्तिपाद्या महात्मानः क्रियतां पादवन्दनम् ॥

तच्छ्रुत्वा विलसल्लोलकिरीटकटककुण्डलः ।

धावन्नुच्चैर्महाराजो मुनेः पादनतिं गतः ॥

ततो दृष्ट्वा महाराजं पतितं क्रमयोस्तथा ।

तथैव प्रणतं सूरैः सर्वं जनकदम्बकम् ॥

उक्तं च नरपतिना ।

क्षाम्यत्वेन महाभागो दोषमज्ञजनैः कृतम् ।

ददातु च प्रसादेन स्वीयं मे दिव्यदर्शनम् ॥

ततो यावन्नृपो भूमेरुत्याय पुनरीषते ।

तावत्स कौटुम्बसेन सल्लोकेन विलोकितः ॥

लोकमानन्दिसावण्यनिर्जिताभरविग्रहः ।

विलसद्दीप्तिविस्तारः साक्षादिव दिवाकरः ॥

अग्रेषल्ललोपेतः सर्वावयवसुन्दरः ।

निषण्णः कमले दिव्ये सत्कार्तस्वरभास्वरे ॥

अथ तं तादृशं वीक्ष्य कान्तरूपं मुनीश्वरम् ।

सनुपास्ते जना जाता विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ॥

परस्परं च जल्पितुं प्रवृत्ताः । यदुत

कथं वा तादृशः पूर्वं कथमेवंविधो ऽधुना ।

मूनमेय महाभागो देव एव न संग्रहः ॥

ततः कृत्वा गरेन्द्रेण क्षणाटे करकुब्जमक्षम् ।

स प्रष्टो भगवानेवं कस्त्वं भो नाथ कथ्यताम् ॥

मुनिह्वाच ।

यतिरस्मि महाराज न देवो नापि दानवः ।

विशेषयतिरूपं तु क्षिप्त्वा देवावगम्यते ॥

धवक्षराजेभोक्तं ।

यद्येवं किमिदं नाथ विहितं भवताहुतम् ।

ईदृशं रूपनिर्माणं पूर्वं बीभत्सदर्शनम् ॥

कृष्णवर्णादयो दोषा निजदेहविवर्तिनः ।

अस्माकं भवतादिष्टाः किं वा संचिन्त्य कारणम् ॥

कथं वा क्षणमात्रेण दिव्यरूपधरः परः ।

भगवान्नाथ संपत्तो मादृशां कृतविस्मयः ॥

तदिदं मे प्रसादेन सर्वनाथ निषेदये ।

मनोत्पन्नं मनोमध्ये महदत्र कुतूहलम् ॥

मुनिराह महाराज कृत्वा मध्यक्षमानधम् ।

कथ्यमानमिदं सर्वं समाकर्ष्य साम्प्रतम् ॥

इदं विरचितं पूर्वं मया रूपं गरेय्वर ।

निदर्शनार्थं जीवानां संसारोदरवर्तिनाम् ॥

यतः

एवं भूता इमे धर्मे जीवाः संसारवर्तिनः ।

तथापि न विजानन्ति स्वरूपं मूढमानसाः ॥

अतोऽमीषां प्रबोधार्थं तादृग् वीभत्सदर्शनम् ।
 दृष्टान्तभूतं भूतानां रूपं भूष निरूपितम् ॥
 सुनिवेशधरं तच्च यन्मया भूष निर्मितम् ।
 कृष्णवर्णादयो दोषा युष्माकं ये च योजिताः ॥
 तथापि कारणं भूष वर्ण्यमानं मया स्फुटम् ।
 विधाय निपुणां बुद्धिं धीर चित्ते ऽवधारय ॥
 सुनयो ये महात्मानो बुद्ध्याः सर्वज्ञदर्शने ।
 तपःसंयमयोगेन चालिताखिलकल्पाः ॥
 ते कृष्णवर्णा वीभत्साः क्षुत्पिपासादिपीडिताः ।
 क्षुष्टिनोऽपि बहिर्भूष सुन्दराः परमार्थतः ॥
 एते तु लोका राजेन्द्र ये सद्गर्भवहिष्कृताः ।
 गृहस्थाः पापनिरताः विषयामिषगृध्रवः ॥
 एते यद्यपि दृश्यन्ते नीरोगाः सुखनिर्भराः ।
 तथापि तत्त्वतो ज्ञेया दुःखिता रोगपीडिताः ॥

किं च ।

कृष्णवर्णादयो दोषा गृहिणां सन्ति ते यथा ।
 तथा न सन्ति साधूनां तदिदं ते निवेद्यते ॥
 बहिः कनकवर्णोऽपि पण्डितैः परमार्थतः ।
 अन्तः पापतमोलिप्तः कृष्णवर्णोऽभिधीयते ॥
 बहिरङ्गारवर्णोऽपि चित्ते स्फटिकनिर्मलः ।
 नरो विचक्षणैर्भूष स्वर्णवर्णोऽभिधीयते ॥
 एवं च कृष्णवर्णोऽपि साधुः संशुद्धमानसः ।

विज्ञेयः परमार्थेन स्वरूपवर्णो नराधिप ॥
 गृहस्थस्तु सदा भूप पापारम्भपरायणः ।
 हेमावदातदेशोऽपि विज्ञेयः कृष्णवर्णकः ॥
 अनेन परमार्थेन मयोक्तमिदमञ्जसा ।
 न कृष्णवर्णोऽहं श्लोका द्यूयमेव तथाविधाः ॥

तथा ।

संप्राप्तेरपि नो ह्यभिर्विषयैर्या नराधिप ।
 विद्वद्भिः परमार्थेन सा बुभुक्षा प्रकीर्तिता ॥
 तथा बुभुक्षिताः सर्वे भुवनोदरचारिणः ।
 अमी वराकाः सद्बुधैर्विकल्पा मूढजन्तवः ॥
 ते हि यद्यपि दृश्यन्ते दृष्टाः संपूरितोदराः ।
 तथापि तत्त्वतो ज्ञेया बुभुक्षाधामितोदराः ॥
 साधवस्तु महात्मानः सदा सन्तोषपोषिताः ।
 न पीक्षितास्तथा भूप भौमभावबुभुक्षया ॥
 तेन यद्यपि दृश्यन्ते विरक्तजठराः परम् ।
 तथापि तत्त्वतो ज्ञेयास्ते दृष्टाः स्वस्थमानसा ॥
 इदं कारणमाश्लोच्य बुभुक्षाताः पुरा मया ।
 द्यूयमुक्ता धरानाथ दृष्टश्चात्मा प्रकाशितः ॥

तथा ।

अनागतेषु भोगेषु योऽभिचापो नराधिप ।
 सा पिपासेति विज्ञेया भावकण्ठस्य शोषणी ॥
 तथा पिपासिताः सर्वे पिबन्तोऽप्युदकं जनाः ।

ये केचिद्रूप दृश्यन्ते जैनधर्मवहिष्कृताः ॥
 मुनयस्तु सदा धन्या भाविभोगेषु निःस्पृहाः ।
 तेनोदकं विनाप्येते पिपासादूरवर्तिनः ॥
 अतः पिपासिता यूयमहं तु न दृषादितः ।
 मयेदं कारणं मत्वा पुरा राजन्निवेदितम् ॥

तथा ।

अलभ्यमूलपर्यन्तो दोषचौरशताकुलः ।
 विषमो विषयव्यालो दुःखधूल्या प्रपूरितः ॥
 अयं नरेन्द्र संसारो विदग्धिर्भावचक्षुषा ।
 अध्वा निरीक्षितो घोरः खेदहेतुः शरीरिणाम् ॥
 एते च सततं जीवा गृहीत्वा कर्मशम्बलम् ।
 वहन्तो भवमार्गेऽथ न कुर्वन्त्युत्प्राणकम् ॥
 तेनामी जैनसद्धर्मरहिता मूढजन्तवः ।
 संसाराध्वमहाखेदखेदिताः सततं मताः ॥
 ततो यद्यपि दृश्यन्ते गृहे ग्रीतलमण्डपे ।
 तथापि तत्ततो ज्ञेया गच्छन्तः पथि ते सदा ॥
 मुनयस्तु सदा भूय विवेकवरपर्वते ।
 आरूढाः सतताह्लादे वर्तन्ते जैनसत्पुरे ॥
 तच्च चित्तसमाधानं मण्डपं हिमग्रीतलम् ।
 आधाद्य निर्लेतात्मानस्तिष्ठन्ति विगतश्रमाः ॥
 ततो यद्यपि दृश्यन्ते ते बहिः खेदनिःस्पृहाः ।
 विज्ञेयाः खेदनिर्मुक्तास्तथापि परमार्थतः ॥

तदिदं कारणं मत्वा भवन्तः खेदनिःसहाः ।
अहं तु नेति राजेन्द्र मया पूर्वं निवेदितम् ॥

तथा ।

क्रोधो मानसत्वा माया लोभयेति चतुर्विधः ।
तापः संसारिणां भूय सर्वाङ्गीणः सुदारुणः ॥
तेन दन्द्यमानास्ते तापाताः घततं मताः ।
यद्यपौह विलोक्यन्ते चन्दनादिविलेपिताः ॥
साधवस्तु महाराज संततं ज्ञान्तमानसाः ।
निष्कर्षाद्या महात्मानो निष्ठापाः पापसूदनाः ॥
ततो यद्यपि दृश्यन्ते ते बहिस्तापपौडिताः ।
तथापि परमार्थेन विज्ञेयास्तापदूरगाः ॥
इदमेव मया ज्ञात्वा यूयं तापादिताः पुरा ।
अहं तु नेति राजेन्द्र प्रतिज्ञातमग्रद्वया ॥

तथा ।

कुविकल्पलमिस्थानं मिथ्यात्वं भूय देहिनाम् ।
गलदास्तिक्यजाम्बालं कुष्ठमुक्तं मनीषिभिः ॥
विनाशयति तद्रूप बहुद्विवरनामिकाम् ।
घर्घराव्यक्तघोषं च नरं धत्ते मदोद्धतम् ॥
शमसंवेगनिर्वेदकारुण्यानि च मूलतः ।
हस्तपादसमान्येषां शाटयत्येव देहिनाम् ॥ ...
तेन मिथ्यालकुष्ठेन विद्वदुदेगहेतुना ।
आक्रान्ताः पृथिवीनाथ मद्रामी मूढजन्तवः ॥

ततो यद्यपि दृश्यन्ते सर्वावयवसुन्दराः ।
 तथापि भावतो ज्ञेयाः कृमिजालवताङ्गकाः ॥
 सम्यग्भावेन पूतानां मुनीनां पुनरीदृशम् ।
 कुष्ठं नास्त्येव तेनामी सर्वावयवसुन्दराः ॥

ततश्च ।

कथंचिदपि यद्येते बहिः कुष्ठसंमन्विताः ।
 भवेद्युर्भावतो भूप तथापि न तथाविधाः ॥
 अत एव मया पूर्वमिदमालोच्य कारणम् ।
 तथोक्ताः कुष्ठिनो यूयं नाहं कुष्ठीति चोदितम् ॥

तथा ।

परेषु द्वेषदुष्टानां समृद्धिं वीक्ष्य देहिनाम् ।
 ईर्ष्या या जायते भूप सा शूलमभिधीयते ॥
 ईर्ष्याशूलेन चाक्रान्ताः परेषां व्यसने चमाः ।
 द्वेषाघाताः प्रकुर्वन्ति वक्त्रभङ्गं पुनः पुनः ॥
 तच्च नास्ति महाशूलं मुनीनां धरणीपते ।
 सर्वत्र समचित्तास्ते वीतद्वेषा हि साधवः ॥
 इदं कारणमाश्रित्य शूलाक्रान्ताः पुरा मया ।
 यूयमुक्तास्तथात्मा च शूलहीनः प्रकाशितः ॥
 अनादिभवचक्रे ऽत्र यथा भूताः कथंचन ।
 तथाद्यापि प्रवर्तन्ते सदामी भूप जन्तवः ॥
 कदाचिच्च पुनः प्राप्तं विद्याजग्न मनोहरम् ।
 नैतैर्विवेकतारुण्यं न मृता भावमृत्युभा ॥

जराजीर्णास्ततो भूय यावत्संसारजीविनः ।
 जन्तवोऽनन्तदुःखास्त्रीवस्त्रीपलितसंगताः ॥
 बहिस्ते तरुणाकारं धारयन्तोऽपि भानवाः ।
 विज्ञेयास्तत्त्वतो भूय जराजीर्णकपोलकाः ॥
 साधुभिर्भूषते स्वं विद्याजगन् मनोहरम् ।
 प्राप्तं विवेकतारुण्यं दीक्षासम्भोगसुन्दरम् ॥
 अप्राप्य तां जरां घोरां तारुण्ये वर्तमानकाः ।
 तथा च ते मरिष्यन्ति यथोत्पत्तिर्न जायते ॥
 अतः सर्वे जराजीर्णा ये भवे दीर्घजीविनः ।
 जन्तस्तु यौवनारूढाः कर्मनिर्दलनचमाः ॥

तथा ।

यतोऽमी देहिनो मूढा रागघन्तापतापिताः ।
 तेनोच्यन्ते मया भूय महाज्वरविवाधिताः ॥
 सत्साधूनां पुनर्नैवं रागगन्धोऽपि विद्यते ।
 ते बहिर्ज्वरवन्तोऽपि विज्ञेयास्तेन विज्वराः ॥

तथा ।

यत् कृत्यं सदनुष्ठानं तच्च कुर्वन्ति मूढकाः ।
 वारिता अपि कुर्वन्ति पापानुष्ठानमध्वसा ॥
 ततोऽमी जगतीनाथ येऽपि पण्डितमानिनः ।
 सोन्मादा इति विज्ञेयास्तेऽपि भावेन देहिनः ॥
 सदनुष्ठानरक्तानां साधूनां पुनरौदृशः ।
 नोन्मादोऽस्ति धरानाथ तस्मात्ते शुद्धबुद्धयः ॥

जराजीर्णा रुजाक्रान्ताः सोन्मादा इति तत्पुरा ।

यूयं नाहमिति प्रोक्तं सर्वमेतेन हेतुना ॥

तथा ।

पश्यन्तोऽपि विशालेन चक्षुषा बहिरञ्जसा ।

अन्तर्वसुंधरानाय कामान्धा मूढजन्तवः ॥

विकलाद्या मया पूर्वं तेनामी परिकीर्तिताः ।

साधूनां विकलाक्षत्वं कामजन्यं न विद्यते ॥

अतो यद्यपि दृश्यन्ते ते बहिर्नष्टदृष्टयः ।

तथापि साधवो नैव विकलाद्या नराधिप ॥

तेनामी जन्तवः प्रोक्ता विकलाद्या मया पुरा ।

आत्मा प्रकाशितो भूप सज्जाचक्षारुसौचनः ॥

राजन्नेते परायत्ता यथा गेहस्थजन्तवः ।

साधवस्त्वपरायत्तास्तथा ते कथ्यतेऽधुना ॥

निःस्वेहं परमार्थेन भिन्नकर्मविनिर्मितम् ।

इदं कलत्रपुत्रादि तत्पौषणसदोद्यताः ॥

अदृष्टपरमार्थानामत्यन्तं मनसः प्रियम् ।

तत्त्वभूतमिदं तेषां मूढानां प्रतिभासते ॥

तत्सदर्थं क्लियन्ते दासाः कर्मकरा यथा ।

राक्षौ दिवा च मोहेन पशुभूता वराककाः ॥

आहारयन्ति न स्वस्या राक्षौ निद्राविवर्जिताः ।

चिन्तयाकुक्षिता नित्यं धनध्यानपरायणाः ॥

तदेवं ते कुटुम्बस्य सदैवादेशकारिणः ।

परायत्ता न जानन्ति परमार्थममेधसः ॥

तथाहि ।

माता भ्राता पिता भार्या दुहिता पुत्र इत्यपि ।

सर्वेऽपि जन्तवो जाता निरादिभवचक्रके ॥

ततो विज्ञातसङ्गावः को हि नाम सकर्णकः ।

तदायत्तो भृशं भूत्वा स्वकार्यं हारयेन्नरः ॥

अत एव महात्मानस्तत्कलषादिपञ्चरम् ।

संपरित्यज्य निःश्रेयं जाता निःसङ्गबुद्धयः ॥

त एव ह्यपरायत्तास्त एव कृतिनो नराः ।

त एव स्वामिनो भूप सर्वस्य जगतोऽनुधाः ॥

गुरुणां ते परायत्ता भवन्तोऽपि महाधियः ।

निर्मुक्ता गृहपात्रेण तस्मादत्यन्तमुत्कृष्टाः ॥

इदं च हृदये कृत्वा कारणं मानवेश्वर ।

धूयमुक्ताः परायत्ता मयात्मा तदिलक्षणः ॥

तथा ।

ये च तेऽष्टौ मया पूर्वमृषिकाः संप्रकाशिताः ।

विद्धि तान्यष्ट कर्माणि दुःखदानीह देहिनाम् ॥

ते धाम्नी सततं जीवाः कदर्थन्ते मुहुर्मुहुः ।

दानपक्षिकैर्भूष कर्मभिल्लीप्रदारुणैः ॥

बुभुक्षिताः कचिद्हीना धार्यन्तेऽत्यन्तविह्वलाः ।

कचिद्गाढं प्रपीदन्ते चिन्ता नरककोष्ठके ॥

साधूनामपि ते सन्ति षण्णिकाः किं तु नो तथा ।

कदर्थनं प्रकुर्वन्ति शूद्रप्रायमृणं यतः ॥ ..
 शोधयन्ति च ते नित्यं साधवः कृतनिश्चयाः । ..
 क्षणं तत्तेन ते तेषामृणिका नैव बाधकाः ॥ ..
 क्षणार्दिता मया पूर्वं यूयमेतेन हेतुना । ..
 प्रोक्ता भूय तथात्मा च क्षणमुक्तः प्रकाशितः ॥ ..
 यथा च प्रचलायन्ते भावतोऽमौ नरेश्वर । ..
 जैनधर्मवर्हिर्भूता जन्तवस्तस्मिन्नामय ॥ ..
 दुरन्तः कर्मसन्तानो घोरः संसारसागरः । ..
 रौद्रा रागादयो दोषास्तरुणं देहिनां मनः ॥ ..
 चतुल्लेखेन्द्रिययामो दृष्टमष्टं च जीवितम् । ..
 चला विभ्रतयः सर्वा देहस्य क्षणभङ्गुरः ॥ ..
 शत्रुः प्रमादो जीवानां दुस्तरः पापसञ्चयः । ..
 असंयतत्वं दुःखाय भीमो गरककूपकः ॥ ..
 अनित्याः प्रियसंयोगा भवन्त्यप्रियसङ्गमाः । ..
 क्षणरक्तविरक्ताश्च योषितो मित्रबान्धवाः ॥ ..
 उषो मिथ्यात्ववेतालो जरा करविवर्तनी । ..
 भोगाश्चानन्तदुःखाय दारुणो मृत्युभूधरः ॥ ..
 एतत्सर्वमनालोच्य कृत्वा पादप्रसारिकाम् । ..
 विवेकचक्षुः संमील्य स्वपन्ति ननु जन्तवः ॥ ..
 महाघुरघुरारावं कुर्वन्तो नष्टचेतनाः । ..
 कथंचिन्न प्रबुध्यन्ते शब्दैरपि विवेकिनाम् ॥ ..
 विषुद्धा अपि कृच्छ्रेण घूर्णमानेन चक्षुषा । ..

भूयो भूयः स्वपन्थेव ते महामोहनिद्रया ॥

अन्यच्च ।

कुतो वयं समायाताः प्रापिताः केन कर्मणा ।

कागताः क्व च यास्यामो विदन्त्येतन्न मूढकाः ॥

ततो यद्यपि दृग्गन्ते वल्लगमानाः पृथग्जनाः ।

तथापि तत्त्वतो भूप विज्ञेयाः प्रचलायिताः ॥

साधूनां पुनरेषा भो महामोहतमोमयी ।

निद्रा नास्त्येव धन्यानां तेन ते नित्यजागराः ॥

सर्वज्ञागमदीपेन साधवस्ते महाधियः ।

गत्यागती प्रपश्यन्ति स्तब्धान्तेषां च देहिनाम् ॥

ततश्च ।

ते बहिर्निद्रया भूप सुप्ता अपि कथंचन ।

असुप्ता इति विज्ञेया विवेकोन्मीलितेक्षणाः ॥

इदमेव मया सर्वं संचिन्त्य हृदये पुरा ।

दूयं भोः प्रसन्नायध्वे नाहमित्येव भाषितम् ॥

तथा ।

दूयमेव न जानीय स्वरूपं मोहनिद्रिताः ।

मम प्रत्यक्षमेवेदं विवेकस्फुटचक्षुषः ॥

अन्यच्चैवं व्यवस्थिते ।

ये सद्ब्रह्मबहिर्भूतास्त एव परमार्थतः ।

देहिनो भूप विज्ञेया दारिद्र्याक्रान्तमूर्तयः ॥

तथाहि ।

ज्ञानदर्शनचारित्र्यवीर्यादीनि नरेश्वर ।
 न सन्ति भावरत्नानि तेषां पापहतात्मनाम् ॥
 तान्येव धनसाराणि तान्येवैश्वर्यकारणम् ।
 तान्येव सुन्दराणीह तैर्विना कीदृशं धनम् ॥
 अतस्तै रहिता येऽत्र दृश्यन्ते धनपूरिताः ।
 विज्ञेयास्तोऽपि राजेन्द्र निर्धनाः परमार्थतः ॥
 तत्साधूनां पुनस्तानि भावरत्नानि भूपते ।
 चित्तापवरके नित्यं जाज्वल्यन्ते महात्मनाम् ॥
 अतस्ते धनिनो धन्यास्त एव परमेश्वराः ।
 ते शक्ता सुवन्स्यापि पोषणे नास्ति संशयः ॥
 मलिना मलिनैर्भूष बहिर्बोवखण्डकैः ।
 अस्त्राबुद्धिस्ता दृश्यन्ते दरिद्रा इव सुगन्धकैः ॥
 तथापि परमार्थेन ते महारत्ननायकाः ।
 विज्ञेयाः पण्डितैर्भूष मुनयः परमेश्वराः ॥

किं च ।

द्रवणाद्द्रवकोटीश्च पातयन्ति स्वतेजसा ।
 यदि कार्यं भवेत्ताभिलेखां भूष महात्मनाम् ॥
 अतः स्वकीयं दारिद्र्यमनालोच्य भवादृशैः ।
 महाधनोऽपि मादृचः कथमुक्तो दरिद्रकः ॥
 मलिनोऽपि स एवात्र यः कर्ममलपूरितः ।
 बहिः चास्त्रितमद्गात्रवस्तोऽपि जगतौपते ॥
 तुषारहारगोक्षीरनिर्मलीमममानमः ।

वह्निर्मलधरोऽप्यथ निर्मलो मानवेश्वर ॥
 तदिदं भावमालिन्यमविचार्यात्मनि स्थितम् ।
 अहं हा हसितः केन कारणेन पुरा जनाः ॥
 सुभगोऽपि जगत्पथं सद्धर्मनिरतो नरः ।
 विवेकिनां समस्तानां यस्मादत्यन्तवल्लभः ॥
 सुरासुरसमायुक्तं जगदेतच्चराचरम् ।
 बन्धुभृतं हि वर्तेत सद्धर्मगतचेतसाम् ॥
 तस्मात्साधुः सदाचारो लोके सौभाग्यमर्हति ।
 तच्च ये कुर्वन्ते द्वेषं पापिष्ठास्ते नराधमाः ॥
 पुमानधर्मभूयिष्ठो दुर्भगो भावतो मतः ।
 निन्दन्ति तं यतः सर्वे महाराज विवेकिनः ॥
 तस्मात्पापे रतः प्राणौ लोके दौर्भाग्यमर्हति ।
 तमप्यथ प्रशंसन्ति ये ते पापा नराधिप ॥

एवं च स्थिते ।

धार्मिको मुनिवेषेण प्रकटोऽपि पुरा जनैः ।

दुर्भगैः सुभगोऽप्यस्मि केन कार्येण निन्दितः ॥

एवं च स्थिते महाराज य इमे जिनवचनान्मृतवद्भिर्भूताः
 संसारोदरवर्तिनो जन्तवोऽनवरतं वराका बध्यन्ते दृढकर्मसन्तान-
 रज्ज्वा पीद्यन्ते विषयासन्नोपबुध्या शय्यन्ति विषयाशापिपासया
 खिद्यन्ते निरन्तरभवचक्रभ्रमणेन सततोपतप्ताः कषायघर्षोसणा
 गृह्यन्ते मिथ्यात्ममहाकुष्ठेन तुद्यन्ते परेयांशूलेन जीर्यन्ते दीर्घ-
 संसारावस्थानेन दन्दह्यन्ते रागमहाज्वरेण अन्धीक्रियन्ते कामकाच-

पटलेन आक्रम्यन्ते भावदारिद्रेण अभिभूयन्ते जराराक्षसा आच्छा-
 दन्ते मोहतिमिरेण आकृष्यन्ते हृषीकतुरङ्गमैः पापच्यन्ते क्रोध-
 तीव्रवह्निना अवष्टभ्यन्ते मानमहापर्वतेन वेद्यन्ते मायाजालिकया
 ह्राव्यन्ते लोभसागरञ्जवेन परिताप्यन्त इष्टवियोगवेदनया दोदूयन्ते
 ऽनिष्टसङ्गमतापेन दोषायन्ते कालपरिणतिवशेन तन्तम्यन्ते कुटुम्ब-
 पोषणपरायणतया कदर्थ्यन्ते कर्मदानग्रहणिकैः अभिद्रूयन्ते महा-
 मोहनिद्रया कवलौकिक्यन्ते मृत्युमहामकरेणेति, त इमे महाराज
 जन्तवो यद्यपि शृण्वन्ति वेणुवीणामृदङ्गकाकलीगीतानि पश्यन्ति
 विभ्रमविम्बोककारिमनोहारिरूपाणि आस्वादयन्ति सुसंस्कृतकोम-
 लपेशलक्षद्वयेष्टविशिष्टाहारप्रकारजातं आजिघ्रन्ति कर्पूरागुरुकस्तूर-
 रिकापारिजातमन्दारनमेरुहरिचन्दनसन्तानकसुमनोहरकोष्ठपुट-
 पाकादिगन्धजातं आलिङ्गन्ति कोमलललितललनाढ्यादिस्पर्शजातं
 तथा ललन्ते सह स्निग्धमिषट्वन्देन विलसन्ति मनोरमकाननेषु
 विहरन्ति यथेष्टचेष्टया क्रीडन्ति नानाक्रीडाभिः भवन्ति सुखा-
 भिमानेनानाख्येयसवशनिर्भरा निमीलिताद्याः तथाप्यमीषां जन्तूनां
 क्षेत्ररूप एवायं यथासुखानुश्रयः । एवंविधविविधदुःखहेतुशतघात-
 पूरितामां हि महाराज कौटुम्भं सुखं का वा मनोनिर्दृतिरिति ।

तदिमे दुःखपूरेण पूरिताः परमार्थतः ।

मोहादेवावगच्छन्ति जन्तवः सुखमात्मनः ॥

याधैर्विलुप्यमानस्य शक्तिनाराचतोमरैः ।

यत्सुखं हरिणस्येह तत्सुखं भृष गेहिनाम् ॥

गलेन गृह्यमाणस्य निर्भिन्ने तालुमर्मके ।

यत्सुखं मूढमीनस्य तत्सुखं भूप गेहिनाम् ॥

एतावदुःखमद्वातपातनिर्भिन्नमस्तकाः ।

सद्गुणरहिता भूप गेहिनो नारकोपमाः ॥

सत्साधूनां पुनर्भगवतां महाराज नम्रान्देवामौ पूर्वोदिताः सर्वे
ऽपि क्षुद्रोपद्रवाः । यतस्तेषां भगवतां प्रनष्टं मोहतिमिरं आविर्भूतं
सम्यग्ज्ञानं निवृत्तः सर्वबाधविशेषः परिणतं सन्तोषामृतं व्यपग-
ता दुष्टक्रिया च्युतिप्रयाया भववक्षरी खिरौभूतो धर्ममेघसमाधिः ।
तथा गाढानुरक्तमन्तरङ्गमन्तःपुरं । यतस्तेषां भगवतां सन्तोष-
दायिनी धृतिसुन्दरी चित्तप्रसादहेतुः अद्वा आस्थादकारिणी
सुखासिका निर्वाणकारणं विविदिषा प्रमोदविंधायिनी विज्ञप्तिः
सद्बोधकारिणी मेधा प्रमदातिरेकनिमित्तमनुप्रेक्षा अनुकूलचा-
रिणी मैत्री अकारणवत्सला कक्षणा सदानन्ददायिनी मुदिता
सर्वोद्दिगघातिनी उपेक्षेति ।

तदेताभिः समायुक्ताः सुन्दरीभिर्मन्दैश्चर ।

दृष्टाभिर्दृढरक्ताभिर्मोदन्ते ते मुनीश्वराः ॥

संसारसागरोत्तीर्णं निर्वाणसुखसागरे ।

निमग्नं ते सदात्मानं मन्यन्ते मुनिपुङ्गवाः ॥

नेन्द्राणां तत्र देवानां नापि तच्चक्रवर्तिनाम् ।

सद्ज्ञानपरिपूतानां यत्सुखं शान्तचेतसाम् ॥

ये स्वर्केऽपि महात्मानो वर्तन्ते देहपञ्चरे ।

परा इव सुखं तेषां भूप कः प्रष्टुमर्हति ॥

संसारगोचरातीतं यत्सुखं वेदयन्ति ते ।

त एव यदि जानन्ति रसं तस्य न चापरे ॥
 एवं व्यवस्थिते राजन् दुःखिभिः सुखपूरितः ।
 परमार्थमनालोच्य निन्दितोऽस्मि मुधा जनैः ॥
 किं वा सुखाभिमानेन यूयमेवं विनाटिताः ।
 न लक्ष्यथ राजेन्द्र परमार्थसुखं परम् ॥

नृपतिरुवाच । भगवन्

यद्येवं विषया दुःखं प्रशमः सुखमुत्तमम् ।
 तदेष लोकः सर्वोऽपि कस्मान्नेदं प्रबुध्यते ॥
 मुनिराह महाराज महामोहवशादिदम् ।
 न बुध्यते जनस्तत्त्वं यथासौ वठरो गुरुः ॥

धवलराजेनोक्तं । भदन्त कोऽसौ वठरगुरुः कथं चासौ न
 बुध्यते स्म तत्त्वं । बुधसूरिराह । महाराजाकर्णय ।

अस्ति भवो नाम विस्तीर्णो ग्रामः । तस्य च मध्ये स्वरूपं नाम
 शिवायतनं । तच्च सदा पूरितमनर्घेयरत्नैः शृतं मनोज्ञैर्विविध-
 खण्डखाद्यकैः समायुक्तं द्राक्षापानादिपानकैः समृद्धं धनेन निश्चितं
 धान्येन संपन्नं हिरण्येन पर्याप्तं कनकेन अन्वितं वरचेल्लेन पुष्ट-
 सुपस्करेण ।

सर्वथा सर्वसामग्र्या संयुक्तं सुखकारणम् ।

तद्देवमन्दिरं शैवं तुङ्गं स्फटिकनिर्मलम् ॥

तत्र च शिवभवने तस्य स्वामी सारगुरुर्नाम शैवाचार्यः स-
 कुटुम्बकः प्रतिवसति । स चोन्मात्तको हितमपि वत्सलमपि सुन्दर-
 मपि तदात्मीयं कुटुम्बकं न पालयति न च जानीते तस्य स्वरूपं

न लक्षयति तां शिवभवनसमृद्धिं । ततो विज्ञातमिदं तस्य
चेष्टितं तद्वामवासिभिस्तस्करैः । ततो धूर्ततया तैरागम्य कृता तेन
भौतेन सह मैत्री । तस्य चोन्मत्तकतयैव ते तस्कराः सुन्दरा वत्सला
हितकारिणो वल्लभाश्च प्रतिभासन्ते । ततोऽपकर्णं तदात्मैयं
कुटुम्बकं तैरेव सार्धमनवरतं विलसन्नास्ते । ततोऽसौ वारितो
माहेश्वरैः । यथा भट्टारक चौराः खल्वेते मा कार्षीरमौभिः सह
सम्पर्कमिति । स तु न शृणोति तद्वचनं । ततो मूर्ख इति मत्वा
तैर्माहेश्वरैः सारगुरुरिति नामापहृत्य तस्य वठरगुरुरिति नाम-
स्थापितं । परित्यक्तं च सर्वमाहेश्वरैर्धूर्ततस्करपरिकरितं तन्नि-
जभावमापन्नं वठरगुरुमुपलभ्य तद्देवमन्दिरं । ततो लब्धप्रसंगैर्धूर्त-
तस्करैर्योगदानेन तस्य वर्धितो गाढतरमुन्मादो वशीकृतं शिवाय-
तनं अभिभूतं तत्कुटुम्बकं चित्रं मध्यापवरके तालितं तस्य द्वारं ।
ततो वशीभूतमस्माकं सर्वमिति मत्वा तुष्टचित्तैस्तैरेकः स्थापितो
महाधूर्तस्तस्कारो गायकः । ततः कृततालारवास्तस्यापतस्तं वठरगुरुं
नाठयन्तस्त्रिष्ठान्ति । गायन्ति चेदं गीतकं । यदुत ।

धूर्तभावमुपगम्य कथंचिद्दृष्टो जना

वक्ष्यध्वमपि मित्रजनं हतभोजनाः ।

मन्दिरेऽत्र वठरस्य यथेष्टविधायका

एत एत ननु पश्यथ वयमिति नायकाः ॥

कचित्पुनरेवं गायन्ति । यदुत ।

वठरो गुरुरेष गतो वशतां

वसतिं वयमस्य सरत्नगताम् ।

निजधूर्ततया प्रकटं जगतां

खादेम पिबेम च हस्तगताम् ॥

स पुनरधन्यो वठरगुरुर्न लचयति तामात्मविडम्बनां नाव-
बुध्यते निजकुटुम्बव्यतिकरं न जानीते समृद्धशिवायतनहरणं नाव-
गच्छति तेषां रिपुरूपाणां मन्यते च महामित्रभावं । ततो दृष्ट-
तुष्टो राज्ञौ दिवा च तेषां तस्कराणां कुटुम्बस्य मध्यगतो नृत्य-
ब्राह्मे । तत्र च घामे चत्वारः पाटकाः प्रतिवसन्ति । तद्यथा ।
जघन्योऽतिजघन्य उत्कृष्ट उत्कृष्टतरश्चेति । ततोऽसौ वठरगुरुर्वृ-
भुक्षाद्यामस्तान् भोजनं याचते । ततस्तैः समर्पितं तस्य तस्करैर्म-
हाघटकपर्परां चर्चितो मणौपुण्ड्रकैरभिहितश्च । वयस्य गुरो भिचा-
मट । विहितमेव तत्तेन । ततस्तैः परिवेष्टित एव गतोऽसौ
तत्रातिजघन्यपाटके भिक्षार्थं । ततो गृहे गृहे नृत्यन्मसौ वेष्टित-
स्तैर्विहिततालारवैर्विचरितुं प्रयत्नः । संज्ञितास्तस्करैः पिङ्गलोकाः
यथा चूर्णयन्तेन । ततस्तैः किं कृतं ।

यष्टिमुष्टिमहालोष्टप्रहारैस्ताडितो भृशम् ।

स वराको रटन्मुसैः कृतान्तरिव दारुणैः ॥

अनुभूय महादुःखं चिरं भिचाविवर्जितः ।

निर्गतः पाटकाक्षमात्ततोऽसौ भग्नकर्परः ॥

ततः समर्पितं तैस्तस्करैस्तस्य शरावं । नीतस्तत्र जघन्यपाटके ।
तत्रापि न लभते भिचां बाध्यते पिङ्गजनेन ।

ततस्तत्रापि पर्यव्य चिरं भग्नैः शरावके ।

उत्कृष्टपाटके नीतस्तैर्दत्त्वा ताघभाजनम् ॥

तथासौ विरलां भिचां लभते कायया तथा ।
यथायं देवगेहस्य रत्नपूर्णस्य नायकः ॥
कदर्थ्यते च तत्रापि पिङ्गलोकेस्तथा परैः ।
अथान्यदा क्वचित्तस्य भग्नं तत्तामभाजनम् ॥
तत्र भग्ने पुनः पात्रे दत्त्वा राजतभाजनम् ।
तथैव वेष्टितश्चौरैर्नीतोऽसौ तुर्यपाटके ॥
तत्र चात्यन्तविख्यातः किलायं रत्ननायकः ।
ततः सुसंस्कृतां भिचां लभतेऽसौ गृहे गृहे ॥
एवं ते तस्करास्तेषु पाटकेषु पुनः पुनः ।
भ्रमयन्त्येव तं भौतं नाटयन्तो दिवानिशम् ॥
हसन्तश्चूर्णयन्त्यश्च वस्त्रगमाना गृहे गृहे ।
कृततालास्वाद्या दृष्ट्वा नानारूपैर्विडम्बनैः ॥
स तथा क्रियमाणोऽपि तस्करैर्वठरो गुरुः ।
भिक्षामात्रेण दृष्टात्मा वस्त्रगते पूरितोदरः ॥

गायति च । कथम् ।

अतिवत्सलको मम मित्रगणः
सुहृते विनयं च समस्तजनः ।
तदिदं मम राज्यमहो प्रकटं
भ्रियते जटारं सुधया विकटम् ॥

आत्मानं मन्यते मूढो भग्नं च सुखसागरे ।

द्वेष्टि तस्करदोषाणां कथकं स जडो जनम् ॥

न पुनरसौ वराको वह्निर्भाषितं रत्नादिसृष्ट्यादात्मौघभवना-

च्यावितमचुरक्तसुन्दरनिजकुटुम्बात् पातितं दुःखसमुद्रे शोच्यमा-
त्मानमाकलयतीति ॥

तदेष महाराज निवेदितस्ते मया वठरगुरुर्येन सदृशोऽयं
लोक इति ॥ नृपतिराह । कथमेतत् । भगवतोक्तं । आकर्ण्य ।

यामोऽत्र भूप संसारो विस्तीर्णस्तस्य मध्यगम् ।
स्वरूपं जीवलोकस्य विज्ञेयं शिवमन्दिरम् ॥
तदेव ज्ञानवीर्यादिरत्नपूरैश्च पूरितम् ।
संपूर्णं सर्वकामैश्च परमानन्दकारणम् ॥
जीवलोकस्य तत्त्वामी भौताचार्यो निगद्यते ।
तस्य स्वाभाविकाः सर्वे ये गुणास्तत्कुटुम्बकम् ॥
तत्तु स्वाभाविकं तस्य सुन्दरं चित्तकारि च ।
तथापि जीवलोकस्य न चित्ते प्रतिभासते ॥
सोऽयं लोकः सदोन्मत्तः कर्मयोगेन वर्तते ।
न जानीते निजं रूपं गुणरत्नादिपूरितम् ॥
रागादिदोषाः सर्वेऽपि तत्कराः परिकीर्तिताः ।
न एव हि महाधूर्ता जीवलोकस्य वञ्चकाः ॥
सुदृढस्ते प्रभासन्ते जीवलोकस्य वल्लभाः ।
ते च गाढं प्रकुर्वन्ति कर्मोन्मादस्य वर्धनम् ॥
ते स्वरूपं वशीकृत्य जीवलोकस्य ये गुणाः ।
कुटुम्बमन्तस्तत्त्विभ्या चित्तदारं निरुन्धते ॥
तदेवं ते धरानाथ गुणसम्भारपूरितम् ।
स्वरूपं जीवलोकस्य क्षत्वा मन्दिरसन्निभम् ॥

अभिभूय तिरोधाय तस्य भावकुटुम्बकम् ।
 दृढदूतोपमं राज्ये महामोहं निधाय च ॥
 रागादिदोषाः सर्वेऽपि तस्याग्रे दृष्टमानसाः ।
 तं लोकं वर्धितोन्मादं नाटयन्ति वशीकृतम् ॥
 स एष श्रूयते भूप महाकोलाहलः सदा ।
 गीततालरवोन्मिश्रः कृतो रागादितस्करैः ॥
 माहेश्वरास्तु विज्ञेयास्ते जौवा जैनदर्शने ।
 प्रबुद्धास्ते हि तं लोकं वारयन्ति चणे चणे ॥

कथं ।

जीवलोक न युक्तस्ते सङ्गते रागादितस्करैः ।
 सर्वस्वहारका दुष्टास्तवैते भावश्चचवः ॥
 स तु कर्ममहोन्मादविह्वलीभूतचेतनः ।
 हितं तत्तादृशं वाक्यं जीवल्लोकोऽवमन्यते ॥
 सुन्दराः सुचदो धन्या ममैते हितहेतवः ।
 एवं हि मन्यते मूढो रागादीनेष भावतः ॥
 ततो माहेश्वराकारैः स सारगुरुसन्निभः ।
 तैर्ज्ञातितत्त्वैर्मूर्खत्वादठरो गुरुव्यथते ॥
 तं लोकभौतं विज्ञाय दृतं रागादितस्करैः ।
 जैनमाहेश्वरास्तस्य त्यजन्ति शिवमन्दिरम् ॥
 यथा च याचितास्तेन चुधावामेण भोजनम् ।
 ते तस्कराः करे दत्तं तैस्तस्य घटकर्परम् ॥
 विलिप्तश्च मणीपुण्ड्रैर्नीतो भिच्छाटनेन सः ।

तदिदं जीवलोकेऽपि समानमिति गृह्यते ॥

तथाहि ।

भोगाकांक्षानुधात्तामो जीवलोकोऽपि वर्तते ।

रागादीनेष यत्नेन याचते भोगभोजनम् ॥

ततस्तेऽपि भवग्रामे भिन्नाटनविधिस्तथा ।

निःसारयन्ति दर्पिष्ठास्तं लोकं भौतसन्निभम् ॥

कथम् ।

कृष्णपापमघौलेपपुण्ड्रकैर्गाढवर्चितम् ।

विशालनरकायुष्कवितीर्णघटकर्परम् ॥

तिर्यङ्नारकमानुष्यदेवसम्बन्धिनो भवाः ।

विज्ञेयास्ते भवग्रामे चलारः पाटकास्तथा ॥

जघन्यातिजघन्यौ द्वौ तत्राद्यौ परिकीर्तितौ ।

चतुर्दशौ मानुषो ज्ञेयस्तथोत्कृष्टतरः परः ॥

कर्परं च शरावं च ताम्रं राजतमेव च ।

भाजनं लोकभौतस्य तदायुष्कमुदाहृतम् ॥

स एष जीवलोकस्तीर्वेष्टितो भावतस्करेः ।

पापात्मा नरकं यायादाद्यपाटकसन्निभम् ॥

तत्रासौ याचमानोऽपि नाश्रुते भोगभोजनम् ।

घोरेनरकपाक्षैश्च पीड्यते पिङ्गसन्निभैः ॥

तौमानन्तमहादुःखसहातमनुभूय च ।

आयुष्ककर्परे भग्ने निगच्छेच्च ततः क्वचित् ॥

अथ तिर्यग्भवं प्राप्य द्वितीयमिव पाटकम् ।

ततोऽसौ पर्यटेत च भोगभोजनलम्पटः ॥
 अथ तत्रापि नैवासौ लभते भोगभोजनम् ।
 क्षुदादिषिङ्गलोकेन केवलं परिपीड्यते ॥
 पुनश्च तिर्यगायुष्के कचिन्निष्ठां गते सति ।
 तृतीयपाटकाकारं मानुष्यकमवाप्नुते ॥
 अथ तत्र भवेदस्य पुण्यलेशः कथंचन ।
 आन्तरैश्वर्ययुक्ते सा ह्याथा परिकीर्तिता ॥

ततश्च ।

या ह्याथास्य महाराज सा पुण्यलवलक्षणा ।
 तथा हि जीवल्लोकोऽत्र लभते भोगभोजनम् ॥
 तथा मनुष्यभावेऽपि राजदायदतस्करैः ।
 रागादिभिश्च पीड्येत धूर्ताक्रान्तसन्निभैः ॥
 स तावभाजनाकारे मरायुष्केऽतिलङ्घिते ।
 गच्छेद्देवभवं लोकसुर्यपाटकसन्निभम् ॥
 अन्तरङ्गमहारत्नच्छाया तत्र गरीयसी ।
 नरेन्द्र जीवलोकस्य देवल्लोके विभाव्यते ॥
 ततस्तत्र भवे भूरि लभते भोगभोजनम् ।
 दधानो राजताकारममरायुष्कभाजनम् ॥
 एवमेव महाराज लोकभौतो दिवानिशम् ।
 बुभुक्षितो भवयामे वम्भुमीति पुनः पुनः ॥
 उन्मत्तः कर्मयोगेन पापमय्या विलेपितः ।
 रागादिभिः कृतारावैर्वेष्टितो धूर्ततस्करैः ॥

हसन् गायन् रटसुचैर्नृत्यनुदामलीलया ।
 तेषु तेषु महाराज योनिगेहेषु क्षिण्डते ॥
 यथा च हृदये तुष्टः स भौतो भिचया तया ।
 वराको नैव जानीते क्षतं रत्नभूतं गृहम् ॥
 अभिभूतं कुटुम्बं च सुन्दरं गाढवत्सलम् ।
 न लक्षयति चात्मानं दुःखसागरमध्यगम् ॥
 केवलं मोहदोषेण संतुष्टः सुखनिर्भरः ।
 वषगमानो जने गाढं करोत्यात्मविडम्बनम् ॥
 तथायमपि राजेन्द्र जीवलोकः कथंचन ।
 संसारे यद्यवाप्नोति तुष्टं वैषयिकं सुखम् ॥

तथा ।

इन्द्रलं विबुधत्वं वा राज्यं रत्नधनादिकम् ।
 पुत्रं कलत्रमन्यदा लभते यदि किंचन ॥
 ततोऽलौकाभिमानेन किलाहं सुखनिर्भरः ।
 मौलभिःसुन्दमन्दाचो न चेतयति किंचन ॥

ततश्च ।

अक्षो सुखमक्षो स्वर्गो धन्योऽहमिति भावितः ।
 एवं विचेष्टते भूप यथायं तावको जनः ॥
 अनन्तदर्शनज्ञानवीर्यान्नादादिभिः सदा ।
 भावरत्नैर्मृतं त्वात्मस्वरूपं नावबुध्यते ॥
 वराको न च जानीते यथेदं भावतस्करैः ।
 क्षतं रागादिभिर्मैत्र्यस्वरूपं मन्दिरपमम् ॥

क्षमामार्दवमत्यादिरूपं भावकुटुम्बकम् ।
 न चायं बुध्यते लोकः सुन्दरं हितवत्सलम् ॥
 इदं च न विजानीते चित्तापवरके यथा ।
 अमीभिरेव रागाद्यैरभिभूय तिरोहितम् ॥
 ततोऽयं तादृशैश्वर्यादनन्तानन्ददायिनः ।
 भ्रंशितः सुखहेतोश्च कुटुम्बात्तैर्वियोजितः ॥
 क्षिप्तश्चात्र भवषामे दुःखसङ्गतपूरिते ।
 तथापि लोको रागादीन् वयस्थानिव मन्यते ॥
 भिन्नाभूतमिदं लब्ध्वा तथा वैषयिकं सुखम् ।
 इष्टो नृपति मूढात्मा यथासौ वठरो गुरुः ॥
 तदेवमेव राजेन्द्र जनस्तत्त्वं न बुध्यते ।
 दुःखसागरमध्यस्थः सुखित्वं तेन मन्यते ॥ .

धवलराजेनोक्तं । भदन्त यद्येवं ततः सततमुन्मत्ता वयं विषमा
 रागादितस्कराः सुषितं स्वरूपशिवायतनं नाशितं भावकुटुम्बं
 पर्यटामो भवषामे सुदुर्लभा भोगभिन्ना तत्त्वलाभेन तुष्टा वयं
 निमग्नाः परमार्थतो दुःखसागरे । अतः कथं पुनरितोऽस्माकं मोक्षो
 भविष्यतीति । गुह्यसुरिणोक्तं । महाराज भविष्यति भवतामितो
 भवविह्वलनाम्नोक्षो यदि यादृशं तस्य वठरगुरोर्हृत्ताम्नान्तरं संपद्यं
 तादृशं भवतामपि संपद्येत । नृपतिराह । भदन्त किं पुनस्तस्य
 संपद्यं । भगवतोक्तं । महाराज तं तथानवरतं तैर्धूर्ततत्त्करैः पक्षी-
 क्रियमाणं वठरगुरुमुपजभ्य समुत्पन्ना कथञ्चिदेकस्य महामादेश्वरस्य
 तस्योपरि करुणा । यदुत कथमस्य दुःखविमोक्षो जायेत । ततः

पृष्ठोऽनेनैको महावैद्यः । दत्तस्तेनोपदेशः । सम्यगवधारितोऽनेन ।
 गृहीतमुपकरणं । गतो रात्रौ शिवायतनं । इतश्च दृहतीं वेलां
 नाटयित्वा वठरगुरुं श्रान्ता इव प्रसुप्तास्ते तस्मिन्नावसरे धूर्ततस्कराः ।
 ततः प्रविष्टो माहेश्वरः । प्रज्वालितोऽनेन शिवमन्दिरे प्रदीपः ।
 ततो दृष्टोऽसौ वठरगुरुणा माहेश्वरः । तथाभव्यतया च संजात-
 खेदेन याचितोऽसौ जलपानं । माहेश्वरः प्राह । भट्टारक पिबेदं
 तत्त्वरोचकं नाम सत्तीर्थोदकं । पीतमनेन । ततः प्रनष्टः क्षणादु-
 न्मादो निर्मलीभूता चेतना विलोकितं शिवमन्दिरं दृष्टास्ते धूर्त-
 तस्कराः । किमेतदिति पृष्ठो माहेश्वरः । कथितोऽनेन शनैः शनैः
 सर्वोऽपि वृत्तान्तः । ततोऽभिहितं श्रुत्वेन । तर्हि किं मयाधुना
 विधेयं । ततः समर्पितो माहेश्वरेणास्य वज्रदण्डः । प्राह च ।
 भट्टारक वैरिणस्तुवैते । ततो निपातय मा विलम्बिष्ठाः । ततः
 समुत्थाप्य दूर्णिता वज्रदण्डेन ते सर्वेऽपि तस्कराः श्रुत्वेन । प्रवि-
 ष्ठादितस्मिन्नापवरकः । प्रकटीभूतं कुटुम्बकं । आविर्भूता रत्नरा-
 शयः । प्रविलोकिता सर्वापि निजशिवमन्दिरविभूतिः । संजातः
 प्रमोदातिरेकः । ततो वज्रतस्करं परित्यज्य तं भवग्रामं स्थित-
 स्ततो वह्निर्भूते निरुपद्रवे शिवालयमभिधाने गत्वा महामठे स
 शरशररिति । तदयमीदृशो वृत्तान्तस्तस्य संपन्नः ॥

नृपतिरुवाच । भदन्त कथमेष वृत्तान्तोऽत्र जने समानः ।
 भगवानाह । महाराजाकर्णय । महामहेश्वरस्थानीयोऽत्र सद्गुरु-
 प्रबोधकरो गुरुर्दृष्टव्यो । यतः ।

विडम्ब्यमानं रागादितस्करेर्दुःखपीडितम् ।

भावैश्वर्यपरिभ्रष्टं स्खकुटुम्बवियोजितम् ॥

लोकभौतं भवशामे वीक्ष्य मित्राचरोपमम् ।

तन्मात्रेणैव संतुष्टं कर्मान्मादेन विक्रलम् ॥

सद्धर्मगुरुरेवात्र जायते कदृशापरः ।

अमुष्मादुःखसन्तानात्कथमेव वियोच्यते ॥ इति ।

ततो जिममहावैद्योपदेशादवधारयति सद्धर्मगुरुस्तत्रोपायं ।
ततो धूर्ततस्करेभ्यश्च सुप्तेषु रागादिषु त्रयोपशममुपगतेषु प्रज्वाल-
यति जीवस्वरूपशिवमन्दिरे सञ्ज्ञानप्रदीपं पाययति सम्यग्दर्शना-
मलजलं समर्पयति चारित्र्यदण्डं । ततोऽयं जीवलोकः सञ्ज्ञा-
नप्रदीपोद्योतितस्वरूपशिवमन्दिरे महाप्रभावसम्यग्दर्शनसलिलपान-
नष्टकर्मोन्मादो गृहीतचारित्र्यदण्डभासुरो गुरुवचनेनैव निर्दलयति
सत्सर्धमाह्वय महामोहादिधूर्ततस्करगणं । तं च निर्दलयतोऽस्य
जीवलोकस्य विशालीभवति कुशलाश्रयः शीघ्रमे प्राचीनकर्माणि
न पश्यन्ते भूतनानि विलीयन्ते दुश्चरितानुबन्धः समुत्पद्यते जीव-
वीर्यं निर्मलीभवत्यात्मा परिणमति गाढमप्रमादो निवर्तन्ते मिथ्या-
विकल्पाः स्थिरौभवति समाधिरत्नं प्रहोयते भवसन्तानः । ततः
प्रविघाटयत्येष जीवलोकश्चिन्तापवरकावरणकपाटं । ततः प्रादुर्भ-
वति स्वाभाविकगुणकुटुम्बकं । विस्फुरन्ति षट्शिविज्ञेयाः । विलो-
कयति तानेष जीवलोको विमलमवेदनालोकेन । ततः संजायते
निरभिधङ्गानन्दसन्दोहः । समुत्पद्यते यज्जदोषभवयामजिहामा ।
उपग्रास्यति विषयभृगुलक्षणा । रुचीभवत्यन्तर्यामी । विषटन्ति
सूक्ष्मकर्मपरमाणवः । व्यावर्तन्ते चिन्ता । संतिष्ठन्ते विशुद्धधामं ।

दृढीभवति योगरत्नं । जायते महासामाधिकं । प्रवर्ततेऽपूर्वकरणं ।
 विजृम्भते चपकश्रेणी । निह्न्यते कर्मजालशक्तिः । विवर्तते शुक्ल-
 ध्यानानलः । प्रकटीभवति योगमाहात्म्यं । विमोच्यते सर्वथा घाति-
 कर्मपाशेभ्यः चेचञ्चः । स्थाप्यते परमयोगे । देदीप्यते विमलकेव-
 लालोकेन । कुरुते जगदनुग्रहं । विधत्ते च केवलिसमुद्घातं ।
 समानयति कर्मशेषं । संपादयति योगनिरोधं । समारोहति शैले-
 श्ववत्यां । चोटयति भवोपपाहि कर्मबन्धनं । विमुञ्चति सर्वथा
 देहपञ्जरं । ततो विहाय भव्याभमेष जीवलोकः सततानन्दो
 निराबाधो गत्वा तत्र शिवालयाभिधाने महामठे सारगुरुरिव
 सभावकुटुम्बकः सकलकालं तिष्ठतीति ॥ अनेन हेतुना महाराज
 मयोक्तं । यथा यादृशं तस्य सारगुरोर्दृष्टान्तान्तरं संपन्नं तादृशं
 यदि भवतामपि संपद्येत ततो भवेदितो विडम्बनान्मोक्षो नान्य-
 चेति ।

ततः श्रुत्वा मुनेर्वाक्यमिदमत्यन्तमुन्दरम् ।

दृष्टः स धवलो राजा ते च लोकाः प्रमोदिताः ॥

ततश्च ।

विदलत्कर्मजालैस्तैः समलैर्भक्तिनिर्भरैः ।

इदमुक्तमनूचानैर्ललाटे हतकुड्मलैः ॥

येषां नो भगवाञ्चायः संपन्नोऽत्यन्तवत्सलः ।

तेषां न दुर्लभो नाम वृत्तान्तोऽयं यतीश्वर ॥

अतो भगवतास्माकं निर्विकल्पेन चेतसा ।

दीयतामधुनादेशो मादृशैः किं विधीयताम् ॥

बुधसूरिराह ।

चारु चारुदितं भद्राः सुन्दरा भवतां मतिः ।

विज्ञातं ननु युष्माभिः सर्वं मामकभाषितम् ॥

बुद्धो मदीयवाक्यार्थः सभावार्यो नरोत्तमाः ।

साम्प्रतं हि महाराज सफलो मे परित्रयः ॥

इयानेव समादेशो भवद्भिः क्रियतामिह ।

यन्मया विहितं भूप तद्भवद्भिर्विधीयताम् ॥

नृपतिस्वाच । भदन्त किं भवद्भिर्विहितं । बुधसूरिराह ।

पर्यालोच्य मयाषारं संसारं चारकोपमम् ।

दीक्षा भागवतौ भूप गृहीता तस्मिन्निर्दिष्टौ ॥

युष्माकमपि चेज्ज्ञातो मदीयवचनेन भोः ।

अनन्तदुःखविस्तारे निर्वेदो भवचारके ॥

ततो गृहीत तां दीक्षां संसारोच्छेदकारिणीम् ।

हे लोका मा विम्वन्धं धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥

नृपतिस्वाच ।

यदादिष्टं भदन्तेन स्थितं तन्मम मानमे ।

किंचित्तु भवता तावत्कथ्यतां मे कुतूहलम् ॥

एते प्रबोधिता नाथ यत्नेन भवता वयम् ।

भवान्तु बोधितः केन कथं वा कुत्र वा पुरे ॥

किं वा जातः स्वयंबुद्धो भदन्त परमेश्वरः ।

मवे निवेद्यतां नाथ ममेदं हितकाम्यया ॥

सूरिराह महाराज माधूनामात्मवर्णनम् ।

नैवेह युज्यते कर्तुं तद्धि लाघवकारणम् ॥
 ममात्मचरिते तच्च कथ्यमाने परिष्कृतम् ।
 यतः संपद्यते तस्मान्न युक्तं तस्य कीर्तनम् ॥
 ततो धवलरात्रेण प्रणम्य चरणद्वयम् ।
 स घृष्टः कौतुकावेशान्निर्बन्धेन पुनः पुनः ॥
 अथ विज्ञाय निर्वन्धं तादृशं तस्य भूपतेः ।
 कुतूहलं जनानां च ततः सूरिरभाषत ॥
 यद्यस्ति ते महाराज महद्वच कुतूहलम् ।
 ततो निवेद्यते तुभ्यं समाकर्ण्य साम्प्रतम् ॥

अस्ति लोके सुविख्यातं विसीर्णमतिमुन्दरम् ।

अनेकाद्भुतवृत्तान्तं पुरं नाम धरातलम् ॥
 तच्च प्रसिद्धमाहात्म्यो जगदाह्लादकारकः ।
 राजा शुभविपाकोऽस्ति प्रतापाक्रान्तभृतलः ॥
 तस्यातिवल्लभा साध्वी समस्ताङ्गमनोहरा ।
 विद्यते विदिता लोके सुन्दरौ निजसाधुता ॥
 अन्मदा कालपथायादासाद्य निजसाधुताम् ।
 समुत्पन्नौ वृधौ नाम तत्सुतो लोकविश्रुतः ॥
 आकरो गुणरत्नानां कलाकौशलमन्दिरम् ।
 स वर्धमानः संजातो रूपेण मकरध्वजः ॥
 भ्राता शुभविपाकस्य जगन्नापकरः परः ।
 तथाशुभविपाकोऽस्ति भीषणो जनमेजयः ॥
 तस्य विख्यातमाहात्म्या लोकसन्तापकारिणी ।

देवी परिणतिर्नाम विद्यते भीमविग्रहा ॥
 अथ ताभ्यां समुत्पन्नो दारुणाकारधारकः ।
 विपाङ्कुरोपमः क्रूरो मन्दो नाम सुताधमः ॥
 आवासो दोषकोटीनां गुणगन्धविवर्जितः ।
 संपन्नो वर्धमानोऽसौ तथापि मदविक्कलः ॥
 पिबन्न्यपुत्रभावेन तयोश्च मुधमन्दयोः ।
 यदृच्छ्या वा संपन्ना भ्रात्रोर्मैत्री मनोहरा ॥
 सञ्चितावेव तौ नित्यं नगरे काननेषु च ।
 ततो विचरतः खेच्छाक्रीडारमपरायणौ ॥
 अथास्ति धियणा नाम पुरे विमलमानसे ।
 शुभाभिप्राथराजस्य दुहिता चारुदर्शना ॥
 सा तेन दौर्जनस्येन मुधेन वरलोचना ।
 गृहे स्वयंवरायाता परिणीता कृतोत्सवा ॥
 तस्माद्य कालपयायात्रिःशेषगुणमन्दिरम् ।
 मनोरथगतैर्जातो विचारो नाम पुत्रकः ॥
 अथान्यदा निजे चेष्टे क्रीडतोर्मुधमन्दयोः ।
 यस्तदानीं ममापन्नो वृत्तान्तस्तं निबोधत ॥
 अस्य चेष्टस्य पर्यन्ते दृष्टस्ताभ्यां मनोरमः ।
 ललाटपट्टमन्त्राणां विशालो वरपर्वतः ॥
 तस्योपरिष्ठादुत्तुङ्गे शिखरे सुमनोहरा ।
 निस्तीनान्निफुल्लच्छाया कवचांश्या वनायनी ॥
 ललाटपट्टनामानं पर्वतं तं निरीक्षितुम् ।

अथ तौ लौलया तत्र प्रदेगे समुपागतौ ॥
 यावद्दृष्टा सुदीर्घाभिः शिलाभिः परिनिर्मिता ।
 तस्याधस्ताद्गता दूरं नासिकाख्या महागुहा ॥
 अथ तां तादृशीं वीक्ष्य रमणीयां महागुहाम् ।
 तन्निरूपणसामर्थ्यं संजातं बुधमन्दयोः ॥
 अथाग्रे संस्थितौ तस्यांस्तन्निरीक्षणलालसौ ।
 यावद्दृष्टं सुगम्भीरं तत्रापवरकद्वयम् ॥
 युक्तं तदन्धकारेण सौचनप्रमरातिगम् ।
 अदृश्यमानपर्यन्तं द्वाराभ्यामुपलक्षितम् ॥
 ततो मन्दो बुधं प्राह पश्चापवरकद्वयम् ।
 अनेनैव विभक्तेयं नासिकाख्या महागुहा ॥
 तदाकर्ण्य बुधेनोक्तं भ्रातः सम्यग्विनिश्चितम् ।
 एषा शिलानयोर्मध्ये विभागार्थं विनिर्मिता ॥
 एवं च जल्पतोर्दूरं तदानीं बुधमन्दयोः ।
 गुहातो निर्गता काचिद्दारिका चटुस्त्राकृतिः ॥
 प्रणम्य पादयोस्सूर्यं तयोः सा राजपुत्रयोः ।
 पुरतो दर्शितप्रौतिस्ततश्चेत्यमभाषत ॥
 स्वागतं भवतोरत्र विहितो मदनुराहः ।
 प्रतिजागरणं मेऽद्य युवाभ्यां यदनुष्ठितम् ॥
 ततो मन्दो लसत्तोषो दृष्ट्वा वचनपाटवम् ।
 तां दारिकां मृदूस्त्रापैः सखेहं समभाषत ॥

निवेद्यावयोर्बाले कामि त्वं वरलोचने ।
किमर्थं वा वयस्यत्र गुहाकोटरचारिणी ॥
एतच्च वचनं श्रुत्वा सा शोकभरपीडिता ।
मूर्च्छया पतिता बाला भूतले नष्टचेतना ॥
ततो वायुप्रदानाद्यैर्मन्देनाश्वसिता पुनः ।
सूक्ष्ममुक्ताफलानीव सान्द्रुविन्दूनमुद्यत ॥
भद्रे किमेतदित्येवं पृच्छत्य पुनः पुनः ।
मन्दस्य सामवीदेवं स्नेहगद्गदया गिरा ॥
माय मे मन्दभाग्यायाः किं स्तोकं शोककारणम् ।
युवयोर्विस्मृतास्तीति चाहं स्वस्वामिनोरपि ॥
अहं भुजङ्गता माम भवतोः परिचारिका ।
युवाभ्यामेव देवाभ्यां गुहायां विनियोजिता ॥
अस्यां हि भवतोरस्ति प्राणनामा वयस्यकः ।
तिष्ठामि युष्मदादेशात्तस्याहं परिचारिका ॥
चिरकालप्ररूढं हि युवयोस्तोन संगतम् ।
यथा चेदं तथा नाथ समाकर्णय साम्प्रतम् ॥
पुरेऽप्यवहाराख्ये पुराभृङ्गवतोः स्थितिः ।
ततः प्रचलितौ कर्मपरिणामस्य ग्रामनात् ॥
गतावेकाश्वसंस्थाने विकषाचे पुनस्ततः ।
भूरिस्तोकाकुम्भं तत्र विद्यते पाटकचयम् ॥
द्वितीये पाटके मन्ति यद्वयः कुक्षपुचकाः ।
तत्र चिकरणे नाम तन्मये संस्थितौ युवाम् ॥

स कर्मपरिणामाख्यो नरेन्द्रस्तत्र तिष्ठतोः ।
 प्रसन्नो युवयोस्तेन दत्तेयं वां महागुहा ॥
 अयं च घाणसंज्ञोऽत्र वयस्यो हितकारकः ।
 युवयोर्विहितस्तेन गुहायाः परिपालकः ॥
 सुखसागरहेतुश्च युवयोरेष वत्सलः ।
 वयस्योऽचिन्त्यमाहाव्यस्ततः प्रभृति वर्तते ॥

किं तु ।

राजादेशवशादेव न गुहाया विनिर्गतः ।
 तत्रैव वर्तमानोऽयं युवाभ्यां स्नातः पुरा ॥
 तथाविधेषु स्थानेषु यत्र यत्र गतौ युवाम् ।
 स्नातस्तत्र तत्रायं गन्धैर्नानाविधैः पुरा ॥
 पुरीं मनुजगत्याख्यामन्यदा कचिदागतौ ।
 तस्यां पुनर्विशेषेण युवाभ्यामेष स्नातः ॥
 अहं च विहिता स्नेहादस्यैव परिचारिका ।
 युवाभ्यामेव मित्रस्य मन्दभाग्या भुजङ्गता ॥
 तदेवं चिररूढेषां ब्राह्मेण सह मैत्रिका ।
 युवयोरनुचरौ लोके प्रसिद्धाहं भुजङ्गता ॥
 तथापि देवौ यद्येवं कुर्वाते गजमीलिकाम् ।
 अतः परतरं नाथ किं शोकभरकारणम् ॥
 तस्माच्चिरन्तनस्थित्या दृश्यतां किङ्करो जनः ।
 युवाभ्यां नाथ निर्मिथं पात्यतामेष बान्धवः ॥
 एवं वदन्तौ सालीकश्चेद्दर्शितमम्रमा ।

पादेषु पतिता गाढं वालिका बुधमन्दयोः ॥
बुधेन चिन्तितं हन्ता दारिका नैव सुन्दरा ।
इयं हि धूर्ततासारा कारणैः प्रविभाव्यते ॥

यतः ।

कपोलसूचितं हास्यं मलज्जं मृदुभाषितम् ।
भवतीह कुलखीणां निर्विकारं निरीक्षितम् ॥
एषा तु वृद्धदाटोपा विलासोन्नासिलोचना ।
वागाढम्बरमारा च ततो दुष्टा न भंगयः ॥
ततोऽवधार्यं चित्तेन बुधेनेत्यं महात्मना ।
हतावधीरणा तस्याः किञ्चित्तो दत्तमुत्तरम् ॥
मन्दस्तु पादपतितां समुत्थाप्य भुजङ्गताम् ।
संजातनिर्भरखेदस्ततश्चेदमवोचत ॥
विपादं मुञ्च चार्वङ्गि धीरा भव वरानने ।
एवं हि गदितुं याले युक्तं ते चारुलोचने ॥
वृत्तान्तो विष्णुतोऽप्येष तथा संपादितस्तथा ।
अनेन खेदसारेण यथा प्रत्यक्षतां गतः ॥
तद्वचनं तावन्निवेदयतु मेऽधुना ।
यदेव कुरुते भद्रे खेदकीतो जगत्ताव ॥
तयोक्तमियदेवाव कर्तव्यं नाथ भाग्यतम् ।
अयं चिरन्तनसिद्ध्या क्षान्नीयो वयम्यकः ॥
मन्दः प्राह यथा कार्ये नाश्रयं कमक्षानने ।
मयाह्य वरमिषस्य तत्सर्वं मे निवेदय ॥

भुजङ्गताह सद्गन्धुभुवुद्धिरयं सदा ।
 अतः सुगन्धिभिर्द्रव्यैः क्रियतामस्य लालनम् ॥
 चन्दनागरुकर्पूरकुरङ्गमदमिश्रितम् ।
 कुङ्कुमचोदगन्धाणां रोचतेऽसौ विलेपनम् ॥
 एलाखवङ्गकर्पूरसज्जातिफलसुन्दरम् ।
 तथा सुगन्धिताम्बूक्षं खदतेऽसौ मनोरमम् ॥
 सधूपा विविधा गन्धा वर्तिकाः पुष्पजातयः ।
 यत्किंचित्सौरभोपेतं तदेवास्त्रातिवस्त्रभम् ॥
 दुर्गन्धिवस्तुनामापि नैवास्य प्रतिभासते ।
 तस्मात्सुदूरतस्थान्यं तदस्य सुखमिच्छता ॥
 तदेवं क्रियतां तावद्दालनं भिवपासनम् ।
 एतद्धि भवतोर्दुःखवारणं सुखकारणम् ॥
 यदेवं क्षालितेनेह प्राणेन भवतोः सुखम् ।
 संभविष्यति तद्देव को हि वर्णयितुं क्षमः ॥
 मन्देनोक्तं विशालाक्षि सुन्दरं गदितं त्वया ।
 सर्वं विधीयते सुभु तिष्ठ भद्रे निराकुला ॥

एवं च वदतो मन्दस्य

पादयोः पतिता भूयो हर्षविस्फारितेक्षणा ।
 महाप्रभाद् द्रव्येवं वदन्ती मा भुजङ्गता ॥
 युधम्त मौनमासम्ब्य शून्यारथे मुनिर्यथा ।
 अवस्थितो यतस्तेन शठोऽयं क्षचितस्तथा ॥
 ततो न किंचिदुक्तोऽसौ काकली विहिता परम् ।

बुधेन तु तदालोक्य चित्तेनेदं विवेचितम् ॥

अथे

चेवं मदीयं शैलस्य मामिकेयं महागुहा ।
अतोऽस्यां यः स्थितो प्राणः स मे पात्रो न संग्रहः ॥
केवलं यदिदं वक्ति दारिका आद्यसारिका ।
तन्मया नास्य कर्तव्यं लालनं सुखकाम्यया ॥

किं तु

थावत् चेवं न सुधामि तावदस्यापि पालनम् ।
कार्यं विशुद्धमार्गेण लोकयाचानुरोधतः ॥
एवं निश्चित्य चित्तेन बुधस्तं पालयन्नपि ।
प्राणं न युज्यते दोषैर्लभते सुखमुत्तमम् ॥
मन्दस्तु तां पुरस्कृत्य प्रवृत्तिं भुजङ्गताम् ।
प्राणलालनलाम्पव्यालभते दुःखसागरम् ॥

कथं ।

सुगन्धिद्रव्यसम्भारकरणोद्यतमानसः ।
तन्तम्यते दृष्ट्या मूढस्तस्मिन्निदं दिवागिशम् ॥
दुर्गन्धपरिहारं च कुवाणः खिद्यते बुधा ।
शमसौख्यं न जानीते दृश्यते च विवेकिभिः ॥
तथापि मोहदोषेण सुखमन्दर्भनिर्भरम् ।
आत्मानं मन्यते मन्दः प्रमत्तो प्राणनाम्ने ॥
इत्ययं यौवनारूढो विचारो राजदारकः ।

कथंचिल्लीलया गेहाद्देशकालिकया गतः ॥

बहिरङ्गान्तरङ्गेषु स देशेषु पुनः पुनः ।

पर्यव्य कचिदायातः स्वगेहे राजदारकः ॥

अथ तत्र समायाते प्रहृष्टौ धिषणानुधौ ।

संजातो दृढदामन्दः संतुष्टं राजमन्दिरम् ॥

ततश्च

वृत्ते महाविमर्देन समागममहोत्सवे ।

सा ज्ञाता मैत्रिका तेन प्राप्तेन बुधमन्दयोः ॥

ततो रक्षसि संस्थाप्य तमात्मपितरं बुधम् ।

स विचारः प्रणम्येत्यं प्रोवाच हतकुड्मलः ॥

तात यो युवयोर्जातो प्राणनामा वयसंकः ।

सोऽयं न सुन्दरो दुष्टस्ताकाकर्णय कारणम् ॥

अस्ति तावदहं तात देशदर्शनकाम्यया ।

अपृष्ट्वा तातमस्मां च निर्गतो भवनात्तदा ॥

ततोऽनेकपुरयामखेटाकरमनोहरा ।

विलोकिता मया तात भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा वसुन्धरा ॥

अन्यदा भवचक्रेऽहं संप्राप्तो नगरे परे ।

राजमार्गे मया दृष्टा तवैका वरसुन्दरी ॥

सा मां वीक्ष्य विशास्ताची परितोषमुपागता ।

रसान्तरं भजन्ती च कीदृशी प्रविलोकिता ॥

चित्तेवामृतसेकेन कल्पपादपमञ्जरी ।

यथा नीरदनादेन नृत्यन्तीव मयूरिका ॥

प्रगे सहस्रखेव मिलिता चक्रवाकिका ।
 अमोदवन्धनेनेव विमुक्ता चन्द्रलेखिका ॥
 राज्ये कृताभिषेकेव चित्तेव सुखसागरे ।
 मया सा सचिता साध्वी प्रीतिविस्फारितेक्षणा ॥
 ततस्तां वीक्ष्य संपन्नो ममापि प्रमदस्तदा ।
 चित्तं ह्यार्द्राभिषेहेष्टे सज्जने स्नेहनिर्भरे ॥
 ततः कृतप्रणामोऽहं प्रोक्तो दत्ताग्निषा तया ।
 ब्रूहि वत्स कुतस्त्योऽसि त्वं मे हृदयनन्दनः ॥
 मयोक्तमन्व जाताोऽहं धियण्याया धरातले ।
 पुत्रोऽहं बुधराजस्य देशकालिकया भूतः ॥
 एतच्चाकर्ण्य सा नारी विलसन्नयनोदका ।
 स्नेहेन मां परिष्वज्य चुम्बिता मस्तके मुहुः ॥
 ततः प्राह महाभाग चारु चारु कृतं त्वया ।
 [त्वमादावच मे वत्स विदितचित्तलोचनेः ॥
 जातिस्मरे जनस्यैते लोचने हृदयं च भोः ।
 यतोऽस्मूनि विजानन्ति दृष्टमात्रं प्रियाप्रियम् ॥]
 वत्स त्वं नैव जानीषे मां प्रायेण विप्रोद्यतः ।
 सधियोऽसि मया वत्स विमुक्तो बालकस्तदा ॥
 अहं हि मातुस्ते वत्स धियण्याया वयस्थिका ।
 वल्लभा बुधराजस्य नाद्या मार्गानुसारिता ॥
 शरीरं जीवितं प्राणाः सर्वस्वं मम सानघा ।
 तव माता महाभाग पिता ते जीविताधिकः ॥

तथोरेव समादेशादहं लोकविलोकनम् ।
 कर्तुं विनिर्गता वत्स जातमात्रे पुरा त्वयि ॥
 अतोऽमे भागिनेयस्त्वं पुत्रस्त्वं जीवितं तथा ।
 सर्वस्वं परमात्मा च सर्वं भवसि सुन्दर ॥
 सुन्दरं च कृतं वत्स देशदर्शनकाम्यया ।
 यदेवं निर्गतो गेहाज्जिगीषुस्त्वं न संशयः ॥

तथाहि ।

यो न निर्गत्य निःशेषां विलोकयति मेदिनीम् ।
 अनेकाहुतवृत्तान्तां च नरः कूपददुरः ॥

यतः ।

क विलासाः क पाण्डित्यं क बुद्धिः क विदग्धता ।
 क देशभाषाविज्ञानं क वैषाचारचारुता ॥
 यावद्भूतशताकीर्णा नानावृत्तान्तसङ्कुला ।
 नानेकशः परिभ्रान्ता पुरुषेण वसुन्धरा-॥
 तथेदं सुन्दरतरं वत्सेन विहितं हितम् ।
 भवचक्रे यदायातस्त्वमत्र नगरे परे ॥
 इदं हि नगरं वत्स भूरिवृत्तान्तमन्दिरम् ।
 अनेकाहुतभूयिष्ठं विदग्धजनसङ्कुलम् ॥
 विलोकयति यः सम्यगेतद्धि नगरं जनः ।
 तेन सर्वमिदं दृष्टं भुवनं सचराचरम् ॥

अथवा किमनेन वङ्गना ।

धन्यास्मि कृतकृत्यास्मि यस्या मे दृष्टिगोचरम् ।

स्वत एवागतोऽसि त्वं वत्स भद्रद्विपुञ्जकः ॥

मयोक्तमस्य यद्येवं ततो मे चाह वेधसा ।

इदं संपादितं हन्त भीलितोऽहं यदमया ॥

अधुना दर्शयत्वन्मा प्रसादेन विज्ञेयतः ।

ममेदं धत निःशेषं भवचक्रं महापुरम् ॥

ततः सा बाढमित्युक्त्वा तात मार्गानुसारिता ।

समस्तं भवचक्रं मे सवृत्तान्तमदर्शयत् ॥

अथैकत्र मया दृष्टं पुरं तत्र महागिरिः ।

तच्छिखरे रमणीयं च निविष्टमपरं पुरम् ॥

ततो मयोक्तं ।

निवेदयाम्य किंनाम पुरमेतदवान्तरम् ।

किंनामायं गिरिः किं च शिखरे दृश्यते पुरम् ॥

मार्गानुसारिता प्राह वत्स नो लक्षितं त्वया ।

सुप्रसिद्धमिदं लोकं पुरं सात्त्विकमानसम् ॥

एषोऽपि सुप्रसिद्धोऽत्र विवेकवरपर्वतः ।

प्ररूढमप्रमत्तत्वमिदं च शिखरं जने ॥

इदं तु भुवनख्यातं वत्स जैनं महापुरम् ।

तत्र विज्ञातधारस्य कथं प्रष्टव्यतां गतम् ॥

यावत्सा कथयत्येवं मम मार्गानुसारिता ।

तावज्जातोऽपरस्ताप वृत्तान्तस्तं निबोध मे ॥

गाढं प्रहारनिर्मिश्रो नीयमानः सुविक्रलः ।

पुरुषैर्वैष्टितो दृष्टो मयैको राजदारकः ॥

ततो मयोक्तं ।

क एष दारको मातः किं वा गाढप्रहारितः ।

कुच वा नीयते स्रग्गः के वामी परिचारकाः ॥

मार्गानुसारिता प्राह विद्यतेऽत्र महागिरौ ।

राजा चारिचधर्माख्यो यतिधर्मस्तु तत्पुतः ॥

तस्यायं संयमो नाम पुरुषः ख्यातपौरुषः ।

एकाकी च कचिद्दृष्टो महामोहादिग्रचुभिः ॥

ततो बह्वलाच्छत्रूणां प्रहारैर्जर्जरौहतः ।

अयं निवांश्चितो वत्स रणभूमेः पदातिभिः ॥

अमी पदातयो वत्स नेव्यन्तीमं स्वमन्दिरे ।

अस्य चात्र पुरे जैने सर्वे तिष्ठन्ति बान्धवाः ॥

मयोक्तं । अम्बिके ।

दृष्ट्वेवं यत्करिष्यन्ति ग्रचुभिः परिपीडितम् ।

चारिचधर्मराजाद्या दृष्ट्वा तत्र कौतुकम् ॥

अतो महाप्रसादेन नीत्वा मां गिरिमस्तके ।

अधुना दर्शयत्वन्वा स्वामिनोऽस्य विचेष्टितम् ॥

मार्गानुसारितयोक्तं । वत्सैवं क्रियते ।

ततस्तदनुमार्गेण विवेकगिरिमस्तके ।

आरूढा सा मया सार्धं तत्र मार्गानुसारिता ॥

अथ तत्र पुरे जैने राजमण्डलमध्यगः ।

दृष्टश्चित्तसमाधाने मण्डपे च महानृपः ॥
 नामतो गुणतः सर्वे वर्णिताश्च पृथक् पृथक् ।
 ममापे ते महीपालास्तथा विज्ञाततत्त्वया ॥
 इतश्च तेनैरेख्यं समानीतः च संयमः ।
 दर्शितश्च मरेन्द्रस्य वृत्तान्तश्च निवेदितः ॥
 ततस्तं तादृशं ज्ञात्वा शुचुजन्यं पराभवम् ।
 तत्रास्थाने समस्तास्ते सुभटाः क्षोभमागताः ॥

ततश्च

भीमध्वानैः कराघातप्रकम्पितमहीतलैः ।
 तैर्जातं तत्सदः क्षोभविभ्रान्तोदधिसन्निभम् ॥
 केचिन्मुञ्चन्ति ऊङ्कारं कुपितान्तकसन्निभाः ।
 भुजमास्त्रालयन्त्यन्ये पुलकोद्भेदसुन्दराः ॥
 रोषरक्ताननाः केचिज्जाता भ्रुकुटिभीषणाः ।
 अन्ये वृत्तामितीरस्त्राः खड्गे विन्यस्तदृष्टयः ॥
 क्रोधान्धबुद्धयः केचित्संपन्ना रक्तलोचनाः ।
 अन्ये स्फुटादृष्टासेन गर्जिताखिलभूधराः ॥
 अन्येऽन्तस्त्रापसंरम्भादिगलतृस्त्रेदविन्दवः ।
 केचिद्रक्ताङ्गभीमाभाः साक्षादिव कृगानवः ॥
 अतस्तं तादृशं वीक्ष्य चुभितं राजमण्डलम् ।
 चारिचधर्मराजेन्द्रं सद्बोधः प्रत्यभाषत ॥
 देव नैष सतां युक्तो धीराणां कातरोचितः ।
 अकाशनीरदारावसन्निभः क्षोभविभ्रमः ॥

तस्मादेते निवार्यन्तामलमुत्तालमानसाः ।
 राजानः क्रियतामेषामभिप्रायंपरीक्षणम् ॥
 ततो निवारणाकूतलीलया प्रविलोकिताः ।
 चारिचधर्मराजेन क्षणं मौनेन ते स्थिताः ॥

उक्तास्तु ते तेन नराधिपेन ।

यथा भो भो महीपाला ब्रूत यद्दो विवक्षितम् ।
 एवं व्यवस्थिते कार्ये किमत्र क्रियतामिति ॥

एतच्चाकर्ण्य

सत्यग्रीवतपस्यागब्रह्माद्यास्ते नराधिपाः ।
 प्रहृष्टरभसोत्साहा धोडुकामाः प्रभाषिताः ॥
 इत्थं महापराधे तैः संयमस्तु कदर्थने ।
 प्रसङ्गं विहिते देव किमद्यापि विलम्ब्यते ॥
 धेऽपराधचमापय्यसेवया वृद्धिमागताः ।
 तेषामुच्छेदनं देव केवलं परमौषधम् ॥
 अन्यच्चेह कुतस्तावत्सुखगन्धोऽपि मादृशाम् ।
 न यावत्ते हताः पापा महामोहादिशचवः ॥
 यावच्च देवपादानां नेच्छा तत्र प्रवर्तते ।
 न स संपद्यते तावद्वातस्तेषां दुरात्मनाम् ॥

यतः ।

एकैकोऽपि भटो नाथ तावकीनो महाहवे ।
 सर्वान्निर्दलयत्येव कुरङ्गानिव केसरौ ॥
 क्षणेन श्रावयन्तीमे क्षुभिताम्भोधिविभ्रमाः ।

रिपुसैन्यं न चेदेषां स्थान्तवाजा विधारिका ॥
 एवं च ते महीपालाः शौण्डीरा रणशालिनः ।
 सर्वेऽपि स्वाभिनोऽध्यक्षमेकवाक्यतया स्थिताः ॥
 रणकण्डूपरीताङ्गांस्तानेवं वीक्ष्य भूभुजः ।
 दुर्दान्तमत्तमातङ्गनिर्दारिहरिसन्निभान् ॥
 स राजा मन्त्रिणा सार्धं सद्बोधेन सभान्तरे ।
 प्रविष्टो गुह्यमन्त्रार्थमाद्भ्य च महत्तमम् ॥
 अथ तत्रापि सा तात साध्वी मार्गातुषारिता ।
 अन्तर्धानं विधायोच्चैः प्रविष्टा संहिता मया ॥
 ततस्तत्रोचितं राज्ञा शृष्टौ मन्त्रिमहत्तमौ ।
 स सम्यग्दर्शनस्तावद्राजानं प्रत्यभाषत ॥
 देव यत्सुभटैः प्रोक्तं सत्याद्यैः प्रत्यविक्रमैः ।
 तदेव प्राप्तकालं ते कर्तुं को ह्यत्र संशयः ॥
 यतः ।

वध्यानां दुष्टचित्तानामपकारं सुदुःसहम् ।
 शत्रूणामौदृशं प्राप्य मामौ कः स्थातुमिच्छति ॥
 वरं मृतो वरं दग्धो मा संभूतो वरं नरः ।
 वरं गर्भे विलीनोऽसौ योऽरिभिः परिभूयते ॥
 स धूलिः स तृणं सलोके स भस्म स न किंचन ।
 योऽरिभिर्मृग्यमानोऽपि स्वस्थचित्तोऽवतिष्ठते ॥
 यस्यैकोऽपि भवेद्राजः शत्रुः सोऽपि जिगीयति ।
 तत्तेन युज्यते स्थातुमनन्ता यस्य शत्रवः ॥

अतो निर्भिद्य निःश्रेयं प्रचुवर्गे नराधिप ।
 निष्कण्टकां महीं कृत्वा ततो भव निराकुलः ॥
 तदेवमुद्धतं वाक्यमभिधाय महत्तमः ।
 मौनेनावस्थितः सद्यः कृत्वा कार्यविनिर्णयम् ॥
 अथाभिधातुं यत्कृत्यं लौलामन्यरया दृशा ।
 चारिचधर्मराजेन सहोदः प्रविस्तोक्तितः ॥
 ततो निर्णीय गर्भायें कार्यतत्त्वस्य कोविदः ।
 सहोदः सचिवः सारं वाक्यमित्यमभाषत ॥
 साधु साधूदितं देव विदुषा तेन ते पुरः ।
 संप्रत्यसाम्यतं वक्तुं मादृशमत्र वस्तुनि ॥
 तथापि ते महाराज यन्ममोपरि गौरवम् ।
 तदेव लम्बितोत्साहं वोचास्यति मादृशम् ॥

ततः सम्यग्दर्शनं प्रत्याह ।

अहो तेजःप्रधानत्वमहो वाचि प्रगल्भता ।
 अहो ते स्वामिभक्तत्वं चारु चारु महत्तम ॥
 सत्यं मानवतां धीर दुःसहोऽरिपराभवः ।
 सत्यं पराभिभूतस्य लोके निःसारता परा ॥
 सत्यं दुष्टाः शठा वध्या महामोहादिशत्रवः ।
 सत्यं तद्वातुकाः सर्वे देवपादानुजीविनः ॥

किं च ।

तिष्ठन्तु पुरुषास्तावद्देवशासनवर्तिनः ।

मायोऽपि देवसैन्यस्य तेषां निर्घातने क्षमाः ॥

किं तु ।

प्रस्तावरहितं कार्यं नारभेत विचक्षणः ।

नीतिपौरुषयोर्यस्मात्प्रस्तावः कार्यसाधकः ॥

अथवा देवपादानां भवतश्च पुरो मया ।

नीतिशास्त्रं यदुच्येत इत्त तत्पिष्टपेषणम् ॥

तथाहि ।

षड् गुणाः पञ्च चाङ्गानि शक्तिचितयमुत्तमम् ।

सोदयाः सिद्धयस्तिस्रस्तथा नीतिचतुष्टयम् ॥

चतस्रो राजविद्याश्च यच्चान्यदपि तादृशम् ।

प्रतीतं युवयोः सर्वं तद्धि किं तस्य वर्ण्यते ॥

यतः ।

स्थानं यामं तथा सन्धिविंशद्वय परैः सह ।

संशयो दैधभावश्च षड् गुणाः परिकीर्तिताः ॥

तथा ।

उपायः कर्मसंरम्भे विभागो देशकालयोः ।

पुरुषद्रव्यमप्यस्य प्रतीकारस्तथापदाम् ॥

पञ्चमौ कार्यमिद्विद्य पर्यालोच्यमिदं किञ्च ।

अङ्गानां पञ्चकं राज्ञा मन्त्रमार्गे विज्ञानता ॥

तथा ।

उत्साहशक्तिः प्रथमा प्रभुशक्तिर्द्वितीयिका ।

तृतीया मन्त्रशक्तिय शक्तिचयमिदं परम् ॥

शक्तिचितयसंपाद्यास्तथ एवोदयास्तथा ।

हिरण्यमित्रभूमौनां लाभाः सिद्धिचयं विदुः ॥

तथा ।

सामभेदोपदानानि दण्ड्येति चतुष्टयम् ।

नीतीनां सर्वकार्येषु पर्यालोच्यं विजानता ॥

तथा ।

आन्वीक्षिकी चयौ वार्ता दण्डनीतिस्तथा परा ।

विद्याद्यतस्तौ भूपानां किलैताः सन्ति गोचरे ॥

तदेतद्देवपादानां भवतश्च विशेषतः ।

प्रतीतमेव निःशेषं वर्ण्यतां किं महत्तमम् ॥

केवलं ज्ञातग्रास्त्रोऽपि स्त्रावस्त्रां यो न बुध्यते ।

तस्याकिञ्चित्करं ज्ञानमन्वस्येव सुदर्पणः ॥

प्रवर्तताविवेकेन स क्षमाध्येऽपि वस्तुनि ।

ततश्च ।

लोके स जायते हास्यः समूहश्च विनश्यति ॥

इदं मूलविनष्टं हि तात सर्वं प्रयोजनम् ।

अतोऽद्य तावकोत्साहः कुत्र नामोपयुज्यताम् ॥

यतः ।

भवच्चक्रमिदं सर्वं वयं ते च महारयः ।

स कर्मपरिणामाख्यो यस्य राजा महाबलः ॥

आयत्तं सर्वमेवेदं तस्यैकस्य महात्मनः ।

तात संसारिजीवस्य यस्यायत्ता महाटवी ॥

स चाद्यापि न जानीते नामापि खलु मादृशाम् ।

सहामोहादिष्वन्यं तु मन्यते गाढवस्त्रभम् ॥

इतश्च ।

यच्च संसारिजीवस्य पक्षपातो बलेऽधिकः ।
तस्यैव विजयो नूनं स हि सर्वस्य नायकः ॥
ततो यावच्च जानीते सोऽस्माकं सैन्यमुत्तमम् ।
यावच्च पक्षपातोऽस्य भाषायस्मासु जायते ॥
तावच्च युक्तः संरम्भो न धानं न च विग्रहः ।
युक्तं साम तदा ह्यनसुयेष्टा गजमौलिका ॥
संकुचन्ति हि विद्वांसः कार्यं संचिन्त्य किंचन ।
केसरौ गजनिघाति यथोत्पातविधित्सया ॥
न पौरुषं गच्छत्यथ नश्यतोऽपि विजानतः ।
नेषो ह्यपसरत्येष दृढदास्तोददित्सया ॥

सम्यग्दर्शनेनोक्तं ।

आर्यं संसारिजीवोऽसौ न जाने ज्ञास्यते न वा ।
अस्मानेतेऽरयो नित्यमधुनैवं विवाधकाः ॥
तदद्य संयमस्तावदित्यनेभिः कदर्यितः ।
यः सर्वानपि हन्तारस्ततः स्थातुं न युज्यते ॥

सहोधेनोक्तं ।

आर्यं मोक्षालतां कार्षीः कालमाद्ये प्रयोजने ।
ध्रुवं संसारिजीवोऽसौ ज्ञास्यते नः कदाचन ॥

यतः ।

स कर्मपरिणामाख्यो नरेन्द्रोऽथ वक्ष्यते ।

समानपक्षपातेन सदा प्रायेण वर्तते ॥

इतश्च ।

तस्य संसारिजीवोऽपि निःशेषं कुरुते वचः ।

अतोऽस्मान्नेष तस्योच्चैः कदाचिज्ज्ञापयिष्यति ॥

ततश्च ।

ज्ञाताः संसारिजीवेन सप्रसादेन पूजिताः ।

वयमार्थं भविष्यामः शत्रुनिर्दलनचमाः ॥

केवलमसावपि कर्मपरिणामः क्वचिद्वसरे पर्यालोच्य महत्तम-
भगिन्या सह लोकस्थित्या पृष्ट्वा चावसरं निजभार्यां कालपरिणतिं
कथयित्वा त्मीयमहत्तमाय स्वभावाय कृत्वा विदितं नियतियदृच्छा-
दीनां निजपरिजनानाममुकूलयित्वा संसारिजीवस्यैव महादेवीं
भवितव्यतामपेक्ष्य सप्रसादोऽयमिति विश्वश्रित्वावसरं ततः संसारि-
जीवस्य समस्तमस्मद्वृत्तान्तं सर्वेषामभिरुचिते सति विज्ञापयिष्यति ।
ततः प्रतिबन्धकाभावात्प्रगच्छति सा विश्वश्रिता । भविष्यति
संसारिजीवोऽस्मासु सप्रसादः । ततश्च ।

निर्मूलान्नाशयिष्यामः शत्रून्नेतान्महत्तम ।

तेन कालविलम्बोऽत्र रुचितो मे प्रयोजने

सम्यग्दर्शनेनोक्तं ।

यद्येवं प्रेयतां तावद्वृत्तलेपां दुरात्मनाम् ।

न सहायन्ति मर्यादां येन ते दूतभर्त्सिताः ॥

महोदधेनोक्तं ।

न कार्यं तत्र दूतेन प्रहितेन महत्तम ।

तिष्ठामस्तावदचैव वक्वन्निष्ठतेन्द्रियाः ॥

सम्यग्दर्शनेनोक्तं ।

न भाव्यमतिभीतेन भवता पुरुषोत्तम ।

सुरुष्टा अपि ते पापाः किं करिष्यन्ति मादृशाम् ॥

अन्यच्च ।

यदि नो रोचते तात दूतस्य दण्डपूर्वकः ।

ततः सन्धिविधानार्थं सामपूर्वः प्रहीयताम् ॥

सद्बोधेनोक्तं । आर्य मा मैवं वोचः । यतः ।

कोपाध्माते हतं साम कलहस्य विवर्धकम् ।

जाञ्जलीति हि तोयेन तप्तं सर्पिर्भ संशयः ॥

अथवा ।

फलेन दृश्यतामेतत्पूर्यतां ते कुलहलम् ।

येन संपद्यते तात प्रत्ययो मम जल्पिते ॥

दूतः प्रहीयतां तेषां यदि देवाय रोचते ।

ततो विज्ञाय तद्भावमुचितं हि करिष्यते ॥

अथ चारित्रधर्मेण तदाक्यमनुमोदितम् ।

ततस्तैः प्रहितो दूतः सत्याख्यः शत्रुसंहतेः ॥

अथ दूतानुमार्गेण सापि मार्गानुमारिता ।

गता तात मया सार्धं महामोहबले तदा ॥

प्रमत्ततानदीतीरे चित्तविचेपमण्डपे ।

दृष्ट्य विहितास्यानो महामोहमहानृपः ॥

अथ दूतः स सत्याख्यस्तुचास्यानेऽरिपूरिते ।

प्रविष्टः प्रतिपत्त्या च निविष्टः शुभविष्टरे ॥

ततः पृष्टतनूदन्तो वाक्यमेवमुदारधीः ।

स ग्राह्य माहसाक्षोऽपि कोपाग्नेः शान्तिकाम्यया ॥

चित्तवृत्तिमहाटव्या यः प्रभुः परमेश्वरः ।

लोके संसारिजीवोऽसौ तावद्गो मूलनायकः ॥

बहिरङ्गान्तरङ्गाणां संसारोदरचारिणाम् ।

राज्ञां ग्रामपुराणां च स स्वामी नात्र संग्रयः ॥

एवं च स्थिते : . .

यूयं वयं च ये चान्ये केचिदान्तरभूभुजः ।

ते कर्मपरिणामाद्याः सर्वे तस्यैव किङ्कराः ॥

ततस्यैकमिदं राज्यं सर्वेषामेक एव च ।

स्वामी संसारिजीवोऽतः को विरोधः परस्परम् ॥

यतः ।

शक्ताः स्वस्वामिनो भक्ताः संहताश्च भवन्ति ते ।

भृत्या बन्धूपमा नैव स्वपञ्चयकारकाः ॥

तदस्तु सततानन्दमतः प्रथति सुन्दरम् ।

युष्माभिः सह राजेन्द्र प्रेम नः प्रीतिवर्धनम् ॥

इदं सत्योदितं सत्यं वाक्यमाकर्ण्य सा सभा ।

माहामोहो महाचोभमय ग्राप्ता मदोद्धुरा ॥

ततश्च ।

दष्टोष्ठा रक्तमर्वाङ्गा भूमिताडनतत्पराः ।

क्रोधान्धबुद्धयः सर्वे समकालं प्रभाषिताः ॥

अरे रे दुष्ट केनेदं दुरात्मस्ते निवेदितम् ।
यथा संसारिजीवो नः स्वामी सम्बन्धिनो वयम् ॥
पातालेऽपि प्रविष्टानां नास्ति मोक्षः कथंचन ।
शुभाकमालजालेन किमनेन नराधमाः ॥
संसारिजीवो नः स्वामी यूयं सम्बन्धिनः किल ।
अहो सम्बन्धघटना अहो वाक्यमहो गुणाः ॥
तत्तूर्णं गच्छ गच्छेति देवतास्मरणीयताः ।
यूयं भवत शान्त्यर्थमेते वो वयमागताः ॥

एवं च ।

सहस्रतालमुत्तालाः प्रविहस्य परस्परम् ।
तथान्ये निष्ठुरैर्वाक्यैः कृत्वा दूतकदर्थनम् ॥
चलितास्तृचणादेव क्रोधान्वास्ते महौभुजः ।
संनद्धबद्धकवचा महामोहपुरस्सुराः ॥
सत्येनापि समागत्य सर्वं तच्छेष्टितं प्रभोः ।
चारिवधर्मराजस्य विस्तरेण निवेदितम् ॥
अयाभ्यर्षंगतां भला महामोहमहाचमम् ।
चारिवधर्मराजीयं संनद्धमखिलं बलम् ॥
ततः परिसरे रम्ये लग्नमायोधनं तयोः ।
चिच्छटन्तिमहाटव्यां सैन्ययोः कृतविस्मयम् ॥

तच्च कौदृशं ।

विलसितभटकोटिसङ्घातहेतिप्रभाजालविस्तारसञ्चारनिर्नाशिता-
शयतामिस्त्रजेकत्र चारिवधर्मनुसञ्चारिराजेन्द्रदन्दैरतोऽन्यत्र दुष्टा-

भिसन्ध्याद्यनेक-प्रचण्डोग्रभूपेन्द्रशृङ्गाङ्गसच्छायकायप्रभोक्षासवद्भान्ध-
कारप्रतानप्रनष्टाखिलज्ञानसद्योतमन्तानजातं ततो भीषणे तादृशे
कातराणां नराणां महामौतिसम्पादके वादितानेकविम्बोकवादिव-
निर्घातसंचासिताशेषसंसारसञ्चारिजौवौघसंग्राम-सम्पर्दनालोकिसत्वि-
द्धविद्याधरे भो रणे ते महामोहुराजेन्द्रसक्ता भटाः पाटयन्तः
परानीकमुदेक्षिता इति ॥

ततश्च ।

बद्धदारुणग्रस्तशतैः प्रहतं दक्षिताखिलवारणवाजिरथम् ।
श्रुतभीषणवैरिनिनादभयात्तदशेषमकम्पत धर्मबलम् ॥
ततश्चारिवधर्माऽसौ श्वलो बलशालिना ।
महामोहनरेन्द्रेण जितस्तात महाश्वे ॥
मंद्वा प्रविष्टः स्वस्थाने ततस्ते रिपवस्तकम् ।
लसत्कलकलारावा रोधयित्वा यथस्थिताः ॥
ततः परिणतं राज्यं महामोहनराधिपे ।
चारिवधर्मराजस्तु निरुद्धोऽभ्यन्तरे स्थितः ॥
मार्गानुसारिता प्राह दृष्टं तात कुतश्चलम् ।
सुष्ठु दृष्टं मयाप्युक्तमम्बिकायाः प्रसादतः ॥
केवलं कलहस्यास्य मूलमस्य परिस्फुटम् ।
अहं विज्ञातुमिच्छामि तत्सिवेदय साम्प्रतम् ॥
मार्गानुसारिता प्राह रागकेसरिणोऽधतः ।
योऽयं दृष्टस्त्वया वत्स मन्त्रौ निर्व्याजनैपुणः ॥
अनेन मन्त्रिणा पूर्वं जगत्साधनकाम्यया ।

मानुषाणि प्रयुक्तानि पञ्चात्मकानि कुत्रचित् ॥

अभिभूतानि तानीह सन्तोषेण पुरा किल ।

चारिचधर्मराजस्य तन्त्रपालेन लीलया ॥

तन्निमित्तः समस्तोऽयं जातोऽमौषां परस्परम् ।

कलहो वत्स साटोपमन्तरङ्गमहोभुजाम् ॥

मयाभिहितं । अग्निके किष्कामानि तानि मानुषाणि कथं
वा पञ्चैतानि जगत्साधयन्ति । मार्गानुसारितयोक्तं । वत्स विचार
स्पर्शरसनाग्राणदृष्टिश्रोत्राणि तान्यभिधीयन्ते ।

तानि च

स्पर्शं रसे च गन्धे च रूपे शब्दे च देहिनाम् ।

आद्येपं मनसः कृत्वा साधयन्ति जगत्त्रयम् ॥

एकैकं प्रभवत्येषां वशीकर्तुं जगत्त्रयम् ।

यत्पुनर्वत्स पञ्चापि तत्र किं चिच्चमुच्यताम् ॥

ततो मयोक्तं संपूर्णं देशदर्शनकौतुकं ।

अधुना तातपादानां पार्श्वं यास्यामि सत्वरम् ॥

तयोक्तं गम्यतां वत्स निरूप्य जनचेष्टितम् ।

अहमप्यागमिष्यामि तथैव तव सन्निधौ ॥

अथाहमागतस्त्वर्णं निश्चित्येदं प्रयोजनम् ।

तत्तस्मात् वयस्योऽयं प्राणनामा न सुन्दरः ॥

वञ्चको मुग्धबुद्धीनां पर्यटत्येष देहिनाम् ।

मानुषाणां द्वितीयोऽयं रागकेशरिमन्त्रिणाम् ॥

यावन्निवेदयत्येवं बुधाय निजदारकः ।

मार्गानुसारिता तावदायाता भो नरेश्वर ॥

समर्थितं तथा सर्वं विचारकथितं वचः ।

त्यजामि घ्राणमित्येवं बुधस्यापि हृदि स्थितम् ॥

इतश्च ।

भुजङ्गतासमायुक्तो घ्राणलासनलालसः ।

मन्दः सुगन्धिगन्धानां सदान्वेषणतत्परः ॥

तत्रैव नगरे भूप लीलावत्याः कथंचन ।

स देव राजभार्याया भगिन्या भवने गतः ॥

ततश्च ।

सपत्नीमुचघातार्थं तस्मिन्नेव क्षणे तथा ।

भ्रातृो डोम्बीकराङ्गन्धसंयोगो मारणात्मकः ॥

ततश्च ।

तां गन्धपुटिकां द्वारे मुक्त्वा लीलावती गृहे ।

प्रविष्टा स च संप्राप्तो मन्दः सा तेन वीक्षिता ॥

ततो भुजङ्गतादेशाच्छोटयित्वा निरूपिता ।

दत्ता घ्राणाय ते गन्धास्ततस्तेन दुरात्मना ॥

ततस्याघूर्णिते घ्राणे तैर्गन्धैस्तस्य मूर्च्छया ।

स्नेहमोहितचित्तत्वात्स मन्दः प्रलयं गतः ॥

ततो विनष्टमालोक्य घ्राणलासनलम्पटम् ।

तं मन्दं घ्राणसम्पर्कादिरक्तो नितरां बुधः ॥

ततश्च सा बुधेनेदं शृष्टा मार्गानुसारिता ।

भद्रे कथं ममानेन संसर्गो न भविष्यति ॥

मार्गानुसारिता प्राह देव हित्वा भुजङ्गताम् ।

तिष्ठ त्वं साधु मध्यस्थः सदाचारपरायणः ॥

ततोऽयं विद्यमानोऽपि दोषसंश्लेषकारणम् ।

न ते संपत्स्यते देव ततस्त्वक्तो भविष्यति ॥

बुधेनापि हतं सर्वं विज्ञाय हितमात्मने ।

मार्गानुसारितावाक्यं तत्तदा प्राप्य सहस्रम् ॥

ततो गृहीतदौघोऽसौ साध्याचारपरायणः ।

विज्ञातागमसङ्गावो गुरुपासनतत्परः ॥

आचार्यैः पात्रतां भूत्वा गच्छन्निक्षेपकाम्बया ।

उत्पन्नलब्धिमाहाव्यः सूरिस्थाने निवेशितः ॥

स एष भवतां भूप सत्प्रबोधविधित्तया ।

विहाय गच्छन्मेकाकी बुधसूरिः समागतः ॥

सोऽयं निवेदयत्येवं गृह्णन्ति च भवादृशाः ।

सोऽहमेव धरानाय बुधनामेति गृह्णताम् ॥

प्रबोधकारणं भूप तदिदं संविधानकम् ।

मम संपन्नमेतद्भिः तुभ्यं युष्मादृशमपि ॥

यतः ।

विचरन्ति सदा तानि मानुषाणि जगत्त्रये ।

तत्पृष्ठतोऽनुधावन्ति महामोहादिग्रचवः ॥

ततश्च ।

यो यत्नैः प्राप्यते प्राणौ स सर्वो गाढदारुणैः ।

निर्मिद्य खण्डयः कृत्वा घलेनैव विलुप्यते ॥

इदमेव परं भूष निर्भयस्थानमुत्तमम् ।
 अमीभिर्लुप्यमानस्य जैनेन्द्रं वरशासनम् ॥
 एवं च ज्ञाततत्त्वानां प्रवेष्टुमिह युज्यते ।
 न युक्तं क्षणमप्येकं धरानाथ विलम्बितम् ॥
 त्यज्यन्तां विषया भूष कालकूटविषोपमाः ।
 आस्वादयतामिदं दिव्यं प्रशमामृतमुत्तमम् ॥
 ततो धवलराजेन विहस्य विमलः क्षणम् ।
 तथा सर्वेऽपि ते लोकाः साकूतं प्रविलोकिताः ॥

उक्तं च ।

भो भो लोका यदादिष्टं भदन्तेन महात्मना ।
 इदमाकर्णितं चित्ते लग्नं च भवतां वचः ॥
 ततस्ते बुधसद्भानोः प्रतापेन प्रबोधिताः ।
 कमलाकरसङ्काशा प्रोत्फुल्लमुखपद्मजाः ॥
 भक्त्या ललाटपट्टेषु विन्यस्तकरकुङ्कुमाः ।
 सर्वेऽपि लोकास्तचेदं समकाशं प्रभाषिताः ॥
 बाढमाकर्णितं देव वचोऽस्माभिर्महात्मनः ।
 विज्ञातस्तस्य सद्भावो महाभागप्रसादतः ॥
 विधूयाज्ज्ञानतामिस्रं मनोऽनेन प्रकाशितम् ।
 जीविताश्चामृतेनैव मिथ्यात्वविषघूर्णिताः ॥
 तत्तन्निदिदमस्माकं चित्ते गाढं मुनेर्वचः ।
 संपादयतां तदादिष्टं मा विलम्बो विधीयताम् ॥
 एतच्चाकर्ण्य राजेन्द्रः परं हर्षमुपागतः ।

ततो राज्याभिषेकार्थं विमलं प्रत्यवोचत ॥

गृह्णामि पुत्र प्रव्रज्यां राज्यं त्वमनुग्रीलय ।

पुष्टैर्मे भगवानेय संपन्नो गुरुत्तमः ॥

विमलः प्राह किं तात गाहं ते चित्तवद्भयः ।

येन दुःखाकरे राज्ये मां स्थापयितुमिच्छसि ॥

इत्थं क्षिपसि मां तात दंसारे दुःखपूरिते ।

स्वयं गच्छसि निर्वाणमहो ते तात चारुता ॥

ततो गाढतरं तुष्टस्तच्छ्रुत्वा वैमलं वचः ।

साधु साधूदितं वत्स न मुञ्चामीत्यभाषत ॥

ततः कमलनामानं राज्ये संस्थाप्य पुत्रकम् ।

विधाय जिनपूजां च दिनान्यष्ट महोदराम् ॥

तथा दत्त्वा महादानं विधाय नगरोत्सवम् ।

विहिताग्नेषकर्तव्यः शुभकाले समाहितः ॥

विमलेन समं राजा मयद्वीकः मयान्ववः ।

सपौरस्तोकः सहसा निष्क्रान्तो विधिपूर्वकम् ॥

किं वञ्चना ।

यैः समाकर्णितं सुरैस्तदाक्षममृतोपमम् ।

तेषां मध्ये जनाः श्लोका ये गृहेषु व्यवस्थिताः ॥

तेऽपि चावाप्तसम्यक्त्वा प्रतरद्यविभ्रदिताः ।

जाता रद्याकरे प्राप्ते कः स्थाहारिभ्रभाजनम् ॥

अहं तु मद्रे तत्रापि वामदेवतया म्रितः ।

दृष्ट्वा तत्तादृशं सुरे रूपनिर्माणकौशलम् ॥

श्रुत्वा तत्तादृशं वाक्यं महामोहतमोपहम् ।
 तथापि च न बुद्धोऽस्मि तत्राकर्ण्य कारणम् ॥
 यासौ वज्रलिका पूर्वं योगिनी भगिनी मम ।
 शरीरेऽनुप्रविष्टासीत्सा ते तत्र विजृम्भिता ॥
 यतोऽगृहीतसङ्केते तद्वशेन दुरात्मना ।
 स तादृशो महाभागो वञ्चकः परिकल्पितः ॥
 चिन्तितं च मया हन्त मुनिवेषविडम्बकः ।
 सिद्धेन्द्रजालचातुर्यः कश्चिदेष समागतः ॥
 अहो शाल्यमहो जालमहो वाचाक्षतात्सुला ।
 अहो मूढा नरेन्द्राद्या येऽमुनापि प्रतारिताः ॥

तथाहि ।

अङ्गे वज्रलिका येषां विवर्तेत दुरात्मनाम् ।
 ते हि सर्वे शठप्राथं मन्यन्ते भुवनत्रयम् ॥
 तदेवं तं बुधाचार्यं तदास्त्रीकविकल्पनैः ।
 विकल्पयन्नहं भद्रे न प्रबुद्धो दुरात्मकः ॥
 प्रव्रज्यावसरे तेषां राजादीनां मया पुनः ।
 इदं विचिन्तितं भद्रे स्वचित्ते पापकर्मणा ॥

अथे ।

प्रव्रज्यां ग्राहयेदेष विमलो मां बलादपि ।
 आदितो वञ्चयित्वेमं ततो नश्यामि सत्वरम् ॥
 बद्धा सुष्टिद्वयं गाढं ततोऽहं तारलोचने ।
 तथा नष्टो यथा नैव गन्धमप्येष बुध्यते ॥

अथ दीचादिने प्राप्ते विमलेन मर्षात्मना ।
 क वामदेव इत्येवं सर्वत्राहं निरूपितः ॥
 अदृष्टा मां पुनः पृष्टो बुधसूरिर्महात्मना ।
 क गतो वामेदवोऽसौ किं वा संचिन्त्य कारणम् ॥
 ज्ञानालोकेन विज्ञाय विमलाय निवेदितम् ।
 ततो मदौघचरितं निःश्रेयं बुधसूरिणा ॥
 विमलेनोदितं नाथ किं न भव्यः स मे सुदृत् ।
 श्रुतेऽपि तावके वाक्ये येनैवं वत चेष्टते ॥
 सूरिणाभिहितं भद्र नाभव्यः किं तु कारणम् ।
 यत्तस्य तादृशे शीले तन्ने सर्वं निवेदये ॥
 एका वज्रलिका नाम भगिनी तस्य वक्षभा ।
 अस्यनारङ्गा भ्राता च द्वितीयः स्नेहनामकः ॥
 ताभ्यामधिष्ठितेनेदं वामदेवेन चेष्टितम् ।
 पुरा च विहितं तात रक्षस्य हरणादिकम् ॥
 तस्मान्तस्य न दोषोऽयं प्रकृत्या सुन्दरो हि सः ।
 स्नेयो वज्रलिका चास्य दोषसंश्लेषकारणम् ॥
 विमलेनोदितं नाथ किं ताभ्यां स वराककः ।
 कचिन्मुच्येत पापाभ्यां किं वा नेति निवेद्यताम् ॥
 सूरिराह महाभाग भूरिकालेऽतिष्ठहिते ।
 स ताभ्यां मोक्ष्यते तच्च कारणं ते निवेद्यताम् ॥
 शुभाभिषन्धिगृपतेः पुरे विशदमानसे ।
 भार्ये स्तो निर्मलागारे शृङ्खलापापभीरते ॥

तयोश्च गुणसंपूर्णं जनतानन्ददायिके ।
 अजुताचोरते नाम विद्येते कन्यके शुभे ॥
 अत्यन्तसरला साध्वी सर्वलोकसुखावहा ।
 अजुता सा महाभाग प्रतीतेव भवादृशाम् ॥
 अचोरतापि लोकेऽत्र निःस्पृहा शिष्टवत्सभा ।
 सर्वाङ्गसुन्दरौ नूनं विदितैव भवादृशाम् ॥
 ते च कन्ये कचिद्भूये सुदृते परिणेष्यति ।
 लोयोऽयं बडला चास्य ततो भो न भविष्यतः ॥
 तयोराभ्यां महावस्या प्रकृत्यैव न विद्यते ।
 ततस्मात् तयोर्लाभे दाभ्यामप्येष मोक्ष्यते ॥
 ततो न योग्यताद्यापि वामदेवस्य विद्यते ।
 धर्मं प्रतीति निश्चित्य कुरु तस्यावधीरणम् ॥
 ततश्चेदं मुनेर्वाक्यं विमलेन महात्मना ।
 श्रुत्वा तथेति वदता विहिता मेऽवधीरणा ॥

अहं तु प्राप्तः काञ्चनपुरे प्रविष्टो हृदमार्गं । दृष्टः सरस्वो नाम
 वाणिजः । गतस्तस्यापणे । विजृम्भिता बडलिका । कृतमस्य पाद-
 पतनं । नटेनेव भूतमानन्दोदकस्य नयनयुगलं । तद्वालोक्त्या-
 र्द्रिभूतः सरसः । ततोऽभिहितमनेन । भद्र किमेतत् । मयोक्तं ।
 तात युष्मानवलोक्य मयात्मजनकस्य स्मृतं । सरलेनोक्तं । यद्येवं
 ततो वत्स पुत्र एवामित्वं । ततो नीतोऽहमनेन स्वभवने समर्पितो
 बन्धुमत्याः स्वभार्यायाः । कारितः स्नानभोजनादिकं । पृष्टो
 नामकुलादिकं । निवेदितं मया । सजातीयोऽयमिति तुष्टः सरसः ।
 अभिहितमनेन ।

अपुत्रयोः प्रिये पुत्रो दृढयोः परिपास्तकः ।

दत्तः संचिन्त्य दैवेन वामदेवोऽयमावयोः ॥

तदाकर्ण्य दृष्ट्वा बन्धुमती । निश्चितं सरलेन मय्येव गृहं ।
दर्शितमापणनिहितं रत्नादिकमन्तर्धनं । यच्च तस्यैव मूर्ख्या मया
सहितस्तत्रैवापणे स्वपिति स्म । अन्यदा सन्ध्यायामावयोर्गृहे ति-
ष्ठतोः समागतः सरलस्य बन्धुलनाम्नः प्रियमित्रस्य गृहादाज्ञायकः ।
यथा मम पुत्रस्य यष्टीजागरे भवतागत्येह वस्तयमिति । ततो-
ऽभिहितोऽहं सरलेन । पुत्र वामदेव गन्तव्यं मया बन्धुलगृहे ।
त्वं पुनरापणे गत्वा वसेति । मयोक्तं । अलं मे तातरहितस्यापणे
गमनेनाद्य तावदम्नाया एव पादमूले वस्त्यामि । ततोऽहो चेहमा-
रोऽयमिति चिन्तयन्नेवं भवत्विति वदन् गतः सरलः । स्थितोऽहं
गृहे । रात्रौ विजृम्भितः स्तेयः । चिन्तितं मया । हरामि तद-
न्तर्धनं । ततोऽर्धरात्रे गतस्तमापणं । उद्घाटयतश्च समागता दाण्ड-
पाशिकाः । दृष्टोऽधमेतैः प्रत्यभिज्ञातश्च । ततः पश्यामस्तावत्कि-
मेवोऽर्धरात्रे करोत्यापणमुद्घाट्येति संचिन्त्य स्थितास्त्रुष्णीभावेन
प्रच्छन्नाः । उत्खातं मया तदन्तर्धनं निखातं तस्यैवापणस्य पश्चाद्भू-
भागे । विभातप्रायायां च रजन्यां हृतो हाह्वारवः । मिलितो
नगरलोकः । संप्राप्तः सरलः । प्रकटौभूता दाण्डपाशिकाः ।
प्रवृत्तः कलकलः । सरलेनोक्तं । वत्स वामदेव किमेतत् । मयोक्तं ।
हा तात मुपितामुपिताः स्म इति । दर्शितस्योद्घाटितापणो निधा-
नस्थानं च । सरलेनोक्तं । पुत्र त्वया कथमिदं ज्ञातं । मयोक्तं । अस्ति
तावच्चिर्गतस्तातः । ततो मे तातविरहवेदनया नागता निद्रा ।

स्थितः शय्यायां विपरिवर्तमानः । रात्रिशेषे च चिन्तितं मया ।
 अयि यदि परमेतस्यां तातस्पर्शपूतायां आपणशय्यायां निद्रासुखं
 संपद्यते नान्यचेति संचिन्त्य समागतोऽहमापणे । दृष्टमिदमिदं
 चौरविलसितं । ततः कृतो हाहारव इति । दाण्डपाग्निकैश्चि-
 न्तितं । निश्चितमेतत्तत्करोऽयं दुरात्मा वामदेवः । अहो अस्या-
 लज्जाललातुयं अहो वाचाक्षता अहो वक्षकत्वं अहो कृतघ्नता
 अहो विश्वभघातित्वमहो पापिष्ठतेति । ततस्तैरुक्तं । श्रेष्ठिन्निरा-
 कुलो भव । लब्ध एवासोऽस्माभिश्चौरः । ततः साकूतमवलोकितं
 सर्वैर्मदभिमुखं । ज्ञातोऽहमेतैरिति संजातं मे भयं । ततः पुनः सलोभं
 गृहीत्वा इत्यालोच्य गतास्तावद्दाण्डपाग्निकाः । दत्तो ममावरचक्रः ।
 अनेककुविकल्पाकुलस्य मे लक्षितं तद्दिनं । सन्ध्यायां गृहीत्वा
 तदन्तर्धनं पलायमानोऽहं गृहीतो दाण्डपाग्निकैः । जातः कोला-
 हलः । निश्चितं पुनर्भग्नं । कथितो दाण्डपाग्निकैः समस्तोऽपि
 लोकाय मदीयव्यतिकरः । संजातो मच्चरितेन विस्मयः । नीतो
 ऽहं रिपुसूदनराजधर्मौघे । आज्ञापितस्तेन वध्यतया । समागतः
 सरलः । पतितो नृपचरणयोः । अभिहितममेन ।

ममायं पुत्रको देव वामदेवोऽतिवल्लभः ।

अतो मेऽनुग्रहं कृत्वा मुच्यतामेष बालकः ॥

गृह्णातां मम सर्वस्वं मैष देव निपात्यताम् ।

अन्यथा जायते देव मरणं मे न संशयः ॥

ततोऽतिसरलं मत्वा सरलं तं नराधिपः ।

अमुष्मन्मां प्रसादेन तस्यायच्छ च तद्धनम् ॥

केवलं शरत्तलेन तदा प्रोक्तो महीभुजा ।

श्रेष्ठिन्नेष सुपुत्रस्ते समीपे मम तिष्ठतु ॥

यतः ।

अयं विषादुराकारस्तस्करो जनतापकः ।

तदेव मद्गृहाद्धाद्यो वामदेवो ॥ सुन्दरः ॥

इतश्च ।

पुरापि दुर्बलौभृतः शम्भतं नष्ट एव सः ।

पुण्योदयो वयस्यो मे दृष्टा तद्दुष्टचेष्टितम् ॥

ततश्च ।

श्रेष्ठिना प्रतिपन्नं तच्चरेन्द्रवचनं तदा ।

धिक्कारविहतो दीनः स्थितोऽहं राजमन्दिरे ॥

राजदण्डभयादुद्याद्वयेन प्रथमं गते ।

भद्रे निवसतस्तत्र ते मे स्तब्धबल्लभिके ॥

तथापि लोको मां भद्रे सर्वकार्येषु शङ्कते ।

अन्धेनापि हृतं शौर्यं ममोपरि निपात्यते ॥

मुवाणस्यापि भद्रतं न प्रत्येति च मे जनः ।

धिक्कारैर्हन्ति मामेवं दृष्टा ते सत्यवादिता ॥

सर्वस्योद्देशजनकः क्षणाहेम्नुन्यतां गतः ।

तत्रागच्छीतमद्वेते वष्टकालं विडम्बितः ॥

अन्यदा श्रीगृहं राज्ञो विद्यामिद्वेन केनचित् ।

निःश्रेयं सुपितं भद्रे न च शौरो न सक्षितः ॥

ततोऽहं दृष्टदोषत्वादशैवंविधसाहसम् ।

तथाहि ।

पूर्वं तावदनेनोक्तं यथासीत्किल सर्वदा ।
 पुरेऽसंख्यवहाराख्ये वास्तव्योऽहं कुटुम्बिकः ॥
 कालं तत्र स्थितोऽनन्तं भवितव्यतया सह ।
 स्वकर्मपरिणामाख्यराजादेशेन निर्गतः ॥
 एकाक्षपशुसंस्थाने तथान्येषु च भूरिषु ।
 तथाविधेषु स्थानेषु भ्रान्तो दुःखैः प्रपूरितः ॥
 अन्यश्चेदनेनोक्तमनन्तं कालमेकग्रः ।
 सर्वेषु तेषु स्थानेषु नाटितः किल भार्यया ॥

तथाहि ।

नन्दिवर्धनरूपेण रिपुदारणलीलया ।
 वामदेवविधानेन किलाहं भ्रमितस्तथा ॥
 अतीतोऽनन्तकालस्य सर्वेषामन्तरान्तरा ।
 कृतान्दनन्तरूपाणि तथान्यानि स्वभार्यया ॥
 शुद्धिकादानयोगेन किलेदं विहितं तथा ।
 तदस्य चरितं सर्वं विरुद्धमिव भ्रामते ॥

तथाहि ।

पुरुषयेत्कथं तस्य स्थितिः कालमनन्तकम् ।
 किं वाजरामरो हन्त भविष्यत्येष तस्करः ॥
 तावत्कालस्थितिर्हन्त का चेयं भवितव्यता ।
 कथं वा निजभार्यापि प्रतिकूलत्वमागता ॥
 का चेयं शुद्धिका नान महावीर्यां यया कृतः ।

एकोऽप्यनन्तरूपोऽयं भवितव्यतया तथा ॥

अन्यच्च ।

नगराण्यन्तरङ्गाणि मित्राणि स्वजनास्तथा ।

येऽसुना गदितास्तेऽपि न मया परिनिश्चिताः ॥

तदिदं स्वप्नसद्वागमिन्द्रजालाधिकं गुणैः ।

अस्य संसारिजीवस्य चरितं प्रतिभाति मे ॥

दृष्टं च सुस्वरागेण बुध्यमानेव लक्ष्यते ।

साध्वी प्रज्ञाविशालेदं निःशेषं चरितं वृद्धि ॥

अन्यच्च ।

इदं मे लेभतः सर्वं निर्दिष्टमनया पुरा ।

अस्य संसारिजीवस्य वृत्तं प्रज्ञाविशालया ॥

केवलं विभृतमायं मम तद्वर्ततेऽधुना ।

अकाण्डे पृच्छतयेत्यं संजायेत समाश्रिता ॥

तत्तावत्कथयत्येष तत्करो यदिवक्षितम् ।

अहं तु मग्नयिष्यामि पथादेनां रक्षःस्थिताम् ॥

इदं निश्चित्य हृदये स भव्यपुरुषस्तदा ।

वचः संसारिजीवस्य तूष्णीमाकर्णयन् स्थितः ॥

मुखं संसारिजीवस्य पश्यन्ती विस्मितेक्षणा ।

स्थितागृहीतमद्भुता सम्यग्ज्ञातभावना ॥

मद्भागमस्तु भगवास्त्रिग्रेयं तस्य चेष्टितम् ।

वेत्ति संसारिजीवस्य ततो मौनेन संस्थितः ॥

संसारिजीवेमोक्तं ।

अथाहमन्यदा भद्रं तुष्टया निगभार्यया ।

संज्ञातस्तथा प्रोक्तः केनचिच्छुभकर्मणा ॥

संभाव्यं नापरस्येति ग्राहितस्तेन भूभुजा ॥

अनेकयातनाभिश्च नानारूपैर्विडम्बनैः ।

ततोऽहं गाढरुष्टेन तेन भद्र कदर्थितः ॥

न स्थितः सरलस्यापि वचनेन नराधिपः ।

उल्लसितो विशालाक्षि ततोऽहं विरटन्नलम् ॥

अत्रान्तरे च सा जीर्णा गुडिका मम पूर्विका ।

भवितव्यतया दत्ता ततोऽन्या गुडिका मम ॥

तस्याः प्रभावतो भद्रे तीव्रदुःखौघसम्पदि ।

गतः पापिष्ठवासायां नगर्यामन्त्यपाटके ॥

तत्रानुभूय दुःखानि तीव्रानन्तानि विह्वलः ।

असंख्यकालं भूयोऽपि गुडिकादानयोगतः ॥

पञ्चाक्षपशुसंस्थाने समागत्य पुरे ततः ।

भ्रान्तोऽहं वज्रशोऽन्येषु नगरेषु पुनः पुनः

तत्रास्ति नगरं भद्र यामो वां वरलोचने ।

सुक्तासंख्यवहाराख्यं वज्रशो यत्र वीक्षितम् ॥

तथापि पशुसंस्थाने योपिदाकारधारकः ।

वज्रशो वज्रलिकादोषादिशेषेण विडम्बितः ॥

मोढानि नानादुःखानि स्थाने स्थाने मया तदा ।

ताभ्यां पापवयस्याभ्यां प्रेरितेन वरानने ॥

एवं वदति संमारिजीवे प्रज्ञाविशालया ।

इदं विचिन्तितं गाढं संवेगापन्नचित्तया ॥

अहो दुरन्तः स्तेयोऽसौ माया घात्यन्तदारुणा ।

ययोरासक्तचित्तोऽयं वराको भूरि नाटितः ॥

तथाहि ।

वक्षितस्तादृशोऽनेन मंदात्मा विमलः पुरा ।
तन्माहात्म्येन लोके च गतोऽयं द्रष्टुमर्हताम् ॥
सरलो वसुलः स्निग्धो मुषित्वा च प्रतारितः ।
प्राप्तोऽयं तत्प्रपादेन तत्र घोरविडम्बनम् ॥

तथा ।

यद्यं तादृशेनापि महाभागेन सूरिणा ।
बुधेन बोधितो नासीत्सा माया तत्र कारणम् ॥
ब्रुवाणस्यापि सद्भूतं न प्रत्येति सा यज्जनः ।
धिकरोति च तथापि सैव मायापराध्यति ॥
यदन्यजनितेनापि दोषेणार्थं विबाधितः ।
संसारिजीवस्तत्रापि स्तेयो माया च कारणम् ॥
एवं चानलदोषाणामाकरस्ते दुरात्मिके ।
तथापि लोकः पापिष्ठः स्तेयमाये न मुञ्चति ॥

अन्यथा ।

तथा संसारिजीवे भोः कथयत्यात्मचेष्टितम् ।
स भव्यपुरुषस्तत्र चिन्तयामास विस्मितः ॥
अपूर्वमिदमस्याहो तस्करस्यातिजल्पितम् ।
अतिचित्रमसंभाव्यं लोकमार्गातिदूरगम् ॥
अप्रमिद्धं ममात्मन्तं हृदयाचेपकारि च ।
तदस्य परमार्थो यः स मया नावधारितः ॥

त्वयार्थपुत्र गन्तव्यमधुना लोकविश्रुते ।

आनन्दनगरे तत्र वस्तुयं चारुलीलया ॥

मयोक्तं ।

यद्देवि रोचते तुभ्यं कर्तव्यं तन्मया ध्रुवम् ।

ततः पुण्योदयो भूयः स तथा मे निदर्शितः ॥

तथान्यः सागरो नाम सहायो मे निरूपितः ।

प्रस्तावोऽस्येति विज्ञाय भवितव्यतया तथा ॥

उक्तं च ।

मूढतानन्दनो नाम रागकेसरिणोऽङ्गजः ।

मयायं विहितोऽद्यैव सहायस्ते मनोहरः ॥

ततोऽहं सहितस्ताभ्यां सहायाभ्यां प्रवर्तितः ।

आनन्दनगरे गन्तुं गुडिकादानयोगतः ॥ इति ।

ये घ्राणमायानृतचौर्यरक्ता भवन्ति पापिष्ठतया मनुष्याः ।

इहैव जन्मन्यतुलानि तेषां भवन्ति दुःखानि विडम्बनाश्च ॥

तथा परचापि च तेषु रक्ताः पतन्ति संसारमहासमुद्रे ।

अनन्तदुःखौघचितेऽतिरौद्रे तेषां ततश्चोत्तरणं कुतस्त्यम् ॥

जैनेन्द्रादेशतो वः कथितमिदमहो लेखतः किञ्चिद्वच

प्रस्तावे भावसारं कृतविमलधियो गाढमध्यस्थचित्ताः ।

एतद्विज्ञाय भो भो मनुजगतिगता ज्ञाततत्त्वा मनुष्याः

स्तेयं मायां च हिला विरहयत-ततो घ्राणलाम्पव्यमुच्चैः ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां मायास्तेयघ्राणे-

न्द्रियविपाकवर्णनः पञ्चमः प्रस्तावः

समाप्तः ॥

अथ षष्ठः प्रस्तावः ।

अथास्ति सततानन्दमन्दिरं दोषदूरगम् ।
 आनन्दनामकं लोके बहिरङ्गं महापुरम् ॥
 विस्वालोकावलावण्यललिता लोचनैर्नरा ।
 सोमैर्पैर्यत्र भाव्यन्ते देवेभ्योऽभिसमूर्तयः ॥
 आहृष्टदुष्टयो मृणां भार्यो निष्यन्दलोचनाः ।
 यत्र संपादयन्त्युच्चैरमराकारधारिताम् ॥
 चित्रांशुरत्नसञ्चारतारं यत्र विभायते ।
 आखण्डलधनुर्दण्डखण्डमण्डितमम्बरम् ॥
 परेभकुम्भनिर्भेदवर्धितोत्साहसाहसः ।
 तत्राक्रान्तमहीपीठः केशरी नाम भूपतिः ॥
 अनेकसुन्दरीरुन्दमध्ये लम्बपताकिका ।
 देवी कमलपत्राची तस्यास्ति जयसुन्दरी ॥
 अथास्ति नगरे तत्र वसन्तस्तम्भ भूपतेः ।
 निःश्रेयमगराधारो वाणिज्यो हरिशेखरः ॥
 येन मेघार्थिमं दानादर्थिमण्येषु सर्वदा ।
 सुदत्तमलसण्डेषु धृतं भास्करायितम् ॥
 तस्यास्ति हृदयस्थेष्टा सावण्यास्तकुण्डिका ।
 माध्वी यन्मुमती नाम भार्यार्थिकुलमम्भवा ॥
 या रूपमिव रूपस्य प्रत्यादेय इव त्रियः ।

आवास इव ग्रीलस्य भर्तृभक्तेस्तु मन्दिरम् ॥
 अथागृहीतसङ्केते भवितव्यतया तथा ।
 तदाहं गुडिकादानात्तस्याः कुचौ प्रवेगितः ॥
 ततः संपूर्णकालेन मित्राभ्यां परिवारितः ।
 नरकादिव निश्चान्तो घोनियन्त्रनिपीडितः ॥
 ततो बन्धुमती तुष्टा मुदितो हरिशेखरः ।
 संजातं पुत्रजन्मेति कारितश्च महोत्सवः ॥
 आनन्दपूर्वकं ताभ्यां द्वादशाहेऽतिलक्षिते ।
 प्रतिष्ठितं च मे नाम यथायं धनशेखरः ॥
 जातावपि मया साधे तौ पुण्योदयसागरौ ।
 अक्षरङ्गवयस्यौ मे जनकाभ्यां न लक्षितौ ॥
 ततोऽहं सहितस्ताभ्यां वर्धमानः सुखैः किल ।
 संप्राप्तो धौवर्गं भद्रे मीनकेतनमन्दिरम् ॥
 अथ कंचित्समासाद्य कलाचार्यं तदा मया ।
 एकां धर्मकलां मुक्त्वा गृहीताः सकलाः कलाः ॥
 संपादिताः स्ववीर्येण चित्तकलोलकाश्च मे ।
 तदानेन वयस्येन सागरेण चणे चणे ॥

अथ कौटुम्भाः पुनस्ते सागरवीर्योद्धासिताश्चित्तकलोलकाः संपा-
 दिताः ॥

धनमेव जगत्सारं धनमेव सुखाकरः ।
 धनमेव जनह्लाद्यं धनमेव गुणाधिकम् ॥
 धनमेव जगद्वन्द्यं धनं तत्तत्तत्तुत्तमम् ।

धनं हि परमात्मेति धने सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥
 धनेन रक्षितो लोके पुरुषः परमार्थतः ।
 दणं भस्माशुचिर्धूलिचर्चदा नास्त्येव किञ्चन ॥
 धनादिन्द्रो धनाद्देवा धनादेते महीभुजः ।
 अन्येभ्योऽभ्यधिका भान्ति नान्यत्किञ्चन कारणम् ॥
 एको दाता परोऽर्प्येति स्नाम्येकः सेवकोऽपरः ।
 पुरुषत्वे समानेऽपि धनस्येदं विजृम्भितम् ॥
 तदव परमार्थोऽयं सर्वयत्नेन तद्धनम् ।
 स्त्रीकृतं नरेणोच्चैरन्यथा जन्म निष्फलम् ॥

एवं च स्थिते ।

कुलक्रमागतं भूरि यद्यप्यस्ति गृहे धनम् ।
 ममात्मीयं तथाप्यन्यदर्जयामि-ततोऽधिकम् ॥
 कुतः सुखाभिका तावज्जायेत मम मानसे ।
 विलासदीप्तयो यावन्न दृष्टा रत्नरागयः ॥
 गत्वा देशान्तरं कृत्वा सर्वकर्माणि सर्वथा ।
 मयात्मभवनं कार्यं रत्नरागिप्रपूरितम् ॥
 ततोऽनेकविकल्पैस्त्रैराकुलीकृतमानसः ।
 तदागृहीतसङ्केते ताताभ्यर्णमहं गतः ॥

उक्तं च मया ।

तात मामनुजानीहि धनोपार्जनकाम्यया ।
 गच्छाम्यहं विदेशेषु करोमि पुरुषक्रियाम् ॥
 हरिश्छरेणोक्तं ।

विद्यते विपुलं वत्स कुलक्रमसमागतम् ।
 धनं ते दानसम्भोगविलासकरणक्षमम् ॥
 तत्तदेव धनं वत्स नियुञ्जानो यथेष्टया ।
 गृहे तिष्ठ न शक्नोऽसि स्यातुं हि रक्षितस्त्वया ॥
 मयोक्तं ।

या पूर्वपुरुषैस्तात भूरिलक्ष्मीरुपार्जिता ।
 तां भुञ्जानस्य सत्पुंसः कथं न वपते मनः ॥
 मातेव स्नानपानेन सा बालैः परिभुज्यते ।
 श्रवाप्तपौरुषाणां तु तद्भोगो लज्जनौयकः ॥
 भुज्यमाना च सा तात कियत्कालं भविष्यति ।
 बिन्दुभिः क्षयमायाति समुद्रोऽप्यनुपार्जनः ॥
 तन्मे धनार्जनोत्साहं न तातो भक्तुमर्हति ।
 अत एव विमोढव्या तातेन विरहव्यथा ॥

किं वज्रना ।

यावद्भुजवलेनोच्चैर्नोपात्ता रत्नराशयः ।
 गत्वा देशान्तरं तात तावन्मे न सुखासिका ॥
 तत्सर्वथापि गन्तव्ये मदीयमनसि स्थिते ।
 कथं विधातस्तातेन गमनस्य विधीयताम् ॥
 ततो विज्ञाय निर्वन्धं तादृशं हरिशेखरः ।
 मामुवाच तथा भद्रे चेहार्द्राभूतमाणसः ॥
 यद्येव निययो वत्स स्थितन्ते मनसि स्थिरः ।
 तदिधेहि निजाकृतं पूर्यतां ते मनोरथः ॥

केवलं वत्स सुखलासितस्त्वमसि सरस्तः प्रकृत्या । दवीयो देशान्तरं ।
विषमा मार्गाः । कुटिलहृदया लोकाः । वञ्चनप्रवणाः कामिन्यः ।
भूयांसो दुर्जनाः । विरलविरलाः सञ्जनाः । प्रयोगचतुरा धूर्ताः ।
मायाविनो घाण्डिकाः । दुष्परिपालं भाण्डजातं । विकारकारि
नवयौवनं । दुरधिगमाः कार्यगतयः । अनर्थरुचिः कृतान्तः ।
अनपराधक्रुद्धाश्चौरचरटादयः । तत्सर्वथां भवता कचित्पण्डितेन
कविभूर्खेण कचिद्दक्षिणेन कचिन्निष्ठुरेण कचिदयासुना कचिन्नि-
ष्कृपेण कचित्सुभटेन कचित्कातरेण कचित्पाणिना कचित्कृपणेन
कचिद्वकलक्षिणा कचिदिदग्धेन सर्वथा परैरलम्बमध्यागाधदुग्धनी-
रधिधौरगभीरधिषणेन भवितव्यं । मयोक्तं । । तात महाप्रसादः ।
सम्यगनुशिष्टोऽस्मि तातेन । पश्यतु च तातो मे बुद्धिपौरुषमा-
हात्म्यं । तथाहि ।

सत्त्वमाचधनी गत्वा रूपकेण विवर्जितः ।

आगच्छेयं कृतायोऽहं यदि तात पुनर्गृहम् ॥

ततः ।

धनश्रेष्ठरनामाहं तव सूनुर्न मंशयः ।

अन्यथा मृत एवास्मि दातव्यो मे जलाञ्जलिः ॥

यतः ।

सार्धभाण्डमहायादिसामर्थ्यं धनसाधनीम् ।

प्राप्यार्जयति योयापि धनं किमु युवा नरः ॥

मम त्वेव विशेषः स्यात्सामग्रीरहितोऽपि यत् ।

पूरयामि गृहं तात स्त्रोपाप्तै रवराग्निभिः ॥

एवं ब्रुवाणस्तातस्य वन्दित्वा चरणद्वयम् ।

नत्वा चाम्बां सुतस्त्रेहजाताश्रुतदुर्दिनाम् ॥

स्तार्धस्फालको गेहाभिर्गतः क्षतनिश्चयः ।

सार्धमन्तरमिवाभ्यां ततोऽहं रुदतोस्तयोः ॥

ततः पौरुषमवलम्ब्य स्थापिता रुदती हरिग्रोखरेण बन्धुमतौ ।
अभिहितमनेन । प्रियतमं मा रुदिहि हर्षस्यानमेतत् । तथाहि ।

या साहसविनिर्मुक्तमलसं दैवतत्परम् ।

निर्वीर्यं जनयेत्पुत्रं सा हि रोदितुमर्हति ॥

त्वया तु जनितो धीरः सुतोऽयं कुलभूषणः ।

निर्याजसाहसस्तस्मात्तास्ति रोदनकारणम् ॥

अयं नूनं गुणोऽस्माकं व्यवसायपरायणः ।

यदेष पुत्रको जातस्ततो मुञ्च विषादिताम् ॥

इति । इतश्च निर्गतोऽहं नगराद्गन्तुं प्रवृत्तो दक्षिणसमु-
द्रवेलाकूलाभिमुखं । प्राप्तश्च क्रमेशोदधितटाभ्यर्णवर्तिनि जयपुरे ।

नियतो बहिष्कामने । तत्र तु चिन्तितुं प्रवृत्तः । कथं ।

विलसल्लोलकल्लोस्तमालं किं मकराकरम् ।

सङ्गयित्वा प्रजाम्मुचै रसदीपे धनाकरे ॥

किं वा रणे विनिर्भिद्य हठादीश्वरमण्डलम् ।

तत्क्षणीं स्त्रीकरोम्यस्या न दुष्टो हि स्वयंप्रहः ॥

किं वा पाटितदोर्दण्डघण्टै रुधिरपिच्छिकैः ।

चण्डिकां तर्पयित्वाचैमृष्टां तां धनमर्थये ॥

किं वा रात्रिं दिवं श्रेयव्यापाररहितः स्वयम् ।

खनामि रोहणं यावत्पातालतलमुच्चकैः ॥
 अहो गिरिदरीं गत्वा संप्राप्य रसकूपिकाम् ।
 धातुवादबलेनैव दधे स्वर्णं यथेच्छया ॥
 एवं विविधकस्रोतैर्धनोपार्जनकाम्यया ।
 मित्रसागरवीर्येण हतोऽहं बड्गप्रसदा ॥
 अशान्तरे सचिन्तस्य दृष्टिस्तरलतारिका ।
 सुरःस्थिते गता भद्रे मम किंशुकपादपे ॥
 यावद्दिनिर्गतस्तस्य ग्राखाया वीचितो मया ।
 प्रारोहो भूमिसंप्राप्तः क्रग्रीयान् हतविस्मयः ॥

तं च किंशुकपादप्रारोहमवलोक्य स्मृतो मयाभिगवश्रिचितः
 लब्धवादः । चिन्तितं च । नूनमस्यैव किञ्चिद्भूजगतं । यतोऽभिहितं
 खन्यवादे ।

नास्त्येव क्षीरवृक्षस्य प्रारोहो धनवर्जितः ।
 श्लोकं वा भूरि वा तत्र भुवं विस्वपलाग्रयोः ॥
 प्रारोहे भूरि तत् स्थूले तनुके श्लोकमुच्यते ।
 रात्रौ ज्वलति तद्भूरि शोभाणि स्वल्पमीरितम् ॥
 विद्धे तत्र भवेद्रक्तं यदि रत्नानि लक्षयेत् ।
 अथ क्षीरं ततो रूप्यं पीतं चेत् कनकं भवेत् ॥
 प्रारोहः स्यादुपयुक्तैर्यन्मात्रेऽधोऽपि तावति ।
 प्रदेशे निहितं नूनं विद्यते तन्निधानकम् ॥
 उपरिष्ठात्तनुयेत्यादधन्नात् पृथुलो यदि ।
 प्रारोहोऽग्नौ निधिं प्राप्तो विपरीतस्तु सोऽन्यथा ॥

ततो निरूपितोऽसौ मया पलाशपादपप्रारोहो यावत्त-
 तुकः तत्र चिन्तितं मया । श्लोकमत्र द्रविणं । ततो
 नखशुक्ला विद्धोऽसौ मया यावन्निर्गतं पीतवर्णं क्षीरं ततः स्थितं
 मम मानसे यथा कनकेनात्र भवितव्यं । ततः प्रेरितोऽहं सागरेण
 तस्योत्खननार्थं । ततो नमो धरणेन्द्राय नमो धनदाय नमो
 धनपालायेति मन्त्रं पठता खातः प्रदेशो मया । दृष्टं दीनारभूतं
 ताम्रभाजनं । दृष्टः सागरः । परिगणितं प्रयत्नेन यावत्सहस्रमात्रं ।
 तच्च मे तेन पुण्योदयेन निजवीर्येण संपादितं । मम तु तदा
 महामोहवशात्संजातः सागरे पक्षपातो ममेदमनेन जनितमिति
 भावनया । ततः संपन्नं मे तावद्वाण्डमूल्यामिति तुष्टोऽहं चेतसा ।
 प्रविष्टो जयपुरेऽवतीर्णो हृष्टमार्गे दृष्टो वकुलश्रेष्ठिना । चोदितोऽसौ
 मत्पुण्योदयेन समागतो मम समीपं । हृतं सम्भाषणं । संजाता
 प्रीतिः । प्रसारिताः स्नेहतन्त्राः । नीतोऽहं स्वभवने । समादिष्टा
 भार्या भोगिनी । कुह्यातिथेयमसौ । ततः कारितोऽहं मज्जनं
 परिधापितो कोमलदुकूलयुगलं निवेष्टितो वरविष्टरे भोजितो
 मनोहारि भोजनं सह श्रेष्ठिना याहितः सुरभि ताम्बूलं । दृष्टः
 सप्रणयं कुलाभिधानादिकं । यथावस्थितमेव निवेदितं सर्वं मया ।
 ततः कुलेन श्रीलेन धौवनेन रूपेण सर्वथायमुचितो मद्बुद्धितुर्भ-
 र्तेति संचिन्त्य समुपस्थापिता मेऽपकर्णितमकरकेतनवधूरूपविभवा
 कमलिनी नाम कन्यका । श्रुभमुद्धर्तं यादितोऽहं पाणिमस्याः ।
 ततोऽभिहितोऽहं वकुलश्रेष्ठिना । वत्स स्वभवनमिदं ते । ततो
 ऽथ निरुद्धिग्नौ वत्सया सह ललमानस्तिष्ठेति । मथोक्तं । तात

यावन्निजभुजाभ्यां भो नार्जिता रत्नराशयः ।

तावत्सर्वमहं मन्ये भोगलीलां विडम्बनाम् ॥

ततस्तान् न दातव्यो ममादेशोऽयमौदृशः ।

प्रस्थापय सुसार्थेन रत्नदीपं ब्रजाम्बुजम् ॥

श्रेष्ठिनोक्तं । यद्येवं ततः

अलं ते वत्स दुर्लभ्यमागरोत्तरणेष्वप्या ।

मदीयधनमादाय कुर्वन्नेव धनार्जनम् ॥

मयोक्तं । तात यद्येष ते निर्बन्धो यदुत न गन्तव्यमन्यत्र मया
ततः

भाण्डमूढं ममाख्येव न गृह्णामि च तावकम् ।

वृथगृह्णे स्थितस्तेन पण्डितं वृथगापणे ॥

यकुलेनोक्तं । एवं कुरु । ततः प्रारब्धोऽहं वाणिज्यं विधातुं ।

तेन च सागरेण प्रियमिवेण प्रतिचरणं प्रेर्यमाणस्त मे विवर्धन्ते
मनोरथकस्रोताः विगलन्ति धर्मबुद्धिः अपमरति दयालुता नश्यति
मरुतता प्रभवति धने तत्त्वबुद्धिः विघटते दाक्षिण्यं प्रक्षीयते
सन्तोषोऽपीति । ततः संगृह्णामि धान्यानि । भाण्डगालयामि
कार्पासतैलादिकं । स्त्रीकरोमि स्त्रातां । व्यवहरामि गुलिकया ।
पीडयामि जन्तुसंक्रान्तिनाम् । दाहयाम्यङ्गारान् । छिद्यामि
वनं । जन्पाम्यलौकं । मुष्णामि मुग्धजनं । वक्ष्यामि विग्रथ-
पायकं । करोम्यनाधिकं मानोन्मानेन विनिमयं । भवथा

न पिश्यामि तृपात्तोऽपि न भुञ्जे च नुभुञ्जिनः ।

रावावपि न सुप्तोऽहं धनोपाजननोत्पन्नः ॥

नैव भृङ्गायितं तस्याः कमलिन्याः कचिन्मया ।
वदनाम्बुरुहे दिव्ये धनाघूर्णितचेतसा ॥

ततश्च ।

तावता क्लेशजातेन कालेन कमलेक्षणे ।
तद्दीनारसहस्रं मे सार्धं वर्धयतः स्थितम् ॥
ततः प्रवृत्ता मे वाञ्छा सहस्रदयमीक्षणे ।
तत्रापि जाते जातोऽहं दीनारायुतसालसः ॥
कथंचित्तच्च संपन्नं ततो लब्धे मतिर्गता ।
नानोपायेर्मया भद्रे कृतं तस्यापि मौखनम् ॥
ततोऽपि लक्षदशके सागरप्रेरितस्य मे ।
बुद्धिर्धावति कालेन भूयसा तच्च मौखितम् ॥
ततः स सागरो भूयः कोटीमीखनकाम्यया ।
लब्धाहयति मां भद्रे नियुञ्जानः क्षणे क्षणे ॥
सा च पूर्वाक्तवाणिज्यैर्न कथंचित्प्रपूर्यते ।
ततः कृता बह्वपायास्तस्याः पूरणकाम्यया ॥

तद्यथा । प्रवर्तिता देशान्तरेषु दृढङ्गन्तौसार्याः । प्रस्थापिता
महोद्गमण्डलिकाः । प्रेषितान्यनेकयोहित्यानि । प्रवाहितानि राश-
भमण्डलानि । निरूपिता भामहवाणिजकाः । गृहीता राजकुलह-
स्तादेशाः । कारितानि षष्ठपोषणानि । विहिता धनोपार्जनगणि-
काः । समाश्रिता हेयवृत्तवृत्तिका । विधायितो रसमन्थानविक्रयः ।
क्रापिता वरकरिदृशनाः । वापिता विविधकृषिसङ्घाताः । प्रकी-
र्णानि महेशुकरणानि । सर्वथा

नास्ति प्रायेण तल्लोके धनोपार्जनसाधनम् ।
यत्तदा न कृतं भद्रे सागरस्येच्छया मया ॥
नास्ति मे पातकाशङ्का न तदा क्लेशभीरुता ।
न सुखेच्छा न वा तोपस्तस्याज्ञावशवर्तिनः ॥
अयानेकमहापापैर्मया कालेन भूयसा ।
पुण्योदयस्य माहात्म्यात्सा कोटिः परिपूरिता ॥
ततः स सागरो भूयः प्रवृत्तोत्साहसाहसः ।
अवाप्तप्रसरो नित्यं प्रेरयत्येव मामक्षम् ॥

कथं ।

यथेदं भक्त्यादेन संपन्नं विपुलं धनम् ।
तयोत्साहेन ते रत्नकोटयोऽपि न दुर्लभाः ॥
ततः संपादिता तेन बुद्धिः सागरसङ्घने ।
मम रत्नौघलाभाय देवेरप्यनिवर्तिका ॥

ततः कथितो यकुलश्रेष्ठिने मया निजोऽभिप्रायः । तेनाभि-
हितं । वत्स ।

यथा यथार्थं पुरुषः पूर्यते भूरिभिर्धनैः ।
तथा तथास्य गुरवो विवर्धन्ते मनोरथाः ॥
नैव ते विनिवर्तन्ते रत्नकोटिशतैरपि ।
को हि वैश्वानरं दीप्तमिन्धनैस्तर्पयिष्यति ॥
तत्सन्तोषः परं श्रेयाच्चार्जितं विपुलं धनम् ।
इदमेव नियुञ्जानस्तिष्ठापैव निराकुलः ॥

मयोक्तं । तात मा मेवं वद । यतः ।

भूरिप्रकारेण वृत्तान्तजातेन तद्रत्नपूर्णं महादीपमुखैः प्रयातानि
तानि प्रमोदेन तूर्णमिति ॥

ततः समुत्तीर्णा वाणिजकाः । गृहीतं दर्शनीयं । दृष्टो नर-
पतिः । विहितोऽनेन प्रसादः । वर्तितं शुष्कं । परिकलितं
भाण्डं । दत्ता वस्त्रसंज्ञाः । विक्रीतं स्वहत्या । गृहीतं प्रतिभाण्डं ।
वित्तीर्णं दानं । प्रतिनिवृत्ताः स्वकूलाभिमुखं शेषवाणिजकाः ।
धृतोऽहं सागरेण । उक्तं चानेन । वयस्य ।

मिम्बपत्रादिभिर्यत्र लभ्यन्ते रत्नसञ्चयाः ।

विमुच्य तदिदं द्वीपं किं झटित्येव गम्यते ॥

ततः स्थितोऽहं विधायापणं । प्रारब्धं रत्नग्रहणवाणिज्यं ॥

अन्यदा समागतेका धृष्टशारी । तथाभिहितं । वत्स अस्ति
भवता षट् किञ्चिद्वक्तव्यं । मयोक्तं । वदतु भवती । तयोक्तं ।
अस्त्यानन्दपुरे जैशरी नाम राजा । तस्य द्वे भार्ये जयसुन्दरी
कमलसुन्दरी च । स च राज्यसुखलोलतया जाताञ्जातान्निज-
सुतान्मारयति । यतः सा कमलसुन्दरी संजातगर्भापत्यखेहमोहिता
मां षट्शरीं गृहीत्वा रात्रौ पलायिता । पतिता महाटव्यां ।
असुभृतो भूरिक्लेशः । संजातो रात्रिशेषः । अचान्तरे तस्या मे
स्वामिन्या विजृम्भितं जितम्बविम्बं स्फुरितं सवेदनं नाभिमण्डलं
प्रवृत्तानि दारुणानि उदरशूलानि स्तम्भितमूरयुगलं विदलन्ति
चाङ्गानि समुदेक्षितं हृदयेन मुकुलिते सोचने प्रवृत्ता जृम्भिका ।
ततोऽभिहितमनया । सखि वसुमतिः न शक्नोम्यहं गन्तुं । महती
मे शरीरबाधा वर्तते । मया चिन्तितं । हा हन्त किमेतत् । ततो

लक्षितं मया । अथे प्रत्यासन्नोऽस्याः प्रसवसमयः । ततो धीरा
भवेति वदन्त्या एव मम कुर्वत्यास्तत्कालोचितं कर्म वेदनाविज्ञप्ता
द्राष्टृक्य पतिता स्वामिनी भूतत्वे । तस्मिंश्चेतश्चेतश्च वेद्मन्माना
करुणानि कूजितुं प्रवृत्ता । निर्गच्छति च योनिद्वारेण दारके
विमुक्ता प्राणैः । निर्गतो दारकः । ततोऽहं मन्दभाग्या तं तादृशं
वृत्तान्तमुपलभ्य वज्राहतेव भीतेव विलसेव नष्टसर्वस्वेव मूर्खितेव
मृतेव ग्रहगृहीतेव सर्वथा शून्यहृदया न जाने किं करोमि स्म
केवलं विलपितुं प्रवृत्ता । कथं ।

हा देवि देहि मे वाचं किं न जल्पसि सुप्रिये ।

जातस्ते तनयो दिव्यः पश्येमं चारुलोचने ॥

यस्यार्थे सुन्दरं राज्यं भर्तारमतिवत्सलम् ।

क्षिता कश्चित् प्रवृत्तासि पश्येमं तं सुपुत्रकम् ॥

हा हा हतास्मि दैवेन गाढवैश्वसकारिणा ।

येन संपादितो वत्सः स्वामिनी च निपातिता ॥

हा हा वत्स न युक्तं ते यत्ते रक्षणतत्परा ।

मातातिवत्सला साध्वी जायमानेन घातिता ॥

क्विलेष्वा पुत्रसौख्यानि प्राप्स्यते त्यक्तभर्तृका ।

यावदौदृक्सुखं मातुस्त्वया वत्स विनिर्मितम् ॥

एवं प्रलपन्त्या एव मे विभाता रजनी समुद्रतो दिनकरः ।
समागतस्तेन पथा सार्थः । दृष्टार्हं प्रलपन्ती सार्थवाहेन । संस्त्रा-
पितानेन । पृष्टो वृत्तान्तः । कथितो मया । विस्मितोऽसौ । पृष्ट्य
मया । क्व यातव्यं भवता । तेनोक्तं । वेल्लोकं प्राप्य बोधित्येन

यावन्नरो निरारम्भस्तावन्नक्षीः पराङ्मुखा ।
 शरमे तु नरे लक्ष्मीः स्निग्धलोलविस्त्रोचना ॥
 आश्लिष्टमपि मुञ्चेत्सा नरं साहसवर्जितम् ।
 कुलटेव विटभ्रान्त्या गृहीतं दुर्भगं नरम् ॥
 निर्माय कार्यं योऽन्यत्र दत्तधीसं निरीचते ।
 कमला कुलवालेव व्याचिप्तं लज्जया प्रियम् ॥
 विषमस्थोऽपि यो धीरो धनोत्साहं न मुञ्चति ।
 वचःस्थले पतत्युच्चैस्तस्य लक्ष्मीः स्वयंवरा ॥
 यो वध्नाति धिया धीरो विक्रमेण नयेन च ।
 पद्मा प्रतीचते तं भो यथा प्रोषितभर्तृका ॥
 यन्तु स्तोकां समासाद्य लक्ष्मीं त्ययति मानवः ।
 तं तुच्छप्रकृतिं मत्वा सा लक्ष्मीर्नाभिवर्धते ॥
 इत्येवं स्वगुणैः पद्मां यो नरो नैव रञ्जयेत् ।
 सिद्धोऽपि न भवेत्तस्य प्रेमावन्त्यश्चिरं तथा ॥
 तस्मान्न तोषः कर्तव्यो विदुषा धनसङ्गहे ।
 अतस्ततोऽनुजानातु रत्नदीपे गर्भं मम ॥

श्रेष्ठिनोक्तं । वत्स ।

पाताले मेरुशिखरे रत्नदीपे गृहेऽपि च ।
 पूर्वोपात्तं भवेत् पुंसः मोक्षमस्येतरस्य च ॥
 तथापि यदि निर्वन्धस्तवायमतुल्लस्यतः ।

अनुज्ञातो मयावस्य गम्यतां, यत्र रोचते ॥

मयोक्तं । तात महाप्रणादः । ततो गृह्यन्ते भाण्डानि उप-

चर्यन्ते निर्यामकाः गण्यते गमनदिनं . विचार्यते लग्नशुद्धिः
निरूप्यन्ते निमित्तानि क्रियन्तेऽवश्रुतयः . संस्मर्यन्तेऽभीष्टदेवताः
पूज्यते समुद्रदेवः सञ्जीक्रियन्ते सितपटाः ऊर्ध्वीक्रियन्ते कूप-
कस्तम्भाः बध्यन्ते काष्ठसञ्जयाः भ्रियन्ते जलभाजनानि आरोप्यते
भाण्डोपस्करः विधीयते रणसामग्री . भीक्ष्यन्ते तद्द्वीपगामिनः
सांयाचिका इति ।

संपूर्णसर्वसामग्र्या सममन्येर्महाधनैः ।

स्थितोऽष्टं गमने सज्जो हित्वा भार्यां पितुर्गृहे ॥

अथ प्राप्ते शुभे काले क्षतनिःशेषमङ्गलः ।

यानपात्रे समारूढो मित्राभ्यां परिवारितः ॥

चलत्सु च यानपात्रेषु प्रहतानि द्वाराणि प्रवादिताः शङ्खाः
प्रगीतानि मङ्गलानि पठन्ति षट्पटवः आशिषं ददतो निवर्तन्ते
गुरुजनाः दैन्यमवलम्बन्ते सुकृप्रियतमाः छष्टविषणो मित्रलोकः
मनोरथप्रवणाः सज्जना इति । एवं च ।

पूरयित्वायिसङ्घातं क्षत्वा कालमशोत्सवम् ।

अगुकूले लसदाते सर्वेऽपि चलिता वयम् ॥

ततः पूरिताः सितपटाः । चत्विन्ना मङ्गराः । चलिताश्चावन्पकाः ।
दत्तावधानाः कर्णधाराः । पतितानि वर्तन्यां यानपात्राणि । प्रवृत्तो
मनोभिमतः पवनः । ततश्च

प्रबलपवनवेगकल्लोलमत्स्यौघपुच्छच्छटाघातसंजातखाङ्गारविच-
स्तयादःसमूहेन संबन्धफेनेन . निर्नष्टकूर्मेण मार्गेण गन्तुं प्रवृत्तानि
तानि प्रभृतानि बोद्धित्यरूपाणि विस्तीर्णदीर्घे च तीर्णे समुद्रेऽत्र

रत्नदीपं यास्यामि । मया चिन्तितं । श्रुतो मयास्ति रत्नदीपे
 कमलसुन्दर्याः सहोदरो नीलकण्ठो राजा । तदेनं दारकं भागि-
 नेयमनेनैव सुसार्थेन गत्वा तस्मै मातुलाय समर्पयामि । ततः
 समागताहं तेन धरणेन सार्थवाहेन सार्धमिमं दीपं । दारकखेहेन
 च प्रद्युतं मे स्तनयुगलं । वर्धितोऽसौ मदीयस्तन्येन । दर्शितो
 नीलकण्ठाय । कथिता कमलसुन्दरीवार्ता । जातो नीलकण्ठस्य
 विषादगर्भो हर्षः । प्रतिष्ठितं दारकस्य हरिरिति नाम । अपि च ।

वर्धमानः क्रमेणासौ जीवितादपि वल्लभः ।

भागिनेयोऽस्य संपन्नो नीलकण्ठस्य भूपतेः ॥

ततो याहितः कलाकलापं संप्राप्तो यौवनं संजातः सुरकुमारा-
 कारधारक इति । कथितयास्य मया पूर्वको वृत्तान्तः । श्रुतश्च तेन
 भवान् यदानन्दपुरादागत इति । ततो वत्स स हरिकुमारो भवन्तं
 सदेग्नं मत्वा द्रष्टुमभिलषति । ततस्तत्समीपं गन्तुमर्हति वत्सः ।

मयोक्तं । यदाज्ञापयत्यम्मा । ततः सह तया वसुमत्या
 गतोऽहं हरिकुमारसमीपं । दृष्टो मिचवृन्दमध्यगतो हरिकुमारः ।
 विहितो मया पादप्रणामः । निवेदितोऽहमस्मै वसुमत्या । ततः

मद्दर्शनात् तृष्टात्मा प्रीतिविष्कारितेक्षणः ।

गाढमाक्षिप्य मां स्त्रीये स्थापयत्यर्धविष्टरे ॥

उक्तं चानेन । भद्र

अम्बया कथितस्तात वयस्यो हरिगेखरः ।

मया तस्य च सुगुप्तं विज्ञातो जनवार्तया ॥

ततो भ्रातासि मे भद्र शरीरं जीवितं तथा ।

संपन्नं सुन्दरं चेदं यदचागमनं तव ॥

मयोक्तं ।

देव श्रुतो मया सर्वो वृत्तान्तः कथितोऽम्बया ।

अत्यादरं भृत्यजने न देवः कर्तुमर्हति ॥

यथानुजौघी तातो मे तत्र केसरिभूषणैः ।

तथाहमपि देवस्य किङ्करो नाच संशयः ॥

ततो गाढतरं तुष्टः श्रुत्वा तन्नामकं वचः ।

स हरिः कारयत्युच्चैर्मिन्वागममहोत्सवम् ॥

ततो हरिकुमारेण सार्धं मिचसमायुजा ।

ललमानस्य मे तत्र लीलया यान्ति वासराः ॥

अन्यदा मन्मथोद्दीपो वमराजिविभूषणः ।

प्रमोदहेतुर्जन्तूनां वसन्तः समुपागतः ॥

ततो हरिकुमारोऽसौ गृहीत्वा मिचमण्डलम् ।

बभ्रमौति मया युक्तो दिङ्मुक्तः कामनश्रियम् ॥

अथ चूतवनं प्राप्य प्रकूजत्कलकोकिलम् ।

सहितो मिचवृन्देन निविष्टस्तत्र लीलया ॥

धावज्जराविशीर्णाङ्गी रौद्राकारविधारिणी ।

आग्नीवादं च कुर्वाणा प्रतिनी काचिदागता ॥

अथ प्रणामसम्भाषैः कुमारेणाभिनन्दिता ।

सा दर्शयति सानन्दं चित्रविन्यस्तकन्यकां ॥

तां चार्पयित्वा सा प्रौढा गाढदर्शितविक्रियां ।

कुमारभावं पश्यन्ती संस्थिता स्तिमितेक्षणा ॥

ततः कुमारमाक्षिप्तं सविकारं विलोक्य सा ।

ब्रजामीत्यभिधायोच्चैः शीघ्रमेव विनिर्गता ॥

कुमारोऽपि च तां पश्यन्नशरीरशरैरितः ।

विकारकातरः सर्वैर्वयस्यैरुपलक्षितः ॥

यतः ।

क्षणं ऊङ्गारकरणं क्षणं भूर्ध्नः प्रकम्पनम् ।

क्षणं च स्फोटिकादानं क्षणमथक्रभाषणम् ॥

क्षणं दौर्घोष्णनिःश्यासं क्षणं च करधूननम् ।

मुहुर्मुहुश्चित्रगतां तां वीक्ष्य कुरुते हरिः ॥

क्षणं स्मेरमुखोऽत्यन्तं विस्फारयति लोचने ।

क्षणं निप्यन्दमन्दाक्षः स्निग्धचक्षुर्निरीक्षते ॥

ततोऽभिहितं स्मितबन्धुरं मन्यथेन । कुमार किमिदमात्मगत-
विविधरससारमप्रकटितकरणाङ्गहारं नरीनृत्यते । ततः कृतमा-
कारसंवरणं हरिणा । अभिहितमनेन । अहो रञ्जितोऽहमनेन चित्र-
करकौशलेन । तथाहि । अथ सुविशुद्धा रेखा संगतानि भूषणानि
उचितक्रमा वर्णविच्छिन्तिः परिस्फुटो भावातिशय इति । दुष्करं
च चित्रे भावाराधनं तदेव चाभिमतमतिविदग्धानां । तस्य चात्र
प्रकर्षः परिस्फुटो दृश्यते । यस्मादुपाखण्डयौवना समदना चेत्यमालि-
खिता कन्यका तदस्यां सम्बन्धिनममुं भावविशेषमनिवेदितमपि
उपपन्ति यासका अपि किमुत विदांसः । तथाहि ।

लावण्यमुद्गिरन्तीव प्रोद्विग्नस्तनूचक्षुका ।

एषा प्रोद्दामतारूढ्यमात्मानं कथयत्यलम् ॥

धन्नामितैकभूमङ्गैर्लोत्तामन्यरितेक्षणा ।

मन्दं निवेदयत्येषा वचनेरिव कन्यका ॥

कपोलस्फुरितैर्दिव्यैः स्मेरवक्त्रालवन्धुरा ।

विभाज्यतेऽतिलोलावो वहन्ती मकरध्वजम् ॥

तदनेन केनचिच्चिचकरेणालिखताम् कन्यकां जनितो मे
चेतश्चमत्कारः । स्थितमिदं मनसि मे यथा नास्तीदृशमन्यस्य जगति
कौशलमिति । मन्मथः प्राह । पद्मकेसर किं सत्यमिदं । पद्म-
केसरेणोक्तं । मखे सत्यं । केवलं विचित्ररूपाः प्राणिनां चित्त-
वृत्तयः । ततो मे चिचकरादपि चित्रे कुशलतरेयमेव कन्यका
प्रतिभासते । ललितेनोक्तं । मखे किमनया विहितं । कश्चि-
च्चित्रमवलोकितं भवता । पद्मकेसरः प्राह । बाढमवलोकितं ।
विलासेनोक्तं । मखे वर्णय तत्कीदृशं । पद्मकेसरः प्राह । यदनया
कन्यकया दुर्गममन्यनारीणां दुर्लभ्यमम्बरधरीणामहायै किन्नरीणां
अमाध्यममरसुन्दरीणां अविषयो गन्धर्वादिपुरात्रीणां मदनातुरा-
णामपि मत्तैकमारमपहन्तितरजस्तमोविकारं कुमारमाननं चित्र-
विन्यस्तरूपयापि दृढमवगाहितं इदमनया कन्यकया चित्रं
विहितं । तच्च मयैव न केवलमवलोकितं किं तर्हि स्फुटतरं भवद्भि-
रपि । विभ्रमः प्राह । नन्वाश्चर्यमिदं कथं चित्रं । पद्मकेसरेणोक्तं ।
ननु मूर्खचूडामणौ आश्चर्यमेव चित्रशब्देनोच्यते । कपोलः प्राह ।
कथमिदमवगतं भवता यथा कुमारमानममनयावगाहितमिति ।
पद्मकेसरेणोक्तं । ननु वठरगोष्ठर किमिदमेतावन्मात्रमपि न
लक्षयामि । तथाहि ।

ततो विहस्योक्तं हरिकुमारेण । प्रथमं तावदेवं भज्यते ।
 दासी अस्मि गणिका भवसि तेन कारणेन तव हस्ताङ्गिकां न
 गृह्णामि । शेषं स्फुटमेव । द्वितीयस्य पुनरेष भङ्गः । करो हस्तो-
 ऽतिकाठिनो गाढनिष्ठुरस्तव हे राजन् अरौभकटघट्टनं शत्रुकरि-
 कुम्भास्फालनं विधत्ते कुरुते तथा करवालस्ते निर्मूलां शत्रुसंहतिं
 विधत्त इति सम्बन्धः । मन्मथेनोक्तं । अहो कुमारस्य प्रज्ञाति-
 शयः । इतश्च तस्मिन्नेव क्षणे मयापि चिन्तितं गूढचतुर्थकमेकं ।
 निवेदितं हरिकुमाराय । ततस्तदुक्तेन पठितं मया । यदुत
 : विभूतिः सर्वसामान्या परं श्रौयं वपा मदे ।

भूयै यस्य स्वतः प्रज्ञा

॥

विचिन्त्य हरिकुमारेण लब्धं हृदये । तुष्टसेतसाभिहितमनेन ।
 साधु मये धनशेखर साधु चारु विरचितं गूढचतुर्थं भवता । ततः
 समक्षैरभ्यधायि । कुमार कौटुम्भोऽस्य तुरीयः पादः । कुमारे-
 णोक्तं । “पात्रभूतः स भूपतिः” इति । एतदाकर्ण्य विस्मिता
 वयस्याः । कपोलः प्राह । मदीयमपि गूढचतुर्थमाकर्णयतु
 कुमारः । वद वदेत्युक्ते हरिणा पठितं कपोलेन ।

॥ भाषणः परावर्ण्य यः समो रोषवर्जितः ।

भूतानां गोपकोऽक्षतः

॥

तदगन्तरमेवोक्तं हरिकुमारेण । “स नरो गोचरभूषणः” ।
 कपोलः प्राह । मादृशमिदं कुर्वतां केवलं कालविलम्बीऽभूत् पुनः
 कुमारस्य । अहो सर्वत्राप्रतिहतगलिः कुमारस्य बुद्धिप्रकर्षः ।
 ज्ञेयैरभिहितं । एवमिदं नात्र सन्देहः ॥

एवं दत्तावधानस्य हरेः प्रश्नोत्तरादिषु ।

सा चिचकन्यका भद्रे विस्मृतामौत्तदा क्षणम् ॥

अथ पारापतं दृष्ट्वा गृहिष्ठायादुकारिणम् ।

सा कन्यका पुमस्थिते तस्य शीघ्रं समागता ।

ततः प्रदीप इव खरतरपवनोत्कलिकया हृद् इव पतन्त्या
महागिल्लया दरिद्र इव निजकुटुम्भभरणचिन्तया मानधन इव
परपरिभृत्या अविरतमन्त्रगृष्टिरिव संसारभीक्ष्णतया क्षणादेव चेतमि
विवर्तमानया तथा गाढमाघूर्णितोऽभौ हरिकुमारः । ततश्च

बहिर्याचेपनिर्मुक्तः सोऽस्माभिस्तत्परांशेषः ।

योगैव ध्यानमाखण्डः क्षणादेव निरौचितः ॥

ततो मयोक्तं । कुमार किमेतत् । कुमारः प्राह । मये
धनशेखर नागतामोन्ने शिरोवेदनया रात्रौ निद्रा । तथाद्यापि
च मे मनाक्कण्ठकणायते मस्तकं । तदेते गच्छन्तु मन्मथादयोऽस्यैव
वा यथेष्टं विहरन्तु । त्वमेकोऽत्र मे पार्श्ववर्ती भव । येनात्र प्रविश्य
चन्दनसतागृहके तावन्निद्रामामादयामि । मयोक्तं । यदादिगति
कुमारः । ततो गता मन्मथादयः । स्थितोऽहं । प्रविष्टो सताभ-
वने कुमारः । विरचितं मया शिशिरपल्लवशयनीयं । समाखण्डो
ऽभौ । तत्र च मन्मथ इव तप्तमैकते दन्दध्वमानो न सभते रतिं ।
ततो विहितं मया कोमलमासनं । उपविष्टो हरिकुमारः ।
तत्रापि शुभिकाशिरःप्रोततस्कर इव न प्राप्नोति सुखादिकां ।
ततो मदीयस्कन्धावलग्नः करोतीतयेतद्य चक्रमणं । यावता
तथापि न मुच्यतेऽन्तस्तापेन । सर्वथा

नो ङङ्कारादयस्तावद्भवन्त्येवं परिस्फुटाः ।

भद्र कलोलका थावन्न क्षुब्धं मानसं सरः ।

यदि च भद्रचने न प्रत्ययो भवतस्ततः कुमारमेव पृच्छ
येन परिस्फुटीभवत्येषोऽर्थः । हरिकुमारेणोक्तं । सखे पद्मकेसर
अलमनेनासंबद्धप्रज्ञापेन । पठ तावत्किंचिच्चाहप्रश्नोत्तरं । ततः
सहासमभिहितमनेन । यदाज्ञापयति कुमारः । पठितं च ।

पथ्यन् विस्फारिताक्षोऽपि वाचमाकर्णयन्नपि ।

कस्य को याति नो दृष्टिं किं च संसारकारणम् ॥

हरिकुमारेण तु तथा चिचोपलब्धकन्यकथापद्यतचित्तेन दत्तः
शून्यो ङङ्कारः । पद्मकेसरेण चिन्तितं । नेदं प्रायः सम्यगवधारितं
कुमारेण । ततः पुनः स्फुटतरं पठामि । पठितमनेन । पुनर्दत्तो
हरिकुमारेण शून्य एव ङङ्कारः । ततो लक्षितं पद्मकेसरेण यथा
शून्योक्तद्वयोऽयमनया चिचकन्यकया । ततो हसितमनेन ।
निरूपितानि समस्तैः स्मितगर्भं परस्परं वदनानि । तदाशोक्य
प्रत्यागतं हरिकुमारस्य चित्तं । अमोभिरप्याकलितोऽहमिति
संजातोऽस्याभिमानः । संबद्धतः क्षुविकल्पः । विहितोऽवष्टम्भः । संपन्नो
दत्तावधानः । प्रवर्तितो विमर्शः । ततोऽभिहितमनेन । मा हस
सखे । पुनः पठ । पठितः पद्मकेसरेण पथ्यचित्यादि पुनः प्रश्नः ।
ततोऽनन्तरमेव हरिकुमारेणोपलब्धमुत्तरं । उक्तमनेन । ङं ममल-
मिति । विक्षितः पद्मकेसरः । पुनरन्यत्पठितमनेन ।

कथा विभ्यद्भौरुर्न भवति सङ्गामलम्पटमनस्कः ।

वाताकम्पितवृक्षा निदाघकाले च कौटुषाः ॥

हरिकुमारेणोक्तं । पुनः पठ । पठितं पद्मकेसरेण । विचि-
न्योक्तं हरिणा । इदमचोत्तरं दलनायाः । ततोऽर्हद्दर्शनवासित-
मतिनाभिहितं विलासेन । कुमार मयापि चिन्तितं किञ्चित्प्रश्नो-
त्तरं । हरिकुमारेणोक्तं । पठ । पठितं विलासेन ।

कौटुपाजकुलं विषीदति विभो नश्यन्ति के पावके
बोधं कामनमच्युतश्च बहवः काले भविष्यन्त्यलम् ।
कौटुषाद्य जिनेश्वरा धृद विभो कस्यै तथा रोचते
गन्धः कौटुशि मानवे जिनवरे भक्तिर्न संपद्यते ॥

हरिकुमारः प्राह । वृद्धदिदं व्यस्तं समस्तं च । अतो भूयः
स्पष्टतरं पठतु भवाम् । पठितं विलासेन । विमृश्योक्तं हरिणा ।
इदमचोत्तरं । श्रुत्वा लभावनाभावितमानसे । हसितं विभ्रमेण ।
कुमारेणोक्तं । भद्र किमेतत् । विभ्रमेणोक्तं । कुमार चाह विहितं
भवता यदस्य विलासस्यापनीतः प्रश्नोत्तरगर्वः । न लब्धमिदमस्मा-
भिरासीत् । ततोऽयं गर्वितोऽभूदिति । विलासेनोक्तं । वत्स न केवलं
मम किं तर्हि निर्दलयति सर्वेषामप्यद्य गर्वं कुमारः । पठत्यन्योऽपि येन
यत्किञ्चिच्चिन्तितमिति । मन्मथेनोक्तं । कुमार मया स्पष्टान्वकद्वयं
चिन्तितं । कुमारेणोक्तं । झटिति पठत्वार्थः । पठितं मन्मथेन ।

दास्यसि प्रकटं तेन गृह्णामि न करात्तव ।

भिद्यामित्युदिता काचिद्भिद्युषा लब्धिता किल ॥

तथा

करोति कठिनो राजन्नरौभकटघट्टनम् ।

विधत्ते करवासले निर्मूलां शत्रुसंहतिम् ॥

न सुप्तो नोपविष्टोऽसौ नोर्ध्वो न भ्रमणोद्यतः

सुखमाप्नोति दुःखात्तो नरकेष्विव नारकः ॥

एवं दन्दध्वमानस्य हरेर्मदनवज्रिणा ।

सङ्घिता महती वेला ग्रीतलेऽपि लतागृहे ॥

कुट्टहलवशात्तच्च प्रच्छन्नैर्मन्मथादिभिः ।

स्थितैर्भिरीक्षितं सर्वं कुमारस्य विचेष्टितम् ॥

अचान्तरे

पूत्कुर्वन्निव नानेदं कामस्तापाय देहिनाम् ।

मध्याह्नसमये दीर्घः शङ्खनादः समुत्थितः ॥

ततः सर्वेऽपि संभूय वयस्या मन्मथादयः ।

निनीयवो हरिं गेहे लतागृहमुपागताः ॥

ततस्तैः समस्तैरभिहितं ।

गम्यतां भवने देव मध्याह्नो वर्ततेऽधुना ।

क्रियतां देवपूजादि कर्तव्यं दिवसोचितम् ॥

हरिकुमारेशोक्तं ।

यात यात गृहे यूयं विमुच्य ध्वश्रेखरम् ।

अहमप्यागमिष्यामि यावच्छाम्यति वेदना ॥

गाढं मे शिरसः शूलमन्तस्तापोऽभिवर्धते ।

अतोऽहं स्थातुमिच्छामि ग्रीतलेऽव लतागृहे ॥

तच्च प्रतीतं सर्वेषां तस्यान्तस्तापकारणं ।

तथापि कैतवान्मिचेरित्य' जल्पः प्रवर्तितः ॥

भो भो कपोल निपुणोऽसि त्वमायुर्वदे । तन्निरूपय किंनि-

मिक्तकः खल्वयमीदृशः कुमारस्य शरीरविकारः को वास्य
प्रशमनोपायो भविष्यति । कपोलेनोक्तं । एवं भो तावद् वैद्यक-
शास्त्रे पथते । यदुत ।

वायुः पित्तं कफश्चोक्तः शारीरो दोषसङ्गहः ।

मानसः पुनरुद्दिष्टो रजस्य तम एव च ॥

ततः ।

प्रशाम्यत्यौषधैः पूर्वो दैवयुक्त्युपाययैः ।

मानसो ज्ञानविज्ञानधैर्यसृतिसमाधिभिः ॥

अन्यच्च ।

रूचः भ्रीतो लघुः स्रक्कायलोऽथ विग्रहः खरः ।

विपरीतगुणैर्द्रव्यैर्मारितः संप्रशाम्यति ॥

[सस्नेहमुष्णं तीक्ष्णं च द्रवमखं रसं पटुः ।

विपरीतगुणैः पित्तं द्रव्यैराशु प्रशाम्यति ॥]

गुरुग्रीतमृदुस्निग्धमधुरस्रक्कायपिच्छिलाः ।

क्षेपणः प्रकृतिं यान्ति विपरीतगुणैर्गुणाः ॥

खादुरसोऽथ खवणः कटुकस्त्रिक्त एव च ।

कषाय इति षट्कोऽयं रसानां सङ्गहो मतः ॥

तत्र ।

कफं खादस्रखवणाः कषायकटुतिक्तकाः ।

जनयन्त्यनिलं पित्तं कटुस्रखवणा रसाः ॥

खादस्रखवणा वायुं कषायखादुतिक्तकाः ।

जयन्ति पित्तं क्षेपणं कषायकटुतिक्तकाः ॥

[आमे सदृशगन्धः स्यादिदग्धे धूमगन्धता ।
 विष्टभे गात्रमङ्गश्च रसशेषेऽन्नदेहिता ॥
 आमेषु वमनं कुर्यादिदग्धे चास्त्रकं पिबेत् ।
 विष्टभे स्वेदनं कुर्याद्रसशेषे तथा स्त्रपेत् ॥]

अन्यच्च ।

अजीर्णप्रभवा रोगास्तथाजीर्णं चतुर्विधम् ।
 आमं विदग्धं विष्टब्धं रसशेषं तथा परम् ॥

एवं च क्षिते यथायं कुमारस्यान्तस्तापस्तथाजीर्णविकारो
 लक्ष्यते । विदग्धावस्थां गतेन हि तेन चोभितमस्य वायुना सक्षितं
 पित्तं । ततो जनितोऽयमन्तस्तापः । विक्षितं शुक्लं । यत एवं
 पथते ।

भुक्ते जीर्यति जीर्णेऽन्ने जीर्णे भुक्ते च जीर्यति ।
 जीर्णे जीर्यति भुक्तेऽन्ने दोषैर्नात्ताभिभूयते ॥

विभ्रमेणोक्तं । सखे कपोल न सम्यग् लक्षितं भवता । वैद्येन
 द्यातुरं निरूपयता रोगनिदानमेवमुपलब्धम् । आदित एवातुरस्य
 समुपलक्षणीया प्रकृतिः पर्यालोच्यं शरीरसारं विचार्यं संहननं
 विज्ञातव्यं प्रमाणं लक्षयितव्यं सात्त्व्यं वेदितव्यं सत्त्वं कृत्तव्याहार-
 शक्तिः योद्धव्यं व्यायाममौष्ठवं परिकलनीयं वयःप्रमाणमिति ।

अन्यच्च ।

संचयं च प्रकोपं च प्रसरं स्नानसंश्रयम् ।
 व्यक्तिभेदांश्च यो वेत्ति दोषाणां च भिषग्वरः ॥
 सस्येऽपचता दोषा रुमन्ते नोत्तरां गतिम् ।

ते त्वत्तरासु गतिषु भवन्ति बलवत्तराः ॥

तथा पुनरत्र किञ्चिच्चालोचितं । केवलमुद्घाटमुखतया विहितः
कुमारशरीरविकारनिर्देशः । कपोलः प्राह । ननु प्रतीता एव
कुमारस्य सम्बन्धिनो मे प्रकृत्यादयः । संचयादयोऽपि दोषाणां
शायन्त एव । तथाहि ।

घीष्माहोरात्रवयसामन्तेऽजीर्णस्य चानिलः ।

कफस्तदादौ तन्नाथे पित्तं कुपेच्छरद्यपि ॥

घीष्माद्येषु समीरस्य पित्तस्य प्राट्ठादिषु ।

वयप्रकोपप्रशमाः कफस्य शिशिरादिषु ॥

हेमन्तशिशिरौ तुष्टौ शिशिरेऽस्य विशेषणम् ।

हृत्तमादानञ्जं शीतं मेघमारुतवर्षजम् ॥

अथवा परिस्फुरति मम हृदये सर्वमिदं । किं वज्रनालोचि-
तेन । अजीर्णविकार एवायं कुमारस्य । ततोऽहो विमूढतास्य
कपोलस्येति चिन्तयता हसितं हरिकुमारेण । वयस्यैवम् ।
कुमार किमेतत् । कुमारेणोक्तं । भो भावितोऽहमस्य कपोलस्य
मूर्खतया । ततः समुद्भूतं मे धारयतोऽपि हसनं । पद्मकेसरेणोक्तं ।
कुमार महाप्रसादः । सिद्धं नः समीहितं । तथाहि ।

कुमारस्य विनोदार्थं मनस्तापनिवृत्तये ॥

ददमस्याभिरारब्धसालजालप्रभाषणम् ।

यतः ।

चित्तोद्देगनिराणार्थं मुह्यदां तोषट्ठये ।

तज्ज्ञाः प्रहसनं दिव्यं कुर्वन्त्येव विचक्षणाः ॥

भैषजं पुनरस्य निर्मूलोच्छेदकं भवतो विकारस्य यदि परं सैव
परिव्राजिका विज्ञास्यति संपादयिष्यति वा नापरः । तद्विधीयतां
कुमार तस्याः पर्येषणमलं कालविलम्बेन । कुमारेणोक्तं । पद्मकेसर
यत्नं जानामि तदेव क्रियतां । पद्मकेसरः प्राह । यद्येवं तर्हि
कस्तदन्वेषणार्थं ग्रहीयतामिति । ततः श्रेष्ठमिवेष्वविद्यासात्कुमा-
रेणोक्तं । धनशेखरः प्रस्थाप्यतामिति । मयोक्तं । महाप्रसादः ।

ततो निर्गितोऽहं । गन्तुं प्रवृत्तो नगराभिमुखं । दृष्टान्तराले
सा परिव्राजिका । विहितः प्रणामः । शृष्टा च । भगवति कोऽयं
चित्रपट्टिकावृत्तान्तः का सा कन्यका किमर्थं चोच्चलितासि । तयोक्तं ।
आकर्ण्य । अस्ति तावत्प्रत्यूषस्येव प्रविष्टाहं कणभिचार्यं । इत्या-
द्यैव नीलकण्ठनरपतेरस्ति शिखरिणी नाम महादेवी । प्राप्ताहं
तस्या भवने यावद्दृष्टा मया सचिन्ता महादेवी समुद्दिग्गः परि-
करो विपक्षः कन्यकाजनः पर्याकुलाः कक्षुक्तिनः आशीर्वाद-
मुखरः स्यविरिकालोक इति । ततो मया चिन्तितं । हा किमे-
तत् । उपसर्पिता शिखरिणी । विहितमाशीर्दानं । हतस्तथा मे
गिरःप्रणामः । दापितमासनं । उपविष्टाहं । अभिहितमनया ।
भगवति बन्धुले प्रसीतैव तावदियं भगवत्या मम जीवितादपि
वक्ष्यतरे मयूरमञ्जरी वत्सा । इयं चाद्य सूर्योदयादारभ्य केन-
चित्कारणेन समस्थासिता चिन्तया गृहीता रणरणकेन स्त्रीकृता
दृष्टदरव्या प्रतिपक्षा विकारजालेन अङ्गीकृता शून्यतया अवष्टब्धा
महाज्वरेण । परित्यक्तमनया राजकन्योचितं करणीयं । न करोति
देवगुरुप्रणामं । न परिवर्तयति रात्रिवस्त्राणि । न गृह्णाति

भूषणानि । न विदधत्यङ्गरागं । न समानयति ताम्बूलं । न
प्रतिजागर्ति स्वयमारोपितं बालारामकं । न समानयति वयस्या-
जनं । न संभालयति शुकसारिकागणं । न ललतेः लीलाकन्दुकेन ।
आलिखति विद्याधरमिथुनानि । प्रलोकयति सारसयुगलानि ।
धावति पुनः पुनर्दाराभिमुखं । निन्दति मुहुर्मुहुर्स्फुटाचरैरा-
त्मानं । हसति निष्कारणमेव सखीजनाय । न ददाति पृष्ठापि
प्रतिवचनं । किं वञ्चना ।

उन्मत्तेव शून्येव भूताविष्टेव सर्वदा ।

मधूरमञ्जरी वत्सा वृणादन्येव संस्थिता ॥

तत्कथय भगवति—निपुणासि त्वं निमित्तग्रास्ते—किं पुनरेषा
चिन्तयति । अन्यच्च । लस्यते तदभीष्टं वस्तु न वा कियता वा
कालेनेति । मयोक्तं । एषा निरूपयामि । ततः क्रष्टुमारब्धा मया
होरा । न्यस्तं सिद्धिरिति पदं । आलिखितं सरस्वतीवदनं । विन्यस्ता
ध्वजादयोऽष्टायाः । विरचितं नारीहृदयवर्तिनी कौटिलगोमूत्रिका-
चयं । व्युत्सृष्टा विगणय्य विगणय्याष्टकाः । पातितमतुक्कमं तच्छेषानु-
सारेणाङ्गवयं । ततोऽभिहितं मया । महादेवि समाकर्णय ।

ध्वजो धूमस्तथा सिंहः स्या वल्लीवर्द इत्यपि ।

खरो गजेन्द्रो ध्वांचय अष्टायाः परिकीर्तिताः ॥

एतेषां चाष्टानामप्यायानामष्टविधं बलं भवति । तद्यथा ।

कालवासरवेष्टानां मुहूर्तककुभोस्तथा ।

नक्षत्रग्रहयोश्चैव निमर्गबलमष्टमम् ॥

तच्चाभी महादेवि

ध्वजः खरस्ताया ध्वांशः प्रसृतेऽव प्रयोजने ।

समापन्नास्तयो ह्यायास्तेषां बुध्यस्व यत्फलम् ॥

प्रथमाज्ज्ञायते चिन्ता द्वितीयात्तु शुभाशुभम् ।

तृतीयात्कालनिर्देशं कुर्यादायादिति श्रुतिः ॥

तत्र ।

शुनि ध्वजे वृषे चैव जीवचिन्ता प्रकीर्तिता ।

सिंहवायसयोर्नूलं धातुं धूमेभरासमे ॥

अतो ध्वजस्य प्रथमं पातादित्यं मयूरमञ्जरी वत्सा जीवं चिन्तयति । कालवेलादिभिश्च लक्षयामि तमपि जीवं पुरुषं तमपि राजपुत्रं तमपि हरिनामकनेषा चिन्तयति । तस्य चावश्यं भावी लाभो यतो धूमस्योपरि निपतितोऽव रासभः । तच्च चैवं पश्यते ।

स्थानं लाभं च कुरुते रासभो ध्वजधूमयोः ।

सिंहस्योपरि नाशं भोः शेषेषु तु स मध्यमः ॥

तस्य तु कालतोऽद्यैव लाभो भविष्यति । यतोऽव तृतीयो निपतितो ध्वांशः । तच्च चेदमुक्तं ।

ध्वजकुञ्जरयोर्वर्षे मासो वृषभसिंहयोः ।

पक्षः श्वखरयोर्ज्ञेयो धूमवायसयोर्दिनम् ॥

ततः संजातप्रत्यया चिन्तानिर्वाटनेन दृष्टा प्रत्यासिन्नेष्टजामातृ-
लाभेन निपतिता मञ्जरयोः शिखरिणी । प्राह च । भगवति
महाप्रसादः । सत्यमिदं यदादिष्टं भगवत्या । कथितं हि मे
वत्साया मयूरमञ्जर्याः प्रियसख्या लीलावत्या । यथा दृष्टोऽनया

सूर्योदयसमये मित्रवृन्दपरिकरितो लीलासुन्दरमुद्यानं प्रति
 प्रवृत्तो हरिकुमारः । चिरं च विलोकितो लोललोचनया वत्सया ।
 न च कथंचिद्दृष्टिगोचरमागता तस्य वत्सा मयूरमञ्जरी । ततस्त-
 दभिलाषेण दुर्भगताशङ्कया चात्मनस्तत् एव चणादारभ्येयमीदृशी-
 मवस्थां प्राप्नोति । तदिदं ज्ञानालोकेन यथावलोकितं भगवत्या
 तथा भगवत्येव करोतु तेन सह वत्सायाः समागममिति ।
 मयोक्तं । यद्येवं ततो निरूपयामि तस्य कुमारस्य कौदुशोऽभिप्राय
 इति । महादेवी प्राह । यत्नं जानीये किमत्र वयं भूम इति ।
 ततो निर्वर्ण्य लिखिता मया तथा चित्रपट्टिकायां मयूरमञ्जरी ।
 गता लीलासुन्दरोद्याने । दृष्टो हरिकुमारः । समर्पिता चित्र-
 पट्टिका । निरूपितोऽस्य भावः । ललितोऽयं साभिलाषः । ततः
 सिद्धं नः समीहितं पृच्छामि यदतः परं कर्तव्यं महादेवीमिति
 चिन्तयन्ती शीघ्रं ततोऽपक्रामाहं । निवेदितं महादेव्यै । यथा
 सुष्टिमध्ये मम वर्तते हरिकुमारः । तत्कथय किमधुना क्रियता-
 मिति । तदाकर्ण्य दृष्टा शिखरिणी दुहितरं प्रत्याह । वत्से मयू-
 रमञ्जरि समाकर्णितं त्वेदं भगवतीवचनं यत्नम्भस्ते हृदयवल्लभ
 इति । मयूरमञ्जरी प्राह । आः मातः किमित्येवमालजालेन मां
 विप्रतारयसि । ततो नास्थाः संप्रत्यय इति किं कास्तद्वेषेणेति
 कथितो महाराजाय शिखरिण्या समस्तोऽपि व्यतिकरः । ततो-
 ऽभिहितो नीलकण्ठाय मयूरमञ्जरी वरो हरिकुमारः । ततस्त-
 दानयनार्थमहमेव प्रहिता ताभ्यामिति । तदेष भद्र चित्रपट्टिकावृ-
 त्तान्तः । एषा सा कन्यका । एतदर्थं चाहमुचक्षितामि ॥ मयोक्तं ।

भगवति किं पुनरिदं करे तव दृश्यते । बन्धुलयोक्तं । भद्र मयू-
 रमञ्जरीखट्वालिखितं चित्रमिदं । मयोक्तं । किमर्थमिदं गृहीतं
 भगवत्या । बन्धुलयोक्तं । मा भूत्कुमारस्य मदीयवचनादसंप्रत्ययः ।
 अतस्तस्याः स्वभावसूचकमेतत् । मयोक्तं । चारु विहितं भगवत्या ।
 दत्ता कुमारस्य प्राणाः । ततो मया सहिता गता सा हरिकुमा-
 रसमीपं । निवेदितं राजशासनं बन्धुलया । कथितो मयापि
 तन्निवेदितः समस्तोऽपि वृत्तान्तः । न च यद्वृत्ते हरिकुमारः ।
 ततः समर्पितो बन्धुलयासौ द्विपुटसंवर्तितश्चित्रपटः । प्रविधाय
 निरूपितो हरिकुमारेण । यावद्वृत्तमालिखितमेकपुटे सुविभक्तो-
 वज्जलेन वर्णक्रमेण अलक्ष्यमाणैस्त्रिलिकापदकैरनुसूत्रयया सूक्ष्मरेखया
 प्रकटदर्शनेन निम्नोन्नतविभागेन समुचितेन भूषणकलापेन सुवि-
 भक्तयावयवरचमयातिविलक्षणया विन्दुवर्तिन्या अभिनवस्नेहरसोत्सु-
 कतया परस्परं हृषोत्फुल्लबद्धदृष्टिकं समारूढप्रेमातिबन्धुरैकतयाल-
 क्षितचित्तनिवेशं विधाधरमियुनकमिति । दृष्टं ॥ तस्याधस्तालि-
 खितमिदं द्विपदीखण्डं । तद्यथा ।

प्रियतमरतिविनोदसंभाषणरभसविलासलालिताः ।

सततमहो भवन्ति ननु धन्यतमो जगतीह घोषितः ॥

अभिमतवदनकमलरसपायनलालितलोललोचनाः ।

सुचरितफलमनर्थमनुभवति श्रमियमम्बरचरी यथा ॥

ततो निरीक्षितं राजतनयेन द्वितीयं चित्रपटपुटं । यावत्तत्र
 दृष्टा दवशोषितेव वनलतिका हिमश्लतेव नलिनिका दिनकरकर-
 निकरमुषितप्रभेव चन्द्रलेखिका उरखोटितम्बानेव चूतमञ्जरिका

प्रणयिवर्गः संवर्गितो राजलोकः तोषिताः प्रकृतयः हतमुचित-
करणीयं । वृत्तो विवाहानन्द इति ।

अथ तां नीलकण्ठस्य जीवितादपि वल्लभाम् ।

मयूरमञ्जरीं प्राप्य भार्यां सर्वाङ्गसुन्दराम् ॥

स हरिर्मित्रवृन्देन परिवारितविग्रहः ।

ललमानः परां ख्योतिं रत्नद्वीपे तदा गतः ॥

असूनोर्नीलकण्ठस्य परिवारः सवान्धवः ।

तचानुरक्तः संपन्नो हरौ भूरिगुणोत्करे ॥

अन्तःपुरं पुरं लोकाः सदेशं राजमण्डलम् ।

नाम्ना हरिकुमारस्य जायते तोयनिर्भरम् ॥

इतश्च ।

ममागृहीतसङ्केते स हरिः स्नेहनिर्भरः ।

वियोगं क्षणमप्येकं नेच्छत्येव तदात्मना ॥

मम पुण्योदयेनासौ जनितस्तेन मीलकः ।

सङ्गावस्नेहसारेण वयस्येन महात्मना ॥

तथाहि । तेन सह तिष्ठतो मे निरुपमं विषयसुखं देवदुर्लभा
विलासा विशिष्टजमस्पृहणीया गोष्ठी वर्धते प्रज्ञातिग्रथः समु-
त्पसति लोके यत्रःपटहः संपद्यते गौरवं ।

तथापि प्रेर्यमाणस्य सागरेण क्षणे क्षणे ।

मम जातास्तदा भद्रे विकल्पा मनघीदृशाः ॥

यदुतार्योपार्जनचतिहेतुरेष मम हरिकुमारसम्बन्धः । न
सुन्दरो मे ग्रहगोचरः । अनर्थः पर्युपस्थितोऽयं । कृतोऽहमात्मनो

निर्मूल्यकर्मकरोऽनेन हरिणा । न विठपितास्ते मयेहापि प्राप्ते-
नाभौष्टा रत्नसञ्चयाः । तदिदमापतितं यद्वीयते लोके ।
यदुत ।

रासभः किल संप्राप्तः स्वर्गे सर्वसुखाकरे ।

यावत्तत्रापि संप्राप्तो रजको दामहस्तकः ॥

तथाहि ।

निर्विघ्नः किल लास्यामि रत्नसङ्घातमुच्चकैः ।

यावदत्रापि संजातो विघ्नोऽयं भिन्नरूपकः ॥

न वैषोऽधुना सर्वथा परिहर्तुं शक्यो यतो राजपुत्रोऽयं प्रच-
ण्डय रुष्टः सर्वस्वमपहरति । तस्मात्

कचिदत्यन्तदूरेण कचिदामन्नवर्तिना ।

कचित्सामान्यरूपेण वर्तितर्थं मया सदा ॥

रत्नोपाज्जनतन्निष्ठः स्वार्यक्षतिविवर्जकः ।

हरेरपि कचिद्भत्वा करिये चित्तरञ्जनम् ॥

ततः कृतं मया यथा चिन्तितं । मीलितो रत्नराशिः । तत्र
च मूर्ध्निः करोमि विवेकिलोकहास्या नानारूपा विडम्बनाः ।

तथाहि तानि रत्नानि भूर्धाविष्कलचेतनः ।

कचिद्विस्फारिताक्षोऽहं संपश्यामि पुनः पुनः ॥

कचित्स्यूगामि हस्तेन मुञ्जदृच्छालयामि च ।

कचिद्वचःस्थले दत्त्वा दष्टतृष्टो भवामि ॥ ॥

निखनामि कचिद्गर्ते कुर्वे चिह्नगतानि च ।

दृष्टः केनचिदित्येवमुखनामि पुनः क्षणात् ॥

निखाय पुनरन्यत्र लाञ्छितप्रतिलाञ्छितम् ।
 कृत्वा निरौचमाणस्तं निधिं तिष्ठामि सर्वतः ॥
 अविश्वासान्न मे राक्षो निद्रा नापि दिवा सुखम् ।
 धने मूर्खितचित्तस्य भद्रे सागरदोषतः ॥
 ततोऽन्तरान्तरा गत्वा क्वचित्पश्यामि तं हरिम् ।
 तिष्ठामि सततं गेहे रत्नोपार्जनलोलुपः ॥
 चिन्तयामि च रत्नानि द्वीपे यान्यत्र कानिचित् ।
 यद्यहं तामि सर्वाणि गृहीत्वा यामि पत्तनम् ॥

एवं च तिष्ठतस्तत्र रत्नद्वीपे तदा मम ।
 भद्रे योऽन्योऽपि संपन्नो वृत्तान्तस्तं निशामय ॥
 या कर्मपरिणामस्य महादेवी पुरोदिता ।
 सा कालपरिणत्याख्या प्रसिद्धा भुवनत्रये ॥
 तस्या अनुचरौ लोके ख्यातौ धौवनमैथुनौ ।
 अत्यन्तरसिकौ भद्रे क्वचिदेवं प्रजस्मितौ ॥
 धौवनेनोक्तं ।

मित्र संसारिणीवोऽसौ संप्राप्तो वशवर्तिताम् ।
 धमशेखररूपेण वर्तमानो ममाधुना ॥
 अतोऽस्ति तत्समीपे भो भवतोऽपि न संग्रहः ।
 प्रस्तावो गन्तुमित्येवं संस्थिते गम्यतामिति ॥
 मैथुनेनोक्तं ।

यद्येवं दर्शयेनं मे कुचचिद्गुणशेखरम् ।
 सम्बन्धं च ममानेन मित्रं योजय साग्रतम् ॥

धौवनेनोक्तं ।

गतोऽहं पूर्वमेवास्मि समीपं सेवितो मया ।
ततो वाढं नयामि त्वां सम्बन्धं लगयामि च ॥
एवं तौ हतसम्भाषावन्तरङ्गवयस्यकौ ।
अथ तत्र समभ्यर्णे प्राप्तौ धौवनमैयुगौ ॥

धौवनेनोक्तं ।

अयं मया समानीतो वयस्योऽत्यन्तवत्सलः ।
अतो मामिव सर्वत्र पश्येमं धनशेखर ॥
अत्यन्तसुखहेतुस्ते वयस्योऽयं मया युतः ।
यद्वा नियुक्तवत्सा गौर्नैवं ह्याघनमर्हति ॥
स चानन्तमहादुःखगर्तसम्पातकारणम् ।
तथापि च मया भद्रे मोहदोषाच्च सञ्चितः ॥
न स्थितः सागरं कृत्वा वयस्यं मे विधिसदा ।
मैयुगं चाकरोदेष तदिदं लोकजन्पितम् ॥

यथा ।

महाभारतमाक्रान्तमूर्तराराटिकारिणः ।
यत्पृष्ठे माति नोद्वस्य गलके तन्मियथ्यते ॥
ततो धौवनवाक्येन मोहविह्वलचेतसा ।
प्रतिपद्यौ मया भद्रे तौ हि प्रीतान्गरात्मना ॥

इत्यथ ।

ममान्तरङ्गप्रासादो विद्यते स्वान्तनामकः ।
अथ तस्य हतः स्वामी स तदा मैयुनो मया ॥

तथा ।

तस्यैव प्रतिवद्भोऽस्ति द्वितीयो गात्रनामकः ।
 प्रासादः स्थापितस्तत्र स मया यौवनस्तदा ॥
 अथ तौ निजवीर्येण ततः प्रासादयोस्तयोः ।
 ललमानौ मया सार्धं किं किं कर्तुं ममुद्यतौ ॥
 यौवनेन कृता भद्रे बलान्मेऽतिमनोहराः ।
 लीलाविलासविष्वोकहास्यग्रीर्थादयो गुणाः ॥
 मैथुनेन पुनर्भद्रे कृतोऽहं घोषितां गतैः ।
 सुभुक्तैरप्यल्लभात्मा दावानल इवेन्धनैः ॥
 प्रधानगणिकासङ्गं क्षुर्वाणं मैथुनेच्छया ।
 मागधौ वारयत्युच्चैः सागरौ धनलम्पटः ॥
 इतो हि मैथुनस्याज्ञा इतः सागरवारणम् ।
 स व्याघ्रदुस्तटीन्यायः संजातो मे सुदुस्तरः ॥
 तथातिवल्लभो भद्रे सागरो मे विग्रेयतः ।
 केवलं मैथुनस्याज्ञां नाहं लङ्घयितुं क्षमः ॥
 उभयस्यापि कर्तव्यं मयेति वचनं किल ।
 एवं संचिन्त्य विहितं मयेदं कर्म दारुणम् ॥

किं च तत्कर्म ।

याः काश्चिद्दालविधवा रण्डाः प्रोषितभर्तृकाः ।
 प्रतिन्योऽन्याश्च मूढ्येन विनैव वग्गताः स्त्रियः ॥
 तासु सागरभीतोऽहं मैथुनाज्ञाविपालकः ।
 कार्याकार्यमनालोप्य प्रवृत्तो मूढचेतनः ॥

ततोऽहं त्यक्तमर्यादा गाढं निर्लेज्जतां गतः ।

अन्यजास्रप्यदृष्टात्मा प्रवृत्तो मैथुनेच्छया ॥

ततश्च ।

यज्जगत्सादितो भद्रे बद्धो गाढं विगोपितः ।

प्रापितो साधवं लोके योपिस्त्वन्निभिर्नरेः ॥

केवलं हरिदाक्षिण्यात्पुष्पोदधवलेन च ।

न मारितस्तदा स्त्रीणां स्वजनैर्नापि दृष्टितः ॥

धिक्कारविहितो लोके निन्द्यः सर्वविवेकिनाम् ।

तदा मैथुनदोषेण संजातोऽहं सुलोचने ॥

तथापि मूढचित्तस्य तदा भद्रे स मैथुनः ।

सुखसागरहेतुर्मे निव्याजं प्रतिभामते ॥

चिन्तयामि च यस्यायं मैथुनो न वयस्यकः ।

किं तेन जीवितेनेह जीवन्नेव मृतो ह्यमौ ॥

ततोऽहं तत्र निर्मिययेहनिर्भरमानसः ।

तस्य दोषाश्च पश्यामि पश्यामि गुणसंहतिम् ॥

एवं विपर्ययाधियः स मे वस्तुमतां गतः ।

ततोऽपि वज्रभतरः मागरो मे विमेयतः ॥

चिन्तितं च तदा मया ।

प्रभावः सागरस्यायं यदेते देवदुर्लभाः ।

अकिन्दनेन संप्राप्ता मया मास्मिन्नराग्रयः ॥

तदेवं मित्रदुष्टेन तेन दुःपैः प्रपौडितः ।

तथापि सुद्विषमन्यो मोहादग्निं श्लोत्नये ॥

अथ तं नीलकण्ठस्य राज्यमन्तःपुरं पुरम् ।

अनुरक्तं हरौ सर्वं स्नेहनिर्भरमानसम् ॥

ततः कोशेन दण्डेन हरिर्दृष्टिमुपागतः ।

जनानुरागप्रभवाः सुप्रसिद्धा हि सम्पदः ॥

अयासौ राजलोकेन वेष्टितो वरकुञ्जरम् ।

आहूढो मित्रवृन्देन वृतो लोकविलोकिताः ॥

उद्दण्डपुण्डरीकेण त्रियमाणेन शक्रवत् ।

मथूरमञ्जरीयुक्तो विचचार पुंरेऽखिले ॥

ततश्च ।

जनानुरागमन्तुं हरौ वीक्ष्य दुराग्रथा ।

संजातं नीलकण्ठस्य चित्तं कालुष्यदूषितम् ॥

चिन्तितं च ततस्तेन वृद्धोऽहं मुत्रवर्जितः ।

अनुरक्तं हरौ सर्वं मम तन्त्रं सवान्धवम् ॥

एवं च व्यवस्थिते ।

बलादुत्तोष्य मामेष वर्धमानो महाबलः ।

हरिर्हरिष्यते सर्वं मम राज्यं न संशयः ॥

तस्माच्छोषेत्तृणीयोऽयं गीतं नीतिविशारदैः ।

अर्धराज्यहरं सत्यं यो न हन्यात्स हन्यते ॥

अतः सुबुद्धिना सार्धं पर्यालोच्य सुमन्त्रिणा ।

हरिं निपातयामीति चित्ते तेनावधारितम् ॥

अथाह्वय रहस्ये तं सुबुद्धिवरमन्त्रिणम् ।

य नीलकण्ठराजेन्द्रः स्वाभिप्रायं न्यवेदयत् ॥

स च तादृशवाक्येन वज्राहत इवान्तरा ।

तथापि नीलकण्ठस्य हतवाननुवर्तनम् ॥

उक्तं च तेन सुबुद्धिमन्त्रिणा । यदुत ।

एवं विधीयतां देव यत्ते मनसि रोचते ।

अयुक्ते न प्रवर्तन्ते बुद्धयो हि महात्मनाम् ॥

ततश्च ।

स सुबुद्धिर्नरेन्द्रस्य कर्तव्यं हरिमारणम् ।

एवं संस्थाप्य सिद्धान्तं खं खं गेहमुपागतौ ॥

अथावदातमदुद्धेः सुबुद्धेर्मनसोद्गताः ।

तदा विकल्पाः संजातास्तच्छ्रुत्वा राजजल्पितम् ॥

धिग् धिग् भोगसुखासङ्गं धिगज्ञानविजृम्भितम् ।

धिगहो राज्यलाम्ब्यं कुविकल्पप्रतापयम् ॥

यदेय पूर्वं देवस्य जीवितादपि वरुभः ।

जामाता भागिनेयस्य हरिः सर्वगुणाकरः ॥

अधुना वर्तते देवो बध्यः शचोः समर्गस्य ।

तद्वच भोगदृष्टान्धं विमुष्यान्वस्य कारणम् ।

तथाहि ।

कथं विभीतः शूद्रात्मा निष्ठांभः पापभीरुकः ।

॥ हरिः स्वप्नकाष्ठेऽपि हरेद्देवस्य ग्रामनम् ॥

तदयं राज्यमोहेन मूढो राजा न संशयः ।

तथापि रक्षणीयोऽभौ रक्षभूतो मया हरिः ॥

ततो दमनको नाम सूचेष्टकेन मन्त्रिणा ।
 प्रच्छन्नं प्रहितस्त्रुषं हरेर्दृष्टान्तसूचकः ॥
 संदिष्टं च यथा शीघ्रं कुमार कुलभूषण ।
 त्वया ममानुरोधेन देशः संत्यज्यतामयम् ॥
 ततो दमनकाष्कुत्वा सुबुध्यभ्यर्थनां हरिः ।
 समुद्रसङ्घने चित्तमभीतोऽपि चकार सः ॥
 अथैकान्ते ममानेन वृत्तान्तो निखिलस्तदा ।
 कथितो हरिणा भद्रे गाढं विश्रम्भचेतसा ॥

उक्तं च हरिणा ।

अकार्यकुपितो राजा समादिष्टं च मन्त्रिणा ।
 अतः समुद्रमुल्लंघ्य गन्तव्यं भारते मया ॥
 न चाहं क्षणमप्येकं शक्नोमि रहितस्त्वया ।
 स्यातुं ततः प्रतिष्ठस्व गच्छामो धनशेखर ॥

मया चिन्तितं ।

रत्नोपार्जनविघ्नो हि सर्वथायं हरिर्मम ।

तथापि का गतिर्नूनं गन्तव्यममुना सह ॥

ततो मयोक्तं । कुमार यत्ते रोचते किमत्र वयं ब्रूमः ।
 हरिराह । यद्येवं ततो वयस्य निरूपय किञ्चिन्निष्ठुरं थानपात्रं ।
 यतोऽस्ति मे भाण्डागारे महत्तमो रत्नराशिसं गृहीत्वा गच्छाम
 इति । मयोक्तं । यदादिशति कुमारः । ततो निरूपिते द्वे थान-
 पात्रे । मृतमेकं हरिरत्नानामपरमात्मारत्नानामिति । ततः संजातः
 प्रदोषसमयः । गतो वञ्चयित्वा निःशेषं परिजनं वसुमतीमयूरम-

अरौसहितो जलधितौरं हरिकुमारोऽहं च । निरूपिताः सांया-
चिकपुरुषाः । अतिलङ्घिता स्लोकवेला । समुद्रतः कामिनीगण्ड-
पाण्डुरः शशधरः । समागता संचोभितजलचरनिनादगर्भा समुद्र-
वेला । समारूढो यानपाचमात्मीयं सपत्नीको हरिकुमारः । अहं
तु स्वकीयं यानपाचमारुचुरक्तो हरिणा । यथा धनशेखर
त्वमथैव मदीयपोते समारूढ । न शक्नोम्यहं भवन्तं विहाय
निनेषमप्यासितुं । ततः समारूढोऽहमपि तत्समीपे । कृतानि
मङ्गलानि । उपयुक्तः कर्णधारः । आपूरिते यानपाचे प्रवृत्ते
पवनवेगेन । तथा वहतां च गतानि कतिचिद्दिनानि । लङ्घितो
बन्धीयान् समुद्रः । अचान्तरे

ममायक्षीतसङ्घते भद्रे पापवयस्कौ ।

सागरो मैथुनस्रोचैः प्रेरकौ समुपस्थितौ ॥

ततश्च ।

सागरेण कृता बुद्धिर्ममैषा पापकर्मणा ।

यद्येदं रत्नसंपूर्णं बोद्धित्वं कस्य मुच्यते ॥

ततो मया चिन्तितं । अहो मे भाग्यातिशयः । तथाहि ।

एकं तावन्ममात्मीयं बोद्धित्वं रत्नपूरितम् ।

द्वितीयमिदमायातं संपूर्णं मे मनोरथाः ॥

विचिता मैथुनेनापि मम बुद्धिर्दुरात्मना ।

तदेदृशी महापापपूरपूरितचेतसः ॥

मयूरमञ्जरी यावच्च मुक्त्यं वरानना ।

पृथुस्तनी विशाखाक्षी धाममप्यातिक्रामसा ॥

वृहन्नितम्बविम्बेन मन्दसञ्चारमन्दरा ।
 लावण्यामृतपूर्णङ्गौ सर्वथा भुवनातिगा ॥
 तावत्किं जीवितेनेह निष्फलेन प्रयोजनम् ।
 अतोऽहं मानयाम्बेनां सर्वथा चारुलोचनाम् ॥
 तदिदं रत्नबोहित्यमेषा च हरिणेषणा ।
 न मे संपद्यते नावद्यावन्नो घातितो हरिः ॥
 ततः पातकपूर्णेन मित्रद्वयवशात्तदा ।
 हरिं व्यापादयामीति मया चित्तेऽवधारितम् ॥
 नालोचितं हरेश्चित्तं निर्व्याजस्तेहनिर्भरम् ।
 न विज्ञातं महापापं न दृष्टं कुलदूषणम् ॥
 क्वहिता च परा मैत्री विस्मृता साधुकारिता ।
 उपचाराः परिभ्रष्टा निर्नष्टं सत्यपौरुषम् ॥
 अथ बोहित्यपर्यन्ते रात्रावुत्थाय संस्थितः ।
 हरिः शरीरचिन्तार्थं पापेन प्रेरितो मया ॥
 ततो मां वीक्षमाणोऽसौ किमेतदिति चिन्तया ।
 व्याकुलो विषमस्यत्वाद्वाङ्मृत्यु पतितो जले ॥
 द्राक्षारादुत्थिता लोकाः कोलाहलपरायणाः ।
 मयूरमञ्जरी चला स्थितोऽहं शून्यमानसः ॥
 अथ तत्तादृशं वीक्ष्य नृशंसं कर्म मामकम् ।
 समुद्राधिपतिर्देवो गतः कोपं ममोपरि ॥
 तुष्टो हरिकुमारस्य कुन्देन्दुविशदैर्गुणैः ।
 स कृत्वा भीषणं रूपमायातो घोरमानसः ॥

तेन चासौ क्षणादेव देवेन विहितादरम् ।
उत्पाद्य जलधेर्नैराहोहित्ये स्थापितो हरिः ॥

इतश्च

योऽभूत्पुण्योदयो नाम वयस्योऽत्यन्तवत्सलः ।
अपान्तरे स नष्टो मे दृष्टवद्दुष्टकर्मणा ॥
अथाकाशे लसद्दीप्तिविद्योतितदिगन्तरः ।
स देवो भीषणं रूपमास्थाय मम सखुखम् ॥
ततो रे रे महापाप दुर्बुद्धे कुलदूषण ।
निर्धञ्ज्य त्यक्तमर्याद् हीनसत्त्व नराधम ॥
विधायापीदृशं कर्म घोरं रौद्रेण चेतसा ।
तथापि न त्वमद्यापि शतशर्करतां गतः ॥
एवं ब्रुवाणो दृष्टौष्ठो भीमभुक्कुटिदारुणः ।
स देवः कम्पमानं मां गृहीत्वा गगने स्थितः ॥
ततो हरिकुमारस्तं देवं प्रणतमस्तकः ।
इत्थं विज्ञापयत्युच्चैर्मयि स्नेहपरायणः ॥

यथा ।

ममोपरि दया देव यद्यस्ति तव भानसे ।
ततः पादनतस्त्यायं वयस्यो मुच्यतां मम ॥
आकृष्टोऽहं त्वया देव क्षतान्तवदनादिव ।
अतः प्रियवयस्यं मे न देवो हन्तुमर्हति ॥
रहितस्य ममानेन-निष्कलं यत जीवितम् ।
धनं सुखं शरीरं च देव तन्मुष्यतामयम् ॥

विज्ञातेऽपि महाभागो मदीये खलचेष्टिते ।
 तथापीदृचचित्तोऽसौ निर्विकारां हि साधवः ॥
 स तु देवो महाकोपादाकर्णं हरियाचनाम् ।
 मयि गाढतरं रुष्टं प्रतीदमभाषत ॥
 मुग्धोऽसि त्वं महाभाग गच्छाभिमतपत्तनम् ।
 अहमस्थानुरूपं तु करोम्येष दुरात्मनः ॥
 ततश्चोत्पलमानेन तदागाधे मद्दोदधौ ।
 आस्कोटितस्तथा भद्रे यथावनितक्षं गतः ॥
 ततस्तमोन्धपाताले नरकेष्विव नारकः ।
 स्थित्वाहं पुनरुद्धतो भद्रे पापेन कर्मणा ॥
 स तु देवो मृतं मत्वा मां स्तस्थानमुपागतः ।
 वेलोकूले च संप्राप्तं हरेः पोतद्वयं क्रमात् ॥
 इतस्थानन्दनगरे स केशरिनराधिपः ।
 मृतो हरिकुमारेण विज्ञातो जगवार्तया ॥
 ततो हरिकुमारेण ग्रीष्मं गत्वा सवान्धवम् ।
 भद्रे तत्पैत्रकं राज्यं क्लेशहीनमधिष्ठितम् ॥

यतो निवेदितो वसुमत्या समस्तोऽपि बान्धवानां कमलसुन्द-
 रौदत्तान्तः स्थापितः केशरिराजपुत्रतया हरिकुमारः ततोऽनुरक्ताः
 सर्वेऽपि हरिकुमारे लोकाः परिणतं राज्यं । संजातो भूरिमण्ड-
 लाधिपतिर्निजपुण्यप्राग्गारेण । समर्पितं च मदीयपितुर्हरिशेखरस्य
 तन्नामकं रत्नबोधित्यं हरिकुमारेणेति ॥

अतश्चाहं तथा पातालतलादुन्मग्नस्ततः प्रेर्यमाणः शैलकू-

टविकटेः चारजलकलोलैरास्कोयमानो गुहमस्यपुच्छच्छटाघातैर्ध-
 ध्यमानस्तनुकतन्तुजन्तुसन्तानैर्विलोलमानो धवलशङ्खकुलावलीम-
 ण्डले विमुह्यमानो घनविद्रुमवनगहनेषु जनितभयो विविधमकर-
 जलमानुषविषधरनकचकैरुल्लिख्यमानः कठिनकमठपृष्ठकण्टकैः कथं-
 चित्कण्डगतप्राणः । सप्तरात्रेण संप्राप्तो जलधितौरं । आद्याक्षितः
 पवनेन । लब्धा चेतना । ततो बाधते मां बुभुक्षा अभिभवति
 पिपासा । ततोऽहं फलजलार्थं पर्यटितुं प्रवृत्तो यावत्

पुण्ड्रोदयस्य नष्टत्वाद्भ्रमतां मया वनम् ।

प्राप्तं पुष्पफलैः शून्यं मरुभूमेः समप्रभम् ॥

तथापि तत्र वने

अद्यापि करणीयं मे यतोऽस्ति वज्रपातकम् ।

ततः क्षुष्टेण संपन्ना प्राणवृत्तिः कथंवन ॥

अथ ग्रामपुराकीर्णं वसन्तं देशमागतः ।

तत्र च शून्याभिमानेन पितुः पार्श्वमहं गतः ॥

किं तु

नष्टपुण्ड्रोदयस्ताभ्यां मित्राभ्यां परिवारितः ।

भ्रान्तो विविधदेशेषु भूयो भूयो धनेच्छया ॥

तत्र च

यद्याचरामि वाणिज्यं रूपेणार्धं प्रजायते ।

करोमि कर्षणं तत्र दृष्टिर्देशेऽपि नश्यति ॥

ततः सेवां करोम्युच्चैर्बिनयोद्यतमानसः ।

यावन्मम विना कार्यं स राजा रोषमागतः ॥

तोषार्थं स्वामिनो भीमे रणे योद्धुमुपागतः ।
 तत्रापि तीक्ष्णशस्त्रौघप्रहारैः पीडितः परम् ॥
 अथान्यदा बलीवर्दवाहनं विहितं मया ।
 यावन्निलकरोगेण मृताः सर्वेऽपि ते वृथाः ॥
 अथ रासभसार्थेन वाणिज्यं कर्तुमुद्यतः ।
 यावच्चौरैः पतित्वाप्तौ सर्वः सार्थो विलोपितः ॥
 ततः कुटुम्बिनो गेहे जातोऽहं कर्मकारकः ।
 स चोक्तामपि मे वृत्तिं न ददाति प्रकुप्यति ॥
 ततो भूयः समुद्रेऽहं वणिजोऽन्यस्य श्वेदकः ।
 भूत्वा प्रविष्टो बोद्धित्यं समारुह्य वरानने ॥
 यावन्ममानुभावेन तदपि प्रक्षयं गतम् ।
 धानपाचं समुत्तीर्णः फलक्षेपे कथंचन ॥
 अथ रोधनमासाद्य दीपं संतुष्टमानसः ।
 ततः खनितुमारब्धो यावद्धूलिः परं करे ॥
 अथान्यत्र पुनर्गत्वा नरेन्द्रं प्राप्य कंथन ।
 धातुवादः समारब्धो विधातुं धनकाम्यया ॥
 पाषाणैर्मूलजालैश्च मृद्भिः पारदमर्दनैः ।
 क्षपितोऽहं तदा भद्रे जातः क्षारः परं करे ॥
 ततो घृतं मया चित्रं शिचितं धनकाम्यया ।
 यावत्तत्रापि जित्वाहं बद्धो घृतकरैर्नरैः ॥
 भ्रष्टः कथंचित्तेभ्योऽपि समासाद्य परं नरम् ।
 गृहीतपुच्छको राक्षो प्रविष्टो रसकूपिकाम् ॥

यावद्भीषणादेन साङ्गुलोत्तासकारिणा ।

चासितो मृगनाथेन कथंचिन्न मृतसुदा ॥

किं बज्जना ।

यद्यत्कृतं मया कर्म तदानीं धनकाम्यया ।

तत्तत्पुण्योदयाभावादिपरीतमुपस्थितम् ॥

किं वापरं निगद्येत बुभुक्षाचामकुचिणा ।

भिन्नापि च न लब्धाहो मया पुण्योदयं विना ॥

ततो विषादमापन्नः सर्वकर्मपराङ्मुखः ।

स्थितोऽहं मौनमालम्ब्य कृत्वा पादप्रसारिकाम् ॥

ततः स सागरो भद्रे ममोत्साहविधित्वया ।

हितोपदेशदायीति तवाहमिति जल्पितः ॥

उक्तं च तेन सागरेण । यथा ।

न विषादपरैरर्थः प्राप्यते धनशेखर ।

अविषादः त्रिधो मूलं यतो धीराः प्रचक्षते ॥

ततः सर्वथा विषादं विरह्य्य प्रतिकूलेऽपि विधौ पुरुषः

पुरुषकारेण धनमुपार्जयन्नेव पौरुषं लभते नान्यथा । किं बज्जना ।

अलीकमपि गदित्वा परमपि सुषित्वा मित्रद्रोहमपि कृत्वा मात-

रमपि हत्वा पितरमपि व्यापाद्य सहोदरमपि निपात्य भगिनी-

मपि विनाश्य वन्धुवर्गमपि मारयित्वा समस्तपातकान्यपि विधाय

पुरुषेण सर्वथा धनं स्वीकर्तव्यं । यतः कृतपातकोऽपि पुरुषो धनी

धनमाहात्म्यादेव पूज्यते लोकेन परिवार्यते वन्धुवर्गेण स्थाप्यते

वन्दितवन्देन बज्जमन्यते विद्वज्जनेन गम्यते विशुद्धधार्मिकजनादपि

समर्गलतरो धार्मिक इति । ततो भो भो धनगेखर विमुञ्च
विषादं श्रवलम्बस्व धैर्यं कुरु पुनर्धनार्जनोत्साहं पश्य मदीय-
वीर्यं विधेहि मामकमेनमुपदेशमिति ।

ततोऽहं तेन चार्वाङ्गि सागरेण दुरात्मना ।
एवं विधाय दुर्बुद्धिं पातकेषु प्रवर्तितः ॥
कृतानि च मया तानि नानादेशविचारिणा ।
यानि यान्युपदिष्टानि तेन पापानि बन्धुना ॥
केवलं पापकर्माणि कुर्वतोऽप्यनिगं मम ।
न जातो धनगन्धोऽपि भद्रे पुण्योदयं विना ॥

अन्यच्च ।

पुण्योदयविनिर्मुक्तो मिथ्यामानेन सुन्दरि ।
न गतः शृङ्गुरस्यापि वकुलस्य गृहे तदा ॥

किं च ।

स यौवनवयस्येन युक्तो मैथुननामकः ।
मां तस्यामणवस्त्रायां प्रेरयन्नेव तिष्ठति ॥
केवलं तद्वस्त्रं मां पुण्योदयविवर्जितम् ।
नारी निर्धनमेकापि काणाक्ष्णापि न वीक्षते ॥
ततो दन्दह्यते चेतो गाढं मे मैथुनेच्छया ।
न च संपद्यतेऽभीष्टं किञ्चित्पुण्योदयं विना ॥
एवं विविधदेशेषु दुःखसङ्घातपौडितः ।
मैथुनेच्छापरौतोऽहं बभ्रुमीमि धनाश्रया ॥
इतश्चानन्दनगरे तेन भूरिगुणाकरः ।

दृष्टो हरिनरेन्द्रेण सूरिरुत्तमनामकः ॥

सत्साधुसङ्गमध्यस्थमथोद्याने मनोरमे ।

दृष्ट्वा तमुत्तनाचार्यं हरिस्तोषमुपागतः ॥

ततश्च ।

सहितो राजशृन्देन तं मुनिं स नरेन्दरः ।

वन्दित्वा सपरिवारं निषण्णः शुद्धभृतले ॥

ततो भगवता तेषाममृतास्त्रादनोपमा ।

सर्वेषामेव जन्तूनां विहिता धर्मदेशना ॥

ततो भगवतो वाक्यमाकर्ण्य स महीपतिः ।

अत्यन्तं रञ्जितश्चित्ते ततश्चेदमचिन्तयत् ॥

सूक्ष्मव्यवहितातीतभाविभावेषु भूरिषु ।

नूनं भगवतो ज्ञानमस्य सर्वेषु विद्यते ॥

तदेनं प्रश्रयाम्यद्य सूरिं किं तत्र कारणम् ।

येनाहं प्रेरितस्तेन वयस्तेन जले तदा ॥

वत्सभोऽहं पुरा तस्य स च मे धनश्रेष्ठरः ।

किं पुनः क्षणमात्रेण तेन तादृग् विचेष्टितम् ॥

किं वा रुष्टः स देवोऽस्य कस्मादास्त्रोदितस्तथा ।

किं जीवति मृतो वा मे वयस्यो धनश्रेष्ठरः ॥

यावत्स चिन्तयत्येवं चेतसा हरिपार्थिवः ।

तावद्विज्ञाय तत्सर्वं सूरिरित्यमवोचत ॥

यच्चिन्तितं तया भूष किं पुनस्तत्र कारणम् ।

वत्सलेनापि मित्रेण यदहं प्रेरितो जले ॥

तत्राकर्ण्य ।

अन्तरङ्गौ हि विद्येते तस्य सागरमैथुनौ ।
वयस्यौ स तयोर्दोषो नैव तस्य तपस्विनः ॥
स हि चारुः स्वरूपेण भद्रको धनशेखरः ।
ताभ्यां पापवयस्याभ्यां केवलं क्रियतेऽन्यथा ॥

तथाहि । तस्य वराकस्य धनशेखरस्य ।

मयूरमञ्जरीं भुञ्जे मैथुनेन कृता मतिः ।
हरामि रत्नबोहित्थं सागरेण कृतं मनः ॥
ततश्च तदशान्तेन प्रेरितस्त्वं तथा जले ।
अत एव गतः कोपं समुद्राधिपतिस्तदा ॥
तेन त्वं रक्षितो नीतः स पातालतलं तथा ।
तथापि न मृतस्तीर्णः समुद्रं धनशेखरः ॥
अधुनानेकदेशेषु नानारूपा विडम्बनाः ।
ताभ्यां पापवयस्याभ्यां स वराको विधाप्यते ॥
एवं तेन चतुर्ज्ञानयुक्तेन वरसूरिणा ।
निवेदिते तथा भद्रे मदीये दुष्टचेष्टिते ॥
स हरिश्चिन्तयत्येवमहो ज्ञानं महामुनेः ।
अहो निपतितः क्लेशे वराको धनशेखरः ॥
ततो हरिनरेन्द्रेण करुणागतचेतसा ।
ष्टष्टः स उत्तमाचार्यः प्रणम्येदं सुमेधसा ॥

यथा ।

स ताभ्यां पापमित्राभ्यां भदन्त धनशेखरः ।

कदा पुनर्वियुज्येत येन स्यात्सुखभाजनम् ॥
सूरिरुवाच ।

अस्ति भोः सततानन्दं शुभ्रचित्तं महापुरम् ।
विद्यते भुवनानन्दस्तत्र राजा सदाग्रयः ॥
तस्य चास्ति महादेवी लोके ख्याता वरेष्ठता ।
तस्या द्वे कन्यके धन्ये विद्येते चारुलोचने ॥
एका ब्रह्मरतिर्नाम द्वितीया मुक्ततोद्यते ।
तयोश्च गुणविस्तारं कोऽपि वर्णयितुं क्षमः ॥

तथाहि ।

यं नरं चारुमर्वाङ्गी विसोकयति स्त्रीसया ।
लोके ब्रह्मरतिः साध्वी स पवित्रो निगद्यते ॥
सा हि सर्वगुणाधारा सा वन्द्या योगिनामपि ।
सानन्तवीर्यसन्दोहदायिनीति निगद्यते ॥
सा मैयूनाभिधानस्य धनशेखरवैरिणः ।
तिष्ठतो मित्ररूपेण केवलं नाशकारिणी ॥
मुक्तता हि महाराज मित्रेयगुणमन्दिरम् ।
अग्नेपदोपसंगोपकारिणी च न संग्रहः ॥
विरोधोऽस्ति तया साधे स्वभावेनैव सर्वदा ।
धनशेखरमित्रस्य सागरस्यास्य पापिनः ॥
तां शुद्धधर्मपूणाङ्गीमेव सागरनामकः ।
पापात्मा कन्यकां दृष्ट्वा दूरतः प्रपन्नायते ॥

एवं च स्थिते ।

यदा ते कन्यके भार्ये लप्स्यते धनशेखरः ।
 तदाभ्यां पापमित्राभ्यां निःसन्देहं वियोज्यते ॥
 ललमानस्तुतस्ताभ्यां सार्धमेष खलीक्षया ।
 अनन्तानन्दसन्दोहभाजनं च भविष्यति ॥

ततो हरिनरेन्द्रेण भूयोऽपि स मुनिस्तदा ।
 पृष्टो क्षलाटविन्यस्तकरकुड्मलशालिना ॥

यथा ।

गुणसन्दोहसंपूर्णे पापमित्रवियोजिके ।
 कथं ते लप्स्यते कन्ये भदन्त धनशेखरः ॥

सूरिणोक्तं ।

अन्तरङ्गो महाराजः प्रतापाक्रान्तमण्डलः ।
 स कर्मपरिणामाख्यः प्रतीतो हि भवादृश्याम् ॥
 स तोषितो महादेव्या काले भाविनि जातुचित् ।
 तत्पित्रा तव मित्राय ते कन्ये दापयिष्यते ॥
 ततो वयस्वस्ते भूयः प्राप्स्यते परमं सुखम् ।
 नान्यः कश्चिदुपायोऽस्ति विमुञ्चाकुलचित्ताताम् ॥
 तदाकर्ण्य मुनेर्वाक्यं मां प्रत्येष निराकुलः ।
 संग्रतो हरिराजेन्द्रः पुनरित्यमभाषत ॥

भदन्त यदुक्तं भगवता यथा तेन धनशेखरेण पापमैथुनसागर-
 रदोधात्तादृशं कर्माचरितं स्वरूपेण पुनर्भद्रकोऽसौ धनशेखर इति
 तत्र ममायमधुना वितर्को यथा किं स्वरूपेण निर्मलः परदो-
 शेणापि दुष्टः पुरुषो भवति । सूरिणोक्तं । महाराज भवत्येव ।

तथाहि । दिविधोऽत्र लोको बहिरङ्गोऽन्तरङ्गश्च । तत्र बहिरङ्ग-
लोकदोषाः पुरुषस्य लग्नन्ति वा न वा । अन्तरङ्गलोकदोषाः
पुनर्लग्न्येव ।

तत्रान्तरङ्गलोकानां दोषकारित्वसूचकम् ।

आकर्ण्य महाराज कथयिष्ये कथानकम् ॥

नृपतिराह । निवेदयतु भगवान् । सूरिणोक्तं । प्रतीतमेव
तावदिदं भवादृशां यथा कर्मपरिणाममहाराजस्य कालपरिणतेषु
महादेव्याः सम्बन्धीन्यपत्यानि दुर्जनचतुर्दोषभयादविवेकादिभि-
र्मन्त्रिभिर्भुवने गोपितानीति । इतथास्ति शुद्धसत्यवादी समस्तस-
त्त्वसद्गतहितकारौ सर्वभावस्वभाववेदी तयोः कालपरिणतिकर्म-
परिणामयोर्देवौ नृपयोः समस्तरहस्यस्थानेष्वत्यन्तभेदज्ञः सिद्धान्तो
नाम परमपुरुषः । तस्य चाप्रबुद्धो नाम संपन्नो विनेयः । स च
तं पप्रच्छ । भगवन्निह पुरुषस्य किमिष्टं किं वानिष्टमिति ।
सिद्धान्तः प्राह । भद्रं सुखं पुरुषस्येष्टं दुःखं पुनरनिष्टमिति । सुखायं
हि सर्वे पुरुषाः प्रवर्तन्ते दुःखात्तु सर्वे निवर्तन्त इति । अप्रबुद्धः प्राह ।
भदन्त किं पुनस्तस्य सुखस्य कारणं किं वा दुःखस्य । सिद्धान्तो-
नोक्तं । राज्यं सुखस्य कारणं तदेव च दुःखस्य । अप्रबुद्धः प्राह ।
भदन्त एकमेव दयस्यापि कारणं ननु विरुद्धमिदं । सिद्धान्तोक्तं ।
नास्त्यप्यविरोधः । यतः सुपालितं तत्सुखस्य कारणं दुष्यान्नितं
तदेव दुःखस्येति । अप्रबुद्धः प्राह । किं राज्यमेव सुखदुःखयोः
कारणं नापरं किञ्चिदपि । सिद्धान्तः प्राह । यादं राज्यमेव
सुखदुःखयोः कारणं नापरं किञ्चिदपि । अप्रबुद्धोक्तं । ननु

प्रत्यक्षविद्वद्भिमिदं । यतः स्वल्पतराणामिह जीवानां राज्यमुपलभ्यते
 यावता सर्वेऽपि जीवाः सुखं दुःखं चानुभवन्तो दृश्यन्ते । सिद्धान्ते-
 नोक्तं । भद्रं न बहिरङ्गमिदं राज्यं यत्सुखदुःखयोः कारणं किं
 तर्ह्यन्तरङ्गं । तच्च सर्वेषां संसारोदरविवरवर्तिनां जीवानामस्यैव ।
 ततो ये जीवास्तत्कर्म्यक् पाप्मयन्ति तेषां सुखं संपादयति । ये तु
 दुष्पातितं तद्राज्यं कुर्वन्ति तेषां दुःखं जनयति । ततो नास्ति
 प्रत्यक्षविरोधः । अप्रवृद्धः प्राह । भदन्त तत् किमेकरूपं राज्यं किं
 वानेकरूपं । सिद्धान्तेनोक्तं । सामान्येनैकरूपं विशेषेण पुनरनेक-
 रूपं । अप्रवृद्धः प्राह । यद्येवं ततस्तच्च सामान्यराज्ये तावत्को
 राजा कः कोशः किं वस्त्रं काच भूमिः के देशाः का वा साम-
 ग्रीति श्रोतुमिच्छामि । सिद्धान्तेनोक्तं । भद्राकर्णय ।

सर्वस्याधारभूतोऽस्य राज्यभारस्य सुन्दर ।

एकः संसारिजीवोऽत्र महाराजो निगद्यते ॥

कोशस्तत्र महाराज्ये भाविकै रत्नराशिभिः ।

परिपूर्णः श्रमध्यानज्ञानवीर्यादिभिः परैः ॥

भुवनानन्दसन्दोहदायकं चात्र सुन्दरम् ।

चौरनीरधिसङ्काशं चतुरङ्गं महाबलम् ॥

तत्र च महासैन्ये गाम्भीर्योदार्यशौर्यादयः स्रन्दनाः । यग्नः-
 मौष्ठवमौजन्यप्रश्रयादयः करिवराः । बुद्धिपाटववाग्मिबलनैपुण्यादयस्तु-
 रङ्गमाः । अचापस्तमौमनस्यमनस्विलदाक्षिण्यादयः पदातिवर्गाः ।
 संसारिजीवमहाराजहितकारी चतुर्मुखयारिचधर्मनामा प्रतिना-
 पकः । तस्य च सम्यग्दर्शनो नाम महत्तमः सद्बोधो मन्त्री यति-

धर्मगृहिधर्मौ सुतौ सन्तोषस्तन्त्रपालः शुभाशयादयो महाभटाः ।
अपि च ।

संसारिजीवराजेन सौराज्ये प्रकटीकृतम् ।
चतुरङ्गं महाभैरवं कस्तदर्शयितुं चमः ॥
अनन्तगुणसम्भारगौरवं तस्य सुन्दरम् ।
स एव विमलीभूतः केवलं यदि बुध्यते ॥
भूमिस्तत्र महाराज्ये चित्तवृत्तिर्महाटवी ।

सर्वाधारतया वर्तते । तस्यां निविष्टानि सात्त्विकचित्तजेनपु-
रविमलमानसशुभचित्तादीनि नानारूपाणि नगराणि । तदनुका-
रिणो ग्रामाकरादयः । तदुपलब्धिता विविधरूपा देशाः । तस्यां
च राज्यभुक्तिभूमौ विद्यन्ते घातिकर्मसंज्ञा भूयांस्यरटाः सन्ती-
न्द्रियनामानस्तस्कराः परिभ्रमन्ति कषायरूपा लूणकाः विच-
रन्ति नोकषायाख्या लुण्ठकाः उपश्रवन्ते परीषदाश्चाश्चारभटाः
संभवन्त्युपसर्गाभिधाना दुष्टभुजङ्गाः विलसन्ति प्रमादनामकाः
पिङ्गाः । तेषां च सर्वेषां द्वौ भ्रातरौ सर्वप्रधानौ कर्मपरिणामो
महामोक्षश्च ।

एतौ चात्यन्तदर्पिष्ठौ समृद्धौ रणशालिनौ ।
चतुरङ्गबलोपेतौ भटकोटिभिरावृतौ ॥
ततश्चेमौ मन्येते । यदुत ।

कोऽयं संसारिजीवोऽथ को वा चारित्रधर्मकः ।
आवयोर्भुक्तिभूरेषा चित्तवृत्तिर्महाटवी ॥
असादीयमिदं राज्यं नास्त्यन्यः परिपन्थिकः ।

स कर्मपरिणामाख्यस्ततो राजा व्यवस्थितः ॥

निवेशितानि राजसचित्तामसचित्तरौद्रचित्तपुरादीनि
 भिल्लपल्लिप्रायाणि नानाविधनगराणि । प्रस्थापितस्तेषु महामोहन-
 रेन्द्रः । समर्पितं तस्य चतुरङ्गं वज्रं । व्यवस्थापिता समस्तराज्यनी-
 तिः । न्यस्तः समस्तोऽपि महामोहे राज्यभारः । स्वयं पुनरसौ
 कर्मपरिणामः सह महादेव्या कालपरिणत्या मनुजगतौ संसारा-
 मिधानं नाटकं पश्यन्नास्ते । केवलं स कर्मपरिणामो जानन्निव
 संसारिजीवमहाराजवीर्यमाकलयन्निव चारित्रधर्मप्रतिनायकसा-
 मर्थं लज्जयन्निव सद्बोधमन्त्रिमन्त्रशक्तिं परिच्छिन्दन्निव संन्यग्दर्शन-
 महत्तमवलं निश्चिन्नन्निव सन्तोषतन्त्रपालव्यवसायं पश्यन्निव शुभा-
 शयाद्यनेकभटकोटियुक्तचतुरङ्गबलोत्साहं नात्यन्तनिरपेक्षः संसारि-
 जीवराज्ये ऽपेक्षते चायतिं कुरुते चारित्रधर्मादीनामनुवर्तनं दर्श-
 यत्यात्मभावं वर्धयति प्रीतिं संपादयति कानिचित्सुन्दरप्रयोज-
 नानि । [ततस्तैरपि चारित्रधर्मादिभिर्मध्यस्थोऽयमिति हत्वा गृही-
 तोऽसौ कर्मपरिणामः स्वामिवुद्ध्या । जातः संसारिजीवमहाराज-
 णापि प्रष्टव्यस्थाने] । महामोहः पुनर्निजभुजबलावलेपेन सांसारिजीवं
 चारित्रधर्मादिकं तावद्वलं न दृष्टतुल्यं मन्यते । ततो यावन्न जानीते
 संसारिजीवस्तदात्मीयं महाराज्यं न लज्जयति तच्चतुरङ्गं महावलं
 न वेदयते तां महासमृद्धिं नो कलयत्यात्मनः परमेष्ठरतां ताव-
 दसौ महामोहो लब्धावसरश्चरटवृन्दपरिकरितः समाक्रामति
 समस्तां तां राजभुक्तिं स्वीकरोति निःशेषनगरग्रामाकरादीन्
 विलसति यथेच्छया करोत्यकिंचित्करं संसारिजीवं निर्णाशयति

तद्वत् भवति स्वयमेव तत्र संसारिजीवमक्षराब्धे प्रभुरिति । यदा तु कथंचित्संसारिजीवस्तदात्मीयं राज्यं बलं समृद्धिं स्वरूपं च लक्षयेत् तदा विगृह्णाति तेन महामोहेन सार्धमुत्कर्षयति निजबलं वर्धयति स्वसमृद्धिं । विग्रहारूढस्य बह्वृणो महामोहं विजयते ऽनेकगो महामोहेनाप्यसौ विजयीयते । यावन्मात्रं यदा विजयते तावन्मात्रं तदा सुखमाप्नोति । यावन्मात्रं यदा विजयीयते तावन्मात्रं तदा दुःखमास्कन्दति ।

यदा तु वीर्यमाप्नोति सङ्गमभाषासयोगतः ।

भद्र संसारिजीवोऽसावचिन्त्यमतुलं बिल ॥

तदा निःशेषमुन्मूल्य महामोहपुरःसरम् ।

शत्रुवर्गे समाप्नोति राज्यं निष्काण्डकं हि सः ॥

ततो विगतचित्तोऽसौ सततानन्दपूरितः ।

कलामानः सुखेनास्ते सासाध्यं प्राप्य सुन्दरम् ॥

तदेवं तस्य तद्राज्यं कारणं सुखदुःखयोः ।

पालनापालनाज्जातमेकमेव न संशयः ॥

सुखदुःखनिमित्तस्य सामान्यस्य तदीदृशी ।

तस्यान्तरङ्गराज्यस्य सामग्री भद्र कीर्तिता ॥

अप्रबुद्धेनोक्तं । भदन्त किमधुना तस्य संसारिजीवस्य सौराज्यं किं वा दौराज्यमिति । सिद्धान्तः प्राह । भद्राच्च प्रस्तावे तावत्तस्य दौराज्यं वर्तते । न जानीते वराकोऽद्यापि संसारिजीवस्तदा-
त्मीयं राज्यं न बलं न समृद्धिं नापि स्वरूपमिति । स हि तपस्वी संसारिजीवो बहिरङ्गेषु देशेषु दुःखसागरावगाढो मैथुनसागरा-

भ्यामधुना भ्रम्यते । तत्पुनस्तस्य सम्बन्धि चारिचधर्मादिकं समस्तमपि
महावलं महामोहादिशत्रुभिर्निरुद्धमाप्ते । अप्रबुद्धेनोक्तं । श्रुतं
तावदिदं मया सामान्येनैकरूपं सुखदुःखकारणं तदन्तरङ्गराज्यं ।
अथ यदुक्तं भगवता यथा तदेव विगेषेणानेकरूपमिति तदधुना
श्रोतुमिच्छामि । सिद्धान्तेनोक्तं । आकर्ण्य ।

स कर्मपरिणामाख्यो यो मया वर्णितः पुरा ।

स प्रमाणं कृतस्तेन राज्ञा सर्वेषु कर्मसु ॥

ततश्च ।

इदमेव महाराज्यं परिपूर्णं पृथक् पृथक् ।

सर्वेभ्यो निजपुत्रेभ्यः स ददाति यथेच्छया ॥

सूनुवस्तस्य चानन्तास्तेभ्यस्तदुत्तमुच्चकैः ।

अनेकरूपतां याति राज्यं पाचविगेषतः ॥

ततस्तेषां भद्र कर्मपरिणाममहाराजपुत्राणामनन्तरूपाणां
तद्राज्यं केषांचिदुःखकारणं केषांचित्सुखकारणमतो विगेषेणानेक-
रूपं भवति । अप्रबुद्धेनोक्तं । भदन्त तेषां कर्मपरिणामसुतानां
तद्राज्यं कुर्वता कस्य किं संपन्नमिति श्रोतुमिच्छामि । सिद्धान्ते-
नोक्तं । निवेदितमेव भद्राय यथानन्तास्ते कर्मपरिणामपुत्राः ।
ततः कियतां सम्बन्धि स्वरूपं भद्राय कथयिष्यते । तथापि यदि
महत्कुतूहलं भद्रस्य ततोऽस्त्येको व्यापकः कथनोपायः । तेनैव
कथयिष्ये । अप्रबुद्धेनोक्तं । अनुग्रहे मे । सिद्धान्तेनोक्तं । भद्र
सन्ति तस्य कर्मपरिणामस्य षट् पुत्राः । तद्यथा । निरुद्धोऽधमो
विमथ्यमो मध्यम उत्तमो वरिष्ठश्चेति । तेभ्योऽहं कथंचिदचनवि-

न्यासेन कर्मपरिणाममहाराजमभ्यर्थ्यैकैकं संवत्सरं राज्यं दापयि-
 यामि । ततो भवता तेषां पञ्चामपि राज्यानां निरीक्षणार्थं
 प्रहेतव्योऽन्तरङ्गो वितर्को नामायमात्मौघोऽनुचरः । ततस्तेषु षट्सु
 राज्ञेषु दृष्टेषु भवतः सर्वोऽप्यर्थः प्रतीतो भविष्यति । अप्रबुद्धे-
 नाक्रांतं । यदाज्ञापयति भगवान् । ततोऽनुष्ठितं मिद्धान्तेन सर्वं
 पयोषां । प्रहितोऽप्रबुद्धेन निरीक्षणार्थं वितर्कः । ममागतो लङ्घिते
 तन्मनुष्यजन्माभिधाने वर्षपद्धे । दृष्टोऽप्रबुद्धः । विहिता प्रतिपत्तिः ।
 अभिहितमनेन । देव अस्ति तावत्प्रविष्टोऽहं तस्मामन्तरङ्गराज्यभुक्ता ।
 श्रुतो मया भगराजामादिषु दीयमानस्तन्मनुष्यभावापेक्षनाभिधानो
 डिण्डिमकः । तत्र चेदमुद्घोषितं । यथा ।

निष्कृष्टो वर्तते राजा प्राक्प्रवाहेन हे जनाः ।
 समाचरत कृत्यानि तथा पिबत खादत ॥
 ततस्तां घोषणां श्रुत्वा सर्वं तद्वाजमण्डनम् ।
 कीदृक् स्यादेष राजेति चिन्तया चोभमागतम् ॥
 आलोचयन्ति राजानः स्मद्धानेषु परस्परम् ।
 मन्त्रयन्ति च विद्वान् इति भोः किं भविष्यति ॥
 संप्रसारं प्रकुर्वन्ति स्वगृहेषु कुटुम्बिनः ।
 कीदृशोऽयं भवेद्राजा निष्कृष्ट इति चिन्तया ॥
 ते च सर्वेऽपि संभूय चरटा निजसंमदि ।
 महामोहादयो देव ययामोक्षमुपागताः ॥

ततो विपद्याभिन्नायमश्विरेण महामोहनरेम्भं प्रत्यभिहितं ।

किलैष राजा संजातो निरुष्टो चत्करिष्यति ।
 तन्न जानीम इत्येवं जातास्त्रिन्तातुरा वयम् ॥
 तदेव देव संजातः चोभो नो निर्निमित्तकः ।
 दृशालमाकुलीभूता वयमत्र प्रयोजने ॥

यतः ।

स कर्मपरिणामेन निरुष्टः स्वयमेव भोः ।
 जनितस्तादृशो यादृग् न चमोऽस्मत्प्रपीडने ॥
 किं तर्हि ।

वशवतीं सदास्माकमाद्यानिर्दग्धकारकः ।
 अस्मत्प्रदातिवर्गेऽपि किङ्करः कर्मकारकः ॥
 तत्कर्मपरिणामेन चेत्तस्मै विनियोजितम् ।
 इदं राज्यं ततो देव वयसेवाय नायकाः ॥
 सन्धे निष्कण्टके राज्ये तदेवं देव भावतः ।
 हर्षस्थाने किमस्माभिरातुरैर्वेत भूषते ॥
 अथ प्राह महामोहो द्रुतमार्थं निवेद्यताम् ।
 स कर्मपरिणामेन कौदृशो जनितः किल ॥

विषयाभिलाषेणोक्तं । देवाकर्णय ।

कुरुषो दुर्मगः क्रूरः परलोकपराङ्मुखः ।
 धर्मार्थकाममोक्षैश्च दूरतः परिवर्जितः ॥
 गुरुणां निन्दकः पापो देवविद्वेषकारकः ।
 विशुद्धाध्यवसायस्य गन्धेनापि विनाहतः ॥
 जगदुद्वेगहेतुश्च साक्षादिव विषाक्रूरः ।

निःशेषदोषसङ्घस्य च निष्ठष्टो निकेतनम् ॥
 गाम्भीर्यैदार्यशौण्डीर्यधैर्यवीर्यादयो गुणाः ।
 ततो निष्ठष्टास्रद्वैव दूराद्वरतरं गताः ॥
 स ईदृशो महाराज्ये लब्धेऽप्यचाधमाधमः ।
 निःशेषशक्तिशून्यात्मा किमस्माकं करिष्यति ॥

अन्यच्च ।

न खातीते वराकोऽसौ राज्यं नापि निजं बलम् ।
 न समृद्धिं न वा भूढः स्वरूपमपि तत्त्वतः ॥
 न चास्मान् गणयत्येष चरटान् राज्यहारकान् ।
 मन्यते बन्धुभृतांश्च स्वामिभृतांश्च भावतः ॥
 तदेवं संस्थिते देव विहायाकुलतां चदि ।
 महावर्धनकं युक्तं विधातुं जनतुष्टये ॥
 ततो यदादिशत्यार्य इत्युक्त्वा हर्षनिर्भरः ।
 तदेव कारयत्युच्चैर्महामोहनराधिपः ॥
 अथ तच्चरितं लोके निःशेषं मन्त्रिभाषितम् ।
 ततो वर्धनके तुष्टास्तत्र नृत्यन्ति ते जनाः ॥
 गायन्ति च महामोहराजपादानुजीविनः ।
 ज्ञात्वा निष्ठष्टराज्यं तच्चिर्भरानन्दपूरिताः ॥

कथं ।

येनेदमवाप्तमौदृशं राज्यमनन्तविभूतिपूरितं ।
 सोऽस्माकमहो वशे स्थितो नृपतिः शेषजनं न बुध्यते ॥
 तदिदं वत जातमुत्तमं सुखकरमद्य निष्ठष्टराज्यकम् ।

खादत पिवताथ गायत प्रसभं नृत्यत चारु हे जनाः ॥

एवं च तेषु भिल्लपल्लिप्रायेषु महामोहसम्बन्धिषु नगरयामा-
करादिषु प्रवृत्तं लक्षवर्धनकं । कारिता हृष्टगोभाः । समुच्छ्रायिता
ध्वजपताकाः । प्रभविव्याम इति समुल्लसिता घातिकर्मचरटाः ।
हरिव्याम इति यरितुष्टा इन्द्रियतस्कराः । लूपयिव्याम इति
प्रमोदिताः कषायलूपकाः । लुण्ठयिव्याम इति हृष्टा नोकषायलु-
ण्ठाकाः । उपप्लावयिव्याम इति समानन्दिताः परीषद्वचारभटाः ।
विस्त्रासयिव्याम इति विजृम्भिता उपसर्गदुष्टभुजङ्गाः । उपहसि-
व्याम इति तरलिताः प्रमादषिङ्गलोकाः । अपि च ।

येऽन्यदापि मदेनान्भा महामोहादयः सदा ।

निहृष्टराज्ये संजाते किं किं किं ते न कुर्वते ॥

तदिह तावदांख्यातं महामोहादिचेष्टितम् ।

चारिषधर्मैवेऽपि यज्जातं तन्निबोध मे ॥

तेऽपि चारिवधर्माद्याः श्रुत्वा तां राज्यघोषणाम् ।

कौटुकं स्यादेष राजेति पर्यालोचमुपागताः ॥

यद्वोधसम्भिणा मोक्तं देव विज्ञातमेव ते ।

निहृष्टस्यास्य यद्रूपमेकान्तेन दुरात्मनः ॥

अयं दुरात्मा राज्यस्य नामाप्यस्य न बुध्यते ।

न चास्मान् गणयत्येष शत्रुभूतांश्च मन्यते ॥

पक्षपातान्महामोहसाधनं वर्धयत्यलम् ।

स्वराज्यलोकदेशानां वार्तामपि न पृच्छति ॥

ततश्च ।

एकं तावत्पराभूता महामोहादिभिर्वयम् ।
द्वितीयमीदृशो राजा दैवो दुर्वलघातकः ॥

एवं च स्थिते ।

निकृष्टराज्यं देवेदं यज्जातं दैवदोषतः ।
अहो प्रलयकालोऽयं जातोऽस्माकं न संशयः ॥
तदाकर्ण्य महामन्त्रिवचनं ते नरेश्वराः ।
सलोकास्तत्त्वणादेव विद्राणवदनाः स्थिताः ॥
यादृशो बन्धुवर्गे स्ते मृते लोकस्य वल्लभे ।
संजायते महाशोको दैन्यवैकृत्यदारुणः ॥
निकृष्टराज्ये संजाते श्रुत्वा सहोदभाषितम् ।
चारित्र्यधर्मलोकानां जातस्तादृश एव भोः ॥

तथा ।

चारित्र्यधर्मराजस्य वर्तन्ते यानि भुक्तिषु ।
तेषु मान्त्रिकचित्तादिपुरेषु यत भूरिषु ॥
निरानन्दा निराटोपाप्मो लोकाः शोकपूरिताः ।
श्रुत्वा निकृष्टराज्यं तत्संजाता दैन्यविकृष्टाः ॥
अथ तत्तादृशं वीक्ष्य सैन्ययोर्महदन्तरम् ।
आनन्दशोकसम्पत्तेर्जातं भयं कुतूहलम् ॥

यदुत ।

न वर्तते निकृष्टोऽभौ राजा यस्मैदृशा गुणाः ।
द्रष्टव्यमीहागतं यदा राज्यायं तं नरेश्वरम् ॥
यावत्तस्य वराकस्य राज्ये तच्च प्रवेशनम् ।

न दत्तमेव तैर्देव महामोहादितस्करैः ॥

किं तर्हि ।

स्वयमेव वशीकृत्य निःशेषं भूमिमण्डलम् ।

चारित्रधर्मसैन्यं च विनिर्जित्य विनाश्य च ॥

तदन्तरङ्गतद्राव्यं महामोहादितस्करैः ।

अधिष्ठितं बहिष्कृत्य निरुष्टं स्वयमेव भोः ॥

ततस्तत्तादृशं दृष्ट्वा देव सर्वं विसंयुलम् ।

गतोऽहं बहिरङ्गेषु तं दिदृक्षुर्जनेषु भोः ॥

अथ दृष्टो मया देव स निरुष्टो नराधिपः ।

बहिरङ्गेषु देशेषु राज्यभ्रष्टः सुदुःखितः ॥

स च कौटुशः ।

पापकर्मरतो दीनः क्रूरात्मा लोकनिन्दितः ।

निःशेषपुरुषार्थेभ्यः परिभ्रष्टो नराधमः ॥

स्फुटिताङ्गो मलक्लिन्नः पापपुञ्जकसन्निभः ।

स निरुष्टो मया दृष्टः परमैय्यकरः सदा ॥

स्त्रीयराज्यपरिभ्रष्टो लोके दुर्भगतां गतः ।

यो गृहे परिभ्रूतोऽथ स बहिः परिभ्रूयते ॥

विक्रीय दणकाष्ठानि कृत्वा वा हस्तखेटनम् ।

हत्वा वा जन्तुसङ्घातं नीत्वा वा लेखमाश्रिकाम् ॥

विधाय निन्दकमापि सोढाक्रोशग्रतानि च ।

स निरुष्टः करोत्युच्चैर्दुष्पूरोदरपूरणम् ॥

ये केचिदुःखिताः पापाः क्रूरकर्मविधायिनः ।

लोके मातङ्गोद्भासाक्षेपां रूपं भजत्यसौ ॥
तथापि वल्लभास्तेऽस्य महामोहादितस्कराः ।
चारित्र्यधर्मसैन्यस्य नामाण्येव न बुध्यते ॥

किं च ।

दुष्प्राप्तितं कृतं राज्यं भवतेत्यस्य चोपरि ।
स कर्मपरिणामाख्यो राजा रोपमुपागतः ॥
ततोऽस्ति भवचक्रे यदुष्करं पापिपञ्जरम् ।
नीतस्तत्र निहृष्टोऽसौ तेन राज्ञा वराककः ॥
पीड्यते च महादुःखैस्तृणान्नैरनेकशः ।
स कर्मपरिणामेन निहृष्ट इति विद्युतम् ॥

ततो मया चिन्तितं ।

एकं राज्ये प्रवेष्टोऽपि न लब्धत्वेन तस्करैः ।
हारितं च निजं राज्यं समृद्धं सैन्यसुत्तमम् ॥
क्षितयेहापि दुःखात्तो राज्यभ्रष्टो बहिष्कृतः ।
द्वितीयं पीड्यते तत्र स निहृष्टो निरर्थकम् ॥
तदस्य सकलं हन्त निहृष्टस्य दुरात्मनः ।
अज्ञानदोषतो जातमिदं दुःखकदम्बकम् ॥

तथाहि ।

यदात्मानं विजानीत तद्राज्यं रसपूरितम् ।
चारित्र्यधर्मसैन्यं च प्रपद्येत सुसुत्तमम् ॥
महामोहादिसैन्यं च यद्यसौ शत्रुसन्निभम् ।
श्वगच्छेत्ततस्तस्य कुतो दुःखपरम्परा ॥

यतः ।

हत्वा चरटमङ्गातं नयपौरुषसंयुतः ।

सदा निष्कण्टकं राज्यं स भुञ्जीत न संशयः ॥

अथ वा ।

किं तस्य चिन्तयास्माकं राजादेशो भया परम् ।

कर्तव्योऽतः प्रपश्यामि द्वितीयस्यापि चेष्टितम् ॥

ततोऽधमस्य तद्राज्यं संजातं देव वत्सरे ।

द्वितीये घोषितं सोऽर्द्धिण्डिमेन यथा पुरा ॥

समस्तोऽपि च संपन्नो वृत्तान्तो यो निवेदितः ।

निरुष्टराज्ये सोऽस्यापि राज्ये सैन्यदये तथा ॥

वर्णितास्य गुणास्तस्य महामोहस्य मन्त्रिणा ।

थादृशाः परिषद्मध्ये तानहं ते निवेदये ॥

उक्तं हि तदा विषयामिलाषेण मन्त्रिणा । यथैवंविधोऽसाव-

धमराजो जनितः कर्मपरिणामेन निजपित्रा । यदुत ।

इहलोकपरो गाढं परलोकपराद्मुखः ।

धर्ममोचकतदेषः प्रतिबद्धोऽर्थकामयोः ॥

शब्दे रूपे रसे गन्धे स्पर्शे चात्यन्तलोलुपः ।

तपोदानदयाश्रीलम्बच्चर्यविदूषकः ॥

अत्यन्तवत्सलोऽस्माकं सदैवादेशकारकः ।

चारित्र्यधर्मसैन्यस्य विद्विष्टो वैरिसन्निभः ॥

न चायमपि जानीते राज्यं नापि निजं बलम् ।

न स्वरूपं न चास्माकं तत्कराकारधारिताम् ॥

ततश्च ।

अधमस्यापि यद्राव्यं तद्राव्यं परमार्थतः ।
 अस्माकमेव संपन्नं देव नास्त्यत्र संशयः ॥
 केवलं न प्रवेशोऽस्य दातव्यो भुक्तिमण्डले ।
 प्रविष्टो हि विजानीयादास्माकीनं विचेष्टितम् ॥
 अस्ति किंचनमात्रं हि वीर्यमस्य दुरात्मनः ।
 बहिष्करणमेवातो युक्तं नात्र प्रवेशनम् ॥
 ततः प्राह महामोहो यः स्यादस्य बहिष्कृतौ ।
 उपायः कोऽपि निःशेषं तमार्यो वक्तुमर्हति ॥
 ततः प्राह महामन्त्री देव विशापितं मया ।
 यथासावधमो राजा प्रतिबद्धोऽर्थकामयोः ॥
 ततः सर्वेऽपि संभूय वयं तं धनकामयोः ।
 आसक्तं नाह्यदेशेषु धारयामो बहिष्कृतम् ॥

ततः ।

एवं विधीयतामार्थं महामोहेन जल्पितम् ।
 बहिष्करणकामेन सञ्जीभृताश्च तस्य ते ॥
 अथास्ति मन्त्रिणस्तस्य सुता परमयोगिनी ।
 दृष्टिर्नाम विशालाक्षी सा तपेदमभाषत ॥
 देव यूयं जिताशेषदेवदानवमानुषाः ।
 मोऽधमः कियती मात्रा यतस्तं प्रति गामुकाः ॥
 तद्दीयतां ममादेशोऽन्येन तं वशवर्तिनम् ।
 एकाग्रहं करोम्येषा युष्माकं किं विचिन्तया ॥

राज्यभृष्टं बहिर्भृतं भवतां कर्मकारकम् ।
स्वसैन्यरुष्टं तं देव करिष्यामि न संग्रयः ॥

अन्यच्च ।

यत्र मे प्रभवो देव तत्रैते सहचारिणः ।
स्पर्शनाद्यां भवन्त्येव सोदर्याः स्त्रीयमानुषाः ॥
सन्निधानं भवत्येव भावतो भवतामपि ।
सर्वेषां तत्र पुरुषे यो वशीक्रियते मया ॥

तथाहि ।

धनकामविहीनोऽपि भवद्भिर्युक्तया मया ।
निहृष्टोऽपि पुरा देव प्रापितः पापिपञ्जरम् ॥
तद्दीयतां ममादेशो मा विस्त्रम्बो विधीयताम् ।
गच्छाम्यहं बहिष्कर्तुमधमं तं नरेश्वरम् ॥
ततो योग्येत्यनुज्ञाता महामोहमहीभुजा ।
सा दृष्टिः प्रगता तत्र यत्रास्ते सोऽधमो नृपः ॥

इतश्च ।

वृत्तान्तं तादृशं श्रुत्वा सर्वं तद्भूमिमण्डलम् ।
चारित्र्यधर्मसैन्यं च जातं चक्षुःप्रकम्पितम् ॥
निहृष्टराज्ये ये जाताः शोकाक्रन्दादयः पुरा ।
अधमस्यापि ते राज्ये संपन्नाः साधुमण्डले ॥
अथ सा योगिनी गत्वा छतान्तर्धानविभ्रमा ।
अधमस्य नरेन्द्रस्य तस्य लोचनयोः स्थिता ॥
ततश्च तद्वलेनासौ रूपालोकनलोत्पुः ।

संजातोऽन्यत्र जानीते संसारे सुखकारणम् ॥
 स्त्रीणां कृटावविचेपविभ्रमेद्धितसंस्थितम् ।
 लावण्यं हसितं लीलां लोलचतुर्निरीचते ॥
 नेत्रवक्त्रस्तनाद्येषु तदङ्गेषु च मूढधीः ।
 नीलाक्षेन्दुलसत्कुम्भकल्पनां प्रतिपद्यते ॥
 विलासस्तामविम्बोकहावभावविराजितम् ।
 रूपाढ्यं सुन्दरौसारं प्रेक्षणं वीक्ष्य मोदते ॥
 विचित्रचित्रविन्यासांस्तथान्यच्च सकौतुकम् ।
 सोऽधमो रूपमुत्पश्यन्नानन्दमवाप्नोति ॥

चिन्तयति च ।

अहो सुखमहो स्वर्गस्तथाहो पुण्यकर्मता ।
 यस्य मे जायते नित्यं साध्यं रूपदर्शनम् ॥
 ततो रात्रिर्दिवं मूढो रूपदर्शनलोलुपः ।
 सोऽन्यत्किंचिन्न जानीते कोऽहं किं वा मया कृतम् ॥
 तथा च वर्तमानस्य स्वर्गमाद्यैस्तथापरैः ।
 महामोहादिभिस्तस्य स्वं स्वं वीर्यं निदर्शितम् ॥
 अथ तैर्लुप्तसंज्ञानः सोऽधमो निजराज्यतः ।
 वह्निर्भूतः कृतो देव प्रयक्तो धनकामयोः ॥
 न ज्ञातं तेन तद्राज्यं निजं न च महावस्तम् ।
 न मष्टद्विर्न वा तेन राजाहमिति निश्चितम् ॥
 गृहीता बन्धुबुद्ध्या च आ इष्टिक्तेन योगिनो ।
 महामोहमहामेघं सुदृढं निरीक्षितम् ॥

ततश्चरटसैन्येन तेन तद्राज्यमञ्जसा ।
 वशीकृत्य हताः सर्वे तस्यानुचरपार्थिवाः ॥
 स तु राज्यपरिभ्रष्टः स्त्रीयवान्भववर्जितः ।
 रिपुसैन्यवृतोऽप्युच्चेर्मन्यते सुखमात्मनः ॥
 दुःखरूपं पुनर्दुःखकारणं दुःखजनकम् ।
 मन्यते हि विपर्यासाच्छब्दाद्यनुभवं सुखम् ॥
 राजसेवकशैलूषवन्दिद्युतकरोपमः ।
 संजातो बहिरङ्गेषु स देशेषु महीपतिः ॥
 चिह्नप्रायो महापापः क्षपास्थानं विवेकिनाम् ।
 नास्तिको हतमयादो धर्मानुष्ठानदूषकः ॥
 मन्यते धार्मिकं लोकं सहास्यं भोगवञ्चितम् ।
 विदग्धं मन्यते मोहादर्थकामपराधणम् ॥

चिन्तयति च ।

० यस्य रूपेक्षणं नित्यं गृहिणी वशवर्तिनी ।
 धनं च भूरि तस्येह मोघः श्रेष्ठा विडम्बनाः ॥
 एवं च बहिरङ्गेषु स देशेषु विचेष्टते ।
 राजा विलुप्तसर्वस्वः सुखमन्यस्तथापि च ॥
 अन्यदा तेन मातङ्गी वीचिता रूपशालिनी ।
 तस्यामध्युपपन्नस्य ततोऽसौ दृष्टिदोषतः ॥

ततश्च ।

अनालोच्य कुललोचैः कलङ्कमतिदारुणम् ।
 अदृष्ट्वा पापसङ्गतमहत्वायतिवीक्षणम् ॥

अनाकलय्य लोकेऽसौ स्नाधवं चात्मनोऽतुलम् ।

कार्याकार्यविचारेण रक्षितात्मा स पार्थिवः ॥

तां मातङ्गीं समादाय सद्रूपालोकलम्पटः ।

तद्वत्तमौचमाणोऽसौ नान्यत्किंचन बुध्यते ॥

ततस्तं तादृशं वीक्ष्य वृत्तान्तं सोऽधमो नृपः ।

बहिरङ्गजनेऽप्युच्चैर्निन्दायाः पाचतां गतः ॥

समस्तैरपि संभूय स गाढाकार्यकारकः ।

राज्याभिष्कासितो लोकैर्गुणाः सर्वत्र पूजिताः ॥

ततो दुःखशतापूर्णः क्षिप्रित्वासौ बहिर्जने ।

प्राप्तो निष्कृष्टराजीयामवस्थां पापिपञ्जरे ॥

स कर्मपरिणामेन राज्यं दुष्टं क्षतं त्वया ।

इत्युक्त्वा पीड्यते दुःखैरननैस्तत्र रोपतः ॥

ततो मया चिन्तितं ।

इदमप्यस्य संजातमधमस्येदृशं फलम् ।

अज्ञानदोषतो हन्त नान्यत्किंचन कारणम् ।

तृतीयवत्सरे देव जातो राजा विमध्यमः ॥

राज्ये तत्रान्तरङ्गे च विहितं घोषणादिकम् ।

समस्तोऽपि च वृत्तान्तः पर्यालोचादिकस्तथा ॥

ततः सैन्यद्वये जातो ययामन्तरराज्ययोः ।

ततश्च ।

महामोहमहाराजो भन्निषणं प्रत्यभाषत ।

श्रायं वर्णय कीदृशो गुणैरेव विमध्यमः ॥

मन्त्रिणोक्तं महाराज वत्सलोऽयं नराधिपः ।

अस्माकं किं तु चारित्रधर्मसैन्यमपीक्षते ॥

तथाहि ।

यथास्नानान्यते चित्ते बन्धुभृतानयं सदा ।

तथानुवर्तयत्येष सैन्यं तदापि पार्ष्विवः ॥

केवलं पञ्चपातोऽस्य गाढमस्मासु दृश्यते ।

चारित्रधर्मसैन्ये तु राजायं शिथिलादरः ॥

इहलोके यथा सक्तं चित्तमस्य महौभुजः ।

तथान्तरान्तरा किञ्चित्परलोकमपीक्षते ॥

प्रतिबद्धं मनो नित्यं यथास्य धनकामयोः ।

तथानुशूलयत्येष धर्मकार्यमपि कश्चित् ॥

भद्रकः सर्वदेवानां स्तोता सर्वतपस्विनाम् ।

दानशूलपरः किञ्चिन्न सच्छास्त्रविदूषकः ॥

तदेवं देव राजायं नास्माकमतिसुन्दरः ।

यस्माच्चारित्रधर्मादिसेन्यं जानाति किञ्चन ॥

तदत्रावहितैर्भाष्यं देवास्माभिः प्रयोजने ।

प्रवेशोऽस्यापि राज्येऽत्र न दातव्यः कथञ्चन ॥

प्रविष्टो हि भवेदेव स्वसैन्यपरिपालकः ।

आस्माकीनं पुनः सैन्यं बाधते नात्र संशयः ॥

बहिर्भूतः स्वसैन्यस्य यद्येष परिपालनम् ।

कुर्यात्तथापि नास्माकं भवेदेत्यन्तबाधकः ॥

अस्यापि च तदेवात्र बहिष्करणकारणम् ।

दृष्ट्वा सह यदस्माभिरधमस्य कृतं पुरा ॥
 अकालहीनं भो देव तत्तदेव विधीयताम् ।
 यावन्नाकामति प्राण्यं राज्यमेष विमध्यमः ॥
 एवं भवतु तेनोक्ते महामोहमहीभुजा ।
 बहिष्कृतः स तैद्यौरैः सर्वैर्दृष्टिपुरःसरैः ॥
 वशीकृतं च तद्राज्यं किं तु नात्यन्तपीडितम् ।
 चारित्रधर्मसैन्यं च मनागेतैरपेक्षितम् ॥
 स तु राजा बहिर्भूतो माममन्मानपूजनैः ।
 तदात्मसैन्यं राज्यं च पालयत्यन्तरान्तरा ॥
 प्रविभागेण संस्थाप्य सोऽहोरात्रं क्षणे क्षणे ।
 धत्ते धर्मार्थकाशेषु कार्यं कालोचितं सदा ॥
 तैऽपि चारित्रधर्माद्या मनागाप्याचितास्तथा ।
 तेन राजा न कुर्वन्ति श्लोकाक्रन्दमरोदनम् ॥
 राजानो ब्राह्मणाद्याश्च ये सदाचारवर्तिनः ।
 त्रिवर्गसाधनोद्युक्तास्तेषां रूपं भजत्यसौ ॥
 अथ तत्तादृशं कुर्वन्निजराज्यं स पार्थिवः ।
 जनमध्ये गतः स्नात्वा धन्योऽयं पुण्यकर्मकः ॥
 स कर्मपरिणामाख्यो यः पिता तस्य भूपतेः ।
 असावपि मनाक् तुष्टो दृष्ट्वा तत्तस्य चेष्टितम् ॥
 ततस्तं पशुसंस्थाने कदाचिन्मुखकारणे ।
 कदाचिन्मानवावासे जगरे सुखपूरिते ॥
 कदाचिच्च सुखोपेते नगरे विगुधास्तये ।

प्रापयत्येष राजेन्द्रो मयेत्याकर्णितं तदा ॥

अथातीते पुनस्तत्र भुक्तराज्ये विमध्यसे ।

जातोऽन्तरङ्गराज्येऽसौ मध्यमो नाम भूपतिः ॥

विहितं घोषणं जातः पर्यालोचो महीभुजाम् ।

निवेदितास्य तस्यापि गुणास्तेनैव मन्त्रिणा ॥

कथं ।

अयं राजा महाराज मध्यमः सततोद्यतः ।

धर्मार्थकाममोक्षेषु पुरुषार्थेषु भावतः ॥

परमायं तथाप्येकं मन्यते मोक्षमङ्गला ।

तद्वैतुभूतं धर्मं च न प्रसक्तोऽर्थकामयोः ॥

उदारसत्त्वविरहात्केवलं धनकामयोः ।

प्रवृत्तिं कुरुते नित्यं तद्दोषांश्चिन्तयन्नपि ॥

यन्मुपचकलचादिरूपं यद्भावबन्धनम् ।

तद्योदनं न शक्नोति कर्तुमेष नराधिपः ॥

तदिदं मन्त्रिणा तावत्प्रहामोहादिभूभुजाम् ॥

निवेदितं नया तत्र श्रुतं च जनवार्तया ।

अप्रयुङ्गेनोक्तं । किं पुनरपरमाकर्णितं जनवार्तया भवता ।

वितर्केणोक्तं । आकर्णयतु देवः ।

येन ते कथितं देव मिद्भान्तेनाखिलं पुरा ।

सार्धं परिचयस्तेन तस्याप्यस्ति महीपतेः ॥

सततदुपदेशेनानेन मध्यमभूभुजा ।

तदात्मीयं महाराज्यं लेशोद्देशेन लक्षितम् ॥

तद्य चारिचधर्माद्यं सैन्यमौषद्धि भावितम् ।
 सन्तुष्टिर्निजरूपं च विज्ञातप्रायमञ्जसा ॥
 महामोहादिशत्रूणां तेषां चरटवृत्तिता ।
 तेनावधारिता राज्ञा सिद्धान्तवचनात्किञ्च ॥
 ततोऽसौ मध्यमो राजा वीर्येण कियतीमपि ।
 आक्रम्य भूमिं राज्यस्य मध्यभागे व्यवस्थितः ॥
 अथ चारिचधर्माद्याः स्त्राङ्गभूताः पदातयः ।
 मनागाह्यादिताप्तेन धौराश्लेषन्निषीडिताः ॥
 ततस्तदीर्यमुदीक्ष्य महामोहादितस्कराः ।
 सेवका इव तस्मीनाः स्थिताः कम्पितमानसाः ॥
 मनागाह्यादिताश्चिन्ते स्त्रामिवीर्यं निरीक्ष्य ते ।
 नृपाश्चारिचधर्माद्याः ससैन्यपुरवान्धवाः ॥
 यथा वशीकृताः पूर्वं राजानः सापि योगिनी ।
 तस्य मध्यमराजस्य दृष्टिर्नात्यन्तवाधिका ॥
 ततोऽसौ मध्यमो राजा मनाङ्गनिर्जितमण्डलः ।
 राज्यं यापनयात्मीयं कालापेक्षी भुनक्ति तत् ॥
 बहिरङ्गेषु देशेषु सजने स्थाप्यतां गतः ।
 धन्योऽयं पुण्यकर्मति लब्धमार्गा नराधिपः ॥

किं वञ्चना ।

ये केचिन्नृपसन्मार्गा जीवा जैनेन्द्रशामने ।
 जीवादितत्त्ववेत्तारः श्रद्धासंशुद्धमानसाः ॥
 यथाशक्ति कियद्बोऽपि पापेभ्यो विरतास्तथा ।

समस्तमुवनाह्लादकारिणः शुद्धलेश्यया ॥

तेषां हि यदनुष्ठानं तत्तेनापि निषेवितम् ।

देव मध्यमराजेन तद्राज्यं भुञ्जताखिलम् ॥

ये चान्ये तादृशा लोकाः परलोककृतोद्यमाः ।

गृहीतमोक्षतत्त्वार्थारूढूपोऽसौ नराधिपः ॥

ततोऽसौ यः पिता तस्य सार्वभौमो नरेश्वरः ।

स कर्मपरिणामाख्यलोपितस्तेन कर्मणा ॥

ततोऽसंख्यसुखापूर्णं नगरे विबुधासये ।

स राजा मध्यमस्तेन नीतो राज्येऽतिलङ्घिते ॥

ततोऽहं चरितं वोढ्य चतुर्णामपि भूभुजाम् ।

तेषां सकौतुको जातः पञ्चमः किं करिष्यति ॥

यावत्तत्र महाराज्ये यामेषु नगरेषु च ।

घोषितं डिण्डिमेनोच्चैरुत्तमोऽत्र महीपतिः ॥

ततस्तां घोषणां श्रुत्वा तेऽन्तरङ्गनराधिपाः ।

पुनः पर्याकुलीभूताः सुन्दरा इतरेऽपि च ॥

ततश्चारिचधर्माय तेन सद्बोधमन्त्रिणा ।

सन्धीरणार्थं सैन्यस्य तद्गुणा प्रतिवेदिताः ॥

उक्तं हि तेन सद्बोधमन्त्रिणा ।

मा भैपुरत्र भो लोकाः सुन्दरोऽयं नराधिपः ।

अत्यन्तवत्सलोऽस्माकं महानन्दविधायकः ॥

आमात्येषु निजं राज्यमिदं ज्वौघपूरितम् ।

अस्माकं सचयस्यैव नामतो गुणतोऽपि च ॥

यत्सैन्यं ये गुणास्तस्य ये ग्रामनगराकराः ।
 ये देशा येऽव चरटा ये लोकाः शुद्धवृत्तयः ॥
 या च राज्यस्थितिः काचिदत्र राज्येऽतिसुन्दरा ।
 तदिदं बुध्यते देव सर्वमुत्तमभूपतिः ॥
 वर्धकोऽस्मद्वलस्यायं महामोहादिसूदनः ।
 सर्वैर्नृपगुणैर्युक्तस्त्वाररेष महौपतिः ॥
 तदस्य यदिदं राज्यं तद्राज्यं परमार्थतः ।
 अस्माकमेव संजातं देव नास्त्यत्र संग्रथः ॥
 सद्बोधमग्लिणो वाक्यमेवमाकर्ण्य ते नृपाः ।
 जातास्त्वारिचधर्माद्याः प्रोत्फुल्लमुखपङ्कजाः ॥
 ततस्त्वारिचधर्माद्यैः कृतलोकचमत्प्रति ।
 कृतं वर्धनकं तोषादानन्दरसनिर्भरम् ॥

गायन्ति च ते । यथा ।

इदमुत्तमराज्यमहे प्रबलं
 दलिताखिलतस्त्वारवृन्दवलम् ।
 अचिरेण भविष्यति तत्सदृशं
 प्रमदाय च साधुजनस्य भृशम् ॥

इतस्य ।

महामोहादयः सर्वे श्रुत्वा राज्यं तदौत्तमम् ।
 प्रलीनाः वयमित्येवं मुक्तमाणा इव स्थिताः ॥
 क यामः कः नश्वरः कथं जीवितरक्षणम् ।
 इत्येवमाकुक्षीभृतास्ते किं किं किं न कुर्वते ॥

अथ राज्यं समासाद्य पितुस्तेन महीभुजा ।
उत्तमेन स सिद्धान्तः पृष्टो राज्यस्थितिं तदा ॥

तद्यथा ।

कथं नाथ प्रवेक्ष्यामि तच्च राज्येऽतिदुर्गमे ।
कथं वा निह्नयिष्यामि प्रचण्डचरटानहम् ॥
कथा वशीभवेन्नीत्या तत्सुराज्यं ममाखिलम् ।
कुत्र स्थाने मया नाथ मिथोज्यं निजपौरुषम् ॥
सर्वोपायविधेर्वृत्ता त्वं महाभाग वर्तसे ।
यथा निष्कण्डकं राज्यं स्थान्मे तद्वक्तुमर्हसि ॥
तदेवमुत्तमेनोक्ते सिद्धान्तः समभाषत ।
वत्स योग्योऽसि राज्यस्य तस्य नास्त्यत्र संग्रहः ॥

तथाहि ।

मोक्षकांचैकतानस्त्वं तदर्थं धर्मसाधकः ।
संसारादिरतोऽत्यन्तमर्थकामपराङ्मुखः ॥
मोक्षे प्रवर्तमानस्य या कीर्तिर्यच्च ते सुखम् ।
प्रसङ्गजनितं तन्मे वत्स नो बन्धकारणम् ॥
भवप्रपञ्चः सर्वोऽपि विदितो भवतः स्फुटम् ।
तच्च राज्यं त्वया ज्ञातं यत्पिचा ते निवेदितम् ॥
यस्य प्रवेग्नोपायस्तत्र राज्ये नरोत्तम ।
तं ते निवेदयिष्यामि निःशेषमवधारय ॥

तत्र भोः प्रविशतान्तरङ्गराज्ये नृरपतिना प्रथममेव प्रष्टव्या
शूरवः । सम्मगनुष्ठेयस्तदुपदेशः । विधेयाहिताग्निनेवाग्नेस्तदुपचर्या ।

कर्तव्यं धर्मशास्त्रपारगमनं । विमर्शनीयस्तात्पर्येण तद्भावात् ।
 जनयितव्यस्तेन चेतसोऽवष्टम्भः । अनुशीलनीया धर्मशास्त्रे यथोक्ताः
 क्रियाः । पर्युपासनीयाः सन्तः । परिवर्जनीयाः सततमसन्तः ।
 रक्षणीयाः स्वरूपोपमया सर्वजन्तवः । भाषितव्यं सत्यं सर्वभूतहि-
 तमपरुपमनतिकाले परीक्ष्य व्रचनं । न याद्वमणीयोऽपि परधन-
 मदत्तं । विधेयं सर्वासामस्मरणमसंकल्पनमप्रार्थनमनिरीक्षणमभि-
 भाषणं च स्त्रीणां । कर्तव्यो बहिरङ्गान्तरङ्गसङ्गत्यागः । धारणीयः
 संयमोपकारौ महायतिवेषः । थापनीयं नवकोटिविशुद्धेनाहारोप-
 धिशय्यादिमात्मशरीरं । विहर्तव्यमनियतविहारेण । न दातव्यस्त-
 द्भानिद्रालस्यविषादादीनामवकाशः । न मूर्क्षितव्यं मृदुस्पर्शेषु ।
 न गर्हितव्यं स्वादुरसेषु । न मोहितव्यं सुरभिगन्धेषु । नाधुप-
 पत्तव्यं कमनीयरूपेषु । नाभिकाञ्चितव्यं कसलध्वानेषु । मोक्षेजितव्यं
 कर्कशशब्देभ्यः । न कुमुपनीयानि बीभत्सरूपाणि । न द्वेष्ट्यमम-
 नोज्ञरसेषु । न निन्दितव्या दुरभिगन्धाः । न गर्हणीयमकान्तस्पर्शेषु ।
 प्रतिक्षणं चालनीयो विशुद्धभावनयात्मा । भवितव्यं सदा
 संतुष्टचित्तेन । समाचरणौघं विचित्रं तपश्चरणं । विधातव्योऽनव-
 रतं पञ्चविधः स्वाध्यायः । प्रणिधेयं परमेश्वरे सततमन्तःकरणं ।
 वर्तितव्यं समितिगुप्तिपरिपूतेन मार्गेण । परिमोढव्याः क्षुत्पिपा-
 सादयः परीषदाः । तितित्तित्तव्या दिव्याद्युपसर्गाः । अभ्यसनीयं
 धीष्टतिष्ठतिबलाधानं । यतितव्यमसंयज्ययोगेषु । एवं हि कुर्वतो
 नृपतेर्भवति तत्र राज्ये प्रवेशः । तद्भवताप्येवं तत्र प्रवेष्टव्यं । उत्त-
 मेनोक्तं । यदाज्ञापयति नाथः । सिद्धान्तेनोक्तं । वत्स यद्येवं ततो

भविष्यति तत्र राज्ये तव प्रवेशः । केवलं गृहीतव्यस्त्वयायमन्तर-
 ह्नोऽभ्यासनामा स्वाङ्गिकः सहायः । तथा चारित्रधर्मसैन्यादागमि-
 ष्यति ते वैराग्याभिधानो द्वितीयः सहचरः । ततस्ताभ्यामभ्या-
 सवैराग्याभ्यां संहितेन भवता तत्र राज्ये प्रवेष्टव्यं । निरोद्धव्यो
 महामोहादिषैन्यस्य घ्नतो वृद्धिः प्रचारः । निहन्तव्या यथादर्शं
 बलाभिर्गच्छन्तस्तस्यैनिकाः । संधीरणीयं चारित्रधर्मसैन्यं । स्थिरौ-
 कर्तव्या चित्तवृत्तिराज्यभूमिः । प्रवर्तितव्या मैत्रीमुदिताकरणोपे-
 चाभिधानाद्यतस्तो महादेव्यः । ततः समग्रसामर्थीकेण सता पूर्वद्वा-
 रेण प्रवेष्टव्यं तत्र राज्ये भवता । तस्य च वामे दिग्भागे महा-
 मोहादिषैन्याधारभूतानि सर्वाण्यपि ग्रामनगराकरपर्वतनद्यादीनि
 प्रतिवसन्ति । दक्षिणे तु दिग्भागे चारित्रधर्मसैन्यस्य सम्बन्धीनि
 ग्रामादीनि विद्यन्ते । सर्वाधारा पुनस्तेषां चित्तवृत्तिर्महाटवी
 वर्तते । तस्यास्य पर्थन्ते पश्चिमे दिग्भागे विद्यते निर्वृतिर्नाम
 नगरी । सा हि तां महाटवीमतिस्तु व्यवस्थिता । तां च निर्वृ-
 त्तिनगरीं प्राप्तस्य ते परिपूर्णं भविष्यत्यस्य राज्यस्य फलं । अतस्तद्ग-
 मनार्थमेव प्रस्थानं विधेयं । न कर्तव्योऽन्यत्र भवता प्रतिबन्धः ।
 गन्तव्यं च तस्यां नगर्यामनवरतप्रयाणकैश्चित्तवृत्तिमध्यभागवर्तिना-
 त्यन्तप्रगुणेन महामोहादिषैन्यास्पृष्टेन चारित्रधर्मादिषैन्यातिवल्लभेन
 सततमौदासीन्यनामकेन महाराजमार्गेण । इतथादावेवास्ति ताव-
 दध्यवसायो नाम महाहृदः । स यदा पङ्ककक्षुपो भवति तदा
 प्रकृत्यैव महामोहादिषैन्यं पोषयति । चारित्रधर्माङ्गीकं तु पीड-
 यति । यदा पुनः प्रसन्नतया स्वस्थो भवति तदा सोऽध्यवसायम-

ह्यह्मद्वयारिचधर्मसेन्यं तत्त्वभावतया चंदयति महामोहादिवलं तु
कर्षयति । अत एव महामोहादयस्तं खोपकारार्थं कलुषयन्ति
चारिचधर्मादयस्त्वात्मोपकारार्थमेव तं प्रसादयन्ति । भवता तु
तस्याध्यवसायमहाह्मदस्य प्रसादनार्थं तावत्तस्योऽपि महादेवो
नियोज्याः । यतो निपुणास्तास्तस्य नितराममलताकरणे । ततः
प्रसन्नीभूते तत्रादिमहाह्मदे पुष्टीभूतेषु चारिचधर्मादिषु स्वाङ्गि-
कभूतेषु कर्षितेषु महामोहादितत्करेषु पुनरयतो गन्तव्यं । ततो
भविष्यति तस्मादेव महाह्मदात् प्रवृत्ता धारणा भाम महानदी ।
सा च स्थिरसुखयानासमोपविष्टेनोच्छासरक्षितमतिवेगेन गच्छता
परित्यज्य निःशेषमिन्द्रियव्याघ्रेण भवता प्राप्तव्या । तस्यां च
जनयिष्यन्ति ते महामोहादिशत्रवो विविधविकल्पकल्पकलोल-
कान् । ते भवतात्यन्तावहितेन भञ्जनीयाः । ततो द्रष्टव्यं त्वं
धर्मध्याननामानमतिप्रगुणं दण्डोलकं । तेन च गन्तव्यं । स च
गत्वा पतियति सबीजयोगाभिधाने महति मार्गे । तेन च गच्छ-
तस्ते प्रतिक्षणं प्रलयीभविष्यन्ति सर्वेऽपि महामोहादिशत्रवः ।
समुच्चलिष्यन्ति तेषां समन्धीनि समस्तस्थानानि । प्रवलीभवि-
ष्यन्ति चारिचधर्मादयः । धवलतां धारयिष्यति समस्तापि राव्य-
भूमिः । न भविष्यति च रजस्तमसोर्नामापि । ततो लप्स्यसे त्वं
शुक्लध्यानाभिधानं दण्डोलकं । तेन च गच्छतो भविष्यति ते
विमलकेवलालोकः । ततः स दण्डोलको गत्वा मिलिष्यति
निर्वीजयोगाख्ये वृहति मार्गे । तत्र च स्थितेन त्वया विषमरि-
पुसमौकरणाय विधातव्यः केवलिसमुद्घाताख्यः प्रयत्नो निहन्तव्याख्य

योगाख्यास्तयो दुष्टवेतालाः । ततः परं भविष्यति ग्रैलेग्री नाम
वर्तनी । तथा गन्तव्यं । सैव तस्यां निर्वृतिनगर्यां भवन्तं प्रापयि-
ष्यति । सा यतोऽनारतस्तिष्ठतीति । एते च सर्वे तमौदासीन्य-
नामकं महाराजमार्गमसुञ्चत एव भवतः संपत्त्यन्ते व्यतिकराः ।
अन्यच्च । तच्च गच्छता भवता ग्रहीतव्या समता नाम योगनलिका ।
तस्यां च पातनीया निजा दृष्टिः । ततस्तस्यां समतायां पतित-
दृष्टेस्तव भविष्यति यथावस्थितपदार्थदर्शनं । ततः स्वयमेव विज्ञाय
प्रतिक्षणं यथोचितं करिष्यसि । किं बह्वनोपदिष्टेनेति ।

तस्यां च निर्द्वैतौ वत्स प्राप्तस्त्वं सततोत्सवः ।
तस्यान्तरङ्गराज्यस्य फलं भोक्ता भविष्यसि ॥
निर्वाधो मष्टनिःशेषशत्रुसङ्घातनिर्भयः ।
स्यास्यसि त्वं महाभाग सततानन्दपूरितः ॥
ये तेऽन्तरङ्गास्ते भूपास्तेऽपि भूतिसमन्विताः ।
मोदिष्यन्ते त्वया साधं सर्वे तल्लयतां गताः ॥

अन्यच्च ।

कृत्वाये रिपुहन्तारं भटं वैराग्यनामकम् ।
विधायात्यन्तनिपुणमभ्यासं मार्गदेशकम् ॥
राज्यप्रवेशादारभ्य गच्छतस्त पदे पदे ।
वर्धमाना महाभाग भविष्यन्ति विभूतयः ॥

किं बह्वना ।

न मोक्तव्यस्तथा मार्गो निहन्तव्याश्च शत्रवः ।
नानुषङ्गो विधातव्यो बहिरङ्गविभूतिषु ॥

पाल्याश्चारित्रधर्माद्याः स्मर्तव्यं मामकं वचः ।

एवं ते कुर्वतो वत्स सर्वं चारु भविष्यति ॥

तद्गच्छ वत्स सिद्धिस्थे कुरु राज्यं सुनिर्मलम् ।

तथा राज्यफले प्राप्ते सफलो मे परिश्रमः ॥

उत्तमेनोक्तं । यदाज्ञापयति नाथः ।

ततो यथोपदिष्टं तत्सिद्धान्तेन महात्मना ।

तथैव विहितं सर्वमुत्तमेन सुमेधसा ॥

ततः प्रविष्टोऽसौ तत्र राज्ये तेनैव वर्त्मना ।

विहिताग्रेषकर्तव्यो देवोत्तममक्षीपतिः ॥

अथ सा योगिनी दृष्टिर्महामोक्षादिशुभिः ।

तस्यापि योजिता देव वशीकरणकामुकैः ॥

यावता न गतस्तस्याः स दृष्टेर्वशवर्तिताम् ।

किं तु निर्जित्य तां तेन तेऽपि सर्वेऽपि निर्जिताः ॥

ततो निर्दलिताग्रेषशुचुवर्गो विकण्टकम् ।

उद्भूतभूतिकं स्कीतं राज्यमासाद्य सुन्दरम् ॥

पालयन्निजसैन्यानि सर्वांश्चाह्लादयन् प्रजाः ।

अमुञ्चन्निर्वृतेमार्गे स लोके स्थाय्यतां गतः ॥

कथं ।

धन्योऽयं कृतकृत्योऽयं महात्मा नरसत्तमः ।

येनेदृशं महाराज्यं पालितं पुण्यकर्मणा ॥

ततश्च ।

देवदानवमानुषशक्रचक्रधरैः स्तुतः ।

स्वत एव विजानीते सर्वां राज्यस्थितिं किल ।

स वरिष्ठो महाभागो नान्यस्तस्योपदेशकः ॥

अन्यस्य ।

सौराज्ये निजवीर्येण विहिते तेन भूभुजा ।

बहिरङ्गा महात्मानो जातास्तस्य पदातयः ॥

बहिरङ्गपदातीनां धारयन्ति यतो गणम् ।

ततस्ते विश्रुता लोके मान्नेति गणधारिणः ॥

ततस्तेन वरिष्ठेन तैरात्मगणधारिभिः ।

उपकारीति विश्वाय स सिद्धान्तो निरूपितः ॥

अथोपलभ्य सिद्धान्तं राजादेशेन सादरम् ।

समारपन्ति ते तस्य श्रौतमतिमुन्दरम् ॥

ततश्चाङ्गान्युपाङ्गानि संस्तुत्य कृतनिश्चयाः ।

संस्थापयन्ति ते तस्य सज्जानि गणधारिणः ॥

एवं च स्थिते ।

द्योऽजरामरूपोऽपि सिद्धान्तः परमार्थतः ।

लोके प्रसिद्धिमायातो वरिष्ठेनैव कारितः ॥

नोपदेष्टा वरिष्ठस्य तेनाद्यौ राज्यसाधने ।

निजज्ञानबलेनैव तद्राज्यं तेन साधितम् ॥

निरपेक्षो महाभागः स वरिष्ठो नरेश्वरः ।

तदा उपोपदेशानां संज्ञातो निजवीर्यतः ॥

किं च ।

स कर्मपरिणामेन यादृशो जनितो नृपः ।

तत्ते निवेदयिष्येऽहं विज्ञातं लोकवार्तया ॥

स हि देव भगवान् वरिष्ठो नरेश्चः सकलकाशं परार्थव्यसनी
उपसर्जनीकृतस्वार्थं उचितक्रियावान् देवगुर्वङ्गमानो दैन्यहीन-
हृदयः सफसारभी कृतज्ञाता परमेश्वरो दृढानुगयो विकलोऽत्य-
न्तधीरगभीराग्रयः । अयज्ञास्य परीषद्भ्यो न भयमुपसर्गेषु न चिन्ता-
पीन्द्रियवर्गे न गणनापि महामोहादिग्रन्थवर्गे सात्मीभावधारिच-
धर्मराजादिके निजबले ऽभिरतिर्भुवनोपकारकरणे । अन्यच्च ।

प्रविष्टस्य महाराजस्य तच्च तस्य महीपतेः ।

संजाते च जनानन्दे हतेषु चरटादिषु ॥

राज्यं परिणतं दिव्यं भुञ्जतः सततोत्सवम् ।

सहिरक्षा समुद्रता भूतिर्या तां निबोध मे ॥

सप्तकिरीटकेयूरहारकुण्डलभूषिताः ।

घोतिताग्रेषदिक्चक्राः शक्रास्तस्य पदातयः ॥

इदं चिभुवनं देव सदेवमनुजाधुरम् ।

तदा वरिष्ठराजस्य सर्वं किङ्करतां गतम् ॥

पाच चिभुवने देव विभृतिः सा महात्मनः ।

तस्य सर्वापि संपन्ना किं तु तस्यां न निःस्पृहः ॥

भगर्था मिहृता येन मार्गेण च नरेश्वरः ।

प्रस्यितस्तं समस्तोभ्यो जन्तुभ्यो देशपत्यस्तम् ॥

तं च देशयतस्तस्य तैर्भक्तिभरनिर्भरैः ।

सुराधुरगर्दैर्देव पत्युस्तं तस्मिन्निवेदये ॥

राजतस्तपनोपायश्चिचरयेय निर्मितः ।

स गच्छन्निर्दृतेमार्गे संप्राप्तः परपूजनम् ॥

तदेवं भुवनख्यातः सुखसन्दोहपूरितम् ।

तद्राज्यमन्तरङ्गं भोः परिपाल्य मनोहरम् ॥

तेनौदासीन्यमार्गेण गच्छन्निःशेषचेष्टितम् ।

सिद्धान्तोक्तं प्रक्षुर्वाणः पूर्वोक्तं दृढमस्मृतिः ॥

स तस्यामुत्तमो राजा निर्दृतौ सततोत्सवः ।

संप्राप्तः क्रमशो देव मुङ्क्ते राज्यस्य सत्फलम् ॥

अन्यच्च । देव मयाकर्णितं । यथा तस्यां निर्दृतौ नगर्यां

न मृत्युर्न जरा नार्तिर्न शोको नारतिर्न भीः ।

न बुभुक्षा पिपासा च न च केचिदुपद्रवाः ॥

किं तर्हि ।

स्वाभाविकं निरावाधं स्वाधीनमुपमातिगम् ।

अनन्तं योगिगम्यं च सुखमेव हि केवलम् ॥

ततश्च ।

एवं तत्पालितं तेन राज्यमुत्तमभूमुजा ।

येन तस्यां स संप्राप्तो जातश्चिन्ताविवर्जितः ॥

अन्यच्च ।

यो राज्यदाता प्रागासीत्पिता चोत्तमभूपतेः ।

स कर्मपरिणामाख्यस्तेन जित्वा निराकृतः ॥

यदुक्तेः सा ह्यतिफान्ता पुरी यामुत्तमो गतः ।

ततश्च ।

न कर्मपरिणामाय ढौकमप्येष यच्छति ॥

किं तर्हि ।

अनन्तानन्दमदीर्यज्ञानदर्शनपूरितः ।

मततं मोदते धन्यपुण्यां निःश्रेयसकृत्यः ॥

चित्तवृत्तिमहाराज्ये फलमेतत्सुपालिते ।

यदनन्तं भवेत्कालमवस्थानं हि निर्हतौ ॥

तदेवं देव तद्राज्यं परिपाल्यं विधानतः ।

संप्राप्तो निर्हतौ पुर्यामुत्तमः स महौपतिः ॥

अथ पष्ठे पुनर्वर्षे तत्र राज्ये नियोजितः ।

वरिष्ठो नाम राजेन्द्रः स्वपुत्रेण भृशुजा ॥

विहितं घोषणं देशे डिण्डिमेन यथाक्रमम् ।

पर्यालोचादयो भावाः प्रवृत्तास्तु महौमुजाम् ॥

अथ निश्चित्य तद्रूपं महामोहादितस्कराः ।

निरानन्दा निराटोपाः संजाता मृतकल्पकाः ॥

इष्टाद्यादिचधर्माद्या मुदितं माधुमण्डलम् ।

संजातं च स्वदेशेषु महावर्धनकं परम् ॥

यद्योत्तमस्य संपन्नो वृत्तान्तो राज्यमाधने ।

स एव च वरिष्ठस्य विशेषस्तु निगद्यते ॥

अभीत्यपरिचयस्तस्य मिद्वान्तेन पुरा मुहुः ।

विहितं तदपत्तेन वरिष्ठेन सुमेधमा ॥

केवलं निदमामाद्य राज्यं तेन महात्मना ।

न शृष्टः किञ्चिदप्येव मिद्वान्तो राज्यमाधनम् ॥

यतः ।

एते चयः प्रभोर्भान्ति प्राकारास्तस्य निर्मलाः ॥

भ्रमद्भ्रमरविस्तारतारझङ्कारबन्धुरः ।

अशोकपादपो भाति मनोनन्दनपल्लवः ॥

रणद्विरेफसंकीर्णा सुरासुरकरेरिता ।

पुष्पवृष्टिः पतत्युच्चैर्गन्धामोदितदिक्पथा ॥

तथा ।

प्राकारचयमध्यस्थे कुर्वाणे मार्गदेशनाम् ।

वरिष्ठे सततानन्दिनिर्घोषः श्रूयते किञ्च ॥

मृणालनालसत्तन्तुसन्तानाकारधारिताम् ।

आचरन्ति विराजन्ते चामराणि जगत्प्रभोः ॥

विचित्ररत्नविच्छित्तिनिर्मितानि महान्ति च ।

सिंहासनानि शोभन्ते चलारि चतुराकृतेः ॥

प्रकाशितनभोभागं भास्कराकारधारकम् ।

राजते तत्तनूलासि प्रभामण्डलमुत्तमम् ॥

सल्लासितजगद्धादः सुरकिङ्करताडितः ।

ध्वनते दुन्दुभिर्दिव्यो जगतां कर्णपेशलः ॥

आतपचचयं भाति भुवनत्रयनायकः ।

अयं वरिष्ठ इत्येवं ख्यापनार्थमिव प्रभोः ॥

इत्येवमादिभिर्देव देवदानवनिर्मितैः ।

प्रातिहार्यैर्महाभागः स वरिष्ठो विराजते ॥

अन्यस्य ।

सुगन्धिर्विमज्जो देहः प्रस्नेदामयवर्जितः ।

गोबीरहारमङ्गाग्रं रक्तं मांसं च भूपतेः ॥
 निर्हाराहारचेष्टा च न दृग्भा मांसचक्षुषाम् ।
 निद्यासः सुरभिस्तस्य जन्माद्येयं गुणावली ॥
 कोटीकोट्योऽपि मान्द्युच्चैः चेत्त्रे योजनमाचके ।
 एकापि भारती भाति सर्वेषां निजभाषया ॥
 पूर्वोत्पन्नाः प्रशाम्यन्ति वैरमारीरुगीतयः ।
 प्रादुर्भावं न यान्येता भाविन्यस्तस्य तेजसा ॥
 योजनानां ग्रते नास्ति दुर्भिक्षं तत्प्रभावतः ।
 अष्टष्टिरतिष्टष्टिश्च न क्षुः स्तेनादितश्च भीः ॥
 इत्येते सद्गुणास्तस्य महामोषादिवेरिणाम् ।
 समुद्गतगतो देव संजाता वरभूपतेः ॥
 चक्रं क्वचं ध्वजो रत्नैश्चर्चितश्चाङ्गविभ्रमः ।
 भाति राजीवराजिश्च कामतः क्रमवर्तिनी ॥
 अधोमुखाश्च तिष्ठन्ति कण्टकास्तत्प्रभावतः ।
 अवस्थितं तदा तस्य नखरोमादिकं प्रभीः ॥
 शब्दरूपरसस्पर्शगन्धा द्यदयहारिणः ।
 शतवत् भवन्त्युच्चैः प्रभावेण जगत्प्रभीः ॥
 भूमिर्गन्धोदकास्त्रिका पुष्पप्रकरराजिता ।
 आजानूत्सेधिभिः पुष्पैः पञ्चवर्णैः सुगन्धिभिः ॥
 पक्षिणोऽपि जगद्वायं तं कुर्वन्ति प्रदक्षिणम् ।
 वाति तस्य सदाकान्मनुकूलः समीरणः ॥
 नमन्ति पादपास्तस्य सङ्मुखं भक्तिनिर्भराः ।

कोटिर्न याति देवानां पादमूलात्कदाचन ॥

इत्येतेऽतिशयास्तस्य देवभक्तिविनिर्मिताः ।

प्रादुर्भूता निजं राज्यं भुञ्जतो वरभूपतेः ॥

एवं सकलकल्याणसन्दोषोद्दामलामिनौ ।

भृतिर्वरिष्ठराजस्य देव वाग्मोचरातिगा ॥

इत्थं त्रिभुवनानन्दकारकः स नरेश्वरः ।

नगयां निवृत्तौ लोकान् प्रापयेन्मार्गदेशकः ॥

ततस्तत्तादृशं राज्यं कुर्वाणस्तेन वर्त्मना ।

अथावपि गतो देव निवृत्तौ चारु भूमिपः ॥

यद्योत्तमस्य निर्दिष्टो वृत्तान्तोऽरिवधादिकः ।

स एवास्यापि विज्ञेयो वरिष्ठस्य न संग्रहः ॥

अन्यच्च ।

विहिता लोचनस्यापि दृष्टिः परमयोगिनी ।

तेनाकिंचित्करी देव वरिष्ठेन महौभुजा ॥

निजवन्धुवियुक्ता सा सर्वशक्तिविवर्जिता ।

ततो दृष्टिर्विलक्षेव सर्वथा प्रसृत्य गता ॥

तदेवं क्षतक्षयत्वान्निवृत्तौ स नरेश्वरः ।

आप्ते शान्तो निराबाधः सततानन्दपूरितः ॥

एवं च स्थिते ।

तद्भवद्विर्यंदादिष्टं राज्यपद्मनिरीक्षणम् ।

तदेवं देव हत्वाहमागतस्तव सन्निधौ ॥

ततश्चेदं वितर्कस्य भाषितं स महौपतिः ।

अप्रबुद्धः समाकर्ण्य चेतसा पर्यचिन्तयत् ॥

अये ।

यथैव दिष्टं पूर्वे मे सिद्धान्तेन महात्मना ।

तथैव सकलं जातं मान्यथा तस्य भाषितम् ॥

तथाहोदं तेन सिद्धान्तेन भाषितं पूर्वमासीत् । तद्यथा ।

किसौक्यमपि तद्राज्यं कारणं सुखदुःखयोः ।

भवेत्पालनमाश्रित्य नृणां पाचविशेषतः ॥

तच्चेदं मे वितर्केण तथेवाच निवेदितम् ।

संभवेदन्यथाभावः कुतः सिद्धान्तभाषिते ॥

तथाहि ।

निरुष्टाधमयोजातं तदुःखस्यैव कारणम् ।

दुष्पालितं हतं ताभ्यां तद्राज्यं सर्वथा यतः ॥

विमध्यमस्य संपन्नं तत्त्वत्सुखकारणम् ।

यतः ।

षड्विभूतेन तेनेदं विहितं मन्दपालितम् ॥

मध्यमस्य पुनर्जातं तद्दीर्घसुखकारणम् ।

यतः प्रविश्य तेनेदं पालितं किञ्चिदादरात् ॥

निःश्रेयसुखसम्भारकारणं राज्यमुच्चकैः ।

विशिष्टपालनाज्जातं तदुत्तमवरिष्ठयोः ॥

किं च ।

एतदार्पिकराज्यानां पुद्गलं कलयता मया ।

धर्ममेव हि विज्ञातं यतः प्रोक्तं मनीषिभिः ॥

ते गुणास्तत्सुखं सा च विभूतिस्तच्च चेष्टितम् ।
 ममापौह महाराज संपन्नं नास्ति संग्रहः ॥
 इदं हि राज्यं कुर्वाणो भक्तिप्रज्ञैः सुरादिभिः ।
 अहं गुणगणोपेत इति धन्यतया स्तुतः ॥

तथा ।

स्वसंवेदनसंसिद्धं यदत्र परमं सुखम् ।
 राज्ये मे तिष्ठतो भूय तत्तु वक्तुं न पार्यते ॥

तथा ।

कोटयो रत्नराशौभामसंख्यातं च मे वस्तुम् ।
 चतुरङ्गं महाराज विभूतिरियमौदृशी ॥

तथा ।

यत्सिद्धान्तोदितं कृत्यं कृतं तेन महात्मना ।
 उत्तमेन तु देवाहं करोमीति विचेष्टितम् ॥
 तत्कर्मपरिणामस्य यथाहमधुनोत्तमः ।
 शातः सुतस्तथान्येऽपि निष्कृष्टाद्या न संग्रहः ॥
 अविच्छिन्नप्रवाहेण तद्भाव्यमपरेऽपरे ।
 एकरूपमनेकेऽपि युगपद्भ्रान्ति पार्थिवाः ॥

ततो गृहीतभगवद्वचनभावार्थेनाभिहितं हरिनरेन्द्रेण । भदन्त
 पश्यते भुवनोदरविवरचारिणः सर्वेऽपि देहिनस्तस्य कर्मपरिणाम-
 महाराजस्य सुनवः परमार्थेन यदि च तदन्तरङ्गं चित्तवृत्ति-
 मशाम्भुमिराज्यं तेभ्यः सर्वेभ्यस्तेन कर्मपरिणामेन दीयते तच्च दत्तं
 सदेकरूपमपि पात्रविशेषादनेकरूपतया परिणमति नानाहृषाणां

च तेषां देहिनां विविधसुखदुःखहेतुत्वं प्रतिपद्यते तदेवं स्थिते वय-
मपि तस्य कर्मपरिणाममहाराजस्य सुता वर्तामहे । ततश्चास्माक-
मपि तद्राज्यमाभवत्येव । उत्तमसूरिणाभिहितं । महाराज सम्यग्
निश्चितं यादमाभवत्येव तद्राज्यं भवतः । पालयसि च त्वं विमध्यम-
राज्यं । केवलं न लक्षयसि । यतः साधयसि त्वं विभज्य राशिर्द्विवं
धर्मार्थकामकृच्छणं परस्परमबाधया चिवर्गं । एतदेव च विमध्यम-
राज्यलक्षणं प्राग्व्याख्यातं । तत्किं नावधारितं भवता । हरिराजे-
नोक्तं । अलं ममानेन विमध्यमराज्येन । भदन्त दाप्यतां मध्यमपी-
दमात्मौथसुत्तमराज्यं । सूरिराह । महाराज सुन्दरमिदं । केवलं ।

यथैतैः साधुभिर्लब्धमिदं राज्यं नरोत्तमः ।

तथैव लभ्यते नूनं नापरं लाभकारणम् ॥

एतेऽप्यस्मिन् मयाख्याते स्वराज्येऽतिमनोहरे ।

अत्यन्तसस्पृहा जातास्तस्माभाये यथा भवान् ॥

ततो मयोदिता भूप पूर्वमेते सुमाधवः ।

यथा भागवतीं दीक्षां विना नैतदवाप्यते ॥

ततोऽमौभिः प्रपद्या मा दीक्षा कल्पयनाग्रणी ।

प्राप्तं च तस्महाराज्यं सुखमभारकारणम् ॥

अतस्तत्रापि यद्यपि तत्र वाञ्छा नरेश्वर ।

राज्ये तद्गृह्यतामेया दीक्षा भागवती नया ॥

हरिराजेनोक्तं ।

एतावन्मावतो नाय सुखमन्दोहदायकम् ।

यद्याप्यते महाराज्यं तत्ततः किं विप्रन्यते ॥

येन संवत्सरो दृष्टः सहस्रकामश्च सेवितः ।
 तेन सर्वमिदं दृष्टं पुनरावर्तकं जगत् ॥
 तत्सिद्धान्तप्रसादेन विज्ञाय सुखदुःखयोः ।
 हेतुं जातः प्रबुद्धोऽहं विनष्टैवाप्रबुद्धता ॥
 एवं च परितुष्टात्मा स प्रबुद्धो नराधिपः ।
 तद्राज्यषट्कं निश्चित्य ज्ञानाज्जातो निरातुरः ॥

इदं प्रसङ्गतः सर्वं तुभ्यं हरिनरेश्वर ।
 निवेदितं मया योऽर्थः प्रस्तुतस्तं निबोध मे ॥
 यथा दोषाय संजाता महामोहादिप्रचवः ।
 सा च दृष्टिर्विशेषेण निकृष्टाधमयोस्तथा ॥
 तथान्येऽप्यन्तरङ्गा भो लोका दोषाय देहिनाम् ।
 दुष्टा विज्ञानशून्यानां जायन्ते नाच संग्रहः ॥
 यतो यद्भवता प्रष्टुमाकर्ण्य धनशेखरम् ।
 भ्रमन्तमन्तरङ्गाभ्यां मित्राभ्यां परिपीडितम् ॥
 यथान्यस्यापि दोषेण किं दोषी जायते नरः ।
 येनासौ मित्रदोषेण पीड्यते धनशेखरः ॥
 तदेवं भो महाराज युष्यते धनशेखरे ।
 तादृक्षमित्रदोषेण तादृग्भूतं विचेष्टितम् ॥
 हरिनरेन्द्रेणोक्तं ।

एवमेतन्महाभाग नष्टो मे संग्रहोऽधुना !
 किं त्वन्योऽस्ति भमाद्यापि सन्देहः सोऽपनीयताम् ॥
 ये कर्मपरिणामस्य यडमी परिकीर्तिताः ।

पुत्रास्तेषु गतेष्वेवं परतः किमजायत ॥
 किं पडेव हि जातानि तानि राज्यानि नापरम् ।
 किं वा भवन्ति तादृंश्चि राज्यान्यत्र पुनः पुनः ॥
 सूरिराष्ट्र महाराज य एते सुवनोदरे ।
 विद्यन्ते देहिनः केचिन्नानाकाराश्चराचराः ॥
 ते कर्मपरिणामस्य सर्वेऽपि परमार्थतः ।
 विज्ञेयाः षड्विधाकाराः पुत्रा नास्त्यत्र संग्रयः ॥
 ततस्तेषु गतेष्वेवं तद्वाच्यमपरे सुताः ।
 तादृशा एव भुञ्जन्ति दत्तं तेन महीभुजा ॥
 तेषामपि भवत्येव तत्सुखासुखकारणम् ।
 निष्कृष्टाद्याभिधानं च तद्गुणैः संप्रवर्तते ॥

किं च ।

तिष्ठन्ति दूरगास्तावदपरे तस्य सूनवः ।
 मामेव हि महाराज तस्य पुत्रं विज्ञोक्य ॥
 यः कर्मपरिणामेन दत्तराज्यस्ततः परम् ।
 सिद्धान्तादिष्टमन्त्रार्गे वैराग्याभ्यासमन्युतः ॥
 कृतपूर्वक्रियो राज्ये प्रविष्टस्तत्र सुन्दरे ।
 हतारिवर्गश्चारिचधर्मसेन्यस्य पोषकः ॥
 सोऽहमेभिः समायुक्तः सहायैर्वत साधुभिः ।
 राज्यं भुञ्जन्निहायात उत्तमो नाम तत्सुतः ॥
 ये गुणा यत्सुखं या च विभूतिर्यच्च चेष्टितम् ।
 मया निवेदितं पूर्वं तस्य पञ्चमभ्युपतेः ॥

तद्दीयतां प्रसादेन मद्भ्रमेषा क्षुधु त्वया ।
 नाथ भागवती दीक्षा मा विलम्बो विधीयताम् ॥
 ततः स्वरिस्तदाकर्ण्य हर्षविस्फारितेक्षणः ।
 हरिं प्रत्याह चारुहं चारु चारु नरेश्वर ॥

तथाहि ।

इदं विज्ञाय सद्राज्यं दीक्षाक्षभ्यं सुखप्रदम् ।
 कक्षां सकर्णे नादाय स्तोकेन बद्धं हारयेत् ॥
 योग्यस्त्वमसि दीक्षाया भागवत्या न संगमः ।
 अपाचे न वयं कुर्मो यत्नं तद् गृह्यतामियम् ॥
 ततस्तुषेति भावेन प्रतिपद्य गुरोर्वचः ।
 सविवेकैः समाश्लोच्य समं मन्त्रिमहत्तमैः ॥
 निजराज्ये च संस्थाप्य पुनं शार्दूलनामकम् ।
 दिनान्यष्ट जिनेन्द्राणां प्रविधाय महोत्सवम् ॥
 पूरयित्वा र्थिसङ्घातं भागयित्वा गुरुनक्षत्रम् ।
 विधाय नगरामन्दं कृत्वा सर्वं यथोचितम् ॥
 समं मयूरमञ्जर्यां प्रधानैश्च नरेश्वरैः ।
 तस्थोत्तमगुरोः पार्श्वे निष्क्रान्तो विधिपूर्वकम् ॥
 ततः संप्राप्य तद्राज्यं सततानन्दसुन्दरम् ।
 मोदमानो मद्भाभागो विजहार मधौतले ॥

इत्यथ ।

भद्रेऽगृहीतमद्वैते कैयुगेन समेयुषा ।
 तेन सागरमिषेण नाटितोऽक्षमनेकधा ॥

नानारूपेषु देगेषु ततोऽहं धनस्रोतुपः ।
 क्लेशराग्निनिमग्नात्मा पर्यटामि पुनः पुनः ॥
 अथान्यदा महारण्ये पतितोऽहं सुभीषणे ।
 उपविष्टः श्रमोपेतो बिल्वपादपसन्निधौ ॥

ततश्च ।

तच्छाखानिर्गतं दृष्ट्वा प्रारोहं भूमिगामिनम् ।
 क्षणैर्क्षितं भद्रे मया तच्च निधानकम् ॥
 ततः स सागरो भद्रे जातो मे प्रेरकस्तदा ।
 उत्पन्नेदं यथा शीघ्रं निधानं धनशेखर ॥
 ततः खाता मया भूमिर्दृष्टः सद्रव्यपूरितः ।
 महाकुम्भाः प्रभाजालैः प्रकाशितदिगन्तरः ॥
 ततः प्रमुदितस्थिते तदाहं वरस्रोचगे ।
 प्रवृत्तो घट्टणे तस्य सागरस्थाज्ञया द्रुतम् ॥
 पावस्त्रीपणनादेन स्फोटयस्व दिक्पथम् ।
 उत्सृज्य च वेतालः कालाकारः सुदारुणः ॥
 नयनोज्ज्वलितज्वालाः फेत्कारारावभासुरः ।
 दीर्घदंष्ट्राकरालेन वदनेन यमाधिकः ॥
 तेनाहमारटक्षुधैः कृत्वा वदनक्षोटरे ।
 निपाटितो यत्नाद्भद्रे गाढं कटकटायता ॥
 अधान्तरे जरा प्राप्ता गुडिका मे शिरन्तरी ।
 भूयो दक्षापरा त्वं भवितव्यतया तथा ॥
 ततस्तदीयमाद्याम्यमप्राप्तोऽहं यथा पुरा ।

तस्यां पापिष्ठवासायां पुर्यां सप्तमपाटके ॥
 तत्रानुभूय दुःखानि भूयो भूयो वरानने ।
 भ्रान्तोऽनन्तं पुनः कालं सर्वस्थानेषु सर्वथा ॥
 न तदुःखं जगत्यस्ति यच्च प्राप्तं मयानघे ।
 अन्यदा कृतसत्कर्मा प्रोक्तोऽहं भार्यया तथा ॥

यथा ।

अस्वार्थपुत्र विख्यातं साक्षादं नाम पत्तनम् ।
 बहिरङ्गं त्वया तत्र गत्वा स्थितं यथा पुरा ॥
 मयोक्तं । यदाज्ञापयति देवी । ततः कृतस्तथा मम पुण्योदयः
 सहचरः । वितीर्णा गुडिका । विहितं मया प्रस्थानमिति ।
 यदिदमसुखं भो लब्धमेभिर्मनुष्यै-
 र्विधविधभवचारात्यन्तरीणैर्भरतम् ।
 तदपि नयनलोला मैथुनेच्छापरिता
 लघु धनवल्लुब्धा नाशयन्त्येव मूढाः ॥

ततश्च ।

विगलितास्त इमे नरभावतः प्रबलकर्ममहाभरपूरिताः ।
 सततदुःखमटन्ति पुनः पुनः सकलकालमनन्तमवाटवीम् ॥
 तदिदमत्र निवेदितमञ्जसा जिनवचो ननु भयजना मया ।
 इदमवेत्य निराकुरुत द्रुतं नयनषागरमैथुनसोल्लताम् ॥
 इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां लोभमैथुनचक्षु-
 रिन्द्रियविषाकवर्णनः पष्ठः प्रस्तावः समाप्तः ॥

अथ सप्तमः प्रस्तावः ।

अथास्ति जगदाह्लादं साह्लादं नाम तत्पुरम् ।
निःशेषभुवनायत्यकारणं दुःखवारणम् ॥
यत्र रूपेण वीर्येण मियःस्नेहेन लीलया ।
मिथुनानि प्रकुर्वन्ति रतिमन्मथविभ्रमम् ॥
तत्र निर्दलिताग्नेषश्चतुर्गो महारथः ।
तेजःप्रणतसामन्तो जीमूतो नाम पार्थिवः ॥
तस्यास्ति रतिसङ्काशा रतिसन्दोहदायिका ।
लीला नाम महादेवी सर्वान्तःपुरनायिका ॥
अथागृहीतसङ्केते भवितव्यतया तथा ।
तदाहं गुडिकादानान्तस्थाः क्षुब्धौ प्रवेशितः ॥
ततोऽहं नरकाकारे भासाश्रय समर्गज्ञान् ।
तत्र स्थित्वा विनिष्क्रान्तो योनियन्त्रनिषीडितः ॥
अथ मां वीक्ष्य सा लीला क्षिग्धलोलविलोचना ।
जातो मे पुत्रकथारुरिति तोषमुपागता ॥
जात एवं मया सार्धे सोऽपि पुण्योदयस्तथा ।
केवलं नान्नरङ्गलात्स दृष्टो वत लीलया ॥
अथ जीमूतराजाय प्रियङ्कर्या निवेदितः ।

दत्तं तस्यै महादानं तेन संतुष्टचेतसा ॥
 प्रवर्तितो महानन्दः कृतं यन्धनमोचनम् ।
 प्रदष्टं निखिलं राज्यं वादितानन्दमर्दलम् ॥
 गानपानमहादानखादनप्रवणे जने ।
 अथ निर्वर्तितप्राये तत्र जन्ममहोत्सवे ॥
 ज्योतिःशास्त्रे कृतोद्योगः सिद्धार्यो गाम विश्रुतः ।
 दृष्टो जीमूतराजेन महासांवत्सरस्तदा ॥

यथा । निवेदयत्तार्यः कुमारजन्मनक्षत्रस्य कीदृशी ग्रहावलोक-
 नेति । सिद्धार्यनोक्तं । यदाज्ञापयति देवः । समाकर्णयत तावत् ।
 अयमानन्दः संवत्सरः । अतुः शरत्कालः । मासः कार्तिकः ।
 तिथिर्द्वितीयेऽति भद्रा । वारो वृहस्पतिः । नक्षत्रं कृत्तिका ।
 राशिर्दृषः । योगो धृतिः । सौम्यग्रहनिरीक्षितं लग्नं । उच्चस्थान-
 स्थिताः सर्वे ग्रहाः । ऊर्ध्वमुखा होरा । एकादशस्थानस्थिताः शुभ-
 तराः पापग्रहा इति । अपि च ।

जातोऽयमीदृगे राशौ कुमारो देव सुन्दरे ।

येनास्य संपदस्तद्वा भविष्यन्ति न संग्रहः ॥

राशाभिहितं । आर्यं क एते राश्यः के वामीषां गुणा इति
 श्रोतुमिच्छामि । सिद्धार्यनोक्तं । देव समाकर्णय । राश्यस्तावदेते
 मेघो वृषो मिथुनः कर्कः सिंहः कन्या तुला वृश्चिको धनुर्मकरः
 कुम्भो मीन इति । एतेषाममी गुणाः । तद्यथा ।

चतुर्धूलः सदारोगी धर्मार्थं कृतनिश्चयः ।

पृथुजङ्घः कृतज्ञश्च विक्रान्तो राजपूजितः ॥

कामिनीहृदयानन्ददायको जलभीरुकः ।
 चण्डकर्मा मृदुश्चान्ते मेघे जातो भवेन्नरः ॥
 अपमृत्युर्भवेत्तस्य किलाष्टादशवत्सरे ।
 पञ्चविंशतिपर्यन्तवर्षे वापि कथंचन ॥
 भ्रष्टस्त्राभ्यां पुनर्जीविष्यत्तमेकं धियेत वा ।
 कृत्तिकास्वर्धराचेऽसौ चतुर्दशां च मङ्गले ॥
 भोगी दाता शुचिर्दक्षः स्रुजगण्डो महागलः ।
 तेजस्वी रागवज्रलः कण्ठरोगी सुपुत्रकः ॥
 सविलासगतिः सद्यो लाङ्कनी स्तम्भगण्डयोः ।
 एवं गुणगणोपेतो वृषे जातो भवेन्नरः ॥
 स समानां शतं जीवेत्पञ्चविंशतिको यदि ।
 भ्रष्टेक्षतुप्पदात्तस्य मरणं रोहिणीबुधे ॥
 पुष्टाङ्गो दृष्टिलोचस्य मैथुनासक्तमानसः ।
 धनाढ्यः करुणोपेतः कण्ठरोगी जनप्रियः ॥
 गान्धर्वनायकशूलः कीर्तिभागी गुणोत्कटः ।
 गौरो दीर्घः पटुर्वापि मिथुनोद्धूतमानवः ॥
 जले तस्यापमृत्युः स्याद्वत्सरे किल षोडशे ।
 अग्नीतिको धियेतासौ पौषमासे जलानले ॥
 कार्यसारो धनी शूरो धर्मिष्ठो गुरुवत्सलः ।
 शिरोरोगी महाबुद्धिः क्षमाङ्गः क्षतवेदकः ॥
 प्रवासशीलः कोपान्धो, मास्ते दुःखी सुमित्रकः ।
 मृतमृत्यो भनाम्बकः कर्कटोद्धूतमानवः ॥

पतनेन सियेतामौ वर्षाणां विग्रंतौ नरः ।
 अग्रीतौ वा पुनः पौषे मृगग्रीर्षं मिते निग्रि ॥
 चमौ मानौ क्रियायुक्तो वसलो मघर्मांमयोः ।
 देशभ्रमणग्रीलय विनीतः ग्रीतभीरुकः ॥
 चिप्रकोपी सुपुत्रश्च जननीजनकप्रियः ।
 व्यमनौ प्रकटो लोके सिंहे जातो मनुय्यकः ॥
 पञ्चाशत्को सियेतामौ यदि वा शतिको मधौ ।
 मघासु जीवितं मुष्टेत्पुण्यसेवे ग्रभेयरे ॥
 विष्णामिनीजनाद्धाददायको धनपूरितः ।
 दाता दधः कविर्दृढभावे धर्मपरायणः ॥
 सर्वलोकप्रियो नायगान्धर्वव्यसने रतः ।
 प्रवासग्रीलः स्त्रीदुःखी कन्याज्ञातो भवेन्नरः ॥
 जिंशत्को सियते शस्त्राञ्जलादा यदि वा पुनः ।
 अग्रीतौ मूलनवचे वैशाखे बुधवासरे ॥
 अस्थानरोपणो दुःखी स्फुटभाषी चमान्वितः ।
 चलाचयलसङ्घीको गृहे दर्शितविक्रमः ॥
 वाणिज्यदक्षो देवानां पूजको मित्रवत्सलः ।
 प्रवासी सुहृदामिष्टसुलाजातो भवेन्नरः ॥
 सियेत विंशतौ कुक्षपातादिभ्योऽथवा पुनः ।
 अग्रीतावनुराधासु ज्येष्ठे मङ्गलवासरे ॥
 बाल्यप्रवासी क्रूरात्मा शूरः पिङ्गललोचनः ।
 परदाररतो मानौ निष्ठुरः खजने जने ॥

साहसावाप्तलक्ष्मीको जनन्यामपि दुष्टधीः ।
 धूर्तद्यौरोऽफक्षारम्भी दृष्टिकोद्धृतमानवः ॥
 स चेद्यौराहिग्रस्त्राक्षो धियेताष्टादशाब्दकः ।
 पञ्चविंशतिको वापि ततो जीवति सप्ततिम् ॥
 शूरः सत्यो धिया युक्तः सात्त्विको जननन्दनः ।
 शिल्पविज्ञानसंयुक्तो धनाढ्यो वरभार्यकः ॥
 मानी चारित्र्यसंपन्नो ललितावरभाषकः ।
 तेजस्वी धूलदेहस्य कुलप्राप्तो धनुजातकः ॥
 स सौम्यपतिदिनाक्षो चेन्विद्येताष्टादशे दिने ।
 ततो जीवति वर्षाणां किलासौ सप्तसप्ततिम् ॥
 कुजनेष्टो वज्रः स्त्रीणां पण्डितः पारदारिकः ।
 गीतज्ञो लाञ्छनी गुह्ये पुत्राढ्यो माण्यवत्सलः ॥
 धनी त्यागी सुरुपस्य ग्रीताक्षुर्भूरिवान्धवः ।
 परिचिन्तितसौख्यस्य संजातो मकरे नरः ॥
 क्षियते विंशती मोचेत्ततः शूत्रेण सप्ततौ ।
 शनैश्चरे भाद्रपदे जीवितं स विमुञ्चति ॥
 दातालसः हतघ्नस्य गजेन्द्रतुरगस्वमः ।
 शास्त्ररकुचिर्निर्भीको धनभागी सगर्भकः ॥
 सान्धद्रष्टृश्लो हस्ते मानविद्यास्ततोद्यमः ।
 पुण्याढ्यः स्रेहहीनस्य कुम्भे जातो भवेन्नरः ॥
 स चेदष्टादशे वर्षे व्याघ्रेण न हतस्ततः ।
 जीवेद्गीतिं वर्षाणां चतुर्भिरधिकां नरः ॥

गम्भीरचेष्टितः शूरः पटुवाक्यो नरोत्तमः ।
 कोपप्रज्ञारणश्रेष्ठो न त्यागी बन्धुवत्सलः ॥
 गान्धर्ववेदको नित्यं सेवकश्रेतरे जने ।
 गच्छति त्वरया मार्गं भीने जातो मनुष्यकः ॥
 तदेवं देव ये प्रोक्ता मेघादीनां गुणा मया ।
 एते पूर्वं स्वशिष्येभ्यः सर्वज्ञेन निवेदिताः ॥

तथाहि ।

ज्योतिर्ज्ञानं निमित्तं च यच्चान्यदपि तादृशम् ।
 अतीन्द्रियायं तच्छास्त्रं सर्वं सर्वज्ञपूर्वकम् ॥
 ततोऽथ अभिचारः स्यात् केवलं नरदोषतः ।
 विभागं हि न जानीते शास्त्रस्याल्पश्रुतो नरः ॥

एवं च स्थिते ।

क्रूरपदैर्न दृष्टाद्येद्वलवन्तश्च राशयः ।
 ततोऽभीषां गुणाः सत्या नान्यथेत्यवधारय ॥

ततो जीमूतराजेनोक्तं । एवमेतन्नास्त्वं च सन्देहः । सम्यगा-
 वेदितमार्येण । ततः परिपूज्य दानसम्मानादिना प्रक्षितः सिद्धार्थः ।
 प्रतिष्ठितं च महानन्दपुरःसरं समुचितमभये मम घनवाहन इति
 नाम । इतश्चास्ति तस्य जीमूतनृपतेः कनिष्ठो भ्राता नीरदो नाम ।
 तस्य पद्मा नाम, महादेवी । सापि तस्मिन्नेवावसरे दारकं प्रसूता ।
 प्रतिष्ठितं तस्याकलङ्क इत्यभिधानं ।

ततोऽहं क्षालितोऽत्यन्तं स च नीरदनन्दनः ।
 क्रमेण सुखसन्दोहैस्तथैव वृद्धिसुपागतौ ॥

क्रीडितं च समं तेन बाह्ये धूल्यादिना मया ।
पिद्व्यपुत्रभावेन न जातो विरहः कश्चित् ॥

ततश्च ।

कौमारे वर्तमानस्य भवितव्यतया तया ।
साधे तेनाकलङ्गेन मम मैत्री नियोजिता ॥
जातः परस्परं स्नेहो निर्मिथ्यं गाढभावयोः ।
एकोपाध्यायहस्ताश्च गृहीताः सकलाः कलाः ॥
तथा च ललमानोऽहमकलङ्गस्य सुन्दरि ।
प्राप्तौ क्रमेण तारुण्यं मेकरध्वजमन्दिरम् ॥
म चाकलङ्गो बाह्येऽपि कौमारे यौवनेऽपि च ।
लघुकर्मतया धन्यो न स्पृष्टो दुष्टचेष्टितैः ॥

किं तर्हि

प्रग्रान्तमूर्तिः पुष्पात्मा विनीतो देवपूजकः ।
प्रियवादी स्थिरोऽत्यन्तं निर्मलीमसमानसः ॥
सोकरागः प्रकृत्यैव विकाररहितः भद्रा ।
अज्ञातपरमार्थोऽपि तत्त्ववेदीव भासते ॥
ततः सुमाधुम्यकर्णद्वद्रकस्तन्निषेवकः ।
व्याख्यानश्रवणाज्जातः कुशलोऽसौ जिनागमे ॥
तथापि स्नेहभावेन मया साधे दिने दिने ।
सोऽकलङ्गस्तदा भद्रे विमलसत्येव लीनया ॥

अथान्यदा मया गीतः प्रभाते न विचक्षणः ।

मनोहारिणि कीर्तार्थमुद्याने युधनन्दने ॥

ततो मनोपरोधेन क्रीडित्वा प्रहरदयम् ।
 अथ मथ्याङ्गकालेऽसौ प्रस्थितो गृहमसुखम् ॥
 मयोक्तमच विश्रम्य मन्दिरे काननान्तरे ।
 ततो गेहे गमिष्यावः स्त्रीयतां घणमात्रकम् ॥
 ततोऽकलङ्कस्तच्छ्रुत्वा मामकं वचनं, तदा ।
 उद्यानमध्यभागस्थे प्रविष्टो जिहमन्दिरे ॥
 तत्राभिष्टूय सङ्गत्वा भगवन्तं जिनेश्वरम् ।
 निर्गतेन मया सार्धं दृष्टासेन सुसाधवः ॥
 ते च तत्राष्टमौ मला स्त्रकीयवसतेऽसदा ।
 आगता लोकनाथंश्च वन्दनार्थमुपोषिताः ॥
 ततस्ते विधिवत्सर्वे वन्दित्वा भुवनेश्वरम् ।
 बहिः सिद्धान्तसूत्राणि गुणयन्ति पृथक् पृथक् ॥
 परस्परं स्थिता दूरे स्थिरा निर्मलकान्तयः ।
 बहिर्दोषसमुद्रेषु चन्द्रा इव महाधियः ॥
 अत्यन्तसुन्दराकारा यथेष्टफलदायिनः ।
 तदानीं ते विराजन्ते कल्पपादपसन्निभाः ॥

ततोऽभिहितमकलङ्केन । कुमार घनवाहन पश्य पश्यमे
 मुनयो भगवन्तो मकरकेतना इव रूपेण दिनकरा इव तेजस्वितया
 सुरशिखरिण इव स्थिरतया सागरा इव गर्भीरतया महर्द्धि-
 सुरकुमारा इव लावण्यसमुदयेन दृश्यन्ते । तत् किं पुनर्भग-
 वताममीषामेवंविधगुणयोगेन भुवनराज्योचितानामपीदृशामत्यन्त-
 दुस्वरकष्टचर्यापहणे कारणमभूदिति सकौतुकं नश्यतः । तदेहि

वानेन. महात्मना विरचिते मन्त्रमण्डले प्रविशत येनेदं प्रशाम्यति
भवतां यथासद्गृहेषु प्रशान्तं । ते तु लोकास्तत्तेषां वचनं केचिन्ना-
कर्णयन्ति केचिदवधीरयन्ति केचिदुपहसन्ति. केचिदुल्लुण्ठयन्ति
केचिद्विबभ्रन्ति केचित्प्रतिकूलयन्ति केचित्ताम्प्रति हस्यन्ति केचित्प्रह-
रन्ति । ततस्ते मण्डलस्था लोकाः स्थितास्ताम्प्रति मौनेन । केचित्तु
पुण्यभाजस्तेषां वचनं - क्षुर्वन्ति । ततो ममापि तथाभव्यतया
प्रतिभातं तत्तेषां मण्डलस्थानां लोकानां सम्बन्धि वचनं । प्रहृष्टो
ऽहमुत्प्लुत्य तत्र मण्डले । दृष्टास्ते मया ग्रामीणलोकाः प्रवलपवन-
प्रेरणादतिभरीभूतेन तेन प्रदीपनकेन यत्नादारटन्तो दह्यमानाः ।
ते तु मण्डलस्था लोकाः कियन्तोऽपि प्रमजिताः । ततोऽहमपि
तेषां मध्ये प्रमजित । तदिदं भद्र मम वैराग्यकारणमिति ॥

ततो दृष्टोऽकलङ्किततया पलितो द्वितीयमुनेरभिमुखं । न बुद्धो
मया कथानकभावार्थः । ततः पृष्टो मयाकलङ्कः । यथा कुमार

किमनेन तवाख्यातमीदृगू वैराग्यकारणम् ।

इदं चाकर्ण्य सहसा किं वा दृष्टोऽसि चेतसा ॥

अकलङ्केनोक्तं । आकर्ण्य ।

योऽयं लोकोदरो ग्रामो मुनिना भो निवेदितः ।

यच्च वास्तव्यको, क्षेप स संसारः प्रतीयताम् ॥

रात्रिरेव सदा तत्र महामोहतमोमयी ।

रागद्वेषाग्निना तस्यां नित्यलग्नं प्रदीपनम् ॥

धूमोऽच तामसो भावः स स तत्र प्रसर्पति ।

ज्वालाकलापसंकाशो राजसो भाव उच्यते ॥

अन्यथ । तच्च संसारप्रदीपनके

समुत्समन्ति कलहा वंशस्फोटरवैः समाः ।

रागद्वेषाग्निनोत्तप्ताः समुत्तिष्ठन्ति जन्तवः ॥

ते च कोलाहलं तच्च कुर्वन्त्येव सुदारुणम् ।

क्रन्दन्ति डिम्भरूपाभाः कषायायित्तापिनः ॥

अशङ्कलेश्यासंज्ञाश्च धावन्त्येता महेलिकाः ।

अन्धा इव रटन्त्यत्र मूर्खा रागाग्नितापिताः ॥

जानन्तोऽपि क्रियाहीना नराः क्रोशन्ति पङ्क्तवः ।

सदा किलिकिलायन्ते नास्तिकाः पिङ्गसन्निभाः ॥

मुष्णन्ति धर्मसर्वस्वं नृणामिन्द्रियतस्कराः ।

तथात्मगेहसाराणि दहन्ते रागवह्निना ॥

केचित्तु परिदेवन्ते तद्दृष्ट्वा हृपणा इव ।

किं कुर्मः शक्यते नेदं विध्यापयितुमीदृशम् ॥

तदेवमीदृशं भद्रं सदा गाढविसंशुलम् ।

भवप्रदीपनं रौद्रं साधुना तेन वर्णितम् ॥

परस्परं हि लोकानां तच्च चाता ॥ विद्यते

अमातापुत्रकं तेन कारणेन निवेदितम् ॥

मन्त्रवादी पुनस्तत्र विबुद्धः परमेश्वरः ।

सर्वज्ञस्तेन चोत्थाय विहितं तीर्थमण्डलम् ॥

तच्च गोचन्द्रकाकारे मध्यलोके प्रकाशितम् ।

छतात्मकवचेनैव सूचमुत्तमं रेखया ॥

आज्ञानं जीवलोकानां धर्मदेशनया हतम् ।

उक्ताहिताय ते तेन तीर्थहृन्मन्त्रवादिना ॥
 ततः केचिन्महासत्त्वा भव्याः कल्याणभागिनः ।
 श्रुत्वा भगवतो वाक्यं स्थितास्तत्तीर्थमण्डले ॥
 ते केवलमतिस्तोका यतस्ते भवचारिणाम् ।
 अनन्तभागे वर्तन्ते ते च मुक्ताः प्रदीपनात् ॥
 अन्ये पुनर्महामूढा रागदेषाग्निदीपितम् ।
 विधाययन्ति विषयैस्तत्संसारप्रदीपनम् ॥
 बद्धाः पुत्रकलत्रादौ कुर्वन्ति धनसञ्चयम् ।
 तदिदं ह्यणकाष्ठानां भारैर्गाढं विवर्धनम् ॥

तथा ।

मायालोभमदक्रोधान् कुर्वन्ति सततं जनाः ।
 स एष दृढकुम्भानां प्रक्षेपस्तस्य वर्धकः ॥
 तीर्थमण्डलमध्यस्थैर्न तिष्ठन्ति निवारिताः ।
 नापि प्रशमतोयेन तत्ते विधाययन्त्यहो ॥
 प्रवेशं च न कुर्वन्ति तत्र सत्तीर्थमण्डले ।
 नाकर्णयन्ति तदाक्यमुपहासादि कुर्वते ॥
 केचिदेव प्रबुध्यन्ते यथायं सुनिश्चितम् ।
 प्रबुद्धो वचनात्तेषां प्रविष्टस्तीर्थमण्डले ॥
 दृष्टाशानेन ते लोकाः संसारोदरचारिणः ।
 रागदेषाग्निनात्यन्तं दह्यमानाः सुविह्वलाः ॥
 अशुद्धाश्च वसायाख्यः पवनः प्रेरयत्यलम् ।
 तत्र लोकोदरघासे तं रागदेषपावकम् ॥

ततः सोऽतिभरौभूतो जीवान् ग्रामेयकानिव ।

दहत्यारटतोऽमीषां मुनीनां पश्यतामपि ॥

यत्पुनरनेन मुनिनाभिहितं यथा ते तु मण्डलस्या लोकाः
कियन्तोऽपि प्रव्रजितास्ततोऽहमपि तेषां मध्ये प्रव्रजितः तद्गद्ग
घमवाहन वक्रोक्तिगर्भमवगन्तव्यं । मयोक्तं । कुमार कथमौदृशी
पुनरत्र वक्रोक्तिः । अकलङ्केनोक्तं ।

सत्तौर्धमण्डले तत्र यतो लोकाद्यतुर्विधाः ।

साधवः आवकाः साधः आविकाश्च व्यवस्थिताः ॥

ततः प्रव्रजितास्तत्र कियन्तोऽपि न शेषकाः ।

एषोऽपि च मुनिस्तेषां मध्ये प्रव्रजितः स्फुटम् ॥

तदेवमौदृशं भद्र वक्रोक्त्या तेन साधुना ।

प्रदीपनकमुद्दिष्टं चारु वैराग्यकारणम् ॥

इदं च शक्यं बुद्धं यच्चमत्कारकारणम् ।

मया कथयतोऽस्यैव हृष्टोऽहं तेन चेतसा ॥

चिन्तितं च मया भद्र सत्यमेतन्मुनेर्वचः ।

सतां सदा प्रदीप्तो हि भवो वैराग्यकारणम् ॥

तथाहि ।

प्रदीपनकदाहेन दाहयन्तीह मानवाः ।

आत्मानं ये जडास्तस्मान्निस्सुरन्ति महाधियः ॥

अन्यच्च ।

आवयोः प्रतिबोधार्थमिदमेतेन साधुना ।

प्रदीपनकमुद्दिष्टमात्मवैराग्यकारणम् ॥

तथाहि किल ।

प्रदीपनकसङ्काशे संसारे दह्यमानयोः ।

युवयोरपि युक्तं हि प्रवेष्टुं तीर्थमण्डले ॥

भावतोऽपि प्रविष्टानां धन्यानां तीर्थमण्डले ।

रागद्वेषाग्निना दाहो न समस्ति कदाचन ॥

एतच्च रोचते मद्यं मुनेराकूतमुत्तमम् ।

तुभ्यं किं रोचते नेति न जाने घनवाहन ॥

ततो मयाकलङ्कस्य तच्छ्रुत्वा वचनं तदा ।

भौनमाश्रितं भद्रे पापपूरितचेतसा ॥

अत्रान्तरे द्वितीयस्य मुनेर्मूलं मया सह ।

सोऽकलङ्कस्तदा प्राप्तो विहितं तस्य वन्दनम् ॥

दृष्ट्वावसरे साधुः किं ते वैराग्यकारणम् ।

मुनिराह यथा सौम्य समाकर्ण्य साग्रतम् ॥

आपानकं मया दृष्टं मद्यपानपराधणम् ।

तदेव मम संजातं भद्र वैराग्यकारणम् ॥

मदाघूर्णितसर्वाङ्गस्तथाहं भक्तपालकः ।

आसं ततः कृपोपेतैर्ब्राह्मणैः प्रतिबोधितः ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

यादृगापानकं तद्भो भवांस्तत्र यथा स्थितः ।

ये च ते ब्राह्मणाः सर्वमेतदाख्यातुमर्हसि ॥

मुनिनोक्तं ।

अनेकवृत्तवृत्तान्तमनन्तजनसङ्कुलम् ।

यथास्थितं तदापानं को हि वर्णयितुं क्षमः ॥

तथापि लेशतः किञ्चित्तत्त्वरूपं नरोत्तम ।

पुरस्ते वर्णयिष्यामि तत्सम्यगवधारय ॥

तद्यथा ।

वज्रभेदवरासवतुष्टजनं वरभाजनराजि विचित्रसुरम् ।

श्रितिनीरजरञ्जितसषषकं जनमोदनकारणसत्सरकम् ॥

मदिरामदधूर्णितसर्वजनं वज्रलासविलासविकासकरम् ।

लसदुद्भटबोलविगानपरं कृततालमहारवरासगतम् ॥

अन्यच्च ।

प्रौढमनोरमकान्तज्ज्वालां गाढमदोद्गुरथोषिदुपेतम् ।

आदिनिवेशविहीनमनन्तं लोकनभोभिधभूमिनिविष्टम् ॥

वादितमर्दलकोटिसकांक्षं वैणिकनादविवर्धिततोषम् ॥

वंशविरावसमुद्भूतबोशं वोश्रविघोषितगोचसहस्रम् ॥

एवं च ।

नर्तनगानविलासनपानैः खादनदानविभूषणमानैः ।

संततभावरसैः समुपेतं लोकचमत्कारणमेतत् ॥

तदेवं सर्वसामपौयुक्तं दर्शितविभ्रमम् ।

आपानकं मया भद्र तच्च नित्यं निषेवितम् ॥

लोके नास्ति तदाख्यं नापि तत्संविधानकम् ।

यत्तत्रापानके सौम्य न मया प्रविलोकितम् ॥

अनन्तास्तत्र विद्यन्ते ये लोका मदधूर्णिताः ।

न चेष्टन्ते न भाषन्ते चिन्तयन्ति न किञ्चन ॥

न च संख्यवहारं ते कंचित्कुर्वन्ति लौकिकम् ।
 मृतमूर्द्धितरूपेण सदा तिष्ठन्ति केवलम् ॥
 अनन्ताश्चापरे लोकाः सदूपाकारधारकाः ।
 किं तु ते लोककार्याणि विदधत्यन्तरान्तरा ॥
 तथान्ये तादृशा एव मदिरामदघूर्णिताः ।
 असंख्यास्तत्र विद्यन्ते नरा भोः पार्थिवादयः ॥
 अन्ये पुनरसंख्याता निर्भरं मद्यपायिनः ।
 न जिघ्रन्ति न पश्यन्ति नापि शृण्वन्ति किञ्चन ॥
 लुठन्तः केवलं भूमावाराटौर्मुञ्चमानकाः ।
 लिङ्गन्ति जिह्वया किञ्चिन्मदेन हृतमानसाः ॥
 तथापरे पुनस्तत्र लोका जिघ्रन्ति किञ्चन ।
 न शृण्वन्ति न पश्यन्ति तेऽप्यसंख्याः प्रकीर्तिताः ॥
 अन्ये तु लोचनोन्मेषात्पश्यन्तोऽपि पुरःस्थितम् ।
 नाकर्णयन्त्यसंख्याता मदाघूर्णितचेतनाः ॥
 संख्यातीताः पुनर्भद्र लोकास्तत्रापरे मया ।
 मदिरामददोषेण लक्षिताः शून्यमानसाः ॥
 अन्ये पुनरसंख्याता दृष्टाः प्रस्पष्टचेतनाः ।
 केवलं तेषु दुर्मयं सदाकालमवस्थितम् ॥

ततश्चैते

विद्यन्ते भद्र मिद्यन्ते पाव्यन्ते रुष्टवैरिकैः ।
 परस्परमदाघाताः कुर्वन्ते तीव्रवेदनाः ॥
 असंख्याः पुनरन्येऽपि लोकास्तत्र विलोकिताः ।

आपानके मया सौम्य मदिरोद्धान्तचेतसः ॥
 नास्ति तेषामकर्तव्यं बिभ्रतां पशुरूपताम् ।
 आराटीस्तोऽपि मुञ्चन्ति गच्छन्ति जननीमपि ॥
 धर्माधर्मं न जानन्ति सर्वकार्याणि कुर्वते ।
 अथक्तधोषास्तिष्ठन्ति लोलमाना मंहीतले ॥
 केचिदुत्प्लुत्य गच्छन्ति मदिरान्धा विहायसा ।
 केचिज्जले निमज्जन्ति नितरां मदनिर्भराः ॥

अन्यच्च ।

तेऽपि कुर्वन्ति दुर्मद्यं युध्यन्ते च परस्परम् ।
 सहन्ते तीव्रदुःखानि मद्यं सर्वापदां पदम् ॥
 तथान्ये तत्र विद्यन्ते संख्यातीता मनुयुक्ताः ।
 ते पुनर्द्विविधा ज्ञेया गाढमत्तास्तथेतरे ॥
 अथ ये गाढमत्तास्ते लोलमाना भुवस्तले ।
 वान्तं पित्तं शूलभूचं भक्षयन्ति वराककाः ॥
 इतरे भद्रं संख्येयान्ते पुनर्मदिरातुराः ।
 युध्यन्ते बद्ध वशगन्ते नृत्यनृत्यैर्हन्ति च ॥
 गायन्ति बद्ध भाषन्ते पर्यटन्ति मिरर्यकम् ।
 लुठन्ति भृत्यो धावन्ति विलासोत्साहतत्पराः ॥
 मलाविलानि जाम्बालयेशपूर्णाणि योयिताम् ।
 चुम्बन्ति वक्त्रनेत्राणि आचरन्त्यसमञ्जसम् ॥
 अनेकविध्वोकपरा श्रातांपिचादिमारणम् ।
 अनार्यकार्यचौर्यादि सर्वं ते कुर्वन्ते नराः ॥

गृह्यन्ते राजपुरुषैः सहन्ते तीव्रवेदनाः ।
 मद्यान्नेव विरज्यन्ते मार्थमाणा अपि स्फुटम् ॥
 अन्ये पुनरसंख्यातास्तुष्टन्दव्यवस्थिताः ।
 लोकाः सन्ति मदाध्माताः सदा कलकलप्रियाः ॥
 वेणुवीणाकलं गीतं माटकप्रेक्षणानि च ।
 विलासास्त्रयनिर्घोषा नोपशान्तिं तत्पुरः ॥
 तेऽपि नृत्यन्ति वदन्ते हसन्त्युच्चै रुदन्ति च ।
 साधं तेऽप्यात्मयोषाभिः कुर्वन्त्यात्मविडम्बनम् ॥
 किं च ।

मदिरामददोषेण शोकेभ्यांगर्वविह्वलाः ।
 चतुष्टयेऽपि ते लोकाः सदुःखाः सुखमानिभः ॥
 संख्याताः पुनरन्येऽपि सन्त्यापानकवर्तिनः ।
 ये नो पिबन्ति तन्मद्यं मध्यस्थाः परमांसते ॥
 ततस्ते तेन लोकेन सततं मद्यपायिना ।
 अपिबन्तोऽभिधीयन्ते ब्राह्मणा इत्यसूयया ॥

तथा ।

तस्मादापानकादन्ये बहिर्भूता महाधियः ।
 अनन्ता भद्र विद्यन्ते लोकास्ते मदवर्जिताः ॥
 आपानकं हि पश्यन्तस्तादृशं ते विसंशुलम् ।
 तस्मान्मुक्ताः प्रमोदन्ते निर्वाधाः सततोत्सवाः ॥

इत्यथ ।

आद्येषु भद्र लोकेषु स्थित्वाहं मदघूर्णितः ।
 लुठन्वितस्ततः प्राप्नो दितीयेषु कथंचन ॥
 ततस्तेषु पुनः स्थित्वा तथैव मदघूर्णितः ।
 गतस्तृतीयलोकेषु लुठन्नुद्दामलीलया ॥
 स्थित्वा तेष्वपि भूयांसं कालं मद्येन विह्वलः ।
 गतश्चतुर्थलोकेषु ततोऽहं मदिरातुरः ॥
 एवं च ये मया पूर्वं कथितास्ते चथोदश ।
 लोकभेदाः समासेन स्वरूपेण च वर्णिता ॥
 तेषामाद्यश्च यो भेदो यो च पर्यन्तवर्तिनौ ।
 एतत्तयं विमुच्याहं शेषभेदेषु हिष्ठितः ॥
 दशापि ते मया भेदा भद्रापानकवर्तिनः ।
 अनन्तवाराः पापेन भूयो भूयो निषेविताः ॥

ततश्च ।

वान्तपित्ताशुषिद्येग्नमूत्रजाम्बालपिच्छिस्ते ।
 प्रतिबीभत्सदुर्गन्धे तत्रापानकभूतस्ते ॥
 कश्चिलुठन् कश्चिद्रिह्वन् कश्चित्सर्पन्वितस्ततः ।
 उत्तिष्ठन्निपतन्नुच्चैरारटन्मद्यवेगतः ॥
 हसन्नृत्यन् रुदन् धावन् युध्यमानो जनैः सह ।
 आस्फोव्यमानो बलिभिः कुव्यमानः क्षणे क्षणे ॥
 प्रहारजर्जरो देहे दुःखलक्षैः प्रपौडितः ।
 एवं विचरितस्तत्र भद्राहं बह्व्यस्तदा ॥

अन्यदा दृष्टोऽहं तैरापानकमध्यस्थैर्गर्वाङ्घ्रैः । संजाता तेषां

भगवतां ममोपरि करुणा । चिन्तितमेतैः । यथा । अयं मद्यदोषेण
 भूरि दुःखमनुभवति वराकः । ततः कथंचित्कारयामोऽमुं मद्यविरतिं
 येन यथा वयं सुखिनः संपन्नास्तथायमपि सुखितो भवति । ततो
 विहितस्त्रैर्मम प्रतिबोधनायै यत्नः । अहं तु मदिरामदाघूर्णितः
 पूत्कुर्वतामपि तेषां न किंचिच्चेतयामि अलभ्यचेतनस्य पुनः पुनः
 पर्यटामि तेषु सर्वेषु लोकभेदेषु । बह्व्यो वदतां पुनः कचिन्तेषां
 ब्राह्मणानां दत्तो मया जङ्कारः । ततस्तावत्तैर्यत्नितं यावदपगतो
 मे मदिराघस्तरकः । समासादिता चेतना । दत्तं प्रतिवचनं । ततः
 कथितास्त्रैर्मम मद्यदोषाः । प्रत्यायितोऽहं । कारितो मद्यविरतिं ।
 संजातोऽहमपि तादृशो ब्राह्मणः । ते तु ब्राह्मणाः सर्वेऽपि
 प्रव्रजिताः । ततोऽहमपि तेषां मध्ये प्रव्रजितः । केवलं न जीर्यति
 ममाद्यापि निःशेषं मद्याजीर्णं । तदपि प्रव्रज्यया जरयिष्यामि ।
 तदिदं भद्र मम वैराग्यकारणमिति । तदेवं भद्रेऽगृहीतसङ्केते
 यावदिदमावेदयति स साधुस्तावदकलङ्कस्य किमनेन निवेदितमिति
 प्रवृत्तो विमर्शः । ततो विचारयतः संजातं जातिस्मरणं । स्मृतं
 पूर्वभवाभ्यस्तं श्रुतं । ततो लक्षितो मुनिवचनस्य भावार्थः । प्रसुदितो
 मनसा । वन्दितो मुनिवरः । प्रवृत्तस्मृतीयमुनेरभिमुखं ।

पूर्ववत्पुनः पृष्ठो मया यथा किमनेनाख्यातमिति । ततो-
 ऽभिहितमकलङ्केन । भद्र घनवाहन अयमपि संसार एवापानक-
 रूपतयानेन मुनिनात्मनो वैराग्यकारणमित्याख्यातः । तथाहि ।
 सत्यमापानकरूप एवायं हन्त संसारो वर्तते । यतोऽत्र वृत्ता
 वर्तन्ते वर्क्षन्ति चानन्ता वृत्तान्ताः । भक्षपालकायन्तोऽचानन्ता जीवाः ।

विविधमद्यायतेऽष्टविधं कर्मप्रकृतिजालं । विप्रेषतः पुनराश्वयायन्ते
 कषायाः । सरकायन्ते नोकषायाः । सुरायन्ते घातिकर्माणि ।
 विचित्रभाजनायन्ते आयूंषि । तदाधारतया चषकायन्ते जन्तु-
 श्ररौराणि । कर्ममधोपयोगहेतुतया नीलनीरजायन्ते तेषु हृषी-
 काणि तदिभूषकतया । लौल्यहेतुतया च घूर्णन्ते कर्ममशमन्ताः
 सर्वेऽमी जन्तवः । कुर्वन्ति रासविलासलासविकासहासविध्वोकादि-
 कलकलं । मर्दलायन्तेऽत्र कलहाः । कंसालकायन्ते सगसगायन्तः
 खलजनाः । वीणायन्ते दुःखितजनपरिदेवनानि । वंशरवायन्ते
 सशोकलोककरुणकूजितानि । सुगुन्दशब्दायन्त आपद्गतजनतिमिति-
 मायितानि । कंसिकायन्ते प्रियविप्रयोगादौ जनदैव्यरुण्डितानि ।
 वोद्रुन्दायन्ते गाढमञ्जतया मूर्खलोकाः । कमनीयनरायन्ते विबुधाः ।
 प्रौढललनायन्ते तदाप्सरसः । अनादिनिधनं चेदं संसारापानकं
 सदा निविष्टं लोकाकाशभूमौ युक्तं नर्तनगानविश्वसन्खादनपान-
 दानमानविभूषणादिभिः समस्तभावेर्लौल्याभिवृद्धिकारणं जडानां
 विरागताहेतुर्विवेकिनां । ये चानेन मुनिना तचापानके चयोद्ग-
 भेदा लोकाः कथितास्तेऽत्र जीवा द्रष्टव्याः । तथाहि । प्रथमं
 प्रतिपादितस्त्वावदसां व्यवहारिको जीवराशिः । तदनन्तरं निवेदिताः
 सां व्यवहारिका वनस्पतयः । ततः कथिताः पृथिव्यग्नेजोवायवः । ततो
 दर्शिता द्यौन्द्रियाः । ततो निर्दिष्टास्त्रौन्द्रियाः । ततो वर्णिताश्चतु-
 रिन्द्रियाः । ततः प्रख्यापिता अशंज्ञिपञ्चेन्द्रियाः । ततः प्रकीर्तिता
 नारकाः । ततः संगीताः पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चः । तदनन्तरमुद्दिष्टाः
 संमूर्खनजगर्भजभेदेन दिविधा मनुष्याः । ततः प्रकाशिताश्चतुर्नि-

कायवर्तिनो देवाः । ततः प्रकाशिता आध्यात्मिका इति वाचोयुक्ता
 संयतमनुयाः । ततः संगृहीताः संसारापानकादहिर्भूता भगवन्तो
 मुक्तात्मानः । उद्योतितं सर्वेषां सम्बन्धि संख्याप्रमाणं । निगदितं
 श्लेषोद्देशतो लक्षणं । सूचितानि तेषां सम्बन्धीनि विविधसंविधान-
 कानि । अभिहितस्य स तदा तन्मध्ये कर्ममद्यपानेन मुनिमात्मा ।
 आख्यातमसां व्यवहारिकजीवराशिमध्ये प्रथममात्मनोऽवस्थानं ।
 प्रकटितमनन्तकालात्कथंचित्ततो निर्गमनं । तदनन्तरमाविर्भावितः
 सांख्यवहारिकवनस्पतिव्यात्मनो निवासः । ततो व्याकृतं दृश्यस्यपि
 स्थानेषु भूयो भूयः पर्यटनं । निषिद्धमसां व्यवहारिकसंयतमनुय-
 मुक्तात्मसु गमनं । विस्फारितास्येषु दृश्यसु स्थानेष्व्यात्मनः संभवित्य-
 स्तीमदुःखविडम्बनाः ।

तदेवं भद्र संसारो महापानकसन्निभः ।

आत्मनो दुःखहेतुस्य मुनिना तेन दौषितः ॥

यत्तु तैर्वाङ्मणैः पञ्चादृष्टोऽहं प्रतियोधितः ।

यत्नेनेत्यादि तत्सर्वं युज्यमानमुदाहृतम् ॥

तथाहि ।

अनादिभवभावस्य तत्सुभात्रत्ययोगतः ।

उल्लेष्टाद्यास्वतीतासु तथा कर्मस्थितिष्वलम् ॥

भूयो भूयः सुसाधूनां सम्पर्केऽपि नरादिषु ।

प्राप्ते द्रव्यश्रुते भूरिवाराघर्षणघूर्णनात् ॥

यन्मावाप्नोति सम्यक्त्वं न ज्ञातं नापि सत्क्रियाम् ।

जीवः सुसाधुमध्येऽपि कर्ममद्येन घूर्णितः ॥

सोऽयं घसरको भद्र घोरो भूरिभवावहः ।
 येन विश्रान्तचित्तोऽयं बभ्रमीति पुनः पुनः ॥
 समस्तेष्वनुकूलेषु ततः कालादिहेतुषु ।
 राधावेधोपमं भद्र जीवोऽयमतिदुर्लभम् ॥
 सदर्शनमवाप्नोति कर्मघन्धिं सुदारुणम् ।
 निर्भिद्य शुभभावेन कदाचित्कथिदेव हि ॥
 सुसाधुप्राप्त्यानां मो जीवं पूत्कुर्वतामलम् ।
 धर्मदेशनया बोधः सोऽयं ऊंकार उच्यते ॥
 दर्शनं मुक्तिबीजं च सम्यक् तत्त्ववेदनम् ।
 दुःखान्तस्तुखारम्भः पर्यायास्तस्य कीर्तिताः ॥
 सति चास्मिन्नधौ धन्यः सम्यग्दर्शनसंयुतः ।
 तत्त्वश्रद्धानपूतात्मा रमते न भवोदधौ ॥
 स पञ्चात्यस्य यद्रूपं भावतो बुद्धिचक्षुषा ।
 सम्यक् छात्तानुसारेण रूपं नष्टाचिरोगवत् ॥
 तद्वद्वाः चिन्तयत्येवं प्रशान्तेनान्तरात्मना ।
 भावगर्भं यथाभावं परं संवेगमाश्रितः ॥

यदुत

जन्ममृत्युजराव्याधिरोगशोकाद्युपद्रुतः ।
 क्लेशाय केवलं पुंसामहो भीमो भवोदधिः ॥
 सुखाय तु परं मोक्षो जन्मादिक्लेशवर्जितः ।
 भयशक्त्या विनिर्मुक्तो व्यावाधावर्जितः सदा ॥
 हेतुर्भवस्य हिंसादिदुःखाद्यश्वयदर्शनान् ।

मुक्तेः पुनरङ्घ्रिमादिव्याबाधाविनिवृत्तितः ॥
 युद्धैवं भवनेर्गुणं मुक्तेश्च गुणरूपताम् ।
 तदर्थं चेष्टते नित्यं विशुद्धात्मा यथागमम् ॥
 दुष्करं क्षुद्रसत्त्वानामनुष्ठानं करोत्यसौ ।
 मुक्तौ दृढासुरागत्वात्कामीव वनितान्तरे ॥
 उपादेयविशेषस्य न च सम्यक्प्रसाधनम् ।
 दुनोति चेतोऽनुष्ठानं तद्भावप्रतिबन्धतः ॥
 ततश्च दुष्करं तन्न सम्यगास्तोष्यते यदा ।
 अतोऽन्यदुष्करं न्यायाद्धेयवस्तुप्रसाधनम् ॥
 व्याधिघ्नस्य यथारोग्यलेशमासादयन् बुधः ।
 कष्टेषुपक्रमे धीरः सम्यक्प्रीत्या प्रवर्तते ॥
 संसारव्याधिना यस्तत्तद्विशेषो नरोत्तमः ।
 शमारोग्यलवं प्राप्य भावतस्तदुपक्रमे ॥
 प्रवर्तमान एवं च यथाशक्ति स्थिराश्रयः ।
 शृद्धं चारिवमासाद्य केवलं लभते क्रमात् ॥
 ततः स सर्वविद्भूत्वा भवोपग्राहिकर्मणः ।
 ज्ञानयोगात्स्वयं कृत्वा मोक्षमाप्नोति शान्तम् ॥
 सत्साधुगुरुसंपाद्या सेयं कल्याणमालिका ।
 प्रायेण चास्य जीवस्य यतः प्रोक्तं मनीषिभिः ॥
 किं तत् ।

साधुसेवा सदा भक्त्वा मैत्रीसत्त्वेषु भावतः ।

आत्मीयग्रहमोक्षश्च धर्महेतुप्रसाधनम् ॥

उपदेशः शुभो नित्यं दर्शनं धर्मचारिणाम् ।
स्थाने विनय इत्येतत् साधुसेवाफलं महत् ॥

तथा ।

मैत्रीं भावयतो नित्यं शुभो भावः प्रजायते ।
ततो भावोदकाज्जन्तोर्देषाग्निरुपशाम्यति ॥

तथा ।

अग्रेषदोषजननी निःशेषगुणघातिनी ।
आत्मीयपहमोक्षेण दृष्ट्वा हि विनिवर्तते ॥
एवं गुणगणोपेतो वि शुद्धात्मा स्थिराश्रयः ।
तत्त्वविद्धिः समाख्यातः सम्यग्धर्मस्य साधकः ॥
ततोऽनेनापि मुनिना ब्राह्मणाकारधारकैः ।
अहं बोधित इत्युक्तं साधुभिः करुणापरैः ॥
ततोऽमुनात्सुसारेण यदनेन कथानके ।
प्रागुक्तं तत्त्वयं योष्यं स्पष्टत्वाभाभिधीयते ॥

अपि च ।

कर्ममघरताः सर्वे भद्राविरतजन्तवः ।
भवापानकमध्येऽपि साधवस्तत्पराश्रुताः ॥
तैरेव यद्यतः साधुः कर्ममघासिवारितः ।
ततः प्रमजितो जात इदं वैराग्यकारणम् ॥
प्रमज्जया च तत्कर्म मघाजौर्णमयं मुनिः ।
जरयित्वा भवापानद्दहिर्भूतो भविष्यति ॥

किं च ।

न युक्तमीदृशे स्यात्तुमावधोरपि पिच्छिले ।
 संसारापानके भद्र दुःखदे घनवाहन ॥
 ततोऽगृहीतसङ्केते भद्रे तत्तादृशं वचः ।
 आकलङ्कं न मेऽद्यापि बोधकारणतां गतम् ॥
 स्थितोऽहं मौनमाश्रम्य शून्यारण्ये मुनिर्यथा ।

अथाकलङ्कः संप्राप्तो मुनेर्मूलं मया सह ॥
 तदंघ्रियुगलं नत्वा भक्तिपूरितचेतसा ।
 ततः पृष्टोऽकलङ्केन सोऽपि वैराग्यकारणम् ॥
 तेनोक्तमरघटो मे जातो वैराग्यकारणम् ।
 तदाकर्णाकलङ्केन चेतसा परिचिन्तितम् ॥

अथे ।

यादृशं मुनिना पूर्वं प्रदीपनकमौरितम् ।
 आपानकं च तन्नूनमरघटोऽपि तादृशः ॥
 अयोक्तमकलङ्केन तदानीं स्मितबन्धुरम् ।
 निवेद्य महाभाग तं मम प्रकटाचरैः ॥
 मुनिभोक्तं मया दृष्टः सोऽरघटो नरोत्तम ।
 नित्यं युक्तो वहसुचैः भंपूर्णो भवनामकः ॥
 रागद्वेषमनोभावमिथ्यादर्शननामकाः ।
 चक्षारः कर्षकास्तत्र ते च सारथयो मताः ॥
 महामोक्षः पुनस्तत्र सर्वसीरपतिः स्मृतः ।
 सोऽरघटो वहत्यस्य प्रतापेन महात्मनः ॥
 विनापि चारीपानीयं वेगवन्तो बलोद्धृताः ।

कपायमंशकास्तत्र यन्नीवदांस्तु षोडश ॥
 चास्यशोकभयाद्यास्तु निपुणाः कर्मकारकाः ।
 जुगुप्सारत्यरत्याद्यान्तेषां च परिचारिकाः ॥
 दुष्टयोगममादाख्यं तत्र तुम्हदयं महत् ।
 विलासोष्णमविष्योक्छपास्तचारकाः स्मृताः ॥
 पापाविरतिपानीयपूर्णादुष्टतलः सदा ।
 तत्रासंयतजीवाख्यः कूपो दृष्टो भयङ्करः ॥
 पापाविरतितोद्यौघमग्नपूरितरेषितम् ।
 सुदीर्घं जीवन्नोक्ताख्यं घटीयन्तमुदाहृतम् ॥
 मरणाख्यैः पुनर्भित्यं बहन्नेष विभाष्यते ।
 पट्टिकाघट्टाद्द्वारेदूरादपि विवेकिभिः ॥
 यज्ञानमग्निमात्माख्यो ज्ञेयस्तत्र प्रतीच्छकः ।
 दृढं निष्ठाभिमानाख्यं तत्र दार्पटिकं मतम् ॥
 संक्षिप्तचित्तता नाम तत्र निर्वण्णी मता ।
 भोगलोभुपता नाम सुख्या तत्रातिदोर्घिका ॥
 जन्ममन्तानघंशं तु तत्र यावमुदाहृतम् ।
 अपरापरजन्माख्यास्तत्र केदारका मताः ॥
 कर्मप्रवृत्तिजासाख्यं तत्र बीजमुदाहृतम् ।
 तज्जीवपरिणामाख्यो वापकस्तस्य कीर्तितः ॥

ततश्च ।

उग्रं तेनारघ्वेन, शिक्तं, निष्पत्तिमागतम् ।
 सुखदुःखादिष्वौघजनकं तदुदाहृतम् ॥

सेचनार्थं पुनस्तस्य सदोत्साहपरायणः ।
 पानान्तिकोऽख्यसद्बोधो महामोहनिरूपितः ॥
 तदेवं सर्वभामयीसंयुक्ते सततभ्रमे ।
 भवारघट्टे तत्राहं प्रसुप्तः सुचिरं स्थितः ॥

इतश्च ।

योऽयं सुनिवरो भद्र दृश्यते ध्यानतत्परः ।
 दूरवर्ती महाभागो गुरुरेव ममाधुना ॥
 अनेन तत्र सुप्तोऽहं गाढसंमूढचेतनः ।
 कृपापरीतचित्तेन यत्नतः प्रतिबोधितः ॥
 ततः संदर्शितोऽनेन समस्तोऽपि यथास्थितः ।
 भवारघट्टो मे भद्र ततश्चेदं निवेदितम् ॥

यदुत

स्वामी त्वमस्य सर्वस्य फलभोक्ता न संग्रहः ।
 जन्तो भवारघट्टस्य किं न जानासि मूढक ॥

केवलं

अनन्तदुःखसन्तानहेतुस्ते गात्र संग्रहः ।
 जन्तो भवारघट्टोऽयं ततश्चेमं परित्यज ॥

मयोक्तं ।

यथा त्यक्तो भवत्येष साधो तन्मे निवेदय ।
 मुनिनोक्तं महासत्त्व प्रवृत्त्या गृह्यतामियम् ॥
 एनां भागवतीं दीक्षां ये गृह्णन्ति नरोत्तमाः ।
 भावनक्षैः प्रहीणोऽयमरघट्टो भवत्यस्त्रम् ॥

ततस्तथेति भावेन प्रतिपद्य मुनेर्वचः ।

कृतं मयेदं मे भद्रं जातं वैराग्यकारणम् ॥

ततोऽकलङ्कस्तच्छ्रुत्वा तं मुनिं प्रत्यभाषत ।

भदन्त चारु संपन्नं तव वैराग्यकारणम् ॥

कस्य वा न भवत्येष सकर्णस्य विरक्तये ।

भवारघटो जीवस्य दृष्टिगोचरतां गतः ॥

ततोऽभिनन्द्य तं साधुं वन्दित्वा भक्तिनिर्भरः ।

सोऽकलङ्को मया साधं तुर्यसाध्वन्तिके गतः ॥

अथ वन्दनकं कृत्वा मम शोधविधित्तया ।

पृष्टस्तेन महाभागः सोऽपि वैराग्यकारणम् ॥

मुनिराह वयं चहा नामारूपाः कचिन्मठे ।

तिष्ठामस्तत्र चायातमसद्भक्तं सुदुस्वकम् ॥

अनेकमानुषैर्युक्तं पञ्चमानुषतन्त्रितम् ।

अस्माभिः प्रतिपन्नं तत्स्विकलेदं हितवत्सलम् ॥

शत्रुरूपं च तद्भद्रं वर्तते परमार्थतः ।

ततस्तेन कृतं चित्रं सादरं ह्यभोजनम् ॥

अथाविज्ञातसद्भावाश्चित्रभोजनलोक्षुपाः ।

ते ह्यत्रा भक्षणाज्जाता नितरां पूरितोदराः ॥

तच्च तैर्मानुषैस्तादृङ्मन्त्रयोगैर्विनिर्मितम् ।

भोजनं येन तज्जातं सच्चिपातस्य कारणम् ॥

तथोन्मादकरं भद्रं जीर्यमाणं भवत्यलम् ।

केषांचित्तत्र चट्टानां तदन्नमतिदारुणम् ॥

ततो निरुद्धगुणकां जिह्वाभंजातकण्टकाः ।
 कण्ठे घरघरायन्तो नष्टसंज्ञाः सुविकलाः ॥
 क्वचित्तापार्तिदंघ्राङ्गाः क्वचिच्छीतार्तिबाधिताः ।
 क्वचिदुद्भ्रान्तचित्तत्वालोलमाना भुवस्तले ॥
 सन्निपातवशादन्ये दृष्टैवार्दवितर्दकम् ।
 क्वचिज्झगझगायन्ते ते छात्राः शोभ्यतां गताः ॥
 ये तृणमत्ताः समापन्नाश्चट्टा भोजनभक्षणात् ।
 ते देवमुनिसङ्घानां निन्दां कुर्वन्ति पापिनः ॥
 लपन्ति विपरीतानि कुर्वन्ते दुष्टचेष्टितम् ।
 सदोपश्रुतचित्तानां किं स्यात्तेषां हि सुन्दरम् ॥
 अन्यत्सर्वेऽपि ते छात्राः पशुवस्त्रष्टधर्मकाः ।
 विषधारितवन्मूढा जाता भोजनदोषतः ॥

ततश्च ।

योऽयं स्वाध्यायपूतात्मा दृश्यते मुनिपुङ्गवः ।
 महावैद्यकशास्त्रस्य विद्यतेऽतिशयो महान् ॥
 ततोऽहं भद्रं चट्टानां तेषां मध्ये कथंचन ।
 सन्निपातातिमूढात्मा दृष्टोऽनेन महात्मना ॥
 ततः कर्णयानेन सन्निपातो निजौषधैः ।
 ममापनीतो जातोऽहं मनाग् विस्पष्टचेतनः ॥
 ततो मे छात्रसंमर्गादुन्मादोऽप्यभवत्तदा ।
 सोऽप्यनेन महाययादपनीतो महात्मना ॥
 ततश्चायं महाभागो दृष्ट्वा मां स्वस्वमानसम् ।

उन्मत्तं सन्निपातार्थं चट्टन्दमदर्शयत् ॥

दृष्टाय ते मया द्वाचाः कुजन्तो घूर्णमानकाः ।

प्रलापिनः सुदुःखार्ता गाढं जातं च मे भयम् ॥

मुनिनोक्तं ।

भद्र भोजनदोषेण त्वमप्येवंविधोऽभवः ।

विद्यते किञ्चिदद्यापि तवाजीर्णं शरीरके ॥

ततो मदुपदिष्टं चेत्त्वं क्रियां न करिष्यसि ।

भूयोऽप्येवंविधो भद्र दुःखपक्षो भविष्यसि ॥

ततः प्रत्ययमप्यन्तेर्भयाच्च मुनिनोदिता ।

गृहीतेयं मया दीक्षा भोजमाजीर्णशोधनी ॥

अधुना तु ।

यां यामुपदिशत्येष क्रियां मे मुनिपुङ्गवः ।

तां तामहं करोम्युच्चैरिदं वैराग्यकारणम् ॥

ततोऽकलङ्कस्तच्छ्रुत्वा प्रीतिविस्फारितेक्षणः ।

वन्दित्वा तं मुनिं भूयः प्रवृत्तोऽन्यं मुनिं प्रति ॥

मयोक्तं ।

न विज्ञातं मयाद्यापि वयस्य मुनिभाषितम् ।

सम्यगेतदतो व्यक्तं मद्भ्रमाख्यातुमर्हसि ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

अनेनापि मुनीन्द्रेण संसारो घनबाह्वन ।

दृष्टश्चट्टमठाकारः स चेत्थं मे निवेदितः ॥

अयःशलाकासङ्काशा नानारूपाश्च जन्तवः ।

परस्परमसंबद्धाश्चट्टप्रायाः प्रकीर्तिताः ॥

तथाहि ।

नामीषां विद्यते माता न पिता न च बान्धवाः ।

न धनं परमार्थेन च्छिन्नच्छोरा हि जन्तवः ॥

तेषां च जीवचट्टानां संसारमठवर्तिनाम् ।

आगच्छत्येव तद्भक्तं बन्धहेतुकुटुम्बकम् ॥

विचित्रास्तु च विद्यन्ते भूयांसो बन्धहेतवः ।

तेषां संपद्काः पञ्च तत्तु मानुषपञ्चकम् ॥

यतः ।

प्रमादो योगमिथ्यात्वे कषायाविरतो तथा ।

एत एव हि जन्तूनां पञ्च बन्धस्य हेतवः ॥

अनादिमोहसामर्थ्याद्भातीदं हितवत्सलम् ।

सदैव जीवचट्टानां बन्धहेतुकुटुम्बकम् ॥

अरातिरूपमेतच्च वर्तते भद्रं देहिनाम् ।

तथाप्यस्य न जानन्ति स्वरूपं मन्दबुद्धयः ॥

निवर्तयति तत्कर्म च्छात्रभोजनमग्निभम् ।

विचित्रं सरसं जीवचट्टसौख्यविधायकम् ॥

तन्महामोहमन्त्राद्यं ज्ञानावरणयौगिकम् ।

बन्धहेतुकुटुम्बेन दौकितं कर्मभोजनम् ॥

जीवच्छात्राः समासाद्य मोहादत्यन्तसोक्षुपाः ।

आत्मानं पूरयन्त्युच्चैस्ते न जानन्ति चायतिम् ॥

ततश्च तदिपाकेन यदज्ञानं सुदारुणम् ।

अनभियहमिथ्यात्वसन्निपातः स कीर्तितः ॥

ततोऽमी जन्तवस्तेन मिथ्याज्ञानमयेन महातमोरूपेण भाव-
सन्निपातेन सन्निपन्नाः सन्तः काष्ठवन्नष्टचेतना भवन्त्येकेन्द्रियाव-
स्थायाः । अथक्प्रघोषतया घरघरायन्ते द्वीन्द्रियदशायाः । इतश्चेतस्य
लोलन्ते बीन्द्रियत्वावसरे । झणझणायन्ते च चतुरिन्द्रियरूपतया ।
अर्दवितर्दकं चेष्टन्ते असंज्ञिपष्टेन्द्रियाकारेण । आस्रजालं झगझगा-
यन्ते गर्भजपष्टेन्द्रियाकारधारितया । निहङ्गगल्लका इव वर्तन्ते
अपर्याप्तकावस्थासु । आविर्भूतजिह्वाकण्डका इव विसंस्तुला दृश्यन्ते
विविधदुःखविधुरतया । बाध्यन्ते तीव्रतापेन गरकेषु । पीड्यन्ते
तेष्वेव शीतार्तिवेदनतया । न चेतयन्ति किञ्चिद् भूतपशुभावमापन्नाः ।
मुञ्जमुञ्जमुञ्चन्ति सन्धमलुब्धभावाः । अवष्टभ्यन्ते महामोहनिद्रया
देवावस्थायाः । नष्टधर्मसंज्ञा जायन्ते सर्वावस्थासु ।

तदेवं भद्र जीवानां कर्मभोग्ननिर्मितः ।

मिथ्याज्ञानतमोरूपः सन्निपातः सुदारुणः ॥

येषां पुनर्जन्तूनां नारकतिर्यङ्गरामरभवेषु विवर्तमानानाम-
कल्याणभाजनतया संजातो मनसि सर्वज्ञशासनविपरीतोऽभि-
निवेशः तदग्रेण धैर्यहीनो रागद्वेषमोहकलुषितः परमात्मा प्रति-
पन्न एकान्तनित्यः सणिको वा सर्वगतो वा पञ्चभूतात्मको वा
श्यामाकतण्डुलादिरूपो वा आत्मा अङ्गीकृताः सृष्टिवादादयः कृतः
श्रेयतत्त्वानामपि विपर्यासः तेषां जन्तूनां तदभिगृहीतमिथ्यादग्न-
कर्मभोजनसामर्थ्यजनितमुन्माद इत्युच्यते । यतस्तेनोपप्लुतचित्तास्ते
प्रसपन्तीव सन्नार्गदूषणेन हसन्तीव तपोनिष्ठत्वेन नृत्यन्तीव यथेष्ट-

चेष्टाचारितोपदेशेन वल्लान्तीव नास्त्यात्मा नास्ति परलोको नास्ति
 पुण्यं नास्ति पापमित्यादि भाषमाणाः रुदन्तीव सर्वज्ञमतज्ञैर्निरा-
 क्रियमाणा गायन्ति च निजतर्कदण्डोलकान् घोषयन्तः । एवं च
 स्थिते ।

इति नर्तनदल्लानगानपरा हसनप्रविलापमरोदनकाः ।

ननु भद्र भवन्ति जिनेन्द्रमताद्विपरीतदृशो ग्रहरूपधराः ॥

अन्यच्च ।

सर्वेऽमी जन्तवः कर्मविषयेगेन चारिताः ।

विनष्टधर्मसंज्ञाश्च वर्तन्ते नात्र संशयः ॥

यच्चोक्तं मुनिनानेन यथायं मुनिपुङ्गवः ।

महुरुदैधके ग्रास्ते कृतगाढपरिश्रमः ॥

कृपापरीतचित्तेन मच्चिपातात्सुदारुणात् ।

मोचितोऽहं ततोऽनेन मुनिना निजभेषजैः ॥

घटमानमिदं भद्र घतोऽमी मुनिपुङ्गवाः ।

सिद्धान्तवैद्यकाकारे भवन्त्येव कृतश्रमाः ॥

ततः समस्तजन्तूनां संमारोदरचारिणाम् ।

प्रत्येकं सञ्चयन्त्येते स्वरूपं मुनिषत्तमाः ॥

ततश्च ।

कर्मभोजनजन्येन मच्चिपातेन पीडितम् ।

तं जीवलोकमासोक्य भवन्ति करुणापराः ॥

चिन्तायन्ति च ते धन्याः कष्टमेते वराककाः ।

संमारस्तेऽगमिर्मुक्ता भविष्यन्तेऽपि देहिनः ॥

एत एव सुसाधूनां निन्दाक्रोशनताडनम् ।

आचरन्तोऽपि न क्रोधकारणं भवजन्तवः ॥

तथाहि ।

ये कर्मसन्निपातेन वराका गाढपीडिताः ।

मिथ्यात्वोन्मादमंतप्ताः स्वपापविषघूर्णिताः ॥

सदा दुःखभराक्रान्ता नष्टसङ्गमचेतनाः ।

परायत्ताः प्रकुर्वन्ति निन्दाक्रोशनताडनम् ॥

तेषामुपरि कः कोपं विदधीत विचक्षणः ।

उते हि चारनिचेपं कुर्वन्ति न क्षपापराः ॥

किं च ।

न केवलं क्षपास्थानं कर्मवेष्टितजन्तवः ।

विवेकिनां भवोद्देगकारणं च भवन्ति ते ॥

तथाहि ।

एतानेवंविधान् दृष्ट्वा जीवान् संसारचारिणः ।

उन्मत्तमत्तसङ्काशान् भावतः सन्निपन्नकान् ॥

क्षत्रे मनुष्यभावेऽपि जिनेन्द्रमतवेदकः ।

सकर्णकोऽच को नाम रम्येत भवचारके ॥

ततोऽयं गुहणा भद्रं करुणादत्तचेतसा ।

स्वकर्मसन्निपातातो बोधितो मुनिपुङ्गवः ॥

स एव हि महावैद्यो येनायं कावमग्निभः ।

माधुः स्वस्थीकृतो भद्रं वचनामृतभेषजैः ॥

यस्योक्तं ।

ततो मे ह्यचसंसर्गादुन्मादोऽप्यभवत्तदा ।

सोऽप्यनेन महायन्त्रादपनीतो महात्मना ॥

तदेवं वोढुं । यदुत

आभिषिक्तमिच्छात्वे विधायावुधबोधनम् ।

महाघस्मरकाकारे नाशिते गुरुणास्य भोः ॥

ततस्तीर्थिकसम्पर्काज्जातमुन्मादसन्निभम् ।

आभिषिक्तमिच्छात्वं गुरुणा तदपि क्षतम् ॥

ततश्चट्टमठाकारेः सम्यग्भावस्थितस्य भोः ।

सर्वेः संसारविस्तारो गुरुणास्य प्रकाशितः ॥

दृष्टास्ततोऽमुना जीवाश्च ह्येव पुरोदिताः ।

उन्मत्ताः सन्निपातार्ताः कर्मभोजनदोषतः ॥

गाढं दुःखभराक्रान्तान् कूजतो घूर्णमानकान् ।

प्रलापिनस्य तान् दृष्ट्वा जातमस्य महाभयम् ॥

ततोऽभिहितो निजगुरुरनेन मुनिना । यदुत

चतुर्गतिकसंसारे त्वयामी दर्शिताः स्फुटम् ।

ममोदेगकरा नाथ दुःखिताः सर्वजन्तवः ॥

गुरुणोक्तं ।

यादृशा दुःखमन्दोद्वेगस्तास्ताणविवर्जिताः ।

दृग्गन्तेऽमी तथा पूर्वमभ्यद्भ्य भवानपि ॥

विद्यते च तवाद्यापि कर्माजीर्णं शरीरके ।

विधेहि त्वमतस्तस्य जरणार्थं मम क्रियाम् ॥

अथ त्वं मामिक्तामेनां सत्क्रियां न करिष्यसि ।

ततो भूयोऽपि संसारे दुःखदुस्तो भविष्यसि ॥

ततः श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं प्रमन्या पारमेश्वरी ।

गृहीतानेन मुनिना सत्क्रिया च प्रसूयिता ॥

तत्कर्मभोजनाजीर्णं जरयन्नेष तिष्ठति ।

मुनिनेदं ममाख्यातं भद्रं वैराग्यकारणम् ॥

किं च ।

न केवलमयं साधुरन्नाजीर्णं वाधितः ।

वयं च वाधितास्तेन संसारे घनवाहन ॥

ततः संप्राप्य मानुषमावयोरपि बुध्यते ।

दीक्षाविधानतः कर्तुं कर्माङ्गाजीर्णशोधनम् ॥

अहं तु पापभारेण भूरिणाच्छादितस्तदा ।

आकलङ्को वचो मोहादवाजीर्णमौदृगम् ॥

अथैवं भाषमाणोऽसौ मया सार्धमुदारधीः ।

अकलङ्को गतः साधोः पद्ममण्डपमग्निधौ ॥

ततः प्रणम्य तं साधुं श्रुत्वा तद्गुणदेशनाम् ।

प्रस्तावे प्रनितः सोऽपि तेन वैराग्यकारणम् ॥

मुनिराह ममाख्यातं स्मरिष्येकं कथानकम् ।

तदेव गम्य संजातं भद्रं वैराग्यकारणम् ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

पक्ष्मते नाथ संपद्यं तदा वैराग्यकारणम् ।

तदेवानुपपद्यं एता कथ्यतां मे कथानकम् ॥

मुनिमोक्तं । आकर्ण्य ।

वसन्तपुरवास्तव्यास्यत्वारः प्रीतिभिर्भराः ।

मार्थवाहसुताः केचित्परस्परवयस्यकाः ॥

अनेकावर्तसत्त्वौघभयकोटिसमाकुलम् ।

सङ्घयित्वा समुद्रं ते रत्नद्वीपे परागताः ॥

चारुर्योग्यो हितज्ञश्च मूढश्चेति यथाक्रमम् ।

तेषां नामानि जानीहि यथार्थानि नरोत्तम ॥

इतश्च ।

सर्वेषां रत्नराश्रीनामाकरस्तदुदाहृतम् ।

रत्नद्वीपं विना पुण्यैर्दुव्यापमतिसुन्दरम् ॥

किं तु ।

तच्चापि न विमोपायं प्राप्यन्ते रत्नराश्रयः ।

को हि हस्तं विना भुङ्क्ते पुरोवर्त्यपि भोजनम् ॥

एवं च स्थिते ।

स चारुस्तत्र तद्वीपे श्रेष्ठाकांशाविवर्जितः ।

रत्नध्वजवाणिज्यं कुरुते श्रद्धमानसः ॥

आवर्जयति तप्तोकास्त्रानोपायैर्विचक्षणः ।

विधत्ते रत्नराश्रीनां सञ्चयं च दिने दिने ॥

तथा च वर्तमानस्य तस्य निश्चितचेतसः ।

अकालहीनं बोद्धित्यं रत्नपूगेन पूरितम् ॥

जानाति च स रत्नानां गुणदोषपरीक्षणम् ।

विधातुं न च तस्यास्ति काननादौ कुद्वहलम् ॥

ततः स चारुज्ञानेन सदाचारपरायणः ।

तत्र दीपे गतो भद्र संजातः स्वार्थसाधकः ॥
 योग्योऽपि कुरुते किञ्चिदाणिव्यं रत्नकाम्यया ।
 केवलं विद्यते तस्य कौतुकं काननादिषु ॥
 जानीते सोऽपि रत्नानां गुणदोषविचारणम् ।
 कर्तुं कुतूहलेनोच्चैः केवलं द्विषते बलात् ॥

ततश्च ।

आरामकाननोद्यानसरोवरदिदृष्टया ।
 भ्रमतोऽहर्निशं तस्य दृष्ट्या गच्छन्ति वासराः ॥
 कचिदेव भयाच्चारोराजवेष्टिषमानकम् ।
 अनादरेण कुरुते च रत्नानामुपार्जनम् ॥
 तथापि मिलितान्यस्य भद्र कालेन भूयसा ।
 तथाविधानि धोग्यस्य माणिक्यानि कियन्त्यपि ॥

केवलं ।

विशिष्टरत्नसम्भारं नादत्तेऽसौ कुतूहली ।
 रत्नदीपेऽपि संप्राप्तः स्तोकेन बद्धं हारयेत् ॥
 हितशत्रु न जानीते स्वयं रत्नपरीक्षणम् ।
 कर्तुं परोपदेशान्तु केवलं लक्षयत्यगौ ॥
 विशारारामचिदादिदर्शने च महत्तमम् ।
 कुतूहलं हितशत्रु रत्नवाणिज्यबाधकम् ॥
 ततोऽगौ रत्नवाणिज्यं न करोति प्रमादतः ।
 कुर्वन्त्यपि च मूर्खतादूर्मलोकेन वध्यते ॥
 पतस्रिकिचिकायन्ते शत्रुकायकपर्दकाः ।

ततस्तद्वद्वह्णोद्युक्तो धूर्तलोकेन वक्षितः ॥
 रत्नद्वीपेऽपि संप्राप्तः संजायेताहृतार्थकः ॥
 मूढस्तु न विजानीते स्वयं रत्नपरीक्षणम् ।
 कर्तुं नापि परेणोक्तं मोहादेव प्रपद्यते ॥
 पद्मखण्डवनोद्यानचित्रदेवकुलादिषु ।
 तथास्य भद्र मूढस्य विद्यतेऽत्यन्तकौतुकम् ॥

ततश्च ।

स देष्टि सत्यरत्नानि हिण्डते काननादिषु ।
 गृह्णाति धूर्तहस्ताश्च ग्रह्णंकाचकपर्दकान् ॥
 अथ संभृतबोद्धित्यः स्वस्वामगमनेच्छया ।
 किं वर्तते मदीयानां मित्राणामिति चिन्तया ॥
 स चारुस्तस्य योग्यस्य तदा मूलमुपागतः ।
 उक्तं चाहं गमिष्यामि मित्र किं वर्तते तव ॥
 योग्यः प्राह न मेऽद्यापि बोद्धित्यं वत पूर्यते ।
 स्त्रोकान्येवार्जितानीह मया रत्नानि कानिचित् ॥
 चारुणाभिहितं मित्र किं पुनर्महदन्तरम् ।
 ततो योग्येन कथितं सर्वमात्मौयचेष्टितम् ॥
 चारुणोक्तं न युक्तं ते काननादिकुतूहलात् ।
 अनादानेन रत्नानामात्मवञ्चनमौदृशम् ॥
 जानीषे तात रत्नानां त्वमेषां सुखहेतुताम् ।
 तथाप्यनादरं कुर्वन्नात्मनो वैरिकायसे ॥
 चिरादपि न सन्तोषो भद्र ते काननादिषु ।

तद्वरं विहितः स्वार्थः स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खता ॥
प्राप्तोऽसि रत्नदीपे त्वं रत्नोपार्जनकाम्यया ।
अकुर्वन्नर्जनं तेषामात्मानः किं न लज्जसे ॥
अतो मदचनान्मुञ्च काननादिकुट्टहलम् ।
कुर्व भद्र सुरत्नानां सततं समुपार्जनम् ॥
अन्यथाहं गमिष्यामि संपन्नं मे प्रयोजनम् ।
एवं विचेष्टमानस्त्वं स्वार्थभ्रष्टो भविष्यसि ॥
ततश्चेदं वचश्चारोः श्रुत्वा योग्यः स्त्रमानसे ।
अत्यन्तलज्जितः स्वेन चेष्टितेन प्रभाषितः ॥
न गन्तव्यं त्वया तावन्महाभाग करोम्यहम् ।
यदादिगमिषि तत्सर्वं किं कर्तव्यं ममापरम् ॥
ततो विमुच्य तत्सर्वं काननादिकुट्टहलम् ।
स रत्नोपार्जने लभ्यो योग्यो वाक्येन धीमतः ॥
अथ चाहर्गतो मूलं हितज्ञस्य ततः परम् ।
सोऽप्युक्तोऽहं गमिष्यामि मित्रं किं वर्तते तव ॥
ततश्चारोर्हितज्ञेन दर्शितं यदुपार्जितम् ।
ससंभ्रमेण सधृषा तत्कायप्रकलादिकम् ॥
अत्यन्तस्नेहसारेण कथितं चात्मचेष्टितम् ।
ततश्चारुः रूपोपेतो हितज्ञं प्रत्यभाषत ॥
वयस्य वञ्चितोऽसि त्वं धूर्तलोकेन पापिना ।
मुग्धस्त्वं हि न जानीषे कर्तुं रत्नपरीक्षणम् ॥

रत्नोपाजर्जनवेषेण रत्नदीपमुपेयुषः ।
 न युज्यते च ते कर्तुं काननादिकुट्टहलम् ॥
 तदाकर्णं वक्ष्यारोर्हितज्ञेन विचिन्तितम् ।
 अहो वत्सलता चारोरहो वचनकौशलम् ॥
 जानात्ययं महाभागः सर्वं यन्मे हिताहितम् ।
 तदेनमेव पृच्छामि यत्कर्तव्यं मयाधूना ॥
 ततः प्रोक्तो हितज्ञेन स चारुर्मिचवत्सलः ।
 नाधुनाहं करिष्यामि काननादिकुट्टहलम् ॥
 रत्नानां गुणदोषाश्च निवेद्यन्तां त्वयाधुना ।
 काचादिपरिहारेण येन तान्यहमाददे ॥
 ततस्त्वदुपदेशेन भूत्वा बोद्धित्यमञ्जसा ।
 त्वया सार्धं गमिष्यामि प्रतीचस्त्र नरोत्तम ॥
 चारुणा चिन्तितं योग्यो यथा जातो यथार्थकः ।
 हितज्ञोऽपि तथा नूनं गुणनिष्पन्नगामकः ॥
 ततो निवेदितास्तेन सर्वे रत्नगुणागुणाः ।
 आहितश्च प्रयत्नेन हितज्ञस्तदुपाजर्जनम् ॥
 ततश्चारूपदेशेन हित्वा सर्वं कुट्टहलम् ।
 काचादिपरिहारेण कुर्वन् सद्रव्यसङ्ग्रहम् ॥
 ततः प्रभृति संजातो हितज्ञोऽपि विचक्षणः ।
 स्वयं परीचकस्तेषां रत्नानामर्जने रतः ॥
 अथ चारुर्गतः पार्श्वं तस्य भूढस्य सादरम् ।
 सोऽप्युक्तोऽहं व्रजिष्यामि मित्रं किं वर्तते तव ॥

मूढः प्राह वयस्य त्वं किं गतेन करिष्यसि ।
 रमणीयमिदं दौषं किं न पश्यसि सर्वतः ॥
 पद्मखण्डगृहोद्यानसरोवरविभूषितम् ।
 विहारारामपुष्पाढ्यं वनराजिविराजितम् ॥
 तदेव सुचिरं तावन्मानयित्वा परं सुखम् ।
 पथात्स्वस्थानगमनं करिष्यामो यथेच्छया ॥
 मृतं मयापि बोद्धित्यं रत्नानां मित्रं वर्तते ।
 ततस्तद्दर्शितं तेन चारोर्बोद्धित्यमञ्जसा ॥
 अथाक्षगङ्गकोन्मिश्रकाचखण्डादिपूरितम् ।
 तद्दृष्ट्वा चिन्तयत्येवं स चारुद्वारचेतनः ॥
 अहो वराको मूढोऽयं मूढ एव न संग्रहः ।
 यस्तः कुतूहलेनोच्चैर्धूर्तलोकेन वक्षितः ॥
 तथापि शिष्यामीमं यद्येव विनिवर्तते ।
 एवं विचिन्त्य तेनोक्तं चारुणा बुद्धिचारुणा ॥
 न शुक्रं कौतुकं कर्तुमत्र मित्रं वनादिषु ।
 आत्मवचनमेतद्वि रत्नवाणिज्यबाधकम् ॥
 वक्षितश्च दूढं मित्रं धूर्तलोकेन पापिनः ।
 अरत्नानि गृहोत्तानि रत्नबुद्ध्या यतन्त्रया ॥
 इदं कचवरं भवे तच्छीघ्रं संपरित्यज ।
 सुरदानि गृहाण त्वं तेषामेतच्च लक्षणम् ॥
 ततो यावत्किन्नाचष्टे न चारु रत्नलक्षणम् ।
 तावदुत्तेजितो मूढत्वं प्रतीदन्भाषत ॥

नाहं यास्यामि गच्छ त्वं प्रवृत्तो यत्र कुत्रचित् ।
 वयस्य एवमेव त्वं यस्त्वमेवं प्रभापसे ॥
 निराकरोषि त्वं तावदेकमुत्कलधारिताम् ।
 द्वितीयं मामकं रत्नसञ्चयं दूषयस्यलम् ॥
 प्रभास्वराणि यद्येवं रत्नाणि न भवन्ति ते ।
 पर्याप्तमपरैस्तात तावकैर्मम रत्नकैः ॥
 ततश्चारुः पुनर्यावद्भाषणे स्फुरिताधरः ।
 प्रवृत्तस्तावदितरस्तं प्रतीदमवोचत ॥
 कृतं कृतं ममानेन तावकीनेन मित्रक ।
 शिष्येण निजस्यामं गच्छ शीघ्रं निराकुलः ॥
 तदाकर्णं निजे चित्ते चारुणा परिचिन्तितम् ।
 नैवास्य शिष्यं कर्तुं मूढस्य वत पार्यते ॥

इतश्च ।

उपदेशं सदा तस्य चारोः कुर्वाणयोर्मुदा ।
 ते भूते रत्नबोद्धित्ये तयोर्थोग्रहितज्ञयोः ॥
 ततश्चारुः परित्यज्य तं मूढं कृतनिश्चयः ।
 शार्धं योग्रहितज्ञाभ्यां गतः स्वस्थानमुच्चकैः ॥
 रत्नानां विनियोगं च कुर्वाणास्तत्र ते त्रयः ।
 अनन्तामन्दसन्दोहपूरिताः सुखमाश्रते ॥
 मूढस्त दुःखदारिद्र्यभाजनं समजायत ।
 निष्काशितस्ततो द्वीपात् केनचित्कुट्टभृशुजा ॥
 प्रक्षिप्तः सागरे घोरे यादोभिः परिपूरिते ।

अदृष्टतलपर्यन्ते दुरन्तावर्तभीषणे ॥

तदिदं ते मयाख्यातं स्मुरिप्रोक्तं कथानकम् ।

यत्तदा मम संजातं भद्र वैराग्यकारणम् ॥

ततो गृहीतभावार्थः प्रोत्फुल्लमुखपद्मजः ।

सोऽकलङ्को मुनिं गत्वा प्रवृत्तोऽन्यमुनिं प्रति ॥

मयोक्तं ।

आख्याहि मित्र भावार्थे पृष्टे वैराग्यकारणम् ।

असंबद्धं किमाख्यातं मुनिनेदं कथानकम् ॥

अकलङ्केनोक्तं । भद्र घनवाहन नेदमसंबद्धमुदाहरणं । आकर्ण्य
त्वमस्य भावार्थं । मयोक्तं । एष दत्तावधानोऽस्मि । अकलङ्केनोक्तं ।
वसन्तपुरस्थानीयोऽचासां व्यवहारिको जीवराशिः । वाणिजकाः पुन-
र्ययार्थनामानस्ततो निर्गतास्तुर्विधा जीवाः । समुद्रः पुनरपि जन्म-
जरामरणसलिलो मिथ्यादर्शनाविरतिगम्भीरो महाभीषणकषाय-
पातालः सुदुर्लभमहामोहावर्तरौद्रो विचित्रदुःखौघदुष्टजलचर-
पूरितो रागद्वेषजवनपवनविद्योभितः संयोगवियोगवीचीनिचयचटुलः
प्रबलमनोरथवेलाकुलोऽनवलोकितपरापरपारः संसारविस्तारो
विज्ञेयः । रत्नदीपस्थानीयोऽयं मनुष्यभवो मन्तव्यः । कानमादि-
कुलहलं तु विषयाभिलाषो द्रष्टव्यः । अक्षयक्षकपदं कषाचक्षक-
लादिकक्षाः सर्वज्ञप्रणीतधर्मविपरीताः कुधर्मा बोद्धव्याः । धूर्तलोकः
कुतूहलवर्गो ज्ञातव्यः । बोधित्यस्थानीयानि पुनरपि जीवस्वरूपाणि
वर्तन्ते । स्वस्थानगमनं मोक्षावाप्तिर्मन्तव्या आत्मलाभरूपत्वात्तस्याः ।
यस्तु मूढस्योपरि क्रुद्धो नरेन्द्रः स स्वकर्मपरिणामो विज्ञेयः ।

समुद्रमध्यप्रचेपस्तु मूढस्थानन्तभवभ्रमणं द्रष्टव्यमिति । एवं च
स्थिते भो भो घनवाहम्

सर्वः कथानकस्यास्य भावार्थः सुपरिस्फुटः ।

तथापि ते प्रबोधाय विशेषेणाभिधीयते ॥

तत्र यथा तेन चारुणा निर्गत्य वसन्तपुरास्त्रद्वयित्वा समुद्रं
समासाद्य रत्नद्वीपं विज्ञातः कृचिमाकृचिमरत्नविशेषः न कृतं
काननादिषु कौतुकं लक्षिता धूर्तलोकाः न गृहीतानि कृचिम-
रत्नानि कृतं विशिष्टरत्नग्रहणवाणिज्यं उपात्तः सुन्दररत्ननिचयः
आवर्जिता विशिष्टलोकाः पूरितं बोद्धित्यं संजातः स्वार्थसाधक
इति तथा भद्र भयतया सुन्दरतमा जीवा निष्कम्भासांध्यवहारिक-
जीवराशेरतीत्यानन्तं संसारविस्तारं संप्राप्य मनुष्यभावं लघुकर्मतया
विजानन्ति हेतोपादेयविभागं । चिन्तयन्ति च ते । यथातिदुर्लभ-
मिदं मानुष्यमाकरो भावरत्नानां कारणं निर्वाणसुखस्य संप्राप्त-
मिदमधुनास्त्राभिः समारूढा वयं महत्तरां कोटिं तस्य युक्तोऽस्माक-
मधुना विषादपि विषमतरविपाकेषु विषयधनादिषु प्रतिबन्धः ।
समासादयन्ति च ते सर्वज्ञोपज्ञं धर्ममार्गं । ततो न विप्रलभ्यन्ते
कुतौर्थिकैः । न प्रवर्तन्ते कुधर्मग्रहणे । कुर्वन्ति माधुधर्माङ्गीकरणलक्षणं
वाणिज्यं । गृह्णन्ति चान्निमार्दवार्जवमुक्तिपःसंयमसत्यशौचाकिञ्च-
नत्वब्रह्मचर्यमनोपप्रशमादिकं प्रतिक्षणं गुणरत्ननिचयं । आवर्जयन्ति
सद्गुरुमाधुमाधर्मिकजनं । पूरयन्ति सद्गुणानामात्मानं । संजायन्ते
स्वकार्यनिष्पादका इति ।

यथा च योग्येन तत्र रत्नद्वीपे विज्ञातं गुणदोषविचारणं

कृतं किञ्चित्तद्व्यहणार्थं वालिञ्जं केवलं संजातमस्य कागनादिदर्शन-
व्यसनं तत्परायत्तेन गमितोऽनर्थको वज्रः कालो मौलितानि
कालेन भूयसा कियन्त्यपि रत्नकानि न विहितो विशिष्टरत्नसंचय
इति तथा भद्रं धनवाहनं भव्यतया सुन्दरतरा जीवाः संप्राप्य मनुष्य-
जन्म लघुकर्मतया जानन्ति गुणागुणपरीक्षणं कुर्वन्ति सर्वज्ञदर्शन-
मवाप्य आवकोचितं कियदपि बहुष्यहणवालिञ्जं केवलं दुर्जय-
त्वेन लोभस्य चटुलतथेन्द्रियग्रामस्य संजायते तेषां धनविषयादिषु
ममत्वव्यसनं तत्परायत्ताश्च ते गमयन्ति निरर्थकं भूयांसं कालं
तथापि मौलयन्ति ते भूयसा कालेन आवकधर्मोचितानि
कियन्त्यपि गुणरत्नकानि न विदधति साधुधर्मसाध्यं विशिष्टगुण-
रत्नसञ्चयमिति ।

यथा च तेन हितज्ञेन प्राप्तेनापि रत्नदौषे विज्ञातं स्वयं
रत्नपरीक्षणं धारिता परोपदेशयोग्यता कृतं विहारारामादिषु
महत्तरं कौतुकं न विहितं सुरत्नग्रहणं न लक्षितास्ते वक्षका
धूतलोकाः गृहीतानि चिकिचिकायमानानि काचग्रकलादीनि
जनिता तेषु सुन्दराणीति बुद्धिः वक्षितयारूपदेशात्पूर्वमात्मेति
तथा भद्रं धनवाहनं भव्यतया सुन्दरा जीवाः समासाद्य मनुष्यभावं
मनागगुरुकर्मतया न विजानन्ति स्वयं कर्तुं धर्मगुणदोषपरीक्षणं
धारयन्ति परोपदेशयोग्यतां कुर्वन्ति विषयधनादिषु महत्तरं
प्रतिबन्धं न विदधति सर्वज्ञप्रणीतमद्वैतमोक्षार्जनं न लक्षयन्ति
कुतोर्यिकवक्ष्यतां गृह्णन्ति प्रणमदयादमादिमाररक्षितानि दम्भ-
प्रधानतया बहिर्द्विकिचिकायमानाश्चिमररत्नतुङ्गानि कुधर्मानुष्ठा-

नानि जनयन्ति तेषु सुन्दराणीति बुद्धिं वञ्चयन्ति च महुरूपदे-
शात्पूर्वमात्मानमिति ।

यथा च तेन मूढेन रत्नदीपगतेनापि न विहितं स्वयं रत्न-
गुणदोषपरीक्षणं नापि प्रतिपन्नं परोपदेशेन अनुशीलितं वनदेव-
कुलादिगोचरमत्यन्तकौतुकं विदिष्टानि सत्त्वरत्नानि गृहीतानि
काचशकलादीनि कृतकेषु सद्गत्वाभिनिवेशः मोषितो धूर्तलोकेन
वञ्चितो नितान्तमात्मेति तथा भद्र घनवाहन लब्धापि मनुष्य-
भवमभ्यतया दूरभ्यतया वातिक्लिष्टतमा जीवाः गुरुतरकर्म-
भराक्रान्ततया न विन्दत्येव स्वयं कर्तुं धर्मगुणदोषपरीक्षणं नापि
प्रतिपद्यन्ते परोपदेशेन अनुशीलयन्ति विषयधनादिषु गाढलौल्यं
विदिषन्ति प्रशमदयादीनि सद्गुतानुष्ठानानि गृह्णन्ति धर्मबुद्ध्या
ज्ञानसौमयागादीनि जीवघातोपमर्दकारौणि कदनुष्ठानानि
कुर्वन्ति तेषु तत्त्वाभिनिवेशं मोषयन्ति कुतूहलैः तदेवं वञ्चयन्ति
ते नितान्तमात्मानमिति ।

यथा च स चारुः पूरयित्वा बोद्धित्यं कृतकृत्यः स्वयं गन्तुकामः
स्वस्थाने योग्यं प्रत्याह यथाहं गमिष्यामि मित्र किं वर्तते तवेति
योग्येनोक्तं न पूर्यते ममाद्यापि बोद्धित्यं स्तोकाभ्येव मयोपार्जितानि
रत्नानि चारुणोक्तं किं पुनरत्र कारणं ततो योग्येन कथितं
तदुपार्जनविघ्नभूतमात्मानः काननादिकुतूहलं तथा भद्र घनवाहन
चारुतुल्या भगवन्तो मुनयो मृत्वात्मानं तपःसंयमप्रशमसन्तोषज्ञान-
दर्शनादीनां भावरत्नानां निष्ठितार्थाः स्वयं जिगमिषवो मोक्ष-
क्षक्षणे स्वस्थाने योग्यरूपाणां देशविरतानां मोक्षगमनार्थमामन्त्रण-

मिव कुर्वाणाः कुर्वन्ति धर्मदेशनां ते तु निवेदयन्त्यात्मनः
 स्लोकगुणत्वं ततः साधवो ब्रुवते भो भद्रा मनुष्यभावे स्वाधीनं
 सर्वेषां सद्गुणार्जनं तत्किं न संपूर्णगुणा जाता यूयं यथा वयं ततः
 कथयन्ति देशविरताः संपूर्णगुणोपार्जनविघ्नभूतमात्मनो धनविष-
 यादिषु ममत्वव्यसनं ततो यथा चारुणा योग्यं प्रत्युक्तं यथा
 भद्रं न युक्तं ते प्राप्तस्य रत्नद्वीपे काननादिकुतूहलं कर्तुं वञ्चन-
 मिदमात्मनो महाविघ्नः सुररत्नग्रहणस्य जानासि च त्वं सुरद्वानां
 सुखहेतुतां तथाप्यनादरमेवं तेषु कुर्वाणः किमात्मनो वैरिकायसे
 न च चिरेणापि ते कौतुकपरिपूर्तिस्तद्वरं स्वार्थं यतितमितरथा
 निरर्थकं रत्नद्वीपागमनं ततो भद्रं सुखं वनादिकौतुकं कुरु मयि
 सन्निहिते सुरद्वोपार्जनमन्यथा स्वार्थभ्रष्टो भविष्यसि ततोऽत्यन्त-
 क्षब्धितो योग्यः प्रतिपक्षं चारुवचनमनुष्ठितं विधानेन संजातः
 सुरद्वानां बोद्धित्यभरणेन स्वार्थसाधक इति तथा भद्रं घनवाहन
 सुनयोऽपि देशविरतानेवमाचक्षते । यथा भो भद्रा न युक्तं युष्मा-
 दृशमवाप्ते मनुष्यभावे जानतां जिनवचनामृतरसं लक्षयतां भवनै-
 गुंक्षमाकलयतां कायकक्षिसमलाविलतां वेदयतां यौवनस्य सन्ध्या-
 भरागभङ्गुरतां पश्यतां जीवितस्य घर्मोपतप्तप्रभुनिगलचक्षलतां
 भावयतां स्रजनवर्गस्नेहादेरचिरद्युतिविलसितदृष्टनष्टतां कर्तुमीदृशं
 धनविषयादिममत्वव्यसनं वञ्चनमिदमात्मनो महान्तरायो जानादि-
 साधमस्य । जानन्ति च भद्राः । यथा परिणामदाहणा विषयाः कारणं
 चित्तविश्रवानां तरलद्वया योयितोऽभूमिः सद्भावसुष्ठानां हेतुभूत-
 मार्तरौद्रशामानां सुगतिमार्गप्रदीपो ज्ञानं जनकं मानसाक्षादानां

कुयोनिगतांतिपातहस्तावलम्बो दर्शनं सम्पादनमनन्तमनःप्रमोदानां
 सुचेनाचेपमोक्षनिक्षेपणं चारित्र्यं समर्पकं निरन्तरचित्तोत्सवानां
 अनादिजीववस्त्रमलचालनमल्लिलं तपो दायकं निःमङ्गादिसन्दोहा-
 नामनागतकर्मकचरनिवारकः संयमो भावको भवभ्रमणभया-
 भावितभूरिभावहर्षाणां । तदेवमपि जानतां भवतां 'भो भद्राः
 केयमविद्या कोऽयं मोहः केयमात्मवञ्चनता केयमात्मवैरिकता येन
 यूयं गृह्यथ विषयेषु मुह्यथ कलत्रेषु लुभ्यथ धनेषु स्निह्यथ स्वजनेषु
 हृष्यथ यौवनेषु तुष्यथ निजरूपेषु पुष्यथ प्रियमङ्गलेषु रुष्यथ
 हितोपदेशेषु दुष्यथ गुणेषु नश्यथ सन्मार्गात्सत्त्वयस्मादृशेषु सहायेषु
 प्रीयथ सांसारिकसुखेषु न पुनर्युयमभ्यस्यथ ज्ञानं नानुशीलयथ
 दर्शनं नानुतिष्ठथ चारित्र्यं नाचरथ तपः न कुरुथ संयमं न संपा-
 द्यथ सद्गुणसम्भारभाजनमात्मानमिति । एवं च तिष्ठतां भवतां
 भो भद्रा निरर्थकोऽयं मनुष्यभवो निष्फलमस्मादृशसन्निधानं
 निष्प्रयोजनो भवतां परिज्ञानाभिमानोऽकिञ्चित्करमिव भगवद्दर्श-
 नाभादनं । एवं हि स्वार्थभ्रंशः परमविशिष्यते । स च भवतामञ्जल-
 मालक्षयति । न पुनश्चिरादपि विषयादिषु सन्तोषः । तन्न
 युक्तमेवमासितुं भवादृशां । अतो मुञ्चत विषयप्रतिबन्धं परिहरत
 स्वजनस्नेहादिकं विरहयत धनभवनममलव्यसनं परित्यजत निःश्रेयं
 सांसारिकमलजाम्बालं गृह्णीत भागवतीं भावदीपां विधत्त संज्ञा-
 नादिगुणगणसञ्चयं पूरयत तेनात्मानं भवत स्वार्थसाधका याव-
 त्सन्निहिता भवतां वयं । अन्यथास्मादुपदेशाभावे सद्बुद्धिविकला
 यूयं स्वार्थभ्रष्टा एव सर्वया भविष्येति । तदिदं भगवतां सन्तु-

नीनामुपदेशवचनामृतमुपालम्भगर्भमुपलभ्यते । योग्यकल्पा देशवि-
रता नितरां लज्जन्ते स्वचरितेन न ददति वष्टोन्नराणि न कुर्वन्ति
मनोदुष्प्रणिधानं किं तर्हि प्रतिपद्यन्ते हितमिति तत्साधुवचनं
आचरन्ति यथोक्तविधानेन स्वीकुर्वन्ति पारनेश्वरं महाव्रतं तिष्ठन्ति
पूरयन्तो गुणरत्नैरात्मयानपाचमिति ।

यथा च स चार्हगतो हितज्ञाभ्यर्णे विहितं स्वस्थानगमनायं
तदामन्त्रणं ततो दर्शितं तस्मै हितज्ञेन स्वयमुपार्जितं तत्काचग्र-
कलादिकं निवेदितं काननादिकौतुकसारमात्मचेष्टितं तथा भद्र
घनवाहन भद्रकेभ्यो भव्यमिथ्यादृष्टिभ्यः संपूर्णगुणाः सुसाधवो
यद्वच सद्धर्मकथनायाभिमुखीभवन्ति तच्चाक्षणा हितज्ञसमीपगमन-
मभिधीयते । ततः कुर्वन्ति ते साधवस्तेषां भद्रकभव्यमिथ्या-
दृष्टीनां धर्मदेशनया मोक्षगमनं प्रत्यामन्त्रणं । तेऽपि च तेभ्यो
दर्शयन्ति यथा वयमपि कुर्म एव धर्मं यतोऽनुतिष्ठामो नित्यस्नानं
जुहुमोऽग्निहोत्रं दहामस्तिलसमिधः प्रयच्छामो गोभूमिहिरण्य-
दीनि कारयामो वापौकूपतडागप्रभृतीनि परिणयामः कन्यका
इत्यादिकं काचग्रकलादिदर्शनं । अन्यच्च । ते सुसाधुभ्यो निवे-
दयन्ति यथा भो भट्टारकाः सुखेन वयमासाहे यतो भक्षयामो
मांसं पिबामो मद्यं आस्वादयामो विचित्रं सुरसं भोजनं रमयामो
वरस्त्रियः परिदध्मः सुकुमारोज्ज्वलवसनानि मानयामः पञ्चसुगन्धि-
कोन्मिश्रं ताम्बूलं विलसामो विविधमाल्यविलेपनैः मीलयामो
धननिचयं विचरामो यथेष्टचेष्टया न सहामो रिपुगन्धं उल्लास-
यामो निजक्रीतिं दर्शयामः स्वस्य देवरूपतां अनुभवामो मनुष्य-

भवमारमित्यादि । तदिदं काननादिकौतुकधारमात्मचेष्टितकथनं ।
ततो यथा तेन चारुणा कृपापरिगतहृदयेन हितज्ञं प्रत्यभिहितं
यदुत वयस्य वक्षितोऽसि त्वं पापिना धूर्तलोकेन सुगधतया न
जानीषे विधातुं रत्नगुणदोषपरीक्षां अन्यच्च न युक्तं तव
कर्तुं रत्नद्वीपमागतस्य काननादिकुत्सहस्रं विप्रलम्बस्त्वैष परमार्थेन
ततो हितज्ञेन निश्चित्य तदौघद्वन्द्वसत्तां लक्षितः परिज्ञानातिरेकः
ततो निवर्तितं काननादिकौतुकं पृष्टस्य स चारु रत्नलक्षणं दर्शितः
श्रित्यभावः चारुरपि रञ्जितस्तद्गुणैः निवेदितं रत्नलक्षणं यादित-
स्तदुपार्जनोपायं हितज्ञश्चारुणा संजातो विचक्षणः परीक्षको रत्नानां
ततः परिहृत्य कृचिमरत्नानि संपन्नः सत्यरत्नग्रहणोद्यत इति तथा
भद्र घनवाहन सन्मुनयोऽपि करुणापरिगतमानसास्त्वानेवं वदन्तो
भद्रकभयमिच्छादृष्टीनित्यमाचक्षते । यदुत भो भद्राः सत्यं धर्म-
शीला यूयं कुक्ष्य धर्ममात्मबुद्ध्या केवलं सुगधतया न जानीथ
तद्विशेषं । वक्षिता यूयं कुधर्मशास्त्रकारेः । न खलु हिंसकमापि
धर्मसाधनानि भवन्ति । सर्वभूतदयाप्रधानो हि भगवान् विशुद्ध-
धर्मः । तदिरोधीनि च यागहोमादीनि । तच्च युक्तं धर्मबुद्ध्या
भवतामधर्मासेवनं । यत्पुनर्भूय यूयं यथा सुखेन वयं तिष्ठामो यतो
भक्षयामो मांसमित्यादि तदपि सुगधताविजृम्भितमेव भवतां ह्यस्य-
प्रायं विवेकिनां । यतः सचिह्निताश्रेयापाये काये वल्गुस्तु विविध-
रोगेषु त्वरागामिन्यां जरायां मनःशरीरमन्तापकारिषु राजाद्युप-
द्रवेषु याथावरे यौवने सर्वव्यसमकारिणीषु मम्यस्तु मनोदाहिनीष्ट-
वियोगे चित्तवैधुर्यकारिणि विप्रियसम्प्रयोगे सततमागामुक्ते गरणे

सर्वथाशुचिनिधाने शरीरे पुङ्ग्लपरिणाममाचनिःसारेषु विषयेषु
 असंख्यदुःखलक्षपरिपूरिते जगति वर्तमानानामसुमतां कौटुम्भं
 नाम सुखं । परमार्थतो दुःखेऽपि सुखविपर्यय एष भवतां । कर्म-
 जनितः खल्वेष विभ्रमः कारणमनन्तभवभ्रमणस्य । ततो भो भद्राः
 हृष्टेण प्राप्ते संतुष्यभवे सन्निहितायां धर्मसामर्थ्यां सत्यसादुपदेशे
 स्वाधीने गुणाधाने प्रकटे ज्ञानादिमोक्षमार्गे अमन्तानन्दरूपे जीवे
 तस्य स्वरूपलाभलक्षणे मोक्षे ज्ञानभङ्गास्तुष्टानमांशयन्ते तन्नाभे न
 युक्तं भवेतामौदृशमात्मवच्चनं कर्तुं । तदिदं सन्नुनिवचनमाकर्ण्य ते
 हितज्ञतुल्या भद्रकभव्यमिष्यादृष्टयो जीवा निश्चिन्वन्ति तेषां भग-
 वतां संन्नुनीनां वत्सलतां लक्षयन्ति परिज्ञानातिरेकं । ततो
 निवर्तयन्ति तदुपदेशेनावान्मभवांसनाविशेषाः सन्तो धनविषय-
 गृह्णप्रतिवन्धं पृच्छन्ति च विशेषतो मुनिजनं ते धर्ममार्गं दर्श-
 यन्ति शिष्यभावं रक्षयन्ति गुरुनपि विनयादिगुणैः । ततः प्रसन्न-
 चक्षुषा गुरुवस्त्रेभ्यो गृह्णस्यावस्थोचितं साधुदशाद्योग्यं च प्रतिपाद-
 यन्ति धर्ममार्गं चाक्षयन्ति तदुपार्जनोपायं मन्त्रयन्ते । यदुत भो
 भद्राः सद्गुरुसाधनयोग्यत्वमात्मनोऽभिलषद्भिर्भवद्भिस्तत्त्वादिदमादौ
 कर्तव्यं भवति यदुत सेवनौया दयालुता ॥ विधेयः परपरिभवः
 मोक्षत्या कोपनता वर्जनीयो दुर्जनसंसर्गः विरहितव्याप्तीकवादिता
 अभ्यसनीयो गुणानुरागः न कार्या चौर्यवृद्धिः त्यजनीयो मिथ्या-
 भिमानः वारणीयः परदारभिलापः परिहर्तव्यो धनादिगर्वः
 विधेया दुःखितदुःखत्राणेच्छा पूजनीया गुरुवः वन्दनीया देवसदाः
 संमाननीयः परिजनः पूरणीयः प्रणयिलोकः अनुवर्तनीयो मित्रवर्गः

न भाषणीयः परावर्णवादो ग्रहीतव्याः परगुणाः लज्जनीयं निज-
गुणविकत्यनेन स्मर्तव्यमणीयोऽपि सुकृतं यतितव्यं परार्थं संभाष-
णीयः प्रथमं विशिष्टलोकः अनुमोदनीयो धार्मिकजनः न विधेयं
परममोहद्वन्द्वं भवितव्यं सुवेषाचारैः ततो भविष्यति भवतां सर्वज्ञो-
पज्ञसद्गुमानुष्ठानयोग्यता । तत्र च गृहस्थैः सद्भिः परिहर्तव्योऽक-
ल्याणमित्रयोगः सेवितव्यानि कल्याणमित्राणि न लज्जनीयोचित-
स्थितिः अपेक्षितव्यो लोकमार्गः माननीया गुरुसंहतिः भवि-
तव्यमेतत्तन्त्रैः प्रवर्तितव्यं दानादौ कर्तव्योदारपूजा भगवतां
निरूपणीयः साधुविशेषः श्रोतव्यं विधिना धर्मशास्त्रं भावनीयं
महायज्ञेन अनुष्ठेयस्तदर्थो विधानेन अवलम्बनीयं धैर्यं पर्यालोच-
नीयायतिः अवलोकनीयो मृत्युः भवितव्यं परलोकप्रधानैः सेवि-
तव्यो गुरुजनः कर्तव्यं योगपटुदर्शनं स्थापनीयं तद्रूपादि मानसे
निरूपयितव्या धारणा परिहर्तव्यो विक्षेपमार्गः प्रयतितव्यं योग-
शुद्धौ कारयितव्यं भगवद्भुवनविम्वादिकं लेखनीयं भुवनेश्वरचनं
कर्तव्यो मङ्गलजपः प्रतिपत्तव्यं चतुःशरणं गार्हितव्यानि दुष्कृतानि
अनुमोदयितव्यं कुशलं पूजनीया मन्त्रदेवताः श्रोतव्यानि सचेष्टि-
तानि भावनीयमौदार्यं वर्तितव्यमुत्तमज्ञानेन ततो भविष्यति
भवतां साधुधर्मानुष्ठानभाजनता । ततः कृतबहिरन्तरङ्गसङ्गत्यागैः
परदत्तभोजिभिर्भावमुनिभिः सद्भिर्भवङ्गिरासेवनीया यद्व्यग्रिद्या
विधेया वस्तुतत्त्वजिज्ञासा मृगणीयः स्वपरतन्त्रवेदिना परहितनिर-
तेन पराशयवेदिना यथार्थाभिमानेन गुरुणा सम्यक् सम्बन्धः प्रयो-
क्तव्यो गुरुविनयः अनुष्ठेया विधिपरता कर्तव्यो मण्डलिनिषद्याद्यादौ

यत्रः अनुपालनीयो ज्येष्ठक्रमो भजनीयोचिताग्रनक्रिया हेयो
विकथादिविधेयः शीलनीया भावभारमुपयोगप्रधानता शिच-
लीयोऽयं श्रवणविधिः आचरणीया बोधपरिणतिः यतितयं
सम्यग्ज्ञानस्थिरतायां कार्यं मनःस्थैर्यं न विधेयो ज्ञानद्युत्प्रेकः नोप-
हसनीयास्तद्दशाः परित्याज्यो विवादः परिहार्यमबुद्धबुद्धिभेदकरणं
न विधेयः क्षुपाचे शास्त्रनियोगः ततो भविष्यति भवतां पात्रता
यज्जमता गुणज्ञानां विग्रहवती श्रमश्रीः स्वाश्रयो भावसम्पदा ।
ततः संजनिष्यन्ते भवतामुपरि सप्रसादा श्रवः संप्रदापयिष्यन्ति
सिद्धान्तसाराणि प्रवर्धिष्यन्ते भवतां श्रुत्युपाश्रवणगृहणधारणो-
द्घापोद्गतत्वाभिनिवेशाः प्रज्ञागुणा इति । तथानुशीलनीया भवद्भि-
रासेवनाशिवा समाचरणीया प्रत्युपेक्षणा भजनीया प्रमार्जना
सात्त्विकीभावमानेतस्या भिवाचर्या प्रतिक्रमणीयेयापथिका दातव्या-
लोचना शिष्यणीया निर्दोषा भोजनता विधेया भाजनपरिकर्मणा
अनुष्ठेयागमिकी विचारचर्या निरीचणीयाः स्रष्टुलभूमयः
कर्तव्यं समस्तोपाधिगुह्यमावश्यकं प्रवर्तितयं यथागमं काश्चग्रहणे
आन्नातव्यः पञ्चविधः स्वाध्यायः तदेवमभ्यसनीया प्रतिदिनक्रिया
पालनीयः पञ्चविधोऽप्याचारः आसेवनीये चरणकरणे श्रद्धाङ्गीभाव-
मानेयोऽप्रमादः स्वातव्यमत्युपविहारितया ततो भविष्यति भवतां
मोक्षगमनप्रवणो गुणसन्दोहः । तदेवं ते भगवन्तः सन्मुनयो दर्शयन्ति
तेभ्यः सहस्रार्जनोपायं । ततस्ते तदुपदेगेन भद्रकभयमिथ्यादृष्टयः
संजायन्ते विचक्षणाः भवन्ति परीचका भावरत्नानां विरहयन्ति
कुधर्मासेवनं रमन्ते सहस्रोपादाने वदन्ति च । यथा भो भो भट्टारकाः

अपायहेतुभिर्भोगैर्धूर्ताकारैश्च तीर्थिकैः ।

एतावन्तं वयं कालं वञ्चिता मोहदोषतः ॥

अधुना बोधिता धनैर्भवद्भिरतिवत्सलैः ।

यथादिष्टं करिष्यामो नाथाः सर्वं पुरोदितम् ॥

अयोपहृष्टिता वाक्यैः साधुभिस्ते मनोहरैः ।

यथोपदिष्टं कुर्वाणा जायन्ते स्वार्थसाधकाः ॥

यथा च स चारुर्गतो मूढसमीपं कृतं गमनार्थमामन्त्रणं मूढ-
नोक्तं वयस्यं किं गतेन करिष्यसि रमणीयतममिदं द्वीपं तथाहि
पश्य पश्य भूयितमिदं पद्मखण्डैर्विराजितं गृहोद्यानैर्मण्डितं सरोदरैः
कमनीयं विहारारामैः स्पृहणीयं सुगन्धिपुष्पभरवन्दुराभिर्वनराजि-
भिरभिलषणीयं सुन्दरलोकयोगेन तदत्र मानयित्वा सुन्दरं सुखं
पश्चात्स्वस्थानगमनं करिष्यामो न च मे गमनं रोचते भूतं च
मयापि बोद्धित्यं वर्तते ततो दर्शितं तत्काचशकलादिपूरितं
चारोरनेन संजाता चारोः करुणा दत्तस्तस्योपदेशो यथा न युक्तं
ते काननादिकौतुकं कुरद्भानि च त्वया गृहीतानि रत्नबुद्ध्या
तत्परित्यज मिचामूनि गृहाण सुरद्भानि तेषां चेदं लक्षणं ततः
प्रदिष्टो मूढः प्रादुर्भावं यास्यामि गच्छ त्वं यत्र प्रवृत्तोऽसि
मिवसेव न भवसि त्वं मे यस्त्वं मामकौनानि भास्वररद्भानि दूष-
यसि अलं मे तावकरक्षैः पुनः ह्ययोपदेशदानोद्यतो निराकृत-
चारुरनेन संजातचारोरप्रज्ञापनीयोऽयमिति निश्चयः तथा भद्र
घनवाहन चारुकन्या भगवन्तो मुनयो मूढस्थानीयेभ्यो दूरभये-
भ्योऽभयेभ्यो वा यदा धर्मापदेशार्थमभिमुखीभवन्ति तदा तेषां

तत्तत्समीपगमनमभिधीयते । ततः कुर्वन्ति ते सद्धर्मदेशनया मोच-
गमनं प्रति तदामन्त्रणं । ततस्ते मूढकम्पा जन्तवः खल्वेवमाचक्षीरन् ।
यदुत भो भोः श्रमशकाः किं तेन यौष्माक्रीनेन मोक्षेण नः प्रयो-
जनं भवतामप्यलमेव तच्च गमनेन । तथाहि

न तच्च खाद्यं नो पेयं न विस्वासा न भूतयः ।
न दिव्यः प्रियसंयोगो न कान्ताः कमलेक्षणाः ॥
न भायणं सविश्रम्भं न गीतं नापि नतनम् ।
न हास्यं हन्त यौष्माकः स मोक्षो ननु बन्धनम् ॥
अत्यन्तरमणीयोऽयमस्माकं प्रतिभासते ।
सदा संसारविस्तारश्चिन्ताद्वादविधायकः ॥
यतोऽत्र सन्ति संसारे खाद्यं पेयं विभूतयः ।
विस्वासा भूषणं नार्थः कामदाः पद्मलोचनाः ॥
यथेष्टचेष्टाचारित्वं गीतं नृत्यं विलेपनम् ।
विद्यते सर्वमेवात्र संपूर्णं सुखसाधनम् ॥
अतो विमुच्य संसारं सुखसम्भारपूरितम् ।
भो भोः श्रमणका यूयं न मोक्षं गन्तुमर्हथ ॥
तदस्मिं मोक्षवादेन संसारे सुन्दरा स्थितिः ।
मानयित्वा सुखं दिव्यं पद्मान्मोक्षं नमिष्यथ ॥
यश्च सद्धर्मवादोऽयं भवतां मनसि स्थितः ।
अस्माकमपि सोऽस्येव किं यूयं धर्मगर्विताः ॥

तथाहि ।

भूरिभिर्महिषैश्छागैः शूकरैश्च निपातितैः ।

कुर्महे चण्डिकादीनां वयं रुधिरतर्पणम् ॥
 गोमेधमश्वमेधं च नरमेधं तथाजकैः ।
 कुर्मो यागं चतुर्भेदं भूतसङ्घातमर्दनम् ॥
 कुयोनिवर्तिनः सत्त्वान् निःशेषान् दुःखपौडितान् ।
 हत्वा हत्वा वयं दुःखान्मोचयामः कृपापराः ॥
 पापह्यां जीवसङ्घातं मारयित्वा दिने दिने ।
 मांसावारितमचं च प्रयच्छामो यथेच्छया ॥
 इत्येवमादिभिर्धर्मैः कृतकृत्यतया वधम् ।
 भावत्कस्यास्य धर्मस्य न दृष्टिं वत कुर्महे ॥
 तदिदं मूढकल्याणामभव्यानां प्रभाषितम् ।
 आकर्ण्य मुनयो धीरा जायन्ते करुणापराः ॥
 ततस्ते तत्प्रबोधार्थमित्यमाचचते तदा ।
 भो भद्रा नैव युक्तोऽयं भवतां भवविभ्रमः ॥
 एते हि भोगा नागानां भोगा इव सुदारुणाः ।
 पर्यन्तकटुकाः पापास्तीव्रसंक्षेपवर्धनाः ॥
 नार्थाऽनायाः कृताकार्याः सर्वमायाकरण्डिकाः ।
 विलासनृत्तमङ्गीतविज्जोकाद्या विडम्बनाः ॥
 मोक्षसु भद्राः सततमनन्तानन्दसुन्दरः ।
 जीवस्यात्मव्यवस्थानं निःशेषक्रेयवर्जितः ॥
 मनुष्यभवमामाद्य तत्र युक्तं भवादृशम् ।
 खाद्यपेयविलासादिकौतुकेनात्मवधनम् ॥
 एतेषु मक्ता भोगेषु कतिचिद्दिनभाविषु

मा मोक्षमार्गमुत्सृज्य गच्छतानन्तके भवे ॥
 धर्मानुष्ठानबुद्ध्या च यदिदं मारणादिकम् ।
 यूयं कुरुष्व 'तत्पापं सर्वं संसारवर्धनम् ॥
 कुशास्त्रकारमोहेन मा कुरुध्वमथेदृशम् ।
 अहिंसाद्यात्मकं धर्मं कुरुध्वं दोषसूदनम् ॥
 अथेदृशं मुनीनां ते वाक्यमाकर्ण्य पेशलम् ।
 मूढकल्पा जनास्त्रुणं प्रदेष्टुं यान्ति पापिनः ॥
 वदन्ति च ततो रुष्टा भो भोः अमणका वयम् ।
 शिष्यणीया न युष्माभिर्यात यात ययागताः ॥
 भोगाज्जिन्दय पापिष्ठा धर्मं चास्मान्निषेवितम् ।
 ततो नो वैरिका यूयं नेय्यामोऽन्तकमग्निदरम् ॥
 ईदृशोऽपीह सद्गर्मा यद्ययं वो न रोचते ।
 ततोऽहं युष्मदीयेन धर्मेण पुरुषाधमाः ॥
 निवेदयत सद्गर्मं निजेभ्यः असणाधमाः ।
 आत्मीयजन्मकेभ्यो भो न तस्माकं प्रयोजनम् ॥
 तदिदं मूढजन्तूनां वाक्यमाकर्ण्य साधवः ।
 ब्रूयुः कुरुण्या यावद्ब्रूयो धर्मस्य लक्षणम् ॥
 तावत्ते नितरां क्रुद्धा दष्टौष्ठा रक्तलोचनाः ।
 गाढप्रहारदानादौ प्रवर्तन्ते न संशयः ॥
 ततस्तत्तादृशं वीक्ष्य मुनयो मूढचेष्टितम् ।
 निश्चिन्वन्ति निजे चित्ते नैते साध्याः कथंचन ॥
 ततस्ते साधवस्तेषामुपेक्षां कुर्वन्ते यतः ।

न भवेद्दोहने चित्तं बन्ध्याभावे विनिश्चिते ॥ -

ततो यथा चारूपदेशं कुर्वतोस्तयोर्द्योग्यहितज्ञयोर्मते रत्नानां
बोद्धित्ये ते तौ च गृहीत्वा गतस्याहः स्वस्थाने जातास्तयो रत्न-
विनियोगेन सततमनन्तानन्दभाजनं मूढस्तु दुश्चरितकुद्धेन नर-
पतिना निष्कासितस्ततो द्वीपात् प्रचित्रः समुद्रे संजातोऽनन्तदुःख-
भरभाजनमिति तथा भद्र घनवाहनं सुनीनामुपदेशं पूर्वाक्तं कुर्वतां
तेषां देशविरतानां भद्रकमध्यमिथ्यादृष्टीनां च क्रमेण कृते पारमे-
श्वरे प्रतयष्ट्ये वर्तन्ते ज्ञानादयो गुणाः भ्रियन्ते तेषामात्मानः ततः
सर्वेऽपि गच्छन्ति परमपदे जायन्ते सततमनन्तानन्दसद्बोद्धभाजो
ज्ञानदर्शनचारिचविनियोगेन मूढजन्तवस्तु कुर्वन्ति पापभरपूरणं
ततः क्रुद्धेनैव स्वकर्मपरिणामभूमुजा निर्वाहन्ते मनुष्यभवरत्नद्वीपात्
पात्यन्ते संसारसागरे भवन्ति निरन्तरदुःखसम्भारभाजनमिति ।

ततश्च ।

एवं कथानकस्यास्य ज्ञात्वा भावार्थमीदृशम् ।

अयं प्रप्रजितो जातः साधुर्भा घनवाहन ॥

एवंविधविवेकस्य कारणे कर्मदारणे ।

को वा कथानके ह्यत्र श्रुते नो मुनितां भजेत् ॥

रत्नद्वीपसमे प्राप्ते मानुष्ये भद्र भाविकैः ।

रत्नेर्भूत्वात्प्रबोद्धित्यं को न गच्छेच्छिवालयम् ॥

ततो भद्रेऽगृहीतमङ्गते तदिदमीदृशमकस्रद्वचनमाकर्णयतो
मे ह्रमिता बह्वी कर्मस्थितिः संजातो भद्रकभावः सुखायितं
मनागाकस्रद्वं वचनं । तथापि स्थितोऽहं मौनेनैव । प्राप्तोऽकस्रद्वः

सहितो मया षष्ठमुनिसमीपं । वन्दितो मुनिवरः । धर्म-
लाभितोऽनेन । कृता प्रस्तावना । दृष्टः सोऽपि वैराग्यकारणं ।
मुनिजोक्तं ।

नगरी संसृतिर्नाम अस्यनादिरनन्तिका ।

तदीयो हृदमार्गो मे जातो वैराग्यकारणम् ॥

अकलङ्केन चिन्तितं ।

अरघटः पुरा यादृग् मुनिना मे निवेदितः ।

मूर्धं भो हृदमार्गोऽपि तादृशोऽयं भविष्यति ॥

ततः प्रोक्तमकलङ्केन ।

निवेदय महाभाग मध्वमेनं स्फुटाक्षरैः ।

हृदमार्गः स संजातो यस्ते वैराग्यकारणम् ॥

मुनिराह महाभागो योऽयं ध्यानस्थितो मुनिः ।

अनेन जगत्सन्तापः स हृदो मम दर्शितः ॥

विराजितः सुदीर्घाभिर्भवावपनपङ्क्तिभिः ।

भूरिभिः सुखदुःखाख्यैः स पण्यैः परिपूरितः ॥

आकुलेः सच्चयोद्युक्तैः क्रयविक्रयतत्परैः ।

जीववाणिजकैर्नित्यं स्वार्थनिष्ठैर्निषेवितः ॥

पुण्यापुण्याभिधानैश्च स्तोकोत्कृष्टविमथ्यमैः ।

मूढैः पण्यानि लभ्यन्ते खानुरूपाणि तत्र भोः ॥

नित्यं व्यवहरत्येष सदैवोद्घाटितापणः ।

अपुण्यजीवरोरैश्च भूरिभिः परिपूरितः ॥

महामोहाभिधानोऽत्र बलाधिकृत उच्यते ।

कामकोपादयस्तस्य पुरुषाः परिचारकाः ॥
 घोरैर्जीवाधमर्णानां कर्माख्यैर्धनिकैः सदा ।
 क्रियते धरणकं तत्र दुर्मोचमतिदारुणम् ॥
 सदा कलकलायन्ते लोकोद्देशविधायिनः ।
 मत्ताः कषायनामानस्तत्र दुर्दान्तछिन्नाकाः ॥
 अनेकाश्चर्यभूयिष्ठो विचित्रः सतताकुलः ।
 मान्यो जगति तादृशो हृष्टमार्गो नरोत्तम ॥
 केवलं ते मया लोका यावत्सम्यक् निरौचिताः ।
 हृष्टे सर्वेऽपि विघ्नातास्तावदत्यन्तदुःखिताः ॥
 अथानेन महाभाग मुनिना मम लोचने ।
 अञ्जिते कृपया भद्रं ज्ञानाभ्रनग्रलाकया ॥
 ततो विमलदृष्टित्वाहृष्टो दूरे व्यवस्थितः ।
 मया हृष्टात्समुत्तीर्णो मठो नाम शिवास्तथः ॥
 तत्राजन्ता मया दृष्टाः सततानन्दसुन्दराः ।
 सद्बुद्धिदृष्ट्या भो लोका मुक्ताख्या बाधवर्जिताः ॥
 ततो मे तत्र संपन्नो हृष्टमार्गो हृष्टतमः ।
 वसतो भद्रं निर्वदो मठोन्नायक एव च ॥
 ततश्चायं महाभागो मुनिः प्रोक्तस्तदा मया ।
 हृष्टमेनं परित्यज्य मठे यामः शिवास्तथे ॥

यतः ।

नास्ति मे क्षणमप्यत्र रतिर्नाथ सुदारुणे ।
 हृष्टमार्गो ब्रजामोऽनस्तया भार्धं शिवास्तथे ॥

मुनिनोक्तं यदीच्छा ते मठे गन्तुं नरोत्तम ।
 गृहाण मामिकां दीक्षां ततोऽस्य प्रापिकामरम् ॥
 मयोक्तं दौयतां नाथ मा विलम्बो विधीयताम् ।
 ततो दत्ता ममानेन दीक्षेयं पारमेश्वरी ॥
 उपदिष्टं च कर्तव्यं मठप्रापणकारणम् ।
 अहं तदेव कुर्वाणो भद्रं तिष्ठामि साम्प्रतम् ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

कौदृशं नाथ कर्तव्यं गुरुणा ते निवेदितम् ।
 यद्वलेन मठे तच्च भगवन्गन्तुमिच्छसि ॥

मुनिनोक्तं । आकर्ण्य । अभिहितोऽहं भगवता तदानेन गुरुणा ।
 यथा सौम्य अस्ति तावद्भवतः परियहे कायाभिधानः पञ्चाक्षमाम-
 गवाक्षो निवासार्थमपवरकः । तच्च च कार्मणशरीरमामकमपवरक-
 गवाक्षाभिमुखचयोपशमाभिधानरन्त्रं गर्भगृहकं । तच्च च चित्ताभि-
 धानमतितरलं वानरलीवरूपं । मयोक्तं । बाढं समस्तमस्ति । गुरु-
 णोक्तं । यद्येवं ततो गृहीतेनैव तेन सर्वेण तावद्भवता प्रव्रजितव्यं ।
 यतो न शक्यते तदकाण्ड एव विरहयितुं । मयोक्तं । यदाज्ञाप-
 यति नाथः । ततः प्रव्रजितोऽहं । गुरुणोक्तं । भद्रं त्वयेदं वानर-
 लीवरूपं सुरचितं कर्तव्यं । मयोक्तं । यदादिशति नाथः । केवलं
 कुतो मथमिति कथयन्तु भगवन्तः । ततोऽभिहितमनेन मुनिना ।
 यथा सौम्य विद्यन्ते तच्च गर्भगृहके वमतोऽस्य भूयांसः खलूपद्रव-
 कारिणो यतो भक्ष्यते वराकमिदं कपायनामकैयदुलमूषकैः तरल-
 तरीक्रियते नोकषायाख्यैर्वेधपटुभिर्दुष्टवृश्चिकैः खाद्यते संज्ञाख्याभिः

धूरमार्जारैभिः विलुप्यते रागदेषनामकाभ्यां भीषणकोलोन्दुराभ्यां
 गच्छते महामोहसंज्ञेनातिरौद्रमार्जारिण उपताप्यते परीपहोप-
 सर्गाक्षैः सततं चोठयद्भिर्देशमशकैः विह्वलीक्रियते दुष्टाभिसन्धि-
 वितर्काख्यैर्वज्रतुण्डैर्भक्षयद्भिर्मत्कुणैः उपद्रूयतेऽलीकचिन्तासंज्ञाभि-
 र्गृहकोकिलिकाभिः अभिभूयते दारुणाकारैः प्रमादककलासैः
 तुद्यतेऽनवरतमविरतिजाम्बालनामकेन षट्पदिकाजालेन अन्धी-
 क्रियते मिथ्यादर्शनसंज्ञेनातिघोरेण तमसा । तदेवमेते भद्र तत्र
 गर्भगृहके सततस्याचिनोऽस्य वराकस्योपद्रवविशेषाः । तदिदमेव-
 मादिभिरुपद्रवैरुपद्रुतं चित्ताभिधानं वानरलीवरूपं वेदनाभर-
 निःसहतया निपतति रौद्रध्यानाभिधाने सुज्वलितखादिरात्रार-
 लुण्ठे क्वचित्पुनः प्रविशत्यनेककुविकल्पाख्यलूतातन्तुजालावगद्वसुखे
 भीषणे गाढमार्तध्यानाभिधाने महाविसे । तदिदमप्रमत्तेन भवता
 सततं रक्षणीयं । मयोक्तं । भदन्त कः पुनरस्य रक्षणोपायः ।
 गुरुराह । भद्र ये ते विद्यन्ते तत्रापवरके पञ्च गवाक्षास्तेषां द्वारेषु
 विषयनामानः पञ्चैव विषवृक्षा विद्यन्ते । ते चातिदारुणाः स्वरूपेण
 घतस्ते माम्नापीदं वानरलीवरूपं विह्वलयन्ति गन्धेनापि घूर्णयन्ति
 दर्शनेनापि तरलयन्ति स्मरणेनापि मारयन्ति स्पर्शनेनास्त्रादनेन
 च पुनर्यदिदं निपातयन्ति तत्र किमाश्चर्यं । ते चास्याभीभिरुप-
 द्रवैरुपद्रुतस्य विह्वलतया सहकारासका इति प्रतिभासन्ते । ततो
 निर्गच्छति तदभिमुखं तैर्भवाक्षकैर्गाढाभिलाषेण रज्यते सुन्दरा-
 णीति बुद्ध्या केषु चित्तत्फलैषु विदेष्टि न सुन्दराणीति बुद्ध्या कानि-
 चित्तत्फलानि बन्धमीति लौक्यातिरेकेणानवरतं तच्छाखान्तरेषु

लुठति नितरामर्थनिचयमञ्जे तदधोवर्तिनि पत्रफलकुसुमरजः-
 कचवरे । ततस्तेषु परिधमदिदमुद्गुह्य कर्मपरमाणुनिचयसंज्ञेन
 तदीयफलकुसुमरेणुना आर्द्रीक्रियते भोगच्छेहनामकेन मकरन्द-
 बिन्दुनिखन्दसन्दोहवर्षेण ॥ ततो मया गृहीतवचनभावार्थेन
 चिन्तितं । अथे वृक्षास्तावेदते सामान्यरूपाः शब्दरूपरसगन्धस्पर्शा
 भविष्यन्ति कुसुमानि पुनरपरिस्फुटास्तद्विशेषाः फलानि तु परि-
 स्फुटास्तद्विशेषा एव शाखान्तराणि पुनस्तदाधारवस्तुस्थानानि तेषु
 च सञ्चरणं चित्तवानरलीवरूपस्य लोकोपचारेणाभिहितं यदाङ्ग-
 लौकिकाः अमुच गतं मे चित्तमिति । एवं च स्थिते बुद्धं मयेदं
 तावत्समस्तं मुनिना भाषितं भोक्ष्यते चेति विचिन्त्य मयाभि-
 हितं । भदन्त ततस्ततः । गुरुराह । ततो भद्र भोगच्छेहार्द्रीभूते
 कर्मपरमाणुप्रचयरजोगुणिते तत्र चित्तवानरलीवरूपग्ररौरे विकल-
 तथा स्वर्यस्य भेदकतया विषरूपत्वात्तस्य रजसः संजायन्ते क्षतानि
 संपद्यते जर्जरौभावः व्याप्यते समन्तान्मध्यदेशः दह्यते विषरूपेण
 तेन रजसा । ततो भजते कृष्णरूपतां तच्छरीरं कचित्संपद्यते
 रक्तौभावः । ततस्तत्र गर्भगृहके वर्तमानं तत्तेषां सर्वेषां पूर्वोक्ता-
 नामुपद्रवविशेषाणां गम्यं भवति । ततो बाध्यते नानाविधं तैरिति ।
 तदेष भद्र तस्य चित्तवानरलीवरूपस्य संरक्षणोपायो यदुत गृहीत्वा
 स्ववीर्यसंज्ञेनात्महस्तेन दृढमप्रमादनामकं वज्रदण्डं तच्चित्तवानर-
 लीवरूपं तैरक्षनामकैर्गवाक्षैर्विषयवृक्षफलमक्षणसृष्ट्या निर्गच्छदा-
 स्कोच्य निवारणीयं । तथापि, चटुक्षतया निखरत्पुनः पुनराकोड-
 नीयं । ततो निषिद्धबहिर्गमनस्य निवृत्तसहकारासकाभिलाषस्य

तस्य शोषमुपयास्यत्यसौ भोगस्नेहसंपादितः शरीराद्रीभावः । ततः
 शुष्कशरीरात्परिश्रित्यति प्रतिक्षणं तद्रजो रोक्ष्यन्ति क्षतानि
 अपयास्यति जर्जरता न भविष्यति कृष्णता विनश्यति रक्तीभावः
 आविर्भविष्यति धवलता संपत्स्यते शरीरस्थैर्यं संजनिष्यते दर्श-
 नीयता । ततो न प्रभविष्यन्ति ते प्रागुपवर्णितास्तत्रापि गर्भगृहके
 वर्तमानस्य तस्योपद्रवविशेषाः । किं च तेऽपि मार्जारमूषक-
 कोलोन्दुरादयस्तस्य वानरलीवरूपस्योपद्रवकारिणः समस्तास्तेनैवा-
 प्रमादनामकेन वज्रदण्डेन भवता चूर्णनीयाः । ततस्तेषु संचूर्णितेषु
 तद्गर्भगृहकमार्गसञ्चरिण्यु वानरलीवरूपं निर्बाधं भविष्यति । तदयं
 भद्र तस्य संरक्षणोपायः । मयोक्तं । भदन्त तत्किं पुनस्तेनेत्यं
 संरक्षितेन मम सेत्स्यति प्रयोजनं । भगवताभिहितं । ननु भद्र
 यज्ञवतोऽभिप्रेतं शिवालयमठगमनं तस्मैतदेव चित्तवानरलीवरूपं
 सुसंरक्षितमुपायभूतं वर्तते ॥

एतद्धि रक्षितं सम्यक् संभवत्येव कारणम् ।

निर्बाधं गमनस्योच्चैः पुरुषस्य शिवालये ॥

ततश्चेत्तत्र ते भद्र विद्यते गमने भतिः ।

अस्य संरक्षणेऽप्येवं ततो यत्नं समाचर ॥

किं च ।

चक्रकं वज्रकालीनं वर्तते भद्र दुस्तरम् ।

अस्य वानरलीवस्य यदिदं ते मयोदितम् ॥

तथाहि ।

तत्तैरुपद्रवैर्गाढं पीडितं मूषकादिभिः ।

वेदनाविद्भञ्जं मोहादायकेषु प्रवर्तते ॥

ततश्च ।

गुण्यते रजसा भूयो भिद्यते स्यन्दविन्दुभिः ।

ततः क्षतानि जायन्ते बाध्यते मूषिकादिभिः ॥

ततस्तद्भक्षणायका वर्धन्ते मूषिकादयः ।

भूयश्च बाध्यमानं तैरायकेष्वेव धावति ॥

पुनर्गुण्डनमेवास्य स्नेहेन पुनराद्रता ।

पुनश्च क्षतसम्पत्तिः पुनः सर्वेऽप्युपद्रवाः ॥

तदेवं चक्रके भद्र गतमेतदनिष्ठिते ।

न सुक्ता तावकीं रक्षां निर्याधं हन्त जायते ॥

ततो योऽयं मया प्रोक्तो हेतुः संरक्षणे धरः ।

स एव भवता नित्यमनुष्ठेयो नरोत्तम ॥

ततो गृहीतभावार्यस्तदाहं पर्यचिन्तयम् ।

इदं मद्यं भदन्तेन प्रपद्येन निवेदितम् ॥

यदुत ।

रागाद्युपद्रुतं चित्तं विषयेषु प्रवर्तते ।

तेषु चास्य प्रवृत्तस्य वर्धते कर्मसञ्चयः ॥

अङ्गाङ्गीभावमाधत्ते सा भोगस्नेहवामना ।

ततः संसारसंस्काराः संजायन्ते क्षतोपमाः ॥

ततोऽथ प्रभवन्त्येव सर्वे रागाद्युपद्रवाः ।

मूषकादिसम्युक्ते च विवर्धन्ते प्रतिक्षणम् ॥

भूयश्च प्रेर्यमाणं तैर्विषयेष्वेव धावति ।

पुनः कर्म पुनः स्नेहः पुनः सर्वेऽप्युपद्रवाः ॥

अदृष्टतत्त्वपर्यन्ते तदेवंविधचक्रके ।

निमग्नं दुःखकोटीभिश्चित्तमेतन्न मुच्यते ॥

वज्रदण्डः समाख्यातो गुरुणानेन रक्षकः ।

गृहीतो वीर्यहस्तेन सोऽप्रमादोऽस्य सत्तमः ॥

ततश्चैवं करिष्यामि सततं सुसमाहितः ।

गुरुद्विष्टाप्रमादस्य तस्याहमनुगौलनम् ॥

यदुत ।

स्वप्नोऽयमिन्द्रजालं वा हरिश्चन्द्रपुरं तथा ।

शरीरं भूतयो भोगा यच्चान्यत्स्वजनादिकम् ॥

एवं निश्चित्य बहुधा भावयिष्यामि तत्त्वतः ।

सतः संसारजालान्ते चित्तबन्धो निवर्त्यति ॥

अनाद्यभ्यासयोगेन निश्चरन् पुनः पुनः ।

आत्मन्येवाहितं चित्तं धारयिष्यामि यत्नतः ॥

तथेदं शिचयिष्यामि चित्तं किं निर्गतेन ते ।

बहिः स्वरूपे तिष्ठ त्वं येनानन्दे निक्षीयसे ॥

संसारस्ते बहिश्चारः स च दुःखभराकरः ।

भोचः स्वरूपेऽवस्थानं स चानन्दभराकरः ॥

ततो बहिर्न युक्तं ते निर्गन्तुं सुखस्तिष्ठया ।

युक्तमात्मन्यवस्थानं चित्तं हित्वा बहिर्भ्रमम् ॥

आत्मन्यवस्थितस्तेह जन्मन्देव सुखं तव ।

बहिर्निःसरतोऽप्येव दुःखं तद्यदि बुध्यसे ॥

तथाहि ।

सर्वं दुःखं परायत्तं सर्वमात्मवशं सुखम् ॥

बहिष्य ते पराधीनं स्वाधीनं सुखमात्मनि ॥

अन्यच्च ।

यदात्मनो बहिर्भूतं वस्तुजातं तव प्रियम् ।

तत्सर्वं नश्यत् दुःखं निःस्वभावं मलाविलम् ॥

अतस्तदर्थं हे चित्त किं वृथा परिताम्यमि ।

किं वात्मानं विमुच्येत्यं बभ्रमौषि पुनः पुनः ॥

यदि स्यात्सुन्दरं किञ्चिद्विद्विष्यन्ति निवारणम् ।

संभवेत्तव दुःखाय तच्च चित्त न विद्यते ॥

दक्षमानं पुनर्घोरैर्भोगाङ्गारैर्निवारितम् ।

आत्मन्यानन्दरूपे त्वं सुधा ताम्यमि धारितम् ॥

अनन्तदर्शनज्ञानवीर्यानन्दप्रपूरिते ।

चित्तं कृत्वात्मनि स्थानं भव शीघ्रं निराकुलम् ॥

अथ ते तिष्ठतो नित्यं भोगच्छेदस्य शोषणे ।

संजाते जायतेऽवशं रजःपातो न भङ्गयः ॥

ततश्च ।

संक्षिप्तवामनाजन्या व्रणा रोहन्ति दारुणाः ।

ततस्तद्वाधनिर्मुक्तं न त्वं भोगेषु रक्ष्यसे ॥

पिण्डीप्राया बुधैः प्रोक्ता भोगादिपक्षतेषु ते ।

अत एव मुह्यते ते भामन्ते स्वास्यकारिणः ॥

नुह्यतेऽप्युपमाधाय ते भुक्ताः चतुर्वर्धनम् ।

संक्लिष्टवासनाध्यानाज्जनयन्ति सुदारुणम् ॥

इतरथा ।

संक्लिष्टवासनोन्मुक्तो हृढे तव शरीरके ।

निर्वाधे सततानन्दे तदिच्छैव न जायते ॥

तदेवं संस्थिते चित्तं क्षिप्त्वा सर्वे बहिर्भ्रमम् ।

स्वरूपे सततं तिष्ठ लीनं ह्यन्त निरातुरम् ॥

एवं च शिचयित्वेदं चित्तं सम्यग्विधानतः ।

अस्यैव रक्षणोद्युक्तो भविष्यामि समाहितः ॥

तथानुशिष्टमप्येतच्छक्त्यैव दुरात्मकम् ।

यत्नान्निराकरिष्यामि बहिर्धावत्पुनःपुनः ॥

कषायनोकषायाद्या ये चोपद्रवकारिणः ।

अस्य तानपि निःशेषान् हनिय्याम्यप्रमादतः ॥

विद्योदयेन ध्यानेन प्रतिपन्ननिषेवया ।

याम्यन्ति प्रलयं सर्वे तूर्णं रागाद्युपद्रवाः ॥

ततस्तेषु प्रलीनेषु भविष्यन्ति न बाधकाः ।

परीयहोपसर्गाद्या बहिःस्थास्तदुपद्रवाः ॥

आत्मारामं ततो भूत्वा मच्चित्तमवहित्यरम् ।

रागाद्युपद्रवैर्मुक्तं मोक्षाद्यैव घटिष्यते ॥

एवं परिकल्प्याहं हृदये सुविनिश्चितः ।

तदेव कुर्वन्ननिग्रमेष तिष्ठामि साम्प्रतम् ॥

अकलङ्केनोक्तं । माधु भदन्त माधु सम्यग् बुद्धं भदन्तेन गुह्य-
वचनं । सम्यक् चारुत्वं तदाचरणं । मयापोदं चक्रकं भगवत्त्रिवे-

दितमाकर्णान्यदपि चक्रकमभ्यूहितं । तद्युक्तमयुक्तं वाकर्णयतु भग-
वान् । मुनिनोक्तं । निवेदयतु भद्रः । अकलङ्केनोक्तं ।

चित्तमेवं द्विधा तावद्द्रव्यतो भावतस्तथा ।

आद्यं पर्याप्तिद्युक्तात्मा गृहीतं पुद्गलात्मकम् ॥

तत्र प्रयुक्तो जीवस्तु भावचित्तं निगद्यते ।

तत्कर्मण्यश्वरौरस्यं तेन भिन्नं निवेद्यते ॥

तच्चित्तं नियमाज्जीवो जीवचित्तं न वा भवेत् ।

यतः केवलिनो जीवा भावचित्तविवर्जिताः ॥

एवं च स्थिते ।

मिथ्याज्ञानविपर्यासाज्जीवो रागादिसंततः ।

सततं दुःखरूपेषु सुखयुद्धा प्रवर्तते ॥

ततः कर्माणुसङ्घातमादत्ते स्नेहतन्तुभिः ।

ततो जन्मान्तरारम्भं विधत्ते तदशादयम् ॥

पुनस्तत्र विपर्यासः पुनरा रागादिसन्ततिः ।

पुनस्तत्र विपर्यासाच्च पुनस्ते स्नेहतन्तवः ॥

पुनस्तत्र कर्मग्रहणं पुनर्जन्मसमुद्भवः ।

पुनस्तत्र विपर्यासः पुनरा रागादिकः क्रमः ॥

एवं तावदविच्छिन्नं विपर्यासादिचक्रकम् ।

जीवस्य वर्तते तावदनिष्टा भवपद्धतिः ॥

इदमभ्यूहितं नाद्य मया चक्रकमश्रया ।

युक्तमेतद्युक्तं वा यूयं विज्ञातुमर्हथ ॥

मुनिनोक्तं महाभाग युक्तमेतद्य मञ्जयः ।

कथं वायुक्तवेत्तारो भतन्तौह भवादृशाः ॥
 मयापीदं ततो ज्ञातं गुरुभिश्च समर्थितम् ।
 अनिष्ठितभवे हेतुर्विपर्यासादिचक्रकम् ॥
 अत एव परित्याज्यो विपर्यासो विवेकिना ।
 तदुच्छेदे प्रलीयन्ते निर्मूलत्वेन शेषकाः ॥
 अयमेव विवेकोऽथ तत्त्वज्ञानमिदं मतम् ।
 अयं निरास्रवो धर्मो यद्विपर्यासवर्जनम् ॥
 अविपर्यस्तविज्ञातुः पुरुषस्याप्रमादिनः ।
 मनोविकारजालं हि स्त्रस्माद्भिन्नं प्रकाशते ॥
 ततो विविक्तात्मानं सदानन्दं प्रपश्यतः ।
 नास्य संजायते द्वेषो दुःखे नापि सुखे स्पृहा ॥
 गिरभिष्वङ्गचित्तोऽग्नौ ततः कर्माणुषश्चयम् ।
 विषयखेहमुक्तत्वाच्च विधत्ते कदाचन ॥
 ततोऽसौ बीजविरहान्निःस्पृहत्वाद्भवान्तरम् ।
 मुक्तवान्नारभेतातद्यककं विनिवर्तते ॥

यतः ।

फलं ज्ञानक्रियायोगे सर्वमेवोपपद्यते ।
 तयोरपि च तद्भावः परमार्थेन नान्यथा ॥
 साध्यमर्थं परिज्ञाय यदि सम्यक्प्रवर्तते ।
 ततस्तत्साध्यत्वेन तथा चाह महामतिः ॥
 सम्यक्प्रवृत्तिः साध्यस्य प्राप्त्युपायोऽभिधीयते ।
 तदप्राप्तावुपायत्वं न तस्यात्र प्रपद्यते ।
 असाधारणत्वेन सम्यग्ज्ञानं न जातुचित् ।
 साध्यानां रक्षणयेति द्वयमन्योन्यसंश्रयम् ॥
 अत एवागमज्ञानं या क्रिया सा क्रियोच्यते ।
 आगमज्ञोऽपि यस्तस्यां यथाशक्त्वा प्रवर्तते ॥
 चिन्तामणिस्वरूपज्ञो दौर्गत्योपहतो न हि ।
 तन्प्राप्त्युपायवैचित्र्ये मत्तन्यत्र प्रवर्तते ॥
 न चासौ तत्स्वरूपज्ञो योऽन्यत्रापि प्रवर्तते ।
 मासतौ गन्धगुणविद्भे न रमते ह्यलिः ॥
 तदेवं न भवाभावान्मुक्तिमाप्नोति सत्वरः ।
 असमत्र प्रसङ्गेन सम्यग्भूहितं त्वया ॥
 तदिदं गुरुभिर्भद्र कर्तव्यं मे निवेदितम् ।
 तस्य वानरलीवस्य मततं परिरक्षणम् ॥

अफलक्षेपः ।

केनोपायेन तस्मात् वानरं नयनचमम् ।
 शिवालयमठे तत्र गुरुणा प्रतिपादितम् ॥

मुनिनोक्तं । आकर्णयतु भद्रः । प्रोक्तोऽहं तदानेन भगवता
 गुरुणा । यथा सौम्य तत्र गर्भगृहके लेख्या इति गोक्षेण प्रसिद्धाः
 क्षण्णनीलकपोततैजसीपद्मशङ्कनामानः षडङ्गनाः परिपालिका
 विद्यन्ते । तासु तत्रैव गर्भगृहके समुत्पन्नस्यैव मष्ट्या संवर्धिता-
 स्तस्यैव चोपचयकारिण्यो वर्तन्ते । तासां च मध्ये प्रथमास्ति सौ-
 नार्यो यथाक्रमं क्रूरतमक्रूरतरक्रूराः स्वरूपेण कारणमनर्थपरंपराणां
 शत्रुभृतास्तस्य वानरलौवरूपस्याशुभद्विहेतुभृतास्तस्य गर्भगृह-
 कस्य धारिकास्तवाप्यत्रैव दुःखसङ्कुले दृष्टमार्गे निवारिकाः
 मठगमनस्य । उपरितनाः पुनर्भद्र तिष्ठो नार्यो यथाक्रमं शङ्ख-
 शङ्खतरशङ्खतमाः स्वरूपेण कारणमाह्लादपरंपराणां बन्धुभृता-
 स्तस्य वानरलौवरूपस्य शङ्खद्विहेतुभृतास्तस्य गर्भगृहकस्य निःवा-
 रिकास्तवाप्यस्मादसातसन्ततिपूरिताद्वृद्धमार्गादनुकूलकारिका मठ-
 गमनस्य । ताभिस्तु षड्भिरपि नारीभिर्विरचितस्तत्र गर्भगृहके
 स्वसामर्थ्यादुपर्युपर्यारोहणार्थं परिणामो नाम दर्दरः । तत्र च
 ताभिरेव नारीभिर्यथानुपूर्वं उपर्युपरि विरचिताः प्रत्येकमसंख्येयाः
 समस्ता अयसंख्येया विद्यन्ते व्यवसायस्थानाभिधानाः पदिकाः ।
 तथा प्रथमया विरचितास्तावदसंख्येयाः प्रथमाः क्षणावर्णाः एवं
 द्वितीयया द्वितीया मीलावभासाः तृतीयया तृतीयाः कपोताभाः
 चतुर्थ्या च चतुर्थास्तेजोभास्तराः पञ्चम्या पञ्चम्यो धवलपद्मच्छायाः
 षष्ठ्या षष्ठ्यो विशदस्कटिकनिर्मलास्ताः पदिका इति । तचाद्ययो-
 पिन्नितयनिर्मितासु पदिकासु वर्तमानं तद्वानरलौवरूपमुत्प्लुत्यो-
 त्प्लुत्य यत्नात् धावति गवाचकैस्तेष्वर्धनेषु लुठति तत्र रजःकचवरे ।

गुण्यते तेन रजसा । भिद्यते तैः स्नेहनिन्दविन्दुभिः । ततस्तथा
 क्षतगतेर्जंजरीभूतं तेषां मूषकमार्जारकोलोन्दुरादीनां सर्वेषामुप-
 द्रवविशेषाणामभिभवनीयं भवति । ततः कचिन्नष्टमिव लक्ष्यते
 कचिद्गुणितमवतिष्ठते कचित्कूरतां धारयति सर्वथा क्षतसंतप्तं तदास्त
 इति । तत्रापि चानन्तदुःखपरंपराकारणं संपद्यते । तस्माद्भवता
 तद्वानरलीव ताभ्यः पदिकाभ्यो निःसारणीयमुपयारोहणीयं ।
 ततश्चतुर्थयोषिन्निर्मितासु तासु पदिकासु प्रतिक्षणमारोहतस्तस्य
 वानरलीवरूपस्य स्तोकीभविव्यति संतापः प्रतनुतां यास्यन्ति
 बाधाकारिणस्ते मूषकादयः चुद्रोपद्रवाः मनाक् स्वस्तीभविव्य-
 त्याघकाभिलाषः । ततः शोषमौषदुपयास्यति वा मकरन्दनिन्द्या-
 द्रंता परिगटिष्यति किञ्चिद्रजः । ततो लप्यते मनाक् सुखाशिका
 [×××] भविव्यति संतापः प्रतनुतरा भविव्यत्युपद्रवाः स्वल्पतरः
 संपत्यते ऽप्याघकाभिलाषः शुष्कतरं भविव्यति शरीरकं निप-
 तिव्यति तस्माद् बंडतरो रेणुनिचयः । ततो मनागस्य रोध्यन्ति
 क्षतविशेषाः आस्फन्दित्यतीदमाह्लादं धारयिव्यति धवलतां वर्धि-
 व्यति शरीरेण भविव्यति विशासतरं । ततः पष्टपष्टमाविरचित-
 पदिकासु भवता तदारोहणीयं । तासु चारोहतस्तस्य स्तोक्तमौ-
 भविव्यति दुःखाशिका प्रत्ययं यास्यत्युपद्रवविशेषाः अत्यन्तं स्वल्प-
 तमौभविव्यत्याघकाभिलाषः चुटिष्यति रजःकचवरलोठनेच्छा
 सर्वथा शोषमुपयास्यति मकरन्दरमाद्रंता । ततः शुष्कतरशरीरा-
 दिशेषमनुभविव्यति भ्रुविष्ठो रेणुनिचयः संजनिष्यते तत्सतताह्लादं
 भविव्यति शुभ्रच्छटिकनिर्मलता ।

तस्मैश्यापरिणामेन क्लेशनिर्माणनक्षमम् ।

विशुद्धाध्यवसायेषु गच्छदेवोपपद्यते ॥

किं च ।

न केवलं शिवस्योच्चैश्चित्तमेवेह कारणम् ।

भवस्यापि तदेवेति सुमयः संप्रचक्षते ॥

यतोऽपवरको योऽयं सचेदं गर्भगेहकम् ।

यच्च धानरकं भद्र तत्सर्वं प्राणिनां समम् ॥

ततश्च ।

यास्ता भो वर्णिताः पूर्वं पदिकास्तत्र द्दरे ।

तदानरं तदारूढं विचित्रभवकारणम् ॥

यस्यां यस्यां तदारूढा करोत्युत्प्लवनं किल ।

श्रीमं तत्पदिकास्थेषु हृद्दे नयति देहिनः ॥

मयोक्तं । वयस्य कोऽस्य भाषितस्वार्थः । अकलङ्केनोक्तं ।

आकर्ण्य ।

यस्मैश्याध्यवसायेषु स्त्रियन्ते किल देहिनः ।

आरूढचित्तास्तादृशु जायन्ते ते भवान्तरे ॥

असङ्ख्याध्यवसायेषु तच्चित्तं वर्तमानकम् ।

विचित्रयोनिरूपस्य भवस्यास्य विधायकम् ॥

मदीयं भवहेतुस्ते ममान्येषां च देहिनाम् ।

निदीयं मोचहेतुस्ते चित्तं भो घनवाहन ॥

रचेदं चित्तमद्रव्यं तस्मादन्तर्धनं परम् ।

धर्मोऽधर्मः सुखं दुःखं यच्च सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

जीवाश्च भावचित्ताच्च भास्ति भेदः परस्परम् ।
 आत्मातो रचितस्तेन चित्तं येनेह रचितम् ॥
 अथार्थं भोगलौक्येन यावद्भावति सर्वतः ।
 चित्तं कुतस्त्यक्ते तावत्सुखगन्धोऽपि विद्यते ॥
 यदेदं निःस्पृहं भूत्वा परित्यज्य बहिर्भ्रमम् ।
 स्थिरं संपत्स्यते चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 भक्ते स्तोतरि कोपान्धे निन्दाकर्तारि चोत्थिते ।
 यदा समं भवेच्चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 स्वजने स्नेहसम्बद्धे रिपुवर्गेऽपकारिणि ।
 स्यात्तुच्छं ते यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 शब्दादिविषयगामे सुन्दरेऽसुन्दरेऽपि च ।
 एकाकारं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 गोश्रीर्षचन्दनालेपिवासीक्रेदकयोर्धदा ।
 अभिन्नचित्तवृत्तिः स्यात्तदा ते परमं सुखम् ॥
 साधारिकपदार्थेषु जलकल्पेषु ते यदा ।
 अक्षिप्तं चित्तपद्मं स्यात्तदा ते परमं सुखम् ॥
 दूष्टेषूद्दामलावण्यबन्धुराङ्गेषु योषिताम् ।
 निर्विकारं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 यदा सत्त्वैकसारत्वादर्थकामपराङ्मुखम् ।
 धर्मं रतं भवेच्चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 रजस्तमोविनिर्मुक्तं स्तिमितोदधिप्रविभम् ।
 निष्कषोलं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥

अन्यच्च । तत्र योषिचित्तयसंपादितपदिकामार्गस्तुच्छणमारोहत-
 सस्य लगियति मन्दः सुखकारितया शीतः सन्तापहारितया
 सुरभिः सद्भूतगुणगणकमलवनमकरन्दरेणुधारितया धर्मध्यानाभि-
 धानः पवनः । तत्सम्बन्धे भविष्यति तत्सततं प्रमुदितं । इतश्च
 भीतमिव तेभ्योऽधस्तनेभ्यो मूषकमार्जारकोलोन्दुरवृश्चिककृकलास-
 गृहकोकिलिकादिभ्यो नानाविधोपद्रवेभ्यः समुद्दिग्मिव तेन विततेन
 बहलान्धकारेण आद्यनारीचयविरचितं पदिकामार्गमपह्नाय तत्र
 पश्चिमयोषिचयविनिर्मिते भयविरहिते सततप्रकाशे पदिकामार्गं
 निखीनमास्ते तस्य वानरस्त्रीवरूपस्य सम्बन्धि वानरयूथं । ततस्तत्रा-
 रोहतस्य तदशेषमधिष्ठितं प्रशमदमसन्तोषसंयमसद्बोधादि-
 नामकवानरपरिवारेण विशुद्धधर्ममहावानरेण समन्वितं धृति-
 अद्वासुखामिकाविविदिपाविशप्रिस्रतिबुद्धिधारणामेधाचान्तिनिः-
 स्पृष्टतादिसंज्ञाभिर्वरवानरीभिः सङ्कुलं धैर्यवीर्यौदार्यगाम्भीर्य-
 शौण्डौर्यज्ञानदर्शनतपःसत्यवैराग्याकिञ्चन्यमार्दवार्जवव्रज्यशौचादि-
 नामकैर्वरवानरस्त्रीवरूपैराविर्भविष्यति किञ्चित्कदाचित्कदाचित्प-
 दिकाया । तच्च तस्य भवदीयवानरस्त्रीवरूपस्य शरीरं जीवितं सर्वस्वं
 सहजमतिहितकरणशीलं वर्तते । किं च । तद्वानरयूथमपि स्थिरं
 स्वरूपेण दिनकरभास्वरं वर्षेनास्मादहेतुर्जगतो निरभिज्ञापुकं तेषु
 गवाक्षदारस्थितेषु सहकारासरूपतया कल्पितेषु विषयवृत्तेषु विगत-
 स्पृहं तत्तत्परिचयसम्पत्फलकुसुमरजःकचवरलोठने । ततस्तेनात्मीय-
 वानरयूथेन सह भीमितं तत्तावकं चित्तवानरस्त्रीवमत्यन्तप्रमुदितं
 शीघ्रं पाश्र्वायुपुष्पपरिपदिकासु यावत्पर्यन्तनारीविरचितपदिकामार्गं ।

तच्च च करिष्यति तस्य तदानरयूथं शुक्लध्यानाभिधानेन गोशीर्षचन्दन-
रमेन सेचनं । ततोऽतिक्रान्तेऽर्धमार्गमात्रे गाढानन्दनिर्भरं भविष्यति
तस्मिन्महं । ततो नारोक्ष्यत्युपरितनपदिकासु । तस्मिंश्चाष्टौ भद्र
त्वमप्याष्टौ भविष्यन्ति यतस्ते जीवितमन्तर्धनमात्मभूतं च तदानरकं ।
ततो निःसृष्टोभूतं तद्विमुच्य भवतोपरितनपदिकासु स्वयमेवारोह-
णीयं । ततः पर्यन्ते पदिकामार्गमपि परित्यज्य स्वमामर्ष्येन
स्त्रित्वा पञ्चद्वेष्टाचरोद्गिरणमात्रकालं निरास्त्रम्यनतया गगने ततो
विमुच्यापवरकमवहज्य गर्भगृहकं परित्यज्य वानरकं विधायोग्म्वनं
लहयित्वा हृष्टमार्गं गन्तव्यमेकक्रमेणोद्गीय तच्च मठे स्थातव्यमनन्त-
कालं पूर्वगतलोकमध्येऽनुभाष्योऽनन्तानन्द इति । मयोक्तं । यदा-
शापयति नाथः । तदेवमनेगोपायेन भद्र तदानरकं तच्च मठे
नयनसमं गुरुभिर्मे निवेदितमिति ।

अथ निश्चित्य गौरीन्द्रं मभावाचमिदं वचः ।

ततोऽकलङ्कसं मला मुनिमित्यमवोचत ॥

षाह षाहपदिष्टं ते गुरुणा मुनिमत्तम ।

सुन्दरं भवतारम्भि युक्तमेतद्गवाङ्मनाम् ॥

ततोऽगृहीतमद्वेते सम्यग्वोधविधिक्षया ।

मोऽकलङ्को महाभागो मां प्रतीदमभाषत ॥

एवं स्पृष्टाक्षरैः सर्वं यदनेन निवेदितम् ।

तत्तथा विदितं भद्र किं वा नो घनशङ्कम् ॥

अनेन हि समाख्यातं क्षेत्राभिर्मुक्तमश्रुता ।

चित्तमेवात्मनो मुख्यं संसारोत्तारकारणम् ॥

तल्लेश्यापरिणामेन क्लेशनिर्मोचनचमम् ।

विशुद्धाध्यवसायेषु गच्छदेवोपपद्यते ॥

किं च ।

न केवलं शिवस्योच्चैश्चित्तमेवेह कारणम् ।

भवस्यापि तदेवेति सुमयः संप्रपद्यते ॥

यतोऽपवरको योऽयं सचेदं गर्भेगेहकम् ।

यच्च वानरकं भद्रं तत्सर्वं प्राणिनां समम् ॥

ततश्च ।

यास्ता भो वर्णिताः पूर्वं पदिकास्तथ दर्दरे ।

तदानरं तदारूढं विचित्रभवकारणम् ॥

यस्यां यस्यां तदारूढा करोत्युत्सवनं किल ।

ग्रीष्मं तत्पदिकास्थेषु हृष्टे नयति देहिनः ॥

मयोक्तं । वयस्य कोऽस्य भाषितस्यार्थः । अकलङ्केनोक्तं ।

आकर्णय ।

यल्लेश्याध्यवसायेषु वियन्ते किल देहिनः ।

आरूढचित्तास्तादृशु जायन्ते ते भवान्तरे ॥

अमङ्गाध्यवसायेषु तच्चित्तं वर्तमानकम् ।

विचित्रयोनिरूपस्य भवस्यास्य विधायकम् ॥

सदोषं भवहेतुस्ते ममान्येषां च देहिनाम् ।

निर्दोषं मोचहेतुस्ते चित्तं भो घनवाहन ॥

रचेदं चित्तमद्रव्यं तस्मादन्तर्धनं परम् ।

धर्मोऽधर्मः सुखं दुःखं यच्च सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

जीवाच्च भावचित्ताच्च नास्ति भेदः परस्परम् ।
 आत्मातो रचितस्त्रेन चित्तं येनेह रचितम् ॥
 अथार्थं भोगलौक्येन यावद्भावति सर्वतः ।
 चित्तं कुतस्त्यस्तो तावत्सुखगन्धोऽपि विद्यते ॥
 यदेदं निःस्पृहं भूत्वा परित्यज्य बहिर्भ्रमम् ।
 स्थिरं संपत्त्यते चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 भक्तो स्तोतरि कोपान्धे निन्दाकर्तरि चोत्थिते ।
 यदा समं भवेच्चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 स्वजने स्नेहसमन्विते रिपुवर्गेऽपकारिणि ।
 स्यात्तुच्छं ते यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 शब्दादिविषयगामे सुन्दरेऽसुन्दरेऽपि च ।
 एकाकारं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 गोश्रीर्षचन्दनालेपिवासीकृदकयोर्धदा ।
 अभिषचित्तवृत्तिः स्यात्तदा ते परमं सुखम् ॥
 साधारिकपदार्थेषु जलकल्पेषु ते यदा ।
 अक्षिप्तं चित्तपद्मं स्यात्तदा ते परमं सुखम् ॥
 दृष्टेपूर्वामलावण्यबन्धुराग्नेषु धोपिताम् ।
 निर्विकारं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 यदा सत्त्वैकसारत्वादयंकामपराङ्मुखम् ।
 धर्मे रतं भवेच्चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 रजस्तमोविनिर्मुक्तं क्षिमितोदधिमग्निभम् ।
 निष्कषोत्तं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥

तथाहि ।

यावत्संसारिजीवोऽस्मान् न जानीते महाप्रभुः ।

विपदस्तावदेवैता देवास्माकं रिपुद्वयाः ॥

यदा तु स विजानीयादस्माकं रूपमङ्गसा ।

तदा संपोषितास्तेन भवामो रिपुघातकाः ॥

इयं च दृश्यते देव चित्तवृत्तिमहाटवी ।

यथाधुना मनाक् शुभ्रा गाढतामश्वजिता ॥

तथाहं तर्कयामोदं देवोऽसौ सर्वनाथकः ।

अस्मादिशेषविज्ञानसमीपे ननु वर्तते ॥

वयं हि तामसे मग्ना न दृष्टास्तेन जातुचित् ।

अधुना दर्शनस्यास्ति वैमर्शं तस्य कारणम् ॥

एवं च स्थितिः ।

तं कर्मपरिणामाख्यं पृष्ट्वा राजानमुत्तमम् ।

पार्श्वे संसारिजीवस्य प्रेक्ष्यतां कोऽपि मानवः ॥

ततोऽनुकूलितस्तेन देव कालेन भूयसा ।

भविष्यत्येव निर्मिथ्यं सोऽस्माद्दर्शनलालसः ॥

ततस्सारित्रधर्मेण सद्बोधं प्रति भाषितम् ।

साधु भो गदितं साधु ब्रूहि कः प्रेषणोचितः ॥

ततस्सारित्रधर्माय सद्बोधेन निवेदितम् ।

अयं सदागमस्तत्र देव प्रस्थापनोचितः ॥

सङ्कशः परिषयस्तस्य यदानेन भविष्यति ।

तदास्माद्दर्शनाकांक्षा तस्य संपत्स्यते ध्रुवम् ॥

स कर्मपरिणामाख्यस्ततोऽस्मान्नापचिष्यति ।
 तस्मै वयं भविष्यामस्ततः शत्रुविघातुकाः ॥
 ततश्चारिचधर्मेण प्रपन्नं मन्त्रिभाषितम् ।
 प्रवर्तितो यथादिष्टं मां प्रत्येष सदागमः ॥
 उक्तञ्च राज्ञा सहोदः किमेषोऽपि प्रहीयताम् ।
 सम्यग्दर्शनमस्त्वामा तस्य पार्श्वे महत्तमः ॥
 सहोदधेनोदितं देव चारुरेष महत्तमः ।
 तस्य संसारिजीवस्य गतः पार्श्वे न संग्रयः ॥

किं च ।

सदागमोऽपि सफलो युक्तोऽनेनोपपद्यते ।
 अनेन सहितः सोऽस्मान् सर्वानप्यवभोक्ष्यते ॥
 किं तु नावसरोऽद्यापि तेन नैष प्रहीयते ।
 प्रस्तावरहितं कार्यं न कुर्वन्ति विचक्षणाः ॥

मुपतिनोक्तं ।

कदा पुनरहो मन्त्रिन् प्रस्तावोऽस्य भविष्यति ।
 सहोदधेनोदितं देव समाकर्णय कथ्यते ॥
 यदा सदागमेनोच्चै रञ्जितोऽभौ भविष्यति ।
 पार्श्वे तस्य तदा देव प्रेषणीयो महत्तमः ॥
 भूयो भूयो युतोऽनेन वीर्यमामादयेद्यदा ।
 संसारिजीवः प्रस्तावस्तदास्थाप्युपपद्यते ॥
 ततोऽभ्युपगते वाक्ये मन्त्रिणस्तेन भुभुजा ।
 समागतः क्रमेणायं मममीये सदागमः ॥

मैत्रीकारुण्यमाध्यक्ष्यप्रमोदोद्दामभावनम् ।
 यदा मोक्षैकतानं तत्तदा ते परमं सुखम् ॥
 इति चित्तं विद्यायान्यो नास्ति भो घनवाहन ।
 नरस्य सुखसन्दोहे सिद्धो हेतुर्जगत्त्रये ॥
 ततोऽहमकलङ्कस्य तादृगैर्वचनामृतैः ।
 सिक्तोऽगृहीतसङ्केते मनाक् प्रह्लादमागतः ॥

यतः ।

निविडापीह तादृचैर्मम दृष्टान्तमुद्गरैः ।
 विदारिताकण्ड्वेन भ्रूयंसी कर्मपद्धतिः ॥
 कर्मस्थितिमतौत्याहं भ्रूयिष्ठां पूर्ववर्तिनीम् ।
 अभ्यर्णः संस्थितो भद्रे कर्मघन्यः सुदुर्भिदः ॥

इतश्च ।

यद्दामदेवप्रसावे मया पूर्वं निवेदितम् ।
 स्मरसि त्वं विशालाचि बुधसूरिवचसादा ॥
 ततोऽगृहीतसङ्केता तं प्रतीदमभाषत ।
 न स्मरामि विशेषेण स्मरयातस्त्वमेव मे ॥
 ततः संसारिजीवेन सा प्रोक्ता तारलोचना ।
 इदं निवेदितं भद्रे स्ववृत्तं बुधसूरिणां ॥
 यथा मत्पुत्रकः पूर्वं देशकालिकया गतः ।
 आगतश्च बहोः काष्ठादिचारो नाम दारकः ॥
 मार्गानुसारितायुक्तो भवचक्रं निरीक्ष्य सः ।
 समागतो रहस्यस्थो मङ्गमेतत्प्रवेदयत् ॥

यदुत ।

चारित्र्यधर्मराजेन महामोहनरेश्वरः ।

सबलो बलयुक्तेन युध्यमानो मयेक्षितः ॥

ततश्चारित्र्यधर्मीयं सैन्यं निर्जित्य दर्पितः ।

वेष्टयित्वा स्थितस्नात महामोहनराधिपः ॥

अथ तत्तादृशं वीक्ष्य निरुद्धं तेन दर्पिणा ।

बलं चारित्र्यधर्मीयमागतोऽहं तवान्तिके ॥

अगृहीतसङ्केतयोक्तं ।

स्यतं स्यतं मया तात सर्वमेतन्निवेदितम् ।

पूर्वमेव त्वया घ्राणदोषदर्शनकाम्यया ॥

अतः परं पुनर्यच्च तात किञ्चिद्विवक्षितम् ।

तन्मद्यं स्यतपूर्वायै सर्वमाख्यातुमर्हसि ॥

ततः संसारिणीवेन सा प्रोक्ता मृगवीक्षणा ।

एषोऽहं कथयिष्यामि समाकर्णय माम्रतम् ॥

चित्तवृत्तिमहाटव्यां तन्निरुद्धं समन्ततः ।

स्थितं चारित्र्यधर्मस्य सैन्यं काशमनन्तकर्म ॥

ततस्तदाकलङ्कस्य समीपे मम तिष्ठतः ।

सैन्ये यस्तत्र वृत्तान्तः संपन्नस्तं निषोध मे ॥

सर्वं विषण्णमालोक्य तद्वत् रिपुपीडितम् ।

चारित्र्यधर्ममुद्दिश्य सद्बोधः समभाषत ॥

न कर्तव्यो विषादोऽत्र देवास्त्राभिर्यतोऽधुना ।

मन्मनोरथवृत्तस्य दृग्गते कुसुमोद्गमः ॥

इतश्च ।

प्रयुक्तः पूर्वमेवामीशमोहादिभिर्दली ।

ज्ञानसंवरणो नाम मत्समीपे नराधिपः ॥

स हि चारिवन्धनीयं तिरोधत्ते सदा बलम् ।

महामोहमहानीकं सर्वदा पोषयत्यलम् ॥

एवं च स्थिते ।

तद्दलेनैव निश्चिन्ता निर्नष्टभयकारणाः ।

स्थिता रिपूश्चिरात्तस्य महामोहादयः सदा ॥

ततः सदागमं वीक्ष्य प्रत्यासन्नं समागतम् ।

ज्ञानसंवरणः ग्रीष्मं लीनलीनो व्यवस्थितः ॥

अथाकलङ्कः संप्राप्तो ध्यानाच्छ्रुत्वा सन्निधौ ।

गुरोस्तस्य मया सार्धं विहितं पादवन्दनम् ॥

समाप्तध्यानयोगेन धर्मलाभपुरःसरम् ।

सूरिणा कोविदाख्येन तेन सम्भाषणं कृतम् ॥

अथाकलङ्कश्चक्षुः कुर्वतो धर्मदेशनाम् ।

तस्य पार्श्वे महात्मैष मया दृष्टः सदागमः ॥

ज्ञापितश्चाकलङ्केन यथा भो घनवाहन ।

आराधनीयः साधूनामेवामेष सदागमः ॥

एते क्षणं सदादेशं कुर्वन्ति नतमस्तकाः ।

एषोऽस्य सूरिर्जानीते गुणसम्भारगौरवम् ॥

तदेष ते हितो भद्र धर्माधर्मविवेचकः ।

अतः सदुपदेशार्थमेव विज्ञातुमर्हसि ॥

ममामौषां च साधूनां सूरेषां परिक्षुटम् ।
यज्ज्ञानं भद्रं तज्ज्ञातमस्मादेव सदागमात् ॥
अतोऽयं कोविदाचार्यः सम्बन्धं ते करिष्यति ।
साधं सदागमेनोच्चैरमुना हितकारिणा ॥
ततस्त्वमस्य सम्बन्धात्सर्वमात्महिताहितम् ।
कसेण ज्ञास्यसे तात तदेनं शीघ्रमाश्रय ॥
ततस्तदुपरोधेन मया भद्रे सदागमः ।
प्रतिपन्नस्तदा किञ्चित्तुष्टेनैवान्तरात्मना ॥
ज्ञापितास्य गुणाः केचित्तेन कोविदसुरिणा ।
दर्शितं चास्य विज्ञानं श्रद्धानं मम नाभवत् ॥
केवलं ।

अकलङ्कोपरोधेन विदधे चैत्यवन्दनम् ।
ददामि दानं साधुभ्यो भावशून्यमहं तदा ॥
एवं च भद्रकः किञ्चिदकलङ्कानुरोधतः ।
संजातोऽहं तदा भद्रे नमस्कारादिपाठकः ॥
अकलङ्कस्तु संभाव्य मातापित्रादिकं जनम् ।
प्रतिपन्नस्तदा दीर्घां कोविदाचार्यवसिधौ ॥

ततश्च ।

सुसाधुपरिवारेण तेन कोविदसुरिणा ।
साधं गतो विहाराय सोऽन्यत्र मुनिचर्यया ॥
इतश्च ।

यावत्सदागमस्तत्र मत्समीपमुपागतः ।

महामोहबले तावज्जातं यत्तन्निबोध मे ॥
 ज्ञानसंवरणं ज्ञात्वा सदागमभयात्तुरम् ।
 ततः प्रोक्तो महामोहो रागकेसरिमन्त्रिणा ॥
 एतावन्तं वयं कालं निश्चिन्ता देव संस्थिताः ।
 यद्वले न स विचस्तो ज्ञानसंवरणो नृपः ॥

यतः ।

‘वष्टः सदागमस्तत्र गत्वाभ्यर्णं व्यवस्थितः ।
 देव संसारिजीवस्य विद्वद्भ्यः स च भूपतेः ॥
 नोपेक्षणीयं देवेन तस्मादेतत्प्रयोजनम् ।
 कुठारच्छेदतां कुर्यात्तच्छेदं न पण्डितः ॥
 अयामात्यवशः श्रुत्वा महामोहो महाप्रभा ।
 सा सदागमरोषेण सर्वा क्षोभमुपागता ॥
 कृतभ्रुकुटिज्ज्वारा दष्टोष्ठा भूमिताडिनः ।
 एककालं महायोधाः सर्वे भाषितुमुद्यताः ॥

कथं ।

मया स देव हन्तव्यो गत्वा पापः सदागमः ।
 इत्येकैको महायोधो महामोहमभाषत ॥
 तेनापि गदितं वत्साः कुर्वन्तीदं भवादृशाः ।
 किं तु स्वयं स हन्तव्यो मया गत्वा दुरात्मकः ॥
 येनाभिभूतः पापेन ज्ञानसंवरणो नृपः ।
 मत्प्रयुक्तः स्वहस्तेन स मे वर्ध्णमर्हति ॥

अन्यच्च ।

समुदायात्मको वत्सा वर्तऽहं भो भवादृशाम् ।

अतो मया हतः सर्वैर्युष्माभिर्हत एव सः ॥

तथा ।

गते मयि गताः सर्वे यूयं घातार्थमर्थतः ।

अतो गच्छाम्यहं वत्सा यूयमत्रैव तिष्ठत ॥

किं तु ।

प्रतिजागरणीयोऽहं गतस्तृचान्तरान्तरा ।

सर्वैरेव यथायोगं भवद्भिः स्नामिवत्सलैः ॥

अन्यच्च ।

योऽयं परियहो वत्सा वत्सभो मे विशेषतः ।

रागकेसरिपुचस्य सागरस्य वयस्यकः ॥

नाहमेनं परित्यज्य तत्र गन्तुं समुत्सहे ।

अयमेव महावीर्यः सहायो मम सुन्दरः ॥

ततश्च ।

अहमेकं गृहीत्वैनं तत्सहायं परियहम् ।

गच्छामि त्वरितं तत्र सदागमजिघांसया ॥

ततो विज्ञाय निर्वन्धं सर्वैः प्रणतमस्तकैः ।

एवं विधीयतां देव तद्वचः परिपूरितम् ॥

ततः समागतौ भद्रे महामोहपरियहौ ।

मत्सभीपं हतोत्साहौ मया चेमौ विलोकितौ ॥

ततो मे ह्येहसम्पन्नस्तार्था साधे सुनिर्भरः ।

अनाद्यभ्यासयोगेन संजातस्तारसोचने ॥

इतश्चोपरतस्तातः स जीमूतो नरेश्वरः ।
 अहं च स्थापितो राज्ये बन्धुमन्त्रिमहत्तमैः ॥
 प्रणताः सर्वसामन्ता रिपवो मृत्यतां गताः ।
 ततः परिणतं राज्यं भूरिभूतिमनोहरम् ॥
 स च पुण्योदयस्तस्य मम राज्यस्य कारणम् ।
 महामोहयुतेनासौ किं तु नो लब्धितो मया ॥

इतश्च ।

शरीरं विषया राज्यं विविधाश्च विभूतयः ।
 यच्च पौद्गलिकं किञ्चिच्चित्तायन्धविधायकम् ॥
 सदागमस्तदाचष्टे यथेदं क्षणभङ्गुरम् ।
 दुःखात्मकं मलक्लिष्टं निःस्वभावं बहिश्चरम् ॥
 तद्वच मूर्खो मा कार्षीमां कार्षीर्धनवाहन ।
 आत्मा ते ज्ञानसदीर्यदर्शनानन्दपूरितः ॥
 ततस्तत्रैव युक्तस्ते चित्ताबन्धो नरोत्तम ।
 येन त्वं निर्दृष्टिं यासि सतताह्लादसुन्दराम् ॥
 महामोहस्तु मे सर्वं तद्राज्यं तास्य सम्यदः ।
 गात्रं शब्दादिभोगांश्च यच्चान्यदपि तादृशम् ॥
 स्थिरं सुखात्मकं चारु निर्मलं हितमुत्तमम् ।
 इत्येवं कथयत्युच्चैरुपदेशं च यच्छति ॥

यदुक्त ।

नास्ति जीवो न वा देवो न मोक्षो न पुनर्भवः ।
 न पुण्यपापे सङ्गते भूतमात्रमिदं जगत् ॥

अतो यावदयं देहो विद्यते घनवाहन ।
 ययेष्टचेष्टया तावत्पिब खाद दिवानिशम् ॥
 सद्भोगैः प्रीणयात्मानं मानयामलक्षोचनाः ।
 सुखं भुञ्ज्य यथाकामं मा मूढवचनं कृपाः ॥
 परिग्रहस्तु मां ब्रूते यथा भो घनवाहन ।
 हिरण्यधान्यरत्नादिसम्भारं कुरु यत्नतः ॥
 यः प्राप्तं पालयत्यर्घ्यमप्राप्तं टौक्यत्यलम् ।
 न च सन्तोषमादत्ते तस्य सौख्यमनारतम् ॥
 अहं तु चित्तयस्यापि वाक्यमाकर्ण्य तादृशम् ।
 ईषद्दोलायितचित्ते यावज्जातः सुलोचने ॥
 महामोहवलेनासौ ज्ञानसंवरणो नृपः ।
 तावद्भयं परित्यज्य मम पार्श्वं व्यवस्थितः ॥
 ततः सदागमेनोक्तं यत्तदाक्यं मनोहरम् ।
 तत्कार्यं न मया ज्ञातस्तेन चित्तं न रश्चितम् ॥
 यदाहतुः पुनर्भद्रे महामोहपरिग्रहौ ।
 तत्क्षणं मामके चित्ते यथा रङ्गः सुपाशिते ॥
 ततोऽहं तत्परित्यज्य देववन्दनपूजनम् ।
 नमस्कारादिपाठं च संजातो भोगमूर्धितः ॥
 दानं च साधुवगांदिर्विनिवार्य ततः परम् ।
 धनसङ्ग्रहणे रक्तः पीडयामि करैर्जनम् ॥
 सर्वसांसारिकार्थेषु भूर्त्वा गाढं विवर्धते ।
 स महामोहवीर्येण रोचते न सदागमः ॥

तथा ।

परिग्रहस्य वीर्येण सर्वथा न्यूनचेतसः ।

न ममेच्छा तदा पूर्णा प्राप्तेः सर्वधनैरपि ॥

ततो मां तादृशं भत्वा दूरीभूतः सदागमः ।

लब्ध्वात्मलाभौ संतुष्टौ महामोहपरिग्रहौ ॥

अथान्यदा समायातः सोऽकलङ्कयुतः पुनः ।

सुसाधुभिः समाकीर्णः सूरिः कोविदनामकः ॥

ततोऽकलङ्कदाचिष्याद्गतोऽहं तस्य वन्दकः ।

तदाकलङ्कसूरिस्तु वन्दितो मुनिभिर्युतः ॥

इतश्च ।

ज्ञानालोकेन विज्ञातं तेन कोविदसूरिणा ।

मदीयं चरितं लोकादकलङ्केन चाखिलम् ॥

ततः प्रोक्तोऽकलङ्केन सूरिर्नाथ निवेद्यताम् ।

सदागमस्य माहात्म्यं घनवाहनभूभुजे ॥

तथा दुर्जनसङ्गे च ये दोषाः सन्ति देहिनाम् ।

निवेदनीयास्तेऽप्यस्मै विशेषं येन बुध्यते ॥

ततः सदागमे भक्तो दुष्टसम्पर्कवर्जितः ।

इहामुत्र च धेनार्थं सुखसन्दोहमाप्नुते ॥

कोविदसूरिणाभिहितं । एवं क्रियते । समाकर्णयतु महा-
राजः । ततोऽकलङ्कोपरोधेन श्रवणाय स्थितोऽहं सूरिः प्रकृतरः ।
सूरिणाभिहितं ।

अस्ति चमातश्च नाम नगरं । तत्र स्वमलनिचयो नाम राजा ।

तस्य तदनुभूतिर्नाम महादेवी । तयोश्च कोविदबालिश्राभिधानौ
 द्वौ तनयौ । इतश्च जन्मान्तरे तस्य कोविदस्याधीदनेन सदागमेन
 सह परिचयः । ततो यावत्पुनर्दृष्टोऽयं तावदीहापोहमार्गणमवेषणं
 कुर्वतः संजातं तस्य जातिस्मरणं प्रवृद्धचित्तानन्दः । गृहीतोऽयं
 हितगुरुबुद्ध्या । निवेदितं बालिश्राय यदस्य स्वरूपं । न प्रतिपन्नं
 तेन पापात्मना । इतश्च कर्मपरिणाममहाराजेन प्रहिता तयोः
 कोविदबालिश्रायोः स्त्रयंवरा श्रुतिर्नाम कन्यका । तस्याश्च प्रहितो-
 ऽपगामी वष्टोऽतिचतुरः समन्वघटनापटुः सङ्गो नाम दास-
 दारकः । आगत्य च वृत्तौ द्वावपि तौ तया भ्रातरौ । परिणीता
 सा तभ्यां । अस्ति च तयोः कोविदबालिश्रायोः परिग्रहे निज-
 देहो नाम पर्वतः । तस्यास्ति मूर्धाभिधानमुपरि महाकूटं । तस्यो-
 भयपार्श्वयोर्विद्येते सपरिच्छेपे अवणमामिके द्वे अपवरिके । दृष्टे ते
 तया । अभिरुचितस्तस्यास्तब्धोर्निवासः । गतः स्थिता तयोरेव सा
 भर्त्तुज्ञाता सती । तत्र च क्षतनिवासा सा श्रुतिस्त्राभ्यां कोविद-
 बालिश्राभ्यां सार्धं विचरतीति ।

इतश्च तां यमाखाद्य परितुष्टः स बालिश्राः ।

ततश्च चिन्तयत्येवं महाहर्षवशं गतः ॥

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं यस्येयं मम सुन्दरी ।

मनोहरा श्रुतिभार्या संपन्ना पुण्यकर्मणः ॥

ततस्तं तादृशं भत्वा श्रुतौ खेदपरायणम् ।

बालिश्रां मधुरैर्वाक्यैः स सङ्गः ममभाषत ॥

अत्यन्तसुन्दरी देव देवेन हितकारिणा ।

देवेन सार्धं स्नामिन्याः संयोगो घटितो ह्ययम् ॥

तथाहि ।

रूपं वयः कुलं ग्रीलं लावण्यं च परस्परम् ।

दम्पत्योः प्रेमसहितमनुरूपं सुदुर्लभम् ॥

एतच्च युवयोः सर्वं संपन्नं पुण्यकर्मणा ।

केवलं वर्धनीयोऽयं प्रेमाबन्धो मनोहरः ॥

ततः स बालिग्रेनोक्तः शठात्मा दासदारकः ।

यथा कथं स वर्धेत स प्राह प्रियसेवनात् ॥

बालिशः प्राह किं तस्याः प्रियं सङ्गं निवेद्यताम् ।

सङ्गेनोक्तं यथा देव प्रियोऽस्या मधुरो ध्वनिः ॥

बालिशः प्राह यद्येवं ततस्तस्य निषेवणम् ।

अश्रान्तः कारयाम्येनां साधु साधु निवेदितम् ॥

महाप्रसाद इत्येवं ब्रुवाणः स च दारकः ।

स्नेहान्निवेष्टितस्तेन हृदये बालिशेन भोः ॥

ततश्च काकलीगीतवेणुवीणाकलस्वनम् ।

तां श्रुतिं श्रावयन्नेष बालिशो हृदि मोदते

दिन्यति च ।

अहो सुखमहो स्वर्गस्तथाहो मम धन्यता ।

यस्येदृशी श्रुतिर्भार्या सततानन्ददायिका ॥

ततश्च ।

हृदये दारकं कृत्वा तं सङ्गं स्नेहनिर्भरः ।

श्रुतेः स लालनं कुर्वन्नास्ते नित्यं कलस्वनेः ॥

त्यक्तं तेनान्यकर्तव्यं धर्माद्वरेण संस्थितः ।

पिङ्गप्रायतया जातो हास्यस्यासौ विवेकिनाम् ॥

इतश्च कोविदेनापि प्रश्रितोऽयं सदागमः ।

मह्यमेषा हिता भार्या किं वा नेति भिवेद्यताम् ॥

ततः सदागमेनोक्तं न हिता ते नरोत्तम ।

ससङ्गेयं श्रुतिभार्या तत्राकर्ण्य कारणम् ॥

इयं हि प्रहिता पूर्वे रागकेशरिमन्त्रिणा ।

इदं जगदग्रीकर्तुं पञ्चमानुषमध्यगा ॥

इतश्च ।

स कर्मपरिणामस्य भाट्टव्यो रागकेशरी ।

प्रसिद्धचरटो लोके तस्यामात्यो विशेषतः ॥

स कर्मपरिणामाख्यः सार्वभौमो नराधिपः ।

शुभाशुभकरत्वेन लोके विश्वास्ततां गतः ॥

एवं च स्थिते ।

इयं चरटकन्येति मत्वा नाङ्गीकरिष्यति ।

अयं जनस्ततस्तेन रागकेशरिमन्त्रिणा ॥

दासं दत्त्वायतः स्त्रीयं सङ्गं सम्बन्धकारिणम् ।

महाराजसुतात्वेन ख्यापितेयं श्रुतिः पुरा ॥

तत्कर्मपरिणामोऽस्या जनकस्तेन गीयते ।

सुतेयं परमार्थेन रागकेशरिमन्त्रिणः ॥

जगतो वञ्चकत्वेन यः च तेन दुरात्मना ।

प्रयुक्तेयं कुतस्तस्या दितत्वं हन्त विद्यते ॥

ततश्च ।

यद्यपीयं कृता भार्या भवता भर्तृवक्षिका ।
 मा कार्षीर्भद्र विश्वासं तथाप्यस्यां कदाचन ॥
 न चेयं शक्यतेऽद्यापि विहातुं निजपत्निका ।
 केवलं वर्जनीयोऽयं सर्वथा दामदारकः ॥
 अनेन रहितात्यन्तं श्रुतिः सङ्गेन पापिना ।
 इयं न विद्यमानापि भद्र ते दौषकारिणी ॥

यतः ।

अनिष्टशब्दविद्धिष्टा मधुरध्वनिस्तोषुषा ।
 अस्मात्संजायते सङ्गाच्छ्रुतिरेषा न तु स्वयम् ॥
 यावच्च प्रेरयत्येषा रागद्वेषपरायणा ।
 त्वां सङ्गसहिता तात तावत्ते दुःखमाश्रिका ॥
 अतोऽस्मिन् वर्जिते सङ्गे शब्दश्रवणतत्परा ।
 भवत्यपीयं मध्यस्था न ते तात विवाधिका ॥
 तदेष वष्टो दुष्टात्मा सर्वथा दामदारकः ।
 दुःखकारणभूतस्ते सङ्गस्यजममर्हति ॥
 ततः प्रपद्य नघेण तत्सदागमभाषितम् ।
 कोविदेन परित्यक्तः स सङ्गः श्रुतिदारकः ॥
 ततः श्रुत्या युतोऽप्येष शब्दोऽसुखविवर्जितः ।
 आवयजपि ताञ्शब्दार्त्तोके स्थाप्योऽभवत्सुखी ॥
 एवं च लक्षमानौ तौ श्रुता कोविदबालिशौ ।
 सङ्गत्यागपदाज्जातौ सुखदुःखप्रपूरितौ ॥

अथास्ति तुङ्गशिखरो बहिरङ्गो महागिरिः ।
 तचान्यदा समाख्यौ भूप कोविदबालिगौ ॥
 तचास्ति शिखरे रन्ध्रं विशालं देवनिर्मितम् ।
 अद्भुतमूलं मानुष्यैर्गता भूमौ प्रतिष्ठितम् ॥

इतश्च १

एकं गान्धर्वमियुनं किन्नरं च तथापरम् ।
 नेष्टे परस्परस्पर्द्धां तदा जातानयोर्द्वयोः ॥
 ततः परीचकैर्युक्ते ते रन्ध्रे तच्च दैविने ।
 एकान्तमिति विज्ञाय परीचार्थमुपागते ॥
 अथ ताभ्यां समारब्धं मधुरं कर्णपेशलम् ।
 परस्परैर्यथा गीतं परिपाद्या मनोरमम् ॥
 ततस्तौ शिखराख्यौ भूप कोविदबालिगौ ।
 रन्ध्रस्थमियुनोद्गीतं श्रुत्वा गाढं प्रबोधितौ ॥

ततश्च ।

चदयस्थितमङ्गेन बालिगेन दुरात्मना ।
 सा श्रुतिः स्थापिता दारे तस्याकर्णमतत्परा ॥
 तस्यामर्पितसङ्गावः सोऽपि तादाक्यमागतः ।
 रसेन निर्भरौभूतो न वेदयति किञ्चन ॥
 ततः स तेन मङ्गेन स्ववीर्येण तथा हतः ।
 गण्डग्रेससमो रन्ध्रे द्राष्टव्यं पतितो यथा ॥
 दृष्ट्वास्फोटपातेन तेन गान्धर्वकिन्नराः ।
 गावपातादवष्टब्धा बालिगे रोषमागताः ॥

ततोऽभिहितमेतैः परस्परं श्रे रे रे ।

कस्कोऽयं ज्ञात ज्ञातेति ततो वद्वश्च बालिशः ।

चूर्णितः समकं सर्वैर्दुःखभारेण मारितः ॥

इतश्च ।

सदागमोपदेशेन त्यक्तमङ्गः स कोविदः ।

तत्र गीते तदा मूर्खं श्रुत्या युक्तोऽपि नो गतः ॥

ततस्तं पतितं दृष्ट्वा बालिशं हन्यमानकम् ।

तस्मान्नूर्णमपक्रान्तो गिरेः शृङ्गात्स कोविदः ॥

सद्गुर्मघोषनामानं स्मरिमासाद्य सुन्दरम् ।

जातो बालिशवृत्तान्तं दृष्ट्वा साधुः प्रबुद्धधीः ॥

क्रमाच्च गुरुणा तेन निजस्थाने निवेशितः ।

स एषोऽहं महाराज विज्ञेयः कोविदस्त्वया ॥

तदेवं श्रुमिद्रेण तेन सङ्गेन नाग्रितः ।

महादुःखभराक्रान्तो भ्राता मे भूप बालिशः ॥

अहं तु मोक्षितोऽनेन सर्वथा हितकारिणः ।

सदागमेन निःशेषान्तादृशादुःखजालकात् ॥

जातश्च सतताद्वाद्ः साम्प्रतं लब्धसंयमः ।

अत एवास्य निर्देशमधुनापि करोम्यहम् ॥

तदेषोऽखिलभूतानां हितकारी सदागमः ।

दुष्टान्तरङ्गलोकेन मैत्री पर्यन्तदारुणा ॥

एवं स्थिते महाराज पुरुषेण हितैषिणः ।

त्यक्तव्यो दुष्टसम्पर्को न च त्याज्यः सदागमः ॥

ततश्चेदं गुरोर्वाक्यमाकर्षात्यन्तपेशलम् ।

भद्रे ऽगृहीतसङ्केते तदा मे हृदि संस्थितम् ॥

अये मां त्याजयत्येष महामोहपरिग्रही ।

तथैष कारयत्युच्चैरादरं च सदागमे ॥

एवं च स्थिते ।

अहं किं करवाणीति यावच्चिन्तामुपागतः ।

तावन्ममाश्रयज्ञानादकलङ्केन जल्पितम् ॥

यदुत ।

बुद्धं भगवतो वाक्यं किं वा नो घनवाहन ।

मयोक्तं सुष्टु भो बुद्धं च प्राह कियतामिदम् ॥

ततो गाढरूढतयाकलङ्केन सार्धं प्रणयस्याचिन्त्यप्रभावतया

भगवत्कोविदसूरिसन्निधानस्य प्रत्यासन्नवर्तितया कर्मघन्यस्थानस्य

प्रत्युत्तरदानसामर्थ्यविकलतया च प्रतिपन्नं तदाकलङ्कवचनं

अभ्यर्णीभूतो भूयः सदागमः अनुग्रीक्षितं चैत्यवन्दनादिकं

अनुगुणितं पूर्वपठितादिकं प्रवर्तितं पुनर्दानादिकं ईषद्वरीभूतौ

महामोहपरिग्रही द्रव्यतोऽकलङ्कलज्जया न पुनर्भावसारतया ।

ततोऽहं विगतमूर्खं इव सांसारिकपदार्थेषु संतुष्टचित्त इव विभव-

निचयेषु तदाकलितोऽकलङ्केन । ततो गतः सोऽन्यत्र विहाराय

सह सूरिणा ।

ततस्तं दूरगं मत्वा महामोहपरिग्रही ।

भूयोऽप्युल्लभितौ भद्रे दूरीभूतः सदागमः ॥

ततः शिथिलितं कृत्यं विप्लवता धर्मदेयना ।

संजातोऽहं पशोस्तुल्यस्तद्दीर्घास्ते पलाशकाः ॥
 ततो विषयमूर्खान्धो धनसञ्चयतत्परः ।
 भूरिकन्याहिरण्यार्थं धौडयामि महींजनम् ॥
 अन्तःपुरसहस्राणि भूरिभोगपिपासया ।
 हिरण्यभृतकूपानां मौलितानि शतानि च ॥
 अहिरण्यीकृता पृथ्वी महामोहवशेन च ।
 तत्पापं न जगत्यस्ति यत्तदा न कृतं मया ॥
 स च पुण्योदयोऽभीष्टं सर्वं ढौक्यते मम ।
 मया तु तन्न विज्ञातं ततोऽसौ क्षुपितो मनाक् ॥
 ततश्च मे महादेवी नात्मा मदनसुन्दरी ।
 अत्यन्तवल्लभाभृत्सा मृता शूलेन विह्वला ॥
 अचान्तरे समायातः स्वामिमूलं विगौतकः ।
 प्रतिजागरको भद्रे शोकनामा मनुष्यकः ॥
 स प्रणम्य महामोहं स्वामिनं विहितादरः ।
 ततश्चावसरं ज्ञात्वा मामालिङ्गति माधया ॥
 ततोऽहं कृतपूत्कारो दैन्याक्रन्दनरोदमम् ।
 कृत्वा कृत्वा करोन्मुञ्चैर्देवीं मदनसुन्दरीम् ॥
 त्यक्तः शरीरसत्कारो राज्यकार्यं प्रमादितम् ।
 जातो बह्वृष्टहीताभस्ततोऽहं दुःखपूरितः ॥
 अथ मामकट्टत्तान्तं कथंचिज्जनवार्तया ।
 श्रुत्वाकलङ्कः कृपया मत्समीपमुपागतः ॥
 ततः स मां महाभागो दृष्ट्वा शोकवशीकृतम् ।

विमुक्ताशेषसत्त्वत्वं दययेदमभाषत ॥

किमिदं भोः समारब्धं भवता घनवाहन ।

किं मे विस्मारितं वाक्यं किं वा त्यक्तः सदागमः ॥

किमेष दुष्टलोकेन भवानेवं खलीकृतः ।

कृतं च ज्ञाततत्त्वेन किमिदं बालचेष्टितम् ॥

यां च ते स्मरतो नित्यं देवीं मदनसुन्दरीम् ।

शोकोऽयं बाधते चित्तं तत्कार्यं किं न बुध्यसे ॥

तथाहि ।

सर्वेऽमौ जन्तवो नित्यं कृतान्तमुखकोटरे ।

वर्तन्ते ऽतः क्षणं भूय यज्जीवन्ति तदद्भुतम् ॥

स हि नापेक्षतेऽवस्थां प्रमायन्धनसुन्दराम् ।

दलयत्येव भूतानि मत्तवद्भन्धवारणः ॥

यद्यत्सज्जनसपद्मं जन्मेवमनोहरम् ।

तत्तस्मिन्पातयत्येष कृतान्तहिमश्रीकरः ॥

न मन्त्रा न धनं भूरि न वैद्या न भेषजम् ।

न बान्धवा न देवेन्द्रा मृत्यो रक्षन्ति देहिनम् ॥

इत्यदुष्टप्रतीकारे जाते मरणविह्वरे ।

मिहोऽयं मार्ग इत्येवं ज्ञात्वा^१ को विह्वलो भवेत् ॥

तदेवं कुर्वते निश्चमश्रान्तो धर्मदेशनाम् ।

सोऽकलद्दो महाभागो मत्तः शोकगमेष्वप्या ॥

अहं पुनर्महामोहप्रवृत्तो न मक्षये ।

नष्टबुद्धिः प्रलापेन नं शोकमनुवर्तयम् ॥

कथं ।

हा बाले हा प्रिये सुगधे हा चार्वङ्गि वरानने ।
 हा पद्मनेत्रे हा सुभ्रु हा कान्ते वल्लभाषिणि ॥
 हा भर्तृवत्सले देवि हा हा मदनसुन्दरि ।
 क गतासि विहायेमं रुदन्तं घनवाहनम् ॥
 दीयतां दर्शनं त्वर्णं संभाषो मे विधीयताम् ।
 स्वीयतां मामके देहे वैक्लव्यमपनीयताम् ॥
 इत्येवं प्रलपन्नुच्चैरकलङ्कस्य धीमतः ।
 भद्रे तत्तादृशं वाक्यं न जानामि विचेतनः ॥
 दयापरीतचित्तोऽसौ ततो मां वीक्ष्य तादृशम् ।
 अकलङ्कस्तदा भद्रे पुनः प्राह महामतिः ॥

यथा भो भो महाराज घनवाहन न युक्तमीदृशं भवादृशं
 विधातुं बालचरितं । तत्परित्यज स्वीयतां । उररीकुरु धीरतां ।
 स्वस्वतां गयान्तःकरणं । स्मरात्मानं । विरहयेममेकान्तेनाहितं
 महामोहं । मुञ्च शोकं । शिथिलय परिग्रहं । अनुवर्तय सदागमं ।
 समाचर तदुपदेशं । जनय मम चित्तप्रमोदं । किं विस्मृतं भवतो
 ऽधुनैव तत्साधुनिवेदितं भवप्रदीपनकं । किं न स्मरसि तत्संसार-
 पानकं । किं न चिन्तयसि तं भवारघटं । किं न ध्यायसि तं
 सकर्मकजीवचट्टमठवृत्तान्तं । किं न पर्यालोचयसि तां मनुष्यजन्म-
 रत्नदीपदुर्लभतां । किं न निर्विद्यसे वसंस्तव जन्मसन्तानवृद्धमार्गं ।
 किं विस्मारयसि तां चित्तवानरस्त्रीवरूपतरंगितां । किं नानुग्रील-
 यसि तस्यैव मततं रक्षणं । किं बभ्रमीषि तेषु विषयविषयचेपु ।

किं लुठसि तस्मिन्नर्थनिचयसंज्ञे पञ्चकुसुमफलरजःकचवरे । किं
निपातयसि जानन्नपि मोक्षमार्गमात्मानं घोरेषु महानरकेषु ।
किं नारोहयसि तेनोपायेनात्मानं तत्र सततानन्दे शिवास्तयमठे ।
संसारे हि निवसतां महाराज देहिनां करतलस्थानि व्यसनानि
सुलभाः प्रियंजनविप्रयोगाः शूद्ररगा महाव्याधयः प्रत्यासन्नानि
दुःखानि अवशंभावौनि मरणानि । ततः पुरुषस्य विमलविवेक
एवात्र बाणं नापरमिति । ततोऽहं भद्रेऽगृहीतसङ्केते गाढप्रसुप्त
इव प्रतिबोधकध्वनिपरंपरया विषघूर्णित इव सस्फुरमन्त्रापमार्ज-
नया मदिरामत्त इव शीघ्रभयदर्शनतया मूर्छित इव सलिल-
श्रीकरव्यजनक्रियया लग्नक्तक इव सुवैद्यप्रयुक्तभेषजमालिकया तथा-
कलङ्कवचनपद्धत्या संजातः प्रत्यागतचेतनः ॥ ततः शोकेन प्रणम्या-
भिहितो महामोहः । यथा देव प्रजाम्यहं । नायमकलङ्को मद्य-
निहासितुं ददाति । महामोहः प्राह । वत्स विषमोऽयमकलङ्कः
प्रतारयति लघोऽसुं घनवाहनं । श्रावयोरपि यत्किमप्यत्र भविष्यति
तच्चाद्यापि जानीमः । तद्गच्छ तावत्त्वं । केवलं पुनः प्रतिजागरणं
विधेयं केनापि भवतामावयोरिति । शोकेनोक्तं । यदाज्ञापयति
देवः । ततो गतः शोकः । प्रतिपन्नं मयाकलङ्कवचनं वक्ष्यमीकृतः
सदागमः श्रद्धीरितौ मनाद् महामोहपरिग्रहौ उज्ज्वलितं
पूर्वपठितं विहितोऽपूर्वश्रुतग्रहणादरः कारितानि जिनभवन-
विष्मादीनि प्रवर्तितानि याचाद्यापपाददानप्रभृतौनि । ततः हतो
मया तावदेव गुणभाजनमिति संतुष्टोऽकलङ्कः । श्रवान्तरे प्रिय-
मिषपरिग्रहोन्माद्यकेन विधुरितहृदयः प्रवृत्तो मत्समीपागमनाय

महामोहप्रतिजागरकः सागरः । पृष्ठोऽनेन रागकेसरौ । हता
तेनानुज्ञा । वज्रलिकयोक्तं । तात यच्च सागरो गच्छति तच्च मयापि
यातव्यं । यतो विदितमेवेदं तातस्य न खल्वेष सागरः क्षणमपि
मया विना वर्तते । रागकेसरिणोक्तं । वत्से यद्येवं ततो गच्छतु
भवतो । किं चेयमपि कृपणता सागरस्य शरीरभूता जीवितभूता
च वर्तते । तदेवापि गच्छतु येनास्य धृतिः संपद्यते । सागरे-
णोक्तं । तात महाप्रसादः । ततः समागतानि तानि मदभरणे । हृष्टौ
तद्दर्शनेन महामोहपरिग्रहौ । समालिङ्गितोऽहं कृपणतया । ततः
प्रवृत्ता ममेच्छा । यदुत किमनेन समादृष्टपरलोकसाधनेच्छया
दृष्टसुखहेतुना धनेन व्ययितेन प्रयोजनं । अयं चाकलङ्कः प्रति-
दिनं मासुत्साहयति । यथा यदि भावस्तवकरणेनाद्यापि तवो-
त्साहः ततो महाराज घनवाहन द्रव्यस्तवकरणे तावदादरं कुर्व-
त्येति । व्ययितं च तद्वारेण वज्रतमं धनं वर्तते । तदत्र किं कर-
वाणीति चिन्तयतो मे विहितं वज्रलिकयालिङ्गनं । ततः प्रादु-
र्भूता मे कुबुद्धिः । यथा प्रेषयामौतः केनचिद्वचनविन्यासेन ताव-
देनमकलङ्कः । ततो न भविष्यति ममायं धनव्ययः । ततोऽभिहितो
मयाकलङ्कः । यथा भदन्त मदुपकारार्थमिहागता यूयं । अतः
संपादितो ममोपकारः । संपूर्णो भवतां मासकल्पः । ततस्ते युष्म-
दर्शमुन्मनीभविष्यन्ति भगवन्तः कोविदाचार्यः । संजनिष्यतेऽस्माक-
मुपालम्भः । ततो विहरत यूयं । वयं च करिष्यामो युष्मदादेशं ।
न भगवन्निश्चिन्ता कार्येति । तदाकर्ण्य विहृतोऽकलङ्कः । प्राप्तो
गुरुसमीपं ।

ततो भूयोऽपि धर्मायै विनिवार्य धनस्थयम् ।
 संजातः सागरादेशादहं रक्तः परियहे ॥
 ततः परियहेणोक्तः सागरो मित्रवत्सल ।
 नीयमानः अयं साक्षादहं भो रक्षितस्त्वया ॥
 त्वं सोऽपि मे विशेषेण संपत्ता भ्रातृवत्सला ।
 एषा हृषणता मित्रं मम जीवितदायिका ॥
 गाढं वज्रलिकाप्येषा ज्ञेया मदुपकारिणी ।
 सोऽकलङ्को महाप्रचुराढं निर्वासितो यथा ॥
 तच्चाह विहितं चाह यदागत्य नरोत्तम ।
 संदर्शितार्थके भक्तिः पांसितोऽयं त्वया जनः ॥
 एवं च भाषमाणं तं महामोहः परियहम् ।
 प्रत्युवाच यथा वत्स साधु साधूदितं त्वया ॥
 अयं हि सागरो वत्स सर्वस्वं मम जीवितम् ।
 मदौघवीर्यं निःशेषं भावतोऽत्र प्रतिष्ठितम् ॥
 अयं निर्मित्यभक्तो मे सागरो मामके वले ।
 मत्पुत्री राज्ययोग्योऽयमयं ते रक्षणचमः ॥
 एवं सोलासितस्तेन महामोहेन सागरः ।
 संजातो मां वशीकृत्य स सदागमबाधकः ॥
 ततो विवर्धिताकांक्षो दूरीकृतसदागमः ।
 संजातस्यक्तकृत्योऽहं यथा पूर्वं तथा पुनः ॥
 ततो मदौघवृत्तान्तं समाकर्ण्य हृषापरः ।
 भूयः प्रसूतितो भद्रे सोऽकलङ्को मदन्तिकम् ॥

ततः ह्यतप्रणामेन तेन कोविदसूरयः ।

विज्ञापिता व्रजामीति दीपयित्वा प्रयोजनम् ॥

अथ निश्चित्य सङ्गावं प्राङ्गः कोविदसूरयः ।

निरर्थकोऽयं ते क्लेशस्ततो मा मास्तदन्तिकम् ॥

तथाहि ।

यावत्तस्य समीपस्थौ महामोहपरिग्रहौ ।

तावन्नाद्यापि कर्मण्यः स तात घनवाहनः ॥

यतः ।

आगच्छन्ति तयोः पार्श्वे नियमात्मागरादयः ।

तेषामाश्रयभूतौ तौ सर्वेषां मूलनायकौ ॥

वग्रे च वर्तमानस्य तस्य तेषां दुरात्मनाम् ।

क्षोपदेशाः क्व वा धर्मः क्व सदागममीलकः ॥

बधिरे कर्णजापोऽयमन्धे नृत्तप्रदर्शनम् ।

ऊधरे बीजनिक्षेपस्तस्य या धर्मदेशना ॥

यतः ।

अत्यल्पस्तस्य संस्कारस्तावकीनेन जायते ।

वचनेन क्षतिर्गुर्वी स्वाध्यायस्य भवादृशाम् ॥

अन्यच्च ।

बोधितो बोधितो भूयः स ज्ञेते भावनिद्रया ।

यावदेतौ समीपस्थौ महामोहपरिग्रहौ ॥

तदस्त्वं ते गतेनार्य घनवाहनसंविधौ ।

स्वकार्यहानिदे हृत्ते न वर्तन्ते विचक्षणः ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

भदन्तानर्थहेतुभ्यां ताभ्यां सार्धं तर्पस्त्रिनः ।
 कदा पुनर्वियोगः स्याद्दहनवाहनभूभुजः ॥
 गुरुणोक्तं विजानन्ति तं प्रायेण भवादृशाः ।
 चारिचधर्मराजस्य प्रसिद्धो यो महत्तमः ॥
 चारिचधर्मयुक्तेन स्ववीर्येण विनिर्मिता ।
 तेनास्ति मानसी कन्या विद्या नाम मनोहरा ॥
 सा सुरूपा विद्यालक्ष्मी जगदाङ्गादकारिणी ।
 विज्ञातविद्यभावार्था सर्वावयवसुन्दरी ॥
 विलम्बनी च सा कन्या सततोद्दामलीलया ।
 संसारातीतलावण्या मुनीनामपि वल्लभा ॥
 सा सर्वसम्पदां भूषं सा सर्वक्षेत्रनागरी ।
 निरन्तानन्दसन्दोहदायिका सा निगद्यते ॥
 अतस्तां कन्यकां विद्यां यदासौ घनवाहनः ।
 लप्स्यते भोक्तदामुष्मान्महामोहो वियोध्यते ॥

यतः ।

सा कन्या निजवीर्येण विरुद्धानेन पापिना ।
 न विद्यते सहावस्था अनयोस्तेन हेतुना ॥

किं च ।

तथा निरीहता नाम कन्यान्या विद्यतेऽनघा ।
 चारिचधर्मराजस्य दुहिता सा मनोरमा ॥
 विरतेः कुचिषंभुता भाचोरत्यन्तपूजिता ।

शरिचधर्मराजीये राज्ये सा सर्वसारिका ॥
 महत्तमस्य सामीष्टा सद्बोधस्थातिवल्लभा ।
 सन्तोषतन्त्रपालेन स्वामिभक्तेन वर्धिता ॥
 स्वभावमुन्दरा बाला संपूर्णैश्च न वाञ्छति ।
 वस्त्राक्षरहारमाद्यादिसंपाद्यं सा विभूषणम् ॥
 स्वर्णेन विविधैर्भोगैर्विचित्रै रत्नराशिभिः ।
 न शक्या लोभमानेतुं कन्यका सा निरौहता ॥
 सा निःशेषजगद्व्यासा मुनीनां मनोहरा ।
 सा दुःखोच्छेदिका धन्या सा चित्तानन्ददायिका ॥
 तां कन्यां चारुल्लावण्यां यदासौ घनवाहनः ।
 लस्यते विलस्यं यायात्तदा नूनं परिग्रहः ॥
 विरोधोऽस्ति तया शार्धं यतस्तस्य दुरात्मनः ।
 अतस्तां वीक्ष्य पापोऽसौ गाढभीतो विलीयते ॥

अकलङ्कमोक्षं ।

कदा पुनरसौ धन्ये ते कन्ये परिणेश्यति ।
 तयोर्दक्षनकारिण्यौ भदन्त घनवाहनः ॥

कोविदस्मुरिणोक्तं ।

भूयसाद्यापि कालेन तयोर्लाभो नरोत्तमः ।
 लभयोश्च भवेन्नूनं स तयोः परिणायकः ॥
 अथाकलङ्कः प्रत्याह युष्माकं यदि रोचते ।
 ततोऽहं लभयामीति ते सन्त्ये घनवाहनम् ॥
 गुरुराह महाभाग नाधिकारो भवादृशाम् ।

कन्ययोः प्रापणेऽद्यापि तयोरेतेन हेतुना ॥

स कर्मपरिणामाख्यस्ते कन्ये दापयिष्यति । . .

घनवाहनराजाय नोऽपरो दापकस्तयोः ॥ . .

दायमाने पुनस्तेन ते स्यातां कन्यके यदा ।

हेतुभावं भजन्त्येव तदा युष्मादृशा अपि ॥ . .

एवं च स्थिते ।

स एव योग्यतां मत्वा कचिन्ने दापयिष्यति । .

कन्ये सुखप्रदे धन्ये घनवाहनभूभुजे ॥

अतो विहाय तच्चिन्तां स्वाध्यायध्यानतत्परः ।

विमुक्तावस्तुनिर्बन्धस्तिष्ठार्थं त्वं निराकुलः ॥

ततस्तथेति भावेन प्रतिपद्य सुरोर्वचः ।

स्थितोऽकलङ्को निश्चिन्तस्तदा भद्रे निरातुरः ॥

अहं तु तौ समाश्रित्य महामोहपरिग्रहौ ।

आगत्यागत्य तद्भृत्यैरेकैकेन कदर्थितः ॥

तथाहि ।

एके गच्छन्ति तद्भृत्याः प्रत्यागच्छन्ति चापरे ।

अन्ये तिष्ठन्ति मापार्थं किञ्चिदाभाद्य कारणम् ।

किं चात्र बल्लनोक्तेन समाभाते निवेद्यते ॥

भूरिभाषितथा त्वं मां वाचालं भावजीगणः ।

चित्तवृत्तिमहाटस्यां या नदी सा प्रमत्तता ॥

तत्तद्विस्मृतं नाम धत्तस्याः पुलिनं पुरा ।

वर्णितं तत्र सोद्दिष्टचित्तविज्ञेयमण्डपः ॥

दृष्ट्वा च वेदिका तस्यां विपर्यासाख्यविष्टरम् ।
 तन्निषण्णो महामोक्षस्तस्याविद्या वपुर्जता ॥
 विमर्गेन प्रकर्षाय या सा पूर्वं निवेदिता ।
 स्मरसि त्वं विशालाक्षि चित्ते सर्वमिदं न वा ।
 ततोऽगृहीतसङ्केता प्राह बाह्वं स्मरामि भोः ॥
 संसारिजीवस्तां प्राह यद्येवं चारुसौधने ।
 ततस्तो ये विमर्गेन प्रकर्षाय विवर्णिताः ॥
 मिथ्यादर्शनसंज्ञाया भूयांसो वेदिकास्थिताः ।
 अन्ये सेवापरास्तत्र स्थिता मुत्कलमण्डपे ॥
 ते सर्वे भूभुजो भद्रे सकलपाः समान्धवाः ।
 सम्यक्परिवाराश्च प्रत्येकं समुपागताः ॥
 महामोक्षे समीपस्थे तदा मे सर्वनायके ।
 न सोऽस्ति कश्चित्तत्सैन्ये येनाहं न निषेवितः ॥

ततश्च ।

गृह्णो हिमूर्द्धितस्तेषु भावेषु भवभाविषु ।
 कृतोऽहं नष्टसन्मार्गा महामूढतया तदा ॥
 सदागमं परित्यज्य विधाय मतिविभ्रमम् ।
 मिथ्यादर्शनसंज्ञेन भूयोऽहं बाधितस्तदा ॥
 पापानि धर्मबुद्ध्याहं दारुणानि पुनस्तदा ।
 भूरिशः कारितो भद्रे कुदृष्ट्या तन्महेक्षया ॥
 शब्दादिविषयगमे निःसारे साधुनिन्दिते ।
 विधापितो मनःप्रीतिं रागकेसरिणा पुनः ॥

तस्य भार्या पुनर्या सा मूढता नाम विभ्रता ।
 तदग्रेण मया नैव विज्ञाता भवदुष्टता ॥
 तथा द्वेषगजेन्द्रोऽपि सनिमित्तानिमित्तकम् ।
 कुर्वन्नप्रीतिसन्तापं नितरां मे विभ्रमिताः ॥

तथा ।

तस्याविवेकिता भार्या कार्याकार्यविचारणम् ।
 कुर्वन्नं वारयत्युच्चैस्तदा मां वशवर्तिनम् ॥

तथा ।

शब्दे रूपे रसे गन्धे स्पर्शे चात्यन्तसौख्यः ।
 वशीकृतोऽहं संपन्नो रागकेसरिमन्त्रिणा ॥
 प्राप्तेषु नाढमूर्च्छान्धो ऽप्राप्ताकांचाविडम्बितः ।
 कृतो भोगेषु तस्यैव भार्यया भोगदृष्टया ॥

तथा ।

निर्वादितासुखो हा हा हासितोऽहं निरर्थकम् ।
 हासेन वज्रगो भद्रे सद्गाम्भीर्यविरोधिना ॥
 मूषान्तक्रेदजाम्बासमलपूर्णेषु योषिताम् ।
 गात्रेषु रमितो भद्रे रत्याहं वज्रशस्तदा ॥
 अरत्यापि महोद्देगसन्तापाक्रान्तमाणसः ।
 कृतोऽहं भूरिशो भद्रे कारणैरपरापरैः ॥
 मरिष्यामीति विश्रान्तो रान्धं वा मे हरिष्यते ।
 इत्यादि कारणं प्राप्य भयेनाहं विनाटितः ॥
 मरणं क्षिप्रवन्मूनाभिर्यनाशादिकं तथा ।

हेतुं संप्राप्य शोकेन भूयो भूयो विडम्बितः ॥
 तत्त्वमार्गवियुक्तात्मा मिथ्याबुद्ध्या तिरोहितः ।
 विवेकिहास्यतां नीतस्तदाहं हि जुगुप्सया ॥

तथा ।

रागकेसरिणः पुत्रा येऽष्टौ पूर्वं विवर्णिताः ।
 सुता द्वेषगजेन्द्रस्य ये चाष्टौ परिकीर्तिताः ॥
 नैस्तदा मे कषायाख्यैर्महामोहपितामहे ।
 समीपस्थे कृतं यत्तु तदाख्यातुं न पार्यते ॥
 ज्ञानप्रकाशलेगेन रहितो भावतस्तदा ।
 ज्ञानसंवरणेनाहं प्रबलेन कृतः पुनः ॥

तथा ।

कुर्वन् घुसघुरारावं काष्ठवज्रचेतनः ।
 दर्शनावरणेनाहं स्थापितो गतदर्शनः ॥

तथा ।

क्वचिदाह्लादितोऽत्यन्तं क्वचित्सन्तापविह्वलः ।
 हतोऽहं तेन चार्वाङ्गि वेदभीयेन भूभुजा ॥

तथा ।

आयुष्कनामकेनापि नरेन्द्रेण सुलोचने ।
 घनवाहनरूपेण तदाहं धारितश्चिरम् ॥

तथा ।

तेन मामाभिधानेन भूभुजा वरवीक्षणे ।
 शरीरे मामके चिपं निजवीर्यं निदर्शितम् ॥

तथा गोचान्तरायाभ्यां स्वमाहात्म्यं वरानने ।

क्षतमेव भ्रमात्यर्थं चरितार्थं तदा पुनः ॥

तथा ।

रौद्रार्तध्यानसंयुक्तः पापात्मा पापचेष्टितः ।

विहितोऽहं विग्राह्यादि तेन दुष्टाभिसन्धिना ॥

तथान्यैरपि तत्काले महामोहे समीपगे ।

ममाविर्भावितं भद्रे खं खं वीर्यं महाभटैः ॥

अकलङ्केन सुकृत्वाद्नाथ इव निर्भयैः ।

इत्थं खलीकृतोऽत्यन्तं तैरहं भावशुभिः ॥

अथान्यदा समायातो भक्तदर्पनकाम्यया ।

महामोहनरेन्द्रस्य समीपे मकरध्वजः ॥

स च स्त्रीयां रतिं भार्यां रागकेसरिमन्त्रिणम् ।

पद्ममानुषसंयुक्तं तच्च तस्य कुटुम्बकम् ॥

एतां सर्वान् समासाद्य सामर्थ्यं कार्यसिद्धये ।

संनद्धवद्वकवचस्तदा प्राप्तो मृगेक्षणे ॥

ततस्तुष्टो महामोहो मकरध्वजमौलिनात् ।

सोऽप्यासाद्य महामोहं परं हर्षमुपागतः ॥

ततस्तेन युतः साक्षात्संनद्धो गन्धवारणः ।

संपन्नोऽसौ महामोहो जातो मेऽत्यन्तबाधकः ॥

शब्दरूपरसस्पर्शगन्धसुखोऽन्धमन्त्रिणः ।

गाढं निर्नष्टमद्वोधः संजातोऽहं ततस्तदा ॥

गतांशूकरसङ्काशो विषयाशुचिकर्दमे ।

रात्रिर्दिवं निमग्नात्मा स्थितोऽहं विगतचपः ॥
 सुभूयसापि कालेन न भोगैस्तृप्तिमागतः ।
 दृढपानेन किं जातः पीनगण्डोऽत्र वानरः ॥
 भुञ्जानस्य च मे भोगान् वर्धते भोगदृष्टिका ।
 सुतरामुल्लसत्येव जलेन वञ्चवानलः ॥
 अकलङ्कोपदेग्नास्ते श्रग्नाङ्गकरनिर्मलाः ।
 तदा मे विस्मृताः सर्वे महाश्रोहघनावृताः ॥
 ततो मां तादृशं दृष्ट्वा भावशृङ्खलिविचेष्टितम् ।
 न मेऽवसर इत्येवं गतो दूरं सदागमः ॥
 यथाभिमतकामांश्च संपादयति मे तदा ।
 अथौ पुण्योदयोऽहं तु विमूढसं न लक्षये ॥
 ततो विमुक्तनिःशेषराज्यकार्यो दिवानिशम् ।
 अन्तःपुरगतः स्त्रैणं भुञ्जानोऽहमवस्थितः ॥

तथा ।

थां थां नारीं प्रपश्यामि नगरे चारुविग्रहाम् ।
 कुलजामकुलजां वा थां वा कश्चिन्निवेदयेत् ॥
 तां तां सर्वां समाहाय जनेभ्यो वक्ष्यवत्तया ।
 अन्तःपुरे प्रवेष्ट्याहं करोमि निजपत्निकाम् ॥
 न जानामि महापापं नापेक्षे कुललाज्जनम् ।
 गणयामि न चाधन्यो वारकं भक्तिमण्डलम् ॥
 ततो विरक्ताः शामन्ताः पुरं चोद्दिगमागतम् ।
 तादृशमश्लीलेन लज्जितां मम बान्धवाः ॥

पदातयोऽपि संपन्ना मम निन्दाविधायकाः ।

गुणाः सर्वत्र पूज्यन्ते सम्बन्धो नात्र कारणम् ॥

अहं तु तादृशीं लोकाष्टानानोऽप्यात्मगर्हणाम् ।

महामोदवशीभूतो निन्द्यकर्मरतः स्थितः ॥

या मौपकुलसंजाता यास्यागम्याः स्त्रियो नृणाम् ।

सर्वाः स्नेहान्तःपुरे चित्तासा मया पापकर्मणा ॥

अथासीच्च कनिष्ठो मे भ्राता नीरदवाहनः ।

लज्जापरो विनीतात्मा प्रख्यातः सारपौषधः ॥

ततश्च ।

मत्तो विरक्तैः सामन्तैः धौरमन्त्रिमहत्तमैः ।

एकवाक्यतया सर्वैः स प्रोक्तो रहसि स्थितः ॥

पदुत ।

अगम्यगमनासक्तो निर्मर्यादो विमूढधीः ।

नष्टधर्मा पशोस्तुल्यो य एवं कुलदूषणः ॥

सोऽयं सिंहासनस्येव सारमेधो नराधमः ।

अस्य योग्यो न राज्यस्य कुमार घनवाहनः ॥

अनेन हारितं राज्यं वंशानां लाघवं कृतम् ।

न युज्यते ततोऽस्माकं विनाशोऽयमुपेक्षितम् ॥

अतोऽयं प्रतिराज्येषु वृत्तान्तो नावगम्यते ।

यावत्तावत्कुमारोऽत्र राजा भवितुमर्हति ॥

अन्यथा नैव ते भ्राता न राज्यं न च भृतयः ।

न वयं न यशो नैव नगरं भो भविष्यति ॥

एवं चोक्तः स तैर्युक्तियुक्तं गौरदवाहनः ।
 तथैव दृष्टतच्चेष्टः पर्यालोचमुपागतः ॥
 इतश्च मामको भद्रे वयस्यो दुष्टचेष्टितैः ।
 गाढमुदेजितचित्ते नष्टः पुण्योदयस्तदा ॥
 पापं चात्यर्गलीभूतं प्रवृद्धा भावशत्रवः ।
 द्राघीयघी च संजाता भूयः सा कर्मणः स्थितिः ॥
 ततश्च वचनं तस्य यत्तोकैर्मन्त्रितं पुरः ।
 तच्चित्ते युक्तियुक्तत्वात्प्रमं मे भ्रातुश्चक्रे ॥

ततश्च ।

एवं भवतु तेनोक्तैस्तैर्लोकैर्वैरिकैरिव ।
 आगत्याहं दृष्टं बद्धो मदिरामदविह्वलः ॥
 तावतः परिवर्गस्थ मध्ये जातो न कश्चन ।
 मत्पत्ने यजनो भद्रे येन मा मेति जल्पितम् ॥
 ततो नरकपालाभैस्तैर्वद्धा नरकोपसे ।
 क्षिप्तोऽहं चारके सुभ्रु ज्ञातिमन्त्रिमहत्तमैः ॥
 स च संस्थापितो राज्ये राजा गौरदवाहनः ।
 महाकलकलेनोच्चैर्नृत्यद्विस्तोषनिर्भरैः ॥
 दष्टाः कुस्वामिगणैः तुष्टाः सुस्वामिनो गुणैः ।
 ते पौरमैनिका लोकास्ततः किं किं न कुर्वते ॥
 अहं तु चारके तत्र पुरीषमलपिच्छिले ।
 मूचान्त्वक्तेदजाम्बास्तदुर्गन्धे गर्भसन्निभे ॥
 चुधाचामोदरो बद्धः परिभूतो विगर्हितः

मृतदुष्टेष्टितैः कुट्टैर्बासकैरपि ताडितः ॥
 अनेकयातनास्थाने स्ववर्गेणावधीरितः ।
 प्राप्तः शरीरसंतापं नरकेष्विव नारकः ॥
 महामोहवशीभूते राज्यभ्रष्टे तथा मयि ।
 यः संजातो मनस्तापः स त्वाख्यातुं न पार्थते ॥

तथाहि ।

ममेदं विपुलं राज्यं मामकौणा विभूतयः ।
 अधुनान्ये प्रभोक्तार इति शोकेन पीडितः ॥
 सुखलालितदेहोऽहमधुना त्वीदृशी गतिः ।
 सर्वस्य परिभूतोऽहमित्यरथा कंदर्पितः ॥
 क्षुम्पन्ति मामकमिदं रत्नस्वर्णादिकं जनाः ।
 एते हा हा हतोऽस्मीति बाधितो धनमूर्खया ॥
 तदेवं नरकाकारे चारके दुःखपूरितः ।
 तच्चाहं संस्थितो भद्रे सुचिरं पापकर्माणां ॥
 परिवारसमेतस्य महामोहस्य दोषतः ।
 तथाप्यहं न निर्विण्णः संसारासारलोचने ॥
 क्रोधान्मत्तेषु लोकेषु चित्तकल्लोलदूषितः ।
 रौद्रध्यानानुगो नित्यं भूरिकालमवस्थितः ॥
 अथ जीर्णा क्रमेणैव गुडिका मे चिरन्तनी ।
 ततो वितीर्णा सा मच्चं भवितव्यतयापरा ॥
 गतः पापिष्ठवासायां पुरि सप्तमपाटके ।
 अहं तस्याः प्रभावेण जातः पापिष्ठरूपकः ॥

गृहे तत्राप्रतिष्ठाने निर्भिन्नो वज्रकण्टकैः ।
 सागराणां त्रयस्त्रिंशत्सन् कन्दुकलीलया ॥
 तदन्ते गुडिकादानाद्भवितव्यतया तथा ।
 पञ्चाक्षपञ्चसंस्थानमानीय शफरीकृतः ॥
 पुनर्नीतोऽप्रतिष्ठाने समानीतस्ततोऽप्यहम् ।
 कृतश्च गुडिकादानाच्छार्दूलाकारधारकः ॥
 भूयः पापिष्ठवासायां नीतोऽहं तुर्यपाटके ।
 ततोऽप्यानीय विहितो मार्जाराकारधारकः ॥
 तदेवंविधरूपाणि जमयन्त्या मुहुर्मुहुः ।
 दुःखसागरविस्तारं दर्शयन्त्या क्षणे क्षणे ॥
 तदसंख्यवहाराख्यं विहाय नगरं परम् ।
 प्रायः समस्तस्थानेषु भ्रमिमोऽहं महेक्षया ॥
 युक्तः सपरिवारेण महामोहेन सुन्दरि ।
 सुर्वाणो निजभार्याज्ञां क क्वाहं न विनाटितः ॥
 तथा परिग्रहेणाहं संज्ञया निजभार्यया ।
 युक्तेन वज्रशो भद्रे योनौ योनौ विडम्बितः ॥

यतः ।

गृहकोकिलिकासर्पमूषिकाकारधारकः ।
 दृष्टो निधानमासाद्य तत्राग्रे विह्वलो मृतः ॥
 एवं चानन्तकालं मे भ्रमतो गजगामिनी ।
 घर्षणाघूर्णनन्यायात्प्रसन्ना भवितव्यता ॥

अन्यच्च ।

आन्ता इव मया साधे भ्रमतोऽनन्तवर्त्मनि ।
 किञ्चित्ते दुर्बलौभृता महामोहादयस्तदा ॥
 पापं च प्रतनूभूतमीषत्कर्मस्थितिस्तथा ।
 पुनर्धन्विः समीपस्था संजाता मे वरानने ॥
 तती मनुजगत्यन्तः पाटके भरताभिधे ।
 साकेतेऽहं पुरे नीतो भवितव्यतया तथा ॥
 वणिजस्तस्य नन्दस्य भार्यास्ति घनसुन्दरी ।
 जनितस्तत्पुत्रत्वेन गुडिकादानयोगतः ॥
 प्रतिष्ठितं च मे नाम यथायममृतोदरः ।
 अथ क्रमेण संप्राप्तो यौवनं काममन्दिरम् ॥
 दृष्टः सुदर्शनो नाम सुमाधुः कानने मया ।
 कृपापरीतचित्तेन कृता मे तेन देयना ॥
 ततो भूयो मया भद्रे महात्मायं सदागमः ।
 विस्त्रोक्तः समीपस्तस्य साधोर्महात्मनः ॥
 किञ्चिद्भद्रकभावत्वाञ्जमस्कारादिपाठकः ।
 जातोऽहं आवकाकारधारको द्रव्यतस्तदा ॥
 ततस्तदनुभावेन पुरेऽहं विबुधास्तये ।
 भवचक्रस्थिते नीतो गुडिकायाः प्रभावतः ॥

तत्र च ।

भावना व्यन्तरा ज्योतिशारिणः कल्पवासिनः ।
 पाटकेषु वसन्त्येते त्रिभुधाः कुलपुचकाः ॥
 दशाष्टपद्मभेदास्ते त्रयः पूर्वे यथाक्रमम् ।

कल्पस्यास्तदतीताश्च द्विभेदास्तुर्यपाटके ॥
 कल्पस्या द्वादशावाससंस्थिताः समुदाहृताः ।
 नवपञ्चनिवासस्यास्तदतीताः प्रकीर्तिताः ॥
 तत्राद्ये पाटके भद्रे जातोऽहं भावनमादा ।
 आद्यभेदस्थितेष्वेव विबुधः कुलपुत्रकः ॥

ततश्च ।

गतस्य तत्र पञ्चाक्षि विस्मृतो मे सदागमः ।
 स्थितोऽयमपि मां हित्वा कुर्वाणः कालयापनाम् ॥
 ततो महर्द्धिसंपन्नः सार्धं पल्लोपमं मुदा ।
 सुखं यथेष्टं भुञ्जानः स्थितोऽहं चारुलौलया ॥
 तदन्ते गुडिकां दत्त्वा भार्यया तुष्टचित्तया ।
 पुरेऽहं मानवावासे समानीतः पुनस्तथा ॥
 तत्रास्ति बभ्रुदत्तस्य वणिजः प्रियदर्शना ।
 भार्या तस्याः सुतत्वेन जातोऽहं चन्धनामकः ॥
 संप्राप्तयुवभावेन सुन्दराख्यो मुनीश्वरः ।
 दृष्टो मया समीपस्त्वस्मै चार्यं सदागमः ॥
 शिञ्चितं पुनरप्यस्य भग्नन्धि ज्ञानमल्पकम् ।
 जातश्चाहं तदा भद्रे यमणो भाववर्जितः ॥
 गतस्तदनुभावेन भृत्योऽहं विबुधालये ।
 महर्द्धिविबुधस्तत्र जातो व्यन्तरपाटके ॥
 न नीतो विस्मृतत्वेन मया ह्यत्र सदागमः ।
 गतेन मानवावासे पुनस्य प्रविश्लोकितः ॥

एवं विचरतानन्ते भवचक्रे पुनः पुनः ।
 तथानन्तेन कालेन मया भार्यामियोगतः ॥
 अयं सदागमो भद्रे महात्मा प्रविलोकितः ।
 अनन्तवारा दृष्टोऽपि विस्मृतश्च पुनः पुनः ॥
 विस्मृते च पुनर्भान्तं भवचक्रं गिरन्नकम् ।
 आसादितः कथंयिष्य पुनरेव सदागमः ॥

यतः ।

अनन्तवाराः संपन्नः आवकोऽहं सुलोचने ।
 द्रव्यतो यतिरूपश्च तत्र दृष्टः सदागमः ॥
 विमुच्येमं महाभागं भूयो भूयोऽन्तरान्तरा ।
 भ्रान्तः समस्तस्थानेषु कृता नागाविडम्बनाः ॥
 कुतैर्यिकयतिद्याहं सदागमविदूषकः ।
 अनन्तवाराः संपन्नो भवचक्रे निरन्तके ॥
 अन्यच्च भ्रमतस्तत्र भवचक्रे ममाखिले ।
 क्वचिदौघं क्वचिद्वस्त्रा संजाता कर्मणः स्थितिः ॥
 क्वचिच्च प्रवक्षा जाता महामोहादिप्रभवः ।
 क्वचित्सदागमो जातः प्रवक्तुस्तन्निवारकः ॥
 ततश्चानन्तवाराभिर्द्यावदभ्यासमागतः ।
 अयं सदागमस्तावज्जातं यत्तन्निबोध मे ॥
 सा किञ्चिन्निर्मलीभूता चित्तवृत्तिर्महाटवी ।
 ततश्चावसरं श्रुत्वा पुनः स्थितः स महत्तमः ॥
 उक्तशानेन सहोदो मत्समीपागमेष्टव्या ।

आर्धं विज्ञाप्यतां देवः साम्प्रतं गम्यतां मया ॥

यस्त्वया पूर्वनिर्दिष्टो देवस्याग्रे नरोत्तम ।

सोऽधुना वर्तते लग्नः प्रस्तावो हन्त मादृशाम् ॥

सद्बोधेनोक्तं ।

चारु चारुदितं तात सम्यक् संलक्षितोऽवधिः ।

ततो विज्ञापितस्तेन सद्बोधेन नरेश्वरः ॥

ततश्च ।

चारित्रधर्मराजेन वचनात्तस्य मन्त्रिणः ।

प्रक्षितो मत्समीपेऽसौ सम्यग्दर्शनमामकः ॥

तेन शोक्तं ।

विद्येयं नीयतां देव प्राभूतं कन्यकानघा ।

तस्य संसारिजीवस्य येन तोषोऽस्य जायते ॥

सद्बोधः प्राह नाद्यापि प्रस्तावोऽस्या महत्तम ।

नयने हन्त विद्यायास्तुत्राकर्ण्य कारणम् ॥

स हि संसारिजीवस्तां मुग्धबुद्धिर्न भोक्ष्यते ।

विशेषतस्तत्तावत्सामान्येन प्रपत्स्यते ॥

एवं च स्थिते ।

थावन्न तान्त्रिकं रूपं तवानेनावधारितम् ।

तावन्न युज्यते दातुमेषा तस्मै सुकन्यका ॥

अज्ञातकुलशीलो हि कुर्यादस्याः पराभवम् ।

ततः स्थाञ्चित्तसंतापो मादृशं तन्निमित्तकः ॥

ततो गच्छ विना विद्यां त्वं तावत्तस्य सन्निधौ ।

कालेन भूयसा रूपं भोक्ष्यते हि स तावकम् ॥

ततश्च ।

यदा स्यात्तेन विज्ञातं रूपं तव परिष्कृतम् ।

तदाहमागमिष्यामि विद्यामादाय तेऽन्निके ॥

सद्भागमस्य सानाथं महामोहादितामवम् ।

तथा संसारिजीवस्य सुखस्वादादिवेदनम् ॥

देवे चाभिसुखीभावस्तस्य दर्शनकाम्यया ।

विद्यया रहितस्यापि गच्छतस्तत्र ते गुणाः ॥

ततो यदादिश्रुत्यार्यो यथाज्ञापयति प्रभुः ।

इत्युक्त्वा प्रस्थितस्त्रुणं मत्समीपं महत्तमः ॥

इतश्चाहं तदा भद्रे नगरे जनमन्दिरे ।

सूतुरागन्दनन्दिन्योर्जातो माया विरोचनः ॥

ततः संप्राप्ततावस्थः कानने चित्तमन्दने ।

गतस्तत्र मया दृष्टो धर्मघोषो सुनीश्वरः ॥

इतश्च मे तदा ह्रस्वा वर्तते कर्मपद्धतिः ।

महामोहादयो जातास्तनवो भावग्रचवः ॥

ततश्च ।

प्रणम्य तं महाभागं निषण्णः शुद्धभृतले ।

ज्ञातोऽहं भद्रकलेन ज्ञानास्त्रोकेन धीमता ॥

किं च ।

कुर्वता मानसानन्दमुष्टतश्चरणोपमम् ।

ततो मे कर्तुमारब्धा सुनिना धर्मदेशना ॥

कथम् ।

मनुजजन्मजगत्यतिदुर्लभं जिनमतं पुनरत्र विशेषतः ।

तदिदमाय नरेण सुमेधया विठपनीयमतोऽपि परं पदम् ॥

इतरथा पुनरेव निरन्तके निपतितस्य सुभीमभवाध्वके ।

कुशस्तशम्बलसुत्कलमौदनं ननु विनातुलदुःखपरंपरा ॥

इदमवेत्य जनेन विजानता कुशलकर्म भवोदधितारकम् ।

इह विधेयमहो विफलं सुधा'न करणीयमिदं नरजन्मकम् ॥

अचान्तरे प्रत्यचीभृतो मे तस्य मुनेः समीपे भूयोऽपि भग-
वानयं सदागमः । ततो बुद्धं मया तस्य मुनेर्वचनं । अभिहितं च ।

यन्मया कर्तव्यं तदादिशन्तु भगवन्तः । मुनिमोक्षं । भद्राकर्णय ।

अवधीरणीयो भवता भवप्रपञ्चः । आराधनीयो विलीनरागद्वेष-
मोक्षोऽनन्तज्ञानदर्शनवीर्यानन्दपरिपूर्णः परमात्मा । वन्दनीयास्त-

दुपदिष्टमार्गवर्तिनो भगवन्तः साधवः । प्रतिपत्तयानि जीवाजीव-

पुण्यपापास्तवसंवरनिर्जरावन्धमोक्षलक्षणानि नव तत्त्वानि सर्वथा ।

येयं जिनवचनामृतं । नेयं तदङ्गाङ्गीभावेन । अनुष्ठेयमात्महितं ।

उपवेयं कुशलानुबन्धिकुशलं । विधेयं निष्कलङ्कमन्तःकरणं ।

हेयं कुविकल्पजल्पजालं । अवसेयं भगवद्वचनसारं । विज्ञेयं रागा-

दिदोषवृन्दं । स्तेयं सुगुरुसदुपदेशभेषजं । देयं सततं सदाचरणे

मानसं । अवगेयं दुर्जनप्रणीतकुमतवचनं । निसेयं महापुरुषवर्ग-

मध्ये स्वरूपं । स्वेयं निष्प्रकम्पचित्तेनेति । एवं शोपदिशति मधुर-

भाषिणि भगवति धर्मघोषतपस्त्रिंशत्संप्राप्तोऽसौ सम्यग्दर्शननामा

महत्तमः । विलोकितो दुर्भेदकर्मग्रन्थिभेददारेणासौ मया । ततः

संजातं मे तत्र मुनिवचने स्वरूपा अद्भुतम् । प्रतिपन्नोऽभौ
 हितबन्धुबुद्ध्या महत्तमः । अभिहितो मुनिवरः । यदाज्ञाप-
 यति नायस्तदेवाहं करिष्ये । ततोऽभिवन्द्य तं मुनिवरं गतोऽहं
 स्वभवने ।

ततः प्रभृति जातोऽहं सम्यग्दर्शनसंयुतः ।
 तत्त्वअद्भुतानूपतात्मा विग्रिष्टज्ञानवर्जितः ॥
 तदेव सत्यं निःशङ्कं यस्मिन्नेष्टैः प्रवेदितम् ।
 एतावन्मात्रतुष्टोऽहं तदा जातो वरामने ॥
 सदागमो हि विज्ञानं स्वमावेदयते तदा ।
 केवलं सूक्ष्मभावेषु न मे बोधः प्रवर्तते ॥
 न संजातास्तदा सूक्ष्मविविक्तज्ञानहेतवः ।
 गुरवः पटुवाचोऽपि विना मे निजयोग्यताम् ॥

यतः ।

स्वयोग्यतैव शार्वङ्गि अद्भुतज्ञानकारणम् ।
 गुरवः केवलं तस्यां भवन्ति महकारिणः ॥

तथाहि ।

अकलङ्के तथा लघ्वे बोधार्थं मे सकोविदे ।
 न अद्भुतं ममोत्पन्नं तदा यत्नशतैरपि ॥
 ततः परं पुनर्जातोऽनन्तवारा वरामने ।
 सदागमेन समन्धः अद्भुतशून्यस्तथाप्यभूत् ॥
 अतो यदा यदा पुंस्ते यावती योग्यता भवेत् ।
 तदा तदा भवत्यस्य तानानेव गुणोद्भवः ॥

अतः श्रद्धानमात्रं मे सूक्ष्मज्ञानविवर्जितम् ।
धर्मघोषोपेदग्रैस्तैः संजातं योग्यतानुगम् ॥

अन्यच्च ।

पल्योपमपृथक्के तु चीणे कर्मस्थितेस्तदा ।
गृहिधर्मो मया दृष्टः सामान्यान्त्र विगेषतः ॥^८
पालितानि तदादेशाद्व्रतानि नियमास्तथा ।
केचित्तदा मया भद्रे श्रद्धासंशुद्धबुद्धिना ॥
ततस्तदनुभावेन सत्पुरे विबुधालये ।
कल्पवाशिषु नीतोऽहं गुडिकादानपूर्वकम् ॥
अथ सौधर्मकल्पेऽहं भास्वराकारधारकः ।
समुत्थितः चणार्धम शयनात्तच्च कौटुशम् ॥
दिव्यपल्यद्वयसत्तूलोरचितं स्पर्शपेशलम् ।
कोमलामलसखेलच्छादितं चित्तनन्दनम् ॥
सुमनोगन्धसङ्क्षुपलसदामोदसुन्दरम् ।
दिव्यांशुकवरोक्षोचदृष्टिगोचरवन्धुरम् ॥
तत्र चोदेल्लमानेन बाहुयुग्मेन विस्मृतः ।
किरीटकटकेयूरहारकुण्डलभूषितः ॥
भृषाङ्गरागताम्बूलवनमालाविराजितः ।
उपविष्टः चणज्जातो धोतिताखिलदिक्पथः ॥
ततोऽसं अथ नन्देति जय भद्रेति भाषिणः ।
सखेखा सल्लना लोका लोलन्त्रोचनचारवः ॥
भुवन्तो मां मनोहारिवचनैः कर्णपेशलैः ।

देवोऽसि स्वामिकोऽस्माकमिति किङ्करतां गताः ॥
 ततोऽहं विस्मयोत्कुललोचनः पर्यचिन्तयम् ।
 तां समृद्धिं विस्त्रोकोदं किं मया सुकृतं कृतम् ॥
 ततः प्रादुरभूज्ज्ञानं विमलं विमलोत्तरे ।
 मया विरोचनावस्थानेन सर्वावधारिता ॥
 अचान्तरे समायातौ महत्तमसदागमौ ।
 तौ च ब्रुवा मया ज्ञातं माहात्म्यमनयोरिदम् ॥
 ततस्तौ पूर्ववद्भद्रे प्रतिपन्नौ स्वयान्ववौ ।
 कृतं चोत्थाय निःश्रेयं कर्तव्यं विबुधोचितम् ॥

तथाहि ।

विविधरत्नसुदीधितिरञ्जिते विकचनीरजखण्डसुमण्डिते ।
 गुह्यनितम्बपथोदरचारुभिः सह वधूभिरमब्धि सरौवरे ॥
 तदनु निर्मलहाटकनिर्मितं विगदरत्नविराजितकुट्टिमम् ।
 लघु सलोलमवाप्य जिनालयं सुदृढभक्ति कृतं जिनवन्दनम् ॥
 अथ सुनिर्मलपद्मकसञ्चयं मणिमयं जिनभाषितमभ्युरम् ।
 मुलककारि रमेन तु वाचितं लघु विधास्य मनोरमपुष्पकम् ॥
 ततो यथेष्टगन्धादिसंभोगमुदिताश्रयः ।
 मागरदितयं तत्र किञ्चिदूनं व्यवस्थितः ॥
 तदन्ते मानवावासमानीय विहितस्तथा ।
 आभीरोऽहं कलन्दास्यः सूनुर्मदनरेण्योः ॥

इत्यथ ।

तत्राथातस्य चार्वङ्गि मम तौ चारुवान्ववौ ।

तदेते वज्रगो दृष्टास्तयोऽपि वरवान्धवाः ।

जाताश्च सुखदास्तत्र विमुक्ताश्चान्तरान्तरा ॥

अन्यच्च ।

दृष्टश्च केवलोऽप्येषोऽनन्तवाराः सदागमः ।

न त्वनेन विना दृष्टः स सम्यग्दर्शनः कश्चित् ॥

अन्यच्च ।

यत्र यत्र समीपस्थः संजातो मे महत्तमः ।

तत्र तत्र वयस्यो मे जातः पुण्योदयः पुरा ॥

तेन चोत्पादिताः सर्वा यथेष्टा भोगसम्पदः ।

वसतो मामवावासे पुरे च विबुधास्तथे ॥

तथा ।

स्थिता कर्मस्थितिर्धृषी भौतभौताश्च शत्रवः ।

अन्तर्लीनाः स्थिता भद्रे महामोहादयस्तथा ॥

यत्र यत्र पुनर्जाताः प्रवृत्ता भावशत्रवः ।

मत्तः पुण्योदयो नष्टस्तत्र तत्र वरानने ॥

नष्टे च तत्र जाता मे सर्वा दुःखपरंपरा ।

भ्रमितोऽनन्तकालं च भवितव्यतया तथा ॥

तथा ।

स्थितिर्द्राघीयसौ जाता कर्मणः क्लिष्टतां गतम् ।

मानसं च पुनर्जातं तत्त्वश्रद्धानवर्जितम् ॥

अत एवोत्कटा जाता यच्च मृग्यं महारयः ।

ते मत्तस्तत्र तत्रैतौ दूरीभूतौ सुवान्धवौ ॥

विशेषः पुनरेधोऽत्र कथ्यते ते निराकृतः ।
 न मिथ्यादर्शनाख्येन सम्यग्दर्शननामकः ॥
 ज्ञानसंवरणेनापि दूरं नीतः सदागमः ।
 क्वचित्तावपि निर्जित्य ताभ्यामपि निराकृतौ ॥
 एवं चानन्तकालं ते जयभङ्गपरायणाः ।
 देशकालवशं प्राप्य जाता भद्रे परस्परम् ॥

अन्यच्च ।

मामकः पक्षपातोऽभृद्ययोरेव विशेषतः ।
 तयोरेव तदा जातो जयो भङ्गस्तदन्ययोः ॥
 अन्यदा मानवावासमध्यवर्तिनि सुन्दरे ।
 पुरे सोपारके पत्न्या नीतोऽहं नीरजेक्षणे ॥
 वणिजः शालिभद्रस्य भार्यासि कनकप्रभा ।
 जातस्तस्याः सुतोऽस्मीति तत्र नाद्या विभूषणः ॥
 अथ सूरिं सुधाभूतमामाद्य शुभकानने ।
 पुनर्दृष्टौ मया भद्रे महत्तममदागमौ ॥

ततश्च ।

तत्त्वश्रद्धानमपन्नो भावतो विरतिं विना ।
 जातो गुरूपरोधेन श्रमणोऽहं तदानघे ॥
 ततो गृहीतलिङ्गस्य माधुमध्येऽपि तिष्ठतः ।
 जातं मे कर्मदोषेण वैभाष्यनिरतं मनः ॥
 ततः प्रवृत्तां प्राप्त्वा महामोहादयः पुनः ।
 जातौ च भावतो दूरे महत्तममदागमौ ॥

नागतौ विष्णुतत्वेन महत्तममदागमौ ॥
 सुतरां विष्णुतो भद्रे 'न दृष्ट्य तदा मया ।
 गृहिधर्मो यतस्ताभ्यां स निर्मुक्तो न दृश्यते ॥
 प्राचीनवाचनावन्धात् केवलं पापभीरुः ।
 स्थितो भद्रकभावेन तत्राहं हंसगामिनि ॥
 पुनस्तदनुभावेन सत्पुरे विबुधास्तथे ।
 ज्योतिस्त्वारिषु भीतोऽहं गुडिकादानपूर्वकम् ॥
 स्थितस्तथापि सद्गोशसम्पत्तिप्रीणितेन्द्रियः ।
 सुचिरं किं तु तौ दृष्टौ महामोहपरिग्रहौ ॥
 संजातश्च तयोर्भूयः पक्षपातो दृष्टतरः ।
 नितरां विष्णुतावेतौ महत्तममदागमौ ॥
 ततो जीर्णावसाने तां वितीर्थं गुडिकां पुनः ।
 पञ्चाक्षपशुसंस्थाने भीतोऽहं दृष्टया तया ॥
 विहितो दर्दुराकारधारकः केचिन्नीलया ।
 ततः परं पुनर्भूरि भ्रमिताऽर्दवितर्दकम् ॥
 नानाविधेषु स्थानेषु भ्रमयित्वा स्वभार्यया ।
 आनीय मानवावामं पुरे काम्पिल्यतामके ॥
 धराया वसुधन्वोश्च सूनुर्वासवनामकः ।
 कृतोऽहं कृतसत्कर्मा राजपुत्रो मनोरमः ॥
 तत्र चाषाद्य शान्त्याख्यं सूरिं सद्गुर्मदेशकम् ।
 दृष्टाविमौ पुनर्भद्रे महत्तममदागमौ ॥
 ततः परिचयादाभ्यां तनूभृताः पुनर्मम ।

शत्रवः सुहृदाभासा महामोहादयन्तादा ॥
 अथाहमनयोः प्राप्य माहात्म्यं चारुभाषिणि ।
 द्वितीयकल्पे संप्राप्तः मत्पुरे विषुधान्तये ॥
 तच्चक्ष्मस्यापि संपन्नौ ममेमौ स्रुतिगोचरौ ।
 भुक्तं च सुचिरं दिव्यं सुखं तच्च मयातुल्यम् ॥
 ततो मनुजगत्यन्तः पाटके काञ्चने पुरे ।
 आगतस्य महामोहदोषतो विसृताविमौ ॥
 इत्थं संख्याधिका वारा दृष्टो दृष्टः पुनः पुनः ।
 मदागमयुतो भद्रे नष्टोऽसौ मे महत्तमः ॥

यतः ।

विना विरतिभावेन संख्यातीतेषु धामसु ।
 अद्वागमाचमंतुष्टो जातोऽहं श्रावकः पुरा ॥

तथा ।

अश्रुतादुपरोधाद्वा कश्चिच्छ्रद्धानमंयुतः ।
 जातः अमणवेपोऽहं विरत्या रहितो यदि ॥

अन्यच्च ।

संख्यातीता मया वारा यच्च यच्च विलोकितः ।
 महत्तमः पुनर्दृष्टस्तच्च तच्च मदागमः ॥
 गृहिधर्मोऽपि तन्मूले दृष्टः भामान्यरूपतः ।
 कश्चिच्छ्रद्धा दृष्टोऽपि म महत्तमपाद्वंगः ॥
 मम्यदर्शनयुक्तौ च गृहिधर्ममदागमौ ।
 भामान्यरूपौ तौ भद्रेऽप्यंगतारा विलोकितौ ॥

ततो निमित्तमासाद्य निमित्तविरहेण वा ।

स्वभावादेव सम्यक्प्रज्ञादाहं परनिन्दकः ॥

तपस्विनां सुशीलानां सद्गुणानुचारिणाम् ।

अन्येषामपि कुर्वाणो निन्दां नो शङ्कितस्तदा ॥

किं बहूना ।

तीर्थेश्वराणां सङ्घस्य श्रुतस्य गणधारिणाम् ।

आश्रितानां दधानेन मया पृष्टं न वीक्षितम् ॥

एवं च ।

गृहीतयतिवेधोऽपि पापात्मा गुणदूषकः ।

महामोहवशाज्जातो मिथ्यादृष्टिः सुदारुणः ॥

ततोऽतिघोरदुर्भेदकर्मसङ्घातपूरितः ।

संजातोऽहं पुनर्भद्रे तादृश्या पापचेष्टया ॥

ततोऽननं पुनः कालं दुःखसागरमध्यगः ।

प्रायः समस्तस्थानेषु भ्रमितीहं स्वभार्यया ॥

समस्तद्रव्यराशेऽपि भुवनोदरचारिणः ।

तदा स्पृष्टं मयोपाधिं भ्रमता वर्गणेचया ॥

न सा विपन्न तदुःखं न सा गाढत्रिडम्बना ।

लोकेऽस्ति पद्मपद्मा च या न सोढा तदा मया ॥

एवं वदति संसारिजीवे विस्मितमानसा ।

जातागृहीतसङ्केता किञ्चिद्भावार्यकोविदा ॥

तथा प्रज्ञाविशालापि श्रुत्वा तत्तादृशं वचनम् ।

अत्यन्तजातभवेण चिन्तयामास मानसे ॥

यदुत ।

अहो संसारिजीवस्य महामोहपरिग्रहौ ।
मन्येऽहं सर्वपापेभ्यः सकाशादतिदारुणौ ॥

तथा ।

क्रोधादिभ्यो यदा जातमस्यानर्थकदम्बकम् ।
तदा नानेन कथितः सम्यग्दर्शनमौलकः ॥
ततस्तैर्निर्गुणस्यास्य यत्तादृशं विजृम्भितम् ।
आलोच्यमानं तन्मेऽद्य नाद्यर्थं प्रतिभासते ॥
आभ्यां पुनरिदं सर्वं सम्यग्दर्शनमौलके ।
संजातेऽपि कृतं दीर्घसंसारपतमादिकम् ॥
तदेतौ सगुणस्यापि यावनर्थविधायकौ ।
तावेव दारुणौ नूनं महामोहपरिग्रहौ ॥

अथवा ।

यत्वेमौ तत्र ते सर्वे सन्ति क्रोधादयः स्फुटम् ।
समुदायात्मकस्तेषां महामोहो हि वर्णितः ॥
परिग्रहोऽपि सर्वेषां तेषामाधारतां गतः ।
स हि लोभसखो लाभो महामोहवलेऽधिकः ॥
तदेतौ गुणघाताय सर्वेषां मूलनायकौ ।
जातौ संसारिजीवस्य यत्तन्नाद्यर्थमौदृगम् ॥

किं च ।

मद्भूतगुणघाताय अस्ति क्रोधादयोऽप्यनम् ।
अनयोऽस्तु विज्ञेयार्थमनेनेत्यमुदाहरणम् ॥

विमलमपि गुरुणां भाषितं भूरि भव्याः

प्रबलकलिलहेतुर्यो महामोहराजः ।

स्थगयति, गुरुवीर्याऽनन्तसंसारकारी

मनुजभवमवाप्तास्तस्य मा भूत वश्याः ॥

सकलदोषभवाण्येवकारणं त्यजत लोभमखं च परिग्रहम् ।

इह परमं च दुःखभराकरे सजत मा वत कर्णसुखे धनौ ॥

एतन्निवेदितमग्रेष्वचोभिरथ प्रस्तावने तदिदमात्मधिया विचिन्तय ।

सत्यं क्षितं च यदि वो रुचितं कथंचिन्तूणे तदस्य करणे घटनां कुरध्वम् ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चकथायां महामोहपरिग्रह-

श्रवणेन्द्रियविपाकवर्णनो नाम सप्तमः

प्रस्तावः समाप्तः ॥

अथ अष्टमः प्रस्तावः ।

अथास्ति मानवावासे सत्पुरं सततोत्सवम् ।
सप्रमोदमिति ख्यातमचिन्त्यगुणभूषितम् ॥
दानवारिक्तताह्लादो महेभगतिविभ्रमः ।
पुरंदरसमो यत्र नरवर्गो विराजते ॥
रूपलावण्यनेपथ्यनिर्विशेषोऽमरौजनैः ।
विलासिनीजगो यत्र मेचोन्मेषैर्विश्रियते ॥
तचारिकरिसङ्घातविपाटितकटस्थलः ।
निर्वाजपौरुषख्यातो राजास्ति मधुवारणः ॥
सर्वसाधारणं कृत्वा वितीर्णं येन नो धनम् ।
रूपरचितदारेण सौविदल्ला न धारिताः ॥
तस्यास्ति पद्मपत्राक्षी रूपलावण्यशालिनी ।
प्रधानवंशसंभूता महादेवी सुमालिनी ॥
या इदि न्यस्तराजापि राज्ञो हृदयवर्तिनी ।
इत्थं दर्शितचित्रापि विचित्रगुणयोगिनी ॥
अथ पुण्योदयेनाहं संयुक्तो निजभार्यया ।
भद्रेऽगृहीतमङ्गते तस्याः कुक्षौ प्रवेशितः ॥
निष्क्रान्तः कालपर्यायात्सर्वावयवसुन्दरः ।
कृष्णः सोऽपि मया क्लृप्तं जातः पुण्योदयोऽनघे ॥
जाते च मयि संजातमानन्दरमनिर्भरम् ।

अन्यच्च ।

तेऽप्याभ्यां हन्त निमुक्ता न सन्त्येव कदाचन ।
 किं तु प्रवर्तकावेतौ ते तु ज्ञेयाः पदातयः ॥
 अस्मैव च विशेषस्य सिद्ध्यर्थममुना कृता ।
 दोषसन्दर्शिकामीषां क्रमेणेत्यमुदाहृतिः ॥
 समस्तानर्थसार्थस्य तदित्यं जनकाविमौ ।
 अस्य संसारिजीवस्य महामोहपरिग्रही ॥
 तथापि लोकः पापात्मा गुरुवाक्यश्रुतैरपि ।
 नाचरत्यनयोऽस्यागं तच्च किं वत कुर्महे ॥
 एषापि दुष्टा व्याख्याता श्रुतिः कोविदस्त्रिणा ।
 तथापि रण्यतेऽत्यर्थमस्यामेव जडो जनः ॥
 अथ प्रज्ञाविशालां तां गाढं संवौह्य भाविताम् ।
 स भव्यपुरुषोऽवादीदम् किं चिन्तितं त्वया ॥
 तयोक्तं पुत्र ते सर्वं कथयिष्ये निराकुला ।
 दत्तावधानस्त्वं तावदस्य वाक्यं निशामय ॥

किं च ।

वत्स मोक्षाक्षतां कार्षीः किलेदं न समाप्यते ।
 कथितप्रायमेतेन सर्वमात्मविचेष्टितम् ॥
 ततस्त्रुणीं स्थिते तच्च राजपुत्रे समादरम् ।
 संसारिजीवः प्रोवाच शेषामात्मकथानिकाम् ॥
 उक्तं च तेन ।

अन्यदा भार्यया भद्रे नीतोऽहं मद्रिखे पुरे ।

सुतः स्फटिकराजस्य जातोऽहं विशदस्तदा ॥
 विमलानन्दनश्चारुस्त्वारुण्ये वर्तमानकः ।
 सुप्रबुद्धमुनिं दृष्ट्वा प्रबुद्धो जिनशामने ॥
 अतो भूयो मया दृष्टौ महत्तमसदागमौ ।
 गृहिधर्मयुतौ भद्रे पालिताश्च प्रतादयः ॥
 तत्त्वब्रह्मानशुद्धात्मा स्थितश्चाहं चिरं तदा ।
 किं तु सूक्ष्मपदार्थेषु विविक्तज्ञानवर्जितः ॥
 ततस्तदनुभावेन जातः पुण्योदयोऽमघः ।
 नीतस्मृतौयकल्पेऽहं सत्पुरे विबुधालये ॥
 तथाभिमतशब्दादिभोगसम्पर्दसुन्दरे ।
 धारयित्वा सुखेनोच्चैस्तत्र सागरसप्तकम् ॥
 ततोऽपि मानवावासे ततश्च विबुधालये ।
 इत्थं च कारितो भद्रे भूरिवारा गमागमम् ॥

किं वञ्चना ।

मान्धवचययुक्तेन द्वादशापि विलोकिताः ।
 प्रत्येकं ते मया कल्पाः क्वचिन्मुक्तश्च मान्धवैः ॥
 एवं च स्थिते ।

ततो द्वादशकल्पस्थो मानवावाससमुत्थम् ।
 प्रस्थानं कारितो भद्रे भवितव्यतया तथा ॥ इति

उद्दामनृत्तसंगीतं मधुवारणमन्दिरम् ॥

तथा ।

विहितं च नरेश्वरतोपकरं वरराससलासविलामधरम् ।

बज्रवादनखादनगानपरं मदिरामदघूर्णितचारुनरम् ॥

विलयाजननर्तितवामनकं हतकुञ्जककञ्चुकिहासनकम् ।

विहितार्थिमनोरथपूरणकं हतलोकचमत्कृति वर्धनकम् ॥

ततः समुचिते काले महानन्दपुरःसरम् ।

जनकेनैव मे नाम स्थापितं गुणधारणः ॥

पञ्चाभिश्चारुधात्रीभिर्ललितोऽमरवद्वि ।

ततोऽहं वृद्धिमायातः सुखसागरमध्यगः ॥

इतश्च ।

सगोचो मत्पितुर्मित्रं जीवितादपि वल्लभः ।

नरेन्द्रोऽस्ति विशालाक्षस्तस्य सन्तुः कुलंधरः ॥

स सप्रमोदे तत्रैव तातच्छेष्टेन संस्थितः ।

ततो ममापि संपन्नः स वयस्यः कुलंधरः ॥

स च स्वस्वाश्रयो धन्यः सुरूपः सुभगः हृत्ती ।

समस्तगुणसंपन्नः सत्य एव कुलंधरः ॥

ततः संवर्धमानोऽहं तेन सार्धं सुमेधसा ।

संजातोऽर्पितसद्भावः स्नेहनिर्भरमानसः ॥

ततश्च ।

समं हतकलाभ्यासौ क्रीडारक्षपरायणौ ।

संप्राप्तौ चारुतारुण्यमावां मदनमन्दिरम् ॥

इतश्च नन्दनाकारं पुरदूरे मनोरमम् ।
 आह्लादमन्दिरं नाम तचास्ति वरकाननम् ॥
 तच्च चित्तचमत्कारि स्तोचनाह्लाददायकम् ।
 अत्यन्तभावयोजातं सेवितं च दिने दिने ॥
 अन्यदा गतयोस्तच्च दूरवर्तिं परिस्फुटम् ।
 योऽपितोर्दितयं किञ्चिद्दृष्टिगोचरमागतम् ॥
 तथैका रूपलावण्यविशामैः कामगेहिनीम् ।
 ह्रमतीव विग्राहाची द्वितीया न तु तादृशी ॥
 अथ सा सुन्दरी दूराश्चक्षुर्गोचरचारिणम् ।
 मां भूयताधनुर्मुक्तेर्दृष्टिघाणैरताडयत् ॥

तथा ।

धूतग्राखां ममालम्ब्य स्त्रीस्योत्तापितमनी ।
 अजिह्वीर्षदिलासेन चार्वङ्गौ मामकं मनः ॥

तथा ।

चकितं विभ्रितं धिग्धं भाकृतमतिनञ्जितम् ।
 यद्विर्लङ्घ्यैः क्षणाच्चित्तं तत्सुखं मयेक्षितम् ॥
 ततस्तां तादृशीं वीक्ष्य मनोनयनमन्दनीम् ।
 निर्मिथ्यार्पितमद्भावां रञ्जितं मम मानमम् ॥

ततो मया चिन्तितं ।

किमियं सा रतिः पाप्मात्किं पुरन्दरकामिनी ।
 किं वा क्षम्योरमुचेत्येवं वर्तते गनुधारिणी ॥
 एनं च द्रिप्तपद्मीपद्मरौरभरेरितः ।

यावद्विकारलेणेन युक्तो जातः शुभानने ।
 तावन्निरीक्षितस्तेन साकूतं जातचेतसा ।
 वयस्येन मयाप्युच्चैराकारवरणं कृतम् ॥
 चिन्तितं च मया हन्त लज्जाकारि विवेकिनाम् ।
 इदं सकामया दृष्ट्वा यत्परस्त्रीनिरीक्षणम् ॥
 तदस्यां दृष्टिपातं मे दृष्ट्वा निर्मलचेतसा ।
 अहो कुलंधरेणात्र न जाने किं विचिन्तितम् ॥
 ततो लज्जाभरेणाहं मुखं तस्य पुनः पुनः ।
 अपश्यतः परीक्षार्थं तदात्यर्थं निभालये ॥
 अथ विज्ञातमद्भावः कलाकौशलकोविदः ।
 निगूढं काकलीं कृत्वा मामाह स कुलंधरः ॥
 कुमार किं स्थितेनात्र गम्यतामधुना गृहे ।
 क्रीडितं दृष्ट्वा वेलामपराहो हि वर्तते ॥
 मयोक्तं रोचते यत्ते तदेव क्रियतामिति ।
 ततो गृहे गतावावां कृतं च दिवसोचितम् ॥
 अथ रात्रौ विविक्तायां शय्यायां मम तिष्ठतः ।
 सा चेतसि कुरङ्गाक्षी खाटुकृत्य पुनरागता ॥
 नाभविष्यत्त नेदिष्ठो यदि पुण्योदयोऽनघः ।
 तथा मे वर्तमानस्य तदा भद्रे सहायकः ॥
 ततः ॥

सा शय्यभूता मे चित्ते विरगन्ती मुहुर्मुहुः ।

अकरिष्यद्वक्षां यां साख्यातुं नैव पार्यते ॥

केवलं निकटस्थायी यतः पुण्योदयोऽनघः ।
ममाभूत्तेन सा जाता नात्यर्थं बत बाधिका ॥
अनघः स करोत्येव यतः पुण्योदयो नृणाम् ।
संसारिकपदार्थेषु निराबन्धमिदं मनः ॥
तथापि तामलुसृत्य मनाक् चिन्तामहं गतः ।
यथा कथं पुनः सा स्याच्चीलनीरजलोचना ॥
चिन्तयित्वा गतो निद्रां विभाता च विभावरौ ।
प्रभाते च समायातो मत्समीपं कुलंधरः ॥
ईषद्दर्शनलोभेन तस्याः सोऽभिहितो मया ।
वयस्य किं व्रजावोऽद्य पुनराद्वादमन्दिरे ॥
ततः कुलंधरेणोक्तं स्मितवन्धुरया गिरा ।
किमिदं गम्यते किं ते विसृता तच्च कुक्षिका ॥
अये ज्ञातो ममानेन भावं इत्यवधार्यं च ।
मया सोऽभिहितो मित्र परिचासो विमुच्यताम् ॥
गम्यतां पुनरुद्याने का कथ्येति च वीक्ष्यताम् ।
उचिता कन्यका चेति नेति वा सा परीक्ष्यताम् ॥

अन्यच्च ।

परमायां गद्दीप्येऽहं विकल्पमिति मा कथाः ।
कन्यका चेन्न मुञ्चामि तामिन्द्रस्थापि धावतः ॥
ततः कुलंधरः प्राह मित्र मोक्षालतां गमः ।
गच्छावः क्रियते सर्वे धैर्यद्वयस्याय रोधते ॥
ततो गतौ पुनस्तत्र कानने तन्निष्पितम् ।

स्थानं यत्र पुरा दृष्टं योषितोर्दितयं परम् ॥

अथादृष्ट्वा पुनस्तत्र तां कुरङ्गमवीक्षणम् ।

अहं तस्मिन्पथा किञ्चिच्चित्तोद्वेगेन पीडितः ॥

ततश्च ।

वने पर्यव्य तं नूनं वीक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।

कुलंधरयुतो यावन्निषण्णस्तस्य भूतले ॥

तावत्तूर्णपदन्यासैः पञ्चमर्मरनिखनम् ।

आकर्ण्य कस्यचित्पृष्ठे वसिता मम कन्धरा ॥

अथैका मध्यमावस्था दृष्ट्वा नारी सुविग्रहा ।

द्वितीया सा समायाता त्रयोत्तया द्वितीयिका ॥

ततः सकुलंधरेण मया कृतमभ्युत्थानं नामितमुत्तमाङ्गं । ततः
सविशेषं विलोकितोऽहं तथा प्रौढनार्यां कृतमानन्दोदकबिन्दु-
परिभ्रुतनयनयुगलं । अभिहितं च । वत्स चिरं जीव मदीय-
जीवितेनापि । कुलंधरोऽप्युक्तः । पुत्र दीर्घायुर्भव त्वं । अस्ति
भवद्भ्यां सह किञ्चिदक्तयं । अतो राजपुत्रमुपवेशयितुमर्हति वत्सः ।
कुलंधरेणोक्तं । यदादिशतस्य । ततः प्रमृष्टमनेन भूतलं । उप-
विष्टानि वयं । ततो मामुद्दिश्य तथाभिहितं । वत्साकर्णय ।

अस्ति विद्याधरालयो वैताळ्यो नाम महागिरिः । तत्र गन्ध-
समृद्धं नाम नगरं । तदधिपतिर्विद्याधरचक्रवर्ती कनकोदरो नाम
राजा । तस्याहं कामलता नाम महादेवी । न चाभूत्तस्यापत्यं ।
गतो भूरिकालः । विषण्णोऽसौ निरपत्यतयाहं च । ततोऽपत्यार्थं
प्रयुक्तानि भेषजानि विहिता ग्रहशान्तयः दत्तान्युपयाचितशतानि

पृष्टा नैमित्तिकाः उपचरिता मन्त्रवादिनः विन्यासितानि तन्त्राणि
 पीतानि मूलजालानि कृतानि कौतुकानि निःसारिता अवश्रुतयः
 शोधितानि जातकानि अवतारिताः प्रश्नाः प्रार्थिताः प्रशस्तप्रश्नाः
 अभ्यर्थिता योगिन्यः कृतं सर्वं यदुक्तं किंचित्केनापीति । ततो
 मध्यमे वयसि प्रादुर्भूतो मे गर्भः । प्रदृष्टो राजा । क्रमेण च प्रसू-
 ताहं । जाता देहप्रभया दिक्षु चक्रवालमुद्गाभयन्ती दारिका ।
 निवेदिता राज्ञे । परितुष्टोऽसौ । कारितं महावर्धनकं । प्रतिष्ठितं
 प्रशस्तदिने नाम मदनमञ्जरीति । वर्धिता सा सुखमन्दोहेन ।
 संजातेयमत्यन्तमभीष्टा जनकप्रियपदातिनरसेनवल्लरिकादुहिता
 तस्याः प्रियसखी लवलिका । याहिता सार्धमनया सा सकलाः
 कलाः । प्राप्ता यौवनं । ततः कलामौष्ठवेन रूपातिशयेन च मं
 ममोचितः पुरुषोऽस्मीति युद्धा संजाता पुरुषदेविणी सा वत्सा
 मदनमञ्जरी । तच्च लवलिकावचनेन विज्ञाय तदाकृतं विषयाहं ।
 निवेदितं महाराजाय । संजातोऽसौ सचिन्तः कथमियं करिष्यत
 इति । ततः समुत्पन्नास्य बुद्धिः । कारितोऽनेन स्वयंवरामण्डपः ।
 समाहृताः सर्वे विद्याधरनरेन्द्राः । समागता येगेन । कृतान्तप्रति-
 पत्तयः । विरचिता मञ्चाः । स्थिताः सर्वे यथास्थानं । उपविष्टः
 स्वयंवरामण्डपमध्ये सपरिकरो राजा । प्रविष्टाहं विरचितवरे-
 पथ्यालङ्काराङ्गरागमान्यादिविच्छिन्तिषर्चनां गृहीत्वा वत्सां मदन-
 मञ्जरीं सह लवलिकया । तां चापहमितामरसुन्दरीलावण्यां
 कन्यामुपसृज्य प्रवसत्तितकमोजैरसमुपजनमाना अपि तस्यां विनि-
 विष्टदृष्टिचेष्टाः स्थितासिषन्दम्ना इव निदम्नाः सर्वे ऽम्बरचराः ।

वर्णिता मया नामतो गोचतो विभवतो निवासतो रूपतो गुण-
तश्चिह्नतश्च प्रत्येकमेते । तथा । वत्से मदनमञ्जरि ।

एयोऽमितप्रभो नाम विद्युद्भक्तस्य नन्दनः ।

अतुलर्द्धिश्च वास्तव्यः पुरे गगनवक्त्रभे ॥

सुराङ्कारधरोऽग्नेयकलाकौशस्तकोविदः ।

केतौ चारुमयूरेण लसतासं विराजते ॥

तथा ।

एष भानुप्रभो नाम नागकेसरिनन्दनः ।

महर्द्धिको महावीर्यो गान्धर्वपुरनायकः ॥

कमनीयाकृतिर्वत्से भूरिविद्याविशारदः ।

आकरो गुणरत्नानां प्रसिद्धो गुरुध्वजः ॥

तथा ।

अयमपि च रतिविलासो रतिमिषसुतो महर्द्धिगंपन्नः ।

तदधिपतिरेव निवसति रथनूपुरचक्रवालपुरे ॥

कनकावदातवपुरेष निखिलविज्ञानगुणगणोपेतः ।

ननु पश्य मदनमञ्जरि वरवानरकेतुयष्टियुतः ॥

तदेवं यावदेकैकं वर्णयामि नरेश्वरम् ।

तावद्विषादमापन्ना वत्सा मदनमञ्जरी ॥

तथाहि ।

दृष्टा सा तदा मया दुर्भगनारीव सपत्नीगुणेषु विपद्गतसुभट
इव शत्रुवीर्येषु समत्सरवादीव प्रतिवादिशौष्ठवेषु सेर्यवैद्य इव
प्रतिवैद्यकौशलेषु शोक्तेकविज्ञानिक इव प्रतिविज्ञानिकनैपुण्येषु

केनचित्सादरमुपवर्ण्यमानेषु तेषु विद्याधरनरेश्वरेषु मया तथा स्नाध्य-
मानेषु दृष्टी अपातयन्ती संजाता गाढं विद्राणवदना वत्सा मदन-
मञ्जरी । ततो हा किमेतदिति विचिन्त्य मयाभिहिता सा ।
यथा वत्से मदनमञ्जरिः किमभिहितः कश्चिदेतेषां मध्ये वत्सायै
विद्याधरनरेश्वरः । तयोक्तं । अम्ब त्वर्णमपकमामो वयमितः स्यानात् ।
अस्मिन्नेतेषां दर्शनेन । शिरो दुष्यति ममानेन युगदुपवर्णितालीक-
तहुणश्रवणेन । तदाकर्ण्य विषयाहं । निवेदितं राज्ञे । गतोऽसौ
चिन्तां । अभिहितमनेन । नीयतां भवने वत्सा मा भूषितदुःखा-
सिकथास्याः शरीरापाण्डवमिति । ततस्तां गृहीत्वा निर्गताहं स्वयंवरा-
मण्डपात् । प्राप्ता स्वभवनं । विषयेयं लवस्तिका । अभिहितमनया ।
यथाम्ब कः पुनर्भर्तृदारिकायाः परिणयनोपायो भविष्यति । मयोक्तं ।
वत्से लवस्तिके वयमपि न जानीमः । अतिदुष्कररोचिकेयं तव
प्रियसखी । प्रष्टव्यमेव भवत्या यदत्र करणीयं । समाप्तोऽस्माक-
मिदानीं मन्दभाग्यानां पर्यालोचनोचर इति वदन्ती स्तूलमुक्ता-
फलकलापकल्पैर्नयनसलिलविन्दुसन्दोहै रोदितुं प्रवृत्ताहं । लव-
स्तिकयोक्तं । स्वामिनि मुञ्च विषादं । प्रश्रयिष्याम्यहं भर्तृदारिकां ।
न हस्तेषां विनयसर्वस्वं स्वजननीजनकयोः मन्नापकारिणी भवि-
ष्यति । कथयिष्यति यदत्र करणीयं । ततस्त्वं स्वस्वीकृताहमनया
लवस्तिकया ॥

इतश्च ते विद्याधराः स्वयंवरमण्डपादवृत्तवरास्तेव निर्गच्छन्ती-
मवलोक्य तां वत्सां मदनमञ्जरीं इतस्सर्वस्या इव नष्टरत्ननिधाना
इव मुहुरताडिता इव विगलितविद्या इव भवत्या भ्रष्टाया

विलचीभूताः सकोपाः सन्तः कनकोदरनरेन्द्रमयभाय्य मिर्गताः
 स्वयंवरमण्डपाद्गता गृहीत्वैकां दिशं । ततो राजा प्राप्तः शोकाति-
 रेकं । सङ्घिनं वर्षमिव तद्दिनं । समागता रजनौ । न दत्तं
 च प्रादोषिकमास्थानं । सुप्तके वलनया गमितप्राया चिन्तया
 विनिद्रेणैव राज्ञा विभावरी । ततोऽतिभरेण लब्धोऽभिन निद्रा-
 लवः । जातं तत्र स्वप्नदर्शनं । दृष्टानि जायतेव चत्वारि मानुषाणि
 द्वौ पुरुषौ द्वे ललने । तैरभिहितं । महाराज कनकोदर किं
 सुप्तस्त्वं उत जागर्षि । नृपतिराह जागर्मि । तैरुक्तं । यद्येवं ततो
 सुप्तं विषादं । निरूपितोऽस्माभिः पूर्वमेव वरो मदनमञ्जर्याः स
 एव भविष्यति । अलं भवतामन्यवरान्वेषणेन । अस्माभिरेव च द्वय्याः
 संपादिताः खल्वस्यास्ते विद्याधरनरेन्द्राः । यतो न प्रयच्छामो वय-
 मेनामन्यस्मै वरायेति ब्रुवाणानि तानि गतान्यदर्शनं ॥

अचान्तरे संजातः प्राभातिकतूर्यनिर्घोषः । प्रबुद्धो राजा । स्मृतः
 स्वप्नार्थः प्रहृष्टचेतसा । पठितं कालनिवेदकेन ।

उद्गच्छन्नेष भो लोका भास्करः कथयत्यलम् ।

मा कष्टं चिन्तयन्तापं मा हर्षं मा च विक्लवम् ॥

यथैवानादिसिद्धोऽथमस्माकं भो दिने दिने ।

उदयादिक्रमः सर्वस्तथा वोऽपि भवे भवे ॥

एतच्चाकर्ण्य चिन्तितं नरपतिना । अये युक्तमुक्तमनेन । समर्थितः
 स्वप्नार्थः । तथाहि । यथा देवरूपैः पूर्वनिरूपित एवास्माभिर्मदन-
 मञ्जरीवर इत्युक्तं तथानेनापि पठता भास्करस्य प्रतिदिनमुदय-
 प्रतापास्तमयादर्शनपुनरुदयादिवहेहिनां जन्मानि जन्मानि सुख-

दुःखलाभादिकं सर्वं चिरनिरूपितमेवोपनमते तदलं तत्र विषादा-
दिनेत्यावेदितमिति । अतः सुतन्त्रितमेवेदं सर्वमास्ते । किं नश्चि-
न्त्येत्याकलय्य निराकुलीभूतो राजा ॥

इतश्च किमधुना कर्तव्यमिति पृष्ट्वा स्रवलिकया मदनमञ्जरी ।
तथोक्तं । यदि तातोऽन्वा च मामुत्संकलयति ततोऽहं स्वयमेव
पर्यव्य वसुन्धरामात्माभिरुचितं वरं वृणोमीति । ततः कथितं मे
स्रवलिकया तदचनं । निवेदितं मया राज्ञे । चिन्तितमनेन ।
सुन्दरमेवेदं मन्त्रितं वत्सया । अयमेव तस्य देवनिर्दिष्टस्य वरस्य
लाभोपाय इति विचिन्त्यानुज्ञाता वत्सा मदनमञ्जरी । ततो
गृहीलेमामात्ममहचरौ स्रवलिकां निर्गता सा वरार्थं सकलभूत-
सावलोकमाय । गतानि कतिचिद्दिनानि । स्थितो राजाहं च
वत्साच्छेदेन सोन्मायकौ दिशो निभालयन्तौ । अन्यदा समागतेयं
सविषादा स्रवलिका । दृष्ट्वा चेमां द्राक्ष्यत्य पतितमावयोर्द्धदयं हा
किमितीयमेकाकिनी सविषादा चोपलभ्यत इति भावनया ।
हृतोऽनया प्रणामः । मयोक्तं । अपि भद्रे स्रवलिके कुग्रलं वत्सायाः ।
अनयोक्तं । अम्ब कुग्रलं । मयोक्तं । क पुनरिदानीं वर्तते वत्सा ।
अनयोक्तं । आकर्णयत्वम्बा । अस्ति तावदितो निर्गत्य विलो-
कितमावाभ्यामनेकग्रामनगरादिविभूषितं विविधवृत्तान्तभूरिभू-
मण्डलं । प्राप्ते सप्रमोदपुरं । दृष्टं ततो बहिराह्वादमन्दिरमुद्यानं ।
संजातमावयोस्तदिलोकनकुक्ष्यं । स्थिते तस्योपरिष्ठात् । दृष्टौ
सुरवरकुमाराकारधारकौ न च द्वौ राजपुरुषौ । तयोश्चैकमवलोक-
यन्ती प्राप्तात्यन्तमगरीरगरप्रहारगोचरं प्रियमसौ । ततस्तद्देवना-

भरनिःसहेवावंतीर्णा मया साधं भूतले । स्थिता तयोर्दृष्टिगोचरे
मनाग्दूरवर्तिनि धूतवने तमेव राजकुमारमनिमिषिताची
निरीक्षमाणा । ततः पातिता तेनापि तदभिमुखं दृष्टिः ।

ततः सामृतसिक्तेव चिप्तेव सुखसागरे ।

तस्मिन्नवसरे दृष्ट्वा मया यान्ती रसान्तरम् ॥

प्रादृक्काले यथाकर्ण्य मेघशब्दं मयूरिका ।

विजृम्भते तथा बाला तं दृष्ट्वा विजृम्भिता ॥

विलासबन्धुरं वक्त्रं सरसं च शरीरकम् ।

कचित्कदम्बपुष्पाभं धारयन्ती मयेक्षिता ॥

मृत्युतीव रसाक्षेपाक्षय्यतीव सुष्ठुमुञ्जः ।

हंसतीव विशाखाची दृष्टिं ददति वल्लभे ॥

ततस्तां तादृशीं वीक्ष्य तत्र निचिप्रमानसाम् ।

कर्तुं प्रवृत्ता सङ्कल्पमहं हर्षमुपागता ॥

यदुत ।

अहो विदग्धा निर्मिथ्यमहो दुष्कररोषिका ।

तथापि तोषितानेन सुयूना भर्त्सदारिका ॥

अहो अस्व सुरूपत्वमहो लावण्यपूर्णता ।

अहो युक्तोऽनयोर्योगो रतिमन्मथयोरिव ॥

अहो घटितमेवेदं मिथुनं ननु वेधसा ।

सद्भावमौलनादेव संपन्नं नः समौहितम् ॥

अथ क्षणात् केनापि कारणेन ससम्भ्रमः ।

साधं तेन वयस्येन ततः श्लानाद्गतो युवा ॥

गते च तत्र सा बाला शून्या तरलतारिका ।

मंजाता विक्रलात्यन्तं यथा नष्टनिधानिका ॥

ततो मयोक्तं । भर्तृदारिके यद्यभिरुचितंस्तुभ्यमेव तरुणस्ततो
गम्यतां ताताम्बासमीपे । निश्चितमेषोऽस्मैव मप्रमोदपुराधिपते-
र्मधुवारणराजस्य सूनुर्भविष्यति । कस्यान्यस्येदृशो रूपातिशयः ।
ततो दाप्यतामस्ते तातेनात्मा । किमधुना विलम्बितेनेति । तयोक्तं ।
सखि सखलिके रुचितोऽयं मे जमः । केवलं सागङ्गं मम हृदयं ।
न रुचिता प्रायेणाहमस्मै । कथमन्यथा तूर्णमपक्रमणं । मयोक्तं ।
स्वामिनि मा मैवं वीचः ।

तथाहि ।

किं न ते प्रहृष्टा दृष्टिः किं न जातः सतोषकः ।

स राजपुत्रस्त्वां दृष्ट्वा येनेत्यमभिधीयते ॥

अत्यर्थं रुचितामि त्वं शङ्कां मुञ्च वरानने ।

मधौ मधुकरायेव सरसा चूतमञ्जरी ॥

वैदग्ध्यादेव तेनेदं जन्तापक्रमणं कृतम् ।

ततोऽनुष्ठेयतामेतत्स्वामिन्या मम भाषितम् ॥

ततः स्वयौभृता किञ्चिद्राजदहिता । तद्याप्युक्रममथा । मत्ति
सखलिके माहं गन्तुं पारयामि । अस्त्रयं मे शरीरं । न च मोक्षार्थं
मपेदमुद्यानं । ततो गच्छतु तूर्णं भवतो मंपाटयितुं ताताम्बयो-
वांतामिति । ततो अक्षयिनाजिर्वर्तकं तस्या निर्दयं म्दापयित्वा तां
गुप्ततद्गहनमध्ये रक्षयित्वा शिगिरपद्मवर्गमोक्षं कारयित्वा न
चलितुमितिः श्लाघाया विधेयमन्यदपि किञ्चिदममममनित्यर्थं

शपथशतानि समागताहं चणान्निर्धूतासिंश्यामसं गगनमुत्पतन्ती
 वेगेन । इत्येतदाकर्ण्य देवोऽम्बा च प्रमाणं । ततो राज्ञोक्तं । देवि
 तावत् त्वं त्वया गच्छ तत्समीपं । संधीरय वत्सा मदनमञ्जरीं ।
 अहं तु सामर्थ्यं विधायागमिष्यामि । यतः साशङ्कं मे मनः
 सकोपा निर्गतास्ते विद्याधराः प्रयुक्तस्य तद्वृत्तान्तोर्पलम्भाय मया
 चटुलः ततः हृतसामर्थ्यैकस्यैव मे तच्च गन्तुं युक्तं । नेतव्यं च तच्च
 गच्छद्भिः किञ्चित्प्राभृतं । अतस्तद्गृह्यतो भविष्यति मे कालविलम्बः ।
 तत्तूष्णं गच्छतु देवी । मयोक्तं । यदाज्ञापयत्यार्थपुत्रः । ततः
 पुरस्कृत्येमां लवणिकां गृहीत्वा चात्मवल्लभां दासदारिकां धवलिकां
 समागताहं वेगेन । दृष्ट्वा तत्रैव शिशिरपल्लवशयनीये निषणा
 परमयोगिनीव निरालम्बनं किञ्चिद्व्यायन्ती वत्सा मदनमञ्जरी ।
 तथा तु न ललितमस्तदागमनं । उपविष्टा वयं निकटे । लवणि-
 कयोक्तं । भर्तृदारिके समागतेयमम्बा । किमेवं तिष्ठसि । ततो
 लब्धा वत्सया चेतना मोटितममया शरीरकं व्यापारिते लोचने
 विलोकिताहं । ततः ससम्भ्रममुत्थाय निपतिता सा मञ्जर्ययोः ।
 मयोक्तं । वत्से मदौयजीवितेनापि चिरं जीव । तूर्णमाप्नुहि
 हृदयवल्लभं अविधवा भव सुभगा संपद्यस्विति । ततश्चोत्थाय
 समालिङ्गिता समाप्राता मूर्धदेशे स्थापिता निजोत्सङ्गे पुम्बिता
 वदनकमलेऽभिहिता च । वत्से मदनमञ्जरि धीरा भव मुञ्च
 विषादं सिद्धमेव पश्य समीहितं । अयमागत एव वर्तते ते
 जनकः । घटिकाः खल्वत्र प्रयोजनैर्जन्यन्तीति । ततः कुतो
 ममेयन्ति भागधेयानीति जनैर्वदन्ती स्थिताधोमुखौ वत्सा ।

अचान्तरे गतोऽस्मिं दिनकरः समुल्लसितं तिमिरं विस्फुरित-
 स्फारकानिकरः विद्युक्ताश्रकवाकाः मुकुलितं कमलवनं निलीनाः
 शकुनयः प्रसारिताः कौशिकाः प्रहृष्टा भृतवेतालाः समुद्रतः
 शशधरः विलसिता चन्द्रिका । ततश्चित्तप्रमोदकारिणीभिः कथा-
 भिर्विनोदयन्तीभिस्तां वत्सां मदनमञ्जरौमतिवाहितास्त्राभिः
 कथंचिद्रजनी । समुद्रतो दिनकरः । मयोक्तं । हले जवलिके
 स्थिता गगनमार्गे निरूपय निजस्वामिवर्तनीं किमसौ चिरयति ।
 ततो यदाज्ञापयति स्वामिनीति वदन्ती स्थितेयं नभस्तले जव-
 लिका । स्थित्वा च चणमात्रं समवतीर्णा सहर्षा । मयोक्तं । हले
 किं सहर्षांसि किं समागतस्तेः स्वामी । अनयोक्तं । अत्र नाद्यापि
 समागतः स्वामी । किं तु समागतौ तौ राजकुमारौ । निरीक्षितं
 च ताभ्यां भर्तृदारिकादर्शनार्थं समस्तमुद्यानं । केवलमतिगहनतयास्य
 प्रदेशस्य न दृष्टा भर्तृदारिका । ततोऽधौ भर्तृदारिकाश्चदय-
 दयितः सविषादः सञ्जुक्तलोभेन द्वितीयेन । यथा कुमार गुणधारण
 स्वीयतां तावत्तत्रैव चूतवने तस्यैव च चूतस्याधो यत्र दृष्टासौद्रवता मा
 चटुलपवनचलितकुवलयदललोललोचना चदयतस्करौ । किमन्यत्र
 पर्यटितेन । कदाचिद्देवयोगात्पुनस्तत्रैवोपलभ्यत इति । तेनोक्तं ।
 एवं भवतु । ततो गतौ तौ तदभिमुखं । इदमन्व मे हर्षकारणं ।
 वत्सयोक्तं । भवतु मातः किमेवं मां प्रतारयमि । ततोऽनया
 तत्प्रत्यापयनार्थं कृतानि श्रयश्रुतामि । तथापि न प्रत्यापिता वत्सा
 मदनमञ्जरौ । मयोक्तं । हले जवलिके किमनेन वञ्चना । दर्शय
 तावन्मे कुमारं येन तं स्वयमेवेहानीय वत्सामाह्लादयामि ।

अनयोक्तं । एषा सञ्जास्मि प्रवर्ततामस्मा । ततो विमुच्य वत्सासमीपे
तां धवक्षिकां प्रवृत्ताहं । ततश्च नीताहमेवमनया लवलिकया
भवतः समीपं । तदेषोऽत्र कुमार परमार्थः ।

वत्सां कण्ठगतप्राणां तां मे दुष्कररोचिकाम् ।

उत्थायानुग्रहं कृत्वा कुमारो द्रष्टुमर्हति ॥

ततो विलोकितं मया कुलंधरवदनं । तेनोक्तं । कुमार गन्धर्वा
कोऽत्र विरोधः । ततः कृतमस्त्राभिस्तत्र गमनं । दृष्ट्वा यथानिर्दिष्टा
मदनमञ्जरी । ततोऽहं निमग्न इव सुखामृतमये महाप्लवे
अवतीर्ण इव रतिरसमये महामसुद्रे वर्तमान इव सर्वानन्दसन्दोहे
परिपूर्ण इव सर्वमनोरथभरेण प्रीणिताग्नेष्वेन्द्रियग्राम इव सर्वोत्सव-
समुदये संजातस्तद्दर्शने सतीति । तथा सापि मामवलोक्य प्राप्तः
स एवायमिति दृष्ट्वा चिराद्दृष्ट इत्युत्कण्ठिता कुतस्तस्यागमनमिति
सवितर्का स्वप्नोऽयं भवेदिति सविषादा स्थिरः प्रत्यय इति
जातनिर्णया विरहेऽपि जीवितेति सलज्जा कथं मामेष प्रतिपद्यत
इति सोद्वेगा निरीचते मामयमिति सप्रमोदेति संपर्क्षा संकीर्ण-
रसनिर्भरद्वया । अत एव चालङ्कता पुलकजालकेन विभूषिता
खेदविन्दुमौक्तिकनिकरेण बन्धुरा समुत्तापश्वसितपवनेन हृदय-
हारिणौ सुललितलतेव कम्पमाना सर्वथा ।

अनाख्येयं रसं कंचिदत्यन्तप्रीतिनिर्भरा ।

मया सा खिग्धलोलाची भजन्ती प्रविलोकिता ॥

ततोऽभिहिता कामलतया । वत्से किं जातस्तेऽधुना लवलिका-
वचने संप्रत्ययः । ततः स्मितेन रञ्जयन्ती मम हृदयमिव

सुधाधवलेनापि विमलकपोलौ स्थिता साधोमुखी । जातः सर्वेषां
प्रमोदः । अचान्तरे

लसद्भूषणरत्नौघप्रभाजालैः समन्ततः ।

प्रकाशितनभोभागेर्देवाकारानुकारिभिः ॥

भूरिविद्याधरैः सार्धं शक्रवच्चारुलीलया ।

रत्नैर्मृत्वा विमानौघमागतः कमकोदरः ॥

सप्रमोदपुरं वीक्ष्य सोऽवतौर्णः सखेचरः ।

आह्लादमन्दिरं प्राप्तो दृष्टोऽस्माभिः सविस्मयम् ॥

ततः हृतमस्त्राभिरभ्युत्थानं । नामितमुत्तमाङ्गं । विहिता
प्रतिपत्तिः । उपविष्टाः सर्वे यथास्थानं । विलोकितोऽहं क्षिप्रदृष्ट्या
सुचिरं कमकोदरेण । नूनं स एवायमिति निश्चित्य तुष्टचेतसा
पृष्टा कामलता । कथितोऽनया वृत्तान्तः । कमकोदरेणोक्तं । देवि
निर्वर्तितमेव वत्साया दुष्कररोचिकात्समीदृशपुरुषरत्ने यथानया हृतो
मनोनिबन्धः । न खलु शची पुरंदरादन्यत्र खचित्तं निवेशयते ।
कामलतयोक्तं । एवमेतस्मात्स्य च संदेहः ॥ अचान्तरे समागतो
वेगेन चटुलः । तेन च निवेदितं किमपि कमकोदराय कर्णार्भणं ।
ततोऽस्मिन् काशविलम्बेनेति कामलतां प्रति वदता समालोच्य
सह कुलंधरेण तत्रैव स्थाने संक्षेपतः कारितोऽहं पाणिपङ्कजं मदम-
मञ्जर्याः । कमकोदरेण निर्वर्तितो विवाहानन्दः प्रकटितानि तानि
वज्रवैडूर्यैर्द्रुमीसमहालीलकर्तनपद्मरागमरकतचूडामणिपुष्पराग-
चन्द्रकान्तरुचक्रेषुकाद्यनर्घगरवराग्रिपरिपूरितानि विमानानि ।
ततोऽभिहितः कुलंधरः कमकोदरेण । भद्रं राजपुत्र कोग्रार्थमे-

तेषामिहानयनं । ततो यथास्माकं हर्षवृद्धये स्त्रीकृता मदनमञ्जरी
 वत्सा तथैतान्यपि स्त्रीकर्तुमर्हति राजपुत्रः । कुलंधरेणोक्तं ।
 यूयमेव प्रमाणं । किमत्र राजपुत्रस्य । न खलु गुरवो यथेष्टं
 कारयन्तो राजपुत्राभ्यर्थनां कर्तुमर्हन्ति । ततः परितुष्टः कनको-
 दरः कृतकृत्योऽहमिदानीं । निश्चिन्तीभूता वत्सा मदनमञ्जरीति
 भावनया गता परमपरितोषं कामसतां । इष्टो लवलिकादिः
 परिजनः । तथाहि ।

कन्या शोककरी जाता चिन्तालक्ष्मणानिका ।

वितर्ककारिणौ दाने दौर्गत्ये गाढदुःखदा ॥

सानुरूपाय रूपाय धार्मिकाय धनैर्युता ।

किञ्च निश्चिन्तताहेतुः सङ्गर्भे प्रतिपादिता ।

अतस्तां रत्नपूगाद्यां दत्त्वा मदनमञ्जरीम् ।

मह्यं च इष्टः संपन्नः सवन्धुः कनकोदरः ॥

अत्रान्तरे

सप्रमोदपुरस्त्रागे मेघजालमिवातुलम् ।

विद्याधरवलं दूराहृष्यते सा नभमले ॥

तच्च चक्रामिद्वणीरकुन्तनाराचभौषणम् ।

शक्तिप्राप्तधनुर्दण्डगदाशूलभयानकम् ॥

मेघद्वेतिप्रभाजालकरालं दर्पनिर्भरम् ।

अमंख्यवलादुद्दामखेपराधिपमङ्कुलम् ॥

मिहनाटमहोत्सृष्टिनिध्वानभृतरक्षिपयम् ।

संगद्वन्द्वकवचक्रोधान्धभट्टद्राक्षणम् ॥

अथ मङ्गमशौण्डीरस्यर्धमानं तदुच्चकैः ।

क्षणादागतमभ्यर्णं दृष्टमस्माभिरनुमुखैः ॥

ततः कमकोदरेणोक्तं ।

भो भो विद्याधराख्यं मञ्जीभवत समुखाः ।

सौऽयं चतुस्तृत्तान्तः साम्प्रतं स्फुटतां गतः ॥

तथाहि ।

सकोपा ये गताः पूर्वं मामसंभाष्य मण्डपात् ।

स्थितास्ते भौलकेनैव भस्वरोभातचेतंसः ॥

त एते खेचराः सर्वे पर्यालोच्य परस्परम् ।

ममागतास्वरैर्ज्ञात्वा दत्तां मदममञ्जरौम् ॥

एतेषामिदमाकूतं किलायं गुणधारणः ।

हीनो भृगोचरोऽभ्युत्तो वयं विद्याधरोत्तमाः ॥

तदेते निपतन्त्यत्र यावदाह्लादमन्दिरे ।

प्रेरयामः क्षणात्तावद्गृह्णामास्व वायमान् ॥

अपसारयत वेगेन भूमिभोचरभृत्यकाः ।

सन्तो यूयममौषां हि मिथ्यामामं खगोचरम् ॥

अथ तत्त्वामिनो वाक्यमाकर्ण्य रंणशालिनः ।

ममुत्पतितुमारब्धास्ते भूमिष्ठा ममथराः ॥

अचान्तरे मया चिन्तितं ।

अहो न सुन्दरं जातमिदमेतेन हेतुना ।

यतो मत्कारणेऽमौषीं प्रलयोऽप भविष्यति ॥

अयोत्पतितुकामेषु तेषु तत्सम्बन्धं तदा ।

नभःस्थिते परानीके यज्जातं तन्निबोध मे ॥
 निर्धापारं गताटोपं निःशब्दं स्थिरलोचनम्
 केनचिन्नेप्यतां नीतं स्तम्भित्वा तद्वलदयम् ॥
 ततो निष्पन्दमन्दाख्यं तत्सैन्यदितयं तदा ।
 भृश्याकाशस्थमेन्योन्यं चिन्नयस्तमिवेक्षते ॥
 अथ तेषां नभःस्थानां गतोऽहं दृष्टिगोचरम् ।
 समं मदनमञ्जर्या निविष्टो वरविष्टरे ॥
 ततोऽस्माद्दर्शनोत्तेषां सर्वेषां मनसि स्थितम् ।
 अहो रूपमहो मूर्तिरहो कान्तिरहो गुणाः ॥
 अहो धैर्यमहो स्त्रैर्यं नरस्यास्य महात्मनः ।
 अहो मदनमञ्जर्याः पर्यालोचितकारिता ॥
 यथायमौदृशो भर्ता गृहीतः स्वपरीक्षया ।
 अमुनैव वयं नूनं स्तम्भिता निजतेजसा ॥

तथाहि ।

समं मदनमञ्जर्या दृश्यते सुत्कलः स्वयम् ।
 अयं सह वयस्येन राजपुत्रो न श्रेष्ठकाः ।
 तदुष्टं कृतमस्माभिर्नररत्नं यदीदृशम् ।
 जिघांसितं महाप्रापेः प्राप्तमेतद्धि तत्कलम् ॥
 तदेव स्वामिकोऽस्माकं वयमस्य पदानयः ।
 एवं चिन्तयतां तेषां प्रशान्तो मत्सरामलः ॥
 ततस्ते तत्प्रणादेव केनचिन्मुत्कलीकृताः ।
 आगत्य पादयोस्तूर्णं पतिता मे नभयराः ॥

अथाभिधातुमारब्धा ललाटे क्षतकुङ्कुमलाः ।

चन्तव्यं दुष्कृतं नाथ मृत्यास्ते ह्यधुना वयम् ॥

ततस्तच्चेष्टितं दृष्ट्वा संपन्नो गतमत्सरः ।

जातस्य मुत्कलो भद्रे ससैन्यः कनकोदरः ॥

ततो नभस्रराः सर्वे क्षमयन्तः परस्परम् ।

आनन्दोदकपूर्णाद्याः संजाता बान्धवाधिकाः ॥

तं च वृत्तान्तमाकर्ण्य स राजा मधुवारणः ।

जनको मे समायातस्तच्चैवाह्लादमन्दिरे ॥

ततश्च ।

मयात्वरचरैः सर्वैः कृत्वाभ्युत्थानमादरात् ।

समं मदगमञ्जर्या नतं तातांस्त्रिपङ्कजम् ॥

ततोऽभ्वान्तःपुरैः सार्धं त्रियलोकाश्च ते मया ।

खेचरैश्च प्रणामादिविधिना वञ्जमानिता ॥

तदनन्तरं च ।

आनन्दपुलकोद्ग्रेसन्दरं दधता वयुः ।

वर्धनौरमुताखेण तातेमास्त्रिङ्गनं क्षतम् ॥

ततः कुलंधरेणास्मै वृत्तान्तो निखिलस्तदा ।

स्फुटो विनयनसेण यथावृत्तो निवेदितः ॥

अथ ते खेचराः सर्वे तातस्रापे प्रभाषिताः ।

देवोऽयं स्वामिकोऽस्माकं तत्पुत्रो जीवदायकः ॥

अयं धन्यः कृतायोऽयं भूषितानेन मेदिनी ।

अस्मिन्मन्त्रवीर्योऽयं नास्ति लोकेऽप्यमृदुः ॥

ततोऽम्बरचरैरेवं स्तूयमानं विलोक्य माम् ।

तातः प्रह्लादमापन्नो जननी च सुमालिनी ॥

तथा हि ।

अन्तःपुरं पुरं सैन्यं बालवृद्धैः समाकुलम् ।

मङ्गुतिं तादृशीं दृष्ट्वा संजातं हर्षनिर्भरम् ॥

ततः सर्वे प्रमोदेन सप्रमोदे तदा पुरे ।

प्रवेष्टुकामासोपेण जनाः किं किं न कुर्वते ॥

तथा हि ।

गगनचारिणो विधति स्थिते मयि च तातयुते जयकुञ्जरे ।

करिवरान्तरवर्तिकुलंधरे करिणिकानिहिते दयिताजने ॥

विविधस्वासविलासपरायणे प्रमदनिर्भरगायनबन्धुरे ।

वरविभूषणमाख्यमनोहरे विबुधवृन्दसमे निखिले जने ॥

ननु परिस्फुटमेव तदा नरैः प्रमुदिताग्रयणौख्यभरोद्भुरैः ।

अमरलोकसमानमिदं वनं पुरवरं च सुदेति विनिश्चितम् ॥

पृथुनितम्पयोधरचारुभिः प्रमदनृत्तपरैः प्रमदाजनैः ।

इति विद्यासगतैरवलोचने प्रविशति स्म स सर्वजनः पुरे ॥

ततो विद्याधरैः सार्धं सबन्धुः कनकोद्गरः ॥

तातेनाह्लादितोऽत्यर्थं दानसन्मानपूजनेः ॥

किं वञ्चना ।

सर्वरत्नमयं किं वा किं वास्तवविनिर्मितम् ॥

किं वा सुसरमापूर्णं किं वा वाग्गोचरातिगम् ॥

गाढाह्लादकरं चित्ते पूर्णसर्वमनोरथम् ।

भद्रेऽगृहीतसङ्केते लङ्घितं मम तद्दिनम् ॥

तथाहि ।

संप्राप्तं कामसर्वस्वं लब्ध्वा मदनमञ्जरी ।

लाभाच्च रत्नराश्रीनां संपूर्णोऽर्थमनोरथः ॥

तथा ।

ताताम्बाचित्ततोयेण बन्धुपौरसुखेन च ।

रिपूणां प्रतिघातेन जातश्चित्तोत्सवो महान् ॥

ततस्याह्लादसन्दोहपरिपूरितमानसः ।

स्थित्वा प्रदोषे तातादिसहितोऽहं यथेच्छया ॥

ततः सकलसामग्रीसभाये देववद्विवि ।

सार्धं मदनमञ्जर्यां स्थितः संवाससद्गणि ॥

तथावगाहितो दिव्यः सुरतामृतसागरः ।

केवलं लौल्यमुक्तवाद्यामञ्चि नितरां मया ॥

लब्धनिद्रासुखोऽत्यन्तं प्रमुहः सह कान्तया ।

कृतं प्रभातकर्तव्यं ताताम्बावन्दनादिकम् ॥

अथायातः प्रभातेऽसौ मत्समीपं कुलंधरः ।

स मां प्रत्याह दृष्टोऽद्य मया स्वप्नः स कीदृशः ।

मानुषाणि मया पञ्च भो दृष्टानि परिष्फुटम् ।

अयः पुर्मासो द्वे नायौ तैद्येदं तव भाषितम् ॥

यदुत ।

य एष सुप्तसन्दोहमागरो गुणधारणे ।

संजातोऽयं कृतोऽप्युक्तिभिः स सर्वो नाच मंथयः ॥

तथान्यदपि यत्किञ्चिदस्य पूर्वं परत्र च ।
 संपद्येत तदस्माभिस्तन्त्रितं भो कुलंधर ॥
 एवं तानि ब्रुवाणानि मानुषाणि ममाद्यतः ।
 गतान्यदर्शनं बुद्धस्ततोऽहं गुणधारण ॥
 न जाने कानि तान्यत्र मानुषाणि विशेषतः ।
 तन्त्रयन्ति सदा धानि कार्याणि तव भावतः ।
 मयोक्तं कथ्यतामेष तातादिभ्यस्त्वयाधुना ।
 स्वप्नो विज्ञायते येन भावार्थोऽस्य परिस्फुटः ॥
 ततो निवेदितस्तेन विद्वत्सङ्घातपूरिते ।
 तातास्थाने निजस्वप्नो मदयस्तेन धीमता ॥
 ततस्तातादिभिः सर्वैरेकवाक्यतया तदा ।
 निजबुद्ध्या विनिश्चित्य स्वप्नार्थोऽयं प्रभाषितः ॥
 अतुकूलानि वर्तन्ते देवरूपाणि कानिचित् ।
 यैरौदृशी कुमारस्य कृता कल्याणभालिका ॥
 तैरेव प्रियमित्राय कुमारस्य निवेदितम् ।
 तोषात्स्वप्नान्तरे सर्वं यथास्माभिरिदं कृतम् ॥
 एतच्चाकर्ण्य मे चित्ते पूर्वापरविरोधतः ।
 स्मृत्वा कामलतावाक्यं सन्देहः समजायत ॥

यतो मया चिन्तितं ।

- कनकोदरराजेन किं चत्वारि पुरा तथा ।
 किं वा कुलंधरेणाद्य पञ्च दृष्टानि तानि वै ॥
 कानि वा देवरूपाणि समैव कार्यचिन्तनम् ।

अनुकूलानि कुर्वन्ति किं वीरीकृत्य कारणम् ॥
सर्वथा सर्वमेवेदं गहनं प्रतिभासते ।

समाद्यापि न जानेऽहं किमत्र बत कारणम् ॥

एवं च स्थिते ।

यद्यतीन्द्रियवेत्तारं कंचित्पश्यामि सन्नुनिम् ।

ततः पृष्ठात्मसन्देहमेनं कुर्यां विनिर्णयम् ॥

तदेवंविधसङ्कल्पात्मसन्देहकलितोऽप्यहम् ।

तदा तातादिनिर्दिष्टं स्वप्राथं तं न दूषये ॥

अथ ते खेचराः सर्वे दिनानि कतिञ्चित्तदा ।

कनकोदरसंयुक्ताः संस्थिता मम मन्दिरे ॥

अथाह्लादामृतचोदप्रौषितास्तो यथेच्छया ।

स्नानमन्यदा प्राप्ता भृत्यभावं प्रपद्य मे ॥

ततो मदनमञ्जर्यां सार्धं मे रतिसागरे ।

निमग्नस्यामरस्येव लीलया यान्ति वासराः ॥

वर्धते च तया सार्धमाह्लादोऽमृतदायकः ।

सद्भावमीलिकासारः प्रेमायन्धो मनोहरः ॥

तातचिन्तितकार्थस्य प्रणतासिद्धभृशुजः ।

न मे तदा विगलाति चिन्तागन्धोऽपि विद्यते ॥

किं च ।

विद्याधरोपनीतैश्च मास्यभृषादिभिर्मम ।

संपूर्णसर्वकामत्वाख्याता दृष्टिसुखामिका ॥

तदेवं लौघ्रहोमांती प्रविष्टः सुखसागरे ।

स्थितोऽहं तत्र चार्वङ्गि सभार्यः सकुलंधरः ॥

अन्यदा मित्रयुक्तेन गतेनाह्लादमन्दिरे ।

सभार्येण मया दृष्टः कन्दनामा मुनीश्वरः ॥

ततो विनयनस्योऽहं प्रणिपत्य यतीश्वरम् ।

तस्याग्रे भूतले शुद्धे निषण्णो धर्मकाम्यया ॥

अथ प्रह्लादजननी चेतसः कर्णपेशला ।

विहिता मे यतीन्द्रेण तेन सद्भूमदेशना ॥

तं चाकर्णयता भद्रे विशुद्धेनान्तरात्मना ।

आविर्भूतौ मया दृष्टौ पुनस्तौ वरवान्धवौ ॥

ततश्च प्रत्यभिज्ञातौ यथायं स सदागमः ।

अयं चाद्यौ महाभागः सम्यग्दर्शननामकः ॥

अथ प्रपन्नौ भावेन तौ मया वरलोचने ।

गुरुवाक्यप्रबुद्धेन भद्रे हिततया नरौ ॥

इतश्च ।

वेदनीयमरेन्द्रस्य पदातिः परिकीर्तितः ।

यः सातनासा राजेन्द्रः सत्पुरे विबुधालये ॥

सोऽन्यन्तं मयि रक्तात्मा मित्रभावविधित्वया ।

पूर्वमेव मया साधे सप्रभोदेऽप्युपागतः ॥

प्राक् केवलं तिरोभूतः सोऽकार्षीन्मे सुखामिकाम् ।

आविर्भूतस्तदा जातो यदा जातौ सुवान्धवौ ॥

ततश्च ।

या सत्कलचरद्वौघभोगजन्यां सुखामिका ।

तदानीं ह्यमूले मे सानन्तगुणतां गता ॥

अन्यच्च ।

तदा कुलंधरेणापि महत्तममदागमौ ।

तथा मदनमञ्जर्यां तौ प्रपन्नौ यथा मया ॥

ततोऽधिकतरं तुष्टस्तदाहं स च मे मुनिः ।

विशेषतः करोत्येव भूयः सद्धर्मदेप्रनाम् ॥

अचान्तरे ।

चित्तवृत्तिमहाटव्यां लीनलीनाः प्रकम्पिताः ।

भयेन रोधकं हिला महामोहादयः स्थिताः ॥

ततश्च ।

चारित्रधर्मराजेन मन्त्री सद्बोधनामकः ।

इदमुक्तदा भद्रे मनाक् संतुष्टचेतसा ॥

यदुत ।

सुन्दरोऽवसरो गन्तुं विद्यामादाय तेऽधुना ।

आर्यं संसारिजीवस्य पार्श्वे गाढं फलप्रदः ॥

तथाहि ।

शुभ्रीभूताधुना किंचित्चित्तवृत्तिमहाटवी ।

नितृत्तो रोधकोऽस्माकमीपद्वारे च शत्रवः ॥

तं कर्मपरिणामाख्यं ततः शृष्टा नरेश्वरम् ।

गच्छ सं ग्रीष्मादाय विद्यामेनां सुकन्यकाम् ॥

कन्दसाधुसमीपस्थः आश्रितं स चरैर्मया ।

विज्ञातस्तु च चावश्यं भवन्तं प्रतिपत्स्यते ॥

सद्बोधेनोदितं देव युक्तमेतच्च संशयः ।
 किं तु कालविलम्बोऽत्र युक्तोऽद्यापि प्रयोजने ॥
 स हि पुण्योदयस्तस्य स च सातो वयस्यकः ।
 कियन्तमपि तत्कालमेतौ भोगफलप्रदौ ॥
 अतोऽद्यापि वसादेतौ गृहे तं गुणधारणम् ।
 शब्दादिसुखसंपूर्णं वात्सल्याद्वारयिष्यतः ॥

एवं च स्थिते ।

अध्यास्ते स गृहं यावदनुवर्तनया तयोः ।
 शब्दादिविषयधामं सुखहेतुं च मन्यते ॥
 तावन्न युज्यते देव मम गन्तुं तदन्तिके ।
 नयनं न च विद्याया जाघटीति कथंचन ॥
 केवलं प्रेक्ष्यतामेष देवेन निजदारकः ।
 तदन्तिकेऽधुना त्वर्णं गृहिधर्मः सभार्यकः ॥
 प्रस्तावोऽस्याधुना देव तत्समीपेऽतिसुन्दरः ।
 गन्तुं सपरिवारस्य वर्तते कार्यसाधकः ॥
 गतमात्रमिमं देव स भावेन प्रपत्स्यते ।
 भविष्यतीष्टा तस्यास्य भार्या सहस्ररक्तता ॥

किं च ।

यदा सदागमस्तावत्तस्य पार्थ गतः पुरा ।
 तदायं द्रव्यतप्तेन भरिवारा विलोकितः ॥
 यदा तु तत्पार्थगतः सम्यग्दर्शननामकः ।
 सद्यस्तमोऽतिवात्सल्याधीतस्तेनाप्ययं तदा

पद्मोपमपृथक्ते च लङ्घिते तेन भावतः ।
 प्रपन्नो गृहिधर्मोऽयं पूर्वमासीत्ततः परम् ॥
 यदा यदा पुनर्दृष्टौ महत्तममदागमौ ।
 अमंख्या भावतो वाराः प्रपन्नोऽयं तदा तदा ॥
 अधुना केवलं देव यतोऽभ्यर्णं गतो मम ।
 तेनैव हन्त तत्पार्थ्यं विशेषेण प्रहौयते ॥
 तत्तूर्णं यातु तत्पार्थ्यं रञ्जयत्वेव महुणैः ।
 प्रस्तावो मादृशां तच्च ततो याने भविष्यति ॥

अन्यच्च ।

महामोहादिमन्त्रामयित्तृप्तेर्विगृह्यता ।
 गृहिधर्मेऽपि तच्चखे भवेदेव विशेषतः ॥

तथा ।

स स्यादभिमुखोऽस्माकमवेषेण दिदृक्षया ।
 अनेन गृहिधर्मेण पार्थ्यस्तेन प्रचोदितः ॥
 चेतःसुखामिकां गुर्वी मन्तुष्टिः कर्मतानवम् ।
 भवभीतेरभावश्च गृहिधर्मेण ते गुणाः ॥
 तस्मात्प्रपन्नायतामेष गृहिधर्मस्तदन्तिके ।
 पाप्मामोऽवसरं ज्ञात्वा यथात्सर्वं वयं पुनः ॥
 तदिदं भग्विणो वाक्यं श्रुत्वा मयीतिनिर्मेजम् ।
 चारिचधर्मराजेन प्रहितो निजदारकः ॥
 म कर्मपरिणामार्थं गत्वा मूलं तदाश्रया ।
 ममागतो ममाभ्यर्णं तच्चैवाद्यादमन्दिरे ॥

अथ कन्दमुनेश्चार्विं शृण्वतो धर्मदेशनाम् ।
 आविर्भूतो ममाग्रेऽसौ मुनिना च प्रकाशितः ॥
 गुणरक्तया युक्तस्तथा दादशमानुषैः ।
 मयातः प्रतिपन्नोऽसौ बन्धुबुद्ध्या नरोत्तमः ॥
 तथा कुलंधरेणापि कान्तया च सवान्धवः ।
 प्रपन्नो गृहिधर्माख्यो जातात्यन्तं सुखासिका ॥
 अथ कन्दमुनिः पृष्टः सन्देहं पूर्वचिन्तितम् ।
 तं मया स्वप्नसंवद्धं सद्भावार्थं बुभुक्षया ॥
 ततः कन्दमुनिः प्राह स्वप्नार्थस्य विनिर्णयः ।
 अस्मात्तीन्द्रियवेत्तारं विना नैवोपलभ्यते ॥
 सन्ति मे केवलालोकभास्करा वरसूरयः ।
 गुरवो निर्मला नाम दूरदेशविहारिणः ॥

एवं च ।

तत्पादमूलं चास्यामि वन्दनार्थमहं यदा ।
 तदा ताग्रप्रयिष्यामि भद्रं तावकमग्नयम् ॥

यतः ।

योऽयं स्वप्नदयाज्जातः सन्देहस्ते मग्नो गतः ॥
 विविक्तं तस्य भावार्थं विश्राण्यन्ति महाधियः ॥

मयोर्लं ।

भदन्त यदि तेऽत्रैव गुरवस्ते कथंचन ।
 आगच्छेयुस्ततस्तस्यात्मन्दरादपि सुन्दरम् ॥
 मुनिराह महाभाग गतोऽहं वचनेन ते ।

गुरुन् विज्ञाप्य ते नूनं पूरयिष्ये मनोरथम् ॥

अथवा केवलालोकालोकिताखिलचेतसः ।

विज्ञाय भवतश्चित्तमागमिष्यन्ति ते स्वयम् ॥

केवलं गृहिधर्मेऽत्र मम्यदर्शनसंयुते ।

महागमे च कर्तव्यो भवता तावदादरः ॥

ततश्च ।

इदं कन्दमुनेर्वाक्यमाकर्ण्य श्रुतिप्रेमलम् ।

महाप्रसाद इत्येवं मुवाणोऽहं सभार्यकः ॥

समिचश्च तदा भद्रे विनयानस्रमस्तकः ।

प्रणम्य तं महाभागं काननाङ्गवने गतः ॥

ततः सोऽपि महाभागो मुनिर्मुनिवरैर्युतः ।

गतो निर्मलसुरीणां गुरुणां पादवन्दकः ॥

अथ कालक्रमेणाङ्ग्रे स राजा मधुवारणः ।

तदा लोकान्तरौभूतः पिता मे लब्धधर्मकः ॥

ततो राज्येऽभिषिक्तोऽहं यन्मुमन्त्रिमहत्तमैः ।

महानन्दविमर्देन हर्षनिर्भरमानसैः ॥

ततः परिणतं राज्यं रक्तं मे राजमण्डलम् ।

शश्वतः किङ्करीभूता वज्रीभूताश्च खेचराः ।

किं यङ्गना ।

मस्तोऽपि ममाज्ञायां वर्तन्ते नतमनुकाः ।

वर्धते कोशदण्डौ च जायन्ते सर्वमण्डः ॥

किं च ।

तत्रास्ति यत्र दुःखाय वस्तु सांसारिकं जनाः ॥
एवं च स्थिते ।

अमूर्ताः सर्वभावज्ञास्त्रैलोक्योपरिवर्तिनः ॥
क्षीणमद्गा महात्मानः केवलं सुखमासते ॥
सर्वद्वन्द्वविनिर्मुक्ताः सर्वाबाधाविवर्जिताः ।
सर्वसंसिद्धसत्कार्याः सुखं तेषां किमुच्यताम् ॥
किं च ।

जन्माभावे जरामृत्योरभावो हेत्वभावतः ।
तदभावे च निःशेषदुःखाभावः सदैव हि ॥
परमानन्दभावश्च तदभावे हि प्राप्यतः ।
व्यावाधाभावसंसिद्धं सिद्धानां सुखमिष्यते ॥
अथवा ।

त्यक्तबाह्येतरग्रन्था निःस्पृहा भावचारके ।
संतुष्टा ध्यानयोगेन प्रशमामृतपायिनः ॥
निःमद्गा निरहङ्कारा निर्मलौभृतचेतसः ।
सुखिनः केवलं लोके देहिनोऽपि सुसाधवः ॥
सुखमेव च वाञ्छन्ति सर्वे जगति जन्तवः ।
तच्च नास्त्येव संसारे विद्यायैकां सुसाधुताम् ॥
तदिदं भो महामत्त्वा विनिश्चित्य विधीयताम् ।
विमुच्यामारसंसारं भवद्भिः सा सुसाधुता ॥
ततो भद्रे तदा मद्यं प्रसूयभूतकर्मणः ।
इदं भगवतो वाक्यं चित्ते ऽत्यन्तं सुध्यायितम्

चिन्तितं च मया ।

करोमीदं यदादिष्टं भदन्तैः सुखकारणम् ।

ततः कृतं मया भद्रे प्रव्रज्याभिमुखं मनः ॥

अचान्तरे विरतवचसि भगवति वचनसुधासेकवर्षिणि निर्मल-
सूरिकेवल्लिभिः कन्दमुनिना बद्धकरकमलमुकुलं विधाय ललाट-
पद्मेऽभिहितमनेन । भगवन्निह जगति कस्य दुःशकः कालविलम्बः
कर्तुं । भगवतोक्तं । जिज्ञासोर्गुरुमूले ससन्देहस्य । कन्दमुनिराह ।
यद्येवं ततो गुणधारणराजस्यदानीं संग्रयमपनेतुमर्हन्ति भगवन्तः ।
भगवतोक्तं । एवं क्रियते । मयोक्तं । महाप्रसादः । तथा कन्दमुनिं
प्रत्यभिहितं । भदन्तानुगृहीतोऽहं भगवता भगवन्तं प्रश्रयिता
सुतरामनेन वचनविन्यासेन । कन्दमुनिनोक्तं । महाराजानुपहार्या
एव यूयं । साम्प्रतं भगवद्वचनमाकर्ण्यतां । स्थितोऽहं प्रकृतरो
गतोत्तमाङ्गः । ततो भगवतोक्तं । महाराज गुणधारणाय ते
सन्देहः । यथा यात्रि कनकोदरराजेन स्वप्ने दृष्टानि चत्वारि
मानुषाणि यात्रि कुलंधरेण पञ्चोपलब्धानि कतमानि तानि कथं
वा मदीयकार्यपरंपरानिर्वर्तकानि किमु वैकेन चत्वारि अपरेण
पञ्च तानि तथा किदेवरूपाणि तानि किं वार्थशून्यं स्वप्नमात्रं
तद्वयमपीति न संग्रयः । मयोक्तं । भगवन्नेवमिदं यदादिष्टं
भगवता । भगवानाह । महाराज यद्येवं ततो महतीयं कथा कथं
निवेद्यतां कथं वा श्रूयते । मयोक्तं । तथापि ममानुपदेष्टेण
कथयन्तु भगवन्तः । ततः कथिता भगवतामंभवहारनगरादारभ्य
सर्वा सर्वमंविधानकोपेता संक्षेपेण मदीयवक्तव्यता । अभिहितं च ।

नाकुञ्चितं कचिच्चापं न कृता कोपदारुणा ।
 दृष्टिस्तथापि मे जातं राज्यं कष्टकवर्जितम् ॥
 तथाप्येवंविधे ऽनल्पसुखसन्दोहकारणे ।
 विद्यमानेऽपि नो जातं मम लौल्याकुलं मनः ॥

किं तर्हि ।

सदागमे सदोद्योगौ सम्यग्दर्शनतत्परः ।
 पुण्योदयेन संयुक्तो गृहिधर्मे कृतादरः ॥
 सातेनाह्लादितो नित्यं स्थितोऽहं सकुलंधरः ।
 समं मदनमञ्जर्या देववह्निवि लीलयया ॥
 एवं च तिष्ठतस्तत्र मग्नस्थानन्दसागरे ।
 साक्षाज्मे मम चार्धङ्गि भूरिकालोऽतिलङ्घितः ॥
 अथान्यदा ममास्थाने प्रविश्य प्रियदारकः ।
 कल्याणो नाम मामेवं प्रणिपत्य व्यजिज्ञपत् ॥

यदुत ।

आह्लादमन्दिरे देव देवदानवपूजिताः ।
 समागता महाभागा निर्मला नाम सूरयः ॥
 तच्छ्रुत्वाहं तदा भद्रे कल्याणवचनं मुदा ।
 न मामि देहे नो गेहे न पुरे न जगत्त्रये ॥
 ततोऽङ्गसम्यग्युक्तं तस्मै संतुष्टचेतमा ।
 दीनाराणां मया लवं दापितं प्रियभादिणे ॥
 नतः सर्वादरेणाहं सवयस्यः सभार्यकः ।
 निर्गतो नगराद्भद्रे सूरौणां पादवन्दकः ॥

अयामरुते दिव्ये सत्कार्तस्वरभासरे ।
ते स्वरयो मया दृष्टाः कमले स्थितमूर्तयः ॥
वेष्टिता मुनिवृन्देन देवदानवखेचरैः ।
तेभ्यो नतोत्तमाङ्गेन कुर्वाणा धर्मदेशनाम् ॥

ततश्च ।

दृष्टदानन्दरोमाञ्चभूषितः सह राजकैः ।
अहं भक्त्या विहायेदं नारेन्द्रं चिह्नपञ्चकम् ॥

तद्यथा ।

क्षत्रं खड्गं किरौटं च वाहनं च सचामरम् ।
ततः शतोत्तरासङ्गः प्रविष्टः सूर्यवपुहे ॥
ततो भगवतः सम्यग् द्वादशावर्त्तवन्दनम् ।
दत्त्वा यथाक्रमं श्रेष्ठाभरणस्य मुनिपुङ्गवान् ॥
क्षत्राग्नीर्वादतुष्टात्मा भूयो नत्वा मुनीश्वरम् ।
प्रीतः सपरिवारोऽहं निषण्णः शङ्कभृतले ॥
अथ कर्मविषोत्तारकारिणी भव्यदेहिनाम् ।
अमृतचारिवाक्येन गुरुणारम्भि देशना ॥

कथं ।

भो भव्याः शरणं धर्मो नास्त्यन्यस्तततभमे ।
क्षसदुद्दामदुःखौघसङ्कुले भवचक्रके ॥
मरणाय भवे जन्म कायो रोगनिबन्धनम् ।
तारुण्यं जरसो हेतुर्वियोगाय समागमः ॥
निमित्तं विपदां लोके देहिनां सर्वसम्पदः ।

तदेवमस्ति ते महाराज त्वच्चित्तवृत्तौ विविधनगराकराद्याकुल-
 मन्तरङ्गमहाराज्यं । केवलमभिभूय तान् युष्मद्वितकरणश्रीलाञ्छारिच-
 धर्मराजादीन् बहिष्कृत्य च भवन्तं महामोहादिभिस्तदियन्तं
 कालमुदासितमासीत् । असावपि कर्मपरिणामो भवतः प्रति-
 कूलतया तदेव महामोहादिवलं पुष्पाति स्म । साग्रतं पुनरसौ
 भवतोऽनुकूलो वर्तते । तेनैव च भवन्तं प्रति प्रगुणीकृतात्मीय-
 महादेवौ कालपरिणतिः प्रसादिता ते भार्या भवितव्यता
 प्रक्रीकृतो निजमहत्तमस्तेऽङ्गभूतः स्वभावः प्रोत्साहितस्तव महचरः
 पुष्पोदयः । तथावधीरिताः किञ्चिन्महामोहादयः आश्वासिता-
 शारिचधर्मराजादयः दर्शिता ते पूर्वमत्यन्तसुखमालिका ।
 यतःप्रभृति पुनस्ते वल्लभौभूतः सदागमोऽभौष्टौभूतः सम्यग्दर्शनाख्यो
 महत्तमः तत आरभ्यानुकूलतरोऽसौ कर्मपरिणामो वर्तते । ततो
 जनिता सपरिवारेण तेन विबुधालये निवसतस्ते विशिष्टतरा
 सुखपट्वेतिः । अधुना मधुवारणराजमन्दिरमवाप्तस्य ते सुखसन्दोह-
 सिद्धये सुतरां प्रोत्साहितोऽसौ तव वयस्यः पुष्पोदयः । ततस्तेन
 संपादितेयं तव बहिरङ्गभार्या मदनमञ्जरी । तेनैव च महापुरुष-
 तथा किलाहं कोऽत्र कार्यसम्पादनस्य नूनमेतान्येव सकलकार्याणि
 घटयन्तीति मन्यमानेन कामरूपितया दर्शितानि स्वप्ने कनको
 दरराजस्य तान्येव कर्मपरिणामकालपरिणतिस्वभावभवितव्यता-
 लक्षणानि निरूपितोऽस्माभिरेव वरो मदनमञ्जरीयाः ततोऽलं
 भवतामन्यवराम्बेपणेनेति ब्रुवाणान्येव चत्वार्यपि मानुषरूपतया ।
 तेषु च विद्याधरेषु वैमुन्यमस्या मदनमञ्जरीयास्तेनैव तव वयस्येन

पुण्योदयेन जनितं । किं तु महानुभावतया तदपि कर्मपरिणामा-
दिभिर्विहितमिति स्वप्ने तन्मुखेनैवानेन प्रकाशितं । ततोऽभिहितः
कर्मपरिणामेन पुण्योदयः । यदुतार्थं न सुन्दरमाचरितं भवता
यदेवं कृत्वा स्वयमेव प्रयोजनं तथापि त्वयात्मा प्रच्छादितो वयं
पुनरेवं तत्कर्मतया प्रकाशितानि । पुण्योदयः प्राह । देव मा
मैवमाज्ञापयत यूयं । आदेशकारौ खल्वेव किङ्करजनो यूयमेवात्र
परमार्थतः कलङ्कि । तान्येव च मया कनकोदरराजाय प्रकटितानि ।
ततः किमत्रानुचितं । कर्मपरिणामेनोक्तं । आर्यं सत्यमेवमिदं ।
तथापि त्वमेवात्र परंभो हेतुः यतो न सुखमाधमानि सुन्दर-
कार्याणि भवद्विरहे वयमपि कर्तुं पारयामः । ततः प्रकाशनीयः
व्यवसायापि भवता । मान्यया मे चित्तनिवृत्तिरिति । पुण्योदयेनोक्तं ।
यदाज्ञापयति देवः । ततः सुलङ्धराय स्वप्ने प्रकाशितानि पुनरात्म-
पश्यामि तान्येव पुण्योदयेन ख्यापिता ॥ सकलकार्यसाधकता ।
तदेवमेतानि महाराज मानुषाणि तथैव तेषां चतुर्णां पञ्चानां च
दर्शने कारणमेतान्येव वा ते सम्बन्धीनि निःशेषप्रयोजनानि
तन्मयन्ति । मा कार्षीः सन्देहमिति । मयोक्तं । भगवन्निदानौ
योऽयं मदनमञ्जरीलाभादरासंपन्नो मम निरुपमः सुसामृत-
भागरावगाहः किमेषोऽपि तेनैव कर्मपरिणामादिभिस्तत्साहितेन
पुण्योदयेन जनितः । भगवानाह । यादमपि च महाराज न
केवलमेव एव जनितस्तज्जानेन किं तर्हि पूर्वमप्यमुना पुण्योदयेन
विहितानि भवतो भूयांसि सुन्दरप्रयोजनानि । तथाहि । मन्दि-
यधेगायस्त्रायां जनितस्तज्जानेन कनकमञ्जरीसम्बन्धः रिपुदारणकामे

विहितो नरसुन्दरीमीलको वामदेवदशायां घटिता बहुणनिर्मलेन
निर्मिथ्यवत्सलेन विमलेन सह मैत्री घनशेखरावधरे संपादिता
नानाविचित्रा रत्नराशयो घनवाहनभावे समुत्पादितो नित्याञ्ज-
विमुक्तकलङ्कस्य तवोपर्यंकलङ्कस्य तादृशः स्नेहभावः । आविर्भावितं
तत्तादृशं महाराज्यं । तथा विरचिताः सर्वस्थानेषु सुखपद्धतयः ।
केवलं न विज्ञातं वयस्यपुण्योदयस्य तदा भवता माहात्म्यं ।
भवतारोपितो हिंसावैशानरमृषावादशैखराजसेयवज्जलिकामैथुन-
सागरपरिग्रहमहामोहादिषु निःशेषदोषपुञ्जेष्वपि गुणसन्दोहः ।
मयोक्तं । भदन्त यदि ममायं सुखपरंपराचेतः पुण्योदयो वयस्यः
प्रागप्यासीत् ततः किमिति मे तावन्ति दुःखकदम्बकानि संजातानि
किमिति वानन्तकालमित्यमर्दवितर्दकं परिभ्रमणं मे संपन्नमिति ।
मगवानाह । महाराज यद्येवं ततः समूलमेतत्ते कथयिष्ये येन
समस्तस्ते सन्देहो विदलतीति । मयोक्तं । भगवन्नुपहो मे ।
भगवतोक्तं । महाराज कथितं तावत्तुभ्यमिदं । यथा । अरुन्धवहार-
नगरे संसारिजीवाभिधानो वास्तव्यः क्षुद्रुम्बिकस्त्वमसि । तव
चेदमनादिरूढमन्तरङ्गं चित्तवृत्तौ महाराज्यमिदं च चारित्र्य-
धर्मराजादिकं महामोहनरेन्द्रादिकं च तत्र सैन्यद्वयं परस्पर-
विरुद्धमपि सकलकालमवस्थितमेवाभूत् । स तु कर्मपरिणामो
राजा तावकीनं वीर्यमुपलब्धयेव निजवर्गतया महामोहादि-
वत्सलोऽपि भवतोऽत्र वत्सद्वये साधारणमात्मानं दर्शयति । ज्वल-
दितापकः खल्वेव स्वरूपेण यदा हृदेव तयोर्वत्सवसैन्यमुपलभते
तदा तदेवोपहृश्यति । तत्र च कर्मपरिणामस्य द्वौ सेनापती

एकः पापोदयो द्वितीयोऽयमेव पुण्योदय इति । स च पापोदयस्ते
गाढं प्रतिकूलः स्वरूपेण । अत एव कर्मपरिणामस्य सम्बन्धि यत्तव
वैरिभूतमेकान्तेनासुन्दरं सैन्यं तदेवासावधिकुरुते । पुण्योदयस्तु
तवानुकूलः । अत एव कर्मपरिणामस्य सत्त्वं यत्ते बन्धुभूतं सुन्दर-
मनीकं तदेवायमधिकुरुते । स च पापोदयस्तवानादिरूढोऽसंशय-
हारमगरादारभ्याभिव्यक्तरूपः सखाभूदेव । ततः सुप्रसिद्धत्वाच्च
दर्शितस्ते कचिदप्यसौ विग्रेयतो भवितव्यतया । ततस्त्वस्येदं
महाराज गुणधारण समस्तं माहाव्यं यत्ते संपन्नमनन्तकालमेव
परिभ्रमणं संभूता भूरिदुःखमन्ततयः परिकल्पितं हिंसादिपु
हितत्वं न लक्षितोऽयं हितकरणशीलः पुण्योदयः । अन्यच्च ।
तेनैव पापोदयेन बहिष्कृतत्वं तस्माच्चित्तवृत्तिवर्तिनः स्वकीया-
दन्तरङ्गमहाराज्यात् । तेनैव चाभिभूय प्रच्छादितं तव स्वाङ्गिक-
मेकान्तहितं चारित्र्यधर्मराजादिकमन्तरङ्गबलं । तेनैव चानवरतं
पारितोषिकमेकान्ताहितमपि बन्धुभूतं च दर्शितं महामोहादि-
सैन्यं वष्टतया च प्रकटितस्ते पुरतो वसलमिवरूपतयात्मा ।
तथायमपि पुण्योदयस्तदा । तेन पापोदयेनानुबद्धो यद्यपि ते
सुखकारणमभूत् तथापि न कल्याणपरंपराहेतुतां प्रतिपन्न इति ।
तस्माच्च वराकस्य दोषः किं तर्हि तस्यैव दुरात्मनः सर्वोऽप्ययं दोष
इति । मयोक्तं । भगवच्चिदानीं किमित्यसौ पापोदयस्त्रुणीमान्ते ।
भगवतोक्तं । महाराज न स्वतन्त्रः खल्वसौ किं तर्हि मोऽप्यमीषां
कर्मपरिणामकालपरिणतिस्वभावभवितव्यतादीनामापन्नो वर्तते ।
ततोऽमीभिरेव साम्प्रतं भवतः सकाशाद्दूरीकृतोऽसौ दुरात्मा ।

तथाहि । यतः प्रमृति भवत्समीपममीभिरनुज्ञातः समागतः
सदागमस्तत एवारभ्य निर्वर्तिता तस्यामीभिः प्रवृत्ता । ततः ।

ईषद्वरस्थितस्तेऽसौ न जातो दुःखकारणम् ।
पापोदयोऽवकाशस्तु लब्धः पुण्योदयेन च ॥
ततः सदागमे प्रीतिः संजाता तेऽन्तरान्तरा ।
संपन्नं च सुखं भूय तन्माहात्म्येन किञ्चन ॥
कश्चित्पापोदयो भूयस्तैरेव निकटीकृतः ।
ततस्त्वं दुःखितो जातः परित्यक्तः सदागमः ॥

एवं च ।

आलोच्यालोच्य यत्कृत्यमेकवाक्यतया पुरा ।
अमीभिर्भूय निःशेषभवत्कार्यविचिन्तकैः ॥
अनन्तवाराः संसारे पुण्योदयमनन्वितः ।
पापोदयं तिरोधाय मीलितस्ते सदागमः ॥
यदा तु गृहिधर्मेण सम्यग्दर्शननामकं ।
युक्तः पार्श्वे तवानौतोऽमीभिरेव स्वर्तेजसा ॥
तदा पुनरमी त्वन्तोऽमीभिर्दूरतरौकृतः ।
पापोदयः सैन्ययुतस्तव चोत्पादितं सुखम् ॥
यतः पुण्योदयोपेतो नीतस्त्वं विबुधाक्षये ।
आनीतो मानवावासे कृता कल्याणमालिका ॥
पुनय सर्वैः मंभूय तैरेव निकटीकृतः ।
पापोदयः समैन्यन्ते त्याजिताश्च सुवान्धवाः ॥
एवं चासंख्यशारास्ते कृतौ विरहमीक्षकौ ।

अमीभिर्यावदानीतस्त्वमत्र नृपमन्दिरे ॥
ततोऽधुनास्ति दूरस्थो गाढं पापोदयस्तव ।
समैन्यो वर्तते तेन त्वष्णीमास्ते नरोत्तम ॥
तैः कर्मपरिणामाद्यैरेते तु निकटीकृताः ।
साम्प्रतं ते महाभागाः सातपुष्पोदयादयः ॥

किं च ।

न विद्यतेऽनुबन्धोऽस्य तेन पापोदयेन भोः ।
तेनायं तेऽधुना भूप जातः पुष्पोदयोऽनघः ॥
अनेन तेऽधुना ग्रस्या लौख्यनिर्मुक्तमानसा ।
ईदृशीयं महाराज अनिता सुखमालिका ॥

किं वञ्चना ।

चेष्टन्ते सर्वकार्येषु सुन्दरामुन्दरेषु ते ।
तान्येव स्वप्नदृष्टानि मानुषाणि न संग्रह्यः ॥
यदा हि प्रतिकूलानि वर्तन्ते तानि ते तदा ।
पापोदयं पुरस्कृत्य दुःस्वसुत्यादयन्त्यलम् ॥
अनुकूलानि तान्येव कारणैरपरापरैः ।
पुष्पोदयेन ते तात कारयन्ति सुसाधिकाम् ॥
यत्प्राप्तं प्राप्स्यते यच्च भवताच शुभाशुभम् ।
नित्यं तद्योपयुक्तानि तान्येव ननु कारणम् ॥
मयोक्तं भगवन्मत्र विधातये शुभाशुभे ।
किमकिंचित्करो-वर्ते सर्वथाहं यतात्मना ॥
सुरिराह महाराज मैवं मञ्ज्ञाः कदाचन ।

परिवारस्तवामूनि भवानेवाच नायकः ॥

तथाहि ।

भवतो योग्यतापेक्षं चेष्टन्ते सर्वकर्मसु ।

ते कर्मपरिणामाद्यास्त्वच्छुभाशुभहेतवः ॥

ततस्ते निजयोग्यत्वं प्रधानं भूय कारणम् ।

सुन्दरेतरवस्त्रां ते पुनः सहकारिणः ॥

राजसूनादिहृष्टा सा विद्यते तव योग्यता ।

यथा संपादितः सर्वः प्रपञ्चोऽयममूढग्रः ॥

तथा विना पुनः सर्वं सुन्दरेतरवस्त्रेषु ।

ते कर्मपरिणामाद्याः किं कुर्वन्तु वराककाः ॥

ततस्त्वमत्र प्राधान्यात्कारणत्वेन गौयसे ।

सुन्दरेतरकार्याणां सर्वेषामात्मभाविनाम् ॥

मयोक्तं नाथ यद्येवं मम कार्यप्रसाधनम् ।

ततः किमियदेवाच कारणानां कदम्बकम् ॥

किञ्चान्यदपि विद्येत मम कार्यप्रसाधकम् ।

सूरिराह महाराज समाकर्णय साग्रतम् ॥

यास्यसौ निर्वृतिर्नाम नगरी सुमनोहरा ।

निरन्तानन्दसन्दोहपरिपूर्णा निरामया ॥

तस्यामनन्तवीर्याद्याः सर्वज्ञाः सर्वदर्शनः ।

अनन्तानन्दसंपूर्णः सुस्थितः परमेश्वरः ॥

यो विद्यते महाराज सर्वस्य जयतः प्रभुः ।

सुन्दरेतरकार्याणां स ते परमकारणम् ॥

अनेकोऽप्येकरूपोऽसौ गीयते वरसूरिभिः ।
 अचिन्त्यवीर्ययुक्तात्मा परमत्मा स गद्यते ॥
 स बुद्धः स विरिञ्चाख्यः स विष्णुः स महेश्वरः ॥
 निष्कलः स जिनः प्रोक्तो दृष्टतत्त्वैर्महात्माभिः ॥
 न चेच्छया करोत्येष तव कार्यपरंपराम् ।
 धीतरागो मतदेषो निरिच्छोऽयं यतो मतः ॥
 यथा तु कुरुते तात तवायं सुन्दरेतरम् ।
 कार्यजातं तथा वक्षि साम्प्रतं विशदाचरैः ॥
 सिद्धा भगवत्सख्य निखला सुप्रतिष्ठिता ।
 अस्याशा सर्वलोकानामाकाशं करणोचिता ॥

यदुत ।

निरन्धकारा कर्तव्या चित्तवृत्तिः प्रभास्वरा ।
 गोधीरहारनीहारकुन्देन्दुविशदा सदा ॥
 गृहीत्वा रिपुबुद्ध्या च महामोक्षादिकं यत्नम् ।
 अनुक्षणं मिहन्मर्त्यं धीरसंस्कारकारणम् ॥
 बन्धुबुद्ध्यावधार्येदं पोषणीयं च सर्वदा ।
 चारित्रधर्मराजाद्यं सैन्यं कल्याणकारणम् ॥
 इयमेतावती तस्य सर्वलोकममाश्रया ।
 वर्तते नृपतेराज्ञा विधातुर्हितकारिणी ॥
 संपूजनेन ध्यानेन स्तुवेन प्रतर्पयया ।
 इयमेव विधातव्या तदाज्ञा तस्य सेवकैः ॥
 निषिद्धाचरणैः सर्वैरियमेव विराध्यते ।

तदुक्तदादशाङ्गार्यः सर्वोऽप्यस्यां व्यवस्थितः ॥

तां च यो यावतीं लोके विदधाति नरः सदा ।

अज्ञानमपि तद्रूपं तस्य तावद्भवेत्सुखम् ॥

केवलं ।

यस्तु तां लब्धयज्ञाज्ञां विपरीतं विचेष्टते ।

ज्ञानमपि च तद्रूपं स भवेद्दुःखमाजनम् ॥

यो यावत्कुरुते मोहान्तदाज्ञालङ्घनं जनः ।

तस्य तावद्भवेद्दुःखं यथा तत्करणे सुखम् ॥

एवं च स्थिते ।

तदाज्ञालङ्घनाद्दुःखं तदाज्ञाकरणात्सुखम् ।

यतः संपद्यते सर्वं सर्वेषामपि देहिनाम् ॥

अणुमात्रमपि तच्चास्ति भुवनेऽच श्रुमाशुभम् ।

तदाज्ञानिरपेक्षं हि यज्ज्यायेत कदाचन ॥

तेनेच्छारागविदेषरहितोऽपि स भूपतिः ।

निर्द्वैतस्थोऽपि कार्याणां ज्ञेयः परमकारणम् ॥

स एव परमो चेतुरतस्ते गुणधारण ।

सुन्दरेतरकार्याणां सर्वेषां नात्र संग्रहः ॥

तदाज्ञानलङ्घनात्पूर्वं जाता ते दुःखमासिका ।

अधुना तत्करत्वेन सुखलेशोऽयमीदृशः ॥

यदा तु तस्य संपूर्णमाश्रयं तां करिष्यसि ।

तदा यः सुखसन्दोहस्तस्य विश्रान्तस्य रमम् ॥

तदेवं परमार्थेन सर्वं ऽमी तव हेतवः ।

प्रधानगुणभावेन विज्ञेयाः सर्वकर्मसु ॥
 एकेनापि विना भूय कार्यमिद्धिर्न विद्यते ।
 अमीषां प्रोक्तहेतूनां समाजः कार्यकारकः ॥
 मयोक्तं कारणग्रामः किं पूर्णोऽयं निवेदितः ।
 एतावानेव किं वास्ति नाथान्यदपि कारणम् ॥
 सूरिराह महाराज प्रायशः प्रतिपादितः ।
 एतावानेव हेतूनां मौलिकः कार्यसाधकः ॥
 अथैव श्रेयहेतूनामन्तर्भावो हि विद्यते ।
 यथा यदृच्छानियतौ प्रविष्टे भवितव्यताम् ॥
 ततो निर्मलसन्देहस्तदाहं वरलोचने ।
 प्रतिपद्य गुरोर्वाक्यं तत्तथेति कृताञ्जलिः ॥
 दृष्टवानपरं सूरिं सन्देहं मानसे स्थितम् ।
 गाढमहुतहेतुत्वात्पूर्वकाले वितर्कितम् ॥

यदुत भगवन्

एकं भूमौ तप्तकाशे वर्तमानं द्वितीयकम् ।
 तदाम्बरचरं सैन्यं स्तम्भितं केन हेतुना ॥
 सूरिराह महाराज तत्रापि परकारणम् ।
 सैव पुण्योदयो ज्ञेयः श्रेयकारणचोदितः ॥
 केवचं तस्य वीर्येण प्रसङ्गा वनदेवता ।
 ततोपरि तथा सर्वं स्तम्भितं तद्वज्रदण्डम् ॥
 रक्षितं मरणं तेषां श्रेयराणां तवेष्टया ।
 विमुक्तास्तदभिप्रेता जग्निना यान्यवोपमाः ॥

तथापि च कृतं कार्यं कृतं तेनाभिधीयते ।

यतः प्रचोदकस्तस्याः सैव पुण्योदयोऽनघः ॥

अयं हि कार्यं कुर्वाणः सुन्दरं ते नरोत्तम ।

संप्रेर्य कारयत्यन्यैर्हेतुभिर्न पुनः स्वयम् ॥

पापोदयोऽपि कुर्वाणस्तव कार्यमसुन्दरम् ।

प्रचोद्य कारयत्यन्यैर्हेतुभिर्न पुनः स्वयम् ॥

तदन्ये हेतवो भूय सुन्दरेतरवस्तुषु ।

अप्रधानास्तथा ज्ञेयास्तावेव परमौ यतः ॥

तथाहि ।

पूर्वं पापोदयेनैव कारणैरपरापरैः ।

कारितानि विचित्राणि दुःखानि बद्धशस्तव ॥

इदानीं कारयत्येष स्वसामर्थ्येन ते सुखम् ।

निमित्तमात्रं बाह्यानि वस्त्राणि गुणधारण ॥

मयोक्तं । भगवन्नष्टो मेऽधुना समस्तसन्देहः । अवधारितमिदं मया भगवद्वचनेन । यदुत । यदाहमज्ञानात्तिष्ठामि निवृत्तिनगरौ-परमेश्वरमहाराजसुखिताञ्जालहने करोमि भावान्धकारमलिनां चित्तवृत्तिं पोषयामि महामोहादिवलं तदा तत्तादृशं मदीय-स्वरूपमालोक्य प्रतिकूलतां गतानि कर्मपरिणामकालपरिणति-स्वभावभवितव्यतादीनि तेन कर्मपरिणामसेनापतिना पापोदयेन मत्प्रतिकूलात्मीयानीकसहितेन मम विविधदुःखपरंपरां तत्सम्पा-दकपरापरबाह्याभ्यन्तरवस्तुप्रेरणदारेण जनयन्ति । यदा पुनरहं स्वयोग्यतामपेक्ष्य तस्यैव भगवतः सुखितमहानृपतेः प्रमादेनावान्ध-

संज्ञानो भवामि तत्तदाज्ञायां वर्तते विदधामि भावतमः चालनेन
निर्मलां चित्तवृत्तिं प्रीणयामि चारित्र्यधर्मराजादिकं सैन्यं तदा
तत्तादृशं मदौघचरितमाकलय्यानुकूलतां गतानि कर्मपरिणाम-
कालपरिणतिस्वभावभवितव्यतादीनि अनेन द्वितीयेन कर्मपरि-
णामसेनापतिना पुण्योदयेन मदनुकूलात्मीयभैरवसहितेन मम
सुखपरंपरां तज्जनकान्यबाह्याध्यात्मिकवस्तुप्रचोदनमुखेनैव संपाद-
यन्ति । तदेयां सामग्रीं जगत्का न पुनरेकं किञ्चित्कस्यचि-
ज्जनकमस्तीति । केवलं यदादिष्टं भगवद्भिर्यथायं तवामुना
पुण्योदयेनेदानीमौदृशः सुखलेखः संपादित इत्यनेन वाक्येन
जनितो मे सुदृढस्वातिरेकः । यतश्चिन्तितं मया । अथ यस्मिन्महनि
मया लब्धा मदनमञ्जरी तथावाप्ता अनर्घ्या भूरिरद्वराग्रयः
प्रशमितं चिन्तितमात्रेण खेचराणां रणविद्वरं समुत्पन्नस्तेषां परस्परं
बन्धुभावः गताः सर्वेऽपि मम मृत्युतां जनितस्वाताम्बादिपरितोषः
प्रादुर्भूतो महोत्सवः समुत्पादितो नागरकानन्दः प्राप्ता मङ्गवने
ऽम्बरचंराः विहितं तातेन तत्सन्मानादिकं आधितोऽहं सर्वैः
उल्लासितो यगःपटङ्गः तद्दहर्मम सुखनिर्भरतया ऽमृतमयमिव
प्रतिभासितमासीत् । तथा वर्धमाने मदनमञ्जरीं सह प्रेमायन्त्रे
जाते कन्दमुनिदर्शने मित्रतामुपगतेषु सातमदागमसम्यग्दर्शनगृहि-
धर्मेषु परिणते महाराज्ये विलसतो यथेच्छया सुखमन्दोहपरि-
पूर्णतया संज्ञाता मम देवलोकसुखेऽण्वग्रा । तथाधुना दृष्टे
भगवति वन्दिते सविनयं मष्टे मन्देहे पश्यतो भगवद्ददनकमल-
माकर्णयतो वचनामृतं मम सुखातिरेको वाग्योचरातीतो वर्तते ।

तत्कथं भगवद्भिरादिष्टं यथाधुना संपादितस्तवानेन पुण्योदयेनायं
सुखलेश इति । तथाहि यद्ययमपि सुखलवस्तर्हि कौदृशं
पुनस्तत्संपूर्णं सुखं स्यादिति संजातो मे मनसि वितर्कः । ततः
कथयन्तु भगवन्तः कौदृशं पुनः शरीरिणस्तत्संपूर्णं सुखमिति ।
निर्मलसूरिणोक्तं । महाराज गुणधारणं स्नानुभवेनैव विज्ञास्यसि त्वं
तत्स्वरूपं किं तस्य कथनेन । मयोक्तं । भदन्त कथं । भगवान्नाह ।
महाराज परिणेत्यसि त्वं दश कन्यकाः । भविष्यति ताभिः सह
सङ्गावधारस्ते प्रेमावन्धः । ततस्तदोद्दामलीलया विलसतस्ते तन्मध्ये
यत्सुखं संजनिष्यते तदपेक्षया सुखलव एवायमधुनातनो वर्तते ।
मयोक्तं । भगवन्नवधारितमिदानीं मया यथाहमेनामपि मदन-
मञ्जरीं परित्यज्य भगवत्पादमूले प्रप्रजितको भविष्यामि तत्कथमहं
कन्यकादग्रकं परिणेत्ये । भगवतोक्तं । अवश्यं त्वया परिणेतव्यास्ताः
कन्यकाः । किं च युक्तमेव ताभिः प्रप्राजयिष्यामो भवन्तं । न
विरुध्यते ताभिः सार्धं प्रप्रज्या । किं वा तद्रहितस्य ते प्रप्रजितेन ।
न वल्लते हि प्रप्रजितो विरहितस्तादृशकुटुम्बिनीभिः । ततस्ताः
परिणीय नियमाङ्गवता प्रप्रजितव्यमिति । एतच्चाकर्ण्य किमेवं भगवान्
भाषत इति विमर्शेन स्थितोऽहं विस्मितः । कन्दमुनिनोक्तं । भदन्त
कतमास्ताः कन्यकाः याः परिणेतव्या महाराजेन । भगवान्नाह ।
यास्ताः पूर्वं निवेदिता मयास्यैव चिरन्तनवृत्तान्तं कथयता ता एव
ताः कन्यका नान्याः । कन्दमुनिराह । भदन्त विष्कृतास्ता मेऽधुना ।
अतो ममानुपदेष्टेन यच्च ता वर्तन्ते यस्तु वा सम्बन्धिन्यो यन्नामिका
वा सर्वमिदं निवेदयितुमर्हन्ति भगवन्तः । भगवतोक्तं । आकर्ण्य ।

अस्ति चित्तसौन्दर्यं नाम नगरं । तत्र शुभपरिणामो राजा ।
तस्य निष्प्रकम्पताचारुते दे भार्ये । तथोर्यथाक्रमं चान्तिदधे कन्यके
विद्येते । तथापरमस्ति शुभमानसं नाम नगरं । तत्र शुभाभि-
सन्धिर्नरेन्द्रः । तस्य वरतावर्यते देव्यौ । तयोर्मृदुतासत्यते
कन्यके संजाति इति । तथान्यदस्ति विशदमानसं नगरं । तत्र शुद्धा-
भिसन्धिर्नरेश्वरः । तस्य शुद्धतापापभीरुते गृहिण्यौ । तयोश्च
अजुताचोरते नाम दे कन्यके संभूते इति । तथा शुभचित्तपुरे
ऽस्ति सदाग्रयो नरपतिः । तस्य वरेष्टता देवी । तस्या दे कन्यके ।
तद्यथा । ब्रह्मरतिर्मुक्ता चेति । तथान्यास्ति तेनैव सम्यग्दर्शनेन
स्ववीर्येण निर्वर्तिता मानसौविद्या नाम कन्यका । तथापरा
चारित्रधर्मराजस्य विरतेर्महादेव्याः कुचिसंभृतास्ति निरौहता नाम
कन्येति । तदेतानि तान्यार्थं कन्दमुने तासां दशानामपि कन्य-
कानां वाचाभिजननामानि ते निवेदितानि । कन्दमुनिमोक्षं ।
नाथ महाप्रसादः । केवलं कथं पुनरेताः कन्यकाः प्राप्तव्या महा-
राजेन । भगवतोक्तं । आलोच्य सह कालपरिणत्यादिभिर्गृहीत्वा
तदनुमतिं कृत्वा पुरतः पुण्योदयं गत्वा तेषु पुरेषु अनुकूल्य
तज्जननीजनकान् स- एव कर्मपरिणामो दापयिष्यति समस्ता
अपि ताः कन्यका महाराजायेति । केवलमनेनाप्यभ्यसनीयाः
महुणाः करणीयात्प्रयोग्यता येनानुकूलतरो भवत्येनं प्रति स
कर्मपरिणामः तद्दानाभिमुखा जायन्ते स्वयमेव तासां पितरः
तास्य स्मृत एवानुरज्यन्तेऽप्य ॥ ततो भवति निष्कृचिमः प्रेमावन्धः ।
न खलु राजाक्रान्ता प्रेमावन्धो घटितः सुघटितो भवति न च

घटयितुं शक्यत इति । कन्दमुनिराह । भदन्त किमत्र वक्तव्य-
मधुनैवायं भगवद्वचनकरणेन यथार्थो भविष्यति गुणधारणः ।
तत्करोत्येवैष यदाज्ञापयन्ति भगवन्तः । केवलमादिशन्तु विशेषेण
मायाः के पुनरनेन तामां कन्यकानां स्त्राभाय सद्गुणाः सततमनु-
शीलनीयाः । भगवतोक्तं ।

आर्यं ज्ञान्तिमभिवाञ्छता तावदनेन भावनीया समस्तजन्तुषु
मेवै सहनीयः परविहितः परिभवः अनुमोदनीयस्तद्वारेण
परप्रीतियोगः चिन्तनीयस्तत्सम्पादनेनात्मानुग्रहः निन्दनीयः
परिभावकदुर्गतिहेतुतथात्मा स्त्राघनीयाः परकोपकारणभावरहिता
धन्यतया भगवन्तो मुक्तात्मानः यहीतव्याः कर्मनिर्जरणहेतुतया
न्यङ्कारकर्तारो हितबुद्ध्या प्रतिपत्तव्याः संसारासारत्वदर्शितया
त एव गृहभावेन सर्वथा विधेयं निष्प्रकम्पमन्तःकरणमिति ।

दयां पुनः परिणिनीषतानेन सर्वथा वर्जनीयः श्लोकोऽपि
परोपतापः दर्शनीयः सर्वदेहिनां बन्धुभावः प्रवर्तितव्यं परोपकार-
करणे नोदासितव्यं परव्यसनेषु सर्वथा भवितव्यं समस्तजगदाह्लाद-
करामृताश्रयधारिणेति ॥

मृदुतां पुनरार्यं विवाहयिषता महाराजेन मोक्षव्यो जाति-
वादः परित्याज्यः कुलाभिमानः वर्जनीयो बलोद्रेकः रहयितव्यः
रूपोत्सेकः परिहर्तव्यस्तपोवृष्ट्याः निराकरणीयो धनगर्वः निर्वा-
मनीयः श्रुताहङ्कारः अपचेष्टव्यो स्त्राभमदः शिथिलयितव्यो
वाचभ्यक्तानुग्रयः सेवनीया नम्रता अंभ्यमनीयो विनयः सर्वथा
कर्तव्यं नवनीतपिण्डोपमं हृदयमिति ॥

तथा परिहरतः परेषां मर्मोद्घटनं वर्जयतः पैशुन्यं विमुञ्चतो
 ऽवर्णवादं शिथिलयतो वाक्पाशं गृह्यतो वक्रोक्तिं अनाचरतः
 परिहासं अवदतोऽलीकवचनं त्यजतो वाचाटतां विदधतो भूता-
 र्थोद्भावनं प्रगुणीभविव्यति गुणानुरक्ता महाराजस्य स्वयमेव सा
 सत्येति ।

तथा निर्भर्त्सयता कौटिल्यं दर्शयता सर्वत्र सुरक्षभावं परित्य-
 जता परवञ्चनं विमल्यता मानसं समनुशीलयता प्रकटाचारतां
 अनुवर्तयता सद्भावप्रधानतां सर्वथा कुर्वता प्रगुणदण्डोपममात्मानः-
 करणं महाराजेन सा षड्जुता वशीकृतयेति ।

तथा धारयति परपीडाभीष्टतां निराकुर्वन्ति परद्रोहमुद्धिं
 वर्जयति परधनहरणं लक्षयति तदपायहेतुतां गृह्णति दुर्गतिभयं
 महाराजे संजातानुरागागमिव्यति स्वयंवरा सा नूनमचोरतेति ।

मुक्ततां पुनरभिलषतार्यं महाराजेन मातृमीभावमानेतयो
 विवेकः द्रष्टव्यो याद्याभ्यन्तरयन्याद्विषयः स्वल्पात्मा शमनीया यन्यपि-
 पासा धारणीयं भावतो महिरन्तद्यालप्रमन्तःकरणं सर्वथा पङ्क-
 जलाभ्यामिवाधर्षकामाभ्यामक्षिष्टः पद्मवज्जनयितव्यो निजभाव इति ।

ब्रह्मरतिं पुनः पाणौ जिह्वयता मुने महाराजेन प्रतिपत्तव्याः
 ममस्ता अपि मातरं इव सुरमरतिरस्यां मार्यः न वक्तव्यं तदमतौ
 न कार्या तत्कृपा न भजनोया तस्मिन्पथा न विलोकनीयानि
 तदिन्द्रियाणि न स्यातव्यं रतिस्थमिदमुक्त्याभ्यर्णं न शरणीयं
 पूर्वमलितं नाशरणीयः प्रणीताहारः रक्षणीया तदतिमाषा न
 करणीया शरीरादा सर्वयोद्धनीया रताभिप्रापितेति ।

तथा सर्वपुद्गलद्रव्याणां देहधनविषयादीनां भावयते सतत-
मनित्यतां चिन्तयते गाढमश्रुचिरूपतां ध्यायते दुःखात्मकतां
लक्षयते चात्मभिन्नस्वभावतां विरहयते सकलं कुवितर्कजालं विमृ-
शते समस्तवस्तुतत्त्वमसौ महाराजाय गुणधारणाय स सद्बोधः
समानौघ दास्यति तां सम्यग्दर्शनात्मजां विद्याकन्यकामिति ।

तथा चित्तमन्तापायेच्छा मनोदुःखाय भोगाभिलाषो मरणाय
जन्म वियोगाय प्रियसङ्गमः कोशकारकौटुकेव तन्तुसन्तानरचना
मिविडात्मबन्धमाय जीवस्य सङ्गहपरता क्लेशायासाय सकलं
सङ्गजालं प्रवृत्तिर्दुःखं निवृत्तिः सुखमित्येवमनवरतं भावयतो
महाराजस्य भविष्यति गाढमनुरक्ता सा निरीहतेति ।

तदेते बहुणास्तामां दशानामपि कन्यकानामवाप्तये महाराजे-
नाभ्यसनीयाः । अन्यसैवं कुर्वतोऽस्यानुकूलतयैवावसरं विज्ञाय दर्श-
यिष्यति समस्तं चारित्रधर्मराजादिकं निजवत्सं स कर्मपरिणामः ।
ततः प्रत्येकमनुरूपगुणाभ्यासेनैवात्मन्यनुरागमानेतव्यास्ते महारा-
जेन सुभटाः । ततः स्वाम्यनुरक्तास्ते निराकरिष्यन्ति तन्महामोहा-
दिषैन्यं । ततोऽयमवाप्तभावराम्यः स्वयलकलितो विनिर्जितभाव-
शत्रुहताभिः प्रियकामिनौभिः सार्धं ललमानोऽत्यन्तसुखितो भवि-
ष्यति महाराजः । तदिदमेतानेन तावदनुष्ठेयमिति । कन्दमुनि-
राह । भदन्त कियता पुनः कालेन महाराजस्त्रेदं सेत्स्यति प्रयो-
जनं । भगवतोक्तं । आर्यं यस्मासमाचरेण । ततो मयोक्तं । नाथ
नरयति मामतीव प्रमव्यापहणायान्तःकरणं । भूयांस्येव कालवि-
म्वः । तत्कथमिदं । भगवानाह । राजसलमत्र नरया । इयमेव

हि परमार्थतः प्रमत्त्या यदस्य मदुपदिष्टानुष्ठानं । द्रव्यलिङ्गं हि
भवता गृहीतं पूर्वमयं नन्तवाराः । न चैतद्व्यतिकरव्यतिरेकेण भवत-
स्तेन द्रव्यलिङ्गेन कश्चिद्विशिष्टतरः सम्पादितो गुणः । तदस्य तावत्ते
तदर्थमुत्तरितेनेदमेव मदुपदिष्टं कुर्वाणस्तिष्ठेति । कन्दमुनिनोक्तं ।
भदन्त केन पुनः कमेण महाराजेन ताः कन्यकाः परिणेतव्याः ।
भगवतोक्तं । आद्यं मदुपदेशमनुतिष्ठतोऽस्य समीपमागमिव्यत्यसौ
विद्यामादाय सहोदो मन्त्री विशाहस्रियत्यनेन तां कन्यकां द्यास्य-
त्यस्य समीपस्यः । ततः किमनेन यज्जना । यदसौ किमपि ब्रूते
तदेवानेनानुष्ठेयं । ज्ञानात्येवाप्तौ प्राप्तकालं सर्वं कारयितुं । तस्या-
गमने हि समाप्यतेऽस्मादृशानुपदेशावकाशः । तस्मात्स एव सहोदः
सर्वं महाराजेन प्रभाषीकर्तव्य इति । मयोक्तं । नाथ महाप्रमाद
इच्छामोऽनुग्राहिं । ततोऽभिवन्द्य स्वपरिवारः सपरिकरं भगवन्तं
प्रविष्टोऽहं नगरे । प्रारब्धोऽनुष्ठानं भगवदुपदेशं । गच्छन्ति
दिनानि भगवत्पुष्पासनया ॥ अन्यदा भावयतो भगवदुपदिष्टा
भावना राक्षो समागता मे निद्रा । प्रबुद्धस्तथैव ब्राम्हणा । ततः
प्रष्टुं गाढतरं भावनाः । ततो राक्षिणे मे मंजारी मे प्रमोदाति-
रेकः । ततः किमेतद्विति विस्मितोऽहं द्वाव्यमागतो मत्समीपं
सहोदो मन्त्री । विप्रोक्तोऽसौ मया । तदर्थं च

आनन्ददायिका दृष्टेः सर्वावयवमुन्दरा ।

आस्तिश्चाकवदना धवसामल्लोचना ॥

तत्तावगमसंवेगनाम्नं स्तनमण्डपम् ।

धारयन्ती नितम्बं च प्रप्रमास्य मनोहरम् ॥

सर्वथा

सूक्ष्णीयगुणोपेता चित्तनिर्वाणकारिका ।

सा चिरं स्थिमिताक्षेण मया विद्यावलोकिता ॥

ततश्च ।

सा सद्वोधेन मे दत्ता परिणीता मयानघा ।

जातः सदागमादीनामानन्दो लब्धिता निग्रा ॥

प्रभाते तु समुत्थाय परिवारविवेष्टितः ।

गतोऽहं भगवन्मूलं वन्दिताः सर्वसाधवः ॥

ततो विनयनक्षेण विहिताञ्जलिना मया ।

समस्तं रात्रिवृत्तान्तं शृष्टा निर्मलसूरयः ॥

यदुत

सा किं मे तादृशी नाथ प्रवृत्ता वरमावना ।

किं वा तादृक्प्रमुद्गतो हर्षोत्साहोऽतिसुन्दरः ॥

सूरिराह महाराज समाकर्णय कथ्यते ।

स कर्मपरिणामाख्यस्तुष्टस्ते साधुकर्मणा ॥

ततस्तेन स्त्रयं गत्वा सद्वोधोऽयं सविश्वक् ।

प्रोत्साहितो यथा गच्छ भजस्व गुणधारणम् ॥

अथ चारित्रधर्मेण सार्धमालोच्य पण्डितः ।

ततः प्रचलितोऽयं ते समीपगमनेच्छया ॥

विज्ञायामुं च वृत्तान्तं महामोहादिग्रभवः

पापोदयं पुरस्कृत्य पर्यालोचयुपागताः ॥

विषयाभिलाषेणोक्तं ।

विनष्टाः साम्प्रतं द्यूयं सद्बोधो हतको यदि ।
 तस्य संसारिजीवस्य पार्थ चायात्सुवष्टकः ॥
 तस्मात्प्रतं यथाशक्त्वा कुरुष्व यदमुत्तमम् ।
 मार्गे तिष्ठत सर्वेऽपि तस्य सुखलनतत्पराः ॥
 ततः पापोदयेनोक्तमार्थं किं क्रियतेऽधुना ।
 यदा देवोऽपि नः स्वामी तेषां पचे व्यवस्थितः ॥
 तथाहि ।

स कर्मपरिणामाख्यो देवोऽस्मत्पक्षपूरकः ।
 यदासीद्भोः पुराभूतम बलवन्तस्तदा वयम् ॥
 उदासीनोऽपि यद्येष स्याद्देवोऽत्र बलदये ।
 तथापि युज्यतेऽस्माकं योद्धुं तैः सार्धमञ्जसा ॥
 इदानीं देवनिर्दिष्टो यः पुनर्याति सत्वरम् ।
 सोऽयं सद्बोधसचिवो नैव सुखलनमर्हति ॥
 न चाधुना ममादेशो देवकीयोऽत्र विद्यते ।
 योद्धव्ये सर्वथा यस्मान्तेन दूरीकृता वयम् ॥
 तदेवं संस्थिता एवं प्रस्तावं लभ्युमर्हथ ।
 धातु यावदयं तस्य पार्थ सद्बोधनामकः ॥
 एतच्चाकर्ण्य वचने रोपेण स्फुरिताधरः ।
 रणाय संलितः ग्रीधं ज्ञानधनवरणो नृपः ॥

उक्तं च तेन ।

यद्ययं प्रतिपक्षो मे तत्पार्थ याति लीलया ।
 मया किं जीवितेनेह जननीक्रेमकारिणा ॥

दूयं हि यात मा यात मयेन ज्ञथमन्वयः ।
 मया यातथमेवास्य प्रतिस्खलनकाम्यया ॥
 चलिते चाभिधायेत्यं ज्ञानसंवरणे नृपे ।
 लज्जया चलितास्तेऽपि सर्वे पापोदयादयः ॥
 हृद्व्यागत्य तैर्मार्गस्तदा सद्बोधमन्त्रिणः ।
 याशङ्काः केवलं सर्वे भोः किमव भविव्यति ॥

इतश्च ।

चारित्रधर्मराजीयं सैन्यं सद्बोधमन्त्रिणः ।
 तदानुम्रजनं कुर्वदागतं तावतीं भुवम् ॥
 ततः परस्वराध्यातचण्डनिर्घोषभौषणम् ।
 आयोधनं दृढस्यर्धमालग्रं वल्लयोस्तयोः ॥

अपि च ।

विशदशङ्खसमप्रभमेकतो मधुकरच्छ्विसन्निभमन्यतः ।
 त्रिपथगायमुनाजलवत्तदा मिलदलं प्रविभाति वलद्वयम् ॥
 रथविस्तम्भसयोधमहारथं गजघटापतितापरवारणम् ।
 हयनिरुद्धलमद्भुरिसाधनं वरपदातिनिपातितमृत्तिकम् ॥
 अथ विपाटितयोधशतोत्कटं प्रकटविस्तृतकार्यपि योगिनाम् ।
 अभवदुद्धटपौरुषशालिनोस्तदिति सङ्कुलपुद्गमनीकयोः ॥
 ततस्तं तादृशं वीक्ष्य संशयारूढमुच्चकैः ।
 स कर्मपरिणामाख्योऽचिन्तयत्तत्प्रयोजनम् ॥
 अथे ।

मया तावच्च कर्तव्यशिक्षाभेदविधायकः ।

प्रकटः पक्षपातोऽथ सर्वसाधारणो ह्ययम् ॥

यतः ।

कृते मत्तो विरज्यन्ते पक्षपाते स्ववान्धवाः ।

महामोहादयोऽतो मे युक्तं नाकाण्डविह्वरम् ॥

तथाहि ।

अथ चारित्रधर्मीयं वक्ष्ये मे महाबलम् ।

गुणाः संसारिजीवस्य सुन्दरं प्रतिभासते ॥

अथ दोषेषु वर्तते भूयोऽप्येष यथा पुरा ।

ततश्चिरन्तनस्थित्या गतिर्मे निजवान्धवाः ॥

तस्मात्प्रश्नरूपेण तच्छेदं हितकारकम् ।

वक्षं चारित्रधर्मीयमहं पुण्यानि साध्यतम् ॥

येनेदं जीयतेऽनेन वक्षं पापोदयादिकम् ।

न च मत्तो विरज्यन्ते महामोहादिवान्धवाः ॥

ततः सम्यग्विनिश्चित्य तेनोपायं महात्मना ।

तथा मदुपदिष्टास्ते वर्धिता वरभावनाः ॥

यावन्तु भावनारूढः स्थितस्त्वं गुणधारण ।

तावत्तत्रयस्तौभूतं सद्वोधसहितं वक्ष्यम् ॥

यतः ।

मणिमन्त्रौषधादीनां भावनार्ता विज्ञेयतः ।

अचिन्त्यमिह विज्ञेयं वीर्यमाययंकारकम् ॥

ततो यथा यथा भूय प्रवृद्धास्तत्र भावनाः ।

तथा तथा रणे क्षीणा महामोहादयः स्त्रयम् ॥

ततः प्रवृत्तां प्राप्य क्षणादेव विनिर्जितम् ।
 तेन सद्बोधसैन्येन वलं पापोदयादिकम् ॥
 सर्वे ग्रहारिताः प्रायो महामोक्षादिशत्रवः ।
 चूर्णितः स विशेषेण ज्ञानसंवरणो नृपः ॥
 स्थिता निष्पन्दमग्दास्ते सर्वे पापोदयादयः ।
 निर्वाहितः स्वसैन्येन सद्बोधः सह विद्यया ॥
 गते चाभ्यर्णतां भूप तव सद्बोधमन्त्रिणि ।
 स तादृशस्तदा जातो हर्षोऽस्मासोऽतिसुन्दरः ॥
 सद्बोधसद्विवो दृष्टः परिणीता च कन्यका ।
 राजगुणस्त्वया सर्वे ज्ञातमेव ततः परम् ॥
 तदिदं कारणं भूप भावनानां विद्वद्भ्ये ।
 हर्षोऽस्मासाद्य चापन्नं रात्रौ ते नात्र संग्रयः ॥
 मयोक्तं ।

अधुना किं प्रकुर्वन्ति ते ममान्तरशत्रवः ।
 स्वरिराह महाराज कुर्वते काश्यापनाम् ॥
 किं च ।
 उदीर्णस्ते गता नाशमुपशान्तास्तथापरे ।
 सर्वेऽपि चित्तवृत्तौ ते लीनलीनतया स्थिताः ॥
 पुनः प्रस्तावमासाद्य हत्वा ते सर्वमीक्षनम् ।
 सङ्गमाय लग्नियन्ति मत्सराभ्यातचेतसः ॥
 ततस्त्वया महाराज सद्बोधदर्शनात्तदा ।
 चारिषधर्मसुभटैर्वारणीयाः पृथक् पृथक् ॥

मयोक्तं । यदाज्ञापयति नाथः ।

इतश्च संपूर्णो मासकल्पः । ततो गतास्तेऽन्यत्र भगवन्तो निर्मल-
सूरयः । विशेषतोऽनुष्ठिता मया तदुपदेशाः प्रसादितमन्तःकरणं
परिकर्मितं शरीरं विहितचित्तवृत्तौ मे सहोदधेन प्रवेशः । दर्शितौ
सामान्यतः सुमाधिनामानौ द्वौ पुरुषौ धवलौ वर्णेन चारु दर्शनेन
सुखदौ स्वरूपेण । ततोऽभिहितं सहोदधेन । देव विशेषतो धर्म-
शुक्लाभिधानाविमौ पुरुषौ प्रवेशकौ भवतोऽन्तरङ्गरान्ये । तदन-
योर्महानादरो विधेयः । मयोक्तं । यदादिग्रथ्यार्यः । ततो दर्शिताः
सहोदधेन विद्युत्पद्मस्फटिकवर्णाः सुन्दराकारधारिण्यः सुखस्वरूपा
लेश्या इति गोचेण पीतपद्मशुक्ला इति नाम्ना प्रसिद्धास्त्रिस्रो
नार्यः । अभिहितं च तेन । यदा देव

प्रथमस्य नरस्येमास्त्रिस्रोऽपि परिचारिकाः ।

शुक्लैवैका द्वितीयस्य जायते परिपोषिका ॥

तदेतासु सम्यक्वर्तितर्थं दिवेन । न वर्तते खल्वेषामभावे तव
परमोपकारिणाविमौ पुरुषौ । अनयोश्च बलेन भवता तद्वाच्य-
मासादनौयं । ततः सम्यक् पोषणीया दिवेनेमा नार्य इति ।
मयोक्तं । एवं करिष्ये । ततः प्रवृत्तोऽहं तदुपदेशकरणे प्रविशामि
पुनः पुनश्चित्तवृत्तौ विलसामि सह विषया मन्त्रयामि सुकमुकः
सहोदधेन साधं मन्त्रानयामि सदागमसम्यग्दर्शनगृहिधमान् । एवं च
सुर्वतो मे गते भगवति लङ्घितं किञ्चिद्गुणं पश्यमाममाचं ।
मंजातो बहुलैः समावर्जितहृदयः कर्मपरिणामः । ततो गतस्तथैव
तेषु नगरेषु गमितास्ते राजानः । हताः सर्वे मे निजनिज-

कन्यकादानाभिमुखाः । ततः समागतो मन्मूलं । प्रवेशितोऽहं तेन ।
पुरस्तत्पुण्योदयेन कालपरिणत्यादिपरिवारोपेतेन कर्मपरिणामेण
तासां कन्यकानां विवाहार्थं सपरिकरश्चित्तदृष्टौ । ततस्तस्मिन्
सात्त्विकमानसवर्तिविवेकगिरिशिखरनिविष्टे जैनसत्पुत्रे समाहृतास्ते
समस्ताः शुभपरिणामादयः समागताः सपरिवाराः । कृतस्तेषां
समुचितोपचारः । गणितं विवाहदिनं ।

अचान्तरे संजातो महामोहादिवले सर्वसमाजः । प्रवृत्तः
पर्यालोचः । अभिहितं विषयाभिलाषेण । देव यद्यनेन संसारि-
जीवेनेमाः क्षाम्यादिकाः कन्यकाः परिणीताः स्युस्ततः प्रसीना
एव वयमिति मन्तव्यं । अतो नास्माभिरुपेक्षा च विधेया कर्तव्यः
सर्वथा यत्नोऽवलम्बनीयं साहसं मोक्षयो विवादः ।

भयं हि तावत्कर्तव्यं यावदन्तो न दृश्यते ।

प्रयोजनस्य तन्नाशौ प्रहर्तव्यं सुनिर्भयैः ॥

ततोऽनुमतं तन्मन्त्रिणो वचनं महामोहेन । समर्पितं श्रेष्ठ-
भटैः । विहिता सामग्री । संनद्धं बलं । समागतास्ते संभूय रणोत्सा-
हेन केवलं दृष्टभयतया कर्मपरिणामप्रतिकूलताभीततया च पर्या-
कुलाश्चित्तेन । ततः दृष्टामीभिः सविनयं भवितव्यता । यथा
भगवति किमस्माकमधुना प्राप्तकालमिति । तयोक्तं । भद्रा न
युक्तस्तावद्भवतां रणारम्भः । यतः समादृतोऽयमधुनार्यपुत्रः कर्म-
परिणामेन मिलिता विशेषतः शुभपरिणामादयः संजातमार्यपुत्र-
स्याधुना विशेषतो निजबलदर्शनौत्सुक्यं दर्शयिष्यति तदपि कर्म-
परिणामः करिष्यत्यार्यपुत्रस्तस्य पोषणं ततोऽधुना रणेन लगतां

भवतां सर्वप्रलयः संपत्स्यते । तस्मात्कालयापनां कुर्वन्तस्त्वावददृष्ट-
 सेवया तिष्ठत यूयं । यदा तु भवतां प्रस्तावो भविष्यति तदाहमेव
 निवेदयिष्ये । दत्तावधानो हि भवत्प्रयोजने सकलकालमहं वर्ते ।
 का भवतां चिन्ता ॥ ततस्तदनुरोधेनोपसंहृतस्तैः प्रकटमङ्गनामावन्धः ।
 केवलं तथापि दृष्टतथा प्रयुक्ता एव तैः प्रच्छन्नस्थितैरपि निजनिजा
 योगशक्तयः । ततस्तस्माच्छाब्देन संजाता मम चेतसि कलौलाः ।
 यथेदमादिष्टं भगवता यदुत परिणीतासु तासु कन्यकासु भवन्त-
 महं प्रमाजयिष्ये । अतिदुष्करा च प्रमन्या तुल्या बाहुभ्यां स्वध-
 भूरमणतरणेन । नैष्ठिकं यत्यनुष्ठानं । सुखसाक्षितं मे शरीरं ।
 संभविनो रोगातङ्गाः । तत्र क्षमिष्यते प्रायो दीर्घकालं मे
 रूचष्टत्तिता । कातरहृदया च वराकौ नदनमञ्जरीं याधिय्यते
 द्राघीयसा यावज्जीविकमदीयवियोगेन । इत्यादि चिन्तयतश्च मे
 संजातो मनाङ्मनोभङ्गः । ततश्चिन्तितं मया । तत् किं । न परि-
 णयामि तावदेताः तिष्ठामि यथासुखाधिकया ममपानि धौवनं
 स्वाधीनाय ममैताः ततः पथात्काष्ठे परिणीय प्रवर्जयिष्यामीति ।
 अयं ॥ सर्वोऽपि दूरवर्तिनि सद्बोधे मम स्वगतः पर्यालोचः ॥
 अचान्तरे समागतः सद्बोधः । निवेदितो मयास्मै निजाभिप्रायः ।
 सद्बोधः प्राह । देव न सुन्दरमिदं मन्त्रितं देवेन । चतिकरमि-
 दमात्मक्षितस्य विमन्त्रकं सुखमन्दोद्दामां चिह्नमेतदश्रताया ।
 न च स्वाभाविकमेतन्मन्त्रणं देवस्य किं तर्हि विस्मयितमिदं तेषां
 पापात्मनां महामोहादीनां । ते हि निधिपक्षकान् इव
 वेतास्ताः पर्युपक्षिता माम्प्रतं कृतान्तर्धाना विप्रकरणाय देवस्य ।

तत्र वञ्चनीयसैरात्मा देवेन । ततो लग्नं सद्बोधभाषितं मच्चित्ते ।
 अभिहितं च मया । आर्यं कथं पुनरमी निराकर्तव्याः । सद्बोधे-
 नोक्तं । देव निजबलेन । मयोक्तं । दर्शय मे निजबलं । सद्बोधे-
 नोक्तं । एष सज्जोऽस्मि केवलं तद्दर्शने कर्मपरिणामस्याधिकारः ।
 कर्मपरिणामेनोक्तं । आर्यं मयादिष्टेन त्वयामी दर्शिताः परमार्थतो
 मयैव ते दर्शिता भवन्ति । तस्मा करोतु विकल्पं दर्शयत्वार्थः ।
 सद्बोधेनोक्तं । यदादिशति महाराजः । ततः प्रवेशितोऽहं सद्बोधेन
 चित्तसमाधानमण्डपे । दर्शिताद्यारिचधर्मराजादयः । विहिता
 तैर्मै प्रतिपत्तिः । सन्मानिताः प्रत्येकं मया । गताः पदातिभावं
 नियुक्ता रिपुनिराकरणे सह चतुरङ्गसेनया ॥

ततस्तेषां समुष्मासमाप्तोक्त्य रणशालिनाम् ।
 प्रत्येकं प्रभुणा राज्ञां कृतं सन्मानतोषणम् ॥
 दूरादेव भयोद्भ्रान्ता महामोहादयस्तदा ।
 पापोदयं पुरस्त्राय नष्टास्ते मृत्युभीरवः ॥
 तैस्तु भग्नास्तदावासाः शोधिता सां महाटवी ।
 रिपुनाशेन लब्धा च लोके जयपताकिका ॥
 केवलं ते दुरात्मानः किञ्चित्सयमुयागताः ।
 किञ्चित्प्रशान्ततां गत्वा संस्थिता वकचर्धया ॥
 ततो महाविमर्देन विवाहोऽतिमनोरमः ।
 प्रारब्धो मे तदा कर्तुं मुदितान्तरयान्धवैः ॥
 स्थापिताः प्रथमं तावत्तच्छरी चारुमातरः ।
 तासां च विहिता पूजा प्रयत्नेन यथोचिता ॥

निवेदितं च मे वीर्यं सद्बोधेन पृथक् पृथक् ।
 मातृणां यत्तदा तामां तत्ते भद्रे निवेदये ॥
 आद्या हि कुरुते माता युगमात्रप्रलोकितम् ।
 मुनिलोकं पुरे जैने मार्गे व्याप्तेपवर्जितम् ॥
 बहुद्विपूतवाक्येन तथ्यं यथ्यं मिताक्षरम् ।
 द्वितीया भाषयत्येवं माता यतिजनं सदा ॥
 तृतीयमाता निःश्रेयसोपनिर्मुक्तमञ्जसा ।
 आहारमेयत्येव यतिलोकेन कारणे ॥
 चतुर्थमाता मुनिभिः सुदृष्टं सुप्रमार्जितम् ।
 पात्राद्यादाननिक्षेपं कारयन्ती विजृम्भते ॥
 यत्किंचित्स्यात्परित्याज्यं देहाहारमन्नादिकम् ।
 क्षण्डिले पक्ष्मी माता तन्नीत्या त्याजयत्यक्षम् ॥
 षष्ठी माता पुनर्नित्यं साधुचित्तमनाकुला ।
 रचन्ती क्षयत्येव दोषमहातमञ्जसा ॥
 सप्तमी कारणभावे माता मौनविधायिका ।
 साधूनां कारणे वाक्यदोषरक्षणतत्परा ॥
 अष्टमी कुर्मन्वीर्यं मुनिलोकमकारणे ।
 धारयेत्कारणे कायदोषविश्वधारिका ॥
 तदिमा मातरश्च स्थापिताः प्रथमे दिने ।
 पूजिताश्च त्रिधानेन जैनमत्पुत्रमारिकाः ॥
 ततश्चित्तमसाधने नृपैवान्तरमण्डपे ।
 मेव निःस्पृहता वेदिर्विशेषेण समारिता ॥

विनिर्मितं च धर्मेण प्रदीप्तं निजतेजसा ।

तत्राग्निकुण्डं विशीर्षं कृतं सर्वं यथोचितम् ॥

तेजसीपद्मशुक्लाभिर्जननीभिश्च सादरम् ।

स्नानाङ्गरागभूषादि बधूकर्म विनिर्मितम् ॥

ताभिरेव तथाशेषैः सर्वैः सामन्तपार्थिवैः ।

स्नापितोऽहं विलिप्तश्च भूषितो वासितोऽशुकैः ॥

ततः प्रवृत्तो विवाहानन्दः । स्थितः सद्बोध एव पुरोहितः ।

हृष्यन्ते कर्मनामिकाः समिधः । क्षिप्यन्ते सद्भावनाञ्जलयः । विकी-

र्यन्ते कुवासनाभिधाना लाजाञ्जलयः । ततः कारितोऽहं सदागमे-

नैव सांवत्सरतां भजतातिसुन्दरे वृषलश्रेष्ठे पाण्डिपक्षणे चान्तिदा-

रिकायाः । अचान्तरेऽतिहर्षेण विजृम्भिताः शुभपरिणामादयः

विलसिता निष्प्रकम्पतादयः प्रवृत्तो महाप्रमोदः भ्रान्तानि मण्ड-

लानि । एवं च क्रमेण तस्मिन्नेवा वृषलश्रेष्ठे परिणीताः श्रेष्ठा अपि

मयाष्टौ दयादिकन्यकाः । उपविष्टाः संहितस्तामिलस्मिन्नेव

जीवत्रौर्यनामके विशीर्षे वरासने । ततः समानन्दिताश्चारिषधर्म-

राजादयः । प्रवृत्ता विविधानादिलामाः । इत्यथः

यदैव विद्या सा कन्या परिणीता, मया, पुरा ।

तदैवासौ महामोक्षः प्रज्जीजः परमार्यतः ॥

किं तु ।

सर्वेषां समुदायात्मा सारभूतः स वर्तते ।

दग्धरज्जुसमाकारस्तेन पार्श्वे भू मे स्थितः ॥

यदा तु परिणीतायाः चाण्डादिद्वरकन्यकाः ।

सर्वा वैश्वानरादीनां प्रतिपक्षतया स्मृताः ॥
 तदा सोऽनीकसहितः पापोदयसमन्वितः ।
 चारित्र्यधर्मराजादिनाशितोऽमि तथा पुरा ॥ १ ॥
 लीनोऽपि लीनतरतां हिंसावैश्वानरादिभिः ।
 सार्धं तैर्भवभिस्त्रासाद्वराद्वरतरंगतः ॥ २ ॥
 तथास्थितेषु तेषूच्चैः शान्ताबाधः प्रमोदितः ।
 आसृष्टो वरनारीभिः स्वसैन्यपरिवारितः ॥ ३ ॥
 अन्तरङ्गविलासेन लसद्गुह्यमलीलया ।
 स्वमवेदमतो वेद तदा सत्यं मुनेर्वचः ॥ ४ ॥
 तथा शुभपरिणामस्य भयान्या अपि कन्यकाः ।
 तस्मिन्प्रकम्पताजातास्तदा बह्व्यो विवाहिताः ॥ ५ ॥
 एतास्य ता धृतिश्रद्धामेधाविविदिषामुखाः ।
 नैत्रौ प्रसुदितोपेषाविघ्नमिकृष्णादिकाः ॥ ६ ॥
 ततस्तेन सुभार्याणां वृन्देन सह लीलया ।
 अत्यर्थं निर्भरीभूता लसतो मे सुखामिका ॥ ७ ॥

चिन्तितं च मया ॥

स एष सुखधन्वो हो यः पूर्वं सूचितो मम ।
 भगवद्भिर्मया हन्त साक्षादेवानुभूयते ॥
 यावच्चैवं प्रमोदाव्यः सप्रमोदे तदा पुरे ।
 स्थितोऽहं तत्र संप्राप्तास्तावद्भिर्मलसूरयः ॥
 स्थिताः सपरिवारतो तत्रैवास्मादमन्दिरे ।
 गत्वा समस्तसामर्थ्या वन्दिताः सादरं मया ॥

ततो विधाय नद्येण ललाटे करकुङ्कुमम् ।

भद्रे भगवतामये मयेदं भाषितं तदा ॥

सर्वो भगवदादेशः संपन्नः साम्प्रतं यदि ।

नाथ तद्दीयतां दीक्षा प्रसादः क्रियतामिति ॥

सूरिराह महाराज संपन्ना तव भावतः ।

स्वतो भागवतो दीक्षा तस्याः किं दीयतेऽधुना ॥

तथाहि ।

यदेतत्तव संपन्नं गृहेऽपि वसतोऽधुना ।

इदमेव विधातव्यं यत्तत्त्वेऽपि विशेषतः ॥

तथापि व्यवहारोऽत्र लङ्घनीयो न पण्डितैः ।

अतस्ते साम्प्रतं भूप द्रव्यलिङ्गं विधीयते ॥

किं च ।

भावलिङ्गबहिर्लिङ्गमिदं हेतुरपीयते ।

तद्दीयते महाराज लिङ्गं ते द्रव्यतोऽधुना ॥

मयोक्तं । नाथ महाप्रसादः । ततो विधायांष्ट दिनानि जिन-
मुनिपूजां समुत्पाद्य नागरकानन्दं संभाष्य बन्धुवर्गं पूरयित्वा र्थि-
सङ्घातं स्थापयित्वा निजसुतं जनतारणाभिधानं राज्ये समाय
तत्कालोचितं निःश्रेष्ठं कृत्यविधिं सह मदनमञ्जर्या युक्तः कुलध-
रेण प्रधानपरिजनेन च निष्क्रान्तो निर्मलसूरिपादमूले विधा-
नेनाहमिति । ततोऽभ्यस्तः समस्तः साधुक्रियाकलापः । वज्रभीभूतो
गाढतरं मदागमः । प्रिचितानि तदुपदिष्टान्येकादगाङ्गानि
कालिकोत्कालिकश्रुतानि च । तथाभीष्टतरीभूतः सम्यग्दर्शनः ।

संजातस्थारिचधर्मे चित्तावन्धः । विज्ञातं विशेषतस्तत्सैन्यं ।
 पालितौ नितरां संयमतपोयोगौ । भग्नानि सुतरां प्रमत्ततानद्या-
 दीनि रिपुक्रीडास्थानानि । निर्मलीकृता चित्तवृत्तिः । तदेवं
 गुरुचरणशङ्खधारतो विद्वतोऽहं भूरिकाखं सुनिचर्येति । तदन्ते
 विहिता मंलेखना कृतमनश्नविधानं । तद्दर्शनात्तुष्टा मे भवितव्यता ।
 दत्तापरा गुडिका । तत्तेजसा गीतोऽहं विबुधालये कल्पातीतेषु
 विबुधेषु । स्थापितः प्रथमयैवेयके । तच्च च ।

मनोहारिणि पर्यङ्के दिव्ये दिव्यांशुकारुते ।
 शुभ्रातिनिर्मलाकारः स्थितोऽहममृतोपमे ॥
 तत्सागरोपमान्युद्धैस्तथोविंशतिसुत्तमम् ।
 शान्तात्मा विगताबाधमनुभूय सुखामृतम् ॥
 ततो मनुजगत्यन्तःपातुकं वरपाटकम् ।
 तदैरावतमायातो भद्रे भार्यानियोगतः ॥
 तच्च सिंहपुरे जातः सुतो वीणामहेन्द्रयोः ।
 अहं गङ्गाधरो नाम उच्यते ख्यातपौरुषः ॥
 जातिस्मरणसंपन्नो दीक्षामादाय सुन्दराम् ।
 कृत्वा च पूर्ववत्कृत्यं सुघोषाचार्यमभिधौ ॥
 तदन्ते च विधानेन पूर्वथावर्णितक्रमात् ।
 यैवेयके द्वितीयेऽहं गतो भार्यानियोगतः ॥
 परिपाठ्यानया भद्रे कृताः पञ्च गमागमाः ।
 भावदीक्षा समादाय यैवेयकनिवासिषु ॥
 एकैकवृत्त्या संजाता स्थितिस्तच्च भवानुधे ।

सागरोपमतो यावत्पञ्चमे सप्तविंशतिः ॥
 शरीरचित्तनिर्वाणी शर्मसन्दोहदायिका ।
 दह तत्र च जाता मे चार्वी कल्याणमालिका ॥
 ततश्च षष्ठाराथां भरते शङ्खनामके ।
 पुरे मनुजगत्यन्तर्धातकीखण्डमण्डले ॥
 पुषो भद्रामहागिर्योर्जातोऽहं सिंहनामकः ।
 नरेन्द्रवंशे सद्गोशः सुन्दराकारधारकः ॥
 अथ यौवनसंस्तेन धर्मबन्धुमहासुनिम् ।
 प्राप्य भागवती दीक्षा मयाप्ता वरलोचने ॥
 ततः क्रियाकलापेन साधूनां चारुगामिनि ।
 विद्यतोऽहं समझावः सूचार्थघटणोद्यतः ॥
 अथ स्वल्पेन कालेन दादग्राहः सदागमः ।
 सपूर्वः सातिशेषो मे सर्वथा बन्धुतां गतः ॥
 पुराणस्य मया ज्ञातं विज्ञानं बह्वंशो बह्व ।
 किं तु संपूर्णपूर्वाणि न प्राप्तानि कदाचन ॥
 तदा तु श्लोककालेन विज्ञातं शीघ्रया मया ।
 निःशेषमस्य विज्ञानं सर्वं पूर्वं समन्वितम् ॥
 ततोऽधिगतसूचार्थो गुरुणा धर्मबन्धुना ।
 स्थापितोऽहं निजस्थाने सूरिसहस्य पश्यतः ॥
 एतद्य दृष्टदानन्दो देवदानवमानवैः ।
 आचार्यस्थापनार्था मे ससम्भारकारकः ॥
 गुरुणा श्रेयसोक्तैश्च प्रापितोऽहं मुहुर्मुहुः ।

धन्यस्त्वं कृतकृत्योऽसि येन ज्ञातः सदागमः ॥

तथा ।

वस्त्रालङ्कारमास्थैश्च पूजितां लोकवान्धवाः ।

विहिता सङ्गपूजा च विधिना वसनाग्रनैः ॥

किं न ।

ते देवास्ते महाभागा मुनयस्ते च सज्जनाः ।

ममाकृष्टा गुणैः सर्वैर्नृपाः किङ्करतां गताः ॥

तथान्तर्वासिनोऽनेके पण्डिता विनयोद्यताः ।

स्त्रीयगच्छान्तरेभ्यश्च मम पार्श्वमुपागताः ॥

ततो विचरतश्चित्रयामाकरपुरादिषु ।

सुर्वतश्च प्रवन्धेन व्याख्यानमतिसुन्दरम् ॥

अनेकवादसङ्गष्टाटव्यां वाक्खड्गयष्टिना ।

कुतूह्यमत्तमातङ्गकुम्भनिर्भेदकारिणः ॥

स्वशास्त्रपरशास्त्राणां स्फुटगर्भार्थदर्शिभिः ।

पूजितस्य मेहाराजसामन्तपरमेश्वरैः ॥

उद्दामवर्णसत्कौर्तिग्रन्द्वाद्याघापुरःसरः ।

उत्सासितो यग्रोरूपो जनैर्मे पटहोऽमघः ॥

तथा ।

धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि भूयिता नाथ मेदिनी ।

त्वयावतरता मर्त्यं परमब्रह्मरूपिणा ॥

निर्मित्यं सत्यसिंहस्तमित्येवं नतमस्तकाः ।

तौर्षिका अपि मां सर्वे सुवन्तः पशुपासने ॥

एवमाचार्यके जाते सर्वलोकमनोहरे ।
 भद्रेऽगृहीतसङ्केते यज्ज्ञातं तन्निबोध मे ॥
 तां तादृशीं समुदीक्ष्य समृद्धिं भुवनाहुताम् ।
 ईर्यथेव महापापा रुष्टा मे भवितव्यता ॥
 चिन्तितं च तथा हन्त प्रतिपन्नः पुरा मया ।
 योऽसाववसरस्तेषां महामोहादिभूभुजाम् ॥
 स एष वर्तते लग्नः साम्प्रतं कार्यसाधकः ।
 आग्राभृता वराकास्ते पुरा मदाकृतः स्थिताः ॥
 तत्तेषां लब्धयाम्येनं प्रस्तावमधुनातनम् ।
 येन ते लब्धमाहात्म्या जायन्ते सुखभाजनम् ॥
 एवं निश्चित्य ते सर्वे भद्रे पापोदयादयः ।
 ज्ञापिताः कार्यगर्भायै भवितव्यतया तथा ॥

किं च ।

ते कर्मपरिणामाद्यास्ते च मे बन्धवोऽनघाः ।
 विमूढा नष्टचेष्टाकाः स्वगत्या विहितोक्तया ॥

ततश्च ।

पापोदयं पुरस्कृत्य महामोहादयस्तदा ।

पुनः संस्थापनं कृत्वा प्रवृत्ता मम सन्मुखम् ॥

केवलं जातग्रहैस्तेर्दृष्टात्यन्तभयैः पुरा ।

कः स्यादो विजयोपाय इति प्रारम्भि मन्त्रणम् ॥

विषयाभिस्त्रायेणोक्तं । इदमत्र प्राप्तकालं । अभ्यर्णोभवत्
 तावत्तस्य समिध्यादर्शनो ज्ञानसंवरणः । निकटीभवन्तु शैलराज-

सहितानि गौरवाभिधानानि चीणि मानुषाणि । तदनु प्रहेतव्या-
वार्ताशयरौद्राभिमन्विनामानौ द्वौ पुरुषौ । तयोश्च परिचारिका
यास्यन्ति स्वत एव कृष्णनीलकपोताभिधाना लेश्या इति गोत्रेण
प्रसिद्धास्तिष्ठो नार्यः । वयं तु तावत्प्रमत्ततानदीं पुनः संस्थाप्य प्रवाह-
यामो मण्डपादीनि च भूयः समारयामः । एवं च कुर्वतां भविष्यत्य-
क्षेत्रेनैवास्माकं प्रभाव इति । ततः प्रतिभातं तन्मन्त्रिणो वचनं सर्वेषामपि
महामोहादिभूभुजां । ततस्तैस्तत्समर्थितं वाक्येन प्रारब्धं क्रियया ।

ततो मे निकटस्थेषु तेषु जातेषु सुन्दरि ।

पूर्वोदितेषु सर्वेषु यज्ज्ञातं तच्चिग्रामथ ॥

तामाक्षोकयतो गुर्वीं यशस्तमानपूजनाम् ।

आत्मनश्चित्तकलोलाः समुत्पन्ना ममेदुशाः ॥

यदुत ।

अहो ममातुलं तेजस्तथाहो मम गौरवम् ।

अहो जगति पाण्डित्यमन्यासाधारणं मम ॥

अहो युगप्रधानोऽहं यथातिक्रान्तभाविनोः ।

कालयोरपि मादृशो न भूतो न भविष्यति ॥

सर्वा विद्याः कक्षाः सर्वाः सर्वे चातिशयाः परम् ।

अहो विमुच्य भुवनं मय्येव ननु संस्थिताः ॥

नरेन्द्रः पूर्वपर्याये सुरुषो भोगलासितः ।

अधुना लीदृशः स्वरिरहो नाहं लघुः पुमान् ॥

महत्कुलं महत्तेजो, महती श्रीर्महत्तपः ।

महती च मम प्रज्ञा सर्वे हि महतां महत् ॥

एवंविधविकल्पैश्च साहङ्गारस्य मे तदा ।
समं तेनानुबन्धेन शैलराजो विजृम्भितः ॥

तथा ।

यचाक्षौ तत्र नियमान्निश्चयादर्शनवश्वता ।
ज्ञानसंवरणस्यापि विस्रासो विद्यते ध्रुवः ॥
ताभ्यां वशीकृतस्याहं मलिनोभूतचेतनः ।
जानन्नपि न जानामि शास्त्रगर्भार्थमञ्जसा ॥
पठामि पाठयाम्यन्यं व्याचक्षे शास्त्रसंहतिम् ।
भावार्यं न च बुध्येऽहं तदग्रीभूतमानसः ॥
केवलं मे परिभ्रष्टं सार्धं पूर्वचतुष्टयम् ।
पाश्चात्यं हन्त तत्काले श्रेयज्ञानं न विस्मृतम् ॥
अचान्तरे प्रयत्नेन चित्तवृत्तौ ममानघे ।
प्रवाहिता नदी क्षणं रिपुभिः सा प्रमत्तता ॥
ततो विजृम्भितानुचैर्निजवीर्येण सुन्दरि ।
तानि गौरवसंज्ञानि मानुषाणि विशेषतः ॥

कथं ।

ईदृशः शिष्यवर्गो मे वस्त्रपाचादयस्तथा ।
अहं पूज्यो जने मां हि वन्दन्ते देवदानवाः ॥
ममाणिमादयः सर्वा विद्यन्ते भावभूतयः ।
इत्युत्तेकपरो भूत्या प्रार्थयामि च भाविनीः ॥

तथा ।

आस्त्रादितेषु सन्धेयु रसेषु परमा रतिः ।

आविर्भूतातिलौल्यान्ने प्रार्थनानागतेषु च ॥
 शय्यासनादिसंपाद्ये वस्त्राहारादिगोचरे ।
 सुखे शारीरिके तोषः प्राप्ते लौल्यं च भाविनि ॥
 जातं मे चित्तयस्यापि तदानीं वशवर्तिनः ।
 विहायोपविहारं च जातोऽहं शिथिलस्तदा ॥
 गौरवचितयेनापि ततो मे हतचेतसः ।
 आर्ताग्रथोऽपि संपन्नो दुष्टसङ्कल्पकारकः ॥
 स च रौद्राभिसन्धिर्मे न जातो बाधकस्तदा ।
 आर्ताग्रथसमीपलः केवलं सोऽप्यवस्थितः ॥
 ततस्तदा अपि संपन्नास्त्रिस्तत्परिचारिकाः ।
 तस्यैव वर्धनोद्युक्ता मम दौःशौल्यकारिकाः ॥
 इतस्तु चित्तविचेपो मण्डपो वेदिका च सा ।
 चित्तवृत्तौ कृता सञ्जा विष्टरं च समारितम् ॥
 चारिषधर्मराजाद्याश्चित्तवृत्तौ तिरोहिताः ।
 जातः श्रमणवेषोऽपि मिथ्यादृष्टिरहं तदा ॥
 ततो लब्धावकाशैस्तेरेवं सर्वैररातिभिः ।
 आयुर्नामा च संदिष्टः स राजा मम भार्यया ॥

यदुत ।

निरूपयार्थपुत्रस्य भद्रं स्थानं मनोहरम् ।

साम्प्रतं चारुवासार्थं योग्यमीदृशकर्मणाम् ॥

तेनोक्तं । भगवति । निरूपितमेवायं निवासस्थानं । यतो
 मिलितः साम्प्रतं महामोहबले ऽसुखं चरितेन विरञ्जितहृदयः

कर्मपरिणामः । 'पुरस्कृतस्तेन पापोदयः । प्रस्थापितोऽहमेकाक्ष-
निवासनगरे । आकारितौ च ततस्तीव्रमोहोदयात्यन्ताबोधौ
महत्तमबलाधिकृतौ । रुष्ट्य 'केनचित्कारणेन वेदनीयस्योपरि
कर्मपरिणामः । ततः सर्वस्वमपहृत्य हृतोऽयावकिंचित्करः । तत-
स्ताभ्यां तीव्रमोहोदयात्यन्ताबोधाभ्यां सहानेन सपरिवारेण मया
'भगवत्या च तस्मिन्नेवैकाक्षनिवासनगरे ऽधुना निवस्तथं । किमपि
निरूपणीयं । जानाति चेदं सर्वं स्वयमेव भगवती । केवलं मयि
दयां कुर्वन्ती मामेवमुक्तापयति । भवितव्यतथोक्तं । भद्रायुष्क
सत्यमेवमिदं । तथाहि ।

नियोगो यद्य ते जातस्तथावश्यं तथा मया ।

स्थाने सहार्यमुचेण वस्तव्यं श्रेयकैरपि ॥

केवलं ।

चिभागमात्रमद्यापि स्थातव्यस्तेह तिष्ठति ।

ततोऽतिलङ्घिते तच्च धास्यामो भद्र, स्त्रीलया ॥

तेभोक्तं भगवत्येव जानीते केऽत्र मादृशाः ।

किं च ।

संपूर्णां कार्यतां सिद्धः सामर्थ्यं गमनोचिताम् ॥

ततस्तैः प्रबलीभूतैः सर्वैरेव वरानने ।

अत्यन्तश्रियिलो मार्गे हृतोऽहं सुखलम्पटः ॥

मोष्णो मे मा च शीतं मे मा सन्त्वन्ये परीयहाः ।

एवं सुखाशिकाशीलस्थानमार्गस्तदभ्रभवम् ॥

ततस्तदन्ते रहितो विधानेन संमूढया चेतनया प्रबलैः शारी-

रदोषैरलक्ष्यन्नात्मानं जीर्णायां प्राचीनगुडिकायामास्त्राय ताम-
परां नीतोऽहं तच्चैकाक्षनिवासनगरे । स्थापितो वनस्पतिपाटके
तेन पूर्वोदितेन प्रासादापवरकन्यायेन । स्थितः कियन्तमपि कालं
भञ्जयन्नपरापरगुडिकां । ततोऽन्यदा नीतोऽहं शेषपाटकेषु तदन्य-
नगरेषु च । कदाचिदानीतः पञ्चाक्षपञ्चसंस्थाने ।

ततो विशुद्धभावत्वाच्चीतोऽहं विबुधालये ।

कृताश्च बह्वस्तस्माद्भूयस्तच्च गमागमाः ॥

तथाहि ।

पञ्चाक्षपञ्चसंस्थानाद्भूरिगो व्यन्तरादिषु ।

अकामनिर्जरां प्राप्य गतोऽहं शुभभावतः ॥

तथा ।

विशिष्टपरिणामेन कश्चित्कस्थोपपातिषु ।

सौधर्माद्येषु संपन्नो विबुधाकारधारकः ॥

किं ब्रूना ।

गृहिधर्मसमेतेन सम्यग्दर्शनसंयुजा ।

उल्लिख्यतस्ततः स्थानादष्टौ कल्पा मयेचिताः ॥

तथा ।

ब्रूणो मानवावासमवाप्तोऽहं सुलोचने ।

कर्माकर्मान्तरदीपभूमिजेषु नृषु स्थितः ॥

तच्च ।

अकर्मभूमिजातोऽहमेकं द्वे त्रीणि वा मुदा ।

स्थितः यत्प्रोपमानुषैः कल्पपादपक्षाक्षितः ॥

तावद्भूतमानस्य सत्त्वान्ताभोगमोदितः ।
 सुखाहारविहारस्य विशुद्धाग्रयवन्धुरः ॥
 तदन्ते भार्यया युक्तो गतोऽहं विबुधालये ।
 आस्वाद्य गुडिकां चावीं पूर्वोक्तविधिना तथा ॥
 भूरिवाराः प्रजातोऽहमन्तरदीपवासिषु ।
 असंख्यवर्षायुष्को गतस्य विबुधालये ॥

तथा ।

कर्मभूमिषु जातेन यदज्ञानान्मया कृतम् ।
 जलज्वलनशैलादिपतनं विषमक्षणम् ॥
 पञ्चाग्निपनाद्यं वा रज्ज्वाद्युद्धन्धनादि वा ।
 कर्मशृङ्गेण भावेन धर्मबुद्धान्मयापि वा ॥
 प्राप्तं तदापि तद्गद्रे सत्पुरुं विबुधालयम् ।
 किं तु किञ्चिद्विकावासे जातो व्यन्तरपाटके ॥

तथा ।

कृत्वा बालतपो घोरं सरोषो वैरतत्परः ।
 तपोगौरवयुक्तोऽहं गतो भवगवासिषु ॥

तथा ।

तापसव्रतमासाद्य तदनुष्ठानभावतः ।
 ज्योतिस्वारिषु नीतोऽहं बह्वशी निजभार्यया ॥

तथा ।

प्राप्य भागवतीं दीर्घां तपोनिष्ठप्रदेहकः ।
 युक्तः क्रियाकलापेन ध्यानाभ्यासपरायणः ॥

केवलं ।

सर्वज्ञभाषितं किञ्चित्पदं वाक्यमवाचरम् ।

अथद्धानो भूढत्वात्सम्यग्दर्शनवर्जितः ॥

गतोऽहं भूरिशो भद्रे सर्वेष्वेवकेष्वपि ।

आगतो मानवावासं भूयो भूयोऽन्तरान्तरा ॥

अस्य च भ्रमणस्यैव भद्रे जानौहि कारणम् ।

तत्सिंहाचार्यताकाले श्रेयिष्यं यन्मया कृतम् ॥

इत्यथ ।

तदैव निर्मलीकृत्य चित्तवृत्तिं निहत्य च ।

रिपुवर्गे स्थितो राज्ये गतः स्थां निर्हृतावहम् ॥

तदिदमखिलं जातं भूयोभ्रमणक्षयम् ।

निजाया दुष्टचेष्टायाः फलं नान्यस्य कस्यचित् ॥

अगृहीतमङ्गेतयोक्तं ॥

न केवलमिदं तात समस्तं यन्निवेदितम् ।

त्वयेह मतः तत्सर्वं निजं चेष्टाविजृम्भितम् ॥

तथाहि ।

यद्यवर्तियथास्तात सर्वदा त्वं निरापदि ।

तस्यां सुखितराजस्य सदाज्ञायां शिराश्रयः ॥

माभविष्यन्नतो दीर्घा तवेयमतिदारुणा ।

भौषणा श्रूयमाणापि तीव्रानर्थपरंपरा ॥

संमारिजीवेनोक्तं ।

चारु चारुदितं सुभुः संप्रति त्वं हि वर्तसे ।

माद्यामृहीतसङ्केता भावतस्तु विचक्षणा ॥

तदाकर्णय चार्वङ्गि साम्प्रतं येन हेतुना ।

जातोऽहमीदृशावस्यस्तस्कराकारधारकः ॥

अमृहीतसङ्केतयोक्तं । निवेदयतु भद्रः । संसारिजीवेनोक्तं ।

तस्माद्वैवेयकादन्त्यादानौतोऽहं महेक्षया ।

पुरीं मनुजगत्यन्तःपातिनीं जेमनामिकाम् ॥

इतश्च जानात्येव भवती यथा

अनेकापणमालाद्ये भूरिविस्तारसुन्दरे ।

महाविदेहरूपेऽपि हृदमार्गऽतिदूरगे ॥

वसन्ति चिचरूपाणि सत्पुराण्यन्तरान्तरा ।

ततः जेमपुरीं सास्य हृदमार्गस्य मध्यगा ॥

सुकृच्छविजयस्यागमिदं भद्र निगद्यते ।

यच्च स्थिता वयं यथं पुरीं सा च मनोहरा ॥

तस्यां च जेमपुर्यां ।

अभृदरातितामिस्रवर्हणस्तेजसां निधिः ।

राजा युगंधरो नाम भास्कराकारधारकः ॥

तस्य दर्शनमाप्तेण प्रोत्प्लुप्तमुखपङ्कजा ।

आसीदिष्टा महादेवी नलिनी नाम विश्रुता ॥

अद्यामृहीतसङ्केते भवितव्यतया तथा ।

तस्याः प्रवेगितः कुचावहं पुण्योदयान्वितः ॥

इतश्च ।

तस्यां रात्रौ सुशय्यायां सा सुप्ता कमलेक्षणा ।

चतुर्दश महास्वप्नानवलोक्य समुत्थिता ॥

ततः प्रहृष्टयाख्यातास्ते युगंधरभ्रभुजे ।

तथा फलोपलम्भायै महास्वप्ना गजादयः ॥

तेनाप्युक्तं यथा देवि देवदानवपूजितः ।

कुलप्रदीपस्ते पुष्यश्रवतीं भविष्यति ॥

ततः प्रोत्फुल्लनेत्रा सा भर्तुर्वाक्यं मनोहरैः ।

अभिमन्यु तदुक्तापैर्गर्भं धारयतेऽनघा ॥

ततः संपूर्णकालेन सुन्दराकारधारकः ।

पुण्योदययुतो जातस्तोषाहृष्टोऽहमम्बया ॥

अथ गत्वा प्रियङ्गुर्था हर्षगद्गदया गिरा ।

प्रोत्फुल्लनेत्रया स्थाने तातायाहं निर्वेदितः ॥

ततः पुष्पकचार्वाङ्गः स दत्त्वा पारितोषिकम् ।

दानं तस्यै यथाकाममादिदेश महोत्सवम् ॥

अथ विलासविभूषणवन्धुरः सरसनर्तनवादनसुन्दरः ।

मदविधूर्णितलोकमनोहरः प्रवृत्ते मम जन्ममहोत्सवः ॥

गानपानवरंखादनवन्तो मानदानमदनादरवन्तः ।

तातवाक्यवशतो विलसन्तस्तत्र गाढमुदिता मनु सन्तः ॥

यथैकं तद्दिनं भद्रे तथान्यदिनपञ्चकम् ।

गतमुद्दामलीलाभिर्हृद्दुत्सवसुन्दरम् ॥

ततः प्रयत्नतः सर्वैस्ताताम्बावाग्भवादिभिः ।

षष्ठिकाजागरो रुम्यः हृतो मे नाकविभ्रमः ॥

ततो महाप्रमोदेन ललिते मासमाचके ।

प्रतिष्ठितं च मे नाम यथायमनुसुन्दरः ॥
 अथ संवर्धमानोऽहं धात्रीपञ्चकलालितः ।
 कुमारभावभाष्यो गृहीताः सकलाः कलाः ॥
 ततश्च यौवनस्योऽहं यौवराज्येऽभिषेचितः ।
 तातेन महता भद्रे विमर्देन मनोरमे ॥
 अथासौ भास्कराकारस्तातोऽस्तं समुपागतः ।
 गलिनी च गता तेन सार्धं माता ममानघा ॥
 ततो यावत्करिष्यन्ति किञ्च राज्येऽभिषेचनम् ।
 सामन्तास्तावदुत्पन्नं चक्ररत्नं ममातुल्यम् ॥

तथा ।

जातानि श्रेष्ठरत्नानि सुन्दराणि च योदश ।
 निधयश्च समायाता नव यदैः सुरचिताः ॥
 ततोऽयं चक्रवर्तीति मत्वा सर्वे नराधिपाः ।
 गताः किङ्करतां मेऽव सुकच्छविजये तदा ॥
 ततो निर्जित्य निःशेषं षट्खण्डं भूमिमण्डलम् ।
 क्षेमपुर्वां स्थितेनैव प्रतापेन मयार्जितम् ॥
 क्षतो द्वादश वर्षाणि दक्षिणं द्विर्महीभुजाम् ।
 सहस्रैरभिषेको मे किरौटाटोपराजिनाम् ॥
 ततो देवीसहस्राणां चतुःषष्ट्या सहाखिलम् ।
 फुल्लनीलाजनेचाणां सुञ्चानो भोगसंहतिम् ॥
 कुर्वाणो जनतानन्दं दधानश्चक्रवर्तिताम् ।
 महाभूतिविमर्देन भूरिकाष्ठमहं स्थितः ॥

किं वञ्चना ।

चतुर्भिरधिकाग्नीतिपूर्वलक्षाणि लीलया ।

उदामराज्यसम्भोगं कृत्वाहं चाबलोचने ॥

निर्गतः पश्चिमे काले स्वपुत्र्यां राजलीलया ।

षट्खण्डविजयस्यापि स्वस्य दर्शनकाम्यया ॥

पुराकरादिसंकीर्णां तां पर्यव्य वसुन्धराम् ।

अहमत्र समायातः सत्पुरे शङ्खनामके ॥

ततश्च ।

पश्चात्कृत्वा वलं शेषं राजवत्सभवेष्टितः ।

प्राप्तयित्तरमं चेदमुद्यानं नन्दनोपमम् ॥

इतश्च ।

यानि गुणधारणावस्थायामभूवंस्तद्यथा प्रथमो मे. धर्मदेशकः
कन्दमुनिः तथा वयस्यः कुलंधरो. भार्या च मदनमञ्जरी
तान्यथाखेटितानि भवितव्यतया भ्रमितानि भवचक्रे दर्शितानि
सुन्दरासुन्दररूपेण । ततः स कन्दमुनिः कश्चित्तत्तवञ्जलिका-
मन्थकः समानीतोऽस्यैव सुकच्छविजयस्थानभूते हरिपुरे । तत्र च
भीमरथो राजा । तस्य च सुभद्रा नाम महादेवी । तयोद्यास्ति
समन्तभद्रो नाम तनयः । ततः प्रवेशितोऽसौ कन्दः सुभद्राकुक्षौ
निर्गतः क्रमेण जाता दारिका । प्रतिष्ठितं तस्या नाम महा-
भद्रेति । इतश्च समन्तभद्रः संप्राप्य सुषोषमाचार्ये मंजातवैराग्यः
संभान्य पितरौ निष्क्रान्तः । संपन्नः संपूर्णदादग्राधरः । स्थापितो
गृहभिः सूरिपदे । नापि च महाभद्रा संप्राप्ता यौवनं परिणीता

गन्धपुराधिपतिना पद्मावतीरविप्रभपुत्रेण दिवाकरेण । गतोऽसौ
 कालवशेनास्त्रं । प्रतिबोधिता समन्तभद्रसूरिणा महाभद्रा ।
 गृहीतानया भागवती दीक्षा । संजातैकादशाङ्गधारिणी गीतार्था ।
 स्थापिता गुरुभिः प्रवर्तिनीपदे । ततः सा सुसाध्वीभिः परिव्रा-
 रिता विहरन्ती संप्राप्ता रत्नपुरे । तत्र च मगधसेनो राजा ।
 तस्य च सुमङ्गला नाम महादेवी । इतश्च सा मदनमञ्जरी
 जनिता तत्सुतालेन भवितव्यतया तया । कृतं तस्याः सुललितेति
 नाम । प्राप्ता क्रमेण यौवनं संपन्ना पुरुषदेविणी । लङ्घितो
 भूरिकालः । नेष्टो वरगन्धोऽप्यनया । ततः कथमियं वरिष्यत
 इति संजाता जननीजनकयोश्चिन्ता । ततो महाभद्रा समागतामा-
 कर्णं गृहीत्वा तां सुललितां प्रियपुत्रिकां गतौ तदुपाश्रये
 वन्दनार्थं देवीनरेन्द्रौ । वन्दिता सपरिकरा भगवती । दत्तो
 ऽनया परमपदकल्पपादपनिरूपहतबीजभूतो धर्मलाभः । विहि-
 तान्तप्रवाहकल्पा सङ्गमदेशना । ततः सा सुललिता परिस्फुट-
 मबुध्यमानापि भगवतीवचनभावार्थमत्यन्तमुग्धतया पूर्वपरिचया-
 दुत्पन्नस्नेहरागा भगवतीवदनकमलावलोकनाञ्जिलोचने काचिदन्यत्र
 नेतुमपारयन्ती पितरं प्रत्याह । तात मया भगवत्याश्चरणयुगलं
 पर्युपासितव्यम् । तदनुजानातु मां तातो येनाहमनयैव सार्धं
 सर्वत्र विचरामीति । तदाकर्णं प्ररुदिता सुमङ्गला । नृपतिराह ।
 देवि अस्मभ्यं रुदितेन । करोतु वत्सा समीहितं । अयमेवास्या
 विनोदनोपायो भविष्यति । केवलं भगवतीपार्श्वस्थयानया साम-
 योयुक्तया गृहस्थयैव सत्या पर्यटितव्यं न चास्मदपृच्छयानया

प्रमृज्याजस्योऽपि विधेयः । सुललितयोक्तं । तात महाप्रसादः ।
ततः सा सुललितानया महाभद्रया प्रवर्तिन्या सह तथैव नानादे-
शेषु विचरितुं प्रवृत्ता । केवलं कर्मोदयाच्च प्रवर्तते तस्याः पाठः न
लभ्यते सामाचारिकमः न बुध्यते च सा परिस्फुटमपि कथ्यमान-
मागमार्थं । अन्यदा समायाता भगवती महाभद्राच शङ्खपुरे ।
स्थिता मन्दस्य श्रेष्ठिनो घञ्चशालायां । इतश्चाच शङ्खपुरे मम
मातुलः श्रीगर्भो नाम राजा । तस्य च महाभद्रामाद्वयमा
कमलिनी नाम महादेवी । सा च निरपत्या । तदर्थं ददात्यु-
पपाचितशतानि पिबत्यौषधमूलजातानि । ततो भवितव्यतया
च कुण्डधरो भूरिपु भवेयु हतकुशलाभ्यासः प्रवेशितस्तस्याः कुचौ ।
दृष्टोऽनया स्त्रियो यथा सुन्दराकारधरः पुरुषो वदनेन मे प्रविश्य
चदयेन निर्गत्य केनचिन्नरेण साधे ततो गतः । कथितोऽनया भर्त्तु
स स्त्रियः । तेनोक्तं । भविष्यति ते पुत्रः । केवलमचिरेण कंचन गुहं
प्राप्य प्रमृजिष्यति । तदाकर्ण्य तुष्टा कमलिनी । तत्सूतीये भाषि
संजातोऽस्याः कुशलकर्मकरणमनोरथः । संपादितः श्रीगर्भराजेन ।
संपूर्णकाले च जातो दारकः । परितुष्टो राजा । कारितस्तज्जन्मा-
नन्दः । इतश्च समुत्पद्यविमलकेवलाशोकः समागतोऽसौ समन्तम-
द्राचार्यः । स्थितोऽसौ चित्तरमे कानने । निर्गता तदन्दनायै
महाभद्रा । कथंचिन्न विज्ञातः सुललितया । संजातः कथंचिद्राज-
दारकजंस्तः । भगवतोक्तं । एष यङ्गोऽभ्यस्तकुशलकर्मा राजपुत्रो
न स्थास्यति भवने पश्यीष्यति प्रमृज्या भविष्यति सर्वशागमधारकः ।
तदाकर्ण्यगता मित्रोपायये महाभद्रा । इतश्च तस्य नरेन्द्रतनयस्य

पौण्डरीक इति प्रतिष्ठितमभिधानं । विहितो नामकरण
 प्रमोदः । इतश्च सा सुललिता कुतूहलपरतया विचरन्ती प्राप्ता
 तच्चित्तरंमे कानने । दृष्टः सङ्गमध्यस्थोऽनया स समन्तभद्रसूरि-
 नृपतिसुतगुणसन्दोहं वर्णयमानः । उक्तं च भगवता । यतोऽयं
 शुभेन कर्मपरिणामेन अनुकूलोभूतया कालपरिणत्या अस्यां
 मनुजगतौ जनितस्तस्मादेवंविधगुण एवायं भविष्यति । मध्यपुरुषो
 हि सुमतिः संचिखिकैर्गुणैर्दुज्यत एव । कोऽव सन्देहः । ततस्त-
 दाकर्ण्य दृष्टाः सर्वे लोकाः । सुललितया चिन्तितं । कथं काल-
 परिणतिकर्मपरिणामयोर्जनकत्वं कथं चैव भाविगुणजातं जानाति ।
 ततो गत्वा वसतिं पृष्ठानया महाभद्रा । तथा चिन्तितं । अत्यन्त-
 मुग्धेयं सुललिता । ततोऽयमेवास्याः प्रतिबोधनोपाय इति
 संचिन्त्य युक्तिः समर्थितं महाभद्रया कालपरिणतिकर्मपरिणा-
 मयोर्जनकत्वं । उत्पादयामि च सदागमगोचरामस्याः प्रीतिमिति
 चिन्तयन्त्याभिहितमनया । भद्रे स तथा लोकमध्ये व्याचक्षाणः
 सदागमस्त्वयावलोकितः । स हि भगवान् भूतभवद्भविष्यद्भावाक्षि-
 प्रेषानाविर्भावयत्येव । नास्त्यत्र सन्देहः । तत्प्रसादादेव मयापीदं
 समस्तं विज्ञातं । चिरपरिचितः स मे भगवान्महाप्रभावश्चेत्यादि
 वर्णितं सदागममाहात्म्यं । कथितं च तस्य तथा परितोषकारणं ।
 सुललितयाभिहितं । भगवति समापि विधेहि तेन भगवता सह
 परिचयं । महाभद्राह । बाढः । ततो नीतानया समन्तभद्रसूरि-
 समीपे सुललिता । तद्दर्शनाज्जातः सुललितायाः प्रमोदः । संपन्नः

कथितगुणेषु प्रत्ययः । अभिहितमनया । भगवति वक्षिताहमि-
यन्तं कासं भगवत्या यदेष न दर्शितो मे महाभागः सदागमः ।
अहो ते स्वार्थपरता । तदतः परं भगवति दर्शनीयो मे दिने
दिने भगवान् येनाहमपि भगवत्या सदृशी पण्डिता भवामि ।
महाभद्रयोक्तं । एवं करिष्ये । ततः प्रारम्भा ताभ्यां प्रतिदिनं
भगवत्पुरुषासना । सञ्चितो मासकल्पः । ततो भगवानाह ।
महाभद्रे क्षीणजङ्गावस्त्राणि त्वमधुना न शक्नोषि विहर्तुं । अतस्मिन्
त्वमत्रैव शङ्खपुरे । वयं तु विहरामस्तावत् । पुनरागमिष्यामः ।
युष्मत्प्रतिजागरणमेवेहाम्नाकं मासकल्पकरणे कारणं । अन्यथा हि
म कल्पते साध्वीममथासिते चेत्ते साधूनां कर्तुं मासकल्पः ।
स्नानप्रतिजागरणं पुष्टमालम्बनं । प्रतिचरणीयञ्च भवत्या पौण्डरी-
कोऽयं राजदारकः । भविष्यत्येष वर्धमानो मे शिष्यः । ततस्त-
थेति प्रतिपन्नं सूरिवचनं महाभद्रया । विद्वता भगवन्तः ।

प्राप्तः क्रमेण पौण्डरीकः कुमारभावं । प्रादुर्भूतोऽस्य यथानिर्दिष्टो
गुणकलापः । जातोऽयं स्नेहप्रतिपदद्वयो महाभद्राया । समा-
गता भूयो भगवन्तः समन्तभद्रसुरयः । नीतस्तदभर्षं महाभद्रया
पौण्डरीकः । स च भाविभद्रतया दृष्टस्तन्मूर्तिदर्शनेन रञ्जितस्तद्गु-
णकलापेन प्रीणितस्तदचनाकण्ठेन । शङ्खसुगधबुद्धितया च महा-
भद्रां प्रत्याह । भगवति किं नामायं महाभागः । तया चिन्तितं ।
सरस्वद्वयोऽयं राजपुत्रो रञ्जितश्च भगवद्गुणैरिति सञ्ज्ञते ।
तदस्यापि जनयाम्येतद्वारेणैव सर्वज्ञागमविषयां भक्तिमिति
मंचिन्दाभिहितमनया । भद्र मदागमोऽयमभिधीयते । पौण्डरी-

केणोक्तं । भगवति यद्यम्बातातयोः प्रतिभाति ततोऽहमस्यैव भग-
वतः सकाग्रे गृह्याम्यागमार्थं । महाभद्रयोक्तं । युक्तमिदं । ततो
निवेदितस्तदभिप्रायो महाभद्रया कमलिन्यै श्रीगर्भराजाय च ।
संजातस्तयोः प्रमोदः । ततो गत्वा महानन्देन समर्पितस्ताभ्यां भगवतो
निजतनयः । ततः कुरुते स प्रतिदिनमागमाधिगमं, पौण्डरीकः ।

ततोऽत्रैव चित्तरसे काननेऽत्रैव च मनोनन्दने चैत्यभवने
सहस्रमुदयमध्यस्थिते भगवति समन्तभद्रसूरौ धर्मं व्याचक्षाणे
स्थितायां महाभद्रायां निकटवर्तिनि पौण्डरीके समागतायां
सुललितायां धर्मकथाक्षिप्तहृदये भव्यलोके समुल्लसितो मदीय-
वसकलकलः । तच्छ्रवणादुत्कर्षिता परिषत् । ततः सुललितया
महाभद्रां प्रत्युक्तं । भगवति किमेतत् । सा प्राह । नाहं
जाने । ततो भगवता तयोः सुललितापौण्डरीकयोः प्रति-
बोधायेदमुक्तं । यथा महाभद्रे किं न जानीषे त्वं प्रसिद्धैव
तावदिदं मनुजगतिर्नगरी प्रख्यातो ऽयं महाविदेहरूपो हृदमार्गो
यत्राधुना सर्वेऽपि वयमास्महे । ततो ऽहं संसारिजीवो नाम
तत्करो गृहीतः सलोन्नको दुष्टाश्रयादिभिर्दण्डपाशिकैः दग्धितः
कर्मपरिणाममहाराजाय । ततस्तेन वृद्धा कालपरिणतिं स्वभावा-
दौघाज्जापितोऽसौ वध्यतया । ततः सोऽयं संसारिजीवः खल्वेवं
वेष्टितस्तै राजपुरुषैर्महाकलकलेन हृदमार्गमध्येन नगर्या निःसार्य
नीत्वा च पापिपञ्चरनामके वध्यस्थाने दुःखमारेण मारयिष्यते ।
तदेष तस्मिन्नीयमाने कोलाहलः श्रूयते । सुललितयोक्तं ।
भगवति ननु शङ्खपुरमिदं न मनुजगतिः चित्तरमं चेदं काननं

न हृदमार्गः श्रीगर्भश्चात्र राजा न कर्मपरिणामः । तत्किमित्येवं
 भगवन्तो जल्पन्ति । भगवानाह । धर्मशौलेऽगृहीतमद्वेता त्वमसि ।
 न जानीषे परमार्थं । सुललितया चिन्तितं । ह्रीं ममाप्यपरं नाम
 कृतं भगवता । ततः स्थिता विस्मितवदना । महाभद्राया बुद्धो
 भगवद्वाक्याः । चिन्तितमनया । कश्चिदेष कृतभूरिपापो नरक-
 गामी भगवता जीवो निर्दिष्टः । ततः संजाता महाभद्रायाः
 कक्षणा । अभिहितमनया । भगवन् किमेष कथंचिन्मोचयितुं
 पार्यते तत्करो न वेति । भगवानाह । आर्यं तव दर्शनेनास्म-
 त्समीपागमनेन च भविष्यत्यस्य मोक्षः । महाभद्रयोक्तं । भदन्त
 गच्छाम्यहमस्याभिमुखं । भगवतोक्तं । गच्छ । ततः कक्षणापरिगत-
 हृदया गता महाभद्रा मदभ्यर्षे । अभिहितोऽहं । यथा भद्र
 भगवन्तं सदागमं शरणं प्रतिपद्यस्वेति । ततः समानीतोऽहमेवं
 वदन्त्या भगवत्समीपं । दृष्टोऽहमेवं वध्यतस्कराकारधारकः समस्त-
 परियदा । ममापि भगवन्तमवलोकयतोऽनाख्येयसुखरसनिर्भरतया
 समागता मूर्छा । लब्धचेतनेन प्रतिपन्नः शरणतया भगवान् ।
 माभीर्दानेन समाश्रासितोऽहं भगवता । दूरीभूता भगवद्भयेन
 किञ्चित्ते राजपुरुषाः । ततो विश्रब्धीभूतोऽहं दृष्टस्तथा यतिकरं ।
 कथितस्य सद्यैवमात्मवृत्तान्तो विस्तरेण । अयं च भद्रे भगवतः
 समन्तभद्रसुरेर्महाभद्रायाः पौण्डरीकस्य भगवत्प्राप्त्यै समन्त-
 वृत्तान्तः प्रतीतोऽपि तव स्वसंविध्यै मया निवेदितः येन ते
 सदीयकथिते सुनिर्णीतमेवायं कथयतीति सर्वत्र मग्नय्यो भवति ।
 संजातसोऽधुना सन्नत्ययः । सा प्राह । वाढमात्मगोचरः संजातः ।

केवलं यदि त्वमनुसुन्दरनामा चक्रवर्ती ततः किमित्येवं तत्स्कराकार-
धारको दृश्यसे । अयं मे ऽधुना सन्देहः । 'स' प्राह । भद्रे युवयोः
प्रतिबोधनार्थं मयेदं बहिरपि तत्स्कररूपं विरचितं यतो ऽहमन्तरङ्गं
चौर्यमुद्दिश्य भवतां पुरतो भगवता संसारिजीवो नामायं तत्स्करः
कलकलेनेत्यं वध्यो नीयते लग्न इत्याख्यातः । ततो गतायां मम
सम्मुखं महाभद्रायां तद्दर्शनानुभावात्संजाते प्रबोधे मया चिन्तितं ।
यद्यप्येषा प्रज्ञाविशाला महाभद्रा जानत्येवेदं भगवदादिष्टं मदी-
यमन्तरङ्गं चौर्यं ततो लक्षयति भावतो मम तत्स्करतां तथाप्यमृहीत-
सङ्केताद्यापि सा सुललिता न जानीते गन्धमथस्य व्यतिकरस्य ।
ततश्चक्रवर्तिरूपधारिणं मामुपलभ्य भवेदस्याः सदागमवचने विप्र-
त्ययो न जानीते किञ्चिदयं सदागमो यतश्चक्रवर्त्यप्यनेन तत्स्कारो-
ऽभिहित इति भावमया । किं चासावपि पौण्डरीकोऽनेनैव द्वारेण
प्रतिबोधितो भविष्यति । भव्यपुरुषो ह्यसौ सुमेतिस्य वर्तते ।
विज्ञास्यति मामकीनवृत्तान्तश्रवणोत्तरकालमस्य सर्वस्य परिस्पृष्टमैदं-
पथं । भविष्यत्यस्य प्रबोध इत्येवं विचिन्त्य विरचितमिदमन्तरङ्गात्म-
रूपसूचकं वैक्रियकरणसङ्ख्या मया बहिरपि सर्वमेवंविधं रूपमिति ।
सुललितयोक्तं । कौदृशं पुनस्तदन्तरङ्गं चौर्यं यद्भवता विहितं ।
कथं वा तच्चेदृशी विडम्बना । कथं वात्मगतं परगतं च निःश्रेष्ठं
वृत्तान्तजातं जानाति भवान् । इत्येतत्सर्वं निवेदयितुमर्हति भद्रः ।
अनुसुन्दरेणोक्तं । अस्ति तावदागतोऽहमन्यस्यैवेयकात् समुत्पन्नोऽव
सुकच्छविजये चेमपुर्यां युगम्बरनलिनीपुत्रतया ऽनुसुन्दराभिधानः ।
अचान्तरे प्रोत्साहितास्ते भवितव्यतया महामोहादयः । कथं ।

सम्यग्दर्शनदूरस्थो यावदेषोऽनुसुन्दरः ।

यतध्वं तावदेवात्र धूयं भोः स्वार्थसिद्धये ॥

इतरथा ।

कथंचित्तं समासाद्य परिपोष्य निजं वलम् ।

भवतां प्राप्त्वदेवायं बाधकारौ भविष्यति ॥

अन्यथा ।

अक्लेशेन वशं याति साम्प्रतं भवतामयम् ।

सद्बोधाद्यैर्हतो भूयो दुर्यहोऽयं भविष्यति ॥

ततोऽधुना यथाशक्त्या कृत्वेमं वशवर्तिनम् ।

चित्तवृत्तिमहाराज्यं क्षात धूयं निराकुलाः ॥

ततस्तद्योदितैर्भद्रे वलमानैर्निरङ्कुशैः ।

बालकालात्समारभ्य तैरहं परिवेष्टितः ॥

अहं तु तेषां मध्यस्थो ध्यान्ध्यान्भीभूतचेतनः ।

विकृताशेषसङ्गः पुनस्तन्मयतां गतः ॥

ततः समक्षैस्ते पापैः संप्रयुज्य निजं निजम् ।

वीर्ये हतोऽहं भूयोऽपि पापार्जनपरायणः ॥

कथं ।

कौमार्ये वर्तमानोऽहं प्रवृत्तो मामभक्षणे ।

मद्यपाने रतो द्यूते जन्तुमहातपौडके ॥

धीवने वर्तमानेन पारदार्यादयस्तथा ।

शोके प्रभवताम्ययं प्रमद्या विहिता मया ॥

तथा ।

रक्ताशोकतले यावदुत्तोर्यं वरवारणात् ।
 आलोक्य काननं दिव्यं संस्थितस्तद्दिदृक्षया ॥
 राजपुत्राश्च मे यावदिनीतास्याटुकारिणः ।
 वदन्तो देव देवेति दर्शयन्ति वनत्रियम् ॥
 तावदेया महाभागा सुसाध्वीपरिवारिता ।
 आगच्छन्ती महाभद्रे महाभद्रा विलोकिता ॥
 अथ निःशेषरूपेभ्यो व्यावृत्ता कीलितेव मे ।
 अस्यां निपतिता दृष्टिः संजातात्यन्तनिश्चला ॥
 एषापि मां प्रपश्यन्ती संपन्ना स्नेहबन्धुरा ।
 निःस्पृहापि महाभागा पूर्वाभ्यासेन सुन्दरि ॥
 अथ प्राप्ता ममाभ्यर्णे चिन्तयन्ती गुरोर्वचः ।
 अयं शरकगामीति कक्षणागतचेतना ॥

ततः कन्दमुनिकाले गुणधारणेन सता मया नितरामेतद्गोचर-
 स्थाभ्यस्तया वज्रमानस्यानुशीलिततया विनयस्य प्रतिपन्नतया
 हृदयस्य भाविततया गौरवस्यानुष्ठिततया वत्सलभावस्य प्रादुर्भूत-
 स्नेतसि मे विमर्शः । यदुत कैषा पुनर्भगवतो यां दृष्टमात्रापि मे
 हृदयमेवमाह्लादयति नयने शीतलयति शरीरं निर्वापयति
 अमृतकुण्ड इव मां चिपतीति । ततः कृतो मया भगवत्याः शिरः-
 प्रणामः । दत्तोऽनया धर्मलाभाशीर्वादः अभिहितं च । भो. भो
 महाराज ।

भोक्षसम्प्रापके प्राप्ते मानुष्ये ते. नरोत्तम ।

उन्मार्गगमनास्त्रैवं गन्तुमन्यत्र युज्यते ॥

निगकर्मापराधेन तस्कराकारधारिणः ।

वध्यस्य नौचमानस्य कृत्वा भावविडम्बनाम् ॥

किं राज्यं स्युर्विलासाः के के भोगाः का विभूतयः ।

किं वा स्वास्थ्यं महाराज चिन्तयेद् स्वतेजसा ॥

किं च, महर्शनात्तदा समुत्पन्नविमर्शायाः संजातमस्या भगवत्या
महाभद्राया जातिस्मरणं । स्वतस्तेन कन्दमुनिकात्तादारभ्य समस्तो
चत्तान्तः । प्रादुर्भूतं तदनुसारेण शूभाध्यवसायादवधिज्ञानं । दृष्टं
तेन मदौघमपि विचरणं । ततोऽभिहितमनया ।

किं न स्मरसि राजेन्द्र यत्तदा गुणधारणः ।

भवद्गुदामलौकाभिर्ललितस्त्वं ममागतः ॥

चाक्ष्याद्यन्तःपुरं प्राप्य सुखसम्भारपूरितः ।

स्थितो यद्गावराज्ये त्वं तत्किं ते विस्मृतं किल ॥

किं न निर्मलसूरीणां वचनानि स्मरन्ति ते ।

भवप्रपन्नो यैस्तुभ्यमनन्तोऽपि निवेदितः ॥

यत्प्रसादाद्वाप्तानि तथा यैवेयकादिषु ।

सुखानि शरणं तेऽमौ केवलं हि सदागमः ॥

तदुध्यस्व महाराज त्वर्णं मा मुञ्च माम्रतम् ।

अहं हि ते समायाता बोधार्थं कुरुणापरां ॥

अचान्तरे च विज्ञाय प्रह्लावं मम सन्मुखम् ।

पुनः प्रहृन्तः सद्बोधः सम्यग्दर्शनसंयुतः ॥

म चान्तरारिवर्गेण रुद्धमौनं दुरात्मना ।

न शक्नोति ममाभ्यर्णमागन्तुं तममा पथि ॥

स्थितेन चक्रवर्तिने महारम्भपरिग्रहाः ।

पापद्वयोऽन्यदोषाश्च निरपेक्षेण सेविताः ॥

सर्वत्र मूर्छितो गृह्यो विभूतौ विषयेषु च ।

एतावन्तमहं काशं स्थितोऽत्यन्तसुखी किल ॥

एवं च वर्तमानेन मया ते भावशब्दवः ।

विस्मृत्य पूर्ववृत्तान्तं बन्धुबुद्ध्यावधारिताः ॥

ततस्तैर्लब्धप्रसरैर्मम मलिनतरौकता चित्तवृत्तिः नितरामभिभूतं
चारिचधर्मराजबलं धारितं निरुद्धमभ्यन्तरे तिरोहितं तत्त्वान्या-
दिकं सुतरामन्तरङ्गमन्तःपुरं । बहिर्भावितोऽहं प्रभुभावात् ।
प्रकाशितं कर्मपरिणामराज्यं । प्रबलौभूतः पापोदयः । वस्त्रातमु-
द्दामतया महामोहसैन्यं । संस्थापितानि निजनगरादीनि । प्रवृत्ता
बोद्धुं महापूरेण प्रमत्ततानदौ । विस्तीर्णीभूतं तद्विलसितं ।
प्रत्यग्रीकृतश्चित्तविषेपमण्डपः । समारिता दृष्ट्यावेदिका । संकृतं
विपर्यासविष्टरं । परिपोषिता महामोहेन निजाविद्यागात्रयष्टिः ।
सर्वथा पुनर्नवीभूता समस्ता सामग्री । ततः प्रवृत्तोऽमीषां
पर्यालोचः । अभिहितं विषयाभिलाषेण ।

भो भोः सर्वे महीपालाः संचिन्तयत मद्वचः ।

दृष्टदाक्षाः पुरा यूयं किं वा वः परिकथ्यते ॥

मन्दादरेण निर्वाणं तादृशं वीक्ष्य पूर्वकम् ।

मन्दादरो न युक्तो वः साध्यतं कर्तुमत्र भोः ॥

तथा यतध्वमधुना यूयं निष्कण्टकं हि वः ।

यथा संपद्यते राज्यमाकाशं सुप्रतिष्ठितम् ॥

ततः प्रतिभातं तत्तेषां मन्त्रिवचनं । अभिहितमेतैः । किं पुनरत्र क्रियत इति । मन्त्रिणोक्तं । इदमिदं च कुरुतेति । ततस्तदुपदेशेन प्रोत्साहितोऽहं याहितश्च स्वयमेव तैः क्षेत्रस्थितं कर्मपरिणामसत्कं वर्गणाविरचितं प्रभूतमकुशलनामकं द्रव्यजातं पाहयित्वा , च तैरेव स्थापितसौरतयाहं कर्मपरिणामराजस्य । ततस्तेनादिष्टं । यथा विडम्बनापुरःसरं पापिपञ्चरे नीलेमं दुःख-
मारेण मारयत । तदाकण्ठं दृष्ट्वासे दुरात्मानः । ततो विलिप्तोऽहं कर्ममन्त्रभस्मना चर्चितो राजसैर्गैरिकहस्तकैः खचितस्तामसैर्नृणमघौ-
पुण्ड्रकैर्विनाटितः प्रवल्लरागकलोलपरंपरानामिकया ललमानया कणवीरमुण्डमाश्रया विडम्बितो हृदये घूर्णमानया कुविकल्प-
मन्त्रतिरूपया शरावमालया भ्रियमाणेनोपरि पापातिरेकनामकेन णरत्पिटकखण्डेन बद्धाकुशलनामिका लोमस्वरूपा गलके आरोपितो महत्यमदाचाराभिधाने रामभे वेष्टितः क्षतान्तमन्त्रिभैर्दुष्टाश्रया-
दिभिः समन्ताद्राजपुरुषैर्निन्द्यमानो विवेकिलोकेन समुल्लसता कयायाभिधानडिम्भकलकलेन श्रूयमाणेन शब्दादिसन्भोगनामकेन विरमविषमशिष्टिमध्वनिना विजृम्भमाणेन बहिरङ्गलोकममुदय-
विश्रासरूपेण दुर्दान्तजनादृष्टहासेन निःसारितोऽहमेव वय्यभूमेरभि-
मुखं तैर्महामोक्षादिभिर्महाविदेहरूपहृदमार्गे निजदेशदर्शनलोप्ता-
श्याजेनेति । ततस्तेरानीतोऽहममुं प्रदेशं । श्रुतो युष्माभिर्मदीयवल-
कलकलः । गता मम समुखं तथा महामद्रा । इतयाहं तदा ।

निःशेषं पृष्ठतस्तथा स्त्रैर्न्यं राजनीजया ।

भंग्राप्तयेदमुषां राजवज्रभवेष्टितः ॥

ततो भगवतीवाक्यं सूर्यांशुनिकरेरितम् ।

सूर्यकान्तसमं दीप्तं जीववीर्यं वरासनम् ॥

ततस्तस्य प्रकाशेन तत्तमः प्रलयं गतम् ।

लग्नमायोधनं रम्यं चित्तवृत्तौ च सैन्ययोः ॥

ततो बलेन निर्भिद्य रिपुवर्गं विबन्धकम् ।

समागतौ च मे पार्श्वे तौ सद्बोधमहत्तमौ ॥

ततः प्रवृत्तौ मे विमर्शः । यदुत किमेषा भगवती जल्पतीति ।
ततश्चोद्गापोहमार्गेण गवेयं कुर्वतो मे समुत्पन्नं जातिस्मरणं ।
सुता गुणधारणावस्था । ततस्तदनुसारेण वर्धमानं शुभाध्यवसायस्य
मे समागतः सद्बोधवयस्यो विनिर्जित्यात्मप्रतिपक्षमवधिः । तद्वलेन
दृष्टा मयासंख्येया दीपसमुद्राः । विलोकितोऽसंख्येय एव भवप्रपञ्चः
प्रादुर्भूतं सिंहाचार्यकालाभ्यस्तं पूर्वपर्यन्तं सद्वातिशयैः समस्तश्रुतं
आकलितः परिस्फुट इव निर्मलसूरिनिवेदितः समस्तोऽप्यात्म-
संसारविस्तारः । तदारात् पुनरसंख्येतया दृष्टः साक्षादेव निजः
परिभ्रमणवृत्तान्तः । ततः पूर्वोक्तेन कारणेन विरच्येत्यं तत्स्वर-
रूपतया बहिरपि विडम्ब्यमानमात्मानं समागतो ऽहमिह समं
महाभद्रया । तदारात्प्रतीति एव ते मदीयव्यतिकरः । ततो भद्रे
सुलक्षिते मदनमञ्जरीयमिति प्रसर्पितस्नेहतन्तुना अत्यन्तमुग्धेय-
मदृष्टपरमार्थां वराकीति संजातकरुणातिरेकेण सर्वज्ञागमगोचर-
बलमानेन क्लिष्टकर्मविलयतो भवत्वस्यास्तपस्विन्याः प्रतिबोध इति
भगवतोऽस्य सदागमस्य पादप्रसादादखिलं मयेदमवधारितमिति

सदागमे वज्रमानमुत्पादयता संक्षेपेणाप्यनन्ततया घण्टासकयनीयो
भगवन्माहात्म्यादेव प्रहरत्रयेणैव निवेदितोऽयमगृहीतसङ्केते इत्युक्त-
पता मया कुट्टहलपरायै भवत्यै स्वयमपि संवेगोपात्तेन समस्तो-
ऽयात्मभवभ्रमणप्रपञ्चः । तदीदृशं भद्रे तदन्तरङ्गं चौघं यन्मयाधुना
विहितं इदृशी च तच्च विडम्बना । एवं चाहं स्वगतं परगतं च
वृत्तान्तजातं जानामीति ।

एतच्चाकर्ण्य विस्मिता सुललिता भाविता हृदये । पौण्डरी-
केणापि गृहीतो मनाग्मावार्थः । ततोऽभिहितमनेन । आर्यं किं
पुनरधुना ते चित्तवृत्तौ वर्तते । अनुसुन्दरेणोक्तं । आकर्ण्य ।

यावत्संवेगमापन्नः प्रारब्धो निजचेष्टितम् ।

निवेदयितुमित्यं भोः पुरतो भवतामहम् ॥

तावच्चारिषधर्मोऽसौ स्वसैन्यपरिवारितः ।

प्रस्ताव इति विज्ञाय चलितो मम सकुलम् ॥

तेन चागच्छता

आमन्दितं स्ववीर्येण पुरं सान्त्विकमानसम् ।

अत्यन्तशुभ्रतां नीतो विवेकवरपर्वतः ॥

शिखरं चाप्रमत्तत्वं कृतमुच्चैक्षरां वरम् ।

उदासितं च भूयोऽपि पुरं जैमं प्रतिष्ठितम् ॥

स च चित्तसमाधानो मण्डपोऽपि समारितः ।

सा च निःस्पृहतावेदिः पुनः सज्जा विनिर्मिता ॥

तच्चोल्लसत्प्रभाजालं जीववीर्यं वरासनम् ।

कृतं तेन स्वसैन्यं च सर्वथा परितोषितम् ॥

ततश्चागच्छतस्तस्य परिपूर्णतयाध्वनि ।
 सर्वप्राणेन तल्लयं महामोहमहाबलम् ॥
 दृष्टं प्रत्यक्षतः सर्वं तच्च युद्धं मयातुलम् ।
 ततः परिसरे रम्ये चित्तवृत्तेरनीकयोः ॥
 ततः सद्बोधयुक्तेन सम्यग्दर्शनसंयुता ।
 मयावष्टम्भितो जातः स राजा जयभाजनम् ॥
 ततो विघटिताग्नेषपरपक्षः खलीलया ।
 अवाप्तजयलक्ष्मीकः शत्रुराज्यं निपीड्य च ॥
 गृहीत्वान्तःपुरं सर्वं मामकीनं शिरन्तनम् ।
 राजा चारिचधर्मोऽसौ मत्समीपमुपागतः ॥
 ते च निर्नष्टसर्वस्वाः किञ्चिच्छेषस्त्रयीविताः ।
 दौनाः क्षीणा दृढं लीना महामोहादयः स्थिताः ॥
 चित्तवृत्ताविदं भद्रं वर्तते मम धाम्नतम् ।
 यच्छत्रवः प्रक्षीनास्ते प्रक्षुष्टा वरवान्धवाः ॥

अन्यच्च ।

प्रपद्य चिजगदन्तं लिङ्गं सर्वज्ञभाषितम् ।

अधुना पोषणीयौऽसौ बन्धुवर्गो मयान्तरः ॥

एवं च वेदता तेनानुसुन्दरेणोपसंहृतं तद्विस्तृतस्कररूपं
 आविर्भावितं स्वाभाविकं चक्रवर्तिस्वरूपं कृतसङ्केततया निवृत्ता
 तस्करविडम्बनासामग्री । समायाता मन्त्रिमहत्तमेषामन्ताः । निवे-
 दितस्तेभ्यो निजोऽभिप्रायः । प्राप्तकालतया प्रतिभातोऽमीषां ।
 ततः पुरन्दराय निजसुताय समर्पितान्यनुसुन्दरेण राज्यचिह्नानि ।

अयं भवतां राजेति ज्ञापिता राजसमूहाः । सविनयं प्रतिपन्नमेतैः ।
निर्वर्तितं भगवदभिषेकपूजादिकं निःशेषकरणीयं । निर्गतः
सपौरान्तःपुरः श्रीगर्भराजः । हतानेन सर्वेषामुचिता प्रतिपत्तिः ।
पुनर्मीलिता परिषत् । प्रवृत्तो महानन्दः ।

ततः क्षणेन तादृचं दृष्ट्वात्यहुतमुत्तमम् ।
मुग्धा सुललितात्यन्तं जाता चित्ते चमत्कृता ॥
संजातः पौण्डरीकोऽपि सतोषो विस्मितेक्षणः ।
दृष्ट्वा तत्तादृशं साक्षादनुसुन्दरचेष्टितम् ॥

अथ विशापमापूर्वमनुसुन्दरभूभुजा ।
असाक्षिते तदा सूरौ प्रमज्ज्यां दातुमुद्यते ॥
सोऽनुसुन्दरराजेन्द्रः कद्वणागतचेतनः ।
तां राजपुत्रीं भूयोऽपि प्रत्युवाच ससंभ्रमम् ॥
भद्रे सुललिते बोधस्तवाद्यापि न मानये ।
संजातो वर्तसे मुग्धे तेनैवं चकितेक्षणा ॥
दोलायमानचित्ता त्वमीयद्वावार्थकोविदा ।
संजाता साम्प्रतं किं तु वेत्सि नो तत्त्वनिर्णयम् ॥
त्वहोधार्यं मया ह्येवं गाढनिर्वेदकारकः ।
भवप्रपक्षो निःशेषः स्वकीयः परिकीर्तितः ॥
तदनेन श्रुतेनेत्यं किं ते नाद्यापि जायते ।
अनन्तदुःखविस्तारे निर्वेदो भवचारके ॥

किं च ।

यत्ते पुरोपमानेन स्वजीवस्य विडम्बनम् ।

मयासंव्यवहारेषु जीवेषु प्रतिपादितम् ॥
 तत्किं नो लक्षितं मुग्धे किं वा नो भावितं हृदि ।
 भवत्या येन निर्व्यसा संसारे क्लृप्ते रतिम् ॥
 एकेन्द्रियादिभेदेषु यच्च तिर्यक्षु तिष्ठता ।
 अनुभूतं मया दुःखं स्फुटं च तव कीर्तितम् ॥
 न बुद्धस्तस्य भावार्थः किं त्वयाद्यापि मानसे ।
 एवं निराकुला मुग्धे येनाद्यापि विजम्बसे ॥
 मोक्षसाधनयोग्येऽपि लब्धे मानुष्यके ऽवले ।
 हिंसाक्रोधातुरो यां च प्राप्तोऽहं दुःखमालिकाम् ॥
 सा किं विभाविता बाले सभावार्था हृदि त्वया ।
 किं वा कथानिकामात्रं भवत्या परिचिन्तितम् ॥
 तथा मानमृषावादस्तेयमायापरायणः ।
 लोभमैयुनदोषान्धो यदहं प्रविडम्बितः ॥
 तदप्याकर्ण्य ते मुग्धे यदि नो द्रावितं मनः ।
 कालदष्टं ततो मन्ये हन्त तदज्ञनिर्मितम् ॥

तथा ।

अनर्थसार्थहेतु तौ महामोक्षपरिग्रहौ ।
 मया निवेदितौ श्रुत्वा सर्वदोषसमाश्रयौ ॥
 यत्तदैव न बुद्धासि स्थिता त्वं विस्मितेक्षणा ।
 तेनागृहीतसङ्केता मया प्रोक्ता पुनः पुनः ॥

किं च ।

बाले जडे तथा मन्दे अधमे बालिनेऽपि च ।

यः प्रोक्तः स्पर्शनादीनामिन्द्रियाणां सुदारुणः ॥
विपाकः सोऽपि चेदत्र भवत्या नावधारितः ।
अवैदिका ततो मन्ये काष्ठभूतासि सुन्दरि ॥

तथा ।

युत्तममौषिणो वृत्तं यच्च वैचक्षणं वचः ।
था देशना बुधस्योच्चैर्यच्चोत्तमविचेष्टितम् ॥
यच्च कोविदविज्ञानमिन्द्रियाणां निवर्हणे ।
तदाकलय्य को नाम संसाराच्च विरज्यते ॥

अन्यच्च ।

अरिबन्धूपमं यत्ते मया मुग्धे निवेदितम् ।
चित्तवृत्तिस्थितं साक्षादन्तरङ्गबलद्वयम् ॥
तस्याप्याकर्ण्य वृत्तान्तं यदि न प्रतिबुध्यसे ।
तव योधे विधातये नास्त्युपायस्ततोऽपरः ॥

तथा ।

तदाकलय्य तादृशं वृत्तं कानकशेखरम् ।
तच्च तादृशमालोच्य सौजन्यं मारवाहनम् ॥
विमलं मलहीनस्य विमलस्य च चेष्टितम् ।
त्यागं हरिनरेन्द्रस्य संचिन्त्य हतविस्मयम् ॥
विवेकमकलङ्कस्य समाकर्ण्य च तादृशम् ।
गुनीनां भूरिरूपं च श्रुत्वा वैराग्यकारणम् ॥
तथापि यदि ते चित्तं बालिके न विरञ्चितम् ।
हन्त कांकडुकप्राया ततस्त्वं नाव मंग्रयः ॥

ततो ऽगृहीतसङ्केतेत्युच्यमाना मुहुर्मुहुः ।

मादृशान्येन वा मुग्धे ॥ रोपं गन्तुमर्हसि ॥

तथा ।

किं न स्मरसि तद्वाले यत्नं मदनमञ्जरी ।

सती सती ममानीता तथा पुण्योदयादिभिः ॥

तत्सुखं तादृशः स्नेहस्तो विलासा मनोहराः ।

तद्भाव्यं ते च वृत्तान्ता सर्वे किं विस्मृतं तव ॥

कन्दसाधुं समासाद्य प्रबुद्धा जिनशासने ।

समं कुलंधरेणोच्चैर्यत्तदा तत्र बुध्यसे ॥

यमाख्यभिर्मलाचार्यः केवलासोकभास्करः ।

भवप्रपञ्चं मेऽनन्तं समक्षं ते स्फुटाक्षरैः ॥

किं न बुद्धस्त्वया सोऽयं किं वा नैवावधारितः ।

येनैवं कीर्त्यमानेऽपि तत्र शून्येव तिष्ठसि ॥

विन्यासेनामुना बाले तव बोधविधिक्षया ।

मया संसारविस्तारः स एव प्रतिपादितः ॥

यथा मे पथिकस्तेव सर्वेऽमी वामकोपमाः ।

एकरूपस्य भूधांसः संपन्ना विविधा भवाः ॥

ततः संसारिजीवोऽहमेकरूपोऽपि भावतः ।

संसारे नाटकाकारे नानाकारैर्विनाटितः ॥

तदेनमपि चेच्छ्रुत्वा निर्वेदस्ते न जायते ।

संसारचारकात्तस्मात्ततः किं करवामहै ॥

किं च ।

नगराण्यन्तरङ्गाणि यानि ये तेषु सूचिताः ।

राजानस्तन्महादेवस्तार्था या दृश कन्यकाः ॥

श्रत्येकं तद्गुणा दिव्या विवाहः स च तादृशः ।

तत्राष्टौ मातरौ चासौ व्युत्पत्त्यर्थं निवेदिताः ॥

तुदिदं सर्वमाकर्ण्य न बुद्ध्वा यदि बालिके ।

हन्त पापाणभृतायास्तस्ते किं निवेद्यताम् ॥

तथा ।

किं न स्मरसि तन्मृगे यन्मयि स्नेहतम्परा ।

प्रमथ्या प्रतिपन्नासि निर्मलाचार्यसन्निधौ ॥

कृत्वा तपस्ततः स्वर्गे प्राप्तासि सुखमाश्रित्याम् ।

भवचक्रे पुनर्भूत्वा पुनरपि समागता ॥

किं च ।

संवेगार्थं यदाख्यातं सम्मगदर्शनदूषणीम् ।

आशातर्ता तथा कृत्वा जिनादीनां सुदुःखितः ॥

उपार्धमुद्रस्तावत् यथाहमटितो भवे ।

एतावन्तं पुनः कालं किं तथा तत्र वीक्षितम् ॥

तथा ।

चतुर्दशापि विज्ञाय पूर्वाणि यदहं गतः ।

भूयोऽप्यनन्तकायादौ मदगोचरदोषतः ॥

तदप्याकर्ण्य संजाता किं न चित्ते चमत्कृतिः ।

तावन्नेऽद्यापि येनेत्यं निःसंवेगेव लक्ष्यमे ॥

अवेहि सूक्ष्मबोधेन पूर्वं तन्नामकं वचः ।

विचारय निजे चित्ते सभावार्थं पुनः पुनः ॥

मा मुह्य सारं बुध्यस्व मा विलम्बस्व बालिके ।

येन संपद्यते सर्वः सफली मे परिश्रमः ॥

एवं च वदति तच्चानुसुन्दरराजे समागतमूर्खोऽसौ निपतितः
पौण्डरीकः । किमेतदिति संजाता ससंभ्रमा परिषत् । त्रमाकुली-
भूतः श्रीगर्भराजः । हा पुत्र किमिदं किमिदमिति वदन्ती
तरलिता कमलिनी । समाश्रितोऽसौ वायुदानेन । ततः
प्रोत्फुल्लोत्थमः स पितरं प्रत्याह । तातानेनानुसुन्दरराजेन वैक्रियं
तस्कररूपं धारयतात्यन्तविद्वद्भूमिवात्सभमणमाख्यातं तद्वागम-
नान्पूर्वमासीत् । ततो ममाबुध्यमानस्य संजातस्तदा विकल्पः
यथानया प्रज्ञाविशालया महाभद्रया भगवत्या साधं विचार्येदं
सभावार्थं भोक्त्ये । यावताधुनेमां सुललितामनुग्रिथ्यमाणामाकर्ण-
यतो मे संजातः कस्यिदनाख्येयः प्रमोदः । तद्वशेन संपन्नेयं
चैतन्यनिःसहता । ततः प्रादुर्भूतं मे जातिस्ररणं । भूतपूर्वोऽह-
मस्य कुलंधरो नाम वयस्यकः । श्रुतो मया तदा निर्मलसूरिणा
निवेशमानोऽस्य भवप्रपञ्चः । ततः स एवायमनेनेत्यमाख्यात इति
घुटितो मेऽधुना सन्देह इति । विरक्तं च मे भवचारकाच्चित्तं ।
ततोऽनुजानीत यूयं येनाहमनेनैव सह दीर्घां गृह्णामीति ।
तदाकर्ण्य प्रवृदिता कमलिनी । श्रीगर्भराजेनोक्तं । देवि मा
रोदीः । यतः ।

स्वप्नसूचित एवायं पौण्डरीको नरोत्तमः ।

जातस्ते भावुकोऽवश्यं शुद्धधर्मप्रसाधकः ॥

तन्नास्य धारणं युक्तमावयोः किं तु युज्यते ।

अनुमजनमेवास्य निर्मिथ्यस्तेहसूचकम् ॥

तथाहि ।

बास्येत्कुरुते धर्ममेव भोगसुखोचितः ।

ततः किं युज्यते स्यात्तुमावयोर्भवचारके ॥

ततः कमलिनी प्राह हर्षगद्गदया गिरा ।

चारु चारु महाराज प्रतिभातमिदं मम ॥

ततोऽनुज्ञाय तं पुत्रं यावत्तौ कृतनिययौ ।

प्रमज्ज्याग्रहणे जातौ स्वयं देवीनरेश्वरौ ॥

तावत्तैर्द्रावितात्यर्थमनुसुन्दरभाषितैः ।

ससंभ्रमा च तदौक्ष्य पौण्डरीकादिचेष्टितम् ॥

तामुद्दिश्य महाभद्रो प्रवृद्धाञ्जलिबन्धुरा ।

सा राजपुत्रौ संवेगात्सानुक्रोशमवोचत ॥

निवेदय महाभागे किं मया पापया कृतम् ।

पुरा दुस्वरितं येन जाताहमियमौदृशी ॥

विज्ञातसर्वभावार्थो धन्योऽयं राजदारकः ।

संजातः क्षणमात्रेण प्रसङ्गश्रवणादपि ॥

मह्यं पुनरयं साक्षान्नामेवोद्दिश्य सादरम् ।

एवं निवेदयत्युच्चैर्महाभागः सविस्तरम् ॥

तथापि मन्दभाग्याहं बोद्धुकामापि चेतसा ।

स्फुटं वचनभावार्थं न बुध्ये पशुसन्निभा ॥

ततो महाप्रभावतया सदागमवज्रमानस्य गुरुतया संवेगस्य
 सरलतया हृदयस्य कल्याणहेतुतया भगवत्सन्निधानस्य प्रत्यासन्नतया
 मोक्षस्य विघटितं भूरिकर्मजालं । पादपतिताया एव संजातं
 जातिस्मरणं । दृष्टः साक्षादिव मदनमञ्जर्यादिको वृत्तान्तः । ततः
 समुल्लसितः प्रमोदः । समुत्थाय च निपतितानुसुन्दरचरणयोः ।
 तेनोक्तं । सुललिते किमेतत् । सा प्राह । यद्भगवतः प्रसादाद्भग-
 वति तत्संपन्नमधुना मे । यतः संजातं जातिस्मरणं संपन्नस्वावक-
 वचननिर्णयः विरतं संसारचारकाचित्तं । तदनुगृहीताहं मन्द-
 भाग्या भगवता भवता च । अनुसुन्दरेणोक्तं । आर्यं स्वभक्तमनु-
 गृह्णात्येवायं भगवान् । नास्त्यत्र सन्देहः । तथाहि ।

अहं भगवतानेन नरकं प्रति गामुकः ।

भावचौर्येण बद्धोऽपि साक्षादेवं विमोचितः ॥

पापिष्ठा अपि ये सत्त्वाः समासाद्य सदागमम् ।

एनं भक्तिं प्रकुर्वन्ति सुच्यन्ते ते ॥ संग्रयः ॥

अन्यच्च ।

कृच्छ्रेण किल मुद्धाहं मन्दभाग्येति चिन्तया ।

न चावभावना कार्या त्वया भद्रे स्वगोचरे ॥

यतोऽहमपि तैः पूर्वमकलङ्कादिभिस्तथा ।

न बोधितो यदासीन्मे प्रबलं भूरिपातकम् ॥

स्वयोग्यतां पुनः प्राप्य विलीने पापकर्मणि ।

ततः कृच्छ्रतरेणाहं प्रबुद्धो जैन्ग्रासने ॥

यदा ह्यस्य विलीयेत पापं कालादिहेतुभिः ।

जीवस्तदा प्रबुध्येत गुरवः सहकारिणः ॥

सुललितयोक्तं । आर्यं सत्यमेवमिदं । विनष्टा मेऽधुना मनस्यव-
भावना । केवलं प्रतिपन्नं मया निजेजननीजनकयोर्यथानुज्ञातया
प्रव्रज्यानामापि न याद्यं । तत्कथं भविष्यति । अमुसुन्दरेणोक्तं ।
आर्यं मा भैषीः । समागतावेव ते जननीजनकौ । अचान्तरे
समुल्लसितो बहलो बलकलकलः । श्लोकवेलायां च प्रविष्टस्तत्रैव
मनोमन्दने, जिगभवने सपरिकरो मगधसेनराजः सह सुमङ्गलया ।
ततः प्रणिपत्य जिनेश्वरमभिवन्द्य स्मरिषाधुवर्गं च कृताभ्युत्थान-
प्रणामः सुललितया प्रणम्य चामुसुन्दरराजमुपविष्टस्तत्समीपे ।
सुमङ्गलापि विहितनिःशेषप्रतिपत्तिर्विधाय सुललितालिङ्गन-
माश्रय मूर्धदेश उपविष्टा तदन्तिके । आनन्दभराद् गद्गदवागाह ।

वत्से समुत्सुकत्वेन तव दर्शनलालसौ ।

आवां राज्यं परित्यज्य तत्समीपमुपागतौ ॥

जनकस्ते रतिं वत्से न प्राप्नोति त्वया विना ।

मन्दभाग्यस्तथा रोहादेय दन्दद्यते जनः ॥

कठोरहृदयत्वेन निर्दयत्वेन वा पुनः ।

तथा निरन्तरं वत्से दक्षा वातापि नावयोः ॥

सुललितयोक्तं ।

अम् किं बहूनोक्तेन मां प्रत्यक्षं यथाश्रितः ।

युवयोः स्नेहमद्भावो मूढं व्यक्तीभविव्यति ॥

यतः ।

अहं युष्मदनुज्ञाता प्रमथ्यां पारमेष्ठरोम् ।

अन्यच्च ।

एवामेष परिच्छेदः संजातो ज्ञानपूर्वकः ।

अथाणामपि धन्यानामनुसुन्दरवाक्यतः ॥

अहं पुनर्न जानेऽत्र किं करोम्यन्धकल्पिका ।

शून्या यामेयकाकारा स्पृष्टसद्बोधवर्जिता ॥

तदिदं मे महाभागे स्वयं बुद्ध्वा सदागमम् ।

पृष्ट्वा कथय निःश्रेयं कस्य पापस्य जृम्भितम् ॥

ततस्तां तादृशीं वीक्ष्य बाष्पश्रुतविशोचनाम् ।

राजपुत्रीं कृपावेशादप्रवीदनुसुन्दरः ॥

उक्तं च तेन । यथा मुग्धे सुललिते यदि तवास्ति खदुश्चरि-
तजिज्ञासा ततोऽहमेव तत्ते निवेदयामि अलं भगवत्याच प्रयोजने
प्रयासितया । सुललितयोक्तं । अनुग्रहो मे । निवेदयत्यर्थः ।
अनुसुन्दरेणोक्तं । अस्ति तावद्गुणधारणेन यता मया सार्धं मदन-
मञ्जरौ संजातवैराग्या प्रवृत्तितासि त्वं । अभ्यस्तः क्रियाकलापः ।
कृतानि भूरितपश्चरणानि । केवलं प्रवृत्ता- तदा ते- दुर्बुद्धिः ।
यदुत यदत्र कर्तव्यं तदेव क्रियतां किमनेन वञ्चना रोल्लेन ।
ततो न सुखायितस्ते स्वाध्यायकोलाहलः न रुचिता वाचना न
प्रतिभाता प्रच्छन्ना नाभिमता परावर्तना नानुष्ठिता त्वयानुप्रेक्षा
नानुशीलिता धर्मदेशना । किं तर्हि प्रतिभासिता ते प्रचला
अभीष्टा स्वाध्यायोद्देशेन मौनव्रतचारिता न च संजातस्तत्र
तीव्रोऽभिनिवेशः यतो न विहिता ज्ञानवतां प्रत्यनीकता न
कृतमान्तराधिकं न जनितस्तदुपघातः नाचरितस्तत्प्रद्वेषः नासे-

वितस्तन्निष्ठवः न संपादिता महाशातना किं तु तथा कुदुद्या
 तेन ज्ञानगैयिल्येन तथा च प्रमादपरतया कृता भवत्या क्षधौ-
 यमो श्रुताशातना । ततः समुपार्जितमिदमौदृशं कर्म यत्रभा-
 वादसंख्येयकालं भ्रान्तासि भवचक्रके जातासि चैवविधा त्वं
 जगद्बुद्धिरिति । किं च सुललिते पूर्वभवाभ्यासादेव प्रायः
 प्राणिनां भृयांसोऽनुवर्तन्ते भावाः । तथाहि । यथा तदा त्वं
 मदनमञ्जरी सती पुरुषदेविणी संजाता तथेहापि । अत एव
 सखौभिर्ब्रह्मचर्यनिरततथा ब्राह्मणी त्वमाकारिता । तत्किं मिलत्येष
 ते प्रत्ययः । सुललितयोक्तं । आर्यं किं चात्र भवदचने न मिलति ।
 केवलमहमत्र मन्दभाग्या । यैवमपि कथ्यमाने भास्करोदये कौशि-
 कवत्तमः पूरितैव तिष्ठामीति । वदन्ती स्थूलसुक्ताफलनिकरमिव
 मयनमलिलविन्दुवपे मोक्तुं प्रवृत्ता । ततोऽभिहिता सानुसुन्दर-
 राजेन । राजपुत्रि सुख विषादं । क्षीणप्रायं तेऽधुना तत्कर्म ।
 कुरुष्व मदागमे भगवति भक्तिं । गच्छेमं शरणं । एतदाराधनमूलं
 हि देहितां तत्त्वज्ञानं । अज्ञानतमोदलने भास्करभूतो भगवान् ।
 धन्यामि त्वं यास्या पादमूलं प्राप्ता । ततोऽमीभिर्वचनेः पवनैरिव
 संप्रचलिततौमसंवेगान्ना सा सुललिता मदागमोऽयमिति बुद्ध्या
 पतिता भगवत्समन्तभद्रसूरिचरणयोः । अभिहितं च ।

अज्ञानपद्ममग्राया जगद्धाय मदागमः ।

• तमेव मन्दभाग्याया ममोत्तारणवत्सलः ॥

शरणं त्वं महाभाग त्वं स्वामी त्वं च मे पिता ।

तदेव विमलो नाथं कियतां किङ्करो जनः ॥

अधुनैव गृहीष्यामि संसारोत्तारकारिणीम् ॥

ततो यदि युवां मेऽथ वारणं न करिष्यथः ।

प्रव्रज्यां च मया सार्धं निर्विकल्पं गृहीष्यथः ॥

ततो मम तयामीषां जनानामुपरि स्फुटम् ।

प्रतीतः स्नेहसङ्गावो यौष्माकीणो भविष्यति ॥

एतच्चाकर्ण्य मगधसेननरेन्द्रः समङ्गलां प्रत्याह । देवि दत्तो
वत्सयावयोर्मुखबन्धः विहितादित एव निरुत्तरता । सुदृष्टपर-
मार्थ्यमधुना वर्तते । कथमन्यथेदृशो वचनविन्यासः । ततो न
भवत्येवेयमयुक्तकारिणी । साधु चोक्तमनया । युक्तमेवावयोरनया
सह प्रव्रजनं । निर्मिथ्यस्नेहसारसूचकमिदं विशेषतः प्राप्तकालमा-
वयोः । समङ्गल्योक्तं । यदाज्ञापयति देवः । ततो हृष्टा सुसंस्मिता
पतिता महाप्रसाद इति वदन्तौ द्वयोरपि चरणयोः । कथितस्या-
नया संक्षेपतस्तयोरनुसन्दरादिवृत्तान्तः । संजातः समङ्गलामगध-
सेनयोस्तं श्रुत्वा तोषातिरेकः । प्रादुर्भूतो भावतोऽपि चरणपरिणामः ।
धातितः सूरिः प्रव्रज्यां । उपहृष्टितौ गुरुणा ।

ततः समुल्लसन्तोषहृदुत्सवसुन्दरम् ।

निपतद्देवसङ्गातमुद्धीतितदिगन्तरम् ॥

विस्तसत्तूर्यनिर्घोषसंज्ञभुवनोदरम् ।

अनन्तभूरिविस्तारपूजासत्कारबन्धुरम् ॥

दानमन्मानसद्धानविधानकरणोद्यतैः ।

भरिभयैः समापूर्णं सुनिवृन्दैश्च चारुभिः ॥

तदानुसन्दरादीनां सद्दीक्षाग्रहणक्षणे ।
 क्षणमात्रेण संजातं मनोनन्दनकाननम् ॥
 ततो मगधसेनेन श्रीगर्भेण च भूभुजा ।
 स्त्रीयं पुरंदरायैव राज्यं पाल्यतयार्पितम् ॥
 ततो निर्वर्त्य निःशेषकर्तव्यं सूरिभिस्तदा ।
 दीक्षितानि क्षणेनैव सर्वाणि विधिपूर्वकम् ॥
 अथ संवेगवृद्ध्यर्थममृतास्त्रादसृजिभा ।
 सद्गर्भदेशनाकारि गुरुभिः कलभाषया ॥
 तदन्ते ते जसन्तोषाः शेषलोकाः कथंचन ।
 यथायथं गताः स्थानं देवाश्च हृदि भाविताः ॥
 प्रहिताश्च महाभद्रासहिता गुरुभिस्तदा ।
 साध्यः सर्वा निजस्थानमुपदिश्य यथोचितम् ॥
 अथादित्योऽपि तद्वद्वा गुरोः श्रुत्वा च देशनाम् ।
 प्रक्षोऽहं नेति मखेव गतो द्वीपान्तरे तदा ॥
 कृतावश्यककर्तव्ये स्वाध्यायध्यानतत्परे ।
 ततः साधुगणे जाते प्रदोषे चातिसङ्घिते ॥
 अत्यन्तपरितुष्टात्मा कृतकृत्यतयात्मनः ।
 विविक्ते ध्यानमापन्नो राजर्षिरनुसुन्दरः ॥

ततो विशुध्यमानाभिर्लेश्याभिः संप्राप्तोपशमश्रेणी संपन्नः
 क्रमेणावापुशान्तमोहः । भगवदुपदेशाच्च विज्ञाय तस्मिन्नेव क्षणे
 तन्निर्याणकालं स्थिताः समाधिकारिणस्तदभ्यर्णं मुनयः । अचान्तरे
 समाप्तमायुष्कं । ततो विशुध्य देहपञ्जरं गतः सर्वार्थमिष्टिविमानं ।

संजातस्त्वयस्त्विंशत्सागरोपमो महर्द्धिर्देवः । प्रभाते विज्ञाय तमनु-
सुन्दरमुनियतिकरं मीलितस्तुर्विधोऽपि श्रीश्रमणसङ्घः । विधिना
परित्यक्तं मुनिभिस्तच्छरीरं । कृता नरामरैस्तत्पूजेति ।

अथ सद्गुरुं दायीति ममासाविति चिन्तया ।

पूर्वाभ्यस्तदृढस्तेष्वन्तुवद्भवश्रेण च ॥

अनुसुन्दरवृत्तान्ते संपन्ने त्वरया तथा ।

चित्ते सुललिता साध्वी किञ्चिच्छोकेन यीक्षिता ॥

ततः शोकापनोदायं तस्यास्ते वरसूरयः ।

सर्वेषामेव पुरतस्तेषामित्यं प्रभाषिता ॥

आर्यं न शोचनीयोऽसौ महात्मा नरसत्तमः ।

येनेकदिनमात्रेण साधितं सत्प्रयोजनम् ॥

यथा पापभरं कृत्वा प्रवृत्तो नरकं प्रति ।

यदि गच्छेत्तथैवात्र ततः शोच्यो भवोदधौ ॥

यः पुनः प्राप्य सद्गुरुं निर्धूय निजकल्पावम् ।

सर्वार्थसिद्धिं संप्राप्तो नामौ शोकस्य शोचरः ॥

शोचनीयः सतामिष्टो नरः संयमदुर्वलः ।

स हि सर्वत्र संसारे भ्रमेद्दुःखभरेरितः ॥

न शोचनीयः खिग्धेन मृतः संयमवान् नरः ।

स हि संसारचक्रेऽपि तिष्ठेदागन्दप्रूरितः ॥

स एव च बिभेत्युच्चैर्मरणे समुपस्थिते ।

येन नो चरितो धर्मः परलोकसुखावहः ॥

सद्गुरुं पश्यपापेयं यस्मादाय प्रतीक्षते ।

मरणं तस्य तत्प्राप्तौ न भीः किं तु महोत्सवः ॥
 ज्ञानदर्शनचारित्र्यतपोरूपायनाग्निनी ।
 आराधना चतुःस्कन्धा यस्य स्यात्तस्य किं मृतम् ॥
 आनन्दोत्पादकास्तेऽव भगवन्तो मुनीश्वराः ।
 ये चास्यित्वा पापौघं मृताः पण्डितमृत्युना ॥
 इत्यार्येऽनार्यकार्येभ्यो निवृत्तो योऽनुसुन्दरः ।
 मृतः स शोचनीयस्ते कथं सिद्धप्रयोजनः ॥

किं च ।

स्थितिरयान्ततस्थुत्वा पुष्करार्धस्य भारते ।
 अधोधायां स गान्धारराजसूतुर्भविष्यति ॥
 नाम्ना चामृतसारोऽसौ पद्मिनीचित्तमन्दनः ।
 भविष्यति लसद्भूतिर्देववदिवि छासितः ॥
 क्रमेण धौवनं प्राप्तः कलाकौशलकोविदः ।
 विपुलाग्रयनामानमाचार्यं प्राप्य सुन्दरम् ॥
 संभाष्य मितरौ युत्वा सद्दीक्षां पारमेश्वरीम् ।
 यद्दीक्ष्यति विशुद्धात्मा चरिष्यति चिरं तपः ॥
 ततो निर्धूय निःश्रेयं कर्मजासं समाधिना ।
 भवप्रपञ्चं निर्मुच्य यास्यत्येव शिवास्तये ॥

एवं च स्थिते ।

सर्वथां स प्रमोदस्य कारणं भव्यदेहिनाम् ।
 आर्यं न शोकसन्तापकारणं स नरोत्तमः ॥
 अचान्तरे प्रणम्याहं पौण्डरीकमहासुनिः ।

इदं निवेदितं नार्थैर्वृत्तं भावि महात्मनः ॥
 सुन्दरेतरलोकानां तेषामाकालभाविनाम् ।
 चित्तवृत्तौ पुनस्तस्य को वृत्तान्तो भविष्यति ॥

गुरुभिरुक्तं । आकर्ण्य ।

मृहीतभावदीचस्य त्यक्तसङ्गस्य तस्य भोः ।
 साधोरमृतसारस्य सतस्तत्र भवे पुनः ॥
 शान्तिर्दया च ते भार्ये मृदुतासत्यते च ते ।
 अजुताचोरते ये च ते ब्रह्मरतिमुक्ते ॥

तथा

विद्यानिरीहते यच्च स्थितं लीनतया पुरा ।
 मैत्र्यं चारिषधर्माद्यं सर्वमाविर्भविष्यति ॥
 तथान्यास्य धृतिश्रद्धामेधाविविदिषासुखाः ।
 मैत्रीप्रमुदितोपेक्षाविजग्निकरुणादयः ॥
 तस्यान्तरङ्गसङ्गार्याश्चित्तवृत्तौ महात्मनः ।
 सुखबन्धोद्दधिन्यो भविष्यन्ति यथा पुरा ॥
 ततस्तत्तादृशं राज्यमनन्ताद्वादसुन्दरम् ।
 पालयन्निखिलानुच्चै रिपूनुन्मूलयिष्यति ॥
 शरूढः चपकश्रेण्यां पुनरेष महाबलः ।
 चतुरो धातिसंज्ञास्तान् सर्वथा चूर्णयिष्यति ॥
 मंप्राप्य केवलालोकं कृत्वा जगदनुपपदम् ।
 विधाय च समुद्घातं सर्वयोगान्निरुध्य च ॥
 अथ पर्यन्तकालेऽमौ ग्रीलेर्ग्रीं प्राप्य सत्क्रियाम् ।

निःशेषं रिपुसङ्घातं सर्वथा दक्षयिष्यति ॥
 ततो विहितकृत्योऽसौ संपूर्णो निजवान्भवैः ।
 संप्राप्तो निर्दुर्तौ पुण्यां भोक्ष्यते राज्यधत्फलम् ॥
 अनन्तानन्दसंज्ञानवीर्यदग्गनपूरितः ।
 निर्नष्टसकलाबाधः सर्वकालं भविष्यति ॥
 इतश्च तेन सा त्यक्ता सुभार्या भवितव्यता ।
 महामोहवले क्षीणे तदा शोकं करिष्यति ॥

कथं ।

दुर्बुद्ध्या घत जातैवमहं भग्नमनोरथा ।
 महामोहादिभैर्ये या संजाता पक्षपातिनी ॥
 समक्षमपि जानत्या न विज्ञातमिदं मया ।
 प्रसिद्धं निखिले लोके यदाक्षैरपि गीयते ॥

किं तत् ।

भ्रुवाणि यः परित्यज्य अभ्रुवाणि निषेवते ।
 भ्रुवाणि तस्य नश्यन्ति अभ्रुवं नष्टमेव च ॥
 यदा ममापि को दोषो रूढेयमपि वर्तिनी ।
 सुहृत्त्वेव जनो ह्येष समस्तः स्त्रप्रयोजने ॥
 एवं गिर्यित्य-सा शेषजनकार्यपरायणा ।
 हित्वावभावनां लक्ष्णीं संस्थिता भवितव्यता ॥
 तदिदं ते समासेन पौण्डरीकमुने मया ।
 आनुसन्दरमाख्यातमन्तरङ्गं विचेष्टितम् ॥
 एतच्चाकर्ण्य ते तुष्टाः पौण्डरीकादिभाधवः ।

चित्ते सुललिता जाता सर्वथा शोकवर्जिता ॥

ततः सा चिन्तयामास गाढं संविग्रमानसा ।

पूर्वाबोधमनुसृत्य यथाहं गुरुकर्मिका ॥

तदिदं मामकं नूनं जीवरत्नं न शुद्ध्यति ।

संवेगानिलसारेण विना तीव्रतपोशिना ॥

एवं विचिन्त्य सा धन्या महरूणामनुज्ञया ।

कष्टैस्तपोभिरात्मानं निस्तताप कृतोद्यमा ॥

कथं ।

चतुर्थषष्ठदशमद्वादशादिविचित्रया ।

रराज रागनिर्मुक्ता रत्नावल्या विराजिता ॥

विचित्र्यासुवर्णेन निर्मितास्यासुर्जिता ।

शरीरे संस्थिता रम्या शुशुभे कनकावली ॥

चतुर्थादितपःकर्मसन्मौक्तिकविशुद्धया ।

रहसे सा महाभागा मुक्तावल्या विभूषिता ॥

लघुभिद्य महद्भिद्य सिंहविक्रीडितैस्तया ।

क्रीडानिवृत्तबुद्ध्यापि क्रीडितं सिंहलीलया ॥

तस्या भद्रा महाभद्रे सर्वतोभद्रया सह ।

भद्रोत्तरा च प्रतिमा चकार तनुभूषणम् ॥

आचाष्टवर्धमानेन वर्धमाना प्रतिक्षणम् ।

क्रियमाणेन सा जज्ञे ज्ञानेन गतकल्मषा ॥

चान्द्रायणं चरन्त्या च निजं कुलनभस्तलम् ।

तथैवोद्योतितं मन्ये चन्द्रलेखासमानया ॥

आसेथ यवमध्यानि वज्रमध्यानि चानघा ।

साक्षं सुललिता जाता निःस्पृहा भवचारके ॥

तदेवमादिभिर्धन्या तपोभिर्निजकल्पमम् ।

सा तदा लम्बसदीर्या चालयन्ती व्यवस्थिता ॥

इतश्च पौण्डरीकोऽपि ज्ञानाभ्यासपरायणः ।

कालक्रमेण संपन्नो गीतायो विजितेन्द्रियः ॥

ततोऽसावागमार्थस्य सर्वसारं सुनिर्मलम् ।

जिज्ञासुर्विनयेनेत्यं गुह्यं पप्रच्छ भावतः ॥

भदन्त द्वादशाङ्गस्य विस्तोर्णस्योद्धरेव ।

भगवद्भाषितस्यास्य किं सारमिति कथ्यताम् ॥

समन्तभद्रगुरुभिस्ततः प्रोक्तमिदं वचः ।

आर्य सारोऽत्र विज्ञेयो ध्यानयोगः सुनिर्मलः ॥

यतः ।

मूलोत्तरगुणाः सर्वे सर्वा चैवं बहिष्क्रिया ।

मुनीनां आवकाणां च ध्यानयोगार्थमौरिता ॥

तथाहि ।

मनःप्रसादसाध्योऽत्र मुक्तये ज्ञानचिद्धये ।

अहिंसादिविशुद्धेन सोऽनुष्ठानेन साध्यते ॥

अतः सर्वमनुष्ठानं चेतःशुद्ध्यर्थमिष्यते ।

विशुद्धं च यदेकाग्रं चित्तं तद्व्यानमुत्तमम् ॥

तस्मात्सर्वस्य सारोऽस्य द्वादशाङ्गस्य सुन्दर ।

ध्यानयोगः परं शुद्धः स हि साध्यो मुमुक्षुणा ॥

शेषानुष्ठानमप्येवं यत्तदङ्गतया स्थितम् ।
 मूलोत्तरगुणाद्यं तत्सर्वं सारमुदाहृतम् ॥
 अथाकर्ण्य गुरोर्वाक्यं पौण्डरीकमक्षामुनिः ।
 पुनः प्रोवाच शान्तात्मा ललाटे हृतकुङ्कुमलः ॥
 भदन्त बालकालेऽपि समासीदति कौतुकम् ।
 मोक्षमार्गे ततः पृष्ट्वा मया भूरिकुतीर्थिकाः ॥
 यथा भो भो महाभागाः किं तत्तत्त्वं परं मतम् ।
 निःश्रेयसकरं सारं रहस्यं परमाद्यरम् ॥
 ततो यथायथं सर्वमेतमाश्रित्य तैर्मम ।
 निवेदितं परं तत्त्वं तीर्थिकैस्तच्च कीदृशम् ॥
 एके प्राङ्मार्गं सर्वं हिंसादि कियतामिति ।
 केवलं बुद्धिलेपोऽत्र रक्षणीयो मुमुक्षुणा ॥

यतः ।

यस्य बुद्धिर्न लिप्येत कृत्वा सर्वमिदं जगत् ।
 आकाशमिव पद्मेन नासौ पापेन क्षिप्यते ॥
 अन्ये प्राङ्मार्गं सर्वं पापं कृत्वा हि मानवाः ।
 मुच्यन्ते क्षणमात्रेण ये स्मरन्ति महेश्वरम् ॥

यतः ।

हित्वा भित्त्वा च भूतानि कृत्वा पापशतानि च ।
 स्मरेदेकं विरूपाक्षं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 अन्यैस्तु पापशुद्ध्यर्थं विष्णुध्यानमुदाहृतम् ।
 तद्विशेषमलक्षालि यतः प्रोक्तमिदं वचः ॥

अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थं गतोऽपि वा ।
 यः स्मरेत्युण्डरीकाचं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥
 अन्ये पापाशनं मन्त्रं प्राहुः पापनिवर्हणम् ।
 अन्ये वायुजयं प्राज्ञाः प्राहुर्मोक्षस्य साधनम् ॥

यथा ।

ध्यानेनोद्धर्तते यत्तत्पौण्डरीकं यदि स्थितम् ।
 विधाटितदलं रम्यं मनोलिसुखदं परम् ॥
 तद्द्वारेण निलीयेत मनोलिः परमे पदे ।
 तस्य यो लक्ष्यते नादस्तत्त्वमपरे जगुः ॥
 तथान्ये पूरकं प्राहुः कुम्भकं रेचकं तथा ।
 तस्यैव पुण्डरीकस्य पवने प्रविधाटिकम् ॥
 अन्ये प्राहुः पुनर्विन्दुं कुन्देन्दुस्फटिकप्रभम् ।
 तिष्ठंशूर्ध्वमधस्यैव सर्पन्तं ज्ञानकारणम् ॥
 अन्ये परां शिखां प्राहुर्ध्वाधी लेपितां किञ्च ।
 परमाक्षरमत्रा सा सैवामृतकलोत्थते ॥
 नामार्धे भूस्ततामधे त्रिन्दुं देवमथापरे ।
 तद्वारदारविमलं ध्येयमाहुस्तत्स्थिरम् ॥
 आग्नेयमण्डले स स्थानीलिते रक्तवर्णकः ।
 माहेन्द्रे पीतकः कृष्णो वायव्ये वाङ्मे मितः ॥

तथ ।

पीतः सुन्दरचित्तेन रक्तभागेषु चिन्तते ।
 कृष्णोऽभिचारिके कार्ये पुष्टिदो धवलो मृतः ॥

अन्येऽथाऽऽर्यथा साध्यो नाडीमार्गो मुमुक्षुणा ।

दृढापिङ्गलयोर्ज्ञेयं नाड्योः सञ्चारकर्म च ॥

नाडीचक्रस्य विज्ञेयः प्रचारो दक्षिणेतरे ।

तद्वारेण च मन्त्रं बहिष्कालबलादिकम् ॥

यद्भासनं विधायोच्चैर्घण्टानादायतं कलम् ।

ॐकारोच्चारणं प्राञ्जरपरे शान्तिदायकम् ॥

तथान्ये प्राञ्जर्या ।

आ नाभेः सरसं प्राणं विभक्तनुसमं शनैः ।

मूर्धान्तक्षालुरन्ध्रेण निर्गच्छन्तं विचिन्तयेत् ॥

आदित्यमण्डलस्य वा वचोराजीवसंस्थितम् ।

आद्यं पुमांसमपरे तथा ध्येयतथा विदुः ॥

चक्षुषोऽपि संस्थितं नित्यं पुमांसं परमं तथा ।

लसदंशुशताकीर्णं ध्येयमाङ्गमनौषिणः ॥

आकाशमाचमपरे विश्वमन्ये चराचरम् ।

आत्मस्थं चित्तमित्याञ्जरपरे ब्रह्म प्राप्यतम् ॥

एवं च स्थिते ।

यथा नाथैर्ममाख्यातो दादशाङ्गस्य सारकः ।

ध्यानयोगस्तथा तीर्थैः स एव प्रतिपादितः ॥

तत्किं सर्वेऽपि ते तीर्थ्या भवेयुर्नोचसाधकाः ।

ध्यानयोगबलेनैव सारो यद्येष वर्तते ॥

किं चेदं ध्येयनानात्मपरापरयोगिनाम् ।

एकच मोक्षे संसाध्ये बलवान्मम संग्रहः ॥

तदेनमधुना नाथा कूटं सन्देहपादपम् ।

स्ववाक्यदन्तिर्सर्वीर्यादुन्मूलयितुमर्हथ ॥

सूरिणोक्तं ।

आर्थं सामान्यगीतार्थस्त्वमेवं तेन भाषसे ।

द्विग्रेषतो न विज्ञातमैदम्पर्यं जिनागमे ॥

एते हि तौख्याः सर्वेऽपि कूटवैद्यसमानकाः ।

जिनसद्वैद्यशास्त्रस्य पञ्चव्याहिणो मताः ॥

तथा चात्र कथानकं ।

एतस्मिन्नगरे भूरिरोगप्रसक्तसमस्तलोके विद्यते कश्चिदेक एव
महावैद्यः । स चोत्पन्नदिग्गजानः स्रष्टा समस्तसंहितानां नाशको
निःश्रेष्ठरोगाणामुपकारनिरतो लोकानां । तथापि ते लोका
अधन्यतया न प्रतिपद्यन्ते तस्य वचनं केचित्तु धन्यतमाः प्रतिपद्यन्ते ।
स चानवरतं विधत्ते स्रग्भिर्येभ्यो व्याख्यानं । तच्चोपश्रुत्या प्रसङ्गा-
गतैरवधारितं स्वबुद्ध्या किञ्चिदप्यन्वधूर्तैः । ततस्तो तत्तवमाचतुष्टाः
स्रपूजार्थं वैशकमाचरितुमारब्धाः । तेषां तु लोकानामधन्यतमैव
ते नितरां प्रतिभासन्ते । ततस्तैः पण्डितमन्यतया विरचिता
निजनिजसंहिताः । यचितानि कैश्चित्तान्युपश्रुत्यावधारितानि
सद्वैद्यवचनान्युत्तराङ्गिः कानिचित्तासां मध्ये वचनानि । अन्यैः
पुनरेकान्तविपरीतसद्वैद्यवचनानामतिपाण्डित्याभिमानेन संहिता
विरचिताः । विविधरूपयस्य ते रोगिणो नागरकाः । ततस्तोयामपि
कूटवैद्यानां मध्ये कश्चिदेव केषांचिच्चित्ते प्रतिभाति नापरः । ततः
प्रसिद्धिं गताः सर्वेषां सम्मन्त्रिन्यो वैद्यशाखाः व्याख्याताः सर्वैर्विने-

येभ्यो निजनिजसंहिता वाचालतया । प्रसिद्धास्तेऽपि महावैद्यतया ।
अवधीरित इव भूरिलोकेरसौ मौलमहावैद्यः ।

एवं च स्थिते ।

ये ते मौलमहावैद्यसत्क्रियां विधिपूर्वकम् ।

सुर्वन्ति रोगिणस्तावन्ते भवन्त्येव नीरुजः ॥

किं च ।

तत्र जीवति सदैवे रोगैर्मुक्ता यथा जनाः ।

तस्यां सुवैद्यशालायां भूयांसो विहितक्रियाः ॥

तथा मृतेऽपि सा शाला सविनेया समंहिता ।

संजाता सर्वलोकानां रोगच्छेदविधायिनी ॥

ये पुनः कूटवैद्यानां रोगिणो गोचरं गताः ।

तेषां ते रोगजालेन मितरां परिपौडिताः ॥

किं ॥

यथा जीवन्तु तच्छाला लोकानामपकारिकाः ।

मृतेष्वपि तथा जाताः सविनेयाः समंहिताः ॥

यस्तु तास्यपि दृश्येत वैद्यशालासु कश्चन ।

विशेषो रोगिणां हन्त रोगतानवलक्षणः ॥

सर्वरोगविमोक्षो वा कथंचिद्वैद्ययोगतः ।

तासु स्थितानां शालासु यदि जायेत देहिनाम् ॥

सोऽपि तेषां गुणो नूनं सर्वव्याधिनिवर्धिणाम् ।

यानि सदैवशास्त्रस्य गृहीतानि पदानि तैः ॥

तथाहि ।

चैस्तानि न गृहीतानि सर्वथा दुष्टबुद्धिभिः ।

एकान्तेनैव ते जाता व्याधिरद्वैर्विधायकाः ॥

किं वदन्ता ।

सा महावैद्यशालैका ज्ञेया रोगनिवर्हणी ।

वत्सहितानुसारेण शेषा अपि कदाचन ॥

यतः ।

व्रातः पित्तं कफश्चेति सर्वरोगविधायकम् ।

दोषत्रयं विजानीते सुवैद्यस्तस्य भेषजम् ॥

कूटवेद्या न जानन्ति स्त्रयं तच्च विरोधतः ।

तेभ्यो योऽपि विग्रहः स्याद्बुद्ध्यानां रोगिणां कश्चित् ॥

सोऽर्थं घृणाक्षरन्यायः स्याद्दोषत्रयहानितः ।

तस्मात्स एव सदैद्यस्तत्र रोगचिकित्सकः ॥

तदिदं ते समासेन मया वैद्यकषाजकम् ।

पौण्डरीक समाख्यातं सन्देहदहनं परम् ॥

*भवोऽत्र नगरं ज्ञेयः सर्वरोगप्रपीडितः ।

एकस्तत्र महावैद्यः सर्वज्ञः परमेश्वरः ॥

संजातः केवलज्ञानः शिष्टभिद्भान्तसंहितः ।

सर्वलोकोपकारी च कर्मरोगनिवर्हणः ॥

तथापि गुरुकर्माणः संसारोदरचारिणः ।

भृयांसो न प्रपद्यन्ते जीवाम्बो परमेश्वरम् ॥

ये भया लघुकर्माणो जीवा धन्यतमाः परम् ।

त एव तं प्रपद्यन्ते सदैद्यं परमेश्वरम् ॥

सदेवमनुजायां च स सभायां यदातुलम् ।
 शिष्येभ्यो देशयत्युच्चैर्मोक्षमार्गे जगद्गुरुः ॥
 तदा देवा मनुष्याश्च केचित्तां कलुषाग्रयाः ।
 प्रसङ्गेनागतास्तत्र शृण्वन्ति जिनदेशनाम् ॥
 अनेकनयगम्भीरां तां श्रुत्वा मन्दबुद्धयः ।
 अन्यथा कल्पयन्त्येते मिथ्यात्वाभातचेतसः ॥
 ततस्ते जिनसदैद्यादुपश्रुत्य बहिर्गताः ॥
 स्वशास्त्राणि प्रकुर्वन्ति कूटवैद्यसमानकाः ॥

तत्र ।

ये तावदास्तिकाः केचित्तीर्थ्याः सांख्यादयो मताः ।
 जिनवाक्यानुसारेण तैर्धन्येषु कियन्त्यपि ॥
 कृतानि चारुवाक्यानि शेषमभ्युहितं स्वयम् ।
 स्वपाण्डित्याभिमानेन कूटवैद्यैरिवाखिलम् ॥
 ततः सर्वज्ञसदाक्यभूषितानि महीतले ।
 तच्छास्त्राण्यपि राजन्ते प्रसिद्धिं प्रगतानि च ॥
 ये पुनर्नास्तिकाः पापा बृहस्पतिसुतादयः ।
 सर्वं तैर्जिनशास्त्रस्य विपरीतं विकल्पितम् ॥
 तेऽपि वाचास्ततामारास्तथाविधजने गताः ।
 प्रसिद्धिं तत्करस्येह प्रागल्भ्यं हि महत्तरम् ॥

तथा ।

नानारुचिबालोकानां प्रतिभान्ति यथाश्रयम् ।
 केषांचिदेव ते तीर्थ्याः केचिदेव न चापरे ॥

अन्यच्च ।

कणभवाचपादाद्या ये तीर्थाः शास्त्रकारिणः ।
तैस्तानि निजशास्त्राणि ग्रिथ्येभ्यः कथितानि भोः ॥
प्रवर्तितानि तीर्थानि श्रिष्टानुष्ठानमालिका ।
तुदिदं वैद्यशास्त्रानामुत्थानमभिधीयते ॥

एवं च स्थिते ।

ये सर्वज्ञमहावैद्यशास्त्राणां कर्मरोगिणः ।
चिकित्सां कुर्वते धन्यास्ते भवन्त्येव नीरुजः ॥
आस्तिकेषु च तीर्थेषु कर्मरोगस्य तानवम् ।
तद्व्यथते तथा सर्वं भोक्षो वा श्रूयते कश्चित् ॥
सोऽपि सर्वज्ञवाक्यानां तेषामेव गुणो ननु ।
यानि तैर्निजशास्त्रेषु कथितानि कथंचन ॥
यदा जातिस्मरादीनां तेषां सर्वज्ञभाषितम् ।
अदि स्थितं भवत्येव कर्मरोगनिवर्धनम् ॥
अथा दोषत्रयं वैद्यः शरीरं तु चिकित्सति ।
रागद्वेषमहामोहास्तथा सर्वज्ञ एव हि ॥
तस्मात्सास्थ्येव सर्वज्ञवैद्यशास्त्रवद्भिः स्थिता ।
चिकित्सा कर्मरोगाणां नूनमेतेन हेतुना ॥

तथाहि ।

एकान्तं विपरीता ये जैनशास्त्रस्य नास्तिकाः ।
एकान्तेनैव ते पापा दीर्घमंसारकारकाः ॥
तथापि किष्टजन्तूनां गृह्णानामर्थकामयोः ।

सदेवमनुजायां च स सभायां यदातुलम् ।
 शिष्येभ्यो देशयत्युच्चैर्मोचमार्गे जगद्गुरुः ॥
 तदा देवा मनुष्याश्च केचित्तां कलुषाग्रयाः ।
 प्रसङ्गेनागतास्तत्र शृण्वन्ति जिनदेशनाम् ॥
 अनेकनयगम्भीरां तां श्रुत्वा मन्दबुद्धयः ।
 अन्यथा कल्पयन्त्येते मिथ्यात्वाभातचेतसः ॥
 ततस्ते जिनसदैद्यादुपश्रुत्य सद्विगताः ॥
 स्वशास्त्राणि प्रकुर्वन्ति कूटवैद्यसमानकाः ॥

तत्र ।

ये तावदास्तिकाः केचित्तीर्थ्याः सांख्यादयो मताः ।
 जिनवाक्यानुसारेण तैर्ग्रन्थेषु कियन्त्यपि ॥
 कृतानि चारुवाक्यानि श्रेयमभ्युहितं स्वयम् ।
 स्वपाण्डित्याभिमानेन कूटवैद्यैरिवाखिलम् ॥
 ततः सर्वज्ञसदाक्यभूषितानि महीतले ।
 तच्छास्त्राण्यपि राजन्ते प्रसिद्धिं प्रगतानि च ॥
 ये पुनर्नास्तिकाः पापा दृढस्मृतिमुतादयः ।
 सर्वं तैर्जिनशास्त्रस्य विपरीतं विकल्पितम् ॥
 तेऽपि वाचाञ्छतासारास्तथाविधजने गताः ।
 प्रसिद्धिं तत्स्वरस्येह प्रागल्भ्यं हि महत्तरम् ॥

तथा ।

नानारुचिर्लालोकानां प्रतिभान्ति यथाशयम् ।
 केषांचिदेव ते तीर्थ्याः केचिदेवं न चापरे ॥

अन्यच्च ।

कणभचाक्षपादाद्या ये तीर्थाः शास्त्रकारिणः ।
तैस्तानि निजशास्त्राणि ग्रिथेभ्यः कथितानि भोः ॥
प्रवर्तितानि तीर्थानि ग्रिथानुष्ठानमालिका ।
तदिदं वैद्यशालानामुत्थानमभिधीयते ॥

एवं च स्थिते ।

ये सर्वज्ञमहावैद्यशालायां कर्मरोगिणः ।
चिकित्सां कुर्वते धन्यास्ते भवन्त्येव नीरुजः ॥
आस्तिकेषु च तीर्थेषु कर्मरोगस्य तानवम् ।
तद्वृश्यते तथा सर्वं मोक्षो वा श्रूयते कश्चित् ॥
सोऽपि सर्वज्ञवाक्यानां तेषामेव गुणो ननु ।
यानि तैर्निजशास्त्रेषु कथितानि कथंचन ॥
यदा जातिस्मरादीनां तेषां सर्वज्ञभाषितम् ।
इदि स्थितं भवत्येव कर्मरोगनिवर्हणम् ॥
अथ दोषत्रयं वैद्यः शरीरं तु चिकित्सति ।
रागद्वेषमहामोहास्तथा सर्वज्ञ एव हि ॥
तस्माच्चास्त्येव सर्वज्ञवैद्यशास्त्रवद्भिः स्थिता ।
चिकित्सा कर्मरोगाणां नूनमेतेन हेतुना ॥

तथाहि ।

एकान्तं विपरीता ये जैनशास्त्रस्य नास्तिकाः ।
एकान्तेनैव ते पापा दीर्घममारकारकाः ॥
तथापि क्रिष्टजन्तूनां गृह्णानामर्यकामयोः ।

सदेवमनुजायां च स सभायां यदातुलम् ।
 शिष्येभ्यो देशयत्युच्चैर्मोक्षमार्गं जगद्गुरुः ॥
 तदा देवा मनुष्याश्च केचित्तां कलुषाग्रयाः ।
 प्रसङ्गेनागतास्तत्र शृण्वन्ति जिनदेशनाम् ॥
 अनेकनयगम्भीरां तां श्रुत्वा मन्दबुद्धयः ।
 अन्यथा कल्पयन्त्येते मिथ्यात्वाभातचेतसः ॥
 ततस्ते जिनसद्देश्यादुपश्रुत्य बहिर्गताः ॥
 स्वशास्त्राणि प्रकुर्वन्ति कूटवैद्यसमानकाः ॥

तत्र ।

ये तावदास्तिकाः केचित्तीर्थ्याः सांख्यादयो मताः ।
 जिनवाक्यानुसारेण तैर्ग्रन्थेषु कियन्त्यपि ॥
 ह्यतामि चारुवाक्यानि श्रेष्ठमभ्युहितं स्वयम् ।
 स्वपाण्डित्याभिमानेन कूटवैद्यैरिवाखिलम् ॥
 ततः सर्वज्ञसद्वाक्यभूषितानि महीतले ।
 तच्छास्त्राण्यपि राजन्ते प्रसिद्धिं प्रगतानि च ॥
 ये पुनर्नास्तिकाः पापा बृहत्सतिसुतादयः ।
 सर्वं तैर्जिनशास्त्रस्य विपरीतं विकल्पितम् ॥
 तेऽपि वाचास्ततासारास्तथाविधजने गताः ।
 प्रसिद्धिं तत्स्वरस्येह प्रागल्भ्यं हि महत्तरम् ॥

तथा ।

नानारुचिलास्त्रोक्तानां प्रतिभान्ति यथाश्रयम् ।
 केपांचिदेव ते तीर्थ्याः केचिदेवं न चापरे ॥

अन्यच्च ।

कणभवाचपादाद्या ये तीर्थ्याः शास्त्रकारिणः ।
तैस्तानि निजशास्त्राणि श्रियेभ्यः कथितानि भोः ॥
प्रवर्तितानि तीर्थानि श्रिष्टानुष्ठानमालिका ।
तुदिदं वैद्यशास्त्रानामुत्थानमभिधीयते ॥

एवं च स्थिते ।

ये सर्वज्ञमहावैद्यशास्त्रायां कर्मरोगिणः ।
चिकित्सां कुर्वते धन्यास्ते भवन्त्येव नीरुजः ॥
आस्तिकेषु च तीर्थेषु कर्मरोगस्य तानवम् ।
तदुच्यते तथा सर्वं मोक्षो वा श्रूयते कश्चित् ॥
सोऽपि सर्वज्ञवाक्यानां तेषामेव गुणो ननु ।
यानि तैर्निजशास्त्रेषु कथितानि कथंचन ॥
यदा जातिस्मरादीनां तेषां सर्वज्ञभाषितम् ।
इदि स्थितं भवत्येव कर्मरोगनिवर्धणम् ॥
अथा दोषवद्यं वैद्यः शरीरं तु चिकित्सति ।
रागद्वेषमहामोहास्तथा सर्वज्ञ एव हि ॥
तस्मात्शास्त्रेव सर्वज्ञवैद्यशास्त्रवद्भिः स्थिता ।
चिकित्सा कर्मरोगाणां नूनमेतेन हेतुना ॥

तथाहि ।

एकान्तं विपरीता ये जैनशास्त्रस्य नास्तिकाः ।
एकान्तेनैव ते पापा दीर्घसंसारकारकाः ॥
तथापि क्षिप्तजन्तूनां गृह्णानामर्थकामयोः ।

त एव प्रतिभान्युच्चैर्नास्तिकाः साम्प्रतेक्षिणाम् ॥
 तदेवमार्यं त्रिषाणि तीर्थानि जिनभाषितात्
 विनिर्गतानि तेनेदं व्यापकं जिनदर्शनम् ॥

• एवं च स्थिते ।

यद्वागदेयमोक्षानां प्रतिपन्नतथा स्थितम् ।
 सत्यं भूतदया ब्रह्म श्रौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥
 श्रौदार्यं सुन्दरं वीर्यमाकिञ्चन्यमलोभता ।
 शुद्धभक्तिस्तपो ज्ञानं ध्यानमन्यच्च तादृशम् ॥
 आस्तिकेष्वपि तीर्थेषु तत्सङ्ख्येण सुन्दरम् ।
 किं तु नो राजते तेषु यथा चाचितभूषणम् ॥
 तद्धि स्वकल्पितैः त्रैपैः सर्वज्ञवचनातिगैः ।
 यागहोमादिभिः सार्धं मीलितं न विराजते ॥
 समलोपाधिः शुद्धानां गुणानां प्रतिपादकम् ।
 तदेवं सर्वतीर्थेषु स्थितं सर्वज्ञदर्शनम् ॥
 तच्च सङ्गाविकं जैनं तीर्थं सर्वगुणात्मकम् ।
 सर्वत्र संस्थितं ज्ञेयं न लिङ्गं धर्मकारणम् ॥
 अतो मदुक्तमार्गेण यथा ते तीर्थिकास्तथा ।
 ध्यानयोगबलेनैव किं सुमोक्षस्य साधकाः ॥

तत्र ।

शुद्धानुष्ठानविकलं ध्यानं यदुष्टमीलिनः ।
 ध्यायन्ति तद्वचोमात्रं नास्याकारि विवेकिनाम् ॥
 यतोऽत्र तण्डुलस्येव जीवस्य तुषंसन्निभे ।

शुद्धे मले सदाधारधानाच्छोध्यस्तथेतरः ॥
 यः पुनर्मलिनारम्भो बद्धिर्धानपरो भवेत् ।
 नासौ ध्यानाद्भवेच्छुद्धः सदुपस्तुष्टुलो यथा ॥
 सर्वोपाधिविशुद्धेन ततो जीवेन साध्यते ।
 ध्यानयोगः परं श्रेष्ठो यः स्वात्मोचस्य साधकः ॥
 यद्य स्यात्सादृशो जीवो निर्मलात्मा कथंचन ।
 स तौर्यिकोऽपि भावेन वर्तते निमग्नसने ॥
 तस्मात्त्रैनेन्द्रमेवैकं प्रासनं भवनाग्रनम् ।
 तौर्यिका अपि तच्चक्ष्या भवत्येव भवच्छिदः ॥

किं वज्रना ।

वातपित्तकफानां भो निःशेषगदकारिणाम् ॥
 ग्रमादारोग्यजननं यथा लोके सुभेषजम् ॥
 तत्कूटभिषजापीड्य प्रयुक्तं परमार्थतः ।
 कचिदुणाक्षरन्यायाद्यथा सदैवसम्मतम् ॥
 तथा सर्वमतुष्टानं यद्भवेन्नाशकारणम् ।
 सरागद्विषमोक्षार्तां चित्ताखिलमलात्मनाम् ॥
 तत्लोके सर्वतौर्येषु साक्षात्त्रैनेऽपि वा मते ।
 यथा तथा कृतं हन्त श्रेयं सर्वज्ञतन्मतम् ॥
 यत्पुनश्चित्तमास्त्रिन्यकारकं भोक्षवारकम् ।
 यतिश्रोतकरूपेण कुर्युः कर्म प्रवादिनः ॥
 तत्रैनेन्द्रमताद् बाढं बद्धिर्भूतं न संग्रहः ।
 किं पुमलोकतीर्षाणां कर्तव्यं वज्रदोषसम् ॥

तदिदं भावसत्तीर्थमवतीर्थं तरन्ति भोः ।
 संसारसागरं जीवाः पर्याप्तं वेपचिन्तया ॥
 यच्च ते ध्येयनानात्मन्य सन्देहकारणम् ।
 समाकर्णयं तच्चापि परमार्थो निवेद्यते ॥
 पापं हि दुष्टकल्लोलैः पुण्यं गृह्णाति सुन्दरैः ।
 चैतैरात्मा तयोभाभ्यामौदासीन्येन मुच्यते ॥
 स्वभाव एव जीवस्य यत्तथापरिणामभाग् ।
 बध्यते पुण्यपापाभ्यां माध्यस्थ्ये तु विमुच्यते ॥
 ते च हिंसाद्यनुष्ठानाद् भ्रमकालुष्यकारकात् ।
 जायन्ते चित्तकल्लोला यथापथ्याद्गदास्तनौ ॥
 तथाहिंसाद्यनुष्ठानात् स्त्रीर्यनैर्मल्यकारकात् ।
 जायन्ते शुभकल्लोलाः पथ्यादिव सुखाशिकाः ॥
 चित्तजालोपसंहारि यत्पुनर्ध्यानमौदृशम् ।
 औदासीन्यं मतं तद्धि निर्जरामात्रकारणम् ॥
 तद्वन्न तन्निरोद्धव्यं चित्तजालं मुमुक्षुणा ।
 तच्च नानाविधोपायै रागदेषादिमूढनैः ॥
 ततो यस्तीर्थिकैः प्रोक्तो यः प्रोक्तो जिनशासने ।
 भावतीर्थं स्थितः सोऽयं मध्येभावो न दुष्यति ॥

यतः ।

बहिर्विशुद्धकर्तव्याः साधयन्ति मुमुक्षवः ।

मोक्षं नानाविधैर्धैर्यैर्माध्यस्थ्यं तत्र कारणम्
किं तु ।

परमात्मादयो धेया यथा संवेगकारिणः ।

जीवस्य चेतसोऽत्यर्थं न हि बिन्दादयस्तथा ॥

आलम्बनविशेषेण चेतसः सुन्दरेतरम् ।

स्वरूपं जायते सिद्धं स्वसंवेदनतो ह्यदः ॥

किं तु ।

नामारुचिताप्सजीवानां कस्यचित्स्थित्कथंचन ।

चेतःशुद्धिरतस्त्रिधा मौनीन्द्रौ मार्गदेगना ॥

ततो विशुद्धचित्तानां शुद्धमाध्यस्थ्यागालिनाम् ।

केषांचित्तेऽपि बिन्दाद्याः सुर्विशुद्धेर्विधायकाः ॥

इतरथा ।

तत्त्वं विज्ञाय ये-मूढाः प्रवर्तन्तेऽर्थकामयोः ।

तद्वलेनैव निश्चिन्ता योगिनोऽत्र वयं किल ॥

तेषां ज्ञानसुलूकानां यादृक् स्वयोर्दयेऽमले ।

कोटरान्तःप्रविष्टानां तादृग् श्रेयं महात्मभिः ॥

ते ह्यज्ञाचतमोलिप्ताः सदृष्टिप्रसरं विना ।

कौशिका इव लीयन्ते नितरां भवकोटरे ॥

योगे ज्ञानांशुदौघाङ्गे परिस्फुरति भास्करे ।

यद्ये हि कुतस्तिष्ठेदर्थकामसृष्टातमः ॥

तस्मान्निर्मलचित्तानां वैराग्याभ्यासलाभिनाम् ।

चित्रमालम्बनं प्राप्य माध्यस्थ्यं च प्रवर्तते ॥

अतोऽमी ये पुरा प्रोक्ता ध्येयभेदाः कुतोर्यिकैः ।

नियन्दविन्दुभृतास्तै सुर्जनमतवारिधेः ॥

तत्कूटवैद्यशालावदन्यदर्शनमालिका ।
 स्वरूपेण सदा ज्ञेया कर्मरोगविवर्धनी ॥
 तच्चक्षानां पुनर्यः स्यात्कर्मरोगक्षयः क्वचित् ।
 विशेषो वा स विज्ञेयः सर्वज्ञवचनाद्गुणः ॥
 इयं सदैद्यशालावदाकाशं तन्मतात्मिका ।
 कर्मरोगहरी ज्ञेया दादशाङ्गी सुसंहिता ॥
 यद्दोषच्छेदनं लोके किञ्चित्स्यात्सुन्दरं वचः ।
 तद्गुणाकररूपायां सर्वमस्यां प्रतिष्ठितम् ॥
 यत्पुनर्बुद्धिलेपेन विना हिंसादिसुन्दरम् ।
 समस्तपापनाशश्च श्रुतिभाषेण देवयोः ॥
 प्रोक्तमित्यादिकं पूर्वं तीर्थैस्तत्त्वमहिम्नैः ॥
 निर्धुक्तिकं वचोमात्रं तत्तु हास्यं विवेकिनाम् ॥
 ततश्चेदं गुरोर्वाक्यमाकर्ण्य पुनरब्रवीत् ।
 भौण्डरीकमुनिस्तत्त्वविसष्टकरणेक्षया ॥
 यथा नाय वयं ब्रूमो व्यापकं जिनदर्शनम् ।
 तथा तीर्थ्यां यदि स्वीयं ब्रूयस्तत्र किमुत्तरम् ॥
 तथाहि निजबुद्ध्या ते सर्वे सर्वज्ञवादिनः ।
 परतीर्थतिरस्काराः स्वीयदर्शनगर्विताः ॥
 देवे धर्मे निजे तत्त्वे मोक्षे चाविष्टबुद्धयः ।
 तेऽन्यदर्शनमस्तीति स्वप्नान्तेऽपि न जानते ॥

एवं च स्थिते ।

यथा ते दर्पितास्तीर्थ्यां दर्शनेन यथायथम् ।

तथा माय वयं स्वेन को विशेषः परस्परम् ॥

ततो विनिर्णयं नाथाः सुन्दरं कर्तुमर्हथ ।

मच्चित्तं जायते येन सुमेरुशिखरोपमम् ॥

ततो विमलमद्भुतदौधितिच्युरिताधरः ।

तच्चिर्णयविधानाय गुरुरित्यमभाषत ॥

एतच्चिधेदितं व्यापि मया तत्सुविनिश्चितम् ।

यत्सम्यग्दृष्टिभिर्दृश्यं भाविकं जैनदर्शनम् ॥

तत्रोपपद्ये जीवानां स्वयमेव मलोद्भवाः ।

एता हि विनिवर्तन्ते मोहिन्यो भेदबुद्ध्यः ॥

एकः प्रभासते देवः सर्वज्ञः सर्वदर्शनः ।

वीतरागो गतद्वेषो महात्मोऽदिसूदनः ॥

सकलो भुवनभर्तासौ सगरीरो निगद्यते ।

निष्कलो मोक्षमापन्नः स एव भुवनप्रभुः ॥

इदं स्वरूपं निश्चित्य यैः स देवोऽवधारितः ।

तेषां नामाविधाः शब्दा भेदबुद्धिं न कुर्वते ॥

तथाहि ।

स बुद्धः प्रोच्यतां लोके ब्रह्मा विष्णुर्महेश्वरः ।

जिनेश्वरोऽपि वा हन्त नार्थभेदस्तथापि च ॥

य एवं तं परिज्ञाय भजेत्तस्यैव स प्रभुः ।

ममास्ति तव नास्तीति सर्वो मत्सरविभ्रमः ॥

यस्यैव भावतोऽभीष्टस्तथासौ कुरुते शिवम् ।

न शृङ्गकेण पाणीयं चण्डालस्यापि वार्यते ॥

निःशेषक्लेशनिर्मुक्तः स समः सर्वदेहिनाम् ।
 विज्ञातः कुरुते मोक्षं तातीया कस्य जाह्नवी ॥
 संसारिणां हि नानात्ममात्मनां कर्मनिर्मितम् ।
 कर्मप्रपञ्चनिर्मुक्तः परमात्मा न भिद्यते ॥
 स देवः परमात्माख्यः शुद्धबोधप्रभावकः ।
 अशरीरोऽप्यनन्तेन वीर्येण भवमोक्षकः ॥
 विज्ञातो धर्मंदाभागैः प्रतिपक्षस्य भावतः ।
 तेषां निर्णीतरूपाणां विवादः कुत्र कारणे ॥

केवला ।

ये कल्पयन्ति तं मूढा रागद्वेषमत्ताविश्राम् ।
 ते ज्ञाततत्त्वरूपैस्तेर्वार्यन्ते करुणापरैः ॥
 तदेवं तात्त्विकस्तावद्देवस्तुभ्यं निवेदितः ।
 यः प्रमाणप्रसिद्धत्वादेकः सर्वप्रवादिनाम् ॥
 धर्मोऽप्येको जगत्पञ्च विज्ञेयः पारमार्थिकः ।
 कल्याणमालिकाहेतुः शुद्धः शुद्धगुणात्मकः ॥
 समामार्दवसच्चैचतपःसंयममुक्तयः ।
 सत्यमश्रद्धार्जवत्यागा एते धर्मगुणा दश ॥
 दशलक्षणकं धर्ममेवं विज्ञाय पण्डिताः ।
 स्वर्गापवर्गदातारं विवदन्ते न केनचित् ॥
 यस्त्वस्य वैपरीत्येन कल्प्यते मूढमानवैः ।
 धर्मत्वं वारयन्तीमे करुणाक्रान्तबुद्धयः ॥
 तदेव धर्मः सर्वत्र यः प्रमाणप्रतिष्ठितः ।

एकः स वर्णितस्तुभ्यं पौण्डरीकमुने मया ॥
तथाच मोक्षमार्गो यः संगीतस्तत्त्वसंज्ञकः ।
सोऽप्येक एव विज्ञातः पण्डितैः परमार्थतः ॥

तथाहि ।

मृतं कैश्चित्तदाख्यातं लेखाशुद्धिस्तथापरैः ।
शक्तिस्तथात्मनो वीर्यं यस्तुभ्यं योगिभिः परम् ॥
तदिदं शब्दभेदेन भिद्यते नार्थतो भुवम् ।
तथास्याचरणेऽप्यत्र ध्वनयो भेदिनः परम् ॥

यतः ।

अदृष्टकर्मसंस्कारा पुण्यापुण्ये शुभाशुभे ।
धर्माधर्मौ तथा पाशाः पर्यायास्तस्य कीर्तिताः ॥
एतच्च सत्त्ववीर्यादिशब्दवाच्यं यदिष्यते ।
इदं स्वहानिदृष्टिभ्यां कारणं भवमोक्षयोः ॥
क्षीयमाने भवन्त्यस्मिन् भवे सर्वा विपत्तयः ।
वर्धमाने मुनः सर्वाः संभवन्ति विभूतयः ॥
इदमेव चतुष्कोटिविशुद्धमपरे विदुः ।
ऐश्वर्यज्ञानवैराग्यधर्मरूपास्तु कोटयः ॥
रजस्तमोभ्यां तत्त्वत्वमावृतं न प्रकाशते ।
विपरीतास्तु जायन्ते तस्यैश्वर्यादयो गुणाः ॥

नच ।

रजोवशाद्वैराग्यमनैश्वर्यं तमोवशात् ।
तमस्यैव माहात्म्यादज्ञानाधर्मसम्भवः ॥

यत्रैकं तच्च नियमाद्वितीयमपि विद्यते ।
 रजस्तमोभ्यामेवं हि भवितव्यं सदा सह ॥
 सर्वथा मलिनं सत्त्वं हेतुः संसारदुःखयोः ।
 तदेव विमलं वीर्यं कारणं सुखमोचयोः ॥
 तस्माभार्यमिमे सर्वे तपोध्यानव्रतादयः ।
 विचित्रा हेतवो लोके तत्तत्त्वं पारमेश्वरम् ॥
 ज्ञानं तद्गोचरं चास्याच्छृङ्खलं च तदाश्रयम् ।
 क्रिया च वर्धनी तस्य मोचमार्गः स कीर्तितः ॥
 एतच्च तत्त्वं यैः सत्त्वैर्विज्ञातं शुद्धबुद्धिभिः ।
 मेरुनिष्कम्यचित्तानां तेषां भ्रान्तिः कुतस्तिका ॥
 केवलं वारयन्तीमे मूढलोकं कृपापराः ।
 तत्त्वमार्गात्परिभ्रष्टं चान्तमर्दवितर्दकम् ॥
 तदिदं ते समासेन तत्त्वं साङ्गाविकं मया ।
 आख्यातं यदिनिश्चित्य घटन्ते चारुयोगिनः ॥
 इदं चाविचलं लोके यथैकं मानतः स्थितम् ।
 तथा मोक्षोऽप्यनेनैकसाध्यः प्रज्ञादसुन्दरः ॥
 आत्मनोऽलम्बयद्बोधदर्शनामन्दवीर्यिणः ।
 अमूर्तस्याचिरूपस्य स्वरूपस्थितिलक्षिणः ॥
 संसिद्धिर्निवृत्तिः श्रान्तिः शिवमद्यमव्ययम् ।
 अमृतं ब्रह्म निर्वाणं ध्वनयस्तस्य वाचकाः ॥
 समस्तमतिकर्तव्यं छेद्याशुद्ध्यर्थमौरितम् ।
 छेद्याशुद्दिस्तु मोक्षाय स चैवंविधस्तथः ॥

तद्वृद्धितारतम्येन यद्देवमनुजादिषु ।

अनुषङ्गात्सुखं तत्तु हेयपक्षे प्रतिष्ठितम् ॥

तदेवंविधसद्देवधर्मतत्त्वनिवेदकम् ।

यच्छास्त्रमीदृशस्यैव मोक्षस्य प्रतिपादकम् ॥

दुष्टेष्टाव्याहतं सर्वं प्रमाणेन प्रतिष्ठितम् ।

तदेकमिह सर्वत्र व्यापकं परिकीर्तितम् ॥

अमुं च तस्य भावार्थं परिज्ञाय विग्रेयतः ।

तत्परैर्विविधैः शब्दैर्यथेष्टमभिधीयते ॥

वैष्णवं वा चन्दुचेत ब्राह्मणं वा निगद्यताम् ।

माहेश्वरं वा गीयेत बौद्धं वाण्यभिधीयताम् ॥

जेनेन्द्रं वा निवेद्येत ज्ञातार्थैरिह मानवैः ।

अविनष्टे हि भावार्थं शब्दभेदो न दुष्यति ॥

अर्थेन हि प्रसीदन्ति शब्दभाषेण नो बुधाः ।

संतुल्येद्देव इत्युक्तो मूल एव निरर्थकम् ॥

एवं च स्थिते ।

एवंविधाद्यं चेत्तेऽपि वदेयुस्तीर्थिकाः स्वकम् ।

दर्शनं व्याप्तकत्वेन न विवादोऽस्ति तैः सह ॥

आह्लादितानां मोक्षेन पौण्डरीकमहासुने ।

यद्गतिं दर्शनानीति मोक्षोऽयं संप्रवर्तते ॥

तस्यापाये पुनः पुंसां सद्बुद्धेर्गोचरं गते ।

अथ सद्दर्शने नूतं भेदबुद्धिर्निवर्तते ॥

आत्मा साधारणो ह्येव सर्वेषामपि वादिनाम् ।

समलो न विजानीते मोक्षमार्गं यथास्थितम् ॥

मलचये पुनस्तस्य मोक्षमार्गो यथास्थितः ।

यच्च तच्च स्थितस्यापि हठादेष प्रकाशते ॥

ततश्चेदं विनिश्चित्य दर्शनं पारमार्थिकम् ।

स सुचेदाग्रहं स्वीयं तथा चोक्तं मनीषिभिः ॥

रिक्तस्य जन्तोर्जातस्य गुणदोषानपश्यतः ।

विलम्बा बत केनामी सिद्धान्तविषमग्रहाः ॥

अहं चारुचारुस्त्वं मदीयं चारु दर्शनम् ।

न लदीयमिति स्पष्टं मत्सरस्य विजृम्भितम् ॥

किं वज्रना ।

यावन्तो देहिनो लोके यथावस्थितदृष्टयः ।

ते सर्वेऽप्यत्र वर्तन्ते तात्त्विके शुद्धदर्शने ॥

निर्णयममकारास्ते विवादं नैव कुर्वते ।

अथ कुर्युस्ततोभ्यो दातव्यैकवाक्यता ॥

ये लघ्वीणमललेन विपरौतविलोकिताः ।

स्वतीर्थं थापकलेन भंगिरन्ते समत्सराः ॥

तेषां जात्यन्धकल्पानामपकर्षणमुत्तरम् ।

अथवा तत्त्वमार्गं ते बोधनीयाः प्रयत्नतः ॥

न मोहदलनादन्यो ह्युपकारो महत्तमः ॥

अतो यदुक्तं भवता । यदुत

स्वतीर्थं थापि चेत्तीर्थं ब्रूयुस्तत्र किमुत्तरम् ।

तदिदं ते मयाख्यातं प्रतिघातविवर्जितम् ॥

- यावद्वृष्टिविवादाङ्गनिःशेषनयसागरे ।
 कुट्टुष्टिसरितः सर्वाः पतन्तीर्द्रक्ष्यसि स्फुटम् ॥
 तावत्ते सर्वसन्देहा यास्यन्ति प्रलयं तदा ।
 ज्ञास्यसि त्वं यथा नास्ति सर्वज्ञवचनात्परम् ॥
 ततो निर्गष्टसन्देहः प्रपद्य गुह्यभाषितम् ।
 संजातः पौण्डरीकोऽसौ विशेषागमतत्परः ॥
 कालक्रमेण संपन्नो द्वादशाङ्गस्य पारगः ।
 समन्तभद्रसूरौणामसौ पादप्रसादतः ॥
 अनन्तगमपथायः सातिशेषः सविस्तरः ।
 सर्वज्ञागमसङ्गावः सर्वोऽस्य मनसि स्थितः ॥
 ततोऽनुयोगोऽनुज्ञातः सगच्छस्तस्य सूरिभिः ।
 दत्तमाचार्यकं स्त्रीयं हृतमानृष्यमात्मनः ॥
 आचार्यस्थापनायां च तस्यामरनरैर्मुदा ।
 हृता विधानतो देवसठ्पूजा दिनाष्टकम् ॥
 त्तः समन्तभद्राख्या हित्वा स्वं देहपञ्चरम् ।
 ते सूरयः शिवं प्राप्ता हृतास्तथा महाधियः ॥
 अथावाप्तावधिज्ञानो मनःपथायसंयुतः ।
 जातः स पौण्डरीकाक्ष्यः सूरिः ग्रामनदीपकः ॥
 स भव्यपौण्डरीकाणां सूर्यवद्देवनांशुभिः ।
 विजहार हरचिद्रां महामोहतमोमयीम् ॥
 अपरापरदेशेषु सचिरं मुनिपर्यया ।
 विद्वत्प्रियवर्गं च निष्पाद्य गुणभूषितम् ॥

दानशीलतपोभावधर्मयामचतुष्टयम् ।
 पालयित्वा दिनाकारं प्रकाशजिनशासनम् ॥
 विज्ञायायुष्कपर्यन्तं पौण्डरीकदिवाकरः ।
 ततः संलेखनाव्याजं सन्धारारणं चकार सः ॥
 स्वस्थाने स्थापितस्तेन सूरिः स्वभ्यस्तसत्क्रियः ।
 साधुर्धनेश्वरो नाम निःशेषागमपारगः ॥
 ततस्तं विहितामुञ्चं पुरस्त्रात्य धनेश्वरम् ।
 आचार्यं निजगच्छं च सोऽनुग्रहिं ददाविमाम् ॥
 धन्यस्त्वं येन विज्ञातः संसारगिरिदारकः ।
 वज्रवहुर्भिदद्यायं महाभाग जिनागमः ॥
 इदं चारोपितं यत्ते पदं सत्सम्पदां पदम् ।
 अत्युत्तममिदं लोके महासत्त्वनिषेवितम् ॥
 धन्येभ्यो दीयते तात धन्या एवास्य पारगाः ।
 गत्वास्य पारं ते धन्याः पारं गच्छन्ति संसृतेः ॥
 भीतं संसारकान्तारात्ममर्षस्य विमोचने ।
 साधुदृष्टमिदं सर्वं भवदः शरणागतम् ॥
 संप्राप्य गुणसम्बोद्धं निर्मलं पारमेश्वरम् ।
 चाणं संसारभीतानां धन्याः कुर्वन्ति देहिनाम् ॥
 तदेते भावरोगातांस्त्वं च भावभिषम्बरः ।
 अतस्त्वयामी मञ्जीवा मोचनीयाः प्रयत्नतः ॥
 गुरुस्य मोचयत्येतानप्रमत्तो हितोद्यतः ।
 यद्वक्ष्यो दृढं मोचे निःस्पृहो भवचारके ॥

कल्पोऽयमिति कृत्वा त्वमीदृशोऽयं प्रचोदितः ।
 निजप्रख्यानुरूपं हि चेष्टितव्यं सदा त्वया ॥
 अनुशिष्टं विधायेत्यं सूरेस्तस्य कृतानतेः ।
 सूरयः पौण्डरीकाख्याः प्राङ्गः शिष्यगणं ततः ॥
 युष्माभिरपि नैवैष सुखबोहित्यसन्निभः ।
 संसारसागरोत्तारौ विमोक्तव्यः कदाचन ॥
 मृत्तिकूलं न कर्तव्यमनुकूलतरैः सदा ।
 भाव्यमस्य गृहत्यागो येन वः सफलो भवेत् ॥
 अन्यथा जन्तुवन्धूनामाज्ञालोपः कृतो भवेत् ।
 ततो विडम्बना शेषा भवेद्वच परच च ॥
 ततः कुलवधून्पायात्कार्यं निर्भर्त्सितैरपि ।
 यावज्जीवं न मोक्षव्यं पादमूलममुष्य भोः ॥
 ते ज्ञानभाजनं धन्यास्तो स्वदर्शननिर्मलाः ।
 ते निम्प्रकम्पचारित्रा ये सदा गुरुसेविनः ॥
 एवं वदन्तु वीरेषु तेषु महर्म्मसूरिषु ।
 तथेति तदस्यः सर्वे प्रपद्य प्रणतिं गताः ॥
 ततो विहितकर्तव्यः परित्यज्य गणं क्रमात् ।
 स मूरिः पौण्डरीकाख्यो गतः मद्भिरिकन्दरम् ॥
 अस्त्रिषमाविशेण वपुषा धीरमानसः ।
 परीपहतितिचार्यं स्थितः शुद्धशिलातले ॥
 तत्र च ।
 कृतपञ्चनमस्कारो भावमारं मुहुर्मुहुः ।

॥ दत्तालोचनः सम्यक् सिद्धानाधाय चेतसि ॥

प्रणिधानं महाभागः कारणं धर्मशुक्तयोः ।

ध्यानयोस्त्रीव्रसंवेगस्यकारेत्यं विशुद्धधीः ॥

ज्ञानदर्शनचारित्र्यवीर्याराधनतत्परः ।

एक एवान्तरात्मा मे व्युत्सृष्टमधुनापरम् ॥

रागद्वेषमहामोहकषायमलधूनकः ।

विशुद्धः साम्प्रतं वर्ते स्वातकोऽहं समाहितः ॥

क्षाम्यन्तु सर्वसत्त्वा मे क्षान्तिर्मे सर्वजन्तुषु ।

निर्वैरः साम्प्रतं शान्तः क्षेपज्ञो मम वर्तते ॥

यदन्तर्यामिनः किञ्चिद्विभूतं पुरा मया ।

गृहीतं स्त्रीयमुद्धा तद्भुत्सृष्टमधुनाखिलम् ॥

तीर्थेश्वरा महात्मानः सिद्धा निर्धूतकल्मषाः ।

सद्धर्मः साधवश्चेति भवन्तु मम मङ्गलम् ॥

एतानेवोत्तमत्वेन गृह्णामि भुवनेऽप्यहम् ।

एतानेव प्रपद्येऽहं शरणं भवभौतिकः ॥

निवृत्तसर्वकामोऽहं मनोजालनिरोधकः ।

बन्धुः भगवन्भूतानां सूनुवत्सर्वयोपिताम् ॥

स्थितः सामायिके शुद्धे सर्वयोगनिरोधिनि ।

व्युत्सृष्टचेष्टं मां सिद्धाः पश्यन्तु परमेश्वराः ॥

पञ्च दुश्चरितं किञ्चिद्विद्वान्यत्र च मे भवेत् ।

मंजातं जातसंवेगस्तस्मिन्दामि पुनः पुनः ॥

सर्वोपाधिविशुद्धोऽहं भगवन्मधुना गतिः ।

साक्षात्केवलिनस्तत्त्वं भगवन्तो विजानते ॥

सर्वथा ।

भवप्रपञ्चविरतो भोचैकगतचेतसा ।

समर्पितो मयात्मैष जिनानां जन्मनाशिनाम् ॥

तत्र एव महात्मानः सद्भावार्पितचेतसः ।

स्वश्रवणशेषकर्मांशच्छेदं कुर्वन्तु मेऽधुना ॥

इत्येवं प्रणिधानेन च महात्मा शिलातले ।

द्युत्सृष्टकायो निःशङ्कः पादपोषणमे स्थितः ॥

परौषद्भक्ष्यं सर्वं विनिर्जित्य स्वतेजसा ।

तिर्थगदेवमनुव्याणामुपसर्गांश्च भैरवान् ॥

प्रनष्टभूरिकर्मांशो धर्मध्यानमनुत्तमम् ।

अतिलब्धं ततः शुक्तं पूरयामास भक्तमम् ॥

अशेषकर्मजालं च वीर्यज्ज्वलनदीपितम् ।

विधाय लपकश्रेष्ठामारुढः क्रमशो दहन् ॥

ततो भस्मीकृते वीर्याद्वातिकर्मचतुष्टये ।

संप्राप्तः केवलालोकं सोढुमन्तज्ञानगोचरम् ॥

ततः प्रादुरभूत्तत्र देवसङ्घस्यतुर्विधः ।

आकष्टः सद्गुणैस्तस्य पूजार्थं हि महात्मानः ॥

ततो दुन्दुभयो दिव्या दध्नुर्मुधुरस्त्रनाः ।

जगुः किञ्चरसङ्घाता ननृतुर्देवयोषितः ॥

अवनित्ये रजः सर्वं वष्टपे गन्धवारि च ।

प्रकीर्यते स्म देवौघैः पुष्पवृष्टिर्मनोहरा ॥

भ्रमद्भ्रमरविस्तारतारझङ्कारबन्धुरः ।

स प्रदेशः क्षणाज्जातो दिव्यगन्धैर्विसर्पिभिः ॥

गोशीर्षचन्दनालिप्तं दिव्यसङ्घूपवासितम् ॥

चक्रुर्देहं मुनीन्द्रस्य देवाः सङ्गक्तिनिर्भराः ॥

तथा लसत्किरीटाक्षो तुष्टुषुस्य मुनीश्वरम् ।

दधुः पादरजस्तस्य शिरसा पापशुद्धये ॥

एवं प्रमोदसन्दर्भनिर्भरे वैबुधे गणे ।

पार्श्वस्थे स महाभागः समुद्घातमुपागतः ॥

ततः समीकृताग्नेषकर्माग्रः क्षणमाचकम् ।

स्थित्वा योगवचं धीरो निहरोध क्रमेण सः ॥

ततश्च तन्निरोधेन शैलेशीं प्राप्य सक्तियाम् ।

देहवचविनिर्मुक्तः स प्राप परमं पदम् ॥

ततो विशेषपूजां ते विधायानन्दनिर्भराः ।

गता देवा निजस्थानं तद्भक्त्या धूतकल्लापाः ॥

अन्यच्च ।

स्वक्रमेणामुना सापि महर्भद्रा प्रवर्तिनी ।

कृत्वा कर्म गता मोक्षं किं तु भक्तपरिज्ञया ॥

तथा सुललितासाध्यास्तैस्तपोभिस्तथाविधैः ।

धाराधैरिव संजातं चित्तरत्नं सुनिर्मलम् ॥

ततः सापि क्रमेणेत्यं संत्यज्य तनुपञ्चरम् ।

गता कर्मवयं कृत्वा मोक्षं भक्तपरिज्ञया ॥

ते तु श्रीगर्भराजाद्याः साधवः सुतपोधनाः ।

सुमङ्गलाद्याः-साध्यस्य देवलोकमुपागताः ॥

किं वञ्चना ।

यावन्निर्जन्तुभिस्तत्र मनोवृन्दनकानने ।

समन्तभद्रसूरीणां पादभूषणमुपागतैः ॥

इदमाकर्णितं धनैरनुसुन्दरचेष्टितम् ।

दूरस्थैरपि खेपेन कौतुकेनापि विस्मितैः ॥

तत्रवतां भव्यजन्तूनां श्रुतेन जनितं तदा ।

भवप्रपञ्चविरतं मनो नूनमनेन भोः ॥

ततः कैश्चित्कृता दीक्षा कैश्चिद्धर्मो गृहस्थितैः ।

कैश्चित्सम्यक्कृमापन्नाः कैश्चित्सवेगमागताः ॥

एवं च स्थिते ।

भवद्भिरपि विज्ञातमेवं कथयतो मम ।

भो भो भव्याः सभावार्थमिदं वृत्तं महात्मानः ॥

ततोऽवुद्यीयतां तूष्णं यज्ज्ञातस्यास्य सन्निभम् ।

येनैव जायते सद्यः सफलो मे परिश्रमः ॥

यतस्तुल्यः समस्तानां प्रायः संसारचारिणाम् ।

जीवानामेष वृत्तान्तो मया योऽपि निवेदितः ॥

तदेतदपि संश्रुत्य चरितं निजसन्निभम् ।

न युज्यतेऽत्र भो भव्या विधातुमवधीरणा ॥

तृथाहि ।

यथासौ पौण्डरीको जम्बुद्वीपे पूर्वविदेहवर्तिनि सुकच्छवि-

जयान्तर्गते शङ्खपुरे कमलिनीश्रीगर्भराजपुत्रतयापि जातस्तेन

भगवता समन्तभद्रसूरिणा तस्यैव ब्रह्मपुरस्य सम्बन्धिनि चित्तरम-
 काननान्तर्भूते मनोनन्दने चैत्यभवने वर्तमानेन भूरिभयानां
 पुरतेस्तत्पक्षपातेन मनुजगतावेषु राजदारकोऽनुकूलाभ्यां काल-
 परिणतिकर्मपरिणामाभ्यां सुमतिर्भव्यपुरुषो जनित इति कृत्वा
 भविष्यति निःश्रेयगुणाधार इति ख्यापितस्तदिदं सर्वेषां लघुकर्मणां
 भव्यमनुष्ठाणां समानं वर्तते । यतो नानाचेष्टोत्पन्ना अपि सर्वे
 मनुजगतौ वर्तन्ते बहिरङ्गविविधजननीजनका अपि सर्वे परमार्थ-
 तस्ते कालपरिणतिकर्मपरिणामयोः पुत्रा भवन्त्येव बहुविधाभि-
 धाना अपि सुमतिभव्यपुरुषत्वं न व्यभिचरन्तीति सदागमः
 सर्वदा ख्यापयति ॥ यथा च सा महाभद्रा समन्तभद्रसूरिवचने-
 नादित एव प्रतिबुध्य प्रव्रजिता प्रज्ञाविशाला जाता तथैवेहोक्तम-
 पुरुषाः सर्वज्ञागमोपदेशात् संजाततत्त्वावबोधाः प्रथममेव साधवः
 संपद्यन्ते त एव च परमार्थतः प्रज्ञाविशाला इति । यथा च
 तस्याः सुललितायाः पूर्वभवाभ्यासवशेन संपद्यस्तया महाभद्रया
 सह स्नेहसम्बन्धः स च गुणकरोऽभूत् तथेह शुद्धकर्मणामपि केषां-
 चिद्भाविभद्राणां भयजन्तूनां कथंचिद्भवत्येव सुसाधुभिः सार्धं घटना
 सा च भवत्येव तेषां गुणकरी । सत्यस्यपादको हि कल्याणमित्र-
 योगी जनको योग्यताया आकरो गुणरत्नानीं सूचको भावि-
 कल्याणपरंपरायाः अमृतयोग इव निर्घातिकः कर्मविषयस्मरकस्य ॥
 यथा च तया महाभद्रया तस्याः सुललितायाः समन्तभद्रसूरि-
 क्षरेण सदागमे भक्तिर्जनिता पौण्डरीकस्य च तथैव धार्मीभाव-
 मिवात्मनो दर्शयन्त्या कृत्य तेन भवन्ता सह परिचयः यथा-

द्यापि सुमाधवः परहितकरणैकसाक्षमाः सन्तो गुणकर्मणां च
 भयजन्तूनां निष्कृचिमद्येहभावमिव दर्शयन्तो यथातथा सर्वज्ञा-
 गमे भागवते भक्तिमुत्पादयन्त्येव । सा हि यथातथाविभृता
 प्रसाक्षिनी कर्ममलस्य शोधनी जीवरत्नस्य मोचनी भवप्रपञ्चस्य
 दर्शनी तत्त्वमार्गस्य साधनी परमपदस्येति । यद्य तेनानुसुन्दर-
 चक्रवर्तिनोत्पन्नज्ञानेन तेषां पुरतः सविस्तरमाख्यातमात्मभवभ्रमण-
 मुपमादादेर्य सुष्ठुलितापौण्डरीकयोः संवेगजननायं तत्प्रायः सर्वेषां
 संसारिणीवानां समानं वर्तते । यतः कश्चिन्नोद्यमुपागतेषु केषुचि-
 ज्जोषेषु शोकस्त्रिनिमित्तयोगतः कर्मपरिणागादिष्टा इव भवितव्य-
 तावगेन निर्गच्छन्ति कियन्नोऽपि जीवा अमायवहारिकजीवराशेः
 ततः कुर्वन्ति विशिषमनन्तभवभ्रमणं शरयन्ति हिंसाक्रोधादिदो-
 पातुरा मोचमाधनसममपि हृष्टेयायासं यज्ञागो मनुष्यभवं कुर्वन्ति
 मुञ्जमुञ्जः सहस्रावाप्तिर्यागावमरेष्वनाराधयंज्यूर्णनहतनरकगगन-
 क्षामपीका अपि मुच्यन्ते सर्वज्ञोक्तागमानुष्ठानमन्त्रेण अवाप्त-
 संज्ञानाद्यप्यगन्ति इत्थं प्रतिपादयन्ति च परेभ्यः । यथा । निहित-
 नाटकप्रायोऽयं प्राप्तिर्ना भवप्रपञ्चोऽपरापरदेयस्वरूपोपमानि शरीर-
 पक्षानि अन्तोन्मेषागमनंरुच्यानि यद्यपिधोनिविष्टेद्वय-
 रणानि नागानिधराकपुटोरश्मयुग्मानि विमानभारमानयादीनि
 हुटमटपेटकेश्यानि यन्मुहुटुमसादीनि । इतोऽयं द्रव्यमपेक्ष्य
 परमान्नागा इति शोभयन्त्य मनुष्यादिपदादिपरापरनागमाना
 भेदमाकाशान् विवेक्षिता । शोकस्त्रिनिमित्तकामपरिणतिकर्मपरि-
 णामन्त्रभावभवितव्यनिर्गम्यतादिपरस्परव्यपेक्षजनमुद्रायत्र-

केवलं तथा प्रतिबोध्यमाना अष्टहीतसङ्केता भविष्यथ द्यूयं गलता-
स्तुशोषका गुरूणां । तथापि गुरूभिः प्रतिबोधनीया एव युष्मा-
भिरपि प्रतिबोद्धव्यमेव । यथा खट्वद्वरितपद्यान्तापेन सङ्गतगुण-
पञ्चपातमारो निखिलकर्ममलविलयकारौ सदागमवङ्गमानस्तस्याः
सुलक्षिताग्राः प्रतिबोधकारणं संपन्नः तथा भवद्भिरपि तथैव
स विधेयो येन संपद्यते भवतामपि विशिष्टत्वावबोध इति । .

इह, ये ।

श्रेयांसम्रच्छादनादिजातिस्मरणतुल्यकः ।

श्रेयोऽनुसन्दरादीनां तदुत्पादः सयुक्तिकः ॥

यतद्यागमे मतिवासनायाः

असंख्यकालोऽनुज्ञातो वचो नास्ति च वारकम् ।

सुभूरिभवभावेऽपि तस्मान्नास्ति विरोधिता ॥

आदितः पुनरारभ्य प्रस्तावभावाचोऽयम् ।

कुशलकर्मविपाकवशादहो जगति किञ्चिदिष्टास्ति न दुर्लभम् ।

सकलभोगसुखाधिकमुच्चकैः ग्रमसुखं प्रतिभाति च धीमताम् ॥

परमकोटिगतोऽपि पुनर्नरः प्रवृत्ततामुपगम्य निपात्यते ।

खलमलैरतिभीमभूवोदधौ यदि न वेत्ति स तां तदरातिताम् ॥

मरकयोग्यशताशुभकर्मकः पुनरुपैति शिवं गतकल्मषः ।

यदि सदागमबोधपरायणः क्षणमपि प्रकरोति शुभं नरः ॥

इदमप्येत्य मनोभिलषर्जनं क्षणं विधाय सदागमसेवनम् ।

शुश्रूत तेन हि याय शिवं यथागमवशादनुसन्दरपार्थिवः ॥

अन्यच्च ।

नितः समस्तोऽप्यस्य भवप्रपञ्चः । तत्परिपाकलभ्यस्तु विच्छेदको
 प्रपञ्चस्यास्य परमेश्वरानुग्रहः । स हि कारणं विमलज्ञानस्य ।
 तद्वलादेवायमात्मा जानीते • यदुत परमेश्वराज्ञाकरणजनिते
 क्लम सुखदुःखे भवमोक्षौ च लेश्याविशोधनं तदाज्ञाकरणं
 लेश्यामालिन्यजननं तदाज्ञाविराधनं । ततः प्रवर्तते लेश्याविशोध-
 केषु सद्गतगुणेषु निवर्तते लेश्यामालिन्यजनकेभ्यः समस्तदोषेभ्यः ।
 ततोऽत्यन्तविशोधितां लेश्यामपि विहाय भवत्यलेश्यः । ततः स्वरूपे
 स्थितः स एवात्मा संपद्यते परमेश्वरः परमात्मेति । यथा च
 तदनुसुन्दरचरितं तस्य भगवतः समन्तभद्रसूरेः प्रत्यक्षं महाभद्रा
 च कथ्यमानं तदुच्यते सा तथा संसारिजीवचरितं भगवतः सर्वज्ञा-
 गमस्य प्रतीतं सुसाधवस्य निवेद्यमानं प्रज्ञाविशालतया स्वत एव
 बुध्यन्ते परेभ्यश्च प्रतिपादनसमर्था भवन्ति । यथा च तेन पौण्डरी-
 केण सुललितासुदिश्या × × × × × × × × × ×
 × × × × × तदनुसुन्दरराजचरितमवगतं • विहितं च
 तदनुगमानुरूपं तथा धूपमपि भो भव्या इदं • संसारिजीवचरित-
 मनुभवागमसिद्धमवयुध्धं श्रवणोधानुरूपं चाचरत विरहयत
 कथायान् श्रवयतास्त्वद्वाराणि निराकुर्वतेन्द्रियगणं दक्षयत सकलं
 मनोमलजालं पोषयत सद्गतगुणगणं मुञ्चत • भवप्रपञ्चं यात तूर्णं
 शिवालयं येन धूपमपि सुमतयो भव्यपुरुषा भवय । अथ नास्ति
 भवतां तादृशी लघुकर्मता • ततो यथा सुललिता भूयो-भूयः
 प्रचोदिता सप्रणयं मुहुर्मुहुर्निर्भर्त्सिता यजुर्विधमुपालभ्या पुनः
 पुनः शारिता मती गुरुकर्मिकापि प्रतिपुद्गा तथा मुग्धेभ्यः ।

केवलं तथा प्रतिबोध्यमाना अष्टहीतसङ्केता भविष्य यूयं गलता-
लुगोपका गुरुणा । तथापि गुरुभिः प्रतिबोधनीया एव युष्मा-
भिरपि प्रतिबोद्धव्यमेव । यथा खंदुश्चरितपथात्तापेन सद्भूतगुण-
पक्षपातमारो निखिलकर्ममलविलयकारौ सदागमवज्रमानस्तस्याः
सुलक्षितप्राः प्रतिबोधकारणं संपन्नः तथा भवद्भिरपि तथैव
स विधेयो येन संपद्यते भवतामपि विशिष्टत्वावबोध इति । .

इह, ये ।

श्रेयांसप्रज्ञादत्तादिजातिस्मरणतुल्यकः ।

ज्ञेयोऽनुसुन्दरादीनां तदुत्पादः सयुक्तिकः ॥

यतद्यागमे मतिवामनायाः

असंख्यकालोऽनुज्ञातो वचो नास्ति च वारकम् ।

सुभूरिभवभावेऽपि तस्मान्नास्ति विरोधिता ॥

आदितः पुनरारभ्य प्रस्तावभावार्थोऽयम् ।

कुशलकर्मविपाकैवशादहो जगति किञ्चिदिहास्ति न दुर्लभम् ।

सकलभोगसुखाधिकमुच्चकैः शमसुखं प्रतिभाति च धीमताम् ॥

परमकोटिगतोऽपि पुनर्नरः प्रवृत्ततामुपगम्य निपात्यते ।

खलमलैरतिभीमभूवोदधौ यदि न वेत्ति स तां तदरातिताम् ॥

नरकयोग्यकृताशुभकर्मकः पुनरुपैति शिवं गतकल्मषः ।

यदि सदागमबोधपरायणः क्षणमपि प्रकरोति शुभं नरः ॥

इदमचेत्य मनोभिलषज्जनं सप्त विधाय सदागममेव नम् ।

कुरुत तेन हि याय शिवं यथागमवशादनुसुन्दरपार्थिवः ॥

अन्यच्च ।

इदमनन्तभवभ्रमसूचकं मलवशादनुसुन्दरचेष्टितम् ।

यदिह जातमतः परिकीर्तितं मतिविकाशनकारि सुदेहिनाम् ॥

न च नियोगत एव भवेदियं गदितपद्धतिरत्र नरे नरे ।

सहृदवाप्य जिनेन्द्रमतं यतः शिवमितः प्रगता बहवो नराः ॥

त्रिचतुरेषु भवेषु तथापरे बद्धमताः पुनरन्यविधानतः ।

विविधभयतया भवदारणं निजनिजक्रमतो दधिरे नराः ॥

तदिदमत्र सुगुह्यमहो जना हृदि विधत्त परं परमावरम् ।

महाविशोधनमेव सुमेधसा लघु विधेयमिहाप्य जिनागमम् ॥

एतन्निःशेषमत्र प्रकटितमखिलैर्युक्तिगर्भैर्वचोभिः

प्रस्तावे भावसारं तदखिलमधुना शुद्धपुष्ट्या विचिन्त्य ।

भो भव्या भाति चित्ते यदि हितमनघं चेदमुच्चैस्तरां

वस्तुतूर्णं मेऽतुरोधादिदितफलमलं स्वार्थसिद्धौ कुरुष्वम् ॥

उत्सूत्रमेव रचितं मतिमान्द्यभाजा

किञ्चिद्यदीदृशि मयात्र कथानिवन्धे ।

संसारसागरमनेन तरौतुकामै-

स्तात्साधुभिः कृतकपैर्मयि शोधनीयम् ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां

पूर्वसूचितमीलकवर्णनो नामाष्टमः प्रस्तावः समाप्तः ॥

॥ समाप्तेयमुपमितिभवप्रपञ्चकथेति ॥